SEXTVS TOMVS OPERVM DIVI HIERONYMI, COMMENTARIOS

in duodecim prophetas, quos minores uocant, iuxta utrancꝫ translationem continet.

R-12.515

VIRTVTE DVCE,

Dux Virtus, Fortuna comes, his [illegible]

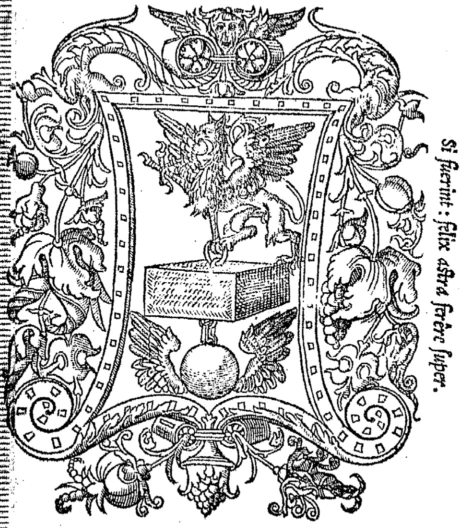

Si fuerint: felix aſtra ferere ſuper.

COMITE FORTVNA.

SEBASTIANVS GRYPHIVS GERMANVS EXCVDEBAT LVGDVNI

ANNO

M. D. XXX.

De la Comunidad de S. Antonio de Padua de G.da

SEXTVS TOMVS OPERVM DIVI HIERONYMI, COMMENTARIOS in duodecim prophetas, quos minores uocant, iuxta utranq; translationem continet.

R-12515

VIRTVTE DVCE,

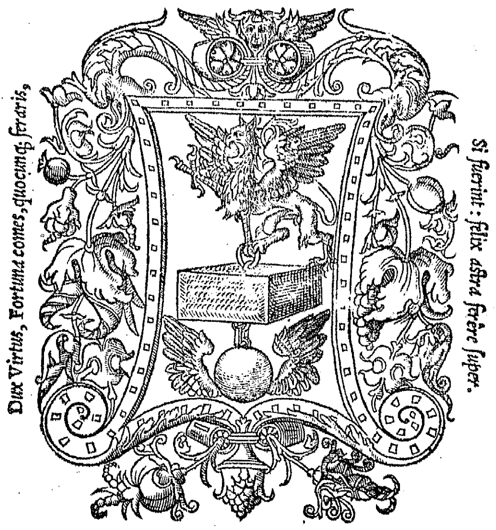

COMITE FORTVNA.

SEBASTIANVS GRYPHIVS GERMANVS EXCVDEBAT LVGDVNI
ANNO
M. D. XXX.

De la Comunidad de S. Antonio de Padua de Gda

BRVNO AMORBACHIVS CANDIDO LECTORI S. D.

COmmentarios diui Hieronymi in duodecim prophetas, quos minores uocant, hic ſextus Tomus continet. In quibus Hebraica, ſicut & alibi, in ſuis addita ſunt locis, & item Græca. Commentarios autem in Amos prophetam, neſcio quis ita confuderat, ut ex unis geminos reddiderit: & tamẽ eſſent utriq; temere permixti. Hos iuxta ueterum codicum autoritatem, priſtinæ reſtituimus integritati. Deniq; epitomen in Habacuc adiecimus quam Hieronymi titulo ſcriptam reperimus, quanq; ſtilo reclamante. Arbitror ex Hieronymi ſcriptis ab aliquo ſtudioſo collectam. Verum enimuero ſcis candide lector, quàm ſacra res ſit prophetia, nec ignoras, ſacrum eſſe interpretem, ſi quid omnino ſacrũ habet apud Latinos Chriſti eccleſia. Nemo enim prophetas intelligere poteſt, niſi qui ſpiritu ſit prophetico. Proinde ſi religioſe ſubire ſoles ædes ſacras: caue ne illotis (quod aiunt) pedibus in hæc irruas myſteria, neue quicquàm ἀνίπτοις χερσὶ contrectes, ubi ſancta ſunt omnia. Atq; hic quidem theſaurus per ſe precioſiſſimus, aliquanto tibi charior eſt futurus, ſi ſcieris quàm à multis eruditis uiris; è quorum numero ſunt Ioannes Reuchlinus, Conon Norimbergenſis, Gregorius Reiſchius, Chonradus Pellicanus, haud æſtimandis uigilijs ſit deſudatum, ut hæc partim ex uetuſtis exemplaribus, partim ex ſagaci coniectura reſtituerentur, non ignorantibus quo minus ſupereſt bonorum autorum, hoc acrius annitendum, ut ab interitu uindicentur. Equidem tot totius Græciæ proceres, pro una Helena reſtituenda dimicarunt, at quot Helenis unus præſtat Hieronymus? Cui mirum igitur uideri poſſit, ſi tam multis erudítiſſimorum hominum ſuppetijs ad hoc præclarum negocium ſumus uſi? Neq; uero ſilentio prætereundi ſunt, qui inſtitutum noſtrum, commodatis exemplaribus adiuuerunt, ut illis etiam ſe debere ſciant ſtudioſi. Miſerunt ad nos itaq; Marpacenſes cœnobitæ uolumina aliquot uetuſtiſſima, nonnulla Lucellenſes, ſed & Maioraugiani, & cœnobitæ diui Blaſij in ſylua Hercinia, & diui Galli: & Albiburgenſes, & Murbachij, quę habebant benigne communicarunt. Nam ſine ueterum auxilio codicum, in reſtituendis autoribus nihil agitur. Nunq; enim eorum exemplum placuit, qui prout temere quiduis in mentem inciderit, ita ſcripturam ſtatim aut ſupplendam, aut eradendam putant. Exemplariorum autoritate, & in primis iudicio neutiquàm præcipiti opus eſt. Porrò nunc quando ſuperis auxiliantibus, quod laboris erat, exantlatum eſt atq; confectum, ſupereſt ut fruamur toto pectore eximij doctoris monumentis. Hæc enim non ſolum docent, uerumetiam inflammant affectum, ac linguam ſimul & uitam emendant. Decuerit autem poſtremo candidum lectorem, ut gratus ſit noſtris laboribus, & noſtram operam boni conſulat. Nam ut in ludo ſphæræ non ſatis eſt commode mittere, niſi commode & accipiatur quod mittitur: ita in officijs reſpondere debet, qui accipit. Et ut in conuiuio commode agit etiam qui accipitur. Ille dat operam ut præſtet lautum conuiuatorem, iſte ut comem commodumq; conuiuam: ſic is qui beneficium ſuſcipit, erga eum qui offert animatus eſſe debet. Bene uale. Baſileæ Calend. Iunijs.

Anno reſtitutæ ſalutis M. D. XVI.

A DIVI HIERONYMI PRESBYTERI COMMENTARIORUM in Oſee prophetam ad Pammachium procemium. C

SI in explanationibus omnium prophetarum ſancti ſpiritus indigemus aduentu, ut cuius inſtinctu ſcripti ſunt, illius reuelatione pandantur: Et in Eſaia, ſignatum librum legimus, quem ſcribæ & phariſæi, qui legis literas noſſe ſe iactant, non poſſunt legere, quia ſignatus eſt: nullusq; inueniri potuit, niſi leo de tribu Iuda, quem ſignauit deus pater, qui eius poſſet reſerare myſteria: quanto magis in explanatione Oſee prophetæ orandus eſt dominus, & cum Petro dicendum: Ediſſere nobis parabolam iſtam: Præſertim cum obſcuritatẽ uoluminis in fine teſtetur ipſe qui ſcripſit: Quis ſapiens & intelliget iſta, intelligens & cognoſcet ea? Quod nõ pro impoſſibili, ſed pro difficili debemus accipere, iuxta illud euangelij: Quis putas eſt ſeruus fidelis & prudens quem cõſtituit dominus ſuper familiam ſuam? Quis enim non ſtatim in fronte libri ſcandalizetur, & dicat: Oſee primus omnium prophetarum meretricem accipere iubetur uxorem, & nõ contradicit? Non ſaltẽ nolle ſe ſimulat, ut rem turpem facere uideatur inuitus; ſed exequitur lætus imperium, quaſi optauerit, quaſi multo tẽpore cum pudicitiæ uacaſſe pœniteat; cũ honeſtiora & abſq; peccato ſanctos uiros renuiſſe dño, legerimus. Moyſes mittitur ad Pharaonem, & dux Iſraëlitici populi cõſtituitur, & tamen nõ imbecillitate ſed humilitate reſpõdet: Prouide alium quem mittas. Hieremias puerum eſſe ſe dicit ne peccãtem arguat Hieruſalẽ. Ezechiel de omni genere leguminis ac ſementis unum ſubcinericiũ panem facere, & coquere illũ in humano ſtercore iubetur, & ait: Nequaq; domine, quia nunq; immundum introiuit in os meum. Et Oſee audiens à dño, Accipe uxorem fornicariam, non frontẽ rugat, nõ mœrorem pallore teſtatur, nõ uerecũdiam mutato genarum rubore demõſtrat; ſed pergit ad lupanar, & ſcortum ducit ad lectulũ. Et nõ initiat illam pudicitiæ matronali, ſed ſe luxurioſum ac nepotem ꝓbat. Qui enim adhæret meretrici, unum cum ea corpus efficitur. Hæc igitur audientes quid poſſumus reſpondere niſi illud propheticum: Quis

B ſapiens & intelliget iſta, intelligens & cognoſcet ea? Vnde & nobis dicẽdum eſt cũ Dauid: Reuela oculos meos & cõſiderabo mirabilia de lege tua, ut introducat nos rex in cubiculum ſuum, & uelamen quod ante oculos Moyſi poſitum fuit in lectiõe ueteris teſtamẽti, tollat à nobis. Statim enim ut locutus eſt dñs: Pater in manus tuas cõmendo ſpiritum meum, & hæc dicẽs expirauit, uelum templi ſciſſum eſt, & omnia Iudæorum ſecreta patuerũt. Et fons qui egrediebatur de domo Dauid, ingreſſus eſt mare ſolitudinis: & uerus Heliſeus aquas ſteriles atq; mortiferas ſapientiæ ſuæ cõdiuit ſale, & fecit eſſe uitales. Marath aqua legis, quæ interpretatur amaritudo, ligno patibuli dulcorata eſt. Intelligimus enim quis ſit Iudas patriarcha electus in regẽ, nec miramur cur ad Thamar quaſi ad meretricem uir ſanctus introierit: Quare Samſon qui interpretatur ſol, Dalilam amauerit quæ transfertur in pauperẽ: & ꝓpter eam irriſus & mortuus aduerſariorum milia trucidarit: Cur Salmon uirũ iuſtum Booz de Raab meretrice generarit: qui Ruth Moabiten pinna pallij ſui operiens: & iacentẽ ad pedes ad caput euãgelij trãſtulit: Quid cauſæ ſit ut cũ Dauid tot habuerit uxores, nullũ alium regni ſui fecerit ſucceſſorẽ niſi eum qui de Bethſabee ꝓcreatus eſt: ut nõ ſolum meretrices: ſed etiã adulteræ deo placere uideantur: Vnde & in hoc ipſo propheta legimus, quod iunctus primum meretrici, ſecundo adulteræ copuletur, dicẽte ad eum dño: Adhuc uade dilige mulierẽ dilectam amico, ſiue diligentem mala & adulterã. Hæc eſt mulier meretrix & adultera, quæ in euangelio pedes dñi lachrymis lauit, crine derterſit, & cõfeſſiõis ſuæ honorauit unguento, indignantibusq; diſcipulis, & maxime ꝓditore, quod nõ fuiſſet uenditum & precium illius in alimẽta pauperum diſtributum, dñs reſpõdit: Quid moleſti eſtis mulieri? opus bonum operata eſt in me: pauperes enim ſemper habebitis uobiſcum, me aũt nõ ſemper habebitis. Et ne putaremus leue eſſe quod fecerat: & nardum piſticum: id eſt, unguentũ fideliſſimum, ad aliud quid & nõ ad eccleſiam eſſe referẽdum, dat nobis occaſionem intelligẽtiæ: & magnæ fidei, magna præmia repromittit, dicẽs: Amen dico uobis, ubicunq; prædicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo, dicetur quod hæc fecit in memoriam eius. Hæc eſt meretrix de

  D

E qua loquitur dominus ad Iudæos: Amen dico uobis, meretrices & publicani præcedent uos in regno dei. Vos enim miſſum ad uos filiũ patrisfamiliæ & dñm uineæ, qui plantauit eam, ſuſcipere noluiſtis. Iſta meretrix exploratores meos duos fortiſſimos iuuenes: quorum alterum in circumciſionem miſi, alterum ad gẽtes, humanitate ſuſcepit, abſcõdit ſtudio, leuauit in tectũ, operuit lini ſtipula. Quæ cæſa perſecutionibus, & lota in baptiſmate, immutat colorem, & de tetro in album uertitur. Nec mirum ſi in figura domini ſaluatoris & eccleſiæ de peccatoribus congregatæ hæc facta memoremus, cum ipſe in hoc eodem dicat propheta: Loquar ad prophetas; ego uiſiones multiplicaui, & in manibus prophetarum aſſimilatus ſum: ut quicquid prophetæ iubentur operari, ad meam referatur ſimilitudinem. Cuius uxor Aethiopiſſa eſt: contra quam Aaron & Maria carnale ſacerdotium Iudæorum, et prophetia literæ ſeruiens muſſitant & offendunt deũ: Quæ dicit in Canticocanticorum: Fuſca ſum & formoſa filiæ Hieruſalem. Alioquin ſi omnia quæ præcipiuntur ob cauſas ut in ſimilitudinẽ fiant uere facta contendimus: ergo & Hieremias accinctus lumbari, ueſtimento muliebri, inter innumerabiles nationes & Aſſyrios atq; Chaldæos, gentes inimiciſſimas Iudæorum, iuit ad Euphraten, ut ibi abſconderet lumbare ſuum: & poſt multa tempora reuerſus, inuenit illud computruiſſe quod nulli eſſet uſui. Quomodo exire poterat & ire tam longe obſeſſa Hieruſalem, extructis per circũitum munitionibus, foſſa, uallo, atq; caſtellis. Qui cum ſemel ad Anatoth uiculum ſuũ in tertio miliario ab urbe ſitum uoluiſſet exire in portam, capitur: & reductus ad principes, quaſi proditor uerberatus in carcerem mittitur. Si illud in typo, quia fieri non potuit: ergo & hoc in typo, quia ſi fiat turpiſſimum eſt. Sed reſpondebis, deo iubente nihil turpe eſt: & nos dicimus, nihil deus præcepit niſi quod honeſtum eſt: nec iubẽdo turpia, facit honeſta quæ turpia ſunt. Sed quia ſcimus nihil deum uelle niſi quod honeſtum eſt, hoc præcepit quod honeſtum eſt. Hæc in principio prolixius ſum locutus, ut difficillimam primum ſoluerem quæſtionẽ: & abditum in ipſo exitu ſcopulum dei auxilio prætergrediens, ad tuta decurrerem. Cæterum non ignoro Pammachi chariſſime à multis eccleſiaſticis

F præfermiſſam: & qui exponere ſunt conati, apud Græcos reperi Apollinarium Laodicenũ: qui cum in adoleſcentia ſua breues & in hunc et in alios ꝓphetas cõmentariolos reliquiſſet, tangens magis ſenſus q̃ explicans: rogatus eſt poſtea ut in Oſee plenius ſcriberet: qui liber uenit in noſtras manus: ſed & ipſe nimia breuitate ad perfectam intelligentiam lectorem ducere nõ poteſt. Origenes paruum de hoc propheta ſcripſit libellum, cui hunc titulũ impoſuit, περὶ τοῦ, πῶς ὠνομάσθη ἐν τῷ ὠσηὲ ἐφραίμ, hoc eſt, quare appellatur in Oſee Ephraim, uolens oſtendere quæcunq; contra eum dicuntur, ad hæreticorum referenda perſonam. Et aliud uolumen ἀκέφαλον καὶ ἀτέλεστον: quod & capite careat & fine. Pierij quoq; legi tractatum lõgiſſimum, quem in exordio huius prophetæ die uigiliarum dominicæ paſſionis extemporali & diſerto ſermone profudit. Et Euſebius Cæſarienſis in octauodecimo libro εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως quædam de Oſee propheta diſputat. Vnde ante annos circiter uigintiduos, cum rogatu ſanctæ & uenerabilis ſocrus, imò matris tuæ Paulæ: illud enim nomen carnis, hoc ſpiritus eſt: quæ monaſteriorum & ſcripturarum ſemper amore flagrauit, eſſem Alexandriæ: uidi Didymum, & eum frequenter audiui, uirum ſui temporis eruditiſſimum: rogauiq; eum ut quod Origenes non fecerat ipſe compleret, & ſcriberet in Oſee cõmentarios: qui tres libros me petente dictauit, quinq; quoq; alios in Zachariam. Nam & in ipſum duo tantum Origenes ſcripſit uolumina, uix tertiam partem à principio libri uſque ad uiſionem quadrigarum ediſſerens. Hæc dico ut noueris quos in prophetæ huius campo habuerim præcurſores: quos tamen ut ſimpliciter & non ſuperbe (ſicut quidam meorum amicorum ſemper inſibilat) tuæ prudentiæ fatear, non in omnibus ſum ſecutus, ut iudex potius operis eorum quàm interpres exiſterem, diceremq; quid mihi uideretur in ſingulis, & quid ab Hebræorum magiſtris uix uno & altero acceperim: quorum & apud ipſos iam rara auis eſt, dum omnes delicijs ſtudẽt & pecunijs, & magis uentris q̃ pectoris curam gerunt: & in hoc ſe doctos arbitrantur ſi in tabernis medicorum de cunctorum operibus detrahant. Sed iam tempus eſt ut prophetæ uerba ponentes, ea quæ ſcripta ſunt diſſeramus.

G

H

A DIVI HIERONYMI PRESBYTERI commentariorum in Oſee prophetam Liber primus.

a VERBVM DOMINI qđ factum eſt ad Oſee filiũ Beeri: b In diebus Oziæ, Ioatham, Achaz, Ezechiæ regum Iuda: & in diebus Hieroboam filij Ioas regis Iſraël.

c HEB. Principiũm loquendi dñi in Oſee. d Et dixit dominus ad Oſee: Vade ſume tibi uxorẽ fornicatio e nũ, ac filiós fornicationũ	SEP. Principiũ uerbi domini ad Oſee. Et dixit dominus ad Oſee: Vade tolle tibi uxorẽ fornicationis & filios fornicationis

a VERBVM domini quod factum &c.) Verbum dñi quod in principio erat apud deum patrẽ, & de quo erat uerbũ: factũ eſt ad Oſee filium Beeri, ut prophetã quoq; deũ faceret: ſaluatore dicẽte: Si illos dixit deos ad quos ſermo dei factus eſt, & nõ poteſt ſolui ſcriptura. Quẽ pater ſanctificauit & miſit in mũdũ: uos dicitis, blaſphemas: quia dixi, filius dei ſũ. Vt quomodo deus deos facit, & ſtat in ſynagoga deorũ, in medio aũt deos dijudicat: & cũ ipſe ſit uerũ lumen quod illuminat omnẽ hominẽ uenientẽ in hũc mundũ: ad Apoſtolos loquit̃: Vos eſtis lux mũdi: Sic & ipſe ſaluator ꝓphetã ſuũ faciat ſaluatorẽ. Oſee enim in lingua noſtra ſaluatorẽ ſonat: quod nomen habuit etiã Ioſue filius Nun, anteq̃ ei à deo uocabulum mutaret̃. Nõ eñ (ut male in Græcis codicibus legit̃ & latinis) auſe dictus eſt: quod nihil omnino intelligit̃: ſed Oſee, id eſt ſaluator: & additũ eſt eius nomini, dñs, ut ſaluator dñi diceret̃: Iſte ergo ſaluator filius eſt Beeri, id eſt putei mei: quos puteos fodit Abraham, Iſaac & Iacob: & Allophyli eos conabãtur ſemper obruere. Inter puteũ & lacũ, id eſt, ciſternã, hoc intereſt, quod puteus perpetuas aquas habet, & de uiuo fonte manãtes: Ciſterna, quæ refrigerat aquas ſuas externas & aduenticias poſſidet. Vnde per Hieremiã ꝓphetã loquitur deus: Me dereliquerũt fontẽ aquæ uiuæ, & foderunt ſibi ciſternas, quæ aquas nõ ualent cõtinere. De hoc fonte ad deũ pſalmiſta ꝓclamat: Apud te fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumẽ. Vnde qdã putant Beeri interpretari, lumen meũ: ſed ſuperior uera trãslatio eſt. b ¶ In diebus Oziæ &c.) Azarias q uocat̃ & Ozias, de ſtirpe Dauid, regnauit in Hieruſalẽ ſuper duas tribus quæ appellabãtur Iuda, annis qnquagintaduobus: Cui ſucceſſit in regnũ filius eius Ioathã: qui & ipſe regnauit annis ſedecim: poſt quem filius eius Achaz regnauit ãnis ſimiliter ſedecim. Cuius anno undecimo decẽ tribus quæ appellabãtur Iſrl', captæ ſunt à Salmanaſar rege Chaldæorum, & in Medorum mõtibus collocatæ. Poſt Achaz regnauit filius eius Ezechias annis uiginti & octo. Ex quo perſpicuũ eſt ꝓphetãte Oſee, Eſaia, & Iohel & Amos et Abdia & Iona & Michea: qui συγχρόνοι; id eſt, cõtẽporanei eius fuerũt, regnũ decẽ tribuũ eſſe finitum: quod à primo rege Hieroboã uſq; ad ultimũ Oſee permãſit ãnis ducẽtis quinquaginta: Eo aũt tẽpore quo Ozias regnare cœpit ſuper Iudã, duodecimũ annũ ſuper Iſraël regnabat Hieroboam pronepos Iehu, cui dñs repromiſerat uſq; ad q̃rtã generationẽ ſobolẽ illius regnaturã: eo q percuſſiſſet duos reges impios, Iuda & Iſrl'. Hoc dicim' ut tibi breuiter oſtẽdamus Oſee ꝓphetã, & añ captiuitatẽ Iſrl' & poſt captiuitatẽ eius uaticinatũ: & tã uicinã q̃ p̃ntẽ & p̃teritã & denũciaſſe uẽturã, & luxiſſe ingruẽtẽ, & in emendationẽ Iudæ retexuiſſe p̃terita: qđ in ipſo ꝓpheta iuxta hiſtoriam conabimur approbare. Ozias interp̃tat̃, fortitudo dñi: Ioathã, dñi cõſummatio atq; perfectio: Achaz, uirtus: Ezechias, imperiũ dñi. Hi regnabãt in pplo Iuda, cuius nomen cõfeſſio eſt. Porrò in Iſrl' qui ſibi idola fecerat & à dei pplo fuerat ſeparatus regnabat Hieroboam: q interp̃tat̃, χρονισμός: id eſt, tẽporalitas ſiue mora: qđ mundũ amauerit, & in ipſo morari diu, uitã putauerit ſempiternã, nequaq̃ futuris ſed p̃ſentibus delectatus. c ¶ Principiũ loquẽdi &c.) Quia ut ſupra diximus, & alijs ꝓphetis p̃ſcrũtur in titulo: Ozias, Ioathã, Achaz, & Ezechias, qbus regnãtibus ꝓphetauerũt: idcirco nũc dicit qđ inter oẽs hos primũ ĩ Oſee dñs ſit locutus, & poſtea ad cæteros. Aliud eſt autẽ loqui dñm in Oſee: aliud ad Oſee. In Oſee, non ipſi loquit̃ Oſee, ſed per Oſee ad alios: ad Oſee uero loquẽs ad ipſum ſignificatur cõferre ſermonẽ. Alij aũt nõ primũ omniũ ꝓphetarũ uolũt fuiſſe Oſee, ex eo qđ dicit̃: Principiũ loquẽdi dñi in Oſee, ſed oſtẽdi qđ hæc quæ ſequũtur, primum ad Oſee dñs ſit locutus. d ¶ Et dixit dñs ad Oſee: Vade &c.) Verbũ Hebraicũ זנונים, nõ fornicariã & fornicationẽ ut pleriq; æſtimant: ſed multas fornicatiões ſonat. Ex quo oſtẽdit̃ mulier iſta quã ꝓpheta ſumit in cõiugẽ, nõ ſemel ſed frequẽtius fornicata: ut quãto illa ſordidior eſt, tãto ſit ꝓpheta patiẽtior q talẽ uxorẽ duxerit. Quodq; addit̃: e ¶ Ac filios fornicationũ &c.) ἀπὸ κοινοῦ ſubaudit̃, Sume tibi uxorẽ fornicationũ, & ſume tibi filios fornicationũ. Vtrũq; poteſt intelligi, q & fornicariæ priores de fornicatione ſuſceptos recipiat filios, & ipſe ex meretrice generet filios: qui idcirco fornicatiõis appellãdi ſũt filij, q ſint de meretrice generati. Nec culpandus ꝓpheta interim ut ſequamur hiſtoriã, ſi meretricẽ cõuerterit ad pudicitiã, ſed potius laudãdus q ex mala bonã fecerit. Nõ eñ qui bonus permanet ipſi polluitur ſi ſocietur malo: ſed qui malus eſt, in bonũ uertitur, ſi boni exẽpla ſectetur. Ex quo intelligimus nõ ꝓphetã perdidiſſe pudicitiã fornicariæ copulatũ, ſed fornicariã aſſumpſiſſe pudicitiam quã antea non habebat: Præſertim cũ beatus Oſee, nõ ob cauſam luxuriæ, nõ libidinis, nõ ꝓpria fecerit uoluntate: ſed dei paruerit imperio: ut quod in iſto

C

B

D

Margin notes: הושע — Num. 14. — τῆς φυλῆς ἐφραὶμ αὐσῆ υἱὸς ναυῆ. — בארי — ὀζίου. ἰωάθαμ. ἄχαζ. ἐζεκίου. ἱεροβοάμ. ἰωάς. — עזיה — יותם — אחז — יחזקיה — יהואש — ירבעם

E carnaliter legimus in deo factũ ſpiritualiter ꝓbare=
mus:Qui ſuſcepit ſynagogã:hoc eſt populũ Iudæo
rũ fornicationi & libidini ſeruientẽ. Ad quã dñs lo
quitur per Ezechielẽ:Et tu meretrix audi uerbum
dñi:Fractæ eñ ſunt in Aegypto mãmæ eius:& uo
lutabatur in ſangui
ne:& fuerat pollu=
ta uſq; ad uerticẽ,
ut nulla pars corpo
ris atq; mẽbrorum
ei⁹ turpitudinis ma
culã nõ haberet. O=
peruit talẽ dñs pal=
lio, & ſuis iũxit am
plexibus: dedit ei
mel & oleũ & ſimi=
lam mãducare:& i=
duit eã ueſtibus p̃=
cioſiſſimis: poſuit
in collo ornamẽta
gẽmarũ aures orna
uit auro & lapide precioſiſſimo:armillas quoq; bra
chijs præbuit ut bonis uteretur operibus. Et nihilo
minus hæc cõtẽpta largitate et bonitate uiri, prioris
immemor turpitudinis, amatores Chaldæos & Aſ
ſyrios & Aegyptios qui magnarũ ſunt carniũ ſecu=
ta eſt. De ſaluatoris & eccleſiæ typo in præfatiũcula
diximus ꝙ ſumpſerit ſibi uxorem fornicariã quæ
F prius idolis ſeruiebat;Si quis aũt cõtentioſus & ma
xime gentiliũ noluerit figuraliter dictũ recipere;&
irriſerit ꝓphetã fornicariæ copulatũ, opponamus
ei illud quod ſolet laudare Græcia, & philoſophoꝝ
ſcholæ cõcinunt. Qua ratiõe prædicẽt uirũ eruditiſ
ſimum Xenocratẽ qui Polemonem luxurioſiſſimũ
iuuenẽ & inter pſaltrias atq; tibicines & impudicas
mulieres ebriũ & hædera coronatũ fecit obedire ſa=
pientiæ;& adoleſcẽtẽ turpiſſimũ mutauit in ſapien
tiſſimum philoſophorũ;Cur Socratẽ ad cœlũ leuẽt,
qui Phedonẽ, ex cuius nomie Platonis liber eſt, de
lupanari ob crudelitatẽ & auariciã dñi multorũ libi
dini ſeruientẽ, in Academiã trãſtulerit. Et quicquid
illi de philoſophiæ magiſtris reſpõderint, nos ad ꝓ=
phetę defenſionẽ referimus. Hæc aduerſũ ethnicos
& eos qui ethnicorũ ſunt ſimiles dixerimus. Cæte=
rum noſtris;qui tamẽ uolũt ſuſcipere ueritatẽ;illud
breuiter oſtendamus, ex eo quod dicit̃; a ¶Quia
fornicans fornicabit̃ &c.) Nõ tam ꝓphetã iũctũ eſſe
meretrici ꝗ̃ omne hominũ genus à ſocietate dñi re
ceſſiſſe. Poteſt quoq; ex eo ꝙ nõ eſt additũ;omis ter
ra, nunc Iudæa accipi, uel ꝓprie Samaria & Iſraël;id
eſt decẽ tribus, quæ tp̃e quo hæc dicebãtur à dño re
ceſſerãt. b ¶Et abijt & accepit Gomer &c.) Pro=
phetæ ſic multa poſt ſecula de aduẽtu Chriſti & uo
catione gẽtiũ pollicẽtur, ut p̃ſens tẽpus nõ negligãt;
ne cõcionẽ ob aliud cõuocatã nõ docere de his quæ
inſtãt, ſed de incertis ac futuris ludere uideant̃. Itaq;
& hæc Gomer filia Deblaim ꝗ̃ ab Oſee uxor acci=
pit̃;& cõcipit ex eo & parit ei filiũ nomie יִזְרְעֶאל, q
interpretatur ſemen dei;in cuius ſanguinis ultionẽ,

a HEB. tionũ: quia fornicãs fornicabitur terra à dño. Et abijt & accepit Gomer filiã Deblaim, & concepit & peperit filium. Et dixit dñs ad eum: Voca nomẽ eius Iezraël: quĩ adhuc modicum & uiſitabo ſanguinem Iezraël ſuper domũ Iehu: & quieſcere faciam regnum domus Iſraël.

Et in

SEP. tiõis: quia fornicãs fornicabit̃ terra poſt dominũ. b Et abijt & accepit Gomer filiã *Debelaim: & cõcepit & peperit filiũ. Et dixit dñs ad eum: Voca nomẽ eius Iezraël: quia adhuc modicũ & ulciſcar ſanguinẽ Iezraël ſuper domũ Iuda: et quieſcere faciã regnum domus Iſraël.

* δεβηλαείμ

regnũ ſubuertit Iehu:ſiue ut male error obtinuit Iu G
da, ſic ad uocationẽ referenda eſt nationũ, ut illi tpi
cõgruat ſub quo filiũ generaſſe memorat̃. Et ne lõ=
go tractatu lectoris auiditatẽ differã:duæ iſtæ mu=
lieres quarũ una uocat̃ Gomer, & eſt meretrix, pa=
ritq; tres liberos:
primũ Iezraël, ſecũ
dã puellã, ꝗ̃ uocat̃
abſq; miſericordia:
& tertiũ maſculũ, q
& ipſe appellat̃, nõ
ppl's meus. Et alte=
ra mulier ꝗ̃ cõduci
tur argẽteis qnde=
cim, & coro, & di=
midio coro hordei,
& uocat̃ adultera:
referũtur ad Iſrl' &
ad Iudã, id eſt, ad de
cẽ tribus: ꝗ̃ erãt in
Samaria ſub rege
Hieroboã, q fuit de Ephraim:et ad Iudã q regnabat
in Hieruſalẽ de ſtirpe Dauid. Hæ ſũt duæ mulieres
quæ in Zacharia upupæ ſiue milui ſiue herodij pẽ
nas habere dicunt̃;& ire in terrã Sennaar, ubi Baby
lon cõdita eſt. Has mulieres ſub noie duarũ ſororũ
oolla ſignificat & ooliba:hæ in duabus uirgis, quas
Ezechiel in unã uirgã ſociat demõſtrãtur. Et qa cõ=
mẽtarios, nõ lata uolumina ſcribimus, ſingulis capi
H tulis explanatiões proprias in ſuis locis reſeruãtes:
nũc tm̃ de p̃ſenti capitulo diſputemus. גֹּמֶר interp̃=
tatur τετελεσμένη, id eſt, cõſummata atq; perfecta:alij
θώρακας, id eſt, loricas ſignificari putãt. Sũt q mẽſurã
ſiue amaritudinẽ ſuſpicẽtur;qd' recte dicerẽt ſi ג li= עֹמֶר
terã nõ haberet. דְּבֵלִים παλάτας ſonat:quarũ in Pa
læſtina permagna copia eſt;& quas Eſaias ꝓpheta
ulceri Ezechiæ regis iubetur apponere. Eſt autem
maſſa pinguiũ caricarũ, quas in morẽ laterũ figurã=
tes, ut diu illæſæ ꝑmaneãt, calcãt atq; cõpingũt. Igit̃
& Iſraël cõſummata in fornicatione atq; p̃fecta filia
uoluptatis, quæ fruẽtibus ſuauis uidet̃ & dulcis, in
typo dñi ſauatoris ab Oſee uxor accipit̃;& primus
ex ea dei filius generatur, id eſt, Iezraël:eſt autẽ ciui
tas metropolis decẽ tribuum, in qua interfectus eſt
Naboth:ob cuius ſanguinẽ ſuſcitatur Iehu q dele=
uit domũ Achab & Iezabel. Verũ quia & ipſe Iehu
ultor ſanguinis iuſti, ingreſſus eſt ꝑ uias Hieroboã
filij Nabath, qui fornicari fecit Iſraël;& cõſtituit ui=
tulos aureos in Dan & in Bethel;regnũ quoq; eius
dicitur ſubuertendũ;ſub cuius ꝓnepote Hieroboã
prophetare cœpit Oſee;quo mortuo, filius eius Za
charias ſucceſſit in regnũ;quem ſexto mẽſe imperij
ſui occidit Sellum de alia ſtirpe generatus. Quã ob
cauſam nunc dicitur:Adhuc modicum & uiſitabo
ſanguinẽ Iezraël, id eſt, occiſionẽ populi mei ſuper
domũ Iehu regiã, quæ eo tẽpore p̃ęerat Iſraël. Nec
mirum ſi domus Iehu ſubuertatur, cũ etiã regnum
domus Iſraël;hoc eſt decẽ tribuum poſt nõ multos
annos omnino ſit delendũ. A Zacharia enim filio
Hieroboam

A Hieroboã, cuius atauus fuit Iehu;uſq; ad nonũ an=
nũ Oſee, ſub quo decẽ tribus ductæ ſunt ĩ captiuita
tẽ;ſupputant̃ anni quadraginta & nouẽ. Occiſoq;
Zacharia, q fuit ultimus de ſtirpe Iehu:ſtatim reges
Aſſyrij ceperũt Ruben & Gad & dimidiã tribũ Ma
naſſe, quæ erãt trãs
Iordanẽ; & deinde
multas ciuitates Sa
marię, & deinde to
tã Neptalim, ad ex
tremũ oẽs reliquas
tribus. Pro Iehu in
æditiõe uulgata le
gitur Iuda;ſed hoc
mihi uidetur nõ ui
tio Lxx. interpre=
tũ, ſed ſcriptorum
inoleuiſſe ĩperitia,
q ignorantes Iehu,
qd' magis tritũ erat
ſcripſerũt Iuda. Ty
pus autem ſeminis
dei, & ultio ſangui
nis eius, refert̃ ad
dñi paſſionẽ, pro=
pter quã & domus
Iuda & regnũ uni=
uerſi Iſraël dicit̃ ſubuertẽdũ. a ¶Et in illa die &c.)
Qñ ultus fuero ſanguinẽ Iezraël ſuper domũ Iehu,
B & regnũ Iſraël Aſſyrio uincẽte deleuero: tũc in illa
die, & in illo tp̃e conterã oĩne robur exercitus Iſraël
in ualle Iezraël. Supra diximus Iezraëlẽ ꝗ̃ nũc iuxta
Maximianopolim eſt, fuiſſe metropolim regni Sa=
mariæ;ꝓpe quã ſunt campi latiſſimi, & uallis nimiæ
uaſtitatis;quæ plus ꝗ̃ decẽ miliũ tendit̃ paſſibus. In
hac cõmiſſo certamine, ab Aſſyrijs cæſus eſt Iſraël;
id eſt decẽ tribus: ꝗ̃ ob Hieroboã de tribu Ephra=
im, qui primus ſchiſma fecit in ppl'o, appellatæ ſunt
Ephraim. Interdũ ꝓpter Ioſeph q fuit pater Ephra=
im uocat̃ Ioſeph;nõnunꝗ̃ Samaria; ꝗ̃ & ipſa altera
urbs fuit Metropolis decẽ tribuum: quæ poſtea ab
Auguſto cæſare appellata eſt Auguſta, id eſt, σεβαστή
in qua oſſa Ioãnis Baptiſtæ cõdita ſunt. Poſt diuiſi=
onem ergo duarũ & decẽ tribuũ, ob maximã partẽ
multitudinis quæ Hieroboã ſecuta eſt, nomẽ priſti
num Iſraël remãſit in decẽ tribus. Et ꝓpter tribum
Iuda quæ regnauit in Hieruſalem, aliæ duæ tribus
appellatæ ſunt Iudas, ſimulq; typi ueritas explicat̃.
Qũo eñ ꝓpter ſanguinẽ Naboth qui effuſus eſt in
Iezraël deleta eſt domus Achab, ut Heliæ uaticiniũ
cõpleretur;ſic ꝓpter ſanguinẽ ueri Iezraël: hoc eſt
ſeminis dei, regnũ deſtructum eſt Iudæoꝝ. In omni
bus quidẽ ꝓphetis;ſed præcipue in Oſee, decem tri
bus referũtur ad hæreticos, quoꝝ multitudo maxi
ma eſt;duæ aũt tribus quæ appellant̃ Iuda, eccleſiæ
perſonã poſſidẽt, quæ ſub ſtirpe Dauid regnabant.
Arcus igitur hæreticorũ de quibus ſcriptũ eſt:Filij
Ephraim intẽdentes, & mittẽtes arcũ, cõuerſi ſunt
in die belli;cõfringet̃ in ualle ſeminis dei, de quo hu

a Et in illã die conteram arcum Iſraël in ualle Iezraël.

b HEB. Et cõcẽpit adhuc & peperit filiã & dixit ei: Voca nomẽ eius abſq; miſericordia; quia nõ addam ultra miſereri domui Iſraël: ſed obliuione obliuiſcar eorum. Et domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in domino deo ſuo;& nõ ſaluabo eos in gladio, & in arcu & in bello, et in equis & in equitibus.

SEP. Et concepit adhuc & peperit filiã, et dixit ei: Voca nomẽ eius abſq; miſericordia: qa nequaꝗ̃ addã ultra miſereri domui Iſrl': ſed aduerſans aduerſabor eis: filiorum autem Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in dño deo ſuo;& non ſaluabo eos in arcu, neque in gladio, neq; in bello, neq; in equis, neq; in eq̃tibus.

c Et ablactauit eã quæ erat abſq; miſericordia; & concepit, & peperit filiũ, & dixit: Voca nomẽ eius non populus meus;quia uos nõ ppl's meus, et ego nõ ero ueſter.

Et erit

miliã & terrena ſenſerunt. b ¶Et concepit adhuc C
&c.) Poſtq; cõtritus eſt atq; cõfractus arcus Iſraël,
in ualle Iezraël, & regnũ decẽ tribuũ deſtitutũ;ita ut
ducerent̃ in captiuitatẽ:nequaq; iã Iezraël. i. ſemen
dei;nec maſculini ſexus filius naſcit̃;ſed filia. i. fœmi
na fragilis ſexus &
ꝗ̃ uictoꝝ pateat cõ
tumeliæ & uocat̃,
abſq; miſericordia.
Idcirco eñ captiua
ducta eſt;qa miſeri
cordiam dei nõ ha
buit. Et cõſiderãda
dñi ĩdignatio, ꝙ ne
quaꝗ̃ domui Iſrl'
ſe dicat miſereri ul
tra, ſed eos de me=
moria ſua æterna
obliuiõe delere, qa
uſq; hodie Perſarũ
regibus ſeruiũt &
nunꝗ̃ eſt eoꝝ ſolu
ta captiuitas. Do=
mui aũt Iuda miſe=
ricordiã pollicet̃;et
dicit ꝙ eos ſaluet ĩ
dño deo ſuo, uel in
ſeipſo qui loquit̃, uel pater ſaluet in filio, iuxta illud
qd' ſcriptũ eſt;Pluit dñs à dño. Saluauit eos etiã qñ
Iſraël Aſſyrijs traditus eſt de manu Sẽnacherib, nõ D
in arcu & gladio & bello & in equitũ multitudine:
ſed in ſuo robore, qñ miſit angelũ, & ꝑcuſſit de exer
citu Sennacherib regis Aſſyriorũ una nocte centũ
octoginta quinq; milia. Iuxta typũ dicimus eos qui
ꝓpter ſanguinẽ ſeminis dei uocant̃ abſq; miſericor
dia, & dicere auſi ſunt;Sãguis eius ſup̃ nos & ſuper
filios noſtros;hucuſq; ſeruire Romanis. Domũ aũt
Iuda, eos uidelicet ex Iudæis q dñm ſunt cõfeſſi; nõ
in exercitus fortitudine, ſed in euãgelij p̃dicatione
ſaluatos. Qd' in Iſrl' & Iuda tã iuxta hiſtoriã ꝗ̃ iuxta
typũ interp̃tati ſumus, referamus ad hæreticorũ cõ
ciliabula, et ad eccleſiã dñi ſaluatoris;ꝙ illis abſq; mi
ſericordia derelictis, regnũq; ꝑdẽtibus, eccleſia dei
ſui uirtute ſuperarit. c ¶Et ablactauit &c.) Qui
uocabat̃ ſemẽ dei, uerſus in fœminã;& ꝓpter imbe
cillitatẽ uiriũ, offenſamq; dei, ductus in captiuitatẽ:
qa dñi miſericordiã nõ habebat nequaꝗ̃ ablactatus
dicit̃, ſed ablactata, uiri eñ robur amiſerat. Qui abla
ctat̃, recedit à m̃re, parẽtis lacte nõ ueſcit̃: alimentis
ſuſtẽtat̃ externis;Ita & Iſrl' ꝑiectus à dño & captiui
tatis circũdatus anguſtijs, atq; ĩ Babylõe cibis ſuſtẽ
tatus immũdis, uocat̃ nõ pplus dei: & æterna gẽtis
alienæ ferit̃ ſentẽtia, ut dicat̃ nõ pplus meus, & abij
ciat̃ in ꝑpetuũ. Qd' recte intelligere poſſumus, & in
oĩ ppl'o Iudęoꝝ q ꝓpter offenſã ſeminis dei capti
uitati traditus, regnũ ꝑdidit & ꝓuinciã, appellatq;
nõ populus dei:Et in ꝑſona hæreticorũ. Si quis aũt
cõtẽtioſus interpres noluerit recipe iſta ꝗ̃ diximus:
ſed meretricẽ nomine Gomer filiã Deblaim:primũ

 & tertiũ

E & tertiũ maſculos: ſecundã quæ media eſt, fœminã intellexerit procreaſſe: hoc uolens ſcripturã ſonare quod legiẽ: Rñdeat quõo in Ezechiel illud exponat, ubi iubeẽ à dño portare, iniqtates domus Iſrl', id eſt decẽ tribuũ: & trecẽtis nonaginta diebus in uno latere ſiniſtro dormire perpetuo, licet in Lxx. cẽtũ & nonaginta ſcripti ſũt, & dormire ita ut nunq̃ euigilet, nec mutet latus, niſi forte ſopore ſatiatus paululũ aperuerit oculos ad ſumendũ ſordidiſſimũ cibũ ſubcinericij panis: q de frumẽto & hordeo & faba et lẽte et milio coctus ſit in humano ſtercore. Hoc enim rerũ natura nõ patitur, ut quiſq̃ hominũ per trecentos nonaginta dies in uno ſemper latere dormiat. Et rurſus, inquit, ſuſcipies iniquitates domus Iuda; & diebus quadraginta dormies in latere dextro. Hi aũt dies pro annis ſupputanẽ, qbus Iſraël & Iudas obſidiõe & captiuitate lõgiſſima detinenẽ: ita ut uincti et immobiles, de altero in alterũ latus ſe
F uerſare nõ poſſint. Si illa & cætera his ſimilia quę in ſcripturis ſanctis legimus, facta non poterit approbare, ſed aliud qd ſignificare cõtẽderit: ergo & meretrix iſta mulier & illa adultera mulier q̃ aut pphetæ iungebanẽ, aut ſeruanẽ à ppheta; nõ turpem ſtupri cõiunctionẽ, ſed ſacramẽta indicãt futurorum.

a ¶Et erit numerus filiorꝝ Iſraël &c.) Legimus abiectionẽ decẽ tribuũ & nõ miſerabilẽ Iſraël, nec ultra populũ dei indignatione perpetua cõdemnatũ: Nũc diſcimus quõo filij Iuda & filij Iſraël pariter cõgregenẽ: & ponãt ſibi caput unũ ſiue principatũ, & aſcẽdãt de terra: & in loco ubi prius dicebaẽ: nõ populus meus, appellenẽ filij dei uiuentis: & hoc fieri, quia magnus ſit dies Iezraël. Ambigẽti & in uarias ſentẽtias fluctuanti, illud occurrit Pauli apl'i ad Ro-
Rom. 9. c manos ſcribẽtis: Q; ſi uolens deus oſtẽdere iram & notã facere potentiã ſuã, ſuſtinuit in multa patiẽtia uaſa iræ apta in interitũ, ut oſtẽderet diuitias glorię ſuæ in uaſa miſericordiæ q̃ pparauit in gloriã: quos & uocauit nos, non ſolũ ex Iudæis, ſed etiã ex gentibus, ſicut in Oſee dicit: Vocaui nõ plebẽ meam, plebem meã: & nõ miſericordiã cõſecutã, miſericordiã conſecutã. Et erit in loco ubi dictũ eſt eis: Nõ plebs mea uos, ibi uocabunẽ filij dei uiui. Eſaias autẽ clamat pro Iſraël: Si fuerit numerus filiorꝝ Iſraël tanq̃ arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Verbũ eñ cõſummans & breuiãs in æquitate: quia uerbũ breuiatũ faciet dñs ſuper terrã. Et ſicut prædixit Eſaias: Niſi dñs ſabaoth reliquiſſet nobis ſemẽ, ſicut Sodoma facti eſſemus: & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſemus.

a HEB. Et erit nũerũs filiorum Iſraël quaſi arena maris, q̃ ſine mẽſura eſt, et nõ numerabiẽ. Et erit in loco ubi dicetur eis: Nõ populus meus uos: dicẽẽ eis, filij dei uiuẽtis. Et cõgregabunẽ filij Iuda, et filij Iſraël pariter, & ponent ſibimet caput unũ, & aſcẽdent de terra: qa magnus eſt dies Iezraël. Cap. II. Dicite

SEP. Et erit nũerus filiorꝝ Iſraël ſicut arena maris, quæ nõ mẽſurabitur nec nũerari põt. Et erit in loco ubi dictũ eſt eis: Nõ ppl's meus uos: uocabũtur filij dei uiuẽtis. Et cõgregabũtur filij Iuda & filij Iſraël ſimul, & ponẽt ſibi principatũ unũ, et aſcendent de terra: qm̃ magnus eſt dies Iezraël. Cap. II. Dicite fra

G Quid ergo dicemus: quod gẽtes quæ nõ ſectabanẽ iuſticiam, apprehenderunt iuſticiã, iuſticiã aũt quæ ex fide eſt: Iſraël uero ſectans legẽ iuſticiæ, in legem iuſticiæ nõ peruenit. Igitur beatus apoſtolus, Oſee prophetæ aſſumens teſtimoniũ, & exponens illud ſuper uocatiõe gẽtium, & corꝝ fide q ex Iudæis credere uoluerũt: omnem nobis difficultatẽ interpretatiõis abſcidit, aſſerẽs Chriſti tẽporibus eſſe completũ: ut ſcilicet in Iſraël eliganẽ duodecim tribus: hoc eſt, omnis populus Iudæorꝝ, & in Iuda hi qui ex gẽtibus Ieſum dominũ confitentur. Si quis aũt alienus à fide Chriſti, & nõ recipiens autoritatem noui teſtamenti; ſed de numero circũciſionis, reſpõderit filios Iuda, & filios Iſraël duas tribus ſonare & decẽ, de quibus crebro diximus; & in hoc dantes manus, nihil fidei noſtræ nocere monſtrabimus. Sed poſtq̃ fuerit numerus filiorꝝ Iſraël quaſi arena maris in to-
H to orbe diſperſus, & omnẽ ſupputationẽ uicerit populi multitudo; tunc habebit licentiã Iſraël, qui hodie quoq; captiuus eſt, & qui prius dicebatur: abſq; miſericordia, & nõ populus meus, cũ duabus tribubus, id eſt Iuda & Beniamin, quarũ magna pars in Chriſtum credidit, inire cõcordiam: ut corporibus ſeparatos iungat fides, & unũ ſibi caput ponant & principem, de quo ſcripſit Ezechiel: Et princeps unus in medio eorũ, Dauid ſeruus meus: & reſuſcitabuntur quaſi ab inferis mortui: Iuda ſcilicet & Iſraël qui in infidelitate mortui erant. Et hæc omnia fient: quia magnus eſt dies ſeminis dei, qui interpretatur Chriſtus. Ex quo perſpicuũ eſt: ideo in typo Naboth Iezraëlitis ſanguinẽ præceſſiſſe, ut ueritas compleretur in Chriſto. In hoc eñ & nõ in illo magnus eſt dies Iezraël, de quo dicĩ: Hæc eſt dies quã fecit dñs; exultemus & lætemur in ea. Interpretationis tertiæ quã ſuſcepimus, Iſraël in hæreticis: Iuda in eccleſiæ hominibus exponendis, hic ſenſus eſt: Vt poſtq̃ dominus in claritate ſua uenerit regnaturus: hi qui ante uocabantur non populus eius, uocentur filij dei uiuẽtis; cum Iudæ, id eſt, eccleſiæ dei fuerint copulati, & unum caput Chriſtũ habuerint. & aſcenderint de terra, id eſt de terrenis ſenſibus & humilitate literæ, & ſuſceperint magnum diem ſeminis dei. Pro οὐκ ἠλεημένη, id eſt abſq; miſericordia: in quibuſdam fertur exemplaribus, οὐκ ἠγαπημένη, id eſt, nõ dilecta: Sed ueriora ſunt exemplaria, quæ habent abſq; miſericordia, maxime quia ad diſtinctionem Iſraëlis cui non miſeretur, infert deus: Domui autem Iuda miſerebor. Cap. II. Dicite

A Dicite fratribus ueſtris &c.) Quia magnus eſt dies Iezraël; in quo Iudas & Iſraël unum habebunt principẽ: & nequaq̃ dicetur Iſraëli, non populus meus: ſed econtrario uocabuntur filij dei uiuentis: Idcirco ò homines tribus Iuda nolite deſperare decem tribuũ ſalutẽ; ſed eã quotidie & ſermone & uoto & literis ad pœnitentiã prouocate: quia frater ueſter appellaẽ & ſoror: frater, ex eo quod dicĩ, populus meus; ſoror, ex eo qđ appellaẽ miſericordiã conſecuta. Aliter: Qui in Chriſtum creditis & eſtis tam ex Iudæis q̃ ex gẽtibus dicite fractis ramis & priori populo, q proiectus eſt; populus meus, quia frater tuus eſt; & miſericordiã conſecuta, qa ſoror tua
B eſt. Cum enim intrauerit plenitudo gentiũ, tunc omnis Iſrl' ſaluus fiet. Hoc idẽ nobis præcipiẽ ne hæreticos penitus deſperem⁹, ſed prouocemus ad pœnitentiã; & illorꝝ ſalutẽ germanitatis optemus affectu.

b ¶Iudicate matrẽ ueſtrã, iudicate: qm̃ &c.) Hucuſq; ad Iſraël populũ hoc eſt decẽ tribus ſermo directus eſt: Nunc alterũ caput incipit: & præcipitur filijs, id eſt, populo, ut ineant iudiciũ aduerſum matrẽ ſuã, quæ eos genuit quæ de meretrice uxor effecta, mores priſtinos nõ reliquit, & rurſum fornicata eſt cũ amatoribus ſuis. Et uide clementiã uiri: Iam repudiata eſt, iam abiecta eſt, iam ei locutus eſt: hæc non uxor mea, & ego nõ uir eius; tamẽ præcipit filijs, ut nequaq̃ ad uxorem patris quẽ illa dimiſit, ſed ad matrẽ ſuã loquantur quæ eos genuit. Loquanẽ aũt ad pœnitentiam prouocantes: ut auferat fornicationes à facie ſua, & adulteria ſua de medio uberũ ſuorꝝ. Fornicaria eſt, quæ cũ pluribus copulaẽ. Adultera, quæ unũ uirũ deſerens, alteri iungitur. Quorꝝ utrũq; eſt ſynagoga; quæ ſi permãſerit in fornicatione & adulterio, auferet ab ea deus ueſtẽ & ornamẽta quæ dederat. De quibus ſcribit Ezechiel: In die qñ nata es, nõ ligauerunt mamillas tuas, & ſale nõ es ſalita; & trãſiui

a Dicitẽ fratribus ueſtris populus meus: & ſorori ueſtræ, miſericordiã
b conſecuta. Iudicate matrẽ ueſtram, iudicate: quoniã ipſa non uxor mea, et ego non uir eius: auferat fornicationes ſuas à facie ſua: et adulteria ſua de medio uberum ſuorum, ne forte expoliem eam nudam, & ſtatuam eam ſecundũ diẽ
c natiuitatis ſuæ. Et põnam eam quaſi ſolitudinem: & ſtatuam eam uelut terram inuiam, et interficiam eã
d ſiti. Et filiorũm illius non miſerebor: quoniã filij fornicationum ſunt: quia fornicata eſt mater eorũ: confuſa eſt quæ concepit eos, quia dixit: Vadam poſt amatores meos qui dant panes mihi, et aquas meas, lanam meam & linum meum, & oleum meum, & potũ

Dicite fratri ueſtro, populus meus: et ſorori ueſtræ, miſericordiam cõſecuta. Iudicamini cũ matre ueſtra, iudicamini: quia hæc non uxor mea, et ego non uir eius: et auferã fornicationẽ eius à facie mea, et adulteria eius de medio uberũ illius, ut expoliem eam nudã, et reſtituã eã iuxta diem natiuitatis ſuæ. Et ponã eam ut deſertũ & ſtatuã eã ſicut terram ſine aqua: et occidã illã ĩ ſiti. Et filiorũ eius nõ miſerebor: qm̃ filij fornicatiõis ſunt: qa fornicata eſt mater eorũ: cõfuſa eſt quæ peperit eos, dixit eñ: Vadã poſt amatores meos qui dant mihi panes meos, & aquã meam, et ueſtimenta mea, & linteamina mea, & oleum meum, et omnia quæ mihi neceſſaria ſunt. Propter

C per te & inueni te nudã & deturpatã & conſperſam in ſanguine. Et poſt paululum: Indui te byſſino & ſubtilibus & ornamẽta circumpoſui tibi: & dedi armillas circa manus tuas, & monile circa collũ tuum. Hæc tunc ei dedit maritus largiſſimus qñ inuenit illã ĩ Aegypto idololatrię libidine cõſtupratã & diuaricantẽ omnibus pedes ſuos. Et nũc cõminatur ſi ad uirũ ſuũ noluerit reuerti: ita eam futuram abſq; deo & uiro, ſicut prius ĩ Aegypto fuerat. Ne ſemper triplici explanatione tendamus uolumina, hoc raro admonuiſſe ſufficiat, quę dicta ſũt cõuenire & Iudęis negãtibus Chriſtũ & hæreticis fidem dñi relinquẽtibus: quorꝝ fornicatio ꝑprie ĩter ubera eſt, & in artificio ido-
D lorũ & uariorũ dogmatũ corde uerſatur: qui reuertẽtur ad diẽ natiuitatis ſuæ; ut ſi nõ egerint pœnitentiam, ethnicis cõparenẽ.

c ¶Et ponam eã quaſi ſolitud. &c.) Si noluerit ad meliora cõuerti, faciã illi quod feci in ſolitudine; ut ducti in captiuitatẽ cadant in terra aliena, patientes ſitim omniũ bonorꝝ, & ad patriã ſuã redire nõ ualeant. Vel certe audiãt in euãgelio: Relinquetur uobis domus ueſtra deſerta. Et mittet eis dñs nõ famem panis, nec ſitim aquæ; ſed famem audiendi uerbũ dñi. De quo & Eſaias loquiẽ: Erũt ſicut paradiſus aquã nõ habens. Hæretici qui abiecti ſunt à dño, ſi nõ redierint ad priſtinã domũ; ſic omnium rerũ patienẽ penuriã, ut etiã quod falſum habere uidentur, redigatur ad nihilũ.

d ¶Et filiorum &c.) Hoc plus faciam ei cui dixi: nõ uxor mea, & ego non uir tuus; & ponam eã quaſi ſolitudinem & faciam uelut terram inuiã. Qñ enim de Aegypto eduxi eam interfectis parentibus; filij eorꝝ terram repromiſſionis ingreſſi ſunt: Nunc aũt fornicariæ matris liberi peribũt cum matre meretrice; qm̃ filij fornicatiõis ſunt & mali ex malis geniti. Quibus in euãgelio dicĩ: Generatio uiperarũ quæ in tantã uenit impudentiã, ut audiret per Hieremiã; Facies meretricis

E retricis facta eſt tibi, impudorata es tu. An non eſt hoc duræ frontis & meretriciæ impudentiæ, ut in ſuo ſcelere glorieẽ, & dicat: ſequar amatores meos: uadam ad idola quæ mihi & ad uictũ & ad ueſtitũ neceſſaria præbuerunt. Omnia quæ ꝓpheticus ſermo deſcribit, ſpũaliter à dño accepere Iudæi. Et quia dei filium negauerunt, eligentes ſibi Barrabã latrocinij & ſeditionis autorẽ, & crucifigentes filiũ dei: Propterea uſq; hodie ſequũtẽ dæmones; & dei bñficia ad illos referũt, qui cultorum ſuorũ animas perdiderunt. Panes & aquas habẽt & hæretici: quorum panis luctus eſt, & aquæ eorum cœnoſæ, quæ ſuffocãt & interficiunt baptizatos. Habẽt & lanã de ſcabidis oui-

F bus, & linum in nigredine ꝑſeuerãs: oleũq;, de quo propheta dicit: Oleum peccatoris *non impinguet* caput meum; Et potũ aquarum Aegypti, de quibus clamat Hieremias: Quid tibi & uiæ Aegypti, ut bibas aquam Geon; Et quid tibi & uiæ Aſſyriorũ, ut bibas aquas fluminũ. Breuiter cuncta percurrimus, ut ad reliqua trãſeamus. a ¶Propter hoc ecce ego &c.) Dixerat meretrix: Vadam poſt amatores meos, qui omnium rerũ mihi abundantiã præbuerunt. Reſpõdit dñs: Ego ſepiam uiam tuã ſpinis ſiue ſudibus, ne poſſis ire quo deſideras, & interponam maceriã ſiue murum: & ſemitas tuas quas crebro triueras pede, nõ inuenies, ne apprehendas eos quos tanto ſtudio ſequebaris, & rerum neceſſitate compulſa reuertaris ad uirum tuum, & dicas illud de euangelio: Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus; ego autem hic fame pereo. Surgam & ibo ad patrem meũ & dicam illi: Pater, peccaui in cœlum & coram te: etiam non ſum dignus uocari filius tuus, fac me ſicut unum de mercenarijs tuis. Ex quo intelligimus qđ prouidentia dei, ſæpe nobis accidant mala, ne habeamus ea quę cupimus: & uarijs calamitatibus huius ſeculi, ac miſerijs ad dei ſeruitutem redire cogamur. Amatores autem Hieruſalẽ & gentis Iudææ, ſecundum hiſtoriam illius temporis, Aſſyrios atq; Chaldæos & Aegyptios nationesq; cæteras intelligamus: cum quorum idolis fornicata eſt: à quibus bellorũ tempore & prementibus malis, fruſtra ſperauit auxilium. Hos amatores iuxta intelligentiam ſpiritualem, ſequuntur hæretici: à quibus ſæpe deſerti, malorum pondere ad ſinũ matris eccleſiæ reuertuntur. G Per omnia enim flagella atq; tormẽta erudiuntur Iſraël. b ¶Et hæc neſciuit &c.) Ad ſuperiora reſpõdit, dixerat enĩ: Vadã poſt amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanã & linum, & oleum, & potum meũ: quæ uniuerſa ſuſceperat ut in dei cultũ uerteret. Illa uero panẽ & uinũ, qđ cõfirmat: & qđ lætificat cor hoĩs: & oleũ qđ illuminat oẽm hominẽ uenientem in hunc mundũ: & argentũ de quo ſæpe diximus: Eloqa dñi, eloqa caſta: ar- H gentũ igne examinatũ, probatũ terræ, purgatũ ſeptuplũ. Et aurum de quo legimus: Si dormiatis inter medios cleros, pẽnæ colũbę deargẽtatę, & poſteriora dorſi eius in uirore auri: uertit in idola, & fecit Baal, quod interpretaẽ ſuperior & deuoratio: dum aut maiora ſe putat habere dogmata בַּעַל q; eccleſia: aut in ipſa falſæ opinationis ſcientia deuoratur. Quod autẽ iuxta literã, auro & argento & cunctis opibus abũdauerit Hieruſalẽ, & fecerit idola Baal dæmoni Sidoniorum: ſiue ut quidã rectius arbitrantur, Babylonio, ex quo & Bel dicitur, Ezechiel plenius in ſuo ponit uolumine: & omnis prophetarũ narrat chorus. c ¶Idcirco reuertar &c.) Grauior pœna eſt, quãdo in tempore meſſis & uindemiæ ſperatæ fruges auferũtur & uinum & quodammodo tentæ tolluntur è manibus; Sin autem in tempore areę & præli & torcularis, quando ſterilitatem præteritam nouis frugibus terra fœcũdat, omnium rerũ penuria eſt: quid de reliquo anni tempore quãdo uetera conſeruanẽ æſtimare debemus? Liberatur autem lana & linum ſiue ueſtes & linteamina, ne ultra ignominiam operiant meretricis; ut ſcilicet dei nudetur auxilio: & omniũ ab ea angelorum tutela diſcedat. Vnde & apoſtolus liberatã dicit creaturam à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei. Multi accepere aurum & argẽtum ſa-

a HEB. & potũ meum. Propter hoc ecce ego ſepiam uiam tuã ſpinis: & ſepiam eam maceria, et ſemitas ſuas non inueniet. Et ſequetur amatores ſuos, & non apprehendet eos: & quæret eos & non inueniet, et dicet: Vadam & reuertar ad uirum meum priorẽ: quia bene mihi erat, tunc magis quàm nũc. Et hæc b neſciuit, quia ego dedi ei frumentum, & uinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei & aurum, quæ c fecerunt Baal. Idcircõ reuertar & ſumã frumẽtum meum in tẽpore ſuo, et uinum meũ in tꝑe ſuo, et liberabo lanam meam & linum meũ quæ operiebãt igno

SEP. Propterea ecce ego ſepiam uiam eius in ſudibus, & obſtruam uias illius, & ſemitam ſuam nõ inueniet. Et perſequetur amatores ſuos, et non apprehendet illos: et quæret eos & non inueniet: & dicet: Vadam et reuertar ad uirum meũ priorem: quia melius mihi erat tunc, q; nunc eſt. Et ipſa neſciuit quia ego dedi ei frumẽtũ & uinũ, et oleũ, et argentũ multiplicaui ei: hæc autẽ argẽtea & aurea fecit ipſi Baal. Propterea reuertar & tollã triticũ meũ in tꝑe ſuo, et uinum meũ in tempore ſuo: & auferam ueſtimenta mea, & linteamina mea, ne operiant ignominiã

A tum ſapientiæ & eloquentiæ, de qbus facerent candelabrũ ſeptẽ lucernarũ ex auro puriſſimo: & menſam ꝓpoſitionis aureã, & ꝓpiciatoriũ, et Cherubim auri ſplendore radiãtia, & baſes columnarũ argenteas, & triticũ ſermonis dei, & uinũ gaudiũ ſpũs ſancti, ueſtimẽta quoq; & linteamina qbus credẽtes ueſtirẽtur in Chriſto: q uniuerſa uerterũt in idololatriæ cultum, uaria errorũ dogmata cõponẽtes: et decepti alios deceperunt: Quæ oĩa auferet de9: ut q ex copia datorẽ non ſenſerant, ſentiant ex penuria. a ¶Et nunc reuelabo &c. beſtiæ agri &c.) Quod ſequiẽ: Volatilia cœli & reptilia terræ, obelo prænotãdũ eſt. Pro ſaltu quoque qđ Hebraice dicitur יַעַר, Vnde קִרְיַת יְעָרִים inter- B pretaẽ uilla ſyluarũ, Lxx. tranſtulerũt teſtimonium, ד & ר literarũ falſi ſimilitudine. Si enĩ pro ד, ר legaẽ, teſtimoniũ dicitur: ita dũtaxat, ut י litera nõ pręcedat. Liberatis ergo ueſte & linteamine ne operirẽt ultra ignominiã fornicariæ: omnis turpitudo Hieruſalẽ, ſiue ſtulticia per quã operata eſt turpitudinẽ reuelabiẽ in cõſpectu amatorũ eius: ut quã ueletã deſiderabãt, apertã cõtemnãt. Cũq; tradita fuerit amatoribus ſuis, Aſſyrijs ſiue dęmonibus qbus & ipſa & Aſſyrij ſeruiũt, nullus, inquit, eã de manu mea poterit eripere, ꝓbata imbecillitate dæmoniaca, q̃ quos rebus oĩbus abundãtes receperãt, oppreſſos malis liberare non poſſunt. Tradita autẽ Babyloniæ ſeruituti, nequaq; tres ſolennitates, paſchæ & pentecoſtes & tabernaculorũ celebrare poterit. Nõ neomeniæ, id eſt, kalendarũ, nõ ſabbati exercere læticiã: nec oẽs feſtiuitates quas uno noĩe cõprehẽdit. Vinea quoq; & ficus in rerũ omniũ abundantia corrumpetur: in uinea læticiã, in ficu ſuauitatem & dulcedinem intellige: quæ auferentur grauiſſimæ ſeruitutis malis: & auferenẽ idcirco, qa non à deo ſibi donata quaſi coniugi, ſed ab amatoribus ſuis quaſi meretrici pro libidinis mercedibus arbitrata eſt. Tũc nequaq; habebit arbores pomiferas, ſed oĩa uertenẽ in ſaltũ. Et quia ſemel metaphorã à ſyluis cœperat, finit in reliquo: ut hoſtes à qbus deuoranda ſunt omnia, beſtias nũcupet. Hæc & iuxta hiſtoriã, & iuxta tropologiã, infelix Iudæa perpeſſa C eſt: cuius omnis turpitudo in oculis gentiũ reuelata eſt & nullus eã eruere potuit de manibus dei. Ceſſauerunt uniuerſæ ceremoniæ: in luctũ eſt uerſa feſtiuitas: oĩa q̃ ſibi putabat dari à dæmonibus, nunc ob offẽſam dei ablata cognoſcit. Deuorauerũt eã primũ Aſſyrij atq; Chaldæi, Medi, & Perſæ, & Macedones: ad extremũ ſęuiſſima lacerauit beſtia Romanorũ imperiũ: Cuius ĩ Daniele nomen taceẽ, ut maior formido his q deuorandi ſunt augeaẽ. Quæ de Iudęa diximus, refer ad hæreticos: q prima frõte doctrinã et ſciam ꝓmittẽtes egreſſi de eccleſia deſerunẽ à deo, & oĩs eorum ignominia in conſpectu amatorũ ponitur, quos prius deceperant: & traditi be- D ſtijs quas ꝓpheta declinat, dicẽs: Ne tradas beſtijs aĩam cõfitentẽ tibi, carũ morſibus derelinquenẽ. b ¶Et uiſitabo &c.) Seruat pſonã meretricis, q̃ auro ornaẽ & gẽmis ut placeat amatoribus ſuis: & qcqd pulchritudinis nõ habet ꝑ naturã, arte cõqrit. Has inaures, qbus aures eius doctrina dei fuerãt adornatæ: & hæ margaritæ q̃ ex collo p̃cioſæ pẽdebant: ita ut ſpõſus ad eã diceret & maritus: Collũ tuũ ſicut monilia, miſit añ porcorũ pedes: & dedit ſctm̃ canibus. Et impletũ eſt qđ in Prouerbijs legimus: Sicut inauris aurea in naribus ſuis: ita mulieri peſſimę pulchritudo. Hæc autẽ uniuerſa faciebat, ut ſeq̃reẽ amatores ſuos, & relinq̃ret uirũ. Tãtũq; fuit deſideriũ uoluptatis ac libidinis, ut oẽm memoriã amiſerit maritalẽ, & oblita ſit fuiſſe ſe cõiugẽ. Quãobrẽ in ipſis ſolẽnitatibus quibus incẽdebat thura dæmõibus, uiſitabiẽ in plagis, & corripieẽ in pœnis. Baal, numero ſingulari: Baalim pl'aliter, eadẽ idola noĩanẽ gñe maſculino. Vbicũq; enĩ in fine Hebraici ſermõis ים ſyllabã legim9, nũero pl'ali eſt gñe maſculino, ubi aũt ות, nũero plurali gñe fœminino. Ergo כְּרוּבִים et שְׂרָפִים plurali intelligimus nũero gñe maſculino. צְבָאוֹת aũt quod interpretaẽ militiarũ uel exercituũ ſiue uirtutũ, numero pl'ali gñe fœminino. Itaq; & Baalim maſculino gñe, nũero ſunt pl'i: licet qdã male βαὰλ ϰαὶ βααλὶμ legãt gñe fœminino. Qũo aũt decipiãt hęretici amatores

HEB. ignominiã eius. Et nũc reuelabo ſtulticiã eius in oculis amatorũ eius: & uir non eruet eam de manu mea: & ceſſare faciam oĩme gaudiũ eius, ſolẽnitatem eius, neomeniã eius, ſabbatum eius, & omnia feſta tempora eius: & corrumpam uineam eius, & ficum eius, de quibus dixit: mercedes hæ meæ ſũt, quas dederunt mihi amatores mei: & ponam eam in ſaltũ & comedet eã be- b ſtia agri. Et uiſitabo ſuper eã dies Baalim, qbus accẽdebat incẽſum, & ornabatur inaure ſua & monili ſuo: & ibat poſt amatores ſuos: & mei obliuiſcebaẽ, dicit

a SEP. miniã eius. Et nũc reuelabo immũdiciã eius in conſpectu amatorũ illius: et nullus eruet eã de manu mea: & auertã oẽs læticias eius, ſolennitates illius, & neomenias & ſabbata, & cũctas feſtiuitates illius & diſperdam uineam eius & ficus illius, quæ dixit: mercedes meæ iſtæ ſunt, quas dederunt mihi amatores mei: & ponã eã in teſtimoniũ, & comedẽt eã beſtiæ agri, ÷ uolatilia cœli & reptilia terrę ⁘ & ulciſcar ſuper eã dies Baalim: ĩ qbus immolabat eis: & circũdabat ſibi ĩaures ſuas & monilia: & ibat poſt amatores ſuos: mei aũt oblita eſt, dicit

E toresſuos,& componãtur eloquij uenuſtate, ſtructuraq; uerborũ,ut mendacia ſimulent, ueritatẽ, & coniugalẽ pudicitiam derelinquãt,& incedant Baalim,id eſt,idolis,quæ de ſuo corde finxerũt, quotidie cernimus. Nõ enim habent curã ruſticæ ſimplicitatis, q̃ meretricia ornamẽta non quærit,ſed artificis elegãtiſq; mendacij, ut amatoribus ſuis diabolis & dæmonijs placeant. a ¶Propter hoc ecce &c.) Pro eo quod nos dixim⁹, ad aperiendã ſpẽ: & Lxx.uerterunt, ad aperiendã intelligentiã eius: interpretatus eſt Symmachus εἰς θύραν ἐλπίδος, id eſt,in oſtiũ ſpei: Theodotion ἀνοῖξαι τὴν ὑπομονὴν αὐτῆς, id eſt,aperire patientiã uel expectationẽ eius. Poſtq; reuelata fuerit ignominia Hieruſalẽ ſiue Iudææ meretricis in oculis amatorũ eius:& ceſſauerit uniuerſa ſolẽnitas: uineam & ficũ uel ſiccitas uel grãdo corruperit:& redacta in ſyluas atq; infructuoſas arbores, à beſtijs fuerit deuorata:& reddiderit ei dñs cruciatus atque

F tormẽta:quia dæmonibus Baalim thura ſuccenderat:& nequaq̃ ſe ultra de cineribus ac fauillis putauerit poſſe cõſurgere:Tunc,hoc eſt in aduẽtu Chriſti filij ſui,aperiet ſpem ſalutis:& dabit locũ pœnitẽtiæ & blandietur ei:Hoc enim ſignificat, lactabo eam:ut poſt pœnarũ magnitudinẽ, dolores priſtinos repromiſſione mitiget proſperorũ. Et ducã eã, inquit,in ſolitudinẽ,id eſt,educam ex malis,ſicut & prius de Aegyptiaca eduxerã ſeruitute: & loquar ad cor eius uerba mollia,uerba cõſolatoria: ut triſticiam gaudio temperẽ:iuxta idioma ſcripturarum: quibus uerbis & Sichen locutus eſt ad cor Dinæ, & Ioſeph in Aegypto fratribus ſuis triſtibus atq; metuentibus,ut mœror gaudio mutaret. Quod ſequitur: b ¶Et dabo ei ui,&c.)Quia blãditias & ſolitudinẽ in præteritæ hiſtoriæ exeuntiũ de Aegypto ſimilitudine p̃miſerat,in qua Moyſes & Aaron de eadẽ gente Iudæorũ principes extiterũt; etiã nunc pollicetur,q̃ uinitores eius de eodem loco daturus ſit. Vineã intelligi Iſraẽl,omnis & ueteris inſtrumẽti & noui ſcriptura teſtatur: Vinea dñi ſabaoth,domus Iſraẽl eſt:Et uineã ex Aegypto tranſtuliſti. Et in euãgelio:Paterfamilias locauit uineam ſuam,fructuſq; nõ recepit. Et interfecto filio ſuo, nouiſſime locauit eã alijs uinitoribus. Hoc igit̃ ꝓphetalis ſermo ꝓmittit,q̃ principes huius uineæ exeũtes de gẽtibus & de captiuitate hoſtiũ ſiue uitiorum, de ipſo ſint genere Iudæorũ,id eſt,apl'i: & locus tumultus, uallisq; turbarũ:hoc eñ inteꝑtat̃ Achor: mutet̃ in oſtiũ ſpei, ſiue ad aperiendã ſpẽ atq; patientiã,q̃ idcirco ſupplicia & tormẽta ꝑpeſſa ſit, ut per hæc ad

a HEB. dicit dñs. Propter hoc ecce ego lactabo eam: & ducam eam in ſolitudinẽ: & loquar ad cor eius: b & dabo ei uinitores eius ex eodẽ loco: & uallẽ Achor ad apiendã ſpem. Et c canet ibi iuxta dies iuuentutis ſuæ,& iuxta dies aſcẽſiõis ſuę de terra Aegypti. Et erit

SEP. dicit dñs. Ideo ecce ego ſeducã eã, & ponã illã quaſi deſertũ,& loquar ad cor eius:& dabo ei poſſeſſiones ſuas inde & uallem Achor ad aperiendã intelligentiam eius. Et humiliabitur iuxta dies infantiæ ſuæ,& iuxta dies aſcenſionis de terra Aegypti.

G ꝓſpera pueniret. Qđ aũt uallis Achor in q̃ interfectus eſt Achan ob furtũ eorũ q̃ deo fuerãt cõſecrata,cõturbatio & tumultus interpretet̃:nõ ut quidã putãt διαστροφὴ,id eſt,peruerſitas:ipſe Ieſus interpretat̃ loquẽs ad Achan:qa turbaſti nos,conturbet te dñs in die hac. Vñ appellatus eſt locus ille עֵמֶק עָכוֹר,id ẽ, uallis cõturbationis. Simulq; & in hoc itelligim⁹ q̃ i pricipio terræ ſanctæ, iuxta Hiericho qñ de ſolitudine egreſſus eſt populus, ꝑpe flucta Iordanis, in prima Iſraẽlis uictoria, mœror in gaudiũ cõmutat⁹ ſit, Ibiq; aperta eſt ſpes ubi fuerat deſperatio:ut punitis his q peccauere in Chriſto,& cõmiſere ſacrilegiũ:ſaluẽtur ex eis q blaſphemãtes Iudæos fuerint deteſtati, & q̃ntũ in ſe eſt interfecerint. Hæc cõcilio & noſtri Iudaizãtes ad mille annorũ regnum referũt: q̃ & in principio p aplos uinitores,& credentiũ multa milia ex Iſraẽl uidemus eẽ cõpleta, & cõpleri quotidie in his q credere uoluerĩt. Qđq; nos diximus:Lactabo eã:& Lxx. interꝑtati ſunt:Seducã eã,ad antichriſti tp̃s referũt:ut q Chriſti nõ receperint ueritatẽ,

H illius recipiãt mẽdaciũ:& poſtea Chriſto aduenĩete ſaluent̃. c ¶Et canet ibi &c.)In eo loco ubi nos poſuimus,canet:& Lxx.trãſtulerũt ταπεινωθήσεται, id eſt, humiliabit̃:in Hebraico ſcriptũ eſt,עָנְתָה: qđ Symmachus interpretatus eſt κακωθήσεται,id eſt affligetur, Theodotion ἀποκριθήσεται,id eſt,rñdebit,Aqla ὑπακούσει,id eſt,obediet;nos ab Hebræo κατὰ λέξιν magis accipimus:id ẽ,præcinet:Vt qa ſemel lactationẽ & eductionẽ in ſolitudinẽ,& uinitores ex eodem loco, & uallẽ Achor poſuerat:& totã hiſtoriã exeuntiũ de Aegypto & ꝑgentiũ ad terrã ſanctã,breui ſermone perſtringẽs:etiã nũc hiſtoriæ ſimilitudinẽ cõſeruaret. Vt q̃ũo eo tp̃e qñ egrediebãtur de terra Aegypti,ſubmerſo Pharaone in mari rubro arripuit Maria tympanũ,& præcinẽs cæteris exultauit & dixit: Cãtemus dño,glorioſe eñ magnificat⁹ eſt:equũ & aſcẽſorem deiecit in mare:Sic nũc quoq; ſcđm dies iuuẽtutis ſuæ ſiue adoleſcẽtiæ ſuæ,qñ egreſſa ẽ de terra Aegypti canat atq; lætet̃: & regnũ Chriſti ac ſuã ſalutẽ inter eccleſiæ choros cõcinat. Et aĩaduerte q̃ qñ eximus de Aegypto, & ad meliora tranſimus,dicamur aſcẽdere:qa Hieruſalẽ in mõtibus ſita eſt:de q̃ q Hiericho deſcẽdere uoluerat, uulneratus eſt. Ad eos aũt q Aegypti:id eſt,ſeculi huius q̃rũt auxilia,dr̃: Væ q deſcẽdunt in Aegyptũ ꝑpter auxiliũ. Interpretatio Aqlæ & Theodotionis ẽ q̃bus alter ὑπακούσει poſuit,id eſt, audiet:alter ἀποκριθήσεται,id eſt,reſpondebit,nobiſcũ facit, quod præcinẽtibus alijs,alij reſpondeant concinentes: Humilia-

bitur

A bitur aũt & affliget̃,qđ Lxx.& Symmachus trãſtulerũt,nõ cõuenit tẽpori læticię,niſi forte imitabitur Paulũ:qui poſtq; uocatus eſt apoſtolus,plãgit antiqua peccata:& ſe dicit indignũ uocatione apoſtoli, quia perſecutus ſit eccleſiã dei:ut humiliatio & afflictio in conſcientia præteriti uulneris, nõ in dolore malorũ præſentiũ accipiatur. a ¶Et erit in die illa &c.) Primũ omni Aſiæ regnaſſe Ninũ Beli filiũ:oẽs & Græcæ & barbaræ narrãt hiſtoriæ: qui apud aſſyrios Ninũ ſui nomis cõdidit ciuitatẽ, quam Hebræi uocãt נִינְוֵה. Huius uxor Semiramis,de qua multa & miranda referunt̃,muros Babylonis extruxit,de qua inſignis Poẽta teſtat̃, dicens, Quã dicitur olim Coctilibus muris cinxiſſe Semiramis urbẽ. Hic aduerſus Zoroaſtrẽ magũ, regem Bactrianorũ forti certamine dimicauit: & in tãtam

B peruenit gloriã,ut patrẽ ſuũ Belum referret in deũ, qui Hebraice dicitur בֵּל: & in multis ꝓphetis maximeq; in Daniele,& iuxta Theodotionẽ ſub idolo Babylonis,hoc appellatur nomine. Hũc Sidonij & Phœnices appellãt בַּעַל: eadẽ eñ inter ב & ל literas cõſonantes, ע uocalis litera ponitur, quæ iuxta linguæ illius ꝓprietatẽ nunc Beel,nũc Baal legitur. Vnde & Dido Sidonia regij generis, cũ Aeneã ſuſcepiſſet hoſpitio,hac patera Ioui uina delibat, qua Belus & oẽs à Belo ſoliti. Didicimus exordium dæmonis,imò hominis in dæmonẽ conſecrati: omnia eñ idola ex mortuorũ errore creuerũt. Audiamus cætera:Lingua Hebræa & Syra בַּעַל interpretatur ὁ ἔχων,id eſt,habẽs. Si uoluerimus dicere:habẽs me, בַּעְלִי: & apud utrãq; gentẽ,uxores uiros ſuos uocant baali:id eſt,uir meus:qđ intelligitur,habẽs me: & eſt ſenſus,q me habet in cõiugio. Eadẽ Hebræorum lingua uocatur uir אִישׁ:unde & uxor quę de uiro ſumpta eſt in Geneſi appellatur אִשָּׁה, quaſi à uiro uirago. Quod ergo dicit dñs,uir meus:hoc eſt cum utroq; ſermone אִישִׁי,& בַּעְלִי appelletur uir meus ſiue maritus meus,tantũ odi idolorum nomina:ut etiã qđ bene dici poteſt,propter ambiguitatẽ & uerbi ſimilitudinẽ,nequaq̃ uelim dici:ſed appellari me אִישִׁי magis q̃ בַּעְלִי,ne dũ aliud loquitur, alterius recordetur,& uirũ nominãs, idolũ cogitet. Ignoſce obſcuritati,quæ tribus naſcit̃ modis:aut rerum difficultate:aut magiſtri imperitia:aut diſcẽtis nimia tarditate. Neq; eñ Hebræũ ꝓphetam ediſſerens,oratorijs debeo declamatiunculis ludere,& in narrationibus atq; epilogis Aſiatico more cãtare:

a Et erit in die illa,ait dominus, uocabit me uir meus: & nõ uocabit me ultra Baali,& auferam nomina Baalim de ore eius,& non recordabitur ultra nominis eorum.

b HEB. Et percutiam eis fœdus in die illa, cum beſtia agri,& cum uolucre cœli. & cum reptili terræ:& arcum, et gladium, et bellũ conterã de terra:et dormire eos faciam fiducialiter.

SEP. Et diſponã eis teſtamentũ in die illa cum beſtijs agri,& cũ uolatilibus cœli et cũ reptilibus terrę: & arcum,et gladiũ,& bellum conteram de terra, & habitare eos faciã in ſpe.

c Et ſpõſabo te mihi in ſempiternũ: & ſpõſabo te mihi in iuſticia,& iudicio,et in miſericordia,et in miſerationibus,& ſponſabo te mihi in fide; et ſcies quia ego dñs. Et erit

C ſed auxilio orationũ tuarũ,& incredibili diſcẽdi ſtudio,aperire quæ clauſa ſunt. Deniq; Aquila diligẽs & curioſus interpres: Vocabit, inquit,me uir meus,& non uocabit me ultra habens me:id eſt בַּעְלִי. b ¶Et percutiã eis fœdus &c.) Qñ omnia religionis aduerſæ uocabula fuerint ablata de populo dñm cõfitente:Et uocauerit me, inquit, uir meus; & nequaq̃ Baali: id eſt, idolũ meũ:tunc percutiã eis fœdus atq; concordiã cum beſtijs agri & uolucribus cœli, & reptilibus terræ. De hoc tempore & Eſaias loq̃tur: Habitabit lupus cũ agno:et pardus cũ hœdo accubabit. Vitulus & leo & ouis ſimul morabuntur,& puer paruulus minabit eos. Vitulus & urſus paſcẽtur,& ſimul requieſcẽt catuli eorũ: & leo quaſi bos comedet paleas: nequaq̃; carnẽ ſanguinemq; deſiderãs,ſed mũdis atq; ſimplicibus ueſcens cibis. Qñ Petro ut Corneliũ ſuſciperet ex na-

D tionibus reuelatũ,iuſſumq; eſt ut comederet oẽs beſtias,& nihil immundũ eſſe cognoſceret quod cũ gratiarũactione perciperetur: ſuper quibus audit poſtea:qđ deus mũdauit,tu ne cõmune dixeris. Ergo in aduẽtu dñi ſaluatoris, poſt reſurrectiõis eius triumphos,& aſcenſum ad patrẽ, duo parietes angulari lapide copulati ſunt, ab eo qui fecit utrunq; unum. Et uocauit eã quæ dicebat̃ abſq; miſericordia,miſericordiã cõſequutam, & eũ qui dicebat̃ nõ populus meus,populũ ſuũ:pacatiſq; omnibus, arcus & gladius cõteretur ac bellũ. Non eñ erunt neceſſaria inſtrumẽta pugnãtiũ,cũ qui pugnẽt defuerint. Iunget̃ Iſraẽl gẽtibus, & implebit̃ illud Deuteronomij:Lætamini gentes cũ populo eius. Notus enim in Iudæa deus:in Iſraẽl magnũ nomẽ eius: & factus eſt in pace locus eius,& habitatio eius in Sion,hoc eſt,in eccleſia:in qua cõfregit potentias arcuum,ſcutũ,gladiũ & bellũ:quibus fractis atq; contritis dormient credẽtes fiducialiter,& ſub uno paſtore requieſcẽt,ſiue ſperabũt. In his quę oculus nõ uidit,& auris nõ audiuit, & in cor hominis nõ aſcẽderũt,quæ præparauit deus diligẽtibus ſe. c ¶Et ſponſabo te mihi &c.)O quãta clementia dei:meretrix quæ cũ multis amatoribus fornicata eſt, & ob crimen beſtijs tradita:poſtq; reuertit̃ ad uirum,nequaq̃ recõciliari ei dicitur,ſed deſponderi. Et uide quid ſit inter dei cõiunctionẽ & hominũ: homo cũ uxorẽ acceperit,de uirgine mulierẽ facit:id eſt,non uirginẽ. Deus etiã meretricibus copulatus, eas mutat in uirgines,iuxta illud qđ adulteræ dicit̃ p Hie-

 remiã

E remiã; Non ut dominũ me inuocaſti, aut patrẽ, aut principẽ uirginitatis tuæ. Vnde & Apoſtolus poſt fornicationem & idolorũ cultum credentibus Corinthijs loquitur; Deſpondi enim uos uni uiro uirginem caſtã exhibere Chriſto.

a HEB. Et ẽrit in die illa; Exaudiã, dicit dominus: exaudiam cœlos, & illi exaudient terram, & terra exaudiet triticũ & uinum & oleũ; & hæc exaudient Iezraël, et ſeminabo eam mihi in terra: & miſerebor eius quæ fuit abſq; miſericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu; et ipſe dicet, deus meus es tu.

Cap. III.

b ET dixit dominus ad me; Adhuc uade, dilige mulierem dilectam

amico

Quærimus cur tertio deſpõſionis nomen repetierit. Primo enim ait; Sponſabo te mihi in ſempiternũ. Secundo: Sponſabo te mihi in iuſticia & iudicio, & in miſericordia & miſerationibus. Nec hoc fine cõtentus iungit & tertiũ; Sponſabo te mihi ĩ fide: & ſcies quia ego dñs. Primo deſpondit eam in Abrahã, ſiue in Aegypto, ut uxorem habeat ſempiternam. Secũdo in monte Sinai, dans ei pro ſponſalibus legis iuſticiã, atque iudicium, & iunctã legi miſericordiã; ut quãdo peccauerit, tradatur captiuitati: cum egerit pœnitẽtiã, F reuocetur in patriã, & miſericordiã cõſequatur. De his ſponſalibus in diuerſis locis pſalmiſta decantat: Miſericordiam & iudiciũ cantabo tibi dñe. Et; Miſericordia & ueritas obuiauerunt ſibi: & iuſticia & pax deoſculatę ſunt ſe. Quos duos calices in ſeptuageſimoquarto pſalmo legimus; Calix in manu domini uini meri plenus mixto; et inclinauit ex hoc in illum; de iuſticiæ calice in calicem miſericordiæ, & rurſum de calice miſericordiæ in calicẽ iuſticiæ. Si iniquitates, inquit, obſeruaueris domine, dñe quis ſuſtinebit: Quia apud te propiciatio eſt. Iſta igitur meretrix quæ primum uoto ſponſi in æternos fuerat iuncta complexus, ut nunq̃ à uinculo recederet maritali; quia receſſit & in Aegypto fornicata eſt: rurſum per legẽ aſſumitur; quã quia præterijt, prophetis quaſi ſponſi ſodalibus, qui ad ſe miſſi fuerãt, interfectis. Nouiſſime uenit dei filius, dominus Ieſus; quo crucifixo & à mortuis reſurgente, deſponſatur; nequaq̃ in legis iuſticia, ſed in fide & gratia euangelij; ut cũ cognouerit unigenitum cognoſcat & patrem. Dicit enim ipſe ad Philippum: Tanto tẽpore uobiſcũ ſum, & nõ cognouiſtis me? Philippe, qui uidet me, uidet & patrem meũ; quomodo tu dicis: oſtende nobis patrem: non credis quia ego in patre, & pater in me eſt? Qui in fide fuerit deſponſatus & crediderit euangelio, ſtatim ſciet quia ipſe ſit deus, credẽs in eũ quẽ prius negauerat. a ¶Et erit in die &c.) In die illa & in illo tẽpore, qñ te mihi in fide deſpondero; & cognoueris ꝙ ego ſim dñs: exaudiam cœlos, qui enarrant gloriam dei: & cœli exaudient terrã, ut eã cœleſti pluuia irrigent; & terra, de qua orta eſt ueritas, & in cuius agrũ paterfamilias egredit̃ ut ſeminet ſemen ſuũ, exaudiet triticum & uinum & oleũ, de quibus ſupra diximus; & hæc omnia exaudiẽt Iezraël, id eſt, ſemen dei, ut intelligat̃ omniũ rerũ abundantia atq; fertilitas ob dei ſemẽ q Chriſtus eſt condonari; qđ dei ſemẽ ſeminatur in terra, ut multiplices fructus afferat, centenariũ, ſexagenariũ & tricenariũ. G יִזְרְעֶאל

SEP. Et erit in die illa, dicit dominus; Exaudiã cœlum, & cœlũ exaudiet terram; et terra exaudiet frumentũ, uinũ & oleum: & hæc exaudiẽt Iezraël, et ſeminabo eã mihi ſuper terrã, & miſerebor eius quæ fuit abſq; miſericordia: et dicam non populo meo, populus meus es tu; et ipẽ dicet, dominus deus meus es tu.

Cap. III.

ET dixit dominus ad me; Adhuc uade & dilige mulierem diligentem

mala

Et illa meretrix q̃ deo fuerat copulata & tres ædiderat liberos; duos maſculos, & unam fœminã; primum Iezraël, ſecũdã abſq; miſericordia, tertiũ nõ populus meus. Videat propter ſemẽ dei mutata eſſe rerũ uocabula: & in Chriſti fide cõſecutã miſericordiã, quæ abſq; miſericordia erat; & uocatũ populũ dei, qui prius non populus uocabat̃. Ex quo ꝓſpicimus poſſe uniuerſa q̃ dicta ſunt referri, & ad decẽ tribus q̃ Iſraël uocãtur, & ſub nomine meretricis tres liberos ædiderũt: & ad omnẽ gentẽ Iudaici nominis. De exauditione cœli & terræ & frumẽti, uini, & olei, & Iezraël, hoc quidã ſentiunt, ꝙ poſtq̃ Chriſtus aduenerit, omnia ſuo currant ordine; & utilitati hominũ cũcta deſeruiat creatura, ut ab initio cõdita eſt. Quæ omnia Iudæi & noſtri Iudaizantes poſt antichriſtum in fine mundi corporaliter præſtolãtur. H

Cap. III.

ET dixit dñs ad me &c.) Priori mulieri in typũ decem tribuũ uel totius Iudaici populi fornicãtis ꝓpheta cõiungitur; & abiectos filios atq; cruciatos tandẽ recipit in ſalutẽ; hic iubet̃ ut adhuc diligat adulteram mulierẽ. Quãdo dicit̃; adhuc, oſtendit ꝙ prius amauerit fornicariã; quæ adultera, uel diligat illa mala, uel diligat̃ ab amico & ꝓximo רֵעַ em̃ uerbum Hebraicũ, uel malũ legit̃, uel amicus. Et ne putemus dilectionẽ ꝓphetæ in adulterã, aliud quid ſignificare q̃ dei dilectionem in filios Iſraël. Ergo ꝙ propheta diligit adulterã, & tamen nõ ei matrimonio copulatur, nec fornicationę cõiungitur, ſed tantum diligit delinquẽtem; typus dei eſt qui filios Iſraël peſſimos diligit; qui cũ diligant̃ à dño, ad deos alienos idolaq; reſpiciunt; & diligũt uinacia uuarũ, quæ uina nõ habent; & priſtinã gratiã perdiderũt: ſicut dæmones qui lapſi de propria dignitate, & nihil antiquæ gratiæ poſſidentes, aridi ſunt & ueteri ſiccitate marcentes. Vnde pro uinacijs quod Hebraice dicit̃, אֲשִׁישֵׁי Aquila interꝑtatus eſt παλαιὰ, id eſt,

A id eſt, uetera. Symmachus ἀκάρπους, id eſt, ſteriles: & nõ ſolum uinacia ſunt, ſed & uetera uinacia, ut antiqua delicta teſtent̃. Et notandũ ꝙ hęc adultera, præſens tẽpus ſignificet Iudæoq;, qui abſq; deo & noticia ſcripturarũ & gratia ſpũs ſancti diligant̃ à dño, qui omnium expectat ſalutẽ, & aperit ianuã pœnitẽtibus: & nihilominus illi res inutiles amant, traditiones hominũ & δευτερώσεων ſomnia diligẽtes; & nequaquàm uuas habeãt & uinũ & plena muſto torcularia, ſed uetera uinacia quæ ꝓiecta ſunt. Pro pẽmatibus quę Lxx. tranſtulerũt, & comeduntur cũ uuis paſſis ſiue uinacijs, placẽtas latine poſſumus dicere, uel cruſtulas quæ idolis offerunt̃, & Græce appellant̃ πόπανα. Filij aũt Iſraël in pręſenti loco duodecim uocantur tribus; ſupra uero decẽ quæ erant in Samaria, & poſſidebãt metropolim, Iezraël. a ¶Et fodi eã mihi quindecim &c.) Pro γομὸς in Hebraico B ſcriptũ eſt חֹמֶר, quod oẽs interpretes abſq; Lxx. corum intepretati ſunt; ſermone Græco & maxime Palæſtino, qui habet triginta modios. Et pro nebel uini in Hebraico legit̃ לֶתֶךְ שְׂעֹרִים, qđ cæteri interpretes ἡμίκορον hordei tranſtulerunt, id eſt, mediã partẽ cori, quæ facit quindecim modios. Quodq; iungitur in æditione uulgata; Neq; eris alteri uiro: alteri, in Hebraico nõ habet̃; ſed ſimpliciter, nõ eris uiro. Si em̃ ponatur alteri, ſubaudit̃ quod à ſuo habeatur uiro. Quando aũt abſolute dicitur; non eris uiro, intelligimus ꝙ nulli iũgatur omnino, & abſq; coitu maritali ſit. Menſurã aũt cori in Ezechiel legimus; & in euãgelio. Fodit itaq; eã ſibi; id eſt, adulteram, ſiue cõduxit quindecim argẽteis. Qñ dicit; fodi, oſtendit uineã quæ à dño plãtata eſt, & in multis locis ponitur ſcripturarũ, ſignificans populum Iudæorũ. Sin aũt legerimus: cõduxi, adulteræ preciũ eſt; nõ ut cũ ꝓpheta dormiat, ſed ut cõtenta mercede ſua adulterare deſiſtat; nec paſſim cæteris copuletur. Foditur etiã ſiue cõducit̃ coro hordei, & dimidio coro hordei, id eſt, quadraginta & quinq; modijs, & hac mercede ſuſcepta, audiuit à domino. b ¶Dies multos expectabis &c.) Hoc eſt, nec alijs amatoribus turpiter te proſtitues: nec mihi uiro à quo cõducta es, legitime coniungeris. Ac ne putes factã tibi iniuriã; quia dixi, expectabis me, par pari referã, & ego expectabo te. Quintadecima die illuceſcente mẽſis Niſan, percuſſa ſunt Aegyptiorum primogenita; & Iſraëlis de Aegypto eductus eſt populus, ac in ſeruitutem dei mercede cõductus. Deniq; pro primogenitis Iſraël quæ plagã non ſenſere cõmunem, quinos argẽti accipe ſiclos: qui in tẽpli donaria conferunt̃. Pleriq; noſtrorũ quindecim ad hebdomadã legis, & ogdoadem referũt exercet̃ circũciſio ſpũalis. Sed quõ adultera euangelij, id eſt, ſabbatũ & diẽ reſurrectionis, quo mulier q̃ hordeo paſcit̃, & à uiro aliena eſt, utrũ ꝙ in mercedẽ accipiat teſtamentũ explanare nõ poſſũt. Quadrageſimoq; quinto die ad montẽ Sina peruenit populus, ſtatimq; altero die ut ſanctificent̃ à coitu fœminarũ per triduum, & ſe præparent ad accipiendã legẽ dei, edicitur. Trãſactis tribus diebus quinquageſimo die Moyſes aſcendit in montem, & decalogũ ſuſcepit. Sedet itaq; populus Iudæorum, qui quondã quindecim argẽteis, & quadragintaquinq; hordei modijs eſt conductus, poſt aduentũ dñi ſaluatoris, & uiri ſui expectat aduẽtũ. C

HEB. amico & adulterã, ſicut diligit dñs filios Iſrael; & ipſi reſpectant ad deos alienos; & diligũt uinacia uuarũ. a Et fodi eã mihi quindecim argẽteis, & coro hordei, & dimidio coro hordei, & dixi ad eam: b Dies multos expectabis me; nõ fornicaberis, et nõ eris uiro; ſed & ego expe c ctabo te. Quia dies multos ſedebũt filij Iſraël ſine rege, & ſine principe, et ſi

ne

SEP. mala & adulteram, ſicut diligit dñs filios Iſrael, & ipſi reſpiciũt ad deos alienos; et amant * coctiones cũ uinacijs. Et conduxi eã mihi quindecim argenteis; & gomor hordei & nebel uini, et dixi ad eã: Dies multos ſedebis mihi; & nõ fornicaberis; nec eris alteri uiro & ego tibi. Quia diebus multis ſedebunt filij Iſraël ſine rege, ſine principe, ſine ſacrifi

cio

* πέμματα μετὰ σαφίδων.

D Quodq; dicit; Nõ fornicaberis, & nõ eris uiro; hoc oſtẽdit ꝙ interim modo idolis nõ ſeruiat: nec tamẽ habeat deũ, ſed & amatoribus & uiro ſpoliata ſit. Et quia uirũ nõ habet, nõ ueſcit̃ cibo hominũ, frumento & legumine, ſed hordeo irrationabiliũ iumentorum, ruminans uilitatẽ literæ, quæ interficit, & non habens ſpiritũ uiuificantẽ. Vnde & in lege mulier quæ à marito accuſatur adulterij, in potatione τῶ ἐλεγμῶ, id eſt, conuictionis, qñ arguitur in peccato, farinã accipit hordei: quæ em̃ imitata eſt equos & mulos, quibus nõ eſt intelligẽtia, equorũ atq; mulorũ ſuſtentat̃ alimẽtis. Pro dimidio coro hordei, nebel uini Lxx. trãſtulerunt, quod penitus in Hebraico nõ habet̃. Et poſſumus dicere: in nebel uini, hoc eſt, menſura plena atq; perfecta inebriatã adulterã: & plenis afflictã eſſe ſupplicijs. Vnde & Hieremias calicem meri propinat gẽtibus & Hieruſalem. Vir quoq; ſedet, imò expectat adulteræ pœnitentiã: ut poſtq̃ plenitudo gentium ſubintrauerit, & nouiſſimus crediderit Iſraël; ita ut qui fuerat caput, uertat̃ in caudam, & cauda uertatur in caput; tũc fiat unus grex & unus paſtor. c ¶Quia dies multos ſedebunt filij &c.) Pro אֵפוֹד & תְּרָפִים Lxx. ἱερατείας, id eſt, ſacerdotiũ; & δήλων, id eſt, manifeſtationes interpretati ſunt. Sciẽdũ aũt (ut crebro diximus) ephod ſignificare indumentũ ſacerdotale, quod in Exodo & Leuitico à Lxx. ἐπωμὶς dicitur, id eſt, ſuperhumerale; Aquila ἐπένδυμα, id eſt, ſuperindumẽtũ. תְּרָפִים aũt proprie appellantur μορφώματα, id eſt, figuræ &

כרבים שרפים

E ſimulacra:quæ nos poſſumus in præſenti dũtaxat
loco cherubim & ſeraphim ſiue alia quæ in tẽpli or-
namẽta fieri iuſſa ſunt dicere. Verũ quia Lxx. δήλους
interpretati ſunt: pro quibus Aquila φωτισμοὺς trã-
ſtulit: & hæc ipſa ſunt ἐν λογείῳ, id eſt, in ratiõali: hoc
intelligimus, qđ in
pectore & corde
pontificis ἀλήθεια &
φωτισμοί, id eſt, ueri
tas eſſe debeat atq;
doctrina: ut non ſo
lũ ſciat rectã fidẽ,
ſed & qđ nouerit
poſſit ore ꝓferre.
Qđ & apl'us Pau-
lus ſcribit ad Titũ,
docẽs qualis ep̃us
ordinandus ſit: O-
portet em̃ ep̃m ſi-
ne crimine eſſe tan
q̃ dei diſpẽſatorẽ:
nõ ſuperbũ: nõ ira
cundũ, nõ uinolen
tũ, nõ percuſſorẽ,
nõ turpis lucri cu-
pidũ: ſed hoſpitalẽ,
benignũ, ſobriũ, iu
ſtum, ſanctũ, continentẽ, amplectentẽ eũ qui ſecun-
dum ſanã doctrinã eſt fidelẽ ſermonẽ: ut potens ſit
F exhortari in doctrina ſana: & eos qui cõtradicũt ar-
guere. Ephod ac theraphim, & in Iudicũ libro legi-
mus, q̃ ſibi fecerat leuites: q poſtea cũ ſexcẽtis de tri
bu Dan armatis ꝓfectus eſt. Poſt paſſionẽ dñi ſalua
toris uſq; in præſentẽ diẽ, paulominus quadringen
teſimus annus explet̃: et quãtũ tẽporis reſideat uſq;
ad diẽ iudicij, nec angeli nouerunt, nec filius. Qui
ideo ignorare ſe dicit quia nobis nõ expedit diſce-
re. Hi ſunt ergo multi dies, q̃bus infelix ſynagoga,
& mulier adultera hordeo paſcit̃, & ſedet cõtracta:
quia cũ Chriſto ſtare nõ põt. Sine rege, de quo locu
tus eſt pater: Suſcitaui regẽ cũ iuſticia. Et ipſe dicit
in pſalmo: Ego aũt cõſtitutus ſum rex ab eo ſuper
Sion montẽ ſanctũ eius. Sine principe, uel ipſo dño
ſaluatore, uel certo põtifice, de quo ſcriptũ eſt: Prin
cipi ppl'i tui non maledices. Et ſine ſacrificio, & ſine
altari. Subuerſo em̃ tẽplo & incẽſa Hieruſalẽ, nec ſa
crificium, nec ſacerdotiũ Iudaica gens exercere põt.
Et ſine ephod & ſine theraphim: id eſt, inſtrumẽtis
ſacerdotalis habitus. De hoc rege & Iacob in bene-
dictione Iudæ patriarchæ loquit̃: Nõ deficiet prin-
ceps ex Iuda, neque dux de fœmoribus eius, donec
ueniet cui repoſitũ eſt: & ipſe erit expectatio gẽtiũ.
Ergo poſtq̃ defecit princeps ex Iuda, & dux de fœ
moribus eius, & Herodes alienigena & ꝓſelytus ſu
ſcepit imperiũ, intelligimus ueniſſe cui regnũ repo
ſitũ eſt: & ipſe erat expectatio gentiũ. Hæc eſt cæci-
tas q̃ ex parte accidit Iſraëli, ut ſubintraret plenitu-
do gentiũ, & tũc omnis Iſraël ſaluus fieret: & multo
poſt tp̃e reuertẽtur, & quærẽt dñm deũ ſuũ, & Da-

HEB. ne ſacrificio, & ſine
altari, et ſine ephod, et ſine
theraphim. Et poſt hæc re
uertẽtur filij Iſraël & quæ-
rẽt dominũ deum ſuum,
& Dauid regem ſuum: et
pauebũt ad dñm & ad bo
num eius in nouiſſimo di-
erum. Cap. IIII.

a AVdite uerbũ dñi fi-
lij Iſraël: q̃a iudiciũ
dño cũ habitatoribus ter-
ræ: non eſt enim ueritas, et
nõ eſt miſericordia, et non
eſt ſciẽtia dei in terra. Ma-
led ictũ & mendacium, &
homi

uid regem ſuũ, qui de Dauid ſtirpe generatus eſt, &
G interpretat̃ fortis manu. Ipſe em̃ ſoluit captiuitatẽ
popl'i ſui, & dedit uinctis remiſſionẽ. Cũq; eũ uide-
rint filij Iſraël, q̃ à ſuis fratribus denegatus eſt, in pa
tris & ſua maieſtate regnantẽ, pauebũt & ſtupebũt
ad dñm et ad bonũ
eius. Qui bonus fi
lius, de bono natus
eſt patre, ſiue ad bo
na dñi, de q̃bus ſan
ctus loquitur: Cre
do uidere bona do
mini in terra uiuẽ-
tiũ: hæc em̃ quã in-
colimus peccato-
res, terra eſt mor-
tuorũ. Præſens ca-
pitulũ, alij Iudæorũ
ſup Babylonica ca
ptiuitate interpre-
tant̃, q̃ ſeptuagin
ta ãnis deſolatũ eſt
tẽplũ & altare, & ui
ctimæ, & ſacerdo-
tium nõ fuerũt: &
poſtea ſub Zoro-
babel ĩ ſedes priſti
nas ſunt reuerſi. Alij ut nos ĩ futurũ deferũt tẽpus:
& q̃ ſit cauſa tam grãdis offenſæ ut tãto tẽpore reli-
H cti ſint, maxime cũ idola nõ colãt: præter interfecti-
onẽ ſaluatoris, aliã nõ ualẽt inuenire. Cap. IIII.
AVdite &c.) A principio ꝓphetæ uſq; ad hũc
locũ ſub meretricis deſcriptione & adulteræ:
quarum poſt grauiſſimas pœnas & relictionẽ lon-
giſſimã, poſtea fit in priſtinũ uel in meliorẽ ſtatũ re-
ſtitutio: decẽ tribuũ uel duarũ, & in cõmune omniũ
peccata numerant̃. Nũc rurſum ad Iſraël, id eſt decẽ
tribus ſermo cõuertit̃, exponẽs non fruſtra iratum
deũ, tã grauia cõminari & inferre ſupplicia, ne forſi
tan nõ ex iudicij ueritate, ſed ex potẽtia dei iniuſte
uideat̃ in eos qui nõ peccauerũt lata ſñia ꝓphetiæ:
a ¶ Audite (inquit propheta) uerbũ dñi &c.) Quia
uult dñs cũ ſuo populo iudicari & exponere cauſas
indignationis ſuæ: Non eſt ueritas, & nõ eſt miſeri
cordia, & nõ eſt ſciẽtia dei in terra. Nec ueritas em̃
abſq; miſericordia ſuſtineri poteſt, & miſericordia
abſq; ueritate efficit negligẽtes: unde alterũ miſcet̃
alteri: quæ qui nõ habuerit, cõſequenter & dei noti
ciam nõ habebit. Sed ecõtrario pro ueritate mẽda-
cium, & pro miſericordia maledictum, homicidiũ,
furtum, adulterium. Non dixit eſt, ſed ut delictorũ
abundantiã demonſtraret, intulit, inundauerũt: &
pro ſcientia dei, quæ nõ eſt in terra: ſanguis ſangui
nem tetigit: ſiue ſanguinem ſanguini miſcuerũt, ut
augerent peccata peccatis: & nouis uetera cumula-
rent. Recte aũt qui habitatores terræ ſunt & nõ in-
colæ, ad iudiciũ ꝓuocantur: quia à facie Aquilonis
exardeſcunt mala ſup habitatores terræ. Et in Apo
calypſi Ioannis: Væ uæ uæ dicitur ſuper habitato-
res ter

SEP. cio, ſine altari, ſine ſa
cerdotio, ſine manifeſtati-
onibus (quæ Græce dicũ-
tur δήλων.) Et poſt hæc re-
uertent̃ filij Iſraël, & q̃rent
dñm deũ ſuũ, & Dauid re
gẽ ſuũ: et ſtupebunt ad do
minũ & ſup bonis eius, in
nouiſſimo die. Ca. IIII.

AVdite uerbũ domi-
ni filij Iſraël: q̃a iudi-
ciũ domino ad habitato-
res terræ: quia non eſt ueri
tas, neq; miſericordia, ne-
q; ſciẽtia dei ſup terrã. Ma
ledictio, et mendacium, &
homi

A res terræ. Qui aũt poteſt cũ propheta dicere: Ad-
uena ſum apud te, & peregrinus, ſicut om̃es patres
mei: & pertrãſit mundũ iſtũ quaſi incola & peregri
nus, ueritatẽ ſequitur & miſericordiã & ſciẽtiã dei,
ne inundatione maledicti atq; mẽdacij, homicidij,
& furti, & adulte-
rij & ſanguinis op
primat̃. a ¶ Pro
pter hoc lugebit
terra, & infirmabit̃
omnis &c.) Quia
non eſt ueritas, &
non eſt miſericor-
dia, & nõ eſt ſciẽtia
dei ſuper terrã: ſed
è regione maledi-
ctũ, & mẽdacium,
& homicidium, &
furtum, & adulte-
riũ inundauerunt,
& ſanguis ſangui-
nẽ tetigit. Idcirco
lugebit terra cũ ha
bitatoribus ſuis: &
infirmabitur ut nõ
habeat beſtias agri
& uolucres cœli, et
piſces maris defi-
cient. Cum em̃ ca-
B ptiuitas decem tri-
buũ uenerit habita
tore ſublato, beſtiæ
quoq; & uolucres
cœli & piſces ma-
ris deficiẽt: iramq́;
dñi etiam muta ele
menta ſentient. Hoc qui nõ credit accidiſſe populo
Iſraël, cernat Illyricũ, cernat Thracias, Macedoniam
atq; Pannonias, omnemq́; terrã, quæ à Propontide
& Boſphoro uſq; ad Alpes Iulias tẽditur: & proba
bit cũ hominibus & animãtia cuncta deficere: quæ
in uſus hominũ à creatore prius alebãtur. Sin autẽ
uoluerimus (ut quidã putãt) feros homines beſtias
interpretari: & uolucres cœli eos qui eleuant̃ in ſu-
perbiã, & omnia humana cõtemnant: & piſces ma-
ris qui irrationabiles ſunt, & ita bruti, ut nihil om̃i-
no ſapiant: & aërem liberũ cœlumq́; nõ uideãt, hoc
non tam irati q̃ clementis eſt dñi: ut quæ mala ſunt,
auferantur de terra. b ¶ Verũtñ unuſquiſq; &c.)
Secundum Lxx. interpretes: hoc qđ poſuimus, ut
nullus neq; iudicetur, neq; arguat̃ quiſq̃, ſuperiori
capitulo coaptãdũ eſt: ſed nos Hebræos ſequimur.
Prouocati ad iudiciũ dei, filij Iſraël, qui habitabãt in
terra ut cauſas dominicæ indignationis audirẽt, &
præterita peccata cognoſcerent, propter quæ hoſti
bus traderẽtur. Nũc quia in ſceleribus perſeuerãt,
& impudenti deũ fronte cõtemnunt, audiunt: Nõ
neceſſe eſt ut ueniatis ad iudiciũ: ut in ueſtris flagi-
tijs arguamini: quia tantæ eſtis impudentiæ, ut nec

HEB. homicidium, & fur-
tum, & adulterium inun-
dauerunt: & ſanguis ſan-
a guinẽ tetigit. Propter hoc
lugebit terra, & infirmabi
tur omnis qui habitat in
ea: in beſtia agri & in uo-
lucre cœli, ſed & piſces ma
b ris cõgregabuntur. Verũ-
tamen unuſquiſq; nõ iudi
cet, et nõ arguatur uir: po-
pulus em̃ tuus ſicut hi qui
contradicunt ſacerdoti: et
corrues hodie, & corruet
c etiam propheta tecũ. Nõ-
cte tacere feci matrem tu-
am: conticuit populus me
us, eo quod non habuerit
ſcientiam: quia tu ſcientiã
repuliſti: repellã te & ego,
ne ſacerdotio fungaris mi
hi: et oblita es legis dei tui,
obliuiſcar filiorum tuorũ
& ego

C cõuicti quidẽ, pudorẽ habeatis & uerecũdiã: ſed cõ
tradicatis mihi, quaſi ſi diſcipulus magiſtro, ſacer-
doti plebecula cõtradicat, quæ nõ habet ſacerdotij
dignitatẽ. Et quia tales eſtis, ideo hodie corruetis, id
eſt, ducemini in captiuitatẽ, et perdetis regnũ Iſraël.
Quod aũt, dicit, ho
die, aut præſens tẽ
pus ſignificat: aut
non fraude & inſi-
dijs, ſed clara in ca-
ptiuitatẽ luce duce
mini, tãtaq; erit ue
ſtri infirmitas, ut
etiã prophetæ qui
uobis ſolebãt pro-
phetare mendaciũ
uobiſcum corruãt,
& ſentiant captiui-
tatẽ. Hic ꝓphetas
aut pſeudoprophe
tas debemus acci-
pere: aut certe oẽm
gratiã prophetalẽ.
Quãdiu em̃ nõ ſũt
captæ decẽ tribus,
habuerũt & Heliã
prophetã & Heli-
ſæum, et cæteros fi
D lios prophetarum,
qui ꝓphetauerunt
in Samaria. Vnde
& Amos ꝓpheta q
de tribu Iuda erat
& de uiculo The-
cuæ cogitur redire
ad patriã ſuã, ne in
alieno regno & Samaria ꝓphetaret. c ¶ Nocte ta
cere &c.) Nõ q alia mater ſit, & alij filij, matrem uo
cat & filios, ſed quomodo dñs loquẽs ad populum
Iudæorum dicebat: Hieruſalẽ Hieruſalẽ quæ occi-
dis ꝓphetas, & lapidas eos qui à te miſſi ſunt: quo-
ties uolui cõgregare filios tuos, ſicut gallina cõgre-
gat pullos ſuos ſub alas & noluiſti? Non quod alia
eſſet Hieruſalẽ, & alius populus eius, neq; em̃ abſq;
populo ad cementa urbis & ligna & lapides loque-
batur. Sic mater uocat̃ populi frequẽtia, & omnis
turba nationis Hebrææ, ad quam loquitur: filij au-
tẽ, uel ſinguli ex populo, uel per oppida uillasq́; di-
ſperſi. In nocte ergo ac tenebris captiuitatis & mœ
roris & prementis anguſtiæ traditur Iſraël: & popu
lus eius æterno ſilentio cõticeſcit: quia non habuit
legis ſcientiam, nec dei præcepta ſeruauit: recepitq́;
quod fecerat. Ipſa enim dei repulit legem, & ideo ſa
cerdotium perdidit in æternum, colens uitulos au-
reos in Dan & Bethel: & quia oblita eſt legis dei, &
penitus Aegyptijs ſe idolis mancipauit: idcirco &
dominus obliuiſcetur filiorũ eius, tradens eos æter-
næ captiuitati: qui enim ignorat, ignorabitur. Et in
pſalmis legimus: Neſcierunt neq; intellexerunt, in

SEP. homicidiũ, & furtũ,
& adulterium effuſum eſt
ſuper terram: et ſanguinẽ
ſanguini miſcuerunt. Ideo
lugebit terra, et minuet̃ cũ
omnibus qui habitant eã:
cũ beſtijs agri, cũ ſerpenti-
bus terræ, & cum uolatili-
bus cœli: & piſces maris
deficiẽt. Vt nullus neq; iu
dicet̃, neq; arguat̃ quiſq̃:
populus autẽ meus quaſi
ſacerdos, cui cõtradicetur
& infirmabitur per diem:
& infirmabitur etiã ꝓphe
ta tecũ. Nocti aſſimilaui
matrẽ tuam: et aſſimilatus
eſt populus meus quaſi nõ
habẽs ſcientiã: quia tu ſciẽ-
tiam repuliſti, & ego repel
lam te ne ſacerdotio fun-
garis mihi: oblita es legis
dei tui, et ego obliuiſcar fi-
liorũ

E tenebris ambulant. Omnia quæ dicuntur ad decem tribus, referre poſſumus ad hæreticos, qui reliquerunt regnum Dauid & Hieruſalẽ, id eſt, Chriſtũ & eccleſiã, & ideo æterna nocte cooperti ſunt, nec habent ſcientiam dei, & repelluntur à dño, ne ſacerdotio fungantᷓ ei: & filiorũ quos genuerint nunq̃ meminit: quia filij alieni facti ſunt ei. a ¶Secundum multitudinẽ eorꝶ &c.) Quot homines habuit Iſraël, tot aras extruxit dæmonibus, in quorum uictimis peccauit mihi. Propterea gloriã eorũ, in qua gloriabantᷓ ſibi, & deo idola pręferebãt, in ignominiã cõmutabo: ut & ſacerdotes capiantur & populi. Siquidem ſacerdotes peccata populi mei comedũt, de q̃bus ſcriptum eſt:

F Qui deuorant plebem meam, ſicut eſcam panis. Et idcirco peccata populi mei deuorant cõſentientes ſceleribus delinquẽtiũ: quia cum eos peccare perſpexerint, non ſolum nõ arguunt, ſed laudant atq; ſuſtollunt, & beatos prædicant. De quibus & Eſaias loquitur: Populus meus, qui beatos uos dicunt, ſeducunt uos: & ſemitas pedum ueſtrorꝶ ſupplantant. De his & per pſalmiſtam clamat: Quoniam laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniquus benedicitᷓ. Vnde æqualiter populus & ſacerdos, indignantis dei ſententiam ſuſtinebunt: quia nõ ſolum opera eorum uiſitabit, quæ appellãtur uiæ in quibus ingrediuntur: ſed & cogitationes quibus ut talia facerent, tractauerunt. Non ſolum enim opus, ſed & cogitatio mali operis pœnas luet. De hæreticis facilis intelligentia eſt, qđ quanto plures fuerint, tãto magis delinquunt deo, & glorientur in populis: & idcirco decipiant infelices, ut peccata populi comedant: & per dulces ſermones deuorent domus uiduarum. Cum enim uiderint aliquos delinquentes, aiunt: nihil aliud quærit deus niſi fidei ueritatem: quam ſi cuſtodieritis, non curat quid agatis. Hæc enim dicẽtes: in iniquitatibus eorum ſubleuant animas eorum: ut non ſolum non agant pœnitentiam, nec humilientur, ſed gaudeãt in ſceleribus ſuis, & erecta ceruice gradiantur. Vnde & populus & ſacerdos, & hi qui docti ſunt & hi qui docuerunt, pari iudicio conſtringentur.

G b ¶Et comedent & non ſaturabuntur &c.) Voluptas inſatiabilis eſt: & quanto magis capitur, tanto plus utentibus ſe famem creat. E cõtrario beati eſurientes & ſitientes iuſticiam: quoniam ipſi ſaturabuntᷓ. Sicut iuſticia ſaturat, ſic iniquitas ſubſtãtiam non habens, uana comedẽtes fraude deludit: & uteros deuorãtiũ uacuos derelinquit. Fornicati ſunt & nõ ceſſauerũt. Vires in fornicatione deficiũt: & fornicandi deſirium non quieſcit. Fornicatæ ſunt & decem tribus cum idolis Hieroboam filij Nabath: & reliquerunt dñm deũ ſuũ, non cuſtodiendo quæ iuſſerat, dicens: Dominũ deũ tuum adorabis, & ipſi ſoli ſeruies. Deute. 6. c

H ἐμφατικῶς autẽ legendũ: Fornicatio & uinum & ebrietas aufert cor. Sicut enim uinũ & ebrietas cũ qui biberit mentis ſuæ impotem facit: ita & fornicatio ac uoluptas peruertit ſenſum, animumq; debilitat: & de rationabili homine, brutum efficit animal: ut ganeas & lupanaria & libidinum luſtra ſectetᷓ. Cumq; ita cor loco ſuo motũ fuerit, ligna & lapides deos putat: & adorat opera manuum ſuarũ. Vnde & propheta quaſi ſtupẽs & mirabundus eloquitᷓ: Populus meus qui quondam meo uocabatur nomine, lignũ interrogauit & uirgas; quod genus diuinationis Græci ῥαβδομαντείαν uocant. Vnde in Ezechiel legimus, quod uirgas ſuas miſcuerit Nabuchodonoſor contra Ammon & Hieruſalem: & exierit uirga cõtra Hieruſalem: cauſaq; huius amẽtiæ fornicationis eſt ſpiritus, qui decepit eos ut fornicarentᷓ à deo ſuo. Fornicationem autẽ idololatriã nominat, iuxta illud quod in Hieremia legimus: Et mœchabãtur in ligno & lapide, & dixi: poſtq̃ fornicati ſunt cũ his omnibus, reuertere ad me: & nõ eſt reuerſa in toto corde, ſed in mendacio. Et rurſum: Me dereliquiſti & dixiſti: Vadam ſuper omnẽ collem excelſum, & diffundar in fornicatione mea ſubter omni ligno frondoſo. Et in pſalmo dicitᷓ: Perdidiſti oẽs qui fornicãtur abs te. Principium enim fornicationis, idolorũ inuẽtio. Nunq̃ hæretici ſuo errore ſatiantur: nec ceſſant à fornicationis

Eſa. 3. b — Pſal. 9. d — Ezech. 25. — Hiere. 3. c — Pſal. 72. d

a HEB. & ego. Secũndum multitudinem eorum ſic peccauerũt mihi: gloriam eorum in ignominiam cõmutabo: peccata populi mei comedẽt, et ad iniquitatẽ eorũ ſubleuabunt animas eorũ: & erit ſicut populus, ſic ſacerdos: & uiſitabo ſuper cũ uias eius: & cogitatiões illius reddam ei. b Et cõmedent & nõ ſaturabuntur: & fornicati ſunt & nõ ceſſauerunt: quoniã dominũ reliquerũt in nõ cuſtodiendo: fornicatio, et uinum, & ebrietas aufert cor. Populus meus in ligno ſuo ĩterrogauit: et baculus eius annunciauit ei. Spiritus enim fornicationũ decepit eos, & fornicati ſunt

SEP. liorum tuorum. Secũdum multitudinẽ eorũ ſic peccauerunt mihi: gloriã eorũ in ignominiã ponam: peccata populi mei comedent: et in iniquitatibus eorũ accipient alij animas eorũ: & erit ſicut populus, ſic & ſacerdos: et ulciſcar ſuper eum uias eius: & cogitationes illius reddã ei. Et comedent & non implebuntᷓ: fornicati ſunt & nõ dirigentur: quia dominũ reliquerunt, ut non cuſtodirent: fornicationẽ, & uinum, et ebrietatem ſuſcepit cor popli mei: in augurijs interrogabant: et in uirgis ſuis annunciabãt ei: quoniã ſpũ fornicationis ſeducti ſunt, & fornicati ſunt

A tionis turpitudine: & quotidie nõ cuſtodiendo legẽ & ſcripturas ſanctas, dñm derelinquũt, inſaniunt & inebriantur: & perdito mẽtis iudicio adorant idola, quæ de ſuo corde finxerunt: fornicationiſq; ſpiritu poſſidentur. a ¶Super capita montium &c.) In lege pręceptum eſt ut non ſacrificetur dño niſi ĩ loco quẽ elegerit dñs deus: & iuxta altare luc⁹ & arbores nõ plantentᷓ: ne ſcilicet paſſiua & uoluptuoſa religio, auſteritatẽ unius & ueræ religiõis euertat. E cõtrario Iſraël ſacrificabat in montibus & in collibus adolebat incẽſum: excelſa terræ diligẽs loca: quia excelſum reliquerat deum, & umbrã quærẽs, perdiderat ueritatem. Hoc eſt quod legimus de ſingulis regibus: Verũtñ excelſa nõ abſtulit: adhuc populus immolabat & ſacrificabat in excelſis: qđ Hebraice appellatᷓ בָּמוֹת. Hæretici ſublimitatẽ ſibi dogmatũ repromittũt: &

B ſacrificabãt ſubter quercũ & populũ & terebinthũ, infructuoſas arbores: ficum & uineam nõ habẽtes, ſub quibus ſanctus requieſcere dicitur. Aſſumunt aũt ſibi interdũ terebinthũ, quæ iuxta Eſaiam folia nõ habet, ut Abrahæ imitari uideãtur exemplum. b ¶Ideo fornicabuntur filiæ ueſtræ: & ſpõſæ &c.) Verbũ קְדֵשׁוֹת quod Aquila ἐνηλλαγμένων, Symmachus ἑταιρίδων, Lxx. τετελεσμένων, Theodotion κεχωρισμένων interpretati ſunt: nos effœminatos uertimus, ut ſenſum uerbi, noſtrorum auribus panderemus. Hi ſunt quos hodie Romæ matri, non deorũ, ſed dæmoniorũ ſeruiẽtes, Gallos uocant: eo qđ de hac gente Romani truncatos libidine, in honorem Atys (quẽ eunuchũ dea meretrix fecerat) ſacerdotes illius mãciparint. Propterea autẽ Gallorũ gẽtis homines effœminantur: ut qui urbẽ Romanã ceperant, hac feriãtur ignominia. Iſtiuſmodi idololatria erat in Iſrl: colẽtibus maxime fœminis Beelphegor ob obſcœni magnitudinẽ, quẽ nos Priapum poſſumus appellare. Vnde & Aſa rex tulit excelſa de populo: & huiuſcemodi ſacerdotes, & matrẽ de Auguſto depoſuit imperio: ſicut ſcriptura teſtatur, dicẽs: Et fecit Aſa rectum ante conſpectum domini, ſicut Dauid pater eius: & abſtulit effœminatos de terra, purgauitq; omnes ſordes idolorũ, quæ fecerãt patres eius. Inſuper & Maacham matrẽ ſuam amouit, ne eſſet princeps in ſacris Priapi, & in luco eius quẽ conſecrauerat: ſubuertitq; ſpecum eius, & cõfregit ſimulacrum turpiſſimũ, & cõbuſſit in torrente Cedron. Excelſa aũt nõ abſtulit; ueruntamen cor Aſa perfectum erat coram deo cũctis diebus ſuis.

C Sciendũ autẽ quod in præſenti קְדֵשׁוֹת, meretrices, ἱερέας, id eſt, ſacerdotes Priapo mãcipatas uocet. In alijs autem locis uiros exectos libidine, eadeſim legimus: Eſaia dicente: καὶ ἐμπαῖκται κατα κυριεύσουσιν αὐτῶν, id eſt, & illuſores dominabũtur eorum: pro quo in Hebræo ſcriptum eſt: & קְדֵשִׁים dominabũtur eorũ quod nos ĩ effœminatos uertimus. Aquila autẽ ἐνηλλαγμένους interpretans, id eſt, mutatos, hoc oſtẽdere uoluit quod ſuam naturam mutauerint: et de uiris facti ſint fœminæ. Symmachus ἑταίρας proprie meretrices appellauit: Lxx. τετελεσμένους, id eſt, cõſecratos & initiatos, ut cultores idolorũ oſtẽderẽt: Theodotion, κεχωρισμένους, id eſt, à populo ſeparatos: qui ſibi uidebãtur à uulgo aliquid plus habere. De uerbo breuiter diſſeruimus: nũc ad ſenſum capituli reuertamur. Grã-

D dis offenſa eſt poſtq̃ peccaueris, irã dñi nõ mereri. Fornicatus fuerat Iſraël à dño deo ſuo, & ſpũ fornicatiõis ſeductus: ideo fornicãtur & filiæ eius & ſpõſæ: & abſq; ulla uindicta, in ſuo ſcelere relinquũtur: ut quod filij & uxor uero parẽti fecerãt & marito: hoc in liberis ſuis & uxoribus ſentiant: & ex proprio dolore, intelligant dolorẽ dei: qui intantũ iratus eſt, ut nequaq̃ percutiat delinquẽtes. Quod & apoſtolus ad Romanos ſcribẽs, myſtico ſermone teſtatur: Dicẽtes eñ ſe eſſe ſapiẽtes, ſtulti facti ſunt: & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, & uolucrũ, & quadrupedũ, & ſerpẽtum. Et quia cũ idolis fuerãt fornicati, tali feriũtur ſententia: Propter qđ tradidit illos deus in deſideria cordis eorũ, in immũdiciã ut cõtumelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis: qui cõmutauerunt ueritatẽ dei in mẽdaciũ: & coluerũt & ſeruierunt creaturæ potius q̃ creatori: qui eſt benedictus in ſecula, amẽ. Vt aũt ſciamus uiſitationẽ quaſi uulneratorũ & languẽtiũ, ideo inferri à deo, ut uelutí cauterio & amariſſimis potionibus recipiãt ſanitatẽ, & morbis careãt, per prophetã loquẽtẽ audiamus dñm: Viſitabo in uirga iniquitates eorꝶ, & in uerberibus peccata eorꝶ: miſericordiã aũt meã nõ diſpergã ab eo. Qui igitur amatᷓ, corripitᷓ: q negligitᷓ, ſuis peccatis dimittitᷓ. Tãtuſq; fuit numerus fornicatorũ Iſraël, ut ceſſet ultio, deſperãs emẽdationẽ. Quid enim turpius q̃ uiros meretricum cultui copulari: & cũ effœminatis ĩmolare hoſtias libidinis ſuæ? Quod autẽ iungit: populus nõ intelligẽs uapulabit, pro quo

Eſa. 6. d — 3. Reg. 15. — 2. Reg. 15. b — Rom. 1. c — Pſal. 88. c

a HEB. ti ſunt à deo ſuo. Sũper capita montiũ ſacrificabant, & ſup colles accendebãt thymiama: ſubtus quercũ & populum & terebinthũ: quia bona erat umbra eius. b Ideo fornicabũtur filiæ ueſtræ: & ſpõſæ ueſtræ adulteræ erunt. Non uiſitabo ſuper filias ueſtras cum fuerint fornicatæ, & ſuper ſponſas ueſtras cum adulterauerint: qm̃ ipſi cũ meretricibus cõuer

SEP. ſunt à deo ſuo. Sup uerticem montiũ ſacrificabãt, & ſuper colles immolabant: ſubter quercum et populũ & nemoroſas arbores: quia bonũ erat umbraculũ. Propterea fornicabuntur filiæ ueſtræ: & ſponſæ ueſtræ mœchabũtur: & nõ uiſitabo ſuper filias ueſtras cũ fuerint fornicatæ: & ſup ſponſas ueſtras cũ adulterauerĩt: qm̃ ipſi cũ meretricibus miſcebantur:

E Lxx. trãſtulerũt: Et populus nõ intelligẽs adhærebat meretrici: hoc ſignificat qđ uapulet in captiuitate, & diuerſis aſſiciatur plagis; ut per dolorẽ recipiat diſciplinã. De hæreticis facilis intelligẽtia eſt, ꝙ filij eorũ fornicẽtur: & ſpõſæ, id eſt, animæ quas in errore genuerũt, & ſuis dogmatibus deſpõſarunt. Iſtiuſmodi indigni ſunt correptione dei; quoniã omnis eorũ cultus fornicatio ẽ; & turpes turpibus cõmiſcentur: & ꝓpterea uapulabunt, ut aliquãdo ꝑ plagas intelligãt quem requirãt deũ. Quãdo uideris peccatorẽ diuitijs affluere; iactare ſe potẽtia; ſanitate gaudere; delectari cõiuge; corona circũdari liberorũ; & impleri illud quod

Pſal. 72.d ſcriptũ eſt: In labore hominũ nõ ſunt, & cum hominibus

F nõ flagellabũtur: dicito in illo cõminationẽ ꝓphetæ eſſe

Oſee. 4.d cõpletã: Nõ uiſitabo ſuper filias ueſtras cum fuerint fornicatæ: & ſuper ſponſas ueſtras cum adulterauerint. a ¶ Si fornicaris tu Iſraël &c.) Pro domo ὢν in quibuſdã exemplaribus, & maxime in Theodotione legimus: οἶκον τῆς ἀδικίας, id eſt, domũ iniquitatis; quod Aquila & Symmachus interpretati ſunt: οἶκον ἀνωφελῆ, id eſt, domum inutilẽ, quæ nihil proſit: & alio uerbo idolum nũcupetur. Eſt aũt Bethel & quæ prius uocabatur domus dei; poſtq; uituli in ea poſiti ſunt, appellata eſt bethauen: id eſt, domus inutilis & domus idoli: quod nos ut in Hebręo legitur expreſſimus. Videt̃ autẽ mihi idcirco & populus Iſraël in ſolitudine feciſſe ſibi caput uituli quod coleret: & Hieroboã filius Nabath uitulos aureos fabricatus: ut quod in Aegypto didicerant ἄπιν καὶ μνεῦιν qui ſub figura boum colũtur, eſſe deos: hoc in ſua ſuperſtitione ſeruarent. Dicamus ſenſum capituli. Si ſemel ò Iſraël errore deceptus es & te cũ meretricibus miſcuiſti: ita ut quicũq; impleret manũ uel ſuã uel regis offerẽdo & dando ei munera, ſacerdos fieret excelſorũ: ſaltẽ tu Iuda qui poſſides Hieruſalẽ: & habes ex lege leuitas, & exerces tẽpli ceremonias, nõ debes ſororis quõdã tuæ Oollæ in fornicatiõe exẽpla ſectari, & cũ ea idola colere. Nõ ingrediaris in Galgala.

Oſee. 9.d De qua in hoc ꝓpheta legimus: Omnis malicia eorũ in Galgalis: in qua Saul unctus eſt in regem: in qua exiens populus de deſerto, primũ caſtrametatus, ſe-

HEB. cõuerſabãtur: & cũ effœminatis ſacrificabãt: & populus nõ intelligens a uapulabit. Si fornicãris tu Iſraël, non delinquat ſaltẽ Iuda: & nolite ingredi in Galgala; & ne aſcẽderitis in Bethauen: neq; iuraueritis, uiuit dñs: quoniã ſicut uacca laſciuiẽs declinauit Iſraël. Nũc paſcet eos dominus quaſi agnum in b latitudine. Participes idolorũ Ephraim dimitte eũ: ſeparatũ eſt cõuiuiũ eorũ: fornicatiõe fornicati ſunt: dilexerũt afferre ignominiã ꝓtectores eius: ligauit ſpũs eũ in alis ſuis: & confundẽt à ſacrificijs ſuis.

Cap.

G cunda circũciſione purgatus eſt. Ex quo tẽpore religionis aduerſæ, in loco celebri error inoleuit. Et ne aſcendas in Bethauen, id eſt, quæ quõdã uocabatur Bethel: q̃a poſtq; aurei ibi uituli poſiti ſunt ab Hieroboam filio Nabath: nõ domus dei appellatur, ſed domus idoli. Pro q̃ miror cur Lxx. domũ ὢν interpretati ſunt: niſi forte errore cõſueto ꝓ ו litera media quæ א & ן literis ex utraque parte uallatẽ, י quæ ſola differt magnitudine putauerũt. Neq; iurauerit is uiuit dominus. Nolo enĩ per os ueſtrum nominis mei fieri mẽtionẽ qđ idolorũ recordatiõe pollutũ eſt. Sicut enim uacca laſciuiens & abijciẽs iugum: ita Iſraël, id eſt, decem tribus declinauit à dñi ſeruitute. Pro laſciuiente uacca,

H Lxx. tranſtulerunt παροιστρῶσαν: q̃ œſtro aſiloq; percuſſa ſit: quẽ uulgo tabanũ uocant. De quo & Vergilius in iij. Georgij. lib. refert: Cui nomẽ aſilo Romanũ eſt: œſtrũ Graij uertere uocantes: Aſper acerbo ſonãs; quo tota exterrita ſyluis Diffugiũt armẽta: furit mugitibus æther Cõcuſſus, ſyluæq; & ſicci ripa Tanagri. Quia ergo inſaniuit Iſraël, & percuſſus fornicatiõis ſpiritu, incredibili furore bacchatus eſt: ideo nõ multo poſt tpe, ſed dum ꝓpheto, dũ ſpiritus hos regit artus: paſcet eos dñs quaſi agnũ in latitudine. Quia metaphorã à uacca laſciuiente ſiue œſtro cœperat, ſeruat in reliquis: ut captiuitatem in Aſſyrios, & in latiſſimam Medorũ terrã diſperſionẽ ppli Iſraël quaſi in cãpo latiſſimo & in ſpacioſa terra gregis & agnorũ paſturam uocet. Super hæreticis prona intelligẽtia eſt: ad quos: uel de q̃bus dicit: Si ſemel fornicaris hæretice, ſaltẽ tu eccleſiaſtice nõ delinquas ne ingrediaris in Galgalã: hæreticorũ cõciliabula, ubi pctã omniũ reuelãtur, & inſtar porcorũ uolutãtur in cœno. Nec te aſcendere putes ad ſuperbas & arrogãtes falſorũ dogmatũ fictiones. Nõ eſt enĩ ibi domus dei, ſed domus idoli. Nec iuraueris per nomen Chriſti, cuius maieſtatẽ miſcendo idolis polluiſti. Sicut enĩ uacca percuſſa aſilo, percuſſi ſunt hæretici ardentibus diaboli ſagittis, & legis noticiã reliquerunt: ideo paſcẽtur in lata & in ſpacioſa uia, quæ ducit ad mortem: & patientia domini boniq; paſtoris eos nutriet ad interitum. b ¶ Particeps idolorũ &c.) Ephraim

de qua

SEP. bãtur: & cũ initiatis immolabant: & populus nõ indulgens adhærebat meretrici. Tu aũt Iſraël ne ignores: & Iuda nolite ingredi in Galgala: ne aſcendatis in domũ ὢν, & ne iuretis, uiuit dñs: quoniã ſicut uacca aſilo percuſſa inſaniuit Iſraël. Nunc paſcet eos dominus ſicut agnũ in ſpacioſo. Particeps idolorũ Ephraim poſuit ſibi ſcandala: prouocauit Chananæos: fornicãtes fornicati ſunt: dilexerunt ignominiã ex fremitu eius: turbo ſpiritus ſibilabit in alis eius: & confundentur ex altaribus ſuis.

Cap.

A de qua tribu Hieroboã filius Nabath, qui primus aureos uitulos in Bethel Danq; cõſtituit, rex eſt decem tribuum. O igitur Iuda cui ſupra dixi, ſi fornicatur Iſraël, nõ delinquat ſaltem Iuda. Audi conſiliũ meum: ꝓphetæ uerba non ſpernas: quia Ephraim ſemel idolorũ amicus et particeps eſt, dimitte eum: ne ſequaris impietatem eius, cuius cult⁹ & religio & cibus à tuo conuiuio ſeparatus eſt. Illi enĩ ſemel idolis ſeruiũt, & dæmonibus immolãt, & quotidie fornicãtur, & diligunt fornicationẽ ſuã; imò principes & ꝓtectores eius, id eſt reges dilexerunt ignominiam afferre populo: id eſt, uitio principum, infelix populus ſuſcepit cultum idolorum; quorum immundus ſpiritus ligauit Iſraëlẽ in alis ſuis, & eum libere uolitare nõ patitur. Confundẽtur igitur in ſacrificijs ſuis, & ignominiã principum in ſua cõfuſione ſuſcipient. Symmachus ꝓ eo quod nos interpretati ſumus, ligauit ſpiritus eum in alis ſuis: hoc modo uertit in Græcum: ἐνδήσει τὸν ἄνεμον ἐν πτέρυξιν ἀνέμου: uelut ſi quis liget uẽtum

B in alis uẽti: ut ſcilicet & principes & populum, imò & dæmones & Iſraëlem, uanos uanis, & inanibus inanes aſſerat copulatos. Ventus enim & ſpiritus apud Habræos uno uerbo appellantur רוח. id qđ Lxx. tranſtulerunt, ἠρέθισε χαναναίους, id eſt, prouocauit Chananæos: in Hebraico nõ habetur, tamen ſic interpretari poteſt: ut dicamus tantum ſtudium habuiſſe Iſraëlem in idolorũ cultu, ut non imitatus ſit Chananæos, id eſt, ethnicos: ſed ad imitationem ſui eos prouocarit erroris. Hoc ipſum & ad hæreticos referri poteſt: & dicitur ad Iudam, id eſt, ad uirũ eccleſiaſticum: quia Ephraim qui interpretatur καρποφόρος, falſam ſibi doctrinæ ubertatem, & frugifera dogmata promittit: & ſemel amicus eſt dæmonum: dimitte eum atq; contemne: præſertim cum ſacrificia eorum à tuis ſint ſacrificijs ſeparata. Hoc eſt enim quod dicit: ſeparatum eſt conuiuium eorũ: ſemel fornicati ſunt: & principes eorum infelicem populum deceperunt: & pro dei cultu imbuerunt eos ignominia idolorum: & ligauit eos diaboli ſpiritus in alis ſuis: qui circũferuntur omni uento doctrinæ: & ſtabili in eccleſia pede permanere nõ poſſunt. Qui uere in ſuis ſacrificijs confundentur, quia panis eorum panis luctus eſt. Quodq; dicitur, prouocauit Chananæos: eodem ſenſu referri poteſt ad hæreticos: quod tam ſpurca pleriq; hæreticorum et nefanda confinxerint, habeantq; immunda ſacrificia, ut idololatria inferior ſit. Vel certe quia Chananæus interpretatur, negociator, ſiue μεταβολεύς, id eſt, trãſlator: omnes qui domũ patris faciunt domũ

a AVditẽ hæc Ca. V. ſacerdotes & attendite domus Iſraël: & domus regis auribus auſcultate, quia uobis iudicium eſt: quoniam laqueus facti eſtis ſpeculationi: & rete expanſum ſuper Thabor: & uictimas declinaſtis in profundum.

Et

C negociationis: & lucra quærunt de populis, & eccleſiæ ueritatem transferunt in mendacium, Chananæi appellandi ſunt.

Cap. V.

AVdite hæc ſacerdotes & attendite domus Iſraël: & domus regis auribus &c.) Sacerdotes decem tribuum ad iudicium uocãtur, & reges: non quod ſacerdotes ſint de tribu Leui, ſed qđ ſacerdotes uocentur à populo. Vnde & ſacerdotes Baal & prophetæ

3.Reg.18.f quadringẽti quinquaginta quos interfecit Helias: &

4.Reg.9.c & 10.c poſtea Iehu filius Nãſi præſente Ionadab filio rechab appellati ſunt ſacerdotes: ſed & Iſraël, id eſt, populus uocatur ad iudicium, & nullus excipitur: ut & ſacerdotes & populus & reges qui induxerant populum, & conſtituerant ſacerdotes, ſimul audiant quid fecerint, & cur tradantur inimicis. Speculatores, inquit, uos poſui, & principes in populo: & in excelſo dignitatis culmine conſtitui, ut populum regeretis errantem. Vos autem facti eſtis laqueus: & non tam ſpeculatores & principes quàm uenatores appellandi. Expanditis enim rete ſuper mõtem

D Thabor, quem Septuaginta ἰταβύριον tranſtulerunt: hanc habentes conſuetudinem, ut Hebræa nomina Græco ſermone declinẽt: ſicut Edom, hoc eſt, Eſau & Seir, ſemper Idumæam interpretãtur. Eſt autem Thabor mons in Galilea, ſitus in campeſtribus, rotundus atq; ſublimis & ex omni parte finitur æqualiter. De hoc monte & in pſalmo legimus: Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt. Hunc mõ- Pſal. 88.c

tem & in Hieremia Septuaginta Itabyrium tranſtulerunt: Hiere. 46.e

in quo aues laqueis capi ſolent. Et uictimas, inquit, declinaſtis in profundum: ut nullus ageret pœnitentiam, nec occiſus eleuaret caput. Prohibuerunt & reges, & ſacerdotes ire populum ad templũ Hieruſalem: idcirco in profundum uictimas declinaſſe dicuntur. Iuxta tropologiam, accuſatur populus ne ſe alienum arbitretur à crimine, ſi inductus ſit à regibus & à ſacerdotibus, quos hæreticorum principes intelligimus. Ipſi quoq; principes accuſantur, quod quaſi laqueus, ceperint populum: & poſiti ſpeculatores in eccleſia, eos duxerint in errorem. Et in mõte Thabor excelſo atq; pulcherrimo: תָּבוֹר

qui interpretatur ueniens lumen, inſidias poſuerũt: ut deceptos quoſq; pertraherent in profundum & immolarent dæmonibus: & in barathrum uictimas declinarent, ne aliquando reſipiſcerent: ne domum dei eccleſiam ſuſpirarent. Quidam Thabor interpretari putant lacum, id eſt, ciſternam: & præſenti ſenſui conuenire, quod hæretici foderint lacum, & inciderint in foueam quam fecerunt.

AVditæ hæc Ca. V. ſacerdotes & attendite domus Iſraël, & domus regis auribus percipite: ad uos enim eſt iudicium: quia laqueus facti eſtis ſpeculationi, & ſicut rete expanſum ſuper itabyrium, quod qui capiũt, uenationem confixerunt.

Ego

Et ego

a HEB. Et egô eruditor omnium eorũ: & ego ſcio Ephraim: & Iſraël non eſt abſcõditus à me: quia nũc fornicatus eſt Ephraim: cõtaminatus eſt Iſraël: nõ dabũt cogitationes ſuas: ut reuertãtur ad deũ ſuũ: quia ſpũs fornicationũ in medio eorũ, & dñm non
b cognouerũt. Et rêſpondebit arrogantia Iſraël in facie eius: & Iſrl' et Ephraim ruẽt in iniquitate ſua: ruet
c etiã Iuda cum eis. In grẽgibus ſuis & in armentis ſuis uadẽt ad q̃rẽdũ dñm & nõ inueniẽt: ablatus eſt ab eis: in dño præuaricati ſunt: quia filios alienos genuerũt, nũc deuorabit eos menſis cũ partibus ſuis.

SEP. Ego eñ magiſter ueſter: ego cognoui Ephraim: & Iſraël non receſſit à me, q̃a nũc fornicatus eſt Ephraim: cõmaculatus eſt Iſraël: nõ dederũt cogitationes ſuas ut reuerterent ad dñm deũ ſuũ: quia ſpiritus fornicatõis eſt in eis: dñm aũt nõ cognouerũt. Et humiliabit iniuria Iſraël in faciẽ eius: & Iſraël & Ephraim infirmabũtur in iniquitatibus ſuis: infirmabitur etiã Iudas cũ eis. Cũ ouibus & uitulis ibunt & quærent dñm, & nõ inueniẽt eũ: declinauit ab illis, quia dominũ reliquerũt: quia filios alienos genuerunt ſibi: nunc deuorabit eos rubigo & cleros eorũ.

E a ¶Et ego eruditor &c.) O ſacerdotes & reges qui meũ populũ decepiſtis: & tu popule qui deceptus es, tam grauiter deliquiſtis: ut nõ ſolũ occideritis uictimas, ſed in profundũ eas miſeritis inferni, nolite arbitrari magnitudine ſceleris uos à me penitus receſſiſſe: Ego ſũ magiſter ueſter; imò eruditor, qui emendare cupiam nõ punire: & ſaluare, non perdere. Ego, inq̃t, ſcio ephraim, id eſt, Hieroboam: à quo ſeductus eſt populus, & om̃es reges qui eũ & dignitate & ſcelere ſunt ſecuti: & Iſraël non eſt abſcõditus à me, id eſt, decẽ tribuũ populus: q̃a fornicãte rege, cõtaminatus eſt Iſraël. Rex primo cœpit à dei cultu fornicari, uitulos aureos cupiẽs adorare; & uolens
F ſecut' eſt populus: paremq; impietatẽ pari ſtudio compleuerunt. Deniq; nõ reuertẽtur ad dñm, quia qd' uoluerũt, inuenerunt: & ſpiritus fornicatiõis, qui (iuxta Apoſtolũ) operat̃ in filijs diffidẽtiæ, poſ-
Ephe. 2. d ſidet eorum corda captiua: & idcirco illo regnante dñm neſcierunt, imò obliti ſunt creatoris ſui. Vnde & principes dogmatũ peruerſorũ & populũ dñs nõ ignorat: non quod eius noticia digni ſint, ſed quod nihil eũ lateat eorũ quæ occulte faciũt: quorũ alij deceperunt, alij ſunt decepti. Nec dabũt cogitationes ſuas ut agãt pœnitẽtiã q̃ ſemp̃ in perditiõe ꝑficiũt. Spiritus eñ fornicationis quo fornicati ſunt in eccleſia, & à uero matrimonio receſſerunt, uerſatur in medio eorũ: ideo dñm nõ cognouerũt. b ¶Et reſpõdit arrogãtia &c.) Verbũ גְּאוֹן Lxx. & Symmachus interpretãtur τὴν ὕβριν, id eſt, iniuriã: Aquila & Theodotion ἀλαζονείαν, id eſt, ſuperbiã. Quicq̃d igit̃ fecit Iſraël, uel ſuperbe agẽs cõtra dñm, uel in iniuriã creatoris idola uenerãs, reſpõdebit in facie eius: ut nõ abeat impunitus, ſed humiliet̃ eius cõtumelia: & populus & reges in iniq̃tate ſua pariter corruãt ſiue infirmẽtur: ut qui fortes erãt in ſcelere, infirmi ad dñm redire cogãtur. Et hoc nõ ſolũ eueniet Iſraëli & Ephraim, id eſt, decẽ tribubus & regibus earũ, ut ducantur in captiuitatẽ: ſed etiã Iudas, id eſt, duæ tribus quæ regnabãt in Hieruſalẽ, ſequent̃ ueſtigia captiuorũ: ut quorũ imitantur ſcelera, imitentur &

G pœnam. Hæretici matrẽ habent iniquitatis ſuæ ſuperbiam, dum ſemper altiora ſe ſcire iactitant: & in eccleſiæ cõtumeliã debacchantur. Sed infirmabitur arrogantia eorũ, & populus ac magiſtri pariter corruẽt: Iudas quoq; q̃ uidet̃ eſſe in domo dei, & in eccleſia, nõ mẽte, ſed corpore cõmorat̃: & eãdẽ habet cum hæreticis in errore ſentẽtiã, fruſtra nomen eccleſiaſticum repromittit; quia & ipſe cũ hæreticis puniẽdus eſt. Manifeſta tranſcurrimus, ut ĩ obſcurioribus ĩmoremur.
c ¶In gregibus ſuis &c.) Non ſolũ Iſraël & Ephraim ibunt cũ gregibus & armẽtis ad dñm requirẽdũ; ſed etiã Iudas, de quo ſupra ſcriptum eſt; ruet etiam Iudas cũ eis: hoc habẽtes om̃es certamen: ut quem præuaricationibus offenderãt, hoſtijs
H placare nitantur: & nõ inueniẽt quem requirũt: quia à recedentibus & ipſe diſceſſit: præſertim cum & alibi loquatur: Nunquid mãducabo carnes taurorum: aut ſanguinẽ hircorum bibam? Et iterũ: Non accipiam de domo tua uitulos, neq; de gregibus tuis hircos. Et in Eſaia: Holocauſta arietum, & adipẽ agnorũ, & ſanguinẽ hircorum atq; taurorum nolo: præuaricati ſunt eñ in dño: quia fornicantes cum idolis, nõ deo filios genuerũt, ſed dæmonibus. Alij putant hoc ſignificari qd' in Eſdra multo poſt tẽpore dicitur, qñ uxores alienigenas aſſumpſerũt, creantes ex eis liberos: & poſtea repudiare cõpulſi ſunt. Sed hic melius eſt alienos filios accipere, qui in idolorũ errore generati ſunt: ſiue quos ducẽtes per ignẽ, idolis conſecrarunt. Quia igitur hoc fecerunt, non multo poſt tẽpore, nõ annorũ ſpacijs infinitis: & ut ſolitus eram prius, lõge poſt futura prędicere: ſed nunc & in præſentiarum adueniet Aſſyrius, atq; Chaldæus, & deuorabunt eos cum partibus ſiue cleris ſuis, id eſt, cum poſſeſſionibus quas in diuiſionem terræ ad menſuram funiculi ſuſceperunt. Pro eo quod nos diximus, deuorabit eos menſis, Lxx. rubiginem tranſtulerunt: cum utique rubigo, id eſt, ἐρυσίβη חָסִיל appelletur, ut ipſi quoque dixerunt in propheta Ioël: Reliquias bruchi comedet rubigo, id eſt, חָסִיל; mẽſis aũt חֹדֶשׁ dicitur: deniq;

Pſal. 49. c; Eſa. 1. c; 1. Eſdre. 10; Ioël. 1. a

A deniq; Aquila neomenias, id eſt kalẽdas interp̃tat̃: Symmachus & Theodotion mẽſem: & eſt ſenſus: p̃ ſingulos mẽſes hoſtis adueniet, & cuncta uaſtabit. Legamus Regum & Paralipomenon libros: & inueniemus ſub rege Phacee: qui regnabat decem tribubus, ueniſſe Teglathphalaſar regẽ Aſſyriorum, & magnam partem populi Samariæ in Aſſyrios tranſtuliſſe: quo tempore apud Græcos ſecundus annus primæ olympiadis fuit: & apud Latinos (necdum Roma condita fuit) Albæ uiceſimo anno Amulius imperabat; quem poſtea Romulus regno pepulit. Hæretici ſuſpicãtur quod in ſacrificiorum multitudine placent deum: & eccleſiaſtici quod faciendo eleemoſynas redimant peccata, in quibus permanent: cum omne ſacrificium præterita ſcele-
C ra deleat, non præſentia: ideo non inueniunt dominum: quia auferetur à talibus, & procul recedit. Iſti uere præuaricati ſunt in deum: & alienos filios non Chriſto, ſed diabolo procrearunt; ideo omni tempore maledicta ſunt opera eorum: & cuncta quæ faciunt, cruenti coloris rubigo populatur: quia ſanguini & interfectioni proxima ſunt. Rubigo autem proprie deſcendere dicitur in rore nocturno: ac lactantia in ſpicis frumenta maculare colore minij uel ſinopidis: & congrue iuxta ἀναγωγὴν uaſtat cleros hæreticorum; de quibus dicitur; Cleri eorũ non proderunt eis.

Libri primi cõmentariorum Hieronymi in Oſee prophetam finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN SECVNDVM LIBRVM commentariorum Oſee ad Pammachium procemium.

QVi ſæpe nauigat, aliquando patitur tempeſtatem: qui uiam frequenter ingreditur, aut ſuſtinet latronum impetus, aut certe metuit: omniq; in arte, tam gloria quàm obtrectatio, ſecundis aduerſisq; uentis oritur: dum aut amici plus merito laudant, aut inimici plus iuſto detrahunt: rarumq; inuenias qui in utranq; partem non fauore, aut odio, ſed rerum æquitate ducatur. Quod mihi in ſcripturarum explanatione ſudanti accidere uideo. Alij enim quaſi parua contemnunt: & quicquid dixerimus, contrectare deſpiciũt. Alij
B odio nominis noſtri, non res, ſed perſonas conſiderant: magisq; aliorum ſilẽtium quàm noſtrũ ſtudium probant. Sunt qui audacter nos facere aſſerant, quod arripuimus opus, quod nullus ante nos Latinorum tentare auſus eſt. Quidam in eo ſe diſertos arbitrantur & doctos, ſi alieno operi detrahant: & non quid ipſi poſſint, ſed quid nos non poſſimus dijudicent. Tu autẽ Pammachi qui nos facere præcepiſti hoc, neceſſe eſt ut fautor ſis imperio tuo: & Amaſinios ac Rabirios noſtri temporis: qui de Græcis bonis, Latina faciunt non bona: & homines eloquẽtiſſimos, ipſi elingues transferunt, euangelico calces pede: hydramq; & ſcorpium iuxta fabulas Poëtarũ, aduras cauterio, ſolea conteras: & Scylleos canes ac mortifera carmina Sirenarum ſurda aure pertranſeas: ut pariter audire & noſſe ualeamus quid uaticinetur Oſee propheta: in cuius explanationem ſecundum dictabimus librum. Cumq; tuo læter adminiculo: & in prima urbe terrarum, primum & nobilitate & religione habere me gaudeam defenſorem: tamen magis optarem illud mihi cõtingere, quod Titus Liuius ſcribit de Catone: cuius gloriæ neq; profuit quiſquam laudando, nec uituperando quiſquam nocuit; cum utrunq; ſummis præditi fecerint ingenijs. Significat autem M. Ciceronem & C. Cæſarem: quorum alter laudes, alter uituperationes ſupradicti ſcripſit uiri. Dum enim uiuimus, & in uaſe fragili continemur, uidẽtur amicorum prodeſſe ſtudia, & nocere æmulorum opprobria. Poſtquàm autem reuerſa fuerit terra in terrã ſuã: & tam nos qui ſcribimus, quàm eos qui de nobis iudicant, pallida mors ſubtraxerit, & alia uenerit generatio, primisq; cadentibus folijs uirens ſylua ſuccreuerit: tunc ſine nominum dignitate, ſola iudicantur ingenia: nec conſiderat qui lecturus eſt, cuius: ſed quale ſit quod lecturus eſt: ſiue ille epiſcopus, ſiue ſit laicus, imperator & dñs, miles & ſeruus: aut purpura & Serico, aut uiliſſimo panno iaceat: non honorum diuerſitate, ſed operum merito iudicabitur.

Cõmentario

E COMMENTARIORVM DIVI HIERONYMI IN OSEE PROPHETĀ AD PAMMACHIUM LIBER SECUNDUS.

a Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama: ululate in Bethauen poſt tergū tuum Beniamin: Ephraim in deſolatiōe erit in die correptionis, in tribubus b Iſraël oſtēdi fidem. Facti ſunt principes Iuda quaſi aſſumētes terminū: ſuper eos effundam quaſi aquā c iram meā. Calumniā patiens eſt Ephraim: fractus iudicio

Clangite tuba ſuper colles: ſonate ſup excelſa: prędicate in domo ὤν: mente excidit Beniamin: Ephraim in deſolatiōe factus eſt in diebus correptiōis: ī tribubus Iſrl' oſtēdi fidelia. Facti ſunt principes Iuda q̄ſi transferentes terminos: ſuper eos effundam ſicut aquā impetū meum. Oppreſſit Ephraim aduerſarium

Clangite buccina &c.) Ephraim & Iſraël & Iudā, mēſes ſinguli, ſiue rubigo cū ſuis partibus deuorabūt. Quāobrē præcipio uobis qui auditis, ut non uoce ſublimi, ſed clara buccina concrepetis; claro em̄ auditu opus eſt, ut oēs audiant q in circūitu ſunt. Clangite buccina ī Gabaa; cuius etymologiā in colles Lxx. tranſtulerūt; & tuba in Rama, quæ interp̄tat̄ excelſa; iſtę aūt duę ſunt in tribu Beniamin, uicinæ ſibi mutuo ciuitates; id eſt, Gabaa, in qua natus eſt Saul: & Rama, quæ eſt iuxta Gabaa, in ſeptimo lapide à Hieroſolymis ſita: & quā rex Iſraël occupare conatus eſt, ut exitum & introitū clauderet tribui Iudæ. In Gabaa itaq; & in F Rama clara buccina & tuba perſonate; quorum buccina paſtoralis eſt, & cornu recuruo efficitur: unde & ꝓprie Hebraice שׁוֹפָר, Græce κερατινὴ appellat̄. Tuba aūt de ære efficitur uel argēto: qua in bellis & in ſolēnitatibus cōcrepabāt. Super Bethauen, q̄ quondam uocabat̄ Bethel; id eſt in tribu Ephraim, ī qua uitulus aureus erat; nō clangore & ſonitu, ſed ululatu opus eſt; quia uicina captiuitas eſt. Et pulchre dixit ꝙ Bethauen poſt tergū ſit Beniamin; ubi em̄ tribus finitur Beniamin, haud ꝓcul in tribu Ephraim hæc urbs cōdita eſt. Idcirco aūt dico atq; præcipio: Clangite buccina in Gabaa, & tuba in Rama, & ululate in Bethauen; q̄a domus regia Ephraim, ſiue ipſe Ephraim, hoc eſt imperiū Iſraël, iam in deſolatione erit; & īſtat uicina captiuitas. In die correptiōis atq; ſupplicij decē tribuū Iſraël, oſtēdi mea fidelia uerba, quæ per prophetas cōminatus ſum; ut qđ ſermone prædixerā, opere cōprobarē. Quidā Bethauē iuxta Lxx. qui dixerūt domus ὤν, ciuitatē ſolis, interpretati ſunt; & ſolē iuſticiæ Chriſtū dicētes, urbē illius eccleſiā eſſe uoluerūt. Quod mihi diſplicet; Neq; em̄ domus idoli, quā Aquila interpretatus eſt, domum inutilē, iuxta tropologiā ad eccleſiā referri poteſt. Sed hoc dicamus, ꝙ hæretici q in Gabaa & Rama, excelſam ſibi ſcientiā pollicētur, iubeātur ululare in domo idoli; & nō ſint ante faciē Beniamin, q interp̄tatur, filius dextræ; ſed poſt tergū eius, ubi oculos nō habet. Omnis em̄ Ephraim iactātia, quæ interp̄tatur ubertas; breui in deſolatione erit; & cū iudicij, inquit, dies & tēpus correptionis aduenerit; uerba

גִּבְעָה רָמָה בֵּית אָוֶן בִּנְיָמִין אֶפְרַיִם

G mea nō eſſe inania, rebus oſtēdā. Pro eo qđ trāſtulimus nos, poſt tergū tuū Beniamin: Lxx. uerterunt, mēte motus eſt Beniamin; ſemper ἐκστάσει, id eſt, mētis exceſſum, Beniamin uiro eccleſiaſtico aptantes. Vnde & in ſexageſimoſeptimo pſalmo dicitur: Ibi Beniamin adoleſcētulus in mētis exceſſu. Et in benedictiōibus Iacob, ſub perſona Bēiamin, de qua tribu Paulus apl's fuit, ſcriptū legimus: Beniamin *Gen. 49.d* lupus rapax, mane comedet prædā, & ad ueſperam dabit eſcā. Qui em̄ in pricipio perſequebat̄ eccleſiā, poſtea in toto orbe, euāgelij credētibus alimēta largitus eſt. Vnde & Saul q de tribu *1. Reg. 10.c* Beniamin fuit: in mētis exceſſu, tota die uſq; ad ueſperū uaticinatus eſt inter ꝓphetarum chorū. b ¶ Facti ſunt principes Iuda &c.) Ductis Ephraim & Iſraël in captiuitatē, & redacta terra eorū in ſolitudinē; principes Iuda q flere debuerāt; & H ſuū populū cohortari ut recederēt ab idololatria, ne & ipſi ſimilia ſuſtinerēt; cœperūt gaudere atq; lætari, ꝙ pateret ſibi terra eorū ad poſſidēdū latius; & facti ſunt quaſi aſſumētes terminos Iſraël, trāſeuntes fines ſuos; & in locis quōdā eorū, regnū ſuū & poſſeſſionem dilatare cupiētes. Quāobrē dicit dn̄s: Et ſuper ipſos principes Iuda ueniēt Babylonij; & ita eos quaſi aquę impetus occupabūt; nō ſuis uiribus, ſed indignatione mea. Dicit quoq; & ad principes Iuda, hoc eſt, eccleſiæ, ꝙ nō debeāt exultare; & hæreticorum perditionē ſuā ſalutē æſtimare; ſed potius plāgere, ꝙ illi perierint. Vnde & apl's Paulus docet *Rom. 11.c* eccleſiaſticos uiros, ne glorient̄ ſup fractione Iudaicorū ramorum, ſed potius timeāt ne & ipſi frangātur. Et in alio loco: Quis, ait, ſcandalizatur, & ego non *2. Cor. 11.g* uror? Alioqn ſup tales principes q in aliorū miſerijs gloriātur, & idcirco ſe ſtare putāt ſi alij corruāt, effundet dn̄s quaſi aquam iram ſuam. Pro ira Lxx. ὅρμημα, id eſt, impetū trāſtulerunt; & putant quidam ꝓ benedictione accipiēdū, iuxta illud qđ alibi legimus: Fluminis impetus lætificat ciuitatē dei. Sed re *Pſal. 45.a* ctius (ut oēs præter Lxx. tranſtulerūt) ira accipienda eſt: præſertim cū nomen effuſionis & iræ conueniat; dicēte ꝓpheta ad dn̄m: Effunde ſuper eos iram tuam; & furor iræ tuæ cōprehēdat eos. Transferūt principes Iuda terminos quos poſuerūt patres eorum, qn̄ immutāt mēdacio ueritatē; & aliud prædicant q̄ ab apoſtolis accepērūt. c ¶ Calumniā patiens eſt Ephraim &c.) Si impius eſt Ephraim, & ꝓpter impietatem ſuā erit in deſolationē, quomodo nunc

HEB. iudicio, quoniā cœpit abire poſt ſordem. Et a egô quaſi tinea Ephraim & quaſi putredo domui b Iuda. Et uidit Ephraim languorē ſuum, & Iudas uinculum ſuum, & abijt Ephraim ad Aſſur, & miſit ad regē ultorem, & ipſe non poterit ſanare uos: nec ſoluere poterit à uobis

SEP. riū ſuū, cōculcauit iudiciū: q̄a cœpit abire poſt uana; Et ego quaſi cōturbatio Ephraim, & quaſi ſtimulus domui Iuda. Et uidit Ephraim infirmitatem ſuā, et Iudas dolorē ſuum, & abij: Ephraim ad Aſſyrios & miſit ÷ legatos·· ad regē Iarib, & ipſe non potuit liberare uos, nec ceſſare

A nunc dicitur: calumniam patiens Ephraim fractus iudicio? qui enim calumniam patitur & frangitur, iudicium eius inique opprimitur: maxime cū cauſa iuſta ponatur, quare ſit traditus captiuitati: Sequitur enim; quoniā cœpit abire poſt ſordem, hoc eſt, poſt idola quæ ſordibus comparātur. Qđ ergo dicit, hoc eſt, opprimitur Ephraim ab *4. Reg. 15.d* Aſſyrijs: primum à Pul, deinde à Teglathphalaſar, poſtea à Salmanaſar; nō quod illi iuſti fuerint, qui cū oppreſſerūt, & idcirco traditus eis ſit; ſed qđ qui quōdam fuerūt populus meus, me eos deſerente tradūtur ad pœnas, & in hoc uidetur eſſe calumnia, non deo, qui iuſtam infert ſententiā: ſed his qui tormenta ſuſtinent, dū peioribus ſe aduerſarijs conceduntur: Redditq; cauſam dn̄s, idcirco eos in hac parte calumniam ſuſtinere, & tradi peioribus, & erga illos iudicium non ſeruari: quia cœpit Ephraim: id eſt, Hieroboā abire poſt idola, & deum derelinquere; ipſe enim aureos fabricatus eſt uitulos. Secundum Lxx. interpretationem: oppreſſit B Ephraim, id eſt, Hieroboam aduerſarium ſuū Roboam, id eſt, tribum Iuda, & in eo opreſſit; quia deſerta Hieruſalem & templo, Aegyptiarum ſordiū ſimulachra ſectatus ſit. De hæreticis manifeſtus eſt ſenſus; qđ ſophiſmatibus ſuis & arte dialectica ſæpe opprimant eccleſiaſticos; ſed cum hoc fecerint, non mundiciam ueræ fidei; ſed ſordes ſequantur mendacij, qui traditi diabolo & angelis eius, uidentur ſibi calumniam pati, & in ſe fractam eſſe iudicij ueritatem. Taliter uaſtatur Iſraël: & omnes labores eius Aſſyrio uincente populantur: deumq; perdidit præſulem, & idcirco fractus iudicio eſt: quia ſecutus eſt idola. a ¶ Et ego quaſi tinea &c.) עָשׁ lingua Hebraica tinea dicitur. רָקָב putredo & caries: quorum alterum ueſtes, alterum ligna conſumit: pro quibus Lxx. ταραχὴν & κέντρον, id eſt tumultum uel conturbationem & ſtimulum tranſtulerūt. Et notandum quod tinea referatur ad Ephraim, & putredo ad domum Iuda. Quomodo igitur tinea ueſtimenta conſumit & putredo uel caries ligna; quod utrūq; longo fit tempore; ita deus & decem tribubus & poſtea tribubus duabus, longo tēpore dans locum pœnitentiæ, & eos prouocans ad ſalutem, theſauriſantes ſibi iram in die iræ, quaſi tinea efficitur & putredo; non quod deus tinea ſit uel putredo, aut conturbatio uel ſtimulus, ſed quod ſuſtinentibus pœnas hæc uniuerſa uideatur. Primus igitur conſumptus eſt Ephraim & Iſraël: deinde ſecuta eſt & domus Iuda; non ipſe Iuda, ſed do

C mus eius alioquin reſeruabatur de genere Iuda cui repoſitum fuit: Et ipſe erat expectatio gentiū. Punitis autē hæreticis, qui intelliguntur Ephraim: etiam Iudas, ſcilicet hi qui cū eccleſia permanent, & hæreticorum uel erroribus uel uitijs continentur, ſimili ſententiæ ſubiacebūt. b ¶ Et uidit Ephraim languorē ſuū &c.) Legatos, nō habetur, in Hebræo: Et ubi Lxx. poſuerūt Iarib, nos iuxta Symmachū, ultorē uertimus: nā Aquila et Theodotion, iudicem interpretati ſunt. Qđ autem יָרֵב ultorem ſignificet & iudicē, nomen Gedeonis oſtendit, quem cum cultores Baal expeterent ad ſupplicium, eo quod lucum Baal araſq; euertiſſet: reſpondit pater: ulciſcatur ſe Baal, aut iudicet cū Baal, & appellatus eſt, inquit, יְרֻבַּעַל, id eſt, ulciſcatur ſe Baal. Intelligens itaque Ephraim infirmitatem ſuam, & Iudas uinculum ſuum, quod cum decem tribubus peccato fuerat colligatus: non à deo qui ſoluere poterat, ſed à rege Aſſyriorum quæſiuit auxilium. Legimus, quod ſub rege Manahen, qui de- *4. Reg. 15.d* D cem tribubus præfuit Iſraël, Aſſyrijs dona tranſmiſerit: & Iudas ſub rege Achaz præſidium flagitarit Teglathphalaſar regis Aſſyriorum; qui eos aduerſante deo liberare non potuerunt, nec captiuitatis uinculum ſoluere. Poſſumus uinculum pro quo in Hebræo ſcriptū eſt מָזוֹר, & Aquila interpretatus eſt ἐπίδεσιν ſiue συνδεσμόν, id eſt, colligationem ſiue coniurationem, & ad illud tempus referre; quando *4. Reg. 16.b* Raſin & Phacee multa de tribu Iuda hominum milia uaſtauerunt, quod fruſtra Iudas aduerſus reges duos non dei, ſed Aſſyriorum auxilium flagitarit. Quidam iuxta Tropologiam, Ephraim & Iudam, ad hæreticos, & ad uiros eccleſiaſticos referunt, eo quod & illi & Iudas peccatorum uinculis colligati: iuxta illud quod ſcriptum eſt: Funibus pec- *Pſal. 118.b* catorum ſuorum unuſquiſq; conſtringitur, miſerint ad Aſſur & ad regem ultorem, id eſt, ad diabolum, de quo legimus: Vt deſtruas inimicum, & ul- *Pſal. 8.a* torem. Et quia non uerum uel auxiliatorem uel iudicem deprecati ſunt; idcirco permanere eos fecit in dolore lāguoris & uinculis delictorum. Legi in cuiuſdam commentarijs regem Iarib Chriſtum interpretari. Et quia ſequitur: Ipſe non poterit ſanare uos: Hoc argumento uſus eſt, quod hæreticos uel eccleſiaſticos peccatores Chriſtus ſanare nō poſſit in tempore iudicij, ubi nulla eſt miſericordia: iuxta *Pſal. 6.b* illud quod ſcriptum eſt: In inferno autem quis confitebitur tibi? Et quod ſanare uel liberare non poſſit: nequaquàm ſua imbecillitate, ſed eorum me rito

In translatione LXX. Ἰαρείμ reperimus.

E rito,qui ſero auxilium poſtularint: Quomodo &
dominus dicitur ſigna in patria ſua facere non po⸗
tuiſſe,& cauſa cur nō potuerit,exponitur;quia, in⸗
quit,non credebāt in eum.Hæc ille dixerit: nos in
malam partem regem interpretemur ultorem,Pro
eo quod nos expo
ſuimus larib;id ē,
ultorem alij male
legūt יְשָׁרִים per ם
literā,quod tranſ⸗
ferē in ſyluas unde
קִרְיַת יְעָרִים inter
pretatē uillaſyluarū.
a ¶Qm̄ &c.) Illis
eūtibus ad aſſur &
mittētibus ad re⸗
gē uīdicē uel ulto
rem,qui eos ſana⸗
re non poterit,nec
ſoluere uīculū col⸗
ligatū; oſtendā qđ
me aduerſante o⸗
mne hominū auxi
lium uanū ſit; Ero
enim quaſi leæna Ephraim, & quaſi catulus leonis
domui Iuda,Pro leæna,qđ Hebraice dicitur שַׁחַל,
Lxx.interpretati ſunt pantherem,quæ Græce ſimi
liter dicitur & Latine,& tam nomen beſtiæ quàm
F omnis beſtia accipi poteſt;ut quicquid ſæuū in be⸗
ſtijs eſt,hoc in dei indignatione cognoſcas. Nihil
panthere uelocius,nihil leone fortius; in panthere
uelox per Aſſyrios regni Samariæ ſignificatur in⸗
teritus,& in leone fortiſſimum contra Hieruſalem
& Iudam aliquanto poſt tempore regnum oſtendi⸗
tur Chaldæorum.Et quia leænam ſiue pantherem,
& leonem ſe eſſe dixerat,Metaphorā ſeruat, & di⸗
cit. b ¶Ego ego capiā,& uadam &c.)Quæritur ſi
capiēte,& tollente,& tenēte deo,nullus de manibus
eius poteſt eripere;iuxta illud qđ ſcriptum eſt;Ne⸗
Ioan.10.f mo poteſt rapere de manu patris mei; quomodo Iu
das de manu dei proditione ſit raptus? Ad qđ bre⸗
uiter reſpondebimus,nullū poſſet rapere de manu
dei,poſſe aūt eū,qui tenet propria uolūtate de ma⸗
nu dei excidere.Quodq́ꝫ ſequitur;Vadens reuertar
ad locū meum.Locū,dei magnificentiam & maie⸗
ſtatem eium debemus accipere;ut nequaquàm pro
diſpenſatione deſcēdat ad homines, iraſcatur,miſe⸗
reatur,obliuiſcatē,fiat quaſi panther,uertatur in leo
nem,mutetur in beſtias;ſed res ſpernat humanas,et
permittat eos quos antea protegebat hoſtibus ſub⸗
iacere,ut tabeſcant,& deficiant & intereāt, & poſt⸗
Pſal.79. ea quærant faciem domini,& dicant;Illumina faciē
Pſal.84.a tuam,& ſalui erimus;Et;Oſtende nobis domine mi
ſericordiam tuam,& ſalutare tuum da nobis. Hæ⸗
reticis quoque & eccleſiæ negligenti, deus in pan⸗
therem uertitur & leonem; & tollet ab his præ⸗
dam quam eccleſiæ ante rapuerunt;ut capti ſaluen
tur qui liberi perierant;& nequaquàm habitabit in
conciliabulis peruerſorum, ſed reuertetur ad locū

a HEB.bis uinculum. Quo
niam ego quaſi leæna E⸗
phraim, & quaſi catulus
b leonis domui Iuda. Egō
ego capiā, & uadā, & tol⸗
lam, & non eſt qui eruat;
uadens reuertar ad locum
meum donec deficiatis, &
quæratis faciem meam.

Caput VI.

c IN tribulatione ſua ma⸗
ne cōſurgēt ad me;ueni⸗
te & reuertamur ad dn̄m;
quia

SEP.ceſſare faciet à uobis
dolorē.Quia ego ſū quaſi
panther Ephraim, & qua⸗
ſi leo in domo Iuda, & e⸗
go rapiā,& uadam & tol⸗
lam,& non erit qui eruat;
ibo & reuertar in locum
meum donec diſpereāt &
quærant faciem meam.

Caput VI.

IN tribulatiōe ſua mane
uigilabūt ad me dicētes
camus & reuertamur ad
dn̄m.

ſuum;de quo dicit;Ego in patre,& pater in me, & G
eos ſpernet atq́ꝫ deſpiciet,donec deficiēt in impieta Ioan.14.b
te,& quærant eum per pœnitentiā à quo fuerāt de⸗
relicti. Alij locum dei cœlum putant; quo offenſus
deus ab his qui in terra habitant reuertatur, & eos
faciet diſperire, q
clemētiſſimum do
minū magnitudi⸗
ne peccatorum, in
ferarū ſibi rabiem
conuerterunt.
Cap. VI.
IN tribulatione
ſua mane &c.)
Ideo deus tradidit
Ephraim & Iudā
captiuitati,& nul⸗
lus eſt qui de ma⸗
nu eius poſſit eri⸗
pere,& reuertetur
ad locum ſuū do⸗
nec deficiant,& q̄⸗
rāt faciem eius; ut
quem propitium
præſentemq́ꝫ non ſenſerant,iratum & abſentem re⸗
quirant;& in tribulatione ſua orto eis lumine pœ⸗
nitentiæ,mane conſurgāt ad eum;iuxta illud quod
in Eſaia legimus;in tribulatione domi recordatus
ſum.Et in primo graduum Pſalmo; Ad dominum
cum tribularer clamaui & exaudiuit me.Cumq́ꝫ ad H
dominum mane ſurrexerint,quid loquentur? Ve⸗
nite & reuertamur ad dominum.Nō ſunt propria
ſalute contenti,ſed ſe mutuo prouocant, ut reuer⸗
tantur ad dominum, quem reliquerant, quē pro⸗
pter peccata deſeruerant,à quo fuerant derelicti;qa
ipſe cepit,& ſanabit nos,qui ſupra dixerat;Ego ego
capiam;percutiet & curabit nos.Pro eo quod nos
diximus curabit, omnes ſimiliter traſtulerunt, μο⸗
τώσει,proprie autem μότα appellantur linteola quæ
inferuntur uulneribus, ut putridas carnes come⸗
dant & extrahant purulētias;artiſq́ꝫ medicorum eſt
grādia uulnera longo ſanare tempore,& per dolo⸗
rem reddere ſanitatem. Percutit ergo dominus &
curat nos;quia quem diligit,corripit, & caſtigat o⸗ Hebr.12.b
mnem filium quem recipit,& non ſolum curat, ſed
uiuificat poſt dies duos, & die tertio reſurgens ab
inferis;omne hominum ſecum ſuſcitat genus. Cū⸗
q́ꝫ percuſſos curauerit, & curatos uiuificauerit, &
uiuificatos ſuſcitauerit,tunc uiuemus in conſpectu
eius,qui illo abſente mortui iacebamus. Viuentes
autem in conſpectu eius,ſciemus eum,& omni ſtu
dio ſectabimur;ut cognoſcamus dominū, quo ter⸗
tia die reſurgente,ſurreximus.His ſermonibus ex⸗
plicatur illud qđ ſæpe iam admonuimus; & Iſraēlē
& Iudam,id eſt,decē & duas tribus,tunc unum ha⸗
bituras eſſe paſtorem,& regē Dauid cū crediderint
in dn̄m reſurgentē,fruſtraq́ꝫ Iudęi mille annorū ſibi
ſomnia pollicentē;cū ſalus uniuerſorū die tertio re⸗
promiſſa ſit; qua dn̄s ab inferis reſurrexit,Hebræi
diem

A diem ſecundū in aduentu Chriſti ſui interpretātur
& diem tertium in iudicio, quando ſaluandi ſunt;
Qđ ut concedamus, reſpondeāt nobis,quæ ſit dies
prima;hoc eſt primus ſaluatoris aduentus. Et cum
reſpondere non potuerint,inferamus primum diē
eſſe iuxta qđ ipſi
uolūt in humilita⸗
te ſaluatoris aduē⸗
tum;ſecundum in
gloria; tertium in
habitu iudicantis.
Qui autē ſecundū
tertiumq́ꝫ ſuſcipi⸗
unt primū ſe per⸗
didiſſe teſtātur; qa
ſecundus & terti⸗
us ſine primo non
poteſt appellari.
a ¶Quaſi dilucu⸗
lū p̄paratus &c.)
Venite, inquit, &
reuertamur ad do
minum, quia ipſe
qui cepit & ſana⸗
bit nos,p̄cutiet &
curabit nos,& ui⸗
uificabit nos poſt
dies duos, & di⸗
e tertio ſuſcitabit
B nos;ipſe & non a⸗
lius;quaſi mane &
aurora paratus eſt
nobis.De quo & uiceſimi primi pſalmi titulus eſt;
Pro aſſumptione matutina,licet in Hebræo ſcriptū
ſit;Pro ceruo matutino;eo quod interfecta morte,
& tortuoſo antiquoq́ꝫ ſerpente,cupiat ad montana
conſcendere;& ipſe tenebris diſſipatis,oritur nobis
ſol iuſticiæ,ut noſtram illuminet cæcitatem. Et pul
chre. b ¶Præparatus eſt &c.)De quo iuxta tro⸗
Pſal.18.b pologiam in octauodecimo pſalmo legimus;Et ipē
tanquàm ſponſus egreditur de thalamo ſuo. Qui
non ſolum mane uocatur,& aurora & diluculū; ſed
ueniet nobis,quaſi imber temporaneus & ſeroti⸗
nus terræ.Nos Chriſtum recepimus temporaneū,
quando fidei in nobis iacta ſunt fundamenta,& ſu⸗
ſcipiemus eum imbrem ſerotinum;quando matu⸗
ris ſegetibus fruges capiemus æternas,& in domi⸗
nica horrea recondemur.Ergo Iudæi qui tempo⸗
raneas,pluuias non receperunt,& abſq́ꝫ pluuijs ie⸗
cere ſementem;fructus in ultimo tempore non re⸗
cipient.Hæc eſt pluuia de qua dominus pollicetur
Deut.11.b dicens;Dabo uobis pluuiam temporaneam, & ſe⸗
rotinam.Iuxta Allegoriam;datur pluuia tempora⸗
nea,quando ex parte cognoſcimus; datur pluuia
ſerotina,quando uenerit quod perfectum eſt. Sem
perq́ꝫ dominus mane ſurgentibus paratus eſt, qui
Pſal.56. poſſunt dicere; Cōſurgam diluculo.Et Deus deus
Pſal.62. meus ad te de luce uigilo,Sitiuit in te anima mea.
c ¶Quid faciam &c.)Quando dicit;quid faciam

HEB.quia ipſe cepit & ſa⸗
nabit nos,percutiet & cu⸗
rabit nos; uiuificabit nos
poſt duos dies, & in die
tertio ſuſcitabit nos et uiue
mus in cōſpectu eius; ſcie⸗
mus ſequemurq́ꝫ, ut co⸗
a gnoſcamus dn̄m. Quaſi
b diluculū præparatus eſt
egreſſus eius, & ueniet q̄ſi
imber nobis tēporaneus
c & ſerotinus terræ. Quid
faciam tibi Ephraim? quid
faciam tibi Iuda? miſericor
dia ueſtra,quaſi nubes ma
tutina, & quaſi ros mane
pertranſiens; propter hoc
dolaui in prophetis, &
occidi eos in uerbis oris
mei, & iudicia tua quaſi
lux

SEP.dn̄m deū noſtrū; qa
ipſe uerberauit & ſanabit
nos; percutiet & curabit
nos; ſanos nos faciet poſt
dies duos; in tertio reſur⸗
gemus & uiuemus coram
eo,& ſciemus & perſeque⸗
mur, ut cognoſcamus do⸗
minum. Quaſi mane pa⸗
ratū inueniemus eū;& ue⸗
niet nobis quaſi pluuia tē⸗
poranea & ſerotina terræ.
Quid faciā tibi Ephraim;
quid faciā tibi Iuda? miſe⸗
ricordia autē ueſtra, quaſi
nubes matutina, & quaſi
ros mane p̄trāſiēs, ꝓpter⸗
ea ſuccidi ꝓphetas ueſtros
occidi eos in uerbo oris
mei,& iudiciū tuum quaſi
lux

tibi Ephraim;Quid faciā tibi Iuda? parentis in per⸗ C
ditos filios monſtrat affectum; iuxta illud quod in
Eſaia legimus;Quid eſt quod ultra debui facere ui⸗ Eſa.5.b
neæ meæ,& nō feci ei? Et in Michea; Popule meus Miche.6.a
quid feci tibi,aut quid moleſtus fui tibi? Reſponde
mihi; qa eduxi te
de terra Aegypti;
de domo ſeruien⸗
tium liberaui te,&
miſi ante faciē tuā
Moyſen,& Aarō,
& Mariam. Quid
igitur faciā tibi E⸗
phraim,quid faciā
tibi Iuda? miſeri⸗
cordia ueſtra, qua
uobis ſemp̄ miſer⸗
tus ſum;quaſi nu⸗
bes matutina per⸗
trāſijt,& quaſi ros
mane conſurgēs q
orto ſole ſiccatur;
Iam enī captiuitas
prope eſt;iam uos
cerno duci in Aſſy
rios,& in Babylo⸗
nios catenatos;do
laui uos ī ꝓphetis,
& uerbis terribili⸗
bus comminatus D
ſum;ſcalpellum, i⸗
gnes et cauteria ꝓ⸗
tuli;ut qui clementē contemnebatis,timeatis offen⸗
ſum;& occidi negligentes in uerbis oris mei,ut an⸗
te peccatores uerborum terrore punirē q̄ꝫ captiui⸗
tas immineret.Et hæc uniuerſa feci, ut iudicij quo
te iudicaturus ſum ueritas appareret,nullusq́ꝫ dubi
taret uos iuſte quæ patimini fuiſſe ꝑpeſſos. Pro eo
qđ eſt dolaui in prophetis,Lxx.tranſtulerunt, ἀπεθέ
ρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν, id eſt,ſuccidi prophetas ue⸗
ſtros,ipſos pſeudoprophetas occiſos à domino in⸗
telligentes;ut qui cauſa erroris fuerāt proſpera ꝓ⸗
mittentes,interfecti uerterētur in occaſionē ſalutis;
Et eſt ſenſus,ne diceretis prophetis, credidimus; e⸗
tiam ipſos interfeci,ut omnis uobis peccandi tolle⸗
retur occaſio.Legimus in Regum uolumine qua⸗ 3.Reg.18.g
dringētos quinquaginta prophetas Baalim inter⸗
fectos ſub Helia;& aliam innumerabilem multitu⸗
dinem ſub Iehu; qui ſubuertit domū Achab. Hæc 4.Reg.10.c
eadem & ad hæreticos, & ad uerū Iudam,qui ſimi⸗
lia perpeſſurus eſt dicta ſentimus; quod prouocet
eos dominus ad miſericordiam,et reuerti cupiat ad
ſalutem. Sed illi delicias huius ſeculi & refrigeria,
quaſi nubē & rorem qui cito tranſeat conſectētur,
quibus in euangelio dicitur;Stulte hac nocte repe⸗ Luc.12.c
tent animam tuam à te,quæ autem paraſti cuius e⸗
runt? Et diues ille purpuratus,qui ante ianuas ſu⸗
as iacentem Lazarum contemnebat; omne qđ frui Luc.16.e
tus eſt,inſtar nubis ac roris tranſiſſe cognouit.Sem

HEB. lux egredientur.

a Quia misericordiam uolui, & non sacrificium, & ſcientiam dei plus q̃ holocauſta: ipſi autem ſicut Adā tranſgreſſi ſunt pactū: ibi præuaricati ſunt in me. b Galaad ciuitas operātium idolum, ſupplantata ſanguine, & quaſi fauces uirorum latronum (ſiue uiri latronis). c Particeps ſacerdotum in uia interficiētium pergentes de Sichē: quia ſcelus opati ſunt.

In domo

SEP. lux egredietur.

Quia miſericordiam uolo, & non ſacrificium: ſcientiam dei magis quàm holocauſta: ipſi uero ſunt ſicut homo præteriens teſtamentum. Ibi enim contempſit me Galaad, ciuitas quæ operatur uana: & conturbat aquam, & fortitudo tua uiri piratæ. Abſconderunt ſacerdotes uiam domini, interfecerunt Sicima, quia iniquitatem operati ſunt.

In domo

E per autem prophetas hæreticorum interficit deus: dum æterna eis ſupplicia cōminatur, & aufert de uera uita, & morti ſcelerum derelinquit. Nos aūt nubem diligamus illā quæ perpetua eſt, & quæ à mūdi huius ardore nos protegit: cui ſedens dominus uenit in Aegyptū, & omnia Aegyptiorum ſimulachra confregit. Amemus illū rorem de quo Moyſes loquitur: deſcēdāt ſicut ros uerba mea. (Deut.32.d) Et de quo Eſaias dicit: reſurgēt mortui & reſuſcitabūtur, q in ſepulchris ſunt: ros enim qui ā te eſt, ſanitas eorum eſt. (Eſa.26.d. ſecundū Lxx.) Sunt qui prophetas interfectos uere ſanctos æſtimēt, eo quod cauſa populi peccatoris etiam prophetæ occiſi ſint, & hoſtibus traditi. a ¶(Quia miſericordiam &c.) Quod ſequitur in Lxx. Ibi contēpſit me Galaad ciuitas, q̃ operat̄ uana, & reliqua: ſequēti capitulo coaptāda ſunt, nos quod propoſuimus diſſeramus: Dolaui eos in prophetis, occidi in uerbis oris mei: graui a comminatus ſum, ut miſererer pœnitentium, ut lapſis atq; ſurgentibus porrigerem manū.

F Neq; enim in ſacrificijs delector & uictimis, & holocauſtorum multitudine: Victimæ meæ & holocauſta, ſalus credentium, & conuerſio peccatorum eſt. Ipſi autem imitati ſunt Adā, ut quod ille in paradiſo fecerat, pactum meum legemq; præteriens, iſti in terra facerent: Et ibi, hoc eſt, in paradiſo, omnes præuaricati ſunt in me, in ſimilitudinem præuaricationis Adam: Non enim mirum ſi quod in parente præceſſit, etiam in filijs condemnetur. Quotidie deus & eos qui extra eccleſiā ſunt & qui peccant in eccleſia cōmorantes, ꝓuocat ad pœnitentiā & dicit eis: Miſericordiā uolo, & non ſacrificium, & ſcientiam dei plusq; holocauſta. Illi uero offerunt panem ſacrilegum, & dant eleemoſynas, & ſectari uidentur humilitatem: quæ ego ſi uere fiant, holocauſta interpretor. Cum autem ſcientiam dei reliquerint: fruſtra truncato capite fidei cætera membra habere ſe iactant: præuaricati ſunt enim pactum dei in eccleſia, ſicut Adā præuricatus eſt ī paradiſo: & imitatores ſe antiqui parentis oſtendunt, ut quomodo ille de paradiſo, ſic iſti eijciantur de eccleſia. b ¶(Galaad ciuitas operantium idolum ſupplātata ſanguine, &c.) Virorum latronū ſiue uiri latronis: utrūq; eñ legi poteſt. Legimus in Ramoth Galaad unctū eſſe in regem Iehu, qui ſanguinem ſanguini miſcuit (4.Reg.9.d) & Achab ſubuertit domum, et ante ſolis ortū aceruos capitum filiorum eius iuſſit ſtatui: in hac urbe trans Iordanem in poſſeſſione tribus Gad, idolum conſecratum eſt: quæ habitabatur à ſacerdotibus: nam & ipſa fugitiuorū ciuitas fuit.

G Quanto igitur celebrior & maioris autoritatis, quia in partem ſacerdotum fuerat delegata: tāto trās Iordanem habitanti Iſraël principiū idololatriæ & malorum omniū fuit, ut qui primi peccauerant, primi ab Aſſyrijs caperent̄. Et quoniā ipſa ꝓuincia plena eſt latrociniorum, comparat eos latronibus: ut quomodo illi uiatoribus, ſic ſacerdotes ſimplicitati populi inſidiati ſunt. Porrò ſecundum Tropologiam, Galaad interpretat̄ transmigratio teſtimonij (גלעד), & contemnit deum, dum teſtimonia ſcripturarum ad peruerſa deprauat dogmata,

H & omnia opera illius uana ſunt, cōturbatq; eccleſiæ aquas, & de puriſſimis fontibus cœnoſos & ſordidos riuos facit, qui maculent potius q̃ mundent baptizatos: Omniſq; fortitudo huius urbis, quaſi uiri piratæ eſt, dum imitatur diabolum, qui in huius ſeculi mari, in quo naues pertrāſeunt, inſidiatur his qui ad portum peruenire contendunt. Deniq; Symmachus manifeſtius interpretatus eſt, dicens: Et fauces tuæ quaſi uiri inſidiatoris. De iſtiuſmodi piratis in Iob legimus: Non eſt dilatio piratis. Quamuis enim in præſenti ſeculo ſe iactare uideantur, & conturbare aquas, & operari uana, et exercere piraticā: tamen non eſt mora pœnarū, quæ eos uelociter cōprehendent. c ¶(Particeps ſacerdotum in uia &c.) Symmachus hunc locū ita interpretatus eſt: ſocietas ſacerdotum in uia interficiebāt Sichem: Theodotion hoc modo: abſconderunt ſacerdotes uiam, interficiebāt in dorſo: Aquila, participatio ſacerdotum in uia occidebāt humeros: quorum cum intelligentiā iuxta hiſtoriam quæreremus ab Hebræo, ita nobis expoſitum eſt: Sacerdotes Bethel imò fanatici Bethauē, tēporibus paſchæ, & Pentecoſtes, et Scenophegiæ: qñ per Sichem, quæ hodie Neapolis appellat̄, eundū erat Hieroſolymā: ubi ſolū licebat uictimas immolare, ponebāt in itinere latrones, qui inſidiarētur pergētibus: ut magis uitulos aureos in Dan & in Bethauen, q̃ in Hieroſolymis & in tēplo adorarent deū. Qđ aūt dicit: Participatio & ſocietas ſacerdotū, cōiuratione eoꝝ ſignificat & in mala parte cōſenſum: Sin aūt legeremus: ut nos interpretati ſumus, particeps ſacerdotū, ad Galaad, inquit, refe-

rendū

a HEB. In domo Iſraël uidi horrendum, ibi fornicationes Ephraim, contaminatus eſt Iſraël: ſed & Iuda pone meſſem tibi cum conuertero captiuitatem populi mei.

SEP. In domo Iſraël uidi horribilia: ibi fornicationem Ephraim: contaminatus eſt Iſraël & Iuda, incipe uindemiam tuam cum conuertero captiuitatem populi mei.

Caput VII.

b CVm ſanare uellem Iſraël, & reuelata eſt iniquitas Ephraim, & malicia Samariæ: quia operati ſunt mendaciū, & fur ingreſſus eſt, ſpolians latrūculus foris.

Et

A rendū eſt, quæ operat̄ idolū: et ſupplātata eſt ſanguine, qđ ſacerdotū impietatem ſecuta ſit, & latrocinijs uacet ac ſanguini. Hoc illi dixerunt: Nos dicamus intercludere hæreticos uiā, ne de Sichem, id eſt, de bonis opibus pergamus in Hieruſalē, id eſt, in eccleſiā: Iſti ſunt quaſi fauces uiroꝝ latronum, & interficiūt eos, qui per huius ſeculi uiam ad ueritatē pergere cupiunt. Sichem interpretatur ὦμοι, id eſt, humeri (שכמה): ī humeris opus intelligimus, & oēs falſi ſacerdotes abſcōdunt uiā, & occidunt homines malis operibus, ne ꝑueniāt Hieruſalē. Quod aūt humerus opus ſignificet, illud oſtendit: Da cor tuū in humerū tuū, hoc eſt, quæ intelligis, uerte in opera. (Gen.49.c) Et de Iſachar legimus qđ ſuppoſuerit humerū ſuū ad laborandum, & uir agricola ſit. a ¶(In domo Iſraël &c.) De hoc ſcelere & horrore terribili eſt Hieremias locutus: obſtupuit cœlū ſuꝑ hoc, & exhorruit terra uehemēter. (Hier.2.c) Quid enim horribilius, q̃ decē tribus ad idolorum cultum repente

B tranſgreſſas: Vnde ad metropolim earū dicit: Aufer uitulū tuum Samaria, in qua primus fornicatus eſt Ephraim, id eſt, Hieroboā de tribu Ephraim, & illo fornicante cōtaminatus Iſraël eſt, populus uidelicet Samariæ: qui magna ex parte cōmune Iſraëlis nomen obtinuit. Vnde & ad Iudā ſermo cōuertit: Tu quoq; Iuda pone meſſem tibi: & eſt ſenſus: Nō te putes eſſe ſecurū, quod Iſraël captiuus abducitur, tu quoq; præpara tibi ſegetes, ut metantur, nō multo eñ poſt tēpore duceris captiuus in Babylonē, & meſſionis tuæ tēpus adueniet: cūq; te Chaldęi meſſuerint, conuertam rurſum captiuitatē populi mei, & ſub Cyro rege Perſarum, & Artaxerſe reducam populum meū. Et nota, q̃ ſignificanter Iudæ captiuitas, & regreſſio pariter prophetetur, de Iſraël aūt, hoc eſt, de decē tribubus, & nunc tacitū eſt, & ſi qñ proſperū quid dicitur, in Chriſti differtur aduentū. In domo aūt hæreticorū quotidie uidemus horrenda: fornicātibus primū magiſtris, & populo qui ab eis inducitur ſordidato. Iudæ quoq;, hoc eſt, eccleſiæ præcipitur, ut & ipſe propter peccata paret ſibi meſſem, ſiue uindemiam cū iudicij tempus aduenerit. Sed huic ignoſcitur, & ueniam dominus pollicetur, quia quem diligit corripit, & caſtigat omnē filium quem recipit, ut probatum & purgatum cōdat in theſauros ſuos. (Hebr.12.b) Quidam hoc quod dicitur, Iuda incipe uindemiā tuam, ſiue pone meſſem tibi, ad bonam partem referunt: ut punito Iſraël, iſte operum ſuorum fructus recipiat: iuxta illud quod ſcriptum eſt: Qui ſeminant in lachrymis, in gaudio (Pſal.125.a) metent. Nobis ſuperior ſenſus magis placet.

C Caput VII.

CVm ſanare uellem Iſraël et reuelata eſt iniquitas Ephraim, & malicia Samariæ: quia operati ſunt mendacium, & fur ingreſſus eſt, ſpolians latrunculus foris.) Multa ſæpe Iſraël idololatriç accepit uulnera, & maxime illud, quando in eremo uituli cōflauerunt caput, atque dixerunt: Iſti ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Vnde ego qui malo pœnitentiā peccatoris, quàm mortem, (Exod.32.b) & poſtea loquor in euangelio: Non indigent ſani medico, ſed hi qui male habent: (Luc.5.f) uulnera populi mei ſanare conatus ſum. Et cum hæc omni arte tractarem, ut miſerabilis populus curaretur, ſubito extitit Hieroboā de tribu Ephraim, qui uitulos aureos faceret, & malicia Samariæ reuelata eſt, ſequentis regem impium: operati ſunt enim & rex & populus mendacium, hoc eſt, idolum. Sicut enim contrarium eſt ſimulachrū deo, ita mendacium ueritati. Ipſe aūt rex inſtar furis in-

D greſſus eſt ad populum Iſraël, & quaſi latrunculus infelicem plebem dei expoliauit auxilio: Et eſt ſenſus: Cum uellem uetera populi mei peccata delere: propter antiquam idololatriam Ephraim & Samaria noua idola repererūt. Sed & hoc dici poteſt, quod domino ſaluatore poſt effuſionem ſanguinis ſui, & eccleſiam ſuam tam de Iudæis quàm de gentibus congregatam, uolente populi peccata ſanare, & eos ad pœnitentiam reducere: ſubito Ephraim, qui ubertatem falſorum dogmatum repromittunt, & populus Samariæ qui ſe dicit dei præcepta ſeruare: ſurrexerunt & operati ſunt idolum falſorum dogmatum, & per illos ingreſſus eſt fur & latro diabolus in eccleſiam: ſiue ipſa doctrina hæreticorum ingreſſa eſt, quaſi fur & latrunculus: de quibus ſaluator dicit in euangelio: Omnes qui uenerunt ante me, fures fuerunt & latrones. (Ioan.10.b) Fures inſidiantur, & occulta fraude decipiunt. Latrones audacter aliena diripiunt. Qui enim furantur nocte furantur & in tenebris: Vnde ſignificanter ait, quod fur ingreſſus clam ſit, & latrunculus expoliet foris: Non enim poſſunt expoliare ueſte Chriſti quos docuerunt, niſi eos de eccleſia foris eduxerint, & in peruerſa doctrinarum ſuarum uia fecerint ambulare. Fures & latrones qui uenerunt ante dominum, non Moyſen & prophetas, qui ſemper ſaluatoris ore laudantur: ſed pſeudoprophetas debemus accipere, & poſtea hæreticos, qui non miſſi ſunt à domino, ſed ſua uoluntate uenerunt.

E a ¶Et ne dicant &c.)Ne forſitan,inquit,dicant in
cordibus ſuis;uetera nobis deus peccata reſtituit,&
Hier.31. patrū delicta perſoluimus:illi comederūt uuam acer
bam,& dētes filiorū obſtupuerūt,idcirco quę nunc
& in præſentiarū me uidēte fecerūt,& quotidie fa⸗
ciūt,ſequēti ſermo
ne narrabo,& oſtē
dam illis adinuen⸗
tiones ſuas,ſiue co
gitationes, quibus
mala ſtudioſiſſime
conſectati ſunt, &
quæ me præſente
geſſerunt,nō timē
tes faciem meam.
Qđ autē in Lxx.
legimus,ut conci⸗
nant quaſi canen⸗
tes in cordibus ſu⸗
is,ad illud referen⸗
dū eſt: quod ideo
fur ingreſſus, ſiue
latrunculus expo⸗
liauerit foris,ne in
priſtinis diuitijs et
ueſtibus permanē
tes,repellerent fu⸗
ris latroniſq; con⸗
ſenſum: ſed cū ſpo
F liati fuerint conci⸗
nant cū eis,& uno
corde afficiātur,idcirco recipient q̄ fecerūt,& omēs
cogitationes eorū uel opera,meū non merebuntur
aſpectum.Hæretici quoq; nō poſſunt uetera cōtra
deum peccata cauſari,cū quotidie antiquis operi⸗
bus nouā addāt impietatē,& cū perditis pereāt ſuis
q; ligent erroribus,& cū deū ſe cælare putēt,oculos
eius uitare nō ualeāt. b ¶In mali.&c.) Exponit q̄
corā facie eius fecerūt:In malicijs ſuis lætificauerūt
regē Hieroboā,& in mēdacijs ſuis principes ꝗ ſub
Hieroboā populo p̄fuerāt.Hæretici quoq; in mali⸗
cia operū ſuorū lætificauerūt regē diabolū,et in mē
dacijs dogmatū peruerſorū principes: haud dubiū
quin mūdi huius;quorum falſam ſapientiā deſtruit
deus.Poſſumus regē apud hæreticos dicere,ꝗ pri⸗
mus hæreſim reperit,& principes eos ꝗ p̄poſiti hæ
reticorū populis,falſum ſibi uēdicāt ſacerdotiū. Et
ſimul notandū,qđ in peccatis nr̄is gaudeāt cōtrarię
fortitudines & rectores ac pricipes tenebrarū iſta⸗
rū. c ¶Oēs &c.)Qui in malicia ſua lætificauerūt
regē,& in mēdacijs ſuis principes;oēs adulteri ſūt,
& inſtar clibani ab Hieroboā idololatriæ igne ſuc⸗
cēſi,ut panē coquerēt impietatis,ꝗ cū erroris ī aīas
eorū miſiſſet incēdiū;quaſi caminus & clibanus pri
mo igne ſuccēſus,paululū cōquieuit;ut nō uim fa⸗
ceret populo,ſed ſuæ eū dimitteret uolūtati, donec
fermētaret ōme mēdaciū:quicqd eīm neceſſitate fit,
cito ſoluit;qđ uolūtate arripit,pſeuerat.Ideo & hic
quia trāſlationē à clibano ſumpſerat,ꝗ ad coquen⸗
dos panes ſuccēdit;ſeruat in reliqs,ut in cōmixtiōe G
fermēti totius populi mōſtret aſſenſum;quo ſcilicet
& rex & ppl's pari in idololatria ardore corruerint,
Hæreticorū corda diaboli igne ſuccēſa, ut in eis pa
nes coquant Antichriſti,nemo ambigit: ꝗ idcirco
primū qeſcūt in ec
cleſia, & loquūtur
occulte & oīa paci
ficare ꝓmittūt: ut
cācer paulatim ſer
pat in ppl'os, & fer
mētū doctrinæ eo
rū(qđ & dn̄s intel
Matth.16.a ligēs loquit: Caue
te à fermēto phari
ſæorū)cū intumue
rit ī cordibus dece
ptorū: tūc in aptā
prorūpūt inſaniā,
& īpleſ in eis qđ à
1.Ioan.2.d Ioāne ap'lo dr̄: Ex
nobis exierūt, ſed
non fuerūt ex no⸗
bis,ſi eīm fuiſſēt ex
nobis,māſiſſēt uti
q; nobiſcū. d ¶Di
es regis &c.) Ob⸗
ſcurus locus & at⸗
tēto lectoris ſenſu
H indigēs.Vt primū
hiſtoriā cognoſca⸗
mus:Paululū Iſraël & Samariæ ciuitas cōqeuit rece
pto in ſe erroris ardore,donec tota maſſa fermento
ſimilis fieret,& creſceret atq; erūperet: ac populus
intumeſcēs clamaret ad fores Hieroboā regis & di⸗
ceret:Hic eſt dies Hieroboā regis nr̄i, hic eſt feſtus
dies quē nobis cōſtituit imperator nr̄,hūc celebra⸗
mus,hūc canimus;in hoc exultamus & ludimus, in
hoc uitulos aureos adoramus;Clamāte ppl'o;Prin⸗
cipes nō irati ſunt,ut quidā putāt,ſed & ipſi cœpe⸗
runt furere à uino,& intelligentiā ſuæ mētis amitte
re,obliuiſci dei & in idolorū ligna impīgere. Qđ cū
rex cerneret,clamare ſcilicet populū & dicere: Dies
iſte regis noſtri eſt, & principes quaſi temulentos,
& fanaticos neſcire quid dicerēt;extēdit manū ſuā
illuſoribus,copulauit aſſenſum his qui ei uanis lau⸗
dibus illudebāt.Qui illuſores cum inſidiareſ eis rex
ſuus,& eos à deo ſuo abduceret;prebuerūt ei quaſi
clibanū cor ſuū,ut eos ſuccēderet,& idololatriæ flā
mis ardere faceret.Idcirco eīm aſſenſus eſt ppl'o:qa
intellexit ōmi eos ad errorē mente conuerſos.Qđ
q; ſequitur:tota nocte dormiuit coquēs eos, mane
ipſe ſuccēſus quaſi ignis flāmæ,hoc ſignificat:poſt⸗
q; miſit ignē in clibanū cordis eorū,& uidit eos fu⸗
rere,& nullū eſſe qui ſuæ reſiſteret uoluntati: tota
nocte dormiuit,id eſt,ſecurus fuit;uerſatus in tene
bris eſt,dum illi coquerentur & impietatis panē effi
cerent;Vnde poſtea ſurrexit mane, & ſcelerū ſuo⸗
rum flammam aperta oſtendit inſania; ut nequa⸗
quàm

a HEB.Et nē dicant in cor⸗
dibus ſuis omnis maliciæ
eorum me recordatū: nūc
circūdederūt eos adinuen
tiones ſuæ: corā facie mea
b factæ ſunt: In malicia ſua
lætificauerunt regem, &
in mendacijs ſuis princi⸗
c pes.Omnēs adulterantes
quaſi clibanus ſuccenſus à
coquente: quieuit paulu⸗
lum ciuitas à commixtio⸗
ne fermenti,donec fermē⸗
d taretur totum. Diēs regis
noſtri: cœperūt principes
furere à uino;extendit ma⸗
nū ſuā cū illuſoribus: qui
applicuerūt quaſi clibanū
cor ſuū cū inſidiaretur eis.
Tota

SEP.Vt concināt quaſi ca
nētes in cordibus ſuis, oēs
malicias eorū recordatus
ſum;nūc circūdederūt eos
cogitationes ſuæ,cōtra fa⸗
ciem meā factę ſūt. In ma⸗
licijs ſuis lætificauerūt re⸗
ges,& ī mēdacijs ſuis prin
cipes.Oēs adulterātes q̄ſi
clibanus ardens ad coquē
dum in deuſtionē flāmæ
à cōmixtione fermenti,do
nec fermētaretur totū. Di⸗
es regū ueſtrorum. Cœpe
runt principes furere à ui⸗
no: extendit manum ſuā
cū peſtilētibus,quia ſuccē⸗
ſa ſunt,quaſi clibanus cor⸗
da eorū: cū præcipitarent
tota

A quàm per inſidias, ſed impudenter à dei cultu ad
idolorum ceremonias tranſilirent. Quid plura?
omnes, quaſi clibanus, idololatriæ igne calefacti
ſunt,& deuorarunt iudices ſuos,ut etiā qui bonus
eſſe potuerat per naturā & religiōis domini recor⸗
dari;uidēs & prin⸗
cipes & populū ui
tulis ſubditos, &
illos putare deos:
etiā ipſe à ſcelere
deuorareſ. Deniq;
omnes reges ceci⸗
derūt Iſraël,& am⸗
bulauerunt in uijs
Hieroboā filij Na
bath, qui peccare
fecit Iſraël,& nul⸗
lus inuētus eſt qui
deſertis idolis re⸗
uertatur ad deum.
Hæc iuxta Hebræorū traditionē audacter magis
quàm ſcienter locuti ſumus,fidem dictorū autori⸗
bus relinquentes.Nunc ad ſpiritualē intelligentiā
tranſeamus;infelices populi,qui à rege diabolo,&
ab eius principibus ſeducunſ;ſiue qui ab hæreſeos
principe,& ab eius ducibus ſolēnitates alias ſuſce⸗
perunt;relinquētes eccleſiam,& ueritatē cōculcan
tes fidei,ſolēt clamare & dicere;Hæc eſt dies regis
B noſtri;Verbi gratia;Valētini,Marcionis,Arij,atq;
Eunomij.Quod audientes qui eis præpoſiti ſunt,
non inebriātur uino,ne leue putetur eſſe peccatū:
ſed inſaniūt ex uino,de quo Moyſes ſcripſit in can
Deut.32.c tico Deuteronomij: Furor draconū uinum eorū,
& furor aſpidum inſanabilis;hi enim comedūt ci⸗
bos impietatis & uino iniquitatis inebriātur.Dicit
Ephe.5.d & Apoſtolus;Nolite inebriari uino,in quo eſt lu⸗
Prouer.31.a xuria.Et in Prouerbijs legimus;Principes uinum
non bibāt,ne obliuiſcātur ſapiētiæ,& recta iudica
re non poſſint.Vnde deceptis & populis & duci⸗
bus;princeps extēdit manū ſuam,uel illuſoribus &
peſtilentibus,quales erāt filij Heli,& de quibus in
primo pſalmo legimus;In cathedra peſtilentiū non
Prouer.22.b ſedit.De quo dicitur;Eijce peſtilentē de cōcilio,&
egredieſ cum eo cōtentio;quorū ſuccēſa ſunt cor⸗
da,ut allidāt quos deceperint.Hoc eīm iuxta Lxx.
ſignificāt cataractæ,quæ nō ſurſum leuāt,ſed alli⸗
dunt deorſum.Quodq; dicit;Tota nocte Ephraim
in ſomno repletus eſt,oſtēdit hæreticos dormiētes
lucem ſolis iuſticiæ nō uidere;Qui enim dormiūt,
nocte dormiunt,quia oppreſſus eſt ſenſus eorū.Et
Pſal.75. de his in pſalmis legimus;Dormierunt ſomnū ſuū,
& nihil inuenerunt.Horum corda calefiunt uarijs
perturbationibus;ira,amore,auaricia,& deuorant
iudices ſuos;uel ſi quid poſſunt in animo habere
uirtutū,uel ſenſus quibus mala diſcernūt à bonis.
Siue hoc dicendū quod duces hæreticorū à ſuis po
pulis deuorētur,ut quorū domos deuorāt turpis
lucri gratia;ipſi eorum deuorētur aſſenſu.Omnes
hæreticorū principes ceciderunt,q̄uis clament ad
dominū;nullus eſt qui inuocet nomē eius: Omnis C
Roma.10.c enim qui inuocauerit nomē dn̄i,ſaluus erit.Moy⸗
ſes & Aaron in ſacerdotibus eius;& Samuel inter
eos qui inuocāt nomen eius;inuocabāt dominū,&
ipſe exaudiebat illos;qui hæreticorū reges & prin
cipes nō exaudit,
quia non eſt inter
eos qui clamet ad
dominum.
a ¶Ephraim in
populis &c.) Fa⸗
ctum eſt regnum
decē tribuū, ſicut
omniū nationum,
quia receſſerunt à
dn̄o;& ſicut ſubci⸗
nericius panis,qui
nō reuerſatur;hoc
eſt,non agit pœni
tentiā: comederūt
Aſſyrij atq; Chaldæi fortitudinē eius,& quicquid
uiriū habere poterat deuorauerūt. Tātæq; uecor⸗
diæ fuit,ut deuoratū eſſe ſe neſciret;aut certe igno
raret cauſam propter quam fuiſſet deuorātibus tra
ditus,deniq; uſq; ad ſenectutē,id eſt,uſq; ad ultimā
captiuitatē,in cœpto errore permāſit: Vnde humi
liabiſ ſuperbia Iſraël nō multo poſt tēpore,ſed nūc
& in pręſenti;hoc eſt enim quod dicit,in facie eius:
D humiliabiſ aūt,quia ſe erexerat,& nō in deo,ſed in
Iacob.4.b multitudine cōfidebat exercitus;Et quia ſuperbis
deus reſiſtit,humilibus aūt dat gratiā.Pro ſupbia,
id eſt,גאון more ſuo Lxx.ὕβριν,id eſt,iniuriā trāſtu
lerunt. Et quia ſupra dixerat: Ephraim factus eſt
ſubcinericius qui nō reuerſatur;& uidebaſ ambi⸗
guū,nec ſatis ſonare quid diceret;nūc ponit mani⸗
feſtius;Nō ſunt reuerſi ad dn̄m deū ſuū,& nō quæ⸗
ſierūt eum in omnibus his;quod ſi fuiſſent reuerſi
ad dn̄m deū ſuū,audiſſent utiq; per Hieremiā loquē
Hiere.3. tē deū;Reuertimini ad me,& ego reuertar ad uos.
Et cū tāta fecerint,nō quæſierūt eū,quē ſuo uitio
perdiderūt.Cū aūt debeat Ephraim,ut ad ſenſum
aliū trāſferamus,docere populos,& ad ſimilitudinē
ſui ſubtrahere;ipſe populis cōmiſceſ,& ſimilis eo⸗
rū efficiſ,iuxta quod ſupra dictū eſt;Erit ſicut po⸗
pulus ſic ſacerdos.Siue Ephraim ppl'is & gentibus
cōmiſceſ,ut oēs hæretici nihil differāt ab errore gē
tiliū.Et qui quōdā fuit princeps in eccl'ia;factus eſt
ſubcinericius panis;ex oī parte immūdo cinere &
igniū ardore circūdatus,ut nō reuertereſ ad dn̄m,
ſed in cœpto ꝑmaneret errore. Comederūt dæmo
nes robur eius;iſti ſunt eīm alieni & hoſtes omniū
Chriſtianorū;& ipſe neſciuit,aduerſarios amicos
putans,& deuoratores ſuos arbitrās eſſe cōuiuas,
ſed & cani effuſi ſunt in eo,imò effloruerūt,id eſt,
multo errauit tēpore,& nihilominus ignorauit ſe⸗
Hebr.8.d nectutē & uetuſtatē ſuā,de qua ſcriptū eſt: Quod
ueteratur & ſeneſcit,prope exterminiū eſt.Et ſi ad
Sapien.4.b iuſtū uirū,& ad Eccleſiaſticū dicitur;Cani hominis
ſapiētia eius;quare nō dicatur ad iniquū,& ad hæ⸗
reticum:

HEB. Tota nocte dor⸗
miuit coquens eos: ma⸗
ne ipſe ſuccenſus, quaſi
ignis flammæ;omnes ca⸗
lefacti ſunt, quaſi cliba⸗
nus, & deuorauerunt iu⸗
dices ſuos: omnes reges
eorum ceciderunt: non
eſt qui clamet ad me ex
a eis. Ephraim in popu⸗
lis ipſe

SEP.tota nocte Ephraim
ſomno repletus eſt;mane
factum eſt;incēſus eſt qua⸗
ſi ignis flāmæ;Omnes ca⸗
lefacti ſunt quaſi clibanus
ignis ardens;& ignis deuo
rauit iudices ſuos. Omnes
reges eorum ceciderunt:
non eſt in eis qui inuo⸗
cet me. Ephraim popu⸗
lis ſuis

E reticum: Cani hominis ſtulticia eius: De hac ſeneſtute Daniel dicebat ad presbyterum: Inueterate Dan.13.f dierum malorum. Vnde & in libro paſtoris: ſi cui tamē placet illius recipere lectionem: Hermæ primū uidetˀ eccleſia cano capite; deinde adoleſcētula & ſponſa crinibus adornata. Cūq; humilietur ſuperbia hæreticorū ſiue cōtumelia quā quotidie faciūt eccleſiaſticis uiris: non reuertūtur ad dn̄m, ſed in omnibus his nequaq; requirūt eum: quia calefacti ſunt quaſi clibanus, & nō quæſierunt eum: deuorauerūt iudices eorꝝ, & reges pariter cōciderūt: nec eſt qui clamet ad dominū. Quę uniuerſa perpeſſi ſunt: ut dn̄m quærerent, quem quærere noluerūt.

HEB. lis ipſe cōmiſcebatˀ: Ephraim factus eſt ſubcinericius panis, qui non reuerſatur: comederūt alieni robur eius, & ipſe neſciuit: ſed & cani effuſi ſūt in eo, & ipſe ignorauit, & humiliabitˀ ſuperbia Iſraël in facie eius: nec reuerſi ſunt ad dn̄m deū ſuū, & nō quæſierunt eum in omnibus a his. Et factus ēſt Ephraim, quaſi columba ſeducta nō habēs cor. Aegyptū inuocabāt: ad Aſſyrios abierūt: & cum profecti fuerint, extendā ſuper eos rete meū: quaſi uolucrē cœli detrahā eos; cædā illos ſecundū auditionē cœtus eorum. Væ b eis quoniam receſſerunt à me; uaſtabuntur quia præ

uaricati

SEP. lis ſuis cōmiſcebatur: Ephraim factus eſt ſubcinericius, qui nō reuerſatur: comederūt alieni fortitudinem eius, ipſe uero neſciuit; & cani effloruerunt ei, & ipſe ignorauit; & humiliabitur cōtumelia Iſraël in facie eius, & nō ſunt reuerſi ad dominū deum ſuum, & nō quęſierūt eū in omnibus his. Et erat Ephraim quaſi colūba inſipiens nō habēs cor. Aegyptū inuocabit; & in Aſſyrios abierunt, ſicut ibūt. Mittam ſuper eos rete meū, ut uolatilia cœli detrahā illos; corripiam eos in auditu tribulationis eorꝝ. Væ eis quoniā receſſerunt à me; manifeſti ſunt, quoniam impie ege

runt

a ¶Et factus eſt F Ephraim quaſi columba &c.) Præcepit dominus in euāgelio: ut ſimus ſimplices quaſi columbæ; & aſtuti quaſi ſerpētes, ut imitantes ſimplicitatem columbarum, & ſerpētis aſtutiā, nec alijs nocere poſſimus, nec ab alijs patiamur inſidias, ſed ſimplicitate & prudētia, exhibeamus hominem temperatum; quia prudētia abſq; bonitate malicia eſt, & ſimplicitas abſq; ratione ſtulticia nominatur. Factus eſt ergo Ephraim quaſi colūba ſeducta, quod Hebraice פּוֹתָה: ab Aquila & Symmacho θελγομένη ἢ ἀπατωμένη dicitur, id eſt, lactata, ſiue decepta; & à Lxx. inſipiēs, ſiue inſenſata; ἄνους enim utrunq; exprimere poteſt. Et pulchre columba ſeducta, ſiue inſipiens appellatur, quia eſt columba & ſapiēs, quæ dicit in pſalmis: Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & uolabo & requieſcam: Cuius pennæ deargentatæ ſunt, & poſteriora dorſi eius in uirore auri. Ephraim autem columba inſipiens, & non habens cor, intantum brutæ mentis oſtēditur, ut Aegyptum inuocans, ad Aſſyrios perrexerit. Qui enim deprecatus Aegyptiorum auxilium eſt, ab Aſſyrijs captiuus abducitur. Baculus arūdineus Aegyptus; cui qui innixus fuerit, ſtatim cōteret eum; & fractus atq; contritus manum tranſforat incumbentis. Et ut oſtenderet deus quod commutantes loca oculos eius uitare nō poſſumus, & ſemper dei regimur poteſtate; Cū, inquit, profecti fuerint in Aſſyrios, etiā ibi extēdam rete meū: & ſi exaltati fuerint ut uolucres, inde detrahā illos. Detraham illos aūt nō in perditionē, ſed ut cædā quaſi filios; & cædam nō in pœnarum magnitudine, ſed in timore, ut audientes uentura ſupplicia, ſolis terroribus emendentur. Quæritur cur Ephraim non alijs auibus, ſed columbæ cōparatus ſit. Aues cæteræ pullos ſuos etiā cum periculo uitæ ſuæ protegere feſtināt, & cum ad nidum ſuū accipitrem, colubrū, coruū, ſiue cornicem accedere uiderint: huc illucq; uolitāt, & immittūt ſe morſu, & unguibus lacerāt, & dolorē parentis querula uoce teſtātur: ſola columba ablatos pullos nō dolet, nō requirit: & ideo recte comparatur Ephraim, quod uaſtatū per partes populū nō ſentiat, ſed negligēs ſit ſalutis ſuæ. Quodq; dicit: cædam eos ſecūdum auditionē cœtus eorū, hoc ſignificare poteſt: ſicut iūcto cōſilio omnes idola fabricati ſunt; ita me irato omnes pariter uaſtabūtur. Magiſtros cōtrariorū dogmatū qui Chriſtū reliquere ſapiētiā, & de eccleſia ſunt egreſſi: recte inſipiētem & excordē colūbā poſſumus dicere; qui terrena deſiderātes, Aſſyrijs traditi ſunt. Et cū profecti fuerint de eccleſia; expādit dn̄s ſuper eos rete ſuū, teſtimonijs ſcripturarū, & artifici ſapiētiæ ſermone cōtextū: ut eleuātes ſe cōtra ſapiētiā dei, & inſtar auis ad excelſa uolātes, ad humilia detrahat: & corripiat eos cōminatiōe, & auditiōe pœnarū, ut correpti nō pereāt in æternū.

b ¶Væ eis &c.) Me extēdēte rete meū, ut eos cōprehēderē: & quaſi uolucrē cœli, de ſuperbia deponerē & cæderē in auditu anguſtiæ: illi receſſerūt & reſilierūt à me: hoc enim ſignificat ἀπεπήδησαν, quod Lxx. trāſtulerūt: Et propterea uaſtabūtur, qa præuaricati ſūt in me. Pro eo quod nos diximus, uaſtabunt, & in Hebræo ſcriptū eſt, שֹׁד לָהֶם id eſt uaſtatio eis: Symmachus interitū: Theodotio, miſeriā interp̄tati ſunt. Porrò in æditione uulgata dupliciter legimus: quidā enim codices habēt δῆλοι εἰσίν, hoc eſt manifeſti ſunt: alij δειλαῖοι εἰσίν, hoc eſt meticuloſi, ſiue miſeri ſunt. Vaſtabunt igitur & miſeri erūt, & G H

ſemper

Pſal.67. Pſal.54. Matth.10.b

A ſemper timentes ac formidantes: quia præuaricati ſunt in deum, adorātes uitulos aureos, & relinquētes eum qui redemit eos de Aegyptia ſeruitute, & eduxit in excelſo brachio: ipſi uero locuti ſunt con Exo.32.d tra dn̄m mendacia: dicētes de idolis: Hi ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxerūt de terra Aegypti, & nō clamauerunt ad dominū in corde ſuo, ſed in idololatriæ fornicationibus uolutabanť. Siue quia dæmonū cultū ſequitur libido & luxuria, qui colebāt dæmones, cōſequēter inſtar porcorū; in cœno libidinū uerſabanť. Et pulchre cātica idolis ſeruiētium non carmina in deū, ſed ululatū appellat. Super hæreticis facilis interpretatio eſt, quod uæ habeāt ſempiternū, quia receſſerunt à deo; & miſe B ri ſunt, quia reliquerunt creatorem ſuum qui redemit eos ſanguine ſuo: & ipſi loquuntur cōtra eum mendacia, impia falſitatis dogmata componentes: & non clamāt in cordibus ſuis, ſed ululant ſemper in cōciliabulis: quæ pulchre cubilia appellat & fe Pſal.6.b rarum luſtra. Iſtiuſmodi nō poſſunt dicere: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo: ſed uolutantur in ſordibus libidinum, uacant ſtupris, & quicquid loquuntur & putauerint ſe in laudem dei dicere: ululatus luporum & baccharum inſanientium ſonitus eſt. Raro hæreticus diligit caſtitatem: & quicunq; amare pudicitiam ſe ſimulāt, ut Manichæus, & Marcion, & Arius, & Tatianus & inſtauratores ueteris hæreſeos, uenenato ore mella promittunt. Cæterum Ephe.5.c iuxta Apoſtolū: quæ ſecrete agūt, turpe eſt dicere.

HEB. uaricati ſunt in me. Ego redemi eos, & ipſi locuti ſunt contra me mendacia, & non clamauerunt ad me in corde ſuo, ſed ululabant in cubilibus ſuis. a Sūper triticum & uinū ruminabāt; receſſerunt à me, & ego erudiui & cōfortaui brachia eorū, & in me cogitauerunt maliciā; reuerſi ſunt, ut eſſent abſq; iugo: facti ſunt quaſi arcus doloſus: cadēt in gladio principes eorum, à furore linguæ ſuæ; iſta ſubſannatio eorum in terra Aegypti.

In gutture

SEP. runt in me; ego uero redemi eos; ipſi uero locuti ſunt contra me mendacium, & non clamauerunt ad me corda eorum; ſed ululabāt in cubilibus ſuis. Super tritico & uino diſſecabātur; eruditi ſunt in me, & ego confortaui brachia eorum; & cōtra me cogitauerunt mala: cōuerſi ſunt in nihilum; facti ſunt quaſi arcus intētus; cadēt in gladio principes eorum, propter imperitiā linguæ eorum; ſic eſt ſubſannatio eorum in terra Aegypti.

In ſinu

a ¶Super triticum & uinum &c.) Propter abundantiam, inquit, rerum omnium corruerūt. Quod etiam Ezechiel in Sodomis & Gomorris factum eſſe commemorat, ut nihil aliud niſi cibos & luxuriam ruminarēt: pro quo Lxx. tranſtulerūt ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ κατετέμνοντο, id eſt, ſuper frumento & uino diſſecabātur: in exemplum prophetarum Baal, qui præſente Helia cōciſione membrorū pluuias precabātur. Simulq; ut oſtēderet eos iumentorū ſimiles: nō dixit, comedebāt, ſed ruminabāt, & ideo receſſerunt à domino qui dicit: Ego eos erudiui, ego fortitudinem prębui, & cōtra me ſuas erexere ceruices: non quod aliquid poſſint facere & nocere creatori ſuo: ſed quod ſolum facere potuerunt, cogitauerunt mala contra me. Et quomodo à principio fuerunt priuſquàm uocarem eos per Abrahā, & poſtea per Moyſen & Aaron: & erāt abſq; iugo, legiſq; noticia, & cūctis nationibus miſcebanť: Ita etiam nunc reuerſi ſunt in priſtinū ſtatum: ut abſq; iugo & frænis deferrētur per præcipitia, & mutarenť in arcū doloſum, ut quos deus cōtra aduerſarios intēderat, ipſi contra ſuū dominū uerterēt, & mitterēt aduerſum eum blaſphemiarū ſagittas. Vnde principes eorū qui infelicē populum deceperūt, cadēt gladio propter furorē lingųę ſuæ, quod uitulos aureos deos appellare ſunt auſi, ut hoc facerēt in terra repromiſſiōis, quod in Aegypto didicerāt, colētes Apim Aegyptium, & omnia eorum portenta uenerantes: ita enim & in ſolitudine, quando egreſſi ſunt de Aegypto dominum ſubſannauerunt dicētes: Iſti ſunt dij tui Iſraël, Exo.16.d.& 32.b & utinā eſſemus in terra Aegypti, ubi ſedebamus ſuper ollas carnium, & cætera. Super tritico & uino falſis myſterijs corporis & ſanguinis Chriſti, qui dicit in euangelio: Niſi ceciderit granum tritici in terram, & mortuū fuerit, ipſum ſolum manet. Ioan.12.d Et in alio loco: Ego ſum uitis uera: Et niſi biberitis Ioan.15.a ſanguinem meum, ſuper hoc ergo tritico & uino Ibi.6.f hæretici cōciduntur, & diuerſa ibi cōſtruunt tabernacula: ſiue præciduntur ab eccleſiæ corpore, & legem dei meditari, & ruminare ſe ſimulant. Sed hoc faciētes recedunt à domino qui docuit eos in eccleſia, & dedit eis fortitudinem, qua cōtra aduerſarios dimicarēt. Illi uero cogitauerunt maliciā cōtra dominum, impijſſimas hæreſes extruentes, & reuerſi ſunt in ſtatum gētilium, ut eſſent abſq; dei noticia & iugo: ſiue reuerſi ſunt in nihilum, nō quo deſierint eſſe, ſed quo ad cōparationē eius, qui loquitur ad Moyſen: Vade dic populo Iſraël, qui eſt miſit Exo.3.d me. Omnes qui cōtra dominum ſapiunt, nō eſſe dicūtur. Iuxta illud quod in Heſter legimus in Lxx. duntaxat: Ne tradas ſceptrū tuum his qui nō ſunt: haud dubiū quin idola ſignificet. Si enim deus eſt ueritas, quicquid contrarium ueritati eſt, mendacium eſt & nihil nominatur. Hoc hæreticis conuenit, qui inſtructi de ſcripturis ſanctis, aduerſum dominum legis & prophetarum, & euangelij uerba uertūt, & ſunt quaſi arcus doloſus ſiue peruerſus.

C D

Doloſus

E Doloſus arcus atq; peruerſus eſt, qui percutit dirigentẽ, & uulnerat dñm ſuum: Siue facti ſunt quaſi arcus intẽtus, parati ſemper ad pugnã & cõtentiones, in ſubuerſionẽ audientiũ. Vnde principes eorum, id eſt, hæreſiarchæ, domini mucrone ferietur, propter inſaniam linguę ſuæ, qua dominũ blaſphemauerũt: hoc idem facientes in falſi nominis eccleſia, quod faciebãt eo tẽpore quo in Aegypto ſeculi morabãtur, hoc eſt quãdo gẽtiles erant. Omnes enim hereticorum & gẽtiliũ quæſtiones eædem ſunt, quia nõ ſcripturarum autoritatẽ, ſed humanæ rationis ſenſum ſequũtur.

Cap. VIII.

a IN gutture tuo ſit tuba, quaſi aquila ſuper domũ domini: pro eo quod trãſgreſſi ſunt fœdus meũ & legem meam præuaricati ſunt. Me inuocabunt, deus meus cognouimus te Iſraël: Proiecit Iſraël bonum; inimicus perſequetur eum. b Ipſi regnauerunt & non ex me: principes extiterunt, & nõ cognoui. Argẽtum ſuum & aurum ſuum fecerunt ſibi idola: ut interirent.

Proie

IN ſinu eorum quaſi terra ſicut aquila ſuper domũ domini: pro eo quod trãſgreſſi ſunt teſtamẽtum meũ, & contra legẽ meam impie egerũt: Me inuocauerunt: deus cognouimus te, quia Iſraël auerſata eſt bona: inimicum perſecuti ſunt: ex ſemetipſis regnauerunt, & non per me: principes extiterunt, & nõ indicauerunt mihi: argentum ſuum & aurum ſuum fecerũt ſibi idola, ut diſpereãt.

Proijce

Cap. VIII. IN gutture tuo ſit tu, &c.) Hoc quod interpretati ſumus, in gutture tuo ſit tuba: pro quo in Hebręo ſcriptũ eſt, אֶל חִכְּךָ שׁוֹפָר, Aquila & Symmachus
F & Theodotio ſimiliter trãſtulerũt: Soli Lxx. dixerunt, εἰς κόλπον αὐτῶν ὡς γῆ, id eſt, in ſinu eorum quaſi terra: quod quid ſignificet incertũ eſt. Quidã enim æſtimãt ſinũ dupliciter accipi, & inferiorẽ partem ueſtimenti à genitalibus uſq; ad pedes, & colpum maris, id eſt, ſinũ. Verbi gratia: Hadriatici, & Ionij & Propõtidis, falſosq; magiſtros qui blaſphemiam Aegypti ſunt ſecuti: omnia in ſinu ſuo libidini ſeruiẽtia & terrena retinere: uel certe in portu, & refugio nauigationis ſuæ nihil precioſarũ merciũ, ſed terrena cõquirere. Nos aũt ſequẽtes ueritatẽ Hebraicã, cœptæ explanatiõis texamus ordinẽ. Præcipitur prophetæ, & dicit̃ ad eũ: In gutture tuo ſit tuba: hoc eſt, ſic exalta uocẽ tuã, ut tubæ ſimilis ſit: ut plurimi audiãt, quia plurimi peccauerunt. Cũq; exaltaueris uocẽ tuã, hoc dicito cum clamore, quaſi aquila ſuper domum dñi, & eſt ſenſus: Veniet Nabuchodonoſor cũ omni exercitu ſuo tam raptim, tam uelociter, ut aquilæ imitet̃ uolatũ feſtinãtis ad prædã: & ueniet nõ ad aliũ locũ, ſed ad Hieruſalem, in qua templũ dei ſitum eſt, ut eã deſtruat atq; ſubuertat. De hac aquila & Ezechiel plenius loquit̃:
Ezech.17.a Magnarum alarũ plumarumq; & unguiũ, quæ habet ductũ intrãdi in Libanum: hoc eſt in templum dei. Iuxta Zachariã prophetã, in quo ſcriptum eſt:
Zach.11.a Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Hoc aũt ò propheta, quod tibi dico atq; præcipio: In gutture tuo ſit tuba, ut uociferes, & dicas, quaſi aquila ſuper domũ dñi: Regem uenire Chaldæorum, nõ aliã ob cauſam iubeo, niſi quod tranſ-

G greſſi ſunt fœdus meũ, & meas ceremonias reliquerunt. Vnde tẽpore neceſſitatis & anguſtiæ: quãdo captiuitas uenerit: me inuocabunt & dicent: Deus meus cognouimus te Iſraël nos qui appellamur Iſraël: ſcimus te atque cognoſcimus: & nomen Iacob qui tibi placuit, ſeruamus antiquum, ut dicamur Iſraël. Quibus reſpondit dñs: Quomodo uocamini Iſraël, cũ Iſraël proiecerit bonũ, id eſt, dñm ſuũ à quo appellatus eſt Iſraël? Idcirco quia Iſraël proiecit bonum, inimicus, hoc eſt, Aſſyrius perſequetur eum, atq; comprehẽdet: qui me rege deſerto, petierũt ſibi regem, ſicut & gẽtes reliquæ, & fecerũt cõtra uoluntatem dei. Denique Samuel ideo eis dura 1.Reg.8.
regis exponit imperia, & filios eorũ ac filias dicit regibus ſeruituras, ut ad dominũ regem clemẽtiſſimum cõuertãtur. Sed illi abſq; uoluntate dei principes extiterunt. H
Et non eis ſuffecit hoc ſcelus: niſi maiori impietate facinus duplicarent, ut argentum ſuum & aurũ, quod acceperãt ad diuitias & ornatum, in idola uerterẽt. Ergo Saul nõ ex uoluntate dei: ſed ex populi errore rex factus eſt. Et quia radicem pietatis non habuit: ſtatim ut regnare cœpit, impietate ſuccenſus eſt. Poteſt hoc quod dicit. b ¶Ipſi regnauerunt & non ex me: princip. &c.) Etiã de Hieroboam accipi filio Nabath: & de cæteris principibus, qui ei in imperio ſucceſſerũt. Nec ſtatim, quia deus Salomoni iratus eſt, regnũ eius diuidi uoluit, idcirco Iſraël bene ſuſcepit regem. Debuerat enim iuxta legis præcepta interrogare dominũ, an uellet hoc fieri. Nam & de ſaluatore dicit̃: quod oporteat quidẽ tradi filiũ hominis, ſed uæ il- Matth.26.
li per quẽ tradẽdus ſit. Diabolũ qui ponere cupit ſupra aſtra cœli nidũ ſuum, aquilã ſæpiſſime legimus: Si exaltatus fueris ut aquila: inde detrahã te Abdie.1.b
dicit dñs. Oculus quoq; qui irridet patrẽ, & deſpi- Prouer.30.
cit ſenectutẽ matris: effodietur à coruis, & deuorẽt eum pulli aquilarũ: per diabolũ ac dæmones, clarũ uiſionis ſuæ lumen amittens. Vnde in lege præcipitur, ut nõ comedamus aquilã. Hæc igitur aquila Leuit.11.b
uenit ſuper hæreticorum conciliabula, quæ quondam fuerant domus domini: & idcirco uenit, quia præuaricati ſunt fœdus eius, & legem dei reliquerunt: & ſine cauſa inuocant eum, & dicunt: Deus meus es, & cognouimus te: nos q uocamur Iſraël. cernentes deum, & uocamur nomine Chriſtiano.

Fruſtra

a HEB. Prôiectus eſt uitulus tuus Samaria: Iratus eſt furor meus in eis: uſq; quo non poterunt emundari? quia ex Iſraël & ipſe eſt: artifex fecit illud, & nõ eſt deus: quoniam in aranearum telas erit uitulus b Samariæ. Quia uentum ſeminabunt, & turbinem metent: culmus ſtans, non eſt in eo germen, non faciet farinam: quod & ſi fecerit, alieni comedẽt eam.

Deuoratus

SEP. Proijce uitulũ tuum Samaria: concitatus eſt furor meus ſuper eos: uſque quo non potuerunt emundari in Iſraël? & hoc artifex fecit: & non eſt deus, quia ſeducens erat uitulus tuus Samaria. Quia corrupta uento ſeminauerunt, & ſubuerſio eorum ſuſcipiet ea: manipulus non habens uires, ut faciat farinam: quod & ſi fecerit, alieni comedẽt eam.

A Fruſtra, inquit, hæc faciunt, cum ipſi ſibi reges conſtituerint, & contra meam fecerint uoluntatem, & principes habeant aduerſarios meos: quos ego neſcio, quia mei noticiã nõ merẽtur. Argentũ quoq; ſuum & aurũ, & quicquid habere poterant naturaliter, ſermones ac ſenſus, uerterũt in idola, quæ de ſuo corde finxerũt: & uerterunt, non ut interirent: ſed quia uerterunt, ideo interierunt. Neque enim hac ratione fecerũt, ut perirẽt: ſed quia fecerunt, idcirco perierunt. a ¶Proiectus eſt uitulus tuus Samaria &c.) In eo loco in quo nos poſuimus aranearũ telas, in Hebraico ſcriptũ eſt שְׁבָבִים per ב penultimã literã: non ut quidam falſe putant שְׁבָבוֹם, id eſt, per י: quod Lxx. & Theodotion, πλανῶν, interpretati ſunt, id eſt, ſeducẽs atq; decipiẽs: Aquila, errãtibus
B ſiue cõuerſis: Symmachus, inconſtans, uel inſtabile, id eſt, ἀκαταστατῶν. Quinta æditio ῥεμβεύων uagus & fluctuãs. Nos ab Hebræo didicimus שְׁבָבִים proprie nominari aranearũ fila per aërem uolãtia: quæ dum uidẽtur, intereunt, & in atomos atq; in nihilũ diſſoluuntur. Et recte his Samariæ uitulus cõparatur: quem eo tẽpore pro precij magnitudine, quia aureus erat: populus adorabat. Hoc quod ſupra dixerat: Argentũ ſuum & aurũ ſuum fecerũt ſibi idola, ut interirẽt: nũc exponit manifeſtius: Proiectus eſt uitulus tuus Samaria: iratus eſt furor meus in eos: uel in uitulos, quia duos fecerant: uel in Samariæ habitatores, qui eos adorabant. Porrò quod in Lxx. legimus: Proijce uitulũ tuũ Samaria: cohortatur habitatores eius, nõ unius urbis, ſed omniũ decem tribuum quæ appellãtur Samaria: alioquin in urbe Samaria uituli nõ erant: ſed in Dan & in Bethel, ut proijciat uitulos ſuper quos iratus eſt deus: ſiue ἀποτρίψει, id eſt, defricet: ut quos multo tẽpore coluerat, paulatim defricet & emũdet. Illiſq; nõ audiẽtibus, cõuertit̃ ad alios, & quaſi ad tertiã perſonã loquit̃: Vſq;quo nõ poterũt emũdari? Quæ iſta, inquit, inſania eſt: mediãte locũ pœnitẽtiæ illos ad ſanitatẽ nolle cõuerti? Et quia dixerat: Proijce uitulũ tuũ Samaria: exponit qui iſte ſit uitulus: quia ex Iſraël & ipſe eſt: non ab alijs, ait, uitulũ gentibus
4.Reg.23.c accepiſtis, ut Baal & Aſtaroth à Sidonijs, ut Chamos à Moabitis, ut Moloch ab Ammonitis: ſed uos ipſi, & rex ueſter Hieroboã, quod in Aegypto didiceratis, feciſtis in Iſraël: Aut qualis ille eſt deus, qui manu formatur artificis? Deniq; ut aranearum

C fila diſſoluũtur in uentũ: ita uitulus Samariæ redigetur in nihilũ. Proijcit dñs hæreticorũ uitulos & Samariæ: qui ſe dicũt legis pręcepta ſeruare: qui uituli hærent humo, operãtur in terra nõ ſpiritu, nec oculos ad cœlũ leuãt: & idcirco iratus eſt furor dñi ſuper eos, & miratur quæ ſit tãta peruerſitas, ut nolint relinquere idola, quæ ſibi fabricati ſunt, & amãt ſordes hæreticas pro eccleſiæ mũdicijs. Quos uitulos non accepit Iſraël, qui dominũ uidere ſe fingit à cæteris gẽtibus: ſed de ſcripturis ſanctis ſibi ipſe cõflauit intelligẽtiæ prauitatẽ, & artifex eſt dei ſui: qui cito peribit & aranearũ telas imitabitur: quę leui rũpuntur attactu. b ¶Quia uentũ ſemi. &c.) Aranearum telis, Samariæ uitulũ cõparat: idcirco metaphorã ſeruat in reliquis: ut quos aranearũ telas dixerat, cõparet uento, & turbini, culmiſq; non D
ſtantibus: & ſi ſteterint, farinã non habẽtibus: & ſi farinã, inquit, fecerint, ab alijs deuorabitur. Et quia tam de hæreticis, quàm de his, qui in Samaria fabricati ſunt idola, cõmunis eſt ſenſus, cõmuniter diſputandum eſt. Iſti uẽtum ſeminãt, ſiue ἀνεμόφθορα, quæ à uento corrupta ſunt ſemina: quæ medullam non habẽt, quæ Græci ἀπυρῆνας uocãt, & idcirco uacua ſeminãtes, inania uacuaq; recipiũt: imò ſeminantes in carne, de carne metũt corruptionẽ, & circunferuntur omni uẽto doctrinæ. Cumq; uentũ ſeminauerint, metũt turbines & tẽpeſtates, & primũ quidem culmus, hoc eſt ſtipula nõ erit ex his ſeminibus, nec aliquã poterũt ſpeciem ſegetis habere fœcundæ. Quod ſi raro acciderit: ut eccleſiaſtici quid dogmatis ſimile habere uideãtur: ipſum germẽ & ſpica farinam nõ faciet. In cuius farinæ ſatis tribus mittit fermentũ euãgelica mulier: ut ſpiritus quo Matth.13.c
ſentimus, & anima qua uiuimus, & corpus quo incedimus, in unum ſanctũ ſpiritũ redigantur, iuxta Apoſtolum: In ipſo uiuimus, mouemur & ſumus. Act.17.f
Quod ſi raro acciderit hæreticis, ut farinam quoq; ſemẽtis eorũ faciat, de hac farina fiet ſubcinericius panis: qui nõ reuerſatur, & quem alieni comedent. Vnde & nũc ait: quod & ſi fecerint farinã, alieni comedent eam. Alienos autem illos debemus accipere, de quibus ſcriptum eſt: Filij alieni mentiti ſunt Pſal.17.g
mihi. Et in octauodecimo pſalmo: Ab occultis meis munda me domine, & ab alienis parce ſeruo tuo. Qui ſi iuſto uiro nõ fuerint dominati: tũc immaculatus erit, & mundabitur à delicto maximo.

Deuoratus

a Deuõratus eſt Iſraël: nunc factus eſt in nationibus, quaſi uas immundum.

b HEB. Quia ipſi aſcẽderũt ad Aſſur: onager ſolitarius ſibi: Ephraim munera dederunt amatoribus, ſed & cum mercede cõduxerunt nationes: nunc cõgregabo eos, & quieſcent pauliſper ab onere regis & princi-c pum. Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccãdũ, factæ ſunt ei aræ in de-d lictũ: ſcribãm ei multiplices leges meas, q̃ uelut alienæ reputatæ ſunt: hoſtias offerent, immolabunt carnes, & comedẽt: & dñs nõ ſuſci

SEP. Quia ipſi aſcenderunt ad Aſſyrios: germinauit apud ſemetipſum Ephraim: munera dilexerũt: idcirco tradẽtur in gẽtibus: nũc ſuſcipiã eos: * & quieſcẽt paruum, ut ungãt reges & principes. Quia multiplicauit Ephraim altaria: in peccatũ facta ſunt ei altaria dilecta: ſcribam eis multitudinem: legitima eius in aliena reputata ſunt altaria: quia ſi immolauerint hoſtias, & comederint carnes, dñs non ſuſcipiet

E a ¶Deuoratus eſt Iſr, quaſi uas immun, &c.) Lxx. pro immundo inutile tranſtulerunt. Immundum * uas ſiue inutile Hebræi matulam uocãt: quo ad ſuſcipienda, & proijciẽda ſtercora uti ſolemus. Huic immundiciæ idololatras, & hæreticos comparat: qui miſcentur gentibus dum dei non cuſtodiunt ueritatem: & facti uas in honorem, cõuerſi ſunt in uaſa contumeliæ. Quid enim immũdius dæmonico ſpiritu, & hæreticorũ dogmatibus, quæ eos ethnicis miſcuerũt? Talis erat Iechonias idolis mãcipatus, de quo per Hieremiã loquitur deus:

Hiere.22.g Inhonoratus eſt Iechonias, ſicut uas cuius nulla eſt utilitas, Ecõtrario Paulus qui dicere poterat:

2.Cor.13.a An experimẽtum quæritis eius qui in me loquitur

F Chriſtus? appellatur uas electionis aureum, & argẽteum: quia habebat ſapientiã, & eloquium quo Chriſti euãgelium prædicabat. Quod aũt dicit deuoratus eſt uel abſorptus: hoc ſignificat: quod mixtus idolis, & nationibus: propriũ Iſraëlis & Chriſtiani nomen amiſerit.

b ¶Quia ipſi aſcender, ad Aſſur &c.) Deuoratus eſt, inquit, Iſraël: & factus eſt tanq̃ uas inutile, ſiue immundum: de quo nõ ſuperſit teſta, in qua hauriri poſſit aqua, aut modicũ quid igniculi. Et quia factus eſt uas immũdum: ideo aſcẽderũt in Aſſyrios imitãtes onagrum ſolitariũ: nequaq̃ ut oues paſti à domino, ſed male abutẽtes libertate ſua, & educti in captiuitatem: quos propheta plangit & dicit: Ephraim munera dederunt Aſſyrijs, & cõduxerũt mercede amatores ſuos, de q̃bus ſcribit Ezechiel:

Ezech.16.d Omnibus meretricibus dãtur mercedes: tu aũt dediſti mercedes amatoribus tuis, & ecõtrario factũ eſt in te. Cumq̃ dederint dona gẽtibus, & mercede ad auxiliandũ ſibi cõduxerint nationes: cõgregabuntur ad pugnam, & uicti pariter abducẽtur. Et quia amãt offerre aduerſarijs munera: ideo pauliſper beneficium conſequẽtur: ut nõ ſoluãt ſtipendia regi & principibus, donec perueniãt in Aſſyrios: ubi nequaq̃ tributa, & ſtipendia dabunt ut liberi, ſed redigentur in ultimã ſeruitutem. De hæreticis nõ ambigimus: quin iuxta errorẽ mentis ſuæ euntes ad Aſſyrios, aſcendere ſe putent, & nõ deſcẽdere. Vnde dicitur ad eos per Eſaiam: Quid factum eſt tibi nunc: quia aſcendiſtis omnes in tecta uana?

quorum Aſſyriorum princeps, eſt ſenſus magnus. G
Vnde in ſemetipſo germinauit Ephraim, præſumptione ſui æſtimãs ſe creuiſſe: Siue: onager factus eſt ſolitarius, ut nõ eccleſiæ conſita ſed diaboli deſerta penetraret. Amauit munera pro errore ſuo: ipſi ſibi præmia repromittẽs, ſiue turpis lucri gratia omnia faciens. Vel certe dedit amatoribus ſuis dæmonibus munera atque mercedes: & cum hoc fecerit, tradẽtur gẽtibus, Sicut ẽm nationes corporalia ſimulachra uenerãtur: ſic iſti idola deos putãt, quæ de ſuo corde finxerunt, & ideo reputabantur in numero nationũ. Sin autem, inquit, nũc, & in præſenti ſeculo egerint pœnitẽtiã, & ſuſceperim eos: ceſſabunt paruum ſuper ſe regẽ cõſtituere & principes H eius. Vt intelligamus paruũ regẽ diabolũ, ad diſtinctionẽ magni regis: qui ſocietatẽ cum Belial habere nõ poteſt: ſed ſtatim ut receptus fuerit, de corde credẽtiũ fugat paruũ regẽ & principes eius. Iuxta Hebraicũ aũt: cõgregabũtur in eccleſia dei qui fuerãt antea diſperſi, & mercede ſibi cõduxerãt nationes: & quieſcẽt ab onere regis, Super quo Apoſtolus ſciſſos ab eccleſia increpat dicens: Sine nobis 1.Cor.4.b
regnatis: atq̃ utinã regnetis: & à principibus, quos habẽt in ſynagogis diaboli cõſtitutos. c ¶Quia multiplicauit Ephraim &c.) Ducti, ait, in captiuitatem, ceſſabũt pauliſper ab onere regis & principis: Et hoc patiẽtur quia Ephraim princeps eorũ multiplicauit altaria: nõ in quibus immolaret dño, ſed in quibus peccatis peccata cõiũgeret: quæ altaria, id eſt, aræ uertũtur ei in delictũ, ut quãto plura fuerint: tãto illius ſcelera multiplicẽtur. Deinde ut ſupra dixerat: Quid faciã tibi Ephraim: quid faciã tibi Iuda: uelut ambigẽs & requirẽs: quo medicamine ſanaret infirmũ, & quibus cõſilijs peccãtẽ retraheret ad ſalutem. d ¶Scribã, inquit, eis rurſus leges &c.) Quas prius dederã per Moyſen, Sed quid prodeſt ultra alia ſcribere, cũ contẽpſerit eas quas ante ſuſcepit? An nõ cõtemptus dei eſt: quãdo me iubẽte, ut unũ in Hieruſalẽ eſſet altare: per omnes mõtes & colles idola fabricati ſunt: quibus iritarẽt dñm? Altaria quoq̃ idcirco fecerũt: nõ ut mihi placerent: ſed ut multis hoſtijs immolatis carnes earũ comederẽt, iuxta illud quod dñs loquitur in euangelio:

*Lxx. ſic habent, ὃ κοπάσουσι μικρὸν τοῦ χρίειν βασιλέα καὶ ἄρχοντας.

a HEB. ſuſcipiet eas. Nũnc recordabitur inquitates eorum, & uiſitabit peccata eorũ: ipſi in Aegyptum cõuertentur & oblitus eſt Iſraël factoris ſui: & ædificauit delubra, & Iudas multiplicauit urbes munitas, & mittam ignẽ in ciuitates eius, & deuorabit ædes illius. Cap. IX.

b NOli lætãri Iſraël: noli exultare ſicut populi: quia fornicatus es à deo

SEP. ſcipiet eas. Nunc recordabiť iniq̃tates eorũ, & ulciſceť iniuſticias eorũ: ipſi in Aegyptũ conuerſi ſunt, & oblitus eſt Iſraël eũ, qui fecit illũ: & ædificauerunt delubra; & Iudas multiplicauit urbes munitas, & emittã ignẽ in ciuitates eius, et deuorabit fũdamẽta eius. Cap. IX.

NOli gaudere Iſraël: & noli lætare ſicut populi; quia fornicatus es à deo

A gelio: Amen amen dico uobis quæritis me, nõ quia
Ioan.6.c uidiſtis ſigna: ſed quia mãducaſtis de panibus & ſaturati eſtis. Omne enim ſtudiũ uictimarũ in eo habent, ut deuorẽt hoſtias: nõ ut per eas placcãt deo: nec ſuſcipiet eas dñs quas nõ illi: ſed ſuo uentri immolauerũt & gutturi. Vnũ autẽ eſſe altare in eccleſia, & unam fidẽ, & unũ
Epheſ.4.a baptiſma Apoſtolus docet: qđ hæretici deſerẽtes, multa ſibi altaria fabricati ſunt: nõ ad placandũ deum, ſed in delictorũ multitudinem: ꝓpterea leges dei accipere nõ merentur, cũ eas quas acceperant ante cõtempſerit. Et ſi q̃d dixerint de ſcripturis: nequaq̃ diuinis uerbis, ſed & ethnicorum ſenſibus cõparandum eſt. Iſti multas immolãt hoſtias & comedunt carnes earũ: unã Chriſti hoſtiã deſerẽtes:

B nec comedentes eius carnẽ: cuius caro cibus credẽtium eſt. Quicquid fecerint, ſacrificiorum ordinem ritumq̃ ſimulãtes, ſiue dederint eleemoſynam, ſiue pudicitiam repromittãt, ſiue humilitatẽ ſimulent, fictisq̃ blanditijs, ſimplices quoſq̃ decipiant: nihil de huiuſcemodi ſacrificijs dñs ſuſcipiet. a ¶Nũc recordabitur &c.) Inter ἀνομίαν, id eſt, iniquitatem & peccatũ: hoc intereſt, quod iniquitas ante legẽ: peccatum poſt legẽ eſt: & qui permanẽt in delictis, iniq̃tates eorum dñs recordabitur, quas ante legẽ cõmiſerant: peccatorũ aũt nõ recordabitur, ſed faciet ultionẽ. Ideo autẽ & ueterũ iniquitatũ recordabiť, & peccata priſtina uiſitabit: quia in Aegyptũ ſunt reuerſi, uel auxilia poſtulantes, uel eoſdem colentes deos: in quibus prius errauerant, ἄπιμ μνεῦιμ. Oblitus eſt enim Iſraël factoris ſui: & ædificauit delubra in excelſis: totos colles, & mõtes, & umbroſos arbores, Baal & Aſtaroth, & alijs idolis cõſecrans. Iudas quoq̃ intelligens Iſraëlem de dei amore receſſiſſe, et uiſitata eorũ peccata eſſe: nõ eſt conuerſus ad dñm, ſed in urbium munitione confiſus eſt: quas dñs deſtructurum eſſe ſe dicit, & uſq̃ ad fundamẽtũ illius uoraturum. Illius, haud dubium, quin Iudam ſignificet: licet quidam fundamenta earum, id eſt, urbiũ, pro illius legant. Secundum aũt Anagogen iniquitates, id eſt, ἀνομίαι & ἀδικίαι uocantur quas ante baptiſmum commiſimus, & quæ nobis in baptiſmate ſunt dimiſſæ: Peccata autẽ quæ poſt baptiſmũ egi-
Pſal.31.a mus, de quibus & in pſalmo ſcriptũ eſt: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates: & quorum tecta ſunt peccata. Quæ omia imputabunť hæreticis: ut & ueteres iniquitates, & noua eis peccata reddanť. Qui

ẽm de Aegypto exierũt per cõfeſſionẽ Chriſti: per- C
fidia in Aegyptum ſunt reuerſi. Oblitus eſt Iſraël factoris ſui: & creatore cõtẽpto, aliũ ſibi finxit dñm. Iudas quoq̃, id eſt, uir eccleſiaſticus, in malis operibus, uel in ſanctarũ ſcripturarũ interpretatione ꝑuerſa, ædificauit ſibi urbes munitas: nõ auxilio dei: ſed artifici mendacio: quas dñs igne ſui ſpiritus ſuccenſurũ eſſe ſe dicit: & deuoraturũ βάρεις eius, id eſt, magnas & in modũ turriũ ædificatas domos: & fũdamẽta male poſita ſubuerſurum, ne poſſint ſacrilega cõtra deũ delubra cõſtruere. Quidã urbes à Iuda munitas in bonã partẽ accipiũt, & illud quod huic ſenſui contrarium uidebatur: immittam ignem in ciuitates eius, & deuorbit ædes illius: ita temperare nituntur, ut
poſtq̃ uenerit quod perfectũ eſt, id quod ex parte D
eſt deſtruať. Quod iuxta Lxx. interpretes legimus, & in Aſſyrijs immũda comederũt: in Hebraico nõ habetur, & idcirco obelo prænotandum eſt. Poſſumus autẽ dicere quod deſiderantes Aegyptũ Iſraëlitæ, capti ab Aſſyrijs, ibi immunda comederint, iuxta Ezechiel: qui eos in Chaldæa idolothyta cõmediſſe deſcribit, & intantũ idolorũ polluta ſordibus, ut humano ſtercori cõpareno. Hæretici quoq̃ quorum principes ſunt Aſſyrij, de quibus crebro diximus, comedunt apud eos immunda dum illorũ ſordibus inquinantur. Cap. IX.

In uetuſtiſſimis exemplaribus Lxx. nõ habetur.

Ezech.4.c

NOli lætari Iſraël &c.) Qui à deo receſſerunt: cum in profundum uenerint peccatorum, & Prou.18.a
deſperauerint ſalutem ſuam, uniuerſa contemnent. Deniq̃ & Iſraël recedens à lege dei, & colens idola: ex multis gentibus, unã gentem eſſe ſe dicit: gaudẽs & gratulans quod à dei noticia receſſerit, & ſit gẽs mixta cum cæteris, & propterea nunc corripit eos & dicit: Ne gaudeas, ne læteris, nec putes te talem eſſe, ut ſunt cæteræ nationes. Aliter enim neſciens deum, aliter punitur recedẽs à deo: quia ſeruus qui ſcit uoluntatẽ domini ſui, & nõ facit eam: uapulabit multum. Mercedẽ fornicatiõis tuæ areas multas & torcularia reputaſti, ut rerum omnium abundantia fruereris: ideo area & torcular, triticũ, uinumq̃ non facient, & mentietur eis torcular, ſiue negabit uinũ ſuum: quos inebriandos putabant. Legimus ſub 4.Reg.6.f
Achab rege Iſraël, & Helia propheta, famem grauiſſimam fuiſſe in Samaria: ita ut matres filiorũ ſuorũ cadaueribus ueſcerẽtur. Eo tempore iuxta literam: area & torcular nõ pauit eos, & uinum mẽtitum eſt

 eis, &

HEB. deo tuo: dilexiſti
mercedẽ ſuper oẽs areas
tritici: Area et torcular nõ
paſcet eos:& uinũ mentiẽ
a eis. Nõn habitabũt in ter-
ra dñi: reuerſus eſt Ephra
im in Aegyptũ, & in Aſ-
ſyrijs pollutum comedit.
Non libabunt dño uinũ,
& non placebunt ei: ſacri-
ficia eorũ, quaſi panis lu-
gentiũ: omnes qui come-
dunt illum cõtaminabun
tur: quia panis eorũ, ani-
mæ ipſorum, non intra-
bunt in domum domini.
b Quid facietis in die ſolen-
ni, in die feſtiuitatis dñi?
Ecce

SEP. à deo tuo: dilexiſti
munera ſuper omnẽ areã
tritici: Area et torcular nõ
cognouit eos,& uinũ mẽ-
titum eſt illis. Nõ habita-
uerunt in terra dñi: habi-
tauit Ephraim in Aegy-
pto:& in Aſſyrijs immũ-
dũ comedit: nõ libauerũt
dño uinũ nec placuerunt
ei: ſacrificia eorũ, quaſi pa
nis luctus eius: omnes qui
manducauerint ea conta-
minabuntur; quia panes
animarũ eorũ, non intra-
bunt in domũ dñi. Quid
facietis in die conuentus,
& in die ſolennitatis dñi?
Ideo

E eis,& in egeſtate tabuerũt. Dicitur & ad hæreticos
ne exultent atq; lætẽtur,& putent ſe cæterarũ ſimi-
les nationũ. Illæ enim nõ crediderũt in deũ: iſti uero
ſub nomine dei idola colũt,& fornicãtur à deo ſuo:
& plures ſibi areas, & torcularia infinita multipli-
cant: & cõmedent
triticũ, de quo effi-
citur panis luctus:
et bibũt uinũ Sodo
morum, quod cum
aſpidũ felle calcãt.
Et quia ſibi plura
torcularia, & mul-
tas areas pparãrũt,
idcirco de uera &
de una area, & de
torculari qđ calca-
uit dñs Ieſus, nõ ue
ſcẽtur, & nõ bibẽt:
ſed quodcũq; ſe ha
bere putauerit, mẽ
dacio deprauabit.
a ¶Nõ habitabũt
in terra dñi &c.)
Nõ ſolum area, &
torcular non pauit
eos,& uinũ menti-
F tum eſt in terra Iſ-
raël: quãdo per triẽ
nium, & mẽſes ſex
cuncta perierint: Sed & ipſi habitatores recedẽt de
terra dñi,& ducentur in terram alienã: ne habitẽt in
terra ſancta quã ſuis fornicationibus polluerũt. Re-
uerſus eſt, inquit, Ephraim in Aegyptũ,& in Aſſy-
rijs pollutum comedit. De hoc loco quidam ſupra
addiderunt:& in Aſſyrijs pollutũ comedit: quod in
Hebraico nõ habetur, de quo iam diximus. Cũ aũt
fuerint in Chaldæa abſq; templo & abſq; altari: non
libabunt dño uinum, ſed dæmonibus & non place-
bunt ei, qui libãt dijs alienis:& qui in captiuitate re-
tinentur atq; in Aſſyrijs, idolothyta comedunt, &
quaſi panes lugẽtium ſunt. Nõ eſt enim licitum de
ſacrificijs comedere lugentiũ:& ſi comederit, immũ
dum fiet qđ licite oblatũ eſt. Lugẽtiũ cœnas Græci
νεκρόδειπνα uocant: nos parentalia poſſumus dicere:
ab eo q́ parẽtibus mortuis immolẽtur. Et non ſolũ
qui obtulerit: ſed etiã qui comederit de huiuſcemo-
di cibis immundus erit: Panis enim eorũ hoc eſt ci-
bus quẽ offerunt: nõ intrabit in domũ dñi, quæ de-
ſtructa eſt, quæ Babylonio igne ſuccẽſa eſt, ſed erit
animæ eorũ: Et eſt ſenſus, ſuæ gulæ,& ſuæ puident
uoluptati. Cæterũ mihi nõ placẽt polluta: Non ha-
bitabunt in terra dñi, qui ab eccleſia receſſerunt, &
reuerſi ſunt mente in Aegyptũ,& Aſſyriorũ, id eſt,
dæmonum comedunt ſacrificia, nec libant dño ui-
num quo inebriati ſunt in luxuriã,& non placẽt ei,
nec illa quæ offerunt, nec ipſi qui offerũt. Sacrificia
hæreticorum panis luctus eſt & lachrymarũ: omnia
enim quæ faciunt uertuntur in fletum. Nec audire
G poterunt: Beati lugẽtes, quoniã ipſi cõſolabuntur,
ſed ecõtrario audient: Væ ridẽtibus quia ipſi luge- Matth.5.d
bunt. Quicqd offerũt nõ deo, ſed mortuis offerunt,
his uidelicet qui ſceleratas hæreſes confinxerunt:&
quicũq; de eorũ comederit uictimis, contaminabit.
Cæci in foueã du-
cent à cæcis. Quic-
quid fecerint deli-
ciarũ cauſa faciunt,
ut populũ decipiãt
ut domus deuorẽt
uiduarũ. Panem lu
ctus poſſumus di-
cere, uerba mortife
ra, quibus iniquita
tem loquũtur con-
tra dñm: qui panis
nõ ingredit in do-
mũ dei: hæreticorũ
enĩ cõciliabula, nõ
domus dei appellã
tur, ſed ſpeluncæ la
tronũ. b ¶Quid
facietis in die &c.)
Cũ uenerit, inquit,
dies captiuitatis,&
ſæuiſſimus hoſtis
ingruerit: quę mea
ſolẽnitas eſt? quam
H ego placabilem ha-
beo hoſtiam? quia me de meis hoſtibus uindicat:&
iniuriæ ponit modũ,& flagellat impios filios: quid
igit facietis in die feſtiuitatis dñi? Reſpõdete. Illis q́;
tacentibus ſibi ipſe reſpõdet, imò quæ facturi ſint,
diuinis oculis intuetur. Ecce, inquit, miſeria & uaſti
tate premẽtibus,& Aſſyrio atq; Chaldæo captos li
gare cupiẽtibus, ad Aegyptũ cõfugerũt: Ibi Mem-
phis ſepeliet eos, quæ eo tempore erat metropolis
Aegypti, anteq́; Alexandria, quæ prius appellabat
נא ab Alexãdro Macedone,& magnitudinẽ urbis
& nomẽ acciperet. Quod aũt in Lxx. dicit: ſepeliet
eos Machmas: in Hebræo nõ habetur: ſed מחמד
quod appellatur deſiderabile. Ex quo perſpicuũ eſt
falſos eos eſſe ſimilitudine literarum ד & ר: & pro
Machmad quod omnes deſiderabile trãſtulerunt,
putaſſe Machmas Aegypti ciuitatẽ. Poſſumus hoc
quod dicitur: ecce enim pfecti ſunt à uaſtitate, Ae-
gyptus cõgregabit eos, Memphis ſepeliet eos,& de
tribu Iuda accipere: quando interfecto Godolia ab
Hiſmaële: quem Nabuchodonoſor terræ præpo- 4.Re.25.g
ſuerat: reliquiæ populi cum Hieremia propheta ad
Aegyptũ transfugerũt,& ibi perſequẽtibus poſtea
Chaldæis: uel captæ ſunt, uel ſepultæ. Deſiderabile
autem argẽtum eorum, quod urtica poſſedit: uillas
& omnia ornamenta uillarũ intelligemus, quæ pre-
cio emuntur argenti. Quodq́; ſequitur, lappa in ta-
bernaculis eorum: longam ſignificat uaſtitatem, ut
ubi quondam domus erant, ibi lappæ & urticæ na-
ſcantur ac ſpinæ. Dicitur & ad hæreticos: cum dies
ſolennis

HEB. Ecce enim profecti
ſunt à uaſtitate: Aegyptus
congregabit eos: Mẽphis
ſepeliet eos: deſiderabile
argentũ eorũ, urtica hære
ditabit: lappa in taberna-
a culis eorũ. Venerunt dies
uiſitatiõis, uenerũt dies re
tributionis. Scitote Iſraël
ſtultum prophetam, inſa-
num uirũ ſpiritualẽ, pro-
pter multitudinẽ iniqui-
tatis tuæ & multitudinẽ
b amentiæ. Speculator E-
phraim cũ deo meo pro-
pheta: laqueus ruinæ ſu-
per omnes uias eius: inſa-
nia in domo dei eius: pro-
funde peccauerũt, ſicut in
diebus Gabaa: recordabi-
tur iniquitates eorum: &
uiſitabit peccata eorum.
Quaſi

SEP. Ideo ecce ibũt de mi
ſeria Aegypti:& ſuſcipiet
eos Memphis, & ſepeliet
eos Machmas, argentum
eorũ interitus poſſidebit:
ſpinæ in tabernaculis eo-
rum. Venerunt dies ultio
nis, uenerunt dies retribu
tionis tuæ:& affligetur Iſ-
raël ſicut ppheta inſani-
ens, homo q habebat ſpi-
ritum: propter multitudi
nẽ iniquitatũ tuarũ mul-
tiplicata eſt amentia tua.
Speculator Ephraim cum
deo ppheta: laqueus tor-
tuoſus ſup oẽs uias eius:
inſaniã in domo dei cõfin
xerunt: corrupti ſunt ſecũ
dum dies collis: recordabi
tur iniquitates eorũ: ulci-
ſcetur ſuper peccata eorũ.
Sicut

A ſolennis aduenerit, quid facturi eſtis? Pro die ſolen-
ni: Aquila interpretatus eſt tempus. Ex quo mani-
feſtum eſt: non feſtum diem ſonare, ſed tẽpus retri-
butionis: ſtatim enim ſequitur: uenerũt dies ultiõis:
uenerunt dies retributionis tuæ. Ecce uaſtati eſtis à
multis hoſtibꝰ: Aſ-
ſyrij uos Chaldæi
q́; iugularũt, fugi-
ſtis ad ſeculũ:& cæ
teris eſtis nationi-
bus comparati: ibi
מוף uos Mẽphis ſepe-
liet, quod interpre
tatur ex ore, & eſt
ſẽſus, iuxta ueſtras
blaſphemias recipi
etis:& quod locu-
ti eſtis, in ſupplicijs
ſentietis: deſiderabi
lia, hoc eſt dogma-
ta quæ uobis artifi
ci cõpoſueratis elo
quio, quod interp̃-
tatur argẽtum, poſ
ſidebit urtica, quæ
uos æterno ardore
Hiere.51.a cõſumet:& erit lap
pa uel ſpina in ta-
B bernaculis ueſtris:
ſpinę quippe oriẽ-
tur in manibus eo-
rũ, q inebriati ſunt
calice Babylonio.
Matth.13.b Et in euãgelio legi-
mus: turpes cogita
tiones & curas huius mundi,& inhærẽtia uitia, ſpi-
nas appellari, quæ ſurgentia in herbis frumẽta ſuf-
focent. a ¶Venerunt dies uiſitatiõis &c.) Et in
hoc loco error eſt ſolitus: ubi enim nos interpretati
ſumus, ſcitote Iſraël: hoc eſt, Iſraëlitæ; & in Hebrai-
וירעו co legitur ידעו: Lxx. trãſtulerunt καὶ κακωθήσεται: id
eſt & affligetur: ד literã ר putantes:& pro ר legen-
tes ד: quorum alterum ſcientiã, alterum afflictionẽ
uel maliciam ſonat. Venerũt dies igitur uiſitatiõis,
Ioël.3.f de quibus ſupra dixerat: Quid facietis in diẽ ſolẽni:
& in die feſtiuitatis dñi? uenerunt dies retributiõis.
O Iſraël, nunc tua uerba cognoſce: qui prophetam
tibi uera dicentẽ & pphetantẽ ſpiritu ſancto, ſtultũ
& inſanum uocabas, iuxta illud quod in Ramoth
4.Reg.9.c Galaad principes locuti ſunt ad Iehu: Quid uenit
ad te iſte ueſanus? Igitur ppter multitudinẽ iniqui-
tatum tuarũ, quibus in ſcelere diu debacchatus es:
non prophetã meũ, ſed te inſanũ eſſe cognoſce: qui
ad hoc laboraſti, ut mea uerba calcares. Pro amẽtia,
id eſt μανία: Aquila uertit ἐγκότησιν: quã nos uel ira-
cundiam, uel memoriã doloris in Latino poſſumus
dicere. Dies ultionis & retributionis, quidã interp̃-
tantur diem iudicij: quãdo affligetur Iſraël, qui nũc
deũ ſe uidere iactat: & nõ ſancto ſpiritu regitur, ſed
dæmoniaco in partes uarias circũfertur, neſciẽs qd C
loquatur: dicẽs dei filiũ creaturã, ſanctũ ſpiritũ deũ
negãs. Et rurſum aliũ deum bonũ, alium mũdi aſſe-
rens creatorẽ; quorũ ueſania multiplex eſt: quia &
iniquitates fuere q́; plurimæ. Quẽ nos ſtultũ pphe
tam diximus, Lxx.
pſeudo pphetã in-
terp̃tati ſunt. Et ne
eadẽ ſæpe repeten-
tes, uideamur lecto
ris prudẽtiæ diffi-
dere; breuiter ad-
monemus quicqd
de Iſraël & de E-
phraim in hoc pro
pheta dicit, ad hæ-
reticos eſſe referen
dum: qui uere inſa
nientes, contra deũ
loquuntur menda
cia. b ¶Specula-
tor Ephraim &c.)
Idcirco deus prin-
cipes dedit, ut po-
pulum corriperẽt
delinquentẽ, & ad
rectũ iter retrahe-
rent. Vñ & ad Eze
chiel loquitur: Spe Ezech.3.d
culatorem te dedi D
domui Iſraël; ergo
Hieroboam quaſi
ſpeculator datus in
populo eſt,& quaſi
propheta cum deo
meo; hoc eſt, cum deo qui hæc Oſee loquitur. At il-
le iuxta id qđ ſupra ſcriptũ eſt: Laqueus facti eſtis
ſpeculationi:& rete expanſum ſuper Thabor,& ui-
ctimas declinaſtis in profundum: etiã nunc populi
Iſraël laqueus appellatur: eo quod omnes in laqueo
eius corruant: maxime cum inſaniam in domo dei
poſuerit ſiue confinxerit: id eſt, in Bethel uitulũ au- בית אל
reum fecerit: hoc enĩ interpretatur domus dei:& tã
pfunde in ſcelere peccauerit, ſicq́; in impietatis ba-
rathrum ſit dimerſus, ut uincat ſcelus quod quon-
dam geſtũ eſt in Gabaa, quando uxorem leuitæ re- Iudic.19.f
uertentis de Bethleem illicito necauere concubitu.
Poſſumus dies Gabaa & illud tẽpus accipere, quã-
do p deo elegerunt ſibi regẽ de urbe Gabaa, id eſt,
Saul. Et multo nũc eos dicit maiora peccaſſe, eligen
do Hieroboam & adorãdo idola, q́; eo tẽpore quo
elegerunt Saul: hic enim ſchiſmati etiam idololatria
copulata eſt: ibi uero dei cultus permãſit in populo:
ideo recordabitur iniquitates eorũ qui nũc per pa-
tientiã putatur oblitus:& uiſitat peccata eorum &
uulnera quæ lõgo tempore cõputruerunt. Veteres
ſcrutans hiſtorias, inuenire nõ poſſum ſcidiſſe eccle
ſiam,& de domo dñi populos ſeduxiſſe: præter eos
qui ſacerdotes à deo poſiti fuerant & pphetæ, id eſt

E ſpeculatores: Iſti ergo uertuntur in laqueũ tortuoſum, in omnibus locis ponentes ſcãdalũ: ut quicũq; per uias illorum ingreſſus fuerit, corruat, & in Chriſto ſtare nõ poſſit: uarijsq; abducatur erroribus, & ſemitis tortuoſis ad præcipitia deferatꝰ. Hi ſunt ſpeculatores Ephraĩ, qui inſaniã in domo dñi cõfinxerũt: hoc eſt in eccleſia, ſiue in ſcripturis ſanctis, peruerſe eas interpretãtes: uel certe in unoquoq; credentiũ, qui domus dei rectiſſime nominatur; ꝓpterea corrupti ſunt, & interierũt iuxta dies collis: quãdo iniq̃tatem in excelſo locuti ſunt, & aſcẽderunt in tecta uana. Recordabitur deus iniquitatis eorꝫ per quã inique geſſerũt in ꝓximum educẽtes eum de eccleſia, & uiſitauit peccata eorũ quibus ĩ ſuas aĩas peccauerunt.
F Hoc eſt quod in pſalmo legimus: Iuxta ſemitã ſcandalum poſuerunt mihi. Pſal.139.b Niſi enim quis dei uiderit ſemitam, id eſt, Chriſti nomen audierit, nõ ingredietur per eam. Idcirco & hæretici ſub nomine Chriſti iuxta ſemitã ponunt laqueos, ut qui in Chriſto calcare ſe credit, de quo legimus, quod ipſe ſit uia; calcet & in eorum laqueis, qui inſaniam in domo dei confinxerũt. a ¶Sicut uuã in deſerto, & facti ſunt abo. &c.) Pro quo in alijs exemplaribus legimus: & facti ſũt dilecti, quaſi abominabiles: quod magis congruit ueritati. Cum omnis orbis eſſet deſertus, & dei noticiam nõ haberet: inueni, ait populũ Iſraël quaſi uuam in ſolitudine, & quomodo eũ inuenerit dicit: Sicut prima poma ficulneæ: in cacumine eius uidi patres eorũ: Ergo in Abraham, in Iſaac & Iacob inuentus eſt populus. Et nota ꝓprietatem: parentes uidentur: populus inuenitur, & in utroq; uinea eſt, & ficulnea: ſub quibus requieſcere dicit̃ qui Num.25.d confidit in dño. Ipſi autẽ educti de Aegypto, fornicati ſunt cum Madianitis, & ingreſſi ſunt ad Beel- בעל phegor idolum Moabitarum: quem nos Priapum פעור poſſumus appellare. Deniq; interpretatur Beelphegor, idolum, tentigines habens in ore, id eſt, in ſummitate pellem, ut turpitudinem membri uirilis oſtẽderet. Et quia intrauerunt ad Beelphegor: idcirco abalienati ſunt à deo: & confuſioni ſuæ, id eſt idolo mancipati, ut propter quod receſſerant à deo, illud 2.Pet.2.d colerẽt, ſecundum quod ſcriptum eſt: A quo enim quis ſuperatur, huius & ſeruus eſt, ut ſicut gulæ ſer-

HEB. Quaſi uuas in deſerto inueni Iſraël: quaſi prima poma ficulneæ in cacumine eius uidi patres eorum; ipſi autem intrauerunt ad Beelphegor, & abalienati ſunt in confuſionem: & facti ſunt abominabiles, ſicut ea quæ di- b lexerunt. Ephraim quaſi auis auolauit, gloria eorum à partu, & ab utero, & à conceptu: quod & ſi enutrierint filios ſuos: abſq; liberis eos faciã in hominibus. Sed & uæ eis cũ receſſero ab eis. Ephraim, ut uidi, Tyrus erat funda- ta in

a SEP. Sicut uuã in deſerto inueni Iſraël, & ſicut ficum in arbore ficus tẽporaneam uidi patres eorũ: ipſi autẽ ingreſſi ſunt ad Beelphegor, & abalienati ſunt in cõfuſionem: & facti ſunt abominabiles ſicut dilecti. Ephraim quaſi auis auolauit: gloria eorũ in partu, & in parturitionibus & conceptu: quia etiam ſi enutrierint filios ſuos: ſine filijs erũt in hominibus: quia & uæ eis eſt: caro mea ex eis: Ephraim, ſicut uidi, ĩ captiuonẽ præbuit filios ſuos, & Ephra-

uientes, habent uẽtrem deum: ita qui libidini deſeruiunt, habent deum Beelphegor. G Et facti ſunt, inq̃t, abominabiles, ſicut ea quæ dilexerũt, iuxta illud qđ Philip.3.d ſcriptum eſt in pſalmis: Similes illis fiant qui faciũt Pſal.134.d ea, & omnes qui confidunt in eis: ut non ſolũ idololatræ; ſed idola nũcupentur. Dicente aũt dño in paſſione ſua: Torcular calcaui ſolus, Eſa.63.a & de gẽtibus nõ eſt uir mecum: & in pſalmo: Saluũ me fac dñe, Pſal.11.a quoniã defecit ſanctus: Cum omnis mundus teneretur in peccato: & gẽtes ignorarent deum: Iſrl' repuliſſet quẽ ante cognouerat: primũ in apoſtolis, & in apoſtolicis uiris, inuenit dñs Iſraël, populũ Chriſtianum, & ſenſu uidentem deũ: & dulciſſimis eorũ ſatiatus eſt fructibus, uua & ficu: quæ ſi H in deſerto inueniãtur, & necdum maturo tempore, ob raritatem maioris ſunt gratiæ. Ipſi autẽ, hoc eſt Iſraël qui ſibi Chriſtianum nomen aſſumũt, neq; enim de patribus intelligẽdum eſt, intrauerunt ad idolum Beelphegor: quod habet in ore pellem. Quicquid enim loquitur hæreticus, mortiferum eſt, & à uiuẽte dei ſermone ſeiunctum: Siue intrauerunt ad libidinem: difficile eſt enim hæreticum reperire qui diligat caſtitatem: non quod eam præferre deſiſtat in labijs: ſed quod non ſeruet in conſcientia: aliud loquens, & aliud faciens: unde & abalienati ſunt à deo, & habẽt gloriã in confuſionẽ ſuam, & facti ſunt abominabiles, qui prius diligebantur in patribus. Si autẽ uoluerimus legere: facti ſunt abominabiles, ſicut dilecti: quod tamen in Hebraico non habetur: dicimus, ita factos eſſe gẽtiles, qui ſunt abominabiles: quomodo & hæreticos qui priùs diligebãtur in patribus, hoc eſt, ut & hi, & illi pariter abominabiles ſint. b ¶Ephraim quaſi auis auolauit &c.) Multum in hoc loco inter ſe diſcordãt interpretes. In eo enim loco in quo nos diximus, uæ eis cum receſſero ab eis: Lxx. & Theodotion tranſtulerunt, uæ eis, caro mea ex eis: quærensq; cauſam cur ſit tãta uarietas, hãc mihi uideor reperiſſe: Caro mea, lingua Hebræa dicitur: בשרי. Rurſũ ſi dicamus, receſſio mea: ſiue declinatio mea dicitur בשורי. Lxx. igitur & Theodotion ꝓ eo, qđ eſt receſſio mea, & declinatio mea, uerterunt, caro mea. Rurſum ubi nos poſuimus: Ephraim, ut uidi, Tyrus erat: Lxx. interpretati ſunt θήραν, id eſt, uenationem

A tionem, ſiue capturam: Aquila & Symmachus & Theodotion, petram duriſſimam, id eſt ſilicem quæ lingua Hebraica appellatur צור: quod ſi legamus צור, Tyrus dicitur: Putantes autem Lxx. interpretes ob literarum ſimilitudinem ד & ר, non eſſe ר, ſed ד: legerunt ציד, id eſt uenationem ſiue capturã: unde & בית צידה domus dicitur uenatorum. Diuerſitatem interpretum diximus: reuertamur ad ſenſum: Ephraim, id eſt, decem tribus, quaſi auis auolauit in captiuitatem, & de ſuo receſſit loco. Auem autem appellauit, ut uelocem in Babylonem tranſitum demonſtraret. Sin autem legerimus, quaſi auis auolauit gloria eorum: hoc dicimus quod dei ab eis receſſerit & auolauerit auxilium. Quodq; ſequitur, à partu, & ab utero, & à conceptu: dupliciter intelligi poteſt: ut gloria quæ auolauit ab Ephraim, etiam à partu, ab utero, & à conceptu eorum recedat: hoc eſt deſerat filios eorũ, & poſteros derelinquat. Aut certe dicimus omnem gloriam Iſraël habuit in multitudine, & in eo ſe maiorem arbitratus eſt Iuda fratre ſuo: quia ipſe decem tribubus, ille duabus præfuit. Vnde dominus loquitur: quod etiam ſi enutrierint filios, & liberorum multitudinem congre- B gauerint, tradẽtur neci: & tunc eis uerum incumbat uæ, cum ab eis receſſerit deus. Et conſequenter exponit, qualis quondam fuerit Ephraim, qui nunc deſertus eſt: tam pulcher, inquit, erat, & ſic dei uallabatur auxilio, ut Tyrus mari cingitur: uel certe, ut ſcopulus duriſſimus: qui fixus in terra, omnes contemnit procellas, & de turbinibus uentiſq; non curat. Ipſe autem, id eſt, Ephraim ſiue Tyrus, quæ erat fundata in maris pulchritudine, educet ad captiuitatem filios ſuos. Multi hoc capitulum ad Azaëlis tempora referunt: qui obſedit Samariam, & longo tempore afflixit fame, ut leuius arbitrentur obſeſſi gladio perire quàm inedia. Nos autem dicamus iuxta Tropologiam: Ephraim, id eſt, hæreticos quaſi auem de eccleſia receſſiſſe: & omnem habere gloriam in partu, & in utero, & conceptu, ſi multos genuerint filios: quos dominus comminatur etiam ſi enutriti fuerint puniendos: & puniendos non ab alio quolibet, ſed ab ipſo domino, quoniam filios fornicationis generarint, & uerum illis ſit uæ cum deus receſſerit ab eis. Simulq; replicat qualis fuerit Ephraim: quando, inquit, in eccleſia erat, ita ſeculi huius tentationibus, quaſi Tyrus maris fluctibus tundebatur, & tamen nihil aduerſi poterat ſuſtinere, quia habebat fundamẽtum Chriſti: ſuper quo ædificata domus, euerti non poteſt. Nunc autem filios ſuos educit ad interfectorem, hoc eſt, ad diabolum. Et pulchre dixit educit, id eſt, de eccleſia facit exire foras. Poſſumus filios Ephraim, cogitationes peſſimas dicere & contraria dog-

HEB. ta in pulchritudine: & Ephraim educet ad interfectorem filios ſuos.

SEP. & Ephraim: ut educeret ad interfectionem filios ſuos.

a Dã eis domine: quid dabis eis? da eis uuluam ſine fi- b lijs & ubera arentia. Omnes nequitiæ eorũ in Galgal quia

mata ueritati: quæ interficit dominus ſpiritu oris C ſui, & eos tales liberos habere non patitur, & æterno interitui derelinquit. Quod autem in Lxx. legimus: Caro mea ex eis: Ephraim, quomodo uidi, in uenationem præbuit filios ſuos, ita intelligimus: Si Chriſtus caput eſt corporis, id eſt, eccleſiæ, omẽs nos Chriſti & eccleſiæ membra ſumus: qui ergo de eccleſia receſſerit, Chriſti corpus lacerat: igitur & Ephraim caro fuit & membrum domini ſaluatoris. Sed in uenationem præbuit filios ſuos: in uenationem autẽ eorum, de quibus ſcriptum eſt: Anima noſtra ſicut Pſal.123.a paſſer erepta eſt de laqueo uenantium. Et eduxit de eccleſia liberos ſuos, ad occiſionem ſiue ad uulnerandum, ut uulnerentur ab his qui mittunt ardẽtes ſagittas: ut percutiant pariter & exurant.
a ¶Da eis domine &c.) Si his quæ deus pro benedictione donauit male abutamur, & in contrarium quàm ab eo data ſunt conuertantur: expedit ut auferantur à nobis. Deniq; lingua data eſt ad laudandum dominum deum, & quæ bona ſunt eloquenda: ſi quis ea abutatur in blaſphemiam, contra hunc pſalmiſta dominum deprecatur: Muta fiant Pſal.30.e labia doloſa quæ loquuntur aduerſus iuſtum iniquitatem in ſuperbia & in abuſione. Et in alio loco: D Diſperdat dominus uniuerſa labia doloſa, & lin- Ibid.11.a guam magniloquam. Quia igitur Ephraim gloriabatur in utero, & in conceptu, & in partu, & in populorum multitudine: propheta dominum deprecatur & dicit: Da eis domine. Sibiq; ipſe reſpondit: Quid dabis eis? & ſtatim infert: Da eis uuluam ſterilem, & ubera arentia, ne habeant cauſas ſuperbiæ, ut in quo ſibi gloriari ſolent, in eo confundantur. Quod & de magiſtris contrariorum dogmatum intelligi poſſe, perſpicuum eſt: qui in populorum multitudine gloriantur, & in ijs liberis quos nutrierunt ad interitum, ut educerent eos de eccleſia, & educerent ad interfectorem. Tot enim diabolus iugulat, quot hæretici in errore genuerunt filios. De iſtiuſmodi anima dicitur: Beata ſterilis immaculata, Sapi.3.c quæ non cognouit cubile in peccato: Beatus eſt enim uir eccleſiaſticus, qui comparatione hæretici in errore filios non procrearit. Et in alio loco legimus: Melius eſt filios non habere cum uirtute. Ex iniquo enim concubitu ſemen peribit, & cum longi fuerint temporis, reputabuntur in nihilum, & ignobilis in nouiſſimis erit ſenectus eorum: fœcunda enim impiorum multitudo ad nihilum eſt utilis: neq; enim exiſtimare debemus quod uuluam ſterilem, & ubera arentia corporaliter deprecatus ſit.
b ¶Omnes nequitiæ eorũ in Galgal &c.) In Gal- 1.Reg.10. gal Saul unctus in regem eſt, Samuele iram dei populo nunciante. Ibi, inquit, exoſos habui eos: & ſibi regem hominem poſtulantes, à meo imperio receſ-

 ſerunt

E ferunt; Siue quia Galgala idololatriæ locus eſt, ibi omnia ſcelera commiſerunt. Verum quia Galgala גלגל interpretatur reuelatio aut κυλισμοὶ, id eſt uolutabra: omnes malicias hæreticorum dicit eo tempore reuelandas, cum eis dederit deus uuluam ſterilem & ubera arentia, & uiderint ignominiam ſuam. Et qui ſe iactabant per ſuperbiam, quod ad excelſa conſcenderent deuoluētur in terram, ſiue ad inferos pertrahētur. Vere hęretici odio dei digni ſunt qui loquuntur contra dominum mendacium, de quibus dicit in conſequentibus. a ¶Propter maliciam adinuentionum eorum de domo mea eijciam eos. Nō addam ut diligam eos: omnes principes &c.) Et de hæreticis quidem non eſt dubium, quin de domo dei eiecti ſint, & non addat ut diligat eos, quàm diu in errore permāſerint: omnesq; principes eorum recedentes à deo ſunt, F ſiue inobedientes, ut Valentinus, Marcion & cæteri. Poſſumus principes hæreticorum dæmones dicere, qui uere à deo receſſerunt & appellantur principes, iuxta quod dominus loquitur in euan- Ioan.14.d gelio: Veniet princeps huius mundi & inueniet in Ephe.6.b me nihil. Et Apoſtolus aduerſus poteſtates, & principatus & rectores tenebrarum iſtarum pugnare nos dicit. Quæritur autem iuxta hiſtoriam, quomodo de domo ſua eiecerit eos, id eſt, decem tribus, cum in domo dei non fuerint? Sed domum dei uel terram ſanctam appellabimus in quam introducti ſunt; uel falſum nomen Iſraëlis; uel quod ad eos, quaſi ad populum dei mittebātur prophetæ; quod autem non addat ut diligat eos, & omnes reges Iſraël à deo fuerint recedentes, perſpicuum eſt; uſque hodie enim permanēt in captiuitate. Alij hoc quod ſcriptum eſt, de domo mea eijciam eos: ad regnum Iuda referri arbitrantur, quod & ipſi ducendi ſint in captiuitatem. Sed quomodo eis poterit adaptari: non addam ut diligam eos, cum poſtea Hieroſolymam ſint reducti, & omnes principes eorum recedentes: cum legerimus Dauid, Aſa, Ioſaphat, Ezechiam, Ioſiam reges fuiſſe iuſtos? Vnde ad Chriſti tempora tranſeundum eſt, quod in aduentu eius eiecti ſint de domo dei, & nequaquàm ſaluentur ut Iſraël, ſed ut populus Chriſtianus. Vnde & do- Ioan.2.c minus fecit ſibi flagellum de funiculis, & eiecit eos de templo; quia domum patris eius fecerant domum negociationis. b ¶Percuſſus eſt Ephraim: radix eorum exiccata eſt: fructum nequaquàm facient, quod & ſi genuerint, interficiam amantiſſima

a quia ibi exoſos habui eos. Prōpter maliciam adinuentionum eorum de domo mea eijciam eos. Nō addam ut diligam eos: omnes principes eorum recedentes.

b HEB. Percuſſus eſt Ephraim: radix eorum exiccata eſt: fructum nequaq; faciēt: quod & ſi genuerint: interficiam amantiſſima uteri eorum: Abijciet eos deus meus: quia non audierunt eum & erunt uagi in nationibus.

Vitis

SEP. Doluit Ephraim radices ſuas: arefactus eſt fructum nequaquàm affert: quia & ſi genuerint, interficiam deſiderabilia uteri eorum. Repellet eos deus; quia non audierunt eum, & erunt uagi in nationibus.

Vitis

G uteri &c.) Metaphoram ſumit ab arbore: cuius ſi radices aruerint, fructum afferre non poterit: & ſi paululum fecerit, ſtatim in ipſo flore ſiccabitur. Dicit autem de Ephraim: cuius radix aruit, quia deum in quo fundatus erat perdidit: ſiue patres ſuos Abraham, Iſaac & Iacob, in quibus radicem miſerat, habere non meruit, & propterea fructum iuſticiæ non faciet, quod & ſi fecerit, interficiam, inquit, amātiſſima uteri eius, iuxta id quod ſupra dixerat: ſi enutrierint filios ſuos, abſq; liberis eos faciā in hominibus: unde & abiecit eos deus, & fecit ire captiuos, & erunt uagi in nationibus. Poſſumus hoc ipſum, & de omnibus Iudæis dicere: quorum quia principes à deo receſſerunt, commouentes populum, ut eum ad mortem expeterent: propterea eiecit eos de domo ſua, & non addet, ut ultra diligat eos: Percuſſit radicem H eorum & exiccauit, & fructum ultra non facient: quod & ſi fecerint, & uiſi fuerint ſcripturam ſanctam legemq; meditari, & quaſi amantiſſimos filios aliquid ſcientiæ atque doctrinæ de ſuo corde protulerint, aduerſante domino ſuccidetur. Abiecit enim eos deus omnium prophetarum, quia non audierunt eum, & uagi erunt in nationibus: non habentes altare, non ſedem, non ciuitatem propriam. Vnde & Dauid loquitur in pſalmo: Ne occi- Pſal.58.c das eos, ne quando obliuiſcantur populi mei: diſperge illos in uirtute tua. Et in alio loco: Secūdum Pſal.5.c multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam iritauerunt te domine. De hac arbore etiam in euangelio legimus: Iam ſecuris ad radices arbo- Matth.3.c rum poſita eſt. Omnis arbor quæ nō facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Hæreticos fructus facere non poſſe uirtutum, quia dominum perdiderunt: in quo iuxta Apoſtolum radi- Ephe.3.d cati eſſe debuerant & fundati, nemo dubitet: quod & ſi fecerint, & aliquos uteri ſui fœcunditate generarint, domino aduerſante morientur. Siue quia fructus eorum, uniuerſa quæ fingunt, & de ſuo corde generant, areſient & peribunt: & erit cunctis perſpicuum, ſiccam radicem fruges afferre non poſſe. Iſti abijcientur, imò abiecti ſunt à deo: quia non audierunt eum dicentem: Ne transferas ter- Deut.19.d minos quos poſuerunt patres tui. Et idcirco uagi erunt in nationibus; nunc ad has, nunc ad illas ſententias tranſeuntes, dum non eis placet, quod ſemel repererint; ſed ſemper uetera mutāt nouis, & ethnicorum imitantur errores.

Caput

A Caput X.

Vitis frondoſa Iſraël: fructus adæquatus eſt ei: ſecundum multitudinem fructus ſui, multiplicauit altaria: iuxta ubertatem terræ ſuæ &c.) Pro uite frōdoſa, Aquila interpretatus eſt, ἔνυδρον, quā nos aquoſam uel ἔξοινον, poſſumus dicere, eo quod uini pdat saporē: Symmachus ὑλομανοῦσαν, quæ tota in frondibus creuerit. Vites quæ putatæ à uinitore non fuerint, in flagella frōdesque luxuriant, & humorem quē debuerant in uina mutare, uana frondium & foliorum ambitione diſperdunt: iſtiuſmodi uitis damnoſa eſt agricolis. Talis fuit Iſraël, creſcens in multitudine populorum, & non reddens fructus agri- B colæ deo. Dicamus & aliter. Vitis frondoſa ſiue iuxta Septuaginta εὐκληματοῦσα, id eſt, bonas habens propagines, & flagella fructifera, multos botros attulit, & uuarum fœcunditas, ramorum magnitudinem coæquauit: ſed hæc quæ prius talis erat antequàm offenderet deū, poſtea abundantiam fructuū uertit in offenſæ multitudinem: ut quanto plures haberet populos, tanto plura ædificaret altaria, & abundantiam terræ numero uinceret idolorum. Pro ſimulachris, Septuaginta uerterūt στήλας, quas nos ſtatuas, uel titulos appellamus, qui proprie dæmonum ſunt, aut hominum mortuorum. Ita & hæretici dum eſſent in eccleſia plantati, & creſcerent in domo dei, uocabantur uinea Sorech, & afferebant uberrimos fructus: poſtea uero quanto plures facti ſunt, tanto ſibi multiplicauerunt altaria: ut pro uno altari quod uerum eſt, plures erroris ſui aras extruerent, & iuxta ubertatem terræ ſuæ exuberauerunt ſimulachris. Hæreticorum terra fœcunda eſt, qui à deo acumen ſenſus & ingenij percipientes, ut bona naturæ in dei cultum uerterent, fecerunt ſibi ex his idola. Nullus enim poteſt hæreſim ſtruere, niſi qui ardentis ingenij eſt, & habet dona naturæ quæ à deo artifice ſunt creata. Talis fuit Valentinus: talis Marcion quos doctiſſimos legimus. Talis Bardeſanes, cuius etiam philoſophi admirantur ingenium. Iſti ergo terræ ſuæ bona uerterunt in titulos mortuorum: quia omnis doctrina eorum non ad uiuentes refertur ſed ad mortuos, tam eos quos colunt quàm illos quos decipiunt. b ¶Di-

Cap. X.

a Vitis frōndoſa Iſraël: fructus adæquatus eſt ei: ſecundum multitudinem fructus ſui multiplicauit altaria: iuxta ubertatem terræ ſuæ exuberauit ſimulachris. Di- b uiſum eſt cor eorum: nūc interibunt: ipſe confringet ſimulachra eorum: depopulabitur aras eo- c rum. Quia nunc dicent, non eſt rex nobis: non enim timemus dominum: & rex quid faciet nobis? loquimi

Cap. X.

Vitis frondoſa Iſraël: fructus abundans in ea: ſecundum multitudinem fructuum ſuorum multiplicauit altaria: iuxta bona terræ eorum ædificabunt titulos. Diuiſerunt corda ſua: nunc peribunt: ipſe ſuffodiet altaria eorum: affligentur tituli eorum. Propterea nunc dicent, non eſt rex nobis: quia non timuimus dominum: rex autem quid faciet nobis? loquēs

C uiſum eſt cor eorum, nunc interibunt, ipſe confringet ſimulachra &c.) Tradūt Hebræi huiuſcemodi fabulam: ſuſpicionem ſuam ſcripturarum autoritate confirmantes: Quàmdiu & reges & populi pariter uitulos aureos adorabant, & habebant in impietate cōſenſum: non uenit captiuitas. Extremus rex de- 4.Reg.17.d cem tribuum fuit Oſee, de quo ſcriptum eſt, quod fecerit quidem malū Oſee in conſpectu domini: ſed non ſicut reges Iſraël, qui fuerunt ante eum: cuius nono anno Salmanaſar rex Aſſyriorum cepit populū Iſraël, & eduxit eos in Aſſyrios, & habitare fecit iuxta flumē Gozan in ciuitatibus Medorum. Quæritur ergo quare ſub peſſimis regibus capti non fue- D rint: ſed ſub eo qui cœperat ex parte aliqua ad meliora conuerti? Ad quod hæc inferunt: excuſabat ſe primum populus & dicebat, regum paremus imperijs: nec poſſumus eorum reſiſtere tyrannidi: colimus uitulos quos adorare compellimur: in diebus autem Oſee ab eodem rege præceptum eſt, ne tāto ſtudio uituli colerentur, ſed qui uellet iret in Hieruſalem & in templo ſacrificaret deo: huic, aiunt, ſententiæ populus contradixit. Et hoc eſt, quod nunc dicit: diuiſum eſt cor eorū, hoc eſt, regis & populi & nulla excuſatione remanente, nunc interibūt & tradentur æternæ captiuitati: ſtatim enim ut populus diſſenſit à rege, uenit interitus. Quodq; ſequitur: ipſe cōfringet ſimulachra eorū: de deo dicit: araſq; depopulabitur: non quod deus ipſe propria hoc ſecerit manu, ſed quod per hoſtes uoluntas eius expleta ſit. Hæreticorum inter ſe corda diuiſa, & contrarijs repugnare ſententijs, etiam ipſi non negant dum diuerſa ſentiunt: Vnde diſperdentur & confringet ſiue ſuffodiet dominus ſimulachra uel altaria eorum, quæ de ſuo corde finxerunt, & uaſtabit titulos quibus ſinguli ſuis appellantur nominibus, & uocauerunt nomina ſua ſuper terras ſuas, ut nequaquàm Chriſti eccleſiæ, ſed illius uel illius eſſe dicantur. c ¶Quia nunc dicent non eſt &c.) Poſtquàm confregerit deus ſimulachra Iſraël, & depopulatus fuerit aras uel ſtatuas eorum, & extrema captiuitas uenerit, dicent non eſt rex nobis. Et ne in longum tempus putēt ſententiā protelari, addidit: Nunc dicent, quando uaſtantur, quando ſentient

E Oſee regem ultimum à ſe eſſe ſublatũ, ideo rex ablatus à nobis eſt; quia non timuimus dominum uerũ regem; homo enim rex prodeſſe quid poterat? Dicite quid uultis, errores ueteres ſuſpirate; pollicemini uobis proſpera quæ uertentur in contraria; fœdus ferietis, nequaquàm cum deo ſed cum mendacio; Et poſt fœdus, quod Septuaginta interpretati ſunt, teſtamentum germinabit uobis, nõ ſeges fœcunda frumenti, non ſaltem iumentorum cibos, hordeum, non legumina uaria, non uites quæ fructus ſuos in muſta deſudant; non poma arbores germinabũt, quæ humorem terræ in uarios mutant ſapores; ſed orietur uobis amaritudo, imò amaritudinis iudicium; ſiue ἄγρωσις, quam Latine in gramen uertimus. Eſt enim genus herbæ calamo ſimile, quæ per ſingula genicula, fruticem ſurſum & radicẽ mittit deorſum, rurſusq; ipſi frutices & uirgulta alterius herbæ ſeminaria ſunt; atq; ita in breui tempore ſi non imis radicibus effodiatur, totos agros ueprium ſimiles facit. Deniq; etiam ſi ſicca eius aliqua pars, dũmodo geniculum habeat, ſuper cultam terram ceciderit; omnia replet gramine. Hæc diximus iuxta Septua-
F ginta interpretes, cæterum in Hebraico ראש ſcriptum habet; quod in amaritudinẽ uertitur: hoc eſt amaritudinis iudicium; de quo & dominus loquitur

HEB. loquimini uerba uiſionis inutilis, & ferietis fœdus; & germinabit quaſi amaritudo iudicium ſuper ſulcos agri.

SEP. loquens uerba, occaſiones mendaces; diſponet teſtamentum, orietur ſicut gramen; iudicium ſuper deſertum agri.

G in euangelio; In iudicium ego in mũdum iſtum ueni, & de alijs ſcriptum eſt; quod recipiãt amplius iudicium. Diſcipuli quoq; contrariorum dogmatũ cum eorum fuerint contrita mẽdacia, & aræ luciq; ſubuerſi, ſero dicent; Non habemus reges qui nobis prius imperauerant, quibus decipientibus, dominum nõ timuimus, quid enim nobis profuit illos ſequi quorum in neceſſitate non ſentimus auxiliũ? Hæc loquentur quærentes aliquam excuſationẽ, ut non per ſe ſed per doctores peſſimos erraſſe uideantur. Vnde & Lxx. uerba eorum, excuſationes falſas trãſtulerunt; quas propheta deuitat, dicens; Ne declines cor meum in uerba maliciæ ad excuſandas excuſationes in peccatis; libenter uitijs noſtris applaudimus; & ſuperati uoluptatibus, obtẽdimus carnis infirmitatem, aut dura maiorum imperia; unde uerba & uiſiones hæreticorum inutiles erũt. Et ferient fœdus, nequaquàm cum deo, ſed cum amaritudine, quæ cum dies iudicij aduenerit, germinabit ſuper ſulcos agri eorum, ut qui ſeminauerunt in gaudio, metant in lachrymis; qui riſerunt, fleant; qui habuerunt conſolationem, lugeant. H

Ioan. 9. g
Mar. 12. d
Pſal. 140. d

Commentarij ſecundi in Oſee prophetam finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN TERTIVM LIBRVM commentariorum Oſee ad Pammachium procœmium.

NOn ignoro Pammachi, difficillimum me duodecim prophetarum opus cudere; certe interpretatum Latinis, & quod magis temeritatem noſtram poſſit arguere, quàm ſcientiam prodere. Sed quia tibi hortanti, imò imperanti, negare nihil poſſumus, & pro offerentium uiribus in gazophylacium dei, multorũ diuitias, duo mulieris pauperis æra ſuperarunt; quicquid poſſumus, primum deo, deinde tibi qui dei es ſoluimus; illiusq; ſemper uerſiculi recordamur; Pollio & ipſe facit noua carmina. Cumq; apertum fautorem pro iure amicitiæ eſſe te gaudeam; tacitum eruditionis tuæ iudicium pertimeſco; magisq; te laudantem quàm aduerſarios detrahentes metuo. Illis enim æmulatio detrahit fidem, & non tam iudices quàm accuſatores uocandi ſunt. Tu autem qui diligis, nequaquàm perſonarum, ſed rerum promis ſentẽtiam; quanquàm & amor recipiat errorem, pulchrumq; ſit illud θεοφράσις, quod Tullius magis ad ſenſum, quàm ad uerbum interpretatus eſt, τυφλὸν τὸ φιλοῦν περὶ τὸ φιλούμενον, id eſt, amãtium cæca iudicia ſunt. Attamen in iſtam partem peto magis ut labaris, non odio ſed amore. Tertium in Oſee prophetam dictamus librum, & ad uaccas Bethauen usq; peruenimus; nobisq; interpretationis uela pandentibus, tu debes propheticum illud dicere; A quatuor uentis cœli ueni ſpiritus; ut celeri curſu uarios inſidiantium ſcopulos tranſeuntes, merces dominicas, ex omni parte ſæuiente naufragio, ad portus tutiſſimos perferamus.

Luc. 21. a
Ezech 37.

Diui

A DIVI HIERONYMI PRESBYTERI cõmentariorũ in Oſee prophetã liber tertius.

ירב VAccas Bethauen coluerunt &c.) Quæ ſit Bethauen; pro qua Lxx. tranſtulerũt, domũ ὤν, & qui ſit rex Iarib qui interpretat̃ ultor ſupra plenius diſputauimus. In Bethauen igit̃, id eſt, Bethel, uaccas aureas coluerũt habitatores Samariæ; quas cum irriſione non uitulos ſexus maſculini, ſed uaccas, id eſt, fœminas appellauit: ut uidelicet Iſraël nõ ſolum deos uitulos, ſed deas uaccas coleret. Et ut oſtẽderet uaccas Bethauen, unum in Bethel uitulũ ſentiendũ, nõ intulit; luxit ſuper eis populus, ſed ſuper eo, id eſt, uitulo aureo. Si autẽ lu-
B xit populus, quare æditui eius ſup eo exultauerunt? Tradunt Hebræi uitulos aureos à ſacerdotibus furto eſſe ſublatos, & pro his æneos & deauratos repoſitos. Cum igitur lugeret populus tẽpore neceſſitatis & anguſtiæ; etiam uitulos aureos inter munera cætera Aſſyrijs regibus & maxime regi Sẽnacherib ab Iſraël rege eſſe directos, exultabãt æditui, qđ fraus eorum nequaq; poſſit argui uel deprehendi. Et hoc eſt quod ait; æditui eius, id eſt, uituli, ſuper eo exultauerunt in gloria populi, hoc eſt, in uitulo quẽ habebant pro gloria; quia migraſſet ab eo, id eſt, à populo, & translatus eſſet ad Aſſyrios. Et ut ſciamus, inquiunt, hoc eſſe quod dicit̃, perſpicue ſequẽs uerſus oſtẽdit; Si quidem ipſe in Aſſur delatus eſt; munus regi ultori; ſtatimq; ſequit̃; Confuſio Ephraim capiet, & cõfundetur Iſraël in uoluntate ſua, ſiue in cõſilio ſuo. Deprehenſa enĩ fraus deauratorum uitulorum, regi Iſraël, literis indicat̃, & unde ſe placere æſtimauerãt, inde uel maxime cõfundunt̃, & offendunt eos quibus munera miſerãt, æſtimãtiũ nõ furto ſacerdotũ, ſed fraude regum atq; cõſilio hoc eſſe perfectũ. Legimus in regum uolumine, regẽ Iſraël Manahen, regi Aſſyriorũ Phul mille argẽti talenta miſiſſe, ut eſſet manus eius cũ eo, id eſt, ut ei præberet auxiliũ; inter quæ nõnulli arbitrant̃ etiã uitulos aureos eſſe directos. Pro Iarib in præſenti loco Symmachus interpretatus eſt ὑπερμαχοῦντι, id eſt, præſuli &

a VAccãs Bethauen coluerunt habitatores Samariæ; quia luxit ſuper eum populus eius; & æditui eius ſuper eum exultauerunt in gloria eius; quia migrauit ab eo; Si quidem & ipſe in Aſſur delatus eſt, munus regi ultori; confuſio Ephraim capiet; confundetur Iſraël à uoluntate
b ſua. Trãnſire fecit Samaria regem ſuum quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ, & diſperdẽtur excelſa ido-
c li; peccatum Iſraël; Lãppa & tribulus aſcendet ſuper aras eorum, & dicent montibus, operite nos; & colli

APud uitulũ domus ὤν morabuntur qui habitãt in Samaria; quia luxit populus eius ſuper eum. Et ſicut irritauerunt illum; gaudebũt ſuper gloria eius; quia trãſlata eſt ab eo, & ipſum in Aſſyrios ligantes; tulerunt munera regi Iarib in domo; Ephraim ſuſcipiet confuſionem; cõfundetur Iſraël in conſilio ſuo. Proiecit Samaria regem ſuum ſicut cremium ſuper faciẽ aquæ; & auferentur aræ ὤν peccata Iſraël. Spinæ & tribuli aſcendent ſuper altaria eorum, & dicent montibus, operite nos; & colli

C defenſori. Iuxta ſpiritualẽ intelligentiã laborãdum eſt, quomodo omnia hæreticis coaptemus; Vaccas Bethauen, ſiue domus ὤν, quod interpretat̃ labor, coluerunt hæretici; qui ſe in cuſtodia mandatorum dei, hoc eſt, Samaria habitare iactabãt; dicęq; iudicij quando germinabit quaſi amaritudo iudicium ſuper ſulcos agri; lugebit populus ſuper eũ; hoc eſt ſuper uitulũ, & ſuper dogma peruerſum; qđ putabat deum; Sed & æditui õ dixit exultabũt, ſed exultauerũt, ad præteritũ tẽpus referens ſup gl'ia ſua, qua quondã glorioſa confinxerãt; eo quod migraſſet populus à deo; ſiue quod ipſa gloria dei migraſſet à populo, à quo fuerat derelicta. Quicquid autẽ loquuntur hæretici, & pulchro ſermone componunt, & mittunt munera regi ſuo diabolo, ad illum cũcta referentes; unde confuſio eos capiet in æternum & cõfundentur in uolũtatibus ſuis. D Quidã & ſupra & in præſenti loco in commentarijs ſuis ſcriptũ reliquit; regẽ ירב, id eſt ultorem, Chriſtũ intelligendũ. Quod nobis omnino diſplicet. Impiũ enĩ eſt quod iuxta hiſtoriã intelligitur de rege Aſſyrio, iuxta Tropologiã ad Chriſtum referri. b ¶Tranſire fecit Samaria &c.) Pro ſpuma quã Lxx. & Theodotion φρύγανον, id eſt, cremium, tranſtulerũt; aridas herbas, ſiccaq; uirgulta quæ camino & incẽdio præparantur: Symmachus poſuit ἐπίζεμα, uolens oſtendere feruentis ollæ ſuperiores aquas & in ſpumã bullasq; ſurgentes, quas Græci πομφόλυγας uocãt. Sicut igit̃ ſpuma quæ ſuper aquã eſt cito diſſoluitur: ſic regnũ decẽ tribuũ uelociter finietur, & peribunt excelſa, id eſt בָּמוֹת de quibus ſcriptũ eſt; Verũtamen adhuc populus immolabat & adolebat in excelſis. Ipſa aũt excelſa ὤν ſunt ſiue אָוֶן, id eſt, idoli, quod interpretat̃ inutile; qđ idolũ & inutile, peccatum eſt Iſraël. Diſſipato aũt idolo & excelſis eius. c ¶Lappa &c.) Signũ ultimæ ſolitudinis, ut ne parietis quidẽ & extrema ædificiorum ueſtigia relinquant̃. Eo tempore dicent montibus, operite nos; & collibus, cadite ſuper nos. Quod dñs in ultimo tẽpore captiuitatis Iudaicæ dicit eſſe cõplendum. Quicquid ergo nunc cõtra decem tribus

3. Reg. 22. f

ſiue

E siue contra omnem dicitur Iſraël; ſciamus τυπικῶς etiam ad totum populum poſſe transferri: ut quando Romani ceperint Hieruſalem & ſubuerterint tẽplum: ſiue cum iudicij dies uenerit, ut alij ſuſpicantur: dicant magno horrore metuentes, operite nos, montibus: & collibus cadite ſup nos: mori magis optantes q̃ cernere quæ afferunt mortem. Sed & ſpiritalis neqtiæ Samaria: quę ſe à populo dei diuiſerat, fecit regem ſuum tranſire uelociter, ſermonem uidelicet hæreticorũ atq; doctrinã quaſi ſpumam ſiue cremium ſuper faciẽ aquæ: quorũ aliud dum uidetur, repẽte diſſoluitur: aliud facile eſt tollere de aquarum ſummitatibus & in ignem mittere. Tales ſunt hæretici ſpumantibus uerbis tumentes; & arſura præcepta Chriſti baptiſmate ac ſermonibus illius commiſcentes. Quæ omnia pertranſibunt; & F uerba magnifica in quibus laborauerunt, quod interpretatur ὤν, ilico diſpergentur: in quibus peccauit Iſraël: tantáque erit ſolitudo doctrinæ peſſimæ: ut ſpinæ & tribuli aſcendant ſuper aras eorum. Spinas & tribulos ibi naſci, ubi agrorum nulla cultura eſt, omnibus patet. Iſtæ ſpinæ ſunt quæ ſuffocãt ſementem, & creſcere non ſinunt quæ naſcuntur in manu temulenti: quas pro uua fecit Iſraël. Dominus enim expectauit ut faceret uuas; & fecit ſpinas, ſiue labruſcam habentem uuæ ſimilitudinẽ: & amaro guſtu ueſcentium ora torquentem. Ideo cum iudicij tempus aduenerit; & fuerint cuncta ſubuerſa: dicent montibus quos prius excelſos putabant, & magiſtris quondam ſuis; operite nos: collibusq́;, cadite ſuper nos. Sed quia in montibus poſuit, operite nos: & in collibus, cadite: ſacratius aliquid explanandum eſt. Montibus, id eſt, ſanctis qui ueram habent & non fictam altitudinem, dicẽt: operite nos: Pſal.31.a Beati enim quorum opertæ ſunt iniquitates. Et collibus qui non habent altitudinem naturalem, quos dudum putabant habere aliquid ſummitatis, loquentur: cadite ſuper nos: montes enim operient & colles cadent: hæc autem fient præ pauore & incredibili formidine, per quam & montes & colles humiliabuntur. a ¶Ex diebus Gabaa peccauit Iſraël &c.) Ex eo die quo uxorẽ leuitæ turpiter atq; Iudic.19.f crudeliter interfecit Beniamin in urbe Gabaa: peccauit mihi omnis Iſraël: non quia ultus eſt iniuriã, & ſcelus ſanguine uindicauit: ſed quia dolore maritali proſiluit ad pugnam, & ſacrilegium in deũ ſuũ noluit uindicare: eo quod in domo Michæ Ephod

HEB. & collibus: cadite ſu a per nos. Ex diebus Gabaa peccauit Iſraël: ibi ſteterunt. Non comprehendet eos in Gabaa præliũ ſuper filios iniquitatis: Iuxta deſiderium meũ corripiam eos: congregabuntur ſuper eos populi, cum corripientur ſuper duas b iniquitates ſuas. Ephraim uitula docta diligere trituram: & ego tranſiui ſuper pulchritu

SEP. & collibus, cadite ſuper nos. Ex quo colles ſũt peccauit Iſraël: ibi ſteterũt: non comprehendit eos in colle bellum ſuper filios iniquitatis: uenit ut corrũperet eos; & congregabuntur ſup illos populi, quando correpti fuerint in duabus iniquitatibus ſuis. Ephraim uitula edocta diligere contentionem: ego autem ueniam ſuper pulchritu

G & Theraphim quæ pro idolis adorabantur neglexerint. Hic igitur ſtetit Iſraël: ibi ſuum repreſſit gradum ne ultra ambularet in uijs domini: idcirco nõ eos comprehendet propter Gabaa prælium, ſiue captiuitas ſicut ipſi putant: ibi enim bene fecerunt ut perſequerentur filios iniquitatis: ſed corripiam, inquit, eos atque erudiam tota mei animi uoluntate, & congregabo aduerſus illos populorũ multitudinẽ, quia duas fecerunt iniquitates, uindicando hominẽ, & dei ſui iniuriam negligendo. Siue duas iniquitates: quia primum peccauerunt in idolis Michæ: ſecundo in uitulis Hieroboã, uel certe duos uitulos Samariæ in Dan & Bethel, poſſumus duas iniquitates appellare, de quibus & Hieremias Hiere.2.c loquitur: Duo peſſima fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ; & foderunt H ſibi lacus contritos qui non poſſunt aquas continere. Hæ duæ iniquitates contra duo decalogi Exod.20.a erupere pręcepta: in quibus dicitur. Ego dominus deus tuus: non erunt tibi dij alij abſq; me. Septuaginta Gabaa, colles interp̃tati ſunt. A diebus ergo collium peccauit Iſraël: quando montes eccleſiæ dereliquit, & ad colles ſiue cliuos deſcẽdit hæreticos: doctiorem ſe putans quàm eccleſia eſt, & ſublimius aliquid reperiſſe: ibi ſteterunt hoc eſt in errore perſeuerauerunt. Quodq́; ſequitur: Non comprehẽdet eos in colle prælium: quidam ſic interpretati ſunt: Quia genuerunt filios iniquitatis, & de eccleſia recedentes, cœperunt eſſe in collibus: cum perſecutio aduenerit, non eos comprehendet prælium, diabolo ſuos impugnare nolente. Alij ita; quoniam ex diebus collium peccauit Iſraël & ibi ſtetit & ultra ambulare non potuit: nónne oportet eum in collibus à prælio comprehendi? Nónne debent pugnare aduerſum eum uiri eccleſiaſtici, ut illos deſtruãt ſuper filios iniquitatis? qui ſi fuerint comprehenſi & ſuperati, ultra generare non poterunt. Simulq́; dominus pollicetur quod corripiat eos atque erudiat: ut cum ſuperati fuerint magiſtri, congregentur aduerſus eos diſcipuli ſui, quos ante deceperãt, & uideant correptionem propter duas iniquitates, quia & eccleſiam fontem domini reliquerunt, & foderunt ſibi lacus contritos, ſpeluncas ſcilicet hæreticorum: qui non poſſunt aquas, id eſt, doctrinam ſaluatoris & ſacramentum baptiſmi continere.

b ¶Ephraim uitula ſiue uacca &c.) Etenim quod Hebraice dicitur עֶגְלָה, id eſt, μόσχος, & δάμαλις, utrũq;

A utrũq; ſignificat. Locus iſte, imò oĩa quæ hoc capitulũ ſequunt̃, magnis obſcuritatibus inuoluta ſunt. Vñ & nos q explanare conamur, & prudens ſimul lector attẽdat, ut ſi nõ ueritatẽ, qd' difficillimũ eſt: ſaltẽ ſuſpicionẽ ueriſimiliũ ĩueſtigare ualeamus. Hãc habet cõſuetudinẽ ſermo diuinus, ut p tropologiã et Metaphorã hiſtorię exprimat ueritatẽ. Igitur Ephraim ſimilis eſt uaccæ uel uitulæ, q̃ à iuuẽtute ſua didicit areã terere, & ferreos orbes ſup aceruos ſegetũ trahere ut paleæ à tritico ſeparẽtur: & nõ ſolum didicit, uerum nimia cõſuetudine cœpit amare qd' docta eſt. Et ego, inqt, trãſiui ſup pulchritudinẽ colli eius. Verbũ Hebraicum עָבַרְתִּי, id eſt, tranſiui, maxime quando à deo dicitur, ſemper plagas & aduerſa ſignificat: Deniq; & exterminator in Aegypto tranſiſſe memoratur. Quia ergo Ephraim uacca uel uitula diligit aream terere: ego, inquit, tranſiui ſuper pulchritudinem colli eius, & tumentes ceruicum toros iugo impoſito edomui. Quid memorem legis iugum? Ipſe aſcẽ B di ſuper eam, & me ita laborante, Iudas, hoc eſt duæ tribus cœperunt arua ſcindere uomere, & in ſulcos terrã reclinare. Portãte autẽ iugũ Ephraim, & arante Iuda: confregit ſibi ſulcos Iacob. Hic Iacob ad diſtinctionẽ Iſraël & Iudæ duodecim tribus intelligamus: qd' cœperint raſtris glebas frãgere: terrãq; cõminuere: ut emollita recipiat ſemẽtem, & fœcunda poſt modicũ ſeges pullulet. Pro tritura uel area, contẽtionem Lxx. trãſtulerũt: Et eſt ſenſus: Quia Ephraim nõ uult legis recipere iugũ: ego trãſibo & aſcẽdã ſup pulchritudinẽ colli eius: ut diſcat contentioſa uacca atq; laſciuiẽs laborare quod nõ uult. Iudas autẽ arabit ſponte ſua: qa habet tẽplũ & morat̃ in lege, ut tota certatim duodecim tribus arua p̃parẽt ad ſerendũ. Quodq́; ſequit̃ iuxta eoſdẽ Lxx. ſuperponã Ephraim & reticebo Iuda, roborabit̃ ſibi Iacob: hic eſſe ſenſus poteſt: Ephraim qui cõtẽtioſus eſt, & nõ uult legis onera portare, ĩponã captiuitatẽ: Iudã aũt parũper relinquã, & nihil loquar de eo: quicũq; aũt tã de Ephraim q̃ de Iuda mea p̃cepta ſeruauerit roborabit̃ ſibi & uocabit̃ Iacob. Secundũ ἀναγωγὴν, hoc dici poteſt: quod Ephraim qui eruditus fuit in lege dei ut tereret areã ſcripturarũ, & meditaret̃ ĩ ea die ac nocte: cœpit diligere contẽtionẽ, & iugum legis abijcere, & cõtẽdere cõtra eccleſiaſticos in ſubuerſionẽ audientiũ. Vnde dñs eleuatã ceruicẽ & ſibi ſublimia p̃mittẽtẽ: uel iugo p̃met, uel ipſe trãſiẽs calcabit pedibus ſuis, & aſcendet ſuper eũ: ut ſciat ſe habere dñm. Iudas aũt, hoc eſt eccleſiaſticus arabit: incœpto ope p̃ſeuerans, ſiue reticebo, inquit, Iudã.

HEB. pulchritudinẽ colli eius, & aſcẽdã ſup Ephraim: arabit Iudas: confrin a get ſibi ſulcos Iacob. Sẽminate uobis in iuſticia: metite in ore miſericordię: Innouate uobis nouale: tempus autẽ requirẽdi dominum, cum uenerit qui docebit uos iuſticiã. Araſtis

SEP. pulchritudinẽ colli eius ſupponam Ephraim, & reticebo Iudã: roborabitur ſibi Iacob. Seminate uobis in iuſticia: uindemiate fructum uitæ; illuminate uobis lumen ſcientiæ quoniã eſt tempus: quærite dominũ donec ueniant fruges iuſticiæ uobis. Quid

Non eñ ſani indigent medico, ſed qui male habẽt. C Iacob uero qui interpretat̃ ſupplãtator, & quotidie Luc.5.f ſupplãtat uitia atq; pctã: & accipit primitiua fratris יַעֲקֹב ſui & hęres paternæ poſſeſſiõis eſt, & dormit in Bethel בֵּית אֵל, quod interpretat̃ domus dei: ſulcos glebáſque cõfringet: ut molli ſinu iactatã ſementẽ terra ſuſcipiat, et faciat cẽtũ modios hordei: ſiue ut habetur in Hebræo centuplũ. Neq; eñ credendũ eſt qd' patriarcha Iſaac hordeo ſtuduerit, & nõ frumẽto. Vſq; hodie uir eccleſiaſticus Iacob glebas hiſtoriæ & literæ duritiam cõfringit in partes, & ſpiritaliter diuidit ut poſſint fruges reddere ſpiritales. Quod quidẽ & dñm feciſſe legimus: ut quinq; legis panes quos integros ppl's comedere Luc.9.b nõ poterat in fruſta cõcerperet: ut p apl'orũ manus ueſcẽdos credentibus daret. Qd' aũt dicit iuxta Lxx. ἐνισχύσει αὐτῷ ἰακώβ, id eſt, roborabit̃ ſibi Iacob: oſtẽdit ſibi omnẽ laborantẽ laborare: ut fructus capiat ſempiternos. a ¶Seminate uobis &c.) Seruat ab agricolis ſemel cœptam tranſlationem. Dixerat D Ephraim uitulã edoctã trituram areæ amare ac diligere, & ſe aſcẽdiſſe ſup collũ eius & araſſe Iudã, et cõfregiſſe ſulcos, ſiue glebas Iacob: Nũc pręcipit ut ſeminẽt ſibi per pœnitentiã, & ſeminent in iuſticia, id eſt, in lege; metantq; in miſericordia, id eſt, in gratia Exod.21.c euãgelij: Ibi eñ oculũ pro oculo, dentẽ pro dẽte: hic Matth.5.f legimus: Qui te p̃cuſſerit in dexterã maxillã: præbe ei & alterã. Cũq; ſeminaueritis in iuſticia, & meſſueritis in miſericordia: innouate uobis læta noualia. Redditq; cauſas cur ſeminent, cur metant, cur innouent læta noualia: Tempus, inquit, requirẽdi dominum eſt: cum uenerit Chriſtus atq; ſaluator qui docebit uos iuſticiã quam nũc ſperatis in lege: finis Roma.10.a enim legis Chriſtus eſt ad iuſticiã omni operãti bonũ. Pro eo quod nos diximus, metite in ore miſericordiæ, Lxx. trãſtulerunt, uindemiate fructũ uitæ: magiſq; ſemini conuenit meſſio q̃ uindemia; fructus aũt uitę ipſe eſt, qui & lignũ uitæ. Et pro eo qd' nos poſuimus, innouate uobis nouale, illi uerterũt, illuminate uobis lumẽ ſcientiæ: ut ex operibus atq; mãdatis legis noticiã habere mereamur; iuxta illud quod in quodã libro legimus. Deſideraſti ſapientiã Eccles.1.d ſerua mãdata, & dñs dabit eã tibi: Qui eñ mandata in opa uerterit, ſeminat in iuſticia & metet ex ea fructus uitę. Vnde & alibi legim': Mãdatũ dñi lucidũ Pſal.18.a illuminans oculos. Et Eſaias ad dñm dicit: Lux p̃cepta tua ſup terrã. Et in alio loco: à mãdatis tuis intellexi. Pſal.118. His quoq; q ab eccleſia ſeparati ſunt & falſum ſibi Chriſtianorũ nomen aſſumunt; præcipitur ut agant pœnitentiã, & utrunq; recipiant teſtamentũ:

in ue

E in ueteri iuſticiam ſeminent: in nouo metant miſericordiam, & illuminent ſibi lumen ſcientiæ: ſiue innouent ſibi noualia & requirāt dominum, qui docere eos poteſt ueram iuſticiam: falſosq́ magiſtros deſtruant: à quibus non diſcunt iuſticiam, ſed iniquitatē. a ¶ Araſtis impietatē &c.) Cogor cōtra uoluntatem meā ſæpius de Hebrææ linguæ ꝓprietatibus diſputare: Neq; eñ rhetorū more ſentētias repetimus: uerba cōſtruimus, & audientes uel legentes in laudes noſtras declamatiōibus ſuſcitamus: ſed quæ obſcura ſūt, maxime alienæ līguæ hoībus explanare nitimur. Supra ubi nos interꝑtati ſumus: arabit Iudas, in Hebraico legit׳ יַחֲרִישׁ per י primam literā: quā Lxx. ו putātes, interpretati ſunt, & tacebo. Nunc quoq; in Hebræo ſcriptum eſt חֲרַשְׁתֶּם quod nos uertimus, araſtis, pro quo Lxx. tranſtulerunt, quid reticetis: ſimili errore quo ſupra, ſilentium pro aratione interpretantes. Eſt autem ſenſus iſte dictorū: Super collum uitulæ Ephraim contentioſæ amantisq; trituram: ego tranſiui & ego aſcendi: ut arante Iuda & cōfringente ſulcos Iacob, tereret areā, & ſolis ferret calorem: Monuitq; eos ut ſeminarent in iuſticia, & meterent in miſericordia, & facerēt ſibi noualia: tempusq́; requirendi dominum illud eſſe cognoſcerent: quo uenturus eſt qui docebit nos iuſticiam. Me hæc iubente & uolēte de lætis noualibus fructus iuſticiæ ac miſericordiæ accipere: arauerūt impietatem: qua egerunt impie cōtra dominum, relinquentes creatorem & colentes idola, & meſſuerunt iniquitatem: de malo ſemine malas fruges recipientes, de quibus fecerunt non ſolum panem ſubcinericium, ſed fraudulentum atq; mendacem: qui uana ſpe deciperet comedētem. Iſtiuſmodi ſunt hæretici: qui arant ſermone cōpoſito & protegunt uel tacent impietatē: ne impietas eſſe uideatur, ſed credatur pietas. Vnde quia dixerunt in corde ſuo, nō eſt deus: corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt, & meſſuerunt ſiue uindemiauerūt iniquitates. Quomodo enim radix omnium malorum eſt auaricia: ſic peccatorum ſcelerumq́; cunctorum radix eſt impietas: quam qui arauerit ſiue ſeminauerit, metet iniquitates. Qui igitur arauerunt impietatem & meſſuerunt iniquitates, comederunt fructum mendacij: omnia quæ falſa ſunt deceptis populis prædicantes: ut non quærant panem uerum, qui de cœlo deſcendit: ſed panem mendacij qui ſuffocat & interficit deuorantes. b ¶ Quia confiſus es in curribus tuis: in multitudine fortium tuorum conſurget tumultus in populo tuo &c.) Ideo comedetis frugem mendacij: & in cunctis quæ propoſuiſtis ſpes uos uana decepit: quia confiſus es ò Ephraim in uijs idololatrię tuę hæ ſūt eñ uiæ tuę, & in multitudine fortium tuorum, non in deo habens ſpem: ſed in exercitus robore: Itaque conſurget tumultus in populo tuo, quod Hebraice dicitur שָׁאוֹן, id eſt, ſonitus et fremitus ululātis exercitus: qbus clamātibus, omnes munitiōes tuæ uaſtabuntur, & ea quæ munita arbitrabaris & tuta, patebunt hoſtibus, & ſic uaſtabuntur: quomodo uaſtatus eſt atq; contritus Salmana princeps Madianitarum, qui interfectus eſt à domo Hierobaal: Iudic. 8. c

H Haud dubium quin Gedeonē ſignificet: qui ex eo quod deſtruxit phanum Baal lucumq́; ſuccidit: & ille ſe uindicare non potuit, cognomentum Hierobaal ſortitus eſt, id eſt, ulciſcatur ſe Baal: ut quomodo Salmana interfecit filios coram matribus: ipſis quoq; matribus deinceps interfectis: ſic & filij tui ò Ephraim te præſente interficientur, qui & ipſe trucidandus es. Quærimus, ubi ſcriptum ſit, quod Salmana matrem ſuper filijs occiderit. Legimus in Iudicum libro loquente Gedeone ad principem Madian: Quomodo abſque liberis fecit gladius tuus multas matres: ita ſine filijs erit inter mulieres mater tua. Sicut igitur uaſtatus eſt Salmana ab Hierobaal, quem male quidam arbitrantur Hieroboam filium Nabath, qui decem tribubus præfuit & uaſtatus eſt: ut in Hebræo continetur ab אַרְבֵּאל: id ipſum ſignificante, quod & Hierobaal, ſed breuiori diſertioriq́; ſermone: ſic fecit uobis ò Iſraël à facie maliciarum ueſtrarum Bethel, in qua uitulum aureum poſuiſtis, & eſtis uenerati Aegyptios deos. Pro בֵּית אֵל quod interpretatur domus dei: Lxx. tranſtulerūt οἶκος τοῦ ἰσραήλ, id eſt domus Iſraël, quod in Hebræo penitus non habetur. Euaſimus utcunq; de confragoſis locis: Nunc in altum uela tendentes, allegoriæ pelagus tranſeamus. Quia confiſus es ò Ephraim in uijs ſiue in curribus tuis: de quibus ſcriptum eſt: Hi in curribus & hi in equis: nos autem in nomine domini dei noſtri magnificabimur: & confiſus es in multitudine fortium tuorum, quos tibi falſa ſciētia roboraſti: ideo cōſurget Pſal. 19. b

(margin: ויחורש; יְרֻבַּעַל)

a HEB. Arâſtis impietatē, iniquitatem meſſuiſtis: comediſtis frugem mendacij. b Quia cōfiſus es in uijs tuis: in multitudine fortiū tuorum conſurget tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuæ uaſtabuntur: ſicut uaſtatus eſt Salmana à domo eius: qui uindicauit Baal in die prælij matre ſuper filios alliſa: ſic fecit uobis Bethel à facie maliciæ nequitiarū ueſtrarum.

Cap.

SEP. Quid reticetis impietates, & iniquitates eius uindemiaſtis: comediſtis fructum mēdacem: Quia ſperaſti in curribus tuis: in multitudine fortitudinis tuæ: conſurget perditio in populo tuo, & omnia murata tua abibūt ſicut princeps Salmana de domo Hierobaal in diebus belli: matrem ſuper filios alliſerūt: ſic faciam uobis domus Iſraël à facie malitiarum ueſtrarum.

Cap.

A get tumultus & ſonitus in populo tuo. Quicquid enim loquuntur, nō habent uocem ſententias explicātem: ſed tumultum clamoremq́; & ſonitū: Et omnes munitiōes tuæ ſiue quæ murata ſunt uaſtabūtur: nō enim teſtimonijs ſcripturarū: ſed arte dialectica, & argumētis philoſophorū munita ſunt atque cōſtructa: Sicut uaſtatus eſt quondā Salmana à Gedeone, matre ſuꝑ filijs interfecta: Cuius hiſtoriæ & octogeſimus ſecūdus pſalmus meminit: ubi inter cæteros duces Madian etiam Salmana fuiſſe cōmemorat, dicens: Fac eis dñe, haud dubiū quin eos ſignificet qui cōtra dominū inierunt pactum ſiue teſtamentū, ſicut Madian & Syſare. Et poſt reliqua: Pone, inquit, principes eorū ſicut Oreb & Zeb, & Sebee, & Salmana, omnes principes eorū qui dixerant: hæreditate poſſideamus ſanctuariū dei. Et in hoc eodem pſalmo duces hæretici deſcribūtur: qui altare dei ſibi uēdicare conati ſunt. Quodq́; ſequit̃: Sic fecit uobis Bethel à facie maliciæ nequitiarum

B ueſtrarū: proprie hæreticorū principibus coaptatur: quod eis fecerit Bethel quā ipſi uocāt Bethel, hoc eſt domū dei, & falſam eccleſiam: ut ſit ſenſus: Sic uobis faciet eccleſia ueſtra quam uocatis domū dei: cæterū ex quo à uobis tenetur, appellanda eſt Bethauen, id eſt domus idoli propter multitudinē maliciarum ueſtrarum. בֵּית אָוֶן

Cap. XI.

SIcut mane tranſijt &c.) Diuerſis figuris eundē explicat ſenſum. Qui ſupra dixerat, trāſire fecit Samaria regē ſuum quaſi ſpumā ſuper faciē aquæ: eo quod ſpuma & bullæ in aquarū ſummitatibus natātes celeriter diſſoluātur: Nunc eandē rem ſub alia ponit ſimilitudine: Sicut enim ortus auroræ & diluculū & principiū diei, quod appellatur mane, inter noctis ſolisq́; uiciniā trāſit celeriter: ita ut finiatur nox & clareſcat dies: ſic rex Iſraël, id eſt, decem tribuū, uelociter trāſiet: Exponitq́; beneficia quæ in ipſum cōtulerit deus. Dū, inquit, eſſet puer & paruulus & captus in Aegypto teneretur: intantum eum dilexi ut mitterē ſeruū meum Moyſen: & ex Aegypto uocarē filiū meum: de quo dixi in

Exo. 4. f alio loco: Filius primogenitus meus Iſraël. Et quia Iſraël ſingulariter quidē dicitur: ſed pluraliter intelligitur: quomodo & populus & Ephraim & Iudas: ſiquidē in numero ſingulari multus eſt numerus, qui hoc numero cōtinetur: ueteris recordatur hiſtoriæ: quod uocauerit quidē eos per Moyſen & Aaron, qui uocauerūt eos ut egrederētur de Aegypto: ipſi uero uocati ab eis receſſerūt à facie eorum uertentes eis terga, mentis duritiam geſtu corporis indicantes. Nec eis ſuffecit uocātes cōtemnere, niſi immolarēt Baal & ſculptilibus ſiue ſimulachris C

adolerēt incenſum. Adoraſſe eos Baal primum ſub Achab rege Iſraël legimus: qui Sidonij regis filiā Iezabel duxit uxorem: & Babyloniū ac Phœnicis idolum tranſtulit in Samariam. Ergo diſtātia peccata temporibus, uno ſermone coniungit: quomodo primū uocati ſint de Aegypto & appellati filij: deinde in ſolitudinem receſſerint à deo: Beelphegor magis colētes quàm deū: & poſtea in terra ſancta Baalim, & Aſtaroth, & cæteris idolis ſeruierint. Et tranſire hæreticos inſtar diluculi, & regem eorum diabolum uel hæreſiarcham intelligimus: quos in infantia quando crediderunt in eccleſia & erant paruuli & Chriſti nomine cenſebātur: dilexit deus & uocauit illos de tribulatione & tenebris Aegypti: Vocauit autē per apoſtolos & doctores eccleſiæ. Cumq́; à meis, inquit, ducibus ſint uocati, receſſerunt à facie eorū: & adorauerūt Beelphegor, hoc eſt ſuis uitijs & libidini ſeruierūt: & poſtea immolabant Baalim & ſimulachris quæ ſibi cōfinxerant. Singuli enim hæreticorū habent deos ſuos, & D

quodcunq; ſimulauerint, quaſi ſculptile colūt atq; conflatile. Pro eo quod nos diximus: Ex Aegypto uocaui filiū meum: Lxx. tranſtulerūt: ex Aegypto uocaui filios eius: quod in Hebraico non habetur: nulliq́; dubiū eſt Matthæum de hoc loco ſumpſiſſe teſtimoniū iuxta Hebraicam ueritatem. Ergo qui detrahunt noſtræ translationi, uideāt ſcripturā, de qua euāgeliſta hoc teſtimoniū ſumpſerit: & interpretatus eſt in domino ſaluatore: quādo de Aegypto reductus eſt in terrā Iſraël: & cum inuenire nō quiuerint: deſināt rugare frontem, adducere ſupercilium, criſpare nares, digitis cōcrepare. Hunc locū in ſeptimo uolumine Iulianus Auguſtus quod aduerſum nos, id eſt, Chriſtianos euomuit, calumniatur: & dicit quod de Iſraël ſcriptū eſt, Matthæus euāgeliſta ad Chriſtū trāſtulit: ut ſimplicitati eorū qui de gentibus crediderant illuderet. Cui nos breuiter reſpōdebimus: Primum Matthæum euangelium Hebræis literis ædidiſſe: quod nō poterāt legere niſi hi qui ex Hebræis erant: ergo non propterea fecit ut illuderet ethnicis. Sin autē Hebræis illudere uoluit, aut ſtultus aut imperitus fuit: ſtultus ſi apertum finxit mendacium: imperitus ſi non intellexit, de quo hæc dicerētur. Stulticiā ipſum uolumen excuſat: quod prudenter ordinateq́; cōpoſitum eſt: imperitum non poſſumus dicere quem ex alijs teſtimonijs ſcripturarū ſcientiā legis habuiſſe cognoſcimus. Supereſt ut illud dicamus quod ea quæ τυπικῶς præcedunt in alijs: iuxta ueritatem & Matth. 2. c 3. Reg. 16. g

Caput XI.

a SIcût mane tranſijt: pertranſit rex Iſraël: quia puer Iſraël: & dilexi eum: & ex Aegypto uocaui filium meum: Vocauerunt eos: ſic abierunt à facie eorum: Baalim immolabant & ſimulachris ſacrificabant.

Cap. XI.

MAne proiecti ſunt ꝓiectus eſt rex Iſrl̃: quia paruulus Iſraël: & ego dilexi eum & ex Aegypto uocaui filios ſuos. Sicut uocaui eos ita abierunt à facie mea ipſi: Baalim immolabāt & ſculptilibus adolebant.

E adimpletionem referātur ad Chriſtum:quod Apoſtolum in duobus mōtibus Sina & Sion,& in Sara & Agar feciſſe cognouimus. Neque enim eſt Sina mons, & non eſt Sion:non fuit Sara & non fuit Gal.4.c Agar:quia hęc apoſtolus Paulus ad duo retulit teſtamēta.Sic igitur hoc quod ſcriptū eſt:Paruulus Iſraël & dilexi eum:& ex Aegypto uocaui filium meum:dicitur quidem de populo Iſraël:qui uocatur ex Aegypto qui diligitur : qui eo tēpore poſt errorem idololatriæ quaſi infans & paruulus eſt uocatus: ſed perfecte refertur ad Chriſtū. Nam & Iſaac in typo Chriſti fuit: quod futuræ mortis ligna ſibi ipſi portauerit:& Iacob quia Liam dolentem oculos:& Rachel pulchram habuerit uxorē. In Lia quæ maior erat,cæcitatē intelligimus ſynagogæ:in Rachel pulchritudinem eccleſiæ:& tamen qui ex parte Typi fuerūt domini ſaluatoris,nō omnia quæ feciſſe narrātur, in typo eius feciſſe credēdi ſunt:Typus enim partē F indicat:quod ſi totū præcedat in Typo,iam nō eſt Typus,ſed hiſtoriæ ueritas appellāda eſt.Hæc breuiter ut in cōmentarijs diximus:nūc ad reliqua recurramus. a ¶Et ego quaſi nutricius Ephra.&c.) Multum inter ſe Hebraicum & Lxx.interpretum æditio diſſonat.Tentemus igitur iuxta Hebræos hiſtoriam:iuxta Lxx.ἀναγωγὴν texere.Qui ſupra dixerat:puer Iſraël & dilexi eum:& ex Aegypto uocaui filiū meum:& poſtea intulit quod perpetrauerit nefas,Baalim immolabāt & ſimulachris ſacrificabāt:Nūc narrat quo Iſraël amore dilexerit,ſecundum illud quod in Deuteronomio legitur:Porta- Deut.1.c uit te dn̄s deus tuus ut ſolet homo geſtare paruulū filium ſuū in omni uia per quam ambulaſti:donec Ibi.32.b uenires ad locū iſtum.Et in alio loco:Expādit alas ſuas & aſſumpſit eū atq; portauit in humeris ſuis. Ego,inquit,qui pater erā,nutricius factus ſum:& paruulum meum in ulnis meis ipſe portabā,ne læderet in ſolitudine:& ne uel æſtu uel tenebris terreretur,in die nubes erā,in nocte ignis columna:ut quos protexerā,meo illuſtrarē & ſanarem lumine: cumq; peccaſſent & feciſſent ſibi uituli caput,dedi locū pœnitētiæ:& ignorauerunt quod curarē eos, & uulnus idololatriæ quadraginta annorū ſpacio obducerē,& priſtinæ redderē ſanitati.Curaui autē eos propter funiculos & uincula charitatis: quibus mihi Abraham , Iſaac & Iacob aſtrinxeram. Pro Adam enim Aquila & Symmachus & Lxx.& Theodotio,homines tranſtulerunt:ut dicerent,in funiculis hominum traham eos,in uinculis charitatis,Quodq; ſequitur:Ero eis quaſi exaltās iugum:

a HEB. ſacrificabant.Et egō quaſi nutricius Ephraim, portabam eos in brachijs meis:& neſcierūt quod curarē eos. In funiculis Adā traham eos:in uinculis charitatis.Et ero eis quaſi exaltans iugum ſuper maxillas eorum : & declinaui ad eum ut ueſceretur.

Non

SEP.adolebant.Et ego colligaui Ephraim:ſuſcepi eū ſuper brachiū meū:& non cognouerunt ut ſanarem illos in corruptione hominum:extendi eos in uinculis charitatis meæ. Et ero illis,quaſi dans alapas homo ſuper maxillas eius : & reſpiciam ad eum præ-

ualens

pro quo interpretatus eſt Symmachus:& putauerunt quod imponerem iugum ſuper maxillam eorum:dupliciter accipitur: Aut abſtuli ab eis iugū G cunctarum per circumitum nationum:aut legem meam quaſi grauiſſimū iugi pōdus arbitrati ſunt. Et dedi eis eſcam manna in deſerto quo ueſcerenť,hoc eſt enim, quod ait, declinaui ad eum, ut ueſceretur:pro quo interpretatus eſt Symmachus:& declinaui ad eum cibos: Non quod deus ad eum declinauerit: ſed quod cibum mannæ ad eum fecerit declinare. Aliter:Intantum dilexi eos:& tam clemēs paſtor fui:ut morbidam ouem humeris meis ipſe portarem:ipſi uero ignorauerūt quod mea illos paſſione curarē:& qui amator ſum omnium hominum,traherem eos ad credendum in uinculis charitatis:iuxta illud quod in euangelio ſcriptū eſt:Nemo uenit ad me,niſi pa- Ioan.6.e ter qui miſit me traxerit eum.Et arbitrati ſunt iugum meum leue,eſſe grauiſſimum:& declinaui ad eos deferens regna cœlorum:ut cum eis ueſcerer H aſſumpta forma hominis:ſiue dedi eis eſum corporis mei:ipſe & cibus & cōuiua.Tranſeamus ad intelligentiā ſpiritalem,iuxta Lxx.dūtaxat interpretes:ne ſi utrūq; & ſecundum hiſtoriā & ſecundum ἀναγωγὴν,uoluerimus exponere,tendamus libri magnitudinē:Illis immolātibus,Baalimq; de ſuo corde finxerunt:& me uocāte fugiētibus à facie mea: ita enim in Lxx.cōtinetur:Ego clemētiſſimus dominus ligabā pedes Ephraim,ne à me longius fugerent:hoc enim ſignificat συνεπόδισα,ligabā autem teſtimonijs ſcripturarū,& diſputatione magiſtrorum eccleſiæ:ut ligatos per patientiā ſuis brachijs cōtineret,non intelligētes quod patiētia dei ſalutis eorum eſſet occaſio: Vnde in corruptione hominum,uidelicet magiſtrorū,qui eos deceperāt cōtractos perfidiæ frigore,extendi calorē fidei:& quaſi repugnantes uinculis meæ dilectionis aſtrinxi.Et quia nō ſua ſpōte currebāt:ſed uincti funibus trahebantur:paululū maxillas eorū alapis uerberaui: non puniens,ſed corrigens & emendans.Iudex lacerat carnes,torquet funiculis, flagellis atq; ignibus cruciat. Qui autem pater eſt: laſciuientem filium palma percutit manus.Et pulchre non dixit: ero eos alapis uerberans,ſed quaſi homo maxillas manu percutiens:Percutit autem deus filios aberrantes cōminatione pœnarum:euāgelica lectione, & teſtimonijs prophetarum. Cumq; ſic percuſſerit in maxilla ut hæreticorū panem atq; doctrinam excutiat de ore polluto:tunc reſpicit ad eum dicēte ſibi filio uerberato:Reſpice in me & miſerere mei. Pſal.85.c

Et iterum:

A Et iterū:Reſpice & exaudi me domine deus meus. Ibi.12.a Cumq; eos reſpexerit,prȩualebit ſiue proderit eis: id eſt,ſuperabit aduerſarios:& de fugitiuis ſeruos faciet.Siue dabit eis uerū & dulcem cibū qui prius hæreticorū mēdacia & cibos amariſſimos deuorabant. a ¶Non reuertetur in terram Aegypti&c.) Quādo dicit: non reuertetur in terrā Aegypti: oſtendit quod reuerti cupiat ſed ire nō poſſit.Reuerti autem cupiebat Iſraël ab Aegyptijs auxiliū efflagitās:ſed poſſeſſus eſt ab Aſſyrio:qui cepit eum & dominatus eſt illius iure uictoris: & hoc paſſus eſt: quia conuerti noluit,nec agere pœnitentiā.Vel certe dicamus quod reuerſus ſit in terrā Aegypti : quando B Aegyptios in terra ſancta adorauit deos,uel illo ſenſu accipiēdum quo ſupra dictum eſt:Aegyptum inuocabāt:ad Aſſyrios abierunt.Cœpit itaq; gladius in ciuitatibus eius:ſiue irruet:ut interpretatus eſt Aquila:aut uulnerabit,ut Symmachus tranſtulit. Et uide quantum pondus ſit miſeriarum,ut non agri uel poſſeſſiones ac rura uaſtentur:ſed medias ciuitates hoſtis introēat,& conſumat electos eius, ſiue brachia illius:ut interp̄tatus eſt Symmachus, quod Hebraice dicitur,בַּדָּיו. Cumq; cōſumpſerit gladius electos & principes,ſiue robur exercitus: & deuorauerit uel capita uel cōſilia eorum,ut non poſſint aliquod inuenire præſidiū:tunc plebs miſerabilis quæ ad me reuerti noluit,meum ad ſe reditum præſtolabitur:& ſero aget pœnitentiam,hoſtibus cuncta uaſtātibus:Itaq; quia peccata grādia grandibus ſunt punienda ſupplicijs:imponent eis qui derelicti fuerint de populo(rege eorū ac principibus Aſſyrio mucrone truncatis) iugum grauiſſimum ſeruitutis:& imponēt pariter quod non auferetur iuxta literam:niſi ſpiritualiter tollatur in Chriſto.Iuxta Lxx.habitabit Ephraim in Aegypto:terram ſanctam ſe habere dicens,& eccleſiam domini ſaluatoris:ſed uitijs atque peccatis & peruerſitate fidei ſemper in Aegypto cōmoratus eſt. Quia igitur habitauit in Aegypto:ſenſus magnus Aſſyrius erit rex eius:noluit enim reuerti ad eccleſiam:& uirtute perdita, id eſt Chriſto: qui eſt dei uirtus & dei ſapiētia:ſemper in languore uerſatus

a HEB. Nōn reuertetur in terram Aegypti:& Aſſur ipſe rex eius:quoniā noluerūt cōuerti.Cœpit gladius in ciuitatibus eius & cōſumet electos eius & comedet capita eorum:& populus meus pēdebit ad reditum meū:Iugū aūt imponetur eis ſimul quod non b auferet. Quōmodo dabo te Ephraim:protegā te Iſraël?quomodo dabo te ſicut Adama:ponam te ut Seboim? Cōuerſum eſt in me cor meū:pariter cōturbata eſt pœnitudo mea. Non faciam furorem iræ meæ:non conuertar ut diſperdam

SEP. ualens ei. Habitabit Ephraim in Aegypto : & Aſſur ipſe rex eius:quia noluit cōuerti. Et infirmatus eſt gladius in ciuitatibus eius:& requieuit in manibus illius:& comedent de cogitatiōibus ſuis:& populus eius ſuſpēſus eſt ex incolatu ſuo: & deus ſuper precioſa eius iraſceť & nō exaltabit eum. Quid faciā tibi Ephraim:protegam te Iſraël? Quid faciā tibi? ſicut Adama ponam te,& ſicut Seboim cōuerſum eſt cor meū in ipſo:ſimul cōturbata eſt pœnitudo mea.Nō faciā iuxta irā furoris mei.

Non

eſt & infirmus fuit,cunctis dæmonibus ac pertur- C bationibus ſubiacens:idcirco gladius,hoc eſt ſcientia ſpiritalis uel ſermo eccleſiaſtici uiri uaſtās atq; debellans ſemper uerſabitur in urbibus eius:quas impie extruxit cōtra dn̄m:& ipſe gladius requeſcet in manibus eius: ut occiſus ab alio, aliū nō poſſit occidere:nec cōtra aduerſariū leuare manum.Deniq; recipient & uorabunt ſecūdū cōſilia ſua. Infelix autē populus & uulgus indoctum ſuſpirabit antiquam patriam & captū ſe eſſe ſentiet:ſiue pendebit in incolatu ſuo neſciens quid agat:& quò uertatur ignorans:deus uero ſuper precioſa eorū, aurum uidelicet & argētū quæ acceperant ab eo:de quibus ſæpe diximus, iraſceť:& nequaq; D liberabit eum qui ſuo uitio corruit. Hoc iuxta Lxx.eundem autē ſenſum & Hebraico coaptabimus. b ¶Quomodo dabo te Ephraim: proteg.&c.)In eo loco ubi nos & Lxx.interpretati ſumus:protegā te Iſraël,in Hebraico ſcriptū eſt, אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל,quod Aquila trāſtulit ὅπλῳ κυκλώσω σε,id eſt ſcuto circundabo te. Quod cum in bonam partē putaremus intelligi:& ſignificare protectionem:ex æditione Symmachi cōtrarius nobis ſenſus ſubijcitur dicētis: ἐκδώσω σε,id eſt tradam te. Ex tranſlatione quoq; Theodotionis nō proſpera ſed aduerſaria demōſtrātur:ἀφοπλίσω σε, quod ſignificat nudabo te:& auferam à te ὅπλον,hoc eſt ſcutū, quo te ante protexeram:& hic ſenſus magis conuenit domino cōminanti.Quod igitur dicit:hoc eſt: quoniam noluerunt conuerti: & Aſſur factus eſt rex eorum deuorauitq; gladius & urbes & principes & populum: & imponetur eis iugum, quod non auferetur ab eis,& uidebatur dura ſententia, nequaq; eis locum pœnitētiæ derelinquens. Nunc deus parentis ad Iſraël loquitur affectu:Quid tibi faciam Ephraim?quomodo te meo auxilio denudabo?quid tibi faciam?qua te arte corripiam?quo potero ſanare medicamine? ſicut Adama & Seboim ponam te:quæ duæ ſunt quinq; urbiū,ſicut in Geneſi legimus:Sodoma & Gomorra, Adama Gene.19.e & Seboim & Bale,quæ eſt Segor:& Syro ſermone Zoara dicitur.Ponam itaq; & uertam te in ſolitudinem,& delebo uſque ad cineres ac fauillas:ſicut

 deleui

E deleui Adama & Seboim. Cumq; durā imò crudelem ſentētiā protuliſſet: rurſum parētis affectu miſericordia uincitur: & auſteritatem iudicis pietate mitigat patris. Dicit enim: Cōuerſum eſt in me cor meū: pariter conturbata eſt pœnitudo mea. Statim ut loquutus ſum, me Ephraim & Iſraël ſicut Adama Seboimq; poſiturum: mea cōmota ſunt uiſcera. Pœnituit me meū quōdā populū delere in perpetuū: idcirco nō faciā ſecūdū furorem iracūdiæ meæ: nec de mea clementia cōmutabor, ut diſperdam Ephraim: nō enim percutio ut perdā in perpetuum, ſed ut emēdem: Crudelitas mea, pœnitētiæ & pietatis occaſio eſt: deus enim ego ſum & nō homo. Homo ad hoc punit ut perdat: deus ad hoc corripit ut emendet. In medio tui ſanctus: & nō ingrediar ciuitatē: hoc eſt nō ſum unus de his qui in urbibus habitāt: qui humanis legibus uiuūt: qui crudelitatē arbitrant̄ iuſticiā: Ius

F ſummū ſumma malicia eſt: mea aūt lex meaq; iuſticia, eſt ſaluare correptos. Poſſumus & aliter dicere: quia primus Cain parricida extruxit ciuitatem in nomine filij ſui Enoch: in huiuſcemodi urbem dn̄s nō ingreditur, quæ ex ſcelere & ſanguine & parricidio fabricata eſt. Sin aūt uoluerimus legere: quomodo dabo te Ephraim, protegā te Iſraël: ſic intelligēdū eſt: Quid tibi faciā, num protectione dignus es, qui tāta feciſti? Notādū quoq; quod ubi contra Iudā dicitur, id eſt populū dei: nō Adama ponit̄ & Seboim: ſed Sodoma & Gomorra. Legimus enim

Eſa. 1. c in Eſaia: Audite legē dei principes Sodomorū: attendite uerbū dn̄i populus Gomorræ. In euāgelio

Matth. 10. b quoq; ciuitas quæ apoſtolos nō receperit, excutiētibus eis puluerē pedū ſuorū: dicitur de ea: quod in die iudicij tolerabilius ſit terræ Sodomorū & Gomorræ q̄ ciuitati illi: Et ad Hieruſalē prophetalis ſermo dirigitur: iuſtificata eſt Sodoma ex te. Datur ergo nobis ſuſpicio: quod Sodoma & Gomorra principes fuerint in peccato: & Adama & Seboim

Sapien. 6. a earū exēpla ſectatæ ſint: & quod potētes potenter

Luc. 12. f tormenta patiātur: & ſeruus qui ſcit uoluntatē dn̄i ſui & nō facit eam: uapulet multis. Vnde & eccleſiaſtici: ſi iiſdē quibus hæretici ſceleribus cōtinentur: nequaq; Adamæ & Seboim, quæ inferiores ſunt: ſed Sodomæ & Gomorræ quæ maiorū criminum eſſe dicunt̄ cruciatibus ſubiacebūt. Ad hæreticos quoq; deceptumq; ab eis populū loquit̄ dn̄s: quod niſi egerint pœnitētiā, ponātur ſicut Adama & Seboim, ut nullam ſpem habeāt ſalutis. Rurſum

G ut clemētiſſimus pater, dicit ſe ſuā mutare ſententiam: & pœnitere quod talia ſit loquutus: ut illos quoq; ad cōuerſionē & ad pœnitētiā prouocet: Nō faciā, inquit, in furore meo: nō diſperdā Ephraim. Quātū, inquit, in me eſt: quātū ego cupio: ſi errorem ueritate correxerit: ſi me magis amauerit q̄ principes hæreſeos: deus eñ ego ſum & nō homo: lapſis manū porrigā: errātes ad ſalutē uocabo. Et quia ſanctus ſum propterea non ingrediar ciuitatē, id eſt conciliabula & urbes hæreticorū. Foras exeuntes de urbibus ſuis libenter recipio: in ciuitates corū non ingrediar. Hoc quod dixi nō ingrediar ciuitatē: & iuxta Lxx. ſequitur: poſt dn̄m ambulabo: quidā ſic interp̄tati ſunt: ut dicerent dn̄o populū reſpōdiſſe: & eſſe ſenſum: Quia cōuerſum eſt cor tuū in te & nō ſecūdū peccata noſtra feciſti nobis: ſed imitaris clemētiā tuā, & noſtra

H delicta nō punis, & polliceris te ſanctū & clementē in noſtri medio uerſaturū: idcirco & ego malorꝫ hominū nō ingrediar ciuitatē: nec ero de numero peccatorū: ſed ambulabo poſt dn̄m deū meū. Hebræi aūt ex perſona dei ita ediſſerūt: Nō te derelinquā: nō ibo ad aliā gentē, nec ingrediar alterā ciuitatē. a ¶Poſt dn̄m ambulabūt &c.) Dn̄o proſpera pollicēte, populus cōuertit̄ ad eum: & ambulabit poſt dn̄m: quia dn̄s rugiet quaſi leo: De quo & Amos propheta commemorat: Dn̄s de Sion rugiet: & de *Amos. 1. a* Hieruſalē dabit uocē ſuā. Rugiet aūt quādo dicit: ſicut Adama, ponā te ut Seboim. Cūq; ille rugierit: tūc formidabūt filij maris ſiue aquarū: ut Lxx. trāſtulerūt. Etenim uerbū Maim quod per tres literas ſcribitur מים: ſi legatur מַיִם, aquas ſignificat: ſi מִיָּם de mari intelligit̄. Hæc Hebræi ad aduentū Chriſti referūt: quem ſperāt eſſe uenturū: Nos iam tranſacta conuincimus: quia & de Aegypto, & de Aſſyriis, hoc eſt & ab oriēte & occidēte, & ab aquilone & à meridie uenerūt: & quotidie ueniunt qui diſcūbāt cum Abrahā, Iſaac & Iacob. Filios aūt maris ſiue aquarū eos poſſumus appellare, qui ſagena dn̄i cōprehēſi ſunt, & abſtracti de mari huius ſeculi. Cūq; capti fuerint de morte ad uitā: collocabūtur in domibus ſuis, quæ horrea uocat euangelium, in *Matth. 13. d* quibus electa & à paleis ſeparata frumēta cōdūtur. Natura leonū eſſe dicit̄: ut cum infremuerint & rugierint, omnia animātia cōtremiſcāt: & fixo gradu ſe mouere nō poſſint: tātus pauor eſt & tāta formido. Itaq; & dn̄s cum inſtar leonis rugierit & intonuerit ac dederit uocē ſuā: cunctæ aues & uniuerſa uolatilia

HEB. ſperdam Ephraim: quoniam deus ego & non homo: in medio tui ſanctus & non ingrediar ciuitatem. a Pōſt dn̄m ambulabunt: quaſi leo rugiet: quia ipſe rugiet & formidabūt filij maris & uolabūt quaſi auis ex Aegypto: & quaſi columba de terra Aſſyriorum: & collocabo eos in domibus ſuis, dicit dn̄s. Circundedit

SEP. Nō derelinquā ut deleatur Ephraim: quoniam deus ego ſum & nō homo: in te ſanctus: & non ingrediar ciuitatē. Poſt dn̄m ambulabo: ſicut leo rugiet: q̄a ipſe rugiet & formidabūt filij aquarum & uolabunt quaſi auis ex Aegypto: & quaſi colūba de terra Aſſyriorum: & collocabo eos in domibus ſuis, dicit dn̄s. Circundedit

A uolatilia perhorreſcent: & ibunt ad nidos, id eſt ad domos ſuas in quibus dn̄s habitabit cum eis. Dica-

1. Pet. 5. b mus & aliter. Cū uerus leo infremuerit, falſus leo qui eſt iuxta apoſtolum Petrū aduerſarius noſter, ilico cōticeſcet: & omne dogma peruerſum, os ſuū aperire nō poterit: quicq; ante ab eo capti fuerant, rugitu leonis ſoluti & cōminatiōe terribili, ſequētur dn̄m deū ſuum: Tunc timebūt filij maris ſiue aquarū: qui in amaritudine & falſis hæreticorū aquis fuerāt procreati: & aſſumptis pennis, uolabūt quaſi aues ex Aegypto, & quaſi columba de terra Aſſyriorū, & dicēt: Quis dabit mihi pēnas ſicut columbæ & uolabo & requieſcā? ut qui apud hæreticos laborauerant, requieſcāt in eccleſia: & habitent in domibus ſuis: de quibus fuerant errore ſeducti. Aegyptū, id

אשור est מִצְרַיִם tribulationē interpretari: & anguſtiam

B nouimus: Aſſyrios quoq; dirigētes: ſiue ut melius arbitramur, arguētes. Ab his ergo liberātur hæretici, cum habitare cœperint in domibus ſuis: & malis parētibus dixerint: Relinquet̄ uobis domus ueſtra deſerta. a ¶Circūdedit me in neg. &c.) Tradūt Hebræi huiuſcemodi fabulā: In exitu Iſraël ex Aegypto quādo ex alia parte mōs, ex alia rubrum mare: & ex alia Pharaonis cingebatur exercitus, & incluſus populus tenebat̄: cæteris tribubus deſperātibus ſalutē, & aut reuerti in Aegyptū, aut bellare cupiētibus: ſolus Iuda fideliter ingreſſus eſt mare: unde & regnū meruit accipere: & hoc eſſe quod nūc dicat̄: Iudas teſtis ſermonū dei, & aſtipulator ac uindex deſcendit cum deo in mare: & inter ſanctos fuit fideliſſimus: ut uerbis iubētis crederet dei. Hoc illi dicūt. Nos cœptæ explanationis ſequamur ordinem, quod circūdederit Ephraim regia tribus & domus Iſraël, populus qui tribui regiæ ſeruiebat: & circūdederit eū in negatione ſiue mēdacio: dum dn̄m negāt & idola cōfitētur. Iudas aūt, hoc eſt duæ tribus, quæ habebāt tēplū, legē, prophetas & ſeruabāt præcepta legalia, erāt teſtes gradiētesq; cū deo & cum ſanctis fideles. Sanctos poſſumus dicere, uel angelos uel patriarchas ac prophetas, & cæteros qui dei imperio ſeruiebāt. Ad cōparationem enim illius tēporis quo hæc dicebātur, aberrāte penitus Ephraim, & decepto in idolorum cultu Iſraël: ſolus Iuda remāſerat qui in dei cultu & teſtimoniis uerſaretur: & poſſet deſcendere cum eo, ſiue fortis eſſe cum forte: רד enim & deſcēſionē & fortitudinē ſignificat: pro quo Aquila trāſtulit ἐπικρατῶν. Iuxta ἀναγωγὴν circūdant hæretici dn̄m in mendacio, imò

C in negatiōe: Quicquid enim loquunt̄, negatio, imò mēdaciū eſt: & circūdāt eum in dolo ſiue in impietate domus Iſraël: dū uniuerſa quæ ſimulāt artifici ſermone cōponunt, & impietatē loquūtur contra dn̄m. Iudas aūt, hoc eſt uir eccleſiaſticus, nō ſupbit, nō inflatur tumore hæretico: ſed humiliat̄ cum deo: & cū ſanctorū choro fidelis eſt & robuſtus: dum ædificat domū ſuam ſuper petram quæ nulla tēpeſtate quatiat̄. Lxx. multo aliter tranſtulerūt: quod & Ephraim & domus Iſraël & Iudas circūdederint deū in mendacio & in impietate: & tantæ clementiæ ſit deus ut nō ab eis abſcidat ſpem ſalutis: ſed cognoſcat illos: & paratus ſit uocare populū ſanctū & populū dei qui nūc impietate peruerſus eſt. Iuxta tropologiā quoq; uelle deū & hæreticos ſaluari: & eccleſiaſticos peccatores & oēs ſuo uocabulo nūcupari.

D Qui aūt uere ſanctus eſt: nō circūdat deū in mēdacio, ſed in ueritate: pſalmiſta dicēte: Potēs es dn̄e: & *Pſal. 88. b* ueritas tua in circumitu tuo. Cap. XII.

Ephraim paſcit uētū &c.) Sacra narrat hiſtoria, Manahen regē Iſraël pace facta cum Aſſur, ab *4. Reg. 15. d* Aegyptiis auxiliū poſtulaſſe, & hoc eſt qđ nūc dicit̄, Ephraim paſcere uētos, id eſt ſpe uana ſe decipere ſequiq; καύσωνα, hoc eſt æſtū, & ire ad meridiē, nihilq; aliud agere tota die niſi ſibi illudere. Et dum huc illucq; diſcurrat, uaſtitatē & euerſionē ſuis urbibus præparare. An nō eſt uaſtitas atq; mendaciū pepigiſſe fœdus cū Aſſyriis: & oleū tuliſſe in Aegyptū, συνεκδοχικῶς à parte totū, quod uidelicet munera Aegyptiis miſerit. Licet q̄dā arbitrent̄ qđ nequaq; in Aegypto oleū gignit̄, ſed precioſiſſimū miſſum eſſe ab Ephraim, cuius terra Samaria olei fertiliſſima eſt. Porrò ſecūdū Tropologiā oēs hęretici peſſimo dæmonū ſpiritu cōtinet̄: de quo & in Ap̄lo ſcriptū eſt: Aduerſus ſp̄ūalia neq̄tiæ in cœleſtibus. Et *Ephe. 6. b* immundus ſpiritus cū exierit ab homine, & requiē *Luc. 11. c* nō inuenerit: ſeptē alios ſpiritus neq̄ores ſe ſibi copulat: & priſtinā reuertit̄ ad domū. Spiritu igitur peſſimo ſequūtur καύσωνα, id eſt ariditatē ſiue uentū urētē: qui cōtrarius floribus eſt & germinātia cuncta diſp̄dit: tota die inania uacuaq; ſectat̄: nec proprio errore cōtētus eſt: ſed multos diſcipulos, imò comites ſuæ uanitatis erroriſq; multiplicat. Fœdus quoq; facit cum Aſſyriis: quorꝫ princeps eſt ſenſus magnus: ut quæcūq; finxerit, ſapiēter ſimulaſſe uideat̄, ea ſapiētia quæ deſtruit̄ à deo: quam & Apoſtolus præcipit declinandam, dicēs: Videte ne quis *Col. 2. d* uos deprædetur per philoſophiā & inanem ſedu-

 ctionem,

a HEB. Circundēdit me in negatione ſua Ephraim: & in dolo domus Iſraël: Iudas autem teſtis deſcendit cum deo & cum ſanctis fidelis. Cap. XII.

b Ephraim paſcit uētum & ſequitur æſtum: tota die mendacium & uaſtitatem multiplicat: & fœdus cum Aſſyriis iniit: & oleū in Aegyptū ferebat. Iudicium

SEP. Circundedit me in mendacio Ephraim: & in impietate domus Iſraël & Iuda: nunc cognouit eos deus: & populus ſanctus uocabitur dei. Cap. XII.

Ephraim autē peſſimus ſpiritus perſecutus eſt æſtum tota die inania & uana multiplicauit: & teſtamentum cum Aſſyriis pepigit & oleum in Aegypto mercabatur.

E ctionē,ſecundū traditionē hominū,ſecundū clemēta mūdi.Sed & oleū fert in Aegyptū ſiue mercatur Aegypti ſapiētiā,eccleſiaſticis cupiēs miſcere dogmatibus oleū unctionis:quo ungebātur prophetæ ac ſacerdotes;quo ungebātur & reges.Hoc oleū habēt & ſancti de quibus dicit̄:

Pſal.127.a Filij tui ſicut nouellæ oliuarū in circūitu mēſę tuæ. Et bona oliua in qua oleaſter noſter inſertus eſt. Quāuis aūt conentur hæretici ueritati miſcere mendaciū: oleū aquis & ceteris humētibus & liquentibus rebus non poteſt copulari.Semp ueritas ſupra eſt:deorſumq; mēdacium. Om̄es aliæ ſpecies, id eſt,hæreſes,quæ nō habēt (ut diximus) oleū ueritatis,poſſunt ſibi miſceri:& de pluribus unum effici corpus. Sed harū

F oleū quod defertur in Aegyptū:& de terra ſancta ad Pharaonis regna deſcēdit,deteſtatur propheta,

Pſal.140.b dicēs:Oleum peccatoris nō impinguet caput meū. a ¶Iudiciū ergo dñi &c.) Ephraim ſemel paſcente uentos,& ſequente mendaciū:qui in tantam uenit amentiā:ut inter duas gētes aduerſarias dubius fluctuaret:faciēs pacē cum Aſſyrijs:& oleum portās in Aegyptū:Nūc mihi omne iudiciū eſt cum Iuda, & uiſitatio ſuper Iacob.Viſitationē autē uocat flagella atq; ſupplicia:ut qui Ephraim reddidit quod merebatur:Iudæ quoq; qui de Iacob ortus eſt ſemine;reddat iuxta uias & iuxta adinuentiones ſuas: qui nō tantū fortuito errore deceptus de humana concidit fragilitate:ſed inquiſiuit & adinuenit in quibus peccaret & rueret.Exponit aūt quāta bona Iudas,hoc eſt,Iacob acceperit:& in patre filius nominatur,ueteriſq; recordat̄ hiſtoriæ:ut & dei miſericordia erga Iacob:& illius cōtra dominū duritia cognoſcat̄.Dum adhuc eſſet in utero Rebeccæ,ſupplātauit fratrē ſuū Eſau:nō utiq; fortitudine propria,qui ſentire non poterat:ſed miſericordia dei qui cognoſcit & diligit eos quos prædeſtinauit.Et nō ſolū in utero ſupplātauit fratrē ſuū:ſed in fortitudine quoq; directus eſt cū angelo,quādo ad torrentē Iacob aduerſum angelū tota nocte pugnauit. Et quia directus cum angelo:propterea εὐθυτάτῳ,

* quod Hebraice dicitur ישר,hoc eſt dirigentis ſiue directi nomē accepit.Et inualuit,inquit,aduerſum angelum:& eius benedictione quem uicerat,cōfortatus eſt.Fleuit quoq; & rogauit eum,id eſt angelum,dicēs:Non te dimittam niſi mihi benedixeris,

a HEB.Iudiciū ergo dñi cū Iuda & uiſitatio ſuper Iacob iuxta uias eius & iuxta adinuētiones eius reddet ei. In utero ſupplantauit fratrē ſuū:& in fortitudine ſua directus eſt cum angelo,& inualuit ad angelum:& cōfortatus eſt:fleuit & rogauit eū:in Bethel inuenit eum:& ibi locutus eſt nobiſcum:& dñs deus exercituū dñs memoriale eius:& tu ad deū tuū conuerteris:miſericordiam & iudicium cuſtodi:& ſpera in deo

SEP.mercabatur. Et iudiciū dño cū Iuda ut ulciſcatur Iacob: iuxta uias eius & iuxta adinuētiones eius reddet ei.In utero ſupplantauit fratrē ſuū:& in labore ſuo præualuit deo:& cō fortatus eſt cum angelo & potuit:fleuerūt & deprecati ſunt me:in domo ὢν inuenerūt me & ibi dictū eſt ad eos:dñs autē deus om̄ipotēs erit memoriale eius: & tu in deo tuo cōuerteris: miſericordiā & iudicium cuſtodi : & appropinqua deo

Cumq; patris matriſq; conſilio in Meſopotamiam fugeret,inuenit eundem Angelum in Bethel:qui locutus eſt ad eum:locutus eſt nobiſcū,id eſt in patre locutus & filij eſt:& in Iacob dilexit & Iudam: ex quo tēpore uſq; ad præſens,nominis eius quod illi ab angelo & à deo impoſitū eſt, memoria perſeuerat.Cum hæc ſe habeāt ita:& tu ò Iuda imitare parentē tuum:plora & roga dñm exercituū: & ad eū cōuertere. Cuſtodi miſericordiam & iudicium, & cum utrunq; feceris,ſpera in deo tuo,ſemper bonis operibus ad maiora proficiens. Pro eo quod in Hebraico habet,fleuit & rogauit eum,in Bethel inuenit eum, & ibi loquutus eſt nobiſcū; legimus in æditione uulgata:fleuerunt & rogauerūt me in domo ὢν inuenerūt me:& ibi dictū eſt ad eos.ὢν interpretat̄ dolor.Si quis igitur flet,& agit pœnitentiam,& dñm deprecat̄,inueniet eum in dolore cordis ſui:& cum eum inuocauerit,ſibi audiet reſpondentē.Poſſumus Iudā eccleſiaſticū uirū intelligere, qui à dño corripitur:quod nō ſit priſtinorum in ſe beneficiorū eius memor:ſed quotidie peccatis peccata conſociet,& exponit quæ ſint ipſa beneficia: Cum te,inquit,naſcentē in fide eccleſia parturiret, ſupplātaſti Iudæum ſiue gētilem fratrē tuū:& eius accepiſti primogenita:& in fortitudine tua directus es cum angelo:uel uincēs aduerſarias fortitudines:uel roboratus benedictionibus angeli,qui ipſe eſt deus:& inualuiſti per figurā cōtra angelū, ut inualeſceres contra homines,& confortatus es. Cumq; eſſes uictoriā cōſecutus,fleuiſti & rogaſti angelum domini:& peccatorum ueterum recordatus,inueniſti eum in Bethel,hoc eſt in domo dei, quæ eſt eccleſia:ſiue in domo ὢν,doloris & lachrymarū & pœnitētiæ.Et ut ſciremus quis eſſet Iudas: ibi,inquit,locutus eſt nobiſcū,hoc eſt nobis Chriſtianis:& ex eo tempore uſq; in præſentem diem, Chriſti cenſemur nomine:& ipſo dirigente corrigimur.O itaq; uir eccleſiaſtice qui appellaris Iudas, & confitens:cōuertere quotidie per pœnitentiā ad dominū tuum:& ſi forte peccaueris,imitare prophetam dicentem:Laboraui in gemitu meo:lauabo per ſingulas noctes lectum meum: lachrymis meis ſtratum meum rigabo.Nec hoc dixiſſe ſufficiat,ſed dei ſerua mandata:fac in alios miſericordiam,ut & ipſe miſericordiā conſequaris:Iudicium Pſal.6.b

G (margin, beside "Cumq; patris")

H (margin, beside "domo ὢν inuenerūt me")

uerum

A uerum iudicat:ut in quo iudicaueris, iudicetur de te.Et ſpera in deo tuo ſemp:ſiue appropinqua deo tuo iugiter:ut omni tpe in uirtute pficiens,appropinques deo tuo. a ¶Chanaan in manu eius ſtathera doloſa,calumniam &c.)Monuerat Iudam ut conuerteretur ad dñm deū ſuum,& miſericordiam ſeruaret atq; iudiciū:& ſperaret in dño ſemper,ſiue appropinquaret ei iugiter:Nūc ad Ephraim,hoc eſt ad decē tribus ſermo conuertitur:quem uocat Chanaā: iuxta illud quod loquit̄

Dan.13.f Daniel ad preſbyterū:qui utiq; erat de ſemine Iuda: Semen Chanaan & nō Iuda, ſpecies decepit te. Et in

Ezech.16.a Ezechiel ad Hieruſalē dictum legimus:Pater tuus

Eſa.1.c Amorreus & mater tua Cethęa.Et in Eſaia dicitur ad tribum Iuda:Audite uerbum domini principes Sodomorum:percipite auribus legē dñi noſtri po-

Zach.14.d pulus Gomorræ.In Zacharia quoq; extremo uerſiculo legimus:& non erit Chananæus ultra in do-

B mo dñi.Dicit autem Chanaan,hoc eſt Ephraim habere in manu ſua ſtatheram doloſam ſiue iniquam:

Leui.19.g iubente ſcriptura:æqua ſint tibi pondera,& non ſolum habere ſtatheram iniquam ac doloſam, ſed diligere calumniam & opprimere homines per potētiam.Et ne putaremus Chanaan alium quempiam ſentiendum,ponit manifeſtius qui ſit iſte Chanaan: Dixit Ephraim:Veruntamen diues effectus ſum:& eſt ſenſus:Non refert unde poſſideam, dummodo

Iob.20.b poſſideam.Hoc morbo laborant plurimi, de qui-

Prouer.13.b bus ſcriptum eſt:Diuitiæ congregatæ inique, euo-

Luc.16.c mentur:Redemptio enim animarum uiri,propriæ diuitiæ. Vnde præcipitur ut faciamus nobis amicos de iniquo mammona,qui nos poſſint recipere in æterna tabernacula.Ephraim autem qui gloriat̄ & dicit:Veruntamen diues effectus ſum : inueni idolum mihi ſiue ἀνωφελές, hoc eſt און:quod nō proſit poſſidenti,caſſo labore ſudauit.Sicut autem guloſi & luxurioſi uenter deus eſt: ita & auarus ado-

Luc.12.c rat auri idolum, & dicit in corde ſuo:inueni quod quærebam:ſed audiet:Stulte,hac nocte rapietur anima tua à te: quæ autem præparaſti,cuius erunt? Cunq; ſemel oculos eius diuitiarum:non dicam fulgor,ſed cæcitas occuparit,loquitur:Omnes labores mei non inuenient iniquitatem meam in quā peccaui:& eſt ſenſus:quicquid peccauero,ſi habuero diuitias ab his qui meo indigent auxilio,mihi non po-

Pſal.9.d terit imputari:ſecundū illud quod ſcriptū eſt: Et q iniqua gerit,benedicitur:Diuitum enim amici multi.Vnde & ad hæreticos hocipſum refert̄.Chanaan quippe interpretari poteſt, quaſi mouentes. Et no

HEB. in deo tuo ſemper. a Chānaan in manu eius ſtathera doloſa, calumniā dilexit:& dixit Ephraim: Veruntamen diues effectus ſum: inueni idolum mihi: omnes labores mei nō inuenient mihi iniquitatem quam peccaui. Et b egō dominus deus tuus de terra Aegypti: adhuc

SEP. deo tuo ſemp Chanaan in manu eius ſtathera iniquitatis, opprimere per potentiā dilexit: & dixit Ephraim:Veruntū diues effectus ſum:inueni requiē mihi:omnes labores eius nō inueniēt ei ꝓpter iniqtates ī qbus peccauit. Ego autem dñs deus tuus eduxi te de terra Aegypti: adhuc

C ta quod dixerit:quaſi mouentes,nō mouentes.Mouentes ſunt eos quos deceperint: quaſi mouentes illlos quos mouere tentauerint. Sed quia fundati ſunt ſuper petram,nullo poſſunt turbine concuti: nec pedum ſuorum mutare ueſtigium.In iſtiuſmodi Chanaā manu, hoc eſt, operibus, ſtathera doloſa eſt & iniqua: quicqd enim hæreticus loquitur,dei iuſticiā nō habet: & plenū eſt doli et fraudiū: unde & calumniā diligunt, dū deprimūt innocētes, ſiue opprimūt eos p potētiā.Opprimit̄ pauper eccleſiaſticus uerboſitate & argutijs hæreticorum;qui poſtq; aliquos deceperīt ſolēt dicere:diuites facti ſumus:habemus plurimam multitudinem: diſcipulorum turba nos ſequitur:inuenimus idolū uel refrigerium nobis.Idcirco enim uel maxime hæreſes componuntur,ut deuorent domos uiduarū: 2.Timo.3.b

quæ ſemper diſcunt & nunq; ad ſcientiam perueniunt ueritatis.Et pulchre inueni ait idolum mihi:

Omnia enim hæreticorū figmenta idola ſunt & ſimulachra gentiliū:nec multū differūt in impietete,licet in nomine diſcrepare uideant̄. Solentq; dicere: quicquid fecero:quicquid egero,mihi non poterit imputari:habeo enim diuitias meas argumēta philoſophorum:habeo populi multitudinē:quam qui aſpexerit,me peccare nō arbitrabitur. b ¶Et ego dñs deus tuus de terra &c.)Tu quidem tanta peccaſti ut lætareris in ſcelere:& multitudinem peccatorum putares eſſe diuitias,& diceres: Diues effectus ſum:inueni idolum mihi: omnes labores mei, peccata mea inuenire non poterūt: Ego autem dominus deus tuus q te eduxi de terra Aegypti,quādo ſeruiebas Pharaoni:& ædificabas de luto & paleis ciuitates:adhuc tribuo tibi locum pœnitētiæ:& magnitudine promiſſorum hortor, ut ad me redeas:adhuc enim ſedere te faciam in tabernaculis ſicut in diebus feſtiuitatis. Diem feſtiuitatis,ſcœnophegiam uocat : ſeptimo menſe quintadecima die menſis, quando de Aegypto egreſſi ſunt filij Iſraël.Sicut,inquit,in eo tempore te de Aegypto liberaui:& habitaſti in tabernaculis ad terram ſanctam,& ad locum templi ire feſtinās:Sic etiam nunc educam te de tribulatione & anguſtijs: & imminente captiuitate,ſi tamen feceris quæ pręcepi.Ego em̄ ſum qui per omnes prophetas & uaria genera uiſionū aſſimilatus ſum hominibus:& te ad pœnitentiam prouocaui.An non eſt humanæ ſimilitudinis,quādo Moyſes in altum extollens manus orat, Exod.17.c

ut Ieſus uincat Amalech:& crucis in eo ſacramenta monſtrentur; Nōne in manibus prophetarum aſſi-

D (margin, beside "Omnia enim hæreticorū")

 mulatur

E mulatur deus,quando Ionas tribus diebus ac nocti
bus in profundo eſt:ut dominũ ſignificet die tertia
ab inferis reſurgentem:Multiplicatas aũt uiſiones
Ezech. 10.c in omnibus prophetis legimus:quãdo in Ezechiel
dominum cernit in aurigæ modum ſedẽtem ſuper
Eſa.6.a Cherubim.Et Eſa
ias:Vidi,ĩquit,do=
minum ſedentẽ ſu
per thronũ excel=
ſum & eleuatũ: &
duo Seraphim in
circũitu eius cla=
mãtia ad inuicem:
Sanctus, ſanctus,
ſanctus dominus
deus ſabaoth. Et
Abacuc.3.a Abacuk:Stabat in
ſpecula ſua, ut cor
nua uideret in ma
nibus ſaluatoris: ĩ
quibus abſcondita
eſt fortitudo eius.
Pſal.84. Vnde & pſalmiſta
conclamat: Audiã
qd loquatur ĩ me
dominus deus. Vt
autẽ ſciamus oẽm
prophetiã in ſcri=
F pturis ſanctis ap=
pellari uiſionem.
Et omnis,inquit,populus uidebat uocem domini:
unde & prophetæ ante dicebantur uidentes. Ad
eos quoq; qui ab hæreticis ſeducti ſunt, dicitur ut
reuertantur ad dominum qui mauult pœnitentiã
peccatoris ꝙ mortem:ipſum enim eſſe qui eos edu
xerit de terra Aegypti, id eſt de tenebris & errore
gentilium.Et ne forſitan peccati memores tardius
reuertantur:Adhuc,inquit ſedere uos faciam in ta=
bernaculis,ſicut in diebus feſtiuitatis:ut quod facit
baptiſma,hoc faciat pœnitentia:et habitent in taber
naculis ſaluatoris,hoc eſt in eccleſijs:de quibus dici
tur:Plantati in domo dñi,in atrijs domus dei noſtri
florebunt:Et ne putent hæreſiarchas & principes
erroris ſui dei locutos ſpiritu:Ego ſum,inquit, qui
locutus ſum ad ꝓphetas, & nõ ad magiſtros uĩos:
& ego uiſiones multiplicaui:& in manu propheta=
rum meorum qui ſunt in eccleſia cõſtituti,aſſimila=
tus ſum. a ¶Si Galaad idolum,ergo fruſtra erant
in Galgal bobus immolates &c.)Pro eo quod nos
tranſtulimus,bobus,q Hebraice appellant שְׁוָרִים:
Lxx.interpretati ſunt ἄρχοντες, id eſt principes; qui
uocantur שָׂרִים: uerbi ſimilitudine atq; ambigui=
tate decepti.Rurſum ubi nos poſuimus, aceruos,
qui Hebraice appellantur גַּלִּים; & proprie θινὰς ſi
gnificant,hoc eſt, ex arena tumulos congregatos:
qui maxime in deſerto, & in litoribus flante uen=
to,uel augentur,uel minuuntur: Lxx. tranſtulerũt
χελώνας, id eſt teſtudines : pro quibus Symma=
chus,aceruos lapidum,interpretatus eſt; Theodo=
tio,colles,Et reuera ſi θινὰς reſpicias,habẽt ſimilitu= G
dinẽ magnorũ teſtudinũ in deſerto agro: uel in ri=
pis atq; litoribus paululũ humo eminentiũ. Qđ er=
go dicit,hoc eſt:ſi in Galaad de qua ſcriptũ eſt: Ga=
laad ciuitas operantiũ idolũ ſupplãtata à ſanguine,
falſi ſunt dij & per
uerſa religio:& eſt
trans Iordanẽ ubi
duę tribus habitãt
Ruben & Gad &
dimidia tribus Ma
naſſe:ergo & Gal=
gal de qua in hoc
eodẽ propheta le=
gimus:Omnis ma
licia eorum in Gal
gala,quæ eſt poſt
tergum Bethauen
quicunq; idola co
lunt:nõ boues dijs
immolant,ſed bo=
bus offerunt ſacri=
ficia, imitantes er=
rorẽ Samariæ.Eo
enim tẽpore quo
hæc prophetaban
tur,Galaad in re=
gno decem tribuũ
erat:& Galgal ſub H
imperio duarũ tri
buum,q̃ appellabãtur Iuda. Ergo & decem tribus:
& duæ pari idololatriæ errore deceptæ ſunt:& alta
ria eorum ſicut aceruí & tumuli de lapidibus con=
gregati ſiue de arenis.Cunq; & illi & hi in captiui=
tatem fuerint abducti:aræ quondam eorũ abſq; cul
toribus teſtudinum uel tumulorum habebunt ſimi גִּלְעָד
litudinem.Quia uero Galaad interpretatur,transla גִּלְגָּל
tio teſtimonij:& Galgal,uolutabrũ:hoc dicere poſ=
ſumus,ꝙ principes hæreticorum teſtimonia uerita
tis transferant in mendacium:& quicquid colunt,
idolum ſit:& ſacrificia eorum habeãt ſimilitudinẽ,
uel aceruorum de lapidibus congregatorum,uel te
ſtudinum.Quomodo eñi θινὲς,& aceruí hinc atque
illinc de lapidibus & ſabulo cogregantur:ita & hæ=
retici de ſapientia ſeculari & argutijs hominũ frau
de atq; mendacio ſimulachra componunt. Et cum
hoc fecerint,tardis greſſibus in uno mouẽtur loco:
& totum orbem occupare nõ poſſunt. Teſtudo tar
digrada & onerata:imò oppreſſa pondere ſuo,non
tam ambulat ꝙ mouetur:hęreticorũ grauiſſima pec
cata ſignificans:qui ſuis in cœno & uolutabro luti
erroribus immolant:adorãtes opera manuũ ſuarũ,
& inſtar boum cuncta pro terrenis frugibus labo=
rantes. b ¶Fugit Iacob in regionẽ Syriæ.)Videt̃
abſq; ratione & ordine ꝓphetali poſt idolũ Galaad
& Galgal & altaria aceruis lapidũ ſimilia,ſubito hi=
ſtoriam Geneſeos de Iacob uoluiſſe narrare:Quod
ſtatim ſoluit,qui ſupra de Iacob legiſſe ſe meminit
in utero ſupplãtauit fratrẽ ſuũ:et in fortitudine ſua
directus

HEB. adhuc ſedere te fa=
ciam in tabernaculis ſicut
in diebus feſtiuitatis: & lo
cutus ſum ſuper prophe=
tas:& ego uiſionem mul=
tiplicaui:& in manu pro=
phetarũ aſſimilatus ſum.
a Si Galaad idolũ:ergo fru=
ſtra erant in Galgal bo=
bus immolantes: nam &
altaria eorum quaſi acer=
b ui ſuper ſulcos agri. Fugit
Iacob in regionem Syriæ:
& ſeruiuit Iſraël in uxore,
& in uxore ſeruauit:In ꝓ=
pheta autem eduxit domi
nus Iſraël de Aegypto: &
in propheta ſeruatus eſt.
Ad iracũ

SEP. adhuc habitare te fa=
ciam in tabernaculis, ſi=
cut in diebus ſolennitatis:
& loquar ad prophetas;
& ego uiſiones multipli=
caui:& in manibus ꝓphe=
tarum aſſimilatus ſum.
Si non Galaad eſt: ergo
falſi erant in Galgala prin
cipes immolantes:& alta=
ria eorum quaſi teſtudi=
nes ſuper deſertum agri.
Et receſſit Iacob in cam=
pũ Syriæ,& ſeruiuit Iſraël
in uxore, & in uxore cu=
ſtodiuit:& in ꝓpheta edu
xit dñs Iſraël de Aegypto
& in ꝓpheta ſeruatus eſt.

A directus eſt cum angelo:& inualuit ad angelum, &
confortatus eſt:fleuit & rogauit eum:in Bethel in=
uenit eum & ibi locutus eſt nobiſcum:Iſte igitur Ia
cob non fruſtra ab angelo confortatus eſt:ſed quia
tota nocte pugnauit & uicit aduerſariũ: ut ex hoc
fratrẽ diſceret non
timere:cuius metu
Gen.27.g in Syriam fugeret
ad Laban auuncu
lum ſuũ:et ſeruiuit
in uxore Rachel
ſeptẽ annis:& pro
Lia oues ſoceri La
ban,eodem anno=
rum ſpacio cuſto=
diuit. Et qa ſemel
Iacob dixerat & I=
ſraël:patrẽ filioſq;
cõiungit: & ſequẽ
tis recordat̃ hiſto=
riæ, qñ in ꝓpheta
Moyſe eduxit dñs
Iſrl' de Aegypto:
& duodecim tri=
bus,q generati ſũt
de Iſraël ꝓpheta educente ſeruatæ ſunt. Non erra=
bit q ſupplantatorem Iacob:& Iſraël uidentem deũ
in typo domini dixerit præceſſiſſe: & Rachel pri=
B mum ſterilem atq; formoſam,quam plurimum dile
xit Iacob ſignificare eccleſiam:Liam autem lippien
tibus oculis atq; fœtoſam,ſynagogæ ſacramẽta mõ
ſtrare:& quod ipſe credentium populum eduxerit
de tenebris huius ſeculi:& ad dulciſſima Iordanis,
id eſt baptiſma fluenta peruenerit. a ¶Ad ira=
cundiam me prouocauit Ephraim in amaritudini=
bus ſuis:& ſanguis eius ſuper &c.) Cum ergo E=
phraim tanta præſtiterim,ut nudum & exulem &
ſolum,diuitem dominumq; reducerem & multorũ
filiorum parentem:deſeruit me Ephraim imò ad i=
racundiam prouocauit:& amaritudine ſua amarũ
fecit eſſe qui dulcis ſum. Vnde ſanguis eius ſuper
eum ueniet,id eſt ipſe erit cauſa mortis ſuæ, ſecun=
dum id quod Dauid loquitur ad eũ qui Saulis nun
ciauit interitũ:& à ſe regem Iſraël cæſum eſſe me=
2.Reg.1.e morabat:Sanguis tuus ſuper caput tuũ. Non mea
ſentẽtia,ſed Saulis ſanguine tuus ſanguis effunde=
tur.Quodq; ſequitur:Et opprobriũ eius reſtituet
ei dominus:illi ſenſui cõgruit quem Nathan loqui=
2.Reg.12.d tur ad Dauid:Quia blaſphemare feciſti ĩimicos no=
men domini,propter hãc rem:hoc eſt,propter hoc
peccatum quo interfeciſti Vriam: ipſa blaſphemia
atq; opprobriũ,quo per te dominus blaſphematus
eſt,uertetur in caput tuum.Semper hæretici ad ira
cundiam prouocant clementem dominum: & qui
mauult pœnitẽtiã peccatoris ꝙ mortẽ,duritia cor=
dis ſui punire cõpellunt:& ſanguis eorũ quo & ſuũ
& multorum effuderunt ſanguinem ueniet ſuper
caput eorum:& opprobria quibus dominum blaſ=
phemauerunt,reſtituet eis dominus ſuus: nõ quod
corũ dñs ſit,ſed qui quodã dominus eorum fuit. C
Caput XIII.
LOquente Ephraim &c.)Pro eo quod Lxx. in=
terpretati ſunt,immolate hoĩes,uituli enim de=
fecerunt:& nos uertimus,immolate homines uitu=
los adorãtes: Sym
machus interpreta
tus eſt,ĩmolate ho
mines uitulos ado
rent:ut ſit ſenſus:
Immolate, hoc eſt
ſacrificate idolis:et
hucuſq; diſtinctio:
ſequat̃,ratiõale ani
mal hoĩes, adorẽt
uitulos muta ani=
mãtia.Loquẽte er
go Ephraim:id eſt
Hieroboam filio
Nabath de tribu
Ephraim, horror
inuaſit Iſraël:id ẽ,
decem tribus. Pro
horrore q Hebrai
ce dcitur,רְתֵת quẽ
Symmachus & Theodotio tremorem interpretati
ſunt:neſcio quid uolentes δικαιώματα,id eſt,iuſtifica
tiones,Lxx.tranſtulerunt.Et tantus Iſraëlem hor=
ror inuaſit, ut delinqueret & offenderet deum in D
Baal & moreretur,perdens eum qui dicit:Ego ſum Ioan.14.a
uita.Anima enim quæ peccauerit, ipſa morietur. Ezech.18.a
Et Apoſtolus:Vidua,inquit,quæ in delicijs eſt,ui= 1.Timo.5.a
uens mortua eſt.Et nõ ſolum mortuus eſt in Baal,
ſed addidit peccata peccatis:ut ex argento qđ domi
nus dederat,idola fabricaretur opera manuũ homi
num.Quibus ipſi dicunt:id eſt ſacerdotes & princi
pes qui populum bona docere debuerant:Immola=
te homines uitulos adorantes: quod quidem & in
pſalmis dicitur: Immolauerunt filios ſuos & filias Pſal.105.f
ſuas dæmonijs.Pro eo quod iuxta Symmachum et
Theodotionem uertimus, adorantes: Aquila in=
terpretatus eſt, καταφιλοῦντες, id eſt,deoſculãtes. Qui
enim adorant,ſolẽt deoſculari manum ſuam: quod
Iob feciſſe ſe negat,dicens: Si oſculatus ſum manũ Iob.31.c
meam apponens ori meo:& hoc mihi ad iniquita=
tem maximam reputetur.Sin autem ut quidam uo
lunt,dæmones loquuntur ad populum: Immolate
homines, uituli enim defecerunt: oſtenditur in=
gluuies eorum, qui ſanguine uictimarum alun=
tur,& holocauſtorum fumo:quod deficiẽtibus ho=
ſtijs,homines ſibi cupiant immolari:quorum non
ſolum interitu,ſed & cruore lætantur. Loquenti=
bus autem hæreticis: imò principibus hæretico=
rum:id eſt Ephraim: horror & tremor inuaſit infe=
licem populum:& deliquit in idolis, quæ de ſuo
corde confinxit:& moritur cum populo quem ſe=
duxit:Et non ei ſufficit corruiſſe niſi linguam quã
ad canendum deum acceperat, uertat in imagines
idolorum:& artifici eloquio ſimile ueritati dogma
componat

a Ad iracũdiam me prouocauit Ephraim in amaritu=
dinibus ſuis: & ſanguis eius ſuper eũ ueniet: & oppro=
brium illius reſtituet ei dñs ſuus. Cap. XIII.
b LOquẽte Ephraim,
horror inuaſit Iſraël
& deliquit in Baal,& mor
tuus eſt: & nunc addide=
runt ad peccandum: fece=
runtq; ſibi cõflatile de ar=
gento ſuo quaſi ſimilitu=
dinem idolorum: factura
artificum totũ eſt: his ipſi
dicunt: immolate homi=
nes uitulos adorantes.
Idcirco

IVxta uerbũ Ephraim
iuſtificatiões accepit ipſe
in Iſraël:& poſuit Baal &
mortuus eſt: & nunc ap=
poſuit ut peccaret: & fece=
runt ſibi conflatile ex au=
ro & argento ſuo,ſecundũ
imaginem idolorum,ope=
ra artificũ cõpleta:his ipſi
dicũt:immolate homines
uituli enim defecerunt.

E cōponat: quod nihil eſt aliud, niſi excogitatio prauitatis humanæ: præcipiūtq; diſcipulis ſuis, ut & ipſi immolent homines: hoc eſt, furētur de eccleſia dei: & introducant ad hæreticos, & occidant quos deceperint. Quodq; ſequit: Vituli eñ defecerūt, hūc habet ſenſum: Nolite q̄rere quos ſeducatis de gētibus qui uocantur bruta aīalia: ſed eos rapite, eos īmolate, q in eccleſia conſtituti, Chriſti cēſentur nomine: & hoīes appellātur. a ¶Idcirco erunt quaſi nubes matutina: et ſicut ros matutinus pertranſiens &c. & ſicut fumus de fumario.) Lxx. hoc ſolum qđ in ultimo eſt immutantes: & ſicut uapor de locuſtis ſiue de lachrymis: quia in pleriſq; codicibus ἀκρίδων, in alijs δακρύων poſitum reperimus. Quia, inquit, homines pro uitulis, imò uitulis immolauerunt & adorauerunt uitulos: idcirco erunt quaſi nubes matutina: & ſicut ros mane pertranſiens: ſicut puluis turbine raptus ex area, & ſicut fumus de fumario. Quæ oīa uidentur ad tempus & ſubito dilabuntur, iuxta illud quod dixerat: Tranſire fecit Samaria regem ſuum quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ. Et iterum: Sicut mane tranſit, pertranſijt rex Iſraël. Et nubem quidem aut rorem tranſire uelociter, & puluerem ex area, & fumum de fumario, nemo ambigit, iuxta illud quod ſcriptū Pſal. 67.d eſt: Sicut deficit fumus, deficiant. Quærimus autem quare Lxx, pro fumario quod Theodotio tranſtulit καπνοδόχου, locuſtas interpretati ſunt: apud Hebræos, locuſta & fumarium, iiſdem ſcribitur literis: ח ב ר א: quod ſi legatur אַרְבֶּה, locuſta dicitur: ſi אֲרֻבָּה, fumarium: pro quo Aquila καταράκτην, Symmachus foramen interpretati ſunt. Cataractam autem proprie uocat foramen in pariete fabricatum, per quod fumus egreditur. Si quis autem contentioſus & nolens recipere Hebraicam ueritatem, locuſtæ ſenſum quæſierit: audiat Ephraim ἀτμῷ, id eſt, uapori ſiue auræ & ſpiritui comparari: qui ita tenuis de ore locuſtæ egreditur, ut non ſentiatur: Quod ſi econtrario obiecerit, quare non alijs, quæ minora ſunt, periturum Ephraim aſſimilauerit: uerbi gratia pulici, qui omnia membra habet: caput, oculos, pedes, uentrem, & cætera: quæ licet oculis nō uideamus, tamē ſenſu intelligimus: intantum ut os pulicis ac dentes non uidentes oculis, morſibus ſentiamus. Reſpōdendū eſt ei, quod ideo uapori locuſtæ, ſiue auræ tenuiſſimæ, periturorū gloria com

a Idcircō erunt quaſi nubes matutina: & ſicut ros matutinus pertranſiens: ſicut puluis turbine raptus ex area: & ſicut fumus de fumario.

c HEB. Egō autem dominus deus tuus, de terra Aegypti: & deum abſq; me neſcies: & ſaluator nō eſt p̄ter me: ego cognoui te in deſerto: in terra ſolitudinis: iuxta paſcua ſua adimpleti ſūt & ſaturati ſūt: & eleuauerūt cor ſuū et obliti ſunt mei. Et ego

b SEP. Egō aūt dn̄s deus tuus ÷ firmās cœlū, & creās terrā: cuius manus creauit omnem militiam cœli, & nō oſtendi ea tibi, ut ambulares poſt ea ⁘ Et ego eduxi te de terra Aegypti, & deum præter me non cognoſces, & ſaluator non eſt abſque me. Ego paſcebam te in ſolitudine in terra inhabitabili, ſecundum paſcua ſua: & repleti ſunt in ſaturitate, & eleuata ſunt corda eorū. idcirco

G parata ſit: q̄a locuſta noxia eſt, & ſic inimica mortalibus: ut famem faciat, & ſegetū culta populetur: intātum ut arbores quoq; & uineas decorticet: quod plenius in Iohel propheta legimus. Et huic locuſtæ Iohelis. 1. & 2. & nubi matutinæ & rori & pulueri hæretici cōparātur: de quibus et in epiſtola catholica dicit: Hi ſunt nubes ſine aquis. Iudæ. d Habēt enim ſpeciem prophetarū, & nubiū apoſtolicarū: ad quas dei ueritas p̄uenit: ſed nō habēt aquas, id ē, gratiā ſpiritus ſancti, dicente domino in euāgelio: Qui credit ī me (ſicut dicit ſcriptura) flumina de uētre eius fluēt aquæ uiuæ: Ioan. 7.f Hoc aūt, īquit, dixit de ſpiritu quem accepturi erāt credētes in eum. De lachrymis autem, quæ ſermone Græco habent aliquam ſimilitudinem locuſtrarum δακρύων καὶ ἀκρίδων, manifeſtus error eſt: quibuſdam pro locuſtis lachrymas æſtimantibus. H b ¶Ego autem dominus deus &c. omnē militiam cœli: & non oſtēdi ea tibi, ut ambulares poſt ea.) Quæ quoniam & in Hebraico nō habentur, & à nullo uertuntur interpretum: in antiqua quoq; æditione Lxx. nō legūtur, obelo prænotanda ſunt: præſertim cum ſenſus eorum perſpicuus ſit. Vnde ad reliqua tranſeamus: cum his quæ ſequuntur iungentes ſuperius capitulū. c ¶Ego aūt dominus deus tuus de terra Aegypti &c.) Qui ſupra dixerat: Fugit Iacob in regionē Syriæ: & ſeruiuit Iſraël in uxore, et in uxore ſeruauit: In propheta eduxit dn̄s deus Iſraël de Aegypto, & in propheta ſeruatus eſt: etiam nunc quid eis p̄ſtiterit, refert: Ego dominus deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti: quod tibi mandaui per Moyſen attende: ne forte comedes & ſatureris: & obliuiſcaris dei tui, qui eduxit te de terra Aegypti: Non eſt enim alius deus præter me, & q poſſit ſaluare, nullus eſt alius. Ego q cōditor omniū ſum cognoui ſiue paui te in deſerto & in terra inhabitabili: ubi rerū omniū penuria, ubi nullæ aquæ: dedi tibi māna de cœlo: & aquarū fontes p̄duxi de petra duriſſima. Qui iuxta Deut. 32.b illud qđ alibi ſcriptū eſt: Incraſſatus eſt, impinguatus, dilatatus, & recalcitrauit dilectus: nūc quoq; comederunt & ſaturati ſunt: & eleuauerūt cor ſuum, & obliti ſunt eius cuius beneficiorū memores eſſe debebāt. Neq; enim per tantam eremi uaſtitatē, ubi nō ſolum fruges & arbores uineæq;, ſed nec herba quidē gignitur: & nullæ aquæ ardorem temperant ſolis: quadraginta annis poterat Iſraël ad terram peruen

A peruenire Iordanis, niſi dominus omnia præſtitiſſet. Hæreticos quoq; eduxit dn̄s de terra Aegypti, de domo ſeruitutis, & de camino ferreo: qui primum ſeruiebāt regi Pharaoni & ducibus eius: præcepitq; eis in eccleſia, ut aliū neſcirent deū: niſi eum qui creator eſt omnium: & nouit ſaluare quos fecit. Ipſe cognouit eos & pauit in terra ſolitudinis: ita ut poſſint dicere: Pſal. 22.a Dn̄s paſcit me & nihil mihi deerit: in loco paſcuæ ibi me collocauit: ſup aquā refectionis educauit me. Deditq; eis angelorū panē māna de cœlo, quod in Aegypto nūq; comederant: & aquas de ſequenti 1.Cor. 10.a eos petra. Petra autem iuxta Apoſtolum Chriſtus eſt: qui comederunt & impleti ſunt: & cibos domini non B 1.Cor. 4.b tulerunt. Quibus idem Apoſtolus loquitur: Iam ſaturati eſtis, iam diuites facti eſtis: ſine nobis regnatis, atque utinam regnetis, ut & nos regnemus uobiſcum. Comederunt enim in ſanctis ſcripturis, panem qui de cœlo deſcendit: & cum Dauid Pſal. 50.b dixerunt: Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Impletiq; & ſaturati eleuauerunt contra creatorem cor ſuum: & alterum ſibi finxerunt deum. Quicquid biberant & comederant, ſuis meritis, non dei miſericordiæ deputantes: Idcirco obliti ſunt dei, qui præceperat eis: ut legis uerba religarent inter oculos & in manibus, atq; in fimbrijs palliorum: ne unq; obliuiſcerentur dei ſui.

a ¶Et ego ero eis quaſi leæna: ſicut pardus in uia Aſſyriorum: occurrā eis quaſi urſa raptis catulis: &c.) Illi adimpleti ſunt & ſaturati: eleuauerunt corda ſua & obliti ſunt mei. Ego autem, inquit, ero eis quaſi leæna ſiue panther: de quo ſupra plenius diximus: Et ſicut pardus in uia Aſſyriorum: quando ducentur captiui ab Aſſyrijs: & occurram illis quaſi urſa raptis catulis ſiue indigens cibo: & diſrūpam eorum uniuerſa uitalia. Aiunt qui de beſtiarū ſcripſere naturis: inter omnes feras nihil eſſe urſa ſæuius cum perdiderit catulos, uel indiguerit cibis: & non ſolum pantheræ, pardi, & urſæ ferociam cōminatur, ſed leonis quoque & omnium beſtiarum, quæ gignuntur in ſaltibus: & in hæc omnia dicit ſe eſſe uertendum, quando ierint ad Aſſyrios: ne cum ibi dura fuerint perpeſſi: non potentiæ & indignationi domini, ſed hoſtium fortitudini aſſignent

a HEB. egō ero eis quaſi leæna ſicut pardus in uia Aſſyriorum: occurram eis quaſi urſa raptis catulis: & diſrumpam interiora iecoris eorum: & conſumam eos ibi quaſi leo: b beſtia agri ſcindet eos. Perditio tua Iſraël, tantummodo in me auxilium tuum. Vbi eſt rex tuus? maxime nunc te ſaluum faciat in omnibus urbibus tuis: & iudices tui, de quibus dixiſti: Da mihi regem & principes: dabo tibi regem in furore meo: & auferam

SEP. idcirco obliti ſūt mei. Et ero eis quaſi pāther, & ſicut pardus in uia Aſſyriorum, occurrā eis ſicut urſa indigens cibo, & diſrūpam interiora cordis eorum, & deuorabūt eos ibi catuli ſyluarum, beſtiæ agri diſrumpēt eos. Corruptioni tuæ Iſraël quis auxiliabitur? ubi eſt rex tuus iſte? & ſaluum te faciat in cunctis urbibus tuis: iudicet te de quo dixiſti: da mihi regem & principem: & dedi tibi regem in ira mea, & tabui in furore meo. Con

miſerias ſuas. Simulq; conſideremus: quod qui in C euangelio credentibus loquitur: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, Matt. 11.d & ego reficiam uos: iugum enim meum ſuaue eſt & onus meum leue: nunc per prophetam incredulis, & nolentibus agere pœnitentiā, pāther, pardus, urſa & leo efficit: nō ſolū Iſraëlitis qui propter idololatriam in Medorum urbibus ſiue montibus collocati ſūt: ſed etiam hæreticis, qui p̄pter mentis ſuperbiā & falſorum dogmatum uanitatem obliti ſunt dei ſui: & finxerunt idola & ſecuti ſunt deos alienos. b ¶Perditio tua Iſraël, tantummodo in me auxilium tuū. Vbi eſt rex tuus? &c.) Pro eo quod Lxx. interpretati ſunt ἀνέχου, id eſt, ha- D buí: omnes abſtuli tranſtulerunt. Infelix Iſraël & dignus maledictione perpetua: qui in tantum impietatis deſcēdit profundum, ut ſolius dei ſaluetur miſericodia. Poteſt autē in Hebræo & hoc ſenſu legi: Diſpereas Iſraël, quia nihil tibi reliquum eſt, niſi ut mea ſolum clementia conſerueris. In Lxx. autem alter eſt ſenſus: Corruptioni tuæ Iſraël quis auxiliabitur: id eſt, captiuitati tuæ & ultimæ ſeruituti quis ferre poterit auxilium eorum, quos tibi præſules æſtimaſti? Vbi eſt rex tuus, de quo dicebas ad Samuel: Conſtitue ſuper nos regem, ut iu- 1.Reg. 8.a dicet nos: ſicut & gentes habent cæteræ? Cumq; ille cōtradiceret: reſpondebas: nequaquàm, ſed rex erit nobis: & erimus etiam nos ſicut & gentes omnes: & iudicabit nos rex noſter: & egredietur ante nos & pugnabit pro nobis. De quo ergo tibi promiſeras quod tua bella bellaret: nūc in neceſſitate ſubueniat, & uniuerſas urbes tuas liberet de ſeruitute. Vbi ſunt iudices tui? ubi reges? Tu eñ dixiſti: Da mihi regem & principes: itaq; dedi tibi Saulem regem in furore meo: intantum ut in diebus meſſis pluuiam demonſtrarem contra naturam Iudææ prouinciæ. Et abſtuli, inquit, in indignatione mea regem uidelicet Sedechiam: ut quem cum furore dederam, tollerem cum indignatione. Alij arbitrantur datum in furore regem Hieroboam filium Nabath: & ablatum in indignatione Oſee ultimum regem decem tribuum. Hoc quod expoſuimus, dedi tibi regem & abſtuli regem in indignatione mea, Hebræi ad futurum tempus referunt:

E referunt:Eo,inquit,tempore quo dicebas: da mihi regem & principes:ego tibi reſpondebam per Samuelem,quod daturus tibi eſſem in furore meo, & ablaturus in indignatione mea,Perditus eſt omnis hæreticus & corruptioni traditus:Qui enim corrū pit templū dei,corrumpet illū dn̄s: & in nullo alio habet auxiliū,niſi in ſola miſericordia dei, quam pœnitudine cōſequitur:Huius rex & iudices diabolus eſt & dæmones:ſiue oēs principes dogmatum peruerſorū: q eos tempore neceſſitatis & anguſtię liberare non poterunt qui dati ſunt in furore,& auferentur in indignatiōe: nō q̄ dn̄s tales eos uoluerit habere reges:alioquin nō auferret quos ſponte dederat: ſed q̄ dimiſerit eos uoluntatibus ſuis: ut comedentes & incraſſati carnibus nauſearent,& euomerent per nares ſuas:& odiſſe inciperent eos quos tanto ſtu-

F dio ſequebantur. a ¶Colligata eſt iniquitas Ephraim:abſconditum &c.)Quomodo ſi ligetur qd in ſacculo, conſeruatur,& non perit ei cui ligatum eſt:ſic omnis iniquitas qua in deū peccauit Ephraim,colligata eſt ei & abſcondita:& quaſi in marſupio reſeruatur.Deniq; cum dies ultionis aduenerit,& extrema captiuitas:dolores quaſi parturientis uenient ei,ſiue apprehendent illum.Mulier parturiens multo antequā pariat, ex eo tempore quo concepit,ſcit ſe eſſe parituram: & expectat quotidie extrema tormenta cruciatuſq; uenturos: Ita & Ephraim filius inſipiens,de quo ſupra dixerat: Ephraim columba inſipiens,non habens cor in contritione filiorum & populi ſui: cum dies parturitionis & captiuitatis aduenerit,aut ſtare aut ſufferre non poterit. Pro inſipiente filio, in Lxx.per ironiam legitur:Iſte filius ſapiens,hoc eſt quem ſapientem putabas, ut econtrario intelligatur inſipiens.Omnibus autem hæreticis iniquitas colligata eſt:quam in excelſo locuti ſunt: & abſconditum eſt peccatum eorum,dum ſe putant uenena ſui cordis abſcondere & habere ſecreta:quæ cum dies parturitionis aduenerit, dolore eiulationibuſq; pandentur.Iſte Ephraim filius inſipiens eſt, quia dei ſapientiam dereliquit:de quo in Hieremia ſcriptū

Hier.17.b eſt:Nouiſſimum eius erit inſipiens:& in contritione filiorum ſuorum quos interfecit, quos iugulauit:dei iram ſuſtinere non poterit. b ¶De manu mortis liberabo eos &c.) Secundum utrāq; intelligentiam:& Ephraim,hoc eſt,et decem tribuum,

HEB.feram in indignatio a ne mea.Cōlligata eſt iniquitas Ephraim: abſconditū peccatū eius:dolores parturientis uenient ei: ipſe filius non ſapiens:nunc em̄ non ſtabit in cōtritione fib liorum. De manu mortis liberabo eos: de morte redimam eos: Ero mors tua ò mors: ero morſus tuus inferne.Cōſolatio abſcōdita eſt ab oculis meis: quia ipſe inter fratres diuidet.

Addu

SEP. Congregatio iniquitatis Ephraim: abſconditū peccatū eius:dolores quaſi parturiētis ueniēt ei: iſte eſt filius tuus ſapiēs: quia nūc nō ſuſtinebit in contritione filiorū.De manu inferni liberabo eos, de morte redimam illos: ubi eſt cauſa tua mors? ubi eſt aculeus tuus inferne? conſolatio abſcondita eſt ab oculis meis: quia ipſe inter fratres diuidet.

Adducet

G & hæreticorum qui ſuſtinere non poterunt,in contritione filiorum ſuorum,cum dolores quaſi parturientis aduenerint,dominus pollicetur de manu mortis ſe eos liberaturum, & de morte redempturum.Manum autem mortis appellat opera quibus interficit: iuxta illud qd̄ ſcriptū eſt: In manu linguæ mors & uita. Liberauit autem om̄es dn̄s: & redemit in paſſione crucis & effuſiōe ſanguinis ſui:quando anima eius deſcēdit in infernū:& caro eius nō uidit corruptionem: & ad ipſam mortem atq; infernum locutus eſt: Ero mors tua ò mors. Idcirco em̄ mortuus ſū ut tu mea morte moriaris. Ero morſus tuus inferne,qui oēs tuis faucibus deuorabas. Vidensq; mortis duram neceſſitatem: & quod nullus ſit hominum qui uiuat & non uideat mortem: cle- Prouer.18

H mentiſſimus pater ſententiæ recordatur antiquæ: quia in Adam oēs morimur.Siue propheta intelli- 1.Cor.15.c gens fragilitatem ſuam:& conditionem carnis humanæ:Conſolatio,ait,abſcōdita eſt ab oculis meis: & eſt ſenſus:Non ualeo conſolari:quicquid mente concepero,dolorem meū non poteſt mitigare: cernentis chariſſima inter ſe nomina morte ſeiungi: ipſe,inquit,infernus inter fratres diuidit.Quicquid igitur ſeparat fratres, infernus eſt appellandus: & maxime mulier meretrix:quæ uocans inſipientem ad ſe dicit in opibus prudentiæ:panes occultos libē ter attingite,& aquæ furtiuæ dulcedinem: & neſcit inſipiens,quoniam terrigenæ apud eam pereunt: & in profundum inferni incurrunt. Quicquid em̄ non licet,magis deſideratur: & quod raritate dulce eſt,aſſiduitate in amaritudinem uertitur. Et mel Prouer.5.a diſtillat de labijs mulieris meretricis, quæ ad tempus impinguat fauces inſipientis: nouiſſime autem amarius felle inuenitur:& acutius magis q̄ gladius utrinq; acutus.Quicunq; terrigena eſt, & de cœlo non naſcitur: interficitur eius amplexibus:& ligatur inſtitis lectulorum: & inſipientiæ pedes deducunt eos, qui utuntur ea cum morte ad inferos. Inter mortem autem & inferos, hoc intereſt: Mors eſt,qua anima ſeparatur à corpore. Infernus, locus in quo animæ recludūtur:ſiue in refrigerio, ſiue in pœnis,pro qualitate meritorum. Hoc diximus,ut oſtenderemus id mortem facere, quod meretricem mulierem:Mors enim diuidit fratres, hoc & mulier facit.In fratribus,omnem intellige charitatem:quod & mater diuidat̄ à filia,& pater à filio,

& frater

A & frater à fratre.Quod autē aliud ſit mors, & aliud

Pſal.6.b infernus,& pſalmiſta demonſtrat,dicens: Nō eſt in morte qui memor ſit tui:in inferno aūt quis confi-

Ibid.54.c tebitur tibi? & in alio loco: Veniat mors ſuper eos & deſcendant in infernū uiuētes. Pro eo quod nos interp̄tati ſumus: Ero mors tua ò mors: ero morſus tuus inferne: Lxx. tranſtulerunt: ubi eſt cauſa tua mors, ubi eſt ſtimulus tuus inferne? p quo Apoſtolus poſuit:

1.Cor.15.g abſorpta eſt mors in cōtentione, ubi eſt mors contentio tua? ubi eſt mors aculeus tuus? Et exponens uirtutem teſtimonij intulit: Aculeus autem mortis peccatū,uirtus uero peccati lex:Deo autem gratias qui dedit nobis uictoriam,per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,Itaq; quod ille in reſurrectionē interpretatus eſt domini: nos aliter interp̄tari,nec poſſumus nec audemus. Poteſt mors, & infernus & diabolus accipi,qui Chriſti morte iu-

Eſa.25.c.ſecundū Lxx. gulatus eſt,de quo & in Eſaia loquitur: Deuorauit mors inualeſcens,Et poſtea ſequitur: Abſtulit dominus omnem lachrymam ab omni facie. Duos autem fratres inter ſe morte diuiſos, iuxta hiſtoriam illius temporis,quidam Iſraël & Iudam intelligunt: ut quod tunc figurabatur in parte, nunc ſentiatur

B in toto,& cum omni humano genere Iſraël & Iudas liberandus ſit & redimendus. In eo loco in quo Lxx.tranſtulerunt: ποῦ ἡ δίκη σου, id eſt, ubi eſt cauſa tua,& nos diximus,ero mors tua: Symmachus interp̄tatus eſt,ero plaga tua.Quinta æditio & Aquila:Vbi ſunt ſermones tui:quod Hebraice ſcribitur, דְּבָרֶיךָ, legentes דֶּבֶר, hoc eſt, uerbum, pro דֶּבֶר, quod interpretatur mors,iuxta illud quod in Eſaia

Eſa.9.b legimus:Mortem miſit dominus in Iacob & uenit in Iſraël:hoc eſt,deber,pro quo nos interpretati ſumus:Verbum miſit in Iacob,& uenit in Iſraël,id eſt dabar. Pro aculeo quoq; quem nos morſum tranſtulimus: Symmachus ἀπάντημα, id eſt, occurſum: Theodotion & quinta æditio,plagam & concluſionem interpretati ſunt. a ¶Adducet urentem uentum &c.)Legi in cuiuſdam commentarijs,uentum urentem quem adducet dominus de deſerto: illum

Iob.1.d eſſe qui percuſſerit domum Iob in quatuor angu-

Matth.7.d lis:& fecerit eam ſuper filios ruere conuiuantes, & unum eſſe de his uentis:quos in euangelio legimus flare & uenire cum turbine, pluuijs atque fluminibus,ut ſubuertant domum,quæ ſuper petram ædificata eſt,ſiue ſuper arenas. Quod nequaquàm mihi uidetur:neq; enim in Iob ſcriptum eſt,quod uentum de deſerto dominus adduxerit:ſed nomen domini tacitum eſt:ut uentus de ſolitudine, qui contra ſanctum uirum ſua uenerat uoluntate, contraria poſſit accipi fortitudo: & uenti qui domorum fundamenta ſubuertunt,utiq; ad bonā partē nō po

a HEB. Addūcet urentem uētum dominus de deſerto aſcendentem, & ſiccabit uenas eius, & deſolabit fontem eius, & ipſe diripiet theſaurum omnis uaſis deſiderabilis.

Caput

SEP. Adducet urentem uētum dominus de deſerto ſuper eos,& ſiccabit uenas eius, deſolabit fontes illius: iſte arefaciet terram eius: & omnia uaſa deſiderabilia.

Caput

terunt referri:Super eſt ut uentū urentē quē addu- C cet dn̄s de deſerto aſcendentem illū intelligamus,de quo & in Abacuk legimus: Deus ab auſtro ueniet Abac.3.a & ſanctus de monte Pharan,qui utiq; in ſolitudine & in meridie ſitus eſt.Et in Cātico legimus:Vbi pa Canti.1.b ſcis,ubi cubas ī meridie? Hūc itaq; uētum urentem qui ſiccet uenas mortis, & fontes eius arefaciat: adducet dominus de deſerto aſcēdentem: de deſerto autē humani generis, in quo & diabolus quærens requiem,inuenire non potuit:Siue deſertū intelligimus ſanctæ Mariæ uterū uirginalē, qd̄ abſq; ſemine humano nulla frutice pullulauerit: ſed uirga ſimplex atq; puriſſima & unione fœcūda ædiderit eum florē qui dicit in Canticocanticorum: Ego Canti.2.a flos campi & liliū cōuallium. Et pulchre tā in Eſaia Eſa.11.a q̄ in præſenti loco,flos aſcendens & uentus deſcendens dicitur:quia de humilitate carnis ad excelſa cōſcendit:& nos ſecum duxit ad patrē,dicens in euangelio: Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me. Ioan.12.e Ipſe quaſi radix aſcēdet de terra inhabitabili: & nequaq; mors in eū ſed ipſe morti ſuperueniet: neq; enim mors in eo ullā ſuæ poteſtatis uiam reperit,& hoc eſt,quod in Prouerbijs dicitur: Impoſſibile eſt Prouer.30.c

D ſuper petrā ſerpētis inuenire ueſtigia. Et ipſe loquitur in euangelio:Ecce ueniet princeps mūdi huius, Ioan.14.d & inueniet in me nihil.Iſte ſiccabit uenas mortis & deſolabit fontes eius. Venæ mortis & fontes & aculeus,peccata ab apoſtolo nominantur:quibus arefactis,mors quoq; ipſa ſiccabit̄. Quodq; ſequit̄: Ipſe diripiet theſaurū omnis uaſis deſiderabilis:dupliciter accipitur:ſiue quod deſiderabilia ſunt his qui in morte habitāt:ſiue uaſa deſiderabilia quæ in theſauro retinebant̄ inferni,ſanctos intelligimus:quos alligatos forte dn̄s eripuit & rapuit & tulit de inferis: & quaſi uaſa precioſiſſima ſecum perduxit in paradiſum.Pro theſauro,Lxx.terram tranſtulerunt:terra haud dubium quin mortem ſignificet.Et in pſalmis legimus:Credo uidere bona dn̄i in terra uiuentium.Et iuxta euangelium:Mites poſſidebunt ter- Pſal.26.d ram.Econtrario debemus accipere terram inferni Matth.5.a non eſſe terram uiuentium,ſed mortuorū, quæ diripitur atq; uaſtatur;quando morte Chriſti uinctæ apud inferos animæ liberantur.Secundum Tropologiam in eiſdē(de quibus ſupra diximus) cōmentarijs legimus uentū urentē,diabolū intelligi & ſingulos hæreſiarchas.Quod nobis diſplicet:Neq; em̄ diabolus uenas mortis fonteſq; erroris ſiccare poteſt:cum ipſe fons & initium mortuorum ſit. Itaq; ſermo eccleſiaſticus,urens intelligendus eſt uentus qui omnia hæreticorū dogmata arefaciat & perducat ad nihilū,& diripiat eos atq; diſpergat,qui hæreticorum doctrina in morte fuerant cōgregati.

E

Caput XIIII.

PEreat Samaria &c.) Sæpe diximus decem tribus appellari Samariam à metropoli Samaria: quæ ex nomine Auguſti nunc uocatur Auguſta, id eſt, Sebaſte. Cur autem Samaria dicta ſit ciuitas, in regum uolumine legimus. Imperat igitur ꝓpheta, & ut uerius dicam, optatiuo modo loquitur, ut Samaria pereat. Cui cũ deus tanta præpararet bona, illa cõtra deum faciat, & magis dæmonũ ſimulachra ſectet. Symmachus autem nõ dixit, pereat: ſed μεταμελήσει, id eſt ãget pœnitẽtiam: ſuiq; eam pœnitebit erroris, quod dulciſſimum deũ in amaritudinẽ uerterit: ita ut bellatores eius in gladio pereant: paruuli & lactentes elidant ad terrã: & fœtæ eius atq; prægnãtes dirumpãtur in mortem. Quę omnia ei accidiſſe credendũ

F

eſt tempore captiuitatis & anguſtiæ, quando ſuam patriam perdiderunt, & qui euaſere gladiũ in ſeruitutem perpetuã ſunt abducti. De hæreticis facilis intelligentia eſt quod uocenẽ Samaria, eo qđ dei præcepta ſeruare ſe iactent: nõ quod cuſtodes ſint legis eius, ſed quod hoc eſſe ſe dicant, in ſimilitudinẽ ſchiſmatis Nouatianorũ: qui & ipſi καθαρούς, id eſt, mũdos ſe uocant, cũ ſint omniũ immundiſſimi, negantes pœnitentiam per quã peccata mũdantur, iuxta Pſal.50.b illud quod ſcriptũ eſt: Lauabis me & ſuper niuẽ de- Eſa.1.d albabor. Et in Eſaia: Lauamini, mundi eſtote. Lauacrum autem non baptiſmum uocat, ſed omnẽ pœnitudinem quæ ſordes abluit peccatorũ. Pereat igitur huiuſcemodi Samaria: quia quicquid loquitur, repugnat deo ſuo: & clementiam eius uertit in crudelitatem: uſq; eò ut qui uiri ſunt apud illã & ad maliciæ ætatem uenere perfectam, ſpirituali mucrone truncentur. Qui autem paruuli atq; lactentes, elidãtur ad petram. Pſal.136.b De quibus & in pſalmo legimus: Beatus qui tenebit & allidet paruulos ſuos ad petram. Fœtæ quoq; eius atq; prægnantes quæ de malo ſemine conceperunt: ideo diſrumpẽtur, ne peſſimos liberos faciãt. Tale quid & in euãgelio nobis ſubijcitur: Luc.21.c Væ prægnantibus & nutrientibus in diebus illis: diebus uidelicet tribulationis & anguſtiæ. Interficiuntur autem & bellatores Samariæ gladio, &

G

lactentes eliduntur, & prægnantes diſrumpuntur: ut pereunte malo ſemine zizanijsq; eius exuſtis, ſolum remaneat triticum: quod in domini horrea recondatur. b ¶ Conuertere Iſraël ad dominum deum tuum: quoniam corruiſti in iniquitate tua: tollite uobiſcũ uerba & cõuertimini ad dominum, dicite ei &c.) Pereunte Samaria & uiris eius, & paruulis & prægnantibus occiſis, eliſis atq; diſciſſis: totus Iſraël ad pœnitentiã prouocatur: ut qui infirmatus eſt, ſiue corruit in iniquitatibus ſuis: reuertaẽ ad medicũ & recipiat ſanitatem: uel ſtare incipiat qui corruerat: doceẽq; quomodo debeat agere pœnitentiã.

H

Tollite, inquit, uobiſcũ uerba, id eſt, preces & delictorum cõfeſſionem: & conuertimini ad dominum tam uerbis quàm operibus, & dicite ei: Omnẽ aufer iniquitatem: nihil lãguoris in nobis & ruinæ priſtinæ derelinquas, ne rurſum mali ſeminis pullulent rediuiua plantaria: & accipe, inquit, bonum: Niſi enim tuleris mala noſtra: bonum tibi quod offeramus habere nõ poſſumus, iuxta illud quod alibi ſcriptum eſt: Declina à malo & fac bonum: & reddemus ait Pſal.36.c uitulos labiorum noſtrorum. Pro uitulis qui Hebraice appellantur פָּרִים, καρπόν, id eſt, fructũ Lxx. Al's פְּרִי transtulerunt qui dicitur פְּרִים, falſi ſermonis ſimilitudine. Vituli autem labiorum, laudes in deo ſunt & gratiarum actio: Pſal.50.d Sacrificiũ enim deo ſpiritus cõtribulatus. Igitur illo iam tempore carnalibus uictimis reprobatis: placabilis deo hoſtia, eſt pura confeſſio: Qui reddituros ſe eſſe dicunt labiorum uitulos, & dei laudes perpeti uoce canituros: etiam illud repromittunt quod nequaquàm in Aſſyrijs ſpem habeant: nec ſuper equos Aegyptios, quia fallax equus ad ſalutem, Pſal.32.d & ultra non adorent opera manuum ſuarũ uitulos aureos: quos in Dan Bethelq; conflauerant, & idcirco, inquiunt: Nequaquã operi manuum noſtrarum dicemus dij noſtri, quia tu eius qui in te eſt pupilli miſereberis: hoc eſt, populi Exod.4.f Iſraël, de quo dixeras: Filius primogenitus meus Eſa.1.d Iſraël. Et: Filios genui & exaltaui, ipſi autem me Pſal.17.g ſpreuerunt.

Caput XIIII.

a PEreat Samaria: quoniam ad amaritudinẽ concitauit deum ſuum: in gladio pereant: paruuli eorum elidãtur, & fœtæ eius b deſcindantur. Cõuertere Iſraël ad dominum deum tuũ: quoniam corruiſti in iniquitate tua: tollite uobiſcum uerba & conuertimini ad dominum, dicite ei: Omnem aufer iniquitatem & accipe bonũ & reddemus uitulos labiorũ noſtrorũ. Aſſur non ſaluabit nos: ſuper equũ nõ aſcẽdemus: nec dicemus ultra dij noſtri opera manuum noſtrarum: quia eius qui in te eſt miſereberis populi. Sanabo

Caput XIIII.

DIſperdetur Samaria qm̃ reſtitit deo ſuo: in gladio corruẽt, & lactẽtes eorũ elidẽtur ad petrã, & habentes in utero dirũpentur. Conuertere Iſraël ad dñm deũ tuũ: quia infirmatus es in iniquitatibus tuis: ſumite uobiſcum ſermones & reuertimini ad dñm: dicite ei ut nõ tollatis iniquitatẽ ſed aſſumatis bona, & reddemus fructũ labiorũ noſtrorũ. Aſſur nõ ſaluabit nos: ſuper equum non aſcendemus: nequaquã ultra dicemus: dij noſtri operibus manuum noſtrarum: qui in te eſt miſerebitur pupilli. Sanabo

A

ſpreuerunt. Et in alio loco: Filij alieni mentiti ſunt mihi. Pupillus aũt uocatur: quia deum perdidit patrem. Quidam aũt pupillum expoſuit eũ qui à malo patre receſſerit diabolo, & idcirco dei miſericordia ſubleueẽ. Ad omne quoq; dogma peruerſum quotidie propheta loquiẽ: & ſectatores eius ad pœnitẽtiam prouocat, dicens: Cõuertimini ad dñm deum ueſtrũ: qui corruiſtis ſiue elãguiſtis dñi ꝑdita ſanitate: tollite uobiſcũ uerba, uerã fidei cõfeſſionem, & dicite: Auſer iniquitatẽ quæ in nr̃o corde uerſatur, & accipe bona Roma.10.b fidei: qua corde creditur ad iuſticiam: ore aũt cõfeſſio fit ad ſalutem. Vituli & uictimę ſiue fructus labiorũ ſunt in patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctũ, &

B

in paſſionem & reſurrectionem dñi credere: quã qui obtulerit ei, nequaq; ſperabit in rege Aſſyrio, de quo crebro diximus. Nec aſcendet ſuper equũ quem præcepit dñs nequaq; multiplicandũ: quẽ habens Pha- Exod.14 rao, cũ ſuo eſt demerſus equitatu. Omnis enim hæreticus aſcendit equos per ſuperbiã quos in errore ſuo ipſe generauit. Et nequaq; ultra dicẽt operibus manuum ſuarũ, quæ ipſi artifici eloquio confinxerunt dij noſtri. Guloſi uenter deus eſt: auarus colit mammona: hæreticus dogma quod finxit: qui uniuerſa hæc deſeruerit, id eſt, Aſſur & equũ & opera manuum ſuarũ, reuertetur ad dñm, & placabit patrem ſuũ à quo fuerat abiectus. a ¶ Sanabo contritiones eorũ &c.) Conuerſis ad pœnitentiã: & inſtar pupilli patrem quẽ reliquerant cognoſcẽtibus, reſpondit deus: Sanabo contritiones uel habitacula eorum in quibus fuerant uulnerati ſiue cõfracti, uel in quibus tam male habitauerãt: diligã eos ſpontanee, quod Lxx. tranſtulerunt ὁμολογουμένως, perſpicue atq; aperte uel abſq; ulla dubitatione. Diligit autem dñs diligẽtes ſe, de quibus & in alio loco ait: Prouer.8.b Ego diligentes me diligo: qui enim prius iraſcebar eis propter peccata quæ fecerant: nunc miſerebor propter clementiam meam. Et ero eis quaſi ros: ut fornacem Babylonicam, & caminum æſtuantis incendij meo rore reſtinguam: qui & per Iſaac patriarcham ad Iacob ſeruũ meũ locutus ſum: De rore cœli erit habitaculum tuũ. Quomodo enim dñs fit credentibus lumen, uia, ueritas, panis, uinea, ignis,

C

paſtor, agnus, ianua, uermis, &c. ſic qui indigemus illius miſericordia, & peccatorũ febribus æſtuamus in rorẽ nobis uertitur, ad quẽ dicit Eſaias: Ros eñ Eſa.26.d. ſecundũ Lxx. qui à te eſt, ſanitas eorum eſt. Et in Deuteronomij cantico Moyſes loquiẽ: Deſcendãt ſicut ros uerba Deute.32.a mea. Cum aũt nos dñs ſuo rore reſpſerit, & ſiccitatem pectoris nr̃i ſuis pluuijs irrigarit, germinabimꝰ imò florebimus ut lilium imitantes dñm ſaluatorẽ, qui dicit in Canticocanticorũ: Ego flos campi & Canti.2.e liliũ conualliũ: & loquitur ad ſponſam ſuam, quæ non habet rugã neq; maculã: Sicut liliũ in medio ſpinarũ, ſic ꝓxima mea in medio filiarũ. Cumq; creuerimus in dño mittemus radices noſtras ſicut arbores Libani: q̃ quantum in auras con-

D

ſurgũt uertice: tantum radicẽ in ima demergũt, ut nulla tempeſtate quatianẽ, ſed ſtabili mole cõſiſtant. Harum arborũ rami huc illucq; tenduntur: ut ueniant uolatilia cœli & habitent in eis. Et ne forſitan putaremus, quia dixerat erumpet radix eius, ſiue emittet radices ſuas quaſi Libanus, de cedris eũ loqui & infructuoſis arboribus: ſanctum uirum & cõuerſum ad dñm, oliuæ frugiferæ cõparat, quæ dicit in alio loco: Ego aũt ſicut oliua fructi- Pſal.51.b fera in domo dei. Cuius fructũ quinq; ſibi ſapiẽtes Matth.25.a uirgines parauerunt, ex quo uulnerũ mitigatur tumor: languentis membra requieſcũt: in tenebris lumen accendiẽ: ungunẽ in agone certantes. Hæc oliua habebit odorẽ quaſi Libani uel thuris: quod genus eſt thymiamatis, ὁμωνύμως apud Græcos & Hebræos: & mons appellatur & thus: Vel certe mõtis Libani, qui fertiliſſimus & uirens: denſiſſimis arborum comis protegiẽ: ita ut poſſit oliua dicere: Chriſti bonus odor ſumus. Qui autẽ cõuerſi fuerint ad dominum, accipient conuerſionis ſuæ præmium: ut ſedeant in umbra eius & dicant: ſub umbra eius 2.Cor.2.d requieui & ſedi, & fructus eius dulcis eſt in ore meo. Canti.2.a Cumq; ſederint in umbra illius, uiuent qui prius mortui fuerant, ſiue iuxta Lxx. bibent & inebriabuntur tritico: hoc eſt, rerum omnium abũdantia. Quod autem hic ebrietas, non euerſionem mentis ſed copiam rerũ omnium ſignificet, uerſiculus ille declarat, dicens: Viſitaſti terram & inebriaſti eam. Pſal.64.b Et Ioſeph conuiuium, in quo inebriaſſe dicitur fra- Gene.43.g

a HEB. Sanabõ contritiones eorum: diligã eos ſpõtanee: quia auerſus eſt furor meus ab eo: ero quaſi ros: Iſraël germinabit quaſi lilium, & erumpet radix eius: ut Libani ibunt rami eius, & erit quaſi oliua gloria eius: & odor eius ut Libani. Conuertentur ſedentes in umbra eius: uiuent tritico, & germinabunt quaſi uinea. Memoriale eius ſicut uinum Libani. Ephraim quid mihi ultra idola: ego exaudiã & dirigam eum: ego ut abietem uirentem: ex me fructus tuus inuentus eſt. Quis

SEP. Sanabõ habitatores eorũ: diligã eos manifeſte quia auerſa eſt ira mea ab eis: ero quaſi ros: Iſraël florebit ut lilium, & mittet radices ſuas quaſi Libanus: ibũt rami eius & erit quaſi oliua fructifera: & odor illius quaſi Libani: cõuertentur & ſedebũt ſub umbra eius: bibent & inebriabũtur frumento: & efflorebit ut uinea: memoriale eius quaſi uinum Libani Ephraim. Quid ei ultra & idolis? ego hũiliaui eũ, & ego cõfortabo illũ: ego ſicut iuniperus cõdenſa: ex me fructus tuus iuẽtus eſt. Quis

E tres ſuos, Et dominus loquens ad apoſtolos: Comedite amici mei, & bibite & inebriamini fratres. Siue quia dñs noſter ipſe eſt frumentũ & uinea: quicũq; crediderit in eo, inebriari dicitur. Deniq; ſequit̃: Et efflorebit quaſi uinea; memoriale eius ſicut uinũ Libani. Vinũ aũt Libani poſſumus appellare mixtũ & cõditũ thymiamate, ut odorẽ ſuauiſſimũ habeat; uel uinũ Libani qđ dño libatur in templo, de quo in Zacharia ſub Libani uo- Zach. 11. a cabulo legimus: Aperi Libane portas tuas. Cũ ergo tãta rerũ abũdantia ſit futura, ò Ephraim, om̃is qui agis pœnitentiam & qui meus eſſe cœpiſti: dimitte idola, ſimulachra contemne; Ego eñ ſum qui humiliaui te, & ego exaltabo te, ſiue ego exaudiam & dirigam, & faciam eum quaſi abietem uirentem: ut de illo iuxta Hebræos dicatur in pſalmo: Abies domus eius. Aut certe ego ero quaſi iuniperus cõdenſa: ut ſub mea umbra requieſcat. De ἀρκεύθοις, id eſt, iuniperis, iuxta Lxx. interpretes Salomon ianuas templi feciſſe memoratur: quia Chriſtus, per quem ad patrem accedimus, hanc habet naturã, ut
F ſemper floreat, ſemper nouos afferat fructus, & nũquàm deponat uirorem ſuum. Hæc iuniperus ſub umbra ſua quieſcentibus, ne mũdi huius ardore feriantur, & percutiat æſtus caput eorum, ſicut quondam percuſſit & Ionæ: dat fruges, & non ſolum dor- Ione. 4. mientibus requiem & ſedentibus, ſed & ſaturitatẽ ueſcentibus præbet. Quicquid ſecundum ἀναγωγὴν interpretati ſumus, in aduẽtu domini ſaluatoris, & in conuerſione ueri Iſraël, hoc tam ad hæreticos & Iudæos, quàm ad gẽtes & ad omne dogma peruerſum referri poteſt: ut cum egerint pœnitentiam, ueniam conſequantur. Si ergo plenitudo repromiſſionis adimpleta eſt in aduentu ſaluatoris, & quotidie impletur in eccleſia: credendum eſt quod plenius impleatur: quãdo perfectione ueniente, quod nunc ex parte eſt deſtruetur. Notandum quod ſæpe iam diximus, ſalutẽ Iſraëlis & reuerſionis ad dominum: & de captiuitate redemptionem, non carnaliter accipi, ut Iudæi putãt, ſed ſpiritualiter, ut ueriſſime comprobatur. a ¶ Quis ſapiens &c.)

a HEB. Quis ſapiẽs & intelliget iſta: intelligẽs & ſciet hæc: q̃a rectæ uiæ domini: & iuſti ambulabunt in eis: præuaricatores uero corruent in eis.

SEP. Quis ſapiẽs & intelliget hæc; aut intelligens & cognoſcet ea; q̃a rectæ uiæ dñi, & iuſti ambulabũt in eis; qui aũt impij ſunt, infirmabuntur in illis.

G Quando dicit: Quis ſapiens & intelliget hæc, intelligens & cognoſcet ea: obſcuritatẽ uoluminis & difficultatem explanationis oſtendit. Si autem ipſe qui ſcripſit, uel difficile, uel impoſſibile confitetur: quid nos facere poſſumus, qui lippientibus oculis & peccatorum ſordibus obſcuratis, clariſſimũ iubar ſolis non poſſumus intueri: niſi dicere illud qđ ſcriptũ eſt: O pro- Roma. 11. fundum diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ dei: quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles uiæ eius? Quis enim poteſt abſq; Chriſto docente cognoſcere quid ſignificet Iezraël; quid ſoror eius, non miſericordiam conſecuta; quid tertius frater, non populus meus: quæ ſit adultera, quæ ſine lege dei multo ſeſſura ſit tempore; quod ſit pactum cum beſtijs terræ, & cum uolatilibus cœli; qui ſit Dauid ad quem populus reuerſurus ſit, cuius ſit die tertia reſurrectio, & egreſſus eius diluculo comparetur; quæ ſit pluuia prima & nouiſſima, qui ſit quẽ propheta dicit eſſe uenturum, qui nobis monſtret iuſticiam, aut in cuius typo Iſraël educatur ex Aegypto, & portet̃ in brachijs, & ducatur in funiculis charitatis, qui ſit qui
H interficiat mortẽ, & ſiccet uenas eius & fontes areſaciat, & diripiat uaſa quæ in theſauro condita tenebantur, & cætera quæ longum eſt retexere? Vnde quicunque ſanctus & iuſtus eſt, rectas uias domini eſſe cognoſcet. Vias autem domini eſſe cognoſcimus lectionem ueteris & noui teſtamenti, & ſanctarum intelligentiam ſcripturarum. In his uijs qui ambulat, niſi conuertatur ad dominum, & ablatum ab eo fuerit uelamen quod erat ante oculos Moyſi, rectum iter inuenire nõ poterit. Sin autem dixerit cum Dauid: Reuela oculos meos & conſide- Pſal. 118. rabo mirabilia de lege tua: ambulabit in eis, & Chriſtum inueniet & Iudæos atque hæreticos, quos uel præuaricatores uel impios ſcriptura nũc nominat, offendere in eis, & ĩfirmari atq; corruere ſentiet, iu- Luc. 2. e xta illud qđ ſcriptũ eſt: Ecce iſte poſitus eſt in ruinã & in reſurrectionem multorum in Iſraël.

Commentariorum in Oſee prophetam finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI COMMENTARIORVM in Ioëlem ad Pammachium prooemium.

NOn idem ordo eſt duodecim prophetarum apud Lxx. interpretes, qui in Hebraica ueritate retinetur. Illi enim ponunt ſecũdum Amos, tertium Micheam, quartũ Ioël, quintum Abdiam, ſextum Ionam, ſeptimum Naum, octauum Abacuk, nonũ Sophoniam, decimum Aggeum, undecimum Zachariam, duodecimũ Malachiam. Hebræi autem poſt Oſee qui apud utroſq; primus eſt; ſecundũ legunt Ioël, tertiũ Amos, quartum Abdiam, quintũ Ionam, ſextũ Micheam, ſeptimũ Nahum, octauum Abacuk, nonum So-

A phoniam, decimũ Aggeum, undecimũ Zachariã, duodecimũ & qui ultimus eſt Malachiam. C Et quia ſemel omnes unius uoluminis prophetas enumerauimus: utile nobis uidetur ἐτυμολογίας ſingulorũ & Græce & Latine breuiter adnotare. Oſee interpretat̃ σώζων, quẽ nos ſaluatorẽ poſſumus dicere. Ioël ἀρχόμενος, id eſt, incipiens: Amos βαστάζων, qui apud Latinos portãs dicitur. Abdias, δοῦλος κυρίου, id eſt, ſeruus domini. Ionas περιστερά, hoc eſt, columba. Micheas ὁσιοαῦ, ex duabus orationis partibus nomen compoſitũ, quod apud nos ſonat, quis quaſi: aut quis uelut. Naum παράκλησις, id eſt, cõſolatio. Abacuk περιλαμβάνων, id eſt, amplexans ſiue luctãs. Sophonia κεκρυμμένος κυρίου, hoc eſt, arcanus domini. Aggeus ἑορτάζων, quẽ nos feſtiuum ſiue ſolennem poſſumus dicere. Zacharias μνήμη κυρίου, id eſt, memoria domini. Malachias ἄγγελός μου, id eſt, nuncius meus. Quæ omnia quo ſenſu accipienda ſint, in ſuis uoluminibus differetur. Quatuor aũt reliqui ꝓphetæ: ut ſedecim compleamus, Eſaias, Ezechiel, Hieremias, Daniel, hanc habent intelligentiam: Eſaias σωτηρία κυρίου dicitur, id eſt, ſalus domini: Ezechiel κράτος κυρίου, quod nos robur, uel imperiũ domini appellare: Hieremias ὑψηλὸς κυρίου, id eſt, excelſus domini: Daniel ἔκρινέ με κύριος, id eſt, iudicauit me dominus. Quæ cũ ita ſe habeant: obſecro mi Pammachi, qui omni arte pugnandi aduerſum diabolum dimicas: ut nobis contra Amalech pugnantibus leues cum Moyſe ad dominum manus, & aduerſarios Iſraël orationibus ſuperes. Nuper de Aegypto egreſſi ſumus, & in Oſee Pharaone ſubmerſo, rubrum tranſiuimus mare: nunc poſt latam eremi uaſtitatem, multo nobis labore ſudandum eſt, ut ad Lxx. palmas & fontes apoſtolicos peruenire ualeamus. Inſurgat licet ſcorpio, & arcuato uulnere ferire conetur: tu comes itineris, & excantator uenenatorũ morſuũ: ſpiritualem nobis ψηφισιῶ (?) exhibe: quodq; ſanctæ ac uenerabili Paulæ parenti tuæ polliciti ſumus, pius hæres ſuſcipe, & quicquid uel ingenio uel doctrina minus tua expectatione poſſumus, amici fauore ſuſtenta: nec in nobis uires conſideres ſed uoluntatem.

B DIVI HIERONYMI PRESBYTERI in Ioël prophetam commentarij.

a VErbũ domini quod factum eſt ad Ioël filium Phatuel.

b HEB. Audite hoc ſenes, & auribus ꝑcipite oẽs habitatores terræ: ſi factũ eſt iſtud in diebus ueſtris, aut in diebus patrũ ueſtrorũ; ſuper hoc

SEP. Audite hæc ſenes, & auribus ꝑcipite oẽs habitatores terræ: ſi facta ſunt talia in diebus urĩs, aut in diebus patrũ ueſtrorum: pro his filijs ueſtris narrate, &

VErbum domini quod factum eſt &c.) Lxx. interpretes pro פְּתוּאֵל uerterunt Bathuel: qđ apud Hebræos omnino nil reſonat: Phatuel autẽ in linguam noſtrã uertit̃ latitudo dei uel aperiens deus, ut in Marco legi- Mar. 7. g mus, ſaluatorẽ ad ſurdũ mutumq; dicentem הִפָּתַח, qđ eſt adaperire. Quia enim cum Apoſtolo dicere poterat: 2. Cor. 6. c Os noſtrum patet ad uos ò Corinthij, cor noſtrum dilatatum eſt, & audiebat à domi- Pſal. 80. b no: Dilata os tuum et implebo illud. Ipſa quoq; oris adapertio, non in hominis, ſed in dei poteſtate eſt. 1. Cor. 16. b Paulo dicente: Oſtium mihi apertum eſt magnum & euidens, ſed aduerſarij multi: idcirco aperiens dicitur deus. Cumq; ſanctus ſemper proficiat, ex parte cognoſcens & ex parte prophetãs, donec ueniat quod perfectũ eſt, de latitudine & adapertione ge- יואל neratus, appellatur Ioël, quod apud nos ſonat inci- Philip. 3. c piens, uel eſt deus, dicente apoſtolo: Fratres ego me non arbitror comprehendiſſe, qua humilitate ſuc- Exo. 3. d. creſcens cum Moyſe meretur audire: Qui eſt miſit & 14. c me. Ad diſtinctionem enim eorum qui non ſunt, Heſter. 14. b de quibus in Heſter legimus: Ne tradas ſceptrum

D tuum his qui non ſunt: deus & ſancti eius eſſe monſtrantur: Hæc de nomine Ioël, & patris eius ſtricta ſint breuiter, ut recte uerbũ dei, quod erat in princi- Ioan. 1. b pio apud deum factum eſſe narretur, baptiſta Ioanne referente: Qui poſt me uenturus eſt, ante me factus eſt, quia prior me erat. Porrò factum eſſe ſermonẽ ad meritũ eius refert, cui fit, non ad conditionem illius qui fieri dicitur, ut Pſal. 117. d alibi legimus: Dominus mihi factus eſt in ſalutẽ. Quomodo aũt in Oſee propheta, quem in principio duodecim prophetarum ante hunc librũ explanauimus, ſub nomine Ephraim ad decem tribus confertur uaticinium: quæ uel Samaria uel Iſraël ſæpe memorantur: Sic in Ioël qui iuxta Hebræos ſecundus eſt, omne quod dicitur, ad tribum Iuda, & ad Hieruſalem pertinere credendum eſt, & nullam omnino Iſraëlis, id eſt, decem tribuum in hoc fieri mentionem. Tempora quoque in quibus prophetauit, eadem debemus accipere, quæ & in Oſee legimus: In diebus Oziæ, Ioathan & Achaz & Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Hieroboam filij Ioas regis Iſraël. b ¶ Audite hoc &c.) Senes iubẽtur audire habitatores terræ auribus percipere. Senibus non dicitur, audite omnes: habita-

E toribus terræ addit, auribus percipite omnes. Au-
ditus enim in ſcripturis ſanctis nõ eſt iſte qui in au
re reſonat: ſed qui corde percipit. Iuxta illud quod
Matth. 13.b dñs loquitur in euangelio; Qui habet aures audien
di audiat; Quod autẽ nos interpretati ſumus auri-
bus percipite, & a-
pud Græcos & a-
pud Hebræos unũ
uerbum eſt; apud
Græcos ἐνωτίσασθε,
apud Hebræos
הַאֲזִינוּ, quod pro-
prie nõ corde, ſed
aure percipitur. Et
ut ſciamus ſacratiorem eſſe auditum quàm id quod in
auribus reſonat: Eſaia loquẽte diſcamus; Audi cœ-
Eſa. 1.a lum & auribus percipe terra. Qui ſenes ſunt & cœ
leſtes, audiunt ſpiritaliter; qui habitant in terra ap-
pellanturq́ terreni, auribus percipiunt. Et hoc in
omnibus ſcripturis notandum ubi hæc duo uerba
iuncta ponũtur. Quod in Lamech quoq; legimus
peccatore; qui locutus eſt ad uxores ſuas Ada &
Gene. 4.d Sella; Audite uerba mea uxores Lamech, auribus
percipite uerba mea; quia uirum occidi in uulnus
meum & iuuenem in liuorem meum; ſciebat obſcu
ra eſſe quæ loquebatur, & idcirco uxores ſuas non
ad ſimplicem tantum uerborum ſonũ, ſed ad recon
ditam quoq; dictorum intelligentiam prouocabat.
Si quis igitur ſenex eſt, & maturæ ætatis, in dño ele
F ctus ſenex, ut in cõſequentibus iuxta Lxx. interpre
tes legimus, ac paruulorum reliquit infantiam, audiat
quæ dicuntur. Qui aũt adhuc habitat in terra, & nõ
poteſt dicere; Aduena ſum & peregrinus ſicut oẽs
Pſal. 38. patres mei, auribus percipiat. Si factum eſt, inquit,
iſtud in diebus ueſtris, aut in diebus patrum ueſtro
rum. Arte rhetorica ex rerum magnitudine atten-
tum auditorem facit: nulla hæc, inquit, ætas memi-
nit, quæ dicturus ſum: nec ueſtra, nec patrũ ueſtro-
rum atq; maiorum facta ſunt tempore. Patres autẽ
auos atauosq́ cognoſce, & filios filiorũ, omnẽ dein
ceps ſobolem, iuxta illud Vergilianum. Et nati na
torum, & qui naſcentur ab illis. Et ſenes ergo & ha-
bitatores terræ, filijs ueſtris poſterisq́ narrate; qui
ſenex eſt, liberos ſuos doceat ſacramenta: qui habi-
tator eſt terræ, ſimplicem narret hiſtoriam. Vnde
uſq; hodie nos qui in Chriſto credimus, quorũ cũ
Moyſe ablatum eſt uelamen ab oculis, & de quibus
Sapien. 4.b dicitur; Cani hominis ſapientia eius: filijs noſtris ſe
creta & mira narramus; Iudæi autem qui habitãt in
terra, loquunt terrena, & humi cohærentia, de qui-
Ioan. 3.d bus ſcriptum eſt; Qui de terra eſt, de terra loquitur:
qui de cœlo uenit, ſuper omnes eſt. a ¶ Reſiduũ
erucæ &c.) Exordium ſequitur narratio: ibi ut attẽ
tum faceret auditorem, magna & incredibilia ſe di-
cturum eſſe promiſit: quæ nec uetus ſciret hiſtoria:
nec præſens ætas facta cognoſceret. Hic erucam, &
locuſtam, bruchum, & rubiginẽ poſuit: ut quæ ſin-
gula raro eueniunt: omnia ſimul facta memoren-
tur: & ideo mirabilia ſint. Herucam quæ Hebraicæ

HEB. hoc filijs ueſtris narrate, & filij ueſtri filijs ſuis & filij eorũ generatiõi alteræ. a Reſiduum erucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit bruchus, & reſiduum bruchi comedit rubigo

SEP. te, & filij ueſtri filijs ſuis, & filij eorum in generationem alteram.

גָּזָם, Græce dicitur κάμπη, Hebræi Aſſyrios inter- G
pretantur, Babylonios atq; Chaldæos; qui de uno
orbis climate procedẽtes, tam decem tribuũ quàm
duarum: hoc eſt Iſraëlitici populi cuncta uaſtarunt.
Locuſtam autem Medos interpretantur & Perſas;
qui ſubuerſo impe
rio Chaldæorum
Iudæos habuere ca
ptiuos; Bruchum
Macedonas; & o-
mnes Alexãdri ſuc
ceſſores; maximé
que regem Antio-
chum cognomẽto
Epiphanes qui inſtar bruchi ſedit in Iudæa, & o-
mnes priorum regum reliquias deuorauit, ſub quo
Machabæorum bella narrantur. Rubiginem refe-
runt ad imperium Romanorum; qui quarti & ulti
mi intantum oppreſſere Iudæos; ut de ſuis finibus
eos pellerent. Scribit plenius Ioſephus ſeptem uolu
minibus, Veſpaſiani & Titi narrãs triumphos. He
lij quoque Hadriani contra Iudæos expeditionem
legimus; qui ita Hieruſalem murosq́ ſubuertit, ut
de urbis reliquijs ac fauillis ſui nominis Heliam cõ
deret ciuitatem. Hæc quatuor regna quæ ſubuer-
tere Iudæam; in quatuor cornibus Zacharias ui- Zach. 1.d
diſſe ſe ſcribit, dicente ad eum angelo; Hæc ſunt cor Ibid. 6.a
nua, quæ uentilauerunt Iudam & Iſraël & Hieruſa
lem. Et rurſum; Leuaui, inquit, oculos meos & ui- H
di, & ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio
duorum montium, & montes, montes ænei; in qua
driga prima equi ruſi, & in quadriga ſecunda equi
nigri, & in quadriga tertia equi albi, & in quadriga
quarta, equi uarij fortes. Cumq́ propheta dixiſſet
ad angelum qui loquebatur in eo; Quid ſunt hæc
domine mi; Reſpõdit angelus; Iſti ſunt quatuor uẽ
ti cœli qui egrediuntur, ut ſtent coram dominatore
omnis terræ, & eſt ſenſus; iſti ſunt qui egrediuntur
à facie dñi, ut eius impleant uoluntatem. Cum habi
tatoribus terræ, percepimus auribus, quid eruca, lo
cuſta, bruchus, rubigo, ſignificet, nunc cum ſenibus
quod dictũ eſt audiamus; Quatuor eſſe perturba-
tiones quibus animarũ ſanitas ſubuertatur, omnes
philoſophorum ſcholæ conclamant. Duæ præſen-
tes ſibiq́ contrariæ, duæ futuræ mutuo diſſidẽtes.
Præſentes, ægritudo & gaudium. Aegritudinẽ ani
mi dicimus, alioquin corporis non ægritudo, ſed
ægrotatio nominatur. Aut igitur triſtes ſumus, &
mœrore conficimur; ſtatusq́ noſtræ mentis euer-
titur. Vnde & Apoſtolus monet; ne abundantiori 2. Cor. 2.b
triſticia abſorbeatur frater; Aut econtrario gaude-
mus, geſtimusq́ læticia, & bona noſtra moderan-
ter ferre non poſſumus, iuſtiq́ & fortis uiri eſt, nec
aduerſis frangi, nec proſperis ſubleuari; ſed in utroq;
eſſe moderatum. Diximus de perturbatione præ-
ſentium; dicamus de futurorum, in quibus metus,
aut ſpes eſt. Aduerſa timemus, proſpera præſtola-
mur, & quod ægritudo & gaudiũ operãtur in præ
ſenti, metus & ſpes faciũt de futuro, dũ aut aduerſa
plus

A plus quàm decet timemus eſſe uentura; aut proſpe-
ra quæ ſperamus intantum nos faciunt exultare, ut
non teneamus modum; maxime in his quæ incerta
ſunt; quia futura & ſperantur potius quàm tenentur.
Has perturbationes uno, & nec pleno uerſiculo il-
luſtris poëta com-
prehendit. Hi me-
tuũt cupiũtq́; hoc
de futuro. Dolent
gaudentq́; hoc de
præſenti. Neq; au-
ras, inqt, reſpiciunt
clauſi tenebris &
carcere cæco. Qui
enim perturbatio-
num tenebris ob-
uoluuntur, clarum ſapientiæ lumen non ualent in-
tueri. Cauẽdum eſt igitur ne ægritudo, quaſi eruca
nos comedat; ne locuſta uaſtet ĩ gaudio, huc illucq́
uolitans; & geſtiẽte læticia per diuerſa ſe iactans; ne
bruchus, id eſt, pauor & futurorum metus, radices
ſapientiæ deuoret; ne rubigo & deſiderium futuro
rum res inutiles concupiſcat & nos perferat ad rui-
nam. Sed ut in omibus, quatuor quadrigas & qua-
tuor cornua; & quatuor equos rufos, & uarios, &
albos, & nigros, id eſt, uel aduerſa uel proſpera, uel
ex utroq; ſociata frenis ſapiẽtiæ gubernemus. Ego
reor erucam eſſe incipientem in animo paſſionem;
quæ tarda eſt, & diſcurrere non poteſt, & mora ipſa
B ac pertinacia ebibit & exugit omnem uirorẽ; quam
ſi nõ occiderimus, in nobis creſcet & auolat, & nũc
deuorat quicquid attigerit; nunc ſemeſa dimittens
pergit ad alia; reuertensq́ ad priſtinam ſedem bru-
chus efficitur; ut non ſolum fruges, & folia & corti-
ces; ſed & ipſam medullam deuoret tarditate. Sin au
tem euenerit; quod tamen rarum eſt, ut etiam poſt
bruchum uitalis quippiã in nobis ſpiritus reſideat;
cuncta rubigo populatur, ita ut ſtipulam & uile fœ
num uertat in nigredinem, ut non ſolum eſui; ſed et
fimo inutilia ſint. De his quatuor perturbatiõibus,
Amos. 1.a in principio quoq; Amos ſi uita comes fuerit diſſe
remus, ubi ſcriptum eſt; Super tribus ſceleribus; &
ſup quatuor Damaſci; Gazæ, Tyri, Idumææ, filio-
rum Ammon, & Moab, & Iuda, & Iſraël, nõ cõuer-
tam eos, dicit dñs. Quas nos perturbationes inter-
pretati ſumus; Græci πάθη appellãt, quæ ſi κακοζήλως
in paſſiones uertamus, uerbũ magis quàm ſenſum uer-
bi expreſſerimus. a ¶ Expergiſcimini ebrij &c.)
Quaſi ſenes atq; presbyteri audire debemus; nulla
res ita inebriat ut animi perturbatio. Eſt triſticia,
quæ ducit ad mortem; hæc abominãda ebrietas eſt.
Eſt ira quæ iuſticiam dei nõ operatur; & furori pro-
xima, mentis ſuæ impotem facit; intantum ut labia
tremant, dentes cõcrepent, uultus pallore mutetur;
Recteq́ illud laudatur Archytæ Tarẽtini, qui cum
uillico ſuo eſſet iratus; Iam te, inquit, occiderem niſi
iratus eſſem. Quid referam de gaudio & uoluptate,
& maxime amore, qui excæcat cordis oculos, & ni-
hil aliud amantem, niſi id quod amat cogitare per-

a HEB. rubigo. Expergiſcimini ebrij & flete; & ululate omnes qui bibitis uinum in dulcedine; quoniam perijt ab ore ueſtro. b Gens enim aſcendit ſuper terram meam fortis

SEP. Euigilate qui ebrij eſtis in uino ueſtro; & plorate & plangite omnes qui bibitis uinum in ebrietate; quoniam ablatum eſt de ore ueſtro. Quia gens aſcendit ſuper terram

mittit. An non eſt dicenda ebrietas, cum propter uile C
ſcortum & ignominioſam corporis partem, animæ
libertas in ſeruiles blanditias inclinatur; cũ laborem
ſuum alterius facit eſſe delicias; cũ furto ſcelere atq;
periurijs opes futuræ præparet uoluptati; & cũ ui-
deatur ab omibus,
ſe æſtimat nõ uide-
ri; dummodo po-
tiatur eo quod deſi
derat. Sed & auari-
cia excæcat animũ
eius; cui nihil ſatis
eſt, & mulicbris ti-
mor, & dulcium cu
pido uitiorum. Vnde
dicitur ad eos; Eui-
gilate & expergiſcimini qui ebrij eſtis; nequaquam ui-
no; ut in ſolis Lxx. cõtinetur; ſed omni perturbatio
ne uitiorum; Flete & plangite, & agite pœnitẽtiam;
& aſſumite triſticiam quæ ducit ad uitam, & ululate
omnes qui bibitis uinum in dulcedine, ſiue in ebrie
tate. Dulcia enim ſunt uitia; quia mel diſtillat de la- Prouer. 5.a
bijs mulieris meretricis, & idcirco in dei ſacrificio
nõ offertur; quoniam perijt ſiue ablatum eſt de ore
ueſtro uinum; ebrietas atq; dulcedo quæ uos dece-
perat. Sæpe quippe dei fit prouidentia, ut qui non
cognouerunt deum in proſperis, cognoſcãt in ad-
uerſis, & qui diuitijs male abuſi ſunt, ad uirtutes pe
nuria corrigantur. Iuxta hunc ſenſum audiãt ſenes:
habitatores autem terræ percipiant auribus; de illo D
uino nunc præcipi; in quo eſt luxuria, & quo qui
inebriati fuerint, regnũ dei poſſidere non poſſunt.
Qui uini ebrietate ſopitus eſt, euigilet & ploret e-
brium ſe fuiſſe, & ululet; & poſtea ululatus eius &
fletus uertatur in riſum, & gaudeat ſe ebrietatis ma
teriam nõ habere, quæ eum per abundãtiã ebrium
fecerat & ueſanum. b ¶ Gens enim aſcẽdit ſuper
terram &c.) Iudæi putant in diebus Ioël tam innu-
merabilem locuſtarum ſuper Iudæam ueniſſe mul-
titudinem, ut cuncta complerent, & non dicam fru
ges; ſed ne uinearum quidẽ & arborum cortices ra
mosq́ dimitterent, ita ut omni uirore conſumpto,
arentes arborũ rami, & ſicca uinearũ flagella rema-
nerent. Hoc utrum factũ nec ne ſit, liquido affirma-
re nõ poſſumus; neq; enim Regum et Paralipome-
non narrat hiſtoria; Quod utiq; ſi fuiſſet; quomodo
famem ſub Helia trium annorum, & ſex mẽſium le
gimus; nunquam ſcriptura tacuiſſet. Tantum dicimus
quod ſub metaphora locuſtarum, hoſtium deſcri-
batur aduẽtus; ſiue Aſſyriorum & Babyloniorum,
qui nunc imminebãt; ſiue Medorum atq; Perſarũ,
qui poſt futuri erãt; ſiue Macedonum, quos multo
tempore poſt fuiſſe cognouimus; ſiue ultimos Ro-
manorum, de quibus ſupra diximus; licet nunc no-
bis magis de Babylonijs dici uideat atq; Chaldæis;
quorum crudelitas in populum dei feritasq́ deſcri
bitur, & ni fallor, uideor mihi in hoc propheta ali-
quid reperiſſe; Narratur impietas hoſtium ſub figu
ra locuſtarum, & rurſum ſic de ipſis locuſtis dicitur;

E quaſi hoſtibus cõparentur,ut cum locuſtas legeris,
hoſtes cogites;cum hoſtes cogitaueris,redeas ad lo
cuſtas. Aſcendit ergo gens locuſtarum de ſolitudi-
ne,ſiue exercitus Chaldæorum ſuper terrã dei,for-
tis & innumerabilis:Quid enim locuſtis innumera
bilius & fortius,q-
bus humana indu-
ſtria reſiſtere nõ po
teſt?Dẽtes eius,gẽ-
tis uidelicet locuſta
rum,omnia autem
τυπικῶς intellige,q̃-
ſi dentes leonis:&
molares illius,ut ca
tuli leonis,ut qui in
fortitudine & mul
titudine locuſtis co
æquãtur,in feroci-
tate & crudelitate
leonibus cõparen-
tur. Hæc, inq̃t,gẽs
poſuit uineã meam
in deſertũ: quã de
Aegypto trãſtuli,
& plãtaui;& ficum
meam decorticauit,populum Iudæorum ad quem
uenit ſaluator;ut comederet fructus, & nõ inuenit;
Mar.11.c maledixitq; ei & aruit in æternum. Omnia autẽ ſub
F metaphora locuſtarum,dicta noſcamus;quæ intan
tum cuncta populantur,ut derodant arborum cor-
tices;exutasq; proijciant; & omni uirore conſum-
pto,albos ramos & aridos derelinquant. Diximus
iuxta hiſtoriam;tranſeamus ad intelligentiam ſpiri-
tualem,ut cum ſenibus audire poſſimus:Aſcendit
gẽs ſuper terram dei;animam uidelicet humanam.
Omnes enim animæ dei ſunt;ſicut anima patris,ſic
& anima filij; & aſcendit gens principum mundi
iſtius,& tenebrarũ,& ſpiritualia nequitiæ in cœleſti
bus;aduerſum quos nobis eſt lucta atq; certamẽ,de
Eccles. 10.a quibus dicitur:Si ſpiritus poteſtatem habẽtis aſcen
derit ſuper te;locum tuum ne dimiſeris:Cuius gen
tis dentes ſunt, ſicut dentes leonis, de quo Petrus
1.Pet.5.b Apoſtolus loquitur:Aduerſarius noſter diabolus:
quaſi leo rugiens circumit quærẽs quẽ deuoret. Et
molares illius quaſi catuli leonis. Catulũ leonis,uel
eum intellige;qui eleuatur cõtra omẽ qđ dicit deus
& religio;uel certe omne dogma peruerſum. De cu
ius cõtritis molaribus qui intrinſecus latẽt;& nõ ui
dentur,ne facile uitẽtur;etiã pſalmiſta lætatur dicẽs:
Pſal.57.a Molas leonum cõfringet dominus. Si ergo dederi-
mus locum huic genti, ut aſcendat in nobis,ſtatim
ponet uineam noſtram in deſertum, de qua uinum
Eccli.40.c facere ſolebamus;quod lætificat cor hominis;& fi-
cus noſtras decorticat ſiue cõfringit;ne habeamus
in nobis ſpiritus ſancti dona dulciſſima;ne ſub no-
ſtra uinea & ficu,uir ſanctus requieſcat;ſub quibus
cum fuerit, aduerſariorum impetus non timebit.
Nec ſufficit huic genti uineam diſperdere, ficumq;
confringere;niſi ſcrutans ſcrutetur eas,& quicquid

HEB. tis & innumerabi-
lis: dentes eius ut dentes
leonis, & molares eius ut
catuli leonis:Poſuit uine-
am meam in deſertum,
& ficum meam decorti-
cauit: nudans ſpoliauit
eam, & proiecit: albi fa-
a cti ſunt rami eius. Plan-
ge quaſi uirgo accincta
ſacco,ſuper uirum puber-
b tatis ſuæ. Perijt ſacrificiũ
& libatio de domo do-
mini,et luxerunt ſacerdo-
tes

in illis uitale fuerit, interficiat;ut omni uirore con- G
ſumpto,albi atq; emortui ramuſculi remaneant, &
compleatur in nobis;Si in uiridi ligno hæc faciunt, Luc.23.c
in ſicco quid facient? a ¶ Plange quaſi uirgo ac-
cincta ſacco,ſuper uirũ pubertatis ſuæ.)Vir puber

SEP. terrã fortis & innu-
merabilis:dentes eius leo-
nis;& molares eius, ut ca-
tuli leonis;poſuit uineam
in diſſipationem, & ficos
meas in confractionem:
ſcrutãs ſcrutatus eſt eam:
& proiecit, dealbauit ra-
mos eius. Plãge ad me ſu-
per ſponſam accinctam
cilicio,ſuper uirum ſuum
uirgineum. Ablatum eſt
ſacrificiũ & libatio de do-
mo dñi;lugete ſacerdotes
mini-

tatis; ſiue ut Lxx.
tranſtulerunt,παρθε
νικὸν, quem uulgo
uirgineum uocãt;
eo quod primus,
florem uirginitatis
abſtulerit; non ali-
us intelligitur niſi
deus;qui in Abra-
ham Iſaac & Iacob
deſpondit ſibi uir-
ginem ſpõſam;nul
la idololatriæ ſor-
de maculatam. Ad
quã & per Hiere-
miã loquitur:Non Hiere.3.b
ut dominum me
uocaſti, & patrem
& principem uirgi
nitatis tuæ. Vnde
& Apoſtolus ad credentes loquitur:Deſpondi uos 2.Cor.11.a
uni uiro uirginem caſtam exhibere Chriſto;quàm Matth.9.b
diu cum hac ſponſa ſponſus fuerit,non poteſt ieiu-
nare;nec plangere, nec abſentis ſponſi deſiderium H
lachrymis indicare. Cum autem ablatus fuerit ſpõ-
ſus ab ea, plangit & plorat & accingit ſe cilicio,& ꝑ
zona reſte circundatur. Intelleximus quis ſponſus
ſit uirginalis; uerum quia iſte ſponſus ſiue mari-
tus, non ſolum uirginem accepit ſponſam;ſed &
meretricem in Oſee ducit uxorem; propterea ſcri-
ptum eſt in Deuteronomio:Si egreſſus fueris con- Deut.21.b
tra inimicos tuos; & tradiderit eos dominus deus
tuus in manu tua, captiuosq; duxeris, & uideris
in numero captiuorum mulierem pulchram, &
adamaueris eam,uolueriſq; habere uxorem;intro-
duces in domum tuam; quæ radet cæſariem, &
circuncidet ungues ſuos,& deponet ueſtem in qua
capta eſt; ſedénſque in domo tua, flebit patrem
& matrem ſuam uno menſe, & poſtea intrabis ad
eam;dormieſq; cum illa, & erit uxor tua;Huiuſce-
modi mulieris non eſt maritus,id eſt,dominus uir-
ginalis,ſed meretricem de gentium ſordibus ducit
uxorem. Quod & de omni anima credentium poſ-
ſumus dicere;Si à parua ætate credidit domino,ha-
bet ſponſum dominum uirginalem;Sin autem ex
Iudæis ſiue gentilibus, & Hæreticorum ſpurciſ-
ſimis fecibus,ad fidei uenerit ueritatem, & de tene-
bris ad lucem tranſierit;habebit quidem ſponſum,
ſed non uirgineum;& de huiuſcemodi hominibus
dicitur:In Aegypto fractæ ſunt mammæ tuæ, & Ezech.23.a
ibi deuirginata es. b ¶ Perijt ſacrificium & liba-
tio de domo domini,& luxe.&c.) Quantum ad hi-
ſtoriã pertinet,ob locuſtarum,ſiue hoſtium multi-
tudinem qui ſub earum ſpecie deſcribũtur;uaſtatis
omnibus

A omnibus atq; cõſumptis,perijt ſacrificiũ & libatio
de domo domini;quorum alterũ de ſimila;alterum
de uino offerre ſoliti erant. Idcirco luxerũt ſacerdo-
tes qui ſunt miniſtri dñi;nec ſacrificijs, nec libamen
tis rite celebratis;maxime quia & decimæ quas acci
pere cõſueuerãt;ne
quaq; oblatæ ſunt.
Regio em̃ uniuer-
ſa populata eſt,Lu-
xit humus μετωνυ-
μικῶς ꝓ eo qđ eſt:
hi qui uerſantur in
humo;triticũ, uinũ
oleumq; elanguit;
ipſi quoq; agricolę
& uinitores cõfuſi
ſunt,& ululauerũt;
quia nõ ſolũ frumẽ
tum, ſed hordeum
quoq; quod uilius
fertiliuſq; eſt aruit.
Et legumina quæ
ego puto ſignifica-
ri in eo qđ ait, ꝑijt
meſſis agri; id eſt,
cũcta quæ ſolet hu
mus gignere. Quid
loquar de frumen-
B to, uino oleoq; &
hordeo;cum etiam
arborũ poma ſicca
ta ſint, ficus elãgue
rint,& malograna-
tũ,& palma,& ma-
lum,& om̃ia ligna,
uel infructuoſa,uel
frugifera locuſta ua
ſtante conſumpta
ſint?quę facta ſunt
om̃ia, ut auferetur
ſiue confunderetur gaudium à filijs hominũ. Poſſu
mus hæc eadem & poſt aduẽtum dicere ſaluatoris
accidiſſe populo Iudæorum,quãdo pari furore cla
Ioan.19.b mantes dixerunt;Crucifige,crucifige talem,nõ ha-
bemus regem niſi Cæſarem; quando circũdata eſt
Hieruſalem ab exercitu;& in tantam neceſſitatẽ ue
nerunt famis ac peſtilẽtiæ,ut filiorum nec dum ma
turis corporibus ueſcerentur,& ſacrificia uniuerſa
ſublata ſunt,& cõfuſum eſt gaudium à filijs homi-
Luc.2.b num;quia gaudiũ recipere noluerunt,de quo ange
lus loquitur ad paſtores;Annũcio uobis gaudium
magnum. Iuxta ἀναγωγὴν,iſte nobis ſenſus uidetur.
Poſtquàm ſponſa quæ receperat doctrinam dei, à
ſponſo fuerit ſeparata,& pro byſſinis lineiſq; ueſti-
bus,cilicio circũdata,id eſt,habitum lugẽtis aſſum-
pſerit;tunc perijt ſacrificium, de quo ſcriptum eſt;
Pſal.50.d Sacrificiũ deo ſpiritus cõtribulatus; & uini libatio,
quod lætificat cor hominis, de domo dei,quæ eſt
1.Tim.3.d eccleſia,dicente Apoſtolo ad Timotheum;Vt ſcias

HEB. tes miniſtri dñi de
populata eſt regio; luxit
humus; quoniã deuaſta-
tum eſt triticũ. Confuſum
eſt uinũ; elanguit oleum;
cõfuſi ſunt agricolæ:Vlu
lauerunt uinitores ſuper
frumento & hordeo;quia
perijt meſſis agri;uinea cõ
fuſa eſt, & ficus elanguit;
malogranatum & palma
& malum,& omnia ligna
agri aruerunt;quia confu
ſum eſt gaudium à filijs
a hominum. Accingitẽ uos
& plãgite ſacerdotes;ulu-
late miniſtri altaris;ingre-
dimini;cubate in ſacco mi
niſtri dei mei; quoniã in-
terijt de domo dei ueſtri
ſacrificium & libatio;ſan-
ctificate ieiunium; uocate
cœtum;congregate ſenes,
omnes habitatores terræ
in domum dei ueſtri, &
clamate ad dominum.
Clamate

quomodo in domo dei cõuerſeris;quæ eſt eccleſia C
dei uiuẽtis. Auferetur autem ſacrificium & libatio Matt.24.a
de domo domini, quando multiplicata iniquitate,
refrixerit charitas multorũ; & principes populi ac
miniſtri altaris uiderint campos & plana credentiũ,

SEP. miniſtri domini quo
niam deſolati ſunt campi;
lugeat terra quoniã affli-
ctum eſt triticum,aruit ui
num,imminutum eſt ole-
um;aruerunt agricolæ;lu
gete poſſeſſiones pro fru-
mento & hordeo;quia pe
rijt uindemia de agro;ui-
nea aruit,& ficus imminu
tæ ſunt;malogranatum et
palma & malũ & om̃is li-
gna agri arefacta ſũt;quo-
niam cõfuderunt gaudiũ
filij hominum. Accingite
uos & plãgite ſacerdotes;
lamẽtamini qui miniſtra-
tis altari;ingredimini,dor
mite in ſacris miniſtri dei;
quoniam defecit de do-
mo dei ueſtri ſacrificium
& libatio; ſanctificate ie-
iuniũ, prædicate curatio-
nem;cõgregate ſenes, oẽs
habitatores terræ, in do-
mũ dei noſtri, & clamate
ad dñm

fructus non afferre
uirtutũ; ſed omnia
uitijs inhorreſcere;
quãdo frumentum
et hordeũ uineaſq;
& oleũ;eruca,locu-
ſta,bruchus, rubi-
go conſumpſerint,
& nequaq; habue-
rimus calicem, de
quo ſcriptũ eſt;Ca Pſal.22.b
lix tuus inebriãs q̃
pręclarus eſt. Et pe
rierit oleũ, de quo
in Eccleſiaſte legi-
mus;Omni tẽpore Eccles.9.b
ſint candida ueſti-
mẽta tua, & oleum
de capite tuo nõ de
ficiat;quo exhilara
tur facies, & caput
ieiunãtis unguitur.
Tunc confunden-
tur agricolæ cum
uiderint in poſſeſ- D
ſionibus ſuis nõ na
ſci triticũ quo alun
tur homĩes & hor-
deum quo iumẽta
irrationabilia ſuſtẽ
tantur, & cõfuſam
eſſe uineam,de qua
ſcriptũ eſt; Vinea Eſa.5.a
frõdoſa Iſraël, fru-
ctus abũdans in ea;
expectãte dño,ut faceret uuas,& fecit ſpinas. Ficus Ioan.1.g
quoq; elanguit ſub qua fuit anteq̃ crederet Natha- Cant.6.b
naël;& malogranatum,cuius cortici genæ ſponſæ
in cantico cõparãtur;& palma quæ perdito uirore
ſiccata eſt,de qua olim dicebatur;Iuſtus autẽ ut pal Pſal.91.c
ma florebit;& malum de quo in eodem cantico legi
mus;Sicut malum in medio lignorum;ita fratruelis Cant.2.a
meus in medio filiorũ. Quid neceſſe eſt omnes ar-
bores percurrere;cũ uniuerſa aruerint;& ꝓ gaudio
atq; lætitia filios hominũ mœror oppreſſerit & cõ-
fuſio? a ¶ Accingite uos & plang. &c.) Qui ſan-
ctus ſacerdos eſt,& comedit paſcha dñi;accingatur
baltheo caſtitatis,& audiat cũ apoſtolis;Sint lumbi
ueſtri præcincti,& lucernæ ardẽtes in manibus ue- Luc.12.e
ſtris. Qui autem peccator eſt,& quẽ remordet pro-
pria conſcientia; cilicio accingatur & plangat, uel
propria delicta,uel populi; & ingrediatur eccleſiã,
de qua propter peccata fuerat egreſſus,& cubet,uel
dormiat in ſacco;ut pręteritas delicias ꝑ quas offen
derat

E derat deum, uitæ auſteritate compenſet: Qui enim mollibus ueſtiuntur in domibus regū ſunt. (Ioan.1.d) Accingantur aūt ſacerdotes & plangant & ululēt, & dormiant in ſacco: ꝓpheta eos ad pœnitētiam cohortāte, qui dicit: Miniſtri dei mei; quomodo interijt de domo dei ueſtri ſacrificiū & libatio, de quibus ſupra dictū eſt. (Ioël.2.d) Nec ſufficit flere uel plāgere & habitū lugētis aſſumere; niſi ſanctificent ieiuniū & uocent cœtū. Si omne ieiunium placeret deo, nunq̃ diceret, ſanctificate ieiuniū & non tale ieiuniū elegi: dicit dñs. Et (Matth.6.b) in euangelio cōdēnantur qui exterminant facies ſuas, ut uideātur hominibus ieiunare, & in diebus, inquit ieiunioꝝ ueſtrorum percutitis pugnis, & opprimitis pauperem. Idcirco nūc dicit, ſanctificate ie-

F iunium. Ieiunat Manichæus, & multi hæretici: maximeq́ꝫ Encratitæ: quoꝝ princeps Tacianus eſt, ſed hoc ieiunium ſaturitate & ebrietate deterius eſt. Et uocate cœtum ſiue curationem: ut per pœnitētiam noſtra peccata curemus. Pro cœtu in Hebraico legitur עֲצָרָה quod Symmachus, ſynodum: Aquila, diem collectæ interpretatus eſt. Congregate ſenes: quorū ætas uicina morti, maturæq́ꝫ ſentētiæ, magis timorem & cultū ſuſcipit dei. Oēs quoqꝫ habitatores terræ de quibus ſupra dixerat: audite hoc ſenes: & auribus percipite oēs habitatores terræ ut ſenes & habitatores terræ in domū dei quæ eſt eccleſia cōgregētur. Cūq́ꝫ fuerint in eccleſia & de diſpari grege ſacerdotum & populi, ſenū & habitatorū terræ unus grex fuerit effectus. a ¶Clamate, inquit, ad do. &c.) Pro eo quod nos trāſtulimus, à potente, & Hebraice dicitur שַׁדַּי, quod unum eſſe de decem dei nominibus aliquoties diximus: Lxx. interpretati ſunt miſeriam: שׁוֹד pro שַׁדַּי legentes. Vox igitur ſacerdotum et populi ad dominum clamātis inducitur, ut tertio dicant heu mihi: credo, quia propter peccata quæ fecerunt ſanctam offenderant trinitatem. Dies autem retributionis omnium delictorum illa eſt, de qua uniuerſi ſcribunt ꝓphetæ: & maxime Eſaias clamitat: (Eſa.13.b) Ecce dies domini inſanabilis uenit, furoris & iræ, ut ponat uniuerſum orbē deſertū, & peccatores perdat ex eo. Hic dies recte appellatur inſanabilis: quia cū dies iudicij uenerit, nō erit locus pœnitentiæ: quia æternitati comparatur:

a HEB. Clâmate, inquit, ad dominum in cordibus ueſtris, & dicite, ah ah, ah diei, quia prope eſt dies dñi & quaſi uaſtitas à po- b tente ueniet. Nūquid nō corā oculis noſtris alimēta perierunt de domo dei noſtri lætícia et exultatio? c Cōmputruerunt iumenta in ſtercore ſuo: demolita ſunt horrea, diſſipatæ ſunt apothecæ: quoniam confuſum eſt triticū: quid ingemuit animal: mugierunt greges armēti? quia non eſt paſcua eis, ſed & greges pecorum diſperierunt.

SEP. ad dominum uehementer. Heu mihi, heu mihi, heu mihi in die, quoniam iuxta eſt dies domini, & quaſi miſeria de miſeria ueniet. Ante oculos ueſtros alimenta perierunt; de domo dei noſtri læticia & gaudium: Subſultauerūt uituli in præſepibus ſuis: diſſipati ſunt theſauri: ſuffoſſa ſunt torcularia: quia arefactum eſt triticum: quid reponemus nobis? fleuerunt armēta boum: quia non erant paſcua eis, & greges ouium diſperierunt.

Ad te

G propè eſt & non longe. Quodq́ꝫ ſequitur: Et quaſi miſeria de miſeria ueniet: ſiue uaſtitas à potente ueniet: hic ſenſus eſt: quod mala ſuccedant malis: & omnis afflictio, deo iudice diſpēſetur: qui potens eſt (Matth.10) & corpus & animam perdere in gehennam. Quod generaliter de die iudicij diximus, ſpecialiter referamus ad tempus Iudaicę captiuitatis: quādo Hieruſalem capta, templumq́ꝫ deſtructū eſt: Non multo enī poſt tēpore uenit & decē & duarum tribuū ab Aſſyrijs Chaldæiſq́ꝫ captiuitas; prædiciturq́ꝫ uētura; ut cū uenerit, nō caſu accidiſſe uideat̃, aut hoſtium fortitudine: ſed ira & cōminatione dei: uel certe agente populo pœnitentiā non ueniat; quæ uentura eſt, ſi permāſerit in delictis. b ¶Nunquid non corā oculis noſtris &c.) Ante oculos

H pereunt alimenta peccantium, quando iam ſperatæ fruges è manibus auferūtur, & præuenit locuſta meſſorem: ut quod ſpe in horreis conditum eſt, bruchus & rubigo conſumat. His quoqꝫ qui in eccleſia commorantur, pro qualitate meritorum, frumētum ſpiritus, & hordeū literæ ſi peccauerint tollitur, ut patiantur famē ſermonis dei. Cumq́ꝫ fuerint alimenta ſublata, conſequenter gaudium & læticia tollitur de domo dei, ut qui audiebāt ante Apoſtolum dicentē: Gaudete in (Philip.4.a) domino ſemper, iterum dico gaudete: poſtea dominum audiant ad pœnitentiā prouocantē: Beati qui (Matth.5.a) lugent quoniam ipſi conſolabuntur. c ¶Computruerunt iumēta in ſtercore ſuo: demolita ſunt &c.) Poſtq̃ alimēta perierunt, & de domo dei gaudium læticiaq́ꝫ ſublata ſunt: Iumenta quoqꝫ computruerunt in ſtercore ſuo: ſiue iuxta intelligentiam ſpiritualem laſciuierunt in præſepibus ſuis, & calcitrauerunt contra creatorem ſuum, ut impleretur quod (Pſal.58.d) ſcriptum eſt: Si ſaturati non fuerint, murmurabūt: (Ioël.1.d) Computreſcit in ſtercore ſuo cuius deus uenter eſt, & qui dicit: Manducemus & bibamus, cras enim (Eſa.22.d) moriemur: huic demolita ſunt horrea & apothecæ diſſipatæ ſunt; uel ſubuerſa ſunt torcularia: quia ſi frumenta & uina nō fuerint, fruſtra horrea & torcularia præparantur. Cumq́ꝫ omnia aruerint, uoce flebili querebuntur & dicent: quid reponimus nobis. Quodq́ꝫ ſequitur iuxta Lxx. Fleuerūt armenta boum, quoniā nō ſunt eis paſcua: cōpellit nos non de bobus

A de bobus & armentis accipere quæ dicta ſunt: ſed de his qui propter ſimplicitatem boues uocātur & (Ioan.10.b) oues. De quorum paſcuis ſaluator loquitur: Ingredietur & egredietur, & paſcua inueniet. Hæc autē omnia intellige ſub metaphora, erucæ, locuſtæ, bruchi & rubiginis, qđ ſublatis frugibus atqꝫ uaſtatis: fames & peſtilentia cūcta poſſederit. a ¶Ad te dñe clama. &c.) Propheta clamāte ad dominū, uel populo per prophetā; qa ignis comederit ſpecioſa deſerti, & flamma ſuccēderit omnia ligna regionis; beſtiæ & iumenta agri ſiue campi ſuſpexerunt ad dñm quaſi areola ſitiens imbrem: Hoc enim uno uerbo ſignificat Aqla dicens, ἐπρασιώθη: & ſuſpexerunt ad eū: quoniam aruerunt fontes, uel emiſſio-

B nes aquaꝝ, et ignis deuorauit ſpecioſa deſerti; quod ſcilicet & hoc eruca, & locuſta, & bruchus fecerint & rubigo, quod ignis in ſtipula, flāma in uepribus. Specioſa autē deſerti quæ Hebraice dicuntur; נְאוֹת intelligamus aut plana camporum, aut pratorum florentia, aut uirentia herbis loca: quæ paſcua præbuere iumentis. Clamare autē ad dominum per prophetam & iumenta ad eum ſuſpicere, fecit ignis qui deuorauit ſpecioſa deſerti, & flamma quæ ſuccendit omnia ligna regionis, ut & fruges & poma pariter interirēt, & quia ſiccati ſunt fontes aquarum, & quicquid in deſerto poterāt inuenire, uorax flamma conſumpſit. Simulq́ꝫ conſideremus, quod niſi propter anguſtiam, & ablationem deliciarum: nec propheta, nec beſtiæ clamaſſent ad dominum aut ad dominum ſuſpexiſſent, quod quidem & ad iuſtum quondam uirum referri poteſt: qui cum declinauerit & fecerit malum: nequaquàm ei uirtutes priſtinæ proderunt: ſed iudicabit eum dominus in quibus inuenerit. Specioſa deſerti appellare poſſumus, de quibus ſcriptum eſt: (Eſa.54.a) Plures filij deſertæ magis quàm eius quæ habet uirum. Flamma autem quæ ſuccendit omnia ligna regionis: illa eſſe credenda eſt, quæ immittitur arden-

a HEB. runt. Ad tē domine clamabo: quia ignis comedit ſpecioſa deſerti: & flāma ſuccēdit omnia ligna regiōis: ſed & beſtiæ agri, quaſi area ſitiēs imbrē ſuſpexerunt ad te: qm̄ exiccati ſunt fontes aquarum, & ignis deuorauit ſpecioſa deſerti. Cap. II.

b CAnitē tuba in Sion: ululate in monte ſancto meo: cōturbentur oēs habitatores terræ: quia uenit dies domini: quia propè eſt dies tenebrarum & caliginis: dies nubis & turbinis quaſi mane expanſum ſuper montes; populus multus ac fortis, ſimilis ei non fuit à principio, & poſt eum non erit uſqꝫ in annos generationis & generationis. Ante faciem eius ignis uorans;

SEP. Ad te domīe clamabo: quoniā ignis conſumpſit ſpecioſa deſerti: & flāma ſuccendit omnia ligna agri, & iumenta campi ſuſpexerunt ad te: quoniam arefactæ ſunt emiſſiones aquarum, & ignis deuorauit ſpecioſa deſerti.

Cap. II.

CAnite tuba in Sion: prædicate in monte ſancto meo, conturbētur omnes habitatores terræ: quoniam adeſt dies dñi: quoniam iuxta eſt dies tenebrarum & caliginis: dies nubis & pruinæ; ſicut mane fundetur ſuper mōtes: populus multus et fortis, ſimilis ei non fuit à principio: & poſt eum nō erit uſqꝫ ad annos generationis generationum. Ante eum conſumens ignis: & poſt

C tibus diaboli ſagittis, ut nihil in nobis bonarum frugum remaneat, ſed cuncta incendio conſumantur: Omnes enim adulterantes, quaſi clibanus corda eorum: & non ſolum propheta, uel populus per ꝓphetam qui rationale animal eſt: ſed iumēta quoqꝫ, de quibus dictum eſt: Homines & iumenta ſaluos facies (Pſal.35.b) dñe. Et alibi: Quaſi iumentum factus (Ibid.72.d) ſum apud te. Et iterū; Seminabo eos ſemine hominum (Hiere.31.e) & iumentorum: ſuſpexerunt ad dñm: & rorē illius miſeri cordię flagitarunt: quia exiccati ſunt fontes aquarum, quos ceruus deſiderat. Et de quibus dñs loquitur per Hieremiā; Me dereliquerūt fontem (Hiere.2.c) aquæ uiuæ. Siccatis autem fontibus aquarum: qui arentia quæqꝫ irrigant

D atqꝫ refrigerant: cōſequēter quicquid in nobis pulchrum fuit, ignis ardore conſumptum eſt, de quo dominus dicit in euangelio: Videbam ſatanam (Luc.10.e) quaſi fulgur cadentem de cœlo.

Cap. II

CAnite tuba in Sion; ululate in monte ſancto meo conturbentur omnes &c.) Rurſum per metaphorā locuſtarum, deſcribitur impetus Chaldæorum, & iubetur propheta, imò per prophetam omnes qui poſſunt dei audire ſermonem, ut quaſi tuba exaltent uocem ſuam; & in Sion prædicent, & clangant in monte ſancto eius, ut ad ſtrepitum clamoris & buccinæ omnis Hieruſalē populus contremiſcat. Cumq́ꝫ, ait, cecineritis, hoc dicit: Nequaquā dies domini ultra differtur, id eſt, dies ultionis atqꝫ uindictæ: adeſt uicina captiuitas: iam de ſuo loco Babyloniorum eſt egreſſus exercitus: propè eſt dies tenebrarum, & anguſtiæ, dies caliginis & nubis & turbinis: in qua auferetur lumē omne læticiæ & cuncta tenebris opprimentur. Sicut, inquit, mane & diluculum ſubito tenebras fugat, & cunctos montes aurora colluſtrat; ita Babyloniorum per omnem terram ueſtram fundetur exercitus. Nec putetis turbam eſſe inualidam; populus multus & fortis eſt: cuius ſimilis nec ī præterito, nec in futuro ulla

E ulla gens alia poterit inueniri:quicqd attigerit qua-
ſi uorax flamma conſumet:nihilq́; poſt ſe integrum
derelinquet: quaſi hortus & paradiſus uoluptatis
omnis terra eſt quam non tetigerit: quaſi ſolitudo
& deſertum quicquid fuerit deprædatus:neq; ullus
poterit inueniri, q
illius effugiat ma-
nus. Aſpectus eo-
rum quaſi ferociũ
equorum, & quaſi
equites huc illucq́;
diſcurrẽt. Nõ quo
Babylonij equiti-
bus comparentur,
ſed quo locuſtæ p
translationem ho-
ſtium quaſi equites
dicãtur huc illucq́;
diſcurrere:Sicut ſo
nitus,inqt,quadri-
garum & curruũ:
ſic erit ſonitus locu
ſtarum:Super capi
ta montiũ exilient:
ut oĩa excelſa cõ-
ſcendãt,& ſicut ſti-
pulam cito flamma
conſumit: ita ſoni-
F tus & terror uocis
eorũ cuncta popu-
labitur.Quodq́; in
fert: Velut popu-
lus fortis præpara-
tus ad prælium rur
ſum ad locuſtas re-
fert:ut nõ quaſi de
hoſtibus, ſed quaſi
de locuſtis referre
uideatur, & tamen
dum locuſtas legi-
mus Babylõios co
gitemus. Tãtus terror erit ut oẽs per circũitum na-
tiones,& animo & corpore perhorreſcant,imò cru
ciẽtur:& pauoris magnitudine, uultus omnium in
ollæ ſimilitudinẽ cõuertantur:quæ igne combuſta,
nigredinẽ et fuliginẽ fœdi mõſtret aſpectus.Diſcur
rent,inquit,quaſi uiri fortes:haud dubium quin lo
cuſtæ,& quaſi uiri bellatores aſcendent murum,ut
murorum ſublimitas impetum fortium prohibere
nõ ualeat,& nequaq́; per portas:ſed per muros in-
grediãtur.Singuli in uijs ſuis gradiẽtur, & nõ decli
nabunt à ſemitis ſuis. Hoc nuper in hac prouincia
uidimus.Cũ enim locuſtarum agmina uenirent,&
aërem qui inter cœlum & terrã eſt occuparent,tãto
ordine ex diſpoſitione iubentis dei uolitãt,ut inſtar
teſſerularum quæ in pauimẽtis artificis figũtur ma
nu ſuum locũ teneãt, & ne pũcto quidẽ, ut ita dicã,
ungue tranſuerſo declinẽt ad alterã.Et ut apertã fa-
ceret metaphoram,& per feneſtras ait cadẽt,& non

demoliẽtur.Nihil enim locuſtis inuium eſt:cum & G
agros,& ſata,& arbores, & urbes, & domos,& cu-
biculorũ ſecreta penetrẽt.Hoc aũt de locuſtis dicit,
ut de hoſtibus intelligatur. Quodq́; nos interpreta
ti ſumus,per feneſtras cadent, & non demolientur:
Lxx, trãſtulerunt,
aggrauati in armis
ſuis ibunt, & in ia-
culis ſuis cadent &
non conſumẽtur:
quod nequaq́; mi-
hi uidetur expoſi-
tionis ordini cõue
nire,ſed in eo erro-
rem eſſe generatũ
quod שְׁלַח uerbũ
Hebraicũ:illi iacu-
la:nos feneſtras in-
tellexim⁹:Seruatq́;
cœptã narrationẽ,
ut eos dicat urbem
ingredi, in muris
diſcurrere:domoſ-
q́; cõſcẽdere,& per
feneſtras intrare q̃-
ſi fures: non quod
furum timorẽ ha-
beant qui uictores
ſunt:ſed ut fures ſo H
lent ingredi per fe-
neſtras, & occulte
rapere:ſic illi clau-
ſis ianuis:ne ulla ſit
mora per feneſtras
tota irrumpent au
dacia.A facie iſtiuſ
modi locuſtarũ ter
ra contremuit cœ-
li moti ſunt:quæ di
cta hyperbolice ſen
tiamus:nõ quod lo
cuſtarũ aut hoſtiũ tãta uis ſit ut poſſint mouere cœ
los,& terrã cõcutere:ſed quod aduerſa patientibus
præ terroris magnitudine, & cœlum ruere & terra
fluctuare uideatur. Deniq́; præ multitudine locu-
ſtarum obtexentiũ cœlũ:ſol & luna cõuertentur in
tenebras,& ſtellæ retrahẽt lumẽ ſuũ:dum lumen in
medio nubes poſita locuſtarũ,ad terrã nõ ſinit per-
uenire.Dñs quoq́; dabit uocẽ ſuã ante faciem tam
potẽtis exercitus:quia multa ſunt caſtra eius,& ma
gnitudo uirtutis illius in paruis quoq́; animãtibus
demonſtratur.Hæc autem multa caſtra & innume
rabilia fortia ſunt nimis, & facientia uerbum illius.
Quo dicto oſtẽditur Babylonios dei uolũtate uen-
turos,& illius imperio parituros.Magnus eſt,inqt,
dies domini:quo capienda eſt Hieruſalem:& ualde
terribilis,& nullus eũ poterit ſuſtinere,& de neceſſi
tate captiuitatis aut mortis euadere.Iunctã & cohæ
rentem ſibi pericopen diuidere nolui:ne quod ſen-
ſu unum

HEB.uorans:et poſt eum
exurens flãma,quaſi hor-
tus uoluptatis terra corã
eo, & poſt eum ſolitudo
deſerti: neq; eſt qui effu-
giat eum: quaſi aſpectus
equorum aſpectus eorũ.
& quaſi equites ſic currẽt:
ſicut ſonitus quadrigarũ
ſuper capita mõtium exi-
lient: ſicut ſonitus flãmæ
ignis deuorãtis ſtipulam:
uelut populus fortis præ-
paratus ad prælium:à fa-
cie eius cruciabũtur popu
li:omnes uultus redigen-
tur in ollam: ſicut fortes
current:quaſi uiri bellato-
res aſcendent murum:ui-
ri in uijs ſuis gradientur,
& non declinabunt à ſe-
mitis ſuis:unuſquiſq́; fra-
trem ſuum nõ coartabit:
ſinguli in calle ſuo ambu-
labunt. Sed & per fene-
ſtras cadent,& nõ demo-
lientur:urbem ingredien-
tur:in

SEP.& poſt eum flamma
ſuccenſa: Sicut paradiſus
uoluptatis terra ante fa-
ciẽ eius: & poſteriora illi-
us,ſicut cãpus ſolitudinis,
et qui ſaluetur nõ erit ei:ſi
cut aſpectus equorũ aſpe
ctus eorũ,et ſicut eqtes ſic
pſequent̃:Sicut uox qua-
drigarum ſuper uertices
montium exiliẽt, & ſicut
uox flãmæ ignis deuorã-
tis ſtipulam,et ſicut popu
lus multus et fortis p̃para
tus ad præliũ:à facie eius
cõterentur populi:omnis
uultus ſicut aduſtio ollæ:
ſicut pugnatores current,
et ſicut uiri bellatores aſcẽ
dẽt ſuper muros,& unuſ-
quiſq́; in uia ſua ambula-
bit,& nõ declinabunt à ſe
mitis ſuis:ſinguli à proxi-
mo ſuo nõ recedẽt:aggra
uati armis ſuis ibũt, & in
iaculis ſuis cadẽt & nõ cõ
ſumentur:urbẽ apprehen
dent

A ſu unũ erat,diuerſis capitulis carperetur. Tranſea-
mus ad intelligentiã ſpiritualẽ,ſingula quæq́; repe-
tentes.Tubarũ buccinarumq́; clangorẽ non ſolum
Nu.10.a in Leuitico & Numerorũ libro legimus:in quibus
iubetur,ut duas argenteas tubas faciat Moyſes, q-
bus & in kalendis
& in ſeptimo men
ſe,prima die mẽſis
& in iubileo, & in
cæteris feſtiuitati-
bus:& qñ ad bella
pcedunt canãt hi
q huic officio mãci
Io.6.c pati ſunt: ſed etiã
muros hiericho ad
tubarum clangorẽ
ſcriptũ eſt corruiſ-
Matt.24.c ſe:Et dñs angelum
miſſurũ ſe dicit eſ-
ſe cũ clangore tu-
1.Cor.15.g bæ: & Apoſtolus
reſurrectionẽ mor
tuorũ,ad tubæ ſo-
nitũ fieri pṛedicat.
Apoc.8.a Et in Apocalypſi quoq́; Ioannis legimus, ſeptem
angelos accepiſſe tubas ſingulas:quibus per ordinẽ
canentibus,facta ſunt quæ ſcriptura deſcribit.Præ-
cipitur ergo nunc ſacerdotibus & magiſtris,ut ex-
B altent quaſi tuba uocẽ ſuã, & impleant illud quod
Eſa.40.b ſcriptũ eſt:In montẽ excelſum aſcende q euangeli-
zas Sion:exalta uocẽ tuã qui annuncias Hieruſalẽ:
ut canant tuba in Sion,id eſt,in eccleſia q̃ interpre-
tatur ſpecula atq́; ſublimitas.Et in ſancto dei mõte,
qui Chriſtus eſt:ut cõturbentur ſiue cõfundantur
omnes habitatores terræ,& confuſio eos pertrahat
ad ſalutẽ.Diem autẽ dñi,diem intellige iudicij: ſiue
diem exitus uniuſcuiuſq́; de corpore. Quod eñ in
die iudicij futurum eſt omnibus,hoc in ſingulis die
mortis implet̃.Dies tenebrarũ eſt & anguſtiæ: dies
nubis & turbinis:quia cũcta pœnarũ plena ſunt at-
q́; cruciatuũ. Veniet angelorũ populus multus &
fortis,ut reddat unicuiq́; ſecũdũ opera ſua: & ſicut
mane & aurora cõſurgens primũ occupat montes,
ſic iudiciũ ab excelſis & potentibus incipiet:ut po-
tẽtes potenter tormẽta patiantur.Similis ei nõ fuit
à principio,& poſt eũ nõ erit uſq́; ad annos genera
tionis & generationis.Oĩa eñ mala quæ ueteri-
bus hiſtorijs cõtinẽtur,aut inundatione maris, aut
alluuione fluminũ,aut peſtilẽtia,morbis,fame, be-
ſtijs,hoſtiũ uaſtitate,hominibus acciderũt:his ſup-
plicijs q̃ in die ſunt reddenda iudicij,non poterunt
cõparari.Ante faciẽ huius populi qui fortis & mul
tus eſt,erit ignis uorans,ſiue cõſumens:ut omne in
Deu.4.d nobis fœnũ,ligna,ſtipulãq́; conſumat. Vnde & de
deo dicit̃:Deus ignis cõſumẽs:& poſt eũ urens flã-
ma,ut nihil abſq́; ſupplicijs derelinquat. Quẽcunq́;
hic populus nõ attigerit,nec inuenerit in eo cõbu-
ſtionis materiam,horto dei & paradiſo aſſimilabi-
tur uoluptatis:qui Hebraice dicitur גַּן עֵדֶן:Si quẽ

aũt exuſſerit, quaſi ſolitudinẽ in cinerẽ rediget ac C
fauillas:nec eſt qui furorẽ eius poſſit euadere,cuius
crudelis aſpectus frementiũ equorũ habebit ſimili-
tudinẽ:& ſic diſcurrent ad cruciandos quos in po-
teſtatẽ acceperint,quaſi equites huc illucq́; uolitan-
tes: terribilis erit
ſonitus eorũ,qua-
ſi quadrigarũ per
prona currentiũ:
& ſup capita mon
tiũ exilient: excel-
ſos quoſq́; & ĩ ec-
cleſiæ culmine cõ-
ſtitutos cruciare
cupiẽtes.Et qa añ
faciẽ eorũ ignis eſt
uorax,atq́; conſu-
mẽs:ſic cuncta ua-
ſtabũt qũo ſtipulã
flãma cõſumit: ita
uenient ad punien
dum: ita expediti
erunt & parati, ut
populus fortis ad
præliũ.Tãtus erit timor omniũ & tanta cõſcientia
peccatorũ,ut nullus luceat,nec ſplendorem habeat
gaudij:ſed inſtar aduſtę ollæ facies eius uertatur in
tenebras.Aſcendẽt murũ & omnẽ munitionẽ: iniũ
ctumq́; ſibi explentes opus nõ declinabunt in par- D
tem alterã,ſed inhiabũt miſerorũ ſupplicijs: nec tor
mẽtis eorũ ſatiabunt̃,ſed unuſquiſq́; credita ſibi in
peccatores ſupplicia perſequetur.Sed & per fene-
ſtras intrabũt,ſiue cadent:uel aggrauati armis ſuis
ambulabunt:& in iaculis eorũ cadent hi quos acce-
perint conſumendos. Hæ ſunt feneſtræ,de quibus
& Hieremias dicit:Mors intrabit per feneſtras no Hiere.9.f
ſtras:per oẽs eñ ſenſus noſtros ingredi hoſtes deſi
derant,& capere urbẽ bonæ cõſcientiæ,& p noſtra
munimẽta diſcurrere:domoſq́; q̃s nobis bonis opi
bus ædificauimus,deſtruere.Oĩa aũt faciũt introẽũ
tes per feneſtras,quaſi fur:libere eñ nõ ĩgrediunt̃,
ut ſagittent in obſcuro rectos corde. A facie iſtius
populi qui eſt multus & fortis,terra contremuit, &
cœli cõmoti ſunt.Cœlũ eñ & terra tranſibunt, uer Matt.24.e
bum aũt dñi pmanet in æternum.Sed & ſol & luna Eſa.40.b
tanta miſerorũ ſupplicia uidere nõ poterũt:& mœ-
rebunt,nõ habẽtia officij ſui iuſticiã:& p claro lu-
mine,tenebris operient̃ horrendis:ſtellæ quoq́; re-
trahent fulgorẽ ſuũ: dũ etiã qui ſancti ſunt præſen-
tiã dñi abſq́; formidine nõ uidebũt.In his omnibus
dabit dñs uocẽ ſuã,ante faciẽ exercitus ſui. Quo-
modo eñ Babylonij punientes Hieruſalẽ,dei uocã
tur exercitus,ſic angeli peſſimi(de quibus ſcriptum Pſal.77.e
eſt:Furorẽ & irã & anguſtiã,immiſſionẽ p angelos
peſſimos)dei exercitus dicunt̃,& caſtra illius nomi
nantur,dũ dñi faciũt uoluntatem. Magnus eſt dies
dñi atq́; terribilis:de quo alibi ſcriptum eſt:Vt quid Amos.5.e
deſideratis diẽ dñi:& hic eſt tenebræ,& non lux: &
terribilis ualde:raruſq́; aut nullus eũ poterit ſuſti-
gg nere

HEB.tur:in muro currẽt:
domos cõſcendent:per fe-
neſtras intrabũt quaſi fur:
à facie eius contremuit ter-
ra:moti ſunt cœli:ſol & lu
na obtenebrati ſunt:et ſtel
læ retraxerũt ſplendorem
ſuũ:& dominus dedit uo-
cem ſuam ante faciẽ exer-
citus ſui:quia multa ſũt ni-
mis caſtra eius:quia fortia
& facientia uerbum eius.
Magnus enim dies domi-
ni

SEP.dent:& ſuper muros
diſcurrẽt: ſup domos aſcẽ-
dent & per feneſtras intra
bũt ſicut fures: à facie eius
cõfundetur terra:& cõmo
uebit̃ cœlũ: ſol & luna cõ-
tenebrabunt̃:& ſtellæ au-
ferent lumẽ ſuũ:& dñs da
bit uocẽ ſuã à facie fortitu-
dinis ſuæ qm̃ multa ſũt ni
mis caſtra eius: qm̃ fortia
opera ſermonũ illius:quia
magna dies domini, ma-
gna

E nere,quin in ſe præbeat materiã ſæuiẽdi. a ¶Nũc
ergo dicit &c.)Superius capitulum ab eo loco ubi
ſcriptũ eſt:Canite tuba in Sion:ululate in mõte ſan
cto meo cõturbenẽ omnes habitatores terræ: uſq;
ad eũ locũ,ubi legimus:Magnus eſt dies dñi & ter-
ribilis ualde,qs ſu-
ſtinebit eũ:ꝑ tranſ
lationẽ locuſtarũ,
aduẽtum nunciat
Chaldæorum, & q̃
mala uentura ſint
populo.Nunc eos
ad pœnitentiã ꝓ-
uocat,& conuerti
ad dñm cohortatẽ:
ut tota mẽte corre
cti,nõ patiantẽ quæ
dñs cõminatur: &
eſt ſenſus: Oĩa q̃
ſermone præterito
continentẽ, ꝓpter-
ea ſum locutus, ut
uos cõminatione
mea terrerẽ. Vnde
cõuertimini ad me
in toto corde ur̃o,
& animi pœniten
tiã ieiunio et fletu,
F & planctibus indi
cate:ut nũc ieiunã
tes poſtea ſature-
mini:nunc flentes
poſtea rideatis :
nũc plãgẽtes poſt-
ea conſolemini.Et
quia cõſuetudinis
eſt,ut ĩ triſtibus at
q; aduerſis ſcinda-
tis ueſtes: quod &
põtifex ad dñi ſal-
uatoris crimẽ au-
Matt.26.g gẽdũ ĩ euãgelio fe-
ciſſe memoratẽ: &
Act.14.c Paulũ & Barnabã
audiẽtes uerba bla
ſphemiæ legimus
ꝑpetraſſe:Idcirco ego p̄cipio uobis,ut nequaq̃ ſcin
datis ueſtimenta,ſed corda q̃ plena ſunt peccatis:q̃
inſtar utriũ niſi ſciſſa fuerint,ſpõte rumpenẽ. Cũq;
hoc feceritis,redite ad dñm deũ ueſtrũ:quem uobis
priora peccata alienũ fecerãt:nec deſperetis ueniam
ſcelerum magnitudine quia magna peccata,magna
delebit miſericordia.Eſt enim benignus & miſeri-
Ezech.33.c cors,malẽs pœnitentiã peccatorũ q̃ mortẽ: patiẽs
& multus in miſericordia:qui nõ humanã imitatur
impatientiã,ſed longo tp̃e noſtrã præſtolatẽ pœnitẽ
tiam:& præſtabilis,ſiue pœnitens ſup̃ malicijs:ut ſi
nos egerimus ſup̃ peccatis pœnitẽtiã,& ipſum pœ
niteat comminationis ſuæ:& mala quæ cõminatus

HEB.ni et terribilis ualde,
& quis ſuſtinebit eũ. Nũc
a ergo dicit dominus:cõuer
timini ad me in toto cor-
de ueſtro:in ieiunio,& fle-
tu & planctu: & ſcindite
corda ueſtra,et nõ ueſtimẽ
ta ueſtra: & conuertimini
ad dominũ deũ ueſtrũ:qa
benignus & miſericors ẽ:
patiens & multæ miſeri-
cordiæ:& præſtabilis ſup̃
malicia quis ſcit ſi cõuerta
tur & ignoſcat: & reliquat
poſt ſe benedictionem, ſa-
crificium & libamen dño
b deo noſtro? Canite tuba
in Sion:ſanctificate ieiuni-
um:uocate cœtum:cõgre-
gate populum: ſanctifica-
te eccleſiam:coadunate ſe-
nes: congregate paruulos
& ſugentes ubera.Egredia
tur ſponſus de cubili ſuo:
& ſponſa de thalamo ſuo:
inter ueſtibulum & alta-
re plorabũt ſacerdotes mi-
niſtri domini, & dicent:
Parce dñe populo tuo: &
ne des hæreditatem tuam
in opprobrium,ut domi-
nentur

SEP.gna & illuſtris nimis
& quis erit ſufficiẽs ad eã?
Et nũc dicit dñs deus no-
ſter:cõuertimini ad me in
toto corde ueſtro: in ieiu-
nio,in cilicio,in fletu, & in
plãctu:et ſcindite corda ue
ſtra,& nõ ueſtimenta ue-
ſtra:& cõuertimini ad do-
minũ deum ueſtrum:quia
miſericors & miſerator ẽ:
patiẽs & multæ miſericor
diæ:& pœnitens ſup̃ mali
cijs:quis nouit ſi reuertatẽ
& pœniteat eũ:et dimittat
poſt ſe benedictionẽ,ſacri-
ficium & libamẽ dño deo
noſtro? Clangite tuba in
Sion: ſanctificate ieiuniũ:
p̄dicate curationẽ:congre-
gate populũ: ſanctificate
eccleſiã:eligite ſenes:cõgre
gate paruulos ſugẽtes ube
ra:egrediatẽ ſpõſus de cubi
li ſuo:& ſponſa de thala-
mo ſuo: inter crepidinem
& altare plorabũt ſacerdo
tes miniſtri domini & di-
cẽt:Parce dñe poplo tuo:
et ne dederis hæreditatem
tuam in opprobrium: ut
dominenẽ

G eſt nobis nõ inferat:noſtræq; mutatione ſententiæ,
& ipſe mutetẽ.Maliciã aũt in hoc loco nõ contrariã
uirtuti debemus accipe,ſed afflictionẽ: iuxta illud
Matt.6.d qd' alibi legimus:Sufficit diei malicia ſua.Et ſi eſt in
ciuitate malicia quã dñs nõ fecerit.Simulq; qa ſu-
pra dixerat: beni-
gnus et miſericors
patiẽs et multus in
miſericordia,& p̄-
ſtabilis,ſiue pœni
tẽs ſup̃ malicijs:ne
forſitã magnitudo
clemẽtiæ nos face
ret negligẽtes, ex
ꝑſona ꝓphetæ iun
git & dicit: Quis
ſcit ſi conuertatẽ &
ignoſcat & relin-
quat poſt ſe bñdi-
ctionẽ.Ego ĩquit,
hortor qd' meũ eſt
ad pœnitẽtiam, &
deũ ĩeffabiliter no
ui eſſe clementẽ,di
Psal.50. cẽte Dauid: Miſe-
rere mei deus ſec.
ma.mi.tuã,& ſecũ
dũ multitudinẽ mi
H ſerationũ tuarũ de
le ĩiq̃tatẽ meã. Sed
qa profundũ diui-
tiarũ & ſapiẽtiæ &
ſcientiæ dei noſſe
nõ poſſumus:ſen-
tentiã tẽpero,et o-
pto potius q̃ p̄ſu-
mo,dicẽs:qs ſcit ſi
cõuertatẽ & igno-
ſcat.Qd' ait qs,aut
ĩpoſſibile,aut diffi
cile ſentiẽdũ eſt:Sa
crificiũ & libamen
dño deo nr̃o. Vt
poſtq; dederit bñ-
dictionẽ,& nr̃a no
bis pctã donaue-
rit,deo hoſtias offerre ualeamus. b ¶Canite &c.)
Adhuc eos ad pñiam cohortatẽ,anteq; ueniat hoſti-
lis exercitus.Supra,inq̃t,dixeram: Canite tuba in
Sion:ululate in mõte ſctõ meo,& reliqua: qa uenit
dies dñi:qa ꝓpe eſt dies tenebrarũ & caligĩs,dies nu
bis & turbinis,annũciãs uobis pplm multũ & fortẽ
eſſe uẽturũ:q ur̃as poſſeſſiões urbeſq; ſubuerteret.
Nũc qa benignus ſũ & miſericors,patiẽs,et multus
miſericordia:rurſum p̄cipio & dico:Clãgite tuba ĩ
Sion,& pñiam in pplis p̄dicate:ſanctificate ieiuniũ:
p̄dicate curationẽ ſiue cœtũ:de q̃bus iã ante dixi-
mus:cõgregate pplm,ut q diſperſus peccauerat, cõ
gregatus peccare deſiſtat.Sanctificate eccleſiam, ut
nullus

A nullus in eccleſia nõ ſanctus ſit:ne forſitan impediã
tur orationes ueſtræ:& modicũ fermentũ totã maſ
ſam corrũpat.Coadunate ſiue eligite ſenes: ut non
ætas ĩ eis,ſed ſanctitas eligatẽ.Cõgregate quoq; par
uulos & ſugẽtes ubera,ne ulla ſit ætas q̃ nõ cõuerta
tur ad dñm.Paruu
los atq; lactãtes, de
q̃bus in pſalmis &
ĩ euãgelio legim⁹:
Psal.8.b Ex ore infantiũ &
Matt.21.d lactentiũ perfeciſti
1.Pet.2.d laudem.Quos Pe-
trus ratiõali & abſ
q; dolo dicit lacte
nutritos:q̃bus Pau
1.Cor.3.a lus loquitẽ:Lac uo-
bis potũ dedi,non
eſcam: quorum &
ſaluator meminit:
Matt.25.d Ne cõtempſeritis
unum de minimis
iſtis.Egrediatẽ quo
q; ſponſus de cubi
li ſuo,& ſponſa de
thalamo ſuo: ut in
tẽpore ieiunij,uo-
cationis & cœtus,
ſanctificationis ec-
B cleſiæ,electionis ſe
nũ, cõgregationis
paruulorũ & ſugẽ
tiũ ubera,non ſer-
uiat ſpõſus & ſpõ-
ſa operi nuptiali:quibus & lege ꝑmiſſum eſt, ut ad
1.Cor.7.a bella nõ procedãt. Vnde & Apoſtolus recedendũ
parumper à coitu p̄cipit,ut uacare poſſimus oratio
ni.Ergo q in caſtigatiõe uictus,& ieiunio atq; elee-
moſynis dicit ſe agere pœnitentiã: fruſtra hoc ſer-
mone ꝓmittit,niſi egrediatẽ de cubili ſuo: & ſanctũ
purũq; ieiuniũ pudica expleat pœnitẽtia. Quodq;
ſequitẽ:Inter ueſtibulũ & altare plorabũt ſacerdotes:
pro ueſtibulo,Lxx. ἀνὰ μέσον τῆς κρηπῖδος,id eſt, in-
ter crepidinẽ interpretati ſunt,Symmachus προπύ-
λαιον,Aquila πρόδομον,Theodotio ipſum uerbũ He
braicũ poſuit אלם;quã nos ante fores tẽpli porti-
cumq; poſſumus dicere.Et nota q̃ ſacerdotibus p̄-
cipiat q ſunt miniſtri dñi,ut plorẽt inter tẽplũ & al-
2.Cor.11.g tare,& dicãt cũ Aplo: Quis ĩfirmatẽ,& ego nõ infir
mor? quis ſcãdalizatẽ,& ego nõ uror? Et flere cũ flẽ-
tibus.Locuſq; aptus pœnitentiæ & cõfeſſioni,tem
plum eſt et altare:docetq; q̃d dicere debeãt ſacerdo-
tes,imò quomodo dñm deprecari:Parce dñe popu
lo tuo:qui qñ peccabat,uocabatẽ nõ populus tuus:
nũc poſtq; receſſit à uitijs appellatẽ populus tuus.
Et ne des hæreditatẽ tuam in opprobriũ, ut domi-
nẽtur eis nationes.Apertũ eſt ænigma qd' latebat.
Populus eñ ille multus & fortis:q ſupra ſub eruce,
& locuſtæ,& bruchi,& rubiginis deſcriptus eſt no-
mine:nũc manifeſtius qui ſit oſtẽditur: Vt dominẽ

HEB.nentur eis nationes:
quare dicunt in populis:
a ubi eſt deus eorũ? Zelatus
eſt dominus terram ſuã,
& pepercit populo ſuo: &
reſpondit dñs & dixit po-
pulo ſuo: Ecce ego mittã
uobis frumentum & uinũ
& oleum, & replebimini
eo:& non dabo uos ultra
opprobrium in gẽtibus:et
eum qui ab Aquilone eſt
procul faciam à uobis: &
expellam eũ in terram in-
uiam & deſertã:facies eius
contra mare orientale: &
extremũ eius ad mare no-
uiſſimũ:& aſcendit fœtor
eius: & aſcendet putredo
illius,quia ſuperbe egit.
Noli

SEP.dominenẽ eorũ gen-
tes,ne dicãt in nationibus:
ubi eſt deus eorũ? Et zela-
tus eſt dñs terrã ſuã:& pe-
percit poplo ſuo:& reſpõ-
dit dñs & dixit pplo ſuo:
Ecce ego mittã uobis fru-
mentũ & uinum & oleũ:
& implebimini ex eis: &
nõ dabo uos ultra oppro-
brium in gentibus:et eum
qui ab Aquilone eſt repel-
lam à uobis:& educam eũ
in terrã quæ eſt ſine aqua:
& diſperdã faciem eius in
mare primũ:& poſteriora
eius in mare nouiſſimũ: &
aſcendet furor eius,& aſcẽ
det putredo illius: quoniã
magnificata ſũt opa eius.
Cõfide

C tur,inquit,eis nationes.Datur aũt in opprobriũ hæ
reditas dñi,qñ ſeruierit hoſtibus,& dixerint natio-
nes. Vbi eſt deus eorũ:quẽ ſibi præſulẽ,quẽ defen-
ſorẽ eſſe iactabant.Poſſumus nationes interpretari
& aduerſarias poteſtates,q̃ quãdiu nõ agimus pœ-
nitentiã, dominan
tur nr̃i, & expro-
brãt & dicũt: Vbi
eſt deus eorũ. Iu-
dæi iſtũ locum ad
Gog & Magog re
ferunt, ſæuiſſimas
natiões:quas in ul
timo tẽpore cõtra
Iſraël dicũt eſſe uẽ
turas:de q̃bus ple-
nius ſcribitẽ ĩ Eze
chiel. a ¶Zela-
tus eſt &c.)Poſtq;
ſacerdotes pro po
pulo dep̄cati ſunt,
& dixerunt: parce
dñe populo tuo,et
ne des hæreditatẽ
tuã in opprobriũ:
fecitq; populus qd'
præceptum eſt:ut
ſanctificaret ieiu-
D niũ,prædicaret cu
rationẽ, congrega
ret multitudinem,
ſanctificaret eccle-
ſiã, eligeret ſenes,
paruulos & ſugẽtes ubera cõgregaret,& egrederetẽ
ſpõſus de cubili ſuo,& ſpõſa de thalamo ſuo & ne-
quaq; carni & uoluptati,ſed animæ et fletibus inſer
uirẽt.Zelatus eſt dñs terrã ſuã,quã prius quaſi alie
nam cõtempſerat:& paſſus fuerat locuſta uaſtante
populari;& intantũ pepercit pœnitẽtibus,ut eos di
gnos ſua reſponſione faceret:diceretq; quoniã oẽs
fruges ueſtras,locuſta,bruchus,rubigoq; uaſtauit:
ideo dabo uobis frumentũ:& cætera quæ prophe-
ta deſcribit:& ultra uos non tradã captiuitati.Et Aſ
ſyrium atq; Chaldæũ qui ab Aquilone eſt, procul
faciã à uobis de quo ſupra dictũ eſt: Populus mul-
tus & fortis,ante faciẽ eius ignis uorans, & poſt eũ
exurens flãma:quaſi aſpectus equorũ aſpectus eo-
rum.Et expellam,inquit,eũ in terram ſolitudinis:&
primæ partes illius cadent in mare oriẽtale:et poſte
riores in mare nouiſſimũ:& aſcendet fœtor eius, id
eſt,qui ab aquilone eſt,& putredo quia ſuperbe e-
git.Sæpe cõmonui ſub trãſlatione locuſtarũ deſcri
bi impetũ Chaldæorũ,quo iudæa uaſtata eſt. Itaq;
ſeruat metaphorã in reliquis:& iuxta ſitũ prouin-
ciæ ſic loquitur,quaſi non de hoſtibus,ſed de locu-
ſtis referre uideatur.Etiã noſtris temporibus uidi-
mus agmina locuſtarũ terrã texiſſe Iudæã:q̃ poſtea
miſericordia dñi inter ueſtibulum & altare, hoc eſt,
inter crucis & reſurrectionis locũ, ſacerdotibus &

E populis dñm deprecātibus atq; dicētibus:Parce po
pulo tuo:ucto ſurgēte in mare primū & nouiſſimū
præcipitatæ ſunt.Mare primū qđ iuxta ſolitudinē
eſt,& uergit ad Orientē, illud intellige,in quo fuit
quondā Sodoma et Gomorrha,Adama et Seboim:
qđ nunc mortuū
nominat̄:eo quod
nulla ibi uiuāt ani
mātia. Mare autē
nouiſſimū,hoc qđ
ad Occidentē eſt,
& qđ ducit in Ae=
gyptū:in cuius lit=
tore Gaza,et Aſca
lon, Azotusq; &
Ioppe,& Cęſarea,
& cęterę urbes ma
ritimæ ſitæ ſunt.
Cūq; littora utriuſ
quę maris aceruis
mortuarū locuſta=
rū,quas aquæ euo
muerāt impleret̄,
putredo earum &
fœtor intantū no=
xius fuit, ut aērē
quoq; corrūperet:& peſtilētia tam iumentorū quā
hominū gigneret̄.Quærat eruditus lector ubi hoc
F iuxta literā factū ſit de Chaldæis:Nō multo poſt tē
Eſa.37.g pore q̄ hæc ꝓphetata ſūt:ſiquidē in Eſaia legimus:
centū octogintaquinq; milia Chaldæorū ſub rege
Ezechia in una nocte angelo ſæuiēte ꝑcuſſa. Hoc
iuxta hiſtoriā dixerimus:Cæterū iuxta tropologiā
omnis anima terra eſt dñi, in qua ſeminat paterfa=
milias ſementē ſuā:quæ cū pro tritico zizaniā fece=
rit,id eſt,auenas & loliū,& offenderit dñm ſuum: &
poſtea egerit pœnitentiā plangensq; dixerit: parce
dñe populo tuo:zelatur dñs terrā ſuam,& parcet ei
quam dudū cōtempſerat:ſuoq; eā dignat̄ alloquio
& dicit:Mittā tibi frumentū,de quo ſcriptū eſt: A=
Ioā.12.d men amē dico uobis,niſi granū frumenti cadens in
terra mortuū fuerit,ipſum ſolum manet:ſi aūt mor
tuum fuerit,multos fructus facit:& uinū qđ lætifi=
cat cor hominis:& oleum qđ exhilarat faciē:ut ue=
tus triſticia peccatorū,frumēti & uini & olei, id eſt,
uirtutū læticia temperet̄:tātamq; habebūt bonorū
omniū abundantiā:ut repleātur eis atq; ſaturentur.
Cūq; hoc fecerint cōſequuti nequaq; tradentur in
Ephe.6.b opprobriū gentibus:de quibus Apoſtolus loquit̄:
Nō eſt nobis colluctatio aduerſus carnē & ſangui=
nem,ſed aduerſus principes & poteſtates:aduerſus
mūdi rectores tenebrarū harū,cōtra ſpiritualia ne=
quitiæ in cœleſtibus.Eū quoq; qui ab Aqlone eſt:
de quo Hieremias loquitur:Ab Aquilone exarde=
Hiere.1.c ſcent mala ſuꝑ oēs habitatores terræ de quo & Sa=
lomon ſcribit:Aquilo uentus duriſſimus: procul,
inquit,à uobis faciā,& expellā eā in terrā inuiam &
deſertā:quæ nō habet noticiā dei,in qua nō habitat
ſpūs ſanctus.Faciesq; eius erit in mari primo & in

a HEB. Nōli timere terra:
exulta & lætare:quoniam
magnificauit dñs ut face=
ret:nolite timere animalia
regionis,quia germinaue=
runt ſpecioſa deſerti: quo=
niā lignū attulit fructū ſu=
um:ficus & uinea dederūt
uirtutē ſuam: & filij Sion
exultate & lętamini ī dño
deo ueſtro:quia dedit uo=
bis doctorē iuſticiæ,& de=
ſcendere faciet ad uos im=
brē matutinū, & ſerotinū
in principio:& implebunt̄
areæ

SEP. Confide terra gaude
atq; lætare:qa magnifica=
uit dominus ut faceret:cō=
fidite iumenta campi:quo
niā germinauerūt campi
ſolitudinis:quia lignū at=
tulit fructum ſuum: ficus
& uinea dederunt fortitu=
dinē ſuā:& filij Sion gau=
dete atq; lætamini in dño
deo ueſtro: quoniā dedit
uobis eſcas iuſticiæ:& plu
it uobis imbrē tempora=
neum & ſerotinum,ſicut à
principio: & replebuntur
areæ

mari nouiſſimo:in his qui aperuerint ei ianuā pec= G
catorum:& apud quos uſq; ad extremū uitæ tem=
pus permāſerint:& fœtor illius & putredo aſcēdit:
etiā in eos qui ſibi magna ꝓmittūt:& cadūt per ſu=
perbiā:quia nūq; tuta eſt humana fragilitas:& quā
to uirtutibus cre=
ſcimus,tāto magis
timere debemus
ne de ſublimibus
corruamus: Iuxta
literā,greges locu=
ſtarum magis Au
ſter q̄ Aquilo cō=
ſueuit adducere,id
eſt,non ex frigore
ueniūt,ſed ex calo
re:uerū quoniā de
Aſſyrijs loquebat̄
locuſtarū ponēs ſi
militudinem: ideo
Aquilonē interpo
ſuit:ut nō uerā lo=
cuſtā,quæ ab Au=
ſtro uenire conſue
uit,ſed ſub locuſta
intelligamus Aſſy
rios atq; Chaldæos. a ¶Noli timere &c.) Omni=
bus qbus ſupra fuerat cōminatus nūc cōtraria pol=
licetur.Supra dixerat:ignis comedit ſpecioſa deſer H
ti:& flamma ſuccēdit omnia ligna regionis: & be=
ſtiæ agri quaſi area ſitiēs imbrē ſuſpexerunt ad te:
qm̄ exiccati ſunt fontes aquarū,& ignis deuorauit
ſpecioſa deſerti.Nūc lætis triſticiā mitigat:& lachry
mas uertit in riſum.Nolite,inqt,timere animalia re
gionis:quia germinauerūt ſpecioſa deſerti: quia li=
gnum attulit fructū ſuū:ficus & uinea dederūt uir=
tutē ſuā:& tāta erit rerū omniū abūdātia,ut nequa=
q̄ deſit uobis frumentū,uinū & oleū quo ſaturemi
ni:ſed adimpleant̄ areæ frumēto,& redundēt torcu
laria uino & oleo:ut nō ſolū ipſi comedere, ſed etiā
alijs præbere ualeatis.Ad filios quoq; Sion ſpeciali
ter loquit̄,ut exultēt & gaudeant,nō in quacūq; re
leui,ſed in dño deo ſuo q dedit eis alimēta iuſticiæ:
& ut LXX.trāſtulerūt,imbrē temporaneū & ſeroti=
nū,ut comedāt atq; lætent̄,& laudēt nomē dñi dei
ſui,q fecit cū eis mirabilia,& nequaq; cōfundant̄:&
ſciant quia dñs deus Iſraēl habitet in medio eorū &
p̄ter illū nullus ſit alius:qa pater in filio, & filius in
patre:& nō cōfundet̄ ppl's illius in æternū.Hæc iu=
xta literā:qa à dño repromiſſa ſunt credimus acci=
diſſe,& ſterilitatē præteritā nouis frugibus cōpen=
ſatā:ut quicqd locuſta,bruchus,& rubigo, & eruca
cōſumpſerat,ānis ſequētibus impleret̄. Quærimus
cur eruca fortitudo uel uirtus dñi appellata ſit: &
nō ſolū uirtus,ſed uirtus magna:Quomō potentia
dei in Aegyptijs plagis oſtenſa eſt ꝑ parua anima=
lia:& p̄cipue cyniphes,q tam parui ſunt culices,ut
uix cernātur oculis.Sic & nūc in paruo tardoq; uer
miculo,q uix moueri pōt & leui tactu cōteritur,dei
potētia

A potētia & humana fragilitas demonſtrat̄. Nō quo
deus ad nutū ſuū & potētię maieſtatē nequeat ter=
ras ſubuertere,& operire cuncta diluuio uel fulmi=
ne concremare:ſed per parua,& ut ita dicā, puncta
corporū oſtendit humanā fragilitatē.Vnde & illud
ſolemus Marcioni
& cæteris reſpōde
re hęreticis qui ue
tus laniāt teſtamē=
tū:qđ et pulices &
culices & cimices,
& huiuſcemodi a=
nimātia idcirco fe=
cerit deus,ut fragi
litatē & imbecilli=
tatē noſtræ carnis
oſtēderet:quæ in=
tantū nihil eſt, ut
ab his quæ parua
ſūt uulneret̄. Si au
tē eruca paruusq;
uermiculus forti=
or hoīe eſt, qd glo
riat̄ terra & cinis,
& elata ꝑ ſuperbiā
(cū ex humo ſit, à
quo hō appellat̄)
humana contēnit?
B Quidā locū iſtum
ſic interpretantur:
A dextris & à ſini
ſtris uirtutes & for
titudines dei legi=
mus:quas Græci δυνάμεις uocāt.A dextris ſeraphī
& cherubim,cunctasq; angelicas poteſtates: à ſini=
Pſal.77.c ſtris cōtrarias fortitudines:de qbus ſcriptū eſt:Mi=
ſit in eos irā indignationis ſuæ:furorē & irā, & tri=
bulationē,immiſſionē ꝑ angelos malos: de qbus &
3.Reg.22.c Micheas in Regū uolumine loquit̄:Vidi dñm deū
Iſraēl ſedentē ſuꝑ thronū ſuū:& oīs exercitus cœli
ſtabat iuxta eū à dextris & ſiniſtris eius. Ego puto
ſiniſtrū fuiſſe ſpiritū:qui egreſſus eſt, & ſtetit corā
dño,& ait:Ego decipiam Achab, & egrediar,& ero
ſpūs mendax in ore omniū ꝓphetarū eius.Ad quā
ſiniſtrā & cōtrariā poteſtatē q̄ apta erat ad decipiē=
dum,& exercitata ad ruinas,& multos ante decepe
rat,loquit̄ deus:Decipies & præualebis:egredere et
fac ſic.Spūs quoq; ille q ſuffocabat Saul,de quo di=
1.Reg.16.c xerūt ad eū pueri ſui:Ecce ſpūs dei malus obſtupe
ſcere te facit,de ſiniſtris partibus erat:q miniſtrant
dño ad puniēdos eos q cruciari ꝓpter pctā merue=
runt.Nō ſolū em̄ hoīes miniſtri ſunt,& ultores iræ
eius,in his q malū opant̄:& non ſine cauſa portant
gladiū.Sed etiā cōtrariæ fortitudines, q̄ appellātur
Pſal.6. furor & ira dei,quos ꝓpheta declinās ait:Dñe ne in
furore tuo arguas me,neq; in ira tua corripias me.
Iſtiuſmodi(ut ita dicā) quæſtionarijs atq; tortori=
1.Cor.5.b bus tradidit Apl's peccatorē in interitum carnis,ut
ſpiritus ſaluus fieret:de qbus & ſatanas eſt,cui tra=

HEB. areæ frumēto:& re=
dundabūt torcularia uino
& oleo:& reddam uobis
annos quos comedit locu
ſta,bruchus, & rubigo, &
eruca.Fortitudo mea ma=
gna quā miſi in uos:& co=
medetis ueſcētes,& ſatura
bimini:et laudabitis nomē
dei ueſtri,qui fecit uobiſcū
mirabilia:& nō cōfundet̄
populus meus in ſempiter
nū:& ſcietis quia in medio
Iſraēl ego ſum: & ego do=
minus deus ueſter:& non
eſt amplius:et nō cōfunde
tur popl's meus in ſempi=
a ternū.Et ērit poſt hæc, ef=
fundā ſpiritū meum ſuper
omnē carnē: & propheta=
bunt

SEP. areæ tritico & redun
dabunt torcularia uino &
oleo.Et reddā uobis ꝓ an=
nis in quibus comedit lo=
cuſta,& bruchus, & rubi=
go , & eruca. Fortitudo
mea magna quam miſi in
uos:& ueſcemini comedē=
tes,& ſaturabimini:& lau=
dabitis nomē dñi dei uṝi,
q fecit uobiſcū mirabilia:
et nō cōfundet̄ ppl's meus
in æternū, & ſcietis qa in
medio Iſraēl ego ſū:& ego
dñs deus ueſter:& non eſt
amplius p̄ter me:& nō cō
fundet̄ ppl's meus in æter
nū.Et erit poſt hæc, effun=
dam de ſpiritu meo ſuper
omnē carnē, & propheta=
bunt

didit alios,ut diſcerēt nō blaſphemare.Hæc de eru= C
ca cur dei appellata ſit uirtus.Tranſeamus ad ordi 1.Tim.1.d
nē intelligētiæ ſpūalis:Ne timeas terra, imò cōfide
atq; lætare:q̄ prius ſementē dñicā tua ariditate ꝑdi=
deras:quia magnificauit dñs,ut faceret tecū miſeri=
cordiā:intātum ut
etiā iumēta regio=
nis & deſertæ ſoli=
tudinis,lætis noua
libus cōplerent̄.Et
lignū crucis affer=
ret fructum ſuū,&
ſpūs ſcti dona dul
ciſſima ſuā cunctis
tribuerētlargitatē.
Vos quoq; quos
iuſte poſt pn̄iam
uoco filios Sion &
ecclesiæ: lætamini Eſa.30.c
atq; gaudete, quia
dedit uobis deus
pater doctorē iuſti
ciæ,ſiue tribuit uo
bis alimēta iuſticię
& deſcendere fecit
ad uos pluuias tē=
poraneas atq; ſero
tinas.Pluuia tēpe=
ſtiua eſt qn̄ primū D
doctrinam ſuſcipi
mus: pluuia ſeroti
na qn̄ laboris no=
ſtri fructus recipi=
mus,& ad ꝑfectā ſanctarū ſcripturarū ſcientiā pue=
nimus. Poteſt pluuia tēporanea & ſerotina,uetus
et nouū accepi teſtamentū.Et nō ſolū,īquit,hoc de=
dit,ſed fecit uos nouis uirtutū frugibus abūdare,&
ſaturari atq; inebriari frumēto,uino & oleo:de quo
ſæpe diximus.Et annos quos ꝑturbationibus ante
regnātibus ꝑdideratis in uobis:qn̄ oꝑa ueſtra locu=
ſta,bruchus,rubigo,erucaq; cōſumpſerāt:deus uo=
bis perire nō paſſus eſt.Tūc comedetis fructus iu=
ſticiæ & ſaturabimini,& laudabatis nomen dñi dei
ueſtri:q fecit uobiſcū mirabilia.Si autē poſt pœni=
tentiā tantā ubertatē deus rerū oīm pollicet̄, quid
reſpōdebit Nouatus negās pœnitētiā:& reformari
poſſe pctōres in priſtinum ſtatum,ſi digna fecerint
oꝑa pœnitētiæ:Intantū em̄ deus recipit pœniten=
tes,ut uocet eos ppl'm ſuū,& nequaq; aſſerat cōfun
dēdos:& habitaturū ſe in eorum medio repromit=
tat:nec amplius eos aliū habitaturos deū, ſed in eū
toto animo cōfiſuros,q in illis maneat in æternum.
a ¶Et erit &c.)Hūc locū beatus apl's Petrus imple Act.2.c
tum tꝑe dñicæ paſſionis expoſuit,qn̄ deſcendit die
pētecoſtes ſpūs ſanctus ſuꝑ credētes,& oēs loqban
tur ſicut ſpūs ſanctus dabat eis:ita ut mirarent̄ qui
aderāt & dicerēt:Nōne oēs iſti q loquunt̄ Galilæi
ſunt:& quomō nos audiuimus linguā noſtrā ī qua
nati ſumus,Parthi,& Medi,& Elamitæ,& reliq:alij

E uero dicebāt:qd uult hoc eſſe? Irridētibusq; alijs atq; dicētibus:muſto pleni ſunt:ſtās Petrus cū undecim eleuauit uocē ſuā,& ait: Viri Iudæi,& q habitatis Hierl'm uniuerſi,hoc notū ſit uobis, & auribus ꝑcipite uerba mea: Neq; em̄,ut uos æſtimatis,iſti ebrij ſunt,cū ſit hora tertia diei: ſed hoc eſt qd' dictum eſt ꝑ ꝓphetā Ioël: Et erit poſt hæc,dicit dñs:Effundā de ſpū meo ſup oēm carnem,& ꝓphetabūt,& reliq uſq; ad eū locū,quē ī capitulo ꝓpoſuimus. Cū igit Petrus illo tpe quo paſſus eſt dñs ꝓphetiam Ioël impletā eē memoret:hoc tm̄ q̄rimus quō & ſupiora & media,& q̄ ſequūt uſq; ad finē uoluminis ſibi ualeant cohærere: ne ſub uno textu cōſeq̄ntiaq; ſermōis, diuerſa & diſſonās inter ſe explanatio ſcatere uideat? A pricipio ergo
F uſq; ad eū locū ubi ſcriptū eſt: Magnus dies dñi & terribilis ualde,& qs ſuſtinebit eū:cōminatio eſt atq; deſcriptio q̄ pctōri poplō dñs illaturus ſit. Ab eo aūt loco ubi legimus: Cōuertimini ad me ī toto corde,& in ieiunio,& in fletu & in plāctu:uſq; ad eū locū,ubi ait: Quare dicūt in pplis ubi eſt deus eorū? cohortatio dñi eſt poſt pœnas atq; ſupplicia ad pœnitētiā ꝓuocātis. Rurſū ab eo loco q ſeqt: Zelatus eſt dñs terrā ſuā,& pepcit pplō ſuo:& reſpōdēs dñs dixit:uſq; ad eū locū,ubi ſcriptū eſt:Et nō cōfundet ppls meus in æternū:repromiſſio futurorū eſt,q̄ bona poſtq; egerit pniam, debeāt p̄ſtolari. Et poſt multa q̄ nūc lōgū eſt retexere,hæc quoq; in ꝓmiſſiōe dicunt,q̄ in p̄ſentiarū conamur exponere: Effundā de ſpū meo ſup oēm carnē,& ꝓphetabūt filij ueſtri & filiæ ueſtræ,& reliqua. Videor mihi à pricipio uſq; ad hūc locū,textū ſeruaſſe ſermonis:laboris eſt maximi,quō q̄ ſequunt,his q̄ nūc diſſerimus coaptanda ſint. Alius dicit q̄ gñaliter in ultimo tpe repromiſſa ſunt,nūc ex pte cōpleta. Et qa p̄miū futurorū in primo aduētu dñi apl'i ſentiebāt,libamēta q̄dā & primitias mirabiliū expleta memoraſſe:ut donec ueniat qd' pfectū eſt,id qd' ex pte p̄ceſſerat ſentiremus. Alius uero aplicæ eſſe aſſerit cōſuetudinis:iuxta il-
Pſal.111.a lud qd' de ſctō uiro ſcriptū eſt:Diſpēſabit ſermones ſuos in iudicio:ut qcqd utile audiētibus eſſe cernebāt & nō repugnare p̄ſentibus,de alterius tpis teſtimonijs roborarēt:nō qd' abuterent audiētiū ſimplicitate et impitia:ut impius calūniat Porphyrius:ſed
2.Tim.4.a iuxta aplm Paulū p̄dicarent opportune importune, Et ſequētes regulā ꝓphetarū, qcqd Iudæi in ulti-

HEB. bunt filij ueſtri,& filiæ ueſtræ:ſenes ueſtri ſomnia ſomniabūt: & iuuenes ueſtri uiſiōes uidebūt: ſed & ſup ſeruos meos & ancillas meas in diebus illis effundā ſpiritū meū: & dabo ꝓdigia in cœlo & in terra: ſanguinē & ignē & uapores fumi. Sol conuertet in tenebras, & luna in ſanguinem, anteq; ueniat dies dñi magnus & horribilis. Et erit oīs q inuocauerit nomē dñi ſaluus erit. Quia

mo tpe ſibi carnaliter repromittūt:ſpūaliter in prīo aduētu dñi ſaluatoris dicerēt eſſe cōpletū: maxime cū & illi,& nos q̄ ꝓmiſſa ſunt, in Chriſto dicamus eſſe cōplēda:in hoc tm̄modo diſcrepantes,q illi futura cōtendunt,nos iā facta cōuincimus:de quo in his q̄ ſequunt plenius diſſerēdū eſt. G
Oñis aūt caro ſup quā effuſurū ſe de ſpū ſuo dñs pollicet,illa eſt de q̄ Eſaias loquit:Et uidebit oīs caro ſalutare dei. Eſa.40.b
Ergo ſalutare dei uideri nō poteſt,niſi ſpūs ſctūs effundat. Et qcūq; credere ſe dicit in Chriſtū,nō credēs ī ſpm̄ ſctm̄, pfectæ fidei oculos nō habebit. Vñ & ī actibus aplorū: Act.19.a
q baptizati erāt baptiſmate Ioannis in eū qui uēturus erat: hoc eſt in noīe dñi Ieſu:qa rñderunt Paulo interrogāti,Sed ne ſi ſit qdē ſpūs ſctūs nouimus:iterum baptizant,imò uerū baptiſma accipiunt:quia ſine ſpū H
ſancto & myſterio trinitatis,qcqd in unā et alteram pſonā accipit impfectū eſt. Neq; uero oīs qui acceperit ſpm̄ ſctm̄,ſtatim habebit & gratiā ſpūalem,ſed per effuſionē ſpūs ſancti diuerſas gratias cōſequet: alij ꝓphetiā,ut filij & filiæ q maioris ſunt meriti:alij 1.Cor.12.b
ſomnia,ut ſenes iā ꝓuectioris ætatis: alij uiſiones, ut iuuenes qui uicerūt malignū. Serui uero & ancillæ q adhuc ſpm̄ timoris habēt,& nō dilectiōis: quia 1.Ioan.4.d
perfecta dilectio foras mittit timorē: nō habebunt ꝓphetiā,nō ſomnia,nō uiſiones:ſed ſpūs ſancti effuſione cōtenti,fidei tm̄ & ſalutis gratiā poſſidebunt. Tunc dabit ꝓdigia dñs in cœlo & in terra:in cœlo, quia ſol eſt uerſus in tenebras,& luna in ſanguinē: in terra,quia tā uehemēti & inſolito motu terra cōtremuit:ut monumēta aperta et ſaxa diſrupta ſint. Qd' aūt dicit,ſanguinē & uapores,ſiue uaporē fumi:ſanguis ille eſt,de quo in pſalmis legimus: Vt in Pſal.67.d
tingat pes tuus in ſanguine. Et in Eſaia: Quā rubi- Eſa.63.a
cunda ſunt ueſtimēta tua? Et quē pcuſſo latere ſal- Ioan.19.f
uatoris mixtis aqs Romanus miles effudit: Et ignis ſpūs ſancti q deſcēdit de cœlo:ut in actibus aplorū Act.2.a
legimus: Apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanq; ignis,ſeditq; ſupra ſingulos eorū:et repleti ſunt oēs ſpū ſancto:& cœperūt loq uarijs linguis, ꝓut ſpūs ſanctus dabat eloq illis. Hic eſt ignis quē uenit dñs Luc.12.f
mittere ſuper terram:& anteq; pateret in diſcipulis ſuis optabat ardere. Ignis naturæ eſt duplicis:habet lumen credētibus:habet tenebras ſuppliciaq; incredulis:qui appellantur uapores fumi. Iſte fumus eſt amariſſimus,q excæcauit oculos Iudæorū: de quo in

SEP. būt filij ueſtri, & filiæ ueſtræ: & ſenes ueſtri ſomnia ſomniabūt: & iuuenes ueſtri uiſiōes uidebūt: & ſup ſeruos meos & ſup ancillas meas in diebus illis effundā de ſpū meo: & dabo prodigia in cœlo: & ſup terrā ſanguinē, ignē & uaporē fumi. Sol cōuertet in tenebras,& luna in ſanguinē, anteq; ueniat dies dñi magnus & illuſtris. Et erit om̄is qui inuocauerit nomē domini,ſaluus erit. Quia

A in Prouerbijs legimus: Sicut fumus noxius eſt ocu-
Pro.10.d lis,& immatura uua dētibus,ſic iniqtas utētibus ea. De hoc fumo & Eſaias in uiſione magna loquit,in
Eſa.6.b qua p̄dicebat cæcitas Iudæorū: Et ſupliminare motū eſt,& domus impleta eſt fumo. Vnde poſtea ſequtur: Vade & dic populo huic: Auditu audietis,& nō intelligetis:& uidentes aſpicietis,& nō uidebitis: incraſſatū eſt em̄ cor populi huius, & auribus ſuis grauiter audierunt. Sol quoq; eſt uerſus in tenebras, qn̄ pēdentem dñm ſuū uidere non auſus eſt, & luna in ſanguinem. Quod aut iuxta hiſtoriā factū eſſe credamus,& ab euāgeliſtis ſilētio p̄termiſſum. Neq; em̄ oīa q̄ fecit Ieſus ſcripta referūt:q̄ ſi ſcriberēt per ſingula,ne ipſum qdē arbitror mūdū capere eos qui ſcribēdi ſunt libros. Aut certe quō ſol uerſus in tenebras eſt:nō q ipſe ſit mutatus in tenebras,ſed tenebras mūdo induxerit. Sic & luna nō eſt uerſa in ſanguinē:ſed Iudæos blaſphemiarū & negatiōis in Chriſtū horrore
B coopertos,æterno teſtimonij ſui ſanguine cōdēna-
Matth.27.c uit,dicentes: Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Hæc om̄ia priuſq; dies dñi ueniat magnus & horribilis futura deſcribit. Dies aūt dñi magnus & horribilis,aut reſurrectiōis eſſe credēdus eſt,aut certe multa poſt tēpora dies iudicij q uere magnus eſt & horribilis. Sed qa ſeqt: Et erit om̄is q inuocauerit nomen dñi,ſaluus erit:& hoc apls Paulus refert ad tēpus dñicæ paſſionis,magis de reſurrectionis die intelligēdū eſt. Ait em̄ ſcribēs ad Romanos:
Roma.10.c Nō eſt diſtinctio Iudæi & Græci. Idem em̄ ipſe dñs oīm:diues in oēs qui inuocāt illū. Oīs em̄ qcūq; inuocauerit nomē dñi,ſaluus erit. Quomō em̄ inuocabūt,in quē non crediderūt:aut quomō credēt ei, quē nō audierūt:quomodo aūt audiēt ſine p̄dicāte: quō aūt prædicabūt niſi mittāt? Quodq; ait: Oīs q inuocauerit nomē dñi,ſaluus erit:nō leue eſſe cre-
1.Cor.12.a damus:licet em̄ idē Apls ſcribat: Nemo dicit dñm Ieſum niſi in ſpiritu ſancto:tamē hoc ipſum dicere, nō ſermōe,ſed affectu cordis eſt pōderādū: Omnis em̄ qui inuocauerit nomē dñi,ſaluus erit. Vnde & Paulus & Soſthenes ſcribūt eccl'iæ dei q̄ eſt Corin-
1.Cor.1.a thi: Sanctificatis in Chriſto Ieſu,uocatis ſanctis cū uniuerſis q inuocāt nomē dñi Ieſu Chriſti:ſecūdū
Pſal.98.b illud qd' in pſalmis legimus: Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius,& Samuel inter eos qui inuocāt nomē eius. Inuocabāt dñm & ipſe exaudiebat eos: in colūna nubis loquebat ad eos. Si igit de credētibus Corinthijs,& de Moyſe & Aaron ac Samuele ſcribit,q inuocauerint nomē dñi:nō incipiētiū,ſed perfectorū hāc gratiā eſſe credamus. Verbū quoq; effuſiōis,quod Hebraice dicit אֶשְׁפּוֹךְ:& oēs ſimi-

a HEB. Quia in mōte Sion & in Hieruſalem erit ſaluatio:ſicut dixit dñs:& in reſiduis quos dominus uocauerit. Cap. III.
b QVia ecce in diebus illis,& in tēpore illo cum cōuertero captiuitatem Iuda & Hieruſalē,congregabo omnes gentes,& deducam

liter trāſtulerūt,oſtēdit muneris largitatem:q nequaq; in paucos ꝓphetas (ut olim fiebat in ueteri teſtamēto) ſed in oēs credētes in nomine ſaluatoris ſpiritus ſancti dona deſcenderēt:nequaq; in hūc & illū,ſed in omnē carnē. Neq; enim eſt diſtinctio Iu- C Roma.10.c
dæi & Græci,ſerui & liberi,uiri & fœminæ:qa om̄es in Chriſto unum ſumus. Vnde & Agabus Cæſareæ prophetauit,& in Antiochia erāt ꝓphetæ plurimi:& Apo- Act.12.d
ſtolus præcipit:ut ſi altero prophetāte alteri fuerit reuelatū, prior taceat. 1.Cor.14.f
Et quatuor filias Philippi euangeliſtæ legimus prophetaſſe. Act.21.c
Senes quoq; uiderūt ſomnia,quādo Paulus iam ſenex audiuit uirū Macedonem,dicentē ſibi: Tranſiens in Macedoniā adiuua Ibi.16.b
nos. Et omnes iuuenes qui in Chriſto extitere fortiſſimi,& in dño bellarūt,uiderūt uiſiones,dño ſua promiſſa cōplēte. Ego uiſiōes multiplico,& in ma- Oſee.12.c
nibus ꝓphetarū aſſimilatus ſum. a ¶ Quia in mōte Sion &c.) In eo loco in quo nos poſuimus,ſaluatio ſiue ſaluatus:& in Hebraico ſcriptū eſt: פְּלֵיטָה D
Symmachus tranſtulit,qui fugerit. Et rurſum ubi nos diximus,in reſiduis:& Lxx. trāſtulerūt annunciās:in Hebraico legitur, שְׂרִידִים quod Iudæi loci nomen exiſtimāt. Poſtq; igitur uenit dies dñi magnus & horribilis:& ſaluus effectus eſt,quicunq; poſt dñi reſurrectionē nomē illius inuocauit:om̄is qui fuit in mōte Sion,& in Hieruſalē ſaluatus eſt: de Sion em̄ egreſſa eſt lex,& uerbū dñi de Hieruſalem:de qua ſcriptum eſt: Nō capit prophetā perire Eſa.2.a
extra Hieruſalem. Principiū ergo eorū qui ſaluati Luc.13.g
ſunt,fuit in Sion & Hieruſalem:in ſpecula,& in uiſione pacis:& in his qui reſidui fuerūt,quos uocauit dominus. Reſiduos eos debemus intelligere, qui de Iudæorum populo crediderunt:de quibus Eſaias loquitur: Niſi dominus ſabaoth reliquiſſet Eſa.1.c
nobis ſemen,ſicut Sodoma facti eſſemus,& ſicut Gomorra ſimiles fuiſſemus. Hos reſiduos dñs uocauit,ſiue euāgelizauit eos quos uocauit:ſic enim Lxx. interpretati ſunt. Locus hic difficillimus eſt, & multiplicem recipiens explanationē:ut ſub tropologia omnia quæ dicta ſunt ad illa tempora referamus,ad quæ Petrus & Paulus apoſtoli retulerunt:hoc eſt,quādo paſſus eſt dominus & reſurrexit. Neq; enim fieri poteſt,ut ſuperiora in tēpore paſſionis,& quæ ſequuntur,intelligamus in die iudicij:maxime cum ſequatur: Quia ecce in diebus illis,& in tempore illo. Et iſte uerſiculus præcedētibus inferiora connectens:uno dicat cuncta tempore perpetrata. Cap. III.
QVia ecce in diebus illis,& in tēpore illo,cum conuertero captiuitatem Iuda & Hieru,&c.)

SEP. Quia in monte Sion & in Hieruſalē erit qui ſaluatus fuerit:ſicut dixit dominus:& annunciās quos dñs uocauit. Cap. III.
QVia ecce ego in diebus illis,& in tēpore illo qn̄ cōuertero captiuitatem Iuda & Hieruſalē,congregabo omnes gentes,& deducam

E Dicamus ut polliciti ſumus,primũ iuxta anagogẽ prioribus poſteriora iungẽtes:& eadem ſi poterimus,ad diẽ iudicij referre tẽtabimus.Saluatis credẽtibus in mõte Sion & Hieruſalẽ:& uocatis reſiduis de populo Iudæorũ,qui cum apoſtolis & per apoſtolos crediderũt:in tẽpore illo poſtqꝫ conuerterit dñs captiuitatẽ Iuda & Hieruſalẽ: ꝗ uenerat prædicare cæcis uiſum,& captiuis remiſſionẽ, & liberauit eos ꝗ dñm cõfitent̃, & ꝗ uerſant̃ in eccl'ia, in qua uiſio pacis eſt:cõgregabit oẽs gẽtes quæ credere noluerũt:& duxit eas in uallẽ Ioſaphat:quod ſignificãtius iuxta Hebraicam ueritatem Græce dicit̃ κατάξω,id eſt,deorſum ducã,& de ſublimibus ad inferiora detrahã.Simulqꝫ cõſidera quãdo incredulos quoſqꝫ,uel aduerſarias poteſtates dñs ad iudiciũ prouocat,& diſceptat cũ eis pro populo
F ſuo:deducã,inquit,eas in uallẽ Ioſaphat.Quãdo aũt credẽtes ad præliũ cohortat̃ & dicit:Suſcitate robuſtos:accedãt,aſcẽdãt omnes uiri bellatores:cõſurgãt & aſcendãt gẽtes in uallẽ Ioſaphat:nõ deſcẽdere,ſed aſcẽdere cohortat̃.Omnis enim qui iudicat̃,
יְהוֹשָׁפָט in ualle poſitus eſt,quæ appellatur Ioſaphat,id eſt, dñi iudiciũ.Qui enim credit in dño,nõ iudicabitur. Ibiqꝫ diſputabit cũ eis,nõ potẽtia maieſtatis,ſed rationis eos ueritate cõuincẽs qui partiti ſunt populũ dei & hæreditatẽ illius diſperſerũt in natiõibus: ut ſeruos dei ſibi ſeruire cõpellerẽt:& terrã illius diuiſerũt,multis eã inter ſe erroribus ſeparãtes:ut alij colerent Iouẽ,alij Iunonẽ,& Mineruã,& Febrẽ,& rubiginẽ, Anubim & crocodilũ, & ibin,noctuas, accipitres,& ciconias.Sub his nõibus quõdã diuiſus eſt populus dei:quæ aduerſariæ natiões,id eſt, principes mũdi iſtius,& rectores tenebrarꝝ nõ ſolũ diuiſerũt ſibi populum dei,ſed poſuerũt pueros in proſtibulũ:ut uirilẽ cogerẽt mutare naturã:de ꝗbus
Roma.1.c Apl's loquit̃:Propterea tradidit illos deus in paſſiões ignominiæ:ſiquidẽ fœminæ eorꝝ immutauerũt naturalẽ uſum,in eũ uſum ꝗ cõtra naturã eſt. Similiter & maſculi,relicto naturali uſu fœminæ, accẽſi ſunt in deſideriũ ſui,in inuicẽ maſculi in maſculos turpitudinẽ operãtes:& mercedẽ quã oportuit erroris ſui in ſemetipſos recipiẽtes.Nec hoc feciſſe cõtẽti,uẽdiderũt puellã pro uino,ut biberẽt, & libidini preferrẽt gulã.Quæ uniuerſa Iudæi,Veſpaſiani Titiqꝫ tẽporibus,& maxime Hadriani,iuxta literã impleta eſſe cõmemorãt.Si aũt ad diẽ iudicij quæ ſcripta ſunt uoluerimus referre,dicimus omnẽ qui ſaluat̃,ſaluari in eccleſia,ſiue in cœleſti

HEB.deducã eas in uallẽ Ioſaphat:& diſceptabo cũ eis ibi ſuper populo meo, & hæreditate mea Iſraël: quos diſperſerũt in nationibus:& terrã meã diuiſerũt:& ſuper populũ meũ miſerũt ſortẽ:& poſuerũt puerũ in ꝓſtibulo:& puellã uẽdiderũt pro uino ut biberẽt.
a Vẽrũ quid uobis & mihi Tyrus & Sidõ & oĩs terminus Palæſtinorum?
Nunquid

G Hieruſalẽ.Et poſtqꝫ Iudæ fuerit & Hieruſalẽ conuerſa captiuitas,tunc cõgregandos & deducendos omnes in uallem Ioſaphat:& ibi diſceptaturũ dñm cum eis qui ſuũ populũ perſecuti ſunt:& diuiſerũt ſibi hæreditatẽ domini,& diſperſerũt eos in nationibus,& ſuper terram illius miſerũt ſortẽ:quæ nõ ſolũ ſuper hẹreticis debemus accipere, ꝗ ſibi dei populũ diuiſerunt,& eos faciunt eſſe gẽtiles, ſed ad omnẽ rigidũ ſuperbumqꝫ doctorem,qui ſub nomine doctrinæ & ſacerdotij dominantur cleris,& opprimunt eos qui ſibi ſubiecti ſunt.Cũqꝫ fuerint negligentes,& ſcãdalizauerint unum de minimis etiã pueros:ponunt in proſtibulum,ſiue tradunt meretricibus:& cauſa uoluptatis ſuæ:quorũ deus uẽter eſt:& gloria in cõfuſione eorũ: uẽdunt puellas,ut bibãt uinũ.Tradit aũt adoleſcentes meretricibus,& puellas uẽdit luxuriæ,qui turpis lu- H
cri gratia nõ corripit delinquẽtes. a ¶Verũ quid uobis & mihi Ty.&c.)Et hæc Iudæi aduerſum Tyrum & Sidonẽ & Palæſtinorũ terminos,ſiue Galilæam alienigenarũ dici arbitrãtur:quod tẽpore captiuitatis Iudaicæ,quãdo uicti ſunt à Romanis,dei populũ perſequuti ſunt,imò in populo dei ipſum deum qui præfuit populo:ſecundũ illud quod ſcriptum eſt:Qui uos recipit,me recipit.Ergo ecõtra- Matth.10.d
rio qui perſequitur populũ dei,ipſum deum perſequitur cuius eſt populus. Reddam,inquit,uobis quæ feciſtis populo meo:quia argẽtũ meum & aurum,id eſt,uaſa tẽpli:& quicquid in eo precioſiſſimum & ſpecioſiſſimũ fuit:cãdelabrum aureum & menſam propoſitionis aureã,& duos cherubim aureos,& propiciatoriũ,& phialas ac thuribula aurea 4.Reg.25.d
tuliſtis,& cõſecraſtis idolis ueſtris.Hæc autẽ nar- Dan.5.a
rat hiſtoria Chaldæos magis feciſſe,qui uaſa tẽpli domini poſuerũt in tẽplo Bel:unde poſtea Balthaſar potat in phialis:& ſtatim regnũ eius in Medos & Perſas trãſfertur.Sed quia poſt diem domini magnum & horribilem hæc futura dicũtur,quæ apoſtoli in reſurrectione domini interpretãtur,& Hebræi in futurum iudicij tempus differũt:magis de Romanis eſt intelligendum,quod Veſpaſianus & Titus Romæ templo pacis ædificato, uaſa templi & uniuerſa donaria in delubro illius cõſecrarunt: quæ Græca & Romana narrat hiſtoria.Eo tempore filij Iuda & Hieruſalem,nequaqꝫ Iſraël & decem tribuum quæ uſqꝫ hodie in Medorum urbibus & montibus habitant:uenditi ſunt filijs Græcorum, ut exterminarentur de finibus ſuis:& omnis orbis
Iudaica

SEP.deducã eas in uallem Ioſaphat: & diſceptabo cũ eis ibi pro populo meo,& hæreditate mea Iſraël:qui diſperſi ſunt in gẽtibus:& terrã meã diuiſerunt:& ſuper populum meum miſerũt ſortes:& poſuerũt puerum in proſtibulo:& puellas uẽdebãt pro uino & bibebãt.Quid mihi & uobis Tyrus & Sidon & omnis Galilæa alienigenarum?
Nunquid

A Iudaica captiuitate cõpletus eſt.Hoc illi referũt,ut ultionẽ ſanguinis Chriſti & ſubuerſionẽ Hierl'm, quæ dei iudicio accidit,cõtra Tyrũ & Sidonẽ accidiſſe cõfirmẽt.Nos aũt iuxta cœptã tropologiam, Tyrũ & Sidonẽ & Palæſtinos,eos interpretemur, qui dei populũ coanguſtant & tribulãt & perſequunt̃:
צוֹר hoc eñ Tyrus in lingua noſtra reſonat,& eũ uenẽtur in mortẽ:quod no-
צִידוֹן men Sidonis indicat:& bibẽtes ſanguinẽ corruũt,ſiue uolutant̃ in cœno:
פְּלֶשֶׁת qd' Philiſtijm Ga-
גְּלִילוֹת lilææqꝫ ſignificat. Velociter & cito reſtituet eis dñs qd' merent̃:ꝗa ꝑſecuti ſunt eũ.Et argẽtũ illius & aurũ,eloquia uidelicet ſcripturarũ & νοήματα, id eſt,ſententias:& omne qd' pulchrũ in eccleſia fuit,ſuis
B erroribus mancipaꝛunt.Hæreticus quoſcunqꝫ deceperit, & ſua fecerit adorare ſimulacra, filios Iuda & filios Hierl'm uẽdit Græcis ſiue gẽtilibus: & eos de Chriſtianis ethnicos facit: ut exterminet de finibus ſuis,in ꝗbus in Chriſto fuerãt ꝓcreati:& nequaqꝫ in Iudæa & ueritatis cõfeſſiõe, ſed in gẽtiũ errore uerſent̃.Quæ oĩa & ad diem iudicij referre poſſumus,nõ diſcrepãte uindicta:licet in tẽpore à ſuꝑioribus diſcripare uideant̃.Pro Galilæa in Hebræo ſcriptũ eſt: גְּלִילוֹת quod Aquila θινάς,Symmachus terminos trãſtulit: θινάς aũt,id eſt,tumulũ arenarũ,referamus ad littora Palæſtinæ:nõ ad Galilæã Philiſtijm,ꝗ omnino nulla eſt. a ¶Ecce ego ſuſcitabo &c.)Verbũ Hebraicũ שְׁבָאִים,qd' Aꝗla & Symmachus ita ut ſcriptũ eſt trãſtulerũt:Lxx.ἐις αἰχμαλωσίαν,id eſt,captiuitatẽ interꝑtati ſunt:qd' melius captiuos ſignificat.Sabaim aũt gẽs trans Indiã dicit̃:de qua fuit &
3.Reg.10.a regina Saba,quæ uenit ſapiẽtiã audire Salomonis:
Eſa.45.c de quibus & Eſaias loquit̃:Et Sabaim uiri excelſi

HEB.Nunquid ultionem uos reddetis mihi?& ſi ulciſcemini uos cõtra me,cito uelociter reddã uiciſſitudinẽ uobis ſuper caput ueſtrum.Argentũ enim meũ & aurũm meum tuliſtis:& deſiderabilia mea:& pulcherrima intuliſtis in delubra ueſtra:& filios Iuda,& filios Hieruſalẽ uendidiſtis filijs Græcorũ:ut longe faceretis eos de finibus ſuis.
a Eccẽ ego ſuſcitabo eos de loco,in quo uẽdidiſtis eos: & conuertam retributionem ueſtram in caput ueſtrum: & uendam filios ueſtros & filias ueſtras in manibus filiorum Iuda:& uenundabunt eos Sabæis, genti longinquæ:quia do-
b minus loquutus eſt. Clãmate hæc in gentibus:ſanctificate bellum: ſuſcitate robuſtos.Accedant,aſcendant omnes uiri bellatores. Concidite aratra ueſtra in gladios:& ligones ueſtros in lãceas.Infirmus dicat,quia fortis ego ſum.
Erumpite

C ad te trãſibũt.Vnde & thus uenire perhibet̃,dicẽte Vergilio:Cẽtũqꝫ Sabæo thure calẽt aræ:licet ꝗdã Sabæos, Arabes ſuſpicent̃.Promittũt ergo ſibi Iudæi,imò ſomniãt,ꝙ in ultimo tẽpore cõgregẽtur à dño,& reducant̃ in Hierl'm.Nec hac felicitate cõtẽti,ipſum deũ ſuis manibus Romanorũ filios & filias aſſerũt traditurũ:ut uẽdãt eos Iudẹi,nõ Perſis & Aethiopibus & cæteris nationibus quæ uicinæ ſũt:ſed Sabæis gẽti lõgiſſimæ:ꝗa dñs locutus ſit,& populi ſui ulciſcat̃ iniuriã.Hæc illi & noſtri Iudaizãtes, ꝗ mille annorũ regnũ in Iudææ ſibi finibus pollicẽtur: & aureã Hierl'm, & uictimarum ſanguinẽ, & filios ac nepotes & delicias incredibiles:& portas gẽmarꝝ uarietate diſtinctas. Nos D
autẽ dicamus ꝙ & ſuſcitauit dñs poſt aduẽtũ ſuũ,& quotidie ſuſcitat,& ſuſcitaturus eſt eos, quos uarius error eduxerat de finibus ſuis.Pluchreqꝫ ſuſcitabo,ait,quaſi iacẽtes & corruentes:ut ꝗ iacebãt in hæreſi,ſtẽt in eccleſia:reddẽs hæreticis quod fecerant: Vt filios eorũ & filias,quos & in myſticis & in carnalibus erudierãt:tradat in manibus filiorũ Iuda:in manibus eorꝝ qui eccleſiarũ principes extiterũt:& inſtructi ſũt armatura Apl'i:& habẽt ſcutũ & lãceã ueteris & noui inſtrumẽti.Vt cũ ceperint filios eorũ & filias,uẽdãt Sabẹis,& faciãt eſſe captiuos,ut procul ſint à finibus ſuis.Et ad meliora cõuerſi,eccl'iaſticis dogmatibus incipiãt eſſe ſubiecti. b ¶Clamate &c.)Locus iſte dupl'r intelligit̃:ꝗdã eñ arbitrãt̃ hẹc ſanctis gẽtibus ꝑdicari,ut ꝑparẽt ad bellũ: & pro ppl'o dei dimicẽt,ut om̃ia inſtrumẽta agriculturæ in gladios lãceaſqꝫ cõuertãt:ut infirmus dicat ſe eſſe robuſtũ:& ueniãt oẽs de circumitu & in certamẽ dñi cõgregẽtur:maxime quia iuxta Lxx.
ſequitur:

SEP.Nunquid retributionem uos redditis mihi:aut irã in corde retinetis aduerſum me?(hoc enim Græce ſignificat μνησικακεῖτε): uelociter & cito reddã retributionẽ ueſtrã in capitibus ueſtris:pro eo quod argentũ meum & aurũ meum tuliſtis:& electa mea & optima intuliſtis in templa ueſtra:& filios Iuda,& filios Hieruſalẽ uendidiſtis filijs Græcorũ:ut eijceretis eos de finibus ſuis. Ecce ego ſuſcitabo eos de loco in quo uẽdidiſtis eos:& reddã retributionẽ ueſtrã in capita ueſtra:& uẽdam filios ueſtros & filias ueſtras in manibus filiorꝝ Iuda:& uenũdabũt eos in captiuitatẽ gẽti quæ ꝓcul abeſt qm̃ dñs locutus eſt:Prædicate hæc in gẽtibus:ſanctificate bellum:ſuſcitate pugnatores: adducite & aſcẽdite omnes uiri bellatores:cõcidite aratra ueſtra in gladios:& falces ueſtras in lãceas.Fortis dicat,quia præualeo ego.
Congrega

E ſequitur: Mãſuetus & mitis ſit pugnator: iuxta il-
1.Para.5.d lud quod in Paralipomenis ſcriptũ eſt: Et trãs Iordanẽ de Ruben & Gad & dimidia tribu Manaſſe, in omnibus uaſis bellicis centũ uiginti milia: oẽs iſti uiri bellatores parati ad pugnã mente pacifica: hos eſſe uolũt imitatores ueri Dauid: de quo legi-
Pſal.131.a mus: Memẽto dñe Dauid, & omnis mãſuetudinis eius. Et ipſe loquit̃ in
Matth.11.d euãgelio: Diſcite à me quia humilis ſum & mitis, ſiue manſuetus. Viros quoq; eos intelligi uolũt: qui deſtruẽtes initia paruulorũ, ad perfectæ ætatis robur acceſſerint: & oẽ ſtudiũ quo prius animarũ ſuarũ exercebãt agros, ad neceſſitatem prælij cõtulerũt. Nobis autem Hebræorũ opinio-
F nem ſequẽtibus uidetur eſſe contrarium. Ideo enim gentes aduerſariæ
Eſa.2.b Iſraël parãtur ad pugnam: & aratra ſua ligonesq;, uel falces in gladios lanceasq; cõmutãt: & infirmus robuſtum ſe eſſe dicit: erumpũtq; & ueniũt de circumitu: & cõtra domini exercitum cõgregãtur: ut occumbere dominus faciat robuſtos earum: & intelligãt ſe deo aduerſante ſuperatas. Hæc iuxta literã ſibi Iſraël miſerabilis repromittit. Nos iuxta cœptam tropologiã: & gentes dæmonũ, & eos qui quotidie cõtra eccleſiam dimicãt: & in ultimo qui ſub antichriſto aduerſum ſanctos domini pugnaturi ſunt, accipere poſſumus: qui idcirco cõgregantur, ut pereant. a ¶Cõſurgant & aſcendant &c.) Et hæc iuxta ſuperiorem ſenſum interpretãtur bi-
יְהוֹשָׁפָט fariam. Alij enim gẽtes aſcẽdere in uallẽ Ioſaphat, quæ interpretatur domini iudicium: & ſedere ibi deũ: ut dijudicet omnes gẽtes quæ de circumitu ueniunt: in bonã partem intelligũt: quo ſcilicet ſancti cõtra aduerſarios cõgregẽtur, & mittãt falces ſuas, ut maturam hoſtium meſſem demetant: & ueniant atq; deſcendant, calcentq; torcularia: quia adſit uindemia: & intantum muſta exuberent, ut torcularia capere non poſſint. Et ut ſciremus quæ ſit uindemia, plenumq; torcular, intulit: multiplicata eſt malicia eorum: haud dubium quin eos ſignificet, qui contra dominum congregati ſunt. Alij autem conſurgere gentes & conuenire in uallem Ioſaphat: & ſedere dominum: ut omnes iudicet nationes: ideo

HEB. Erumpite & uenite omnes gẽtes de circumitu: & cõgregamini, ibi occumbere faciet dominus robu-
a ſtos tuos. Cõ[a]ſurgant & aſcendãt gentes in uallem Ioſaphat: quia ibi ſedebo ut iudicem omnes gentes in circumitu: mittite falces quoniã maturauit meſſis. Venite & deſcendite quia plenũ eſt torcular: exuberãt torcularia, quia multiplicata eſt malicia eorum.
b P[b]opuli populi in ualle cõciſionis: quia iuxta eſt dies domini in ualle conciſionis. Sol & luna obtenebrati ſunt: & ſtellæ retraxerũt
c ſplendorem ſuum. Et dõ[c]minus

SEP. Cõgregamini & introite omnes gẽtes per circumitum: & cõgregamini illuc: mãſuetus ſit pugnator. Cõſurgãt & aſcendãt omnes gẽtes in uallem Ioſaphat: quia ibi ſedebo ut iudicem omnes gentes in circumitu: emittite falces quoniam adeſt uindemia. Introite & calcate: quia plenum eſt torcular: & redundant torcularia, quia repleta ſunt mala eorum. Sonitus exauditi ſunt in ualle iudicij: quia iuxta eſt dies domini in ualle iudicij. Sol & luna obtenebrabuntur: & ſtellæ occidere facient ſplendorẽ ſuum. Dominus

G aſſerunt, ut parent ſe & aſſumãt uniuerſa arma pugnantium: & in ualle Ioſaphat domini falcibus demetantur. Veniſſe enim cõtra eos tempus iudicij: & intantum eorum creuiſſe mala, ut dei uincerent patientiam. Nam & Amorræi tunc expulſi ſunt, quãdo expleta ſũt peccata eorum. Iudæi iſtum locũ ad Gog & Magog gẽtes ſæuiſſimas referunt: de quibus ſupra diximus, arbitrãtes ultimo tempore quãdo Hieruſalem fuerit inſtaurata, ſub mille annorũ imperio contra dei populũ eſſe uẽturas: & in ualle Ioſaphat quæ ad oriẽtalẽ partẽ templi ſita eſt eſſe ſæuituras: aduenifſe enim tempus occiſionis earum, & effundẽdi ſanguinis inſtar uindemiam. b ¶Populi popu-
H li in ualle conciſionis &c.) In eo loco ubi nos poſuimus, populi populi: & Lxx. trãſtulerũt ἦχοι ἐξήχησαν, id eſt, ſonitus exauditi ſunt: in Hebraico ſcriptũ eſt: הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים: quod utiq; multitudinem, & turbas eorum qui iudicandi ſunt, non ſtrepitum ſonitumq; ſignificat. Rurſum ubi nos diximus, in ualle conciſionis, ſequẽtes trãslationẽ Aquilæ & Symmachi & quintæ æditionis: Lxx. & Theodotio τῆς δίκης καὶ τῆς κρίσεως, id eſt, cauſæ & iudicij, trãſtulerunt: pro quo in Hebraico ſcriptum eſt חָרוּץ, quod Hebræi non ſolum conciſionem, ſed & aurũ interpretari putãt: quo ſcilicet in ualle iudicij quam ſuſpicantur gehẽnam, excoctis ſordibus peccatorum, purum aurum remaneat. Idcirco autem gentium, de quibus ſupra diximus in ualle iudicij, ſiue cõciſionis, populi congregantur: ut interficiantur & corruant, & à domino iudicentur. Cuius mœrorem diei & tormenta pereuntium: ne ſol quidem & luna aſtraq; cætera poterunt intueri, ſed retrahent fulgorem ſuum: & ſæueritatem iudicantis reddentiſq; uniuſcuiuſque opus in caput ſuum, aſpicere non audebunt. Non quod clementiora ſint quàm dei iudicia: ſed quod omnis creatura in tormentis aliorum de ſuo iudicio pertimeſcat. c ¶Et dominus de Sion rugiet, & de Hie. &c.) Cum ſolis & lunæ cũctarumq; ſtellarum ſplendor tenebris fuerit commutatus: dominus de Sion inſtar leonis rugiet ſiue clamabit: & tam excelſa uox eius erit atq; terribilis: ut cœlorũ
cardines

A cardines & terrarum fundamẽta quatiãtur. Cumq; tam ſeuerus in eos fuerit qui puniẽdi ſunt, erit clemens erga populũ ſuum: & dabit eis fortitudinem qui appellãtur filij Iſraël, mens ſcilicet cernens deũ: uel εὐθύτατον θεῷ, quem nos rectiſſimum dei dicere poſſumus: qui nõ ambulauerunt per prauas ſemitas, ſed gradientes in uia Chriſti, omnia recta fecerunt. Tunc ſcient & hi qui puniẽtur, & illi qui aſſumentur in gloriam, quod dñs habitet in ſpecula ſua Sion, & in Chriſto monte ſancto ſuo, ſiue in eo qui ſe dignum dei habitaculo præparauit. Tunc erit ſancta Hieruſalẽ uiſio pacis, à qua & Salomon nomen accepit: & alieni non pertrãſibũt per eã amplius. Alienos
B uel dæmones intellige, qui externi à deo ſunt: uel omnes peſſimas cogitationes atq; peccata, de qui-
Pſal.18.d bus propheta loquitur: Ab alienis parce ſeruo tuo: quæ nequaquàm ultra in nobis uiam reperient, ſi habuerimus dei pacem, & cor noſtrum aduerſarijs non patuerit. Hæc Iudæi & noſtri, ut diximus, Iudaizantes ad mille annorum fabulã referunt, quando putant Chriſtum habitaturũ in Sion, & in Hieruſalem aurea atque gemmata ſanctorum populos congregandos: ut qui in iſto ſeculo oppreſſi ſunt ab uniuerſis gentibus, in hoc eodem cunctis imperent nationibus. a ¶Et erit in die illa, ſtillabunt montes &c.) Habitante domino in Sion & in monte ſancto ſuo, quando nullus per Hieruſalem ſanctam pertranſire tentauerit, quicunque in ea mons fuerit, & ad uirtutum excelſa peruenerit: dulcedine & melle ſudabit, & ſtillabunt ex eo gratiæ ſpi-
Pſal.118. rituales: de quibus propheta loquitur: Quàm dulcia gutturi meo eloquia tua, ſuper mel ori meo. Qui autem inferior montibus eſt, & necdum ad perfectionis culmen aſcenderit, uocabitur collis: & fluent de eo riui lactis, quibus rudis in Chriſto nutritur infantia: & aquarum flumina, quæ de uen-
Ioan.7.f tre ſuo dominus manare teſtatus eſt. Omnes enim riui ſiue emiſſiones Iuda implebuntur aquis: & nihil in eis ſiccum erit redundantibus cunctis gratia ſpirituali. b ¶Et fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum.) Pro torrente ſpinarum, Septuaginta tranſtulerunt, torrentem funiculorum, id eſt, χειμάῤῥουν τῶν σχοίνων, quod aut funiculũ ſignificat, aut iuxta Aegyptios men-

HEB. minus de Sion rugiet, & de Hieruſalem dabit uocem ſuam: & mouebuntur cœli & terra: & dominus ſpes populi ſui, & fortitudo filiorũ Iſraël: & ſcietis quia ego dñs deus ueſter habitãs in Sion mõte ſancto meo: & erit Hieruſalem ſancta: & alieni non trãſibunt per eam am-
a plius. Et ẽ[a]rit in die illa, ſtillabunt montes dulcedinẽ: & colles fluent lacte: & per oẽs riuos Iudæ ibũt aquæ.

SEP. minus autẽ de Sion clamabit, & de Hieruſalẽ dabit uocem ſuã: & mouebitur cœlũ & terra: & dñs parcet populo ſuo: & confortabit filios Iſraël: & ſcietis quia ego dñs deus ueſter habitans in Sion monte ſancto meo: & erit Hieruſalem ſancta: & alienigena nõ trãſibit per eam amplius. Et erit in die illa, ſtillabunt mõtes dulcedinem & colles fluent lacte, & oẽs emiſſiones Iudæ fluẽt aqs.

b Et fõs dẽ[b] domo dñi egrediet̃ & irrigabit torrẽtẽ ſpinarũ.

Aegyptus

ſuram certi itineris, Pſalmiſta dicẽte: Semitã meam
C & funiculum meum tu inueſtigaſti. In Nilo enim Pſal.138.a flumine ſiue in riuis eius ſolent naues funibus trahere, certa habentes ſpacia, quæ appellant funiculos: ut labori deſeſſorum, recentia trahentium colla ſuccedãt. Nec mirum ſi unaquæq; gens certa uiarum ſpacia ſuis appellet nominibus: cũ & Latini mille paſſus uocent: & Galli, leucas: & Perſæ paraſangas: & raſtas, uniuerſa Germania: atq; in ſingulis nominibus diuerſa mẽſura ſit. Hæc propterea, quia uerbum Hebraicum שִׁטִּים, Lxx. σχοινοὺς, id eſt, funiculos tranſtulerũt. Cæterum nulli dubium eſt, omnia quæ in tabernaculo dei legimus, de lignis Sethim fuiſ-
D ſe perfecta: quæ Septuaginta interpretati ſunt ligna imputribilia. Eſt autem genus arboris in eremo, ſpinæ albæ ſimile, colore & folijs non magnitudine. Alioquin tam grandes arbores ſunt, ut latiſſima ex illis tabulata cædantur: lignumq; fortiſſimum eſt, & incredibilis leuitatis ac pulchritudinis, ita ut ex his etiam uaſa torcularium quæ ἄρσενας καὶ θηλύας uocant, ditiſſimi quiq; & ſtudioſiſſimi faciant: quæ ligna in locis cultis, & in Romano ſolo, abſque Arabiæ ſolitudine non inueniuntur. Pro torrente funiculorum ſiue ſpinarum, Symmachus interpretatus eſt, uallem ſpinarum. Eſt autem locus iuxta Liuiadem trans mare mortuum, ſexto ab ea diſtans miliario: ubi quondam cum Madianitis fornicatus eſt Iſraël. Huius loci ex perſona dei Micheas propheta meminit, dicens: Populus meus, memento quæſo quid cogitauerit Michea.6.a Balach, rex Moab: & quid reſponderit Balaam filius Beor de Sethim uſque ad Galgalam: pro quo & ibi Septuaginta tranſtulerunt, ἀπὸ τῶν σχοίνων, hoc eſt, à funiculis uſque ad Galgalam. Ergo egredietur fons de domo domini quæ interpretatur eccleſia. De quo & Ezechiel & Zacharias ponunt in fine uoluminum ſuorum: ut ſpinas noſtras & uitia atque peccata, quæ nullam frugem habuere iuſticiæ, commutent in domini noualia: & ariditatem noſtram rigent aquis largiſſimis: & pro ſpinis ac uepribus, flores uirtutum multiplices germinemus. Et in eo loco ubi quondam fornicatus eſt Iſraël, & initiatus eſt Beelphegor: lilia caſtitatis, & roſæ pudoris ac uirginitatis exuberent.
Aegyptus

a HEB. Aegyptus in deſolatiõe erit, & Idumæa in deſertum perditionis; pro eo quod inique egerunt in filios Iuda: & effuderũt ſanguinẽ innocentem in terra
b ſua. Et Iudæa[b] in æternum habitabitur, & Hieruſalẽ in generatiõe & generationem: & mũdabo ſanguinẽ eorũ quos nõ mũdaueram: & dñs cõmorabit in Sion.

SEP. Aegyptus in perditione erit, & Idumæa in cãpum deſolationis propter iniquitates filiorum Iuda: pro eo quod effuderũt ſanguinẽ iuſtum in terra ſua. Iudæa aũt in æternũ habitabitur: & Hieruſalẽ in generationes & generationẽ: & requirã ſanguinẽ eorũ: inultumq; eſſe nõ patiar: & dñs habitabit in Sion.

E a ¶Aegyptus in deſolatione erit &c.) Et in hoc loco Iudæi grauiſſimo ſomno dormiunt, in ultimo tẽpore, quãdo nõ Chriſtũ, ſed antichriſtũ ſuſcepturi ſunt: uindictã ſui, in Aegyptios qui uicini ſunt: & in Romanos quos interpretantur Idumæos, ſpe uaniſſima confingentes. Vt ſcilicet quomodo Pharao & omnis eius exercitus: qui per quadringentos & triginta annos populum dei captiuũ tenuit, in mari rubro ſubmerſus eſt. Sic etiam Romani qui eodem annorũ ſpacio Iudæos poſſeſſuri ſunt, ultione dñi deleãtur. Hoc illi ſpe ſibi caſſa promittant. Neq; enim poſſunt exponere quare cum in orbe tãtæ ſint nationes: duæ ſolũ gẽtes Aegyptiorũ, & Idumæorũ expectantur ad pœnã: aut cur pro Idumæis intelligãtur Romani, cum eadẽ licẽtia mẽtiẽdi e diuerſo poſſimus aſſerere: ſub Idumæorũ uocabulo uel Perſas, uel Ela- Exo.14.c
F mitas, uel Francos, Alamãnos, gẽteſq; alias ſignificari. Nos aũt dicamus tẽpore dñicæ reſurrectiõis, uel die iudicij: utrũq; enim recipimus, & Aegyptũ & Idumæã, in eo quod Aegyptus & Idumæa ſunt, deſtruẽdas: Aegyptus dicitur מִצְרַיִם: quod interpretatur ἐκθλίβουσα, id eſt, ſanctos dei perſequens & tribulãs: Idumæa terrena & cruẽta. Quicũq; igitur dei populum perſequutus eſt, & terrenis uacabit operibus: ac multitudine delictorũ quotidie fuderit ſanguinẽ innocentẽ, eorũ ſcilicet quos decipit,

G erit in perditionẽ: ut animas quoq; martyrũ ſub altari clamare cognouimus: Vſq; quo dñe ſanctus & uerus nõ iudicas & uindicas ſanguinẽ noſtrum de his qui habitant in terra? b ¶Et Iudæa &c.) Non utiq; hæc Iudæa in æternũ habitabitur quam uidemus eſſe deſertam: nõ iſta Hieruſalẽ, cuius ruinas cernimus: ſed illa Iudæa, cuius filiæ exultauerunt, & lætatæ ſũt in omnibus iudicijs dñi. Et de qua in fine quinquageſimi pſalmi legimus: Benigne fac dñe in bona uoluntate tua Sion, ut ædificentur muri Hieruſalẽ. In hac prouincia cõfeſſionis & gloriæ, & in hac urbe in qua pax dñi cernitur, erit æterna habitatio: nõ in unam, uel in tres, aut plures generationes, ſed in generatione & generationẽ, hoc eſt, in duabus generationibus eorũ qui de Iudæis & de gẽtibus crediderũt. Apoc.6.c
H Et mundabit dñs ſanguinem omnium peccatorũ: quem prius nõ mũdauerat, ut mũdet in euangelio: quos in lege peccantes immundos reliquerat. Ideo enim cõcluſit omnia ſub peccato, ut omnibus miſereretur, ſiue ulciſcetur ſeruorũ ſuorũ ſanguinẽ: quẽ in martyrio pro nominis eius cõfeſſione fuderunt. Et dñs cõmorabitur in Sion: de qua ſcriptum eſt: Fundamenta eius in montibus ſanctis: diligit dñs portas Sion, ſuper omnia tabernacula Iacob. Pſal.68.d

Commentarij in Ioël prophetam finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI COMMENTARIORVM in Amos prophetam ad Pammachium procemium.

AMos propheta, qui ſequitur Ioëlem, & eſt tertius duodecim prophetarum: nõ eſt ipſe quem patrem Eſaiæ prophetæ legimus. Ille enim אָמוֹץ ſcribitur per primam & ultimam nominis ſui literam א & ץ: & interpretatur fortis atq; robuſtus. Hic uero עָמוֹס per ע & ס: & interpretatur populus auulſus: mediæ literæ מ & ו utrique communes ſunt. Apud nos autem qui tãtam uocalium literarum, & s literæ, quæ apud Hebræos triplex eſt, differẽtiam nõ habemus. Hæc & alia nomina uidẽtur eſſe cõmunia, quæ apud Hebræos elementorum diuerſitate, & ſuis proprietatibus diſtinguuntur. Hic igitur propheta quẽ nunc habemus in manibus, fuit de oppido Thecue: quod ſex milibus ad meridianã plagam abeſt à ſancta Bethleem, quæ mundi genuit ſaluatorẽ: & ultra nullus eſt uiculus, ne agreſtes quidẽ caſæ & furnorum ſimiles, quas Aphri appellãt mapalia. Tanta eſt eremi uaſtitas, quæ uſq; ad mare rubrum, Perſarumq; & Aethiopũ atq; Indorũ terminos dilatatur. Et quia humi arido atq; arenoſo nihil omnino frugum gignitur: cuncta ſunt plena paſtoribus: ut ſterilitatẽ terræ cõpẽſent pecorum multitudine. Ex hoc numero paſtorũ & Amos propheta fuit: imperitus ſermone, ſed nõ ſciẽtia. Idẽ enim qui per omnes prophetas in eo ſpiritus ſanctus loquebatur. Vnde nos ex Hebræo uertimus.

Diui

A COMMENTARIORVM HIERONYMI in Amos prophetam liber primus.

VErba Amos q fuit &c.) Septuaginta aũt neſcio quid uolẽtes interpretati ſunt: Sermones Amos q facti ſunt &c. quos uidit pro Hieruſalẽ. Sciẽdumq; hunc ꝓphetã, nõ ꝓ Hieruſalẽ quod in Hebræo penitꝰ nõ habetur, ſed ſuper Iſraël, id eſt, decem tribus quæ appellãtur Iſraël, & erãt in Samaria ꝓphetaſſe.

a VErba[a] Amos qui fuit in paſtoralibus de Thecue quæ uidit ſuper Iſraël.

SErmones Amos qui facti ſunt in * accarim de Thecue quos uidit ꝓ Hierlm.

b In die[b]bus Oſiæ regis Iuda, & in diebus Hieroboam filij Ioas

Quod quidem & Aquila & Symmachus & Theodotio ſimiliter tranſtulerunt. Primus ergo Oſee ꝓpheta ad decem tribus quæ appellantur Ephraim, Samaria, domus Ioſeph & Iſraël loquitur. Secũdus Ioël, ad Hieruſalem & duas tribus quæ uocãtur Iuda & Hieruſalem & Iacob profert uaticinium, nullam omnino Iſraëlis faciens mentionem. Tertius Amos, nequaq; ad Hieruſalẽ quæ regebatur à tribu Iuda, ſed ad Iſraël & in Samaria prædicat. Quod & de toto uolumine eius ꝓbari poteſt, & maxime ex eo quod ſcriptum eſt: Miſit Amaſias ſacerdos Bethel ad Hieroboam regẽ Iſraël dicẽs: Rebellauit cõtra te Amos in medio domus Iſraël. Et poſt paululum dixit Amaſias ad Amos: Qui uides gradere, fuge in terram Iuda, & comede ibi panem, & ibi ꝓphetabis: & in Bethel non adijcies ultra ut prophetes, quia ſanctificatio regis & domus regni eſt. Cui reſpondit Amos: Nõ erã propheta, nec ꝓphetæ filius: ſed opilio, ruborum mora deſtringens: tulitq; me dñs cum ſequerer gregem, & dixit ad me, Vade propheta ad populum meum Iſraël: nõ utiq; ad Iudam & Hieruſalem, ut male apud Græcos & Latinos habetur: ſed ad Iſraël, id eſt decem tribus: quæ ob populi multitudinem, priſtinũ nomen obtinuerãt. In eo aũt loco ubi Lxx. trãſtulerũt: in Accarim, Theodotio ipſum uerbũ Hebraicũ poſuit: בְּקָרִים, quod Aquila uertit ἐν ποιμνιοτρόφοις, id eſt, in paſtoralibus: Symmachus & quinta æditio ἐν τοῖς ποιμέσιν, id eſt, in paſtoribus. Et puto propter ד & ר literarũ ſimilitudinẽ hic quoq; deceptos: pro בְּקָדִים quaſi בְּקָרִים: & exinde Accarim poſuiſſe ſermonẽ: quãq; in principio nominis ב litera nullam excuſationẽ relinquat erroris. Accarim autẽ uſq; in præſentiarum Hebræum eſſe nõ legi. Et qui ſterilitatẽ, id eſt, στείρωσιν interpretãtur, magis עֶקְרוֹן urbẽ Philiſtijm q; Accarim exprimunt, quæ omnino non legitur. Sermones itaq; Amos qui fuit de oppido Thecue ex numero paſtorum, quia paſtoralis & ipſa eſt regio: hoc uolumine continẽtur: quos uidit ſuper Iſraël: non carnis oculis, ſed mentis intuitu: quia prophetæ uocabantur uidentes: alioquin ſecundum literam ſermones nõ uidentur: ſed audiuntur. Vnde & populus uidebat uocem dei: & Moyſes tacens loquebatur ad dñm, quando dicebat ei: Quid clamas ad me? In nouo quoq; legimus teſtamẽto: Quod uidimus, & audiuimus oculis noſtris, & manus noſtræ palpauerũt de uerbo uitæ: Verbum enim dei quod per ſe inuiſibile eſt, uidẽt Apoſtoli, & tractãt manibus ſuis. Quod uerbum caro factum eſt, & habitauit ĩ nobis. Vidit aũt hos ſermones. b ¶In diebus Oſiæ regis Iuda, & in dieb. &c.) Quando apud Aſſyrios urbeſq; Ciliciæ regnabat Sardanapalus, de quo inſignis orator: Turpior, inquit, uitijs q; nomine. Et apud latinos Porcas Syluius, cui Amulius, expulſo Numitore, Germano ſucceſſit in regnum. Quo interfecto: congregata paſtorum & latronũ manu, Romulus ſui nominis condidit ciuitatem. Hic eſt autem Ozias rex Iuda, cognomento Azarias; qui indebitum ſibi ſacerdotium uindicare conatus, lepra percuſſus in fronte eſt; quando iram dñi non ſolũ pœna eius, qui ſacrilegus fuit, ſed & terræmotus oſtendit, quẽ Hebræi tunc accidiſſe cõmemorant. Hieroboam uero non eſt filius Nabath, qui peccare fecit Iſraël: ſed filius Ioas, filij Ioatham, filij Iehu, pronepos eiuſdẽ Iehu: ſub quo prophetauerũt, Oſee & Ioël & Amos. Igitur interpretatur Oſias κράτος κυρίου, id eſt, imperiũ uel fortitudo dñi. Hieroboam δικασμὸς λαοῦ, id eſt, iudicatio uel cauſa populi, licet quidam per χ Græcam literam legentes, diuiſionem populi ſuſpicentur. Ioas κυρίου χρόνισμα, id eſt, dñi mora ſiue temporalitas. Verba itaq; Amos quo tẽpore populus Iſraël auulſus erat à domino, & aureis uitulis ſeruiebat, ſiue auulſus à regno ſtirpis Dauid, clara uoce cecinerunt: inſtar clangentis tubæ, quæ interpretatur Thecue. Et cecinerunt ſuper Iſraëlem, qui quõdam erat rectiſſimus dei, id eſt, εὐθύτατος θεοῦ. In diebus Ozie regis Iuda, in quo propter templum & ſancta ſanctorum, fortitudo domini permanebat, ſuoq; regebat imperio populum cõfitentem. Nomen autẽ Hieroboam qui diuiſiõis populi cauſa extiterat, ſignificat Iſraëlem lõgo tempore in idololatriæ errore manſiſſe, prius q; captiuitas uniuerſa cõcuteret, quæ in duobus annis duplicem oſtẽdit anguſtiam decẽ tribuũ, ac duarũ: ut agentes ſi uellent pœnitentiam, motũ terræ de cætero nõ ſentirent. Hæc Pammachi animo meo chariſſime, qui ex interpretatione nominis tui, quondam uaticinio futurorũ omni arte pugnandi aduerſum diabolum, & cõtrarias poteſtates te bellare demonſtras, quaſi argumẽtum & ὑπόθεσιν Amos prophetæ longo ſermone cõplexus ſum. Illud breuiter admonens, explanationem, & huius, & Oſee, & Zachariæ ꝓphetarum: me & alijs quidem ſanctis uiris, ſed præcipue ſanctæ & uenerabilis memoriæ parenti tuæ Paulæ dum uiueret promiſiſſe. Nec multum errare in ſponſionis fide ſi quod matri pollicitus ſum reddã filio. Verum iam

Amos.7.c
B
Exod.14.d
C
1.Ioan.1.a
*In exẽplaribus LXX. quæ nobis uidere cõtigit, καριαθιαρεὶμ reperimus.
עזיה
ירבעם
D
יואש
תקוע

hh tempus

B tempus eſt;ut ipſius prophetæ uerba proponens, quid mihi uideatur in ſingulis ediſſeram.

lij Ioas regis Iſraël ante duos annos terræmotus.

a ET dixit;Dominus de Sion rugiet,& de Hieruſalem dabit uocem ſuam, Et luxerunt ſpecioſa paſtorum,& exiccatus eſt b uertex Carmeli.Hęc dicit dominus : Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eum ; eo quod triturauerint in plauſtris ferreis Galaad.

Et mittam

ET ait dominus de Sion effatus eſt, & de Hieruſalem dedit uocem ſuam, & luxerunt paſcua paſtorum,& arefactus eſt uertex Carmeli. Et dixit dominus : Super tribus impietatibus Damaſci,& ſuper quatuor non auerſabor eos,pro eo quod ſecuerunt ſerris ferreis prægnantes in Galaad.

Et emittā

ET dixit;dominus de Sion rugiet &c.)Naturale eſt,ut omnes artifices ſuæ artis loquantur exēplis,& unuſquiſq; in quo ſtudio triuit ætatem illius ſimilitudinē proferat : uerbi gratia,q nauta eſt & gubernator , triſticiā ſuā comparat tēpeſtati;damnum naufragium uocat;inimicos ſuos, uētos cōtrarios appellat. Rurſum pſperitatem & læticiā, aurā placidiſſimā,et ſecūdos nominat uentos,tranquilla maria & æquora, campi ſimilia. E regione miles quicquid dixerit ; ſcutū, gladiū,loricam, galeā, lanceam,arcum,ſagittā,mortē,uulnus,& uictoriam ſonat,In ore philoſophorū ſemper Socrates & Plato,Xenophon,& Theophraſtus, Zeno & Ariſtoteles,Stoici uerſantur & Peripatetici, Oratores,Lyſiā & Hyperidē,Periclē & Demoſthenē,Gracchos,
F Catones,Tullios & Hortēſios,in cœlū laudibus ferunt.Poëtæ ſi Epici ſunt:Homerum atq; Vergiliū: ſi Lyrici,Pindarū & Flaccū crebro ſermone cōcelebrant.Cur hæc dicta ſunt?ut ſcilicet oſtēdamus etiā Amos pphetā qui paſtor de paſtoribus fuit;& paſtor nō in locis cultis,& arboribus ac uineis cōſitis, aut certe inter ſyluas & prata uirētia;ſed in lata eremi uaſtitate;in qua uerſatur leonū feritas,& interfectio pecorū,artis ſuæ uſum eſſe ſermōibus;ut uocē dñi terribilē atq; metuendā,rugitū leonū & fremitū nominaret;Euerſionē Iſraëliticarū urbium:paſtorꝝ ſolicitudini & ariditati montiū cōparās. Dñs,inqt, de Sion rugiet,& de Hieruſalē dabit uocē ſuā.Rugiet Hebraice dicitur יִשְׁאָג: Pulchreq; de Sion rugiet & de Hieruſalē dabit uocē ſuā;ubi erat tēplum & dei religio,ut doceret deū nō in Iſraël urbibus;id eſt in Bethel & in Dan, ubi erant aurei uituli;nec in metropoli Samaria Iezraël,ſed in uera religiōe uerſari,quæ illo tēpore colebatur in Sion & Hieruſalē. Quo rugiente de Sion,& dāte uocem ſuā de Hieruſalem,de Sion enim egredietur lex , & uerbū dñi de Hieruſalem,omnia paſtorꝝ & regum Iſraël ſpecioſa luxerunt,& exiccatus eſt uertex Carmeli,qui quōdam lætis paſcuis abundabat. Carmelus Græce dicitur & Latine;Hebraice aūt dicitur כַּרְמֶל,& ſunt duo mōtes,qui uocātur hoc nomine. Alter in quo fuit Nabal Carmelus, maritus Abigail ad auſtralē plagā. Alter iuxta Ptolomaidē, quæ prius uocabaē Acho,mari imminēs, in quo Helias ppheta flexis genibus pluuias impetrauit. Si ergo de Chermel dicit in quo habitauit Nabal;magis paſtorū gregibus
G conuenit;quia eſt iuxta ſolitudinē. Sin aūt de illo q uicinus eſt littori, ad reges & ad ſuperbiā pertinet regū Iſraël;quos imminēte captiuitate inſtar montium deſertorū dicit eſſe uaſtādos. Aliter;Cum dñs de Sion & Hieruſalē de ſpecula eccleſiæ,quæ ſuper mōtem ſita latere non poteſt, & in qua uiſio pacis eſt , dederit per uctus & nouum inſtrumētū,et per doctores eccleſiaſticos uocē ſuā, & quaſi clara buccina inſonuerit;tunc omnia ſpacioſa paſtorū;id eſt,doctrina hæreticoꝝ;quæ pulchro uidebatur ſermone cōpoſita, et cognitio circūciſiōis;hoc cm̄ interpretatur כַּרְמֶל,per quā ſibi ueræ circūciſionis ſciētiam pollicētur,lugebit atq; ſiccabiē;& populorum milia quæ,ppter ſimplicitatē uocātur greges,ſubita ariditate marceſcēt. b ¶Hæc dicit dñs,Super &c.) Pro tribulis quæ Hebraice appellātur חֲרֻצוֹת, & à
H Theodotione tranſlatæ ſunt rotæ ferreæ, quæ nos plauſtra ferrea interpretati ſumus;Lxx.trāſtulerūt πρίοσι σιδηροῖς;id eſt,ſerris ferreis.Eſt aūt genus plauſtri quod rotis ſubter ferreis,atq; dētatis uoluiē;ut excuſſis frumētis,ſtipulā in areis cōterat,& in cibos iumentorū ppter fœni ſterilitatē paleas cōminuat. Rurſum ubi in Hebraico habeē בֶּן הֲדַד, & unum nomen eſt;Lxx.interpretati ſunt υἱῶ ἄδερ, id eſt, filij Ader ד & ר elemētorū falſi ſimilitudine.In eo quoq; loco ubi nos diximus,de domo uoluptatis,quod Hebraice diciē מִבֵּית עֶדֶן, & oēs ſimiliter trāſtulerunt;Lxx.interp̄tati ſunt ἐξ ἀνδρῶν χαῤῥάν,id eſt,ex uiris Charran, ד mediā nominis literā ר arbitrātes, & iuxta cōſuetudinē ſuā ע primæ Hebraicæ literæ χ Græcū præponētes,Cyrenen etiā quæ Hebraice dicitur קִירָה ἐπίκλητον;id eſt,uocatū , uel nominatū trāſtulerūt,ppter uerbi ſimilitudinē;quia קְרָאָה uocatio dici poteſt,& nomē pprīū appellatiuū intellexerūt.De cauſis diuerſæ trāſlationis breuiter diximus;nūc ad ſenſum eorū quæ dicta ſunt trāſeamus. Primū aduerſum Damaſcū in qua regnabat Azahel ſermo dei dirigiē;qui eo tpe quo Amos pphetabat grauiter urgebat Iſraël,id eſt,decē tribus;intātum ut ſuperato Achab rege Iſraël in Ramoth Galaad,omnē regionē quæ appellaē Galaad, & in hæreditatē ceſſerat dimidiæ tribui Manaſſe, inſtar tribulorū frumētū in areis triturātiū iugularet atq; cōtereret. Qđ plenius Heliſæus ppheta in Regū uolumine loquitur,ubi ſcriptū legimus;Stetitq; cū eo & cōturbatus eſt uſq; ad ſuffuſionē uultus;fleuitq; uir dei.

a HEB. Et mittām ignē in domum Azahel & deuorabit domos Ben Adad. b Et cōnteram uectem Damaſci,& diſperdam habitatorē de campo idoli , & c tēnentem ſceptrum de domo uoluptatis;& trāsferetur populus Syriæ Cyrenen,dicit dominus.

Hæc

SEP. Et emittam ignē in domū Azahel, & deuorabit fundamēta filij Ader, & cōteram uectes Damaſci, & diſperdam habitatores de campo ὤν,& cōcidam tribū ex uiris Charran ; & captiuus ducetur populus Syriæ nominatus,dicit dominus.

Hæc

A dei.Cui Azahel ait;Quare dñs meus flet? At ille re
4.Reg.8.c ſpōdit;Quia ſcio quæ facturus ſis filijs Iſraël mala. Ciuitates eorū munitas igne ſuccēdes, & iuues eorū interficies gladio;& paruulos elides,& prægnantes diuides.Dixitq; Azahel;Quid ſum em̄ ſeruus tuus canis , ut faciā rem iſtā magnā? Et ait Heliſæus;Oſtēdit mihi dñs te regē Syriæ fore.Qđ autē ſequitur in pꝛopheta: a ¶Et mittam ignē in domū Azahel &c.) Dat intelligentiā, quod Azahel regnātib⁹ Ozia & Hieroboā iā ī Syria mortuus erat, & ei in regnū ſucceſſerat filius ſuus Ben Adad;à quo omnes poſtea reges Aram, id eſt,Syriæ & Damaſci,Ben Adad uocabulū poſſederūt. Vñ pulchre nō dixit;mittā ignē in Azahel, ſed in domū Azahel;id eſt,in domum eius regiam;cui Ben Adad filius eo tēpore præerat. b ¶Et cōteram,inquit, uectes Damaſci & diſperdā habit,&c.) Omnem uidelicet Syrorum fortitudinē,quæ uelu-ti quodam plauſtro,& uectibus aduerſariorum impetus ſubmouebant.Campum autē idoli quod He-
B braice dicitur אָוֶן, & Lxx. & Theodotio interpretati ſunt ὤν;Symmachus & quinta æditio tranſtulerunt, ἀδικίαν, id eſt,iniquitatem : Aquila ἀνωφελῆ, id eſt,inutilē;ut oſtēderet uana idolorum auxilia,cum populus Damaſci Aſſyrio ueniente capiatur. Legi-
4.Reg.16.b mus enim quod Theglathphalaſſar rex Aſſyrius; interfecto Raſin rege Damaſci,de quo & Eſaias loquitur;omnem Syriæ populum , qui appellabatur Aram,in Cyrenen trāſtulerit,& ob hāc cauſam eſſe nunc dictum; c ¶Tenentem ſceptrum de domo uolupt.&c.) Vt ſubaudiatur conteram & diſperdā, & populus Syriæ in fines Aegypti ultimus transferetur. Quodq; in principio dicitur;ſuper tribus ſceleribus Damaſci,& ſuper quatuor nō conuertā eū; & ſecundum Lxx.nō auerſabor eum;id eſt,Damaſci populū ſiue אֲרָם,id eſt Syrum;hūc ſenſum iuxta hiſtoriam habere poteſt;Si ſemel meum eſſet populum perſecutus,aut ſecundo,darem ueniā;nūc uero cum tertio & quarto crudelis extiterit,ut captiuam multitudinē plauſtris ferreis tereret ; nōnne debeo eum plagis corripere? nōnne clementiæ meæ uultū auerſare ab eo? Iuxta Tropologiam uero hoc poſſumus dicere;Primū peccatum,eſt cogitaſſe,quæ mala ſunt. Secundum,cogitationibus adquieuiſſe perverſis. Tertium,quod mente decreueris opere compleſſe. Quartum,poſt peccatū non agere pœnitentiam,& in ſuo ſibi complacere delicto. Hoc omnes faciunt hæretici;qui non ſolum cogitant & faciunt mala,ſed doctrina ſua quoſq; ſimplices decipiunt,
דַמֶּשֶׂק & in morem Damaſcenorum , qui interpretantur ſanguinem bibentes,eorum quos deceperint, ſan-
C guinē bibunt.Super huiuſcemodi, inquit,peccatis, dñs;nōnne dignū eſt,ut eos plagis corripiā, & auertam ab eis faciem meā;ut qui ueritatē dogmatum meorum nō uident,auerſione uultus mei, tenebris obruātur. Cōtriuerunt em̄ ſiue diſſēcuerūt in plauſtris ferreis prægnantes Galaad.Iſtæ ſunt prægnantes,de quibus in euāgelio loquiē;
Luc.21.d Væ pręgnantibus & nutrientibus in illis dieb⁹.Prægnātes ſunt animæ credentiū,quæ in principio fidei poſſunt
Eſa.26.c dicere ; A timore tuo dñe cōcepimus & parturiuimus , & ſi nō fuerint plauſtris ac rotis
Pſal.56.a ferreis ac dentatis,de quibus pſalmiſta dicit;Filij hominum dentes eorum arma & ſagittæ,conciſæ atq; ferratæ,poſſunt etiam ea dicere quæ ſequuntur;Et peperimus,ſpiritum ſalutis tuæ faciemus ſuper terram,Simulq; cōſidera quod perfectæ ætatis uiros ſecare non poſſint,ſed eos qui adhuc in utero ſunt; uel qui ſolidum cibum capere nequeunt , & adhuc lacte nutriuntur infantiæ.Iſtæ autem prægnātes de גִּלְעָד
D Galaad ſunt;quod interpretatur tranſlatio ſiue trāſmigratio teſtimonij. Migrauerunt enim de eccleſia in hæreſim;& teſtimonia dei quæ prius acceperāt, ad alienos terminos tranſtulerunt.Sed mittet dominus ignem in domū Hazaël quā ipſi uocant חֲזָאֵל, id eſt,uiſionē dei;Ignem qui ligna in eis ſtipulamq; conſumat & deuoret fundamenta filij Ader.Debemus enim & iuxta Lxx. dicere;ne eos fruſtra ppo-
הֲדַר ſuiſſe uideamur. Ader interpretatur εὐπρέπεια ; quē nos decorem poſſumus dicere;eo quod omnis ſermo hæreticorum concinnus atq; compoſitus,& habens pulchritudinem eloquentiæ ſecularis, facilius decipiat audientes. Vectes autem Damaſci quaſi ſeræ robuſtiſſimæ atq; fortiſſimæ , hi intelligantur qui inſtructi ſunt arte dialectica, & argumentis philoſophorum. Verbi gratia;Oſtium uocatur qui falſum dogma concepit & peperit,ut Arius in Alexādria;uectes eius & firmiſſimæ ſeræ eius;Euticius & Eunomius,qui ſyllogiſmis & enthymematib⁹,imò ſophiſmatibus & ψευδοδοξίαις atq; σωρείταις, quæ ab alijs male inuenta ſunt,roborare conantur. Cumq; contriti fuerint atq; confracti uectes Damaſci,diſperdet etiam habitatores de campo ὤν, quod interpretatur labor ſiue dolor. Omnes enim hæretici labore nimio ac dolore quærendi,ordinem aliquem & conſequentiā hæreſeos ſuæ reperire conati ſunt. Et concidā tribum ex uiris Charran , quod lingua noſtra in foramina uertitur. Nō em̄ habēt feneſtras per quas ad eos lumen ueritatis introëat;ſed foramina quædā & occultos meatus,per quos noxia &

E immunda ingrediãtur animãtia. Et captiuus ducet Aram, populus excelſus atq; ſublimis; qui erectus eſt in ſuperbiã; & ſibi cœleſtia repromittit, ut capiatur in ſalutem ſuam, & iuxta Hebraicũ in Cyrenen, ubi uocatio dei eſt, trãsferatur. a ¶Hæc dicit dñs &c.) In tertia & q̃rta generatione peccata patrum ſe dñs cõminatur in lege, filijs redditurũ; nõ inæqualitate iudicij ut alij peccẽt, & alij puniantur; ſed magnitudine clementiæ, dum ſemper expectat pœnitentiam, & quod in prima generatione delinquitur; nõ prius corripit & emẽdat, niſi tertia & quarta generatio uenerit. Tale quid & Paulus Apoſtolus loquit̃ ad Ro-

Rom. 2. d manos: An diuitias bonitatis eius &

F ſuſtentationis & patiẽtiæ cõtemnis; ignorans, quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuã & cor impœnitẽs theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij dei; qui reddet unicuiq; ſecundum opera ſua. Quod ergo dicit; hoc eſt, expectaui multo tempore ut agerent pœnitentiam; & ideo nolui punire peccantes, ut aliquando conuerſi reciperent ſanitatem. Verũ quia tertio & quarto eadẽ faciũt, cogor mutare ſententiam, & plagis corrigere delinquentes. Videamus autẽ quid Philiſtim, & urbes eius peccauerint; quos Lxx. ſemper alienigenas tranſtulerũt; ubicunq; enim in ueteri teſtamẽto ἀλλοφύλους; id eſt, alienigenas legerimus; non cõmune nomen omniũ externarum gẽtium, ſed proprie Philiſtim, qui nũc Palæſtini uocantur accipiendi ſunt. Quid fecit Gaza, ut ad iracundiam atq; uindictam dñm prouocaret? Trãſtulit captiuitatem perfectã populi Iudæorum, & cõcluſit eam in Idumæam; ut Idumæis uenderet, quos ceperat ex Iudæis. Pro captiuitate perfecta; Lxx. captiuitatem Salomonis interpretati ſunt; uerbum Hebraicum שְׁלֵמָה, quod ſignificat perfectam atq; completam, nomen Salomonis æſtimantes. Deniq; Aquila ἀπηρτισμένην tranſtulit, & ἀναπεπληρωμένην; Symmachus, & Theodotio τελείαν; qđ non Salomonem, ſed perfectam ſignificat atq; completam; ut nullus remanſerit captiuorum, qui nõ ſit traditus Idumæis. Vnde ignem ſe in Gazæ muros & ædes ſiue fundamenta dicit eſſe miſſurum; qui uniuerſa deuoret & abſorbeat. Et quia Palęſtinorũ quinq; legimus ciuitates, quæ propter arcæ iniuriã

1. Reg. 5. d percuſſæ ſunt plagis; poſt Gazam tranſit ad Azotum, quæ appellatur אַשְׁדּוֹד; & rurſus ad Aſcalo-

G nẽ, & uoce terribili cõminatur habitatores ſe Azoti perditurum; & tenentem ſceptrum de Aſcalone, regiã uidelicet poteſtatẽ ſiue tribum Aſcalonis; ut nullus ibi remaneat, ne ultimæ quidem ætatis homines; qui trementes artus baculo regente ſuſtentent. Rurſumq; trãsfert manum ſuam, ut percutiat Accaron. Et quatuor enumeratis urbib⁹, reliquas Philiſtim ciuitates uno ſermone comprehendit. Et peribũt reliq Philiſtim quos aut Geth ciuitatẽ, aut omnes uicos qui ſupradictis urbibus ſubiacent, debemus accipere. Secundum Tropologiã ſic nobis exponendũ uidetur. Gaza quæ Hebraice dicitur עַזָּה, ſo-

H nat fortitudinem uel imperium; שְׁלֵמָה, pacificum; אֱדוֹם, ſanguinarium atq; terrenum; Azotus, id eſt, אַשְׁדּוֹד, ignẽ uberis ſiue patrui. Licet quidã דּוֹד p דּוֹר male legẽtes ignẽ generatiõis putent; אַשְׁקְלוֹן interpretatur ignis homicida, ſiue appenſa & ponderata; עֶקְרוֹן, στείρωσις, id eſt, ſterilitas; & ἐκρίζωσις, qđ interpretatur eradicatio. Igitur Gaza quæ ſibi fortitudinem ſcientiæ ſuæ & imperium repromittit, accuſatur in eo quod captiuos de familia Salamonis cõcluſerit in Idumæa. Hos ego arbitror Iudæorum magiſtros, & omnes qui occidentem ſequunt̃ literam, noluntq; recipere ſpiritum uiuificantẽ, ſed quæcunq; interpretantur & ſapiunt, uolunt eſſe terrena; nec audiunt cum diſcipulis parabolas dñm diſſerentem, & dicentem eis; Qui habet aures audiendi audiat; præſertim cum Apoſtolus manifeſtam hiſtoriam in duobus intelligat teſtamentis; Vnum ſu-

Gal. 4. per montem Sina, quæ eſt Agar, & ſeruit cum filijs ſuis; alterum ſuper Hieruſalem libera, quæ eſt mater noſtra. Ignẽ igitur ſe in muros Gazæ, & omnia eius dicit argumẽta miſſurũ, quibus ſua mendacia circundare nititur & tueri. Cumq; ignem in muros miſerit, deuorabuntur ædes ſiue fundamẽta illius, quicquid firmũ habere poterit, & dialectica arte cõſtructum. De Azoto quoq; quæ & ipſa alienigenarum eſt, auferet habitatorẽ; cuius quia literã ſequit̃, ubera nõ lacte, ſed igne ſunt plena; & quæ mentitur ignẽ habere ſe patrui, eius uniuerſa generatio ignibus deputanda eſt. Et tollet ſceptrũ ſiue tribum de Aſcalone; ubi ignis homicida eſt. Sicut enim ignis dñi ſaluos faciet eos, quorũ corda penetrauerit; ſic ignis iſte q de cœlo decidit, quaſi fulgur q ſuccẽdit diaboli

a HEB. Hęc dicit dominus: Sup tribus ſceleribus Gazæ, & ſuper quatuor non conuertam eos; eo quod tranſtulerit captiuitatem perfectam, ut concluderet eam in Idumæa; & mittam ignem in murum Gazæ; & deuorabit ædes eius, & diſperdam habitatorem de Azoto, & tenentem ſceptrũ de Aſcalone, & conuertam manũ meam ſuper Accaron, & peribunt reliqui Philiſtinorum, dicit dominus. Hæc

SEP. Hæc dicit dñs: Sup tribus impietatibus Gazæ, & ſuper quatuor non auerſabor eos; eo quod captiuam duxerunt captiuitatem Salomonis, ut cõcluderent eam in Idumæam; et emittam ignem ſuper murot Gazæ, & deuorabit fundamenta eius, & diſperdã habitatores Azoti; & auferet tribus de Aſcalone, & inferam manum meam in Accaronẽ, & peribunt reliqui alienigenarum, dicit dominus. Hæc

A diaboli ſagittas; quoſcũq; afflauerit, interficiet. Trãſferet quoq; manũ ſuã ſup Accaron, ubi ſterilitas & eradicatio eſt; Quicũq; enim ſpiritualẽ nõ receperit intelligentiã, audiet p Oſee: Da eis dñe. Quid dabis eis? Da eis uuluã ſterilẽ, & ubera arẽtia. Et ut omnia ſemel uno ſermone cõprehẽderet; pditurũ eẽ ſe dicit oẽs reliquias Philiſtim, uel Geth ciuitatẽ; in qua torcular diaboli eſt; uel omnes reliquos Philiſtim qui interpretantur cadẽtes poculo. Cũ enim inebriati fuerint, corruent, & in ſuo uomitu uolutabuntur. a ¶Hæc dicit dñs &c.) Eaſdẽ tres & quatuor impietates ſiue ſcelera quæ imputauerat Damaſco, Gaze, & Azoto & Aſcaloni & Accaroni, & reliquis urbibus Philiſtijm; etiã Tyro ingerit,

B & exprobrat quare cõcluſerit captiuitatẽ cõſummatã atq; pfectã in Idumæa, de quibus ſupra diximus; & nõ ſunt recordati fœderis fratrũ ſuorum. Quærimus quomodo Tyrij fratres ſint Iudæorũ? Fratres hic

3. Reg. 5. c amicos uocat & neceſſitudine copulatos, eo q Hirã

2. Para. 2. d princeps Tyri cũ Dauid & Salomone habuerit amicitias; intantum ut & ille in ædificationẽ templi atq; palatij, ligna cedrina ratibus Ioppen uſq; perduceret; & hi frumẽtum & oleũ Tyrijs largirentur, & uiginti urbes in Baſan eis dono darent; quas ille quia graminis plenæ erãt, ſuſcipere noluit. Ignẽ igitur in muros eius ſe miſſurũ eſſe dicit, & deuoraturũ ædes uel fundamẽta eius, quod Ezechiel ppheta in uiſione Tyri Nabuchodonoſor regem Chaldæorũ feciſ-

Ezech. 26. d. ſe cõmemorat, ubi ait: Circũdabit te munitionibus, & cõportabit aggerem in gyro. Et rurſum Nabuchodonoſor rex Babylonis ſeruire fecit exercitum

Ibid. 29. d ſuũ ſeruitute magna aduerſum Tyrũ; Omne caput decaluatum, & omis humerus depilatus, & merces non eſt reddita ei, neq; exercitui eius ſuper Tyrum p ſeruitute qua ſeruiuit mihi aduerſum eam, eo qđ aggerem ad capiendũ Tyrum, quæ fuit prius inſula, illius cõportarit exercitus. Quod & Alexãdrum Macedonẽ feciſſe narrat hiſtoria, ut ex ĩſula Peninſulam faceret, quã Græci uocant χερρόνησον, צֹר, id eſt, Tyrus interpretatur tribulatio ſiue coanguſtans;

C omniſq; doctrina peruerſa capere nititur ueritatẽ, & cõcludere eã in terrenis ſenſibus, et nõ recordabatur fœderis fratrũ ſuorũ, q de litera debeamus aſcẽdere ad ſpiritũ; de terrenis ad cœleſtia; præceptũq; ſit nobis deſcribere ſacrã ſcripturã in corde noſtro tripliciter. Mittet aũt deus ignem in oẽs munitiões Tyri; qui non ſolũ muros, ſed & fũdamẽta illius deuorabit. De captiuitate Salomonis p quo in Hebraico habetur שְׁלֵמָה, id eſt conſummata atq; pfecta, ſupra diximus. b ¶Hæc dicit dñs: Super tribus &c.) אֱדוֹם Edom ipſe eſt q & עֵשָׂו Eſau, ob coctionẽ rufæ lẽtis ita appellatus; cuius edulio primogenita perdidit; hic alio nomine appellatur Seir, שֵׂעִיר piloſus & hiſpidus. Vnde mõtes Idumæorũ uocant̃ mõtes Seir; & ab Edõ,

D Græco ſerme ἰδουμαία dicitur; Iſte pſecutus eſt in gladio fratrẽ ſuũ, filios uidelicet Iacob; de qbus in benedictionibus Iſaac, qbus benedicit primũ Iacob & poſtea Eſau, plenius ſcriptũ eſt; ut odiũ fratrum ſeruaretur in poſteris, & gens Idumæa intãtũ perſequeretur fratres ſuos, ut egrediẽtibus de Aegypto, ne tranſitũ quidẽ in terrã ſanctã cõcedert, & nõ ſolũ in gladio perſecutus eſt fratrẽ ſuũ, ſed uiolauit miſericordiã ſiue uuluã eius; uel ut apertius interpretatus eſt Symmachus, uiſcera ppria; ut obliuiſceretur germanitatis, & obduraret uiſcera miſericordiæ, fratremq; ſe eſſe neſciret; & cõtẽneret uulnã Rebeccæ, quæ uno partu geminos ædidiſſet infantes. Quodq; ſequitur; Et tenuit ultra furorẽ ſuũ, & indignationẽ ſuã ſeruauit uſq; in finẽ; odiũ mõſtrat antiquũ q nunq; ſibi pace iuncti ſunt. Vnde pœnã p ſceleribus cõminat̃, & dicit; Mittã ignem in Theman, quæ Idumæorũ regio eſt, & uergit ad auſtralẽ partẽ, quod interpretat̃ Theman; quæ puincia non תֵּימָן ſolũ Theman, ſed & Daron & Nageb dicitur, eo q Eurũ & Auſtrũ Africũq; reſpiciat. Quodq; dicit: Deuorabit ædes Boſræ; nõ ut quidã putãt alterã ciuitatem, ſed Idumæã; ὀχυρωμένην & munitã ſignificat, iuxta illud quod in Eſaia legimus: Quis eſt iſte

Eſa. 63. a q uenit de Edom, tinctis ueſtibus de Boſra; iſte formoſus in ſtola ſua; gradiens in multitudine fortitu-

a HEB. Hẽc dicit dñs: Sup tribus ſceleribus Tyri & ſuper quatuor nõ conuertam eũ; eo quod concluſerint captiuitatẽ perfectam in Idumæa, & non ſint recordati fœderis fratrum, & immittam ignẽ in murum Tyri, & deuorabit ædes eius.

b Hẽc dicit dominus: Super tribus ſceleribus Edom & ſuper quatuor non cõuertam eum, eo quod perſecutus ſit in gladio fratrem ſuum, & uiolauerit miſericordiam eius, & tenuerit ultra furorem ſuum, & indignationem ſuam ſeruauerit uſq; in finem; mittam ignem in Theman, & deuorabit ædes Boſræ. Hæc

SEP. Hæc dicit dñs: Sup tribus impietatibus Tyri & ſuper quatuor nõ auerſabor eos, eo quod cõcluſerũt captiuitatẽ Salomonis in Idumæa & nõ ſunt recordati teſtamenti fratrũ, & emittã ignẽ ſuper muros Tyri, & deuorabit fundamenta eius. Hæc dicit dñs: ſuper tribus impietatibus Idumææ & ſup quatuor non auerſabor eos, eo quod perſecutus ſit in gladio fratrẽ ſuum, & uiolauerit uuluã ſuper terrã, & rapuit in teſtimonium horrorẽ ſuũ, & impetum ſuũ cuſtodiuit in æternũ, & emittã ignẽ in Theman, & deuorabit fũdamenta murorum eius. Hæc

E dinis ſuæ? Quicquid de Eſau & Iacob diximus, referamus ad Iudæos & populũ Chriſtianũ. Illi eñ terreni & ſanguinarij, perſecuti ſunt fratrẽ ſuũ Iacob q eos ſupplãtauit & abſtulit primogenita eorũ, & pſecuti ſunt in gladio, ita ut ſubſtantias poſſeſſionesq́ credentiũ publicarent, qđ in Actib⁹ Act.2.g & 4.g apoſtolorum legimus. Et uiolauerũt miſericordiã ac iura naturæ; oblitiq́ ſunt matris ſuæ Re רִבְקָה beccæ, quæ interp̃tatur patiẽtia, & ſimul eos generauit ĩ Chriſto; ãtiquũq́ furorẽ et iracundiã tenẽtes, uſq; hodie in ſynagogis ſuis ſub nomine Nazarenorũ blaſphemãt populũ Chriſtianũ, & dummodo nos interficiant, uolunt igne comburi. Sed dñs mittet ignẽ in Theman in deſerta ſiccaq́ Iudææ; quę F nequaq́ irrigãtur imbribus ꝓphetarũ, et deuorabit oẽs munitiões eorũ ſiue fundamẽta murorũ eius, ut omni ſenſu literæ cõcidente, ſuperædificetur eccleſia Chriſti dñi fundamẽtis. Pro miſericordia, Lxx. μήτραν, id eſt, uuluã trãſtulerũt. Et ꝓ furore φρίκην, id eſt, horrorem, & pro indignatione τὸ ὅρμημα, id eſt, impetũ, ducti ambiguitate uerborum; quia רחם & uuluã & miſericordiã; אַפּוֹ & furorem eius, & horrorẽ ſuũ ſignificat: עֶבְרָת uero & indignatio & impetus dicit̃. Porrò אַרְמְנוֹת quas nos ædes interpretati ſumus; Aquila & Symmachus βάρεις, id eſt, domos: Theodotio, habitatores trãſtulit: Soli Lxx. & hic & ſupra θεμέλια τειχέων αὐτῆς, id eſt, fundamenta murorũ eius dixerũt. a ¶Hæc dicit dñs: Super trib. &c.) Filios Ammon qui de Lot ſtirpe generati ſunt, & habitãt in Arabia; ubi nũc eſt Philadelphia, corripit ſermo diuinus: quare ſub Saule rege Iudææ Naas Ammonites princeps eo 1.Reg.11.a rum uaſtauerit Iabes Galaad; & deſecuerit prægnãtes eius, ut dilataret terminos ſuos, & omnẽ Galaaditin ſuo imperio ſubiugaret. Vnde cõminat̃ ſuccẽſurũ ſe ignẽ in muros Rabba, quæ fuit metropolis Ammonitarũ, ut deuorẽtur ædes illius, in clamore & in ululatu uincẽtis exercitus: in die cõmotiõis & turbinis quãdo captiui eius Nabuchodonoſor uincente ducẽtur, & idolũ Ammonitarũ quod uocat̃ מַלְכָּם Melchom, id eſt, rex eorum feretur in Aſſyrios: & principes eius, id eſt, ſacerdotes eius pariter abducẽ-

a HEB. Hęc dicit dñs: Super tribus ſceleribus filiorũ Ammon, et ſuper quatuor non cõuertam eum, eo quod deſecuerit prægnantes Galaad ad dilatãdum terminũ ſuũ, & ſuccendã ignẽ in muro Rabbe, & deuorabit ædes eius in ululatu: in die belli & in turbine, in die commotionis, et ibit Melchom in captiuitatem, ipſe & principes eius ſimul, dicit dominus. Cap. II.

b HAec dicit dominus: Super tribus ſceleribus Moab, & ſuper quatuor non cõuertam eum: eo ꝙ incenderit oſſa regis Idumææ uſq; ad cinerẽ. Et mittã

SEP. Hæc dicit dñs: Sup tribus impietatibus filiorũ Ammon & ſup q̃tuor non auerſabor eos, eo ꝙ deſecuerit prægnãtes Galaaditarũ ut dilataret terminos ſuos, & ſuccẽdam ignẽ ſup muros Rabba, et deuorabit fundamẽta cũ clamore in die belli, & cõmouebit̃ in die cõſummationis ſuæ, & ibũt reges in captiuitatẽ; ſacerdotes eorũ & prĩcipes eorũ ſimul, dicit dñs. Cap. II.

HAec dicit dñs: Super tribus impietatibus Moab & ſuper quatuor non auerſabor eos, pro eo quod incenderit oſſa regis Idumææ in cinerẽ: & emittam

tur. Sacerdotes in Hebræo nõ habetur, ſed principes. Addiderũt itaq; Lxx. οἱ ἱερεῖς αὐτῶν, id eſt, ſacerdotes eorũ, ut ſi uelis ſcire q ſint illi prĩcipes audias ſacerdotes. Inter crudelitatẽ autẽ Damaſci & filiorũ Ammon hoc intereſt, ꝙ illi cõtriuerunt in plauſtris ferreis Galaad, ſiue in ſerris ferreis pręgnãtes Galaad; iſti aũt diſſecuerũt pręgnantes Galaad ad dilatandũ terminũ ſuũ. G In Damaſcenis qui bibunt ſanguinẽ, accipiũtur hæretici; qui nõ ſolũ populum dei ab eccleſia diripuerunt, ſed & cõtriuerũt eũ, & cõmollierũt ferreis dentibus, de qbus ſcriptũ eſt: Qui de Pſal.52.a uorãt plebem meã: ſicut eſcã panis. In filijs Ammon qui עַמּוֹן interpretatur populus mœroris, uel populus meus: ſchiſmaticos accipim⁹ qui ſeparant quidẽ H deceptam multitudinẽ ab eccleſia dei & rudes animas q̃ nuper Chriſti concepere ſermonem, abrumpunt & diuidunt: tamen hoc non faciunt crudelitate qua hæretici deceptos quoſq; trucidant: ſed in eadem regula fidei permanentes, dilatare cupiunt terminos ſuos, & nomen glorię in poſteros mittere. Itaq; dominus commina רַבָּה tur ſe muros Rabbe, id eſt, multitudinis, in die ululatus & belli, cõmotionis & turbinis incẽſurum, & regem eorum autorem ſchiſmatis ire captiuum, & principes eccleſiæ iugo colla ſummittere.

Caput II.

HAec dicit dominus: Super tribus ſceleribus Moab &c.) Nõ ſolũ filij Ammõ, ſed & Moab de Lot ſemine procreatus eſt, qui fratris Abraham filius fuit. Et ut oſtendat ſe deus omnium dominũ & cunctas animas ad ſuum, qui earum conditor eſt, imperium pertinere: regis quoque Idumæorum iniuriam uindicat, imò ſcelus quod in eum à Moabitis perpetratum eſt, ut oſſa eius uſque ad cinerem concremarent, & ſæuitiam ſuam, & rabiem nec in morte finirẽt. Tradunt Hebræi, oſſa regis Idumææ iam ſepulti, qui cum Ioram rege Iſraël & Ioſaphat 4.Reg.3.d rege Iuda aſcẽderat aduerſum Maob, in ultionẽ doloris à Moabitis poſtea cõuulſa atque ſuccenſa. Ob hãc ergo, inquiunt, cauſam deus miſſurũ eſſe ſe dicit ignẽ in Moab: uel metropolim Moabitarum, à qua tota eſt appellata prouincia, uel uniuerſam ꝓuinciã, ut de-

A ut deuoraret ædes Carioth, quod nomen eſt ciuitatis: licet Lxx. τῶν πόλεων αὐτῆς, id eſt, urbium eius in קְרִיּוֹת terpretati ſunt, id eſt, Moab: periturumq́ in ſonitu & in ululatu uincẽtis exercitus: quorũ Hebraice alterũ dicitur שָׁאוֹן, alterum תְּרוּעָה: & in clãgore tubæ ſiue buccinæ: hoc enim שׁוֹפָר ſignificat. Cũq; perierit Moab, uanũ erit principum Iudicumq́ cõſilium, urbibus pariter ducibusq́ ſubuerſis. Quomodo autem non oportet transferre captiuitatem perfectã, ſiue Salomonis, & cõcludere eã in Idumæa, ut de excelſis atq; cœleſtibus humiles faciat atq; terrenos, quod Gaza & Tyrus feciſſẽ memorantur: ſic oſſa regis Idumææ cõburere non debemus, & in cinerem fauillamq́ diſſoluere, Iudæi transferũt intelligentiã ſpiritalem in carnes Idumæas: ſenſumq́ regiũ, qui B uerſat̃ in litera, & eſt ſolidiſſimus atq; firmiſſimus, genealogijs quibuſdam & traditionibus ſuperfluis eneruant atq; cõminuunt & in puluerem redigũt, & non ſolũ illi hoc faciunt, ſed omnes hæretici, qui uolunt in modũ humanæ ſimilitudinis ſedere deũ in ſolio excelſo & eleuato & pedes ponere ſuper terram ne ſcilicet pendeant, habere naſum, quo odoretur odorẽ bonæ fragrantiæ, oculos quibus uideat; manus per quas operet̃: pedes per quos ambulet, aures quibus audiat: os quo loquatur: dentes qui Gene.38.d bus cibos conterat. Qui legit introijſſe Iudã ad Thamar meretricẽ, & ex ea duos filios procreaſſe: ſi turpitudinem ſequatur literæ, & non aſcendat ad decorem intelligentiæ ſpiritalis, comburet oſſa regis Idu Oſee.1.b mææ. Qui putat Oſee accepiſſe uxorẽ fornicariã, & nihil plus ſentit in dicto ꝙ uerbis ſimplicibus cõtinetur: oſſa cõburet regis Idumææ. Et idcirco mit מוֹאָב tet dñs ignẽ in Moab, qui interpretat̃ ex patre, eo quod natus quidẽ ſit ex deo, ſed eũ reliquerit. Et deuorabit ciuitates ſiue oppida eius, quod interpreta קִרְיַת tur Carioth. Vnde & Cariathiarim in lingua noſtra יְעָרִים uertitur, uilla ſyluarũ. Et nõ aliter moriet̃ Moab niſi in clamore & ſonitu & ululatu, & clangore buccinæ, ut excelſis ſenſibus opprimantur, qui in ſanctis libris clangoribus buccinæ cõparantur. Tunc & iudices & principes, & oẽs qui præſunt terrenis operibus deſtruit ſermo diuinus, & præcipit eccleſiæ doctoribus: In montẽ excelſum aſcẽde qui euãgeli Eſa.40.b zas Sion: exalta uocẽ tuã qui prędicas Hieruſalem. a ¶ Hæc dicit dñs &c.) Cæteris ſupradictis urbibus gentibusq́ Damaſco & Azoto, Aſcaloni, Ga-

HEB. Et mittam ignẽ in Moab, & deuorabit ædes Carioth: & morietur in ſonitu Moab in clãgore tubæ, & diſperdam iudicem in medio eius: & omnes principes eius interficiam cum eo, dicit dominus.

a Hæc dicit dominus: Sup tribus ſceleribus iuda, & ſuper quatuor non conuertam eũ, eo quod abiecerit legẽ domini, & mandata eius non cuſtodierit, dece

SEP. & emittam ignem in Moab, & deuorabit fundamẽta ciuitatum eius, & moriet̃ in infirmitate Moab cum clamore, & cũ uoce tubæ, & diſperdã iudicem ex ea, & omnes principes eius interficiã, dicit dominus. Hæc dicit dñs: Sup tribus impietatibus filiorũ Iuda & ſuper quatuor nõ auerſabor eos: qa repulerũt legẽ dñi, & præcepta illius non cuſtodierunt

zæ, Accaron, & reliquis oppidis Palæſtinorũ, Tyro quoq; & Idumææ & filijs Ammon & Moab nõ C exprobrat qđ legẽ dei abiecerint & illius mandata cõtempſerint, nõ eñ habuerũt ſcriptã legẽ, ſed naturalẽ. Vnde dicit eos uiolaſſe uiſcera ꝓpria & uiſcera miſericordiæ, & cõtriuiſſe in plauſtris ferreis prægnãtes Galaad, & tranſtuliſſe captiuitatẽ Salomonis ſiue perfectã & cõcluſiſſe in Idumęa: nec eſſe recordatos fœderis patrum ſuorum, et perſecutos eſſe in gladio fratrẽ ſuũ, & in tantã nõ dico crudelitatẽ, ſed rabiẽ prorupiſſe, ut incẽderent oſſa regis Idumææ & nõ paterent̃ mortem eſſe omnium extremũ malorũ. Iudas autẽ in quo illo tp̃e, quo hæc dicebant̃, erat dei religio & tẽplũ & ceremoniæ: q acceperat legẽ, & præcepta, & iudicia, & teſtimonia, atq; mãdata: ſup quorũ differẽtia in decimooctauo pſalmo, & in centeſi D mo decimooctauo plenius diſputat̃: increpat̃ à domino atq; conuincit̃, & digna ſupplicia recepturus eſt: quare abiecerit legẽ eius, & mãdata illius nõ cuſtodierit. Quæ quia abiecit atq; contempſit, ordine & uia deceperunt eũ idola ſua. Nõ eñ poterat ante ab idolis decipi, niſi legẽ dñi repuliſſet, & mandata illius nõ feciſſet. Hæc ſunt idola poſt quæ abierunt patres eorum in Aegypto: Aegyptij bouis ſimulachra fingẽtes, & adorantes Beelphegor, & colentes Aſtaroth & Baalim. Vnde dñs cõminat̃ etiã in Iudam ſe ignẽ miſſurũ, qui deuoret ædes & fundamẽta Hieruſalẽ, non illius in qua pacis uiſio cõmorat̃, ſed earũ quæ ſub nomine Hieruſalẽ in diuerſis urbibus ſurrexerunt. Quicquid de Iuda diximus, refertur ad eccleſiam; in qua eſt uera confeſſio, & pax domini & uiſio ueritatis. Et ideo arguitur quod legem dei contempſerit, & eius mandata non fecerit: & unuſquiſq; adorans uitia ſua atq; peccata, deum cœperit habere à quo uictus eſt, dicente Petro apoſtolo: à quo enim quis ſuperat̃, huius & ſeruus eſt. 2.Pet.2.d Auarus, aurum: guloſus, uentrem: libidinoſus penem & Beelphegor colit: laſciua mulier, quæ cũ ſit in delicijs uiuens, mortua eſt, adorat Venerias uoluptates. Vnde mittet dominus ignẽ in Iuda & deuorabit ædes peſſimas & fundamenta uitioſa, quæ Hieruſalem gloriam perdiderũt, ſimulq́ diſcimus creatorem omnium, non ſolũ Iudæ & Iſraël, ſed uniuerſarum gentium habere curam & iuxta Apoſtolum, eos qui ſine lege peccauerunt perire ſine lege, Roma.2.b & qui in lege commiſere delicta, lege dñi iudicari.

E a ¶Hæc dicit dominus: ſuper tribus ſceleribus Iſraël &c.) Idcirco ponit nouiſſimum Iſraël, id eſt, decem tribus, quoniam prope omnia quæ ſequūtur, ad ipſum ſcripta prædiximus: ut ſub uno textu ſermo propheticus libri ordinem cōtineret. Primum ergo eorum ſcelus eſt ſiue impietas in tribus criminibus enumerata uel quatuor, quod ꝓpter pecuniam hominē uendiderint & hominē iuſtum: qui in eo admirabilior eſt, quod nec paupertate ſuperatus eſt, ut iniquum aliquid faceret, & ſi ꝗdem pauperem iuſtum famis neceſſitate compulſi precio uēdidiſſent, eſſet aliqua ſceleris excuſatio, nunc autem pro re uiliſſima, calciamentis ꝗbus puluerem calcant & fimum, precioſam animam hōminis uendiderūt. F Iſti iuxta Lxx. ἐκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν, id eſt, pugno percutiebant in capita pauperū. Secūdum Hebraicum: cōterunt ſuper puluerem terræ capita pauperum; & in tantam eleuātur ſuperbiam, ut nolint cū hominibus ambulare. Et ne paruum uideretur hoc facinus, filius & pater ad unam ingreſſi ſunt puellā, ut nomen dei ſanctum uiolarēt. Quicquid ergo fit turpiter, ad dei refertur iniuriam qui dicit: per uos nomen meum blaſphematur in gentibus: hoc eſt, quod & Apoſtolus ſcribit ad Corinthios: Omnino auditur in uobis fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes quidem, ita ut uxorem patris habeat aliquis. Et uos inflati eſtis, & non potius luxiſtis, ut tolleretur de medio ueſtrū, qui hoc opus fecit. Crebro euenit, ut pater filij ſui uxorē, ſocer polluat nurum: quod in lege utrunque prohibetur: Turpitudinem patris tui non reuelabis, & turpitudinē nurus tuæ non diſcooperies. Habet itaque & litera utilitatem maximam ſi ſeruetur. Et quia omne flagitium ſi terminum pudoris exceſſerit, crimina auget criminibus & ſemper ad deteriora ꝓcedit; etiā ſuper ueſtimentis pigneratis accubuere decem tribus iuxta omne altare; quod ita interpretantur Hebræi: Super ueſtimentis eorum qui ad idola ire nolebant, & quæ ui extorſerāt epulantes, in idolio accubabant.

(Margin: 2.Pet.2.a — 1.Cor.5.a — Leuit.18.b)

HEB. deceperunt eñ eos idola ſua poſt quæ abierant patres eorum, & mittam ignem in Iuda, & deuorabit ædes Hieruſalem. a Hæc dicit dominus: Super tribus ſceleribus Iſraël, & ſuper quatuor non conuertam eum: pro eo quod uendiderit argēto iuſtum & pauperem pro calciamentis: qui conterunt ſuper puluerem terræ capita pauperum, & uiam humilium declinabant, & filius & pater eius introierunt ad puellam, ut polluerent nomen ſanctum meum, & ſuper ueſtimentis pigneratis accubuere iuxta omne altare, & uinum damnatorum bibebant in domo dei ſui. Ego

SEP. runt: & decepti ſunt in uanitatibus ſuis quas ſecuti ſunt patres eorum: & emittā ignē in Iuda, & deuorabit fundamēta Hieruſalē. Hæc dicit dñs: Super tribus impietatibus Iſraël & ſuper quatuor nō auerſabor eos: pro eo quod uēdiderit argēto iuſtū, & pauperem propter calciamenta quæ calcāt ſuper puluerē terræ, & pugno percutiebant capita pauperū: & uiā humiliū declinabāt, & filius & pater eius ingrediebātur ad eandē puellā, ut contaminarent nomen dei ſui, & ueſtimēta ſua alligantes funibus, faciebāt umbracula iuxta altare, & uinum de calumnijs bibebant in domo dei ſui. Ego

G Secundū Lxx. aūt tantus erat cōtemptus in deum, ut ueſtimenta ſua in quibus dormiunt uel in quibus fornicantur, iuxta altare funibus extēderent & facerent παραπετάσματα, id eſt, uelamina, quo fornicantes in tēplo nullus aſpicere poſſit, & ebrietati et libidini ſeruientes, etiam ipſum uinum quod bibebant; non de proprio labore, ſed de calumnijs emerēt, & hoc faciebant in phano dei ſui, ut quos putabant deos, turpitudine ac ſtupris polluerēt. Hæc loquuntur & ſic ediſſerunt, qui ſimplicem ſequuntur hiſtoriā. Nos autem qui & in Oſee docuimus ſub nomine Iſraëlis & Samariæ & Ephraim, & filiorum Ioſeph; de qua tribu fuit Hieroboā, qui à regno Dauid & Hieruſalem, & tēplo dei populū ſegregauit, H hæreticos ſignificari; etiā nunc poſt Iudā & Hieruſalē, quæ interpretatꝰ eccleſia, intelligamus ad hæreticos ſermonem dirigi propheticum, qui uendūt uirum ſanctum iuſtumque, ſed pauperem pro pecunia. Vir pauper & iuſtus ille eſt eccleſiaſticus ꝗ non habet ſcientiam ſcripturarum; ſed ſimplicitate contentus, facit mandata quæ iuſſa ſunt, de quo ſcriptū eſt: Pauper non ſuſtinet comminationem. Et ad Galatas: Tātum ut pauperum memores eſſemus. Hæc omnia hæretici pro diuitijs faciunt, & pro calciamentis quibus calcant puluerem terræ; quia enim non poſſunt nudis pedibus ſtare ſuper terram ſanctam in qua ſtetit Moyſes & Ieſus filius Naue. Vnde apoſtoli nudis pedibus iubentꝰ incedere, ne quid mortis habeant & pelliū, quæ referuntur ad carnes: ideo percutiunt in capite pauperes. Et ſaluator diſcipulis præcepit: ut ſi forte, quoniā adhuc uerſabātur in terra, mortale quid in eorꝫ operibus adhæſiſſet, excuterēt puluerē de pedibus ſuis. Percutiūt autem hæretici capita pauperū, quanque hoc in Hebraico non legitur; quia uiam humilium declinauerunt. Via humiliū illa eſt quæ dicit: Ego ſum uia, uita, & ueritas, quæ nos prouocat ut ambulemus per eā, & dicit: Venite ad me oēs qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiā uos. Omnes autē hæreticorū principes

(Margin: Prouer.13 — Gala.2.b — Luc.10.a — Ioan.14.a — Matth.11)

A principes intumeſcunt ſuperbia, de quibus & Apoſtolus loquitur: Ne inflatus incidat in iudicium diaboli, qui dicit, in cœlum aſcendā: ſuper ſydera cœli ponam nidum meū, ero ſimilis altiſſimo. Vnde & ſuperbis hæreticis deus reſiſtit; humilibus autem eccleſiaſticis dat gratiam. Filius quoque & pater introierūt ad unam puellam, ut uiolarent atque polluerent nomen ſanctum dei. Patrē noſtrum eſſe populum Iudæorum, ſæpe legimus, dicente Paulo: nolo uos ignorare fratres, quod patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & oēs per mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari. Et in alio loco: Interroga patres tuos, & annunciabunt tibi; ſeniores tuos, & dicent tibi. Et rurſum: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij. Vnde & eccleſia gentium loquitur: Filij matris B meæ pugnauerunt cōtra me. Nos ergo filij ſumus, & pater populus Iudæorū. Peccamus & ſcelus cōmittimus, quando ad obſeruationem ſabbati circūciſionis iniuriam, ceremonias legis abolitæ cum parente noſtro ingredimur, quibus dicit Apoſtolus: Ecce ego Paulus dico uobis: quia ſi circūcidamini, Chriſtus uobis nihil prodeſt. Et iterū: Qui in lege iuſtificantur, à gratia exciderūt. Qui ita ingreditur eccleſiam, ut legem ſeruet in euangelio; iſte cum patre ingreditur ad puellam, & committit ſtuprum, & uiolat nomen domini. Vnde qui dicunt non nocere Iudæis poſt aduentum Chriſti, ſi ita credant in dominum, ut legis quoque præcepta cuſtodiāt; patrem & filium una fornicatione contaminant. Sed & ueſtimenta ſua ligantes funibus, uelamina faciūt iuxta altare, prætēdentes fidem Chriſti. Quotquot enim in Chriſto baptizati ſunt, Chriſtum induerunt, & ueſtimenta ſua, quæ peccatorum funibus ligauerunt, opponunt oculis uidentium, ne eorum cernantur flagitia; ut qui altare reſpicit, ſtuprum nō ſuſpicetur. Hoc faciunt omnes hæretici ſub Chriſtiano nomine fornicantes, & erroribus ſuis atque mendacijs obtendentes teſtimonia ſcripturarum. Vnde & apoſtoli ueſtimentis ſuis ſtrauerunt pullum aſinæ, ut mollius ſederet dominus, & ex lege ac prophetis ſtratam calcaret uiam. Econtrario hæretici non ſubſternunt ueſtigijs ſaluatoris ueſtimēta ſua, ſed ligant ea iuxta altare, & prætendunt peccatis ſuis, ut bibant uinum de calumnia ſiue damnatorum, qui ex eo quod egreſſi ſunt de eccleſia damnati ſunt. Hoc uinum eſt Sodomorum furoris draconum & aſpidum; quod qui biberit, ſanari non poterit. Bibunt autem uinum non in domo dei; ubi templum eſt & Hieruſalē; ſed in domo dei ſui; quē ſibi artifici ſermone finxerūt. C

(Margin: 1.Tim.3.b — Eſa.14.d — Iaco.4.b — 1.Cor.10.a — Deute.32.a — Pſal.44.d — Canti.1.b — Gala.5.a — Gala.3.d — Matth.21.a)

a HEB. Egō autem extermi naui Amorræum à facie eorum; cuius altitudo, cedrorum altitudo eius, & fortis ipſe quaſi quercus; & contriui fructum eius deſup, & radices eius ſubter. Ego ſum qui aſcēdere uos feci de terra Aegypti, & eduxi uos in deſerto quadraginta annis ut poſſideretis terrā Amorræi; & ſuſcitaui de filijs ueſtris in prophetas, & de iuuenibus ueſtris Nazaræos. Nūquid

SEP. Ego autem abſtuli Amorræū à facie eorū; cuius erat ſicut altitudo cedri ſublimitas eius, & fortis quaſi quercus, & arefeci fructū eius deſup, & radices eius deorſum. Ego eduxi uos de terra Aegypti; & circūduxi uos in deſerto quadraginta annis, ut poſſideretis terram Amorræorum, & aſſumpſi de filijs ueſtris in prophetas, & de iuuenibus ueſtris in ſanctificationem.

a ¶Ego aūt exterminaui &c.) Vos quidem uēdidiſtis argento iuſtum & pauperem pro calciamētis, percutiētes eius caput, ſiue conterentes in puluere capita pauperum, & uiam humiliū declinaſtis, intātum ut pater & filius ad unā introirent puellam, & uiolarent ſiue polluerent nomen ſanctū meum & ueſtimenta ueſtra lupanaribus, & fornicatione polluta, peccatorū uinculis nexuiſtis; ita ut ī loco ſancto cōmitteretis adulterium, & ebriati iniuſticiā copulantes, uinum biberetis alienum, & hoc faceretis in domo dei ueſtri. Ego autem econtrario pro malis ueſtris quæ mihi reddidiſtis uobis tribui bona, D ut exterminarem egrediētibus uobis de Aegypto ante faciem ueſtram Seon regē Amorræorum, qui tam excelſus erat & fortis, quaſi cedrus & quercus, & contriui eius fructū deſuper & radices deorſum. Ego uos eduxi de Aegypto & per quadraginta annos longo ad terram ſanctā feci peruenire circūitu, ut poſſideretis terram Amorræi, de qua ſupra diximus, quā diuiſit Moyſes filijs Rubē & Gad & dimidiæ tribui Manaſſe, & poſt tanta beneficia etiā hoc addidi, ut de filijs ueſtris aſſumerē mihi prophetas, & de iuuenibus ueſtris ſiue electis facerem Nazaræos, quos Lxx. interpretati ſunt τοὺς ἡγιασμένους, id eſt, ſanctificatos. Neque uero ubi de laudibus dicitur dei, hiſtoriæ ordo ſeruandus eſt; ſed frequenter euenit, ut quæ prima facta ſunt, extrema dicantur, & quæ nouiſſima, referantur ad prima. Quod ſeptuageſimus ſeptimus pſalmus, & centeſimus quartus; ubi ſignorū potentia non ordo deſcribitur, docere nos poterit, & tituli pſalmorum, de quibus duo tantum ponamus exempla: Tertij pſalmi, & quinquageſimi primi; ubi quæ prius facta ſunt, narrantꝰ extrema, & quæ extrema legimus, referūtur in principio. Ante enim de Doëch Idumæo ſcriptū legimus in Regum uolumine; qui titulus eſt quinquageſimi primi pſalmi, quàm Abſalon contra patrem ſurgeret; quod in tertij pſalmi titulo prænotatur. Itaque & Amorræus nouiſſimus exterminatus eſt ſiue deletus, quod nunc primū refertur; & quod aſcēdere eos fecit de terra Aegypti, & reduxit in eremum per

(Margin: Deute.29.a — Nume.32.f — נזרים — 1.Reg.21.a & 22.b — 2.Reg.15.a)

E per quadraginta annos, in principio factũ legimus
quæ hic dicuntur ordine commutato. Prius ergo
quàm educeret nos deus de terra Aegypti, de for-
nace ferrea exterminauit ante faciẽ noſtrã Amor-
אמרי ræum, qui dicitur amarus, ſiue λαλητὸς, id eſt, loquẽs

a Nunquid non eſt ita filij Iſraël, dicit dominus, & propinabatis Nazaræis uinum, & prophetis mandabatis, dicentes: ne prophetetis.

b HEB. Eccè ego ſtridebo ſubter uos ſicut ſtridet plauſtrum onuſtum fœno: & peribit fuga à ueloce: & fortis non obtinebit uirtutẽ

SEP. Quapropter ecce ego uoluã ſubter uos ſicut uoluit plauſtrũ plenũ ſtipula: & peribit fuga à curſore: & fortis nõ obtinebit forti

ſiue famoſus, & fre-
quenti ſermone ce-
lebratur. Hic autẽ
Amorræus & rex
Amorræorum ap-
שאון pellatur Seon, ar-
bor infructuoſa &
ſterilis, nõ quo fru-
ctus non faciat: ſed
malos afferat fru-
ctus, de quibus di-
Matth. 3. c citur: Om̃is arbor
& 7. c quæ non facit fru-
ctus bonos, excidetur & in ignem mittetur. Et de
Ibid. 11. b pſeudoprophetis legimus: Qui ueniunt in ueſtimẽ-
tis ouium, & intus ſunt lupi rapaces: ex fructibus
eoꝝ cognoſcetis eos, malis uidelicet fructibus. Siue
igitur fructũ non faciat, ſiue faciat, ſed nõ bonũ, in-
fructuoſa arbor appellat̃. Iſte Seon de quo ſcriptũ
Luc. 3. b eſt: Iam ſecuris ad radices arborũ poſita eſt: quia in-
fructuoſa arbor fuit: dño percutiẽte, ſucciſus eſt: cu-
ius altitudo cedrorũ altitudini cõparat̃, de quibus
legimus. Vidi impiũ exaltatũ & eleuatum ſicut ce-
Pſal. 36. g dros Libani, & tranſiui, & ecce non erat, & quæſiui
F eum, & nõ eſt inuẽtus locus eius. Et pulchre trãſiſſe
ſe dicit: quia ei qui tranſit de ſeculo & dicere poteſt:
Exod. 3. a Tranſiens uidebo uiſionẽ hanc magnã: aufertur ce-
drus, & locus ſuperbiæ nõ poterit inueniri. Fortitu-
do quoqꝫ eius quaſi quercus arboris duriſſimæ at-
que fortiſſimæ: Ex cuius uocabulo Philo uir diſer-
tiſſimus Hebræorũ Eſau appellatũ putat δρύινον, id
eſt quercinũ & roboreũ: licet & Eſau poſſit ποίημα,
id eſt, factura intelligi, ut ad mala opera referat̃. De
hoc forti atqꝫ robuſto loquit̃ in euãgelio: Cũ fortis
Luc. 11. c armatus cuſtodit atriũ ſuũ, in pace ſunt omnia quæ
poſſidet: Si aũt fortior illo ſuperueniens uicerit eũ,
uniuerſa arma eius auferet, in quibus cõfidebat, &
ſpolia eius diſtribuet. Nobiſqꝫ præſtitit dñs, ut fru-
ctus huius Amorræi Seon, quem interpretari in-
fructuoſam arborẽ diximus: quia mali erant, conte-
reret deſuper & auferret: ne qs bonos æſtimãs, co-
mederet & periret. Radices quoqꝫ illius ſuccidit at-
qꝫ cõminuit, ut nihil poſtea malæ arboris pullula-
ret. Ipſe dominus fecit nos exire de ſeculo, & per an-
nos quadraginta, qui numerus ſemper afflictionis
& ieiunij, luctus eſt & doloris, per tribulationes &
anguſtias peruenire in terram ſanctam: ut poſſide-
remus primum terram Amorræi, & illius quondã
regio fieret noſtra poſſeſſio, & poſtea ſuſcitaret de
filijs noſtris prophetas, omnes ſanctos uiros, qui
acceperunt ſpiritum prophetalem, de quibus in pri-
1. Cor. 14. a ma epiſtola ad Corinthios plenius legimus: Et de
iuuenibus ueſtris uel electis aſſumeret Nazaræos
& ſanctificatos: qui deo animas ſuas immolãtes, ui-

num quod inebriare poteſt, & ſtatum mentis euer- G
tere non attingunt: ut habeant comam Samſon: in
cuius capite (quia caput uiri Chriſtus eſt) fortitu- Iudic. 16. d
do & uictoria conſiſtebat. a ¶ Nunquid non
eſt ita &c.) Me uobis tanta præſtante beneficia
ut aduerſarios ue-
ſtros interficerem,
& terram eorũ uo-
bis traderem, & de
filijs ueſtris ac iu-
uenibus prophe-
tas eligerem & Na-
zaræos, meoqꝫ cul-
tui conſecrarẽ: Nũ-
quid poteſtis dice-
re quod iſta nõ fe-
cerim: & meam er-
ga uos clemẽtiam
per quam uiuitis denegarem? Qui in tantam ra-
biem prorupiſtis, ut inebriaretis Nazaræos meos Nume. 6. a
uino: quibus lege præceptũ eſt, ut omne quod ine-
briare poteſt, non bibant, & prophetis mandaretis
ne in meo nomine prophetarent. Quod & Amos
prophetæ quem nunc habemus in manibus, præ-
cepit Amaſias ſacerdos Bethel: & Hieremiæ à rege
mandatum eſt ne uerbis domini loqueretur ad po-
pulum, intantum ut etiam ſermones eius ignibus
concremaret. De hoc loco hæreſim ſuam Tatianus
Encratitarum princeps ſtruere nititur, uinum aſſe- H
rens non bibendum, cum & lege præceptum ſit ne
Nazaræi bibant uinum: & nunc accuſentur à pro-
pheta: qui propinent Nazaræis uinum. Qui ſi lite-
ram ſequuntur in omnibus, & Iudaicas fabulas ec-
cleſijs ingerunt Chriſti, ergo & comam nutrire de-
bent, & uuam paſſam ac uiridem non comedere: &
ſuper matre & patre mortuis non ingredi, & ſi for-
te hæc fecerint & fuerint humana uel fragilitate uel
neceſſitate ſuperati, radãt capita, & irriti ſint omnes
dies conſecrationis & laboris eoꝝ. Quod ſi hæc nõ
faciunt, neqꝫ poſſunt more Iudaicorum cauponum
miſcere aquam uino, umbras ueritati: euãgelij gra-
tiæ, legis neceſſitatem: ebrietatem illam intelligant,
qua curis ſecularibus inebriatur, & obruitur ani-
mæ uigor, & illos prophetis mandare dicentes: Ne
prophetetis, qui liuore ſuperati, prohibẽt eruditos
uiros doctrinæ proferre ſermonẽ. Et dicente dño:
Vade & dic populo huic: illi econtrario iubent ne Eſa. 6. c
loquaris in nomine domini: maxime ſi ille qui do-
ceat, non turpi lucro, & gloriæ atque iactantiæ:
ſed utilitati legentium, audientiúmque prouideat.
b ¶ Ecce ego ſtridebo &c.) Me uobis præſtãte be-
neficia, & educente uos de terra Aegypti, & interfi-
ciente ante faciem ueſtrã Amorræum, ut poſſide-
retis terram eius, & ſuſcitante de filijs ueſtris pro-
phetas, & de iuuenibus ueſtris Nazaræos: uos ine-
briabatis Nazaræos meos uino, & prophetis dice-
batis, ne prophetetis: Idcirco ſicut plauſtrum ſtipu-
læ uel fœni onere prægrauatum, ſtridore & ſonitu
longe exululat: ſic ego peccata ueſtra ultra non ſu-
ſtinens

A ſtinens, & quaſi ſtipulam tradens incendio, clama-
bo & dicam: Peribit fuga à ueloce: quem Hebræi
3. Reg. 11. g Hieroboam filius Nabath intelligunt, qui prius in
Aegyptum fugerat. Hic autem non ipſos princi-
pes: ſed domos eorum & ſobolem accipiamus. Et

HEB. uirtutẽ ſuam: & robuſtus non ſaluabit animam ſuam, & tenens arcũ non ſtabit, & uelox pedibus ſuis nõ ſaluabitur, & aſcenſor equi non ſaluabit animam ſuam: & robuſtus corde inter fortes, nudus fugiet in die illa, dicit dominus. Audite

SEP. fortitudinem ſuam, & pugnator non ſaluabit animam, & ſagittarius nõ ſuſtinebit, & uelox pedibus ſaluari non poterit: & eques non ſaluabit animam ſuam ÷ & inuentum cor eius inter potentes: & nudus fugiet in die illa, dicit dominus. Audite

fortis non obtine-
bit uirtutem ſuam:
Ibi. 15. & 16 fortem Baaſan in-
terpretantur, qui
fuit ad bella prom-
ptiſſimus. Et robu-
ſtus non ſaluabit
animam ſuã: hunc
hic Amri ſentiunt.
Et tenens arcum,
non ſtabit ſiue ſu-
4. Reg. 9. e ſtinebit: de Iehu fi-
lio Namſi: qui Io-
ram regem Iſraël
ſagitta percuſſit, di-
ctum putãt. Et uelox pedibus ſuis non ſaluabitur:
Ibid. 15. d Manahen intelligũt: qui fruſtra feſtinans regi Aſſy-
riorum dona direxit. Et aſcenſor equi non ſaluabit
Ibid. e animam ſuam: hunc Phaceæ filium Romeliæ inter-
pretantur, qui iuncto Aram, id eſt, Syro ſub rege
Ibid. 17. a Achaz Iudææ multa uaſtauit. Et robuſtus corde,
& 18. c inter fortes nudus fugiet in die illa, dicit dominus:
Solus Oſee qui ultimus rex decem tribuum fuit, &
errantem populum ad dei cultum reuocare cona-
B tus eſt, quaſi nudus egreditur de incẽdio. Nudum
autem uocat: quia ſub ipſo decem tribus captæ
ſunt. Hoc Hebræi autumant, & ſicut nobis ab ipſis
traditum eſt, noſtris fideliter expoſuimus. Nũc au-
tẽ ad noſtra redeamus: Voluere ſe ſubter eos plau-
ſtrum comminatur deus fœno uel ſtipula prægra-
uatum, ut quia frumentũ non habent quod in hor-
rea condatur: fœnum eorum & ſtipula incendio cõ-
cremetur. Hoc eſt fœnum de quo propheta dicit:
Pſal. 128. a Fiant ſicut fœnum ædificiorum, quod priuſquàm
Eſa. 40. b euellatur exaruit. Et omnis caro fœnũ. Stipula au-
autem illa eſt, ſuper cuius incendio flebiliter pro-
Mich. 7. a pheta complorat, dicens: Heu mihi quia factus ſum
ſicut qui colligit ſtipulam in meſſe, & ſicut racemos
in uindemia: cum non ſit botrus ad manducãdum
primitiua. Heu mihi anima mea: quia perijt reue-
rens de terra, & qui rectum faciat in hominibus nõ
eſt: omnes in ſanguine iudicantur, & reliqua. Hoc
eſt fœnum & ſtipula, de qua & Apoſtolus loquit̃:
1. Cor. 3. c Ligna, fœnum, ſtipula, uniuſcuiuſqꝫ opus manife-
ſtum fiet: quoniam in die domini in igne reuelabi-
tur. Plauſtrumqꝫ quod uoluitur illud eſt, de quo in
Eſa. 25. d Eſaia legimus: Conculcabitur Moab ſub eo, ſicut
Ibid. 41. d conculcatur area in plauſtris. Et in alio loco: Ponã
inquit, te ſicut rotas plauſtri nouas cum ſerrarum,
dentibus, & cõteres montes, & comminues colles,
& poſtquàm montes colléſque contriueris, pereat
1. Cor. 9. b fuga à ueloce, dicente Paulo: Neſcitis quia hi qui in
ſtadio currunt, omnes quidem currunt, unus au-
Gala. 5. a tem accipit brauium. Et in alio loco: Currebatis be-

ne: quis uos impediuit non acquieſcere ueritati? C
Vnde & de ſe timens ait: Non quia iam accepi, aut Philip. 3. c
perfectus ſum: curro autem ſi apprehendam, in
quo & apprehenſus ſum à Chriſto. Hæc uniuerſa
faciebat, ne periret fuga à ueloce: quamobrem cum
iam perueniſſet ad
calcem, & accepiſ-
ſet brauium uicto-
riæ, ſecurus aiebat:
Certamen bonum 2. Tim. 4. b
certaui: curſum cõ-
ſummaui: fidẽ ſer-
uaui: de cætero re-
poſita eſt mihi iu-
ſticiæ corona: quã
reddet mihi domi-
nus in illa die iu-
ſtus iudex, non ſo-
lum autẽ mihi, ſed
& omnibus qui di-
ligunt aduentum eius. Si gradu concito fugeri-
mus, peccatum nos apprehendere non ualebit, ſin
autem ligauerit malicia pedes noſtros, loquemur
cum propheta ad deum: Quò ibo à ſpiritu tuo, & Pſal. 138. b
quò à facie tua fugiam? De malis curſoribus Apo-
ſtolus loquitur: Non uolentis, neque currentis, ſed Roma. 9. c
miſerentis dei. Sequitur: Et fortis non obtinebit
uirtutem ſuam: non quo fortis ſit, ſed quo fortem
eſſe ſe iactet: Siue qui confidit in fortitudine ſua,
& non in dei miſericordia, iuxta illud quod ſcri- D
ptum eſt: Perdam ſapientiam ſapientum, & intelli- 1. Cor. 1. a
gentiam prudentium reprobabo: non quo perire
poſſit uera ſapientia, & ueritatis intelligentia re-
probari, ſed quo eorum pereat ſapientia: qui apud
ſe uidentur eſſe ſapientes: & in ſua eruditione con-
fidunt. Robuſtus quoque ſiue pugnator qui non
ſaluabit animam ſuam, ille eſt qui nequaquã Apo-
ſtoli poſſidet armaturam, habens ſcutum, ſed non Ephe ſ. 6. c
fidei: accinctus lumbos, ſed non in ueritate: indu-
tus lórica, ſed non iuſticiæ: portans gladium, ſed
non ſalutis: huiuſcemodi pugnator non ſanctificat
prælium: nec domini poteſt bella bellare: contra ue-
ritatem dimicans pro mendacio. Talis pugnator
non poteſt dicere: Benedictus dominus deus me- Pſal. 143. a
us qui docet manus meas ad prælium, & digitos
meos ad bellum. Miſericordia mea & refugiũ me-
um. Habent & ſagittarios hæretici qui fruſtra ten-
dentes arcum, ſagittam domini ſuſtinere non po-
terunt, qui loquitur per Eſaiam: Ego autem ſicut Eſa. 49. a
ſagitta electa in pharetra domini. Iſti ſunt ſagittarij,
de quibus & Dauid canit: Ecce peccatores inten- Pſal. 10. a
derunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in phare-
tra, ut ſagittent in obſcuro rectos corde. Et uelox,
inquit, pedibus ſuis nõ ſaluabitur: qui propter acu-
men ingenij diſcurrit per teſtimonia ſcripturarum,
& oratorum eloquentia, uel ſophiſmatibus diale-
cticorum opprimere nititur ueritatẽ, & in eo præ-
peditur & corruet, quia non in deo, ſed in ſuis pe-
dibus confidit. Aſcenſor quoque equi non ſalua-
bit ani

E bit animam ſuam, qui ignorat dictum per prophetam: [Pſal. 32. d] Fallax equus ad ſalutem. Et neſcit ſcriptū eſſe: [Ibid. 75. a] Dormitauerunt omnes qui aſcēderunt equos. Hic [Ibid. 19. b] non ſaluabit animam ſuam, ſed periens audiet: Hi in curribus & hi in equis: nos autem in nomine domini dei noſtri inuocabimus: Iſti impediti ſunt & ceciderunt: nos autem ſurreximus & erecti ſumus. Robuſtus etiā corde inter fortes nudus fugiet. Qui locus dupliciter exponi poteſt: Vt aut ideo poſſit euadere, q̄a expoliauit ſe ueterem hominē, & pelliceas tunicas peccatorum, & nulla fuit ſarcina prægrauatus, aut econtrario, quia nudus eſt & Chriſti perdidit ueſtimētū, de quo in Apoſtolo dicit̃: [Roma. 13. b] Induite uos Chri- [2. Cor. 5. a] ſtum Ieſum. Et in F alio loco: Si quidē induti non nudi inueniamur. Nihil ei proderit fortitudo ſua, ſed in die prælij atq; certaminis fugiet perſequētes, & abſq; armatura apoſtoli reſiſtere non ualens, hoſtibus terga præbebit.

Caput III.

a Audite uerbū quod locutus eſt dominus ſuper uos filij Iſraël: ſuper omni cognatione quam eduxi de terra Aegypti, dicens: Tantūmodo uos cognoui ex omnibus cognationibus terræ: idcirco uiſitabo ſuper uos omnes iniquitates ueſtras. b Nūquid ambulabunt duo pariter, niſi conuenerit eis? Nunquid rugiet leo in ſaltu, niſi habuerit prædam? Nūquid dabit catulus leonis uocē de cubili ſuo, niſi aliquid apprehēderit? Nunquid cadet auis in laqueum terræ abſq; aucupe?

Nūquid

Caput III.

Audite uerbum hoc quod locutus eſt dominus ſuper uos domus Iſraël; & contra omnem tribum quā eduxi de terra Aegypti dicens: Verūtamē uos cognoui de uniuerſis tribubus terræ; idcirco ulciſcar ſuper uos omnes malicias ueſtras. Si ambulabunt duo ſimul omnino, niſi cognouerint ſe? ſi ructabit leo de ſaltu ſuo prædam non habens? ſi dabit catulus leonis uocem ſuam de cubili ſuo omnino, niſi aliquid rapuerit? Si cadet auis ſuper terram ſine aucupe?

ſi

Caput III.

Audite uerbū &c.) Ad filios Iſraël prophetalis ſermo dirigitur, & qui ſint iſti filij Iſraël, ſequens uerſus oſtendit: Super omni, inquit, cognatione quam eduxi de terra Aegypti: quod non ſolum in decem tribubus, ſed in omnibus duodecim, addentes Iudam & Beniamin, debemus accipere. Omnes enim de terra Aegypti eduxit, & ait: Tantummodo ſiue ut Symmachus interpretatus eſt: Solos uos cognoui ex omnibus cognationibus terræ. Et quia ſolos uos cognoui, qui creator ſum omnium, & uos habui peculiarem populum meum: idcirco ſuper ſolos uos, omnia peccata ueſtra reſti- [Sapi. 6. a] tuam: Potentes enim potenter tormēta patientur: qui autem minimus eſt, dignus eſt miſericordia. Et [Ezech 9. c] in Ezechiele legimus: A ſanctis meis incipite: Et iu- [1. Pet. 4. d] dicium dei de domo eius dicitur habere principiū. Hoc interim iuxta hiſtoriam dictum ſit: cæterum quia auditus in ſcripturis ſanctis, nō ſolum iſte accipitur quem auribus carnis excipimus, ſed etiam il- [Luc. 8. b] le de quo dominus ait: Qui habet aures audiendi, [Exod. 20. c] audiat. Vnde & omnis populus uidebat uocē dei, proprie ad eos ſermo fit domini, qui ſenſu uident deum: quos eduxit de terra Aegypti & de poteſta- G te Pharaonis: ut nequaquàm luto & paleis deſeruirent, extruentes Aegyptias ciuitates, & quos ex omnibus tribubus terræ cognouit, dicente Apoſtolo: Nunc autem cognoſcentes deum, magis autem [Gala. 4. b] cogniti à deo. Et in alio loco: Qui [1. Cor. 14] ignorat, ignorabitur. Non ergo omnes cognoſcit deus, ſed eos qui eius cognitione ſunt digni: loquēs in euāgelio: Recedite à [Luc. 13. f] me operarij iniquitatis, neſcio uos. In eo enim quod operarij iniq̄tatis ſunt, ignorantur à deo: idcirco, inquit: Quia ſolos uos cognoui & meos habui: uiſitabo ſuper uos omnes iniquitates ueſtras. Quē [Hebr. 12. b] diligit dñs, corripit: & caſtigat oēm filium quem recipit. Et pulchre dixit: Viſitabo & nō H percutiā: quia plaga dei uiſitatio eſt, atque curatio. Et omnes, inquit, iniquitates ſiue peccata ueſtra uiſitabo: ne quid impercuſſum remaneat: ne quid non recipiat ſanitatem. b ¶Nunquid ambulabunt, duo pariter niſi conuenerit eis? Nunquid rugiet leo in ſaltu, niſi habuerit &c.) Legi in cuiuſdam commentarijs, rem difficilem perſuadere cupientis, octo ſceleribus ſiue impietatibus atque peccatis: primum Damaſci; ſecundo Gazæ & cæteris urbibus Palæſtinæ: tertio Tyri, quarto Idumææ, id eſt, Edom: quinto filiorum Ammon: ſexto Moab: ſeptimo Iudæ, hoc eſt, duabus tribubus: octauo, quod ultimum eſt, Iſraëli: id eſt, decem tribubus: totidem comminationes nunc redditas, & primā primæ, id eſt, Damaſci: ſecundam ſecundæ, id eſt, Gazæ, & reliquas reliquis reſpondere: Quod utrum uerum ſit, nouerit ipſe qui ſcripſit. Alius aūt putat ſex exēpla ꝓpoſita, duorū pariter in uia ambulantium, & leonis rugiētis in ſaltu, & catuli leonis dātis uocē ſuā cū aliquid apprehenderit, & auis captæ ab aucupe, & laquei q̄ in terra defigit̃ ad capiēdā prædam, & tubæ in ciuitate clāgentis: hiſq; exēplis redditā ſimilitudinē: ut quomodo ſuperiora cauſam habēt, & nō fiunt, niſi illa præceſſerint: ſic nullū in ciuitate accidere malū, quod dño præcipiente nō factū ſit. Sunt qui primū exemplū æſtimant cōtinere doctrinā, quia non poſſint duo pariter ambulare: niſi

ſibi

A ſibi ante cōſenſerint in eum qui fecit utraq; unum, [Ephe. 2. e] & medium parietē maceriæ deſtruxit: & duos condidit in unum nouum hominē: fecitq; inter eos pacem: & copulauit uinculo charitatis: ut cum fuerint ſimul duo, poſtulent à patre: & impetrent quicquid rogauerint.

HEB. Nunquid auferetur laqueus de terra antequā quid ceperit? Si clanget tuba in ciuitate: & populus non expaueſcet? Si erit malum in ciuitate, quod dñs non fecit: quia non faciet dñs deus uerbum, niſi reuelauerit ſecretū ad ſeruos ſuos prophetas. Leo rugiet, quis non timebit? Dominus deus locutus eſt, & quis non prophetabit?

Auditum

SEP. ſi deponatur laqueus ſuper terram, niſi aliquid apprehenderit? ſi clanget tuba in ciuitate: & populus non timebit? ſi erit malicia in urbe quam dominus non fecit: quia non faciet dominus deus aliq̄d, niſi reuelauerit eruditionē ſuā ad ſeruos ſuos prophetas. Leo ructabit, & quis non timebit? Dñs deus locutus eſt, & quis non prophetabit?

Hæ ſunt duæ uirgæ quę ſibi in Eze- [Ezech. 7. c] chiel copulātur: & duo populi circumciſionis & gētium: de quibus ad Heliam loquit̃ dominus: [3. Reg. 19. d] Reliqui mihi ſeptem milia uirorum, qui non curuauerūt genu ante Baal. Et in alio [Eſa. 65. a] loco deus: Inuentus ſum, ait, his qui me non quærebāt: apparui eis qui me nō interrogabant. Cum autē duo redacti fuerint in unum, adhærebūt dño, & fiet unus [1. Cor. 6. d] ſpiritus: Qui enim adhæret dño, unus eſt ſpiritus. Iſti ergo duo qui ſibi cōſentiūt, & in uia Chriſti pa- B riter ambulāt, nullius aduerſariorū poſſunt impetum pertimeſcere. Quod ſi diſcordia ſeparētur, ſtatim eos leo rugiens inuadet: de quo & Petrus apo- [1. Pet. 5. c] ſtolus ait: Aduerſarius ueſter diabolus tanq; leo rugiens circumit, quærēs quem deuoret. Qui leo rugiens, nō uerſatur in agris cōſitis, nō in uineis, non in oliuetis: nec inter ligna pomifera, quæ laudant deū: ſed ubi ſyluæ ſunt & inculta humus, & beſtiæ commorantur: & nō ſolum leonis patebunt morſibus, ſed apprehēdet eos catulus leonis: & ducet ad cubile ſuum, fugiēs lucem, & pergens ad tenebras. [Ioan. 3. c] Omnis enim qui peccat, amat tenebras, & odit lu- [Pſal. 103. c] cem: de quibus & in pſalmo legimus: Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox: in ipſa pertrāſibunt omnes feræ ſyluarum: Catuli leonum rugiētes, ut rapiāt & quærāt à deo eſcam ſibi. Quærit enim catulus leonis non eam prædā quam poſſidet, quæ ſuæ eſt poteſtatis: ſed ut de eccleſia Chriſti rapiat: de quo & [Abac. 1. d] in Abacuc ſcribitur: Eſcæ eius electæ. Tertia pœna eſt eorū quos diſcordia ſeparauit, ut perdāt alas quibus prius ſublimiter ferebantur: & de cœlis in terrā corruāt: & teneātur ab aucupe, qui melius dicitur ὁ ἰξευτής, eo quod hærēte uiſco, aues liberas capiat: quæ propria uolūtate ad terrena deſcēdunt: de [Prouer. 1. b] quibus in Prouerbijs ſcriptū eſt: Nō iniuſte tēdun- [29. a] tur retia auibus: Iuſta enim ruina eſt peccatorum. Qui cum habuerint alas colūbæ, & per aërem uolitare debuerint, pōdere peccatorum ad terrena depreſſi ſunt: & uitio ſuo adhæſerūt uiſco: de quo & [1. Cor. 6. d] in Apoſtolo legimus: Qui adhæret meretrici, unū cum ea corpus efficitur. Quarta pœna eſt diſcordātiū, ut capiātur laqueo: qui nō in cœlo poſitus eſt, ſed in terra: de quo quod euaſerit ſanctus gloriat̃, C & dicit: Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de la- [Pſal. 123. a] queo uenantiū: laqueus cōtritus eſt, & nos liberati ſumus. Iſte eſt cōtritus laqueus: de quo Apoſtolus loquitur ad credentes: Deus conteret ſatanam ſub [Roma. 16. c] pedibus ueſtris uelociter. Rurſumq; in Dauid legimus: Iuxta ſemitā ſcādalum [Pſal. 139. b] poſuerūt mihi. Nō eñ poſſunt decipere ſimplices quoſq; credētium, niſi nomē Chriſti propoſuerint: ut dum putamus nos Chriſtū inuenire, pergamus ad antichriſtum. Quinta pœna eſt eorū qui reliquere pacem, quę exuperat oēm ſenſum: & quam dñs pergens ad patrem, apoſtolis dereliquit dicēs: Pacem meā do uo- [Ioan. 14. d] bis: pacem meam relinquo uobis: ut in ciuitate dñi cōſtituti, tubæ ſonitu terreātur. Quicquid enim in ſcripturis ſanctis dicitur, tuba cōminās eſt: & gran- D di uoce aures credentiū penetrans. Si iuſti ſumus, per tubā Chriſti ad beatitudinem prouocamur: ſi peccatores, audimus quæ ſimus tormenta paſſuri. Malum autē quod dñs facit in ciuitate: nō contrarium eſt uirtuti, ſed afflictio & cruciatus: de quo legimus: Sufficit diei malicia ſua, id eſt, tribulatio & [Matth. 6. d] anguſtia. Et in propheta legimus: Ego deus qui fe- [Eſa. 45. b] ci lucem & tenebras: qui facio pacem & cōdo mala: Sicut enim tenebræ cōtrariæ ſunt luci & diei: ſic & paci bellum cōtrariū eſt: quod nō per ſe malum eſt: ſed malum uidetur his eſſe qui ſuſtinēt. Et ut ſciamus, in ſcripturis ſanctis maliciā interdum nō contrariā uirtuti accipi: ſed afflictionē pœnaſq; & anguſtiā, unum adhuc de Iona ſumamus exemplū: Et [Ionæ. 3. d] uidit deus opera eorum: quia conuerſi eſſent à ſuis uijs peſſimis: & pœnituit eum ſuper malicia, quam locutus eſt ut faceret eis. Malicia utiq; ibi ſubuerſio Niniuitarū eſt, quam per prophetā deus fuerat cōminatus: & nō uirtuti cōtraria quæ ad peccatum pertinet: pro quo cōminabatur tormēta peccantibus. Sequitur: Nō faciet dñs deus uerbū, niſi reuelauerit ſecretū ſuum, ſiue correptionē ſuam ſeruis ſuis prophetis: nō quo omnia deus reuelet prophetis, quæ in cœlo faciat, uel ante iam fecerit: ſed quæ facturus in terris ſit. Reuelauit Noë ſeruo ſuo q̄d [Gene. 6. b] eſſet inducturus diluuium. Reuelauit Abraham [Ibi. 18. c] & Loth ſeruis ſuis, quod arſurus eſſet Sodomā & Gomorram, Adamā & Seboim. Reuelauit Ioſeph [Ibi. 41. d] interpretationem ſomnij ſeptē annorum famis in Aegypto: & Ionæ prophetæ ſubuerſionē Niniue: [Ionæ. 3. d] ut qui audirent uentura ſupplicia, ut agerent pœnitentiam,

E nitentiam,& tormēta uitarent:aut cōtemnētes iuſtius punirētur:Ita & nunc dn̄s reuelat per Amos ſeruum ſuum & prophetā:quid facturus ſit decem tribubus:ut ſi fuerint ad meliora cōuerſæ & idola deſeruerint,de imminenti periculo liberentur. Et nota quod clemēs & benignus deus ſemp̱ futura prænunciat,ne cogat̃ inferre ſupplicia. Et quod hæretici calūniātur in creatore quaſi ſeuero & truculento,crudeli,& tantum iudice:eo quod nullū ſit malum in ciuitate,quod ille non faciat:hoc nos referimus ad magnitudinem miſericordię,ꝙ non inferat pœnas niſi ante prædixerit. Qui autē prædicit,non uult punire peccantes. Leo, inqt, rugiet:

F & quis nō timebit? Dominus deus locutus eſt:qs nō prophetabit?Quis in hoc loco nō pro impoſſibili,ſed pro raro accipitur.Ille enim timebit, & ille nō prophetabit:qui propter duritiā ſuam dn̄m audire cōtempſerit.Et eſt ſenſus iuxta hiſtoriā: Si ad leonis uocem omnia contremiſcunt,& cuncta animantium natura terretur:nos iubēte deo ut loquamur,& annunciemus populo uētura ſupplicia:nō prophetabimus?non loquemur?Scio quendam in ſuis ſcriptū cōmentarijs reliquiſſe,leonem rugientem diabolū intelligendū:& rugientē his qui perituri ſunt:deum aūt qui loquat̃ per prophetas referēdum eſſe ad dn̄m ſaluatorem:ut quomodo illi in malam partē audiunt leonis rugitum, & capiūtur in mortem:ſic ſancti in bonam partem dn̄m præcipientem audiāt & ſaluentur. a ¶Auditum facite in ædibus Azoti &c.)Supra diximus,Amos prophetā ſpecialiter,imò magnā uoluminis partem ad decem tribus,quæ appellātur Iſraël & Ephraim,& Samariam prophetare.Itaq; etiam nunc iubetur:ut annūciet Azoto,& terræ Aegypti quæ ſequunt̃. Pro Azoto neſcio quid uolentes Lxx.ἀσυρίους poſuerunt:cum Azotus lingua Hebræorum appelletur אַשְׁדּוֹד,& Aſſyrij אַשּׁוּר.Pro ædibus quoq; quæ dicuntur אַרְמְנוֹת uerterunt χώρας,id eſt,regiones,quæ uocantur שָׂדוֹת:& nihil in uerbo ſimilitudinis habent.Dicite,inquit,ut congregētur omnes gentes quæ in uicino ſunt:& uideant ſcelera Iſraël,ne iniquum putēt dei eſſe iudicium:quomodo ſi diceret: Prius uidete quæ faciant:& tunc meā ſentētiam cōprobate.Pulchreq; intulit:Super mōtes Samariæ uel ciuitatis,quæ nūc Sebaſte, tūc

a HEB. Auditum facite in ædibus Azoti & in ædibus terræ Aegypti,& dicite:Cōgregamini ſuper mōtes Samariæ:& uidete inſanias multas in medio eius:& calumnias patientes in penetralibus eius:& neſcierunt facere rectum, dicit dominus:theſaurizātes iniquitatem & rapinas b in ædibus ſuis. Propterea hæc dicit dn̄s deus: Tribulabitur & circumietur terra:& detrahetur ex te fortitudo tua ; & diripientur ædes

SEP. ... phetabit? Annunciate regionibus in Aſſyrijs, & in regiōibus terræ Aegypti, & dicite: Cōgregamini ſup̱ mōtē Samariæ: & uidete mirabilia multa in medio eius & opp̄ſſionē in ea:& ignorauit quæ futura ſint coram ea,dicit dn̄s:qui theſaurizant iniquitatē & miſeriā in regionibus eorum. Propterea hæc dicit dn̄s deus: Tyrus & in circūitu terra tua deſerta erit:& detrahet de te fortitudinē tuā:& diripientur regio

G Samaria uocabat̃:uel uniuerſæ prouinciæ,quæ in montuoſis ſita eſt:& uidete inſanias multas in medio eius,ut pro deo adorēt uitulos & immolent filios ſuos:nec hoc ſcelere cōtenti, calumniētur pauperes in penetralibus ſuis:& omnino rectū facere neſciant, theſaurizātes ſibi nō aurū & pecunias quæ interdū labore q̄runtur:ſed iniquitates & rapinas in ædibus ſuis: ut qa deſerto dei cultu adorauerunt idola,tradat eos deus Roma.1.d in reprobum ſenſum,ut faciāt quæ non oportet.Et qa ſemel iuxta leges tropologiæ,Samaria refertur ad hæreticos qui cuſtodes mandatorum dei eſſe ſe mētiuntur: p̄cepit ſermo diuinus,ut in gētibus prædicēt,quæ non habent noticiā dei:in quarum doctrina ignis exurens eſt,& tribulatio & anguſtia:ut cōſiderent

H falſam Samariā:& aſcendāt ad mōtes ſup̱biæ eius: & uideant multas inſanias in medio ciuitatis:dum unuſquiſq; fingit quod uoluerit:& adorat figmētū ſuum:ut Marcion bonū deum & ocioſum:ut Valentinus αἰῶνας triginta:& extremū Chriſtū quem appellat ἔκτρωμα,id eſt abortiuum:ut Baſilides qui omnipotētem deum portentoſo nomine appellat ἀβραξας,& eūdē ſecūdū Græcas literas,& annui curſus numerū dicit in ſolis circulo cōtineri:quē ethnici ſub eodē numero aliarum literarū uocāt μυθραν. Et Iberæ ineptiæ in balſamo barbeloq; mirantur. Nónne hæc inſaniæ ſunt,& multæ inſaniæ unoquoq; fingente,ꝙ in animū eius inciderit? Calūniā quoq; patiunt̃ in penetralibus eius:ſiue opprimūtur ſimplices quiq; credētiū:dum ſub nomine ueritatis colūt mēdaciū,& om̄ino rectū facere neſciūt: quia perdidere tramitē ueritatis:nec credūt in eo q dicit:Ego ſum ueritas.Et theſaurizāt ſibi dogmata Ioan.14.a iniquitatis,& rapiūt atq; cōcludunt in ædibus ſuis quos potuerint falſo errore decipere. Sin aūt placuerit ut legamus Aſſyrios:quod tamē in Hebraico nō habet̃:dicamus hos eſſe,de qbus ſcriptū eſt: Inducā ſuper ſenſum magnū principē Aſſyriorū, qui dixit:fortitudine mea faciā,& cætera:ut capiātur hæretici ab Aſſyrio:& teneātur in terra Aegypti:de quo iam ueniētes ad eccleſiam liberati ſunt. b ¶Propterea hæc &c.)Pro Tyro quæ in Hebraico duabus literis ſcripta eſt צ & ר:& appellatur צֹר:quod & Aquila & Lxx.ſimiliter tranſtulerūt: Hebræus qui me in ſcripturis ſanctis erudiuit,tribulationem

A bulationem interpretatus eſt:nec renuimus eius ſententiā:quia & Symmachus,qui nō ſolet uerborum κακοζηλίαν,ſed intelligētiæ ordinē ſequi,ait:obſidio & circūdatio terræ.Pro obſidione terræ quæ ab eo dicit̃ περιοχία,fortitudo à Theodotione poſita eſt,qui putauit nō צַר & צֹר:quod tribulatio uel Tyrus dicit̃: ſed צוּר legēdū:quod proprie refertur ad petrā duriſſimā:quæ Græce appellatur ἀκρότομος, & quam nos Latine ſilicem dicere poſſumus. Loquamur ergo de ſingulis.Lxx.dixerunt Τύρος κυκλόθεν ἡ γῆ σου, id eſt: Tyrus & p circūitum terra tua:uidebaturq; pēdere ſententia: Addidere ergo de ſuo ἐρημωθήσεται, id eſt, deſerta erit:nec error interpretum eſt,ubi

B propter uerbi ambiguitatē & tribulatio & Tyrus dici poteſt. Et eſt ſenſus:Sup̱ mōtes Samariæ multas populus meus inſanias perpetrauit:calumniā faciēs:& rectum penitus ignorās,& theſaurizās ſibi iniquitatē & rapinas:Ideo tribulabit̃ ſiue cōteretur:& Aſſyrio exercitu terra circūdabit̃ eorū:& detrahetur,ait,ex te,ò Samaria,& ò decē tribus,ò quondā populus meus fortitudo tua:& diripiētur in ædibus tuis quæ per calumniā ex miſerorū lachrymis cōgregaſti.Hæretici quoq; aut tribulabūtur in die iudicij:& omnis eorū fortitudo attenuabitur:& diripiētur quæ habuerāt de rapinis,ut liberētur populi quos deceperant:aut certe quotidie per uiros eccleſiaſticos tribulabūtur,& circūdabūtur teſtimonijs ſcripturarum,& detrahet̃ ex eis fortitudo ſyllogiſmorum & uerborū argutiæ quibus ſuū dogma firmauerāt.Et ædes eorum diripientur:ut qui rapti fuerāt de eccleſia,ad eccleſiam reuertātur. a ¶Hæc dicit dn̄s: Quomodo ſi &c.)In principio Amos ubi uerſiculos illos diſſeruimus:Dn̄s de Sion rugiet,& de Hieruſalem dabit uocē ſuā:& luxerūt ſpecioſa paſtorum,& exiccatus eſt uertex Carmeli:diximus illū artis ſuæ uſum eſſe ſermonibus:ut quia paſtor gregum,nihil terribilius leone cognouerat:iram dn̄i leonibus compararet,Iuxta hunc ergo ſenſum etiā nunc de eo quod ſæpe uiderat ſumit exemplum:& ſic decem tribuum paruas reliquias de Aſſyriorū narrat manibus eruēdas:quomodo paſtor deuoratis omnibus mēbris,duo crura aut extremū auriculæ de leonis faucibus rapiat:poſitoq; compara

HEB. ædes tuæ. Hæc dicit a dn̄s: Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura:aut extremum auriculæ:ſic eruētur filij Iſraël qui habitāt in Samaria in plaga lectuli & in Damaſci grabato. Audite & conteſtamini in domo Iacob dicit dn̄s deus exercituū: qa in die cum uiſitare cœpero præuaricatiōes Iſraël ſuper eum:uiſitabo & ſuper altaria Bethel: & amputabuntur cornua altaris:& cadent in terram:& percutiam domum hyemalem

SEP. tur regiōes tuæ. Hæc dicit dn̄s: Quomō ſi auellat paſtor de ore leonis duo crura:aut extremum auriculæ:ſic auellētur filij Iſraël qui habitāt in Samaria cōtra tribum & in Damaſco. Sacerdotes audite: conteſtamini domum Iacob,dicit dn̄s deus omnipotens:quia in die qua ulciſcar iniquitates Iſraël ſuper eum:ulciſcar & ſup̱ altaria Bethel:& ſuffodientur cornua altaris:& cadēt ſuper terram:confundā & percutiā domum pinnatā ſuper

C tionis exēplo:ita,inquit,eruētur filij Iſraël: decem uidelicet tribus quæ habitāt in Samaria,in plaga lectuli & in Damaſci grabato. Quod mihi ſic explanandū uidetur:Legimus in Eſaia Raſin regē Arā, Eſa.7.a id eſt Syrorū qui regnabat in Damaſco:& Phacee filiū Romeliæ regē Iſraël,inito fœdere cōtra Iudā ueniſſe pugnātes:de quibus dn̄s præcepit Achaz regi Iudæ & Hieruſalē ne timeat duos ſemiuſtos torres:qn̄ in ſignū plenæ libertatis, uirginis ei & conceptus & partus oſtenditur. Filij ergo Samariæ habitāt in regione & plaga lectuli requieſcentes in Syrorū auxilio,& in Damaſci grabato ſibi uictoriā pollicētes:ut quomodo qui feſſus eſt refocillatur in lectulo; ſic illi fractas uires

D uicinæ gētis auxilio roborarēt. Vnde & in eodem Eſaia per typū dicit̃ futurorū,quod naſciturus ſit Ibidem.c puer qui priuſq; ſciat patrē & matrē uocare,accipiat ſpolia Samariæ & uirtutē Damaſci:tā ſcilicet cōtra Hieruſalē iunctis uiribus dimicabāt,Pro plaga lectuli & Damaſci grabato:Lxx.tranſtulerunt κατέναντι φυλῆς καὶ ἐν δαμασκῷ,id eſt,cōtra tribum & in Damaſco:ut iuxta tropologiā referamus tribū ad Iudā,& Damaſcū ad uocationē gētiū:de quibus unus grex factus eſt dn̄i:cuius ſæpe oues leonū feritas laniat:de quorū faucibus uix duo crura aut extremū aufert̃ auriculæ.In crure uia oſtēditur doctrinarū:in aure ſacramēta dictorū. Vnde & apoſtoli abſq; calciamētis & ulla mortui animalis pelliMatth.10.b cula,nudis pedibus iubebant̃ incedere:& ad credētes dicit̃:Qui habet aures audiēdi audiat.In Apocaly Luc.8.a pſi quoq; Ioannis legimus:Qui habet aures audiat Apoc.2.b qd ſpiritus dicat eccleſijs.Et manifeſtius per pphetā:Ponite,inqt,ſermones ueſtros in auribus cordis ueſtri.Hoc iter tam hæretici q; magiſtri eorū dæmones impedire feſtināt & intexere retibus:ut in uia q Chriſtus eſt corruamus:Sed ſi uenerit uir eccleſiaſticus & homo dei,& Samſon q interp̄tat̃ ſol: שִׁמְשׁוֹן leonē interficit:deſcēdēſq; in inferni lacū q aquas refrigerat tēpore niuis,tēpeſtatis & hyemis,ſuffocat leonē:ut ſecuro pede & tutis auribus dn̄m ſeq, & uerba eius audire ualeamus. b ¶Audite & cōtriſtamini &c.) Quod in principio capituli iuxta Lxx.poſitū eſt,ſacerdotes:in Hebraico nō habet̃: ſed pro hoc uerbo legit̃ שִׁמְעוּ quod Aqla interpretatus

E tatus eſt grabatū:& puto Lxx. ipſum uerbum poſuiſſe Hebraicum: quod quidā nō intelligētes pro ערש legerunt ἱερεῖς, id eſt, ſacerdotes. Præcepit aūt ſermo propheticus ut primū audiāt: deinde conteſtentur in domo Iacob, id eſt in decē tribubus quæ dñs dixerit. Cum cœpero, inquit, uiſitare p̄uaricationes uel impietates domus Iſraël, & ei reddere quæ meretur, & captiuitatis tēpus aduenerit: tunc deſtruētur altaria Bethel ubi erant aurei uituli: & amputabūtur cornua altaris: 3.Reg.13.a quod Hieroboam quoqꝫ manum extēdēte diruptū eſt: & ruent in terrā Aſſyrio uaſtante confracta. Et percutiā, inquit, domū hyemalē cum domo æſtiua: quod ſimpliciter iuxta literam accipere poſſumus, tantarū eos fuiſſe opum: ut duplices haberent domos, hyemales & æſtiuas; quarū aliæ uerſæ eſſent ad Aquilonē, aliæ ad auſtrū: ut pro uarietate tēporum, frigoris & caloris cœliqꝫ temperiē prouiderent. Poſſumus domū hyemalem appellare regnū Iſraël: in qua frigus erat religionis & cultus dei: uariiqꝫ uentorū turbines & ſæua tempeſtas: & domū æſtiuam Iudam & Hieruſalē: in qua erat templū: & offerebātur holocauſta mane & ueſperi & uigebat calor religionis. Et peribunt, ait, domus eburneæ: 3.Reg.22.f quod & iuxta hiſtoriā ſtare poteſt: Legimus enim F Achab regem Iſraël tātis fluxiſſe delicijs, ut domū

HEB. malem cum domo æſtiua: & peribūt domus eburneæ: & diſſipabuntur ædes multæ, dicit dñs.

SEP. ſuper domum æſtiuam: & peribunt domus eburneæ: & adijcietur domus aliæ multæ, dicit dñs.

ſibi eburneā fecerit. Pro eburneis, domos dentis, id G eſt elephātinas in Hebræo inuenimus. De quibus & in quadrageſimoquarto pſalmo ſcriptū eſt: A domibus eburneis: ex q̄bus delectauerūt te filiæ regū in honore tuo. Quādo uiſitare cœperit dñs præuaricatiões Iſraël qui prius deum mēte cernebat: uiſitabit & ſuper altaria Bethel: nō unū altare quod habet eccl'ia: ſed altaria hæreticorū plurima: Tot enim habet altaria quot ſchiſmata. Amputabit & cornua altaris quod per ſuperbiā unum ſe habere iactāt. Cadentqꝫ eorū cornua, id eſt arrogātia in terrā: & percutiet domū hyemalē: eos hæreticos qui laborāt cōtinentia & ieiunijs, xerophagijs, chaumenijs, è quibus Tatianus eſt & Manichæus: Et domū æſtiuā: ut Nicolaitas & Eunomianos & ueteris hæreſeos nouos ſectatores: qui propter uētris ingluuiem, omnē recipiūt uoluntatem. Et peribūt domus eburneæ, quæ artifici dēte & rhetorici nitoris ſplēdore cōpoſitæ ſunt. Et diſſipabūtur ædes multæ quę in toto orbe diſp̄ſæ ſunt. Vna enim ueritate ſurgente, multa mendacia deſtruentur. Pro domo hyemali, τὸν οἶκον τὸν περίπτερον, Lxx. trāſtulerūt, quod nos interpretati ſumus pinnatam, eo quod oſtiola habeat per feneſtras & quaſi pinnas ad magnitudinem frigoris repellendam.

Commentarij primi in Amos finis. H

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN SECVNDVM commentariorum Amos ad Pammachium procemium.

Egi in quadam controuerſia: imbecillitas corporis, animæ quoqꝫ uires ſecum trahit. 2.Cor.12.e Econtrario Paulus apoſtolus: Quando infirmor, inquit, tunc fortior ſum: & uirtus in Gal.5.c infirmitate perficitur. Spiritus enim contra carnē, & caro cōtra ſpiritum: hæc inuicem ſibi aduerſantur, ne quæ uolumus illa faciamus. Vnde & in euāgelio dicitur: Spiritus Math.26.d promptus eſt, caro autem infirma. Senectus multa ſecum & bona affert & mala. Bona, quia nos ab impudentiſſimis dominis liberat uoluptatibus: gulæ imponit modum, libidinis frangit impetus, auget ſapientiam, dat maturiora conſilia: & frigeſcente corpore, dormit cum perpetua uirgi- 2.Reg.19.f ne Sunamite: luxuriamqꝫ cōtemnens cum Berzellai, delegat eam filio adoleſcenti Camaham: & non uult tranſire Iordanem atqꝫ in alienos fines de ſuis finibus, id eſt, regionibus exire. Quæ autē putātur ſenectutis mala, iſta ſunt: crebræ infirmitates, pituita moleſtiſſima: quam Græcorum alij κόρυζαν, alij φλέγμα nuncupāt: caligantes oculi, aceſcentes cibi, tremens interdum manus, nudi gingiuis dentes & inter cibos cadētes. Ad hæc torminibus & aculeis ſtomachi podagræqꝫ & chiragræ doloribus ſæpe torquetur: ita ut ne ſtilum quidē aut calamum tenere queat, ut ſuis pedibus nō poſſit incedere: magnaqꝫ parte uitæ uideatur eſſe trūcata, & multis mēbris præmortua. Cum hæc ita ſe habeāt: in malorum cōparatione tolerabilius ſuſtinebo morbos, dummodo una & grauiſſima domina libidine careā. Patitur quidē & ſenectus nōnunqꝫ incētiua uitiorum: nullusqꝫ iuxta ſanctū martyrē Cyprianū diu tutus eſt periculo proximus. Sed aliud eſt titillari, aliud obrui Roma.7.c uoluptatibus. Ibi cum Apoſtolo adoleſcētia loquitur, quæ nouit uirētis corporis neceſſitates. Nō enim quod uolo bonum hoc ago, ſed quod nolo malum illud facio. Et miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Hic autem raro inter emortuos cineres ſcintilla ſublucēs reuiuiſcere nititur, & tamē incendia nō poteſt ſuſcitare. Quam ob rem Pammachi, cano iam mecum Prouer.4.a

A capite impetra mihi à dño, ut comitem mihi merear habere ſapiētiam: de qua ſcriptum eſt: Ama C illā, & ſeruabit te: honora illā, & amplexabitur te: ut ipſa adiuuāte & ſocia, cœptū in Amos opus expleā: ſecundusqꝫ liber principium ſumat à uaccis Baſan: ut qui in Oſee propheta de uaccis ſiue uitulis Bethauen pleno ſermone tractaui: nunc quoqꝫ de uaccis pinguiſſimis poſſim diſſerere.

COMMENTARIORVM HIERONYMI in Amos prophetā, liber ſecūdus. Ca. IIII.

Audite uerbum hoc uaccæ ping. &c.) Pro uaccis pinguibus: Lxx. poſuerūt δαμάλεις τῆς Βασανίτιδος, Aq̄la & Theodotio ipſum uerbum Hebraicum בשן: nos Symmachi interp̄tationē ſecuti, qui ait, αἱ βόες εὔτροφοι, id eſt, boues ſaginatæ: uaccas pingues interp̄tati ſumus. Loq̄t aūt ad principes Iſraël & optimates quoſqꝫ decē tribuū, q̄ delicijs ac rapinis uacabāt ut audiāt ſermonem dei: & nō aratores boues: ſed uaccas pingues de armento ſe eſſe no B uerint: ſiue quę nutriātur in paſcuis Baſan: quæ ſunt loca herbarū fertiliſſima: ac p̄ hoc ſignificat eos, non agriculturæ, ſed immolationi & eſui p̄paratos. Vos uaccæ pingues eſtis in mōte Samariæ: & humiles quoſqꝫ cōfringitis: & dicitis dñis ueſtris, id eſt paſtoribus, per quos reges intelligimus: Date nobis & bibemus, id eſt iubete tantū, & nos cūcta uaſtabimus. Ex eo aūt qđ poſuit: date nobis & bibemus: & non dixit, date & comedemus, ebrietatē earū ſignificat in uino atqꝫ luxuria, quæ ſtatū mētis euertūt. Iurauit itaqꝫ dñs deus in ſancto ſuo, uel in ſemetipſo, uel in filio, uel in tēplo, uel in omni q̄ ſanctus eſt & appellat̄ tēplū dei: quod aduētura ſit dies nō lōge & poſt multa ſecula: ſed iam imminēs dies captiuitatis & anguſtiæ: in quo uaccæ leuētur in cōtis, & reliquiæ earū in ollis feruentibus: pro quo in Hebraico בְּסִירוֹת דּוּגָה, & apud Aquilā ſcriptū eſt, in lebetibus piſciculorū. Pro cōtis quoqꝫ qui Hebraice dicūtur, צִינּוֹת: Aquila interp̄tatus eſt, clypeos: Symmachus & Lxx. ὅπλα, id eſt arma: ſolus Theodotio δόρατα, quē nos ſecuti, cōtos uel haſtas interp̄tati ſumus. Hoc aūt ſignificat, quod capiātur in prælio: & portētur atqꝫ auferant̄ iure uictoriæ: ſeruās tamē cœptā uaccarū mataphoram: ut quas eſſe pingues dixerat uaccas, earū carnes narret in cōtis uel ſcutis eſſe portādas. Et ſicut lebes feruētiſſimus minutos piſces pariter inuoluit: ita & uaccas Baſan abſqꝫ ullo ordine captiuitatis miſerijs opprimendas. Quodqꝫ ſequitur: Et per aperturas exibitis altera cōtra alterā: ſic explanari

Cap IIII.

Audite uerbum hoc uaccæ pingues quæ eſtis in monte Samariæ: q̄ calūniā facitis egenis & cōfringitis pauperes; quæ dicitis dñis ueſtris: afferte & bibemus. Iurauit dñs deus in ſancto ſuo: q̄a ecce dies uenient ſuper uos: & leuabunt uos in contis: & reliquias ueſtras in ollis feruētibus: & per aperturas exibitis altera cōtra alteram: & proijcie

Cap. IIII.

Audite uerbum iſtud uaccæ Baſanitides q̄ eſtis in monte Samariæ: quæ opprimitis pauperes & cōculcatis egenos: quæ dicitis dñis ueſtris: date nobis ut bibamus: Iurat dñs per ſanctos ſuos: q̄m ecce dies uenīet ſuper uos & tollent uos in armis: & eos q̄ uobiſcū ſunt in ollis, negociatores peſtilētes: & eijciemini nude cōtra inuicem: & proijcie

poteſt: Aperta uobis eſt captiuitatis uia: & cum lebetes ueſtri fuerint exuſti, exibitis altera cōtra alteram, ſecūdū Hebræorū idioma: qui pro eo qđ nos, mutuo uel uiciſſim, mulierē & mulierem, hoc eſt altera cōtra alterā uocant. Et proijciemini, inquit, in locis Armeniæ q̄ uocātur Armona. חַרְמוֹנָה Denique Symmachus, ita interp̄tatus eſt: Et proijciemini in Armenia: pro q̄bus Lxx. mōtem Rēman: Aq̄la mōtem Armona, Theodotio mōtē Mona: quinta aūt æditio, excelſum mōtē trāſtulerūt. Verbum autē dñi quod uaccæ Baſan iubētur audire: ſecūdū cœptā tropologiam, hæreticis præcipit: qui uētri & gulæ ſeruiētes, D recte appellantur uaccæ pinguiſſimæ ſiue uaccæ ignominioſæ: hoc enim interpretatur Baſan, id eſt, αἰσχύνη, quā ſi cōfuſionē dicere uoluerimus, Babylonem magis qꝫ Baſan interp̄tabimur. בָּשָׁן Hæ uaccæ pingues ſiue ignominioſæ & aridæ, nam Baſan & hoc intelligit̄, in mōte Samariæ ſunt: cui & in Oſee dicitur: Aufer uitulū tuū Samaria. Et rurſum in eodē: Quia ſeducēs erat uitulus tuus Samaria: & ideo Oſee.8.et.14 in mōte Samariæ; q̄a ſemper eriguntur in ſuperbiā & ſibi ſublimia repromittūt. Samaria quoqꝫ cuſtodia dicit̄: nō quo cuſtodiāt ſermones dñi: ſed q̄a cuſtodes præceptorū eius eſſe ſe iactēt. שֹׁמְרוֹן Quæ calūniā faciūt egenis & cōfringūt pauperes. Egenū & pauperē intellige eccleſiaſticū uirū: qui ueritatis ſimplicitate cōtētus, hæreticorū ſupellectilem, & eloquētiæ fulgorē argumētorumqꝫ diuitias nō requirit. Hæ uaccæ dicūt dominis ſuis: Afferte & bibemus. Dños earum uel principes, peruerſorū dogmatum poſſumus appellare; ut Valentinū & Marcionē & Arium & Eunomiū: Aut eos qui per multiplices libros ab alijs male inuēta corroborāt. Iſtis dicunt uaccæ Baſanitides: afferte nobis & bibemus: Niſi enim illi dederint, iſti quod deuorēt nō habēt: imò quod bibāt ut inebriētur. Vt aūt ſciamus aquas & pocula ſignificare doctrinā, dñs loquitur ad Samaritanā: Omnis qui biberit ex aqua hac, ſitiet iterū: Ioan.4.b qui aūt biberit ex aqua quam ego dabo ei, nō ſitiet in æternum. Ergo qui de Samaritanæ, id eſt, hæreticorū aquis biberint, ſemper ſitient: & ardorē fau-

E cium ſiccarum refrigerare nõ poterũt:Eſaia de hac
Eſa.29.c eadē cōclamāte:Sicut ſomniat qui ſitit quaſi bibat,
& cum ſurrexerit adhuc ſitit,anima aũt eius fruſtra
ſperauit:ſic erũt oēs gētes quæ pugnāt cōtra Hie-
ruſalē.Vere enim qui de hæreticorũ aquis biberit,
& pugnauerit contra Hieruſalē eccleſiam dei,in ſomnis bibit,& anima eius uanis imaginibus illudit̃. Cũq; æſtimauerit ſe ſatiatũ, tũc ſitiēdi habebit principium.Vnde & ad uirum eccleſiaſticum dicitur:
Prouer.5.c Bibe aquas de uaſis tuis & de puteorũ fontibus aquas tuas:& ſint tibi ſoli.Et iurat dominus deus tuus in ſancto ſuo contra uaccas ſaginæ & dapibus ſeruiētes: ſiue iurat in ſanctis ſuis,quod ue-
F nient dies ſup eas: dies iudicij atque pœnarũ,ut portēt eas in armis ſuis,& eos qui cum ipſis ſunt mittāt in lebetes ſiue portēt:& uel ipſæ uaccæ ſint negociatores peſtilētes:uel ipſi qui ueniũt ut portēt eas:& eijciant̃ nude inuicē ſe uidētes:proijciãturq; ſuper mõtē Rēman,dicit dñs deus.Debemus eñi & iuxta Lxx. dicere ne fruſtra eos propoſuiſſe uideamur: Quãdo uenerit cõtra hęreticos dies iudicij atq; uindictæ:tũc auferent̃ in armis,hoc eſt cum armis ſuis qbus aduerſus eccleſiã dimicauerãt:uel uicti armatura dei,& ab illius pugnatoribus ſuperati,mittent̃ in lebetes ut exurant̃ & excoquant̃ q fuerũt prius negociatores peſtilētes:ad hoc enim negociabãtur ut morti traderēt quos deceperãt.Iſti ſunt de qbus
1.Reg.2.c dicit̃:Fili Heli,filij peſtilētiæ qui in cathedra peſtilētiæ ſederũt.Cumq; excocti fuerint & exuſti,egredietur nudi,nihil eorũ habētes quæ ſibi antea præſumebãt:Et uidebũt ignominiã ſuã,& proijcientur ſuper mõtē Rēman,qui interpretat̃ ſublimitas,ut in ſupbia ſua cõterant̃.Quidã Rēman uiſionē alicuius,id eſt ὅρασιν τινός,interpretant̃.Nõ eñi omnia uidere poterãt:ſed ſibi partis alicuius ſcientiã promittebãt,ut proijciãtur eo quod ſe ſcire credebãt. Poſſumus iuxta literã,quãdo uenerint dies captiuitatis ſuper uaccas Samariæ,intelligere quod ſuperēt eas in prælio,& opprimãt armis ſuis:& in cõgreſſione ſuperatas,cõpellãt ad urbes munitas quę cõparētur ollis feruētibus:ut quomodo Hieruſalē habēs clauſos populos & obſeſſos aſſimilatur ollæ feruēti & plenæ carniũ:ſic & urbes Samariæ ollis feruētibus cõparent̃,quæ fame & peſtilētia clauſos G
populos exire cõpellãt:& ire in captiuitatē mutuo ſe uidētes,& trãſferri in Armon mõtes Armeniæ: q Medis Perſiſq; cõfines ſunt. a ¶Venite ad Bethel &c.)Primũ hiſtoriæ fũdamēta iaciamus:O Iſraël miſerabilis,iã tibi uicina captiuitas, iam Aſſyrius inſtat exercitus: fac quod libet,age impie, cum idolis libere fornicare:ut quãto tu fueris impudētior,tãto mea ſup tormētis tuis iuſtior uideat̃ ſententia.Venite,inqt, in Bethel, in qua aureũ poſuiſtis uitulũ:& impie agite in deũ. Venite ad Galgalã locũ idololatrię de qua per Oſee locutus ſum:
Oſee.9.d Omis malicia eorũ in Galgalis.Et rurſum in eodē:
Ibi.12.c Fruſtra erãt in Galgala bobus immolan- H
tes.Cũq; ueneritis ad Galgalã:multiplicate pręuaricationē:Quicquid eñi ibi egeritis:præuaricatio cõtra deũ eſt:cui idola prætuliſtis.Et afferte mane uictimas ueſtras:ne in ſcelere ſit ulla dilatio.Tribus diebus decimas ueſtras:ſiue ut interptatus eſt Symmachus,tertia die decimas ueſtras.Cuius loci hæc nobis uidet̃ explanatio:In Leuitico lege pceptũ eſt:ne quædã hoſtiæ
Leui.7.b in alterũ diē reſeruent̃:& ne aliæ in diē tertiũ maneãt:quod ſi remãſerint,immũdæ ſint.Eſt igit̃ ſenſus:Immũdas quotidie uictimas cædite:& cõtaminata offerte ſacrificia:& ſacrificate de fermēto laudē:quod iuxta pcepta Moyſi deo penitus nõ offertur.Pro laude εὐχαριστίαν,id eſt,gratiarumactionē interptatus eſt Aqla:q Hebraice dicit̃ תּוֹדָה.Et uocate,inquit,uolũtarias oblationes,quas Hebræi appellãt נְדָבוֹת,id eſt ſpõtaneas.Vltroneũ aũt ſacrificiũ ad læticiã pertinet:qđ latine epulũ poſſumus appellare.Cũq; hoc feceritis,impietatē ueſtrã omibus nũciate:ut nõ ſolũ feciſſe,ſed & alios docuiſſe uideamini.Hæc aũt præcipio,& imperatiuo modo loquor,ut ueſtræ ſatiſſaciã uolũtati:qa ſic egiſtis & ſic uoluiſtis filij Iſraël,dicit dñs deus. Quapropter & ego dedi uobis ſtuporē dentiũ:ut Lxx.trãſtulerũt:quos in hoc loco ppter ſimplicitatē uerbi ſecuti ſumus:ſiue mũdiciã dētiũ,ut interptati ſunt Aqla & Symmachus:ut per mũdos dētes famis magnitudinē demõſtrarēt.Et feci indigētiã panum:nõ in una urbe,ſed in omibus urbibus ueſtris:nec in uno loco,ſed in omibus locis ueſtris.Cũq; hoc fecerim, non

HEB. & proijciemini in a Armon,dicit dñs. Venite ad Bethel:& impie agite: ad Galgalam,& multiplicate puaricationē:& afferte mane uictimas ueſtras tribus diebus decimas ueſtras. Et ſacrificate de fermento laudē:& uocate uoluntarias oblatiões & annunciate.Sic eñi uoluiſtis filij Iſraël,dicit dñs deus. Vnde & ego dedi uobis ſtuporem dentium in cunctis urbibus ueſtris:& indigentiã panũ in omnibus locis ueſtris; & non eſtis reuerſi ad me, dicit dñs. Ego

SEP.& proijciemini ſuper montē Remmã,dicit dñs. Introiſtis in Bethel,& inique egiſtis:in Galgala multiplicaſtis impie agere: & intuliſtis mane hoſtias ueſtras:in die tertio decimas ueſtras.Et legerunt foris legem & inuocauerunt confeſſiones.Annunciate quia hæc dilexerunt filij Iſraël, dicit dominus deus.Et ego dabo uobis ſtuporem dentium in cunctis urbibus ueſtris:& indigentiam panum in omnibus locis ueſtris:& non eſtis reuerſi ad me,dicit dominus. Et ego

A non puniens ſed occaſionem tribuens pœnitentię,
nec ſic qdē eſtis reuerſi ad me, dicit dñs.Hęc iuxta
Hebraicũ diximus:Tranſeamus ad Lxx. interpretes:& qd nobis iuxta Anagogen uideat̃ in ſingulis breuiter diſſeramus: neq; eñi ſi in utraq; æditione utrũq; dicere uoluerimus,librorũ patiẽ magnitudo.Ingreſſi eſtis in Bethel, id eſt i domũ dei, qđ ſentit̃ eccleſia:& impie egiſtis in dñm,illius pcepta calcantes. In Galgala aũt qđ interpretat̃, reuelatio ſiue uolutabrũ impietates multiplicaſtis ſanctarũ uobis ſcripturarũ ſcientiã uendicantes:& dũ erigimini in ſuperbiã,eſtis in cœni ultima deuoluti: Intuliſtis quoq; mane hoſtias ueſtras,die tertia decimas ueſtras,transfigurati in angelũ lucis:& triplicē intelligentiam ſcripturarũ,de qua nobis pręceptũ eſt:ut deſcribamus eã tripliciter in cordibus noſtris,in u-
B nius diei ſententiã coartantes.Debemus eñi ſcripturam ſanctã,primũ ſcđm literam intelligere, faciētes in ethica quæcũq; præcepta ſunt.Secundo iuxta allegoriam,id eſt intelligentiam ſpiritualē. Tertio ſecũdum futurorũ beatitudinē.Vos aũt primã, inqt, & ſecundã cõtemnētes diē ſpiritualia uobis quędã figmēta cõponitis ſine fundamēto: & parietibus tectum deſuper imponētes.Nec hoc ſunt hæretici,de quibus & ad quos dicit̃,impietatis ſine cõtenti: ſed legerũt foris legē dei de eccleſia recedentes:& ſingulis dogmatibus ſuis,q peruerſo corde ſimularũt,cõfeſſiones & teſtimonia ſociare conati ſunt: ſiue ſacrificauerunt de fermento ſuper quo in euangelio
Matth.16.a dicit̃:Cauete uobis à fermēto,id eſt,doctrina phariſæorum.Et hæc fecerunt non errore,ſed ſtudio:nõ fortuita uoluntate,ſed malorũ charitate pleniſſima. Vnde ultionē ſuper his cõminat̃ dñs:dabo,inquiēs uobis ſtuporem dentiũ qui Græce γομφιασμὸς dicit̃.
Ezech.18.a Si quis eñi ſecundũ Ezechiel,uuã acerbã comederit ſtupebunt dentes eius:ut nõ bene ſcripturarũ ſanctarum teſtimonijs abutentes comedenteſq; ea immatura & abſq; ſua dulcedine perdant robur dentium:ne poſſint dura cõmolere,& in aluũ toto corpori profutura trãſmittere.Hũc ſtuporē dentiũ ciborumq; penuriam:dabo & in cunctis urbibus atq; in omnibus locis ueſtris,ut patiamini famem ſermonis dei:& eius panis qui de cœlo deſcendit:& de
Ioan.6.e quo in pſalmis ſcriptum eſt:Panem angelorũ man-
Hiere.77.c ducauit homo.Quæ uniuerſa feci,non ob crudelitatem & ſæuitiã ut hæretici calũniantur truculēti & triſtis iudicij:ſed ut cõuerteremini ad me: iuxta il-
Hiere.2.f lud qđ ſcriptũ eſt:Fruſtra percuſſi filios ueſtros,diſciplinã nõ recepiſtis. a ¶Ego quoq; phibui &c.) Nõ ſolũ ſtuporē dedi dentiũ in cunctis urbibus ue- C
ſtris:& indigētiã panũ in oibus locis ueſtris:ſed phibui à uobis imbrē,cũ adhuc ſupeſſent tres mēſes uſq; ad meſſem:q appellat̃ pluuia ſerotina: & agris Palæſtinæ aruiſq; ſitiētibus uel maxime neceſſaria eſt:ut qñ herba turgeret in meſſem & triticũ parturiret, nimia ſiccitate areſceret. Significat aũt uernũ tps extremi mēſis aprilis à quo uſq; ad meſſem frumenti tres mēſes ſuperſunt. Maius,Iunius,Iulius,Pro קָצִיר, id eſt,meſſe:Lxx.ſuo more τρύγητον, id eſt uidemiã tranſtulerũt:qđ ſi recipimus, omnino iuxta orientis oēs regiones & inſolitũ & impoſſibile eſt.Nũq; eñi in fine mēſis Iunij,ſiue in mēſe Iulio, in his prouincijs maximeq; in Iudæa pluuias uidimus.Deniq; in regũ libris p ſigno magno atq; portēto diebus æſtatis & meſſis orãte Samuele pluuiæ cõcitatæ ſunt.Et ſupfluũ erat nũc cõminari menſis Iulij ſiccitatē:in quo nunq; pluuias dederat.Prohi- D
buit aũt imbrē,ut non ſolũ indigentiã panũ: ſed & ſitis ardorē & bibendi penuriã ſuſtinerēt:In his eñi locis in qbus nũc degimus, præter paruos fontes, oēs ciſternarũ aquæ ſunt:& ſi imbres diuina ira ſuſpenderit,maius ſitis quã famis periculũ eſt: quod & in diebus Heliæ pphetæ tribus annis & ſex men 3.Reg.17.a
ſibus factũ,ſcriptura cõmemorat.Et ne forſitan putarent hoc lege naturæ & aſtrorũ curſu ac uarietate tēporũ urbibus & populis accidiſſe: ſup unã urbē et agros eius pluere ſe dicit,et ab altera imbrē ſuſpēdere:ut duæ & tres ciuitates pergãt ad aliã ciuitatē, & tñ nõ ſatient̃ aquarũ potibus. Cũq; hæc fecerit, nõ in pœnã ſed in medicinã increpat in ſcelere permanētes:& nec ſic quidem ad me rediſtis,dicit dñs. Prohibet quoq; ſiue reprimit ab hæreticis dñs pluuias ſpũales,& oēm rorē diuinæ ſapiētiæ: & mãdat nubibus ſuis ne pluãt ſup eos imbrē añ tres menſes meſſis ſiue uindemiæ:ut ad fructus myſterij trinitatis puenire nõ poſſint.Et qũo ſol iſte quē cernimus annuũ curſum donec ad priſtinã metã redeat duodecim explet mēſibus,qui ſinguli tricenis uoluunt̃ diebus:& luna q Hebraice יָרֵחַ Græce μήνη dicit̃, iuxta utrãq; linguã ex ſuo noīe mēſibus nomē dedit:& ſolis illuſtrat̃ radijs ab ea parte qua ei uicina eſt,uel plus uel minus p uarietate tēporũ lumē accipiens:Sic & eccleſia ueri ſolis ſplēdore decorata, duodecim implet aplorũ numerũ.Vñ & duodecim Ioſue.4.a
in Iſraël appellant̃ tribus: & in teſtimoniũ æternæ memoriæ de Iordanis alueo duodecim lapides auferũtur ut ponant̃ in loco ſecundæ circunciſionis. Pluit autē dñs ſuper unã ciuitatē ueræ confeſſionis

a HEB. Egò quoq; prohibui à uobis imbrē: cũ adhuc tres mēſes ſupereſſent uſq; ad meſſem.Et plui ſuper ciuitatē unã:et ſup ciuitatē alterã nõ plui.Pars una cõpluta eſt:& pars una ſuper quã nõ plui aruit.Et uenerũt duæ & tres ciuitates ad ciuitatē unã ut biberent aquã:& nõ ſunt ſatiatæ:& nõ rediſtis ad me, dicit dñs

SEP.Et ego repreſſi à uobis pluuiã ante tres menſes uindemiæ:& pluam ſuper ciuitatem unam:& ſuper ciuitatē unã nõ pluã. Pars una irrigabit̃:& pars ſuperquam non pluero areſiet.Et congregabuntur duæ & tres ciuitates in ciuitatem unã, ut bibant aquã,& non ſatiabuntur:et nõ eſtis reuerſi ad me,dicit dñs

E ecclesiam; & super alteram nõ pluit; quæ in hæreticorum cõciliabulis est. Cũq́ illa imbrẽ recipiat sempiternũ; ista iugi ariditate siccat̃: ut q sitiunt coacti penuria ueniãt ad dñi ciuitatẽ; de qua egredit̃ fons largissimus; qui irrigat torrentẽ spinarũ. Iste aũt est fons qui dicit per
Hiere. 2. c Hieremiã: Me reliquerũt fontem aquæ uiuæ, & foderũt sibi lacus cõtritos q aquas continere nõ possunt. Hic fons de uno fonte procedẽs, triplici unione decurrit; quos fontes patris & filij & spiritus sancti in cerui sitiẽtis modũ psalmista suspirat, di-
Psal. 41. a cens; Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum: ita desiderat aĩa mea ad te deus. Cũq́ duæ & tres ciuitates ad unã perrexerint ciuitatẽ, in qua aquæ sunt abũdantes, spei, fidei, charitatis, non satiabunt̃: quia ad diuinam gratiã requirendã, nõ uolũtate sed necessitate uenerũt. a ¶Percussi uos &c.) Nõ solum priora feci, ut uos corrigerẽ: sed quicquid sup̃fuit, siccitate, uento urente, percussi & aurugine. Pro
F שְׁדָפוֹן, id est uento urente, ἀνεμοφθορίαν Aquila & Symmachus & Theodotio interpretati sunt: Lxx. πύρωσιν, quam nos cõbustionem possumus dicere. יֵרָקוֹן, id est auruginẽ, oẽs ἴκτερον, similiter transtulerunt; absq́ Theodotione qui solus ὤχρίασιν, quæ pallorẽ significat, interpretatus est. Cũq́ aduersum irã dñi multiplicarẽt hortos & uineas & ficeta & oliueta, omnia heruca cõsumpsit; de qua in Ioël ple-
Ioel. 1. a nius dicit̃. Et ne plagis quidẽ ac malorũ põdere ad deũ uenire uoluerũt. Quo dicto cõfundant̃ hæretici; qui disciplinã creatoris & ut ita dicam medicinã, crudelitatem interpretant̃. Percutit aũt sp̃ũaliter hæreticos dñs exustiõe ea de qua Paulus ap̃ls: Melius
1. Cor. 7. b est, inquit, nubere q̃ uri. Et princeps ap̃lorũ: Cha-
1. Pe. 4. c rissimi nolite peregrinari in ardore qui ad tentationem uobis accidit; & aurugine quæ felle diffuso rub,orem sanguinis in pallorẽ cõmutat; & nihil in corpore sani esse permittit; intantũ ut etiã mella dulcissima amara uideant̃. Et qui dudum audiebãt in ecclesia; gustate & uidete quoniã suauis est dñs: ipsiq́
Psal. 118. n dicebãt quãdulcia gutturi meo eloquia tua sup̃ mel ori meo, uocent̃ παραπικραίνοντες, & aquæ eorũ & pluuiæ nõ stillẽt dulcedinẽ; nec sint de repromissionis terra quã legimus lacte & melle manantẽ; sed appellent̃ מָרָה, id est, amaritudo. Isti multiplicauerũt sibi hortos, in quos ne sua uinea mutaret̃, Naboth oc-
Rom. 14. a cumbere uoluit. Qui em̃ ĩfirmus est, olera mãducet. Et qa semp̃ hæretici tumẽtes sup̃bia & incidẽtes in iudiciũ diaboli magna sibi p̃mittũt & bonorũ fingũt imagines; ut melli uenena cõmisceãt; etiã uineas & oliueta & ficeta habere se iactãt; sed uinea eorũ uinea Sodomorũ est; oliueta eorum nõ sunt de bonis

a HEB. cit dñs. Percussi uos in uento urente & in aurugine. Multitudinẽ hortorum uestrorũ, & uinearũ uestrarũ: oliueta uestra & ficeta uestra comedit heruca; & nõ redistis ad me, dicit dominus. Misi in
b uos mortem in uia Aegypti: percussi in gladio iuuenes

G oliuis, sed oleastris; quos Ap̃lus radicibus bonarũ
Rom. 11. c oliuarũ p̃cipit inserẽdos. Ficeta quoq́ talia habẽt, q̃
Hiere. 29. d calathũ pessimarũ impleant ficorũ; quos Hieremias præ amaritudine comedi non posse testat̃. Ad q̃ cũ dñs uenerit æterna eis ariditate maledicit; ut nunq́ fructũ afferant, ne uirore foliorũ decipiãt transeũtes. Et ut ĩtelligamus hortos hæreticorũ & uineas & oliueta & ficeta ad malam partẽ referri; singulis sermonibus addidit, ur̃a; ut nõ dei sed hæreticorũ ea esse mõstraret; hortos ur̃os; uineas ur̃as; oliueta uestra; & ficeta ur̃a; q

SEP. dñs. Percussi uos in ardore & in aurugĩe. Multiplicastis hortos uestros; uineas uestras & ficus uestras & oliueta uestra comedit heruca; & ne sic quidem conuersi estis ad me, dicit dominus. Emisi in uos mortem in uia Aegypti & occidi in gladio iuuenes

oĩa heruca populata est, extrema pœnarũ oĩm; q̃ nõ auolat ut locusta; & hucusq́ discurrẽs semesa dimittit; sed p̃manet perituris frugibus & tardo lapsu pigrisq́ morsibus uniuersa cõsumit. Cũq́ hæc passi sint; nec sic qdẽ ad dñm redire uoluerũt. a ¶Misi in uos &c.) Per oĩa flagella et tormẽta erudit̃ Israël; unde & eo tp̃e quo ab Aegyptijs auxilia postulabãt, mittit̃ in eos mors; & p̃cutiunt̃ in gladio iuue-
H nes eorũ; & equos quos sibi cõtra dei p̃ceptũ multiplicauerãt, captiuitas sæua cõcludit; ut putredo castrorũ & fœtor moriẽtis exercitus, uiuẽtium nares impleat. Cũq́ & hæc fecerit, ut corriperet delinquẽtes et emẽdaret errãtes, nec sic quidẽ redierũt ad eũ, dicit dñs. Qui nõ solum illo tp̃e, sed quotidie mittit mortẽ ĩ uia Aegypti; ut q Aegyptiã triuerit semitã, audiat moriens docentẽ Apostolũ: Quod em̃ mor Gal. 2. d
tuus sum, mortuus sum peccato; qd' aũt uiuo, uiuo deo. Et in alio loco: Si mortui sumus cũ Christo: si- Rom. 6. b
mul & iã uiuemus cũ eo. Et iterũ: Semp̃ mortifica- 2. Cor. 4. c
tionem Iesu ĩ corpore meo porto. Et rursum, Viuo Gal. 2. d
aũt nõ ego; sed uiuit in me Christus. Hac morte uiuificare nos uult dñs; ut moriẽtes peccato, uiuamus deo. Morimur aũt peccato, qñ mortificam⁹ mẽbra nostra sup̃ terrã; fornicationẽ, immũdiciã, luxuriã, idololatriã & reliqua. Legimus in Esaia dũtaxat iuxta Lxx. interp̃tes; alioquin in Hebraico aliter con
tinet̃: Misi mortẽ in Iacob; & uenit sup̃ Israël. Iacob Esa. 9. b
uocabulũ est nascentis corporis; Israël nomen bñdictionis. Quia em̃ tota nocte luctauit & uicit in certamine; & oriẽte lucifero dicere potuit cum Ap̃lo: Rom. 13. b
Nox p̃cessit, dies appropiquauit, p̃pterea Isr̃l uidẽtis deũ sortitus est nomẽ. Mittit̃ ergo primũ mors in Iacob; ut mortificemus mẽbra nr̃a sup̃ terrã: & p̃ mortificationẽ mẽbrorũ corporaliũ, ueniamus ad mortẽ Israëlis; ut oĩa p̃turbationũ in nobis incentiua moriant̃. Percutit deus qcqd robustũ ĩ malis est & p̃uersa erigit̃ iuuẽta, ne ad senectutẽ usq́ perueniat; equosq́ tradit captiuitati; ne p̃ p̃cipitia labantur infreni; & ascendere facit putredinẽ castrorũ in nares eorũ, ut sua peccata cognoscãt, & putere sen-
tiant

A tiant; dicantq́ cum Dauid: Putruerunt & corruptæ
Psal. 37. a sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Cunq́ hæc sanantis uoto fecerit, nec sic quidẽ reuersi sunt ad eum, dicit dñs. a ¶Subuerti uos &c.) Extrema medicina est, & decẽ tribuũ & hæreticorũ & omniũ peccatorũ; ut postq̃ mortẽ miserit ĩ uia Aegypti, & p̃cusserit iuuenes eorũ gladio, equosq́ cõsũpserit; et ascendere fecerit putredinem castrorũ in nares eorũ; & nec sic quidẽ ad eũ reuersi fuerint: subuertat eos sicut subuertit deus Sodomã & Gomorram; & cũ subuersi fuerĩt, ob similitudinẽ criminũ Sodomæ & Gomorræ, pessimaq́ ĩ eis ędificia, diuinus ignis exusserit ipsi liberent̃ quasi torris raptus de incen-
B dio. Et q̃uo Lot
Gene. 19. e Sodoma pereunte seruatus est, amittẽs substantiam, & partẽ corporis sui, quã intelligimus uxorem; sic omnes isti Sodomorũ diuitias amittentes euadant nudi; Iuxta illud qd' in Ap̃lo legimus: Si cuius opus mãserit quod super ædificauit, merce-
1. Cor. 3. c dem accipiet; si cuius aũt opus arserit, detrimentum patiet̃; ipse aũt saluus erit, sic tñ quasi per ignẽ. Qui ergo saluat̃ per ignẽ, quasi torris de incẽdio rapit̃. Et ad istiusmodi homines quos in euangelio salua-
Ioã. 8. e tor arguens loquebat̃: Si filij essetis Abraham, ope-
Matth. 3. b ra Abrahã faceretis; Ioannes baptista dicit: Progenies uiperarũ quis demõstrabit uobis fugere à uẽtura ira; facite ergo fructum dignũ pœnitentiæ: & ne uelitis dicere intra uos: patrem habemus Abraham; Dico em̃ uobis quomodo potest deus de de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Igitur & Israël & cuncti hæretici; quia habebant opera Sodomæ & Gomorræ, subuertunt̃ ut Sodoma et Go-
Ezech. 16. g morra: ut quasi torris raptus de incendio liberent̃. Et hoc est quod in propheta legimus: Restituetur Sodoma in antiquum; ut qui suo uitio Sodomites est; postq́ in eo Sodomæ opera arserint; in antiquũ restituatur statũ. b ¶Quapropter hæc faciã &c.) Pro eo q̃ nos interpretati sumus postq́: & in Hebraico scriptũ est עֵקֶב & Aquila interp̃tatus est ὕστερον, id est postea: & Theodotio ἐσχάτως, id est nouissime: & Lxx. πλὴν, id est uerũtamẽ; in Hebraico sic

HEB. iuuenes uestros usq́ ad captiuitatẽ equorũ uestroru. Et ascẽdere feci putredinẽ castrorũ uestrorũ in nares uestras; & nõ redistis ad me dicit dñs: Sub-
a uerti uos sicut subuertit deus Sodomã & Gomorrã; & facti estis sicut torris raptus de incendio: & nõ redistis ad me, dicit dñs.
b Quapropter hęc faciã tibi Israël; postq́ aũt hæc fecero tibi, p̃parare in occursũ dei tui Israël; quia ecce formans mõtes; & creans uẽtum & annunciãs homini eloquiũ suũ, faciẽs matutinam nebulã; & gradiẽs super excelsa terrę dominus deus exercituũ nomẽ eius. Audite

C legi põt: Quapropter hæc faciã tibi Israël postea, id est multo post tp̃e & in nouissimis seculis; ut rursus ab alio principio uersus ĩcipiat; Cũq́ hoc facturus sim tibi; p̃parare in occursum dei tui Israël. Rursũq́ in eo loco ubi Lxx. trãstulerũt, p̃parare ut inuoces deũ tuũ; & nos iuxta Theodotionẽ posuimus, p̃parare in occursum dei tui; Symmachus & qnta æditio trãstulerunt p̃parare ut aduerseris deo tuo: qd' Hebraice dr̃, הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ. Pro mõtibus quoq́ qui Hebraice dicũt, הָרִים soli Lxx. βροντὴν, id est tonitruũ uerterũt. Cur aũt illi spiritũ, & nos dixerimus uẽtũ, qui Hebraice uocat̃ רוּחַ, causa manifesta ẽ: quia hoc uerbo & uentus & sp̃ũs appellat̃. Quodq́ sequitur, annunciãs homini eloquium suum; cũctis ita ut nos uertimus
D interpretantibus: soli Lxx. transtulerũt ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, id est annuncians in homines Christũ suum; uerbi similitudine & ambiguitate decepti. Si em̃ legamus Christũ suũ quod Hebraice dicitur מְשִׁיחוֹ scribit̃ per has literas ו ח י ש מ, quod Lxx. putauerunt. Sin autem מַה־שֵּׂיחוֹ, ut in Hebræo est; iuxta Aquilã τὴν ὁμιλίαν αὐτοῦ, iuxta Symmachum τὸ φώνημα αὐτοῦ: iuxta Theodotionẽ, τὸν λόγον αὐτοῦ, iuxta quintã æditionẽ τὴν ἀδολεσχίαν αὐτοῦ, q̃ omnia interpretant̃, qd' sit eloquiũ eius, his literis scribit̃ ה מ, qd' dicit̃ מָה hoc est, qd' uel quid. Deinde ח י ש, quod legimus שִׂיחַ, id est eloquiũ. O aũt quod scribit̃ per solã literã ו, αὐτοῦ, id ẽ ei⁹ significat, simulq́ cõmixtũ legit̃ מַה־שֵּׂיחוֹ à superiori uerbo ה secundã literam plus habẽs. De uarietate interpretatiõis diximus q̃ molesta erit negligẽtibus, studiosis grata; nũc ad sẽsum eorũ q̃ scripta sunt trãseamus. Dedi stuporẽ dẽtibus uestris; et nõ redistis ad me, dicit dñs. Prohibui à uobis imbrẽ & plui sup̃ ciuitatẽ unã; & sup̃ alterã nõ plui; & uenerũt duæ & tres ciuitates ad unã ut biberẽt aquas & nõ sunt satiatæ; & nec sic redistis ad me, dicit dñs. Percussi uos in uento urente; & aurigine hortos uestros & uineas & oliueta atq́ ficeta; & nõ redistis ad me, dicit dñs. Misi in uos mortem in uia Aegypti, & p̃cussi in gladio iuuenes uestros; & ascende-
re

SEP. iuuenes uestros cũ captiuitate equorũ uestrorũ. Et eduxi in igne castra uestra in ira mea; & ne sic q̃dẽ reuersi estis ad me, dicit dñs. Subuerti uos sicut subuertit deus Sodomã et Gomorrã: & facti estis sicut torris erutus de igne: et ne sic quidẽ cõuersi estis ad me, dicit dñs. Propterea sic faciã tibi Israël: uerũtamẽ quia sic faciã tibi, p̃parare ut inuoces deũ tuũ Israël. Quia ecce firmãs tonitruum & creans spiritũ & annunciãs in homines Christũ suum; faciens mane, & nebulã; & ascendens super excelsa terræ, dñs deus oĩpotens nomẽ eius. Audite

E re feci putredinem caſtrorum ueſtrorum in nares
ueſtras;& nõ rediſtis ad me, dicit dñs. Subuerti uos
ſicut ſubuertit dñs Sodomam & Gomorram & fa-
cti eſtis quaſi torris raptus de incendio:& nõ redi-
ſtis ad me dicit dñs. Idcirco hæc faciam tibi ô Iſraël;

Cap. V.

a AVditē uerbum iſtud quod ego leuo ſuper uos planctum. Domus Iſraël cecidit: non adijciet ut reſurgat. Virgo Iſraël proiecta eſt in terrã ſuam: non eſt qui ſuſcitet eam.

Quia

ut qui preterita cõ
tempſiſti, ſaltē ad
ea quæ illaturus ſū
corrigaris. Cumq́;
dixerit hæc faciam
tibi: quid facturus
ſit tacet: ut dum ad
ſingula pœnarum
genera Iſraël pen-
det incertus; quæ
ideo terribiliora
ſunt, ꝗa oĩa ſuſpi-
cantur, agat pœnitentiã; ne deus inferat quæ mina-
tur. Poſtq̃ autem fecero tibi quæ me facturum eſſe
conteſtor; præparare ad inuocandũ dominum deũ
Ioel.2.g tuum. Omnis enim qui inuocauerit nomen domi-
ni, ſaluus erit. Siue præparare in occurſum dei tui:
Eccl.16.c ut uenientem ad te dñm, tota auiditate ſuſcipias. Iſte
eſt qui firmat tonitruum ſiue montes confirmat: ad
cuius uocem cœlorum cardines & terræ fundamē-
ta quatiuntur. Iſte qui creat ſpiritũ, quem in hoc lo-
co non ſpiritum ſanctum, ut hæretici ſuſpicantur:
F ſed uentum intelligimus ſiue ſpiritũ hominis: quia
Rom.8.e nemo ſcit quæ ſunt in homine, niſi ſpũs qui eſt in
eo:& ipſe ſpũs interpellat pro nobis gemitibus inef
fabilibus. Vel certe ſpiritum animam debemus acci
Pſal.103.d pere: ſecundũ illud ꝙ ſcriptũ eſt: Auferes ſpiritum
Luc.23.f eorum & deficient;& in puluerem ſuum reuertent.
Et: Pater in manus tuas cõmendo ſpiritũ meum: &
hoc dicens expirauit. Cumq́; creauerit ſpiritum an-
nunciat hominibus eloquium ſuum: ſiue annũciat
homini eloquium eius: qui cogitationũ ſecreta co-
gnoſcit, & quid latens animus tacito ſermone tra-
ctet intelligit: iuxta illud quod in Hieremia ſecũdũ
Hiere.17.b Hebraicum legimus: Prauũ eſt cor hominis & in-
ſcrutabile: quis cognoſcet illud? Ego dominus ſcru
tans cor & probans renes. Quod & in centeſimo
triceſimo octauo pſalmo ſcriptura teſtat: Imperfe-
ctum meum uiderũt oculi tui & eſt ſenſus: Anteq̃
conderer: priuſq̃ deformarer in membra; dum ad-
huc in ſemine continerer, uiderunt me oculi tui. Et
Hiere.1.a Hieremias audit à domino: Priuſq̃ te formarem in
utero noui te:& anteq̃ exires de uulua ſanctifica-
Luc.11.c ui te:& prophetam in gentibus poſui te. Et euange
liſta: uidēs, ait dñs cogitationes eorũ. Sin aũt legeri
Supra.3.b mus annuncians homini eloquiũ ſuum: iuxta ſupe
rius dictum accipiendum, in quo ait: Non faciet do
minus deus uerbum niſi reuelauerit ſecretũ ſuum
ſeruis ſuis ꝓphetis. Qui aũt annũciat cogitationes
hominis & eloquiũ eius ſiue ſuum: ipſe eſt qui facit
aurorã & diluculũ:& cõplet nubibus omnia, & gra
ditur ſuper excelſa terrarum: cuius nomen eſt dñs
deus omnipotens: Pro quo in Lxx. legit: Annũciãs
in homines Chriſtum ſuum: ſub qua occaſione hæ-
retici ſpiritũ ſanctũ creatũ uolunt ordine ſequente: G
creans ſpiritũ & annuncians in homines Chriſtum
ſuũ: ut ille creatus ſit, hic annunciet in populis. Qui
bus rñdebimus iuxta ſenſum eorum & uulgatam
æditionem: Qui creator eſt omnium, & firmat toni

Cap. V.

AVdite uerbum iſtud qđ ego aſſumã ſuper uos plãctũ. Domus Iſraël cecidit: nõ adijciet amplius ut reſurgat. Virgo Iſrl̃ ꝓiecta eſt ſuper terrã ſuã: non eſt qui ſuſcitet eam.

truum: ſiue fingit
mõtes; cõſequēter
educit uentos de
theſauris ſuis; et q̃-
ſi uniuerſitatis cõ-
ditor, filium ſuum
Chriſtum homini
bus repromittit.
Poſtq̃ autē Chri-
ſtus fuerit nuncia-
tus, tunc nobis ue
ritatis lumen ape-
ritur: non ad perfectũ: quia nunc ex parte uidemus
& ex parte cognoſcimus, & per ſpeculum & imagi- 1.Cor.13.c
nem ea quæ uetura ſunt contemplamur. Vnde ſe-
quitur: faciens mane nebulam: & aſcendens ſuper
excelſa terræ. Excelſus enim in excelſis eſt dñs: &
non habitat in humilibus qui excelſus eſt: ſed crea-
tor montiũ aſcendit in montes in his qui municipa
tum habent in cœleſtibus: & in carne ambulantes
non uiuũt ſcd̃m carnem, ſed ſcd̃m ſpiritũ. Qđ ſi iu-
xta Symmachũ & Aquilam legerimus: hæc faciam
tibi Iſraël poſtea:& cum hæc fecero tibi, præpara te
aduerſari deo tuo: ſic intelligendũ eſt: Feci ut te cor H
rigerem, quæ præteritus ſermo deſcripſit:& ꝗa no
luiſti reuerti ad me, faciam tibi quæ meo continent
arcano. Occidiſti ſeruos quos ad te miſeram: mittã
nouiſſime filium meũ: tu aũt iuxta conſuetudinem
tuam, qua ſemper uolũtati dñi reſtitiſti; præpara te
ut contradicas & aduerſeris deo tuo: iuxta illud qđ
ſcriptũ eſt: Ecce hic poſitus eſt in ruinã et in reſurre Luc.2.c
ctionem multorũ:& in ſignũ cui cõtradicet. Et hoc
dicit non quo præcipiat qd facere debeat: ſed ante
prædicit quid ſponte facturus ſit: quaſi increpans
& arguens: ut ſaltem correptus non faciat qđ præ-
dictum eſt.

Cap. V.

AVdite uerbũ iſtud quod ego leuo ſuper &c.)
Quantum ad ordinem literæ pertinet & cœ-
ptam hiſtoriæ ueritatem: decem tribus quæ appel-
lantur Iſraël ductæ in captiuitatem, nequaq̃ ad ter-
ram ſuam poſtea ſunt reuerſæ. Virgo aũt appellat
populus Iſraël: non ꝗa in uirginitatis ꝑmanſerit pu
ritate: ſed quia quondam inſtar uirginis ſit domino
copulatus. Vnde & planctũ ſuper eũ propheta iu-
betur aſſumere: quod nequaq̃ in antiquum reſti-
tuatur gradum. Quantum uero ad intelligentiam
ſpiritualem, planctũ ſuper omnem Iſraël qui deum
mente cernebat & poſtea ei ſeruire deſiuit, aſſu- Ezech.2.d
mit propheta: ſecũdum illud quod Ezechieli præ-
cipitur: ut deuoret librum in quo & intus & foris
ſcriptũ erat, lamentatio & carmen et uæ. Intus intel Cant.1.a
lige Salomonis caticum ſequens, qui ait: Introdu-
xit me rex in cubiculũ ſuũ. Et quadrageſimũ quar
tũ pſalmũ in quo ſcriptũ eſt: Omnis gloria filiæ re-
gis in

A gis intrinſecus. Foris autem eſt quicquid in litera le
gitur:& uidetur in cortice, & in medulla ſpiritus nõ
tenetur. Itaq; & iuxta literam & iuxta tropologiã,
in omnibus prophetarum libris ſcriptus eſt plan-
ctus ſuper eos qui poſt peccata agunt pœnitētiam;
Carnem ſuper illos qui
nulla peccatorum ſorde
maculati, cantico & lau-
de ſunt digni: Væ ſuper
eos qui nos agunt pœni
tentiam: ſed iuxta duri-
tiam cordis ſui theſauri-
zant ſibi iram in die iræ.

a Quiã hæc dicit dominus deus: Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum:& de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Iſraël.

Quia

Si autem ut diximus planctus eſt ſuper eos ꝗ agũt
pœnitentiam:& pœnitentia reddit uulneris ſanita-
tem quomodo iuxta Lxx. dicit, domus Iſraël ceci-
dit, amplius nõ reſurget: Virgo Iſraël errauit in ter
ra ſua: non eſt qui ſuſcitet eam? Quod ſic ſolui po-
teſt: Poſtq̃ domus Iſraël ſua uoluntate corruerit,
nequaq̃ priſtinam recipiet dignitatem: poſtq̃ uir-
go Iſraël errauerit in terra ſua, ultra inuenire nõ po
terit ſuſcitantem. Et conſidera uerborum proprie-
tates. Qui domus eſt & numerat in turba, cadere di
citur. Qui autem de numero uirginum ſi errauerit,
ob leue quoq; peccatum non poterit ſuſcitari: non
quo non ſuſcitetur, ſed nequaq̃ ſuſcitetur uirgo I-
ſraël;& nequaq̃ reſurgat domus Iſraël. Non eſt em̃
B eadem gloria eius qui ſemper ſecutus eſt dominũ,
& eius qui aberrauerit à grege; et poſtea boni paſto
ris reportatus eſt humeris. Vnde & per alium pro-
Ezech.18.g phetam dominus ait: Malo pœnitentiam peccato-
ris quàm mortem. Pœnitentiam non ſanctitati pu-
riſſimæ & eccleſiæ Chriſti, quæ non habet rugã ne-
que maculam: ſed morti & inferis cõparata ſit me-
lior. Hæc dicimus, non quo iuxta Nouatum tolla-
mus ſpem pœnitentiæ, ſed quo timidiores facia-
mus eos;& idcirco ſollicitos qui aperta ianua pœni
tentiæ, dum ſperant futura, perdunt præſentia: & ꝗ
abſq; uulnere poterant permanere, incauti uulnus
accipiunt, ut poſtea dolore crucientur. Multæ man
Ioan.14.a ſiones ſunt apud patrem meum:& ſtella à ſtella dif-
1.Cor.15.e fert in claritate: ita & reſurrectio mortuorum: ſan-
ctis ſplendentibus ſicut ſol et luna, ueſper & lucifer.
Qui autem poſt peccatũ egerint pœnitentiã, pro di
uerſitate meritorũ ſtellis albis equabunt. a ¶ Quia
hæc dicit dominus deus: Vrbs de qua egredieban-
tur mille, relinquentur &c.) Cauſas quibus domus
Iſraël corruens non reſurgat:& uirgo Iſraël errans
uel proiecta in terram non habeat ſuſcitantem: red-
dit ſermo diuinus: Vrbs, inquiens, de qua egredie-
bantur mille, relinquentur in ea centum: & de qua
egrediebantur centũ, relinquentur in ea decem in
domo Iſraël: ut ubi quondã fuerat multitudo, pro-
pter nimiam uaſtitatē uix decima remaneat pars.
Et ne omnino hærentes literæ, ſacramenta nume-
rorum relinquamus intacta: Septenarium nume-
Gen.2.a rum eſſe ſanctum, etiam ſabbatum probat: in quo
requieuit deus ab omnibus operibus ſuis. Et iubet
ne quid in eo operis ſeruilis fiat, niſi ea tantum q̃ ad
animam pertinent & ne in eo onera portemus. Vn C
de & in ſolitudine qui die ſabbati ligna collegerat
quæ arſura ſunt, ſententia domini condemnat. Et
ſeptem hebdomades complēt numerũ ſanctæ pen-
tecoſtes:& iubileus annus remiſſionis tubarumq;
clangentiũ hoc numero
texitur. In ſeptimo quo-
q; menſe figuntur taber
nacula:& Hebræus, cum
ſex annis ſeruierit, anno
ſeptimo liberabitur. No
uit & hoc ſecularis philo
ſophia & medicorum li-
bri: quorũ Galenus diſertiſſimus atq; doctiſſimus
ſcripſit ternos libros περὶ κρίσεων καὶ τῶν κριτικῶν ἡμε-
ρῶν: In quibus ſeptenarij numeri oſtendens poten-
tiam: ardentiſſimas febres ſeptimo dicit ſolui die:
aut ſi tanta humoris noxij & pituitæ fuerit magni-
tudo, ut primæ hebdomadis nequaq̃ feruore con
ſumpta ſit: ſecundæ hebdomadis ultimus expectat
dies, id eſt quartuſdecimus. Quod ſi hunc, ut iuxta
Hippocratem loquar, ἡ νόσος uicerit, tranſeunt ad
uiceſimam primam diem, hoc eſt ad finē tertiæ heb
domadis: ita ab initio mundi diebus conditis, ut o-
mnes labores & moleſtiæ ſeptimo numero cõquie-
ſcant. Deniq; & captiuitas populi Iſraël tēpliq; ſub-
uerſio, ſeptuageſimo anno deſolationis impleta eſt:
& ſeptem aſtra iuxta numerum dierum dicuntur
errantia. De cuius numeri ſacramentis in Scipionis D
ſomnio plenius narrat Tullius; & obſcuriſſimus
Platonis Timæus liber eſt: qui ne Ciceronis quidē
aureo ore ſit planior. Sicut igitur ſeptenarius nu-
merus habet ſacramentum ſuum: ſic ſanctificatus
atq; perfectus: & ut ita dicam, uerus eſt numerus,
qui unione retinetur: & unius dei maieſtate con-
cluditur. Vnde dicit filius: Ego in patre, & pater in Ioan.14.b
me: uolenſq; omnes unum eſſe cum patre, loqui-
tur ad eum: Pater da, ut ſicut ego & tu unum ſu- Ibi.17.c
mus: ſic & iſti in nobis unum ſint. Prima ergo bea-
titudo eſt eſſe in primo numero, qui unus & ue-
rus eſt. Secunda in ſecundo: id eſt in decade. Tertia
in tertio, id eſt in hecatontade. Sicut enim decas de-
cima unione completur: ſic hecatontas ex decem
decadibus ſtruitur. Quartus numerus qui millena
rio numero continetur, de decem conſtat hecaton-
tadibus. Cũ igitur quis egerit pœnitentiam, de mil-
lenario & quarto numero uix reuertitur ad cente-
narium & tertium numerum. Rurſum qui in cen-
tenario eſt, uix redit ad ſecundum primæ decadis
numerum; atq; ita ſit ut domus Iſraël quæ corrue-
rat, non poſſit reſurgere:& uirgo Iſraël quæ erra-
uerat in terra non habeat ſuſcitantem: quia qui ſe-
mel ab unione diſceſſerit:& illam puriſſimæ uirgi-
nitatis perdiderit gloriam: de qua Apoſtolus di- 2.Cor.11.a
cit: Zelo enim uos zelo dei: & ſtatui uos uni uiro
uirginem caſtam exhibere Chriſto, in qua non eſt
macula neq; ruga: priſtinum ſtatum & unionis bea
titudinem recipere non ualebit: & uix ei concedet
ut de mille reuertatur ad centũ, & de centũ ad decē
redeat

E redeat. Hæc breuiter ſum locutus: ne omnino ĩ hoc
capitulo propter numerorum difficultatem fugiſſe
uiderer tropologiam. a ¶Quia hæc dicit dn̄s do
mui Iſraël &c.) Mos eſt ſcripturarū ſemper aduer-
ſis læta ſubiungere: & poſtq̄ triſtia deus fuerit cō-
minatus, ad pœni-
tentiā eos quos ter
ruit ꝓuocat: iuxta
illud qđ in Eſaia le
Eſa.1.d gimus: Væ gens
peccatrix, ppl's ple
nus delictis, ſemen
peſſimū filij iniq.
Cūq; dixiſſet, terra
ueſtra deſerta, ciui
tates ueſtræ igne
cōſumptæ, regio-
nes ueſtras coram
uobis alieni come
dent: loquitur ad
eos meliora ꝓmit-
Ibidem.d tēs: Lauamini, mū
di eſtote: auferte
malicias ueſtras ab
animis ueſtris. Diſcite benefacere, quærite iudiciū:
iudicate pupillo: iuſtificate uiduā: & uenite diſpute
mus, dicit dn̄s. Quomodo ergo in Eſaia quos ſæue
ra uoce terruerat, blanda oratione ſuſtētat: ita & in
F hoc propheta quibus dixerat domus Iſraël cecidit,
non adijciet ut reſurgat: uirgo Iſraël errauit in ter-
ra, non eſt qui ſuſcitet eam: Nunc loquitur ad eos,
& dicit: domus Iſraël, id eſt decē tribus: quærite me
& uiuetis: quoniam in eo quod me non quæritis,
eſtis mortui. Cumq; quæſieritis, inuenietis: & cum
inueneritis, uiuetis. Et nolite quærere Bethel, ĩ qua
erat uitulus aureus: & Galgalam locum idololatriæ:
Oſee.9.d de quo & ſupra dixi: Omnis malicia eorū in Galga
בְּאֵרְשָׁבַע lis. Et in Berſabeæ non tranſibitis. Pulchre in Ber-
ſabeæ, inquit, hoc eſt ad puteum iuramenti nō tran
ſibitis: ubi ſi qn̄ errabat tribus Iuda, idola adorare
conſueuerat. Intantum autem ſimulachrorum cul-
tu furebat Iſraël, ut nequaq̄ contentus idolis ſuis,
ad aliena tranſiret. Deniq; Galgala, inquit, captiua
ducetur, & Bethel erit inutilis ſiue penitus nō ſub-
ſiſtens: cum idola in ea ſubuerſa fuerint. De Berſa-
beæ omnino tacuit: quia uictis decem tribubus,
urbs nomine Berſabeæ quæ erat in tribu Iuda illo
tempore, nec capta nec deſtructa eſt. Simulq; ani-
maduertendum quod Lxx. interpretes in præſenti
loco nomen Berſabeæ interpretati ſunt dicentes,
τὸ φρέαρ τοῦ ὅρκου, id eſt, puteum iuramenti: & in poſte
rioribus ipſum nomen poſuerunt. Viuit deus tuus
Dan: & uiuit uia Berſabeæ. Viam autē Berſabeæ
poſuerunt: quod de Iſraël longo itinere pergebant
ad ultimos terminos Iudæ: q erāt in Geraris, & Ae-
gyptiæ ſolitudini iungebantur, ut idola colerēt. Eſt
autē locus in quo habitauit Abrahā: & ex eo quod
Gene.26 cū Abimelech datis ſeptē ouibus in fœdus mutuū
iurauerunt, appellatus eſt puteus iuramenti, ſiue

a HEB. Quia hæc dicit dominus domui Iſraël: quærite me & uiuetis: & nolite quærere Bethel, & in Galgala nolite intrare: & in Berſabeæ ne tranſieritis: quoniam Galgala captiua ducetur: & Bethel erit b inutilis. Quærite dn̄m & uiuite: ne forte cōburatur ut ignis domus Ioſeph: & deuorabit & nō ſit qui extinguat Bethel.

Qui

SEP. Quia hæc dicit dn̄s ad domum Iſraël: quærite me & uiuetis: & nolite q̄rere Bethel: & in Galgala ne ingrediamini: & ſuper puteum iuramēti nō tranſeatis: quia Galgala captiua ducetur: & Bethel erit quaſi nō ſit. Querite dn̄m & uiuite: ne forte ſuccēdatur ut ignis domus Ioſeph & deuoret eam & non ſit qui extīguat domū Iſraël.

Qui

puteus ſeptimi, propter numerum ſeptem ouium G
שָׁבַע enim utrunq; ſignificat. Præcipit aūt ſecundū
leges allegoriæ domui Iſraël, id eſt his q ſibi noticiā
dei pollicentur: ut non quærant Bethel & non in-
troeant in Galgalam: & nō tranſeant uel aſcendant
ad puteū iuramen
ti, ſed magis quæ-
rant deū & uiuant
in eo. Quærūt aūt
Bethel, quod inter
pretatr̄ domus dei,
qui dicunt: templū
dn̄i, templū dn̄i: &
confidunt in ædifi
cijs: de quibus dn̄s
ad diſcipulos loq̄-
batur: Veniēt dies Luc.21.b
in quibus nō relin
quetur lapis ſuper
lapidem qui nō de
ſtruatur. Et ingre-
diuntur in Galga-
lis: qui poſt aduen
tū Chriſti rurſum
cupiunt circūcidi. In Galgalis enim ſecundo popu-
lus circūciſus eſt. Vnde & ipſe locus nomen acce-
pit: eo quod abſtulerit dn̄s opprobriū Aegypti ab
eis. Et in Berſabeæ, inquit, ſiue ad puteum iuramen
ti non tranſibitis, ne illos putetis terminos Iudææ H
quos olim ſecundū literam ſcriptura promiſerat à
Dan uſq; Berſabeæ: nec dicatis ultra cū propheta: Pſal.75.a
Notus in Iudæa deus, in Iſraël magnum nomē eius: Ibi.18.a
ſed audite cum apoſtolis: In omnem terram exiuit
ſonus eorum: & in fines orbis terræ uerba eorum:
quia Galgala, id eſt carnis circūciſio, captiua ducetr̄ à
uera circunciſione cordis, & Bethel quam putatis
domū dei, non ſubſiſtet: ſiue ut melius arbitror erit
inutilis, id eſt אָוֶן: ut nequaquā appelletur domus
dei, ſed uocetr̄ domus inutilis ſiue idoli. Aliter, Quæ
rit Bethel qui tantū literā ſequitur occidentem, nec
ſenſum qui deus eſt quærit in uerbis: & intrat in
Galgala qui ad maiores enititur reuelatiōes, ſuper-
norum ſibi ſcientiā repromittens, tranſitq; ſiue aſcē
dit ad puteum: de quo Samaritana haurire cupiens Ioā.4.a
aquas, quæ ſitim ſatiare non poſſent: ignorabat eū
de cuius uentre procedunt flumina ſalientis aquæ
in uitam æternā. b ¶Quærite dn̄m & uiuite &c.)
Quomodo ex perſona dei dicitur: Quærite me &
uiuetis: ita ꝓpheta de domino loquitur, ut quærāt
eum: & uiuant. In eo enim quod quærunt dn̄m ui-
uere incipiunt: ſin autem nō quæſierint eum: & id-
circo nō uixerint, ſtatim ſuccendetr̄ ut ignis domus
Ioſeph: quam propter Hieroboam qui de tribu E-
phraim & de domo Ioſeph fuit: decem tribus ſenti
re debemus quæ appellabantur Iſraël: & ex maiore
populi parte nomen priſtinum poſſidebant. Duæ
aūt tribus quæ regebātur à ſtirpe Dauid qui de tri
bu Iuda fuit, uocatæ ſunt Iudas: & poſſidebant Hie
ruſalem, in qua erat tēplum dei. Cūq; ſuccenſa fue-
rit domus

A rit domus Ioſeph, deuorabit atq; conſumet Bethel,
de qua ſuperius dixi: Nolite quærere Bethel, & nō
erit qui extinguat, cum à regibus ſuis fuerit incēſa.
Pro Bethel in Lxx. legitur domus Iſraël, ſenſum ma
gis q̄ uerbum interpretantibus, ut ſuccedente rege
Hieroboam, & cū-
ctis deinceps regi-
bus qui ei in impe
rio ſucceſſerunt: ar
deāt decem tribus
quæ appellabātur
Iſraël. Iſte eſt ignis
qui ſuccenditur ſi-
ue reſplendet & in
flammat domū Io-
ſeph ut cōſumatur
Bethel de quo ali-
Eſa.50.d bi dicitur: Ambu-
late in lumīe ignis
ueſtri, & in flāma
quam ſuccendiſtis.
Et quia crebro do
mum Ioſeph pro-
pter Hieroboam,
1.Reg.12.d qui à ſtirpe Dauid populū dei ſeparauit, & uaccas
fecit aureas in Dan & in Bethel, & dixit, nō eſt pars
nobis in Dauid, neq; hæreditas in filio Ieſſe: ad per-
ſonam hæreticorum retulimus qui ſermone cōpoſi
B to, decora atq; formoſa: & ut ita dicam, aurea ſimu-
lachra finxerunt, & adorant opera manuum ſuarū,
& agriculturæ ſub uaccarum ſpecie ſibi imaginem
repromittūt, dicitur ad eos: Quærite dominum &
Ioan.14.a uiuite, eum qui dixit: Ego ſum uia, ueritas & uita:
ut poſtq; ambulauerint in eo & inuenerint uerita-
tem: tunc incipiant uiuere qui prius mortui erant.
Et niſi hoc fecerint, diaboli comburentr̄ ardoribus:
nulluſq; poterit inueniri de principibus eorū qui
& ipſi hæretico igni ſuccenſi ſunt, qui poſſit uoran
tem cuncta flammam reſtinguere, & præcipue Be-
thel quæ falſum ſibi domus dei nomen aſſumit.
a ¶Qui conuertitis in abſynthium iudicium &c.)
Multum in hoc loco ab Hebraica ueritate æditio
uulgata diſcordat, ſicut abſq; cōmonitione noſtra
ex his quæ propoſuimus, prudens ſtatim lector in-
telligit. Itaq; exponamus primū iuxta Hebræos, &
poſtea quid nobis uideatr̄ in trāslatione Lxx. Chri-
ſto [illegible] eruimus pandēte, dicamus. Domus Ioſeph,
id eſt, domus Ephraim, ac per hoc regia & Bethel:
ſiue ſicut Lxx. tranſtulerunt domus Iſraël, id eſt, &
reges & populi & cultores & idola, pariter ſubuer-
tētur, qui iniquo iudicio deū ad iracundiā prouo-
cant. Et conuerterunt dulcedinem iudicij in abſyn-
thij amaritudinem: quod genus eſt herbæ amariſſi-
mæ: aſſumentes iniquitatē, & iuſticiā relinquentes.
Quæ ſit autem iſta iuſticia, ſequens uerſus oſtēdit.
Facientem Arcturū & Orionem, & conuertentem
in mane tenebras, & diē nocte mutantē. De quo ſu
pra dixerat: formans montes, & creans uentū, & an
nuncians homini eloquiū ſuum, faciēs matutinam

a HEB. Qui conuertitis in abſynthium iudiciū, & iuſticiam in terra relinquitis facientē Arcturum & Orionē & conuertentē in mane tenebras, et diem nocte mutātē. Qui uocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciē terræ: dominus nomen eius. Qui ſubridet uaſtitatem ſuper robuſtū, & depopulationem ſuper potentem affert.

Odio

SEP. Qui facit in excelſo iudicium & iuſticiā in terra poſuit: qui facit omnia & transformat & conuertit in mane umbram mortis, & diem nocte contenebrat. Qui uocat aquam maris, & effundit eam ſuper faciē terræ: dominus deus omnipotens nomen eius. Qui diuidit contritionem, & miſeriam ſuper munitionem adducit.

Odio

nebulā, & gradiēs ſuper excelſa terræ: dn̄s deus ex- C
ercituū nomē eius, ipſe eſt creator Arcturi qui He-
braice כִּימָה dicitr̄, & à Symmacho & Theodotio-
ne εἰς πλειάδα uertitr̄: quē uulgo bootē uocāt: quodq;
ſequitr̄, Oriona, qui Hebraice dicitr̄ כְּסִיל, Symma-
chus abſolute ſtel-
las, Theodotio in-
terpretatus eſt ue-
ſperum: Hebræus
aūt qui nos in ſcri-
pturis ſanctis eru-
diuit, כְּסִיל inter-
pretari putat ſplen
dorem, & ſignifica
re generaliter aſtra
fulgentia. Quādo
aūt audiuimus Ar
cturum & Oriona
nō debemus ſequi
fabulas poëtarū, et
ridicula ac porten-
toſa mendacia: qui
bus etiam cœlū in-
famare conātur &
mercedem ſtupri inter ſydera collocare: dicētes Ar
cturum, pluuiaſq; Hyadas geminoſq; Triones: ar
matumq; auro circūſpicit Oriona: Sed Hebræa no
mina quę apud eos aliter appellantr̄, uocabulis fabu
larum gentiliū in linguā noſtrā eſſe trāslata. Qui nō D
poſſumus intelligere quod dicitr̄ niſi per ea uocabu
la quę uſu didicimus & errore combibimus. Vnde
& in Regum uolumine רְפָאִים Hebræū, Græci Ti
tanas trāſtulerunt, quæ apud ethnicos celeberrima
fabula eſt: ex qua in laudes deorū ſcribunt γιγαντο-
μαχίας, & tela Typhoëa & īpoſitū Enceladæ Ethnā
montem, ad cuius motū Trinacria cōtremiſcat. Iſte
aūt deus creator omniū, qui facit Arcturū & Orio-
nem, noctē in diē & diē in noctē cōmutat, & aquas
maris amariſſimas æthereo calore ſuſpēſas excolat,
& eliquat in dulcē pluuiarū ſaporē, inſtar medicina
lis cucurbitæ, quæ calore ſuperioris gyri, humorē
& ſanguinem ſurſum trahit: ex quo diſcimus unde
ſint pluuiæ. Quodq; ſequitr̄: Qui ſubridet uaſtitatē
ſuper robuſtū: ad præſens tēpus reuertitr̄, & eſt or-
do: Qui creator eſt omniū, cōminatur etiā captiui-
tatem ſuper Samariā, & depopulationē ſuper potē-
tem adfert: qm̄ cōuertit in abſynthiū iudiciū, & iuſti
ciam relinquit in terra. Vbi nos diximus, qui ſubri
det: Aquila interpretatus eſt, ὁ μειδιῶν, proprie autē
μειδίαμα dicitr̄ qđ nos ſubriſionē poſſumus appella
re, qn̄ quis iraſcitr̄ & apertis paululū labijs ſubridere
ſe ſimulat, ut iræ oſtēdat magnitudinē. Dicamus &
iuxta Lxx. Deus in excelſo facit iudiciū: qn̄ iudicat
ueritatē, & reddit unicuiq; ſecundū opus ſuū: & o-
mnis qui imitator & filius eius eſſe deſiderat & eſſe
perfectus, ſicut pater eius perfectus eſt, qui moratr̄ Matth.5.g
in cœlo: facit in excelſo iudicium, & nō imitatur eū
iudicem qui deum non timebat, & hominem non
uerebatur, & peruerſitate iudicij, ſententiam ſuam

E non leuabat ad cœlum; ſed ad humilia detrahebat.
Quodq́; ſequitur,& iuſticiam in terra poſuit,iuxta
illud debemus accipere,quod dederit nobis Chri-
ſtum iuſticiam ſuam & non proiecerit eam, ſed de-
poſuerit in terrã: ut omni iniquitate ſuperata, nos
de terrenis cœle-
ſtes faceret. Ego
puto ex hoc loco
etiam gentilẽ poë-
tam furatum fu-
iſſe;qui de ruſtico-
rum ſimplicitate et
beatitudine ediſſe-
rens intulit;extrema per illos iuſticia;excedens ter-
ris ueſtigia fecit. Quod autẽ dicunt,faciens omnia
atq; transformans;uno uerbo Arcturum & Orio-
na comprehendunt,negligentes proprietatẽ nomi
num in Græcũ transferre ſermonẽ.Trãsformat aũt
deus omnia,quãdo facit de terrenis cœleſtia,& ho-
mines angelorꝝ donat ſimilitudine:qñ luna ſolis ful
gore rutilabit,& ſol habebit lumen ſeptuplũ;qñ ani
mal,& infirmus & corruptibilis homo transforma
tur in ſpiritualẽ & robuſtũ & in incorruptũ, mutãs
gloriam nõ naturã,qñ intelligentes fulgebunt ſicut
ſplendor firmamẽti,& implebit̃ quod ſcriptum eſt:
1.Cor.15.e Alia gloria ſolis,alia gloria lunę,alia gloria ſtellarũ.
Stella enim à ſtella differt in claritate; ſic & reſurre-
ctio mortuorꝝ. Quãdo omnis creatura liberabitur
de ſeruitute corruptionis in libertatẽ gloriæ filiorꝝ
F diei. Iſte deus qui cuncta trãsforma t, etiã umbram
Luc.1.g mortis mutat in lucẽ;qñ hi qui ſedebant in tenebris
& umbra mortis,uiderunt lucẽ magnã,& qui erant
filij noctis & tenebrarum,facti ſunt filij lucis & filij
diei.Iſte eſt deus qui etiam diem uertit in tenebras:
Ioan.19.g eorum diem qui dixerunt;crucifige,crucifige eum:
aufer de terra talem;quando ab hora ſexta in typũ
Iudaicæ cæcitatis dies in noctem uerſus eſt. Et non
ſolum ſecundum literam,ſed etiam ſecundũ altiorẽ
intelligentiam;lux quæ eis oriebatur in lege & pro
phetis,uerſa eſt in tenebras,ignorantibus, quid le-
gant,quid audiant, ut impleatur de illis quod ſcri-
Pſal.69.d ptum eſt; Obſcurentur oculi eorum ne uideant;&
dorſum eorum ſemper incurua. Iſte deus uocat ad
ſe aquam maris,& effundit eam ſuper faciem terrę,
de peccatoribus iuſtos faciens. Ad quod exponen-
dum,unum tãtum ſtudio breuitatis ponamus exẽ-
Act.8.d plum.Paulus apoſtolus quaſi turbo uiolẽtus & ſæ-
ua tempeſtas,& tumentes maris gurgites perſeque
Roma.15.c batur,& opprimere nitebatur eccleſiã dei.Qui uo-
catus à domino, effuſus eſt ſuper faciem uniuerſæ
terræ,ut prædicaret euangelium de Hieroſolymis
uſq; ad Illyricum, & ædificaret non ſuper alterius
fundamentum,ubi iam fuerat prædicatũ,ſed uſque
ad Hiſpanias tẽderet,& à mari rubro,imò ab Oce-
Pſal.18.b ano uſq; ad Oceanum curreret, imitans dominum
ſuum & ſolẽ iuſticiæ,de quo legimus: à ſummo cœ
lo egreſſio eius,& occurſus eius uſq; ad ſummum
eius;ut ante eum terra deficeret,quàm ſtudiũ præ-
dicandi.Iſte deus & contritionem diuidit ſuper for

a HEB. Odio[a] habuerunt
in porta corripientem, &
loquentem perfecte abo-
minati ſunt.

Idcirco

titudinem;ut eos qui male fortes ſunt,imbecilles fa G
ciat,& imitari poſſint Apoſtolum dicentem;quan- 2.Cor.
do infirmus ſum:tunc fortior ſum.Nam & filij hu-
ius ſeculi prudẽtiores ſunt filijs lucis in generatio- Luc.16.
ne ſua.Fortitudo corporis,imbecillitas animæ eſt,
& rurſum animæ
fortitudo,imbecil-
litas corporis eſt.
Igit̃ dominus qui
omnia ratione di-
ſpenſat, & uero fa-
cit cũcta iudicio;di
uidit cõtritionẽ ſu
per robuſtum inimicum, ut inducat miſeriã ſuper
munitionem quæ ſe erigit contra ſcientiam dei.De
qua & in Prouerbijs legimus; Ciuitates robuſtas Prouer.
ingreſſus eſt ſapiens & deſtruxit munitionẽ in qua
confidebant impij.Hoc & ad omnẽ quidem forti-
tudinem ſecularẽ,ſed proprie cõtra hæreticos facit;
qui argumentis & ſophiſmatibus & arte dialectica,
dogmatum falſitatẽ roborare conãtur.Sed deſtruit
eam ſapiens uir,& dei adiutus auxilio,omnẽ muni
tionem oſtendit eſſe uaniſſimam, ut inducat ſuper
eam miſeriam,& inclinata ſuperbia,poſſit cũ Apo-
ſtolo dicere:Miſer ego homo;quis me liberabit de Roma.7.
corpore mortis huius? a ¶Odio habuerunt in
porta &c.)Hi ſuper quos deus ſubridet uaſtitatem
& affert in eos populationem, qui in malo robuſti
ſunt,& ad opprimendũ potentes,odio habuerũt in
porta,id eſt,in iudicio corripientẽ,uel me, uel alios H
prophetas qui ad eos miſſi ſunt,& loquentẽ perfe-
cte ſiue uerbũ immaculatũ,ut interp̃tatus eſt Sym-
machus;aut λόγον ὅσιον, id eſt, ſermonẽ ſanctum,ut
Theodotio & Lxx.tranſtulerunt. In porta autẽ iu-
xtaueterẽ Iudaici morẽ,populi fuiſſe iudicia,& ſæ-
pe legimus & crebro interp̃tati ſumus, ut nec agri-
cola ad cauſam ueniens,frequẽtia ciuitatis & nouo
terreret̃ aſpectu,nec urbis habitator longe ab urbe
properaret,& ſubuectionẽ quæreret iumẽtorum.
Hoc iuxta literam dixerimus,cæterũ grande pecca Matth.
tum eſt odiſſe corripientẽ,maxime ſi te nõ odio ſed
amore corripiat; ſi ſolus ad ſolũ, ſi aſſumpto fratre
altero,ſi poſtea præſente eccleſia;ut nõ ſtudio detra
hendi,ſed emendationis tuæ uideatur crimen inge
rere.Duplices portas,mortis & uitæ uitiorum atq;
uirtutum,ſæpe in ſcripturis legimus,ut illud in pſal
mis; Qui exaltas me de portis mortis,ut annunciẽ Pſal.9.c
omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Haud
dubium quin eccleſiam ſignificet excelſum montẽ
Sion,& ciuitatem dei uiuẽtis Hieruſalem cœleſtẽ,
& multitudinem angelorꝝ, & eccleſiã primitiuorũ
qui ſcripti ſunt in cœlis. Qui in portis Sion fuerit
exaltatus,portas mortis timere nõ poterit, de qui-
bus Petro dominus loquebatur; Super hanc petrã Matth.
ædificabo eccleſiam meam,& portæ inferi nõ præ-
ualebunt aduerſus eã.Portas uirtutis manifeſte in
alio pſalmo diſcimus; Aperite mihi portas iuſticiæ, Pſal.117.
ingreſſus in eas cõfitebor dño.Hæc porta domini;
iuſti intrabunt in eam.Deniq; & ſapientia in portis
ciuitatis

SEP. Odio habuerunt in
portis arguentem, & uer-
bum ſanctum abomina-
ti ſunt.

Propterea

A ciuitatis confidens dixit;Quanto tempore innocẽ-
tes obtinuerint iuſticiam, non confundentur. Ego
portas ciuitatis,hoc eſt,animæ credẽtis in Chriſtũ,
puto eſſe uirtutes per quas ad credentes Chriſtus
ingreditur.Et quia non eſt ſcriptũ in quibus portis
oderint corripien-
tem;utrum in ma-
lis an in bonis; nos
ad utrunq; refera-
mus.In uitiorꝝ por
tis ſtantes peccato
res arguit ꝓpheta,
& idcirco deteſta-
tioni habet̃ ab eis.
Aut certe ipſe pro
pheta ſtat in portis
initijsq; uirtutũ;&
odio habet̃ ab his
quos corripit, nec
ſufficit peccatori-
bus odiſſe in por-
tis arguentem ſiue
corripientem; niſi
uerbũ ſanctũ abo-
minentur quod de
eius ore profertur.
Matth.10.d Qui enim nõ reci-
pit prophetã,nõ re
cipit eum qui miſit illũ.Sin autẽ uerbum ſanctũ uel
B qui perfecte loquebatur abominati ſunt:porrò uer
Pſal.15.c bũ ſanctũ dñs eſt Ieſus,de quo dicit̃; Nõ dabis ſan-
ctum tuum uidere corruptionẽ:Omnes Iudæi dicẽ
tes anathema Ieſu;uerbum dei abominantur,quod
& perfectum & ſanctũ & immaculatũ eſt. Abomi-
natio enim peccatori eſt pietas. Quicquid autẽ de
Iudæis diximus tam ad ethnicos q̃ ad hæreticos re
ferri poteſt, quorum alij omnes ſcripturas ſanctas
abominantur in quibus uerbũ dei eſt. Alij dũ per-
uerſe intelligunt quod legunt;abominationem po-
nũt in domo dei. a ¶Idcirco pro eo &c.)Ne for-
ſitan putaret Iſraël quod propter ſolã idololatriam
hoſtibus traderetur ad pœnã;iungit & cætera quæ
amiſſa ueritatis religione cõmiſerit.Diripiebatis,in
quit,pauperem ut ab eo tolleretis,qui uictui neceſ-
ſaria uix habebat,& quicquid precioſum uidebatis
& pulchrum,ueſtris uſibus tradebatis. Vnde & ex
precio eorum quæ rapiebatis & tollebatis à paupe
re,domos quadro lapide ædificaſtis,ut ſpoliãtes ho
mines,parietes marmoribus ueſtiretis; quas quia
ædificaſtis de rapinis,& non ſolum manſioni & te-
cto,quod exigit humana fragilitas; ſed pulchritudi
ni & delicijs præparaſtis, repentina captiuitate, uel
morte ſubtracti nõ habitabitis in eis.Vineas quoq;
amantiſſimas futuris potibus prouidentes planta-
ſtis,& non bibetis ex eis uinum; quia ego uniuerſa
ſcelera ueſtra & peccata cognoui, & peccata fortia
quæ meam iracundiam prouocarunt; Qui eſtis ho
ſtes iuſticiæ ſiue omnis iuſti,& accipitis munera, &
pauperes in iudicio deprimitis; Ideo qui pauper &

a HEB. Idcirco[a] pro eo quod
diripiebatis pauperem, &
prædam electam tolleba-
tis ab eo; domos quadro
lapide ædificabitis,& non
habitabitis in eis. Vineas
amantiſſimas plantabitis,
& non bibetis uinum ea-
rum,quia cognoui multa
ſcelera ueſtra & fortia pec-
cata ueſtra;hoſtes iuſti,ac-
cipientes munera, & pau-
peres in porta deprimen-
tes;ideo prudens in tem-
pore illo tacebit; quia tem
pus malum eſt.

Quærite

prudens eſt,cum furentem iudicem uiderit, tacebit C
in tempore illo;quia tempus malũ eſt. Vel certe ita
intelligendum;Quid prodeſt nunc uicina captiuita
te ueſtra enumerare peccata;cum iam nullum reme
dium ſit,& muros urbium ueſtrarum hoſtilis cin-
gat exercitus? Poſ-
ſumus hoc ipſum
& de hæreticis di-
cere; qui diripiunt
pauperes ſiue ſtri-
cta manu ꝑcutiunt
caput eius; hoc eñ
Grę ce ſignificat κα-
τεκονδυλίζετε πτωχούς,
iuxta illud qđ ſu-
pra legimus percu
tiẽtes in capite pau
perem. Non enim
percutiunt hæreti
ci niſi pauperẽ qui
ſuſtinere nõ poteſt
cõminationẽ, nec
in alijs mẽbris, ſed
in principali cor-
dis & in fidei ueri-
tate. Pauperes re-
or qui ſimplici cõ-
tenti fide,hæretico
rum maliciæ nõ ualent reſpõdere. Sed & quicquid
boni operis in dei munera præpararunt,niſi aduer D
ſarijs reſtiterint,perdent tẽpore pugnæ atq; certa-
minis,qui aduerſarij compoſitione ſtructuraq; uer
borum ædificant ſibi domos;ut tuti maneant & ſe-
curi.Sed nõ habitabunt in eis cũ ab eccleſiaſticis ui-
ris deſtructæ fuerint atq; ſubuerſæ. Et nõ ſolũ do-
mos ædificant,uerumetiã amãtiſſimas quoq; & de-
ſiderabiles plantant uineas;ut Chriſti myſteria mẽ-
tiantur;ſed non bibent ex eis uinũ,niſi quod eſt fu-
ror draconum inſanabilis;Expectauit enim dñs,ut
iſtæ uineæ afferrent fructus, & non attulerũt uuã,
ſed ſpinas uel labruſcã;nec iudiciũ ſed clamorẽ,quo
contra deum ſuũ inſano ore blaſphemant. Ideo aũt
non habitabunt in domibus ſuis, & nõ bibẽt uinũ
earum quas plantauerãt uinearum; quia cognouit
dominus multas impietates eorũ.Hic cognitio, nõ
iuxta illud intelligenda eſt quod alibi legimus;Co-
gnouit dominus eos qui eius ſunt; ſed quod nihil 2.Timo.2.c
deum lateat,& omnia peccantiũ ſecreta cognoſcat.
Cognoui,inquit,multas impietates; quæ non ſolũ
multæ ſed & fortes ſunt, & opprimentes ſiue con-
culcantes ipſam iuſticiam;uel eum qui iuſtus eſt.Et
accipitis,inquit,commutationem,pro qua commu
tatione omnes ſimiliter ἀλλάγματα, id eſt, propicia-
tionem tranſtulerunt;nos munus diximus,ἄλλαγμα
autem iuxta idioma ſcripturarum precium dicitur,
quod in euangelio quoque legimus; Aut quam da Matth.16.d
bit homo commutationem pro anima ſua. Paupe-
res quoque in portis declinauerunt, id eſt, ἐκκλίνον-
τες,ſiue ut Symmachus interpretatus eſt; oppreſſe-
runt

SEP. Propterea quia pu-
gno ꝑcutiebatis pauperes,
& munera electa accipie-
batis ab eis; domos dola-
tis lapidibus ædificaſtis,et
non habitabitis in eis. Vi-
neas deſiderabiles planta-
ſtis, & nõ bibetis uinũ ea-
rũ, quia ego cognoui mul
tas impietates ueſtras, &
fortia peccata ueſtra; con-
culcãtes iuſtũ, accipientes
cõmutationes et pauperes
in portis declinantes,ideo
qui intelligit in tp̃e illo ſile
bit,quia tẽpus malum eſt.

Quærite

E runt:ut contra iudicij ueritatem precio ſententiam uenderent:incurrentes in illud quod ſcriptum eſt:
Deut.16.d Munera excæcant oculos etiam ſapientium. Quæ accipiunt hæretici,ut auſteritatem ſcripturarũ quæ peccatoribus tormenta denunciant, uertant in beatitudinem: & cum diuitibus proſpera quæq; promittant tantum apud pauperes truculenti ſũt & ſeueri. Qñ igitur uir eccleſiaſticus & prudẽs atq; intelligens multas impietates ĩ ea quæ uocaẽ domus dei eſſe cognouerit,& non ſolũ multas,ſed & fortes, & q̃ opprimere poſſint iuſticiam,& in tantum doctorum rabiem proceſſiſſe: ut accipiant preciũ in iudicio, & oĩa pro muneribus faciant,pauperes quoque deuitent in portis,& audire contemnant, taceat in illo tempore:ne det ſanctum canibus, & mittat margaritas
F ante porcos,qui conuerſi conculcent eas, & imite-
Hiere.15.d tur Hieremiam dicentem:ſolus ſedebam: quia ama-
Pſal.140.c ritudine repletus ſum.Et illud in pſalmis: Singularis ſum ego donec tranſeam. a ¶Quærite bonum &c.)Dicitis deum eſſe uobiſcum, quia ſitis fi-
Ioan.8.e lij Abraham:audite quod ſequiẽ: Si filij eſtis Abrahæ:opera patris ueſtri facite. Quæ ſunt opera patris ueſtri Abrahæ? Diligite bonum & nõ malum. Grande peccatum eſt,non ſolum facere malum ſed & diligere. Multi peccant,& expleto uoluptatis ardore mordentur cõſcientia ſua,& pœnitet eos peccati ſui. Qui autem non ſolum non dolet ſe feciſſe quod malum eſt,ſed in ſuo ſcelere gloriatur,iſte im-
Prouer.18.d plet illud quod ſcriptum eſt: Peccator cum uenerit in profundum impietatis contemnit. Quærite ergo bonum & non malum: Si enim quæſieritis bonum,in eo quod quæritis bonum, ſtatim repellitis malum. Nunquàm autem quæreretis bonum, niſi prius repelleretis malum,implentes uerba pſalmi-
Pſal.36.e ſtæ dicentis: Declina à malo & fac bonum. Cumq; quæſieritis bonum & uitaueritis malum:tunc uiue-
Ioan.14.a tis in eo qui dicit,Ego ſum uita. Bonũ quærit, qui
Ibid.10.c credit in eũ qui in euãgelio loquitur: Ego ſum pa-
1.Ioan.5.d ſtor bonus:Repellit malum qui fugit eum, de quo ſcriptum eſt: Mundus in maligno poſitus eſt. Et in
Matth.6.b oratione dominica dicit: Libera nos à malo. Cũq; quæſieritis,inquit,bonum & non malum, & uixeritis:tunc erit dominus deus exercituum uobiſcũ: ſicut dixeratis,ideo eum eſſe uobiſcum, quia nati eſſetis de Abraham. Nec ſufficit bonum quærere, malumq; non quærere, niſi εὐσέβειαν, id eſt,pietatẽ

a HEB. Quærite[a] bonum & nõ malũ ut uiuatis, & erit dominus exercituum uobiſcũ ſicut dixiſtis. Odite malum & diligite bonũ,et conſtituite in portis iudiciũ,ſi forte miſereatur dominus deus exercituũ reli-
b quijs Ioſeph. Propterea[b] hæc dicit dominus deus exercituum dominator: in omnibus plateis planctus,& in cunctis quæ foris ſunt dicetur:uæ uæ. Et

SEP. Quærite bonũ & nõ malum ut uiuatis, & erit ſic dominus deus omnipotens uobiſcũ,ſicut dixiſtis: Odio habuimus mala, & diligimus bona, & reddite in portis iudiciũ: ut miſereatur dominus deus his qui reliqui ſunt de Ioſeph. Ideo hæc dicit dominus deus omnipotens: In cunctis plateis plãctus: & in omnibus uijs dicetur: uæ uæ. Vocabitur agrico

habeatis in utroq;:ut primum odiatis malum, dein-
G de diligatis bonum. Odit malum qui non ſolum uoluptate non uincitur,ſed odit opera uoluptatis: & diligit bonum, qui non inuitus aut neceſſitate aut metu legum facit quod bonum eſt:ſed idcirco quia bonum eſt, ut mercedem boni operis habeat conſcientiã ſuam & dilectionẽ quam erga bonũ poſſidet. Vnde & Apoſtolus,inquit:
Datorem hilarem 2.Cor.9.b
diligit deus: Non enim omnis eleemoſyna placet deo niſi quæ cum hilaritate profertur. Cũq; oderitis malũ & dilexeritis bonum: cõſtituite in portis iudiciũ, de quo ſupra dictum eſt,ut iniquitate expulſa, ueritas redeat. Et ſi feceritis hoc, forſitan miſerebitur dominus deus omnipotẽs reſiduis Ioſeph:de tribu Epraim,& de decem tribubus captiuitatem euadere poterint: Quæ omnia poſſunt & hæreticis coaptari, H
ut deſerto errore quem finxerunt,redeant ad eccleſiam,& oderint priora dogmata:diligantq; in eccleſia domini ueritatem & iudicium:uerum exerceãt in portis uitiorum & uirtutum: relinquẽtes illas & ad has tranſeuntes,& ſperent miſericordiam qui ex faucibus diaboli euadere quiuerint. Iuxta Lxx. autem ordine commutato,ſic manifeſtior lectio præſentis capituli reddi põt. Quomodo dixiſtis, odio habuimus mala & diligimus bona:ſic quærite bonum & non malum,ut uiuatis,& ſit dominus deus omnipotens uobiſcum;& reddite in portis iudiciũ: ut miſereatur dominus deus omnipotens reliquijs Ioſeph. b ¶Propterea hæc dicit dominus &c.) Præcepi ut quæreretis bonũ & non malum, ut uiueretis eſſetq; dominus uobiſcum. Et iterum intuli:ne ſemel tantum uos monitos diceretis:Odio habete malum,& diligite bonum, & reſtituite iudiciũ in portis, qui odio habuiſtis in porta corripiẽtem, ut miſereatur dominus reliquijs Ioſeph, & quia facere noluiſtis, mea præcepta calcantes, & uertiſtis ad me ſcapulam recedentem: ideo hæc dicit dominus deus omnipotens, qui eſt exercituum dominus;ubique planctus, ubique mœſticia. Agricolæ uocabuntur ad luctum,& qui ſciunt more prouinciæ præcinere ad concitandas lachrymas uocabuntur:ut nequaquàm in omnibus plateis, ſicut ſupra dictum eſt: ſed in uineis ſit planctus atq; luctus,ut ubi quondam fuit materia læticiæ,ſit origo lachrymarum. Et hæc omnia fient: quia pertranſibo,inquit,in medio tui. Verbum Hebraicũ,pertranſibo,

quod

A quod eorum lingua dicitur אֶעֱבֹר, quoties in ſcripturis ſanctis ex perſona dei ponitur,pro pœna accipiendum: ut nequaq; apud eos maneat, ſed pertranſeat ac relinquat. Vnde & in alijs locis ſecundũ interpretationem Aquilæ,qñ iraſcitur deus furorẽ ſuũ & irã ἀνυπερθεσίαν uocat: quæ omnia referri poſſunt ad hæreticos: ut quia illa & illaq̃ iuſſa ſũt facere noluerũt:ſit in omnibus plateis eorum
Matth.7.b luctus. Lata enim & ſpacioſa uia quę ducit ad mortẽ:ſinguliq; hæreticorũ & gentilium in fabulis ſuis atque figmentis habẽt plateas,quibus conſequenter inferẽ: Et in cunctis quæ foris ſunt dicetur,uæ,uæ. Qui eñ in eccleſia fuerint non audient uæ,quod pœnarũ ultimũ eſt:ſed ſi forte peccauerint,ſumetur ſuper eos lamentũ. Ideo autẽ foris ſiue in omnibus uijs diceẽ, uæ,uæ: quia nõ habent unã uiã quæ ducit ad uitã, & quæ uia regia
B eſt:ſed prauas atq; peruerſas & declinãtes ad dexte-
Eccleſ.7.c ram ac ſiniſtrã,dũ nõ audiunt dñm dicentẽ: Ne ſis
Prouer.4.d iuſtus multũ. Et peruerſæ ſunt uiæ quæ à ſiniſtris
Philip.4.a ſunt. Incurruntq; in duplex uæ, carnis & ſpiritus, præſentis ſeculi atq; futuri. Cũ econtrario eccleſiaſtici audiant: Gaudete,iterum dico gaudete. Sed & agricola uocatur ad luctũ,habent eñ hæretici agricolas ſuos,in quorũ aruis tribuli naſcunẽ & ſpinæ. Et ad planctum uocantur qui norunt plangere uel ſua uel aliena peccata;quanq; & hæc in bonã partẽ poſſimus accipere, ut uir eccleſiaſticus & potẽs ad pœnitẽtiam prouocare,imitetur dñm ſuũ dicentẽ:
Luc.7.c Lamentati ſumus,& non planxiſtis;& plangat hæ-
1.Reg.15.g reticum,ſicut Saulem regẽ Iſraël planxit quondam
2.Cor.12.g Samuel. Et Apoſtolus lugere ſe dicit ſuper eos qui non egerunt pœnitentiã. In omnibus quoq; uineis erit planctus;quia uineæ Sodomorũ uineæ eorum. Et pro uino læticiæ quod lætificat cor hominis: attulerunt uinũ draconum & furorẽ aſpidũ inſanabilem. Et hæc uniuerſa patientur;quia pertrãſibit per
Matth.28.d medium eorũ dñs:ut nõ habitet inter eos,nec dicat: Habitabo in eis & inambulabo. Et:Ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad cõſummationẽ ſeculi. a ¶Væ deſiderantibus &c.) Ne de tribu Iuda Thecuites propheta omnino homines tribus ſuæ negligere uideretur, & ad decem tãtum tribus conferre ſermonem,ad utrunq; regnũ,hoc eſt,Iudã & Iſraël nũc dirigit ſermonẽ uaticinij:quod ex multis quidem alijs,ſed præcipue ex eo quod ſequitur: Væ qui opulenti eſtis in Sion & cõfiditis in monte Samariæ;intelligi poteſt. Væ igitur Iudæ Iſraëliq;

HEB. Et uocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum eos qui ſciunt plangere. Et in omnibus uineis erit planctus: quia pertranſibo in medio tui,
a dicit dominus. Væ dẽſi[a]derantibus diem domini, ut quid eam uobis? Dies domini iſte tenebræ & non lux: quomodo ſi fugiat uir à facie leonis & occurrat

SEP. agricola ad luctum & ad planctum, hi qui ſciunt lamentationem, & in omnibus uijs planctus,quia pertranſibo per medium tui, dicit dominus. Væ deſiderantibus diem domini, ut quid hãc uobis diem domini? Et ea eſt tenebræ & non lux. Quomodo ſi fugiat homo à facie leonis, & incidat

dicẽtibus: Veniat dies:ueniat prædicta captiuitas: C
dummodo quod promittiẽ per pphetas, etiã reſtitutionis tẽpus cõſequatur. Nõ eſt eñ tantũ mali in captiuitatis iniuria,quantũ boni in his quæ poſt captiuitatem dñs polliceẽ,quibus propheta reſpõdit, fruſtra eos qđ longo tẽpore poſt futurum eſt,in aduẽtu filij dei poſt lxx. annos captiuitatis Babyloniæ præſtolari, quos uaſtitas atque pauperies et innumerabiles miſeriæ conſequẽtur. Fugiẽtibus enim, inquit, à facie Nabuchodonoſor leonis, occurret Aſſuerus ſub quo Heſter narratur hiſtoria: ſiue deſtructo Aſſyriorũ & Chaldæorum imperio, Medi, Perſæq; cõſurgent. Cũq; regnante Cyro fueritis reuerſi,& præcipiente Dario cœperitis ædificare domũ dñi, & omnẽ fiduciã habueritis in tẽplo:ita ut requieſcatis in eo,& laſſas manus ſuper parietes inclinetis: tunc ueniet Alexã-
der rex Macedonum ſiue Antiochus cognomẽto D
ἐπιφανής,qui moretur in templo,& uos inſtar colubri mordeat,nequaq; foris in Babylone,et in Suſis: ſed intra terminos terræ ſanctæ. Quibus rebus probatur,diem quã cõcupiſcitis,non eſſe lucis & gaudij,ſed tenebrarũ atq; triſticiæ. Hæc iuxta hiſtoriã breuiter diximus:ne penitus Iudæorũ opinionẽ relinqueremus intactam:Cæterum nulli dubium eſt, omnes noſtros diẽ tenebrarũ, diem intelligere iudi-
cij,de qua ſcribit & Sophonias:Iuxta eſt dies domi Soph.1.b
ni magnus,& iuxta eſt & uelox nimis:uox diei dñi amara & dura. Et Eſaias: Ecce dies dñi inſanabilis Eſa.13.b
uenit,furoris & iræ ponere orbem terrarum deſertum,& peccatores perdere ex eo. Simulq; decutiẽ cõfidentia ſuperborũ,qui ut apud homines iuſti appareant,ſolent diẽ expectare iudicij & dicere: Vti-
nam ueniat dñs,utinã nobis liceat diſſolui & eſſe cũ Philip.1.d
Chriſto:imitantes Phariſæum qui in euangelio lo-
quebatur:Deus ago gratias tibi:quia nõ ſum ſicut Luc.18.b
cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri: & ſicut hic publicanus: Ieiuno bis in ſabbato:decimas do omnium quæ poſſideo. Ex hoc eñ ipſo quod diẽ dñi deſiderant & nõ pertimeſcunt: digni ſupplicio iudicantur: quia nullus hominũ abſq; peccato eſt.
Et:Aſtra immũda ſunt corã eo:Et concluſit omnia Iob.25.b
ſub peccato, ut omniũ miſereret. Cũ igitur nemo Gala.3.d
poſſit de dei iudicari iudicio,& de ocioſo quoq; uerbo reddituri ſumus rationem: Et Iob quotidie pro Iob.1.a
filijs ſuis obtulerat hoſtias: ne quid forte puerſum contra dñm cogitarent:quæ temeritas eſt audire cũ Corinthijs:Sine nobis regnatis:atq; utinã regna- 1.Cor.4.b

 retis:

E retis:ut & nos uobiſcum regnaremus. Certe ſi eos etiam propria conſcientia non remorderet:debuerant imitari Paulum dicentem: 2.Cor.11.g Qui ſcandalizatur, & ego non uror? & pro omnibus eſſe ſolliciti, ne quaſi amatores ſui,ut ipſi regnent,aliorum tormēta deſiderarent: Quomodo ſi quis uelit capi patriam ſuam urbemq́; ſubuerti:ut ſolus amicitia uictorū perfruat̄: ſolemus in anguſtijs & tribulationibus dicere: Vtinā mihi liceat exire de corpore, & ſeculi huius miſerijs liberari: neſcientes quod q̄diu in hac carne uerſamur, habemus locum pœnitētiæ: ſi autē receſſerimus, audiemus illud ꝓphetæ: Pſal.6.b In īferno autem quis cōfitebit̄ tibi? Iſta eſt ſeculi triſticia quæ ducit ad mortē: qua 1.Cor.5.b Apoſtolus non uult perire eum qui cum uxore patris fuerat fornicatus:qua & Iudas perijt infelix, Matth.27.d q abundantiori abſorptus triſticia, F proditioni homicidium copulauit,& homicidiū omnibus peius homicidijs:ut ubi putabat remedium & mortē ſuſpēdij finem malorum:ibi leonem & urſum & colubrū reperiret. Quibus nominibus uidentur mihi ſignificari uel diuerſa ſupplicia,uel ipſe diabolus,qui recte & leo & urſus & coluber appellat̄. Cumq́; nos putauerimus Eſaiam audire dicentem: Eſa.26.d Vade populus meus intra cubicula tua:claude hoſtium,abſcondere puſillū donec tranſeat ira domini, & eſſe quaſi in domo noſtra,quaſi in inferno requieſcere: tunc mordebit nos coluber qui in præſenti loco Nahas: in Iob appellatur Leuiathan. De cuius natura & terrore multiplici plenius in ipſo uolumine diximus. In caligine autem & tenebris quæ contraria ſunt luci & ſplendori:tormētorum diuerſitas explicatur.

HEB. occurrat ei urſus:& ingrediatur domum & innitatur manu ſua ſup parietem, & mordeat eū coluber. Nunquid non tenebræ dies domini, & non lux? caligo & non ſplen- a dor in ea. Odi & proieci feſtiuitates ueſtras,& non capiam odorem cœtuū ueſtrorū. Quod ſi attuleritis mihi holocauſtomata & munera ueſtra, non accipiam,& uota pinguiū ueſtrorum non reſpiciam.

Aufer

SEP. incidat in eum urſus: & introëat in domū,& innitatur manibus ſuis ſup parietem,& mordeat eum coluber. Nónne tenebræ dies domini, & non lux? & caligo & nō habet ſplēdorem. Odio habui & reputi feſtiuitates ueſtras,nec odorabor in conuentionibus ueſtris. Et ſi obtuleritis mihi holocauſta & ſacrificia, non ſuſcipiam, & ſalutare præſentiæ ueſtræ non reſpiciam.

Transfer

a ¶ Odi & proieci feſtiuitates &c.) Proprie hoc cōtra tribum Iuda dicitur,& eos qui ex Iſraël ad dei ceremonias commigrarant & nihilominus non recedebant de excelſis:colebantq́; idola, & peccatorum magnitudine dei ſacrificia polluebant. Nunquàm enim reor quod de oblationibus uitulorum quas offerebāt in Dan & Bethel dixerit: ſi obtuleritis mihi holocauſtomata & munera ueſtra non ſuſcipiā. Odit autem deus & non ſolum odit, ſed & proiecit feſtiuitates eorum,qui fugiunt leonem & incurrūt urſum,& ingrediuntur domum & à ſerpente mordentur:quia non celebrant feſtiuitates dei,ſed feſtiuitates ſuas dicente domino: Odi & proieci feſtiuitates ueſtras. Et huiuſcemodi hominum conuentū odoremq́; non ſuſcipit nec habet in odorem bonæ G fragrantiæ,& omnia eorum munera deteſtatur & pinguiſſima uota non reſpicit. Quod quidem non ſolum illius temporis hominibus ſed & nobis accidet ſi ſimilia delinquamus,& de rapinis & periurijs ſceleribusq́; quæſita, deo nos putemus offerre,& noſtra peccata redimere: cum legerimus Zachæū Luc.19.a quicquid rapuerat in quadruplū reddidiſſe,& de his quæ bene quęſierat,mediam obtuliſſe ſubſtantiam. Neq; eñ quod male quæſitum erat in dei donaria poterat offerre:niſi prius dominis ſuis redderet, & poſtea impleret, quod ſcriptum eſt: honora dominum Prouerb.3.b de iuſtis tuis laboribus. Ibid.13.b Et:Redemptio animæ uiri propriæ diuitiæ: de mercede enim meretricis deus uota non ſuſcipit:Econtrario iuſtus dicere poteſt: Pſal.140.a Dirigatur oratio mea,ſicut incenſum in conſpectu tuo. H Quæ oratio Iudæ proditori uerſa eſt in peccatum:non enim habebat bonum odorem,ſed opere loquebatur: Ibid.37.b Putruerūt & corruptæ ſunt cicatrices meæ:à facie inſipientiæ meæ. Quæ omnia & de hæreticis dicere poſſumus;qui dum fugiunt leonem,incurrunt urſum:& ingreſſi domum,quam putant eccleſiā dei: innituntur parietibus quos ipſi fecerunt, & à ſerpente mordentur:quorum lucem & diem tenebræ eripiunt & caligo,ita ut palpabiles tenebræ ſint, & interficiantur primitiua eorum. Horum deus odit ſacrificia & à ſe proijcit: & quotieſcunque ſub nomine domini fuerint congregati, deteſtatur fœtorem eorum,& claudit nares ſuas. Odiſſe autem & proijcere & non odorari, humana loquitur ſimilitudine; ut nos affectum dei, noſtris ſermonibus cognoſcamus. Et ſi obtulerint holocauſta, ut uideantur ieiunare; dare eleemoſynas; pudicitiam polliceri, quæ holocauſta ſunt uera, non ea ſuſcipit dominus; nec dignatur aſpicere pinguiſſimas hoſtias eorum. Non enim ſacrificiorum magnitudinem, ſed offerentium merita cauſasq́; dijudicat. Vnde & uidua quæ in euāgelio in corbonam duo Luc.21.a minuta miſerat, omnibus à ſaluatore præfertur, qui uota pinguiſſima & hoſtias medullatas ſe offerre credebant,de multo dantes parum; cum illa totum quod habuit obtuliſſet. Manifeſtius & uerius hæc poſt aduentum domini dicuntur populo Iudæorum: qui deſtructo templo & altari, hoſtias offerre ſe credunt; quorum deus odit & proijcit

A proijcit feſtiuitates & non capit odorē cœtus eorū: quando cōgregati dicunt:Crucifige,crucifige talē. Et:Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Et ſi obtulerint holocauſta in ſynagogis,& munera in cōſilijs ſathanæ,& uota pinguiſſima;nō ea reſpicit dñs:ſicut nō reſpexit munera Ca- Gen.4.a in. Qui bene quidē unum deū colūt & recte offerunt: ſed in eo nō reſpiciuntur:quia non diuidunt in patrē & filium & ſpiritū ſanctum cōfeſſionem. Noſtra aūt munera, id eſt, eccleſiæ, quæ offerimus de primitiuis noſtris: reſpicit deus, ſicut reſpexit quōdam ſacrificia Abel.

a HEB. Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ nō au- b diam. Et reuelabitur quaſi aqua iudicium: & iuſticia quaſi torrens fortis. c Nunquid hoſtias & ſacrificium obtuliſtis mihi in deſerto quadraginta annis domus Iſraël?

Et por-

SEP. Transfer à me ſonitum carminum tuorum, & pſalmum organorum tuorum non audiam. Et uoluetur ſicut aqua iudiciū:& iuſticia ſicut torrēs inuius. Nunquid hoſtias & uictimas obtuliſtis mihi in eremo quadraginta annis domus Iſraël?

Et aſſum

a ¶ Aufer à me tumultū &c.) Pulchre cantica leuitarum quibus laudabāt deū tumultū uocat ſonitumq́; cōfuſum:quia non eſt pulchra laudatio in ore peccatoris, & hæc eadē idolis offerre quoq; conſueuerant. Iudæorum quoq; oratio & pſalmi quos in ſynagogis canūt,& hæreticorum cōpoſita laudatio; tumultus eſt dño, & ut ita dicam grunnitus ſuis,& clamor aſinorum: quorū magnis cantibus Iſraëlis opera comparātur. B Pſalmum aūt & carmina,lyram & organa:uel iuxta literam accipe in populo Iſraël quæ olim fiebant in imagine futurorū:uel iuxta ſpiritum in nobis & in hæreticis:quæ ſi bonis operibus dirigamus,audiūtur à domino:ſi malis, cōcludit aures ſuas:& impiorum cantica non dignatur audire. b ¶ Et reuelabitur quaſi aqua &c.) Sicut aqua ſi labatur in pronū,quod prius texerat nudat:& patere facit omniū oculis:ſic iudiciū dei atq; iuſticia quæ de ſuo quondam populo iudicauit, patebit omnibus & feretur inſtar torrentis fortiſſimi. Quicquid arripuerit ſecum trahit,& ſibi obſiſtere non patitur. Iuxta LXX. autē uoluitur quaſi aqua iudicium peſſimorū;quia non ſtat in una ſententia,ſed circūfertur omni uēto doctrinæ, quod probauerat improbans; & quod prius laudauerat,putans eſſe pro nihili. Iuſtificationes eorū nō fluminibus & puriſſimis fontibus, ſed turbidis cœnoſisq́; torrētibus cōparantur:qui ſuas aquas nō habēt,ſed de ſaxis rupibusq́; & uepribus collectas. Quas qui trāſire uoluerit, ſtatim rapietur in præceps & ſubuerſis pedibus dicere nō poterit: Pſal.39.a Statuit ſupra petram pedes meos,calcat enim ſuper arenas quæ non habent fundamētum,& cum periclitatus fuerit, Pſal.123.a loquetur iuxta Hebræos; Torrens tranſiuit ſuper animam meam. Econtrario de iuſtis legimus;quorum nō uoluitur ſicut aqua iudicium, Prouer.12.a & iuſticia non fertur quaſi torrens inuius:Cogitationes iuſtorum iudicia. c ¶ Nunquid hoſtias & ſacrificiū &c.) Ex hoc loco diſcimus omnes hoſtias & ſacrificia quæ in deſerto obtulit Iſraël, non deo obtuliſſe,ſed Moloch regi ſuo cuius portauerūt ta- C bernacula,& imaginē idolorum ſuorū ſtatuarumq́; uenerati ſunt. Et quæ ſit ipſa imago uel idolum,ſequenti ſermone demonſtrat:Sidus dei ueſtri, quod Hebraice dicitur, כּוֹכַב id eſt:luciferi quem Sarraceni hucuſq; uenerantur. Quam ob cauſā migrare eos fecit dominus trās Damaſcum, id eſt, in Aſſyrios atque Chaldæos: Cuius omnipotētia ex eo quod deus exercituū eſt demōſtrat̄. Quærimus quomodo hoſtias & ſacrificiū nō deo obtulerint in deſerto: ſed regi ſuo,quē luciferum nuncupant. Ex eo tempore quo aurum in caput uituli transformarunt dicētes: Iſti ſunt dij tui Exod.32.b Iſraël qui te eduxerūt de terra Aegypti:omnia quæ fecerunt,nō deo ſed idolis feciſſē mōſtrantur. Et qđ poſtea quædā dño eos legimus obtuliſſe:nō uoluntate ſed pœnarū fecerūt metu, & eorū interfectiōe: qui propter idola corruerunt:Dñs aūt non ea quæ offerūtur,ſed uoluntatē reſpicit offerētium. Deniq; Num.11.b ubicunq; occaſio fuit,ſemper corde reuerſi ſunt in D Aegyptū,deſiderātes allia & cepæ,& cucumeres & carnes Aegyptias:& manna quod de cœlo datū eſt contemnētes. Act.7.e Quod ut ſic intelligamus,Stephanus primus martyr euāgelij,dignus nomine ſuo,in apoſtolorum narrat hiſtoria:Et uitulum fecerūt in illis diebus, & obtulerunt hoſtiam ſimulachro:& lætabantur in operibus manuum ſuarū. Cōuertit autē deus & tradidit eos ſeruire militiæ cœli, ſicut ſcriptum eſt in libro ꝓphetarum:Nūquid uictimas aut hoſtias obtuliſtis mihi ānis quadraginta in deſerto domus Iſraël? Et ſuſcepiſtis tabernaculum Moloch & ſidus dei ueſtri Rhemphan, figuras quas feciſtis adorare eas; & transferam uos trans Babylonem. Nec putandus eſt primus martyr erraſſe; qui pro eo quod in propheta ſcriptum eſt:trans Damaſcū, dixerit trans Babylonem. Magis enim intelligentiā quàm uerbum poſuit:quia trans Damaſcum ducti ſunt in Babylonem; ſiue trans Babylonem. In eo autem loco ubi Lucas poſuit μολόχ, & in Hebraico ſcriptum eſt מַלְכְּכֶם; Aquila uertit μελχόμ; Symmachus & Theodotio, regis ueſtri. Pro eo quoq; quod in ſeptuaginta legitur ῥαιφφάν; Aquila & Symmachus ipſum Hebraicum transferentes poſuerunt כִּיּוּן; Theodotio ἀμαίζοσιν, id eſt,obſcuritatem. Rurſum pro סִכּוּת, Aquila συσκιασμούς, id eſt, umbracula; Symmachus & Septuaginta, τὴν σκηνήν; tabernaculum;Theodotio trāſtulit uiſionē. Et hoc in omnibus ſcripturis ſanctis obſeruandum eſt, Apoſtolos & apoſtolicos uiros in ponēdis teſtimonijs de ueteri teſtamēto,non uerba conſiderare

E ſed ſenſum: nec eadem ſermonum calcare ueſtigia, dummodo à ſententijs non recedāt. Quicquid autē iuxta literam dicitur cōtra populū Iudæorum: hoc omne refer ad eos qui ſub nomine Chriſti uenerātur idola, & praua ſibi dogmata confingētes, portāt tabernaculū regis ſui diaboli & imaginem ſtatuarum & idolorum ſuorū. Non em̄ unū colūt idolum: ſed pro uarietate doctrinæ diuerſos adorant deos, & ſidus dei ſui.
2.Cor.11.c Qui cum ſit ange-
Luc.10.c lus ſatanæ trāsfiguratur in angelū lucis, & cadit de cœlo quaſi fulgur, & imitatur Chriſtū antichriſtus. Pulchreq; intulit, quæ feciſtis uobis: Non em̄ ea à deo acceperunt, ſed de propria mente finxerunt. Vnde migrare eos faciet dn̄s trans Damaſcum, ut nō bibant ſanguinē dn̄i: ſed tranſeant in Babylonē & audiant per prophe-
Hiere.51.a tam: Calix aureus Babylon inebrians omnes gētes.
דַּמֶּשֶׂק Damaſcus enim ut crebro diximus, interpretatur
F ſanguinem bibens, ſiue ſanguis cilicij, ut per pœnitentiam ad bibēdum dn̄i ſanguinem prouocemur.
a ¶ Væ qui opulenti eſtis &c.) Ad Sion, ut ſupra diximus, & ad mōtē Samariæ, id eſt, ad duas tribus quæ appellabātur Iuda, & ad decem quæ Iſraëlis nomine uocabātur, prophetæ ſermo cōfertur, & maxime ad eos q in utroq; pp̄lo optimates ſunt & principes, & uacabant delicijs in exemplum illius diuitis purpurati: qui lætabatur in conuiuio, & in tantā eri-
Luc.16.e gebatur ſuperbiam, ut Lazarū ante oſtium ſuū ple-

HEB. Et portaſtis tabernaculū Moloch ueſtro, & imaginem idolorum ueſtrorum: ſidus dei ueſtri quæ feciſtis uobis. Et migrare uos fatiā trans Damaſcum, dixit dominus: deus exercituum nomen eius. a Væ qui opulēti eſtis in Sion et cōfiditis in mōte Samariæ optimates capita populorū ingredientes pōpatice domū Iſraël.

SEP. Et aſſumpſiſtis tabernaculum Moloch, & ſidus dei ueſtri rephphan, figuras eorum quas feciſtis uobis. Et transferam uos trans Damaſcum, dicit dominus: deus omnipotens nomen eius. Væ qui deſpiciunt Sion: & confidunt in monte Samariæ, uindemiarum primitias gentium: & ingreſſi ſunt ſibi.

num ulceribus indignaretur aſpicere, & ne hoc quidem ei tribueret quod periturū eſſet ex menſa. Iſti ſunt capita populorum qui confidunt in diuitijs: & opulenti ſunt in Sion, & habent fiduciam in monte Samariæ, & ingrediūtur pompatice domū Iſraël, ut tumorē animi corpus oſtēdat & pōparū ferculis ſimiles eſſe uideantur. Iuxta leges aūt Tropologiæ & Lxx. interpretes, Sion refertur ad eccleſiam, de qua ſcriptū legi- Pſal.9.c mus: Qui exaltas me de portis mortis, ut annūciē oēs laudatiōes tuas in portis filiæ Sion. Mons uero Samariæ propter ſuperbiam & iactantiam cuſtodiæ mādatorum dei intelligit̄ ſuper hæreticis: qui deſpiciunt eccleſiam: quia infir- 1.Cor.1.d ma mundi elegit deus, ut confundat fortia: & ſtulta, ut perdat ſapientiam ſapientium, & intelligentiam prudentium reprobet. Iſti uindemiauerunt primitias gentium, ut ſub nomine Chriſtiano introducerent eos in torcularia ſua, ubi non calcatur uua ſed H perditur: ubi non muſtum exprimitur, ſed uenenū. Et ingreſſi ſunt ſibi. Pulchre dixit ſibi: non enim ingreſſi ſunt deo, ſed ſibi ingreſſi ſunt. Alioquin deo magis egreſſi ſunt dū recedunt de eccleſia. Quodq; ſequitur: Domus Iſraël, iuxta Lxx. in principio capituli ſequentis legendum eſt, iuxta Hebræos in fine huius quod expoſuimus.

Commentarij ſecundi in Amos finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN TERTIVM commentariorum Amos ad Pammachium procemium.

PRæpoſtero ordine atq; cōfuſo, duodecim prophetarum opus & cœpimus, & Chriſto adiuuāte complebimus. Non enim à primo uſq; ad nouiſſimum iuxta ordinem quo leguntur: ſed ut potuimus, & ut rogati ſumus, ita eos diſſeruimus. Naum, Micheam, Sophoniam, & Aggeum primo φιλοπονωτάταις Paulæ eiuſq; filiæ Euſtochio προσεφώνησα: ſecundo in Abacuk duos libros Chromatio Aquileieſi epiſcopo delegaui: tertio poſt longi temporis ſilentiū, Abdiā & Ionam tibi imperanti ediſſerui: præſenti anno qui ſexti cōſulatus Archadij Auguſti & Annicij Probi faſtis nomē impoſuit, Exuperio Toloſanæ eccleſiæ pōtifici Zachariam: & eiuſdē urbis Mineruio & Alexandro monachis, Malachiam prophetā interpretatus ſum. Statimq; recurrens ad principium uoluminis: Oſee & Ioël & Amos tibi negare non potui. Et poſt grauiſſimam corporis egrotationem, dictandi celeritate oſtendi temeritatē meam: ut quod alij ſtilum ſæpe uertendo nō audent ſcribere, ego cōmitterē caſui: qui ſemper dictantes ſequitur, & de ingenio atq; doctrina audaciæ periculū facit: quoniā ut ſæpe teſtatus ſum: laborē propria ſcribēdi manu ferre nō ualeo: & in explanatione ſanctarū ſcripturarū, nō uerba compoſita & oratorijs floribus adornata: ſed eruditio & ſimplicitas quæritur ueritatis.

Commen

A COMMENTARIORVM HIERONYMI in Amos prophetam liber tertius.

TRanſite in Chalane & uidete &c.) Trāſite omnes in Chalane quæ nūc appellatur Cteſiphon, & tranſite om̄es. Qui ſunt iſti oēs? Vtiq; illi de quibus ſupra dixerat: Optimates capita populorū, & qui opulēti eſtis in Sion, & cōfiditis in mōte Samariæ. Vos igitur tranſite in Perſidis ciuitatē, & diligenter attēdite: & inde pergite in Hemath magnam quæ nūc Antiochia nominatur. Magnā aūt uocat ad diſtinctionē minoris Hemath, quæ appellat̄ Epiphania. Vnde uſq; hodie pergentibus Meſopotamiam patria manſio uocatur Emmas, corrupto quidē uocabulo: ſed priſtini nominis ueſtigia retinens: cuius regio appellatur Reblatha, in qua præſente
4.Reg.25.b Nabuchodonoſor, regis Iudææ, Sedechiæ interfe-
B cti ſunt filij & oculi illius excæcati. Et deſcēdite, inquit, in Geth Palæſtinorum. Vos qui habitatis in monte Sion & in monte Samariæ, deſcēdite ad Palæſtinos qui morantur in campeſtribus, & ad optima quæq; regna horum, quæ diuerſis ciuitatibus ſubiacent, Gazæ & Aſcaloni, Azoto, Accaron, & Geth: & uidete ſi latior terminus eorum termino ueſtro ſit: utrum uos an illi maiores obtineatis prouincias: uos inquā, uos de populo Iſraël qui ſeparati eſtis in diem malum: in diem uidelicet captiuitatis, & appropinquatis ſolio iniquitatis, ad iniquum iudicem pergentes regem Babylonium. Qui cum hæc paſſuri eſtis: nūc dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis mollibus, ut ſomno libidinē copuletis. Qui comeditis non ad repellendam famem & ad ſuſtentandum corpus humanū, ſed ad delicias atq; luxuriam, ut quicquid in gregibus & in armētis tenerū atq; pingue eſt, ueſtræ gulæ paretis: quibus non ſufficit libido penis & gutturis & æſtuātis cibis aqualiculi, niſi & tibiarum & pſalterij & lyræ
1.Paral.25. & 26. canticis aures ueſtras mulceatis, ut quod Dauid fecit in cultum dei, leuitarum ordines & organorum reperiens uarietates: uos ad uoluptatem & luxuriā conferatis: Et bibitis in phialis uinum, non ad ſatiādam ſitim, ſed ad opprimendum animum. Et ungimini, non ad labores corporis mitigandos, oleo puriſſimo: ſed unguentis precioſiſſimis. Cumq; his delicijs affluatis: ſi quos uideritis perire de populo: nulla miſericordia ſuper interfectione eorum flectimini, ſed contemnitis quaſi bruta animalia & in ſuo beſtias cruore pereuntes. Hunc eūdem ſenſum etiā

a TRāſitē in Chalane & uidete & inde ite in Hemath magnā, & deſcēdite in Geth Palæſtinorum: ad optima quæque regna horum, ſi latior terminus eorum termino ueſtro eſt. Qui ſeparati eſtis in diem malum, & appropinquatis ſolio iniquitatis: qui

DOmus Iſraël trāſite om̄es, & uidete in Chalanen, & ptrāſite īde in Emath rabba, & deſcendite in Geth alienigenarū optimas ex oībus regnis his: ſi ampliores ſūt termini eorū terminis ueſtris: q uenitis in diē malū appropinq̄tis et tāgitis ſabbata mendacia: qui

Ezechiel propheta ſub paſtorum ponit exemplo, Qui comedunt lac de ouibus: & ueſtiūtur lanis, & C
Ezech.34.a quicquid primum eſt deuorant, & uulnerata non ſanant: confracta non ſolidant: pereuntia nō requirunt. Cuncta quæ iuxta hiſtoriæ diximus ueritatē, ſecundum Lxx. interpretes ad allegoriæ nubilum transferamus. Domus Iſraël quæ à me receſſiſti, quæ confidis in monte Samariæ, quæ uindemiaſti primitias nationum: tranſi & uide & perge ad muros plurimos: hoc em̄ interpretatur He- חֲמָת math Rabba: atq; רַבָּה inde clementer deſcende in torcular eorum qui cadent bibentes: Geth em̄ -גַּת & Philiſtijm hoc reſonant. פְּלִשְׁתִּים Et omnia contemplare: præcipueq; omnia regna uel optimas ciuitates de omnibus regnis, & conſidera ſi plures ſint termini eorum quàm ueſtri. Si enim uoluerimus mente tractare & uniuerſarū gentium diſcutere philoſophiā: Aegyptiorum, Indorum, atq; Perſarum: reperie- D mus anguſtiores eorum terminos ſanctarum terminis ſcripturarum. In omnem enim terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Iſti quibus ſupra dixerat: domus Iſraël tranſite omnes & uidete: à qualibus uitijs ad meliora trāſire iubeātur, ſequens ſermo deſcribit: Qui ueniunt in diē malum: parantes ſibi uitio ſuo diem malum: non quo dies ullus ſit malus, ſed quo unuſquiſq; paret ſibi malum, iuxta illud quod in Eccleſiaſte legimus: Ne Eccles.7.b dixeris, dies priores meliores erāt mihi q̄ iſti: quoniam nō in ſapientia interrogas ſuper hoc: ſtultum eſt enim referre ad tempora, cum in noſtra ſit poteſtate, uel bonū diē nobis facere uel malū. Iſti ſunt qui appropinquant atq; cōtingunt ſabbata mendacia. Quomodo enim cōciſio carnis & circūciſio cordis appellatur, & ſunt in manifeſto Iudæi & in occulto: quorū alterū abijcitur, & alterū cōprobatur: ita ſunt ſabbata dn̄i ſancta & ueritate ſubnixa: & alia nō ſancta atq; mendacia, quæ occidentis literæ ſequuntur ocium. Quodq; ſequitur: qui dormitis ſuper lectos eburneos: ſic interpretari poſſumus. Qui athleta eſt dn̄i & exercetur ad luctā, & præparat ſe contra aduerſarias poteſtates: dormit in nuda humo imitans Iacob, & ponit ſibi lapidem ad caput quem reprobauerunt ædificantes, & factus eſt in caput anguli. Qui uero delicijs uacant atq; luxuriæ, & omnia cauſa uētris faciunt: dormiunt in lectis eburneis mortui animalis, & immundis hærent oſſibus, & quia pulchra uidentur uitia et præſenti nitore delectant: requieſcunt in eorū lectulis, & ſopore grauiſſimo depri-

E deprimuntur. Iſti non comedunt ſolidum cibum &
athleticum, de quo roborantur uires luctãtium, ſed
mollem & tenerum & ſiniſtrarum partium: quales
ſunt hœdi de gregibus & uituli ſaginati & tenelli,
imò adhuc lacte nutriti, hoc enim ſignificat μοσχάρια
γαλαθηνά. Concre-
pant quoq; mani-
bus ad uocẽ orga-
norum & ſonitum:
ut omnia opera eo
rum expectent uo
luptatem: nihilq; fa
ciunt niſi quod uẽ
tri procurẽt & libi-
dini. Nec ſtatim no
bis illud prudẽs le-
ctor opponat, &
quomodo ſcriptũ
Pſal.97.a eſt: Flumina cõcre-
pent manibus. Et:
Ibid.46. omnes gẽtes plau-
dite manibus. Et:
Ibid.80.a Iubilate deo adiu-
tori noſtro: Ibi ẽm
nõ ad organorum
ſonitum dicuntur
concrepare, ſed in
laude dei habere
unum conſenſum:
F Poſt organorum uo-
cem intulit: quaſi
ſtantia putauerunt, & non quaſi fugiẽtia. Res enim
ſeculi & omnia corpora ſecundum Epicurum per
momenta fluunt & abeunt, & nihil in ſuo conſiſtit
ſtatu, ſed uel creſcunt omnia uel decreſcũt, & aqua-
rum more torrentium labuntur in præceps. Vnde
& in ſeculari literatura legimus: Sed fugit interea:
fugit irreparabile tempus. Et in alio loco: Heu heu
fugaces poſthume poſthume, Labũtur anni. Nihil
enim fugacius ſeculo rebusq; ſeculi. Quas dum te-
nemus amittimus: & per infantiã, pueritiam, iuuẽ-
tutem ac uirilem & ingraueſcentem ac maturam
ætatem: annosq; ultimos ſenectutis: in quæ ſeptem
ſpacia Philo uitam deſcribit humanam, mutamur
& currimus, & neſcientes ad mortis terminos per-
uenimus. Quodq; ſequitur: Qui bibunt defecatum
uinum: ꝓprie referri ad hæreticos poteſt: qui quaſ-
dam ſcripturas probant, quaſdam reprobant: defe-
cata cupientes uina potare; cum in ſanctis ſcriptu-
ris nihil turbidũ ſit atq; cœnoſum, ſed totum de ſu-
periori unda puriſſimum. Iſti primis unguntur un-
guentis, qui non habẽtes artem unguentariã: abſq;
ulla ſcientia ſcripturarum & traditionibus atq; do-
ctrina Apoſtolorum, uẽdicant ſibi ſacerdotij digni
tatem, & unctos domini dicunt ſe eſſe: oleumq; pu-
riſſimum ſenſus ſui fece contaminant. Cumq; hæc
faciant in interfectionem eorum quos deceperunt,
nullo dolore cruciantur: ſed gaudent in alienis mor
tibus, & miſerorum ſanguine delectantur. Senſus

HEB. Qui dormitis in le-
ctis eburneis, & laſciuitis
in ſtratis ueſtris: qui co-
meditis agnum de grege,
& uitulos de medio ar-
menti: qui canitis ad uo-
cem pſalterij. Sicut Da-
uid putauerunt ſe habe-
re uaſa cantici: bibentes
in phialis uinum: & opti-
mo unguẽto delibuti ſũt,
et nihil patiebantur ſuper
a contritione Ioſeph. Quã
propter nunc migrabunt
in capite transmigrantiũ,
& auferetur factio laſci-
uientium. Iurauit domi-
nus deus in anima ſua, di-
cit dominus deus exerci-
tuum.

SEP. Qui dormiis in le-
ctis eburneis, & affluitis
delicijs in ſtratis ueſtris, et
comeditis hœdos de gre-
gibus, & lactentes uitulos
de medio armentorũ: qui
concrepatis ad uocẽ orga
norũ: quaſi ſtãtia putaue-
runt, & nõ quaſi fugiẽtia:
qui bibitis uinum defeca-
tum, & primis unguentis
ungimini: et nihil patieba
mini ſuper cõtritione Io-
ſeph. Propterea nũc capti
ui erũt ab initio fortium,
& auferetur hinnitus equo-
rum ex Ephraim: quia iu-
rauit dominus per ſemet-
ipſum, dicit dñs deus uir-
tutum

G iſte pulcherrimus in quo dicitur: quaſi ſtantia puta
uerunt & nõ quaſi fugiẽtia, in Hebraico nõ habetur,
ſed ꝓ eo ſcriptũ eſt הַפֹּרְטִים עַל פִּי הַנָּבֶל כְּדָוִיד חָשְׁבוּ לָהֶם כְּלֵי שִׁיר, id
eſt, ſicut Dauid putauerunt ſe habere uaſa cantici.
Vnde uidetur mihi ab interpretibus additum: qui
in deſcriptione lu-
xuriæ, contra uitia
et uoluptates huiuſ
modi ſentẽtiam ꝓ-
tulerunt, ut nõ uer
terent quod ſcri-
ptum erat: ſed de
ſuo quod ſibi ui-
deretur adderent,
imò mutarent.
a ¶ Quapropter
nunc migrabũt in
capite tranſmigrã-
tium &c.) Propter
ſuperiores cauſas
quas propheticus
ſermo deſcribit, eo
rũ qui dormiũt in
lectis eburneis, &
laſciuiũt in ſtratis,
& comedũt agnos
de grege & uitulos
de medio armenti,
& canũt ad uocem H
pſalterij; & bibunt
in phialis, & opti-
mo unguento delibuti ſunt: & inſuper nihil patiun
tur ſuper cõtritione populi eius, qui de Ioſeph ſtir-
pe generatus eſt: nunc dominus cõminatur & dicit:
Quia iſta & iſta fecerunt: nunc migrabunt in capi-
te tranſmigrantium. Et eſt ſenſus: Nequaquàm in
futurum pœna differtur, nec de longis poſt ſeculis
prophetatur: quod nunc ingruit, nunc uenturum
eſt, meus ſermo prædicit, eos ituros eſſe in princi-
pio tranſmigrantium: principes uidelicet & poten-
tes, quibus ſupra dixerat: Audite uerbum hoc uac- Supra.4.a
cæ pingues, quæ eſtis in monte Samariæ. Et rur-
ſum: Væ qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in
monte Samariæ: optimates, capita populorũ: ingre
dientes pompatice domum Iſraël; Vos qui primi
eſtis diuitijs, primi captiuitatis ſuſtinebitis iugum,
ſecundum illud quod in Ezechiele ſcriptum eſt: A Ezech.9.
ſanctuario meo incipite; Non à ſanctis ut pleriq;
æſtimant, ſed à ſubuerſione templi quod ſanctum Sapi.6.a
fuit. Potentes enim potenter tormenta patientur:
& cui plus creditur, plus exigetur ab eo. Et aufere-
tur, inquit, factio laſciuientium, qui in capiendis uo
luptatibus unum habuere cõſenſum, & comeſatio-
nes exercuere ac ſymbola: hi pariter auferentur, ut
quorum una fuit luxuria, una ſit pœna: Pro quo Lxx.
interpretati ſunt, καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ
ἐφραίμ, id eſt, auferetur hinnitus equi de Ephraim,
quod in Hebraico nõ habetur: & ex ſuperfluo diſſe
retur à nobis, cũ Tropologiam texere cœperimus.
Iurauit

A Iurauit dominus in ſemetipſo, ſiue ut in Hebræo le
gimus בְּנַפְשׁוֹ, id eſt, in anima ſua, iuxta illud quod
Eſa.1.d in Eſaia ſcriptum eſt: Neomenias & ſabbata ueſtra:
& dies feſtos odit anima mea: non quo deus animã
habeat, ſed quo humanis loquatur affectibus. Nec
mirum ſi animam
habere dicatur, cũ
etiam membra cæ-
tera quæ uiliora
ſunt anima: pedes,
manus, & uẽtrem,
& artus cæteros ſe
habere teſtetur.
Quod ſi oppoſue-
rint nobis hi qui
Chriſtũ negant hu
manam habuiſſe a-
nimam, ſed in hu-
mano corpore deũ
fuiſſe pro anima:
audiant in Chriſto
ſubſtãtiam animæ
demonſtrari: quo-
modo & membra
corporis eius habu
ere ſubſtantiam. In
deo autem patre ca
put & pedes & cætera quæ dicuntur: non ſunt mẽ-
bra, ſed per eorum uocabula efficientiarum diuerſi
B tas indicatur: ſic & animam non eſſe ſubſtantialem,
ſed affectum mentis internæ, & cogitationum locũ
per quem deus ſuam indicet uoluntatem. Iurauit
ergo dominus deus exercituum, id eſt, ſabaoth: pro
צְבָאוֹת quo δυνάμεων, id eſt, uirtutum Lxx. tranſtulerunt:
ſe deteſtari ſuperbiam Iacob & domos eius odiſſe.
Hic Iacob ſecundum ſuperius capitulum, ubi ſcri-
ptum eſt: Et nihil patiebantur ſuper contritione Io-
ſeph: aut decem tribus accipe: aut certe uniuerſam
domum duodecim tribuum. Et traditurum ciuita-
tem cum habitatoribus ſuis: uel Samariam, uel cer-
te Hieruſalem: uel in communi utranq;. Quod ad
tempus domini ſaluatoris referre poſſumus: poſt
cuius aduentum & paſſionem, deteſtatus eſt deus
omnem ſuperbiam uel iniuriam Iacob; quia illum
Mat.13.g fabri filium & Samaritanum & habentem dæmo-
Ioan.8.f nium conclamabant: idcirco Hieruſalem tradita eſt
cum habitatoribus ſuis Romanis exercitibus. Et
intantum contra eos dei ira deſæuit, ut etiam ſi re-
manſerint decem uiri in domo una, ipſi quoq; mo-
riãtur, & propinquus ſiue uicinus comburat cada-
uera mortuorum, ut efferat oſſa de domo: quia præ
morientium turbis, integra corpora efferri non ua-
leant. Cumq; iam laſſus fuerit aſportando: interro-
get eũ qui in penetralibus domus eſt: utrũ ſuperſint
quos ſibi tradere debeat, & ille reſpõdeat: Finis eſt:
iam non habeo quem tibi tradam ad ſepeliendum,
& antequàm non habere ſe iuret, ille qui interroga-
uerat & foris erat, & non eſſe cognouerat: imperat
ei & dicit: Tace & non recorderis nominis domini.

HEB. tuum. Deteſtor ego
ſuperbiam Iacob, & do-
mos eius odi, & tradam
ciuitatem cum habitato-
ribus ſuis, quod ſi reliqui
fuerint decem uiri in do-
mo una, & ipſi morien-
tur, & tollet eum propin-
quus ſuus, & comburet
eum ut efferat oſſa de do-
mo, & dicet ei qui in pene
tralibus domus eſt: Nun-
quid adhuc apud te eſt?
& reſpondebit: finis eſt:
& dicet ei: Tace: & non re
corderis nominis dñi.
Quia

SEP. tutum: quia ego abo
minabor omnem contu-
meliam Iacob, & regio-
nes eius odi, & auferam ci
uitatem cũ omnibus ha-
bitatoribus ſuis. Et erit ſi
remanſerint decem uiri in
domo una & mortui fue-
rint, & tollent domeſtici
eius & conabuntur ut au-
ferant oſſa eorum de do-
mo, et dicent his qui præ-
ſunt domui: Si adhuc eſt
apud te? & dicet: nequa-
quàm; & dicet: Tace, nec
nomines nomẽ domini.
Propterea

Hoc autem idcirco commemorat, ut oſtendat nec C
malorum quidem pondere & neceſſitate compul-
ſos uelle nomen domini confiteri, & in tãtam apud
Iſraël obliuionem dei ueniſſe uocabulum, ut ne in
ſimplici quidem iuramento nomen eius dignetur
audire. Tenues hi-
ſtoriæ lineas duxi-
mus: nũc allegoriæ
imprimamus ma-
num. Principes hæ
reticorũ qui ꝓpter
delicias ſuas meum
populum deuora-
runt, & nihil patie-
bantur ſuper cõtri
tione Ioſeph: primi
ducẽtur ad pœnas,
& auferetur hinni-
tus eq; ex Ephraim:
Qui in ſcripturis
ſanctis dupliciter
accipitur: aut in ſu-
perbiã potẽtiamq;
eorũ qui hinniunt:
aut in libidinis ma-
gnitudinem. In ſu-
perbiam malorũq; Pſal.19.b
conſenſum, ut ibi: Hi in curribus: & hi in equis. Et: Ibid.32.d
Fallax equus ad ſalutem. Et regibus Iſraël præcipi- Deut.17.d
tur: ne ſibi multiplicent equos. Et in libro Iob: uox D
equi clangori tubæ comparatur. In Zacharia quo- Iob.39.c
que legimus, quod euangelij teſtimonio compro-
batur, & refertur ad præſentiam ſaluatoris: Gaude Zach.9.c
nimis filia Sion, prædica filia Hieruſalem: Ecce rex
tuus uenit tibi iuſtus & ſaluator, ipſe manſuetus: &
aſcendens ſuper aſinam & pullum aſinæ: & diſper-
det quadrigas ex Ephraim, & equos de Hieruſalẽ.
In libidinis uero magnitudinem & effrenatum coi-
tus deſideriũ, ut in Hieremia: qui luxurioſos adulte
roſq; deſcribens intulit: Vnuſquiſq; ſuper uxorem Hiere.5.c
proximi ſui hinniebat. Tales equos, Chriſti aduen-
tus, & dei ira ſubneruat. Et iurat dominus per ſe- Hebr.6.c
metipſum; quia maiorem per quem iuret non ha-
bet: ſe deteſtari omnes hæreticorum contumelias,
& uniuerſas regiones eorum odiſſe. Quicquid ẽm
loquuntur iniuria eſt, & dignum dei odio. Et abla-
turum ciuitatem & cõciliabula eorum cum his qui
habitant, & populum uidelicet & magiſtros: etiam
ſi reliqui fuerint decem uiri: qui ſi fuiſſent in Sodo-
mis & Gomorris; nequaq; ſuper eas deſcendiſſet Gene.19.d
incẽdium: omnes eſſe morituros ea morte quæ du-
cit ad Tartarum, de qua Ezechiel ſcribit: Anima
quæ peccauerit, ipſa morietur. Iſtorum oſſa ſepeliũt Ezech.18.a
propinqui & domeſtici eorũ, de quibus dicitur: Si-
ne, mortui ſepeliant mortuos ſuos. Et ille qui foris Luc.9.g
eſt & domũ non ingreditur mortuorum, ſed magis
mortuos foras eijcit: imperat ei q cõburit mortuos
& diſſoluit in cineres, & eorũ oſſa cõminuit ut tace-
at: & puriſſimũ dei nomen mortuo ore nõ maculet.
Peccato

E Peccatori eñ dixit deus: quare tu enarras iusticias
Psal.49.c meas,& assumis testamentum meum per os tuum?
Vnde & nos prouidere debemus, ne mortui sepe-
liamus mortuos:sed ut magis uiuentes eos qui sunt
mortui producamus ad uitam. Quod si non feceri-
mus; imperat̃ no-
bis et dicitur: Tace,
qa indigni dei no-
mine iudicamur.

a HEB. Quia ecce dñs man
dabit & percutiet domũ
maiorẽ ruinis,& domum
minorẽ scissionibus: nun-
quid currere queũt in pe-
tris equi: aut arari potest
in bubalis? Quoniam cõ-
uertistis in amaritudinem
iudicium, & fructum iu-
sticiæ in absynthium. Qui
lætamini in nihili,qui dici
tis: Nunquid non in forti
tudine nostra, assumpsi-
mus nobis cornua?
Ecce

SEP. Propterea ecce dñs
mãdabit, & percutiet do-
mum magnam ruinis,&
domum paruam scissio-
nibus. Si persequentur in
petris equi: si reticebũt ad
fœminas? quoniam con-
uertistis in furorem iudi-
cium & fructum iusticiæ
in amaritudinem. Qui læ
tamini super nullo uerbo
bono, qui dicitis: nónne
in fortitudine nostra ha-
buimus cornua?
Quia

a ¶Quia ecce do-
minus mãda. &c.)
Quia in tãtã rabiẽ
prosilijstis, ut etiã
mortis tempore &
imminentibus ma-
lis nolueritis nomẽ
domini nominare:
Ideo mandabit do-
minus,& percutiet
domum maiorem
ruinis, & domum
minorem scissioni-
bus. Si mãdat; quo
modo percutit? Si
percutit: quomo-
do mandat? Sed in eo quod mandat & iubet mini-
stris,uidetur ipse percutere. Quomodo in iubente
patre & faciẽte filio facit ipse qui iussit: impleto illo
F uersiculo; Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit &
Psal.148.d creata sunt. Oĩa enim per ipsum facta sunt:& sine
Ioan.1.d ipso factum est nihil,quod factũ est: Et in Aegypto
Exod.12.b ubi primogenita quæ ab exterminatore cæsa refe-
runtur,se dominus interfecisse testat̃. Sic & in præ-
senti loco mandat dominus, & ipse percutit per mi
nistros domum maiorem ruinis, id est, decẽ tribus
quæ appellabantur Israël,& domum minorem scis-
sionibus: duas tribus quæ regebantur à stirpe do-
mus Dauid. Et nota singulorum ꝓprietates. Israël,
quia maiora peccauerat, feritur ruinis:& in æternã
traditur captiuitatem. Domus autem Iuda in qua
erat templum,& quæ ex parte peccauerat, septua-
ginta annorum captiuitate retinetur:& non percu-
titur ruinis,sed scissionibus. Scissa enim domus sar-
ciri potest: ruinæ non tam instauratione quàm ædi
ficationem desiderant. Cuius utriusq; domus,rui-
nas,scissiones: equis & bubalis comparat: quorum
priores in petris currere nequeũt; posteriores tam
indomiti sunt,ut iugum ceruicibus non recipiant,
& cum syluestres boues sint: propter feritatem no-
lint terram uomere scindere. Vos autem,cum equi
& bubali naturam suam mutare non possint,muta-
stis naturam dei,ut dulcem amarum faceretis,& fru
ctum iusticiæ eius in absynthium uerteretis,quæ
est herba amarissima. Qui lætamini in nihili: uel ido
lis uitulisq; aureis: qui nihil sunt dicente Hester ad
Hest.14.c dominum: Ne tradas sceptrum tuũ his qui nõ sunt:
uel in nihili atq; mendacio. Qui propria fortitudi-
ne putatis assumpsisse uos cornua & reges & potẽ-
tiam quibus uentilaretis inimicos. Quia igitur ista
fecistis: ecce ego suscitabo super uos ò domus ma- G
gna & domus minor, quæ feriendæ estis ruinis &
scissionibus: id est, ò domus Israël & omnes duode-
cim tribus,gentem sæuissimam Assyriorũ & Chal-
dæorum quæ uos conterat atq; subuertat à princi-
pio usq; ad finem, à
capite usq; ad cau-
dã: à terminis terrę
uestræ qui solẽ re-
spiciũt,usq; ad tor-
rentem deserti siue
occidentis, ut Lxx.
trãstulerunt, id est,
ab Hemath, usque
ad Rhinocoluram:
inter quam & Pelu
sium riuus Nili si-
ue torrẽs de eremo
ueniẽs mare ingre
dietur. Hemath su-
pra Epiphaniã di-
ximus,quæ ab An
tiocho cui cogno-
mentũ ἐπιφανὴς fuit,
nomen sortita est.

Qui autem putant quod hic domus Israël decẽ tri-
bus significet: explanare non poterũt,quomodo in H
comminatiõe dicatur aduersus decem tribus quod
cõterendæ sint ab Epiphania usq; ad terminos Ae
gypti: quibus terminis,non utiq; decem tribus,sed
omnes duodecim concluduntur, in quibus fuit etiã
Iudas & Beniamin. Quidam iuxta Anagogen, do-
mum magnam & domum minorem, Iudaicum po
pulum significari putant, & de gentibus ecclesiam
congregatam. Illi enim magni propter patres uocã
tur,& legem & prophetas: nos minores, quia absq;
testamento fuimus & mandatis dei,de quibus & in
cãtico legimus: Soror mea paruula est:& ubera nõ Cant.8.
habet. Quæ domus magna & parua, in unã dei fa-
miliam congregata: si non habuerit disciplinam, &
dei mandata non fecerit; percutietur ruinis & scis-
sionibus. Quotiescunq; ergo uel in persecutiõibus
uel in hæresibus & schismatibus domus dei, quæ
est ecclesia corruit atq; laceratur: dei percutientis o-
stendit manum: quã si uolumus effugere,compara-
tionis audiamus & faciamus exemplum. In petris
equi persequi nõ ualent. Petra Christus est: qui do-
nauit Apostolis suis,ut ipsi quoq; petræ uocentur:
Tu es Petrus:& super hanc petram ædificabo eccle 1.Cor.10.
siam meam. Qui in istis petris fuerit: aduersariæ po Matth.16.
testates quæ appellantur equi,de quibus supra dixi
mus; persequi eũ nõ poterunt,cursibus præpeditis,
& per singulas petras corruentibus. Veniamus &
ad aliam similitudinẽ,iuxta consuetudinem nostrã,
æditionem Lxx. interpretum differentes: ne si hæ-
reamus omnino Hebraico illusisse lectoris diligen-
tiæ,& tacendo de æditione uulgata, frustra eam ꝓ-
posuisse uideamur. Aut reticebũt,inquit, in fœmi-
nis; haud dubiũ quin equos significet,de quibus su
pra dixe

A rat: Si persequent̃ in petris equi. Isti equi, id
est,cõtrariæ fortitudines qui insaniũt ad fœminas,
quando uirilẽ uiderint animũ & dei fortitudine ro
boratũ,non audent accedere. Quando uero effœmi
natã mentẽ & unguẽtis & delicijs eneruatam, & in
muliebrẽ uersam
mollitiem: statim
insaniunt,& se te-
nere non possunt:
& gestiunt ad libi-
dinẽ. Sequit̃: Quia
conuertistis in fu-
rorẽ iudiciũ. Con-
uertit in furorẽ iu
diciũ,qui iratus iu
dicat:& dicẽte do-
Deut.16.d mino: Nõ accipies
personã ĩ iudicio.
Et ĩ alio loco: Nõ
misereberis paupe-
ris in iudicio,quia dei iudicium est: ille irata ad iudi
candum mente descendit: imò cum causam nesciat
nec iudicij nouerit ueritatem: ante præiudicat qua-
lem debeat ferre sententiã, fructum quoq; iusticiæ
qui dulcissimus est,uertit in amaritudinem. Quod
de una uirtute diximus,intelligamus & de reliquis,
prudentia,fortitudine,temperantia; quarũ qui ira-
Esa.5.e tus fuerit,fructus capere nõ poterit:& cũ cæperit,
B amari erunt. Vnde dicitur in Esaia: Væ qui dicunt
dulce amarũ,& amarum dulce. Hoc autẽ illi dicũt,
qui non causas in iudicando,sed personas conside-
rant:& fructũ Christi iusticiæ qui est dulcissimus,
uertunt in amaritudinem. Quicunq; igitur aut con
sanguinitate aut amicitia, & econtrario: uel hostili
odio,uel inimicitijs in iudicando ducitur,peruertit
iudicium Christi qui est iusticia, & fructum illius
uertit in amaritudinem. Qui hoc faciunt,lętãtur in
nullo uerbo bono: siue frustra,ut Symmachus tran
stulit,id est,ἀλόγως, & erecti in superbiã dicũt: Nón-
ne in fortitudine nostra habuimus cornua? cũ è re-
Psal.43.b gione iustus in dño glorietur,& dicat: In te ĩimicos
nostros uentilabimus cornu. Et in alio loco: Non
enim in arcu meo sperabo,& gladius meus non sal-
uabit me. Vnde & in Exodo iuxta Hebraicũ & A-
Exod.34.d quilæ æditionẽ legimus: Et Moyses nesciebat,quia
cornuta erat species uultus eius,qui uere dicere po
terat: In te inimicos meos cornu uentilo. Legimus
Psal.148.b & in alio loco: Et exaltabit cornu populi sui: Et ex-
et.1.Re.2.b altabit cornu Christi sui: Et cornu altaris,& munda
animalia atq; cornuta quæ sola offerũtur deo: quo-
rum interpretatio non huius est temporis. Ob hæc
tanta peccata & extremam superbiam,quæ iniqui-
tatem loquitur cõtra deũ,et ponit in excelso os suũ:
gentem sæuissimã dominus deus omnipotens se su
scitaturum esse dicit,quæ conterat & tribulet, eos,
חמת imò ꝓhibeat ingredi in Hemath & usq; ad torrentẽ
Occidentis. Hemath interpretatur murus aut mu-
rata. Vetabũtur itaq; ab hac gẽte sæuissima,cui sup
plicia delegata sunt, confugere ad ciuitatem muni-
tam,quæ est cœlestis Hierusalem, ne introẽant & C
saluentur: in modum illius capituli quod in Genesi
legimus: ubi posuit deus cherubim et flammeã rom Gene.3.d
phæam,quæ uertitur ad custodiendã uiam ligni ui
tæ; ut qui eiectus fuerat de paradiso, nequaquàm
illuc ingrederetur
indignus. Quodq;
sequitur: Vsq; ad
torrentẽ Occiden
tis: de sexagesimo-
septimo psalmo in
terpretabimur, in
quo scriptum est:
Cantate dño, psal-
mũ dicite nomini
eius: iter facite ei q
ascendit super oc-
casum: dñs nomen
illi. Nisi eñ mala
opera in nobis oc-
ciderint, Christus nõ ascendet super nos. Cunq; il-
la occiderint,& Christũ habuerimus aurigã, tũc no
bis proficientibus & ad meliora pergẽtibuus in eo-
dem psalmo imperabitur: Cantate deo,psallite dño
qui ascẽdit super cœlũ cœli ad Orientem. Vnde &
in mysterijs,primũ renunciamus ei qui in Occiden
te est,nobisq; moritur cum peccatis: & sic uersi ad
Orientem,pactum inimus cũ sole iusticiæ,& ei ser-
uituros nos esse promittimus. Pro torrente Occi-
dentis,Symmachus interpretatus est,uallem campe D
strem: Theodotio,torrentẽ Arabiæ: Aquila,torrẽ-
tem qui est in planicie. Quibus uerbis ostenditur
nequaquã in eis à murata ciuitate exclusis,muniri
posse contra peccata: nec peruenire illos ad torren-
tem campestrem & planum siue deserti,qui torrẽs
dicit̃ uoluptatis: iuxta illud quod legimus: De tor- Psal.35.b
rente uoluptatis tuæ potabis eos. Cap. VII.

HEB. Ecce eñ suscitabo su
per uos domus Israël,dicit
dñs deus exercituũ,gentẽ:
& conterent uos ab introi
tu Hemath,usq; ad torrẽ-
tem deserti. Cap. VII.
HAec ostẽdit mihi dñs
deus: Et ecce uictor
locustæ in principio ger-
minantiũ serotini imbris:
& ecce

SEP. Quia ecce ego susci-
tabo sup uos domus Isra-
ël,ait dñs deus exercituũ,
gentem:& conterent uos:
nõ ut introẽatis in Emath
& usq; ad torrentem occi-
dentis. Cap. VII.
SIc ostendit mihi domi-
nus: Et ecce fœtus locu-
starũ ueniebat matutinus:
& ecce

HAec ostendit mihi dñs deus &c.) Non solum
ea quæ multa post secula futura sunt prophe-
ticus sermo prædicit, sed & uicina, & quæ statim
uaticinium consequantur. Solemus enim homines
multo plus de nobis q̃ de posteris cogitare,dicen-
te Ezechia: Fiat pax in diebus meis. Et ut qui uide- 4.Reg.20.d
rint rebus expleta quæ ante nunciata sunt,conuer-
tantur ad cultum dei: in cuius prophetis diuinatio
nis est ueritas. Ostendit igitur dominus Senna-
cherib regem Assyriorum cum infinita exercitus
multitudine,instar locustæ uniuersa tondentis,esse
uẽturum in principio imbris serotini, quãdo extre
ma dei omnipotentis misericordia indigebat Isra-
ël: huius autem locustæ fictor & creator est domi-
nus. Quæ locusta uenit in principio imbris seroti-
ni,quando cuncta uirent & parturit omnis ager,
& diuersarum arborũ flores in sui generis poma
rumpuntur. Et ut uno sermone indicem quod uo
lo,cunctarũ abundantiam rerum,flores arborum,
atque herbæ segetum pollicentur. Has autem locu
stas,quæ primo uere uolitabant, bruchus innume
rabilis sequebatur,qui ueniebat post imbrẽ seroti-

E num:& appellabatur tonſor uel tonſura regis: eo
quod uniuerſa uaſtauerit,& nihil penitus relique-
rit herbæ uirentis in terra. Hunc tonſorẽ ſiue ton-
Eſa.7.d ſuram, Eſaias acutam nouaculã uocat: quæ pilos o-
mnes & capillos Iſraëlitici corporis raſerit. Cunq́;,
ait, dubitarẽ ꝗ eſ-
ſet iſta nouacula,
ſtatim intulit, regẽ
Aſſyriorũ. Noua-
cula igitur & ton-
ſor regis exercitus
Chaldæorũ eſt, ꝗ
in modum bruchi
uniuerſa popula-
tus eſt:& non ſolũ
fruges, ſed ligna,
fœnũ, ſtipulãq; cõ
ſumpſit. Factũ eſt
aũt cũ cõſummaſ-
ſet bruchus ꝗ ue-
nerat poſt locuſtã
comedere herbam
terræ: & propheta
intelligeret quod
uidebat, ad preces
uertitur,& ait: Do-
mine deus propi-
cius eſto obſecro.
F Nolo in ſubuerſio
ne populi mei mea uerba cõpleri: nolo me ad hoc
electum de paſtorũ numero, ut ruinam decem tri-
buum nunciẽ. Quis enim poterit ſuſcitare Iacob,
niſi tu ſolus? quo allidente, nullus eſt qui ſuſcitet.
Paruulus eſt Iacob,& crebra hoſtiũ incurſione de-
letus. Cunq́; ille precaretur,& interioris hominis la
chrymas funderet, miſertus eſt dominus ſuper hoc,
& reſpondit: Non perdam omne genus Iſraël: reli-
quiæ ſaluæ erunt. Aut certe ſic accipiendum: Duo
pariter futura conſpexit. Primum, locuſtã: deinde,
bruchum. Pro utroq; dominũ deprecatus eſt:& in
uno tantũ exauditur, ut bruchus uſq; ad internecio
nem cuncta nõ uaſtet. Locuſta autem uolitãs quæ-
dam deuoret, quædam integra derelinquat. Viden
tur mihi Lxx. interpretes, uerbum Hebraicum גזי:
quod interpretatur tonſor, ſiue tonſura intellexiſſe
גוג, ו literam ו arbitrantes:& bruchi innumerabilẽ
multitudinem Gog genti ſæuiſſimæ comparaſſe,
quæ terram Iudęam uaſtatura deſcribitur. Quid au
tẽ uoluerit Aquila dicere: Ecce ſerotinus poſt Ga-
zæ regẽ, cum Gaza uerbo Hebraico עַז appelleť:
non ſatis intelligo, niſi forte ipſum ſermonẽ גזי po
ſuit: et paulatim in Gazam errore corruptus eſt. Di
camus & ſpiritualiter: Qui poſt opera iuſticiæ (de
Oſee.10.d quibus in propheta dicitur: Seminate uobis in iuſti
Hiere.4.a cia,& innouate uobis noualia: & ne ſeminetis ſup
ſpinas) grauia peccata cõmiſerint, inducitur ſuper
eos fœtus, uel generatio locuſtarum ueniens matu
tina: quando tranſeuntibus noctis tenebris, incipiũt
ſua peccata cognoſcere:& quia non egerunt pœ-

HEB. & ecce poſt ſerotinũ
tonſor (ſiue tonſura) regis.
Et factum eſt cũ conſum-
maſſet comedere herbam
terræ,& dixi: Dñe deus, ꝓ
picius eſto obſecro: ꝗs ſu-
ſcitabit Iacob: quia paruu-
lus eſt? Miſertus eſt dñs ſu
per hoc: nõ erit, dixit dñs.
a Hæc õſtẽdit mihi dñs de-
us:& ecce uocabit iudiciũ
ad ignẽ dñs deus: & deuo
rabit abyſſum multam:&
comedet ſimul partem. Et
dixi: Domine deus, quie-
ſce obſecro: quis ſuſcitabit
Iacob: quia paruulus eſt?
Miſertus

SEP. & ecce bruchus unus
Gog rex. Et erit ſi comple
uerit ut deuoret fœnũ ter-
ræ,& dixi: Domine deus,
propicius eſto: quis ſuſcita
bit Iacob: quoniam modi-
cus eſt. Pœniteat te domi-
ne ſup hoc,& hoc nõ erit
dicit dominus. Sic oſten-
dit mihi dominus deus:
& ecce uocauit iudicium
in igne dominus deus,&
deuorauit abyſſum mul-
tam: & comedit partem,
& dixi: Domine deus, de-
ſine: quis ſuſcitabit Iacob:
quoniam paruulus eſt?
Pœniteat

nitentiam, adducitur bruchus qui appellatur Gog G
rex: גג autem in linguam noſtram uertitur δῶμα, id
eſt, tectum, ſuperba quędam & arrogans fortitudo.
Cunq́; terræ noſtræ fœnum ſtipulamq́; cõſumpſe
rit, quicũq; ſancti in populo fuerint, ueniã precabũ
tur,& dicent: Dñe
deus ꝓpicius eſto.
Quis eñ alius ſu-
ſcitare poterit Ia-
cob? quis medico-
rum ſanare αἱμοῤ- Luc.8.f
ῥοοῦσαν, niſi tu ſolus:
ad cuius tactũ fim
brię, ſtatim ſanitas
redit. Paruulus eſt Eſa.10.e
eñ Iacob, ſiue mo
dici numeri: quia
nulla ĩ eis uel pau-
ca uirtutum remã
ſere ueſtigia. Pœni
teat te domine ſup
hoc, quod te factu-
rũ tuo populo cõ-
minatus es. Pœni-
tentiam aũt dei in
ſcripturis ſic debe
mus accipere, quo
modo ſomniũ &
iram: non ꝗd deũ H
pœniteat, aut mutet ſententiã, qui loquitur per pro Malach.3.b
phetam: Ego deus,& non mutor. Et cui nos dici- Pſal.101.d
mus: Tu autẽ idem ipſe es,& anni tui non deficiẽt:
ſed quod nobis ad meliora conuerſis,& ipſum pœ
niteat ſententiæ ſuæ: ut nec iuſto reddat præmia ꝗ
promiſit, ſi declinauerit ad iniquitatẽ: nec peccato-
ri pœnas, qua cõminatus eſt, ſi cõuerſus fuerit ad ſa
lutem. Dicitur ad eum qui acturus eſt pœnitentiã:
Nec dederis ſomnũ oculis tuis, neq; dormitationẽ Prouer.6.a
palpebris tuis: ut libereris quaſi damula de caſſi-
bus,& ſicut auis ex laqueis. Qui ſi domini primum
mandata contempſerit,& poſtea in anguſtijs cõſti-
tutus euigilare cœperit, ſuſcitat dominũ dormientẽ Pſal.43.d
ſibi,& dicit: Exurge quare obdormis domine? Ecõ Rom.2.a
trario: qui theſaurizauerit ſibi iram in die iræ, deũ
iratum ſentiet. Quod ſi egerit pœnitentiam, ita uer
tetur in miſericordiam: & cum perturbationibus
noſtris atq; uirtutibus, in utranq́; partem pœnarũ
atq; clementiæ dominus cõmutabitur. a ¶ Hæc
oſtendit mihi dominus deus: & ecce uocabit iudi-
cium ad ignẽ dñs deus:& deuorabit abyſſum mul-
tam &c.) Primum dominus oſtendit prophetæ fi-
ctorem locuſtarum in principio germinantium ſe
rotini imbris:& poſt imbrẽ ſerotinũ tonſorem re-
gem ſiue regis:& ut uerbũ exprimamus è uerbo,
tonſurã regis Sennacherib: qua cũcta decẽ tribuum
totonderit atq; uaſtauerit. Nunc idẽ dñs oſtendit
Nabuchodonoſor, imò uocat & uenire ꝑcipit con
tra Iudã & Hieruſalẽ. Vocat aũt ut templũ Hieru-
ſalẽ igne ſuccẽdat,& faciat in igne iudiciũ: de eo qui
quondam

A quondã fuit populus ſuus. Cunq́; ueniſſet ignis ad
iudiciũ, ut ĩpleret dñi iuſſionẽ, deuorauit abyſſum
multã:& comedit ſimul partẽ, cunctas urbes Iudęæ
& partẽ dñi quæ uocabať templũ eius. Cunq́; hoc
ꝓpheta uidiſſet, dixit ad dñm: nõ ut ſupra, ꝓpicius
eſto obſecro: ſed
quieſce uel deſine:
ut quẽ cœpiſſe iã
uiderat, ceſſare pre
cibus impetraret:
præſertim cũ nul-
lus ſit alius qui ia-
centẽ & paruulũ
& humiliatũ Iacob
ualeat ſuſcitare: ni
ſi dñs qui poteſt
captos in Chaldęã
q; translatos redu-
cere in terrã Iudã.
Quia uero ſemel
iuxta Oſee ꝓphe-
tã & pſalmiſtã di-
Pſal.77.b centẽ: Filij Ephra-
im intendentes &
mittentes arcum conuerſi ſunt in die belli: decẽ tri-
bus ad hæreticorũ perſonam retulimus, quæ appel-
labantur Iſraël:& duas quibus Iudas præerat ad ec-
B cleſiam & eccleſiæ peccatores: qui confitẽtur quidẽ
rectam fidẽ: ſed propter uitiorũ ſordes purgãtibus
ſe indigent flãmis: idcirco nunc dominus ad ignem
iudicium uocare ſe mõſtrat: ut uniuſcuiuſq; opus
quale ſit ignis probet:& impleatur illud quod ſcri-
ptum eſt: Ambulate in lumine ignis ueſtri,& in flã
Eſa.50.d ma quam ſuccendiſtis. Vnde & ad Babylonem di-
citur: Habes carbones ignis, ſedebis ſuper eos, hi e-
Pſal.119.a runt tibi in adiutorium. Et in pſalmo: Lingua dolo
ſa & plena mendacijs, igne carbonum dicitur eſſe
purganda: Quid detur tibi, aut quid apponatur ti-
bi ad linguam doloſam? Sagittæ potentis acutæ, cũ
carbonibus deſolatorijs. De his altaris carbonibus
deſolator carbo duorum teſtamentorum forcipe
Eſa.6.b prenditur:& Eſaiæ labia purgat immunda, ut poſ-
ſit uerbum domini prophetare. Vocatus aũt ignis
ad iudicium, deuorat primũ abyſſum, id eſt, omnia
genera peccatorum: ligna, fœnũ, ſtipulam:& poſtea
comedit ſimul partem, hoc eſt, ad ſanctos illius per-
uenit, qui in peculium domini & in eius parte repu
tantur: tempus enim eſt ut incipiat iudiciũ à domo
Ezech.9.c domini. Et in Ezechiel pręcipiť his qui pœnas illa-
1.Cor.3.c turi ſunt: A ſanctis meis incipite. Et in Apoſtolo le
gimus: Si cuius opus arſerit, detrimentũ patietur:
ipſe autem ſaluus erit: ſic tamen quaſi per ignem.
Cunq́; omnes fuerimus in peccato & iacuerimus
ad ſententię ueritatem, miſerebiť dñs noſtri:& quia
paruuli ſumus reſurrectionis nos tempore ſuſcita-
bit: ſiue ſuſcitabit per uirtutes qui in uitijs iaceba-
mus: hoc domino promittente, atq; dicente: Sed &
iſtud nõ erit. Pulchre aũt dixit, ſed &: quia iã ſupra
Pſal.102.b dixerat: hoc nõ erit. Nõ enim in finem iraſceť, neq;

HEB. Miſertus eſt domi-
nus ſuper hoc: ſed & iſtud
nõ erit, dixit dominus de-
a us: Hæc õſtendit mihi: Et
ecce dñs ſtabat ſuper mu-
rum litũ,& in manu eius
trulla cementarij. Et dixit
dominus ad me: Quid tu
uides Amos? Et dixi: Trul
lam cementarij. Et dixit
dominus: Ecce ego po-
nam trullam in medio po
puli mei Iſraël. Non adij-
ciam

SEP. Pœniteat te domi-
ne ſuper hoc:& hoc nõ fi-
et, dicit dominus deus. Sic
oſtendit mihi dominus:
Et ecce uir ſtabat ſup mu-
rum adamantinum:& in
manu eius adamas. Et di-
xit dominus ad me: Quid
tu uides Amos? Et dixi:
Adamantem. Et dixit do-
minus ad me: Ecce ego in-
ijciam adamantem in me-
dio popli mei Iſraël. Ne-
quaq;

in æternũ cõminabitur. Non ſecundũ peccata no- C
ſtra fecit nobis, neq; ſecundũ iniquitates noſtras re
tribuet nobis. Quantũ diſtat ortus ab occidẽte, lon-
ge fecit à nobis iniquitates noſtras. Quomodo miſe
retur pater filiorũ, miſertus eſt dñs timentibus ſe.
a ¶ Hæc oſtendit
mihi dñs &c.) Pri-
uſq; de adamante
diſſeramus: quem
Symmach' & lxx.
ꝓ eo quod in He-
braico אֲנָךְ ſcri-
ptũ eſt, tranſtule-
runt. Dicendũ eſt
breuiter quod hoc
uerbum Aquila
ἀλείφωσιν, Theodo-
tio τηκόμενον inter-
pretati ſunt: quo-
rum alterũ ſtagna-
turam, alterum ta-
beſcentem ſignifi-
cat: ut illa ſartago
quam legimus in
Ezechiel: in qua populi obſidione uallati, frixura ſi Ezech.4.a
gnificatur: etiã in decem tribubus,& in regno Hie- 4.Reg.14.
roboam, qui nepos erat Iehu: ſub quo ꝓphetia hæc
cerniť, per ſtagnaturæ uocabulũ demonſtretur. Do D
minus itaq; cernitur ſtans ſupra murũ ſtagnatũ ſi-
ue litum:& in manu eius ſtagnatio ſiue trulla cemẽ
tarij, qua ſolent ſuperinduci parietes:& non ſolum
pulchritudinem accipere, ſed & fortitudinem con-
tra iniuriam imbriũ & creberrimas tempeſtates. Le
gimus in Ezechiel, dominũ cõminantem quod tem Ezech.13.b
peſtate & grandine conſurgente, nequaq; linat nec
ueſtiat parietem Iſraël, ſed dimittat eam pluuijs diſ-
ſipari. Vnde & nunc dicit ille de quo ſcriptum eſt:
Structor macerie uocabitur, ipſe angularis lapis, æ-
dificator domus, q; deponat trullam in medio po-
puli ſui Iſraël & ceſſare faciat atq; torpere, ut nequa
q; ultra ſuperinducat eum:& ſuo ueſtiat ac tueatur
auxilio. Cunq́; dñs protectionem ſuã,& ut ita dicã,
parietis ueſtimentũ trulla ceſſante ſubtraxerit, tunc
demolienť excelſa idolorum, quæ Hebraice appellã
tur בָּמוֹת & ſanctificationes decẽ tribuũ deſolabũ
tur: ut deſtruatur Dan & Bethel, in quibus adora-
bantur uituli aurei. Diximus ut potuimus quid ab
Hebræis nobis iuxta hiſtoriæ ſit traditũ ueritatem,
trãſeamus ad anagogen: de Xenocrate, qui ſcribit
ſuper lapidũ gemmarũq; naturis pauca uerba po-
nentes. Adamas ſui nominis lapis eſt, quem Latine
indomitũ poſſumus appellare: eo quod nulli cedat
materiæ nec ferro quidẽ. Nam ſi ponatur ſuper in-
cudem,& graui ictu feriatur mallei, antea incus &
malleus uulnus accipiũt, q; adamas conterať. Cunq́;
ignis omnia domet & uniuerſa metalla conſumat,
reddit adamantẽ duriorẽ: ut ne paruulũ quidem in
eo angulum uis nimij ardoris obtundat. Vidi &
in auro adamantem magnitudine milij: cunq́; uici-
 num

HEB. ciam ultra ſuperinducere eum: & demolientur excelſa idoli: & ſanctificationes Iſraël deſolabuntur: & cōſurgā ſup domū Hieroboam in gladio. Et a miſit Amăſias ſacerdos Bethel ad Hieroboam regem Iſraël, dicēs: Rebellauit contra te Amos in medio domus Iſraël: Nō poterit terra ſuſtinere uniuerſos ſermones eius. Hęc eñ dicit

SEP. quaq; ultra addam ut pertranſeam eū: & diſſipabuntur aræ riſus: & ſacrificia Iſraël deſolabunt: & cōſurgam ſuper domū Hieroboam in gladio. Et miſit Amaſias ſacerdos Bethel ad Hieroboam regē Iſraël, dicēs: Cōgregationes facit cōtra te Amos ī medio domus Iſraël. Nō poterit terra ſuſtinere oēs ſermones eius. Hæc enim dicit

E num conſumatur aurum longo uſu ac nimia uetuſtate, ſolus adamas non atteritur: et nulla lima imminui poteſt, ſed econtrario limam terit: & quicquid attigerit, lineis ſulcat. Hic lapis duriſſimus & indomabilis, ſolo hircorū cruore diſſoluit: et miſſus in calidum ſanguinem, perdit fortitudinē ſuā. Eſt aūt paruus et indecorus, ferrugineū habēs colorem, & ſplendorē cryſtalli. Quatuor q; adamantis genera deſcribūtur. Primus eſt Indicus: ſecundus Arabicus: tertius Macedonicus: quartus Cyprius: pro qualitate regionum plus uel minus duriciā poſſidentes. Dicit quoq; in electri ſimilitudinē uenena deprehendere, & maleficis reſiſtere artibus. Ta-
Philip. 2. a lis eſt dominus & ſaluator: Qui cū in forma dei eſſet, non rapinā arbitratus eſt eſſe ſe æqualē deo: ſed ſemetipſum exinaniuit, formā ſerui accipiens: in ſi-
F militudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo: humilians ſemetipſum, factus obediens
Eſa. 23. uſq; ad mortem, mortem aūt crucis. De quo Eſaias ſcribit: Non eſt ſpecies illi, neq; decor: uidimus eū & non erat pulchritudo: deſpectum & nouiſſimū hominum: uirū dolorū & ſcientem ferre infirmitatem. Hic ſtat ſupra murum adamātinum, id eſt, ſuper ſanctos & apoſtolos ſuos: quibus donauit, ut & ipſi adamantes uocarentur, & à nullo ſeparati dice-
Rom. 8. g rent: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Et iterū: Certus ſum, quia neque mors, neque uita, neq; angeli, neq; principatus, neq; inſtantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, neq; creatura alia poterit nos ſeparare à charitate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Petrus quoq; qui erat fortiſſi-
Math. 16. e mus adamas, portæ inferorum non præualuerunt aduerſus eū. Hic uir & dominus qui ſtat ſuper murum adamantinū, habet in manu ſua adamantē: qui niſi dei teneatur manu, & illius ualletur auxilio, omnem perdit fortitudinē, dicente domino in euan-
Ioan. 10. f gelio: Nemo poteſt rapere de manu patris mei. Et
Eſa. 43. a intantum robuſtus eſt ut dicatur ad eū: Si tranſieris per ignē, flamma non comburet te: quātoq; magis tentationibus cæditur, tanto fortior fit: & pro nomine ſaluatoris inter flagella lætatur. Cunq; à nullo ſuperari queat, ſolo mortiferę libidinis calore diſſoluitur. Hæc enim ſanguinis hircorū & ipſius hirci dicitur eſſe natura, ut ſit ad libidinem calidiſſimus: & quod ignis ędomare nequeat, ſolus illius

G diſſoluat cruor. Ponit ergo dominus huiuſcemodi adamantem in medio populi ſui Iſraël: & ultra non tranſit eum, nec dimittit ut diſſipentur aræ: quæ riſu & ſubſannatione ſunt dignæ: & omnia hæreticorum myſteria, domūq; Hieroboam, qui primus dei populū ſeparauit, percutiat gladio atque ſubuertat. a ¶Et miſit Amaſias ſacerdos &c.) Salomonis prouerbiū eſt, imò mandatum: Noli arguere Prouer. 9. b malos, ne oderint te. Et ecōtrario de bonis pcepit: Argue ſapientem, & diliget te. In alio quoq; loco: Qui arguit, inquit, hominis uias gratiā habebit magis quàm is qui loquitur, q delectent. Ibi. 28. d Itaq; & Amos emendationis affectu loquebatur ad populum, & ex ſermonibus dei terribilia minabatur: ut agentes pœnitentiā, reuerterent ad deū & idola deſererent. Tunc ſacerdos Bethel in qua erat uitulus aureus, quem cōſtituerat Hieroboā filius Nabath: & alij qui illi in imperio ſucceſſerant mittit ad Hie- H roboam nepotem Iehu, qui ei nunciet dicēs: Rebellauit cōtra te Amos, ſiue congregationes facit: atq; cōuentus in medio regni tui Iſraël: & tāta loquitur, ut terra regni tui uerba eius ſuſtinere non poſſit. Audet aūt mittere ad regem Iſraël quaſi pontifex: metuens ne ſi populus conuertatur ad cultum dei, ille ſacerdotij perdat gloriam. Cunq; duo audierit, demolientur excelſa idoli ſiue aræ riſus: & ſanctificationes uel ceremoniæ Iſraël deſolabuntur: & conſurgam ſuper domum Hieroboam in gladio: eo qd' idola penitus deſtruātur, quibus præerat Amaſias ſacerdos: & cōtra Hieroboam deus cōſurgat in gladio, niſi egerit pœnitentiā: ille de ſua non mādat iniuria, ut de regis tantū contumelia dolere uideatur. Hæc enim, inquit, dicit Amos. Erras calumniator. In omnibus enim ſermonibus ſuis non quaſi ex ſe propheta loquit, ſed ſemp præponit in titulo, Hæc dicit dominus. Igitur quæ loquutus eſt dominus, Amos prophetam dixiſſe cōmemorat, ut magis regem prouocet ad uindictam. Quæ ſunt quæ dicit Amos? In gladio morietur Hieroboam. Et in hoc mentiris: Nō enim dixit, morietur: ſi enim hoc dixiſſet, uidebatur non ſuſcipere pœnitentiā: ſed cōſurget dominus ſuper domū Hieroboam in gladio, cōminans pœnam, nō inferens. Nec dixit: In gladio morietur Hieroboam, ſed conſurgam in gladio ſuper domū Hieroboam. Hieroboam quippe gladio non eſt mortuus, ſed domus eius: id eſt, filius Zacharias deo percutiente deletus eſt. Et Iſraël, inquit,

HEB. dicit Amos: In gladio morieť Hieroboam: Iſraël aūt captiuus migrabit de terra ſua. Et dixit Amaſias ad Amos: Qui uides, gradere: fuge in terrā Iuda, & comede ibi panē, & ibi pphetabis: & in Bethel non adijcies ultra ut prophetes: quia ſanctificatio regis & domus rea gni eſt. Et rĕſpōdit Amos & dixit ad Amaſiam: Nō ſum propheta ego, & non ſū filius pphetæ, ſed opilio

SEP. dicit Amos: In gladio morieť Hieroboam: Iſraël autē captiuus ducetur de terra ſua. Et dixit Amaſias ad Amos: Qui uides, egredere: recede in terrā Iuda, & ibi uiue, & ibi prophetabis: in Bethel autem non adijcies ultra prophetare: quia ſanctificatio regis eſt & domus regni. Et reſpondit Amos, & dixit ad Amaſiam: Nō eram propheta ego, neq; filius pphetæ, ſed paſtor uellicans

A quit, captiuus migrabit de terra ſua: adde & cætera, ſi nō egerit pœnitentiā. Porrò Hieroboam uaniſſima Amaſiæ mādata cōtemnens, nihil ad ea quæ ille mandauerat uoluit reſpondere: unde ipſe ſibi aſſumit autoritatē ſacerdotalis faſtigij, & loquitur ad Amos: Qui uides, gradere, fuge ī terram Iuda. Prophetæ (ut crebro diximus) prius appellabanť uidētes: qa quæ uētura dicebant, cordis oculis intuebātur. Quærat prudēs lector, quare uidentē uocet & nomine prophetali, quē de terra Iſraël exire cōpellit? Cui reſpondendū eſt: aut cū irriſione eū dicere κατὰ ἀντίφρασιν, qd' oīa mentiatur: aut quia uidebat multos eſſe in populo, qui eum libenter audirent: propter qd' & regi retulit, cōgregationes facit contra te Amos: Aperte in-
B iuriam nō audet facere, ne audiētes lædere uideať. Vade, inquit, in terrā Iuda, in qua natus eſt: ubi libēter audiunť inſani: & comede ibi panem tuū, uel ibi uiue: aut certe exerce artem tuam per quā tibi reperias cibos: & ibi uaticinare qui habes multos quos cōſueuiſti ſeducere: in Bethel autē in qua ego ſum ſacerdos, ultra nō adijcies prophetare: quia ſanctificatio regis eſt, & domus regni. Et hoc quaſi falſus ſacerdos loquitur, adulans regali faſtigio, ut non dicat: ſanctificatio dei noſtri eſt et domus idoli, ſed ſanctificatio regis & domus regni: hanc habentibus cūctis qui falſos deos colunt conſuetudinē, ut ſuperbiam ſuam regibus imputent: & quod ipſi faciunt, rex feciſſe uideatur. Omnia q de Amaſia, & Hieroboam, & Iſraël, & Amos interpretati ſumus τροπολογικῶς ad hæreticos referēda ſunt: quorū ſacerdos Amaſias ſolet interdū mittere ad Hieroboā regem hæreticum, atq; hęreticorū patronum: & ſanctos uiros ac præcones fidei accuſare apud eum: & iubere doctoribus, ne prædicēt in Iſraël, ne cōtra regis faciant uoluntatē: quia Bethel, hoc eſt, domus dei, & falſa eccleſia ſanctificatio regis ſit, & domus regni. Solent eñ dicere: Imperator nobis cōmunicat: & ſi quis eis reſtiterit, ſtatim calumniātur: ergo tu cōtra imperatorē facis? Auguſti mandata cōtemnis? & tñ cōſideremus, q multi reges Chriſtiani qui pſecuti ſunt eccleſiā dei, & Arianā impietatē in toto orbe fundare conati ſunt, uincāt in ſcelere Hieroboā regem Iſraël. Ille eñ falſi ſacerdotis mādata deſpexit, nec ad ſuggeſtionem eius quicq; uoluit reſpondere: iſti autē cum multis Amaſijs ſacerdotibus ſuis,

fame & penuria, carceribus & exilijs Amos pphe- C tam & ſacerdotes domini necauerunt. a ¶Et reſpondit Amos, & dixit ad Amaſiam: &c.) Hoc qd' Act. 4. d beatos apoſtolos feciſſe ſcriptura cōmemorat, quādo denunciauerūt eis ſcribæ & phariſęi, ne docerēt in nomine Ieſu: & illi reſponderūt dicētes: Obedire deo magis oportet, q hominibus: etiam Amos prophetā feciſſe cognoſcimus: qui iubente idolorū pontifice, ne pphetaret ī Bethel, nō ſolū pphetat & oſtēdit ſe magis deū timere mittentem, q illū prohibentē: ſed audacter & libere ipſi denūciat ſupplicia q uetare conatus eſt, & dei impedire ſermonē. Non ſolum, inquit, non ſum propheta, ſiue nō eram: quorum alterum humilitatis, alterum ueritatis eſt: nec filius prophetæ, nec de prophetali ſtirpe deſcendens: ſed cum eſſem ar- D mentarius, & ruborum mora deſtringerē, tulit me dñs ſequentem greges. Pro armentario qui Hebraice dicitur בּוֹקֵר. Aquila & Symmachus et Theodotio, & quinta æditio βουκόλον tranſtulerunt: qui armenta paſcit, non oues. Soli Septuaginta αἰπόλον dixerunt: qui proprie paſtor caprarū appellatur ἀπὸ τοῦ αἰπόλιον quod interpretatur quidē grex qui in altioribus conuerſatur: ut oſtendat greges caprarū ſemper rupes & aſperas cautes & altiora conſcendere. Sed quoniam infert: Et tulit me dominus ἐκ τῶν προβάτων, id eſt, de pecoribus: uideť oues magis ſignificare q capras: licet in principio Leuitici legerimus: & oues & capras, pecorū nomine demonſtrari. Ita eñ dominus loquitur: Si obtuleris ἀπὸ τῶν προβάτων, id eſt, de pecoribus domino agnū uel hœdū, & ouem ſiue capram. Porrò hoc quod ait: uellicans ſycamina, id eſt: συκάμινα κνίζων: quod Aquila interpretatus eſt ἐρευνῶν συκομόρους, id eſt, ſcrutās ſycomoros & Theodotio χαράσσων συκαμίνους, id eſt, uellicans ſycamina: & Symmachus ἔχων συκομόρους, id eſt, habens ſycomoros: quidā ita ediſſerunt, ut ſycamina uelint appellari genus arborum, quæ Palęſtinæ naſcuntur in campeſtribus: & agreſtes afferunt ficus: quæ ſi non uellicentur, amariſſimas cariculas faciunt, & à culicibus corrumpunť. Nobis autē (quia ſolitudo in qua morabatur Amos, nullam huiuſcemodi gignit arborem) magis uidetur rubos dicere, qui afferunt mora, ac paſtorū famē & penuriā conſolantur. Vtcunq; uoluerit lector accipere, hoc dicendum eſt: quod humilem paſtorē & ruſticum aſ-

 ſumpſerit

E ſumpſerit dominus,& miſerit ad populū ſuū Iſraël: & præceperit ei,ut egrediēs de terra ſua,Samariam pergeret:& ibi quæ uentura ſunt ꝓphetaret. Quia igitur dño,inquit,iubente ut loquar,tu Amaſia dicis mihi:Noli ꝓphetare ſup̲ Iſraël,et nō ſtillabis ſup̲ domū idoli,audi q̄ cōtra te dominus comminetur. Pro domo idoli in Hebraico ſcriptū eſt, בית ישחק ,id eſt, domus riſus. Iſaac enī riſus interp̄tat̄ qđ Lxx.tranſtulerunt,domū Iacob: nomē ꝑ altero nomine,& non rē intelligētes. Rurſum ubi nos poſuim⁹: Et non ſtillabis: Symmachus interpretatus eſt,nō increpabis. Stillare autem prophetas, idioma ſcripturaꝝ eſt:quod non totā dei ſimul inferant F irā,ſed paruas ſtillas cōminatiōe denuncient. Quia ergo dixiſti mihi,nō prophetabis:uxor tua in ciuitate fornicabitur: qđ melius interp̄tatus eſt Symmachus, πορνευθήσεται: nō quod ipſa fornicetur ſed quod paſſiuo genere,ab alijs conſtuprata ſuſtineat fornicationē. Grandis aūt dolor,incredibiliſq́ ignominia,quando maritus in media ciuitate,præſentibus cunctis,uxoris iniuriam prohibere nō poteſt. Filij quoq́,inquit,tui & filiæ tuæ in gladio cadent. Non eſt tantus dolor in filia cōſtuprata,quantus in uxore polluta:nec tantus dolor in uxore occiſa,quantus in filijs trucidatis. Maritus enim libentius audit uxorē interfici quàm pollui. Nec hoc ſufficit ad iniuriā,niſi & terra ipſius funiculo ab hoſtibus diuidatur:& nouos cultores recipiat. Ipſe quoq́ Amaſias qui nunc gloriatur in ſacerdotij poteſtate,nequaq́ morieť in terra ſua:ſed ductus in captiuitatē,morietur in terra quę polluta eſt idolis:& nō ante morieť,niſi populū quem deceperat,ſeruientē uideat atq́ captiuū. Secundū tropologiā, Amaſias ſacerdos interp̄tatur robuſtus & rigidus:eo quod rebellis & ferox,eccleſiaſticum uirū,& uere ꝓphetam uetet dei uerba proferre & doctrinā & errantem populū corrigere prohibeat. Huius uxor falſa eccleſia,patebit fornicationi omnium:& filij eius ac filiæ quas male in errore generauit,domini mucrone ferieťur:humus quoq́ illius & uniuerſa G poſſeſſio erit pars dæmonum:& ipſe morietur in terra polluta:quæ nō habeat habitatorem deū,ſed multis prauæ religionis cōtaminetur erroribus:& oīs populus qui falſum ſibi nomē aſſumit Iſraël, captiuus migrabit de terra ſua:ut nō ſeruiat deo,ſed hęreticorū ac dæmonū iugo colla ſubmittat.

Cap. VIII.

Haec oſtēdit mihi dñs deus &c.) Qđ Hieremias (Hiere.1.a) ſub uirga cernit uigiliarū, ſiue nucis:eo qđ uigilauerit ſup̲ peccata popl'i ſui:ne quaſi clauſis & cōniuētibus oculis eorū delicta nō uideret: hoc nūc Amos aduerſus Iudā & Iſrl' pariter intueť ſub ſpecie uncini, qui Hebraice dicitur כלוב: & à Lxx. in uas aucupis uertitur:cū auceps H proprie מוקש nūcupetur: ſicut ſupra in hoc eodē ꝓpheta legimus: Si cadet auis ſup̲ terrā ſine aucupe. Et eſt ſenſus:Sicut uncino rami arborum detrahunť ad poma carpenda:ita ego proximū captiuitatis tempus attraxi. Et ut ſciamus hoc eſſe, qđ dicimus:ipſe interpretatur deus quid ſignificet uiſio,quā ꝓphetæ oſtenderat. Venit finis ſup̲ populū meū Iſraël. Quodq́ ſequiť: Non adijciam ultra ut pertranſeam eum hoc ſignificat,qđ iniquitates populi ſui ultra non tranſeat,nec negligat,neq́ impunita ſcelera tranſire ꝑmittat. Et ne ſolū de decē tribubus dicere uideretur,intulit: Stridebūt cardines templi,ſiue laquearia in die illa,dicit dñs. Hoc autē ὑπερβολικῶς accipiendū eſt,quod tam graue malorū pondus incumbat:ut ipſi quoq́ portarū cardines & excelſa laquearia ululent,& incredibilem ſentiāt uaſtitatē,quando multi morientur:& captis habitatoribus uel occiſis,in omni loco proijciatur ſilentium. Sin aūt uoluerimus legere pro uncino pomorum,uas aucupis:hoc dicendū eſt,quod quomodo auceps uiſco uel retibus aues uolantes per aërem, et ſublimius diſcurrētes ad terrā detrahit:ſic deus ꝑ Sennacherib ſiue Nabuchodonoſor, quos nunc aucupes intelligimus,populū ſuū prius liberum, & legis obſeruatione ſublimen comprehenderit, uinxerit,tranſtulerit, enecarit. Non enim iniuſte tenduntur retia auibus. Et hoc non ſolū ad Babyloniæ captiui

HEB. lio ego ſum uellicās ſycomoros:et tulit me dñs cū ſequerer gregem,& dixit ad me. Vade propheta ad populū meū Iſraël, & nūc audi uerbū dñi, tu dicis:Nō prophetabis ſuper Iſraël, & non ſtillabis ſuper domum idoli. Propterea hęc dixit dominus: Vxor tua in ciuitate fornicabitur:& filij tui,& filię tuæ in gladio cadēt:& humus tua funiculo metietur:& tu in terra polluta morieris: & Iſraël captiuus migrabit de terra ſua.

Cap. VIII.

a Haec ōſtēdit mihi dñs deus:Et ecce uncinus pomorū,& dixit:Quid tu uides Amos?Et dixi:Vncinum

SEP. uellicans ſycamina & tulit me dominus ex ouibus,& dixit dñs ad me: Vade & ꝓphetiza ſup̲ populum meū Iſraël:& nunc audi ſermonē domini, tu dicis:Noli prophetare ſuper Iſraël:& ne congreges audientes cōtra domū Iacob. Propterea hæc dicit dñs: Vxor tua in ciuitate fornicabiť: & filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent: & terra tua funiculo diuidetur:& tu in terra immūda morieris:Iſraël autē captiuus duceť de terra ſua.

Cap. VIII.

Sic oſtendit mihi dominus deus:Et ecce uas aucupis.Et dixit:Quid tu uides Amos?Et dixi: Vas aucupis

A captiuitatis tempus referendū eſt,ſed & in aduentum dñi ſaluatoris,quādo dixerunt:Aufer de terra (Ioan.19.c) talem:crucifige eum,crucifige eum:& perdiderunt alas colūbæ. Et uenit finis ſuper eos:& extrema captiuitas,ultraq́ nō pepercit eis dñs. Et ululauerūt cardines tēpli,uel laquearia tēpli,ſuper occiſum populum corruētia. Et in omni loco proiectum eſt ſilētium, habentibus Iudæis Moyſen & prophetas:& nō habentibus uerbum dei:legētibus literam & perdentibus ſpiritum:quando facta eſt mēſa eorū in laqueū & in retributionem & ruinā:& excæcati ſunt oculi eorū,ut nō uiderent:& obduratæ ſunt aures eorū ut non audirēt:& incuruatum eſt dorſum eorū ne cœlū B ſuſpicerēt:ſed cum (Mar.7.c) euangelica illa muliere quæ habebat ſpiritū infirmitatis ſemper terræ incūberent:& effuſa eſt ſuper eos ira dei,& furor iræ eius cōprehēdit illos,ita ut fieret habitatio eorū deſerta:& in tabernaculis eorū nō eſſet habitator,quādo cōpletum eſt:Ecce dies ueniūt,dicit dñs:& emittā famē ſuper terrā:nō famē panis,neq́ ſitim aquæ,ſed famē audiendi uerbū dñi:de quo in poſterioribus,ſi peruenerimus ad calcem, plenius differēdū eſt. Nos ergo cernētes,quia deus naturalibus ramis nō pepercit,timeamus eadē perpeti:& aucupis laqueos declinemus, dicamuſq́ ad dñm: (Pſal.27.a) Ne taceas neq́ cōpeſcaris deus:& ne ſileas à me,& aſſimilabor deſcēdentibus in lacū. In toto orbe terrarum proiectum eſt ſilētium Iudæorum: ubicūq́ fuerint,muſſitant potius q̄ loquuntur:& cum blaſphemia eorū contra dominū ſaluatorē ad cœlum uſq́ perueniat:omnis interpretatio ſcripturarū muta eſt & ſilens,& aures non penetrat audientium. a ¶Audite hoc qui conteritis paupe.&c.) Ne fruſtra uideatur uncinus pomorū,& uas aucupis eſſe monſtratū:& per hæc uicina imminere captiuitas, cauſæ offenſæ dei breuiter deſcribūtur. O tu Iuda, & ò tu Iſraël,audite quæ ſcelera feceritis:de nocte ſurgētes,pro oratione & hymnis in deū,ſtudiū habetis opprimēdi ſiue cōterēdi pauperes:ut fame & egeſtate cōfecti auferātur de terra. Qui expectatis kalēdas ut negociemini,& uſuras augeatis de uſuris:& ſabbata,ut aperiatis horrea,detiſq́ frumenta C amplius recepturi:& dei ſolennitates turpis lucri gratia in ueſtra cōpendia uertitis:qui minorem in uendēdis mercibus menſurā facitis,& maiora pondera in accipiēdis: ſtatheræq́ iniquā, ut poſſideatis pecunia pauperes,& tam uiles habeatis homines,ut impleatis illud quod ſupra de uobis dixerā:Pro eo quod uē (Supra.2.b) didiſtis argento iuſtū,& pauperē pro calciamentis: & in tantā lucri rabiem proſiliſtis: ut non frumēta, quorum eſu hominū corpora ſuſtentātur: ſed quiſquilias & purgamenta frumenti uendatis pauperibus,puluerē & paleas tritico commiſcētes. Quod quidē & peruerſos do D ctores ac principes,qui abſq́ dei timore dominantur cleris:de qbus Hieremias loquiť:Cle (Hiere.23) ri eorū nō proderunt eis:nōnunq́ facere cernimus:qui putāt quæſtum eſſe pietatē:& ſedētes in tēplo nūmularij proponūt colūbas:non in caueis,ſed in cathedris quaſi magiſtri,ſpiritus ſancti dona uēdentes qui faciunt mēſurā minorē atq́ maiorē:ut pauperibus,uel parum uel nihil:diuitibus aūt & his de qbus ſectātur lucra in modū cōcionatorū loquātur ſermone longiſſimo:& propter pecuniā cōterāt capita pauperū atq́ cōculcēt:& nō frumentū domini, quod confirmat cor hominis,ſed quiſquilias & uiliſſimū puluerem auidis faucibus ingerāt:etiā hæc quæ nullius ſunt precij uēditātes,cum dominus apoſtolis præceperit:Gratis accepiſtis,gratis date. b ¶Iurauit (Matth.10.a) dñs in ſuperbiā &c.) Iurantē deū ſæpius ſcriptura deſcribit. Primū in Geneſi,uocauit angelus domi (Gene.22.c) ni Abrahā ſecūdo de cœlo,dicēs:Per memetipſum iuraui,dicit dñs:quia feciſti uerbū hoc:& nō pepercisti filio tuo chariſſimo:benedicens benedicā tibi:& multiplicās multiplicabo te quaſi ſtellas cœli,& ſicut arenā quæ eſt in littore maris. Et in cēteſimo nono pſalmo:Iurauit dñs & nō pœnitebit eum:tu es ſacerdos in æternum ſecundū ordinē Melchiſedec. Quod quicūq́ eſt ille qui ad Hebræos ſcripſit epiſtolam,diſſerens ait:Quoniam neminem habuit

HEB. cinum pomorū. Et dixit dñs ad me: Venit finis ſuper populū meū Iſraël:nō adijciā ultra ut pertrāſeā eum:& ſtridebūt cardines tēpli in die illa,dicit dominus deus. Multi morietur:in omni loco proijcietur ſilentiū. a Audite hoc qui cōteritis pauperem:& deficere facitis egenū terræ,dicētes:Quādo trāſibit menſis & uenundabimus merces:& ſabbatū, & aperiemus frumētū:ut imminuamus mēſurā,& augeamus ſiclū:& ſupponamus ſtatheras doloſas:ut poſſideamus in argēto egenos: & pauperes pro calciamētis:& quiſquilias frumenti uendamus. b Iurauit dñs in ſuperbiam

SEP. aucupis. Et dixit dominus ad me: Veniet finis ſuper populū meū Iſraël: nō addā ultra ut pertrāſeā eum:& ululabunt laquearia tēpli in die illa,dicit dominus deus:Multi cadentes erūt:in oīni loco inijciā ſilentium. Audite hæc qui cōteritis mane pauperē,& opprimitis egenos de terra,qui dicitis:Quādo pertrāſibit menſis & negociabimur:& ſabbata,& aperiemus horreum:ut faciamus minorem menſurā & maius pōdus:& faciamus ſtatheram iniquā,ut poſſideamus in pecunia pauperes & egenū pro calciamētis:& de omni uenditione negociemur. Iurauit dñs contra

E per quem iuraret maiorẽ, iurauit per ſemetipſum. Supra.4.a Et in hoc eodẽ propheta ſupra legimus: Iurauit dñs in ſancto ſuo, ſiue per ſanctos ſuos: q̃a ecce dies ueniũt ſuper uos, & tollẽt uos in armis ſiue in cõtis: & reliqua. Qui ergo prius in ſancto ſuo, ſiue p̃ ſanctos ſuos iurauerat, nũc iurat cõtra ſuperbiã Iacob: ut ſi nõ credũt cõminanti, credãt iuranti in humanã ſimilitudinẽ: qui iuramentum tunc aſſumunt, quãdo ſimplicibus eorũ uerbis non creditur. Nec mirum eſt ſi deus iurare dicat̃: cum dormiẽtibus dormiat, & uigilãtibus uigilet: Roma.2.a hiſq; qui ſibi thaſaurizauerunt iram in die iræ, dicat̃ iraſci. Iurat aũt q̃d nõ obliuiſcatur uſq; in finẽ operũ eorũ. Iacob.4.b Superbis eñ deus reſiſtit, F humilibus autem dat gratiã: ſed omnia memoriter teneat quęcũq; peccauerint: & uſq; ad finẽ & iudicij tempus adducat. Unde pœnitẽtes rogãt: Ne memineris iniquitatũ noſtrarũ antiquarũ: præſertim cum aduerſus ſuperbos ipſa terra moueatur ſiue turbet̃ & lugeat: nõ colonus & aduena, ſed habitator eius: & aſcẽdat ſicut fluuius cõſummatio, & deſcẽdat ſicut flumen Aegypti: ut qui egerit pœnitẽtiã, aſcendat cum fluuio ſcãdente: qui aũt perſeuerauerit in delictis, deſcendat ſicut fluuius Aegypti, & ingreſſus mare abſorbeat̃: ac per hoc oſtẽdit ſuperbiã Iacob, cõtra quã iurat dñs æternis ſupplicijs deuorãdam. a ¶Et erit in die illa, dicit dñs &c.) Dies illa, diẽ captiuitatis ſignificat, quãdo uterq; populus ducet̃ in Aſſyrios atq; Chaldæos, q̃bus præ triſticiæ magnitudine occidet ſol meridie: & clara omnibus luce, tenebræ cuncta cõplebunt, quãdo feſtiuitates eorũ & om̃ia cãtica in luctũ plãctũq; cõuerſa ſunt. Et ſuper omne dorſum ſiue lũbos accincti ſunt cilicio: & iuxta cõſuetudinẽ ueterũ lugẽtiũ, ſuper capita habuere caluitiũ: Iob.1.d quod & Iob in mortibus filiorũ feciſſe legimus. Et tãta erit magnitudo luctus atq; triſticiæ, ut unici filij morientis matriq; chariſſimi uincat dolorẽ: & omnia plãctu & amaritudine compleãtur. Poſſumus hunc locum & in dñi intelligere Luc.23.f paſſione, quando ſol hora ſexta retraxit radios ſuos: & pendẽtem in cruce dominũ ſuum ſpectare non auſus eſt, quãdo tenebris cũcta cõplẽtibus, feſtiuitates eorũ & cantica, Veſpaſiano Titoq; ſuperãtibus, in planctũ luctumq; mutata ſunt: quando lachrymarum & pœnitudinis & ciliciorum repleta ſunt omnia, & capita habuere caluitiũ, quæ prius Nazaræorum decorata cæſarie, comam dño nutriebãt. Tũc primogenitus filius dei populus Iſraël: qui in unigenitũ & uere filium dei miſerat manum, æterno luctui traditus eſt: & nouiſſima eius ſiue q̃ cũ eo erãt, amaritudine ſũt repleta. Nunc ergo illis habẽtibus tenebras, qui repulerũt ſolẽ iuſticiæ: nos q̃ ſedebamus in tenebris & in umbra mortis, Eſa.9.a uidimus lucem magnã: & illorum uniuerſa feſtiuitas ad eccleſiæ trãslata eſt myſteria: ut illis flẽtibus nos laudes dño concinamus. H Illi pro zona accinguntur funibus & cilicijs: nobis cũ apoſtolis dicit̃: Sint lũbi ueſtri præcincti, & Luc.12.c lucernæ ardẽtes in manibus ueſtris. Nos accincti ſumus Chriſti ueritate, implẽtes illud quod ſcriptũ eſt: State accincti lũbos ueſtros in ueritate. Ephe.6.c Illi autẽ pro ueritate circũdati ſũt diaboli mẽdacio. Noſtrũ caput, de quo ſaluator loquit̃: Veſtri aũt & capilli Matth.10.d capitis numerati ſũt: habet comã p̃petuã, & in capite noſtro, q̃ Chriſtus eſt, fortitudinẽ poſſidemus, ut interficiamus leonẽ. Illi aũt dormierũt in meretricis ſynagogæ genibus: & diabolo tõdẽte deraſi, uirtutẽ capitis p̃diderũt, amittẽtes cũ robore oculos: de q̃bus in Eccleſiaſte ſcriptũ eſt: Sapiẽtis oculi in Eccle.2.c capite eius: q̃ aũt ſtultus eſt, in tenebris ambulat. Illorũ ſocij uerſant̃ in luctu: noſtri comites induunt̃ læticiæ ueſtimẽto. b ¶Ecce dies &c. Et cõ. aquæ &c.) Aquæ in Hebraico nõ habent̃: & propiciatio quã nos in delictũ uertimus: & ab Hebræis uocat̃ אַשְׁמַת, idolũ ſignificat: q̃d principiũ peccatorũ eſt. Vetus narrat hiſtoria, tã Latina q̃ Græca, & omniũ gẽtiũ barbarorũ, nihil fame durius, q̃ ſæpe cõpellit obſeſſos humanis ueſci carnibus, & in ſuam ſæuire naturã: ita ut nec parẽtes paruulis parcãt liberis, & maritalis affectus dudũ amatæ uxoris mẽbra dilaceret. Si hoc facit fames corporũ, q̃d de fame dicẽdũ eſt animarũ? quæ in die reſurrectiõis dñi oppreſſit populum

HEB. ſuperbiam Iacob: ſi oblitus fuero uſq; in finẽ omnia opera eorũ. Nunquid ſuper iſto non cõmouebit̃ terra: & lugebit om̃is habitator eius: & aſcendet quaſi fluuius uniuerſus, & eijcietur & defluet quaſi a riuus Aegypti. Et erit in die illa, dicit dñs: occidet ſol in meridie, & tenebreſcere faciã terrã in die luminis: & conuertã feſtiuitates ueſtras in luctũ, & om̃ia cãtica ueſtra in plãctũ: & inducã ſup̃ omne dorſum ueſtrũ ſaccũ, & ſuper om̃e caput caluitiũ: & ponã eam quaſi luctũ unigeniti, & nouiſſima eius quaſi diẽ amarum. Ecce dies ueniũt, dicit dominus

SEP. cõtra ſuperbiã Iacob: ſi obliuiſcetur in finẽ om̃ia opera ueſtra. Et ſuper his non cõturbabitur terra: & lugebit omnis habitator eius: & aſcendet quaſi flumen conſummatio ipſius: & deſcendet quaſi fluuius Aegypti. Et erit in die illa, dicit dñs deus: occidet ſol meridie, & contenebreſcet ſuper terrã in die lux: & cõuertã ſolẽnitates ueſtras in luctum: & omnia cantica ueſtra in plãctum: & inducam ſuper omnẽ lumbum ſaccũ, & ſuper omne caput caluitiũ: & ponã eam quaſi luctũ dilecti: & qui cum eo ſunt, quaſi diem doloris. b Eccẽ dies ueniunt, dicit dominus

A populum Iudæorum: & iuncta fami ardentiſſima ſitis, non habentiũ panem qui de cœlo deſcendit: & eas aquas quæ de Ieſu uentre manarunt: Ablata eſt ab eis lex, & prophetæ æterno conticuere ſilentio: mouẽtur à mari ad mare, & ab Oceano Britãnico, uſq; ad Oceanum Atlanticum, id eſt, ab occidẽte ad meridiem, & ab Aquilone uſq; ad Orientem: toto orbe peregrini, uerbũ dei nõ ualent inuenire. In quo loco interrogabimus Iudæos, quam illam diem ſignificari putent, in qua ſuſtineãt famem audiẽdi uerbũ dei: præſertim cum legant ſcripturas, & humilitatẽ ſequãtur literæ? Quibus ingerimus famem eſſe prædictã intelligẽtiæ ſpiritualis, in qua Chriſtus cernitur: B paſſio domini & reſurrectio reperitur: circumeunt orbem, & quærũt uerbum domini, & nõ inueniunt: quia uerbum domini negauerunt quod factum eſt in manibus omnium prophetarũ: quod in principio apud patrem erat: quod caro factum eſt, & habitauit in nobis. In illo tempore defecerũt uirgines pulchræ, & adoleſcentes ſiue electi atque doctores: hoc enim ſignificat בַּחוּרִים: defecerunt in ſiti, uirgines pulchræ, quas ſynagogas interpretantur: & electos magiſtros populi Qui cum defecerint, maledictiones Deuteronomij in populo Iudaico dicent eſſe completas. Hi electi atq; doctores iurauerunt in idolo Samariæ, in uitulis ſcilicet aureis, & dixerunt: Viuit deus tuus Dan: in terminis terræ Iudaicæ, ubi nunc Pameas eſt: & eo tempore uitulus aureus colebatur: & uiuit uia Berſabeæ: quia longo illuc & raro itinere commeabant, propter reges Iudæ iuſtos pariter & iniuſtos. Et quia hoc fecerunt, idcirco corruent: & nõ reſurgent amplius, id eſt, non recipient eum ſtatum quem prius habuerãt. Mittit autem dominus famem in terram ſuper eos qui terrena ſapiunt: & famem non panis, ſitimq; nõ aquæ, ſed audiẽdi uerbum domini, quãdo propter peccata populi doctrina defecit in eccleſijs: & à mari uſq; ad mare, id eſt à ſalſis & amariſſimis fluctibus uſq; ad mare perueniũt: nõ occurrentes fluminibus, non dulciſſimis & uarijs fontibus: ſed rurſus ad amara currẽtes: & ab Aquilone uſq; ad Orientem, cupientes Aquilonem deſerere, qui eſt uentus duriſſimus: & ab ignorantibus dexter uocatur: & peruenire ad Orientem, quem reperire non poterunt: quia nõ recto pergũt itinere, ſed deuijs circumeunt callibus: uiamq; regiã nõ tenẽtes, C curuis ducũtur anfractibus. In illo tẽpore deficient animæ uirginales, quas incorruptas Apoſtolus nominat: & cupit æternã pudicitiã poſſidere, ſcribens ad Corinthios: De 2.Cor.11.a ſpondi eñ uos uni uiro uirginẽ caſtã exhibere Chriſto. Timeo aũt ne ſicut ſerpẽs Euam ſeduxit aſtutia ſua, ita corrumpantur ſenſus ueſtri, & excidant à ſimplicitate quę eſt in Chriſto. Et ſi eſſent omnes uirgines pulchræ uel bonæ, nunq; dixiſſet, deficient uirgines bonæ: ſed ad diſtinctionẽ malarum uirginum bonas poſuit, quæ ſũt ſanctæ corpore & ſpiritu. Malæ uirgines Matth.25.a quinq; ſunt ſtultæ, quæ lampadibus ſuis oleum nõ parauerũt. Bonæ & ſpecioſæ uirgines illæ ſunt, quæ lumen habuerũt uirtutũ: & D ſpõſæ thalamum ingreſſæ ſunt. Deficiẽt aũt uirgines, quia uerbũ dñi nõ inueniẽt. Ex quo intelligimus, quãdo doctrina non fuerit in eccleſijs, perire pudicitiã, caſtitatẽ mori: omnes abire uirtutes: quia nõ comederũt uerbũ dñi: quod qui comederit ſaginatus eius cibo, audiet per Salomonẽ: Iuſtus comedẽs, Prouer.13.d ſaturat animã ſuã: animæ aũt impiorũ eſuriẽt. Et Dauid qui ad ſenectutẽ peruenerat Abrahã, libere decãtabat: Iuuenis fui, & ſenui: & nõ uidi iuſtũ Pſal.36.d derelictũ: nec ſemẽ eius quærẽs panẽ. Quanti martyres in perſecutionibus perierũt fame, & indiguerũt frumẽto alimẽtiſq; corporum. Ergo de eo dicit pane qui de cœlo deſcẽdit: quẽ qui comederit, nec eſurire poterit nec ſitire. Deficiẽtibus aũt uirginibus, & adoleſcẽtes deficiẽt, qui prius uicerãt mũdũ: & idcirco deficient, quia iurant in idolo Samariæ, quam in hæreticorũ perſona ſemper accipimus: dicente hoc eodẽ propheta: Væ qui deſpiciũt Sion & Supra.6.a cõfidunt in mõte Samariæ. Deſpiciũt enim hæretici eccleſiã dei, & cõfidũt in falſitate dogmatũ ſuorũ, erigẽtes ſe cõtra ſciẽtiã dei: & ſciſſo populo eius dicentes: Nõ eſt pars nobis in Dauid, neq; hæreditas 3.Reg.12.d in filio Iſai. Si quis ergo iurat in delicto Samariæ, & dicit: Viuit deus tuus Dan, & uiuit uia Berſabeæ: iſte cadet & reſurgere ultra nõ poterit. Dan tribus in ultimis Iudæorũ terminis poſſeſſionẽ inuenire Iudic.18. nõ potuit: ſicut in libro Iudicũ ſcriptũ eſt, interp̃tatur דָּן q; iudiciũ. Berſabeæ aũt pro uarietate accentuũ בְּאֵר uertitur in linguã noſtrã, puteus iuramẽti: aut pu- שֶׁבַע teus

HEB. dominus, & emittã famem ſuper terram: non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed audiẽdi uerbum domini. Et cõmouebũtur à mari uſq; ad mare: & ab Aquilone uſq; ad Orientem: circumibunt quærentes uerbum domini, & nõ inueniẽt. In die illa deficiẽt uirgines pulchræ, & adoleſcentes in ſiti: qui iurant in delicto Samariæ, & dicũt: Viuit deus tuus Dan, & uiuit uia Berſabeæ: & cadent & non reſurgẽt ultra. Cap.

SEP. dñs deus, & emittam famẽ ſuper terrã non famẽ panis, neq; ſitim aquæ, ſed famẽ audiendi uerbũ dñi. Et cõmouebuntur aquæ de mari uſque ad mare: & ab Aquilone uſq; ad Oriẽtem: circumibũt quærẽtes uerbũ dñi, & nõ inueniẽt. In die illa deficiẽt uirgines pulchræ, & iuuenes in ſiti: qui iurãt per propiciationẽ Samariæ, qui dicũt: Viuit deus tuus Dan, & uiuit deus tuus Berſabeæ: & cadẽt & nõ reſurgẽt amplius. Cap.

E teus ſatietatis ac ſeptimi.Itaq; & hæretici in extremis ſcripturarũ ſanctarũ finibus ſitient,dei iudiciũ cõtemnẽtes,& deſiderãtes uiam Berſabeæ quæ fuit in tribu Iuda:multaq; eccleſiæ imitari ſacramẽta cupiẽtes,ſaturatos & repletos eſſe ſe dicunt. Quibus apoſtolus exprobrat Paulus: 1.Cor.4.b Iam ſaturati eſtis,iam diuites facti eſtis:& iurãt in noĩe dñi,q ſemel cadẽtes:quia deos idolorũ,deũ arbitrant̃ ſuũ:amplius nõ reſurgẽt. Qui aũt uoluerint agere pœnitentiã,& nõ dixerint:uiuit deus tuus Dan,& uiuit uia Berſabeæ,audiẽt p̃ Hieremiã: Hiere.8.b Nunqd qui cadet,nõ reſurget: aut qui auerſus eſt non reuertetur?

Cap. IX.

a Vidi dõminum ſtãtem ſuper altare,& dixit: Percute cardinẽ,& cõmoueãtur ſuperliminaria:auaricia eñ in capite omniũ,& nouiſſimũ eorum in gladio interficiã. Non erit fuga eis,fugiẽt & nõ ſaluabitur ex his qui fugerint. Si b deſcenderint uſq; ad infernum,inde manus mea educet eos:& ſi aſcẽderint uſq; in cœlũ,inde detrahã eos: & ſi

Cap. IX.

Vidi dñm ſtantẽ ſuper altare,& dixit:Percute ſuper ꝓpiciatoriũ,& cõmouebuntur ueſtibula,& diſijce in capita omniũ:& reliquos eorũ gladio interficiã.Nõ fugiet ex eis,qui fugerit:& nõ ſaluabitur ex illis,qui fuerit reſaluatus. Si defoſſi fuerint in inferno,inde manus mea euellet eos:& ſi aſcenderint in cœlum,inde detrahã illos: ſi abſcon

Cap. IX.

Ezech.1.a Matth.3.d Vidi dñm ſtantem &c.) Qui cum Ezechiel & Ioanne baptiſta apertos uiderit cœlos:& uela Exo.34.g men quod poſitũ erat ante faciem Moyſi,ab oculis F eius fuerit ablatũ:ut cõpleatur in eo quod ſcriptũ Pſal.18.b eſt:Mandatũ dei lucidũ illuminãs oculos:Iſte uidebit ſtantẽ dñm ſuper altare, præcipiẽtẽ prophetæ: ſiue ut multi putãt,angelo:qui reddẽdis peccatorũ ſupplicijs mãcipatus eſt:ut percutiat cardines templi,ſiue propiciatoriũ:& cõmoueãtur ſuperliminaria eius ſiue ueſtibula. Cumq;,ait,templũ propter maliciã hominũ diſſipatũ fuerit & deſtructũ,& ira mea à ſanctuario meo cœperit:unuſquiſq; cognoſcat ſe nõ poſſe euadere,auaricia omnia poſſidẽte: & nouiſſima ſua eſſe mortẽ,nullaq; præſidia ad euadendã ſentẽtiã dei poſſe ſuccurrere. Quodq; iuxta Lxx.legimus:ut diſijceret in capita omnium.Pulchre eorũ capita diuidũtur,qui ab eo qui eſt caput Ioan.19.c omniũ,ſua ſpõte diuiſi ſunt atq; dixerũt:Nõ habemus regẽ niſi Cæſarẽ:qui uoce impia clamauerũt: Crucifige,crucifige talẽ.Et:Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros.Quæ omnia & ad hæreticos referre poſſumus,quorũ altare percutit̃: & omnes initiationes & ſacramẽta ſacrilega cõmouent̃:qui auariciã habuerũt in capitibus ſuis,clamãte per eos perdice,& cõgregãte quos nõ peperit,& faciẽte diuitias abſq; iudicio. Vnde & nouiſſima eius ſiue reliquias dñs interficiet,ut cœptũ capitulũ cõpleat̃,& nouiſſimũ eius erit inſipiẽs.Cum autẽ dñs percuſſerit cardines,& induxerit ſuper eos gladiũ,nullus erit qui poſſit euadere,& impẽdentẽ dñi gladiũ declinare,Simulq; & hoc erit notandũ, quod ſtãte ſuper altare dño,primũ percutit̃ propiciatoriũ,ſiue cardines tẽpli:deinde cõmouẽtur ueſtibula:tertio capita omniũ diuiduntur:quarto qui reliqui ſunt, G interficiũtur gladio.Niſi enim ſuperbiã hæreticorum ſuo dñs calcauerit pede,& peruerſam ſceleratamq; doctrinam ſpirituali mucrone percuſſerit:& magiſtros eorũ,qui accipiunt̃ in capitibus,inter ſe diuiſerit,atq; in bonã partẽ occiderit:nõ poſſunt diſcipuli uiuificari: ſecũdũ illud quod ſcriptum eſt: Deut.32.f Ego occidã & uiuificabo: ego percutiã,& ſanabo.Occidũtur & percutiũtur magiſtri,ut uiuificentur diſcipuli:capita diuiduntur,ut cætera membra ſanẽtur. b ¶Si deſcenderint uſq; ad infernũ &c.) Qui ſupra dixerat:non erit fuga eis:fugiet & nõ ſaluabit̃ qui fugerit:nũc ipſam fugã in partes ſecat:& hyperbolice etiam ſi hoc & hoc fecerint,euadere eos non poſſe teſtatur.Si deſcenderint,ait,uſq; ad infernum,inde manus mea educet eos:nõ quod nullus ante reſurrectionis diem ab inferis retrahatur,ſed quod & in H inferno poſiti,in illius poteſtate ſint. Quod ſuper Num.16.e Dathan & Abiron impletũ eſſe cognoſcimus,quos uiuẽtes terræ hiatus abſorbuit.Et ſi aſcẽderint,inquit,uſq; ad cœlũ,inde detrahã eos:quia & Enoch Eccli.44. & Helias rapti cum corporibus in cœlũ,dei regun 4.Reg.2.d tur arbitrio.Et cerne proprietates:ad infernũ deſcẽditur,ad cœlũ conſcendit̃:de inferno educimur,de cœlis detrahimur.In altero extrema deſperatio eſt, in altero ſuperbiæ magnitudo.Si abſcõditi fuerint in uertice Carmeli,uel iuxta Phœnicis terminos in ſeptẽtrionali plaga,uel ad meridiẽ propter eremi uaſtitatẽ,ubi habitauit quõdam Nabal Carme- 1.Reg.25.a lus:inde,inquit,ſcrutãs auferã eos:& ſi in profundo Ionæ.1.a maris,atq; ut de ꝓpheta loquar in Tharſis,dei oculos uitare conẽtur:ibi mãdabo ſerpẽti,quẽ in hoc Leuiathan ſiue cete ſignificat:ut ſeruet metaphorã,& per ſerpẽtẽ atq; cete ad hoſtes ueniat.Et mordebit eos,id eſt,ſuis faucibus deuorabit. Et ne forſitã per ſuperiora quæ dixit aliud quid,quàm captiuitatẽ ab hoſtibus ſentiremus:iuxta morẽ ſuũ aperit ſcriptura quod prius ſub ænigmatibus dixerat.Et ſi abierint in captiuitatẽ corã inimicis ſuis,ibi mandabo gladio & occidet eos:ne ſcilicet extrema malorũ ſuorũ æſtiment ſeruitutẽ,ſed etiã captos hoſtilis mucro confodiat:& qui ſupereſſe potuerint & mortem euadere,dei aſpectum non effugiant:ſed ponat ſuper eos oculos ſuos in malum & non in bonum,ut ſemper eos uiſitet:& ad pœnitentiã per tormenta compellat.Et hæc facturum eſſe ſe dicit omnipotens deus,ad cuius tactum & nutum terræ fun

A ræ fundamẽta quatiuntur ſiue tabeſcunt:& omnis eius habitator plãctu & luctibus occupatur. Quæ loquitur ut oſtẽdat magnitudinẽ diuinæ potẽtiæ: ne forſitan uelit quidẽ facere quod minatur,ſed uires non impleãt uoluntatẽ.Sin autẽ terra tabeſcit ſiue concutitur,& creatorẽ ſuũ inſenſibilis quoq; natura perſentit:quãto magis homo fragile animal,cuius animæ theſaurus in uaſis fictilibus atq; corporeis claudit̃: & quomodo Aegypti fluuius decurrit in mare atq; ſorbetur: ita & terra Iſraël de qua ſupra dixerat: Qui tangit terram & tabeſcit,ibit in captiuitatem & ab hoſtibus deuorabitur: μετωνυμικῶς, ab eo quod habet id qđ habetur,diuino ſignificãte ſermone. B Et hæc quidem ſequẽtes hiſtoriæ ordinem utcunq; potuimus interpretati ſumus:ſi tamen in quibuſdam nos intelligẽtia nõ defecit.Cæterũ omnẽ loci iſtius Pſal.138. τροχιὰν David explicat,dicẽs:Domine probaſti me & cognouiſti me.Statimq; infert:Quò ibo à ſpiritu tuo,& à facie tua quo fugiã? Si aſcẽdero in cœlum, tu illic es:ſi deſcendero ad infernum,ibi es.Si ſumpſero pẽnas meas diluculo,& habitauero in extremis maris,etenim illuc manus tua deducet me:& tenebit me dextera tua.In Deuteronomio quoque Deut.30.c ſimile quid legimus:Mandatũ hoc quod ego præcipio tibi hodie,nõ ſupra te eſt:neq; procul poſitũ, nec in cœlo ſitum:ut poſſis dicere:Quis noſtrũ ad cœlũ ualet cõſcendere,ut deferat illud ad nos:& audiamus atq; opere compleamus? Neq; trans mare poſitum,ut cauſeris & dicas:Quis è nobis tranſfretare poterit mare,& illud ad nos uſque deferre:ut poſſimus audire,& facere quod præceptum eſt? ſed iuxta eſt ſermo ualde in ore tuo,& in corde tuo ut facias illud. Quando enim anima uinculis laxata corporeis uolãdi quò uelit,ſiue quò ire cõpellitur propter tenuitatem ſubſtãtiæ habuerit libertatem: Pſal.9.c aut ad inferna ducetur:de quibus ſcriptũ eſt:Conuertantur peccatores in infernum:omnes gentes Ibi.6.b quæ obliuiſcuntur deum.Et:In inferno quis confi Ibi.48.e tebitur tibi? Et:Deſcẽdit in infernũ gloria tua.Aut certe ad cœleſtia ſubleuabitur,ubi ſunt ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus:& ſi ſibi ueræ circũciſionis ſcientiã uoluerit uẽdicare,hoc enim interpretatur Carmelus:& humilitate cõtempta habitare in mon כרמל tibus:& ibi ſcrutantem manum dei euadere nõ ua- C lebit.Quod ſi deſperans ſalutẽ,oculos domini uitare tentauerit,& in ultimos falſorum fluctuum terminos peruenire:etiã ibi mãdabit dominus ſerpẽti Apoc.20.a tortuoſo & antiquo,qui eſt inimicus & ultor,& mordebit eam. Capta quoq; uitijs atque peccatis gladio dñi punietur:& ponet oculos ſuos ſuper eam in malũ & nõ in bonum: ut per cruciatus atq; ſupplicia ad dominũ reuertatur.Cumq; deus omnipotens tetigerit terrã eorum atq; concuſſerit:& tabeſcere fecerit cuncta terrena:intelligẽtes ſcelera ſua uertẽtur in luctum:& ipſe dominus dupliciter aſcẽdet atq; deſcendet. Aſcẽdet ſuper D ſanctos quaſi fluuius cõſummationis eius,id eſt,terræ:ut opera eorum terrena conſumat.Deſcẽdet ſuper peccatores quaſi flumẽ Aegypti,ut in tormentorũ amaritudinẽ impetu domini detrudãtur. a ¶Qui ædificat in cœlo aſcẽſionem ſuam &c.)Dominus deus omnipotens qui reſpicit ſiue tãgit terrã & cõmouet eam,ipſe eſt qui quotidie ædificat in cœlo aſcenſionẽ ſuã:& dicit in euangelio:Pater meus uſq; modo operatur,& ego ope- Ioan.5.c ror:& nõ ſolum de coſta Adam in typum eccleſiæ Gene.2.d ſemel ædificauit Euam,ſed quotidie credẽtes & mẽbra corporis ſui ædificat:& de terris ad cœlum leuat,ut in illis ipſe conſcendat. Aſcẽdit dominus in cœlum cum Enoch:aſcẽdit cum Helia:aſcẽdit cum Moyſe,cuius ſepulturæ locus,quia in cœlum aſcẽderat,in terra non potuit inueniri. Aſcendit cum Paulo qui uas electionis,in apoſtolũ de perſecuto- 2.Cor.12.a re mutatus eſt:& de humilibus raptus in ſublimia, ita ut aſcẽderet in cœlum tertiũ:& per ſpiritum ſanctum & filium perueniret ad patrẽ:& audiret uerba ineffabilia,myſteria trinitatis,quæ hominibus audire nõ licitũ eſt.Iſte ergo qui quotidie aſcẽdit in ſanctis,faſciculũ ſuum fundauit ſuper terrã:de quo in euangelio loquit̃:Ne timeas grex paruule,quia Luc.12.d complacuit patri meo habitare in te.Iſte faſciculus una domini religione conſtrictus eſt. Vnde & ipſa religio à religando,& in faſcem domini uinciendo nomen accepit. Porrò iuxta Lxx. τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς θεμελιῶν,i.reprmiſſionem ſuam fundat ſuper

HEB.& ſi abſconditi fuerint in uertice Carmeli,inde ſcrutans auferam eos: & ſi cælauerint ſe ab oculis meis in fundo maris, ibi mandabo ſerpenti & mordebit eos: & ſi abierint in captiuitatẽ coram inimicis ſuis,ibi mandabo gladio & occidet eos: & ponam oculos meos ſuper eos in malum & nõ in bonum,Et dñs deus exercituum qui tangit terrã & tabeſcet:& lugebunt omnes habitãtes in ea:& aſcendet ſicut riuus omnis: & defluet ſicut fluuius Aegypti. a Qui ædificat in cœlo aſcẽſionem

SEP.ſi abſcõditi fuerint in uertice Carmeli,inde ſcrutãs auferã eos:& ſi demerſerint ſe ab oculis meis in profundũ maris,ibi mãdabo draconi & mordebit eos:& ſi abierint in captiuitatẽ ante faciẽ inimicorũ ſuorũ,ibi præcipiã gladio,& interficiet eos:& obfirmabo oculos meos ſuper illos in mala,& non in bona.Et dñs deus omipotẽs qui tãgit terrã & cõmouet eã:& lugebũt oẽs habitatores eius:& aſcẽdet ſicut fluuius cõſumatio eorũ:& deſcẽdet ſicut flumẽ ægypti. Qui ædificat in cœlo aſcẽſionem

E dat ſuper terrā:ut omnes illius repromiſſiões quas ſancti prophetæ ſuo ore cecinerunt,non inanē ſonum habeant:& caſſa ſolius tropologiæ nomina, ſed fundent̄ in terra.Et cum hiſtoriç habuerint fundamēta,tunc ſpiritualis intelligentiæ culmen accipiāt:ut uere Chriſtus de uirgine natus ſit,uere Lazarum mortuū ſuſcitarit:uere ad tactū eius ἀιμοῤῥοοῦσα ſanata ſit:uere in aduētu domini cæci uiderint, claudi cucurrerint, contractæ manus extēſæ ſint,lepra mūdata ſit:licet ſecundum tropologiā quotidie de anima uirginali naſcatur ſermo diuinus:quotidie peccato mortui, & uitiorū funibus alligati,de ſepulchro ſcelerū ſuorū iubeātur exire:quotidie ſanguinis opera cōſtringātur:cæci in fidelitate Chriſti lumē aſpiciāt:claudicātes prius fide,currāt in uia dñi:& aridæ manus auaricia,extendātur ad eleemoſynā:& lepra Mariæ quæ cōta-
F minat quicquid attigerit,recipiat priſtinā puritatem.Iſte aūt dñs amariſſimas quoq; aquas maris uocat:& effundit eas ſuper eos,qui faciē ſuā uerterūt ad dominū.Ideo aūt uocat amaras aquas,ut dulces faciat:& educat uentos de theſauris ſuis:& graues ſalſugine aquas,ſua in altū iuſſione ſuſpendat:eliquansq; eas,& æthereo calore decoquēs,diſpenſet in pluuias & emittat ſuper faciem terræ:ut arentia
Romа.5.d quæq; rigētur imbribus:& ubi abūdauit peccatū, ſuperabūdet gratia. a ¶Nunquid nō ut filij &c.) Pro Cyrene Aquila & quinta æditio ipſum uerbū Hebraicum poſuerūt קִיר.Lxx.foueā,id eſt, βόθρον, Theodotio,parietē:Symmachus, Cyrenē:quem & nos in hoc loco ſequuti ſumus.Totam loci huius quē propoſui,& omniū quæ hoc capitulo cōtinentur intelligētiā,breui ſermone cōcludā,uſq; ad eū locū in quo ſcriptū eſt:Qui dicūt:nō appropinquabit,& nō ueniet ſuper nos malū,ut poſſimus noſſe quod dicit:Ego dñs deus omnipotēs,quem cælari nihil poteſt:qui tāgo terrā,& mouebit:qui ædifico in cœlo aſcēſionem meā:qui uoco aquas maris,& effundo eas ſuper faciē terræ:cuius eſt nomē dñs: qui creator ſum omniū,cūctas gētes de eodē finxi luto,& æquali ſortē generaui. Deniq; Aethiopes, Palæſtinos,Syros atq; Iudæos,diſtantes locis atq; corporibus,mortalitatis lege ſociaui:& pro arbitrio meo ſeruos meos huc illucq; cōmuto:& in uniuerſas prouincias transfero. Ne erigamini in ſuperbiā,quod uos de Aegypto eduxerim,& quaſi peculiarē populū meum Pharaoni ſeruire nō paſ-

G ſus ſim:hoc idem feci & Palæſtinis,quos Lxx.alienigenas tranſtulerunt, qui Hebraice appellantur כַּפְתּוֹרִים:ut transferrem eos de Cappadocia,& in Palæſtinæ regionibus collocarem: Syros quoq;,id eſt אֲרָם tranſtuli de Cyrene:ex quo qui æquali cōditione ſunt facti, æquali iudicij mei ſententia punient̄, & omnia abſq; diſcretione perſonarum, impia regna ſubuertā:uos autē ò filij Iſraël,de quibus dixi:Primogenitus filius meus Iſraël.Et ex Aegypto uocaui filium meū: percutiam in uirga, & uiſitabo peccata ueſtra:ſed nō in perpetuū cōterā,& miſericordiā meā nō auferā à uobis:& quaſi in cribro agitatos atq; cōcuſſos,mundabo & eligā:ut qui lapillus fuerit,& per pœnitentiā roboratus,de cribro meo nō excidat:qui aūt inſtar pulueris ceciderit in terrā,percutiat̄ gladio,ut moriant̄ peccatores populi mei:non quia ante peccauerint,ſed quia
H uſq; ad mortē perſeuerauerint in peccatis: Omnis aūt qui eſt Iſraël,& prius deum mēte cōſpiciēs,eductusq; de Aegypto,ſi deſiderans uitia Aegypti & ſeculi uoluptates,nō ſolū in Aegyptū, ſed in Aethiopiā reuertat̄:in qua qui fuerit iuxta Hieremiā, pellē ſuā mutare nō poteſt,Chriſti ſaluat̄ aduētu, & implet̄ in eo quod ſcriptū eſt:Aethiopia præueniet manus eius deo.Cumq; eum adorauerit,dicet̄ de illo:In cōſpectu eius procidēt Aethiopes. Qui cum prociderint,& trans flumina Aethiopiæ inde detulerint uictimas dño,dicere poterūt:Nigra ſum & ſpecioſa,quoniam decolorauit me ſol. Corpora enim umbris ocioq; marcētia,tentationes & æſtus ſeculi ferre nō poſſunt:quæ aūt ad luctā & ad certamina præparātur,ſole ſiccata:ſuperāt mundi iniurias & benedictionē ſancti ſpiritus cōſequuntur,dicētis ad iuſtū:Per diem ſol nō uret te,neq; luna per noctē.Aethiopes ergo uertūtur in filios dei,ſi egerint pœnitētiā,& filij dei tranſeunt in Aethiopes, ſi in profundū uenerint peccatorū. Ipſe enim creator omniū deus Cappadoces uertit in Palæſtinos: & eos qui uerſabant̄ in frigore fidei,& Aquiloni uēto duriſſimo ſubiacebāt,fecit bibentes cadere:& depoſita ſuperbia dñi ſentire iudiciū.Syros quoq;, id eſt,excelſos atq; ſublimes,qui dicunt̄ אֲרָם,trāſtulit de Cyrene infirmo pariete:ſiue quæ imminebat amariſſimo mari,& uicina Syrtibus erat:& iuxta Lxx.in fouea tenebatur,mutauit in bonā partem, ut excelſos faceret. Oculi enim dñi ſuper omnia ſunt regna peccātia,quæ oſtēdit diabolus domino: & de

Exo.4.f Oſee.11.a Pſal.88.c Hiere.13.d Pſal.67.g Ibi.71.a Cant.1.b Pſal.120.b Matth.4.b

HEB. ſionem ſuam:& faſciculum ſuum ſuper terram fundauit: qui uocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ,do- a minus nomen eius. Nūnquid nō ut filij Aethiopū uos eſtis mihi filij Iſraël, ait dominus? Nunqd nō Iſraël aſcendere feci de terra Aegypti:& Palæſtinos de Cappadocia, & Syros de Cyrene? Ecce oculi dñi dei

SEP. ſionem ſuam,& promiſſionē ſuam ſuper terrā fundat: qui uocat aquam maris:& effundit eam ſuper faciem terræ: dominus omnipotens nomen eius.Nónne ut filij Aethiopum, uos eſtis mihi filij Iſraël,dicit dominus?Nōne Iſraël eduxi de terra Aegypti,& alienigenas de Cappadocia, & Syros de fouea? Ecce oculi domini dei

A & de quibus Apoſtolus dicit:Non regnet peccatū
Rom.6.b in mortali ueſtro corpore, ad obediendum deſiderijs eius. Veruntamē cū in uirga uiſitet peccatores: & cōterat eos atq; percutiat qui permāſerint in peccato:eas animas quæ appellantur domus Iacob,& ſupplantant peccatū; & in certamine ſuperant:& plantā cruēti fratris inuadunt; in æternum perire nō patitur. a ¶Ecce enim ego
Eſa.40.c mādabo &c.)Deus q mēſus eſt aquas manu, & cœlū palmo, & omnē terrā concludit pugillo: ipſe p magnitudine ſua,utraq; manu tenēs margines terræ, quaſi cribrum huc illucq; concutiet:ut paleis ac ſordibus peccatorū in terram cadētibus: purū frumentū remaneat,quod condatur in horrea:ſiue ut Lxx.tranſtu-
B lerūt: uētilabrū tenebit in manu: & purgabit areā ſuā, & triticū condet in horreis paleas autē comburet igni inextinguibili,de quibus loqtur per Hieremiā:Quid
Hiere.23.f paleis ad frumentū dicit dñs? De hoc eodē ſub figu-
Matth.13.f ra alterius parabolæ:ſagena illa demōſtrat,quæ mittitur in mare huius ſeculi, & extrahit piſces omniū generum:proiectisq; malis piſcibus,boni tantummodo reſeruantur, ita & dñs miſerabilem domum Iſraël toto orbe diſperſit:& cōcuſſit in cribro,& uētilauit pala:lapillisq; & calculis ſuper terram non cadentibus,moriētur in gladio,qui propter ſordes & puluerē peccatores populi nominantur.Et hoc patientur:quia nō credunt uaticinia prophetarū:nec putant eſſe uentura quæ per eos dñs comminatur. Cumq; ſibi proſpera repromittant:mala poſtea ſuſtinebunt:è regione ſanctis timētibus,& nō peccantibus,& idcirco nequaq; morientibus gladio,quia dixerunt:Appropinquabunt nobis mala,& ueniēt ſuper nos ſupplicia, quæ peccata noſtra meruerūt,
Hiere.18.b de quo plenius in Hieremia loqtur deus: Aſſumā & loquar ſuper gētem & regnum ut auferam eā & diſperdam:ſi conuerſa fuerit gens illa à malis ſuis, & ego agam pœnitentiam de his quæ cogitaueram facere ei:Nō ergo deus mutatur qui ſemper eſt immutabilis,ſed nos eum noſtra cōuerſiōe mutamus. Sæuit,iraſcitur,cōminatur, & dicit ſe illaturum eſſe

C ſupplicia:ſi agamus pœnitentiam,ipſum quoq; ſuę pœnitebit ſententiæ.Rurſum iuxta eūdē Hieremiā promittit proſpera:ſi neglige̅tia diſſoluamur,& illū Hiere.17.
pœnitebit ſpōſionis ſuæ,promiſſaq; mutabit.Cuius rei exemplū Niniuitas & Hieruſalē habere poſſumus: quorū alij de īminētibus ſupplicijs liberati ſunt: alij quæ patribus pmiſſa fuerāt perdiderunt. b ¶In die illa ſuſcitabo tabernaculū Dauid &c.)Vbi Apoſto- Galat.2.b
lorū præcedit autoritas,maxime Petri & Iacobi:quos colūnas eccleſiæ uas electiōis uocat: ibi omnis uariæ explanationis tollēda ſuſpicio eſt, & quod à tantis uiris exponitur,hoc ſequēdū. In Actibus apoſto- Act.15.c
lorū quæſtione inter apoſtolos ſuſcitata,cur homies ex gētibus, Paulus & Barnabas abſq; circūciſione & obſeruātia ſabbati ſuſcepiſſent: Petrus reſpondit,ut debuit: cuius ſententiā pbans Iacobus, hæc locutus eſt: Viri fratres audite me:Simon enarrauit quēadmodum primū deus uiſitauit ſumere ex gētibus populum nomini ſuo,& huic cōcordant uerba prophetarum,ſicut ſcriptum eſt:Poſt hæc reuertar,& ædificabo tabernaculū Dauid quod cecidit,& diruta eius reædificabo:& erigam illud:ut requirant cæteri hominū dñm, & oēs gentes ſuper quas inuocatū eſt nomen meum,dicit dñs faciēs hæc:notum à ſeculo eſt dño opus ſuum. Hoc igitur tabernaculū Dauid quod ceciderat:ceciderat aūt in his qui dicunt:non appropinquabit,& nō ueniet ſuper nos malū:quos dñs cribro ſuo concuſſerat & probauerat:& quorū areā maieſtatis ſuę purgauerat uētilabro,& quicūq; peccatores fuerāt interfecit gladio.Nunc iuxta cōſuetudinē ſcripturarum,poſt tormenta,poſt pœnas:proſpera & læta promittēs,ſuſcitaturū eſſe ſe dicit:& in reſurrectiōe dñi oīa reſtituturū,ut qđ in ſynagogis ciderat, ſurgat in eccleſijs, & poſſideant credentes reliquias Idumææ,& omnes nationes,ut quicquid reliquum fuerit de regno ſanguinario atq; terreno, in cœleſtia regna mutetur:& oīes gentes quæ oblitæ ſunt dñm cōuertātur & reuertātur ad eū. Sin autē iuxta Lxx,legere uoluerimus,ut quærant me reliqui ho-

D

mm minum

HEB. dei ſuper regnū peccans:& cōteram illudà facie terræ:uerūtamen cōterens non cōteram domū a Iacob, dicit dñs; Eccē em ego mandabo, & cōcutiā in omnibus gentibus domū Iſraël:ſicut concutitur in cribro,et nō cadet lapillus ſuper terrā. In gladio moriētur omnes peccatores populi mei,qui dicūt: non appropinquabit; & non ueniet ſuper nos ma- b lū. In diē illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid quod cecidit & reædificabo apturas murorū eius, & ea quæ corruerant inſtaurabo,et reædificabo illud ſicut in diebus antiquis; ut poſſideant reliquias Idumææ

SEP. dei ſuper regnū peccatorum:& auferā illud à facie terræ. Veruntamen non in finem auferam domū Iacob,dicit dominus: Quia ecce ego præcipio & uentilabo in cūctis gentibus domum Iſraël:ſicut uentilatur in uētilabro:& non cadet contritio ſuper terrā. In gladio moriētur omnes peccatores populi mei,qui dicunt:nō appropinquabit,neque uenient ſuper nos mala.In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid,quod ceciderat & ædificabo ea quæ corruerant, & quæ ſuffuſa ſunt ſuſcitabo; & inſtaurabo ea ſicut dies antiquos; ut quærant me reliqui hominum

E minum,& omnes gẽtes ſuper quas inuocatũ eſt no
men meũ:reliquos hominum eos debemus accipe-
re,qui de Iudaico populo crediderũt:& quaſi lapil-
lus nõ ceciderunt de cribro:nec cũ puluere paleisq;
& ſordibus ſunt ꝓiecti,Reliquiæ enim in principio
fidei ſaluæ fient,&
in fine mũdi, ut cũ
ſubintrauerit pleni
tudo gẽtium:tunc
omnis Iſraël ſaluus
fiat. Nomẽ aũt dñi
quod inuocatũ ſup
reliquos & ſup oẽs
gentes, illud eſt de
quo ſaluator dicit:
Ioan.17.d Pater reuelaui no-
men tuum homini
bus.Et ne lõgo ſer-
mone regulã diffe-
ram ſpõſionũ,& in
hoc propheta,& in
cæteris quæcunq;
de ædificatiõe Hie
ruſalẽ & tẽpli,& re
rum omniũ beati-
tudine prędicãtur:
F Iudæi in ultimo tẽ
pore uana ſibi ex-
pectatiõe ꝓmittũt:
& carnaliter implẽ
da commemorant:
Nos aũt qui nõ oc
cidentẽ literam:ſed
ſpiritum ſequimur
uiuificantem:iam in eccleſia cõuincimus expleta,&
quotidie impleri in ſingulis:qui ruẽtes per peccatũ,
reædificãtur p̄ pœnitentiã. a ¶Ecce dies ueniũt,
dicit dñs &c.) Suſcitabo tabernaculo Dauid quod
ceciderat:& reædificatis his quæ fuerant lapſa atq;
ſubuerſa,deſcribitur rerũ omnium abũdantia:quo-
modo hi qui prius euntes ibant & flebãt portantes
Pſal.125.d ſemina ſua:uenientes uenient cum exultatione portã-
tes manipulos ſuos:ut cõſequatur manipulorũ tri-
tura uindemiã,ſiue arator meſſorem:& uua uariet,
ac ducat colorẽ in tẽpore ſeminis:ſiue ut uerius eſt,
calcator uuæ cõprehendat ſementem, & ſic ſibi in-
uicem cuncta ſuccedãt:ut nulla dies ſit abſq; frumẽ-
to,uino & gaudio.In illo tempore plenis torculari-
bus uua calcabitur, & de Chriſti ac martyrũ ſangui
ne rubentia muſta fundẽtur, & huiuſcemodi calca-
tor uuæ erit ſeminariũ ſermonis dei, ut ſanguis eo-
rũ magis clamet in mũdo:ꝙ clamauit ſanguis Abel
iuſti.Quicunq; aũt merito uirtutum ſuarũ ad mon
tana cõſcenderit:melle ſudabit,imò ſtillabit dulcedi
Pſal.33.b nem ſermonis dei,de quo ſcriptũ eſt:Guſtate & ui-
Ibid.118.n dete ꝙ ſuauis eſt dñs:Et ꝙ dulcia eloquia tua guttu
ri meo:ſuper mel & fauũ ori meo.Et qui infra mon
tes,imò ſecundi à montibus fuerint:quos ſponſus
Cant.2.b tranſilit in Canticocanticorũ, & appellat colles:cõ-
ſiti erunt & imitabũtur paradiſum dei:ut omnia in G
illis poma pendeant doctrinarum.Tunc ſi quis infi
delitate captiuus eſt:& necdum credidit in nomine
dñi,& eſt de reliquijs populi quondã eius Iſraël,re-
uertetur ad fidem Chriſti:ut quẽ in ꝓphetis audie-
rat, in euãgelio te-
neat. Hi aũt mõtes
qui ſtillabũt dulce-
dinẽ: & colles qui
cõſiti fuerĩt,poſtq;
conuerterit dñs ca
ptiuitatẽ populi ſui
Iſraël,ædificabũt ci
uitates antea deſer
tas & habitabũt in
eis,ut una quæq; ci
uitas extructa di-
cat:Ego ciuitas fir-
ma quæ oppugna-
tur, & de qua dñs
in euangelio loqui
tur:Non poteſt ci- Matth.5.
uitas abſcõdi ſuper
montẽ poſita.Et in
pſalmis dicitur:Flu Pſal.45.
minis impetus læti
ficat ciuitatem dei.
Et plãtabũt quoq; H
uineas cũ Noë, &
bibẽt uinũ earum:
& inebriabũtur, &
audiẽt à dño ſalua-
tore: Bibite amici
mei et inebriamini.
Bibent autem uinum:quod ſe in regno patris cum Mar.14.
apoſtolis ſuis nouum bibiturum eſſe pollicitus eſt.
Hæc eſt uinea Sorech:cuius uinum quotidie in my
ſterijs bibimus.Nec harum rerũ felicitate contenti:
propter delicias facient hortos & irrigabunt eos:ut
nulla deſint in eis genera uirtutum,& comedẽt fru-
ctus eorum:Qui enim plantauerit & rigauerit,ipſe
& comedet.Cumq; hæc omnia montes & colles fe-
cerint,ſtillantes dulcedinem:& ædificãtes ciuitates,
& habitantes in eis: plantantes uineas, & bibentes
uinum earum:facientes hortos,& comedentes fru-
ctus eorum:tunc ipſos plantatores plantabit domi-
nus ſuper terram ſuam,de qua dicitur:Credo uide- Pſal.26.
re bona domini in terra uiuẽtium. Et in euangelio:
Beati mites,quoniam ipſi poſſidebũt terram.Poſt-
quàm autem plantauerit eos, & firma in altum ra-
dice ſolidarit:non euellet ultra de terra,quam dede-
rat eis.Ex quo intelligimus eccleſiam uſq; ad finem
mundi, concuti quidem perſecutionibus: ſed ne-
quaq; poſſe ſubuerti:tentari, non ſuperari. Et hoc
fiet quia dominus deus omnipotens:ſiue dominus
deus eius:id eſt eccleſiæ, ſe facturum eſſe pollicitus
eſt:cuius promiſſio,lex naturæ eſt.

Commentariorũ in Amos ꝓphetã finis.

HEB. mææ,& oẽs natio-
nes:eo quod inuocatũ ſit
nomen meũ ſuper eos, di
cit dominus faciens hæc:
a Ecce dies ueniũt,dicit do-
minus:& cõprehẽdit ara-
tor meſſorem, & calcator
uuæ mittentẽ ſemẽ.Et ſtil
labũt mõtes dulcedinẽ &
omnes colles culti erũt.Et
cõuertã captiuitatẽ popu
li mei Iſraël,& ædificabũt
ciuitates deſertas,& habi-
tabũt, & plãtabũt uineas.
& bibent uinũ earũ:& fa-
cient hortos,et comedent
fructus eorũ.Et plantabo
eos ſuper humum ſuam,
& non euellã eos ultra de
terra ſua quam dedi eis:
dicit dominus deus tuus.

SEP. minũ,& oẽs gẽtes ſu
per quas inuocatũ eſt no-
men meũ,dicit dñs faciẽs
hæc oĩa:Ecce dies ueni-
unt,dicit dñs:& apprehẽ-
det tritura uindemiam,&
uariabitur uua in ſemẽte.
Et ſtillabũt mõtes dulce-
dinẽ:& oĩes colles cõſiti
erunt.Et cõuertã captiui-
tatẽ populi mei Iſraël,&
ædificabũt ciuitates diſſi-
patas,& habitabũt:& plã
tabunt uineas,& bibẽt ui-
num earũ:& facient hor-
tos,& comedent fructum
eorum.Et plantabũtur ſu
per terram ſuã,et nõ auel-
lẽtur amplius de terra ſua
quam dedi eis:dicit domi
nus deus omnipotens.

Diui

A DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN ABDIAM C
prophetam ad Pammachium procœmium.

CVm eſſem paruulus:ut paruulus loquebar,ut paruulus ſapiebam,ut paruulus cogi- 1.Cor.13.c
tabam:poſtquàm factus ſum uir,quæ paruuli erant depoſui. Si Apoſtolus profi-
cit,& quotidie præteritorum obliuiſcens,in priora ſe extendit:ac ſecundum præce-
ptum domini ſaluatoris, ſtiuam tenens, poſt tergum non reſpicit:Quanto magis Luc.9.g
ego,qui necdum ad ætatem perfecti uiri, & in menſuram Chriſti ueni, mereri debeo ueniam,
quod in adoleſcentia mea prouocatus ardore, & ſtudio ſcripturarum, allegorice interpretatus
ſum Abdiam prophetam: cuius hiſtoriam neſciebam.Ardebat animus cognitione myſtica,&
quia legeram omnia poſſibilia credentibus:ignorabam diuerſa eſſe chariſmata:literas ſeculi no-
ueram,& ob id putabam me librum legere poſſe ſignatum. Stultus ego, uigintiquatuor ſenio- Apoc.5.c
res habentes in manibus phialas & citharas: & quatuor animalia plena oculis conſurgunt de
throno ſuo:imperitiam confitentur:gloriam agno canunt, & uirgæ de radice Ieſſe:& putabam
poſſe me quod credebam.Cuius in manu non fiebat ſermo dei:nec dicere poteram:A manda-
tis tuis intellexi:neq; illius de euangelio beatitudinis recordabar:Beati mundo corde, quoniam Pſal.118.n Matth.5.d
ipſi deum uidebunt.Necdum de altari carbo ſublatus,labia mea purgauerat.Necdum error ue
teris ignorantiæ igne ſpiritus ſancti fuerat circunciſus,& audacter loquebar ad dominum:Ecce
ego,mitte me.Sperabam in ſcriniolis latere quod ſcripſeram, & ingenioli mei primam temeri- Eſa.6.e
tatem ignibus uoueram,cum ſubito de Italia affertur exemplar à quodã iuuene tot annis:quot
& ego quondam ſcripſeram,laudante opuſculum meum.Fateor miratus ſum,quod quantum-
uis aliquis male ſcripſerit,inuenit ſimilem lectorem ſui.Ille prædicabat,ego erubeſcam:ille quaſi
B myſticos intellectus ferebat ad cœlum,ego demiſſo capite confiteri meum pudorem prohibe- D
bar.Quid igitur,condemnamus in quibus pueri luſimus? minime: Scimus enim in tabernacu- Mar.12.d
lum dei,& aurum & pilos caprarum ſimiliter oblatos. Legimus in euangelio uiduæ pauperis
duo minuta,magis quàm diuitum ſubſtantias approbatas. Et tunc dedimus quod habuimus:
& nunc,ſi tamẽ aliquid profecimus,domino ſuum reddimus.Gratia enim eius ſum quod ſum.
Nec diffiteor per hoſce triginta annos in eius opere me ac labore ſudaſſe:Clemens eſt pater:cito
reuertentem filium ſuſcipit:nec expectat donec quis aperiat oſtium:ipſe egreditur obuiam:anu-
lum & ſtolam parat:licet germanus inuideat, & ſcortatorem ac nepotem uocet:de ſalute illius
ſymphonia angelicę læticiæ cũctarumq; uirtutum in cœleſtibus perſonat.Hoc eſt illud tempus
mi Pammachi,hac luce dulcior:quo egreſſi ſcholam rhetorum,diuerſo ſtudio ferebamur:quan-
do ego & Heliodorus chariſſimus pariter habitare ſolitudinem Syriæ Chalcidis nitebamur:qđ
putabam latere,uulgatum eſt.Per uetera ueſtigia rurſum ingrediar,emendans ſi fieri poteſt cur-
uos apices literarum.Infans eram,necdum ſcribere noueram:titubabat manus: tremebant arti-
culi.Nunc ut nihil aliud profecerim,ſaltem Socraticum illud habeo:Scio quod neſcio. Dicit &
Tullius tuus:adoleſcentulo ſibi inchoata quædam & rudia excidiſſe.Si hoc ille tam de libris ad
Herennium,quàm de rhetoricis:quos ego uel perfectiſſimos puto: ad comparationem ſenilis
peritiæ dicere potuit:quãtomagis ego libere profitebor:& illud fuiſſe puerilis ingenij:& hoc ma
turæ ſenectutis. In libris quoq; cõtra Marcionem Septimius Tertullianus hoc idem paſſus eſt:
& Origenes in cantico canticorum:& Quintilianus in xij.libris inſtitutiõis oratoriæ.Ex quibus
perſpicue oſtenditur unãquanq; ætatem in ſuo eſſe perfectam: & ex annorum debere numero
iudicari.Sed iam tempus eſt proponere exordium Abdiæ:& orationum tuarum auxilio,cui uo
lumen hoc ſcribitur,confragoſum mare & ſeculi recuruos gurgites transfretare.

E **COMMENTARIORVM HIERONYMI in Abdiam prophetam.**

a Viſiõ Abdiæ;Hẽc dicit dominus deus
b ad Edom.

3.Reg.18.d Viſio Abdiæ.) Hũc aiunt eſſe Hebræi;qui ſub rege Samariæ Achab; & impijſſima Iezabel pauit cẽtum prophetas in ſpecubus; qui non curuauerunt genu Baal: & de ſeptẽ milibus erant quos Helias arguit ignoraſſe;ſepulchrũ quæ eius uſq; hodie cum Mauſoleo Heliſæi prophetæ & Baptiſtæ Ioannis in Sebaſte uenerationi habetur,quę olim Samaria dicebatur. Hanc Herodes rex Iudææ Antipatri filius,in honorẽ Auguſti Cæſaris Græco ſermone uocauit Auguſtã. Hic igitur,quia centum prophetas aluerat;accepit gratiam prophetalem;& de duce exercitus, fit dux eccleſiæ. Tunc in Samaria paruum gregem pauerat;nunc in toto orbe,Chriſti paſcit eccleſias,& φερωνύμως, ſicut ĩ Actis Act.7.g apoſtolorum Stephanus martyrio coronatus,ita & hic ſeruus appellatus eſt domini. Porrò quod contra Idumæam cernens, non onus; id eſt λῆμμα, & pondus Idumææ uidet, ſecundum regulam & diſtinctionem quam in Nahum ſcripſimus;illud in cauſa eſt,quod uel Edom,id eſt Eſau;non de extraneis gentibus cõputatur,filius Iſaac & frater Iacob: unde & terra illius nõ datur in poſſeſſionem Iſraël; nec dimittitur bellare contra eam, & aduerſus fratrem armari prohibetur. F Vel certe uiſio eſt,nõ Idumææ;quod poterat ſi ita ſcriptum eſſet facere quæſtionem;ſed Abdiæ,id eſt,ſerui domini quam uidet עֲבַדְיָה gentibus,ad aquas legatum miſit dominus. Et quibus dicitur;Surgite & conſurgamus aduerſus eam in prælium. Deſtructio enim Idumææ;uiſio nationum eſt. Sin autem quæritur quare ponatur in titulo, uiſio Abdiæ, & nihil poſtea quod uiſum eſt demonſtretur, ſecundum illud Eſaiæ; Vidi Eſa.6.d dominum ſabaoth ſedentem ſuper thronum excelſum & eleuatum. Et Ezechiel. Aperti ſunt cæli;& uidi Ezech.1.d uiſiones dei,ſtatimq; ſubiungitur;Et uidi,& ecce ſpiritus turbinis ueniebat ab Aquilone;& nubes magna,& ſplendor in circumitu eius;Sed poſt uiſionẽ Abdiæ protinus inferatur; Hæc dicit dominus ad Edom. Et iterum;Ecce paruulum dedi te in gentibus;de Deuteronomio ſumemus exẽplum,in quo Deut.4.b non res,ſed uerba cernuntur; Attende, inquit,tibi & conſerua animam tuam uehementer, ne forte obliuiſcaris ſermonum,quos uiderunt oculi tui. Et 1.Ioan.1.d Ioannes in Epiſtola;Quod uidimus, inquit, oculis noſtris;quod perſpeximus,& manus noſtræ palpauerunt de uerbo uitæ; Et Moyſes uocem domini, quę ad eum loquebatur uidiſſe ſe dicit. Si ergo poſt uiſionem inferuntur quæ dicta ſunt, & uidentur mentis oculis quæ auribus percipi ſolent;recte uidens,quia prophetæ antea uocabantur uidentes,titulo prænotat uiſionem. b ¶ Hæc dicit dominus deus &c.) Paruus propheta,uerſuum ſupputatione non ſenſuum. Alioquin ut in tribus uoluminibus Salomonis,Canticumcanticorum quanto breuius eſt,tãto difficilius. Et epiſtola ad Philemonem G quem ſenſum haberet expreſſimus; Euangelicus quoq; ſermo breuiatus,laciniosis legis operibus anguſtior eſt. Ita hic quoq; propheta quaſi ſeruus domini iuxta Abraham, Iſaac & Iacob & Moyſen famulum dei, & Apoſtolũ ſeruum Chriſti,ea uidet, ea audit, quæ prophetali digna ſũt ſeruitute. Multi putant iuxta interpretatioem nominis,quod ſeruus iſte ſit domini,cui dicitur in Eſaia;Magnum tibi eſt uocari te puerum meum; qui ſe exinaniuit formam ſerui accipiens. Sed ſi hoc ita intellexerimus, alius nobis quærẽdus erit legatus,qui eſt miſſus ad gentes. Et dum Tropologiam ſequimur,perdimus manifeſtiſſimam prophetiam. Quærimus ergo quis ſit iſte Edom, uel Idumæa ad quam nunc per Abdiam dominus loquitur. In libro Geneſeos Eſau filium Iſaac appellatum Gene.25 fuiſſe Edom;quia propter rufum lenticulæ cibum primogenita uendiderit; manifeſtiſſime legimus;Edom enim interpretatur πυῤῥός,id eſt,rufus. אדום In eodem uolumine ſcribitur hunc eundem uocatum eſſe Seir, id eſt,piloſum quia hiſpidus erat,& שֵׂעִיר nõ habebat læuitatem Iacob. Vnus ergo atq; idem tribus nominibus appellatur,Eſau,Edom,Seir;poſſeditq; eam regionem quæ nunc Gebalena dicitur, & in finibus eſt ἐλευθεροπόλεως, ubi natæ habitauerant Horræi qui interpretantur liberi, unde & ipſa H urbs poſtea ſortita uocabulum eſt. Quod ergo Hebraice;אֱדוֹם;& Græce dicitur, ἰδουμαία, nunc uiculus Palæſtinæ eſt;à conditore ſic impoſito nomine; cuius Latina quoq; & Græca meminit hiſtoria. Iſte eſt cui dicitur per Amos; Super tribus ſceleribus Edom,& ſuper quatuor non conuertam eum; eo quod perſecutus ſit gladio fratrem ſuum, & uiolauerit miſericordiam eius,& tenuerit ultra furorem ſuum,& indignationem ſuam ſeruauerit uſq; in finem. In Eſaia quoq; iuxta Hebraicum legimus;Onus Duma ad me clamat ex Seir;cuſtos quid de nocte? cuſtos quid de nocte? Et Hieremias in eandem prophetiam pari uoce conſentit, dicens; Nunquid non eſt ultra ſapientia in Theman? & reliqua uſque ad finem eiuſdem prophetię,ubi dicitur;Et erit cor fortium Idumææ in die illa,quaſi cor mulieris parturientis. Exceptoq; ordine commutato, & alijs quæ uidentur diſcrepare; magna pars Abdiæ in Hieremiæ uolumine continetur. Iſti ſunt montes Seir aduerſum quos Ezechielis facies roboratur, & dicitur;Dabo montem Seir deſolatum, & deſertum. Et poſt paululum; Diſſipatus eris mons Seir & Idumæa omnis. Longum eſt ſi uoluero cunctas ſcripturas euentilare,& proferre in medium ſuper mõtes Seir;maximeq; Malachiæ;ubi ſtatim in principio ſcriptum eſt; Nónne frater erat Eſau Iacob, Malach. dicit dominus? Et;dilexi Iacob, Eſau autem odio habui. Et poſui montes eius in ſolitudinem, & hæreditates eius in dracones deſerti. Quod ſi dixerit Idumæa deſtructi ſumus, ſed reuertentes ædificabimus

Auditum

a HEB. Auditum audiuimus à domino, & legatũ ad gentes miſit;ſurgite & cõſurgamus aduerſus eũ b in prælium. Ecce paruulũ dedi te in gentibus, contẽptibilis tu es ualde;Superbia cordis tui extulit te;habitantem in ſciſſuris petræ

SEP. Auditum audiui à domino, & munitionem in gentibus miſit; ſurgite & conſurgamus aduerſus eum in prælium. Ecce minimũ dedi te in gentibus; inhonoratus es tu ualde; Superbia cordis tui eleuauit te,habitãtẽ in foraminibus

A bimus quæ deſerta ſunt. Hæc dicit dominus exercituum;Iſti ædificabunt, & ego deſtruam; & uocabuntur termini impietatis,& populus cui iratus eſt dominus uſq; in æternũ. Quia ergo didicimus terram Idumæorum aduerſariam eſſe terræ repromiſſionis; & Eſau inimicum legimus Iacob;& populũ eſſe, cui iratus eſt dominus in ſempiternũ; noſſe debemus ſecundum leges Tropologiæ; aut cõtra Iudęos factum eſſe ſermonem; qui ſũt æmuli Chriſtianis; et perſequũtur fratrem ſuum Iacob, populum ſupplantatorem;qui illis primogenita præripuit. Aut certe aduerſus omnes hæreſes & contraria dogmata ueritati,quæ uidentur quidẽ nobis eſſe uicina;ſed magis aduerſaria ſunt;& de paterna hæreditate ſimplicem,& habitatorem domus Iacob nituntur expellere. Porrò quia Idumæa & terrena interpretatur,& propter colorem rubrum cruenta quoq; intelligi poteſt. Idcirco ſaluator reportans ad patrem de mũdo uictoriam;quando angeli conclamabant;Aperite B portas principes ueſtras & introibit rex gloriæ. Et in Eſaia ſtupentes interrogabant; Quis eſt iſte qui aſcendit de Edom fuluida ueſte de Boſor; ſic formoſus in ſtola candida? Et ad ipſum cominus loquebantur;Quare rubrum eſt indumentum tuũ; & ueſtimenta tua ſicut calcantium in torculari? Ipſe loquitur in triumpho exponens palmas crucis ſuę; Torcular calcaui ſolus; & de gentibus non eſt uir mecum. Sunt qui Idumæam ad carnem referant,& aduerſus illius pugnam animam æſtimant prouocari;ut mortificantes membra noſtra ſuper terram, fornicationem,immundiciam,paſſionem,æternam in Chriſto uictoriam conſequamur. Iudæi fruſtra ſomniant contra urbem Romam, regnumq; Romanũ hanc fieri prophetiam;Et illud quod in Eſaia דּוּמָה ſcriptum eſt; Onus Duma, paululum literæ apice commutato pro ד legi poſſe ר,& ſonare Romam; ו quippe litera & pro, u;& pro,o,eorum lingua accipitur. a ¶ Auditum audiuimus à domino &c.) Iam ut ſupra diximus,eundem eſſe Edom quam & Idumæam;quia in Hebraico ipſe qui condidit,in Græco urbs quæ ſit ab eo condita nominatur;Audiuit ergo uel Abdias,uel omnes prophetæ pariter audierunt. Omnes enim ſcribunt contra Edom;qđ ad gentes legatus miſſus ſit mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus; de quo & pater loqui Aggei.2.b tur per Aggeum;Mouebo omnes gẽtes;& ueniet deſideratus cunctis gentibus. Iſte in Eſaia, magni Eſa.9.b conſilij angelus;& pater futuri ſeculi ſcribit. Quod autem pro legato,id eſt ציר, Lxx. περιοχὴν;id eſt munitionem interpretati ſunt;poſſumus dicere, quod ipſe legatus noſter ſit,& ipſe munitio;dicens ea quę C prophetalis ſermo contexuit;Surgite & conſurgamus aduerſus eum, uel eam in prælium. Legatus qui ad gentes eſt miſſus, hæc loquitur; Surge qui dormis & eleuare à mortuis, & illuminabit te Chriſtus;Ac ne forſitan grauis nobis,& inſolita pugna uideatur;me inquit habetis primum in acie. Ego ero ἀρχιστράτηγος præliorum,qui & Ieſu filio Naue Ioſ.5.d gladium tenens apparui;Et Amalech Exod.17.c in crucis uexillo Moyſe pugnante ſuperaui. Hieremias in uiſione cõtra Idumæam non multum ab his diſcrepat; Auditu, Hiere.49.c inquit,audiui à domino,& legatus ad gẽtes miſſus ſum;congregamini & uenite contra eam, & conſurgamus in prælium. Sequitur; b ¶Ecce paruulum dedi te &c.) Hieremias cuius ſupra fecimus mentionem, propè in eadem uerba conſentit, dicens; Ecce paruulum dedi te in gentibus; contemptibilem inter homines;arrogantia tua decepit te, & ſuperbia cordis tui;qui habitas in cauernis petræ, & D apprehendere niteris altitudinem collis;cum exaltaueris,quaſi aquila nidum tuum;inde te detraham, dicit dominus. In interpretatione prophetica debemus morem noſtrum ſequi, ut primum hiſtoriæ fundamenta iaciamus;deinde ſi poſſumus, excelſas turres & tectorũ culmina ſuberigamus;O,inquit, Edom qui cum minimus ſis inter omnes in circũitu nationes, & ad comparationem gentium cæterarum paruus in numero,ultra uires erigeris ſuperbia. Cumq; habites in ſpeluncis,imò in cauernis petrarum;humilis atq; pauperculus; & excelſa ædificiorum tecta non poſſidẽs, quaſi aquila in ſublime extolleris;& tantum cogitatione intumeſcis, ut inter ſydera habitare te credas;etiam ſi ultra naturam poſſes cœli alta penetrare;inde te detraherem,& ad terram deducerem, dicit dominus deus. Illud autẽ quod in Hieremia additum eſt, & apprehendere niteris altitudinem collis;aperuit ænigma;collem ſignificans mõtem Sion;ac per hoc uel ipſam urbem Hieruſalem;uel templum quod in ea conditum eſt, uult intelligi. Aquilam autem cunctis auibus altius uolitare;etiã hi qui de natura auium diſputant memoriæ prodiderunt;tantiq; contuitus eſſe dicitur; ut cum ſuper maria immobili penna feratur,nec humanis pateat obtutibus, de tanta ſublimitate piſciculos natare uideat;& cum iuxta littus fuerint,tormenti inſtar deſcendere, raptamq; prædam pennis ad littus pertrahere. Si didicimus hiſtoriam;ſequamur intelligentiam ſpiritualem. Licet tibi ò hæretice magnus eſſe uidearis,& contemnas eccleſiæ paucitatem;tamen paruus es in gentibus, & contem-

E ptibilis;& non ſolum cõtemptibilis,ſed & cum ἐπι-
τάσει ualde contemptibilis. Superbia cordis tui ex-
tulit te.Quis enim hæreticorum non in ſuperbiam
extollitur,eccleſiæ ſimplicitatem paruipendens;&
fidem,imperitiam reputans?Habitantem in ſciſſu-
ris petræ,& exaltã-
tem ſolium ſuum.
Petra quanquã fre-
quenter uel in per-
ſona domini,uel in
ſoliditate ponatur,
unde & propheta
Pſal.39.a dicit;Statuit ſupra
petrã pedes meos,
& ad Petrum dici-
Matth.16.c tur: Tu es Petrus
& ſuper hanc petrã
ædificabo eccleſiã
meam;tamen & in
cõtrariam partem
frequenter accipit:
Ezech.36.f Auferã,inquit,cor
lapideum,& dabo
uobis cor carneũ.
Matth.3.b Et;Potens eſt deus
de lapidibus iſtis ſu
ſcitare filios Abra-
hæ;maximeq́; hic,
F ubi non dixit habi
tãtem ſuper petrã;
in qua prudens æ-
dificator domum ſuam extruit,ſed in ſciſſuris pe-
træ,ut hæreſeon à petra Chriſto;& ab eccleſia ſigni
ficet ſciſſiones. Porrò quod ſequitur: Exaltantem
ſolium tuum,& qui dicit in corde ſuo;Quis detra-
het me in terram?tumorem hæreticæ mentis oſten
dit;confidentium ſibi in myſterijs et in ſecretis ſuis,
& quantum in ipſis eſt,hyperbolice autem hoc acci
pere debemus,repromittentium ſibi regna cœlo-
rum.Vnde ad huiuſcemodi homines ſcribit Apo-
1.Cor.4.b ſtolus;Iam ſine nobis regnatis;atq; utinam regna-
retis,ut & nos uobiſcum regnaremus;Tale quid &
Pſal.72.b Dauid loquitur;Poſuerunt in cœlo os ſuum;& lin-
gua eorum tranſiuit in terram.Si exaltati ergo fue-
rint,ut aquilá,nam & ipſi aquilarum ſibi ſimilitu-
dinem pollicentur,quæ ſolent ad cadauer domini-
cum congregari,& inter media ſydera poſuerunt
Matth.13.c nidum ſuum;inde detraham eos,dicit dominus;Si-
cut enim dormiente patrefamilias inter bonam ſe-
mentem inimicus homo zizania ſuperſeminat;Ita
ſolet aquila illa grandis magnarum alarum,longo
membrorum ductu,plena plumis & uarietate,quæ
Sapi.3.b habet ductum intrandi in Libanum,& tollit de ca-
cumine cedri;& plantat ſuper aquas multas,ut in
uineam plantaria pullulent,inter ſydera eccleſiæ,de
quibus & in alio loco dicitur;Iuſti autem ſicut ſtel-
Matth.13.f læ fulgebunt;ponere nidum ſuum.Dixi ſupra,hoc
ipſum & aduerſum carnem poſſe intelligi,quod im
minutæ ſint uires eius in aduentu Chriſti;& con-

HEB. petræ: exaltantem
ſolium tuum;qui dicis in
corde tuo: Quis detrahet
me in terram?Si exaltatus
fueris ut aquila,& ſi inter
ſydera poſueris nidum
tuum: inde te detraham,
a dicit dominus. Si fures
introiſſent ad te: ſi latro-
nes per noctem: quomo-
do conticuiſſes? Nónne
furati eſſent ſufficientia ſi-
bi? Si uindemiatores in-
troiſſent ad te: nunquid
non ſaltem racemum re-
liquiſſent tibi? Quomo-
do ſcrutati ſunt Eſau,in-
ueſtigauerunt abſcondi-
ta eius?
Vſq;

SEP. nibus petrarum;ex-
altãtem habitaculũ tuum
atq; dicẽtem in corde tuo:
Quis me deducet in ter-
ram?Si exaltatus fueris ut
aquila & ſi inter media ſy
dera ponas nidum tuum:
inde te detraham,dicit do
minus.Si fures introiſſent
ad te;uel latrones per no-
ctem;ubi proiectus eſſes?
Nónne furati eſſent ſuffi-
cientia ſibi?Et ſi uindemi-
atores introiſſent ad te:
nónne reliquiſſent race-
mum? Quomodo per-
ſcrutatus eſt Eſau,& de-
prehenſa ſunt abſcondi-
ta eius?
Vſq;

temptibilis ſit,animæq; ſubiecta imperio,& fruſtra G
erigatur,cum habitet in cauernis petræ,uel ſenſi-
bus,uel cogitationibus;& uelit dominari animæ,
exaltans ſolium ſuum;nec opera ſua credens poſſe
ſuperari.Cui dicitur;quod quamquis ſe erigat & aquilæ
imitetur excelſa,
multosq́; ſancto-
rum deceperit;ta-
men à domino ſu-
perata ſit atq; deie-
cta.Quod in hære-
ticis & in carne in-
telleximus; contra
Iudęos quoq; intel
ligi poteſt. a ¶Si
fures introiſſent ad
te;ſi latrones &c.)
Hieremias ſimili-
ter;licet ordine cõ-
mutato; Si uinde- Hiere.49.b
miatores ueniſſent
ſuper te,non reliqſ
ſent racemum;ſi fu
res in nocte,rapuiſ
ſent utiq; quod ſuf
ficeret ſibi. Ego ue
ro diſcoopui Eſau,
reuelaui abſcõdita H
eius,& cælare non
poſſunt?Quod di-
cit,hoc eſt;Si fures
& latrones qui de nocte domos ſuffodere cõſueue-
runt & rapere quæ in domibus ſunt,introiſſent ad
te,& abſconditi tenebris circumiſſent domus tuæ
angulos;utiq; hoc tuliſſent quod ſibi putabãt poſſe
ſufficere;& aliquid in ædibus tuis,uel per ſatietatẽ,
uel per ignorantiam reliquiſſent;Si uindemiatores
introiſſent uineam tuam,& eam uel hoſtiliter uaſta
re,uel à te conducti demetere cuperent;quamuis di
ligens eorum fuiſſet uindemia;tamen racemos ui-
tibus folijsq́; cælatos;inter palmites reliquiſſent.
Sed omnia hoſtes,qui ad te domino iubente uene-
runt,ſignificat autem Babylonios,& exercitum
Nabuchodonoſor,inueſtigauerunt;omnia ſecreta
tua & cauernas ac foramina ſpelũcarum in quibus
habitas luſtrauerunt.Et reuera,ut dicamus aliquid
& de natura loci,omñis auſtralis regio Idumæorum
de Eleutheropoli uſque Petram,& Hailam;hæc eſt
enim poſſeſſio Eſau,in ſpecubus habitatiunculas
habet.Et propter nimios calores ſolis;quia meri-
diana prouincia eſt;ſubterraneis tugurijs utitur.
Diſcooperuit,inquit,Eſau,id eſt,quod terra pre-
mebatur in medium protuli,& aperta ſunt omnia
quæ claudebas;ſubſtãtiamq́; tuam me pariter cum
hoſtibus perquirente,nulla potuerunt ſecreta cæla
re.Aliter;Fures & latrones qui ingrediuntur no-
cte;quia filij ſunt noctis & tenebrarum;hæreticos
puto,contraria ueritati dogmata prædicantes,qui
furantur ſufficientia ſibi,& quotidie de eccleſiæ gre
gibus

A gibus rapere feſtinant;Iſti ingredientes uineam do-
Pſal.79.b mini noſtri quam de Aegypto huius ſeculi tranſtu
lit,& de cuius genimine uinum ſe eſſe bibiturum
in regno patris pollicetur;ita cupiunt uniuerſa po-
pulari,ut uix racemum relinquant in ea; Sed econ-
trario dominus a-
git; omnia enim ſe
creta eorum & oc-
culta myſteria,&
patriarcharum E-
ſau;hos quippe in
telligo q primi hæ
reſes adinuenerũt,
per ſanctos ſuos et
eccleſiaſticos uiros
atq; doctores pro-
fert in medium,&
prima illius uicto-
ria eſt patere quæ
tegebantur occul-
ta. Vnde & cũ ad-
miratione dicitur:
Quomodo pſcru-
tatus eſt Eſau,de-
prehenſa ſunt oc-
culta eius. Vide Marcionem & Valentinum,& o-
mnes hæreticos,quomodo in doctrinis dæmonio-
B rum,cauteriatam habentes conſcientiã,applaudant
ſibi;& ſimplices animas quaſi quibuſdam diuinis
myſterijs initiantes,compoſito ſermone decipiant;
Sed cum triginta æonas & quadradas,& octoadas,
& duodecadas,& duplicem deum;& portentoſum
Abraxas in medio ſermo protulerit;tunc pruden-
tia Eſau ſtulticia demonſtrabitur,& inueſtigabun-
tur ſecreta eius. a ¶Vſque ad terminos emiſe-
runt te omnes uiri fœderis tui &c.)Quidã id quod
ſupra expoſuimus,quomodo pſcrutatus eſt Eſau,
& comprehenſa ſunt abſcondita eius,ad terminos
uſque diſtinguunt,ut ſit ſenſus;abſcondita tua at-
que ſecreta uſque ad terminos reuelata ſunt: No-
bis autem melius uidetur,ut cum poſterioribus co
puletur.Veniente ergo Nabuchodonoſor,de quo
Hiere.49.d in Hieremia contra Idumæam dicitur: Ecce quaſi
leo aſcendit de ſuperbia Iordanis ad pulchritudi-
nem robuſtam;quia ſubito currere eum faciam ad
illam.Ac deinde;Ecce quaſi aquila aſcendet & uo-
labit,& expandet alas ſuas ſuper Boſram,& erit cor
fortium Idumææ in die illa,quaſi cor mulieris par-
turientis.Omnes qui ante erant fœderati Edom;&
in præſidio urbis ſuperbiſſimæ fuerant,reliquer-
runt eum;& iuncti hoſtibus contra inſidias teten-
derunt;præualueruntq́; aduerſus eum;& tunc in-
dicatum eſt,quia nulla in Edom eſſet ſapientia;dũ
ſperat in his qui aduerſarij demonſtrati ſunt. Ali-
ter;Cum abſcondita Eſau,& quaſi ſacramenta ma-
gnifica;quibus prius populi fuerant irretiti prola-
ta fuerint in medium,ita ut uir eccleſiaſticus poſſit
dicere; Non enim ignoramus eius aſtutias; dere-
linquent terminos Edom,& dimittent eum,& uſq;

a HEB. Vſque ad terminos
emiſerunt te omnes uiri
fœderis tui,illuſerunt tibi,
inualuerunt aduerſum te
uiri pacis tuæ; qui come-
dunt tecum,ponent inſi-
dias ſubter te;non eſt pru-
b dentia in eo.Nunquid nõ
in die illa,dicit dñs;perdã
ſapiẽtes ex Idumæa et pru
dentiam de monte Eſau?
Et timebũt fortes tui à me
ridie; ut intereat uir de
monte Eſau.
Pro

SEP. Vſque ad terminos
dimiſerunt te; omnes uiri
teſtamenti tui reſtiterunt
tibi;præualuerunt aduer-
ſum te uiri pacifici tui; po
ſuerunt inſidias ſubter te;
non eſt ſapientia in eo. In
die illa,dicit dominus:
perdam ſapientes ex Idu-
mæa & intelligentiam de
monte Eſau.Et pauebunt
pugnatores tui de The-
man,ut auferatur homo
de monte Eſau.
Pro

ad terminos eccleſiæ tranſmigrantes,proferent do C
ctrinas peſſimas; Tunc illudent & reſiſtent quon-
dam magiſtro ſuo;dicentes falſa eſſe quæ didice-
rant;præualebunt contra eum & eruditi fide eccle-
ſiæ,& falſum dogma conuincent. Illi qui quon-
dam comedebant
apud hęreticos;nõ
panẽ euchariſtiæ,
ſed panem luctus;
& panem ſubcine-
ritium qui non re-
uerſatur; præpo-
nẽt quæſtiones de
ſcripturis; tendent
inſidias Idumęo at
que terreno,& in
omnibus carneo
præceptori; Hære
ſes enim ad Gala- Gala.5.b
tas ĩter carnis ope-
ra numeratas legi-
mus;& tunc oſten
detur non eſſe pru
dentia in Edom.
b ¶Nunquid nõ
in die illa,dicit dominus;perdam ſapientes ex Idu-
mæa &c.) Cum hoſtis fines tuos poſſederit,& o-
mnes uiri fœderis tui illuſerint tibi,& præualue-
rint contra te;tunc peribit ſapientia de Idumæa & D
calliditas eius ſtulticia demonſtrabitur. Pruden-
tiam quoque ipſe dominus auferet de monte Eſau,
id eſt,de montibus Seir,uel quia urbs Idumæa in
monte ſita eſt;uel quia omnis illa regio quæ ad au-
ſtrum uergens confinis eſt eremo,præruptis mon-
tis ædita ſit. Vnde & dicitur: pauebunt pugnato-
res tui de Theman,quod nos interpretati ſumus
meridie. Quomodo autem ſupra dixeram,Eſau
tribus nominibus appellatum; ita & plaga regni
eius quæ ad auſtrum uergit,tribus uocabulis ap-
pellatur,דָּרוֹם תֵּימָן נֶגֶב, quæ omnia iuxta Eze- Ezec.20.g
chiel auſtrum,Aphricum meridiémque ſignificãt.
Poſtquàm uero timuerint fortes regni eius qui ha-
bitabant in meridie; tunc interibit uir de monte
Eſau;qui & pugnare pro ciuitate,& prudenter da-
re conſilium ſolitus erat. Aliter poſtquàm hi qui
prius decepti erant conuerſi fuerint ad eccleſiam:
tunc ipſo domino dimicante peribunt ſapientes
Idumææ;qui carnalia & terrena ſapiebant,& aufe-
retur prudentia de monte Eſau quæ eleuabatur cõ
tra ſcientiam dei;Et qui prius pro Eſau & Idumæa
dialectica arte pugnabant,& erãt in præſidijs The-
man,quod interpretatur conſummatio: deſinent
pugnare pro magiſtris prioribus;Siue qui ante lu-
men ſibi ſcientiæ promittebant,& putabant ſe eſſe
in meridie timebunt & formidabunt eccleſiaſtico
uiro obtinente ſophiſmata eorum; intantum ut
nullus reſideat qui poſſit,uel regis conſilio,uel pu-
gnatoribus uiris,pro hæreticorum ſuperbia & fal-
ſo dogmate dimicare.

a HEB. Propter interfectionẽ & iniquitatẽ in fratrem tuum Iacob; operiet te cõfuſio, et peribis in æternũ. In die cum ſtares aduerſus eum, quãdo capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebãtur portas eius, & ſuper Hieruſalem mittebant ſortem: tu quoq; eras quaſi unus ex eis. b Et nõn deſpicias in die fratris tui; in die peregrinationis eius. Et non lætaberis ſuper filios Iuda in die perditionis eorum, & nõ magnificabis os tuum in die anguſtiæ, neque ingredieris portam populi mei in die ruinæ eorum.

Neq;

SEP. Propter interfectionem & impietatem aduerſum fratrem tuum Iacob, operiet te confuſio, & auferẽris in æternum. Ex die qua reſtitiſti contra: in die ut caperẽt alienigenæ fortitudinem eius, & alieni ingreſſi ſunt portas eius: & ſuper Hieruſalem miſerunt ſortem, & uos eratis quaſi unus ex eis. Et nõ deſpicies diem fratris tui in die alienorum: Et non lætaberis ſuper filios Iuda in die perditionis eorum: & non magna loqueris in die anguſtiæ; neque ingredieris portas populorum in die laborum eorum.

Et nõ

E a ¶Propter interfectionem & iniquitatem in fratrem tuum Iacob &c.) Idcirco interibit uir de monte Eſau, & peribit ſapientia de Idumæa, & prudentia de monte Eſau: quia interfeciſti germanum, & inique egiſti contra fratrem tuum Iacob; quando Chaldæis Babyloniiſq; uaſtantibus Hieruſalem, & obſidentibus ciuitatem, & ingredientibus portas eius: mittentibusq; ſortẽ, in diuiſione prędarum tu eorũ ſocius eras, & in hoſtium numero uerſabaris. Aliter: Cũcta quæ ſupra ſcripta ſunt patieris; ò Edom cruente, terrene, crudelis: quia falſa mortiferáque doctrina, & aduerſum dominum impietatem loquentẽ occidiſti fratrẽ tuum Iacob. Legi- F mus in Salomone: Sunt qui loquuntur & interficiunt gladio. Et in alio loco: Venenum aſpidum ſub labiis eorum, & lingua eorum gladius acutus. Operiet ergo te confuſio, & dices: Confuſio uultus mei operuit me; ac peribis, non ad breue tempus, ſed in æternũ. Aeterno enim quantum in te fuit fratrem uulnere percuſſiſti; Sed & hæc erit cauſa cruciatus: Nã quãdo alieni deuaſtabant exercitum Iacob: & ingrediebantur per portas eius in pacificam quondam Hieruſalem: mittebantq; ſortes; ut eius ſibi ſpolia diuiderẽt; tu unus eras ex hoſtibus. Legimus, uidimus quotidieq; comprobamus: quando perſecutio contra eccleſiam oritur: multo peiores perſecutores Iudæos & hæreticos in Chriſtianos fieri: quàm ethnicos. Poſſumus extraneos ingredientes portas Hieruſalem λογισμοὺς, id eſt, cogitationes peſſimas dicere, portaſq; Hieruſalem, id eſt, animæ quieſcẽtis & uidentis deum, quinq; ſenſus interpretari per quos introeant hoſtes, & ſpolia diuidant Hieruſalem. Si uiderimus mulierem ad concupiſcendam; mors ingreſſa eſt per feneſtras noſtras; ſi ſuſceperimus per aures mendacium ac iudicium ſanguinis, per aliam portam hoſtis ingreſſus eſt. Odoratus quoque, guſtus & tactus: ſi uel uariis odoribus, uel dulcibus cibis, uel amplexibus delicatis captus fuerit, per alias portas ingreſſi ſunt aduerſarii, & ſpolia diuidũt miſeræ Hieruſalem. Eo igitur tempore quo perſecutionis impetu & mortiferis uoluptatibus de eccleſia quiſpiam corruerit: uidemus exultare hæreticos; gaudere Iudæum, & unum eſſe de perſecutoribus: & in ethnicorum eos numero computari. G

Prouerb. 5. b & 25. c — Pſal. 13. & 139. — Ibid. 56. a — Matth. 5. d — Hiere. 9. f

b ¶Et non deſpicias in die fratris tui: in die peregrinationis eius. Et non lætaberis ſuper filios Iuda in die perditionis eorum, & non magnificabis &c.) Idẽ ſenſus qui ſupra: Cum interierit uir de monte Eſau, propter interfectionẽ & impietatem fratris eius Iacob, & operuerit eũ æterna cõfuſio; nequaquàm faciat quæ fecit ante cõtra germanum: Nõ enim deſpiciet & paruipendet uidens fratrem ſuum ire captiuum; nec lætabitur ſuper filios Iuda. Duæ ẽm tribus excepta Leuitica, quæ regnabant in Hieruſalem; & appellabantur Iuda, H à Chaldæis captæ ſunt. Et nequaquã magna loqueris, et quaſi unum de uictoribus eſſe te credens, in fratris ridebis anguſtia: Neque in die uaſtitatis & ruinæ populi mei, tu per portam Hieruſalem gloriabundus incedes. Et ideo iſta nõ facies, quia & tu ſimilia patieris. Aliter quãdo captiuum uideris diuerſis perſecutionibus fratrem tuum, & abduci uinctum de eccleſiæ fide: nec ciuitatem ſuam, ſed peregrina quæq; ſectari; nequaquàm lætaberis, quia & tu ſimilia patieris. Lætabaris enim quando capiebatur Iacob, & ſuper filios Iuda, quos diſcipulos Chriſti intelligimus; exultabas in die perditionis eorum. Significat autẽ quod anima in meditullio uitiorum atque uirtutum poſita ſit, & poſſit in utranque partem per horarum momenta conuerti. Nequaquàm, inquit, magnificabis os tuum in die anguſtiæ. Quod ſecundum duplicem ſenſum acciperere debenus; corporalis, in perſecutionibus & in peccatis; ſpiritualis anguſtiæ; cum anima hoſtibus uitiiſq; capta fuerit, & ducitur in Babylonem. Neque ingredieris portam populi mei in die ruinæ eorum; quando enim aut negatio nos oppreſſerit, aut uoluptas, & rigorem priſtinum infelix conſcientia non ſeruauerit, tunc facile ad contraria dogmata labimur, blandientia errori noſtro; & non curantia uulnus, ſed palpantia. Solatium miſeriæ eſt, quamuis perditum, habere quod ſperet.

Neq;

a HEB. Nẽq; deſpicies & tu in malis eius in die uaſtitatis illius, & non emitteris aduerſum exercitum eius in die uaſtitatis illius. Neque ſtabis in exitibus ut interficias eos qui fugerint; & non concludes reliquos eius in die tribula- b tionis. Quõniam iuxta eſt dies domini ſuper omnes gentes; ſicut feciſti, fiet tibi. Retributionem tuam conuertet in caput tuum. Quomodo enim bibiſti ſuper montem ſanctum meum, bibent omnes gentes iugiter; & bibent, & abſorbebunt, & erunt quaſi non ſint.

In monte

SEP. Et non deſpicies etiã tu cõgregationem eorum in die perditionis eorum: neq; apponeris fortitudini eorum in die perditionis eorum; neq; ſtabis in egreſſibus eorũ, ut interficias eos q ſalui fuerint ex eis; neq; concludes fugitiuos eorum in die tribulationis. Quia iuxta eſt dies domini ſuper omnes gentes; ſicut feciſti fiet tibi. Retributio tua reddetur in caput tuum. Quia quomodo bibiſti ſuper montem ſanctum meum, bibent omnes gentes uinum: bibent & abſorbebunt, & erunt quaſi non ſint.

In monte

A a ¶Neq; deſpicies & tu in malis eius in die uaſtitatis illius &c.) Cum ipſe captus fueris & Babylonio uaſtante deletus; inter cætera quæ feciſti, ne hæc facies quæ ſequuntur; Non deſpicies atq; contemnes fratrem tuum Iacob in die uaſtitatis illius; neq; apponeris ad exercitum Babyloniorũ; ſiue non emitteris aduerſum exercitũ Iuda; quãdo ſuperatus ab aduerſariis terga uerterit. Cũq; cœperint fugere per notas ſibi uias & diuerticula, & colles ad ſolitudinem perferẽtes: nõ ſtabis in biuio; nec uenĩẽtes expectabis in compitis, ut interficias eos q fuerint liberati; aliosq; cõprehenſos recludas; & uel ipſe capias, uel captiuitati hoſtiũ ſerues. Hęc iuxta hiſtoriã B diximus; debemus enim breuiter manifeſtiora carpentes, ad ea quæ obſcura ſunt pergere. Quis hæreticorum non deſpicit eccleſiaſticos? Quis nõ exultat in malis eorũ: ſi quando propter peccata populi perſecutioni traditi fuerint? & multi uel infirma fide; uel ſupra petroſa ſeminati, in negationem corruerint, uideas illos exultare, gaudere: noſtrã ruinã ſuã putare uictoriã: intantũ, ut iungantur gẽtibus: & perſecutio ſæuior, uel ex Iudæis, uel ex his fiat: qui fratres noſtros eſſe ſe ſimulant; & eodem cẽſentur nomine. Cumq; aliquis, uel fuga, uel pœnitentia elapſus fuerit; ſtant in diuerticulis, & proponũt ſophiſmata, & teſtimonia quaſi de ſcripturis proferũt: ut laſſis atq; confectis, cõſuta offerant ceruicalia, & ponant ea ſub omni cubito manus. Atq; ita fit, ut qui forſitan perſecutionem; aut uirtute ſuperarint, aut timore effugerint; decepti prauis dogmatibus, rurſum in carcere teneantur errorum, & multo fiat peior tribulatio quàm fuit ex gentibus: Facilius enim ab ethnicis captum liberes; quàm hæreticorum præſtigiis irretitum. b ¶Quoniam iuxta eſt dies domini ſuper omnes gentes &c.) Hæc autem ò Idumæa ideo facere ceſſabis; quia ueniet ſuper te ultio domini. Si enim iuxta Hieremiam, quibus non erat iudicium ut biberent calicẽ, bibentes biberunt; tu quaſi innocens relinqueris; non eris innocens: ſed bibẽs bibes. Porrò quod ait: Iuxta eſt dies domini ſuper omnes gentes; Legamus eũdem Hieremiam, & uidebimus calicem domini cunctis gentibus propinatum. Vnde dicitur in eodem: Calix aureus Babylon in manu domini inebrians omnes gentes; uniuerſas quippe nationes uſq; ad Propontidem Scythicumq; mare, & Ioniũ uel Aegæum, Aſſyrii Babylõiiq; tenuerũt. Legamus Herodotũ, & Græcas barbaraſq; hiſtorias, & uidebimus, quomodo ſub Babyloniis & Aſſyriis impletũ ſit hoc quod dicitur; Iuxta eſt dies domini ſuper omnes gẽtes. Quod autem ſequitur: Sicut feciſti, fiet tibi; retributionem tuã conuertet in caput tuũ; hic eſt ſenſus, quem in pſalmo legimus: Memento dñe filiorũ Edom in die Hieruſalem dicentium: exinanite, exinanite uſq; ad fundamentum in ea. Vnde & contra Babylonem imprecatur propheta; Filia Babylonis miſera; beatus qui retribuet tibi retributionem tuam; quam retribuiſti nobis; Beatus qui tenebit & allidet paruulos ſuos ad petram. Sicut enim ſuper montem ſanctum meum Sion bibiſti cũ Babyloniis atq; lætatus es; ſic omnes gẽtes quas tecũ habebat Babylonius in præſidio, cõuerſæ cõtra te bibent, & lætabuntur. Et nõ ſolum bibent: ſed ita te abſorbebunt, ut ſunt Idumæi quaſi non ſint; uel certe ipſę gentes cum te abſorbuerint, abſorbebuntur à Medis, & hoc circulo uindicta procedet; ut tu Iſraẽlẽ, te Babylonius; Babylonium Medus ac Perſa cõſumat. Sequamur interpretationis ordinẽ. Iuxta eſt ò hæretice dies domini ſuper omnes gentes; propè eſt tempus iudicii in quo omnes iudicandæ ſunt nationes; Sicut feciſti contra eccleſiaſticos, conuertetur in caput tuum dolor tuus; & in uerticẽ tuum iniquitas tua deſcendet. Quomodo enim in nece eorũ lætatus es conuiuiumq; celebraſti, & in monte ſancto meo, hoc eſt eccleſia, bibiſti nõ meum calicẽ, ſed diaboli, de quo & in Abacuk dicitur: Væ qui potat proximũ ſuũ ſubuerſione turbida, ita uniuerſæ gẽtes uel fortitudines contrariæ ſuppliciis delegatæ, uel aduerſariæ quæq; uirtutes, bibent & abſorbebunt ſanguinem tuum, & ad extremũ in cunctos ueniente cruciatu: ipſæ quoq; erunt quaſi non ſint. Qui enim perit ei qui eſt, & qui dicit ad Moyſen: Qui eſt miſit me ad

uos,

C Ibid. 51. a — Pſal. 136. b — D — Hiere. 25. d — Abac. 2. c

a HEB. In mõnte autẽ Sion erit ſaluatio, & erit ſanctus & poſſidebit domus Iacob eos, qui ſe poſſederunt. Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioſeph flamma, & domus Eſau ſtipula, & ſuccẽdentur in eis, & deuorabunt eos, et nõ erũt reliquiæ domus Eſau: q̃a dñs locutus b eſt. Et hæreditabũt hi qui ad auſtrũ ſunt mõtẽ Eſau: Et qui

SEP. In monte autẽ Sion erit ſaluatio, & erit ſanctũ & poſſidebit domus Iacob eos q̃ ſe poſſederãt. Et erit domus Iacob ignis: & domus Ioſeph flãma: domus autẽ Eſau ſtipula: & ſuccendẽtur in eos, & deuorabunt illos, & non erit frumẽtarius domui Eſau: quia dominus locutus eſt. Et poſſidebunt qui in nageb montem Eſau: Et qui

E uos, ſecundum regulam ſcripturarum non eſſe dici-
Heſter. 14.d tur. Vnde & in Heſter legimus: Ne tradas domine regnum tuum his qui non ſunt. Poſſumus hunc locum & aliter interpretari: Quia lætati eſtis in ruina ſeruorum meorum, eadem perſecutio contra uos quoq; ueniet, & patiemini quæcunq; feciſtis. Et ſicut lætati eſtis aduerſum populum meũ cũ gentibus reliquis: ita omnes gẽtes lætabunt̃ cõtra uos, & deuorabunt & bibent, & perſecutione ſimili contererent. a ¶In monte autem Sion erit ſaluatio &c.) Idumæa ſubuerſa, & ab inimicis gentibus cũ quibus prius cõtra Iacob fœdus inierat deuorata, in monte Sion erunt reliquiæ, eritq; ſaluatio, & erit ſanctus, hoc eſt, uel ipſe dominus reuertetur ad templum, quod propter peccata dimiſerat, uel erit abſolute ſanctum, id eſt, ſanctum ſanctorũ. Et poſſi-
F debit domus Iacob: ſub Zorababel, & Eſdra & Neemia eos qui ſe hæreditate poſſederant. Et erit domus Iacob: id eſt, Iuda ignis & domus Ioſeph: id eſt, decem tribuum flamma. De Ioſeph quippe natus eſt Ephraim, ex qua tribu Samariæ imperium fuit: domus autem Eſau, id eſt, Idumæorum qui tam ſæui & crudeles extiterant contra fratrem ſuum, uertetur in ſtipulam. Et quomodo ignis & flamma cito ſtipulam deuorat: ſic duo regna in unius ſibi uir-
Ezech. 17.d gæ iuxta Ezechiel copulã fœderata, uaſtabunt Idumæam & deuorabunt eam, & non erit reſiduus ex populo qui poſſit euerſionem aduerſariorum uicinis gentibus nunciare: Hoc enim quod Lxx. tranſtulerunt πυροφόρον, quem nos in frumentarium uertimus, iuxta antiqui ſermonis eloquium, eos enim quos nunc agentes in rebus, uel uere Darios appellant: ueteres frumentarios nominabant. Sed melius eſt ut ipſum ſequamur Hebraicum, id eſt שָׂרִיד qđ interpretatur, uel reliquus, iuxta Aquilam: uel effugiens, iuxta Symmachum: uel ſecundum Theodotionem & quintam æditionem, reſiduus: Hæc autem omnia fient, quia dominus locutus eſt, & illius iuſſiſſe feciſſe eſt. Aliter: Deſtructis carnis operibus & terreno imperio deſolato, erit in eccleſia ſaluatio eorum qui à matre non exierint. Et in ipſa
Eſa. 6.b morabitur ſanctus, de quo in Eſaia dicitur: Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus Sabaoth: quia & qui ſanctificat, & qui ſanctificantur ex uno omnes. Et poſſidebit domus ſupplantatoris Iacob, eos qui ſe hæreditate poſſederant, de perſecutoribus faciens Chriſtianos, & ipſos Idumæos in eccleſiæ fidem recipiens, domus autem Eſau uertetur G in ſtipulam. Et quomodo ignis uiciniam culmus non ualet ſuſtinere, ita diſputationem Iacob: quæ ignita eſt ſermone domini: Eloquia enim domini
Pſal. 17.c igne exanimata, & flamma Ioſeph qui interpreta- יוסף tur augmẽtum: Et qui à fratribus uẽditus, populum pauit in Aegypto, domus Eſau ſuſtinere non poterit: ſed ad primã congreſſionem Sophiſmata eorum uertentur in nihilum. Et deuorabuntur in ſalutem ſuam, iuxta illud quod in benedictione Iſaac
Gene. 27 dicitur ad Eſau: Si dominum tuum illum feci, & omnes fratres tuos ſubieci ei ſeruos: fratriq; tuo ſeruies: Et nõ erunt reliquiæ domus Eſau, quãdo omnia Chriſto genu flectent cœleſtium & terreſtrium & infernorum, & ſubijcientur ei uniuerſa: ut ſit deus omnia in omnibus. Quia uero Eſau ſuper fundamentum Chriſti uitio ſuo extruxerat H fœnum, ligna & ſtipulam: Idcirco domus Iacob & Ioſeph in ignem uertetur & flammam, imitans do-
Deute. 4.d minum ſuum, qui dicit: Ego ſum deus ignis conſumens, ut deuoratis paleis peccatorum, frumentum purum in horrea congregetur. Cuncta quæ diximus & quæ dicturi ſumus, Iudæi ſibi futuro tempore pollicẽtur, quando pro Chriſto recipient Antichriſtum: impleta prophetia domini ſaluatoris:
Ioan. 5.g Ego ueni in nomine patris mei, & non ſuſcepiſtis me, ſi alius uenerit in nomine ſuo, illum recipietis. Et quicquid contra Idumæam interpretati ſumus: illi aduerſus Romanum regnum ſomniant. Quod nos dicimus aut iuxta hiſtoriam ſub Zorobabel eſſe iam factum: aut certe iuxta prophetiam & myſticos intellectus quotidie in eccleſia fieri, & in regno animæ aduerſus carnem, in unoquoque compleri. Frumentarium autem ſecundum Tropologiam deſinere eſſe dicimus in hæreticis: quãdo nullus fuerit qui apud eos granum tritici quod in terra mortuum eſt: & panem de cœlis habere ſe iactet. Sunt qui non πυροφόρον, id eſt, frumentarium: ſed πυρφόρον, hoc eſt, qui geſtare poſſit igniculum, à Septuaginta translatum putent. Acquieſcentes igitur diuerſis interpretationibus, dicemus iuxta Tropologiam: non ſolum frumentarium ceſſaturum apud hæreticos: ſed & eum qui lucem Chriſti habe-
2. Cor. 11 re ſe ſimulat. Etenim ipſe Sathanas transfiguratur in angelum lucis. b ¶Et hæreditabunt hi qui ad auſt. &c.) Reuerſo in regnum ſuum Iuda qui habitauit in meridie, & poſſedit cunctam regionem, iuxta

HEB. Et q̃ in cãpeſtribus Philiſtim: et poſſidebũt regionẽ Ephraim, & regionẽ Samariæ: & Beniamin poſſidebit Galaad. Et trãſ- a migrãtio exercitus eius filiorũ Iſraël: omnia Chananæorũ uſq; ad Sareptam. Et trãſmigratio Hieruſalẽ quæ in boſphoro eſt poſſidebit ciuitates auſtri. Et

SEP. Et qui in Sephela alienigenas, & poſſidebunt montẽ Ephraim, & campum Samariæ & Beniamin & Galaad. Et trãſmigrationis principiũ iſtud filijs Iſraël: terra Chananæorum uſq; Sareptam, & tranſmigratio Hieruſalem uſq; Ephraten: poſſidebunt ciuitates Nageb: &

A iuxta diuiſionẽ Ieſu filij Naue quæ uergit ad ſcorpionem, id eſt, omnẽ Acrabathenam. Nam hi qui prius terminis artabant̃ anguſtis: poſſidebunt mõtẽ Eſau, id eſt, montes Seir, & montana quæ Edom ante poſſederat. Qui autem habitabant in Sephela, id eſt in campeſtribus Liddam & Emmaus, Dioſpolim ſcilicet Nicopolimq; ſignificãs, poſſidebunt Palæſtinos: quinque urbes Palæſtinorum, Gazam, Aſcalonẽ, Azotũ, Accaron, Geth, uel omnem illam plagam, quæ iuxta Actus apoſtolorum Saronas appellatur. Alij uero putant eam Sephelam, id eſt, campeſtrem regionẽ quæ circa Eleutheropolim eſt, repromitti, quod ad Rhinocolurã & ad mare uſq; tendenda ſit, id eſt, de tribu Iuda nõ ſolum Eleutheropolim teneant: ſed uſq; ad maritima perueniant, & Philiſtim ſuo imperio ſubiugẽt, quos prius non habuerunt ſubiugatos. Dilatabi-
B tur quoque terminus filiorum Iuda uſq; ad Ephraim, ubi nunc Neapolis eſt: & uſq; ad regionem Samariæ, ubi Sebaſta condita eſt. Beniamin autem cuius ſtatim ab Hieruſalem contra ſeptentrionem termini dilatantur, cunctam poſſidebit Arabiam quæ prius uocabatur Galaad: & nunc Geraſa nuncupatur. Iuxta Septuaginta autem & montem Ephraim & campos Samariæ & Beniamin & Galaad, hi qui fuerint in meridie poſſidebunt: hoc utrum factum ſit deus uiderit, poteſt eñ ex parte per annos quingentos uſque ad aduentum Chriſti eſſe completũ, quod ſicut certiſſime ſcio quotidie cõpletur in nobis, & in regno eccleſiæ confirmatur. Hi enim qui habitant in meridie, id eſt, in Nageb & in uero ſunt lumine, & qui tenent campeſtria & humilia, id eſt,
Matth. 11.d diſcipuli eius quibus dicit: Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde: poſſidebunt mõtem Eſau & Philiſtim: quos poſſumus propter ſuperbiam dogmatum & eloquentiam ſecularem in ethnicorum perſona accipere: Vt in monte ſint magiſtri, in Philiſtim & alienigenis diſcipuli, qui magiſtrorum autoritate ducuntur: Et non ſolum montem Eſau, & alienigenas: ſed regionem quoq; Ephraim & Samariæ poſſidebunt. Ephraim & Samariam crebro in Oſee legimus, & in hæreſibus quæ ſub nomĩe Chriſtiano eccleſiam diuidunt interpretati ſumus: Et ibi enim ſperatur ubertas, & ibi cuſtodiam fidei repromittunt. Porrò Beniamin filius dexteræ atque uirtutis, ubi templum dei eſt, poſſidebit Galaad: quæ interpretatur tranſmigratio teſtimonij, Iſraëlẽ carneum ſignificans, ab illis enim ad nos teſtimonium domini commigrauit. Iuxta Lxx. autem & ipſum Beniamin, & Galaad: hi qui fuerint in meridie poſſidebunt. a ¶Et tranſmigratio exercitus &c.) C Multum in hoc loco translatio noſtra diſcrepat ab æditione uulgata. Vnde debemus in expoſitione hiſtoriæ Hebraicam ueritatem ſequi: Qui de Babylone iuxta uolumẽ Eſdræ & Neemiæ reuerſi fuerãt in Iudæam: recte tranſmigratio uocabuntur. Totus ille exercitus filiorũ Iſraël ad meridiem quidem, & ad occidentem, & ad ſeptentrionẽ poſſidebũt Idumæos, & Palæſtinos, & montem Ephraim, & Samariã. Beniamin quoque, quia confinis eſt ſolitudini, ſpecialiter obtinebit Galaad. Contra orientem uero cunctis quæ in terra Chananæorũ ſunt, imperabunt uſq; ad Sareptam Sidoniorũ: ubi quondã Heliam pauit uidua. Porrò hi qui de ipſa Hieruſalem metropoli ciuitate translati fuerant in Sapharad: quod nos in Boſphorũ uertimus: poſſidebunt ciuitates auſtri: quæ ſunt in tribu Iuda: Re-
D uerſi enim in urbem ſuam: ea quæ urbi uicina ſunt obtinebunt. Cumq; hæc expleta fuerint, ſicut in Iudicum libro, mittebat dominus ſaluatores qui populum de captiuitate ſaluarent: ſic aſcendent & uenient in montem Sion, ut iudicent atq; diſcernant: quaſi ſubiectum, & ſeruientem ſibi montem Eſau: hoc eſt Idumæos: ſubiugatiſq; omnibus, erit domino regnum. Vbi nos poſuimus Boſphorum: in Hebraico habet סְפָרַד, quod neſcio cur Lxx. Ephrata trãsferre uoluerint, cum & Aquila & Symmachus & Theodotio cum Hebraica ueritate concordent. Nos autem ab Hebræo, qui nos in ſcripturis erudiuit, didicimus Boſphorum ſic uocari, & quaſi Iudæus: Iſta, inquit, eſt regio ad quam Hadrianus captiuos tranſtulit. Quando ergo Chriſtus noſter uenerit: tunc reuerſura eſt in Iudæam etiam illa captiuitas. Poſſumus aũt locum quemlibet regni Babylonis intelligere, quanq; & aliud arbitrer. Nã cõſuetudinis prophetarũ eſt: qñ loquunt̃ contra Babylonẽ, Ammonitas, Moabitas, Philiſtim, & cæteras nationes, multis ſermonibus linguæ eorũ abuti, & ſeruare idiomata prouinciarũ. Quia ergo lingua Aſſyriorũ terminus, qui Hebraice uocat̃ גְּבוּל dicitur Sapharad: hunc ſenſum eſſe cõijcio: Tranſmigratio Hieruſalẽ quę in cũctis terminis regionibuſq; diuiſa eſt: urbes auſtri, id eſt, tribus ſuæ recipiet. Pro eo aũt quod nos interpretati ſumus, & aſcẽdent ſaluatores, ac Lxx. trãſtulerunt, ἀνασωζόμενοι, id eſt, hi qui ſalui fuerint, ĩ Hebraico ſcriptũ eſt, מוֹשִׁיעִים: Qui non ut Aquila & Lxx. & Theodotio paſſiue σεσωσμένοι, uel ἀνασωζόμενοι, ſed iuxta Symmachũ σώζοντες. id eſt,

E id eſt, actiue ſaluatores intelligēdi ſunt. Siquidem
σεσωσμένοι, id eſt,ſaluati: פְּלֵיטִים Hebræo ſermone
dicūtur. Quia iuxta hiſtoriā,ut potuimus interpre=
tati ſumus,& inter confragoſos ſcopulos noſtrā na
uiculam reximus:ſpiritualis intelligentiæ uela pan
damus,ut flāte do=
mino & ſua referā
te myſteria læti p̄=
ueniamus ad por=
tū. Eo tēpore quo
Beniamin poſſede
rat Galaad:trāſmi=
gratio exercitus fi

HEB. Et aſcendent ſalua=
tores in montem Sion:iu
dicare montem Eſau: &
erit domino regnum.

liorum Iſraël,uel certe principium trāſmigrationis
carnei quondā Iſraël, ſtuduerit ut ad Chananæorū
terram perueniat, & propheticus ſermo qui fame
periclitabat̃ in Iudæa:exiccato uellere Iſraël ad gen
tium rura tranſeat:Ibiq́; paſcatur & paſcat, dum &
recipitur à credentibus,& paſcit ipſe credentes:Sa= צָרְפַת
repta,uel ex duobus compoſitū eſt, & interpretat̃
anguſtia panis:uel unū uerbū eſt, & transfertur in
כְּנַעַן incendium:Chanaan uero σάλον,id eſt motū,uerti=
tur:aut certe negociator,& humilis appellat̃. Igitur
tranſmigratio filiorū Iſraël quando occidentem di=
miſerint literā,& ad ſpiritū uenerint uiuificantem:
mouebit cūcta quæ legis ſunt. Negociabit̃ de mul=
tis margaritis unam precioſiſſimā margaritā,& de=
poſita Iudæorum ſuperbia,humilitatem ſectabitur
F Chriſtianam,& illuc uſq; perueniet, ubi antea fuit
tribulatio panis,& mulier uidua à ſuo cōditore de=
ſerta pupillum filium uix alebat, & uniuerſa illius
peccata & uitia cōcrementur. Captiuitas autē ſiue
tranſmigratio Hieruſalē:ubi quondā erat uiſio pa=
cis,& quæ nūc in toto orbe diſperſa eſt: poſſidebit
ciuitates auſtri,id eſt eccleſias ueri & perfecti lumi=
nis dicetq́; cum ſponſa pœnitēs:Vbi paſcis,ubi cu=
bas in meridie?Et cum Ioſeph in antiquam germa=
nitatem recepta,inebriabitur ſanguine paſtoris & G
principis. Quod ſi iuxta Lxx. Ephrata legimus,nul
li dubium eſt quin Chriſti intelligatur fides. Ephra אֶפְרָתָה
ta enim interpretatur καρποφορία, id eſt, ubertas, &
δυώνυμος, id eſt,appellaturq́; Bethleē in qua ortus
eſt cœleſtis panis.

SEP. & aſcendent qui ſal=
ui fuerant de monte Sion,
ut puniant montē Eſau:&
erit domino regnum.

His autem ita ge=
ſtis,aſcēdent ſalua=
tores,uel qui ſalua
ti fuerint de reli=
quijs populi Iudai
ci in montem Sion
ut iudicent & ulci=
ſcantur montem Eſau. Quomodo lumen dn̄s lucē
appellat apoſtolos ſuos & dicit: Vos eſtis lux mun Matth.5.
di:& ipſa petra, Petro donauit ut petra ſit; paſtor
quoq; bonus illis paſtorum largitus eſt nomina, &
quodcunq; dicitur ſeruis tribuit ut dicātur; ſic ipſe
ſaluator apoſtolos ſuos mundi eſſe uoluit ſaluato=
res:qui aſcendere ſpeculā montis eccleſiæ, & depo=
nentes ſuperbiam Iudaicā, uniuerſorumq́; montiū
quæ aduerſum ſcientiā dei erigebantur, regnū do=
mino parauerūt. Hæc ad duas lucubratiunculas ue
terum autoritatem ſecutus,& maxime expoſitionē
Hebraicam propero ſermone dictaui, aperuiq́; os
meū:ſed neſcio an illud Chriſtus impleuerit. Vnde
ſapiens lector ſenſuū magis debet conſequentiam
quærere q̃ eloquij uenuſtatē. Neq; enim ea leuita= H
te & cōpoſitione uerbor̄ dictamus, ut ſcribimus.
Aliud eſt mi Pammachi ſæpe ſtilū uertere, & quæ
memoria digna ſunt ſcribere. Aliud notariorū arti
culis præparatis pudore reticēdi dictare quodcūq;
in buccam uenerit. In hoc propheta & adoleſcētuli
luſimus & ſenes pr[ę]ſumpſimus. Qui ueriora & me
liora dixerit,in illius ſententiam tranſgredere.

Commentariorum in Abdiam
prophetam finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN IONAN PROPHETAM PROOEMIVM.

TRiennium circiter fluxit,poſtq̃ quinq; prophetas interpretatus ſum, Micheā, Na=
hum,Abacuk,Sophoniā,Aggeum,& alio opere detentus,nō potui implere qđ cœ
peram:Scripſi enim librū de illuſtribus uiris,& aduerſum Iouinianum duo uolumi
na:Apologeticū quoq;,& de optimo genere interpretādi ad Pammachiū: & ad Ne
potianū,uel de Nepotiano duos libros,& alia quæ enumerare longū eſt. Igit̃ tāto poſt tēpore,
quaſi quodā poſtliminio à Iona interpretandi ſumens principiū: obſecro ut qui typus eſt ſalua=
toris,& tribus diebus ac noctibus in uentre ceti moratus,præfigurauit dn̄i reſurrectionē: nobis
quoq; feruorē priſtinū tribuat,ut ſancti ad nos ſpiritus mereamur aduentū. Si em̄ Ionas inter= יוֹנָה
pretatur,columba,columba aūt refertur ad ſpiritū ſanctū,nos quoq; columbā & aduentum ad
nos interpretemur colūbæ. Scio ueteres eccleſiaſticos tā Græcos q̃ Latinos ſuper hoc libro mul
ta dixiſſe,& tantis quæſtionibus,nō tā aperuiſſe q̃ obſcuraſſe ſentētias:ut ipſa interpretatio eo=
rum,opus habeat interpretatione,& multo incertior lector recedat,q̃ fuerat anteq̃ legeret. Nec
hoc dico,quo magnis ingenijs detrahā,& alios mea laude ſugillē; ſed quod cōmentatoris offi=
cium ſit:ut quæ obſcura ſunt,breuiter aperteq́; dilucidet,& nō tam diſertitudinē oſtētet ſuam,
q̃ ſenſum eius quem exponit ediſſerat. Quærimus igitur, Ionas propheta, excepto uolumine
ſuo & euāgelijs,hoc eſt dn̄i de eo teſtimonio:ubi alibi in ſcripturis ſanctis lectus ſit? Et ni fallor

A in Regum uolumine de eo ita ſcriptum eſt:Anno quintodecimo Amaſiæ filij Ioas regis Iuda:re= C
gnauit Hieroboam filius Ioas regis Iſraël in Samaria,quadraginta annis & uno. Fecitq́; malum
coram domino,& nō receſſit ab uniuerſis peccatis Hieroboā filij Nabath:qui peccare fecit Iſraël:
Ipſe conuertit fines Iſraëlis in Samaria ab introitu Hemath,uſq; ad mare ſolitudinis:iuxta uer=
bum domini dei Iſraël:quod locutus eſt in manu ſerui ſui Ionæ,filij Amathi prophetæ:qui fuit
de Geth:quæ eſt in Opher. Tradunt autem Hebræi hunc eſſe filium uiduæ Sareptanæ:quem
Helias propheta mortuum ſuſcitauit:matre poſtea dicente ad eum:Nunc cognoui quia uir dei
es tu:& uerbum dei in ore tuo eſt ueritas:& ob hanc cauſam etiam ipſum puerum ſic uocatum.
Amathi enim in noſtra lingua ueritatem ſonat:& ex eo quod uerum Helias locutus eſt,ille qui אֲמִתַּי
ſuſcitatus eſt,filius eſſe dicitur ueritatis. Porrò Geth in ſecundo Sephorim miliario:quæ hodie ap
pellatur Diocæſaria euntibus Tyberiadē:haud grandis eſt uiculus,ubi & ſepulchrum eius oſten
ditur. Quanquàm alij iuxta Dioſpolim:id eſt Liddam,eum & natum & conditum uelint:non
intelligentes hoc quod additur Opher:ad diſtinctionem aliarum Geth urbium pertinere:quæ
iuxta Eleutheropolim,ſiue Dioſpolim hodie quoq; monſtrantur. Liber quoq; Tobiæ licet non
habeatur in canone:tamen quia uſurpatur ab eccleſiaſticis uiris:tale quid memorat:dicente To=
bia ad filium ſuum:Fili ecce ſenui:& in eo ſum,ut reuertar de uita mea:Tolle filios tuos & uade
in Mediam fili:ſcio enim quæ locutus eſt Ionas propheta de Niniue quoniam ſubuertetur. Et
reuera quantum ad hiſtorias tam Hebræas quàm Græcas pertinet:& maxime Herodotum:le=
gimus Niniuen regnante apud Hebræos Ioſia & Aſtyage rege Medorum fuiſſe ſubuerſam. Ex
quo intelligimus primo tēpore ad Ionæ prædicationem acta pœnitentia. Niniuitas ueniam con=
ſecutos:poſtea uero in priſtinis uitijs perſeuerantes,dei in ſe prouocaſſe ſententiam. Traduntq́;
Hebræi,Oſee,& Amos,& Eſaiam ac Ionam ijſdem prophetaſſe temporibus. Hoc quantum ad
hiſtoriæ pertinet fundamēta:Cæterum non ignoramus Chromati papa uenerabilis,ſudoris eſſe
B uel maximi totum prophetam referri ad intelligētiam ſaluatoris:quod fugerit,quod dormierit, D
quod præcipitatus in mare ſit:quod ſuſceptus à ceto,quod eiectus in littus pœnitentiam prædi=
carit:quod contriſtatus ob ſalutem urbis innumeræ,cucurbitæ ſit delectatus umbraculo:quod
reprehenſus à deo cur maiorem curam habuerit herbæ uirentis,& extemplo aridæ,quàm tantæ
hominum multitudinis:& cætera quæ in ipſo uolumine explanare nitemur:& tamen ut totum
prophetæ ſenſum breui præfatione comprehendam:nullus melior typi ſui interpres erit:quàm
ipſe qui inſpirauit prophetas:& futuræ ueritatis in ſeruis ſuis lineas ante ſignauit. Loquitur ergo
ad Iudæos ſui ſermonis incredulos:& Chriſtum dei filium neſcientes:Viri Niniuitæ ſurgent in
iudicio cum generatione iſta:& condemnabunt eam:quia pœnitentiam egerunt in prædicatione
Ionæ:& ecce plus quàm Iona hic. Condemnatur generatio Iudæorum credente mundo:& Ni=
niue agente pœnitentiam,Iſraël incredulus perit. Illi habent libros,nos librorum dominum:illi
tenent prophetas,nos intelligētiam prophetarum:illos occidit litera,nos uiuificat ſpiritus:Apud
illos Barrabas latro dimittitur,nobis Chriſtus dei filius ſoluitur.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI commentarij in Ionam prophetam.

a ET factum eſt uerbum domini ad
Ionam filium Amathi,dicēs: Sur
ge & uade in Niniuem ciuitatem
magnam & prædica in ea:quia
aſcendit malicia eius coram me.

ET factum eſt uerbum dn̄i &c.) Lxx. exce
pto eo quod dixerunt, ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς
κακίας αὐτῆς πρός με, id eſt,aſcendit clamor
maliciæ eius ad
me:cætera ſimiliter tran
ſtulerunt. In condemna=
tionem Iſraëlis Ionas ad
gētes mittit̃:quod Nini
ue agēte pœnitentiā,illi
in malicia perſeuerent.
Porrò quod ait,aſcendit
malicia eius coram me:ſiue clamor maliciæ eius ad
me:Hoc ipſum eſt quod in Geneſi dicitur:Clamor Gene.18.c
Sodomorum & Gomorræ multiplicatus eſt. Et ad
Cain:Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de
terra. Iuxta tropologiam uero dominus noſter,Io=
nas:hoc eſt columba,ſi=
ue dolens:utrunq; enim
interpretatur: uel quia
ſpiritus ſanctus in ſpe=
cie columbæ deſcēdit &
mā ſit in eo:uel quia no=
ſtris doluit ipſe uulneri=
bus:& fleuit ſuper Hie=
ruſalem

E rusalem: Et liuore eius ſanati ſumus: Vere filius ue
Eſa.53.b ritatis: deus quippe ueritas eſt: mittitur ad Niniuē
pulchrā, id eſt mundum: quo nihil pulchrius ocu-
lis carneis aſpicimus. Vnde & apud Græcos κόσμος
ab ornatu nomen accepit: cōſummatiſq; operibus

a Et ſurrexit Ionas ut fugeret in Tharſis à facie domini.

b HEB. Et deſcendit in Ioppen & inuenit nauem euntem in Tharſis: & dedit naulum

SEP. Et aſcendit in Ioppen & inuenit nauem euntem in Tharſis: deditq; naulum

ſingulis, de eo dici
tur: Vidit deus qa
bonū eſt: Ad Nini
uen, inquam, ciui-
tatē magnā: ut qa
Iſraël audire con-
tempſit: totus gen
tium mūdus exau-
diat: Et hoc propterea, quia aſcenderit malicia eius
coram deo. Cum enim deus quaſi quandā pulcher-
mam domū ſeruituro ſibi homini extruxerit: de-
prauatus eſt homo propria uolūtate: & à pueritia
diligēter appoſitū eſt ad malum cor eius: poſuitq;
in cœlo os ſuum, & extructa turre ſuperbiæ mere-
tur ad ſe deſcēdentem filium dei: ut per pœnitentiā
ruinæ cōſcendat ad cœlum: qui per tumorē ſuper-
biæ non potuit. a ¶Et ſurrexit Ionas &c.) Scit
propheta ſancto ſibi ſpiritu ſuggerēte: quod pœni
tentia gētium, ruina ſit Iudæorum: Idcirco amator
patriæ ſuæ, nō tam ſaluti inuidet Niniue: quàm nō
uult perire populū ſuum: Alioquin legerat Moy-
Exo.32.g ſen rogātem dixiſſe pro eo: Si dimittis eis peccatū,
dimitte: ſin autem non dimittis, & me dele de libro
tuo quem ſcripſiſti: & ad preces illius ſaluatū Iſraël:
F & Moyſen de libro nō fuiſſe deletum: quin potius
dominū occaſionē accepiſſe per ſeruum: ut cæteris
conſeruis illius parceret: Dum enim dicit: dimitte
me, oſtēdit ſe poſſe retineri. Tale quid & Apoſto-
Roma.9.a lus loquitur: Optabam anathema eſſe pro fratribus
meis: qui ſunt Iſraëlitæ ſecundū carnem: Nō quod
ipſe perire deſideret: cui uiuere Chriſtus eſt, & mo
ri lucrū: ſed magis meretur uitā, dum ſaluare uult
cæteros. Præterea uidens Ionas cōprophetas ſuos
mitti ad oues perditas domus Iſraël, ut ad pœnitē-
Nume.22. tiam populum prouocarēt, Balaam quoq; diuinū
de ſalute Iſraëlitici populi prophetaſſe: dolet ſe ſo-
lum electum, qui mitteretur ad Aſſyrios inimicos
Iſraël: & ad ciuitatē hoſtiū maximam: ubi idolola-
tria, ubi ignoratio dei: & quod his maius eſt: time-
bat ne per occaſionē prędicationis ſuæ: illis cōuer-
ſis ad pœnitētiā, Iſraël penitus relinqueretur. No-
uerat enim eodē ſpiritu quo illi gentiū præconiū
credebat: quod quādo natiōes credidiſſent: tūc peri
ret domus Iſraël: & quod aliquādo futurū erat: hoc
ne in ſuo fieret tēpore, uerebatur. Vnde imitatus
Cain Ionas: & recedēs à facie dñi, fugere uoluit in
Tharſis: quā Ioſephus interpretat̄ Tarſum Ciliciæ
ciuitatem: prima tantū litera cōmutata: quātū uero
in Paralipomenon libris intelligi datur, quidam lo
cus Indiæ ſic uocatur. Porrò Hebręi תַרְשִׁישׁ mare
dici generaliter autumānt: ſecundū illud: In ſpiritu
uehemēti confringes naues Tharſis, id eſt maris: Et
Eſa.23.a in Eſaia: Vlulate naues Tharſis. Super quo ante
annos plurimos in epiſtola quadam ad Marcellam

dixiſſe me memini. Non igitur propheta ad certū G
fugere cupiebat locum: ſed mare ingrediens, quo-
cunq; pergere feſtinabat: & magis hoc cōuenit fu-
gitiuo & timido: non locum fugæ ocioſæ eligere:
ſed primam occaſionem arripere nauigandi. Hoc
quoque poſſumus
dicere: qui notum
tantum putabat in
Iudæa deum: & in
Iſraël magnum no
men eius: poſtq; il-
lum ſenſit in flucti
bus: cōfitetur & di
cit: Hebræus ego ſum, & dñm cœli ego timeo qui
fecit mare & aridam: ſi autem ipſe fecit mare & ari-
dam, cur aridam relinquēs arbitraris te cōditorem
maris in mari poſſe uitare? Simulq; inſtruitur per
ſalutē cōuerſionemq; nautarū: etiā tantā multitudi
nem Niniue ſimili poſſe cōfeſſione ſaluari. De dño
autem & ſaluatore noſtro poſſumus dicere: quod
dimiſerit domum, & patriā ſuam: & aſſumpta car-
ne, quodāmodo de cœleſtibus fugerit, ueneritq; in
Tharſis: hoc eſt in mare iſtius ſeculi: ſecundū quod
alibi dicitur: Hoc mare magnum & ſpacioſum, ibi Pſal.103.e
reptilia: quorum nō eſt numerus: Animalia puſilla
cum magnis: illic naues pertranſibunt: Draco iſte
quem formaſti ad illudēdum ei: Idcirco enim & in
paſſione dicebat: Pater ſi poſſibile eſt: trāſeat calix Luc.22.
iſte à me: ne populo cōclamāte, crucifige, crucifige
talem: & nos nō habemus regē niſi Cæſarem: pleni H
tudo gētiū ſubintraret, & frangerētur rami oliuæ:
pro quibus oleaſtri uirgulta ſuccreſcerēt: Tantæq;
pietatis & amoris fuit in populū pro electione pa-
trum, & repromiſſione ad Abrahā: ut in cruce po-
ſitus diceret: Pater ignoſce eis, quod enim faciunt, Ibi.23.e
neſciunt. Vel certe quoniam Tharſis interpretatur
cōtemplatio gaudij: ueniens ad Ioppen propheta, יָפוֹ
quæ & ipſa ſpecioſam ſonat, ire feſtinat ad gaudiū,
& quietis beatitudine perfrui, totū ſe tradere theo-
riæ: melius eſſe arbitrās, pulchritudine, & uarietate
ſciētiæ perfrui: quàm per occaſionē ſalutis gētium
cæterarum perire populū, de quo Chriſtus in car-
ne generandus ſit. b ¶Et deſcendit in Ioppen &
inuenit nauem &c.) Ioppen portum eſſe Iudeæ: &
in Regnorum, & Paralipomenon libris legimus:
Ad quem Hiram quoq; rex Tyri ligna de Libano 2.Para.2.d
ratibus trāſferebat: quæ Hieruſalē terreno itinere
peruehererētur. Hic locus eſt, in quo uſq; hodie ſaxa
monſtrantur in littore: in quibus Andromeda re-
ligata, Perſei quōdam ſit liberata præſidio. Scit eru
ditus lector hiſtoriam: ſed & iuxta regionis natu-
ram de montanis & arduis ad Ioppen, & campe-
ſtria ueniens propheta, recte dicitur deſcendiſſe &
inueniſſe nauem funem ſoluentem è littore, & in-
gredientē mare: deditq; naulum eius, ſiue mercedē
nauis: id eſt ſubuectionis eius, iuxta Hebraicum,
ſiue τὸ ναῦλον αὐτοῦ, id eſt, naulū ſuum: ut Lxx. trāſtu
lerunt: Et deſcendit in eam: ut proprie continetur
in Hebraico: ירד enim deſcendit dicitur: ut fugi-
tiuus

A tiuus ſollicite latebras quæreret: Vel aſcēdit: ut ſcri
ptum eſt in æditiōe uulgata: ut quocūq; nauis per
geret, perueniret: euaſiſſe ſe putās ſi Iudæam relin-
queret. Sed & dñs noſter in extremo Iudææ litto-
re: quod quia in Iudæa erat, appellabatur pulcher-

HEB. naulum eius: & deſcendit in eam: ut iret cum eis in Tharſis à facie do-
a mini. Dominus autē miſit uentum magnum in mare: & facta eſt tempeſtas magna in mari: & nauis periclitabatur conteri. Et
b timuerūt nautæ: & clamarunt uiri ad deum ſuum: & miſerunt uaſa quæ erāt in naui in mare, ut alleuia-
c retur ab eis. Et Ionas deſcendit ad interiora nauis & dormie

SEP. naulum ſuum: aſcendit in eā: ut nauigaret cum eis in Tharſis à facie dñi. Et dñs ſuſcitauit ſpiritum magnum in mare, & facta eſt tempeſtas magna in mari, & nauis periclitabatur cōteri. Et timuerūt qui nauigabant: & clamauerunt unuſquiſq; ad deum ſuum: & iactū fecerūt uaſorum nauis in mare, ut alleuiaretur nauis. Ionas autē deſcendit in uentrē nauis, & dormie

rimum: non uult
tollere panē filio-
rum, & dare eū ca-
nibus: Sed quia ue
nerat ad oues pdi-
tas domus Iſraël:
dat uectoribus p̄-
cium: ut q primū
ſuum ſaluare uult
populū, ſaluet ac-
colas maris: & in-
ter turbines ac tē-
peſtates: id eſt paſ-
ſionē ſuā, crucisq;
conuicia ſubmer-
ſus in inferno: ſal-
uet eos quos quaſi
in naui dormiens
negligebat. Pru-
dens rogandus eſt
lector: ne eūdem uelit ordinem tropologiæ: quem
Gal.4.d & hiſtoriæ quærere: Nam & Apoſtolus, Agar &
Saram ad duo teſtamēta refert: & tamen nō omnia
quæ in hiſtoria illa narrātur, tropologice interpre
B tari poſſumus: Et ad Epheſios de Adam & Eua di-
Ephe.5.d ſputās, ait: Propter hoc relinquet homo patrē & ma
trem ſuam: & adhærebit uxori ſuæ: & erūt duo in
carne una: Sacramētū hoc magnū eſt: Ego aūt dico
in Chriſto & in eccleſia. Nunquid totū principiū
Geneſeos: & fabricā mundi, & hominū cōditionē:
ad Chriſtū & ad eccleſiā referre poſſumus, quia hoc
teſtimonio ſic abuſus eſt Apoſtolus? Hoc enī hoc
quod ſcriptū eſt: Ideo relinquet homo patrē ſuum:
referamus ad Chriſtū: ut dicamus eum patrē in cœ
lis reliquiſſe deū, ut gētiū populus iūgeretur eccle
ſiæ: hoc quod ſequitur, matrē ſuā: quomodo poſſu
mus interpretari: niſi forte dicamus reliquiſſe eum
cœleſtē Hieruſalē: quæ eſt mater ſanctorū: & cæte-
ra multo his difficiliora. Illud etiam quod ab eodē
1.Cor.10.a Apoſtolo ſcribitur: Bibebāt aūt de ſpirituali conſe
quēte eos petra: petra autē erat Chriſtus: nequaq;
nos artat, ut omnē Exodi librū referamus ad Chri
ſtū: Quid enim poſſumus dicere, quod hæc petra à
Moyſe percuſſa ſit, nō ſemel, ſed bis: quod aquæ flu
xerint: & torrētes repleti ſint? Num uniuerſam lo
ci huius hiſtoriā per hāc occaſionē cogemus ſub le
ges Allegoriæ? & non potius unuſquiſq; locus ſe-
cundum hiſtoriæ diuerſitatē: diuerſam recipiet in-
telligentiā ſpiritualem? Igitur ſicut hæc teſtimonia
ſuas interpretationes habēt: & nec præcedētia, nec
cōſequētia eandē deſiderāt allegoriam: Sic & Ionas
propheta, nō abſq; periculo interpretātis, totus re-
ferri ad dñm poterit. Nec ex eo quod in euangelio
Matth.12.c dicit̄: Generatio peſſima & adultera, ſignū quærit,

& ſignū nō dabit̄ ei, niſi ſignū Ionæ pphetæ: Sicut C
enī fuit Ionas in uētre ceti tribus diebus & tribus
noctibus: ſic erit filius hoīs in corde terræ tribus
diebus & tribus noctibus: reliqua etiā quæ in pro
pheta digeſta ſunt: eodē ordine referunt̄ ad Chri-
ſtū. Certe ubicūq;
abſque diſcrimine
hoc fieri pōt: nos
quoq; facere nite-
mur. a ¶Dñs
autē miſit uentū
magnum &c.) Po
teſt fuga pphetæ
& ad hominis re-
ferri in communi
perſonam: qui dei
præcepta contem-
nēs, receſſit à facie
eius: & ſe mūdo tra
didit: ubi poſtea
malorum tēpeſta-
te, & totius mundi
contra ſe ſæuiente
naufragio compul
ſus eſt ſentire deū:
& reuerti ad eum quē fugerat. Vnde intelligimus
etiā ea quæ ſibi homines æſtimāt ſalutaria, deo no-
lente uerti in perniciem: & non ſolum nō prodeſſe
auxiliū, his quibus præbetur, ſed & ipſos qui præ-
bent pariter cōteri: Sicut legimus uictam ab Aſſy D
rijs Aegyptum, quia opitulabatur Iſraëli cōtra dñi
uoluntatem. Periclitatur nauis quæ periclitantem
ſuſceperat: uento maria cōcitantur: in trāquillitate
tempeſtas oritur: nihil deo aduerſante ſecurum eſt.
b ¶Et timuerunt nautæ: & clamauerunt uiri ad
deum ſuum: & miſerunt &c.) Arbitrantur nauem
ſolito onere prægrauari: & non intelligunt totum
pōdus eſſe fugitiui prophetæ. Timent nautæ: cla-
mat unuſquiſq; ad deum ſuum: ignorātes ueritatē,
non ignorāt prouidentiā: & ſub errore religionis
ſciunt aliquid eſſe uenerandum: proijciūt onera in
mare, ut magnitudinē fluctuū claſſis leuior tranſi-
liret. At cōtra Iſraël nec bonis nec malis intelligit
deum, & plangēte Chriſto populum, ſiccos oculos
habet. c ¶Et Ionas deſcēdit ad interiora na. &c.)
Quantum ad hiſtoriā pertinet, prophetæ mens ſe-
cura deſcribitur: nō tempeſtate, non periculis con-
turbatur: eundē & in tranquillo & imminēte nau-
fragio animum gerens. Deniq; alij clamāt ad deos
ſuos, uaſa proijciunt: nititur unuſquiſq; quod po-
teſt: Iſte tam quietus eſt & ſecurus: animiq; trāquil-
li: ut ad nauis interiora deſcendens, ſomno placido
perfruatur. Sed & hoc dici poteſt: Conſcius erat fu
gæ & peccati quo domini præcepta neglexerat: &
tempeſtatem ignorantibus cæteris contra ſe ſæui-
re cernebat: ideo deſcendit ad interiora nauis: &
triſtis abſcōditur: ne quaſi dei uindices fluctus ad-
uerſum ſe uideret intumeſcere. Quod autem dor-
mit, non ſecuritatis eſt, ſed mœroris: Nam & apo-
ſtolos

E ſtolos legimus in domini paſſione præ triſticiæ magnitudine ſomno fuiſſe depreſſos. (Matth. 26. d) Sin aũt interpretamur in typo: ſomnus prophetæ & grauiſſimus ſopor: hominẽ ſignificat erroris ſopore torpẽtem: cui nõ ſuffecerat fugiſſe à facie dei: niſi quadam uecordia mens illius obruta, ignoraret iracundiam dei, & quaſi ſecurus dormiret, & profũdiſſimum ſomnũ roncho nare ſonaret. a ¶Et acceſſit ad eũ gubernator & dixit ei &c.) Naturale eſt unũquenq; in ſuo periculo de alio plus ſperare: Vnde gubernator ſiue proreta qui uectores timidos debuerat conſolari: cernẽs diſcriminis magnitudinẽ: excitat dormiẽtem: & arguit improuidæ ſecuritatis: cõmonetq́; ut ipſe quoq; F pro uirili portiõe deprecetur deum ſuũ: ut cuius erat cõmune periculũ, cõmunis eſſet oratio. Porrò iuxta tropologiã plures ſunt, qui cum Iona nauigãtes & habẽtes proprios deos ad contẽplationẽ gaudij ire feſtinãt: Sed poſtq; Ionas fuerit ſorte deprehẽſus: & morte illius mũdi ſedata tẽpeſtas, mariq́; tranquillitas reddita: tunc unus adorabitur deus: & immolabuntur uictimæ ſpirituales: quas utiq; iuxta literã in medijs fluctibus nõ habebant. b ¶Et dixit uir ad collegã ſuum &c.) Nouerãt naturã maris: & tanto tẽpore nauigãtes, ſciebãt tempeſtatũ uẽtorumq́; rationes: & utiq; ſi ſolitos, & quos aliquãdo experti fuerant fluctus uidiſſent conſurgere: nunq; ſorte autorẽ naufragij quærerẽt, & per rem incertã, certum cuperent euitare diſcrimen. Nec ſtatim debemus ſub hoc exemplo ſortibus credere: uel illud de Actibus apoſtolorũ huic teſtimonio copulare: ubi ſorte in apoſtolatũ Mathias eligitur: cum priuilegia ſingulorũ nõ poſſint legem facere cõmunem. Sicut enim in cõdemnationẽ Balaam aſina loquitur: & Pharao, & Nabuchodonoſor in iudiciũ ſui, ſomnijs futura cognoſcũt: & tamen deum non intelligũt reuelantẽ: Caiphas quoq; prophetat ignorans, quod expediret unum perire pro cunctis: Ita & hic fugitiuus ſorte deprehẽditur: nõ uiribus ſortium, & maxime ſortibus ethnicorũ: ſed uoluntate eius qui ſortes regebat incertas. Quod aũt dicitur:

HEB. & dormiebat ſopore graui. a Et ãcceſſit ad eum gubernator & dixit ei: qd tu ſopore deprimeris? Surge, inuoca deum tuum, ſi forte recogitet deus de nobis: & non pereamus. b Et dixit uir ad collegã ſuum: uenite & mittamus ſortes & ſciamus, quare hoc malum ſit nobis: & miſerunt ſortes, & cecidit ſors ſuper c Ionam. Et dixẽrũt ad eum: Indica nobis, cuius cauſa malum iſtud ſit nobis: quod opus tuum: quæ terra tua: & quò uadis, uel ex quo populo es tu? Et d dixit ãd eos: Hebræus ego ſum, & dominum deum cœli ego timeo: qui fecit mare

SEP. & dormiebat & ſtertebat. Et acceſſit ad eũ proreta, & dixit ei: qd tu ſtertis? Surge inuoca deũ tuũ: ſi quomodo ſaluos faciat nos deus: & nõ pereamus. Et dixit unuſq́; ad proximũ ſuũ: uenite mittamus ſortes, & cognoſcamus cuius gratia malicia hæc eſt ſuper nos: & miſerunt ſortes, & cecidit ſors ſuper Ionam. Et dixerunt ad eum: annuncia nobis cuius gratia hæc malicia eſt in nobis: quod eſt opus tuũ: & unde uenis, & quò uadis: & ex qua regiõe, & ex quo populo es tu? Et dixit ad eos: ſeruus dñi ego ſum: & deũ cœli ego colo: qui fecit mare

G Et cognoſcamus propter quem malicia hæc eſt ſuper nos: hic maliciam pro afflictione & calamitate accipere debemus: ſecundũ illud: Sufficit diei malicia ſua. Et in Amos propheta: Si eſt malicia in ciuitate quam dñs non fecerit. Et in Eſaia: Ego dñs qui facio pacẽ & creo mala. In alio uero loco: malicia contraria uirtuti intelligitur: iuxta quod in hoc eodẽ propheta ſupra legimus: Aſcendit clamor maliciæ eius ad me. c ¶Et dixerũt ad eum &c.) Quem ſors indicauerat, cogũt uoce propria confiteri: cur tãta tempeſtas ſit, uel quare cõtra eos dei ira deſæuiat: Indica, inquiũt, nobis cuius cauſa malum iſtud ſit ſuper nos: quid operis agas, de qua terra, de quo populo proficiſcaris: quò H abire feſtines. Et notanda breuitas, quam admirari in Vergilio ſolebamus. Iuuenes, quæ cauſa ſubegit Ignotas tẽtare uias, quò tenditis, inquit: Qui genus: unde domo, pacẽ ne huc fertis: an arma? Interrogatur perſona, regio, iter, ciuitas: ut ex his cognoſcatur & cauſa diſcriminis. d ¶Et dixit ad eos: Hebræus ego ſum &c.) Non dixit Iudæus ego ſum: quod ſciſſura decẽ tribuũ à duabus, populo nomẽ impoſuit: ſed Hebræus ſum: hoc eſt περατὴς, tranſitor: ſicut & Abrahã, qui dicere poterat: (עִבְרִי) Aduena ſum ego & peregrinus, ſicut omẽs patres mei: de quo in alio pſalmo ſcribitur: Tranſierũt de gẽte in gentẽ: & de regno ad populũ alterũ. Moyſes, tranſeam, inquit, & uidebo uiſionẽ hãc magnã. Et dominũ deum cœli ego timeo: Non deos quos inuocatis, & qui ſaluare nõ poſſunt: ſed deum cœli, qui mare fecit & aridam. Mare in quo fugio: aridam de qua fugio. Et eleganter ad diſtinctionẽ maris: nõ terra, ſed arida nuncupatur. Et in breui uniuerſitatis factor oſtẽditur, qui & cœli dominus eſt, & terræ, & maris. Quæritur autem, quomodo uere dicere cõprobetur: Dominum deum cœli ego timeo, cum eius præcepta nõ faciat. Niſi forte reſpõdeamus, quod & peccatores timeant deum: ſeruorumq́; ſit nõ diligere, ſed timere: quanquàm in hoc loco timor pro cultu poſſit intelligi: iuxta ſenſum eorum qui audiebant, & adhuc ignorabant deum.

Et timue

A a ¶Et timuerũt uiri timore magno &c.) Hiſtoriæ ordo præpoſterus eſt: Quia enim poterat dici: nulla cauſa timoris fuit, ex eo quod eis cõfeſſus eſt, dicẽs: Hebræus ego ſum, & dñm deũ cœli ego timeo: qui fecit mare & aridam: Statim ſubnectitur quod idcirco timuerũt: qa eis indicauerat ſe dñi fugere cõſpectum: & eius nõ feciſſe pręcepta. Deniq; cauſant̃, & dicunt: quid hoc feciſti? id eſt: ſi times deũ, cur fugis? Si tãtæ potẽtiæ prædicas quem colis: quomodo te putas eum poſſe euadere? Timẽt aũt timore magno: quod intelligunt ſanctũ & ſanctæ gẽtis uirũ: de Ioppe quippe ſoluentes funẽ: Hebrææ gẽtis nouerãt priuilegiũ: & tamẽ fugitiuũ cælare non poſſunt. B Magnus eſt qui fugit, ſed maior ille qui quærit: non audent tradere: cælare nõ poſſunt. Reprehẽdunt culpã: timorem cõfitẽtur: rogant ut ipſe remedio ſit, qui autor peccati fuerat. Vel certe quod dicũt: quid hoc feciſti? nõ increpãt, ſed interrogãt, uolẽtes cauſam fugæ noſſe: ſerui à domino, filij à patre, hominis à deo. Quod eſt, inquiũt, tantũ myſteriũ: ut terra deſeratur: expetãtur maria: relinquatur patria: loca appetãtur aliena? b ¶Et dixerunt ad eum: quid faciemus tibi &c.) Propter te dicis uentos, fluctus, mare, gurgites cõcitatos: expoſuiſti cauſam morbi, indica ſanitatis. Ex eo quod cõtra nos ſurgit mare, intelligimus iram eſſe ſuſceptionis tuæ. Si culpa eſt quod ſuſcepimus: quid facere poſſumus ne dñs iraſcatur: quid faciemus tibi? hoc eſt, interficiemus te? ſed cultorẽ dñi, ſeruabimus? ſi deum fugis: noſtrũ eſt præbere manus, quid fieri iubeas, tuũ eſt imperare: quo facto quieſcat mare: quod nunc creatoris iram ſuo tumore teſtatur. Statimq́; hiſtoricus cauſam iũgit iſtiuſmodi quæſtionis: mare, dicens, ibat & intumeſcebat: ibat ut iuſſum fuerat, ibat in uindictam dñi ſui, ibat perſequẽs fugitiuũ prophetã. Intumeſcebat aũt per ſingula momẽta tẽporũ, & quaſi nautis morãtibus in fluctus maiores ſuſcitabatur: ut oſtẽderet ultionẽ creatoris ſe differre nõ poſſe. c ¶Et dixit ad &c.) Cõtra me tẽpeſtas detonat: me quærit, naufragium uobis minatur, ut me prẽdat, me præhẽdit, ut mea morte uiuatis: Scio, inquit, qa propter me tẽpeſtas hæc grãdis eſt. Nõ ignoro in meam pœnã elemẽta turbari, mundi eſſe cõfuſionẽ, mihi iraſci, in uos ſæuire naufragiũ: fluctus ipſi imperant uobis, ut me C mittatis in mare. Si ego ſenſero tẽpeſtatẽ, uos recuperabitis trãquillitatẽ. Et animaduertenda pariter fugitiui noſtri magnanimitas, nõ tergiuerſatur, nõ diſſimulat, nõ negat: ſed qui cõfeſſus fuerat de fuga: pœnã libẽter aſſumit: ſe cupiẽs perire, ne propter ſe & cæteri pereãt: & ad peccatũ fugæ, alienæ quoq; delictũ addatur necis. Hoc quãtũ ad hiſtoriã: cæterũ nõ ignoramus flantes uẽtos: quibus in euangelio, ut quieſcerent, dñs imperauit: & periclitãtẽ nauiculã, in qua dormiebat Ionas: & intumeſcẽs mare quod increpatur: tace & obmuteſce, referri ad dñm ſaluatorẽ: D & periclitantẽ eccleſiam, uel apoſtolos ſuſcitantẽ, qui eum deſerentes in paſſione quodammodo in fluctus præcipitabãt. Iſte Ionas dicit: Scio quia propter me tẽpeſtas grãdis eſt ſuper uos: quia me uidẽt uenti uobiſcũ ire in Tharſis: hoc eſt ad cõtemplationẽ lætitiæ nauigare: ut uos mecum perducã ad gaudiũ: Vt ubi ego ſum & pater, ibi & uos ſitis. (Ioan. 14. a) Idcirco ſæuiũt: idcirco mũdus qui in maligno poſitus eſt, fremit: ideo elemẽta turbantur: me cupit deuorare mors, ut uos pariter occidat, & nõ intelligit, quia uelut in hamo eſcã capit, ut mea morte moriatur. Tollite me & mittite in mare: Non eſt enim noſtrũ mortẽ arripere: ſed illatã ab alijs libenter excipere: Vnde & in perſecutionibus non licet propria perire manu, abſq; eo ubi caſtitas periclitatur: ſed percutiẽti colla ſubmittere. Sic, inquit, placate uẽtos: ſic in maria libamina fundite: tempeſtas quæ propter me ſæuit cõtra uos, me moriẽte ſedabitur. d ¶Et remigabãt uiri &c.) Protulerat propheta cõtra ſe ſentẽtiã: ſed illi cultorẽ audiẽtes dei: manus inijcere nõ audebãt, propterea nitebãtur reuerti ad aridam: & effugere diſcrimẽ ne ſanguinem funderẽt: magis uolẽtes perire q̃ perdere. O rerum quãta mutatio: populus qui ſeruierat deo dicit: crucifige, crucifige talẽ: Iſtis imperat̃ ut occidãt: mare furit, tẽpeſtas iubet: & propriũ periculum negligẽtes, de aliena ſalute ſolliciti ſunt. Quam ob rem & LXX. παρεβιάζοντο, inquiũt, id eſt uim cupiebãt facere: & naturam rerum uincere, ne uiolarent prophetã dei. Quod autem dicit: remigabant uiri, ut reuerte-

HEB. mare & aridam. Et a timuẽrunt uiri timore magno, & dixerunt ad eum: quid hoc feciſti? Cognouerunt enim uiri quod à facie domini fugeret: quia in- b dicauerat eis. Et dixẽrunt ad eum: quid faciemus tibi, & ceſſabit mare à nobis? quia mare ibat & intu- c meſcebat. Et dixit ãd eos: tollite me & mittite me in mare: & ceſſabit mare à uobis: ſcio enim quia propter me tempeſtas hæc d grãdis eſt ſuper uos. Et rẽmigabant uiri ut reuerterentur ad aridam, & non ualebant:

SEP. mare & aridam. Et timuerunt uiri timore magno, & dixerunt ad eum: quid hoc feciſti? Cognouerunt enim uiri quod à facie dñi fugeret, eo quod indicaſſet eis. Et dixerunt ad eum: quid tibi faciemus & quieſcet mare à nobis? quia mare ibat & ſuſcitabat magis fluctus. Et dixit Ionas ad eos: tollite me & mittite me in mare, & quieſcet mare à uobis: ego enim noui quod propter me fluctus magni contra uos ſunt. Et conabantur uiri, ut reuerterentur ad terram, & non poterant,

A rentur ad aridam: putabāt abſq; ſacramēto eius qui paſſurus erat, poſſe nauē de periculo liberari: cum Ionæ ſubmerſio, nauis fuerat releuatio. a ¶Et clamauerunt ad dominū & dixerunt: quæſumus &c.) Grandis uectorū fides, periclitātur ipſi, & pro alterius anima deprecātur: ſciunt enim peiorem mortem peccati eſſe quàm uitæ: Et ne des, inquiunt, ſuper nos ſanguinē innocentem. Conteſtantur dnm, ut quodcūq; facturi ſunt nō ſibi reputeť: & quomodo dicūt: nolumus interficere prophetam tuū: ſed iram tuam & ipſe cōfeſſus eſt, & tēpeſtas loquitur: quia tu dñe ſicut uoluiſti, feciſti: uolūtas tua expleť per noſtras manus. Nónne nobis uidetur nautarū uox, Pilati eſſe cōfeſſio: qui lauat

B manus ſuas, & dicit: Mundus ſum ego à ſanguine uiri huius. Nolūt Chriſtū perire gētes, innocētem ſanguinē proteſtātur. Et Iudęi dicūt: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros: Et ideo ſi leuauerint manus, nō exaudiētur: quia plenæ ſunt ſanguine. Quia tu dñe ſicut uoluiſti, feciſti: Quod nos ſuſcepimus, quod turbo cōſurgit, quod uēti ſæuiunt, quod mare ſuſcitatur in fluctus, quod proditur ſorte fugitiuus, quod indicat quid fieri debeat: tuæ eſt dñe uoluntatis: tu enim ſicut uoluiſti, feciſti: Vnde & ſaluator dicit in pſalmo: Domine ut facerē uoluntatē tuam uolui.

Matth. 27. c
Pſal. 39. b

b ¶Et tulerūt Ionam & miſerūt in &c.) Nō dixit arripuerunt, nō ait inuaſerunt: ſed tulerunt, quaſi cum obſequio & honore portātes, miſerūt in mare: non repugnātem, ſed præbentē manus ipſorū uoluntati. Et ſtetit mare, quia inuenerat quem quærebat: Velut ſi quis perſequatur fugitiuū: & concito pergat gradu: poſtq; fuerit cōſecutus, deſiſtit currere, & ſtat ac tenet quem apprehenderit: Ita & mare quod abſente Iona iraſcebatur, in uiſceribus ſuis deſideratum tenēs, gaudet & cōfouet, & ex gaudio tranquillitas redit. Si cōſideremus ante paſſionem Chriſti, errores mundi: & diuerſorū dogmatū flatus cōtrarios: & nauiculā totumq; humanum genus: id eſt, creaturā dñi periclitātem: & poſt paſſionē eius tranquillitatē fidei, & orbis pacē, & ſecura omnia, & cōuerſionem ad deū: uidebimus quomodo poſt præcipitationem Ionæ ſteterit mare à feruore ſuo. c ¶Et timuerunt uiri &c.) Ante domini paſſionē

HEB.	SEP.
ualebant: quia mare ibat & intumeſcebat ſuper a eos. Et clāmauerunt ad dominum & dixerunt: quæſumus domine ne pereamus in anima uiri iſtius: & ne des ſuper nos ſanguinem innocentem: quia tu domine ſicut uoluiſti feciſti. b Et tulerunt Ionam & miſerunt in mare, & ſtetit mare à feruore ſuo.	poterant, quia mare ibat & inſurgebat magis cōtra eos. Et clamauerunt ad dominum & dixerunt: nequaq; domine: ne pereamus propter animam uiri huius: & nō des ſuper nos ſanguinē iuſtum: tu enim domine ſicut uoluiſti feciſti. Et tulerunt Ionam, & miſerunt in mare: & ſtetit mare à commotione ſua.

c Et timuerunt uiri timore magno dominum, & immolauerunt hoſtias domino & uouerunt uota. Cap. II.

b ET præparauit dñs piſcem grandem: ut de- c glutiret Ionam. Et erāt Ionas in uentre piſcis tribus diebus	ET præcepit dominus ceto magno & deuorauit Ionam. Et erat Ionas in uentre ceti tribus diebus

timentes clamauerūt ad deos ſuos: poſt paſſionem eius dñm timēt, id eſt uenerātur & colūt: & non timēt ſimpliciter, ut in principio legimus, ſed timore magno: iuxta illud quod dicit: Ex tota anima, & ex toto corde, & ex tota mēte tua: Et immolauerūt hoſtias, quas certe iuxta literam in medijs fluctibus non habebāt: ſed q̄a ſacrificium deo ſpiritus contribulatus eſt. Et in alio loco dicit: Immola deo ſacrificiū laudis: & redde altiſſimo uota tua. Et rurſum: Reddemus tibi uitulos labiorum noſtrorum. Idcirco in mari immolant hoſtias: & alias ſpōte promittūt: uota faciētes, ſe nunq; ab eo quē colere cœperāt receſſuros: timuerūt enim timore magno: Quia ex trāquillitate maris & tēpeſtatis fuga: uera prophetæ uer

C
Pſal. 50. d
Ibi. 49. d

D ba cernebant. Ionas in mari fugitiuus, naufragus, morrtuus, ſaluat nauiculā fluctuantē: ſaluat ethnicos in diuerſas prius ſententias mundi errore iactatos. Et Oſee, Amos, Eſaias, Ioël: qui eodem tempore prophetabant, populū in Iudæa nequeunt emendare. Ex quo oſtēditur ſedari non poſſe naufragiū, niſi morte fugitiui. Cap. II.

ET præparauit dñs piſcē &c.) Morti & inferno præcepit dñs, ut prophetā ſuſcipiat. Quæ auidis faucibus prædā putans: quantū in deuoratione lætata eſt: tantū luxit in uomitu. Tūcq; cōpletū eſt illud quod legimus in Oſee: Ero mors tua ò mors: ero morſus tuus inferne. In Hebraico autē piſcem grādē legimus: pro quo Lxx. interpretes, & dñs in euāgelio cetum uocāt: rem ipſam breuius explicantes. In Hebraico enim dicitur: דג גדול quod interpretatur, piſcis grādis: haud dubiū quin cetū ſignificet. Et animaduertēdū, quod ubi putabať interitus, ibi cuſtodia ſit. Porrò quod ait: præparauit, uel ab initio cum conderet: de quo & in pſalmo ſcribitur: Draco iſte quem formaſti ad illudēdū ei: Vel certe iuxta nauē fecit uenire: ut præcipitē Ionam in ſuos reciperet ſinus: & pro morte præberet habitaculū: ut qui in naui iratum ſenſerat deū, propitiū in morte ſentiret. e ¶Et erat Ionas in uentre piſcis &c.) Huius loci myſteriū in euāgelio dñs exponit: & ſuperfluū eſt, uel id ipſum, uel aliud dicere. Hoc ſolū quærimus quomodo tres dies & tres noctes fecerit in corde terræ: Quidā προσκευὴν, quādo ſole fugiēte ab hora

Oſee. 13. d
Pſal. 103.
Matth.

A ab hora ſexta uſq; ad horā nonā, nox ſucceſſit diei in duas dies & noctes diuidūt: & apponētes ſabbatū, tres dies & tres noctes æſtimāt ſupputādas: nos uero σωνεκδοχικῶς totū intelligamus à parte: ut ex eo qđ ἐν παρασκευῇ mortuus eſt, unā diē ſupputemus & noctē, & ſabbati alterā: tertiā uero noctē q̄ diei dñicę mācipať, referamus ad exordiū diei alterius: nā & in Geneſi nox nō p̄cedētis diei ē, ſed ſequētis: id eſt principiū futuri, nō finis pręteriti. Hoc ut intelligi poſſit, dicā ſimplicius. Finge aliquē hora nona egreſſū eſſe de manſione, & alterius diei hora tertia ad manſionē alterā p̄ueniſſe: ſi dixero bidui eū feciſſe iter: nō ſtatim reprehēdar mēdacij: q̄a ille q ambulauit, nō oēs horas utriuſq; diei, ſed quādā partē ī itinere cōſumpſerit. Certe mihi hæc uideť interp̄tatio. Si q̄s aūt iſtā non recepit, & meliori ſenſu pōt huius loci exponere ſacramētū, illius magis ſequēda ē ſnīa. a ¶Et orauit Ionas &c.) Si Ionas refert ad dñm, & ex eo q̄ tribus

B diebus ac noctibus in utero ceti fuit paſſionē īdicat ſaluatoris: debet & oratio illius typus eſſe orationis dñicæ. Nec ignoro quoſdā fore q̄bus incredibile uideať, tribus diebus ac noctibus, in utero ceti, in quo naufragia digerebanť, hoīem potuiſſe ſeruari: Qui utiq; aut fideles erunt, aut infideles: ſi fideles, multo credere maiora cogenť: Quomodo tres pueri miſſi in caminū æſtuātis incēdij intantū illæſi fuerint: ut ne ueſtimēta quidē eorū odor ignis attigerit. Quomodo receſſerit mare, & ad inſtar murorū hinc inde rigidū ſteterit: ut præberet uiā populo tranſeūti. Quomodo humana ratiōe, aucta fame leonū rabies prædam ſuā timēs aſpexerit: nec tetigerit, & multa huiuſcemodi. Sin aūt infideles erūt: legāt q̄ndecim libros Naſonis metamorphoſeos, & oēm Græcā, Latinamq; hiſtoriā: ibiq; cernēt uel Daphnen in laurū, uel Phaētōtis ſorores in populos arbores fuiſſe cōuerſas: q̄uo Iupiter eorū ſublimiſſimus deus, ſit mutatus in cygnū: in auro fluxerit: in tauro rapuerit: & cætera, in q̄bus ipſa turpitudo fabularū diuinitatis denegat ſanctitatē: Illis credūt, & dicūt deo cūcta poſſibilia. Et cū turpibus credāt: potētiaq; dei uniuerſa defendāt: eandē uirtutē non tribuūt & honeſtis. Qđ aūt ſcriptū eſt: Et orauit Ionas ad dñm deū ſuū de utero piſcis, et dixit: intelligimus eū poſtq; in utero ceti ſoſpitē eſſe ſe ſenſerit, non deſperaſſe de dñi miſericordia: & totū ad obſecrationē eſſe cōuerſum. Deus enim q dixerat de iuſto: Cū ipſo ſum in tribulatione: Et: Cū inuocauerit me, dicā: adſum: affuit ei: & dicere poteſt q exauditus eſt: In tribulatione dilataſti mihi. b ¶Clamaui de tribulatiōe &c.)

Dan. 3. c
Exod. 14. e
Pſal. 90. c
Ibi. 4. a

HEB.	SEP.
diebus & tribus noctibus.	diebus & tribus noctibus.

a Et ōrauit Ionas ad dñm deū ſuū de utero piſcis & dixit:
b Clāmaui de tribulatione mea ad dñm, & exaudiuit me: de uentre inferni clamaui, & exaudiſti uocem meam.

HEB.	SEP.
c Et p̄iēciſti me in p̄fundum in corde maris et flumē circundedit me. O- d e mnēs gurgites tui & fluctus tui ſup̄ me tranſierūt. Et ego	Proieciſti me in profundū cordis maris & flumina me circundederunt. Oēs eleuationes tuæ et fluctus tui ſup̄ me tranſierūt. Ego

Lxx. ſimiliter: hoc tantūmodo cōmutato: de uentre inferi clamoris mei audiſti uocē meā. Nō dixit clamo, ſed clamaui: nec de futuro precať, ſed de p̄terito gr̄as agit: indicās nobis, qđ ex eo tp̄e quo p̄cipitatus in mare uidiſſet cetū: & tantā corporis molē, & immanes rictus aperto ſe ore ſorbere: dñi recordatus ſit & clamauerit: uel aquis cedētibus & clamore inueniēte locū: uel toto cordis affectu: ſecūdū illud qđ Apoſtolus dicit: Clamātes ī cordibus ueſtris, abba pater, & clamauerit ei q ſolus nouit corda hoīm: & loquiť ad Moyſen: Quid clamas ad me: cū utiq; nihil ante hāc uocē clamaſſe Moyſen ſcriptura cōmemoret: Hoc eſt illud q̄ & in primo graduū pſalmo legimus: Ad dñm cū tribularer clamaui, & exaudiuit me. Ventrē aūt inferi, aluū ceti intelligamus: q̄ tantæ fuit magnitudis: ut inſtar obtineret inferni. Sed melius ad perſonam Chriſti referri poteſt: q ſub noīe Dauid cātat in pſalmo: Nō derelinquas animā meā in inferno: nec dabis ſanctū tuū uidere corruptionē. Qui fuit in inferno uiuens, inter mortuos liber. c ¶Et p̄ieciſti me &c.) Quantū ad perſonā Ionæ nō eſt difficilis interp̄tatio, qđ ceti clauſus aluo in p̄fundiſſimo & in medio maris fuerit, fluminibuſq; uallatus ſit. Quantū ad dñm ſaluatorē ſexageſimioctaui pſalmi ſumamus exemplū, in quo loquiť: Infixus ſum in limo p̄fundi, & nō eſt ſubſtātia: Veni in p̄fundū maris, & tēpeſtas demerſit me: de quo et in alio pſalmo dicit: Tu aūt abieciſti & deſpexiſti: diſtuliſti Chriſtū tuū: ſubuertiſti teſtamētū ſerui tui: contaminaſti in terra ſanctuariū eius: deſtruxiſti oēs macerias eius: & reliqua: Ad cōparationē em̄ cœleſtis beatitudinis: & eius loci, de quo ſcriptū eſt: In pace ſancta locus eius: om̄is terrena habitatio plena eſt fluctibus, plena tēpeſtatibus. Porrò p̄ cor maris ſignificať infernus: p̄ quo in euāgelio legimus: In corde terræ. Q̄uo aūt cor animalis ī medio eſt: ita & infernus in medio terræ eſſe perhibeť. Vel certe iuxta ἀναγωγήν, in corde maris, id eſt in medijs tentationibus eſſe ſe memorat: Et tn̄ cū inter amaras aquas fuerit, & tentatus ſit iuxta oīa abſq; peccato: nō ſenſit amaras aquas, ſed flumine circūdatus eſt: de quo & in alio loco legimus: Fluminis impetus lætificat ciuitatē dei: alijs bibētibus ſalſos fluctus, ego in medijs tētatiōibus dulciſſima fluenta ſorbebā. Nec impiū tibi eſſe uideať, ſi nunc dñs dicat: Proieciſti me in p̄fundū: q loquitur in pſalmo: Quoniā quē tu percuſſiſti, ipſi perſecuti ſunt: Scdm̄ illud qđ ex p̄ſona patris in Zacharia poniť: Percutiā paſtorē & oues diſpergenť. d ¶Omnes gurgites tui &c.) Quod ſup̄ Ionā tumentes

C
Rom. 8. c
Exod. 14. d
Pſal. 119.
Ibi. 15. c
D
Pſal. 88. f
Pſal. 57. a
Matt. 12. c
Pſal. 45. c
Ibi. 68. f
Zach. 13. c

E mentes maris fluctus tranſierunt,& detonuerit ſæ-
ua tempeſtas,nulli dubium eſt. Quærimus autem
quomodo om̄es eleuationes,& gurgites & fluctus
dei ſup ſaluatorē tranſierint. Tentatio eſt uita ho-
minum ſuper terrā;ſiue ut in Hebraico habet̄,mili
tia:quia hic milita
mus,ut alibi coro-
nemur: Nulluſq́;
eſt hominū qui cū
ctas ſuſtinere que-
at tentationes:abſ-
q́; eo q tētatus eſt
in omnibus iuxta
noſtram ſimilitudi
nem ſine peccato:
Vnde & ad Corin
1.Cor.10.c thios dicit̄:Tenta-
tio uos non appre
hendat,niſi huma-
na. Fidelis autem
deus q non dimit-
tet uos tētari ſupra id quod poteſtis:ſed faciet cum
tētatione & exitum,ut poſſitis ſuſtinere.Et quoniā
omnes perſecutiones,& uniuerſa quæ accidūt abſ-
q́; dei non ingruunt uolūtate: Idcirco dei gurgites
dicuntur & fluctus,qui non oppreſſerūt Ieſum:ſed
tranſierunt per eum,minantes tantū naufragiū nō
inferentes. Vniuerſæ ergo perſecutiones, & turbi-
F nes quibus genus uexabat̄ humanū: & cunctæ na-
uiculæ frangebantur,ſuper meū detonuere caput.
Ego ſuſtinui tēpeſtates & fregi turbines ſæuientes:
ut cæteri ſecurius nauigarent. a ¶Et ego dixi ab-
iectus &c.) Anteq́; clamarem de tribulatione mea
& exaudires me,qui formam ſerui acceperā: fragi-
litatem quoq́; illius imitatus dixi: Abiectus ſum à
conſpectu oculorū tuorū:Quādo erā tecū,& tuo lu
mine perfruebar:& in te lumine ego eram lumen,
non dicebam,abiectus ſum.Poſtq́; ueni in profun-
dum maris:& hoīs carne circūdatus ſum:humanos
imitor affectus & dico:abiectus ſum à conſpectu o-
culorum tuorū:Hoc quaſi homo locutus ſum: cæ-
terum quaſi deus,& his qui cū eſſem in forma tua,
non ſum rapinā arbitratus æqualē me eſſe tui: uo-
lens ad te euehere humanū genus: ut ubi ego ſum
& tu,ibi ſint & om̄es q in me,& te crediderūt, dico:
b ¶Veruntā rurſum uidebo &c.)Hoc qđ in Græ
co dicit̄,ἄϱα, & habet uulgata æditio putas, interpre
tari poteſt,igit̄:ut ſit quaſi ꝓpoſitionis et aſſumptio
nis,cōfirmationiſq́; ac ſyllogiſmi extrema cōcluſio:
nō ex ambigētis incerto:ſed ex fiducia cōprobātis:
ꝓ quo nos interpretati ſumus:ueruntamē rurſum
uidebo templū ſanctū tuum:ſecundū illud quod ex
Pſal.25.b perſona eius in alio pſalmo dicitur:Dn̄e dilexi de-
corem domus tuæ:& locū tabernaculi gloriæ tuæ.
Ioan.17.a Et euangelicā lectionem in qua ſcriptum eſt:Pater
glorifica me apud te ea gloria quam habui prius-
Ibi.12.e q́; mūdus fieret.Et reſpōdit de cœlo pater: Et glori
Ibi.17.c ficaui & glorificabo.Vel certe quia legitur:Pater in
me & ego in patre:Sicut templum patris filius eſt:

a HEB. Et egō dixi:abiectus
ſum à conſpectu oculorū
b tuorū. Verūtamē rurſum
uidebo templū ſanctum
c tuum. Circūdederunt me
aquæ uſq́; ad animā me-
am: abyſſus uallauit me.
d Pelagus operuit caput
meum,ad extrema mon-
tiū deſcendi: terræ uectes
cōcluſerunt me in æternū.
Et ſub

ita templum filij pater.Ipſe enim dicit:Ego de patre G
exiui,& ueni:Et uerbum erat apud deum, & deus Ibi.16.f
erat uerbū:Aut unus idemq́; ſaluator quaſi homo
poſtulat:quaſi deus pollicet̄: & de ſua quā ſemper
habuit poſſeſſione ſecurus eſt,Ex Ionæ uero perſo
na uel optātis, uel
cōfidentis affectu:
liquido ītelligi po-
teſt:qđ deſideraue
rit ī ꝓfundo maris
poſitus uidere tē-
plum dn̄i:& ſpū ꝓ
phetali alibi ſit: &
alibi contemplet̄.
c ¶Circūdederūt
me aquę uſq́; &c.)
Aquæ iſtæ q̄ uici-
næ ſunt abyſſis, q̄
in terris uoluunt̄,
& defluunt: q̄ mul
tum ſecū limi tra-
hunt:nō corpus,ſed animā nituntur occidere: ami-
cæ quippe ſunt corporum,& eius uoluptatibus cō
fouentur:Vnde ſecundū illud quod ſupra diximus
loquit̄ dn̄s in pſalmo:Saluū me fac dn̄e,qm̄ intraue
runt aquę uſq́; ad animam meā.Et in alio loco:Tor Pſal.68.
rentē pertranſijt anima noſtra.Et:Ne urgeat ſuper Ibi.123.a
me puteus os ſuū:neq́; concludat infernus,nō mihi H
deneget exitū:qui ſponte deſcendi,ſponte conſcen
dam:qui uolūtarius captiuus ueni, debeo liberare
captiuos:ut impleat̄ illud:Aſcendēs in altū captiuā Ibi.67.d
duxit captiuitatē:eos eñ q ante captiui fuerant in
morte:iſte cœpit ad uitā. Abyſſos aūt perniciosas
quaſdā & peſſimas fortitudines accipere debemus:
uel tormentis ſupplicijſq́; deditas poteſtates: ad
quas & in euāgelio dæmones rogant ne ire cogant̄:
Vnde & tenebræ erāt ſuper abyſſum. Interdū abyſ Luc.8.c
ſus accipitur & ꝓ ſacramētis ac ꝓfundiſſimis ſenſi-
bus,& iudicijs dei:Iudicia dn̄i abyſſus multa: Et a- Pſal.35.b
byſſus abyſſum inuocat,in uoce cataractarū tuarū. & 41.b
d ¶Pelagus operuit caput meū &c.) Qđ Ionæ ca-
put pelagus operuerit:& ad montiū extrema deſcē
derit,& uenerit uſq́; ad ꝓfunda terrarum, quibus
quaſi uectibus & columnis dei uolūtate globus ter Pſal.74.a
ræ ſuſtentat̄,nulli dubium eſt:de qua & alibi dicit̄:
Ego cōfirmaui columnas eius.De dn̄o aūt ſaluato-
re iuxta utrāq́; æditionē uidet̄ mihi ſic poſſe intelli
gi:qđ principale & caput eius, id eſt anima quā cū
corpore pro ſalute noſtra dignanter aſſumpſit: de-
ſcenderit in ſciſſuras montiū:q fluctibus operiebā-
tur:q ſe à cœli ſubtraxerant libertate,quos abyſſus
ambiebat:qui ſe à dei ſciderant maieſtate: & poſtea
etiā ad inferna penetraret:ad quæ loca quaſi in ex-
tremo limo peccatorum animæ trahebantur,dicēte Pſal.62.c
pſalmographo:Intrabunt in inferiora terræ, partes
uulpium erunt:Iſti ſunt uectes terræ,& quaſi quæ-
dam feræ extremi carceris ac ſuppliciorum,nolen-
tes ab inferis animas exire captiuas:Vnde ſignifi-
canter σωτόνως Lxx. κάτοχοι αἰώνιοι, tranſtulerunt,
hoc eſt

SEP. Ego dixi abiectus
ſum ex oculis tuis. Putás
ne addā ut uideā templū
ſanctum tuum? Circūfu-
ſa eſt mihi aqua uſque ad
animam meam: abyſſus
uallauit me nouiſſima. In-
trauit caput meum ad ſciſ-
ſuras montium: deſcendi
in terrā: cuius uectes ſunt
retinacula ſempiterna.
Et aſcen

A hoc eſt ſemper tenere cupientes: quos ſemel inuaſe
rant:Sed dn̄s noſter,de quo ſub perſona Cyri in E-
Eſa.45.a ſaia legimus:Fores æneas cōteram,et uectes ferreas
confringam,ad montium extrema deſcēdit:& æter
nis concluſus eſt uectibus:ut omnes q clauſi fuerāt
liberaret. a ¶Et
ſubleuabis de cor-
ruptione &c.)Pro
prie dixit ſubleua-
bis,uel aſcendet de
corruptione uita
mea:qa ad corru-
ptionem,& ad in-
ferna deſcenderat:
hoc eſt,qđ apoſto-
li interpretātur in
quītodecimo pſal-
mo ex pſona dn̄i
prophetatū:Quo-
niam non derelinques animā meam in inferno:nec
dabis ſanctū tuū uidere corruptionē:Quod Dauid
ſcilicet & mortuus ſit & ſepultus: ſaluatoris autem
caro non uiderit corruptionē.Alij uero interpretā
tur quod ad cōparationem cœleſtis beatitudinis &
uerbi dei,humanū corpus corruptio ſit:quod ſemi
natur in corruptione:& in centeſimoſecundo pſal-
mo ex perſona iuſti ſignificet̄:Qui ſanat omnes in-
firmitates tuas:qui redemit de interitu uitam tuā:
Rom.7.d Vnde & Apoſtolus dicit:Miſer ego homo, q̄s me
B liberabit de corpore mortis huius:Et appellat̄ cor-
pus mortis,uel corpus humilitatis.Hoc illi ad occa
ſionem ſuæ ducunt hæreſeos:ut ſub perſona Chri
ſti mentiātur antichriſtū,eccleſias teneāt ut uentrē
pinguiſſimū nutriant:& carnaliter uiuentes,contra
carnem diſputāt:Nos aūt ſcimus de incorrupta uir
gine corpus aſſumptū,non corruptionem Chriſti
1.Cor.15.a fuiſſe,ſed templū:Qđ ſi in Apoſtoli ad Corinthios
ſententiam trahimur:in qua corpus dicitur ſpiritua
le,ne contentioſi uideamur,dicemus idipſum qui-
dem corpus,& eandem carnem reſurgere, quæ ſe-
pulta eſt:quæ in humo condita,ſed mutare eam glo
riam,non mutare naturam: Oportet enim corru-
ptiuum hoc induere incorruptionem, & mortale
hoc induere immortalitatem.Quando dicitur,hoc,
quodammodo duobus digitulis cōprehenſum cor-
pus oſtendit̄:hoc in quo naſcimur,hoc in quo mo-
rimur,hoc quod timēt recipere qui puniendi ſunt:
hoc quod uirginitas expectat ad præmiū,adulteriū
formidat ad pœnam.Super Iona aūt ita intelligi po
teſt:quod qui in uentre ceti iuxta naturam corpo-
rum corrūpi debuerat,& in cibos beſtiæ proficere:
ac per uenas artuſq́; diffundi,ſoſpes & integer mā-
ſerit.Porrò qđ ait:Dn̄e deus meus, blādientis affe-
ctus eſt:quod cōmunem deum omniū,beneficij ma
gnitudine,ſuum & quaſi proprium ſenſerit deum.
b ¶Cū anguſtiaret̄ in me anima mea &c.) Cum,
inquit,nullū aliud ſperarem auxilium, recordatio
Pſal.76.a dn̄i mihi ſaluti fuit: Iuxta illud: Recordatus ſum
Ibi.142.b dn̄i,& lætatus ſum.Et in alio loco:Recordatus ſum

a HEB. Et ſubleuabis de
corruptione uitam meā:
b domine deus meus. Cum
anguſtiaret̄ in me anima
mea:dn̄i recordatus ſum.
c Vt ueniat ad te oratio mea ad templum ſanctū tuum.
d HEB. Qui cuſtodiūt uani-
tates fruſtra: miſericor-
diam ſuam derelinquent.
Ego

dierum antiquorū,& annos æternos in mente ha- C
bui:Ego cū deſperarē ſalutē,et carnis fragilitas ī me Ibi.76.b
dio uentre ceti nihil me de uita ſperare ꝑmitteret:
quicquid impoſſibile uidebat̄,dn̄i recordatione ſu-
peratū eſt:Videbā me clauſum in utero ceti, & tota
ſpes mea dn̄s erat.
Ex quibus diſci-
mus iuxta Lxx.eo
tempore quo defi-
cit anima noſtra,
& à corporis com-
page diuellitur:nō
nos debere aliò co
gitationem uerte-
re,niſi ad eum qui
& in corpore et ex
tra corpus noſter
eſt dn̄s. Super ſal-
uatoris uero perſo
na non eſt difficilis interpretatio,qui dixit:Triſtis Matth.26.d
eſt anima mea uſq́; ad mortem.Et:Pater ſi poſſibi-
le eſt tranſeat à me calix iſte.Et: In manus tuas com Pſal.30.b
mendo ſpiritum meum,& cætera his ſimilia.
c ¶Vt ueniat ad te oratio mea ad templum ſanctū
tuum.)Idcirco in tribulatione domini recordatus
ſum:ut oratio mea de extremo mari,& ſciſſuris mō
tium conſcendat ad cœlos,& ueniat ad templū ſan-
ctum tuum:in quo tu æterna frueris beatitudine.
Et conſiderandum quod nouo genere, oratio fiat D
pro oratione,& precet̄ ut oratio illius cōſcendat ad
templum dei.Petit autem quaſi pontifex,ut in cor-
pore ſuo populus liberetur. d ¶Qui cuſtodiunt
uanitates fruſtra, miſericordiā ſuā derelinquent.)
Deus natura miſericors eſt,& paratus ut ſaluet cle
mentia,quos non poteſt ſaluare iuſticia,nos autem
uitio noſtro paratam miſericordiam,et ultro ſe offe
rentem perdimus & relinquimus.Et non dixit,qui
faciunt uanitates:Vanitas quippe uanitatum, & o-
mnia uanitas:ne damnare uideretur uniuerſos, & Eccl.1.a
cuncto generi humano miſericordiam denegare,
ſed qui cuſtodiunt uanitates ſiue mendacium, qui
tranſierunt in affectum cordis,qui non ſolū faciūt,
ſed ita cuſtodiunt uanitates,quaſi diligāt, & theſau
rum inueniſſe ſe putent.Simulq́; cerne magnanimi
tatem prophetæ:in profundo maris:in uentre tan-
tæ beſtiæ æterna nocte coopertus, non cogitat de
periculo ſuo,ſed de natura rerum, generali ſenten-
tia philoſophatur.Miſericordiam,inquit,ſuam de- Pſal.144.b
relinquent.Licet offenſa ſit miſericordia,quam nos
poſſumus ipſum intelligere deum: Miſericors eñ
& miſerator dn̄s, patiens & multæ miſerationis:
tamen eos qui cuſtodiunt uanitates,non relinquit.
non deteſtatur, ſed expectat ut redeant: Illi uero
ſtantem miſericordiam & ultro ſe offerentem ſpon
te propria derelinquunt.Poteſt hoc & ex perſona
dn̄i de Iudæorū ꝑfidia prophetari,qui dum ſe æſti-
mant præcepta hominum & phariſæorum manda-
ta ſeruare:quæ uanitas atq́; mendacium ſunt,deum
qui ſemper eorum miſertus fuerat reliquerunt.
Ego

SEP. Et aſcendet de corru-
ptione uita mea ad te do-
mine deus meus. Cum de
ficeret ex me anima mea,
domini recordatus ſum.
SEP. Qui cuſtodiunt ua-
na & mendacia: miſericor
diam ſuam reliquerunt.
Ego

E a ¶Ego autē in uoce &c.) Qui cuſtodiūt uanita-
tes, ſuam miſericordiā reliquerunt: Ego aūt qui pro
multorū ſalute deuoratus ſum, in uoce laudis & cō
feſſionis immolabo tibi, meipſum offerens: quia pa
1. Cor. 5. c ſcha noſtrū immolatus eſt Chriſtus. Et quaſi ponti
fex & ouis ſeipſū
pro nobis obtulit.
Matt. 11. d. Et cōfitebor, inqt,
tibi ut ante confeſ
ſus ſum, dicēs: Cō
fitebor tibi pater
dñe cœli & terræ:
& reddā uota quæ
feci pro ſalute oīm
dño: ut omne qđ
Ioan. 6. d dediſti mihi non
& 18. b pereat in æternū.
Cernimus quid in
ſua paſſione ſalua-
tor pro noſtra ſalu
te promiſerit: non
faciamus mendacē
Ieſum: mundi ſi-
mus & ab uniuer-
ſis peccatorū ſordi
bus ſepati; ut nos
deo patri offerat
F uictimas quas uo-
uerat. b ¶Et di-
xit dñs &c.) Hæc
quę ſupra legimus
ſub perſona Ionæ
dñs deprecatus eſt
in uentre ceti: de
Iob. 3. b quo & Iob myſtice loquitur: Maledicat ei qui ma-
ledixit diei: ille qui magnū cetū capturus eſt. Præci
pitur ergo huic magno ceto, & abyſſis & inferno:
ut terris reſtituāt ſaluatorē: & qui mortuus fuerat,
ut liberaret eos q mortis uinculis tenebant, ſecum
plurimos educat ad uitā. Qđ aūt ſcribit, euomuit,
ἐμφατικώτερον debemus accipere: quod ex imis uitali
bus mortis, uictrix uita proceſſerit. Cap. III.
ET factum eſt uerbū dñi &c.) Non dicitur pro-
phetę: quare non feciſti quod tibi fuerat impe-
ratum: ſed ſufficit ei naufragij & deuorationis ſola
correptio: ut qui imperantem non ſenſerat, domi-
num intelligeret liberantem. Alioquin ſuperfluum
eſt delinquenti ſeruo poſt plagas uelle imputare
quod fecit: cum huiuſcemodi correptio non tam
emendatio ſit, q̄ exprobratio. Dominus autem no
ſter poſt reſurrectionem ſecundo mittitur ad Ni-
niuem: ut qui prius quodāmodo fugerat, dicēs: Pa-
ter, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte: Et nolue-
rat dare panē filiorum canibus: Nunc quia illi dixe
rant: crucifige, crucifige talē: nos nō habemus regē
niſi cæſarem: ſponte pergit ad Niniuen; ut hoc p̄-
dicet poſt reſurrectionem, quod ut prædicaret &
ante paſſionem ei fuerat imperatū. Totū aūt quod
iubet, quod obedit, quod nō uult, quod iterū uelle
cogitur: quod patris ſecūdo exequit uoluntatē, re- G
fer ad hominē & ad formā ſerui, cui talia uerba cō-
ueniunt. d ¶Et ſurrexit Ionas &c.) Statim Ionas
quod fuerat ſibi imperatū opere pfecit. Niniue aūt
erat ad quam pergebat ppheta; ciuitas magna, & tā
ti ambitus: ut uix
triū dierū poſſit iti
nere circūiri. At il
le præcepti & ſu-
perioris naufragij
memor, uiā trium
dierū unius diei fe
ſtinatiōe cōpleuit:
quāq; ſint qui ita
ſimpliciter intelli-
gāt; qđ in tertia tā-
tum parte urbis p̄-
dicauerit; & ad reli
quos cōfeſtim p̄di
cationis ſermo p-
uenerit. Dñs autē
noſter pprie poſt
inferos cōſurgere
dicit, & uerbū dñi
prædicare: qn̄ mit-
tit apoſtolos ut ba
ptizent eos q erāt
in Niniue: in noīe H
patris & filij & ſpi
ritus ſācti: hoc eſt
itinere triū dierū.
Et hoc ipſum ſa-
cramentum ſalutis
humanæ uni⁹ diei
uia, id eſt unius dei cōfeſſione perficit: nō tam apl'is
q̄ in apl'is p̄dicāte Iona; Ipſe em̄ dicit: Ecce ego uo- Matth. 29. d
biſcū ſum uſq; ad cōſummationē ſeculi. Nulliq; du-
bium quare Niniue magna ſit ciuitas dei: cū mun-
dus & uniuerſa p ipm facta ſint: & ſine ipſo factum
eſt nihil. Notandū quoq; qđ nō dixerit tribus die-
bus & noctibus: uel uno die & nocte: ſed abſolute
diebus & die: ut oñderet in myſterio trinitatis, & u-
nius dei cōfeſſione nihil eſſe tenebroſum. e ¶Et
clamauit &c.) Trinus numerus q ponit à LXX. non
cōuenit pniæ; & ſatis miror cur ita tranſlatū ſit: cū
in Hebræo nec literarū, nec ſyllabarū, nec accētuū,
nec uerbi ſit ulla cōitas. Tres em̄ dr̄ שָׁלֹשׁ & q̄dra-
ginta אַרְבָּעִים. Alioqn & de Iudæa tāto itinere miſ
ſus ppheta in Aſſyrios, dignā ſuæ p̄dicationis pœ-
nitētiā flagitabat: ut antiqua et putrida uulnera, diu
appoſito curarēt emplaſtro. Porrò quadragenarius
nūerus cōuenit pctōribus, & ieiunio, & orationi, &
ſacco, & lachrymis, & pſeuerantiæ deprecādi: ob qđ
& Moyſes quadraginta diebus ieiunauit in monte Exod. 34.
Sina; & Helias fugiēs Iezabel: & dei deſup ira pēdē 3. Reg. 19.
te, quadraginta dies ieiunaſſe deſcribit. Ipſe quoq;
dominus uerus Iona miſſus ad prædicationē mūdi,
ieiunauit quadraginta dies: & hæreditatem nobis
ieiunij derelinquens, ad eſum corporis ſui ſub hoc
numero

a HEB. Egō aūt in uoce lau-
dis īmolabo tibi: quæcūq;
uoui reddā pro ſalute do-
b mino. Et dixit dōminus
piſci: & euomuit Ionam in
aridam. Cap. III.
c ET factūm eſt uerbum
dñi ad Ionā ſecundo,
dicēs; Surge & uade in Ni
niuen ciuitatē magnam: &
prædica in ea iuxta prædi
cationem priorē quā ego
d loquor ad te. Et ſurrēxit Io
nas & abijt in Niniuen iu
xta uerbū domini: & Ni-
niue erat ciuitas magna
dei itinere trium dierū: &
cœpit Ionas introire in ci-
uitatem itinere diei unius.
e Et clamāuit & dixit; ad-
huc quadraginta dies, &
Niniue

SEP. Ego aūt cū uoce lau-
dis & cōfeſſionis immola
bo tibi: quæcūq; uoui red
dā tibi ſalutare dño. Et p̄-
cepit ceto, & eiecit Ionam
ſuper ſiccum. Ca. III.
ET factus eſt ſermo dñi
ad Ionā ſecūdo dicēs:
Surge et uade in Niniuen
ciuitatē magnā: et prædica
in ea iuxta p̄dicationē pri-
orē quā ego locutus ſum
ad te. Et ſurrexit Ionas: &
abijt in Niniuen: ſicut ei
locutus fuerat dñs. Erat au
tē Niniue ciuitas magna
deo: quaſi itinere uię dierū
triū: & cœpit Ionas ingre-
di ciuitatē quaſi itinere u-
nius diei. Et prædicauit &
dixit adhuc tres dies, &
Niniue

A numero noſtras animas præparat. Quod autē cla-
mauit, euangelicū illud expletur: Stans clamabat in
Ioan. 7. f tēplo, dicēs: Qui ſitit, ueniat ad me & bibat. Omnis
em̄ ſermo ſaluatoris quia de magnis prædicabat,
clamor appellatur. a ¶Et crediderunt uiri Nini-
uitæ &c.) Credi-
dit Niniue: & Iſrl'
incredulus perſe-
uerat. Credidit p̄-
pucium, & circūci
ſio permanet infi-
delis. Et primū cre
dunt uiri de Nini-
ue qui ad ætatem
Chriſti puenerāt:
prædicāt q; ieiuniū
& ueſtiūtur ſaccis
à maiore uſque ad
minorem: Dignus
& uictus & habi-
tus pœnitētiæ: ut
qui offenderāt deū
luxu & ambitiōe,
eorum damnatiōe
placēt, p quæ pri-
us offenderāt. Sac
cus & ieiuniū, ar-
B ma ſunt pœniten-
tiæ, auxilia pecca-
torū: ante, ieiuniū:
& ſic ſaccus: ante,
quod occultū eſt:
& poſtea, quod pa
làm: hoc ſemp deo
illud interdū exhi-
betur & homini-
bus. Et ſi è duobus
neceſſarijs unum
eſt ſubtrahendum: magis ieiuniū abſq; ſacco, q̄ ſac-
cum eligā abſq; ieiunio. Maior ætas incipit, & uſq;
ad minorem peruenit: nullus em̄ abſq; peccato: & ſi
unius quidem diei fuerit uita eius, & innumerabi-
Iob. 25. b les anni uitæ illius. Si em̄ ſtellæ non ſunt mundæ in
conſpectu dei: quāto magis uermis & putredo: &
hi q peccato offendentis Adam tenentur obnoxij?
Sed & ordo pulcherrimus: Præcipit deus prophe-
tæ: propheta prædicat ciuitati: prius uiri credūt: &
illis ieiunium prædicantibus, omnis ætas ſacco in-
duitur: uiri nō prædicāt ſaccum, ſed tantū ieiuniū:
At uero his quibus pœnitentia præcipitur, conſe-
quenter ad ieiuniū ſaccū copulāt: ut inanis uenter,
& habitus luctuoſus ambitioſius dñm deprecentur.
b ¶Et peruenit uerbum ad regem Niniue &c.)
Scio pleroſq; regem Niniue qui extremus audiat
prædicationem: & deſcendat de ſolio ſuo: & priſti-
num abijciat ornatū: ueſtitusq; ſacco, ſedeat in cine
re: nec ſua cōuerſione contentus: cæteris quoq; cō-
ducibus ſuis prædicet pœnitentiam, dicēs: Homi-
nes & iumenta & boues & pecora crucientur fa-
me, operiantur ſaccis: & damnatis priſtinis uitijs, C
totos ſe conferant ad pœnitentiā: ſuper diabolo in-
terpretari, q in fine mundi, quia nulla rationabilis,
& quæ à deo facta ſit creatura pereat, deſcendens
de ſua ſuperbia, acturus ſit pœnitentiam: & in lo-
cum priſtinum re-
ſtituendus. Ad cu
ius ſenſus cōpro-
bationē: etiā illud
de Daniele exem- Dan. 4. c.
plū proferunt: ubi
Nabuchodonoſor
acta per ſeptē an-
nos pœnitentia, in
regnū priſtinū re-
ſtituitur. Sed hoc
qa ſcriptura ſancta
non dicit: & euer-
tit penitus timorē
dei: dum facile ho-
mines labuntur ad
uitia; putantes etiā
diabolum, qui au-
tor malorum eſt,
& omnium pecca
torū fons, acta pœ
nitentia, poſſe ſal-
uari: de noſtris mē D
tibus abijciamus:
Et ſciamus pecca-
tores in euangelio Matth. 25. d
mitti in ignē æter-
num, qui præpara
tus ſit diabolo &
angelis eius: & de
his dici: Vermis Eſa. 66. g
eorum nō morie-
tur: & ignis eorum
nō extinguetur. Scimus quidē clementem eſſe deū:
nec qui peccatores ſumus, crudelitate illius delecta
mur: Sed legimus: Miſericors & iuſtus dominus: Pſal. 114. a
& deus noſter miſeretur. Iuſticia dei uallatur miſe-
ricordia: & tali ad iudicium ambitione procedit: ſic
parcit, ut iudicet: ſic iudicat, ut miſereat. Miſericor Pſal. 84. b
dia & ueritas obuiauerunt ſibi: Iuſticia & pax oſcu-
latæ ſunt ſe: Alioquin ſi omnes rationabiles creatu-
ræ æquales ſunt: & uel ex uirtutibus, uel ex uitijs
ſponte propria aut ſurſum erigunt: aut in ima mer-
guntur: & longo poſt circūitu atq; infinitis ſeculis,
omniū rerū reſtitutio fiet: & una dignitas militan-
tium: quæ diſtātia erit inter uirginē & proſtibulū?
Quæ differentia erit inter matrē dñi: & quod dictu
quoq; ſcelus eſt, uictimas libidinū publicarū? Idem
ne erit Gabriel & diabolus? Idem apl'i & dæmones?
Idē prophetæ & pſeudoprophetæ? Idē martyres &
perſecutores? Finge quod libet: annos & tēpora du
plica: & infinitas ætates congere cruciatibus: ſi finis
omniū ſimilis eſt, præteritū omne pro nihilo eſt: qa
non quęrimus quid aliquando fuerimus: ſed quid
ſemper

HEB. Niniue ſubuertet.
a Et crēdiderunt uiri Niniuitæ in deum & prædicauerūt
ieiuniū: & ueſtiti ſunt ſaccis à maiore uſq; ad minorem.
b HEB. Et pēruenit uerbum
ad regem Niniue: & ſurre
xit de ſolio ſuo: & abiecit
ueſtimentum ſuum à ſe, &
indutus eſt ſacco: & ſedit
in cinere; & clamauit & di
xit in Niniue, ex ore regis
& principum eius dicens:
Homines & iumenta &
boues & pecora non gu-
ſtent quicq; nec paſcant:
& aquam non bibant: &
operiantur ſaccis hoīes &
iumenta: & clamēt ad do-
minū in fortitudine; & cō
uertatur uir à uia ſua ma-
la: & ab iniqtate quæ eſt
in manibus eorum. Quis
ſcit ſi cōuertat & ignoſcat
deus: & reuertat à furore
iræ ſuæ, & nō peribimus?
Et ui-

SEP. Niniue ſubuertetur.
SEP. Et appropinquauit
ſermo ad regē Niniue: &
ſurrexit de throno ſuo: &
abſtulit ſtolā ſuam à ſe: &
coopertus eſt ſacco, & ſe-
dit in cinere: & p̄dicatū eſt
Niniue à rege & ab oībus
maioribus eius dicētibus:
Hoīes & iumēta & boues
& oues nō guſtent quicq;
nec paſcantur: & aquā nō
bibāt: & cooperti ſunt ſac-
cis hoīes & iumēta: & cla-
mauerunt ad dñm uehe-
mēter: & reuerſus eſt unuſ
quiſq; de uia ſua mala: &
ab iniqtate quæ erat ī ma-
nibus eorū dicētiū: qs ſcit
ſi cōuertat deus & exhor-
tetur, & auertat ab ira fu-
roris ſui & nō pereamus?
Et ui-

E ſemper futuri ſimus. Nec ignoro q̄ aduerſum hæc ſoleant dicere: & ſpem ſibi ac ſalutem cum diabolo præparare. Verū non eſt iſtius tēporis contra dogma peruerſum & σύμφραγμα, diabolicū regnū docentium, & angelis publice denegantiū priuilegiū, latius ſcribere. Sufficit nobis indicaſſe qd de hoc teſtimonio ſẽſerimus: & quaſi in cōmentarijs breuiter intimare, quis ſit rex Niniue: ad quem extremum dei ſermo ꝑueniat. Quid ualeat apud homines ſeculi eloquentia & ſapiētia ſecularis, teſtes ſunt

a HEB. Et uidit deus opera eorū quia cōuerſi ſunt de uia ſua mala: & miſertus eſt deus ſuꝑ malicia quam locutus fuerat ut faceret eis, & nō fecit. Ca. IIII.

a ET afflictus[b] eſt Ionas afflictione magna & iratus eſt: & orauit ad dominum

SEP. Et uidit deus opera eorū, qm̄ reuerſi ſunt de uijs ſuis malis: & egit pœnitentiā deus ſuꝑ malicia, quā locutus fuerat ut faceret eis & nō fecit. Ca. IIII.

ET contriſtatus eſt Ionas triſticia grandi, & cōfuſus eſt: orauitq; ad dominum

Demoſthenes, Tullius, Plato, Xenophon, Teophraſtus, Ariſtoteles, & cæteri oratores ac philoſophi: qui uelut reges habentur hominum: & præcepta eorum non ut præcepta mortaliū, ſed quaſi oracula accipiunt deorū. Vnde & Plato dicit: Felices fore res publicas, ſi aut philoſophi regnent: aut reges philoſophentur. Q̄ꝫ aūt difficille iſtiuſmodi hoïes credant in deū, ut quotidiana exempla prætereã, & ſileam de ueteribus hiſtorijs ethnicorū, ſufficit nobis apoſtoli teſtimoniū: qui ad Corinthios ſcribēs,

F

1.Cor.1.d ait: Videte fratres uocationē ueſtram: quia nō ſunt multi ſapientes ſecundū carnē: non multi nobiles: ſed ſtulta mundi elegit deus, ut confundat ſapiētes: & infirma mūdi elegit deus, ut confundat fortia: & ignobilia mūdi & ea quæ erāt contemptibilia elegit

1.Cor.1.c deus, & cætera. Vnde rurſum dicit: Perdā ſapientiā

Col.2.b ſapientiū: & intelligentiam prudentiū reprobabo. Et: Videte ne quis uos ſpoliet per philoſophiam & inanem ſeductionem. Ex quo perſpicuū eſt prædicationem Chriſti reges mūdi audire nouiſſimos: & depoſito fulgore eloquentiæ & ornamētis ac decore uerborum, totos ſe ſimplicitati et ruſticitati tradere: & in plebeium cultum redactos ſedere in ſordibus: & deſtruere q̄ ante prædicarāt. Proponamus nobis beatū Cyprianū: qui prius idololatriæ aſſertor fuit: & in tantā gloriā uenit eloquētiæ, ut oratoriam quoq; doceret Carthagini: audiſſe tandē ſermonē Ionæ: & ad pœnitentiā cōuerſum, in tantam ueniſſe uirtutē, ut Chriſtū publice prædicaret: & ꝑ illo ceruicē gladio flecteret. Profecto intelligimus regē Niniue deſcendiſſe de ſolio ſuo: & purpuram ſacco, unguēta luto, mūdicias ſordibus cūmutaſſe: non ſordibus ſenſuum, ſed uerborū. Vnde & de Ba-

Hiere.51.a bylone in Hieremia dicitur: Calix aureus Babylon inebriās oēm terrā. Quē non inebriauit eloquentia ſecularis? Cuius non animos compoſitione uerborum & diſertitudinis ſuę fulgore perſtrinxit? Difficile homines potētes & nobiles & diuites: & multo his difficilius eloquētes credunt deo: obcæcatur enim mens eorum diuitijs & opibus atq; luxuria:

G & circūdati uitijs, non poſſunt uidere uirtutes: ſimplicitatemq; ſcripturæ ſanctæ non ex maieſtate ſenſuum, ſed ex uerborū iudicant uilitate. Cum autem ipſi qui prius mala docuerant, uerſi ad pœnitentiā docere cœperint bona: tunc uidebimus Niniuiticos populos una prædicatione conuerti: & fieri illud quod in Eſaia legimus: Sanata ē gēs ſimul. Hoïes quoq; & iumēta operta ſaccis & clamantia ad dn̄m: eodem ſenſu intellige: qđ & rationabiles & irrationabiles, & prudētes ac ſimplices ad prædicationem Ionæ agant pœnitentiam: iuxta illud quod &

Pſal.35.b alibi dicitur, Homines & iumenta ſaluabis dn̄e. Poſſumus autē iumenta operta ſaccis & aliter interpretari: de his maxime teſtimonijs in quibus legimus:

Ezech.31 Sol & luna induentur ſacco. Et in alio loco: Induam

Eſa.50.b cœlum ſacco: pro lugubri ſcilicet habitu: & mœrore atq; mœſticia quæ μεταφορικῶς ſaccus nominatˀ. Illud quoq; quod dicitˀ: Quis ſcit ſi conuertatur & ignoſcat deus: ideo ambiguum ponitur & incertū: ut dum homines dubij ſunt de ſalute, fortius agant

H pœnitentiā: & magis ad miſericordiam prouocent deum. a ¶Et uidit deus opera eorum &c.) Secundum utrāq; intelligentiam, ſiue tūc urbis Aſſyriæ, ſiue quotidie mūdi deus populis cōminatur ut agant pœnitentiam: qui ſi cōuerſi fuerint, ipſe quoq; uertet ſententiā ſuam: & populi conuerſione mutatur: Quæ Hieremias & Ezechiel manifeſtius explicant: nec bona uidelicet implere dn̄m quæ promiſerit, ſi boni uertanˀ ad uitia: nec mala quæ peſſimis cōminatur, ſi illi reuerſi fuerint ad ſalutē. Ita igitur & nūc uidit deus opera: quia cōuerſi ſunt à uia ſua peſſima: non uerba audiuit quæ ſolebat Iſraēl ſæpe promittere: Omnia quæcūq; dixerit dn̄s, faciemus: ſed opera conſpexit, quia mauult pœnitentiā peccatoris, q̄ꝫ mortem: libenter mutauit ſententiam: quia uidit opera cōmutata: Quin potius deus perſeuerauit in propoſito ſuo miſereri uolens ab initio: neminem enim punire deſiderans, quod facturus eſt cōminatur. Maliciam aūt (ut ſupra diximus) ꝓ ſupplicijs & tormentis accipe: non q̄ deus mali facere quicq̄ꝫ cogitaret. Cap. IIII.

ET afflictus eſt Ionas afflictione &c.) Videns ſubintrare gentium plenitudinem: & illud im-

Deut.32 pleri quod in Deuteronomio dicitur: Ipſi me iritauerunt in his qui non ſunt dij: & ego eos iritabo ſuper gente quæ non eſt: ſuper natione ſtulta eos ad iracundiam concitabo: deſperat de ſalute Iſraēlis: & magno dolore concutitur: qui erumpit in uocem: & cauſas mœroris exponit: & quodammodo loquitur: Ego ſolus electus ſum de tanto nu-

A mero prophetarum, qui per aliorum ſalutem ruinam meo populo nunciarem. Non igitur contriſtatur ut quidam putant, quod gentium multitu-

Luc.19.f do ſaluetur, ſed quod pereat Iſraēl. Vnde & domi-

Mar.7.c nus noſter fleuit ſuper Hieruſalem, & nolluit tollere panem filiorum & dare eum canibus. Et Apoſtoli primum prædicāt

Roma.9.a Iſraēli. Et Paulus cupit eſſe anathema pro fratribus ſuis, qui ſunt Iſraëlitæ: & quorū adoptio, & gloria, & teſtamentum, & repromiſſiones, & legiſlatio: ex quibus patres: ex quibus Chriſtus eſt ſecundum carnem. Pulchre autem dolens (quod interpretatur Ionas) affligitur dolore, & triſtis eſt anima eius uſque ad mortem, quia ne periret populus Iudæorum,

B quantum in ſe fuit multa ꝑpeſſus eſt.

HEB. minum & dixit: a Obſecrô domine: nūquid non hoc eſt uerbum meum, cū adhuc eſſem in terra mea? propter hoc præoccupaui ut fugerem in Tharſis: Scio em̄ quia tu deus clemens & miſericors: patiens & multæ miſerationis, ignoſcēs ſuper malicia: & nunc domine tolle quæſo animam meā à me: quia melior eſt mihi mors quàm uita. Et dixit b dominus[b]: putás ne bene iraſceris tu?

SEP. dominum & ait: ô domine, nōne iſti ſunt ſermones mei, cum adhuc eſſem ī terra mea? propterea præoccupaui fugere in Tharſis: Scio enim quod tu miſericors & miſerator, patiēs & multæ miſerationis, & agens pœnitētiam ſuper malicijs, et nūc dominator domine tolle animam meam à me: quia melius eſt mihi mori q̄ꝫ uiuere. Et dixit dominus ad Ionam: uehementer contriſtatus es tu?

c Et egreſſus[c] eſt Ionas de ciuitate, & ſedit cōtra orientē ciuitatis, & fecit ſibimet umbraculū ibi, & ſedebat ſubter illud in umbra, donec uideret quid accideret ciuitati.

Hiſtoriæ quoque magis dolentis conuenit nomē, ſignificans laborioſum prophetam, & peregrinationis atque naufragij miſerijsq; prægrauatum. a ¶Obſecro domine &c.) Hoc quod nos interpretati ſumus, obſecro, & Lxx. tranſtulerunt ὦ δή, in Hebraico legitur אָנָּה, quæ mihi uidetur interiectio deprecantis ſignificare blandientis affectum. Quia igitur oratio eius, dū ſe dicit iuſte fugere uoluiſſe, quodammodo iniuſticiæ arguit dominum: querelas ſuas obſecrationis exordio tēperat. Nunquid, ait, nō hoc eſt uerbum meum cū adhuc eſſem in terra mea? ſciui te hoc eſſe facturum: non ignorabam miſericordem: propterea ſeuerum & truculentum nunciare nolebam: ideo fugere uolui in Tharſis, uacare contemplationi rerum: & in mari iſtius ſeculi quiete potius & ocio perfrui: Dimiſi domū meam, reliqui hæreditatem meam: egreſſus ſum de ſinu tuo, & ueni. Si miſericordem dicerem atq; clementem & ignoſcentem maliciæ, nullus ageret pœnitentiam: ſi crudelem, & tantum iudicium nunciarem, ſciebam hoc tuæ non eſſe naturæ. In hoc ergo ambiguo poſitus, malui fugere potius, quàm aut pœnitentes lenitate decipere, aut de te prædicare quod non eras. Tolle igitur domine animam meā: In manus enim tuas commendo ſpiritum meū: melior quippe mihi eſt mors quàm uita. Viuens unā Iſraēl gentem ſaluare non potui: morior & mūdus ſaluabitur. Hiſtoria manifeſta eſt: & ſuper perſona

C prophetæ ſic poteſt intelligi, ut crebro iam diximus: quod propterea contriſtetur & mori uelit, ne conuerſa multitudine gentium, in æternum pereat Iſraēl. b ¶Et dixit dominus: putás ne bene iraſceris tu &c.) Verbum Hebraicum חָרָה לָךְ, & iratus es tu: & contriſtatus es tu, transferri poteſt: quod utrunq; & prophetæ & domini perſonæ conuenit, qđ uel iratus ſit, ne uideretur apud Niniuitas fuiſſe mentitus: uel contriſtatus intelligens Iſraēl eſſe periturū. Et rationabiliter non ei dicit, male iratus es, uel contriſtatus es: ne uideretur reprehendere contriſtatū. Nec rurſum bene iratus es aut contriſtatus: ut uel cauſas iræ reſpondeat uel mœroris: aut ſi ille tacuerit, uerum dei iudiciū ex eius ſilentio cō-

D probetur. c ¶Et præparauit dominus hederam... Et

Gene.4.c egreſſus eſt &c.) Primus Cain fratricida, & homicida cruentum mundū germani ſanguine dedicās, ædificauit ciuitatem & uocauit eam ex nomine filij

Oſee.11.c ſui Enoch. Vnde & Oſee propheta dicit: Deus ego & non homo, in medio tui ſanctus: & non ingre-

Pſal.67.c diar in ciuitatem: Domini enim (Pſalmiſta dicente) ſunt exitus mortis. Quamobrem & una fugitiuorum ciuitas appellatur Ramoth, quod interpretatur uiſio mortis. Et recte quicunq; fugitiuus eſt, & propter peccata nō meretur habitare Hieruſalem, habitat in urbe mortis, & eſt trans fluēta Iordanis, qui deſcenſus exprimitur. Egreditur ergo columba, uel dolens de iſtiuſmodi ciuitate, & habitat contra orientem: unde ſol oritur: & eſt ibi in tabernaculo ſuo, ubi labentia quæq; tempora comtemplatus, expectat quid ſupradictæ eueniat ciuitati: anteq; Niniue ſaluaretur, & accreſceret cucurbita: an-

Zach.6.c tequàm Chriſti euangelium coruſcaret: & compleretur Zachariæ prophetia: Ecce uir oriens nomen eius: Ionas ſub umbraculo erat: Necdū quippe ueritas uenerat, de qua idem euangeliſta & Apoſtolus loquitur: Deus ueritas eſt. Et eleganter additur:

1.Ioan.4.c Et fecit ſibimet umbraculum ibi iuxta Niniuen. Sibimet fecit: nullus enim de Niniuitis tunc temporis habitare poterat cum propheta, & ſedebat ſub umbra, uel iudicis habitu, uel de ſua maieſtate contractus, & accinctus lumbos in fortitudine: ut non tota ad pedes & ad nos qui deorſum ſumus, ueſti-

באמות הירדן

E menta defluerent, ſed in ſe artiori baltheo contraherentur. Porrò quod dicit: ut uideret quid accideret ciuitati, ſolita conſuetudine utitur ſcripturarum, ut humanos deo iungat affectus. a ¶Et præparauit dominus deus hæderam &c.) In hoc loco quidam Canthelius de antiquiſſimo genere Corneliorum, ſiue (ut ipſe iactat) de ſtirpe Aſinij Pollionis, dudum Romæ dicit me accuſaſſe ſacrilegij, qđ pro cucurbita hæderã tranſtulerim, timuit uidelicet ne ſi pro cucurbitis hæderæ naſcerentur, unde occulte & tenebroſe biberet, nõ haberet. Et reuera in ipſis cucurbitis uaſculoꝝ: quas uulgo Saucomarias uocant, ſolent apoſtolorum imagines adũbrare: e quibus & ille non ſuum ſibi nomẽ aſſumpſit. F Qđ ſi tam facile uocabula commutantur: ut pro Cornelijs ſeditioſis tribunis, Aemilij cõſules appellentur: miror cur mihi nõ liceat hæderam trãsferre pro cucurbita. Sed ueniamus ad ſeria. Pro cucurbita ſiue hædera in Hebræo legimus קִיקָיוֹן, quæ etiam lingua Syra & Punica Elkeroa dicitur: Eſt autem genus uirgulti, uel arbuſculæ, lata habens folia in modum pampini, & umbram denſiſſimam, ſuo trunco ſe ſuſtinens: quæ in Palæſtina creberrime naſcitur, & maxime in arenoſis locis: mirumq; in modum ſi ſementem in terram ieceris, cito confota conſurgit in arborem, & intra paucos dies quam herbam uideras, arbuſculam ſuſpicis. Vnde & nos eodem tẽpore quo interpretabamur prophetas, uoluimus idipſum Hebrææ linguæ nomen exprimere, quia ſermo Latinus hanc ſpeciem arboris non habebat: ſed timuimus grammaticos ne inuenirent licẽtiam commentãdi: & uel beſtias Indiæ uel montes Beotiæ: aut iſtiuſmodi quædam portenta confingerẽt: ſecutiq; ſumus ueteres translatores, qui & ipſi hæderam interpretati ſunt: quæ Græce appellat̃ κισσός, aliud enim quid dicerent, non habebant. Diſcutiamus ergo hiſtoriam: & ante myſticos intellectus, ſolam literam uentilemus. Cucurbita & hædera huius naturæ ſunt ut per terram reptent: & abſq; furcis uel adminiculis, quibus innituntur, altiora non appetant: Quomodo igitur ignorãte propheta, cucurbita in una nocte conſurgens umbraculum præbuit, quæ naturam non habet ſine pergulis & cala-

a HEB. Et præparauit dominus deus hæderam, & aſcẽdit ſuper caput Ionæ, ut eſſet umbra ſuper caput eius, & protegeret eũ, laborauerat enim, & lætatus eſt Ionas ſuper hædera lætícia magna. Et b parauit dominus uermẽ aſcenſione diluculi in craſtinum, & percuſſit hæderam & exaruit, & cum ortus fuiſſet ſol, præcepit dominus uento calido & urenti, & percuſſit ſol ſup caput Ionæ, & æſtuabat: & petijt animæ ſuæ ut moreretur, & dixit: Melius

SEP. Et præcepit dominus deus cucurbitæ, & aſcendit ſuper caput Ionæ, ut eſſet umbraculum, ſuper caput eius, & protegeret eum à ſuis malis: lætatúsque eſt Ionas ſuper cucurbita gaudio magno. Et præcepit deus uermi mane in craſtinum, & percuſſit cucurbitam, & arefacta eſt: ſtatimq; ut ortus eſt ſol, præcepit dominus ſpiritui ardoris urenti, & percuſſit ſol ſuper caput Ionæ, & anguſtiatus eſt: & tæduit eum animæ ſuæ, & dixit: Melius eſt mihi

mis uel haſtilibus in ſublime conſurgere: ciceion autem cum in ortu ſubito miraculũ præbuerit, & potentiam oſtenderit dei in protectione uirentis umbraculi, & naturam ſuam ſecuta eſt. G Ad perſonã uero domini ſaluatoris, ne penitus propter φιλοκολοκύνθων, cucurbitam relinquamus: ſic referri põt, ut illud cõmemoremus Eſaiæ: Relinquetur (Eſa.1.b) filia Sion ſicut tabernaculum in uinea, & uelut caſula in cucumerario: quaſi ciuitas quæ expugnatur. Et dicamus quia in alio ſcripturæ loco cucurbitam nõ inuenimus, quod ubi cucumis naſcitur, ibi naſci ſoleat & cucurbita. Et Iſraël huic generi cõparatum, quod quondam protexit Ionã ſub umbra ſua, cõuerſionem gẽtium præſtolãtem, & nõ paruam lætitiã tribuerit ei faciens umbraculum, & tabernaculum potius quàm domum: habẽs tectorum imaginem: H domorum non habens fundamẽta. Porrò ciceion noſtra, arbuſcula modica, cito conſurgens, & cito areſcens, ordine & uita comparabitur Iſraëli, radices paruas mittenti in terram, & conanti quidem in excelſa ſuſtolli, ſed altitudinem cedrorum dei & abietum non æquanti. Quod mihi uidentur & locuſtæ (Matth.3) ſignificare, quibus ueſcebatur Ioãnes: qui dicit ſub typo Iſraëlis: Illum oportet creſcere, me autem minui: animal paruum, infirmas habens alas, de terra quidem conſurgens, ſed altius non ualens auolare, ut plus ſit quàm reptile, & tamen auibus nõ æquetur. b ¶Et parauit dominus uermen aſcenſione diluculi in craſtinum &c.) Antequàm oriretur ſol iuſticiæ, uirens erat umbraculum, & non arebat Iſraël: poſtquàm ille ſurrexit, & tenebræ Niniuiticæ eius luce diſcuſſæ ſunt: paratus uermis in craſtinum aſcenſione diluculi, de quo uiceſimus primus pſalmus inſcribitur: pro aſſumptione matutina, & qui abſq; ullo ſemine de terra oritur, & dicit: Ego ſum uermis & non homo: percuſſit umbraculum quod deſertum auxilio dei omnem uirorem perdidit. Præcepitq; dominus uento calido & urenti, de quo prophetatur in Oſee: Adducet urentem uen- (Oſee.13) tum dominus de deſerto aſcendentẽ, & ſiccabit uenas eius, & deſolabit fontem eius. Et æſtuare cœpit Ionas, & iterũ uelle mori in baptiſmate cũ Iſraële: ut in lauacro recipiat humorẽ quẽ in negatiõe perdiderat.

A (Act.2.f) derat. Vnde & Petrus arẽtibus loquit̃ Iudæis: Pœnitentiam agite & baptizetur unuſquiſq; ueſtrũ in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorũ ueſtrorum & accipietis donũ ſpiritusſancti. Sunt qui uermem & urentẽ uentũ, Romanos intelligant duces, qui poſt reſurrectionem Chriſti Iſraël penitus deleuerũt. a ¶Et dixit dñs ad Ionam: putás ne bene iraſceris &c.) Supra Niniuitis agentibus pœnitentiã, & gentiũ urbe ſaluata, interrogatus id ipſum ꝓpheta: Putás ne bene iraſceris tu: Nihil reſpõdit: ſed interrogationem dei ſilentio cõprobauit: ſciens enim clementẽ eſſe deum & miſericordem & patientẽ & multæ miſeratiõis & ignoſcẽtem malicijs, ſuper ſalutẽ B gentium non dolebat: hic autẽ poſtq; in ſiccata cucurbita aruit Iſraël: & cum diſtinctione interrogatus: bene iraſceris tu ſuper hædera? Cõfidenter reſpondit & dicit: Bene iraſcor ego uel contriſtor uſq; ad mortẽ: nõ enim ſic uolui ſaluare alios ut perirent alij: non ſic alienos lucrifacere, ut meos perderem. Et reuera uſq; ad præſentẽ diẽ Chriſtus plangit Iſraël: & Hieruſalem plangit uſq; ad mortẽ, non ſuam, ſed Iudæoꝝ: ut moriantur negãtes, & reſurgant dei filium confitentes. b ¶Et dixit dominus: tu doles ſuper hædera &c.) Nimiæ difficultatis eſt exponere quomodo iuxta Tropologiã dicat̃ ad filium: tu doles ſuper hædera in qua non laboraſti, neq; feciſti ut creſceret: cum omnia per ipſum facta ſint, & ſine ipſo factum eſt nihil. Vnde quidã locum iſtum interpretans, ut imminentem ſolueret quæſtionẽ, incurrit blaſphemiam. Aſſumens enim (Mat.10.b) illud de euãgelio: Quid me dicis bonum? nemo bonus eſt niſi unus deus: patrem interpretatus eſt bonum: filiũ uero ad comparationẽ eius qui perfecte & uere bonus ſit, in minori gradu poſitũ, & nõ cõſiderauit, hæc dicens: quod in Marcionis potius incurrerit hæreſim: qui alterũ deum tantũ bonũ, alterum infert iudicẽ & conditorẽ, q̃ Arij, qui cũ maiorem patrẽ & minorẽ filiũ prædicet: tamen filiũ non negat conditorẽ. Ergo cũ uenia audienda ſunt, quę dicturi ſumus, & conatus noſtri fauore potius & orationibus audiẽdi & adiuuãdi, q̃ ſpernendi aure maliuola: qa carpere & detrahere uel imperiti poſſunt: doctoꝝ autẽ eſt, & qui laborantiũ nouere ſudorem, uel laſſis manũ porrigere, uel errãtibus iter oſtendere. C Dñs noſter atq; ſaluator nõ ita laborauit in Iſraël quomodo laborauit in gẽtiũ pplo. Deniq; Iſraël loquit̃ cõfidẽter: Ecce tot annis ſeruio tibi, & (Luc.15.g) nunq; mãdatũ tuũ præteriui, & nunq; dediſti mihi hædũ, ut cũ amicis meis epularer: ſed poſtq; filius tuus hic q deuorauit ſubſtantiã ſuã cũ meretricibus, uenit, occidiſti illi uitulum ſaginatum: Nec tñ cõfutat̃ à patre, ſed clemẽter ei dicitur: Fili tu ſemp mecũ es, & omia mea tua ſũt, epulari & gaudere te oportebat, quia hic frater tuus mortuus erat, et reuixit: perierat, & inuẽtus eſt. Pro gẽtiũ pplo imolatus eſt uitulus ſaginatus, & precioſus ſanguis effuſus, de (Hebr.10.) quo Paulus ad Hebræos pleniſſime D diſputat: Et Dauid (Pſal.48.b) in pſalmo: Frater, inqt, non redimit, redimet homo. Decreuit Chriſtus, ut ille creſceret: Iſte mortuus eſt, ut ille uiueret: hic deſcendit ad inferos, ut ille cœlos aſcẽderet. In Iſraël uero nullus tãtus labor fuit. Vñ & inuidet iuniori fratri, qđ poſt ſubſtantiã cũ meretricibus lenonibusq; prodactã, recipiat anulũ & ſtolam, & polleat priſtina dignitate. Quod aũt ait: quæ ſub una nocte nata eſt: ſignificat tẽpus ante aduentum Chriſti: qui mũdi lumẽ fuit, de quo dicit̃: Nox (Roma.13.d) pręceſſit, dies aũt appropinquauit. Et una nocte perijt: qñ occubuit eis ſol iuſticiæ & dei perdidere ſermonẽ. Ciuitas uero Niniue magna atq; pulcherrima, pręfigurat eccleſiã: in qua maior eſt numerus q̃ decẽ tribuũ Iſraël: quod & fragmẽta in ſolitudine ſignificant duodecim cophinoꝝ. Ignorant aũt quid ſit inter dextrã & ſiniſtrã, uel ꝓpter innocentiam & ſimplicitatẽ, ut lactentẽ monſtret ætatẽ, & relinquat intellectui, quantus ſit numerus ætatis alterius: cũ tãtus ſit paruuloꝝ. Vel certe quia magna erat urbs & in domo magna nõ ſolũ uaſa ſunt aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia. Erat in ea plurima multitudo quæ ignorabat ante actã pœnitẽtiã quid eſſet inter bonum & malũ, inter dextrã & ſiniſtram. Sed & iumenta multa. Multus eſt eñ Niniue numerus iumentorum & irrationabiliũ hominum: qui cõparantur iumẽtis inſipientibus, & aſſimilantur eis.

HEB. lius eſt mihi mori q̃ a uiuere. Et dixit dominus ad Ionam: putás ne bene iraſceris tu ſuper hæderã? Et dixit: bene iraſcor ego uſq; ad mortem. Et dixit b dominus: tu doles ſuper hædera: in qua non laboraſti neq; feciſti ut creſceret: quæ ſub una nocte nata eſt & ſub una nocte perijt, & ego non parcã Niniue ciuitati magnæ ĩ qua ſunt pluſq; centum uiginti milia hominum: qui neſciũt quid ſit inter dextrã & ſiniſtram ſuam, & iumenta multa.

SEP. mihi mori q̃ uiuere. Et dixit dominus deus ad Ionam: ualde contriſtaris tu ſuper cucurbita? Et ait: ualde contriſtor ego uſque ad mortem. Et dixit dominus: tu pepercisti ſuper cucurbita pro qua nõ laboraſti neque nutriſti eam, quæ nata eſt in nocte, & in nocte perijt: ego autem non parcam Niniue ciuitati magnæ in qua habitant pluſquàm duodecim milia uirorum qui ignorant dexteram & ſiniſtram ſuam & pecora multa.

Commentarij Hieronymi in Ionam prophetam ad Chromatium epiſcopum finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN MICHEAM prophetam ad Paulam & Euſtochium prologus.

MIcheas in quem nunc commentarios dictare cupio, in ordine duodecim prophetarum ſecundum Lxx. interpretes tertius eſt; ſecũdum Hebraicam ueritatem, ſextus, & ſequitur Ionam prophetam, qui ſuccedit Abdiæ, atq; ita fit ut tertius ſit Amos, & Ioël ſecundus poſt Oſee, qui apud omnes primus eſt. Ergo quaſi in corde uoluminis poſitus, debet profunda continere myſteria, & ſermo dei qui ſemper deſcendit ad ꝓphetas, deſcẽdit ad Micheã quoq; qui interpretat̃ humilitas; ad Micheam de Moraſthi: qui uſq; hodie iuxta Eleutheropolim urbem Palæſtinæ haud grandis eſt uiculus. Moraſthi autẽ in lingua noſtra hæredem ſonat. Pulchre igitur humilitas quæ inter uirtutes uel præcipua eſt, ſpe hæreditatis dominicæ naſcitur. Humilitas autem non illa quæ uenit de conſcientia peccatorum, ſed quæ inter uirtutes ponitur, iuxta quam dicitur: [1.Pet.5.b] Humiliamini ſub potenti manu dei, ut uos exaltet in tempore uiſitationis: [Luc.18.c] Et; qui ſe humiliat, exaltabitur. Et ante contritionẽ eleuatur cor uiri, & ante gloriam humiliatur. [Matth. 11.d] Vnde & dominus: Diſcite, inquit, à me: quia mitis ſum & humilis corde. Quomodo ergo apud nos uotiua & quaſi ob uirtutis auſpicium ponuntur uocabula; uerbi gratia: Victoris, caſti, pij, probi: & apud Græcos σώφρων uocat̃, & εὐσεβής, & appellatiua nomina uertuntur in propria; Sic apud Hebræos & Micheas & Abdias & Zacharias cæteraq; his ſimilia, ex uirtutum uocabulo liberis à parentibus imponuntur.

(margin: מִיכָה — מוֹרַשְׁתִּי)

COMMENTARIORVM HIERONYMI in Micheam prophetam liber primus.

a HEB. VErbũm domini quod factũ eſt ad Micheã Moraſthitẽ in diebus Ioatham, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda, quod uidit ſuper Samariã & Hieruſalem.

SEP. VErbum domini quod factũ eſt ad Micheã Moraſthiten in diebus Ioathã, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda, de quibus uidit de Samaria & Hieruſalem.

Audite

VErbum domini &c. quod uidit ſuper Samariam &c.) Siue iuxta Septuaginta περὶ ὧν εἶδεν περὶ σαμαρείας, id eſt, de quibus uidit ſuper Samariam & Hieruſalem; factum eſt ad Micheam, poſt Oſee, Amos & Eſaiam: qui ſub Ozia uaticinati ſunt. Ex quo intelligimus Micheam Oziæ tẽporibus nõ prophetaſſe; ſed filij eius Ioatham, poſt quem regnauit Achaz; Ezechia in patris Achaz imperium ſuccedente; ſub quo decem tribus ab Aſſyrijs in captiuitatem ductæ ſunt. Quantum ergo ad hiſtoriam pertinet; ſecundum ordinem captiuitatis: quia primum eſt capta Samaria, metropolis Iſraël: poſtea Hieruſalem urbs Iudæ; prophetiæ titulus ponitur, primum de Samaria; ſecundo de Hieruſalẽ. Quantum uero ad myſticos intellectus; quia Samaria ſemper in hæreſibus accipitur, Hieruſalem in eccleſia, dicimus uerbum domini fieri ad humilem & ad cohæredem Chriſti, de peruerſis dogmatibus & de eccleſia, ſi qua forte peccata commiſerit: & totius uoluminis ordinem contexere. Quod autem Samaria & decem tribus quæ ſciſſæ ſunt ſub rege Hieroboam à ſtirpe Dauid accipiantur in perſona hæreticorum; & omnis quidem ſcriptura teſtatur: ſed maxime propheta Oſee, & hic ipſe liber: qui hæreticos impios, & eccleſiaſticos peccatores uocat. Statim enim ſequitur: Quæ eſt impietas Iacob, nónne Samaria? & quod eſt peccatum domus Iuda, nónne Hieruſalem? Hoc dũtaxat iuxta Septuaginta trãſlatores. Cæterum in Hebraico quomodo legat̃, poſt paululum ſubijciemus. Sed & illud quod hæretici ſemper in dogmatum ſuorum ſibi quaſi ſublimitate confidãt, & eccleſiæ ſimplicitatẽ deſpiciãt, in alio loco dicitur: [Amos.6.a] Væ qui deſpiciunt Sion, & cõfidunt in monte Samariæ: de Sion enim egredietur lex; & uerbum domini de Hieruſalem. Porrò Samaria fabricata eſt ſibi de proprio ſenſu uitulos aureos: habentes quidem in ſuperficie pulchritudinem: ſed uitalem ſpiritum nõ habentes, & fabricata eſt in domo dei, quod interpretatur Bethel. [בֵּית־אֵל] Nec enim recipere poterat populus Iſraël deos, niſi qui de ſcripturis & in domo dei fabricati ſunt. Quamuis autem conciliabula ſua uocent Bethel, tamen poſt fabricationem idolorum deſijt eſſe Bethel, & uocat̃ Bethauen, quod dicit̃ domus idoli: [בֵּית־אָוֶן] pro quo Lxx. tranſtulerunt domum ὤν. Hoc de titulo: nunc ueniamus ad exordium prophetiæ & Lernæa beſtia ſæuiente, ſancti ſpiritus inuocemus aduentum. Vos ò Paula & Euſtochium ad dominum ſaluatorem fundite preces, ne mihi noceat inuidia:

a HEB. Audite populi omnes: & attendat terra & plenitudo eius, & ſit dominus deus uobis in teſtem: dominus de templo ſancto ſuo. b Quia ecce dominus egredietur de loco ſuo, et deſcendet & calcabit ſuper excelſa terræ, et conſumẽtur montes ſubtus eum, et ualles ſcindentur ſicut cera à facie ignis, ſicut aquæ quæ decurrũt in præceps: in ſcelere Iacob omne iſtud: et in peccatis domus Iſraël. Quod ſcelus Iacob, nónne Samaria? Et quæ excelſa Iudæ, nónne Hieruſalem?

Et po

SEP. Audite populi oẽs et auſcultet terra, & oẽs qui ſunt in ea, et ſit dñs deus uobis in teſtimoniũ: dñs ex domo ſancto ſuo. Ecce enim dñs egrediet̃ de loco ſuo, et deſcẽdet & aſcẽdet ſuper excelſa terræ: et cõmouebũtur mõtes ſubter eum & ualles tabeſcent ſicut cera à facie ignis: et ſicut aqua profluens in deſcenſum: ꝓpter impietatẽ Iacob oĩa hæc, et ꝓpter peccatum domus Iſraël. Quæ eſt impietas domus Iacob, nónne Samaria? Et quod eſt peccatũ domus Iuda, nónne Hieruſalem?

Et po

uidia: ſed ut mens libera id tantum cogitet quod nititur explanare: nec ſentiat conuiciorũ alapas quas dominus in paſſione contempſit. a ¶ Audite populi omnes &c.) Quia iuxta hiſtoriam manifeſtus eſt ſenſus, lectoris prudentiæ intelligentiam derelinquo. Iuxta Tropologiam autẽ cõuocat ad auditum populos, id eſt, totius orbis eccleſias & ad auſcultãdum terram: quia terrena in ea hæreticorum extructa ſunt dogmata. Qđ autem hæreſes inter carnis opera numerẽtur, quæ ſemper refertur ad terram & Apoſtolus [Gala.5.d] ad Galatas non tacet, & dominus in euangelio prudenti indicat auditori: [Ioan.3.d] Qui de terra eſt, de terra loquitur. Et ad diſtinctionẽ eorũ rurſus de eccleſiaſticis dicit. Qui autem de cœlo uenit, ſuper oĩes eſt. Et; Quod uidit & audiuit, hoc teſtatur. Si autẽ hoc quod ait: Audite populi, propter illud dominicũ: [Luc.8.a] Qui habet aures audiendi, audiat; plus aliqd ſonat, ꝙ quod poſtea infert̃; Attendat terra. Aptabimus eccleſiæ, audite populi omnes. Hæreticis uero qui terrenam ſuſcepere doctrinam: Attendat terra, & omnes qui in ea ſunt, ut & iſti ſi audierint, & illi ſi attenderint, non patiantur ea quæ poſtea ſermo domini comminatur. Et ſit eis dominus in teſtimonium; ſiue ut in Hebraico legitur, in teſtem, uel ut apertius interpretatus eſt Symmachus, teſtificans: & teſtificans non aliunde, niſi de domo ſua, quæ eſt eccleſia: aut certe in filio, id eſt, in domino noſtro Ieſu Chriſto, qui uere templum eſt patris; Et de cuius ore loquitur pater, uiſcera penetrans & medullas eorũ qui attendere uoluerint & audire. b ¶ Quia ecce dominus egredietur de loco ſuo, & deſcendet & calcabit ſuper excelſa terræ, & conſumẽtur montes ſubtus &c.) O Samaria & Hieruſalem audite & diligenter attẽdite dominum uobis de templo ſuo teſtificantem, & prædicentem quæcunq; facturus eſt. Ecce egredietur de loco ſuo. Qui enim mitis eſt & benignus, & cuius natura clemẽtia eſt: ueſtri cauſa cogitur perſonam quam non habet crudelitatis aſſumere. Et deſcendet & calcabit ſuper excelſa terræ. Deſcenſio dei eſt: & maieſtatis eius ad inferiora decurſus. Calcare terram, & potentes quoſq; conterere. Et conſumentur, inquit, ſiue tabeſcent montes, & ualles ſub eo, quos principes intelligamus & populos. Et quomodo uiciniam ignis cera non ſuſtinet, & prono curſu aquæ feruntur in præceps: ita omnis impiorum ſuperbia domino ueniente ſoluetur & defluet. Hoc autem totum fiet propter ſcelera decem tribuũ, quas uocat Iacob & Iſraël, & propter præuaricationẽ Iuda: quia in decem tribubus Samaria metropolis fuit, & in regno Iudę, Hieruſalem excelſorũ idola fabricata eſt, hoc iuxta literam. Tropologice autem, egredietur dominus de loco ſuo quem, uel filium, uel omnes ſanctos intelligere poſſumus. Ipſe enim filius ait: [Ioan.14.b] Ego in patre & pater in me. Et de ſanctis: [Leuit.26.b] Habitabo & inambulabo in eis: & ero eorũ deus, & ipſi erunt mihi populus. De his ergo egredietur, non quod derelinquat eos: nam & de apoſtolis egrediebatur ſermo domini ad audientes, & tamen non relinquebat eos, & huiuſcemodi loca, id eſt, ea quæ deum hoſpitem habere mereantur, quaſi cum Chriſto reſurgẽtia: & cum eo in cœleſtibus ſedentia, ſurſum poſita ſunt. Vnde & deſcẽdere dicitur ad eos qui doctrinam eius in mõte audire non poſſunt. Cúmque deſcenderit, non aſcendet in humilibus & in his qui deorſum poſiti ſunt, ſed qui terræ uocantur excelſa, & qui intelligentes ad uenientis domini maieſtatem commouebũtur. Et quamuis montes ſint, tamen ad talis aurigæ & aſcenſoris pauebunt præſentiam. Valles autem, id eſt, animæ χοϊκοῖς inſertæ corporibus: nec cum cœleſti homine reſurgentes, præſentiam eius ferre nõ poterunt: ſed quicquid in eis durum fuerit, reſoluetur, & ita fluent, quomodo ſi aquæ plana non habeant, ferantúrque præcipites in profundum. Veniet ergo dominus terribilis ad docendum, id eſt, ad mouendos montes, & uallium humilia reſoluenda: quia impietatem fecit Iacob, & peccatum Iſraël. Impietas enim Iacob conciliabula hæreticorũ ſunt, quæ uocantur Samaria. Et peccatum Iuda, id eſt, eius qui dominum confitetur, nõ eſt alius niſi Hieruſalem in qua multa crimina reperiuntur. Quod autem domus Iuda referatur ad Chriſtum, cuius eccleſia eſt, & ſæpe diximus, & illud ponamus ad præſens: Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuæ

E ſuper dorſum inimicorum tuorum. Poteſt quoq; Gene.49.b & ſic intelligi: quod propter impietates Samariæ & ſcelera Iuda, egreſſus ſit dominus de loco quondã ſuo, & dixerit ad Iudæos: Ecce relinquetur uobis domus ueſtra deſerta. Et deſcẽderit de cœlis, & aſcẽderit ſuper excelſa terræ, id eſt, ſuper eos qui ex gentiũ humilitate credentes, excelſi eſſe meruerũt. Et commoti ſunt montes, philoſophorũ dogmata, & regna ſublimia, & hi qui humiles permanſerũt, cõſumpti ſunt & contriti ſaluatoris aduentu, & creſcẽte eccleſia, montibusq; in ſublime ſurgentibus idola corruerunt in profundum. Egreſſus eſt ergo dominus de loco ſuo, & de gentibus conſtructa eccleſia eſt, ut mouerentur montes ſub pedibus eius, & ꝓfunda uallium ſoluerentur: F quia impie egit Iacob, & peccauit Iſraël: & om̃es tribus dominum negauerunt. a ¶ Et ponam Samariam quaſi aceruum lapidum in agro cum plantatur uinea, & detrahã in uallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo, & omnia &c.) Secundũ ordinem peccatorum, fit ordo pœnarum. Primũ peccauit Samaria, & fabricata eſt idola: & pro domino uitulos adorauit: prima ergo & pereat. Deſtruã eã uenientibus Aſſyrijs & ponam quaſi aceruum lapidum cum plantatur uinea, ut redigatur in tumulos: Et detraham in uallem lapides eius. Erat quippe in montibus ſita, ubi nunc Sebaſte eſt: in qua & ſancti Ioannis Baptiſtæ oſſa ſunt condita. Et fundamenta eius reuelabo. Tanta quippe ruina erit, & tãta urbis ſubuerſio: ut non ſolum parietes & ædificia corruant: ſed fundamenta quoq; uſq; ad extremum lapidem reuelentur. Et omnia ſculptilia eius, cunctæq; diuitiæ: quas diuerſi reges in eam cõportauerant, concidentur & comburentur igni, & ad nihilum redigentur. Siquidẽ opes & multiplex ſupellex, quæ ex fornicatione (ut putabantur) idolorum fuerant congregata, ducentur ad aliam meretricem, id eſt, ad Niniuen: ut quomodo in terra ſua fornicati ſunt cum idolis quæ fecerunt: ſic uadant ad aliam terrã idolorum & fornicationis, id eſt, ad Aſſyrios. Hucuſq; de Samaria. Et quia eadẽ plaga peruentura ſit ad Hieruſalẽ: & ipſa ẽm ſimili errore

G peccauit, derelinquens deum ſuũ & idola fabricãs: propterea propheta facit quaſi προσωποποιίαν dei, & ſub perſona ſua inducit plangentis affectũ, & dicit: Super hoc plangam & ululabo: uadam ſpoliatus & nudus: decem enim tribus perdidi, & faciã planctũ uelut draconũ, & luctum quaſi ſtruthionum: Quomodo enim dracones terribili ſibilo perſonant, iuxta hiſtorias eorum qui de phyſicis cõſcripſerunt, eo tempore quo uincuntur ab elephãtis: Et ſicut ſtruthiones immemores ſunt ouorũ ſuorũ, & quaſi nõ pepercerint in arena calcandos pedibus beſtiarum fœtus relinquunt, de quo in Iob plenius Iob.39.b ſcribitur: Ita & ego ſine filijs ſpoliatus & nudus incedam. Et hoc faciã: quia deſperata eſt plaga eius, id eſt, Samariæ. H Et idem peccatum, imò eadẽ pœna peccati, quæ euertit Samariam ueniet uſque ad Iudam, & uſq; ad portam urbis meæ Hieruſalem. Vt enim Samaria ſubuerſa eſt ab Aſſyrijs: ita Iuda & Hieruſalem ſubuertentur à Chaldæis. Quia uero Samariam, hæreticorũ ſemel intelleximus eccleſiam: quæ ſeparata à deo populi facta eſt cõciliabulum, ipſe dñs cõminatur poſiturum ſe eã in pomorum cuſtodiam: in agrũ & in plantationem uineæ. Multo enim melius eſt ſubuerti inutilem ciuitatẽ, & lapides eius quibus extructa fuerat, in præceps detrahi & præparari eam in pomarium plantationemq; uinearum, q̃ in ædificatione peſſima permanere. Cum enim deſtructa fuerit & reuelata fuerint fundamenta eius, quibus ſua uidebatur cælare myſteria: & firma habere dogmata in quibus ſtabat, & omnia idola quæ ſpeciem uidebãtur habere, & pulchritudinem artifici ſermone compoſitã, & à miniſtris dei fuerint conciſſa, id eſt, à uiris eccleſiaſticis: tunc in loco ædificationis peſſimæ, uariæ eccleſiæ poma naſcentur, & nõ ſolum naſcentur, uerũetiam cuſtodiẽtur, & plãtabitur uinea Sorech, de qua fiat uinum quod ſe dominus in regno patris bibiturũ eſſe promiſit. Nõ ſolum aũt fundamenta eius quæ prius terra premebantur, aperirentur, & proferent in mediũ, & idola quæ ſibi finxerat, cõcidentur, ſed gloria quoq; & diuitiæ quas de fornicatione uidebatur habere & errore ſuo, igne meo cõſumenẽ, de quo

a HEB. Et põnam Samariam quaſi aceruum lapidum in agro cum plantatur uinea, & detraham in uallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo, & omnia ſculptilia eius concidentur, & omnes mercedes eius comburentur igni, & omnia idola eius ponam in perditionem: quia de mercedibus meretricis cõgregata ſunt, & uſq; ad mercedem meretricis reuertentur. Super hoc plangam & ululabo: uadam ſpoliatus & nudus, faciam planctum uelut draconum, & luctũ

SEP. Et ponam Samariam in pomorum cuſtodiam in agro, & in plantationem uineæ, & detraham in uoraginẽ lapides eius: & fundamenta eius reuelabo, et cuncta ſculptilia eius concident, & uniuerſæ mercedes eius comburentur igni, & cuncta idola eius ponam in perditionem: quia ex mercedibus fornicationis congregauit, & ex mercedibus fornicationis deſtruxit. Propter hoc planget atque lugebit: ibit diſcalciata & nuda: faciet planctum quaſi draconum, & lu

A quo dixi in euãgelio: Luc.12.f Ignem ueni mittere ſuper terram, & quẽ uolo ut ardeat: atq; cõburẽtur & redigẽtur ad nihilum: quia non de ueritate contracta ſunt dogmatũ, ſed de fornicatione animæ, & errore hinc inde collecta ſunt. Hæretici ꝗppe nõ habẽt diuitias de paterna hæreditate uenientes, ſed quotidie quod colant reperiũt, & idola ſibi artifici manu, & ꝓcurioſa mẽte cõfingũt. Propter hoc cum cõuerſus fuerit ager eorũ in pomorũ cuſtodiã, & præparatus ad uineas, & lapides ꝗbus ædificata erat ciuitas, detracti in profundũ & reuelata fuerint fundamẽta eorũ, & om̃ia ſculptilia cõciſſa & incẽſa, & mercedes quas ſibi uana ſpe pollicebantur, & quicquid uelut deũ colere uidebãtur, redactum ad nihilũ: quia de fornicatiõe animæ, B omne ſibi precium cõpararant: Tunc intelligentes errorẽ priſtinũ, in ſemet reuerſi plãgent, in quibus ante ridebãt: & lugebunt, in quibus prius fornicantes quodãmodo lætabãtur. Deponẽtq; de pedibus ſuis quicquid mortiferum habuerant, & erunt diſcalciati: quia terra in qua ſtaturi ſunt, locus eſt ſanctus: & ueſtimẽta fornicationis ſuæ uniuerſa proijcient: eruntq; nudi, ut poſſint Chriſti indui ueſtimẽto, & facient planctum quaſi draconum. Plancturi quippe ſunt aliquãdo & dracones, quãdo uiderint draconẽ maximũ captũ: & in hamo pẽdere piſcãtis, & mare deſolatum. Et lugebunt quaſi filiæ Sirenarum: dulcia ẽm ſunt hæreticorum carmina, & ſuaui uoce populos decipientia. Nec poteſt eorũ cantica præterire, niſi qui obturauerit aurẽ ſuam: & quaſi ſurdus euaſerit. Propterea autẽ hæc iſtiuſmodi Samaria plãget atq; lugebit: quoniã ſagitta dñi uulnerata, & plagã ſermonis accipiẽs, ſuũ cognoſcet errorem. Nõ ſolũ autẽ ipſa peccauit, ſed iniquitatem & errorẽ ſuũ in Iudæ quoq; portas uoluit introducere. Vnde dicitur de ea: Venit uſq; ad Iudã, & tetigit uſq; ad portas populi mei, uſq; ad Hieruſalẽ. Portas, inquit, tetigit, quas aures intelligimus. Cæterũ urbẽ mediã intrare nõ potuit: quod ſi intraſſet, feciſſet de Hieruſalẽ Samariã. Quoties uiderimus de eccleſia aliquos ad hæreticorũ ſermones ſcãdalizari, & quærere quomõ eorꝫ reſpondeãt quæſtionibus, nec tamẽ recedere de eccleſia, dicamus: uenit Samaria, ſiue plaga Samariæ uſq; ad populũ cõfitẽtẽ: uſq; ad aures populi dei, uſq; ad aures Hieruſalem. Hoc ẽm quod dicitur: tetigit uſq; ad portas populi mei

C ἀπὸ κοινοῦ intelligẽdum eſt, ut ſubaudiatur, tetigit etiã uſq; ad portas Hieruſalẽ. Hucuſq; cõtra Samariam & cõtra Hieruſalẽ: uideamus & cætera quæ ſequũtur. a ¶ In Geth nolite annunciare, lachrymis &c.) Multũ Hebraicũ à LXX. interpretatione diſcordat, & tãtis tam mea q̃ illorũ translatio difficultatibus inuoluta eſt: ut ſi qñ indiguimus ſpiritu dei: ſemꝑ aũt in exponẽdis ſcripturis ſanctis illiꝰ indigemus aduẽtu: nũc uel maxime eũ adeſſe cupiamus, & quæ in prophetis locutus eſt, pandere: ut de nobis quoq; poſſit intelligi, qđ ipſe alibi polliceri dignat̃: Aperi os tuũ & implebo illud. Pſal.80.b Geth, ut Regnorũ quoq; teſtat̃ hiſtoria, una eſt de quinq; urbibus Palæſtinæ: uicina Iudææ confinio, 1.Reg.17.f & de Eleutheropoli eũtibus Gazam: nũc uſq; uicus uel maximus, unde fuit & Goliath ille Gethæus, quẽ Dauid occidit in prælio. D Quia igitur ꝓpheta, imò per ꝓphetam dñs dixerat: Plãgã & ululabo: uadãm ſpoliatus & nudus: faciã planctũ uelut draconum, & luctũ quaſi ſtruthionũ: quia deſperata eſt & inſanabilis plaga Samariæ, & uenit uſq; ad Iudã: tetigitq; portã populi mei Hieruſalẽ: propterea flẽtis adhuc uoce præcipio: Nolite annũciare in Geth, ne audiant & lætentur inimici: lachrymis ne ploretis: id eſt, ne dolor quidẽ in ſingultus erumpat diſſimulate fletum, ne aduerſarij gratulẽtur: lachrymas ora nõ habeant, cum dolorem pectus habeat: nolite exire foras: ſed in domo pulueris: & ruente cinere, uos conſpergite ruinarum: Tranſit à uobis habitatio שָׁפִּיר, quod Syro Hebræoq; ſermone dicitur pulchra: Samaria quippe in pulcherrimo Iudææ & uberrimo ſita loco, nũc quoq; oſtẽditur. Dicit̃ ergo ad eam: ò tu quæ habitas in regione uberrima: quia cõfuſa es ignominia, ſic tranſi, ſic ad captiuitatẽ deducere, ut præ malorũ magnitudine, ne uicinus quidem Allophylus audiat uocẽ tuã. Porrò quod ſequitur: Non eſt egreſſa quæ habitat in Sennan, quæ interpretatur exitus, צאנן ſiue ut Symmachus uertit: nõ eſt egreſſa habitatio abũdans: de eadẽ Samaria dicitur: quæ in ipſis Aſſyriæ captiuitatis eſt foribus, & ſtatim ut mota fuerit de finibus ſuis, hoſtilẽ terrã ĩgreditur. Nã habitatio abũdãs, iuxta illud accipiẽdum quod & ſupra iã diximus: habitatio pulchra. Nõ eſt igitur egreſſa quæ habitat in exitu uel in abũdantia ꝓpria uoluntate, ſed ui ducta eſt in Aſſyrios. Vnde domus uicina & ex latere qđ interpretatur אֵצֶל regnum

HEB. & luctũ quaſi ſtruthionum: quia deſperata eſt plaga eius: quia uenit uſq; ad Iudam: tetigit portam populi mei uſque ad a Hieruſalem. In Gẽth nolite annunciare: lachrymis ne ploretis: in domo pulueris, puluere uos conſpergite: tranſit à uobis habitatio Saphir confuſa ignominia: nõ eſt egreſſa quæ habitat Sennan. Planctum domus Aſel accipiet

SEP. & luctum quaſi filiæ Sirenarum: quia obtinuit plaga eius: quia uenit uſq; ad Iudam, & tetigit uſq; ad portam populi mei uſq; Hieruſalem. Qui in Geth nolite magnificari: qui in Bachim nolite reædificare ex domo deriſum: terra aſpergite deriſum ueſtrũ: quæ habitas bene ciuitates eius: nõ eſt egreſſa habitatrix Sẽnan. Plangite domũ iuxta eã: accipiet

E gnum uidelicet Iuda, planctũ accipiet ex uobis, quæ nũc interim Samaria capta ſubſtitit & deum habuit defenſorem. Accepit autem planctum & percuſſa formidine eſt, & infirmata bono ſuo, quę habitat in Maroth, id eſt, in amaritudinibus: ſiue, ut Symmachus uertit, habitatio ad amaritudinẽ prouocans, hoc eſt, ἡ κατοικία ἡ παραπικραίνουσα: qđ Hebraice dicit̃ יֹשֶׁבֶת מָרוֹת: propter captiuitatem uicinarum tribuum, quia deſcendit malum à domino in portam Hieruſalem. Aſſyrius quippe, uaſtata Samaria, uenit etiam ad Hieruſalem: eo tempore quo Rabſaces eſt miſſus inſultans, de quo & Regno-
4.Reg.18.d rum quartus liber & Eſaias plenius ſcribunt: Vbi
Eſa.36.d dicitur quod rex Aſſyrius de Lachis miſerit Hieruſalem, & poſtea capta Lachis ad oppugnandã tranſierit Lobnam. Veniet igitur ò Lachis urbs idolis dedita, & ad te quadriga & equites Aſſyriorum, quia & in te inuenta ſunt ſcelera Iſraël, & tu fuiſti principium idololatriæ in Iuda: per te enim quaſi per portam impietas decem tribuum migrauit in
F Hieruſalem. Non ſolum autem ſuper Lachis tumultus ueniet & quadrigæ, ſed & ſuper Geth metropolim Palæſtinę, de qua ſupra dixeram: In Geth nolite annunciare: mittet enim Aſſyrius latrunculos ſuos quos uocat emiſſarios, & poſſidebit domum idololatriæ urbemq; mendacij, quæ in ſupplantatione fuit regibus Iſraël. Quod autem ſequitur: Adhuc hæredem adducam tibi quæ habitas in Mareſa: pulchre alluſit ad nomẽ: quia enim מָרֵשָׁה hæreditas dicitur: aduentum in eam hoſtium pro hæredibus appellauit, & uſq; Odolam urbem Iudæ ueniet Mareſa, id eſt, hæreditas: quæ Odola glorioſa eſt in urbibus ſuis Iſraël. Denique & Symmachus ita tranſtulit: ἔτι κληρονόμον ἄξω καί σοι κατοικία μαρέσα, ἕως ὀδολάμ ἥξει ἡ δόξα ἰσραήλ: hoc eſt, adhuc hæredem adducam & tibi habitatio Mareſa, uſque Odolam ueniet gloriæ Iſraël: hoc eſt quæ glorioſa es in urbibus Iſraël. Et ubi dicitur gloriæ, genitiuus caſus ſit numeri ſingularis, huius gloriæ: & non nominatiuus pluralis, hæ gloriæ. Vel certe ita intelligamus: Captiuitas Iſraël quæ uenit Lachis & Geth & Mareſa, uſq; Odolam quoq; ueniet. Et preſſius legendum gloriæ Iſraël, ut κατὰ ἀντίφρασιν ignominia uel uaſtitas ſentiatur. Porrò quod ſupra urbem prophetæ מוֹרַשְׁתִּי hæreditatem interpretati ſumus: ſciat lector in eodem uerſiculo quem poſuimus: Propterea dabit emiſſarios ſuper hæreditatem Geth: in Hebræo pro hæreditate Geth: מוֹרֶשֶׁת גַּת poſitum. Huc uſq; ſecundum Hebraicum ut potuimus, & ut nobis uiſum eſt: certe ut ab

Hebræis audiuimus: quaſi inter ſaxa & acutiſſimos
G ſcopulos nauiculam noſtram reximus, quæ utrum intrauerit portum an adhuc in ſalo fluctuet; lectoris erit prudentiæ iudicare. Nunc orationibus ueſtris pergamus ad alios fluctus, & imminente expoſitionis hinc inde naufragio, ſi poſſumus euadamus: גַּת interp̃tatur torcular: qui ergo in Geth, id eſt, in torculari ſunt, putantes ſe uindemiaſſe fructũ uitæ & calcaſſe botrum de uinea Sorech: extolluntur in ſuperbiam, ignorantes qđ botrus terræ Iudææ in Allophylorum finibus non reperiatur. Nolite, inquit, extolli qui eſtis in torcularibus: Quia de uinea Sodomorum uinea ueſtra eſt, & propago ueſtra de Gomorris, & uua ueſtra amaritudinis, & botrus fellis uobis, & furor draconum uinum ueſtrum: furor aſpidum inſanabilis. Nam ſi etiam feceritis fructum: quoniã uindemia ueſtra non ſolum de Sodoma & Gomorra, ſed de Aegypto quoq; eſt & cæteris inimicis gentibus: dabit dominus erugini fructum ueſtrum, & labores
H ueſtros locuſtæ, & occidet in grandine uineas ueſtras, & moros ueſtros in pruina. Non uos decipiat ſimilitudo uini, nec dicatis amarum dulce: guſtate diligenter uinum ueſtrum, & inuenietis pro uino Sorech furorem draconum & uenenum aſpidum. Vnde nolite ſuperbire, ſed magis humiliamini ſub potenti manu domini, & ad illud tranſite torcular de quo aſcendens ex Edom, & rubicũdus ex Boſra, loquitur in Eſaia propheta: Torcular calcaui ſolus, Eſa.63.a
& de gentibus non eſt uir mecum. Rurſum quia ſunt de alienigenis & alij: multas enim habet regiones & urbes Allophylorum prouincia: qui per mala opera & ſenſus cõtrarios deo loquũtur: deſtructi ſumus: ſed reuertentes ædificemus quæ deſtructa ſunt. Vnde & uocãtur termini impietatis, & populus cui iratus eſt dñs. Dicitur ad eos: Qui ĩ Bachim: בָּכִי
nolite ædificare de domo deriſum. Bachim ĩ lingua noſtra planctum & fletum ſonat. Deniq; exceptis Lxx. omnes κλαυθμόν, id eſt, fletum tranſtulerunt. Qui eſtis igitur in huiuſcemodi operibus atq; ſentẽtijs quæ fletu digna ſunt: nolite ædificationem peſſimam inſtaurare: nec ſenſum ueſtrum extructionẽ dei arbitremini: neq; ædificetis ſuper arenam: ne cum tempeſtas uenerit domusq; ueſtra conciderit, caſſus labor riſum uidẽtibus præbeat. Quin potius intelligentes ædificationem ueſtram dignam eſſe deriſu: ruinis eius & puluere conſpergite capita ueſtra: & agite pœnitẽtiam, quod abſq; conſilio caſuram domũ ædificare uoluiſtis. Sequitur: Quæ habitat bene in ciuitatibus ſuis: non eſt egreſſa habitans in Sennan

HEB. accipiet ex uobis: quæ ſicut ſibimet: q̃a infirmata eſt in bono quæ habitat in Maroth: quia deſcendit malum à domino in portã Hieruſalem. Tumultus quadrigæ ſtuporis habitãtis Lachis princi
pium

SEP. accipiet ex uobis plagam doloris: q̃s cœpit in bonũ, quæ habitat in doloribus: quia deſcẽderunt mala à domino ſuper portas Hieruſalem. Sonitus curruum & equitum habitatio Lachis: princeps
peccati

A in Sennan: Quod mihi uidetur hanc habere ſententiam: Vos qui ſuperbitis in Geth & in Bachim, fruſtra domum riſu dignam ædificare conamini: aſpergite uos puluere: agite pœnitentiam: quia uinũ deteſtabile premere, & ædificationẽ deo cõtrariam cõſtruere uoluiſtis. Eccleſia aũt Chriſti quæ habitat bene, & in toto orbe eccleſias poſſidẽs, ſpiritus unitate cõiuncta eſt: & habet urbes, legis, prophetarũ, euãgelij & apoſtolorum: nõ eſt egreſſa de finibus ſuis, id eſt, de ſcripturis ſãctis: ſed cœptã retinet poſſeſſionẽ: q̃a habitat in Sennan, quod interpretatus eſt, ut ſupra diximus, Symmachus abundantiam: habet enim patrem & filium & ſpiritum ſanctum: cũ quibus omnes ſpirituales gra
Pſal.121.b tiæ copiæq; uirtutũ ſunt. Vnde dicitur ad eam: Fiat pax in uirtute tua, & abundantia in turribus tuis. Vos uero qui habitatis iuxta Sennan, id eſt, iuxta abundantẽ eccleſiam: O hæretici, ò cõtraria dogmata: plangite uos: quia ædificaſtis uobis domum in deriſum, & preſſiſtis torcular in ſuperbiam: nec in
B ſcripturis, ſed in uicinia ſcripturarum domum ueſtram, iam non riſu ſed planctu dignam, & lachrymis conſtruxiſtis. Vnde ſubiungitur: plangite domum quę eſt iuxta eam, id eſt, iuxta Sennan. Sed & hoc quod additur: accipiet ex uobis plagã doloris, ad eoſdem hæreticos dicitur: quibus imperatur ut plangant domum uicinam eccleſiæ, quod inimicus & ultor diabolus cui tradendi ſunt in ſupplicium: ipſe eis inferat plagas, & extorqueat pro ædificatione peſſima, plagarum dolorem. Quæ propterea inferuntur, ut ſcientes peccata quæ fecerant, agãt pœnitẽtiam, & dolorum habitatio ſit eis bonorum occaſio: Siue eccleſiæ indicatur dolor, quod plangat quondam filios ſuos, & ipſa ſit cauſa ſalutis hæreticorum, ſi ad lugentem matrem reuerti uoluerint. Porrò quod infertur: quia deſcenderunt mala à domino ſuper portas Hieruſalem. Et Marcionitæ ac Manichæi utuntur hoc ſcripto: eo quod legis deus, malorum ſit conditor. Sic dicamus mala à domino deſcendiſſe, quomodo & ſaluator loquitur in euan
Luc.10.c gelio: Videbam ſatanam quaſi fulgor de cœlo cadẽtem. Quomodo enim ibi cecidit de cœlo lucifer qui mane oriebatur, & cõtritus eſt ſuper terrã, qui mittebatur ad gentes, ſic & hæc mala quæ à domino ceciderunt & uenerunt ad portas Hieruſalem, anteq; caderent non erant mala, ſed quia à domino corruerũt, idcirco facta ſunt mala. Et ut ſciamus malorum inſidias: uenerunt, inquit, ad portas Hieruſalẽ, quæ quia firmæ ſunt & adamantinæ, & clauduntur ab Apoſtolis: quibus Hieruſalem claues cõmiſſę ſunt;

ante eas uerſantur inimici, & quos exire conſpexe-
C rint interficiunt. Si quis igitur eſt de Hieruſalẽ, quę habitat bene in ciuitatibus ſuis: non egreditur cum habitet in abundãtia, ſed ſemper intrinſecus manet: nec egreditur portas eius, quas qui egreſſus fuerit occidit̃: occiditur aũt ab his qui ſe eleuant in Geth, & habitãt in Bachim, & ædificant domum in deriſum. Deniq; mala quæ deſcẽderunt à domino ad portas Hieruſalẽ, ſtrepitum tantũ habẽt curruũ & equorum tumultũ, confuſumq; ſonitũ pro foribus Hieruſalẽ: ut oris ſuis lancea quoſcunq; uagari uiderint interficiãt. Poſt hæc ſcriptum eſt: Quæ habitas Lachis: princeps peccati eſt filiæ Sion. Lachis interpretatur πορεία ἐστίν, id eſt, eſt ambulatio. Et hi igitur qui aſcenderunt in curribus ſuis: & habuerunt equites, & ſtrepitum tantum inanemq; ſonitum quibus locuta eſt, quæ habitat bene in ciuitatibus ſuis: Iſti in curribus & iſti in equis: nos autem in nomine domini dei noſtri inuocabimus: quia mouerunt pedes ſuos, & circumlati ſunt
D omni uento doctrinæ falſæ, & de eccleſia exire uo-
luerunt, quæ interpretatur ſpecula, id eſt, Sion: prin צִיּוֹן
cipes peccati fuere filiæ Sion. Et in ipſa, hoc eſt in Lachis, inuẽtæ ſunt impietates Iſraël, quæ à regno priſtino dei populum ſeparauerunt. Princeps ergo peccati eſt filiæ Sion quæ habitat in Lachis, id eſt, ambulatio peſſima, gradu iugiter fluctuante, & impietas Iſraël in his eſt qui ſemp̃ mouent pedes ſuos, & habitare dicũtur in Lachis. Dabũtur quoq; emiſſarij uſq; ad hæreditatẽ Geth: Geth peſſimã & torcular uenenorũ, quod ædificatur contra domũ dei: ubi ſunt uanæ domus quæ ædificatæ ſunt in deriſum. Et iſtæ uanæ domus, in uanũ factæ ſunt regibus Iſraël. Quantũ ad hiſtoriã pertinet: his regibus quorum p̃cta in Regnorũ & in Paralipomenon libris ſcripta ſunt: quãtũ aũt ad Anagogẽ, principibus hæreticorũ, ducibusq; peruerſorũ dogmatũ: his em̃ domus uanæ ſunt & fruſtra extructæ. Et tam diu p̃ſeuerantes: donec teneãt eas hæredes q̃ à dño adducẽ
di ſunt. Poſt hæc ſequitur: Quæ habitas Lachis, hæ עֲדֻלָּם
reditas uſq; Odollam ueniet. Odolla interpretat̃ teſtimonium hauſtus uel hauritionis eorum, quod in Græco ſignificãtius dicitur μαρτυρία ἀντλήσεως αὐτῶν. Prouer.9.c
Legimus in Prouerbijs: Si malus fueris, ſolus hau- לָכִישׁ
ries mala. Quæ igitur habitat in Lachis, id eſt, in itinere peſſimo, ueniet uſq; ad teſtimoniũ exhauſtionis ſuæ, qđ exhauriet atq; ebibet iuxta operũ ſuorum menſurã. Vel certe ita diſtinguẽdũ, ut hoc qđ dicit̃: quæ habitas Lachis, ad ſuperiora referatur, & ſit ordo ac ſenſus: Adducã hæredes tibi de eccleſia quæ
habitas

HEB. piũ peccati eſt filiæ Sion: quia in te inuenta ſũt ſcelera Iſraël: Propterea dabit emiſſarios ſuper hæreditatẽ Geth: domos mẽdacij in deceptionẽ regibus Iſraël. Adhuc hæredem adducã tibi quæ habitas in Mareſa: uſq; Odollã ueniet gloria Iſraël.
Decalua

SEP. peccati eſt filiæ Sion: quia in te inuẽtæ ſunt iniquitates Iſraël. Ideo dabit emiſſarios uſq; ad hæreditatem Geth: domos uanas, fruſtra fuerunt regibus Iſraël: donec hæredes adducam tibi, quæ habitas Lachis: hæreditas uſq; Odolam ueniet.
Gloria

E habitas Lachis: quia de hęreditate domini et tu eris cum hauſeris & receperis quæ mereris. Obſecro in capituli fine lectorem ne neceſſitatem uoluntatem putet, & expoſitionem prolixam uerboſitatē exiſtimet: magisq́; miretur in locis tam aſperis me aliqd inuenire; quàm qc quàm eorum quæ dicenda ſunt non prætermittere.

a HEB. Dᵃecaluare & detõdere ſuper filios deliciarū tuarum; dilata caluitium tuum ſicut aquila; quoniā captiui ducti ſunt ex te.

Cap. II.

b VAe qᵇui cogitatis inutile, & opamini malum in cubilibus ueſtris: in luce matutina faciunt illud: quoniam contra deum eſt manus eorum, & concupierunt agros & uiolenter tulerūt, & domos rapuerunt & calumniabantur uirum, et domum eius; uirum & hæreditatem eius. Idcirco hæc dicit do-

SEP. Gloria filiæ Iſraël decaluare & detõdere ſuper filios delicatos tuos; dilata caluitium tuū ſicut aqla; quoniam captiui ducti ſunt ex te.

Cap. II.

FActi ſunt cogitantes labores & operantes mala in cubilibus ſuis, & ſimul in die cõſummabūt ea: quia nõ leuauerunt ad deum manus ſuas, & deſiderabāt agros, & diripiebant pupillos, & domos opprimebāt, & rapiebant uirū & domū eius; uirum & hæreditatem eius. Propterea hæc dicit dominus:

a ¶Decaluare & detondere ſuper filios deliciarū tuarū &c.) Hoc quod dictū eſt à Lxx. gloria filiæ Iſraël, addētibus filia: Hebræi in fine ſuperioris capituli legūt. Nobis autem quia ſic uoluiſtis, & ſemel ſuſcepimus; incumbit neceſſitas ita interpretari ſcripturas, quomodo legūtur in eccleſia, & nihilominus hebraicam non omittere ueritatem. Dicitur F ergo ad Iſraël, interim ſecundum literam: ut uel decem tribus accipiamus in Samaria: uel in commune, omnē Iſraël quia captiuus ductus eſt populus, & omnis Iudæa ab Aſſyriꝭ Babyloniꝭq́; uaſtata eſt: aſſumāt planctum & plorent filios ſuos. Et quomodo aquila quæ regina eſt auium, certo tēpore amittit pilos, & remanet implumis; ſic etiam Iſraël deponat omnem gloriam ſuam qua ante fuerat circundatus; & plangat filios, hoſtium poteſtati ſubditos, peccatiq́; obnoxios. Quod autem aquila certo tempore ſoleat amittere plumas, & in pſalte-

Pſal.102.a rio ſcriptū eſt: Innouabitur ut aquilæ ſenectus tua. Et comicus ἐν ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ: uiſa eſt, inquit, uere quod dici ſolet, aquilæ ſenectus. Si autem uoluerimus hoc ipſum & de præſenti tēpore Iudaicæ euerſionis accipere; uidebimus omnem gratiam qua quondam apud deum floruit ab eis penitus receſſiſſe. Vbi eſt enim propheta? ubi doctor legis? ubi

Eſa.33.c angelorum præſidia? ubi contra plures à paucis in-

1.Cor.1.c ſperata uictoria? Decaluata eſt Hieruſalem, quæ omnem comam priſtinæ gloriæ perdidit, & filiꝭ eius qui clamauerunt contra dominum, crucifige, crucifige eum: in captiuitatem ducti ſunt. Legi in cuiuſdam commentariꝭ hoc quod dicitur, decaluare & detondere ſuper filios deliciarum tuarum: de conditione humana poſſe accipi: ut dei ad Adam, ſiue ad Hieruſalem cœleſtē dirigatur eloquium. O anima humana; O urbs quondam ſanctorum mater, quæ prius eras in paradiſo, & fruebaris deliciꝭ arborum diuerſarum, & habebas ſpecioſiſſimam co-

G mam; nunc quia proiecta es de ſublimibus & deducta in Babylonem, & ueniſti in locum captiuitatis & perdidiſti comam tuam; radere & aſſume habitū pœnitentis, & quæ prius quaſi aquila uolabas in excelſis plange filios; plange ſobolem tuam, quæ ex te ducta eſt captiua.

Cap. II.

VAe qui cogitatis inutile &c.) Quod in fine capituli iuxta Hebraicū poſuimus: In cœtu domini; ꝓ quo Lxx. tranſtulerunt, in eccleſia domini; iuxta æditionem uulgatā ſequētis capituli principium eſt. Et ideo in illo ſi dominus iuſſerit diſſeremus. Vę igitur uobis Iudæorum cœtus; q & cogitatis malū, & opere conſummatis. Et cubilia ad quieſcēdum data, ſtupris polluitis, & quicquid iniquitatis nocte tracta- H tis: quaſi differre non liceat, ſtatim ut dies claruerit feſtinatis implere; non conſiderantes quod aduerſum dominum fortis eſt manus ueſtra. Et ut doceret ſcriptura quid eſſet quod in nocte cogitarent, & in die facerent, exponit in partibus. Concupierunt agros, inquit, & uiolenter tulerunt; & domos ſubauditur, concupierunt; & quas concupierant, diripuerunt; & non ſolum calumniabātur homines, & domos eorum, ſed poſteros quoq; qui miſericordiam propter ætatem paruulam merebantur, rabido ore uaſtabant. Quia igitur iſta feciſtis & cogitaſtis inutile, & ego dominus cogitabo ſuper familiā iſtam malum: non quod malum ſit quod ego cogito, ſed quod patiētibus malum uideatur quod irrogo, quod ita uos premet, ut colla ueſtra non poſſitis leuare: nec ambuletis ſuperbi: ſcilicet quos tempus captiuitatis oppreſſerit. Tunc dicetur ſuper uos parabola, & miſeriæ ueſtræ uertentur in canticum: Depopulatione uaſtati ſumus, pars populi mei: tēplum, inquit, meum, quod ſolum inter gentes cæteras plus habebam: mutabitur in ruinam. Quomodo à me recedet Aſſyrius, cum reuertatur, ut agros meos ſibi ſorte diſtribuat? Propterea ò familia Iſraël: ſuper quam malum ego cogito, nõ habebis partē in hæreditate iuſtorum. Sed & de extrema captiuitate hoc ipſum accipi poteſt, quod omnia eis euenerint quia dñm crucifixerūt, ita tamen ut Lxx. interpretū æditio differatur. Gloria nanq; filiæ Iſraël decaluata eſt, & attõſa ſuper filiꝭ quõdā delicatiſſimis, & ſi

A & ſi quid deinceps renatum pilorum fuit: alia deinceps raſura & attonſione truncatū eſt. Tunc omnia conſilia eorum uerſa ſunt in laborem, & quæ cogitauerunt mente & anima dormiente, attulerunt eis labores: quæq́; operati ſunt, ſtatim ut lux Chriſti & ultio apparuit, con-

Exod.17.c turbata ſunt. Cum enim legiſſent uiciſſe Iſraël, qñ Moyſes manus leuauit ad dominū: ſuperatum eſſe ab Amalech, quādo Moyſes laſſa brachia deponebat: non leuauerunt ad dominū manus ſuas, ſed oīa in pauperes & plebem domini ſcelera perpetrātes, deſiderauerūt agros, & pupillorū domos diripiebant, ac uirū pariter & uxorē liberosq́; eius & ſubſtantiam depopulabantur. Propterea cogitabat dñs mala ſuper tribum illam:

B nequaq; duodecim tribus, ſed tribum maliciæ & in ſcelere fœderatam: de quibus nõ potuerunt eleuare ceruicem, nec recte incedere. Deniq; uſq; ad præſentem diem ſubditi ſunt Romano imperio, & premūtur captiuitatis iugo, & colla nõ eleuant. Quod aūt ſequitur: ἐξαίφνης, id eſt, ſubito: in Hebraicis uoluminibus nõ habetur, & tamē poteſt cum præſenti loco ita cõgruere, ut dicamus: Propterea hæc dicit dñs: Ecce ego cogito ſuper tribum iſtam mala ſubito, de quibus non poſſunt eleuare ceruices ſuas, & ob id eleuare non poterunt quia tempus malum eſt. Sicut enim mala operati ſunt cõtra dominum Ieſum: ſic mala captiuitatis perpetuæ ſuſtinebunt, & intantam uenient anguſtiam, ut omnia eorum cantica & pſalmi uertantur in luctum; Nihilq́; aliud nouerit populus loqui: niſi hoc: miſeria miſeri facti ſumus. Terra quippe repromiſſionis quæ prius duabus & ſemis tribubus, ſorte diuiſa fuerat trans iordanem: Moyſe mittente funiculum, & poſtea ab Ieſu Naue tribubus reliquis diſpertita: hæc gētibus Romano mēſore diuiſa eſt, & nemo fuit qui prohiberet, quin potius cum uniuerſas obtineāt nationes, nullus eſt ex Iudęis qui antiquum priſtina libertate poſſideat ſolum. Quod ſi tertiā expoſitionem ſequi uoluerimus, de qua ſupra dixerā: ad animā humanā ſermonem dirigi quæ de paradiſo corruens in captiuitatem huius mundi uenerit: uidebimus quod omnis cogitatio noſtra labor & dolor ſit: & cubilia noſtra plena ſint malis, & lux ipſa quæ uidetur mixta ſit tenebris: quæq́; nocte tractemus, in caligine cõplea-

HEB. cit dominus: Ecce ego cogito ſuper familiā iſtam malum, unde non auferetis colla ueſtra, & non ambulabitis ſuperbi: quoniā tēpus peſſimum eſt. In die illa ſuper uos ſumetur parabola, & cātabitur canticum cū ſuauitate dicentium: Depopulatione uaſtati ſumus: Pars populi mei commutata eſt. Quomodo recedet à me, cū reuertatur qui regiões noſtras diuidat. Propter hoc nõ erit tibi mittēs funiculū ſortis in cœtu dñi.

Ne lo

SEP. nus: Ecce ego cogito ſuper tribum iſtā mala, de quibus nõ auferetis colla ueſtra, & nõ ambuletis recti ſubito: quia tēpus peſſimū eſt. In die illa ſumetur ſuper uos parabola: & plangetur planctus in cantico dicentium: Miſeria miſeri facti ſumus: pars populi mei dimenſa eſt in funiculo, & non erat qui prohiberet eum, ut auerteretur: Agri noſtri diuiſi ſunt: ꝓpter hoc non erit tibi mittens funiculum in hæreditate.

In ec

C mus. Quis enim noſtrū ad deum ſanctas eleuat manus ſine ira & cogitatione? Quis nõ deſiderat uillas iſtius ſeculi, oblitus poſſeſſionum paradiſi? Videas alios agros agris & terminos iungere terminis, & paruo hominis corpuſculo rura urbium non ſufficere. Propterea cogitat dñs ſuper nos mala, de quibus noſtras eleuare neqamus ceruices: nec ambulare recti, qa tēpus peſſimū eſt, iuxta Ioānis uerba dicentis: Mundus 1.Ioan.5.d in maligno poſitus eſt. Idipſum ſignificat & illa in euāgelio filia Abrahā nobilis anima; quam ſatanas uinxerat & incuruauerat, & niſi ad aduētum dñi in ſublime erigi ante non potuit, nec ſuū ſuſpicere creatorem. Vnde ſaluator ait: Hanc, inqt, Luc.13.d filiā Abrahæ quā alligauerat ſatanas,

D nõ oportuit ſolui de uinculo iſto die ſabbati? Quia ergo gloria noſtra omnis attonſa eſt & dilatauimus raſuram uel nuditatē noſtram: ſic enim in quibuſdā codicibus inuenitur: miſſi ſunt qui nos plangerent cum Hieremia & ſumerēt ſuper nos parabolam & dicerent cū Apoſtolo: Lugebo multos qui peccaue- 2.Co.12.g runt & nõ egerūt pœnitentiā. Quis enim nõ plāgat uidens humanas animas quaſi uariam ſuppellectilē à dæmonibus & diuerſis uitiꝭ eſſe poſſeſſas? Alius dæmonum mittit fornicationis funiculū: alius auariciæ, ille homicidij, hic periurij lineas tendit: pars populi dei diuiſa eſt in funiculo; & agri quondam ſanctitatis & paradiſi quorum odore delectabatur Iſaac in Iacob filio ſuo; traditi ſunt Aſſyriꝭ regiq́; Babylonio: Et habētibus uulpibus foueas, & uolu- Matth.8.c cribus cœli nidos: filius hominis non habet ubi caput ſuū reclinet. Expoſui iuxta quod mei ingenioli patiebantur anguſtiæ, & primam ab Aſſyriꝭ Babyloniꝭq́; populi captiuitatem, & ſecundam à Romanis: quia dñm crucifixerunt, & tertiam ſpiritualem: qua unuſquiſq; noſtrū cū Adā de paradiſo cecidit: & in huius mūdi captiuitate uerſatur, de qua cū uenerit dñs, eriget eliſos, & ſoluet cõpeditos, & captiuos quondam diaboli, reducet in poſſeſſionem ſuam, & cõplebitur ſermo pſalmiſtæ dicentis: Aſcen- Pſal.67.d dens in altum; captiuam dūxit captiuitatem. Iuxta quam expoſitionem poteſt & de eccleſia quarta captiuitas accipi de qua unuſquiſque egreditur per peccatum, & poſtea ab Eſdra qui interpretatur ad- 1.Eſdre.7.a iutor: id eſt, ſermone dei reducitur in Hieruſalem. עֶזְרָה

Si quis

E Si quis autem in lege domini die ac nocte meditatus maius habuit ſtudium; maius ingenium; ocium, gratiamq́;, & poteſt de præſenti capitulo ꝓbabilius aliquid dicere; nõ inuideo, nõ aſpernor; quin potius cupio ab eo diſcere quod ignoro, & libẽter me diſcipulum profitebor: dummodo doceat, & nõ detrahat. Nihil enim tam facile, ꝗ ocioſum & dormientem, de aliorũ labore & uigilijs diſputare. a ¶ Ne loquamini loquentes &c.) Ne loquamini, inquit, loquẽtes: pro quo interpretatus eſt Aquila: ne ſtilletis ſtillantes: quodã idiomate Hebraico: eloquium ab eo quod fluat, & ad aures ꝑueniat audiẽtium: in ſimilitudinẽ pluuiæ deſcẽdẽtis, ſtillationem uocans. Nolite uos decipere ò domus Iacob, & in conſolationem mutuã dicere: deus bonus

F eſt; non ueniet captiuitas quã timemus. Num larga eius miſericordia; & clementiſſimus ſpiritus, qui late & abũdanter ortus eſt omnibus: tãtum in nobis abbreuiabitur et ſeuerus erit? aut huiuſcemodi ſunt cogitationes eius, quales in hominibus cernimus, ut antiquam teneat iracundiam, & ad uindictam furore ſubito concitetur? Ad quæ reſpõdit dominus: Bonus quidem ſum, & uerba mea ſonant clemẽtiã, ſed ad eos qui recto itinere gradiũtur. Qui autem, non dico olim, ſed heſterno die in cõtumeliam meã ueneratus eſt idola, & quantum in ipſo fuit tyrannica aduerſum me arma corripuit: qui infelicem populum expoliauit auxilio dei, & quaſi deſuper tunicam pallium q́; tulit: qui ſimplices quoſq; credentiũ & acquieſcentes autoritati malorum cõtra me uertit in bellum: nunquid nõ ſtillabit ſuper eum dñs, & apprehendet eum cõfuſio? Hoc autẽ quod nos uertimus, & econtrario populus meus in aduerſarium cõſurrexit: quia uerbum מאתמול & contrarium & diẽ heſternum ſonat: Symmachus apertius trãſtulit ut diceret: ante unam diem populus meus quaſi inimicus reſtitit, ut ſolueret quæſtionem: quod deus non præterita uitia imputaret populo, ſed recentia, & quæ quaſi die commiſſa uiderentur heſterno. Hæc iuxta Hebraicam intelligentiam: cæterum Lxx. interpretes in hoc loco penitus ſibi nõ cohærent. Ad id enim quod præmiſſum eſt, in eccleſia domini nolite flere, quæ conſequentia eſt ut inferatur: non eñ abijciet opprobria quæ dicit, domus Iacob prouocauit ſpiritum domini? Sed & illud quod ſequitur: Si hæ adinuẽtiones eius ſunt; nónne ſermones eius

a HEB. Nẽ loquamini loquentes; nõ ſtillabit ſuper iſtos; nõ cõprehendet cõfuſio, dicit domus Iacob: Nũquid abbreuiatus eſt ſpiritus domini; aut tales ſunt cogitationes eius? nõne uerba mea bona ſunt cum eo qui recte graditur? & econtrario populus meus in aduerſarium conſurrexit; deſuper tunicam pallium ſuſtuliſtis, & eos qui tranſibant ſimpliciter conuertiſtis in bellũ. Mulieres

SEP. In eccleſia domini nolite flere lachrymis, neq; plorent ſuper his: non enim abijciet opprobria. que dicit: domus Iacob prouocauit ſpiritum domini; ſi hæ ſunt adinuentiones eius; nónne ſermones eius boni ſunt cũ eo, & recti ambulauerunt? & prius populus meus inimicitijs reſtitit cõtra pacẽ ſuam; pellem eius excoriauerunt, ut auferrent ſpem contritionem belli. Duces

G ſunt boni cum eo, & recti ambulauerunt; ad poſteriora quid pertinent quæ dicuntur? Et prius populus meus in aduerſarium reſtitit, cõtra pacem ſuam; pellem eius excoriauerunt ut auferrent contritionẽ belli? Videtur aũt mihi ut in loco uel difficillimo ſic poſſe ſenſus reddi uľ exprimi, ſi tamẽ prudens lector noſtræ rationi acquieuerit. Præcipit itaq; eccleſiæ, ut non habeat triſticiam et ſolicitudinẽ ſuper rebus ſeculi, & dãnis quæ in hoc mũdo euenire conſueuerũt, & dicitur habitatoribus eius: ò uos qui eſtis in eccleſia domini ſemꝑ gaudete, & quicqd uobis de dei iudicijs acciderit, gratulamini, nec hoc dico quod flere non debeatis: Beati qꝑe flentes, quoniã ipſi ridebũt: Sed illud admoneo: Luc. 6. d

H ne in his quæ ſunt ſeculi lugeatis. Si quis mortuus fuerit propinquorum; ſi ſubſtantiam fiſcus inuaſerit; ſi corpus uel podagra, uel alius quilibet morbus oppreſſerit; nolite flere: nolite lachrymas fundere; nec conſideretis præſentia ſed futura, & aggrauamini magis quod diutius in hoc tabernaculo mortis habitetis. Quin potius illud cauete, ne inſultetis cadentibus, & alienam ruinam ueſtram ædificationẽ putetis: unuſquiſq; ſe ex ſuis uiribus, non ex imbecillitate alterius metiatur. Alioqui quæ eſt iſta iuſticia, ramos oleaſtri inſultare ramis oliuæ; qui ꝓpter infidelitatẽ ſuã fracti fuerũt, & dicere: domus Iacob ad iracundiã ſpiritum domini ꝓuocauit; interficiẽs prophetas; idola colẽs, dei filium crucifigens? Qui hoc facit non erit ab opprobrio alienus, & ea menſura qua iudicauit iudicabitur de eo, & quomodo ipſe de peccatis loquitur corruentis: ita alius ruinæ illius inſultabit. Sequitur: Si hæ adinuentiones eius ſunt; nónne uerba eius bona ſunt cum eo, & recti ambulauerunt? Quod offendit, ait, Iudaicus populus, ut plenitudo gentium ſubintraret, diſpenſationis dei eſt, ut poſtea credente Iſraël, omnes ſalui fierent, & uniuerſi dei miſericordia indigerent. Vnde & Apoſtolus ad huius loci ueniens quæſtionem: Roma. 11. profundum ſapientiæ & ſciẽtiæ & iudiciorum dei, & abyſſum inueſtigabilem eſſe proclamat. Si ergo adinuẽtiones & cogitationes dei ſunt: frãgi priores ramos oliuæ, & inſeri alios de oleaſtro: nõ debes inſultare ſed timere ne corruas: nec æſtimes in eo te placere deo ſi ſermones, id eſt, ſcripturas illius legas. Tunc ſcripturæ proſunt legẽti; ſi quod legitur opere cõpleatur. Si loquens de ſcripturis poſſis dicere:

A An experimentũ quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? Dñs quippe dabit uerbum euangeli- 2. Cor. 13. d zantibus uirtute multa: et ſuper montem excelſum Pſal. 67. c aſcende qui euangelizas Sion, & leua uocẽ in forti- Eſa. 40. b tudine qui euangelizas Hiruſalẽ. Atq; hoc modo ſermones dei boni ſunt ſi ſecum ſint, hoc eſt, ſi deus nõ deſerat prædicãtẽ, cuius cor labiaq; cõſentiũt. Cæterũ qui confitetur labijs, & cor eius lõge eſt à deo; & narrat iuſticias eius, & aſſumit teſtamentũ per os ſuũ, & peccatorũ ſordibus inquinaẽ, cũ hoc nõ ſunt boni ſermones dei. Nec ſolũ de peccatore, ſed de eo quoq; ꝗ gratiã nõ habet ſpiritualẽ, id eſt, ꝓphetiæ ac doctrinæ, & interpretationis maiorumq́; chariſmatũ: hoc dicendũ eſt, qđ huiuſmodi homo ſi uoluerit elementorũ cauſas fideiq́; ſuę reddere rationẽ: & quare deus ꝗ bonus & creator eſt oĩm ad ſolos tm̃ Iudæos uenerit, & in ultimo iã ſeculo uocauerit nationes: nõ habeat ſecũ bonos dei ſermones, ſed de ꝓpria imperitia etiã ea quæ bona ſunt dei uerba cõtaminet: quæ uerba recte ambulãt & rectas aures requirunt. Et hæc quidẽ dominus præcipit populo ſucceſſori, & eccleſiæ de gentibus

B cõgregatæ, ne inſultet generationi priſtinæ, & aliena nõ ſit ab opprobrijs inſultando. Refert aũt ipſe qui uerus eſt iudex & ſine perturbatione loquitur, quomodo in paſſione ſua Iſraël ei cõtrarius fuerit: & hoc fecerit nõ ꝙ ſuo nocere potuerit creatori, ſed qđ contra pacem ſuam oĩa perpetrarit: Vnde & ad Luc. 19. f Hieruſalẽ ſermo eſt: Si ſcires ea quæ ad pacẽ ſunt tibi. Pace aũt perdita, pellẽ ſuã excoriauerunt, id eſt, tulerunt à ſe dei quo protegebãtur auxiliũ: & quaſi nudas carnes abſq; cute & tegmine reliquerunt: ut quicquid uidebatur eſſe pulchrũ operiẽte deſuper miſericordia dei, hoc illa recedente præberet uidentibus turpitudinem. Recedente aũt pace & auxilio Iudith. 16. a dei quia reſtiterãt domino: de quo dicitur: Dominus cõterens bella, dominus nomen ei: aduerſarijs ſuis reſiſtere non potuerũt, ſed in omni certamine uicti ſunt; nec fuit qui cõtereret aduerſum eos bella naſcentia, iuxta utrãq; perſonã hoſtiũ uel hominum qui eos duxere captiuos: uel aduerſariorũ fortitudinem qui animas eorũ quotidie iugulabant blaſphemando. a ¶ Mulieres populi mei eieciſtis &c.) Interpretatio ſeptuaginta; ſi tamen Lxx. eſt, Ioſephus eñ ſcribit, & Hebręi tradunt, quinq; tantum libros legis Moyſi ab eis translatos & Ptolemæo regi contraditos: tantũ diſcordat in præſenti loco ab Hebraica ueritate: ut nec capita poſſimus ex æquo ponere, nec eorũ ſimul ſñias explicare. Quamobrẽ noſtra primũ translatio diſſeratur, & poſtea ad eoſdẽ ueniemus. Adhuc cõtra populũ dei ſermo eſt, cui ſupra iã dixerat: Ecõtrario populus meus in aduerſariũ cõſurrexit; deſuper tunicã pallium ſuſtuliſtis, quod nõ ſolum hoc egerint, ſed mulieres quoq;, id

a HEB. Mulieres populi mei eieciſtis de domo deliciarum ſuarũ; à paruulis earũ tuliſtis laudem meã in perpetuum.

b SEP. Duces populi mei proijcient de domibus deliciarũ ſuarũ; ꝓpter malas adinuentiones ſuas eiecti ſunt

C eſt, matronas quondam delicatas fecerint captiuas ire; ſiue ſub metaphora urbes Iudææ, quas & ĩ Eſaia filias Sion uocat, eo qđ Sion metropolis fuerit. Eſa. 26. a A paruulis quoq; earũ tuliſtis, inquit, laudẽ meã in perpetuũ; nullus remãſit in populo, cũctis uel interfectis uel captis ꝗ meos pſalmos caneret: ſed & pauci qui ĩ Babylone ſupererant canere ſe nõ poſſe teſtãtur: Pſal. 136. a Quomodo, inquiunt cãtabimus canticum dñi in terra aliena? Surgite itaq; et ite in captiuitatem: quia in hac terra requiẽ nõ habetis, quæ ꝓpter ſcelera ueſtra polluta eſt: & mundari nõ poterit, niſi longũ ſabbatum antea celebrarit. Propterea autẽ dico uobis, nõ habetis hic requiẽ: quia polluta eſt terra ueſtra, et corrumpetur putredine peſſima: captiuitate uidelicet uel Babylonica uel Romana, eo qđ dñi ſanguinẽ hauſerit: iuxta utrãq; eñ hiſtoriæ ueritatẽ intelligi põt. b ¶ Duces ppłi mei &c.) Poteſt hoc & generaliter de Iudaici populi principibus, ſacerdotibus ac phariſæis accipi, ꝗ poſt paſſionem dñi proiecti ſunt de urbe deliciarũ ſuarum, in qua prius laſciuierant ꝓpter malas adinuentiones ſuas: & ſpecialiter de ſtirpe Dauid: quia ſtatim ut natus eſt dñs, defecit princeps ex Iuda, & dux de fœmoribus eius: ueniente cui repoſitũ erat, & expectatione gentiũ apparente. Sed & eccleſiæ quoq; prin-

D cipes qui delicijs affluunt, & inter epulas atq; laſciuias pudicitiã ſeruare ſe credunt: propheticus ſermo deſcribit ꝙ eijciendi ſint de ſpacioſis domibus, lautiſq; cõuiuijs, & multo labore epulis cõquiſitis: & eijciẽdi propter malas cogitationes & opera ſua. Et ſi uis ſcire quò eijciẽdi ſint, euangeliũ lege: In tenebras ſcilicet exteriores, ubi erit fletus & ſtridor Matth. 22. b dentium. An non confuſio & ignominia eſt, Ieſum crucifixũ, magiſtrũ, pauperem atq; eſurientẽ farſis prædicare corporibus: Ieiuniorumq́; doctrinã, rubentes buccas, tumẽtiaq; ora proferre? Si in apoſtolorũ loco ſumus, nõ ſolũ ſermonẽ eorũ imitemur, ſed cõuerſationẽ quoq; & abſtinẽtiã amplectamur. Sanctum utiq; eſt & apoſtolicũ miniſteriũ, uiduis & pauperibus miniſtrare. Nõ oportet, inquiunt, di- Act. 6. a miſſo uerbo dei miniſtrare nos menſis. At nũc non dico pauperes nõ dico fratres, & qui rurſum inuitare nõ poſſint: ex quibus excepta gratia nihil aliud epiſcopalis ſperet manus: ſed militãtes & accinctos gladio, & iudices excubãtibus ante fores ſuas centurionibus & turmis militũ, Chriſti ſacerdos inuitat ad prandiũ. Tota clerici urbe diſcurſant, quęrũt exhibere iudicibus, quæ illi in prætorijs ſuis aut inuenire nõ poſſunt: aut certe inuẽta nõ coëmunt. Nec uero arbitrandum quod generaliter ad omnes hæc dirigatur inuectio: ſed quod eos qui tales ſunt pulſet ſermo propheticus: & cõminetur eis ſupplicia, & tenebras ſempiternas: ut qui pudore & uerecundia non tenentur, agant pœnitentiam ſaltem com-

E minatione pœnarū. a ¶Propinquate montibus æternis.) Aeternos montes uel angelos intelligere poſſumus uel prophetas: de quibus & in pſalmo
Pſal.86.a ſcriptū eſt: Fundamēta eius in montibus ſanctis. Et
Ibi.120.a in alio loco: Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxiliū mihi. Appropinquat aūt æternis mōtibus qui nō in peccatis ſuis à beatorū cōtubernio ſeparatur: quomō Moyſes appropinquabat deo, non loco, ſed merito. Et ad eos qui appropinquabant æternis mōtibus, ipſe do-
Hiere.23.c minus loquebatur: Deus appropinquans ego & non de longe. Montes autē æterni ad diſtinctionē eorū uocantur qui non ſunt æterni: principum ſcilicet huius ſeculi montiū tenebroſorū: qui cū erecti fuerint uelut cedrus Libani, tranſeuntes cum mūdo: locus eorū non poterit inueniri. b ¶Surge & ambula, quia non eſt tibi hic requies.) Iubemur in nullis mūdi rebus putare nobis requiem, ſed quaſi à mortuis reſurgentes ad ſublime tēdere, & ambulare poſt do-
Pſal.62.c minum deum noſtrum, & dicere: Adhæſit anima mea poſt te. Quod ſi neglexerimus, & noluerimus
Ephe.5.d audire dicentem: Exurge qui dormis & eleuare, & illuminabit te Chriſtus: dormitabimus quidem, ſed
F decipiemur: & non inueniemus requiem: quia ubi Chriſtus nō illuminat reſurgentem, quæ uidetur eſſe requies, tribulatio eſt. c ¶Propter immundiciam conſumpti eſtis corruptione.) Pro eo qđ nos diximus, conſumpti eſtis, poteſt iuxta Græcā intelligētiam in Latino ſonare ſermone, corrupti eſtis: ut ſit ordo: propter immūdiciā corrupti eſtis corruptione. Hoc autem ad eos dicitur, qui uoluptati corporis & libidini ſeruientes, nō ſolum animam, ſed corpus quoq; ſuū corrumpunt, uoluptatū amatores magis q̃ amatores dei. Poterat quoq; dicere: ꝑpter immūdiciam corrupti eſtis: & ſenſus etiā abſq; corruptione fuiſſet expletus. Nunc autem quia ait: corrupti eſtis corruptione: ad diſtinctionē mihi uidetur corruptionis ſalutaris dixiſſe: iuxta quā & Apoſtolus loquitur: Et ſi is qui foris homo noſter eſt corrum-
2.Cor.4.d pitur, ſed qui intus eſt renouatur de die in diē. Qui ſemper mortificationē Ieſu portat in corpore ſuo, & exteriorem corrumpit hominē, & carnē imperio animæ ſubijcit, iſte corrumpitur quidē, ſed nō corruptione: quia corruptio illius ſalutaris eſt. d ¶Fugiſtis nemine pſequente.) Ad eos dicitur, qui propter immūdiciam corruptione corrupti ſunt, quod cōſciētia peccatorū etiā abſq; ſupplicijs reſiſtere ho-
Deut.20.b ſtibus et dimicare nō audeant. Vnde et formidoloſi in ſanctorū prælio ne terreant mētes fratrū ſuorū eijciuntur è caſtris, & ex acie repelluntur, & in maledi-
Leui.26.f ctis Leuitici ad huiuſcemodi hoīes ſermo dirigitur: Perſequetur uos folij uox uolantis, & fugietis nullo perſequente. Scio me in cuiuſdam commentarijs

HEB. in perpetuū. Surgite & ite: qa nō habetis hic requiē: propter immūdiciam ſuam corrumpetur putredine peſſima. Vtinā nō e eſſem uir habēs ſpiritū: & mendacium

a SEP. ſunt. Propinqte mōtibus æternis. b Surge et ambula: qa nō ē tibi hic reqes. c Propter immūdiciā cōſūpti eſtis corruptiōe. d Fugiſtis nemine perſequēte. Spiritus

legiſſe, exponentis Ioannis euangeliſtæ principiū: G
Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: hoc quod dicitur, nihil, ad maliciā retuliſſe: rurſumq; ipſam maliciā interpretatū eſſe diabolum: & iſto quaſi gradu, ipſum quod factum eſt ſine Chriſto nihil, diabolum intellexiſſe. Si igitur malicia uel diabolus nihil eſt, & fugerunt qui corruptiōe corrupti ſūt: nullo, id eſt, nihil ꝑſequente, diabolus eos eſt pſequutus in nihili. Quod ſi cui uidetur nimis coactum, & contra ſcripturæ ſimplicitatem artificio potius eloquij q̃ uera interptatione diſſertū: uel priorē uel quā ipſe reperit expoſitionem ſequatur. e ¶Vtinam nō eſſem uir habēs ſpiritū, & mendaciū &c.) Et in hoc capite multum Lxx. interpretes ab Hebraico diſcrepāt. Vnde primum iuxta id quod nobis ab Hebræis eſt traditū exponamus: & poſtea ſi dominus uoluerit de eorū trāſlatione tractabimus. O popule Iudaice, ad quos repromiſſiones, quorum teſtamēta & lex, & ex quibus Chriſtus ſecundū carnem: cui imminētibus Babylonijs uel Romanis dixi: Surgite & ite in captiuitatem, quoniam nō eſt uobis in terra iſta requies: H
quæ ꝑpter immūdiciam ſuam corrumpetur populatione nouiſſima: nō me putetis uolentem loqui, et prædicare gaudentem, quod uenturum uideo: optarem & ipſe anathema eſſe pro fratribus meis, qui ſunt Iſraēlitæ. Vtinam de meo ſenſu loquerer, et ſanctum ſpiritum non haberem: & inter pſeudoprophetas potius computatus, ſolus perirem, & non eſſent uera quæ dico: & tāta multitudo crederet in filium dei & non traderetur æternæ captiuitati. Verum quia propheta ſum & dei ſpiritu loquor: & à diuinitate miſſus, prædico ueritatem. Propterea ſtillabo tibi ſermonem meum in meracum uinum quod te inebriet, & corruere faciat. Me autem ſtillāte & futuræ captiuitatis malum canente, populus iſte meas ſuſcipiet pluuias: hoc eſt, uult, non uult, ſuſtinere habet quæ dico. Et ne me uatem tantorum malorum arbitremini eſſe: nunc quidē ueniet prædicta captiuitas: ut agnoſcatis quia in me ſermo dei loquitur, qui ad omnes prophetas fit: quo reticente propheta non loquitur, & dicit: Veniam, & humanum corpus aſſumam: naſcar de uirgine. Siue ita: Quia in carnis humilitate ueni, & non credidiſtis mihi: ueniam in conſummatione mundi in maieſtate mea cum angelis cæteriſq; uirtutibus, & tunc te totum congregabo Iacob: tunc in unum conducā reliquias Iſraēl, & cum gētium populo in ouili meo pariter copulabo: tunc te muro firmiſſimo ſepiam: & tanta erit credentium multitudo, & inter caulas poſiti gregis tumultuatio, ut uincatur numerus pecorum largitate. Ac ne forſitan putes quia dixi: Ponam illum quaſi gregem in ouili, & quaſi pecus in medio

A medio caularū, de ouibus me loqui: intellige ꝙ oues iſtæ hoīes ſint. Sequitur em̄: Tumultuabuntur à multitudine hoīm. Tumultus, uox plurimorū eſt, & nimiæ multitudinis clamor pariter emiſſus: ne ęſtimemus unius uocē eſſe, ſed oīm cōmunē, laudātiū bonū paſtorē: qui ardua queq; cōplanauerit, & ſuo æquauerit pede: dux itineris eorū ipſe ſit paradiſi ianua, & dicat: ego ſum porta: quo iter diuidēte & præcedēte, & uiæ porta, trāſibit per eū credulū pecus. Paſtor autem iſte & rex eſt & dominus. Vnde ſequitur: Et trāſibit rex eorum coram eis, & dominus in capite eorū. Quod ſi uoluerimus hæc omnia de primo aduentu eius accipere: & totum Iacob & reliquias Iſraēl ad apoſtolos & eā referre multitudinem, quæ in actibus apoſtolorū ſaluata eſt ex Iudæis, non abhorrebit à ueritate expoſitio tractatoris. Hos em̄ uere cōgregauit dn̄s
B in ouile ſuū: & poſuit in medio caularū: & fecit iter ante eos & induxit eos in eccleſiam: & fuit rex eorum corā eis: & eſt dn̄s in capite eorū in perpetuū. a ¶Spūs ſta. mēda. &c.) Nō ut pleriq; æſtimāt ſpūs ſtetit mēdax: ſed ſpiritus ſtatuit mendaciū, legendū eſt, qđ Græce dicitur πνεῦμα ἔστησε ψεῦδος. hoc eſt, τὸ ψεῦδος. Quomodo em̄ in uulneribus putridis, ne cancer ſerpat & emortuū corpus uiuas carnes depaſcatur: medici ſtatuūt uulnus & urūt cauterio, uel puluere καυστικῷ. ita ſpiritus dei finē poſuit mendacio, ne ultra populus dei pſeudoprophetarū uocibus ſubuertatur. Quod aūt ſpūs tam in nouo q̃ in ueteri teſtamento ubicūq; ſine additamēto ponitur in bonam partē intelligatur: & ſæpe diximus, & nūc ex parte
Gal.5.d ponemus, ne cui dubiū ſit: Fructus aūt ſpiritus, cha-
Ibi.6.d ritas, gaudiū, pax. Et: Si ſpiritu uiuimus, ſpiritu &
Rom.8.c ambulemus. Et alibi: Si aūt ſpū opera carnis mortificaueritis, uiuetis. Et in ueteri teſtamēto dans flatū populo qui eſt ī ea: & ſpiritū his, qui calcāt eā: haud dubium ex præcedētibus quin terrā ſignificet. Qui enim calcāt terrena opa, & pedibus ſuis ſubijciunt ea: utiq; nō malū, ſed bonū ſpiritū merentur accipere.
Matt.12.d Ecōtrario malus ſpūs ſemp cū additamēto legitur, ut
Luc.9.c ibi: Cum aūt ſpūs immūdus exierit ab hoīe. Et in a-
1.Reg.16.c lio loco: Increpabit ſpm̄ immundum. Et ſpūs malus inuaſit Saul: & cætera his ſimilia. Spiritus ergo dei qui finē mēdacio poſuit in pſeudoprophetis, ipſe tibi ſtillabit in uinū & ebrietatē. Vinū qđ lætificat cor hominis: & ebrietatē qua inebriatus eſt Noē: &
Cant.5.d de qua dicitur: Comedite amici mei & inebriamini. Hæc aūt omnis læticia & ebrietas ad cōparationem

HEB. mendacium potius loqrer. Stillabo tibi in uinum & in ebrietatē: & erit ſuper quæ ſtillat populus iſte. Congregans cōgregabo Iacob: totū in te unum conducam reliquias Iſraēl pariter. Ponā illū quaſi gregē in ouili: quaſi pecus in medio caularū: tumultuabuntur à multitudine hominum. Aſcendit enim pandens

a SEP. Spiritus ſtatuit mēdaciū. Stillauit tibi in uinum & ebrietatem: & erit de ſtilla populi huius, congregandus congregabitur b Iacob. Cum omnibus ſuſcipiens ſuſcipiā reliquias c de Iſraēl. Ponam auerſionem eorum ſicut oues in d tribulatione. Quaſi gregē in medio cubilis eorū exi- e lient ex hominibus. Aſcende per

ſapientiæ dei, q̃ ut fluuius cœleſtē irrigat Hieruſa- C
lem: ſtilla eſt, & gutta pmodica. Nec dubitabunt ſapientiæ dei ſtillā in hominibus dicere, qui lapidem abſciſſum de mōte ſine manibus legerint: et fatuum Dan.2.g
dei ſapiētius hominibus, & apoſtolos quoq; ipſos 1.Cor.1.d
ex parte cognouiſſe, & ex parte prophetaſſe. Ibi.13.c
De hac igitur ſapiētia, id eſt, de ſtilla Iudaici populi (non enim uenit niſi ad oues pditas domus Iſraēl) cōgregatus eſt Iacob: omīs q ſupplātat Eſau, & eripit primatiua eius ac benedictionem: & anteq; naſcatur adhuc in utero poſitus, plantā piloſi fratris inuadit. b ¶Cū omnibus &c.) Cū, inquit, crediderit gentiū populus, & oīnis orbis ad meā fuerit fidē adductus, & intrauerit gētium plenitudo, tunc etiā reliquiæ Iſraēl ſaluabuntur: nō illæ reliquiæ, de quibus eſt ſcriptū in regnorū libro: Dereliqui mihi ſeptē milia uirorū, qui nō cur- 3.Reg.19.d
uauerūt genua Baal. Et de quibus Paulus: Ergo & Rom.11.
in iſto tpe reliquiæ ſecundū electionē gratiæ ſaluæ D
factæ ſunt: de quibus ſupra hic propheta teſtatur: Et erit de ſtilla populi huius, cōgregandus cōgregabitur Iacob. Sed illæ reliquiæ, q̃ poſtq; oīnes ſuſcepti fuerint, in fine ſuſcipientur à deo. Et de qbus nūc dicitur: Cū omnibus ſuſcipiens ſuſcipiā reliquias Iſraēl: ut iuxta id quod ſupra diximus: Cōcludēs deus omnes ſub peccato, oībus miſereatur. c ¶Ponam auerſionē eorū &c.) Reliquias de Iſraēl quas poſtq; omnes ſuſcepero ſuſcepturus ſum: nūc interim qa uerſi ſunt à me: ponam in tribulatione, & coanguſtabo: & faciā ſedere, ſine ſacerdote, ſine altari, et ſine ꝓpheta: ut quē per beneficia nō ſenſerūt, intelligāt per ſupplicia. d ¶Quaſi gregem in medio cubilis eorū:) ſubauditur ponā. Non ſolū, inquit, auerſio eorum, qua à me auerſi ſunt, ponetur quaſi grex in tribulatione, ſed poſtq; tribulati fuerint, & anguſtię tēpus expleuerint, ponentur in requie, hoc eſt, in cubili ſuo. Et nūc de hominibus cōmigrabunt & tranſcendent humanæ cōditionis ſtatū, & implebūt quod ſequitur: Exilient ex hominibus. Non ſolū aūt illi exilient & abibūt, ſed omnes ad quos fit dei ſermo: & qui humana uitia relinquentes: cōuerſationē diuinitatis imitantur, & audiunt: Ego dixi, dij eſtis, & filij Pſal.81.b
excelſi omnes exilient ex hominibus, & quaſi ferūtur ad cœlum. e ¶Aſcende per diuiſionem.) Pręſens locus quaſi propriū habet exordium & apoſtrophen eloquij prophetalis, ad eum qui ſaluari cupit: cui imperatur ut aſcendat per diuiſionem. Quod quidem manifeſtius fiet, ſi de Geneſi ſum-

E pſerimus exemplū:ubi naſcuntur gemini de Thamar,cū qua Iudas patriarcha cōcubuit.Factum eſt, Gene.38.g inquit,cum pareret & haberet geminos in utero: in ipſo partu unus protulit manū,& tulit obſtetrix & ligauit in manu eius coccinum,dicēs: Hic egrediet prior. Cū aūt cōtraxiſſet manū, ſtatim egreſſus eſt frater eius, & illa ait: Quare diuiſa eſt ꝓpter te maceria? & uocauit nomen eius Phares, פֶּרֶץ qđ interptat diuiſio.Et poſt hæc egreſſus eſt frater eius, ī cuius manu erat coccinū:& uocauit nomen eius זֶרַח Zara: q in lingua noſtra dicit ſemen uel oriens.Oſtēdit ergo ſenior populus,in quo erat ortus & ſemen anteq; de gentibus eccleſia naſceretur manū ſuā in operibus,& poſtea cōtraxit eā: audiēs Eſa.1. per Eſaiam: Manus enim ueſtræ ſanguine plenæ ſunt.Cunq; ille cōtraxiſſet manū,& à iuſticiæ ceſſaret operibus,frater eius egreſſus eſt gentiū populus. F Et ꝓpter ipſum diuiſa eſt ſepes:& deſtruxit dñs atq; ſaluator,ut ille poſſet incedere,parietē qui erat in medio:& maceriā duos populos ſeparantē:& fecit unū gregē,& duos creauit in ſemetipſo in uno nouo homine faciens pacē.Vnde & obſtetrix prophetice loquens dicit ad Phares populum iuniorē: ut quid diuiſa eſt propter te maceria? Si intellexiſtis exemplū de Geneſi,aſcēde qui ſaluari cupis:nequaq; per ueterem populū qui manū contractā habet, ſed per nouum in quo uia Chriſtus eſt,in quo porta Ieſus:per quē ad patrem incedimus:ipſe eñ ſoluit mediū parietem & maceriā, id eſt, obſcuritatem ueterum prophetarū:& omnia antiquæ legis aperuit ſacramenta,& diſſipata incedendi difficultate, uiā oculis omniū reuelauit:ut qui uult pergere nullo irretiatur obice nec obſcuritatis caligine terreat. a ¶Ante faciem eorū &c.)Propterea dixi tibi: Aſcende per diuiſionē qui ſurrexiſti cū Chriſto,& ea quæris quæ ſurſum ſunt:quia angeli ſiue pater & filius & ſpiritus ſanctus diuiſerunt quod uidebatur obſtare:& fecerunt uiā uolentibus ingredi: & quia aperto itinere inuaſerunt iter,nō ſolū ingreſſi ſunt portam,ſed & tranſierunt per eam.Ingreſſi ſunt autem,quia & rex eorū eandē ingreſſus eſt portam,& aperuit eis iter, ut abſq; ulla difficultate graderentur.Ipſe enim dominus ,& rex & paſtor, & uia eſt Ioan.10.b & porta;dicitq;:Ego ſum porta: per me qui fuerit ingreſſus,ſaluabitur: ingredietur & egredietur, & paſcua inueniet. De qua porta & alibi prophetat: Pſal.117.c Hæc eſt porta domini,iuſti intrabunt per eā. Qui-

HEB. pandens iter ante eos:diuident & tranſibūt portam & egredietur per eam.Et tranſibit rex eorū coram eis: & dominus in capite eorum.

Cap. III.

b ET dixi: Audite principes Iacob, & duces domus Iſraël: Nunquid non ueſtrum eſt ſcire iudicium,qui odio habetis bonum,& diligitis malum? qui

SEP. de per diuiſionem. a Ante faciem eorum diuiſerunt & tranſierunt portam,& egreſſi ſunt per eā: & exiuit rex eorū ante faciem eorū;dñs autē princeps erit.

Cap. III.

c ET dicet: Audite hæc principes domus Iacob,& reliqui domus Iſraël: d Non ueſtrū eſt cognoſcere iudiciū, qui odio habetis bonū & quæritis mala?

G cunq; aūt ingreſſus fuerit,non debet in eo ſtatu in quo intrauerat permanere:ſed egrediat ad paſcua, ut in intrando exordium ſit:in exeūdo & in paſcua reperiendo,uirtutū perfectio. Qui ingreditur, adhuc in ſeculo eſt,& ex creaturis intelliget creatorē. Qui aūt egredit, tranſcēdit uniuerſam creaturā: et oïbus q̄ uideri poſſunt pro nihilo cōputatis ïueniet paſcua ſup cœlos, & ſermone dei ueſcetur, & dicet: Dñs Pſal.22.a paſcit me, & nihil mihi deerit , hoc ideo ut intelligeremus euangelicū teſtimoniū:Ingredietur Ioan.10.b & egrediet, & paſcua inueniet:et quod nūc dicitur per prophetam:Et tranſierunt portā, & egreſſi ſunt per eam:qui tamen trāſitus & egreſſio abſq; Chriſto rege noſtro tribui non poteſt,qui rex & dominus eſt,Statim quippe cōnectitur:Dñs autē princeps erit.

Cap. III.

ET dixi:Audite principes Iacob &c.)Manifeſte aduerſum principes Iſraël ſermo eſt,& ſub me- H taphora leonum ſiue latronum crudelitas eorū deſcribitur,quod ſpoliauerint pauperes, & interfecerint eos,& carnes eorū oſſaq; contriuerint:& quaſi in medio ollæ,ſic in urbe Hieruſalē miſerabilē plebem afflixerint:& propter hæc inferatur eis poſtea ſuppliciū in die captiuitatis, uel à Nabuchodonoſor uel à Veſpaſiano & Tito.Et clament ad dominum,& nō exaudiat eos,& abſcondat faciem ſuam ab eis: quia nequiter egerint in ſceleribus ſuis. c ¶Et dicet:Audite hæc &c.)Cū ſuperioribus hæret ſententia.Supra eñ dixerat:Dñs autē princeps erit,& dicet:audite principes domus Iacob, & reliqui domus Iſraël. Pro reliquis domus Iſraël, exceptis LXX.oēs,duces domus Iſraël,tranſtulerūt.Dñs ergo qui uiam fecit populo ſuo,& egreſſus eſt ante faciem eorū,& ipſe eſt princeps itineris ſimplicioris populi,quē gregem uocat:his qui nolūt ſe præuium ſequi,ſed ſuperbiunt: & quaſi iudices populi ueſtigia illius nō ſequunt,cōminatur & dicit:Audi- Act.1.4 te principes domus Iacob & duces domus Iſraël. Quid eſt aūt quod eos cogit audire? d ¶Non ueſtrum eſt,inquit,ſcire iudiciū.)Id eſt, nō meremini dei ſcire iudiciū,quod eſt abyſſus multa:& profundū iuſticiæ eius mens praua nō inuenit. Aut quomodo poteſtis ſcire iudicium dei, qui odiſtis bonū & quæritis malū;qui deteſtamini ſanctos pauperes, & honoratis diuites peccatores? Simulq; conſideremus uerborū ſignificantiā: bona non amare peccati eſt,quanti ſceleris etiam odiſſe? & econtrario

A rio mala non fugere uitij eſt,quantæ impitatis eſt etiā diligenter inquirere? Poſt hæc deſcribit ſæuitia iudicū & in ſubiectos crudelitas. a ¶Diripiētes pellem &c.)Non ſuffecerat ſpoliaſſe ſubiectum gregē,ſed corpora quoq; eorū afflixerūt duro imperio: & oſſa eorū cōtriuerūt: ut quicquid ī eis forte fuerat, frāgerent atq; cōtererent. Quomodo ergo illi ſpoliauerūt populum meū & nudauerūt omi pulchritudine & decore cutis: & carnes & oſſa miſerunt in ollam feruentem,quam rex accēdit Aſſyrius: tradentes gregem meū diabolo,& angelis eius:ſic & ipſi cū uenerit dies ultiōis, clamabūt ad dominū, & nō exaudient: quia nec ipſi rogātes audierāt:et extendēt manus ſuas ad dñm, B & deus auertet faciem ſuā ab eis: qa & illi auerterant à precātibus uultū. Et hæc uniuerſa patient:quia peſſime egerūt in ſtudijs & uoluptatibus ſuis:& nō reges fuere,ſed tyrāni:nec præpoſiti,ſed leones: neq; magiſtri diſcipulorum,ſed lupi ouium:& ſatiauerūt ſe carnibus, & incraſſati ſunt: & ſicut pinguiſſima hoſtia interfectionis & ſupplicijs dñi præparati. Hucuſq; contra principes malos,ſequēs uero ſermo aduerſus pſeudoprophetas eſt & doctores peſſimos: qui populū dei adulatione ſupplantant, pollicentes ſcientiam ſcripturarum. b ¶Hæc dicit dñs &c.) Legimus fuiſſe pſeudoprophetas in Iſraël,qui propter dona pacem,quæ eis data nō erat,prædicabant: & ſi quis munera nō dediſſet,qāuis ſanctus eſſet:iram dei nūciarent illi eſſe uenturam.Vnde nūc dicitur ad eos ꝙ loquantur mendacia,& ſermo eorū non prophetia,ſed diuinatio ſit falſa:neq; habeāt lumen, ſed tenebras & errorē.Cunq; in cōtrarium uerſa fuerint quæ promiſerant,tunc operientur cōfuſione: quia non erat,inquit,reſponſum dei: iam nec dæmones accipient poteſtatē,ut eos ſua fraude decipiāt: muta erunt oracula,tacebit immūdus ſpiritus,& illudere nō audebit.Hoc de pſeudoprophetis,rurſum oratio ꝓphetæ loquētis inducit:illis falſa uaticinantibus,& opertis cōfuſione & ignominia. Ego quæ loquor,à ſancto ſpiritu inſtitutus loquor,& loquor iudiciū domini & uirtutem.Cunq; pſeudoprophe-

HEB.qui uiolenter tollitis pelles eorū deſuper eis: & carnē eorū deſup oſſibus eorū:q comederunt carnē populi mei: & pellē eorū deſuper excoriauerunt: & oſſa eorū cōfregerūt:& cōciderunt ſicut in lebete, & quaſi carnē in medio ollę. Tunc clamabūt ad dñm, & nō exaudiet eos: & abſcondet faciē ſuā ab eis in tpe illo,ſicut nequiter egerunt in adinuentionibus b ſuis. Hæc dicit dominus ſuper prophetas qui ſeducunt populū meū: q mordēt dētibus ſuis: & ꝑdicāt pacē:& ſi qs nō dederit in ore eorū quippiā,ſanctificant

a SEP. la Diripientes pelles eorum ab eis;& carnes eorū ab oſſibus eorū.Sicut deuorauerūt carnes populi mei:& pelles ab eis excoriauerunt:& oſſa eorū cōfregerūt: & conciderūt ſicut carnes ī lebete, & ſicut carnes ī olla: ſic clamabūt ad dñm & non exaudiet eos: & auertet faciem ſuā ab eis in tēpore illo, eo qđ peſſime egerunt in adinuētionibus ſuis. Hæc dicit dominus ſuper prophetas,qui ſeducūt populum meū: & mordent dētibus ſuis: & prædicāt ſuper eū pacem: & non eſt data in ore eorum: ſanctificauerunt

tæ mordeant dentibus,& prædicent pacē, ego abſq; ulla formidine annuncio Iacob ſcelus ſuū & Iſraël peccatū ſuū:quia pro deo uel idola uenerati ſunt, C uel dei filium crucifixerūt.Si aūt iuxta ſeptuaginta quod dicit,de hæreticis uoluerimus accipere,q uere pſeudoprophetæ ſunt:& dicunt, hęc dicit dñs:& dominus non miſit eos,nō errabimus. Illi eñ pplm quondam dei errore decipiunt:& hoc faciūt,ut comedant eos:uel ſimpliciter in accipiendis muneribus,uel myſtice in occiſione animarū eorū:et ꝓmittunt eis pacē & regna cœleſtia,& dicunt: non neceſſe eſt ut uiuas continenter & ſancte: habeto fidē quam docemus, & oñia ꝓmiſſa dñi conſequeris;q̄ loquētes, D magis aduerſum eos irā dñi cōcitāt, & præliū in illos ſanctificāt.Quamobrē ò hæretici q putatis habere uos prophetiam,& imitamini eccleſiam dei,ubi æſtimatis eſſe uiſionem,ibi nox erit,et ubi iactatis uaticinium prophetale, ibi ſpiritus loquetur immundus.Occidet enim ſol iuſticię ſuper huiuſcemodi prophetas,& uidebunt tenebras ſuas & confundentur.Cunq; diuini magis q; prophetæ fuerint cōprobati,ridebunt ſuper ſomnijs ſuis:& populi qui ab eis prius decepti fuerant, contra eos loquentur.Tunc etiam ipſi magiſtri pœnitentiam agent,& nemo eos exaudiet,niſi ego quē offenderant.Et quia clemēs ſum,et nolo mortē peccatoris, Ezech.18.g ſed cupio ut reuertat & uiuat,cū exaudiero eos, dabo eis uirtutē ſpiritus mei: & implebo eos iudicio meo & fortitudine:ut qui prius populū blandimentis decipiebant,poſtea uera annūciando deterreāt: & ad rectam reuocent uiam: & qui cauſa erroris fuerant,incipiant mederi uulneribus quæ intulerant,& eſſe occaſio ſanitatis.Animaduerte in præſenti loco poſſe aliquem docere poſt peccatum, ſi tamen uitia priſtina digna pœnitentia eluerit. Vnde & Dauid poſt adulterium & homicidium loquitur in pſalmo:Aſperges me hyſopo, & mundabor: Pſal.50. lauabis me,& ſuper niuem dealbabor. Nec ſua tantum puritate contentus eſt, ſed infert;Redde mihi læticiam ſalutaris tui,& ſpiritu principali confirma me. Cunq; hoc feceris: Docebo, ait, iniquos uias

E tuas,& impij ad te conuertentur. a ¶Audite hæc principes domus Iacob &c.) Nemo ambigit Hieruſalem propter ſcelera quæ in hoc capitulo deſcribũtur fuiſſe ſubuerſam:& quia ſupra uel ad iudices, uel ad pſeudoprophetas præceſſerat cõminatio:Audite principes domus Iacob & duces domus Iſraël: Et poſt paucos uerſiculos:Hæc dicit dñs ſup prophetas:qui ſeducũt populum meũ:& reliqua:Nũc generaliter & aduerſum iudices,& aduerſum pſeudoprophetas, et contra ſacerdotes,& contra eos ꝗ ſibi dei pollicebantur noticiam,prophetalis ſermo texitur & arguit eos quod propter ſcelera eorũ Siõ quaſi ager aranda ſit: & Hieruſalẽ uelut aceruus lapidũ corruitura,& mõs tẽ- F pli futurus ĩ excelſa ſyluarum. Videmus cõpleta quæ dicta ſunt:oris eloquiũ oculi ꝓbant: ꝓphetię teſtis aſpectus eſt:hoc ipſum teſtimonium & in Hieremiæ uolumi- Hiere.26.c ne ſcribitur,ubi & Micheæ ꝓphetæ fit mentio, & Hieruſalem uaſtitas prædicatur.Iudices & principes domus Iacob, & domus Iſraël,id eſt,& duarũ & decẽ tribuũ:non ſolum iudiciũ non faciebant,ſed abominabant̃ illud: Et omnia recta peruertebant:ne ſaltem parua iuſticia remaneret in ciuitate. Qui ædificauerunt Sion in ſanguinibus,et Hieruſalem in iniquitate,rapinis pauperũ,cæde inſontiũ,occiſione ſanctorũ. Quod ſi quis de principibus uidebat̃ iudicare ꝙ erat rectum:uendebat magis ſententiã, & in muneribus iudicabat.Sacerdotes quoq; non docebant populum,niſi accepto precio:& cũ dicat̃ ad ſanctos:Gratis accepiſtis,gratis date:illi dei reſponſum accepta pecunia proferentes,gratiã dñi auara mercede uendebãt.Et poſt hæc mala non intelligẽtes peccatum ſuũ,quaſi ſceleribus redimerent charitatẽ dei iudices ac ſacerdotes & prophetas dei eſſe ſe memorabant:& ſecũdũ impœnitẽs cor ſuũ dicebant:Dñs in medio noſtrum eſt,& non uenient ſuper nos mala. Quia igit̃ non egerant pœnitentiã: & oĩs populus ſequutus eſt principũ & ſacerdotũ ꝓphetarumq; uitia:Sion quaſi ager arabit̃,& Hieruſalẽ ſicut aceruus lapidũ erit:& templũ quod prius auro argentoq; fulgebat,in ruinas ultimas collabet̃.Hæc cõtra G populũ Iudæorũ,cuius uera captiuitas & extremæ ruinæ: & propter ſuperiora quidem ſcelera: ſed maxĩe ꝓpter effuſionem dñici ſanguinis irrogata ſunt.Vnde & Sion quaſi ager arata eſt:et Hieruſalẽ ĩ tumulos uerſa ſaxorũ: & tẽplũ illud quõdã nobile atq; ſublime, in extremos cineres cõminutum eſt.Si ꝗs aũt hæc quæ de Hieruſalẽ dicunt̃ & de Sion ad eccleſiã transferat: ipſa ẽ em̃ dom⁹ Iacob, & domus Iſraël: ſecundũ illud qd' in Eſaia ſcribitur: Iacob puer meus ſuſcipiam eũ.Et illud Eſa.41.b ad Timotheũ: Vt H ſcias quomodo te 1.Tim.3.d oporteat in domo dei cõuerſari, quæ eſt eccleſia:iſte liquido peruidebit, qd' principes domus Iacob:& reliqui de domo Iſraël: ſiue ut melius in Hebræo ſcriptũ eſt:Iudices domus Iſraël:non ſint alij niſi epiſcopi,presbyteri & diaconi: Qui niſi omni cuſtodia ſeruauerint cor ſuũ:abominant̃ iudicium & uniuerſa recta peruertunt:quando em̃ iuxta perſonam iudicant, & in diſceptatione negocij nõ ualet cauſæ meritũ,ſed reorũ potentia:nónne abominant̃ iudiciũ,& omnia recta peruertũt?Poteſt autẽ & aliter accipi,qd' principes domus Iacob & iudices domus Iſraël abominent̃ deteſtenturq; iudiciũ: dei iudicis ſententiã declinantes:& omnẽ regulam ſcripturarũ malis interpretationibus deprauantes, iſti ædificant Sion in ſanguinibus, & Hieruſalẽ in iniquitate.Cũ em̃ ſcriptura iubeat:Ne inducas impiũ in tabernaculũ iuſtorũ,& uirũ ſanguinũ & doloſum abominet̃ dñs:hi quoſcunq; de aſſeclis ſuis Pſal.5.b ordinant clericos,& uitã eorũ in ſcandalũ populis exponẽtes:rei ſunt infidelitatis eorũ qui ſcandalizant̃. Vñ dicitur expedire homini,ut mola aſinaria liget̃ in collo eius,& præcipitet̃ in profundũ, ꝙ ut Matt.18.a ſcandalizet unũ de minimis eccleſiæ. Cunq; ſacerdotes

HEB. cant ſuper eum prælium: ꝓpterea nox uobis pro uiſione erit:et tenebrę uobis pro diuinatione: & occũbet ſol ſup ꝓphetas: & obtenebrabitur ſup eos dies:& confundent̃ qui uident uiſiones: & cõfundẽtur diuini:& operient uultus ſuos oẽs:quia nõ eſt reſpõſum dei: ueruntamen ego repletus ſum fortitudine ſpiritus domini, iudicio & uirtute:ut annunciẽ Iacob ſcelus ſuum,& Iſra- a ël peccatũ ſuũ. Audite hęc prĩcipes domus Iacob, & iudices domus Iſraël: qui abominamini iudiciũ: & oĩa recta ꝑuertitis: qui ædificatis Sion in ſanguinibus,& Hieruſalem in iniquitate. Principes eius in muneribus iudicabant: & ſacerdotes eius in mercede

SEP. runt ſuper eum prælium: propterea nox uobis erit pro uiſione:& tenebræ erũt uobis ex diuinatione:et occũbet ſol ſup ꝓphetas:& cõtenebreſcet ſuper eos dies:& cõfundent̃ qui uidẽt ſomnia: & irridebuntur harioli:& loquent̃ aduerſum eos omnes iſti: quia nõ eſt ꝗ exaudiat eos niſi ego impleuero fortitudinẽ in ſpiritu dñi,& iudicium & potentiã ut annũciẽ Iacob impietates eius, & Iſraël peccata ſua. Audite hæc duces domus Iacob,& reliqui domus Iſraël:ꝗ abominamini iudiciũ et omnia recta peruertitis; ꝗ ædificatis Sion ĩ ſanguinibus,& Hieruſalẽ in iniquitatibus. Duces eius in muneribus iudicabant: & ſacerdotes eius in mercede

Malac.2.b dotes Malachias propheta angelos uocet,& os eo- A rum oraculum dñi ſit,ſine munerũ acceptione non iudicãt,legentes:Munera excæcant oculos etiã ſa- Deut.16.d pientiũ:& quaſi frenũ in ore auertunt increpationem:& cum dicatur ad apoſtolos:Nolite poſſidere Matth.10.a aurũ & argentum, neque æs in zonis ueſtris ſit:& excutiatur de ſancti uiri manibus etiã labore parta pecunia,uoces domini uẽditant,& de columbis mercantur in templo. Sed & prophetæ Hieruſalẽ in pecunia diuinabãt , neſciẽtes aliud eſſe prophetiam,aliud diuinationẽ: nunq; enim diuinatio in ſcripturis in bonã partẽ accipitur.Nõ Nume.23.d erit,ait,augurium in Iacob,neq; diuinatio in Iſraël. Videbãtur ſibi quidẽ eſſe prophetæ:ſed quia pecuniam accipiebãt,prophetia ipſorũ facta eſt diuinatio.Petrus apoſtolus: Argentũ,inquit,& aurũ nõ Act.3.a habeo:poterat utiq; Simoni mago uẽdere,quod pe- Ibi.8.d tebat:imò poterat ſimulare uẽdentẽ:Spiritus enim B ſanctus nec uenundari,nec emi poteſt:ſed oblatam pecuniã cum offerẽte damnauit.Nunc uideas prophetas Hieruſalẽ nõ habere in ore prophetiam:& in dño requieſcere,& dicere:Nõ ueniẽt ſuper nos mala:quorũ cauſa,ſpeculatoriũ dei hoſtili aratro diuiditur:& locus quondã pacis,ruinis plenus fit:& templũ domini in uepres ſpinaſq; cõuertitur,& eſt habitaculum beſtiarũ.Nec quẽquam moueat illud quod in primo Regũ libro legimus: Saul uolẽtem 1.Reg.9.a ire ad Samuelẽ dixiſſe puero ſuo,ad eum ſe ire nõ poſſe:quia preciũ quod offerret pro uaticinio non haberet,& puerũ reſpõdiſſe:ecce inuẽta eſt in manu mea quarta pars ſicli pecuniæ:& dabo uiro dei,& annũciabit nobis uiam noſtrã:nõ enim ſcriptũ eſt, quod Samuel acceperit:aut quod illi obtulerint:ꝗn potius à propheta paſcũtur,& inuitãtur ad prãdiũ. Sed fac eum accepiſſe,ſtipes magis æſtimãdæ ſunt tabernaculi,ꝙ munera prophetiæ.Siclus em̃ uiginti obolos habet:& quarta pars ſicli quinq; ſunt oboli.Et noſtri igitur ſacerdotes,ſi uolunt uẽdere prophetiã,& colũbas in cathedris ſuis proponere,quas dominus flagello ſubuertit:qui utinã nõ precia uil- Ioan.2.c larum,ſed quinq; obolos acciperent.Hoc ipſum ſonat & in tertio Regnorũ libro,quod uxor Hiero- 3.Reg.14.a boam infirmante filio pergit ad Achiam hominem dei,& defert ei panes & uuas paſſas & uaſculum mellis.Dicitur enim quid ſecũ illa portauerit:& tamen propheta non ſcribitur accepiſſe:quippe cum & corripuerit eam,& uenturũ luctũ prædixerit:licet potuerint hi qui ad hariolos ire conſueuerant (quia multi diuini & harioli erant in Iſraël) mala conſuetudine æſtimaſſe idipſum etiam de prophe- C tis:& uoluiſſe ſanctis uiris offerre, quod diuinis offerre conſueuerant: & tantummodo ſcripturam narraſſe quid illi uoluerint:nec tamẽ intuliſſe quod ipſi aut offerre auſi fuerint, aut prophetæ acceperint.Apoſtolus Paulus: Qui altari,inquit,ſeruiunt, 1.Cor.9.b & de altari participãt,& uiuũt. Permittit̃ tibi ò ſacerdos,ut uiuas de altari,non ut luxuries.Boui trituranti os nõ clauditur. Scimus iſta, & tamen licentia hac Apoſtolus nõ abutitur:& habens uictũ ueſtimẽtumq; contentus eſt:nocte & die laborat manibus ſuis,ne cui grauis ſit.Et 2.Theſ.3.b iurat in epiſtolis,ſe ſancte,& ſine auaricia in Chriſti euangelio conuerſatum:& non ſolum de ſe,ſed de diſcipulis quoque ſuis hoc ipſum aſſerit:quod nullum miſerit,qui ab eccleſijs aut poſſet aliquid, aut uellet accipere.Si autem gratulatur in quibuſdam epiſtolis,& mittentium munera beneuolentiam dei appellat:non tam ſibi congregat quàm D pauperibus ſanctorum,qui erant in Hieruſalem. Sancti autem pauperes,hi erant in Hieruſalem,qui primum in Chriſto crediderant de Iudæis:& proiecti à parentibus & cognatis atque affinibus ſuis, tam poſſeſſiones,quàm uniuerſam ſuppellectilem ſacerdotibus templi ac populo uaſtante perdiderant.Si tales pauperes ſunt,accipiant,Si autem ſub occaſione pauperum paucæ ditantur domus,& in uitro ac uaſe fictili aurum comedimus: aut cum theſauris mutemus & ueſtes: aut pauper habitus non quærat diuitias ſenatorum.Quid prodeſt circa collum ad abſtergendos ſudores linteolum non habere?Quid iuuat eſſe μονοχίτωνας & præferre habitu paupertatem,cum marſupium noſtrum uniuerſa pauperum turba ſuſpiret?Propter hoc,cauſa noſtri qui tales ſumus:qui Sion ædificamus in ſanguine,& Hieruſalem in iniquitate:qui iudicamus in muneribus:qui mercedibus reſpondemus: qui in pecunia diuinamus:& ſuper hoc fictam nobis ſanctimoniam uendicantes dicimus:non ueniẽt ſuper nos mala.Audiamus ſentẽtiam domini quæ ſequatur:Sion & Hieruſalem,& mons templi ſpeculatorium,& uiſio pacis,& templum Chriſti in conſummatione & in fine:quando refrixerit charitas & rara fides fuerit: quaſi ager arabitur & redigetur in tumulos:& erit in excelſa ſyluarum,ſiue in cuſtodiam pomorum:ut ubi amplæ quõdam domus erant,& abſque numero aceruí frugum:ibi uix parua ſit caſula ſeruans ſpeciem ciborum, refectionem animæ non habentium.

HEB. de docebant:& prophetæ eius in pecunia diuinabãt:& ſuper dñm requieſcebãt,dicentes:Nunquid nõ dñs in medio noſtrum?non uenient ſuper nos mala:propter hoc cauſa ueſtri Sion ut ager arabitur:& Hieruſalem quaſi aceruus lapidũ erit:& mõs tẽpli in excelſa ſyluarum.
Cap.

SEP. de reſpondebant : & prophetæ eius in pecunia diuinabant : & ſuper dominum requieſcebant, dicentes : Nónne dominus in nobis eſt?non ueniẽt ſuper nos mala.Idcirco propter uos Sion quaſi ager arabitur,& Hieruſalem ut cuſtodia pomarij erit : & mons dñi in lucum ſaltus.
Cap.

E ET erit in nouiſſimo dierū &c.) Cap. IIII.
Quia principes Iudæorū abominati ſunt iudi-
cium,& omnia recta peruerterāt,& ædificauerant
Sion in ſanguinibus,& Hieruſalē in iniquitate:&
nō ſolum hæc fecerāt,uerum in muneribus quoq;
iudicauerant; & ſa
cerdotes Hieruſa-
lem in mercede re-
ſponderāt:& pro-
phetæ eius in pecu
nia diuinauerāt:&
propter eos Sion,
quaſi ager aratus
erat: & Hieruſalē
in tumulos lapidū
corruerat,& mons
tēpli dei deſolatus
in excelſa ſyluarū.
Idcirco nūc dereli-
cta domo eorum
atq; deſerta,quādo
filius dei egrediēs
Mar,14.e de tēplo ait;Surgi-
Luc.13.g te eamus hinc: &
relinquetur uobis
domus ueſtra de-
ſerta.Angeli quo-
que Ioſepho referē
te dixerūt:Trāſea-
F mus ex his ſedi-
bus:pro mōte Siō
mons dñi eleuatus
eſt:de quo ad prin
cipē Tyri dicitur:
Ezech,28. Et uulneratus es
in monte dñi. Iſte
aūt mons dñi in nouiſſimo dierū oſtēſus eſt quādo
appropinquabit regnū cœlorū.Siquidē in cōſum-
matione ſeculorū in reprobationē peccati,per ho-
ſtiā ſuā ſaluator noſter apparuit:& undecima hora
ad cōducendos operarios uenit.Et completa illius
1.Ioan,2.e paſſione Ioannes loquit:Nouiſſima hora eſt:in ſex
milibus enim annis,ſi quingēti anni per horas diei
ſingulas diuidant:nouiſſima hora cōſequēter dice
tur tēpus fidei gētiū.Et manifeſtus,inquit,erit mōs
dñi præparatus ſuper uertices montiū.Manifeſtus
erit,qui ante fuerat occultus:& præparatus nō ſolū
in mōtibus,ſed ſuper uertices mōtium:Moyſen &
prophetas,qui de eo uaticinati ſunt.Licet eñ oñia
ſancta conſcripſerint,tamē ad cōparationē prophe
tiæ,in qua ſaluatoris aduētū prophetauerūt,humi-
lia ſunt cætera:& nequaq; uſq; ad uerticē mōtium
pertingētia.Et exaltabit,inquit,ſuper colles. Ho-
mo quidē apparuit,& formā ſerui accepit:humilia
uit ſe uſq; ad mortē,mortē aūt crucis:ſed exaltauit
eum pater,& dedit ei nomē,quod eſt ſuper oñe no
mē:& ad cōuerſationē illius uniuerſa uita hominū
cōparata,campi dicuntur & ualles. Ad hunc ergo
montē qui præparatus eſt ſuper uerticē montium:

Cap. IIII.

a ET erit in nouiſſimo
dierum mons domus
domini præparatus in uer
tice montiū,& ſublimis ſu
per colles;& fluēt ad eum
populi;& properabūt gen
tes multæ,& dicent:Veni-
te aſcendamus ad mōtem
domini,& ad domum dei
Iacob: & docebit nos de
uijs ſuis:& ibimus in ſemi-
tis eius:quia de Sion egre-
dietur lex,& uerbum do-
mini de Hieruſalem: & iu-
dicabit inter populos mul
tos;& corripiet gentes for-
tes uſq; in longinquum:
& concident gladios ſuos
in uomeres,& haſtas ſuas
in ligones: nō ſumet gens
aduerſum gentem gla-
dium;& non diſcent ultra
belligerare:

Cap. IIII.

ET erit in nouiſſimis
dierū manifeſtus mōs
domini præparatus ſuper
uerticem montium;& ele-
uabitur ſuper colles;& fe-
ſtinabunt ad eum populi:
& ibunt gentes multæ,&
dicent:Venite aſcēdamus
ad montem domini,& in
domū dei Iacob:& oſtēdet
nobis uiam ſuā,& ambu-
labimus in ſemitis eius:
quia de Sion exiet lex,&
uerbum domini de Hieru
ſalē:& iudicabit inter po-
pulos multos: & arguet
gentes fortes uſq; in lon-
ginquum:& cōcident gla-
dios ſuos in aratra,& ha-
ſtas ſuas in falces,& ultra
nō tollet gens cōtra gentē
gladiū:& nequaq; diſcent
belligerare:

& exaltatus ſuper colles,feſtinabūt:ſiue ut in He- G
bræo habetur,fluent omnes populi:id eſt, in morē
fluuiorū turbæ innumerabiles cōgregabūtur. Fe-
ſtinabunt autē populi,quando in eum pariter cre-
diderint Parthi & Medi & Elamitæ & habitantes Act.2.b
Meſopotamiā, Iu-
dæam,& Cappado
ciam, Pontum &
Aſiam,Phrygiā &
Pamphiliā,Aegy-
ptum & partes Li
byæ,quæ eſt iuxta
Cyrenen & adue-
næ Romani,Iudæi
& Proſelyti, Cre-
tes & Arabes.Nō-
ne uobis feſtinaſſe
uidētur ad montē,
quibus dictum eſt:
Sequimini me, & Matth.4.c
faciam uos piſcato
res hominum: &
protinus ſequuti
ſunt ſaluatorem:
Rurſumq; de Iaco
bo & Ioāne ſcriptu
ra refert:quod reli
cta naui & patre &
fluctibus ſeculi,fe-
ſtinauerint ad mō- H
tem.Et Matthæus
publicanus audiēs:
Sequere me;ſtatim Matth.9.a
cucurrerit. Sed &
illud in euāgelio,
quando ſequutæ
ſunt eum turbæ multæ de Galilæa,& decapoli &
Hieroſolymis,& Iudæa & trans Iordanē,& curauit
eas:feſtinātes populos probat.Populis aūt feſtinā-
tibus gētes quoq; plurimæ ibunt ad mōtem:totus
ſcilicet orbis in eum credēs & dicēt ita,& ad uexil-
lum ſe patibuli mutuo prouocātes:Venite aſcēda-
mus in mōtem dñi. Aſcēſione opus eſt,ut quis ad
Chriſtū ualeat peruenire:& ad domū dei Iacob,ec-
cleſiā,quæ eſt domus dei,colūna & firmamētū ue-
ritatis.Porrò quod Iacob ſaluatorē ſignificet,& ſu
pra diximus:Iacob puer meus ſuſcipiā eum.Sed &
hoc dicēt ad eos qbus loquuti fuerāt:Venite aſcen Eſa.2.a
damus in mōtē dñi,& in domū dei Iacob:& addēt:
Vt oſtēdat nobis uiā ſuā,quam uel in angelis intel
lige eccleſijs præſidētibus,uel in ſcripturis ſanctis,
quæ uiā dñi præoſtēdūt,& eum qui dicit:Ego ſum
uia.Et ambulemus in ſemitis eius:in apoſtolis ſcili
cet per quos in Chriſtū credidimus.De Sion enim
lex egreſſa eſt ſpiritualis,& ad gētes dei ſermo trāſi
bit de Hieruſalē,qui iudicauit inter populos mul-
tos:pater eñ omne iudiciū dedit filio.Et corripiet Ioan.5.a
gētes multas uſq; in lōginquū:dñs eñ apprehēdit
ſapiētes in aſtutia eorum:& cognouit cogitationes Pſal.93.b
ſapientium,

A ſapiētium,quoniā uanæ ſunt. Dijudicat autē inter
populos qui ſalute digni ſint,& qui indigni:& in
eius aduētu omne bellādi ſtudiū cōfertur ad pacē.
Eſa.2.b In aratra gladij mutabūtur:haſtæ cudētur in falces:
gens bellare deſinet cōtra gentē.Nemo pugnare di
ſcet,pugnandi ne-
ceſſitate depoſita.
Tātaq; erit reges,
ut nō ſolū in urbi-
bus, ſed in uiculis
quoq; & agris ſit
unuſq̄ſq; ſecurus:
& hoc fiet, quia os
dñi loquutum eſt.
Ac primū quidem
iuxta literā anteq;
naſceretur nobis
puer:cuius princi
patus in humero
eius, totus orbis
plenus erat ſangui
ne: populi contra
populos, reges cō
tra reges,gētes di-
micabāt aduerſum
gētes. Deniq; etiā
ipſa Romana res
publica bellis lace
B rabatur ciuilibus,
Cinna & Octauio
& Carbone pugnā
tibus,Sylla & Ma
rio,Antonio & Ca
tilina,Cæſare & Cneo Pōpeio,Auguſto & Bruto,
& eodē Auguſto & Antonio: in quorum prælijs
uniuerſa ſanguinē regna fuderūt.Poſtq; aūt ad im-
periū Chriſti,ſingulare imperiū Roma ſortita eſt:
apoſtolorū itineri peruius factus eſt orbis,& aper-
tæ ſunt eis portæ urbiū:& ad prædicationē unius
dei,ſingulare imperiū cōſtitutum eſt.Poteſt quoq;
Ioël,3,b hoc quod dicitur:Cōcident gladios ſuos in aratra,
& haſtas ſuas in falces,& tropologice accipi:ut di-
camus ad fidē Chriſti,iram & effrenata cōuicia eſſe
depoſita,ut mittat unuſquiſq; manū ſuper aratrū,
& nō reſpiciat poſt tergū:& cōtumeliarū iacula ha
ſtaſq; cōfringēs,fructus metere cupiat ſpirituales,
ut laborātibus alijs nos intremus in labores eorū,
Pſal.125.a & dicatur de nobis:Veniētes aūt uenient in exul-
tatione,portātes manipulos ſuos.Nunc nemo pu-
Matth.5.a gnat aduerſus alium,quia legimus: Beati pacifici.
Nemo diſcit cōtēdere in ſubuerſionē audiētiū,ſed
ponit ſilentiū ori ſuo & tacet:quia tēpus malū eſt.
Et requieſcet unuſquiſq; ſub uite ſua,ut premat ui
nū,quod exhilarat cor hominis:ſub uite illa,cuius
agricola pater eſt:& ſub ficu ſua dulcia ſpiritus ſan
cti poma decerpens,charitatē,gaudiū,pacē,& reli-
qua.Hæc aūt omnia accidēt ſecundū utraq; expoſi
tionem,quia dñi uerba ſunt uera:& eius dixiſſe,fe-
ciſſe eſt.Omnes populi ibūt,unuſq̄uiſq; in uia ſua:

HEB. belligerare: & ſede-
bit uir ſubtus uineā ſuā,&
ſubtus ficum ſuā:& nō erit
qui exterreat:quia os do-
mini exercituū loquutum
eſt:quia omnes populi am
bulabūt,unuſquiſq; in no
mine dei ſui. Nos autē am
bulabimus in nomine do-
mini dei noſtri in æternū
& ultra.In illa die,dicit do
minus,cōgregabo claudi-
cantē:& eam quam eiecerā
colligā,& quam afflixerā:
& ponā claudicātem in re-
liquias:& eam quæ labora
uerat in gētem robuſtā:&
regnabit dominus ſuper
eos in monte Sion,ex hoc
nunc & uſq; in æternum.

SEP. belligerare:& requie-
ſcet unuſquiſque ſub uite
ſua:& unuſquiſq; ſub ficu
ſua:& non erit qui exter-
reat:quia os dñi omnipo-
tentis loquutum eſt hæc:
quia omnes populi ibunt
unuſquiſq; uiā ſuam.Nos
autem ibimus in nomine
domini dei noſtri in æter-
num & ultra.In die illa, di
cit dominus, congregabo
eam quæ contrita eſt: &
quæ eiecta fuerat ſuſcipiā,
& quos repuleram:& po-
nam contritā in reliquias:
& repulſam in gētē fortē:
& regnabit dominus ſu-
per eos in monte Sion,ex
hoc nūc & uſq; in ſeculū.

nos uero ambulabimus in nomine dñi dei noſtri in C
ſeculum & ultra.Cunctis,inquiūt,nationibus eun
tibus iuxta errorē ſuū,nos ad montē dñi feſtinaui-
mus,& diximus:Venite aſcēdamus in montē dñi, Eſa.2.a
& in domū dei Iacob,& ambulabimus in nomine
Chriſti dñi noſtri:
quia ipſe eſt mons
qui deus eſt.In die
illa in qua lucebit
ſol iuſticiæ,cōgre
gabit illa quæ fue
rat ante cōtrita:&
quæ expulſa erat
ſuſcipiet:& ad hoc
cōgregabitur con
trita,ut ponatur in
reliquias & dereli-
cta in gentē fortē.
Niſi eñ dominus Roma.9.f
ſabaoth reliquiſſet
nobis ſemen,quaſi
Sodoma eſſemus,
& quaſi Gomorra
ſimiles fuiſſemus.
Sed iuxta Hebrai-
cū pulchre.Cōgre
gabo,inquit,clau-
dicātē & eam quæ
male ambulauerat, D
& ad quam Helias
dixerat: Vſq;quo 3.Reg.18.d
claudicatis, cuius
pes ſcandalizatus
fuerat abſciſſus.Quam eiecerā,& cui dederā libellū Mar.9.g
repudij,colligā:& quam afflixeram captiuitatibus
uarijs,uel tradiderā diabolo & angelis eius. Ac ne
ſtatim nobis diligēs lector opponat,quomodo cō-
gregatā aſſeris claudicātē,& collectā eam quæ fue
rat eiecta,cum Iudæi in infidelitate permaneāt:Au
diat de prima Chriſti dici eccleſia quæ credidit ex
Iudęis:de qua fuerūt & apoſtoli:ſuper qua in Acti
bus apoſtolorum Lucas deſcribit:quod in una die Act.2.g
crediderint tria milia,etiam alibi quinq; milia:& de
quibus Iacobus loquit ad Paulū:Vides frater Pau Ibi.21.d
le quāta milia ſunt de Iudæis credētiū,& omnes hi
æmulatores legis ſunt.Sed & ſignificātiā cōſidera
prophetalē:nō dixit,ponā claudicātem totā ſaluā,
ſed ponā claudicātē in reliquias:ut reliquiæ & ele-
ctio ſaluæ fiant:& eam quæ laborauerat in gētem
robuſtā,in nomē uidelicet Chriſtianum:quod nō
gladius,nō ignes,non tormenta ſuperabunt.Vide
fidem & paſſionē martyrū,& de robuſta gēte non
ambigēs.Et regnabit dñs ſuper eos,id eſt,ſuper gē
tes multas,& ſuper reliquias claudicantis in mon-
te Sion:in eccleſia,in ſpecula,in cōtemplatione uir-
tutū,à præſenti ſeculo,& uſq; in futurū.Si quis au-
tem uoluerit hoc quod dicit, cōgregabo eam quæ
cōtrita fuit,& eiectam ſuſcipiam,& cætera:de ani-
ma humana intelligere: quod ante aduētum Chri-
ſti uarijs

E ſti uarijs paſſionibus uitijsq; ſeruierit: & quaſi erronea, & morbida ouis luporũ fuerit laniata morſibus, nõ errabit: dum tamẽ nouerit eam, quæ contrita fuerat & afflicta ſub dñi poſtea regno futurã, & uicturam in Sion, & ad priſtinum montem boni paſtoris humeris reportandam. Sciendum quoque quod hoc capitulum quod nunc expoſuimus: & huic ſimile de Eſaia: Iudæos & eorum erroris hæredes ad mille annorũ referre imperium Chriſti atq; ſanctorum. Et illud quod dicitur: Omnes populi ambulabũt, unuſquiſq; in nomine domini dei ſui: ita interpretari unamquanq; gentẽ cum idolo ſuo torqueri, & mitti in ignem æterni ſupplicij. Sed ex cõſequentibus arguũtur, non de fine ſeculorũ hoc dici, ſed de primo aduentu Chriſti, in quo colliguntur reliquiæ claudicantis, & gentes ante ſaluantur.
Eſa. 2. a Igitur Eſaias huiuſcemodi poſuit teſtimoniũ: Sermo qui factus eſt ad Eſaiam filium Amos de Iuda & Hieruſalem: quia erit in nouiſſimis diebus manifeſtus mons dñi, & domus dei ſuper ſummitatem montium, & exaltabitur ſuper colles: & uenient ad eum omnes gẽtes, & ibũt nationes multæ, & dicẽt: Venite aſcẽdamus in mõtem dñi, & in domum dei Iacob: & annunciabit nobis uiam noſtrã, & ambulabimus in ea: de Sion enim exiet lex, & uerbũ domini de Hieruſalem: & iudicabit inter gentes multas, & arguet populũ plurimũ: & cõcident gladios ſuos in aratra, & zibynas ſuas in falces: & nõ ſumet gens contra gentem gladium, & non diſcent ultra belligerare. Significanter hic dicitur, quod ſermo dei egrediens de Hieruſalẽ, iudicet inter gẽtes multas, & arguat proprie populũ Iudæorũ. Nos enim quaſi peccatores iuxta operum noſtrorũ mẽſuram iudicabit: illos uero ut impios & negatores non iudicabit, ſed arguet condemnatos. G

Cõmentarij primi in Micheã prophetã finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN SECVNDVM SVPER Micheam prophetam ad Paulam & Euſtochium Prologus.

SEmper inuidis reſpondemus: quia non ceſſat inuidia: & librorum noſtrorum exordia, æmulorum maledicta confutant: qui uulgo iactant me ſterilis ieiuniq; ſermonis, quaſdam ineptias ſcribere: & cum loqui neſciam, tacere non poſſe. Itaq; obſecro uos ò Paula & Euſtochium, ut ad huiuſcemodi latratus claudatis aures: & infantiam (ut dicunt) meam orationibus adiuuãtes, impetretis mihi iuxta Apoſtolum adapertionem oris mei: ut de ſcripturis loquenti adaptari poſſit: Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute mul-
Pſal. 67. c F ta. Moneo autem tauros pingues, qui circundederunt me, ut quieſcant & deſinant maledicere, H
maleſacta ne noſcant ſua: quæ proferentur poſt ſi pergant lædere. Nam quod dicunt: Origenis me uolumina compilare, & contaminari non decere ueterum ſcripta: quod illi maledictum uehemens eſſe exiſtimant, eandem laudem ego maximam duco, cum illum imitari uolo, quem cunctis prudentibus & uobis placere non dubito. Si enim criminis eſt Græcorum benedicta transferre, accuſetur Ennius & Maro, Plautus, Cæcilius & Terẽtius, Tullius quoq; & cæteri eloquentes uiri, qui non ſolum uerſus, ſed multa capita & longiſſimos libros ac fabulas integras tranſtulerunt. Sed & Hilarius noſter furti reus ſit: quod in pſalmos quadraginta fermè milia uerſuum ſupradicti Origenis ad ſenſum uerterit. Quorum omnium æmulari exopto negligẽtiam potius quàm iſtorum obſcuram diligentiam. Verum iam tempus eſt alterum in Micheam librum cudere, & renaſcentia hydræ capita ῥοπάλῳ contundere prophetali.

COMMENTARIORVM HIERONYMI in Micheam prophetam liber Secundus

ET tu turris gregis &c.) Turrem gregis nebuloſam, ſiue ſqualentẽ: quod Hebraice dicitur עֹפֶל: nullam aliam debemus, niſi illã: de qua Eſaias ait: *Eſa. 5. a* Et ædificaui turrem in medio eius, id eſt, uineæ. Vinea autem domini domus eſt Iſraël. Hæc turris quandiu habet torcular, id eſt, altare: & in circumitu maceriã: auxilia uidelicet angelorũ: & nõ ingredit̃ diabolus aper in uineã, non eſt ſqualida, non eſt tenebroſa: ſed à domino lucente ſortita uocabulum, appellatur ciuitas, quæ in monte ſita latere nõ poteſt. *Luc. 19. b* Turris igitur quondam gregis & populi dei: quia peſſimi coloni interfecerunt patris familiæ filium: nunc ſqualida eſt & deſtituta, & ſub nomine Iſraël clamat in Eſaia de terra. Et hęc turris filiæ Sion: ſiue ut Symmachus uertit in Græcũ: Ipſa eſt filia Siõ: & uſq; ad hãc ueniet deus, uel poteſtas prima: quæ poteſtas regnũ eſt filiæ Hieruſalẽ. Venit autẽ ad hãc turrim prima poteſtas, ſiue principatus primus: ille qui dixerat: Ego ſum alpha & ω, principiũ & finis, *Apoc. 22. c*

a ET tũ turris gregis nebuloſa filiæ Sion uſq; ad te ueniet: & ueniet poteſtas prima, regnum filiæ Hieruſalem.

ET tu turris gregis caligoſa filia Sion: ad te ueniet, & ingredietur principatus: primum regnũ de Babylone

A & finis, primus & nouiſſimus. Et qui ex perſona
Prouer. 8. c aſſumpti hominis ait in Prouerbijs: Dominus creauit me in principio uiarum ſuarũ in opera ſua: ſiue ut in Hebræo ſcribit̃: Dñs poſſedit me. קָנָנִי enim nõ creauit me, ſed poſſedit me, habuitq; ſignificat. Et uenit poteſtas prima, & regnũ filiæ Hieruſalem, ut poſt primam fieret & ſecũda: ſicut em̃ ipſe loquitur cõfidẽter: *Ioan. 8. b* Ego ſum lux mundi: ita & diſcipulis ſuis donat ut ipſi quoq; lumẽ uocẽtur mũdi, dicitq; ad eos: Vos eſtis lux mundi. Sed & uineam uerã ſe in euãgelio uocãs: de credẽtibus per Hieremiã loquit̃: *Hiere. 2. d* Ego aũt plantaui te uineam frugiferã totam uerã. Et cum *Ioan. 6. e* ſit panis uiuus de cœlo deſcẽdens: diſcipulis dedit, ut appellẽtur panis. Vnde & apoſtolus Paulus loquitur cõfidẽter: *1. Cor. 10. d* Omnes enim unus panis ſumus.
B In hunc igitur modum ingreditur poteſtas prima & regnum in Hieruſalẽ: ut & credẽtes in ea, poteſtatem faciat & regnum. Hoc quod in quibuſdã libris legitur: Et ingredietur principatus primus regnum filiæ Sion, de Babylone ſciamus additũ eſſe: quia nec in Hebræo, nec apud alios habetur interpretes. Et uidetur mihi quidẽ de captiuitate ſenſiſſe Babylonia, quod populus inde egrediẽs uenerit Hieruſalẽ. Sequitur: Et nũc quare mœrore cõtraheris: ſiue ut in Lxx. ſcriptũ eſt: Et nũc quare cognouiſti mala: ad quam uẽturus eſt, inquit, dñs & poteſtas prima & regnũ? Quare nunc mœrore cõtraheris, aut quare cognouiſti mala? Statim reſpõdetur & dicitur: Quia rex non eſt tibi, & cõſiliarius tuus perijt: quia cõprehẽdit te dolor ſicut parturiẽtem. Aut certe cum hæc omnia habeas, uitio tuo nec regis, nec cõſiliarij mereris auxilium. Quod autẽ ait: Quare cognouiſti mala: illo ſenſu accipiẽdum eſt, quod omnis qui meretur & patitur mala, dicitur noſſe mala & ignorare bona. Iuxta illud quod in
1. Reg. 2. e primo quoq; Regnorũ libro ſcriptũ eſt: Filij Heli,
Eccls. 8. a filij peſtilẽtiæ: nõ cognouerũt deum. Et alibi: Qui
Pſal. 6. c cuſtodit mãdatũ, neſciet uerbũ malum. Et ad peccatores: Recedite à me, inquit dominus, qui operamini iniquitatẽ, quia neſcio uos. Ecõtrario de domi-
2. Cor. 5. d no: Qui cum nõ cognouiſſet peccatum, pro nobis peccatũ fecit: ſubauditur deus pater: rex autẽ & magni cõſilij angelus, ſaluator intelligitur, qui perijt pro populo nõ credente: quem cõprehenderũt dolores ſicut parturientem: putans enim Iſraël obtinere ſe imperium, repẽte uaſtatus eſt. Et quomodo pariens dolorem effugere non poteſt: ſic ille imminentem captiuitatem, & exercitum urbi circundatum uitare & differre non potuit. Legamus ſcripturas & nunquàm inuen iemus ſanctas mulieres, excepta Rachel, cum dolore peperiſſe: quæ quia in *Gene. 35. b* uia erat, & in hippodromo, id eſt, equorũ curſu, qui in Aegypto uenũdantur, filium peperit doloris: quẽ poſtea uocauit pater filium dextræ. Eua eiecta de paradiſo & audiens: In *Ibi. 3. c* doloribus paries: peperiſſe deſcribit̃ in dolore. Vxor *1. Reg. 4. d* Phinees cõtracta: nec ſe erigẽs, ſicut illa quam in euãgelio diabolus alligauit: *Luc. 13. d* peperit poſtq; ceptam archam dei populiq; cognoſſet ruinam. Sara autem quia ſancta erat, & ei defecerant muliebria, nato Iſaac dicit: Riſum mihi fecit dominus: *Gene. 21. a* quicũq; enim audierit, cõgratulabitur mihi.
Dolores igitur qui obtinuerũt turrem gregis, dolores inferi ſunt & dolores mortis: qui circundederunt quidẽ & uallauerũt etiam ſaluatorem: ſed nequaq; eum obtinere potuerunt: ſicut ipſe loquitur in pſalmo decimoſeptimo: Circundederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis cõturbauerũt me, & dolores inferi uallauerunt me. Quidam putant turrem ſqualentem, ſiue tenebroſam & filiam Hieruſalem, de cœleſti Hieruſalem intelligi, quæ ſit mater ſanctorum: de qua & Apoſtolus ait: Acceſſiſtis ad Sion montem & ciuitatem dei uiuentis, *Heb. 12. f* Hieruſalem cœleſtem: quæ tandiu ſqualet, quãdiu filij ſui non reducuntur ad eam: & rex & conſiliarius non ſit in ea: & dolores ſicut parturientem apprehendant eam: quod fruſtra peperit uidens tãtos filios interfectos. D
a ¶Dole & ſatage filia Sion quaſi parturiens: quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis &c.) Cui præcipitur ut doleat ſiue parturiat: & poſtea infertur, uiriliter age: non fruſtra præcipitur, ſed ut dolores patiẽter ferens, egrediatur de ciuitate, & habitet in campo ſiue in regione, & ueniat uſq; ad Babylonem: & cum pro peccato ſuſtinens captiuitatẽ fortiter tulerit quod illatum eſt, tũc liberet eam dominus, & redimat deus ſuus de manu inimicorũ ſuorum: ut poſtq; fuerit liberata, inſultantibus dicat: Noli inſultare mihi inimica mea quia cecidi, reſurgã: & ſi enim ambulauero in tenebris, dñs lux mea eſt: iram domini ſuſtinebo: *Infra. 7. b* quoniã peccaui ei, donec iuſtificet cauſam meã, & faciat iudicium meum, & educat me in lucem: & uidebo iuſticiam eius, & aſpiciet inimica mea, & operietur C

HEB. Hieruſalem. Nunc quare mœrore contraheris? nunquid rex non eſt tibi, aut conſiliarius tuus perijt: quia comprehendit te dolor quaſi parturientem. a Dole & ſatage filia Sion quaſi parturiẽs: quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione: & uenies uſq; ad Babylonem, ibi liberaberis: ibi redimet te dominus de manu inimicorum tuorum. Et nunc

SEP. Babylone filiæ Hieruſalem. Et nunc quare cognouiſti mala: nunq̃d rex nõ erat tibi: aut cõſiliũ tuũ perijt: quia obtinuerunt te dolores ſicut parturientẽ? Dole & uiriliter age filia Sion, quaſi pariẽs: q̃a nũc egredieris de ciuitate, & habitabis in cãpo: & uenies uſq; ad Babylonem: inde liberabit te: & inde redimet te dominus deus tuus de manu inimicorũ tuorum. Et nunc

E rietur ignominia.Vnde & in pſalmis congrua uoce cãtatur:Non in perpetuũ iraſcetur,neq; in æternum cõminabitur dñs, (Pſal.102.b) Quod aũt:Dole & uiriliter age:ad ſalutẽ dolentis pertineat,& agẽtis uiriliter: Ieſus quoque filius Naue teſtis eſt, cui dñs dicit: (Ioſue.1.b) Confortare, & uiriliter age. Dolet autẽ & agit uiriliter filia Sion:quia excalciata & nuda egreſſa eſt de ciuitate,& captiua ducẽda eſt in cãpum Sennaar, & futura in Babylone donec Zorobabel ueniat,& Eſdras qui interpretatur adiutor: & de manu Chaldæorum liberet eam. Quod cũ iuxta literã manifeſtum ſit,intelligere mihi uideť,animam propter peccatum de eccleſia pulſam,& inimico & ultori cõtraditã F in interitũ carnis: ut ſpiritus ſaluus fiat,exire de ciuitate:quam fluminis impetus lætificat:& habitare nõ in monte,ubi prius fuerat:ſed in campo,in quo Aſſyriorũ uagatur exercitus,& eſſe in cõfuſione uitiorũ ſuorum: & poſtq; habuerit cõpedes,& traxerit molã, farinã (Luc.15.d) Babylonijs fecerit,in ſemet reuerſam dicere:Quãti mercenarij patris mei ſaturantur panibus, & ego hic fame pereo:& ad paternã domum poſtea reuertentem ſuſcipi à clementiſſimo patre,& redimi de manu duriſſimi domini.Ponamus exẽplũ,ut quod imperať filiæ Sion & dicitur: Dole & uiriliter age quaſi pariens:nõ ad pœnã,ſed ad utilitatẽ illius re- (Gal.4.c) feramus. Loquitur Paulus ad Galatas: Filioli mei quos iterum parturio,donec Chriſtus formetur in uobis.Et tãdiu doluit quãdiu parturiuit:donec eos rurſum per pœnitẽtiã generaret,qui per delictum perierãt.Puta medicũ febricitãti,uel uulnerato dicere:Dole & uiriliter age,ſuſtine ſitim, porta cauterium,ut certior ſanitas cõſequatur. a ¶Et nũc cõgregatæ ſunt &c.)O Hieruſalẽ,ò filia Sion,quæ uenies uſq; in Babylonẽ,& ibi liberaberis:& redimet te dominus de manu inimicorũ tuorum:nunc interim cõgregatæ ſunt ſuper te gẽtes multæ,quæ quaſi de adultera loquũtur,& dicunt:Lapidetur,& aſpiciat in eam oculus noſter.Siue ut in Lxx.ſcriptum eſt:inſultemus & gaudeamus,& deſpiciãt ſuper Sion oculi noſtri:& nõ cognouerũt dñi uoluntatẽ atq; conſiliũ:quia propterea aduerſum te cõgregatæ ſint nationes ut cõteras eas,quaſi fœnum uel ſtipulã areæ.Surge igitur filia Sion,& in cornibus

a HEB.Et nũnc cõgregatæ ſunt ſuper te gentes multæ quæ dicũt:lapidetur & aſpiciat in Sion oculus noſter.Ipſi autem nõ cognouerunt cogitationes domini;& nõ intellexerunt conſilium eius:quia congregauit eos,quaſi fœnũ areæ: Surge & tritura filia Sion: quia cornu tuum ponam ferreum: & ungulas tuas ponã æreas: & cõminues populos multos;& interficies domino rapinas eorum;& fortitudinẽ eorum domino uniuerſæ terræ.

Cap.

SEP.Et nunc congregatæ ſunt ſuper te gentes multæ dicentium:inſultemus: & uideãt in Sion oculi noſtri:ipſi autem neſcierunt cogitationes domini: & non intellexerunt conſiliũ eius:quia congregauit eos, ut manipulos areæ. Surge & tritura eos filia Sion: quia cornua tua ponam ferrea:& ungulas tuas ponam æreas:& comminues populos multos:& uouebis domino multitudinẽ eorum, & robur eorum domino uniuerſæ terræ.

Cap.

G ferreis,quæ tibi dare me ſpondeo:atq; in ungulis æreis,quas acceptura es:uentila & contere populos,& interfice eos domino uniuerſæ terræ. Tali enim uictima & tali ſacrificio delectatur. Hæc Iudæi,necdum expleta cernentes,in futuro ſibi Chriſti pollicẽtur aduẽtu:& dicũt uniuerſas nationes Iudaico populo ſeruituras:ipſumq; imperium Romanorũ, quod ſub nomine interpretantur Edom,conterendũ eſſe ungulis ſuis & cornibus uentilandum. Quod quàm ſtultũ ſit,ex omnibus ſcripturis facile cõprobatur: ſed hoc alterius temporis eſt. Nos ergo qui non occidentem literã, ſed ſpiritum uiuificantem ſequimur, dicimus aduerſum filiam Sion quæ interpretatur eccle- H ſia,multas nationes dæmonum congregari: & in præſenti ſeculo,quod in maligno poſitũ eſt inſultare:& in occiſione filiorum eius gaudere,neſcientes cogitationes domini:nec eius conſilium agnoſcentes,Si enim cognouiſſent,nunquàm dominum (1.Cor.2.b) maieſtatis crucifixiſſent. Congregabit itaque eos quaſi manipulos areæ:ut quicquid ſpinoſum habere uidebantur & aſperum,uacuumq; & leue,ungulis ſuis conterat,& cornibus uentilet:& purum remanens frumentum,in domini offeratur donaria. Quid autem in eo ſignificet quod ait: Et comminues populos multos,& conſecrabis domino multitudinem eorum,& robur eorum domino uniuerſæ terræ:Legamus Numeros & Ieſu Naue,& primum Regnorum librum:& uidebimus quomodo de ſubiectis gentibus, cum uniuerſa perierint in ore gladij aurum & argentum:& tam de hominibus,quàm de iumentis certus prædæ numerus domino conſecratus ſit.Deniq; & Achor qui de ana- (Ioſue.7.d) themate Hiericho aliquid eſt furatus conturbauit populum:& ex peccato ualli nomẽ impoſitum eſt Emek Achor:id eſt, uallis tumultus ſiue turbarũ. (עֵמֶק עָכוֹר) Vt autem ſcias iuxta Lxx.interpretes, qui dixerunt:conſecrabis domino multitudinem eorum,& robur eorum domino uniuerſæ terræ:in bonam partem debere accipi conſecrationem: Theodotio pro multitudine,munera trãſtulit,id eſt,δῶρα:quinta æditio, emolumentum, id eſt, ὠφέλειαν:Symmachus,lucrum eorum,id eſt τὸ κέρδος αὐτῶν.

Cap. V.

A NVnc uaſtaberis filia latronis:obſidionẽ poſuerunt ſuper nos:in &c.tribus Iſraël &c.) Non quod una tribus percutiat maxillã alterius:ſed qđ alij percutiant tribus Iſraël in maxillam. Pollicitus quidem tibi ſum ò filia Sion:quod uenturum ſit tẽpus quo cornu tuũ ponã ferreũ:& ungulas tuas æreas: & comminuta dæmonũ multitudine offeras quicqd illi ante poſſederãt dño uniuerſæ terræ. (Rom.11.d) Sed qa hoc tũc futurum eſt quãdo ſubintrauerit gentium plenitudo:& omnis Iſraël ſaluatus fuerit:nunc interim ꝑ meritis tuis uaſtare:ſiue ut in Hebræo habeť, cõ- (Philipen.3.d) cidere.Nequaq; enim iuxta Apoſtolũ uocaris circuncíſio:ſed cõciſio,nec te appello filiam meam,ſed latronis filiam:quod Hebraice dicitur בַּת גְּדוּד:id (Matth.21.b) eſt diaboli ad prædandum ſemper accincti.Feciſti enim domum meã ſpeluncam latronum:repugnaſti aduerſum me:& filij tui obſidionem poſuerunt ſuper me:& ſuper filium,& ſpiritum meum.An nõ B contumelia trinitatis eſt:quãdo in uirga & calamo: te faciente,percuſſere Romani caput iudicis Iſraël, (Mat.26.g) dicentes: Prophetiza nobis Chriſte: quis eſt qui te (Ioan.18.d) percuſſit:ſiue quãdo unus de miniſtris tuis percuſſit eum in maxillam, dicens:Sic reſpõdes pontifici? Hoc iuxta hebraicum: cui interpretationi Aquila & Symmachus & Theodotio,& æditio quinta conſentiunt,Iuxta Lxx.autem multo aliter ſenſus eſt:et quaſi à proprio intelligitur exordio.Nunc obſtruitur ſynagoga obſtructione:& dicẽt qui in ea clauſi fuerint:Anguſtiam poſuit ſuper nos:& Romanis poteſtatibus ſubditæ,percutiẽtur in maxilla tribus (Eſa.3.a) Iſraël.Abſtulit enim dominus de Iudæa & de Hieruſalem,fortem & ualidum,& ſapiẽtem architectũ, & intelligentẽ auditorẽ:& uiæ eius uſq; hodie clauſæ ſunt & obſeptæ:nec poteſt egredi de captiuitate: ſed duriſſimo premitur imperio. Si autem iuxta ſuperiorem ſenſum uoluerimus de eccleſia dictum accipere:Nunc obſtruetur filia obſtructione:illud de Oſee ꝓferamus exemplum:in quo adultera loqui- (Oſee.2.a) tur:Vadam poſt amatores meos qui dabant mihi panes meos,& aquam meam,& ueſtimenta mea,& linteamina mea,oleum meum, & omnia quæ mihi proſunt.Et poſtea deus uolens impedire cogitationem peſſimam:non eam facit quod deſiderat adimplere:ſed obſtruit uias eius, ne conſequatur amatores ſuos, & amplius fornicetur. Ait quippe: Pro- (Vidẽ ſecundum Lxx.) pterea ecce ego obſtruam uias eius in ſudibus:& obſepiam uias eius:& ſemitam ſuam non inueniet: & perſequetur amatores ſuos, & non apprehendet

Cap. V.

a NVnc uãſtaberis filia latrõis: obſidionem poſuerũt ſuper nos:in uirga percutiẽt maxillam iu- b dicis Iſraël. Et tũ Bethlehem Ephrata paruulus es in milibus Iuda;ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël,& egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis.

Propter

Cap. V.

NVnc obſtruetur filia obſtructione: anguſtiam poſuit ſuper nos:in uirga percutiẽt ſuper maxillam tribus Iſraël.Et tu Bethlehẽ domus Ephrata nequaq; minima es ut ſis in milibus Iuda:ex te mihi egredieť:ut ſit in principem Iſraël:et egreſſus eius ab initio ex diebus ſeculi.

Propterea

eos:& quæret eos,& non inueniet,& dicet:Vadam & reuertar ad uirum meum priorem:quia bene mihi erat. C Animaduerte opus domini profeciſſe:Adultera enim non inueniens uiam ſuam, nec ualens pergere quò uolebat:neceſſitate obſtricta ad maritum reuertiẽ priorem:& confitetur, melius ſibi in domo uiri eſſe prioris:q; quondam apud amatores ſuos fuerat: tribulationibusq; & plagis Iſraël eruditur. Vnde & ad Dauid ſub typo Chriſti myſtice dicitur: Si (Pſal.88.c) dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis nõ ambulauerint: ſi iuſticias meas ꝓphanauerint,& præcepta mea non cuſtodierint:uiſitabo in uirga iniquitates eorum, & flagellis peccata eorum,miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo. Tribulationem ergo poſuit deus ſuper filiam Iſraël:& percutient eã angeli,qui plagis præpoſiti ſunt in maxilla. Ac ne forte neſcires quę eſſet filia quæ obſtruitur obſtructione, & ponitur in anguſtia,ſtatim infertur,& dicitur, tribus Iſraël. Nos D autem ſumus Iſraël qui mente cernimus deum,ad quorum diſtinctionem Apoſtolus loquitur: Vi- (1.Cor.10.d) dete Iſraël ſecundum carnem, nunq; enim uocaret carneum Iſraël, niſi ſciret eſſe etiam ſpiritualem. b ¶Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es &c.) In euangelio ſecũdum Matthæum, cum Magi de oriẽ- (Matth.2.d) te ueniſſent,& Herodes à ſcribis quęreret,ubi nam Chriſtus dominus naſceretur, reſpondiſſe narrantur:In Bethlehem terra Iuda:qui prophetę teſtimonium addentes,dixerunt:Et tu Bethlehem terra Iuda,nequaquam minima es in ducibus Iuda, ex te enim egredietur dux,qui regat populum meum Iſraël.Quod teſtimonium, nec Hebraico, nec Lxx. interpretibus conuenire,me quoq; tacente perſpicuum eſt:& arbitror Matthæum uolẽtem arguere ſcribarum & ſacerdotum erga diuinæ ſcripturæ lectionem negligentiam,ſic etiã poſuiſſe, ut ab eis dictum eſt,Sunt autem qui aſſerãt, in omnibus penè teſtimonijs quæ de ueteri teſtamẽto ſumũtur,iſtiuſmodi eſſe errorem,ut aut ordo mutetur,aut uerba, & interdum ſenſus quoq; ipſe diuerſus ſit, uel apoſtolis,uel euãgeliſtis non ex libro carpentibus teſtimonia, ſed memoriæ credentibus quæ nonnunq; fallitur.Exponamus ergo Hebraicũ: Et tu Bethlehem,id eſt,domus panis, (בֵּית־לֶחֶם) quæ uocaris Ephrata,minima quidem es in ciuitatibus Iuda, & tantis milibus comparata uix paruus es uiculus, ſed ex hoc paruo uiculo egredietur Chriſtus, q eſt dominator in Iſraël.Ac ne putes eum de genere Dauid tantum

E eſſe,cui repromiſi,dicens;De fructu uentris tui po=
Pſal.131.b nam ſuper ſedem meam,carnis aſſumptio diuinam
non impedit maieſtatem,de me enim natus eſt ante
omnia ſecula,& temporum conditor, in tempore
Ibi.109.d non tenetur.Ipſe eſt cui & in alio pſalmo dixi;Ante
Ioan.1 luciferũ genui te.
In principio enim
erat uerbum & uer
bũ erat apud deũ,
& deus erat uerbũ.
Hoc erat in princi
pio apud deum.Et
idcirco egreſſus ei⁹
ab initio à diebus
æternitatis. Quod
autẽ Bethlehẽ ipſa
ſit Ephrata , liber
Geneſeos oſtendit,
in quo ſcriptura cõ
Gen.35.c memorat; Mortua
eſt Rachel,& ſepulta in uia Ephrata,hæc eſt Bethle=
hem.Et in utroq; nomine ſignificat ſacramentum:
Domus enim panis dicitur, propter panem uiuũ,
אֶפְרָתָה qui de cœlo deſcendit.Et Ephrata,quod interpreta
tur furorem,propter Herodis inſaniam, quia illu=
ſus à Magis iratus eſt ualde,& mittẽs uniuerſos oc
cidit infantes in Bethlehem & in omnibus finibus
eius à bimatu & infra,ſecundum tempus quod ex=
quiſierat à Magis, & propter plurimum ſanguinẽ
F audita eſt uox in excelſo,planctus & ululatus Ra=
Hiere.31.c chel flentis liberos ſuos.Legimus iuxta Lxx.dum=
taxat interpretes in Ieſu Naue,ubi tribus Iudæ ur=
Ioſue.15 bes & oppida deſcribuntur, inter cætera etiam hoc
ſcriptum,Thæco,& Ephrata,hæc eſt Bethlehem,&
Phagor,& Aetham,& Culon,& Tami,& Soris, &
Caræm, & Gallim,& Bæther,& Manocho ciuita=
tes undecim,& uiculi earũ,quod nec in Hebraico,
nec apud alium inuenitur interpretem, & ſiue de
ueteribus libris eraſum ſit malicia Iudæorum , ne
Chriſtus de tribu Iuda ortus uideretur,ſiue à Lxx.
additum,nequaꝙ liquido cognoſcẽtes, certũ quid
Iudic.19.a nouimus. Nihilominus & de libro Iudicum hoc
ipſum poſſumus approbare,quod Bethlehem in tri
bu Iuda ſit,ſcriptũ eſt enim;Et fuit uir Leuites ha=
bitans in lateribus domus Ephraim, & accepit ſibi
mulierem cõcubinam de Bethlehem Iuda, & irata
eſt ei cõcubina ſua, & abijt in domum patris ſui in
Bethlehem Iuda.Pulchre autem dicitur in Bethlehẽ
Iuda,ad diſtinctionem eius Bethlehem quæ in Gali
læa ſita eſt,ſicut in eodem Ieſu uolumine reperi.Po
teſt Ephrata in lingua noſtra ſonare, καρποφόρον,
uberem atq; frugiferam, & id ipſum oſtendere in
myſterio, quod & domus panis. a ¶Propter hoc
dabit eos &c.)Quia de Bethlehem quæ eſt Ephrata
egreſſus eſt Chriſtus dominator in Iſraël, & egreſ=
ſus eius non eo tantum fuerat tempore quo uiſus
in carne eſt, ſed ab initio æternitatis, ſiue ab initio
ſeculi;Quia ſemper ipſe locutus eſt per prophetas,
& ſermo dei factus eſt in manu eorum;Ideo dabit

a HEB. Prôpter hoc dabit
eos uſq; ad tẽpus in quo
parturiens pariet, & reli=
quiæ fratrum eius conuer
tentur ad filios Iſraël. Et
b ſtâbit & paſcet in fortitu=
dine domini , in ſublimi=
tate nominis domini dei
ſui,& conuertentur , quia
nunc magnificabitur uſq;
ad ter

SEP. Propterea dabit eos
uſque ad tempus parien=
tis,pariet & reliquiæ fra=
trum reuertentur ad fili=
os Iſraël. Et ſtabit , & ui=
debit,et paſcet gregem ſu=
um in fortitudine domi=
nus, & in gloria nominis
domini dei ſui erunt,quia
nũc magnificabũtur uſq;
ad ter

Iudæos,eoſq; regnare permittet uſq; ad tempus pa G
rientis,quãdo completur illud; Lætare ſterilis quæ Eſa.54.a
non paris,erumpe & clama quæ non parturis, quo ſecũdũ Lxx
niam multi filij deſertæ magis ꝗ eius quæ habet ui=
rum.Cum enim ſterilis pepererit ſeptem, & quæ
multos habuerat fi
lios,fuerit infirma=
ta,& delicto popu=
li Iudaici, plenitu=
do gentium ſubin=
trauerit, tunc om=
nis Iſraël ſaluus fi=
et, & reliquiæ fra=
trum eius ad filios
Iſraël cõuertentur,
& aduenĩẽs Helias
propheta quod in=
terpretat̃,deus do=
minus,cõuertet cor
da patrũ ad filios, Luc.1.b
& cor filiorũ ad patres ſuos,& nouiſſimus populus
iungetur antiquo,ut uere filij Abrahã appellentur,
cum in eum crediderint quẽ uidit Abraham, & læ=
tatus eſt.Quod eſt autem tempus in quo ſterilis pa Ioan.8.g
riet? Vt reor illud de quo Eſaias loquitur;Tempo= Eſa.49.b
re acceptabili exaudiui te,& in die ſalutis auxiliatus
ſum tibi.Quod & Paulus intelligens de Chriſti tẽ=
pore prædicatum,ait;Ecce nunc tempus acceptabi 2.Cor.6.a
le, ecce nunc dies ſalutis. Hoc ipſum puto & illud
myſtice demonſtrari, quod in Eccleſiaſte ſcriptum H
eſt;tempus pariendi,& tempus moriendi,quod eo Eccles.3.a
tempore quo ex ſterili natus eſt gẽtilium populus,
filios amiſerit ſynagoga.Poteſt autẽ & aliter intelli=
gi;Dabit dñs templum & Hieroſolymam, & Iudæ=
os uſq; ad illud tempus quo uirgo pariet, quæ poſt
quã pepererit,& natus paruulus acceperit ſpolia Sa
mariæ,& uirtutem Damaſci,interfecto populo Iu=
dæorum,reliquiæ Iſraël ſaluabũtur.Et fratres Chri
ſti,id eſt apoſtoli conuertentur ad prophetarum &
patriarcharum fidem,qui uenturum Chriſtum an=
nunciauerunt, & complebitur pſalmi uaticinium:
Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij ; & cætera quæ Pſal.44.d
ſequunt̃. b ¶Et ſtabit & paſcet in f.&c.) Poſtꝗ ſol
iuſticiæ egreſſus fuerit à ſummitate cœlorũ, & ꝑue
nerit uſq; ad terminos eorũ,& pepererit pariens,&
reliquiæ fratrũ eius cõuerſæ fuerint ad filios Iſraël,
tũc ipſe dñs ꝗ prius ambulabat,& cũ his ꝗ in itinere
erant poſiti,nec dum habebat fixũ gradum;ſtabit &
paſcet eos in fortitudine dñi,ut poſſint dicere;Do= Pſal.22.a
minus paſcit me,& nihil mihi deerit;ĩ loco paſcuæ,
ibi me collocauit;ſuper aquas refectionis enutriuit
me, animam meam conuertit. Paſcet autem eos,
non ſolum in fortitudine domini, ſed in ſublimita=
te nominis domini dei ſui;quando dicit ad patrem;
Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo quos dediſti Ioan.17.b
mihi, ut ſint unum ſicut & nos ; quando eram cum
eis, ego ſeruabam eos in nomine tuo ; quos dedi=
ſti mihi,cuſtodiui & nullus ex his perijt.Et conuer=
tẽtur,ſiue ut melius interpretatus eſt Symmachus,
habi=

A habitabunt,יָשָׁבוּ enim uerbum Hebraicũ utrunq;
ſinificat.Habitabunt autem in eccleſia domini,quia
magnificatus eſt Chriſtus uſq; ad terminum terræ.
Siue iuxta Lxx.quia magnificabũtur ipſi cũ paſto=
Pſal.18.a re ſuo uſq; ad extremum terræ ; ut in omnem terrã
exeat ſonus eorũ,
& in fines orbis ter
ræ uerba eorum.
a ¶Et erit iſte pax
&c.) Quãdo uene
rit diabolus,qui in
terpretat̃ ἐνθώμωρ,id
eſt,arguẽs atq; cor
ripiens ſuper terrã
regionemq; credẽ
tium,& eorũ quos
paſcet dominus in
fortitudine,& ĩ ſub
limitate nominis
domini dei ſui, &
eos calcauerit tri=
bulatiõibus uarijs,
& domos anima=
rum noſtrarum,id
eſt, corpora quaſi
ſuperbus aſcenderit atq; depreſſerit , & tamen nihil
nos à Chriſti charitate ſeparauerit. Tunc Chriſti
pax;ſiue ipſe Chriſtus erit in nobis , & dicetur de
ſancto;Nihil ꝓderit inimicus in eo. Ponamus exẽ=
B plum;ut quod dicimus poſſit manifeſtius fieri.Ve=
2.Cor.11.e nit Aſſyrius ſuper terram quondam Pauli;& aſcen
dit ſuper regionem eius , quando fuit in laboribus
ſupra modum;in plagis abundantius;in carceribus
nimis;in mortibus frequẽter;quãdo à Iudęis quin=
quies quadragenas una minus accepit ; ter uirgis
cæſus eſt;ſemel lapidatus eſt;nocte & die in profun
do maris fuit;in periculis latronum,periculis in fal=
ſis fratribus,periculis ex genere, periculis ex genti=
bus;ſed in his omnibus uincebat propter illum qui
dilexerat eum.Et ideo implebatur pace,quia imple
tus fuerat contumelijs. Iudæi in aduentu Chriſti,
quem ſibi ſimulãt;hæc omnia iuxta literam futura
eſſe cõtẽdunt. b ¶Et ſuſcitabimus ſuper eũ &c.)
Vbi nos poſuimus primates homines,& in Hebrai
co ſcriptũ eſt אָדָם נְסִיכֵי ; Symmachus interpreta=
tus eſt χριστούς hominum;Theodotio & quinta ædi=
tio,principes hominũ;Aqla,graues uel conſtitutos
homines;id eſt, κατεσαμένους. Rurſum in eo ubi ego
& Aquila tranſtulimus,in lanceis eius,ut ſubaudia
tur terræ Nemroth;Symmachus uertit,ἐντὸς πυλῶν
αὐτῆς ; id eſt,intra portas eius;Theodotio, in portis
eorum;Quinta æditio,ἐν παραξίφεσιν αὐτῶν, quod nos
poſſumus dicere in ſicis eorum ; In Hebræo autem
poſitum eſt בִּפְתָחֶיהָ. Tunc igitur erit pax,cum re=
liquiæ fratrum Chriſti conuerſæ fuerint ad filios
Iſraël;& uenerit Aſſyrius in terram noſtram,& ad=
iuti à domino,eum qui noſtras domus calcare cu=
piebat,uelociter cõtriuerimus ſub pedibus noſtris.
Ipſe em̃ dñs ait;Suſcitabimus ſuper eum ſeptem pa

HEB. ad terminos terræ.
a Et êrit iſte pax : Aſſyrius
cum uenerit in terram no
ſtram,& quando calcaue=
rit in domibus noſtris. Et
b ſuſcitâbimus ſuper eũ ſe=
ptẽ paſtores ; & octo pri=
mates homines, & paſcẽt
terram Aſſur in gladio;&
terram Nemrod in lan=
ceis eius , & liberabit ab
Aſſur cum uenerit in ter=
ram noſtram, & cum cal=
cauerit in finibus noſtris.
Et erunt

SEP. ad terminos terræ.
Et erit hæc pax ; Aſſyrius
quãdo ſuperuenerit in ter
ram ueſtram,& cũ aſcẽde
rit ſuper regionẽ ueſtram.
Et conſurgent ſuper eũ ſe
ptem paſtores : & octo
morſus hominum,& pa=
ſcent Aſſur in gladio ; &
terram Nemroth in fo=
uea eius;& liberabit te Aſ
ſur,cũ uenerit ſuper terrã
ueſtram, & cum aſcẽderit
ſuper terminos ueſtros.
Et erunt

ſtores;& octo primates hominum , uel morſus ho= C
minum,Suſcitabimus autẽ ego & filius meus & ſpi
ritus ſanctus,iuxta illud quod in Geneſi ſcriptũ eſt;
Faciamus hominem ad imaginẽ & ſimilitudinẽ no Gene.1.b
ſtrã.Et in Abdiæ principio;Surgite & aſcendamus
aduerſus eã in præ
lio. Septem paſto=
res,omnes patriar=
chas & prophetas
& ſanctos uiros ar
bitror eſſe, qui heb
domadi;id eſt,uete
ri ſeruierint inſtru=
mẽto.Octo autem
morſus hominum,
ſiue octo primates
homĩes,& ut Sym=
machus interpreta
tus eſt,χριστούς ; uni=
uerſos noui teſta=
menti,qui ab Apo
ſtolis uſq; ad hanc
ætatem momorde
rint Aſſyriũ & ſuis
dentibus lacerauẽ=
rint.Vnde & in Eccleſiaſte præcipit̃;ut demus par= Eccles.11.a
tes ſeptem, demus & octo. Et in templo Ezechiel; Ezech. 40.
quod interpretatur eccleſia & cœleſtis Hieruſalem,
ſeptem & octo gradibus aſcenditur. Et in pſalterio
quindecim gradus ſunt quibus per Hebdomadem D
& ogdoadem ad canendas deo laudes ſcãdimus.In
octaua die celebratur circunciſio ſpiritualis, & in tẽ
plo Iudæorum deſtruitur ſabbatum,& quidam pſal
mi pro octaua inſcribuntur;Iſti igitur ſeptem paſto Heb.4.b
res & octo morſus hominum,paſcent Aſſur in gla= Matth.10.d
dio.Viuens enim & efficax ſermo dei,& acutus ſu=
per omnem gladium bicipitem;miſſus eſt ab eo qui בְּפִתְחֶיהָ
uenit gladium mittere ſuper terram, ut diuidantur
duo in tres. Et terram Nemrod, qui interpretatur
tentatio deſcendens;paſcent in fouea eius;gigantis
enim & uenatoris & ſuperbientis cõtra dominum
terra;non eſt in montibus,ſed in foueis. Iſte cecidit
quaſi fulgur de cœlo,& ſemper uerſat̃ inter beſtias,
& quia uenator eſt, infructuoſa ligna luſtrat & ſyl=
uas.Quantum ego poſſum in mea recolere memo=
ria;nunquã uenatorem in bonam partem legi. Iſma
hel & Eſau uenatores fuerunt, & præceſſerunt in
typo populi Iudaici;quorum alter filius Aegyptiæ
eſt ambulans iuxta carnem & iuxta carnem uiuens.
Alter primitiua propter lenticulam perdidit,& be=
nedictionibus fratris inuidens,fugat eum in Meſo
potamiam. Redacta ergo terra Nemrod in foueis
ſuis;Qui enim fodit foueã,incidet in eam;& qui la= Prouer.26.d
cum aperuit & effodit eũ,incidet in foueã quã fecit, Pſal.7.d
& reuertetur dolor eius in caput eius;& ſuper uerti
cẽ eius iniquitas eius deſcẽdet.Et confoſſo Aſſyrio
à ſeptẽ paſtoribus,& octo morſibus ; liberauit nos
Chriſtus de manu Aſſur;qui uenerat ſuper terram
noſtram,& calcare cupiebat terminos Iſraël. Quod
 aũt

E autem Symmachus ait: Et paſcent terram Aſſur in gladio & regionem Nemrod intra portas eius, hoc ſentiēdum eſt, quod in domo ſua alligetur fortis & uulneretur aduerſarius. Et iuxta Aquilā & quintā æditionem, ſicis & lanceis ſeptē paſtorum, & octo chriſtorum hominum confodiatur. a ¶Et erūt reliqæ Iacob in medio populorū &c.) Liberatis nobis de Aſſur qn̄ uenerit ſup terram noſtram, & aſcēderit ſuper terminos noſtros, & liberatis à dn̄o qui ſuſcitauit ſuper eū ſeptem paſtores & octo morſus hominum; reliquiæ Iacob, quos apoſtolos intelligimus, & primā de Iudæis eccleſiā; erunt in medio populorū multorum, quaſi ros à dn̄o cadens. F Ardebant em̄ ignitis diaboli iaculis corda populorum. Et oēs gentes adulterātes à deo, habebāt corda quaſi clibanus igne ſuccēſus. Vnde ros à dn̄o, cadēs,
Dan.3.c factus eſt ſanitas infirmorum. Et quod in Anania, Azaria & Miſaël legimus, qđ ſpiritus roris ſibilantis fornacē ignis extinxerit. Hoc de oībus generaliter ſentiamus, quod in medio uniuerſarū gentiū doctrina apoſtolorū, quaſi ros à dn̄o ſit aſperſa. Quod aūt ſequit̄: Et ſicut agni ſuper gramen, ut nō cōgregēt quiſquā neq; ſit in filijs hominū; de his accipiamus, qui de gentibus credere noluerunt: quod ſint ſuper eos Apoſtoli & reliquiæ Iacob, ſicut agni carpentes gramen, & herbā dētibus demetētes. Et hoc facient: ut qui angeli eſſe noluerunt, ſpiritualē accipientes rorem: nequaq; inter homines cōgregētur: neq; in parte rationabili deputentur: ſed dicatur de
Pſal.72.d eis: In labore hominum nō ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Et erunt reliquiæ Iacob in medio gētium, quaſi leo in iumētis in ſaltu: & quaſi catulus leonis in gregibus ouium. Dn̄s enim Ieſus, de
Gen.49.b quo in Geneſi ꝓphetatur: Catulus leonis Iuda: de germine fili mi aſcēdiſti, accubans dormiſti ut leo & quaſi catulus leonis. Et in alio loco: Accubans requieuit ut leo: & quaſi catulus leonis, qs ſuſcitauit eū? Dedit & Apoſtolis ſuis qbus dixerat: Ite bapti-
Matth.28.d zate oēs gentes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: ut quomodo leoni nemo poteſt reſiſtere in iumentis, & catulo leonis in ouibus: ita illi de manu G Aſſyrij, & de manu diaboli liberati: raperēt iumēta & pecora: homines quippe & iumenta ſaluos faciet dn̄s. Et raperēt, nō ut interficerēt, ſed ut diuiderēt: hoc eſt ab infidelibus ſepararēt: & nō eſſent qui eis reſiſterent. Leone aūt & catulo leonis ita in iumētis & in ouibus peruagāte: manus dei exaltat̄ ſuper eos: q uel deum uel reliquias Iſraël ante tribulauerant. Et oēs inimici eius diſperdent̄: nō ꝗ pereāt inimici & eſſe deſiſtant: ſed qa in eo, ꝗ inimici ſunt pereant. Sicut Theſſalonicē-
2.Theſſ. ſibus ſcribit̄: Quē dn̄s Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. Hęc interfectio nō abolitionem ſignificat: ſed ceſſationē peſſimæ uitæ, qua male ante uiuebant. H Deniq; infert: Et deſtruet illuſtratione aduētus ſui. Nūq; aūt deſtrueret ſi interfectio abolitionē ſonaret, cū iam eſſe ceſſaſſet: Ita & hic inimicorum conſumptio, iuxta prouerbia Salomonis accipit̄, in quibus ſcriptū eſt: Interitus impijs hoſpitabit̄: nō erit perpetuus, nō eos rediget ad nihilū: ſed hoſpitabit̄ apud eos q̄diu quæ in illis eſt impietas cōſummatur. Deus enim creauit hominē, ne interiret, & mortē non fecit. Poſt hæc ſequit̄: Et erit in die illa, qn̄ eleuata fuerit manus tua ſuper hoſtes tuos, O Iſraël, & omnes inimici tui perierint: interficiam equos tuos de medio tui; id eſt, de principali cordis tui laſciuientes impetus, & equorū more ruptis uinculis proruentes: & currus tuos quibus tibi in uitijs tuis placebas, & peccata peccatis conſocians, quaſi triumphans in quadrigis ferebaris. Et diſperdā ciuitates terræ tuæ: Non enim ædificaſti urbem quā lætificat impetus fluminis dei: & quæ in mōtibus ſita eſt, & cœleſtem Hieruſalē: ſed quā ædificauerat Cain. Vnde dicuntur ciuitates terræ, operibus terrenis extructæ. Et auferam, inquit, omnes munitiones tuas: diuitias ſcilicet & pompā ſeculi: & rhetorum eloquentiā, dialecticorūq; tendiculas: in qbus tibi uelut in munitionibus cōfidebas. Et auferā maleficia tua de manibus tuis: quibus uel ipſe decipiebaris ab alijs, uel deceptus alios decipiebas, & loquentes ſiue pronūciantes nō erunt tibi. Nūc loquentibus

a HEB. Et erūnt reliquiæ Iacob in medio populorū multorum, quaſi ros à domino: et quaſi ſtillæ ſuper herbam, quæ nō expectat uirū, & nō præſtolatur filios hominū. Et erunt reliquiæ Iacob in gētibus, in medio populorū multorū, quaſi leo in iumētis ſyluarū, & quaſi catulus leonis in gregibus pecorū: q cum tranſierit & cōculcauerit & ceperit, & non eſt qui eruat: Exaltabitur manus tua ſup hoſtes tuos: & oēs inimici tui interibūt. Et erit in die illa, dicit dominus: auferam equos tuos de medio tui, & diſperdam quadrigas tuas: & perdam ciuitates terræ tuæ:

SEP. Et erunt reliquiæ Iacob, in gētibus, in medio populorū multorū quaſi ros à dn̄o cadens, & quaſi agni ſuper gramen, ut nō congregetur quiſq;, neq; ſit in filijs hominum. Et erūt reliquiæ Iacob in gētibus, in medio populorum multorū quaſi leo in iumentis, in ſaltu: & quaſi catulus leonis in gregibus pecorū: quō ſi pertranſeat & diuidēs rapiat, & nō ſit qui eruat: Eleuabitur manus tua ſuper eos q tribulant te: & oēs inimici tui perdentur. Et erit in die illa, dicit dn̄s: interficiam equos tuos de medio tui, & diſperdā currus tuos: & ſubuertam ciuitates terræ tuæ

A quentibus & pronunciantibus plenus eſt orbis: loquuntur quæ neſciunt, docent quæ nō didicerunt: magiſtri ſunt cum diſcipuli ante non fuerint. Cum ergo docuerit deus hominē ſciētiam, ceſſabūt falſæ præſumptiones, & peruerſa doctrina tolletur. Et diſperdam ſculptilia tua & titulos tuos de medio tui. Sculptilia noſtra ſunt, quæ à loquētibus facta ſunt: uel quæ ipſi fingimus nobis. Vnde præcipi-
Exod.20.d tur in lege, ne nobis ſculptile facia-
Leuit.26.d mus: & ne titulos in tera noſtra pona-
Deut.5.d mus. Et nequaq; ultra adorabis opera manuū tuarū. Infelix humana cōditio & inſipientiæ plena atq; erroris: ſcit de ſuo ſēſu dogmata eſſe compoſita: nō ignorat à ſe eſſe idolum ſimulatū, & pro deo adorat opera manuū ſua-
B rū, & curuatur homo, ut deceptus decipiat. Additur in promiſſione quæ dirigitur ad reliquias, id eſt, ad ὑπόλιμμα Iacob: Et ſuccidam lucos de medio tui: & diſperdā ciuitates tuas: ut omnia ligna ſyluarum, & lucos quos in tēplo dei plantari prohibitum eſt, & ciuitates male extructas, quas antea uocauerat ciuitates terræ, deſtruat atq; conſumat. Poſtq; autē hoc fecerit reliquijs Iacob: tunc conuertetur ad gentes quas depaſti ſunt Apoſtoli quaſi agni gramen. Et quia rorem ſermonis recipere noluerūt: faciam, inquit, in ira & in furore ultionem in gētibus pro eo
Pſal.6. quod audire noluerunt. Vnde & propheta ait: Domine ne in furore tuo arguas me: neq; in ira tua corripias me. Hoc iuxta Lxx. interpretes, quia intelligentia ſpiritualis eſt, & debuimus ſenſum cum ſuperioribus capitulis iungere, diſputatum ſit. Cæterum Hebræi iſtiuſmodi delirамēta ſomniāt: poſtq; ſeptem quos fingunt, & quos uolunt paſtores: & octo principes homines Aſſyriū uicerint: & terram Nemrod in gladijs ſuis pauerint, & hoc factum fuerit cum in terram Iudæ ante Aſſyrius uenerit: Tūc ueniente, inquiunt, Chriſto: omnes reliquiæ Iacob quæ potuerint de gētibus ſupereſſe: erunt in benedictione, quaſi ros à domino ueniens, & quaſi pluuia ſuper herbam: & nequaq; ſperabunt in hominibus, & in filijs hominum: ſed in deo. Et erūt in medio gentium atq; populorū ſanguinarij atq; crudeles, & de ueteribus quōdam ſe dominis uindicātes, quaſi leo in iumētis ſyluarū, & quaſi catulus leonis C in gregibus pecorum, & nullus erit qui poſſit eorū robori reſiſtere: Tūc exaltabitur ò deus, uel ò Iſraël manus tua ſuper Aſſyrios: & oēs hoſtes & inimici tui, qui nunc te poſſident interibunt. In illa uidelicet die quādo de gētibus fueris liberatus auferam equos & quadrigas tuas, quæ in medijs urbibus tuis ſūt. Nō quod equos et quadrigas tūc habuerit Iſraël, ſed Aſſyriorum equos & quadrigas quæ in medio urbiū tuarum uerſantur: & diſpdam omnes ciuitates tuas, & munitiones quas idolis dedicaſti: Et auferam magos & hariolos de terra tua: & perire faciā omnia ſculptilia & ſtatuas tuas, & non adorabis ultra opera manuū tuarū: Euellā quoq; atq; ſubuertam D omnes lucos tuos, & ciuitates tuas q̄s idolis dedicaras. Cumq; hoc tibi fecero: & ita placatus fuero, ut quicquid in te mali eſt auferatur: tunc etiam in furore & in indignatiōe mea ulciſcar te de uniuerſis gentibus, quæ meū noluerunt audire ſermonem. Reſpōdeat hoc loco carneus Iſraël: utrum facta dicat hæc an futura? Si facta cōmemorat, præbeat hiſtoriā: det autoritatē ueterum librorum: doceat, cunctas gentes & Aſſyrium Iſraëli quondam fuiſſe ſubiectum. Si autem ſe uana ſpe ludens futurum putat eſſe quod dicitur: quando Chriſtus uenerit, quæ tūc de Iſraël idola auferentur quæ modo non colit? qui ſuccidentur luci, quos nō habet? quæ urbes ſubruētur, quæ olim ſubrutæ ſunt? qui tollētur harioli, quos cum non habeat, nec habere ſe glorietur: tamen tanto tempore derelicta eſt filia Sion: & ſedet ſine altari: & ſine ſacerdotibus, & alijs fruges eorum comedētibus: ipſi ſiccis faucibus ſibi futura promittunt quæ neſciunt. Cap. VI.

AVdite quæ dominus loquitur &c.) Pro fortibus fundamētis terræ quæ Lxx. καὶ αἱ φάραγγες θεμέλια τῆς γῆς, id eſt, & ualles fundamenta terræ, interpretati ſunt: Symmachus & Theodotio tranſtulerunt: & antiqua fundamenta terræ. Quinta autem æditio ipſum Hebraicum poſuit איתנים: fundamenta terræ. Prima igitur uox prophetæ eſt: Audite quæ dominus loquitur. Deinde deus loquitur ad prophetam: Surge contende iudicio aduerſum

HEB. tuæ: & deſtruā oēs munitiones tuas: & auferam maleficia de manu tua: & diuinationes non erunt in te. Et perire faciā ſculptilia tua, & ſtatuas tuas de medio tui, & non adorabis ultra opera manuum tuarum: Et euellā lucos tuos de medio tui, & cōteram ciuitates tuas: & faciā in furore & in indignatione ultionē in cunctis gentibus, quæ nō audierunt. Cap. VI.

a AVditē quæ dn̄s loquitur: Surge contende iudicio aduerſum montes, & audiant colles uocem tuam. Audite montes iu

SEP. ræ tuæ: et auferā oēs munitiones tuas: Et auferam maleficia tua de manibus tuis: & qui loquuntur nō erūt in te, & diſperdam ſculptilia tua, & ſtatuas tuas de medio tui, & ultra non adorabis opera manuum tuarum, & ſuccidam lucos de medio tui, & demoliar ciuitates tuas, & faciam in ira, & in furore ultionem in gentibus, pro eo quod non audierunt. Cap. VI.

AVdite quæ dominus locutus eſt: Surge iudicare apud montes, & audiant colles uocem tuam. Audite mōtes iudiciū

HEB. tes iudicium domini, & fortia fundamenta terræ; quia iudicium domini cum populo ſuo: & cum Iſraël dijudicabitur. a Pôpule meus quid feci tibi, & quid moleſtus fui tibi: reſponde mihi: quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo ſeruientiũ liberaui te, & miſi ante faciem tuã Moyſen & Aaron & Mariam.

Popule

SEP. iudiciũ dñi & ualles fundamēta terræ; quia iudicium domini aduerſus populũ ſuũ & cũ Iſraël iudicabitur. Populus meus quid feci tibi; aut quid cõtriſtaui te; aut in quo moleſtus fui tibi; reſpõde mihi: quia eduxi te de terra Aegypti; & de domo ſeruitutis redemi te, & miſi ante faciem tuam Moyſen & Aaron & Mariam.

Populus

E montes; & audiant colles uocem tuam. Rurſum ꝓpheta, ſicut ei fuerat imperatum, montibus loquitur; & non ſolum montibus, ſed ad fortia quoque fundamenta terræ, & dicit: Audite montes iudicium domini, & fortia fundamēta terræ. Cauſamq; reddit, quare eos compellat audire: Quia iudicium domini cum populo ſuo, & cum Iſraël dijudicabitur. Pro montibus ad quos propheta loquitur; & pro fortibus fundamētis terræ, colles & ualles Lxx. tranſtulerunt; id, ut mihi uidetur, intelligentes, quod populus nihil dignũ montium auditione fecerit, ſed uel collibus qui inferiores ſunt à ſublimitate montium, uel uallibus in ima dimerſis. Surge, inquit, iudicio contende apud montes, & audiant colles uocem tuam. Iubetur ſurgere qui uel ſedet, F uel iacet, uel dormit, uel mortuus eſt, ſecũdum illud Ephe.5.c quod Apoſtolus ait: Eleuare qui dormis, & ſurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Surge à mortuis; ut in nouitate ambules uitæ, ut terram deſerēs, ad altiora nitaris. Et iudicio contende aduerſum montes; quos non alios ſignificari puto quàm angelos quibus rerum humanarum commiſſa eſt ꝓcuratio; Deuteronomij cantico in idipſum cõgruēte: Deut.32.d Cum diuideret excelſus gentes, cum diſſeminaret filios Adam; conſtituit terminos terræ, ſecundum numerum angelorum dei: Hebr.1.d Hi ſunt adminiſtratorij ſpiritus miſſi in miniſterium propter eos qui hæreditatem ſalutis poſſeſſuri ſunt. Et contende iudicio: ut ſiue montes, ſiue colles reperti fuerint non digne populos procuraſſe; uel meum uideatur eſſe qui tales præpoſui: uel culpa tollatur à populo, & referatur ad principes. Legamus apocalypſim Ioannis apoſtoli; in qua laudãtur accuſantq; angeli eccleſiarum pro uirtutibus uitijſq; eorum quibus præeſſe dicuntur. Sicut enim interdum epiſcopi culpa eſt, interdum plebis: & ſæpe magiſter peccat, ſæpe diſcipulus: & nonnunquàm patris uitium eſt, nonnũquàm filij; ut uel bene uel male erudiantur; Ita in iudicio dei uel ad angelos crimen referetur; ſi non egerint cũcta, quæ ad ſuum officium pertinebant; uel ad populum, ſi illis uniuerſa facientibus, ipſi audire contempſerint. Sunt qui montes & colles & fortia fundamēta terræ, Abraham, Iſaac & Iacob & patriarchas reliquos interpretentur; quibus quaſi auditoribus, & ad iudicium conuocatis, populi Iſraël negocium uentilandum ſit. Alij montes, colles & ualles, angelos ſicut ſupra diximus, arbitrantur; G qui uel in cœleſtibus ſeruiant deo, uel hominibus præſint ſuper hanc terram; uel apud inferos conſtituti, eorum qui ſuo uitio extitere terreni, fundamenta dicantur: De quibus teræ fundamentis Deut.32. & alibi ſcriptum inuenimus: ignis accenſus eſt Hiere.15. ex furore meo, & ardebit uſq; ad inferos; deorſum; deuorabit terrã & fũdamenta eius: fortia & antiqua fundamēta terræ; quorum cauſa hucuſq; terra non præterit; & ſuper inane pendens, librata conſiſtit; iuſtorum merita ſunt, de quibus Apoſtolus loquitur: Ephe.2. Aedificauit ſuper fundamenta Apoſtolorũ & prophetarum. Sicut igitur Apoſtoli & ꝓphetæ & uniuerſus martyrũ chorus fortia fundamenta ſunt terræ, ſic ſecũdũ Lxx. ualles & prærupta quæ ſignificantius Græce φάραγγες appellantur, eorum ſunt fundamenta, qui χοϊκοῦ imaginē receperunt. H Iudicium ergo dñi cum populo ſuo, & cũ Iſraël dijudicabitur. Qui poterat quaſi deus pro ſceleribus populi peccatoris inferre ſupplicia; non uult uideri potēs, ſed iuſtus; & ad iudicium prouocat peccatores, iuxta illud propheticum: Venite & iudicemur, dicit dominus; etiam nunc populum Iſraël cogit præſentibus angelis & omni creatura, ſi quid habeat reſpõdere; ut iuſtificetur deus in ſermonibus ſuis, & uincat cũ iudicatur. a ¶ Popule meus qd feci tibi &c. ut cognoſceres iuſticias &c.) Pro iuſticijs ſiue iuſticia, miſericordias interpretatus eſt Symmachus; & ubi Lxx. ἀπὸ τῶν σχοίνων, id eſt, de Schœnis: omnes שִׁטִּים ipſum Hebraicũ tranſtulerunt. Eſt aũt locus in quo Balac rex Moabitarũ aduerſum Iſraël cõgregauit exercitum, ὁμώνυμος arboribus; quæ per eremum montis Sina hodie quoq; gignuntur. Nã ubi in Lxx. uel arca teſtamenti uel altare & tabernaculũ cæteraq; quæ de lignis imputribilibus facta referũtur; in Hebraico ponuntur ligna ſethim; quæ habēt ſimilitudinem arboris, quam nos uulgo ſpinam albam dicimus. Vnde arbitror & Lxx. σχίνων, interpretatos eſſe, hoc eſt, lentiſcum: ſed paulatim librariorum errore factum eſſe, ut σχοῖνοι, id eſt, funes pro σχίνοις, hoc eſt, lentiſcis legerentur. Loquitur igitur deus ad populum Iſraël, & ad iudicium prouocat, & licentiam contra ſe tribuit diſputandi. Popule meus quid feci tibi, quod facere nõ debui, uel quid contriſtaui te; licet hoc non habeatur in Hebraico. Contriſtat aũt pater filium flagellatum, & iniquitates ouium in uirga paſtor uiſitat. Quid moleſtus fui tibi uel ut ſignificãtius in Hebraico ſcriptũ eſt; quo

labore

HEB. Popule meus memento quæſo quid cogitauerit contra te Balac rex Moab: & quid reſponderit ei Balaam filius Beor de Sethim uſque ad Galgal, ut cognoſceres iuſticias domini. a Qũid dignũ offeram domino: curuabo genu de excelſo? nunquid offeram ei holocauſtomata & uitulos anniculos? Nunquid placari poteſt dominus in milibus arietum; aut in multis

mili

SEP. Populus meus recordare quid cogitauerit aduerſum te Balac rex Moab; & quid reſponderit ei Balaam filius Beor de Schœnis uſq; ad Galgal; ut cognoſceretur iuſticia domini. In quo apprehendam dominum: ſuſcipiam deum meũ excelſum? Si apprehendam eum in holocauſtis, in uitulis anniculis? ſi ſuſcipiat dominus in milibus arietum; uel in decem

mili

A labore te preſſi? an beneficia mea contumeliam interpretaberis; & pepones carneſq; Aegyptias deſiderans, dolebis te eductum de terra Aegypti: ac de domo ſeruitutis meo auxilio liberatum: quia dedi ductores tibi Moyſen amicum meum & Aaron ſacerdotē meum, & Mariam prophetã meã? Quod ſi hoc tibi paruum uidetur: recordare illius temporis quando Balac rex Moab, Balaam diuinũ aduerſum te mercede cõduxit; & uide quomodo contra uolũtatem ſuã cupiens tibi male- Num.22.c dicere, hariolus benedixerit: de Sethim uſque ad Galgal, totum exercitũ Iſraël, oculis luſtrans, & mutãs loca, quaſi ego non poſſem cũ pergente pergere, & cum tranſeunte tranſire: & hoc feci ut miſericordiæ meæ & iuſticiæ noſcerentur tibi, B tantum te amantis, ut cũ ego quotidie ore blaſphemantium maledicar; tibi ab inimico non dimiſerim maledici. Hebræi hunc locum in quo dicitur de Sethim uſq; ad Galgal, ut cognoſceres iuſticias domini, ita exponũt; Ab eo tempore quo fornicati eſtis in Madian uſq; ad tempus quo Saul apud Galgal eſt unctus in regē, repetite memoria quæ mala operati eſtis, & quanta uobis bona fecerim, & meam in uos miſericordiam cognoſcetis. Hoc iuxta hiſtoriam deus ad carnalem Iſraël locutus ſit; Nos autem qui cupimus reuelata facie gloriam domini cõtemplari, & uere habemus patrem Abraham; audiamus cum peccauerimus aduerſum nos diſputantē deum, & nos in beneficiorum ſuorum magnitudine arguentem. Seruiuimus quippe aliquando Pharaoni, & Aegyptio populo, lutum & lateres fabricati ſumus, & redemit nos qui dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus; ut diceremus qui redēpti eramus à domino, quos redemit de manu inimicorum, & quos de regionibus cõgregauit: Quia in æternum miſericordia eius. Emiſit quoq; ante faciem noſtram Moyſen ſpiritualem legem & Aaron magnum ſacerdotem, non typicum ephod ueritatemq; portãtem; ſed ſignaculum ſanctitatis in fronte habentē; quod deus pater ſignauit. Et miſit Mariam uaticinium prophetarum, & non ſolum id nobis præſtitit: ſed de inimicorum quoq; nos manibus liberauit. Recordemur enim quid cogitauerit aduerſum nos qui deuorare uoluit, & noſtram con- בָּלָק gregationem elingere uerus Balac diabolus. Balac enim interpretatur, ἐκλείχων, id eſt, elingēs, rex aquæ paternæ. Siquidem Moab iuxta aliam etymologiã, C aqua paterna dicitur. Cum igitur inſidiaretur no- מוֹאָב bis Balac, & inſidiaretur per uanum populum ſuũ, quod interpretatur Balaam; non permiſit nos deus maledictis illius ſubiacere; ſed econtrario benedixit בִּלְעָם nobis, rei ipſius ueritate cõpulſus uanus populus gentium, natus de eo qui in pelle eſt; Nã Beor ĩterpretatur בְּעוֹר in pelle; ſemper carni & mortis operibus deditus; reſpõditq; pro nobis uanus populus, ortus ex eo qui totus in pelle eſt, ſemper cõmutans loca, uel ſtans ſuper ſpinas, ſiue ſuper funiculos, ut uulgatę quoq; æditionis ſequamur errorem. Spinæ autē iuxta eloquium ſaluatoris: curæ huius ſeculi & diuitiæ & uoluptates ſunt in quibus uanus eſt populus. Quod autem ſtet in funibus, in uinculis uidelicet peccatorũ: funibus eñ D peccatorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur, & Eſaias teſtis eſt, dicens: Væ qui protrahunt pec- Eſa.5.c cata ſua quaſi funem longum, & quaſi lorum iugi uitulæ iniquitates. Si igitur ſtat, non ſtat niſi in ſpinis & in funibus; ſi autem uoluerit circuire, non habet ſtabilem gradum: ſed ſemper fluctuans & uacillans, peruenit uſque ad Galgal; quod interpreta- גִּלְגָּל tur κυλισμὸς, id eſt, uolubilitas, uel uolutabrum. Si quando uiderimus conſurgere aliquos aduerſum nos, & auidis faucibus noſtrorum ſitire ſanguinē, & ex improuiſa diſpenſatione dei, pro nobis fieri eos qui contra nos uenerant: dicamus, Balaam de funiculis uenit uſque ad Galgal, ut cognoſcatur iuſticia dei. a ¶ Quid dignum offeram domino: curuabo genu de excelſo &c.) Deus populum ad iudicium prouocarat; ille ſciens peccatum ſuum nõ uult contendere, ſed rogare; nec tamen in ipſis precibus habet fiduciam. Nihil enim dignum eſt, quod pro peccato poſſit deo offerri, & nulla humilitas poteſt maculas eluere delictorum; quia impoſſibile eſt ſanguinem taurorum & uitulorum & holocau- Hebr.10.d ſta medullata, & cruorem arietum, & hircorum pinguium, animæ ſordes lauare. Nunquid, ait, dabo primogenitum meum pro ſcelere meo: ſicuti rex 4.Reg.3.d Moab feciſſe deſcribitur? aut fructum uentris mei pro peccato animæ meæ, quod fecit Iepte pro te- Iudic.11.g meritate uoti offerens filiam? Nos ergo qui ſumus de populo dei, ſcientes quia non iuſtificatur in cõſpectu eius omnis uiuens. Et dicẽtes: Iumentũ fa- Pſal.72.d ctus ſum apud te, agentes pœniteutiã pro peccatis:

 dubi

E dubitamus & dicimus: In quo apprehendam dominum: ſuſcipiam dominum meũ excelſum? quomodo eũ potero tenere fugientẽ? quanta mundicia ualebo præparare hoſpitium trinitati? An comprehendam eum in holocauſtomatibus, ut totum me ei holocauſtũ offeram, uel in uitulis anniculis, ut lac deſerens, & ad ſolidũ ueniẽs cibũ, anno domini acceptabili dignus efficiar? Si mille obtulero arietes: ſi decẽ milia hircorum, & totas Leuitici uictimas, ſpiritualiter ĩtelligens in me exhibuero, & cadant ex latere meo mille, & decem milia à ſiniſtris meis: tamẽ nihil dignum dare potero: in quo apprehendam, uel ſuſcipiam deum. Si dedero primogenita mea pro impietate: & fructum uentris mei pro peccato animæ meæ: dabo quidem quicquid in me primũ eſt: ſed **F** pro meo peccato & impietate nihil dignum offerã deo. *Pſal.50.a* Vnde & Dauid precatur, & dicit: Magis magiſqȝ laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me: Quoniam iniquitates meas ego cognoſco, & delictum meum contra me eſt ſemper. Pro peccato animæ ſolus digne ſanguis offertur: Et ſanguis non uitulorum, non arietum, non hircorum, ſed proprius digne offertur, dicente atqȝ quærente *Pſal.115.a* propheta: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et poſtea reſpõdente: Calicem ſalutaris accipiam, & nomen domini inuocabo: Precioſa in conſpectu domini, mors ſanctorũ eius. Verum & ipſum ſanguinem non damus, ſed reddimus. Et quid ſimile? cum iuſtus pro peccatoribus, dei filius pro hominibus mortuus ſit: nos peccatores & homines pro nominis eius confeſſione moriamur? a ¶ Indicabo tibi ò homo &c.) Quia dubitas ò popule Iſraël, imò uniuerſum hominum genus: nequaquàm enim loquor ad populum Iudæorum, ſed generaliter ad omnem hominem meus ſermo percurret: quomodo pro peccatis tuis deum poſſis placare: ſi nec habes uictimas quibus tua cõpenſetur impietas: Ego reſpõdebo tibi, quid quærat deus: imò iam ante in lege monſtraui. Scriptum *Deut.6.a & 26.d* eſt enim in Deuteronomio: Et nunc Iſraël quid dominus deus tuus quærit à te: niſi ut timeas dominum deum tuum: & ambules in omnibus uijs eius, *Ibid.5.b* & diligas eum, & ſeruias domino deo tuo, de toto corde tuo, & de tota anima tua: & cuſtodias mandata domini dei tui, & iuſtificationes eius: quæcũque ego mandabo tibi hodie, ut bene ſit tibi. Quærit à nobis dominus, & neceſſariam habens noſtrã **G** ſalutem, poſcit accipere, quod danti proſit: ut faciamus iudicium, id eſt, ut nihil abſque ratione & conſilio faciamus: ut ante mens iudicet quid factura ſit, & poſtea opere compleat: ut miſericordiam diligamus, & non quaſi cõpulſi: aut ex neceſſitate miſericordes ſimus: quoniã *2.Cor.9.b* hilarem datorẽ diligit deus. Nec dicamus, uade hodie: & cras reuertere, & dabo tibi. Cumqȝ fecerimus iudicium & dilexerimus miſericordiam, quid accipiemus præmij? Ambulabimus cũ domino deo, ſicut *Gene.5.d* Enoch iuxta fidem Hebraicorum uoluminum ambulauit cum deo: & placuit ei, & non inueniebatur: quia tranſtulit illum deus. Tu enim dixiſti, in quo cõſequar dominum, *Eccli.44.c* uel in quo apprehendam eum? Ego tibi amplius **H** polliceor: fac iudicium, & dilige miſericordiam, & ambulabis cum deo tuo. Vel certe ambulare cum deo non eſt præmium, ſed præceptum. Sicut enim iubetur nobis: ut faciamus iudicium & miſericordiam diligamus: Ita præcipitur ut præparati ſimus ambulare cum domino deo noſtro: nulla hora dormire, nullo tempore ſecuri eſſe debemus: ſed ſemper expectare patrem familias uenientem, & diem formidare iudicij, & in nocte huius ſeculi dicere: Ego dormio, & cor meum uigilat. Verbum הַצְנֵעַ, quod Septuaginta tranſtulerunt, paratum eſſe, id eſt, ἕτοιμον εἶναι, & nos diximus, ſollicitum ambulare: Theodotio ſignificantius expreſſit καὶ ἀσφαλίζου τοῦ πορεύεσθαι μετὰ θεοῦ σου, id eſt, & caue diligenter, ut ambules cum deo tuo: Siue ut quinta æditio tranſtulit: καὶ φροντίζειν, agere ſcilicet ſollicite, & hanc habere curam, ut ambules cum deo tuo. Qui enim dicit, in Chriſto ſe credere: ſic debet ambulare quomodo & ille ambulauit. Et Paulus apoſtolus: Imitatores mei eſtote, inquit, ſicut ego Chriſti. *1.Cor.4.d*

b ¶ Vox domini ad ciuitatem clamat, & ſalus erit timentibus &c.) In Hebraico alterius hoc capituli exordium eſt, apud Septuaginta uero interpretes finis ſuperioris. Et habet ſenſum: Nihil à te aliud ò homo quærit deus tuus, niſi ut facias iudicium, & miſericordiam diligas, & paratus ſis ambulare cũ deo tuo. Vox enim domini audit̃ in ciuitate eius eccleſia, & in ſcripturis ſanctis quotidie perſonat, quod non ſolũ hi, qui diligunt miſericordiã: ſed & hi qui inferiores ſunt, & timent adhuc nomen domini: ipſius doctrina clementiaqȝ ſaluẽtur.

Si

HEB. milibus hircorum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo: fructum uẽtris mei pro peccato animæ meæ? a Indicabo tibi ò homo quid ſit bonum: & quid dominus quærat à te: utique facere iudicium: & diligere miſericordiam & ſollicitum ambulare cũ deo tuo. b Vox domini ad ciuitatem clamat: & ſalus erit timẽtibus nomen tuũ.

Audi

SEP. milibus hircorũ pinguium? ſi dabo primogenita mea pro impietate: fructum uentris mei pro peccato animæ meæ. Annunciatum eſt tibi homo quid bonum, aut quid dominus quærat à te: niſi ut facias iudicium & diligas miſericordiam: & paratus ſis ambulare cũ deo tuo. Vox domini ciuitati clamabit, & ſaluabit timentes nomen eius.

Audi

A Si autem ſequentis capituli exordiũ eſt: referamus iuxta hiſtoriam quod dicitur ad Samariam metropolim decem tribuum: quæ prophetãte Michea capta eſt: Et dicamus, Samariam corripit dominus: & illi plagas quæ uenturæ ſunt comminatur: ut audiens populus Iuda: ſiue timẽtes nomen domini alios ſupplicia pati: ipſi timore correpti adipiſcantur ſalutẽ. Peſtilente quippe flagellato, non ſolum ſapiens, ſed etiam ſtultus prudẽtior fiet. Et hoc ipm̃ referes ad peccatores generaliter & ad iuſtos: ut cruciatus aliorum cæteris fiat exemplũ. Quod quidem & *Luc.13.a* dominus in euãgelio de his ſup̃ quos turris in Siloa corruerat, interpretatur: quod non ſoli in uniuerſo populo fuerint peccatores, ſed ut illorum pœna cæteros **B** ad pœnitentiam prouocaret. a ¶ Audite tribus: & quis approbabit &c.) Multum in hoc capitulo Septuaginta ab Hebraica ueritate diſcordant in principio uel maxime: audi tribus, & quis ornabit ciuitatem, id eſt, ἄκουε φυλή, καὶ τίς κοσμήσει πόλιν. Et diſſipabunt̃ legitima ppl̃i mei, id eſt, καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου. Pro quo nos poſuimus propter ſermonis cõſequentiã: Et cuſtodiſti p̃cepta Amri: licet & in Hebręo ſcriptũ ſit, & cuſtodita ſunt p̃cepta Amri, & omnia opera domus Achab. Si enim ſcriptũ eſſet in Hebræo עַמִּי, recte Lxx. tranſtuliſſent populi mei: Nunc uero cum ſcriptum ſit עָמְרִי, & *3.Reg.16.f* ר litera addita: nõ populi nomen, ſed patrẽ Achab ſonat, de quo regum narrat hiſtoria: errorem eſſe nulli ambiguum eſt. Deniqȝ poſt patris nomen ponitur filius: diciturqȝ, & omnia op̃a domus Achab. Reuertamur ergo ad initium capituli: Et primum iuxta literam differentes, uobis orantibus nitamur ſenſum aſſequi ſpiritualem. Audite decem tribus Samariæ: quæ uobis dominus conteſtatur: adhuc ignis, id eſt, iniquitas in domo impij eſt Amri, & theſauri impietatis in domo regia perſeuerant. Vultis audire per ſingula quibus malis urbs ueſtra plena ſit? *Prouer.11.a* Diſcite: menſura minor dei iram prouocans: *Deut.25.c* ſtathera fraudulenta & diuerſa pondera, & in alio pondere uendentes: in alio ementes mercimonia. Et ſiquidem pauperes hoc facerent, poterat inopia ſcelus neceſſitate defendere: Nunc uero diuites eius, non tam diuitijs quàm iniquitate pleni ſunt, quia omnes diuitiæ dum alios ſpoliant, iniquitate pariuntur. Congregationem diuitiarum ſequitur **C** mendacium, & manus aſſueta theſauros condere, fraudulentam linguam poſſidet. Veritas paupertatem: mendacium diuitias parit. Cum hoc facerẽt principes ueſtri: nolui uos ſtatim ſubuertere: ſed paulatim cœpi p̃cutere, & plagis uarijs admonere: Miſi in uos famẽ, miſi ſitim, miſi morbos, & hoſtilem in circuitu uaſtitatem: ſeges frumenta non attulit: oleum preſſa oliua non fecit: uinũ ſteriles uindemiæ negauerunt. Aduerſus iniquitates, & menſuras doloſas, & pondera fraudulenta, hæc intuli ſupplicia. Quia uero cuſtodiſti om̃es ceremonias idololatriæ: quæ Amri rex impius conſtituerat, & omne opus domus Achab & Hiezabel, pro mea lege ſeruaſti: impulſus ſum ſcelere tuo, ut darem te, & habi- **D** tatores tuos in ſibilum, & opprobrium populi mei portares: dum capti ab Aſſyrijs, quaſi populus dei uincimini & propter uos nomen meum blaſphematur in gentibus. Notandum in præſenti loco, quod ubi legitur, & opprobrium mei populi portabitis: Siue ut, Lxx. tranſtulerunt καὶ ὀνείδη λαῶν λήψεσθε, id eſt, opprobria populorum accipietis: pro populi mei עַמִּי, in Hebreo ſcriptum ſit. Si ergo ammi populi mei ſonat: nulli dubium eſt male ſupra pro Amri populum meũ eſſe translatum. Huc uſqȝ iuxta Hebraicum quid nobis uidetur expreſſimus: Nunc ad translationem Lxx. interpretum reuertentes, de ſingulis ut poſſumus diſputemus. ¶ Audi tribus &c.) Tribus Samaritica uocatur ad audiendũ: quæ ſe abſcidit à populo dei. Et dicitur illi: fruſtra fabricaris idola, aureos uitulos artifici componis manu, & imitatione Hieruſalem uis aliam metropolim extruere: Quis enim ornare poterit ciuitatem? Num ignis qui ardentibus diaboli *Roma.2.a* iaculis ſuccenditur: & domus iniqui: quæ ſecũdum duritiam ſuam & cor impœnitens theſaurizat ſibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei. Et iniquitatem auget iniuria: ut non ſolum de domo dei rapiat: quæ eſt eccleſia: ſed etiam cum ſuperbia & ſupercilio aliena deuaſtet. Nunquid iuſtificari poteſt qui abſqȝ ſtathera & pondere congregat fraudulenter de teſtimonijs ſcripturarum diuitias ſuas: quæ diuitiæ theſauri iniquitatis ſunt? Nam *Deute.25.c* cum præcipiat dominus: Non erit in ſacculo tuo

pondus

a HEB. Audite tribus: & quis approbabit illud? Adhuc ignis in domo impij theſauri impietatis, & menſura minor iræ plena: Nunquid iuſtificabo ſtatheram impiam, & ſacelli pondera doloſa: In quibus diuites eius repleti ſunt iniquitate, et habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulẽta in ore eorũ. Et ego ergo cœpi percutere te perditione ſuper peccatis tuis.

Tu co

SEP. Audi tribus, & quis ornabit ciuitatem: nunquid ignis & domus iniqui theſaurizans theſauros iniquos, & cum iniuria iniquitates: ſi iuſtificabitur in ſtathera iniquus, & in ſaccello pondera fraudulenta: de quibus diuitias impietatis ſuæ repleuerunt: & qui habitant in ea locuti ſunt iniqua, & lingua eorum exaltata eſt in ore eorum: Et ego cruciaui te perditione propter peccata tua:

tu

E pondus grande & minus: hi turpis lucri gratia ſemper perſonam accipiunt in iudicio, & in eadem cauſa diuites ac pauperes non iuxta negocium: ſed iuxta facultatum diuerſitatem aliter atque aliter iudicant; & inhabitatores ciuitatis ſuæ, quam prauis dogmatibus, peruerſaq; doctrina à ſe ornari putant, loquũtur mendaciũ, & ponunt in excelſum os ſuũ, & ſimplicitatem eccleſiaſtici populi deſpiciunt. Vnde clemẽtiſſimus deus non eos pariter percutit; ſed paulatim ꝑ plagas nititur commonere, dicens: Et ego incipiã te percutere perditione ꝓpter peccata tua, & eſt ſenſus: O ciuitas quam hæretici uolunt extruere; percutiam te, ut pereas non in abolitionem, ſed iuxta id quod peccatrix F es. Sequitur: Comedes, & non ſaturaberis: Legũt eñ, & non intelligunt: ueſcentéſque ſermonibus ſcripturarũ ueritatis inopiam patiuntur. Et eijciam, inquit, te: & apprehendes, & non ſaluabis: & quicunque ſaluati fuerint, gladio tradẽtur: Tuo te, ait, iudicio derelinquam, & poſtquàm multa quærens nihil repereris, intelligens errorem tuum: uidebis te ex uniuerſis dogmatibus tuis non poſſe ſaluari. Quicũq; autem ſe putauerint ſaturatos, & non eiecti fuerint à ſe; nec comprehenderint ueritatem, tradentur gladio & pœnis erudientur. Seminabis ergo, ò tribus, & ò peſſima ciuitas quam igne, & iniquitate, & cõtumelijs, & ſtathera doloſa, & ſacculo fraudulento hæretici extruunt, & non metes; premes oliuam & non ungueris oleo, & uuas: & non bibes uinum. Prodeſt quippe tibi errore cognito ne habeas diſcipulos; ne caput tuum oleo unguas peccatorum: ne uino Sodomorum bibentes inebries; & diſperdentur legitima populi mei, ſiue Amri, & omnia opera domus Achab: eorum qui in hæreſibus patriarchæ, & principes extiterunt: Quos poſſumus, uel ad contrarias referre uirtutes, uel ad hæreſiarchas, ut fuit Marcion & Baſilides, & nuper Arius & Eunomius. Et ambulaſtis in uoluntatibus eorũ; Amri

HEB. Tu comedes, & nõ ſaturaberis, & humiliatio tua in medio tui; & apprehendes, et non ſaluabis, & quos ſaluaueris in gladiũ dabo. Tu ſeminabis, & nõ metes; tu calcabis oliuam, et nõ ungueris oleo: & muſtum, & non bibes uinum. Et cuſtodiſti præcepta Amri, et om̃e opus domus Achab & ambulaſti in uoluntatibus eorum; ut darem te in perditionem, & habitantes in ea in ſibilũ, & opprobriũ populi mei portabitis.

Caput VII.

a VAe mihi, q̃uia factus ſum ſicut qui colligit in autũno racemos uindemiæ: nõ eſt botrus ad comedẽdũ: primitiuas ficus deſiderauit anima mea.

Perijt

SEP. tu comedes, & nõ ſaturaberis, & eijciã te in temetipſam, et apprehẽdes & nõ ſaluabis; et quicũq; ſaluati fuerint gladio tradẽtur: tu ſeminabis, et nõ metes; tu premes oliuã, & nõ ungueris oleo; & uuã, & non bibes uinum, & diſſipabũtur legitima populi mei, & omnia opera domus Achab; & ambulaſtis in cõſilijs eorum, ut traderẽ te in perditionem, & habitatores eius in ſibilum, & opprobria populorum accipietis.

Caput VII.

VAe mihi: q̃a factus ſũ ſicut qui cõgregat ſtipulã in meſſe, et ſicut racemos ĩ uindemia: cũ nõ ſit botrus ad comedẽdũ, primitiua, q̃ paſſa eſt aĩa mea:

Væ

uidelicet & Achab. Pulchreq; ait, in uolũtatibus eorum. Doctrina enim magiſtrorum nequam, nõ eſt doctrina dei: ſed adinuentiones cordis illorum. Et tradam te in perditionem: ut pereas iuxta id quod hæretica es. Et habitatores tuos in ſibilũ: uel ut paſtoris boni iuxta Zachariam ſequaris ſibilum dicentis: Sibilabo eis & cõgregabo eos, q̃a redemi eos. [Zach. 10. c] Vel certe in ſibilũ draconis: id eſt, in interitum carnis: Vt ſpiritus ſaluus fiat, [1. Cor. 5. b; 1. Timo. 1. d] & correpti diſcant non blaſphemare. Et hoc totum patientur, ut intelligant errorem ſuũ, quod omnium gẽtium multorumq; populorũ opprobria & pctã portauerint. Scio quoſdam ad eccleſiam retuliſſe, quæ nos ſuper hæreſibus interpretati ſumus. H Sed quomodo nomen Amri & Achab: Samariæ principum ad Hieruſalem & Iudam: ſub quorum nominibus interpretatur eccleſia: poſſit referri, non ſatis intelligo.

Caput VII.

VAe mihi quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos uindemiæ, non eſt botrus ad comedendũ &c.) Prædicta captiuitate & decem tribuum & duarũ. (Verbũ enim dñi factum eſt ad Micheam Moraſthiten ſuper Samariã, & Hieruſalem) Plãgit propheta quod nullus è populo iuſtus inueniatur in terra, qui poſſit iræ dei reſiſtere, & medium ſe quaſi murum opponere: Fruſtra, inquit, locutus ſum, fruſtra uolui iam uindemiatæ & perditæ ciuitatis quaſi extremos racemos requirere: & cum non ſit botrus ad comedendum, ſaltem immaturas ficus: quas Hebræi בִּכּוּרָה uocãt, id eſt, groſſos ficorum, in cibo ſumere, quaſi dicat, non inueniens panem præ famis magnitudine, quiſquilias & furfures requiſiui. Perijt ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt: ubiq; inſidiæ: ubiq; fraudulentia: innoxius ſanguis effunditur: præ auaricia & libidine germanitas ignoratur: & non ſolum faciunt, ſed defendunt quoq; mala, & nominibus cõmutatis, bonum dicunt eſſe quod malum eſt: Ipſi principes

A principes non ab offerentibus accipiunt munera: ſed cogunt dare ſubiectos & poſtulant: Et iudex in reddendo eſt; ſic alium iudicans, quomodo ipſe ab alio iudicatur, ut præſtent ſceleribus ſuis mutuum fauorem; & in alterius crimine ſe defendant. Quicunq; magnus eſt, & quaſi in lege doctiſſimus: non dei, ſed ſuam loquitur uoluntatem: Et cõturbauerunt eam, uel urbem, uel ueritatem: ſiue terrã, de qua ſupra dicitur: Perijt ſanctus de terra. Qui enim optimus inter eos eſt, quaſi paliurus pungens, & retinens; uulnerãs appropinquantẽ ſibi: & adunco dẽte cõprehendens, & qui rectus fuerit inuẽtus, quaſi ſpina de ſepe; ut ibi inueniatur dolor, ubi putabatur auxiliũ.

HEB. Perijt ſanctus de terra: & rectus in hominibus non eſt. Omnes in ſanguine inſidiantur: uir fratrem ſuum uenatur in mortem. Malum manuum ſuarum dicunt bonum: princeps poſtulat: & iudex in reddendo eſt, & magnus locutus eſt deſiderium animæ ſuæ, & conturbauerunt eam. Qui optimus in eis eſt, quaſi paliurus, & qui rectus quaſi ſpina de ſepe.

Dies

SEP. Væ mihi anima: quia perijt reuerens de terra, & qui corrigat in hominibus non eſt: omnes in ſanguine iudicãtur: unuſquiſq; proximum ſuum tribulat tribulatione: in malum manus ſuas præparant: princeps poſtulat: & iudex uerba pacifica locutus eſt, deſideriũ animæ ſuæ eſt. Et auferam bona eorũ quaſi tinea comedens, & ambulans ſuper regulam in die ſpeculationis tuæ.

Væ

B Hoc iuxta Hebraicum. Porrò ſecundum Septuaginta qui diſſentiunt in quibuſdam: & in fine capituli omnino aliter tranſtulerunt: huiuſcemodi mihi ſenſus uidetur: Plangit ſermo propheticus, ſiue apoſtolicus, generaliter humanum genus, quod fruſtra ſementem iecerit doctrinarum, & pro ſegetibus, & pro frumentis uix uacuas ſtipulas & inanes culmus ſerus meſſor inuenerit, & ne paruos quidem racemos in uinea potuerit reperire, & reliqua uſque ad finem capituli. Si enim beatus eſt qui in aures loquitur audientis, & auris auditoris deſiderium ſapientis eſt: læticiáque dicentis, auditor intelligens: Econtrario luctus doctoris eſt malus diſcipulus: Hieremiæ quoque uerbis huic querelæ congruentibus: Non profui, neque profuit mihi quiſquàm. Sunt qui ex perſona ſaluatoris hoc dici putent: cauſantis quod in tanta credentium multitudine, & in toto orbe generis humani uix ſuo ſanguine digna opera reperiat: qui & in uiceſimonono pſalmo ait: Quæ utilitas in ſanguine meo dum deſcendo in corruptionem? Licet aſſerant alij perſonæ illius hoc minime conuenire, ut dicat: Væ mihi quia factus ſum, ſicut qui colligit ſtipulam in [Ioan. 4. e] meſſe, qui in euangelio locutus eſt: Leuate oculos ueſtros & uidete regiones: quia iam candidæ ſunt [Math. 9. d] ad metendum. Et alibi: Meſſis quidem multa, operarij autem pauci. Qui ergo ex perſona ſaluatoris uolunt intelligi: aiunt, non mirum eſſe ſi dicat: Væ mihi: qui & Hieruſalem fleuerit; & in Lazari morte lachrymatus ſit. Sed & illud: Factus ſum ſicut qui colligit ſtipulam in meſſe; ad conſummationem re

C ferunt ſeculi: quam & ſignificanter meſſem interpretantur: & dicunt illo tempore hanc prophetiam poſſe compleri: quando multiplicata iniquitate refrixerit charitas multorum, & ueniens filius hominis raram fidem inuenerit ſuper terram: Tũc enim quaſi poſt meſſem ſtipulam, & quaſi poſt uindemiã racemos uix in his reperiri qui fidem in omnium uaſtitate ſeruauerint: uocemq; hanc ex perſona aſſumpti hominis, putant de ſequentibus approbari: Væ mihi anima, de qua loquebatur: Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem. [Matth. 26. d] Perijt reuerens de terra: uel Antichriſto interficiẽte ſanctos, uel ad magnitudinem ſcandalorum cunctis corruentibus. Et qui corrigat inter homines non eſt, omnes qui in ſanguine D iudicantur, non in leuibus paruiſq; peccatis, ſed in maximis & ad ſanguinem pertinentibus, non uicinitas, non amicitia, non affinitas, ſcelus morabitur: cuncti manus leuabunt ad malum ut etiam qui malum facere non potuerit; tamẽn dum manus præparat, uoluntate delinquat. Ipſe princeps petit, & iudex uerba pacifice loquitur: accipit enim munera, deſiderium animæ ſuæ: Quod quia manifeſtũ eſt, & inuidiam caueo principum iudicumq;: lectoris intellectui derelinquens: tantum illud adiungam: Munera excæcant oculos etiam ſapientum: uiuificant quoque animam quam uiuificare non debuerant, [Deute. 16. d] & interficiunt eam quæ merito ſuo & uirtutibus uiuit, & hoc faciunt propter dona quæ poſtulant impudenter & turpius accipiunt. Quibus dominus comminatur hæc dicens, & auferã bona eorum, quæ putant bona, quæ illis bona uidenť: Cæterum ueritate rei nunq; bona appellabunť: quæ & dantem ſpoliant, & accipientem interficiũt: licet nõ tam cõminatio ſit quàm benedictio auferre ab eis mala, & ipſum dominum diuinumq; ſermonem ingredi in conſcientias eorum, & quaſi tineam comedere quodcunq; peruerſum eſt, & prædarum malarumq; cogitationum facere uaſtitatẽ, & ambulare ſuper normam & regulam, ueritatis eos ipſos ad rectum retrahere: qui prauis opinionibus ducebanť, & hoc facere in lumine ueritatis. Et in die illo quando qui ſancti ſunt, & electi de eccleſia aſcendent ad ſpeculam, & in ſublimitate doctrinarum atq; operum ſuorum de rebus cœleſtibus diſputabunt.

Dies

E a ¶(Dies ſpeculationis tuę &c.) Excepto principio
capituli; in reliquis partibus æditio utraq; concor⸗
dat, & interim iuxta hiſtoriam diē ſpeculationis Sa
mariæ; ſiue Hieruſalē, quā ſæpe expectauerat & ti⸗
muerat eſſe uenturā, & uiſitationem eius, captiuita
tem ſignificat, di⸗
cens: Vaſtatio tua
uenit: nunc erit ua
ſtitas eorum, id eſt
habitatorum, ſiue
obſidio, מְבוּכָה e⸗
nim magis πολιορ⸗
κίαν καὶ φρούρησιν, id
eſt, obſidionē & cu
ſtodiam, quàm ua
ſtitatē in Hebræo
ſonat. Nullis ergo
credatis uocibus ꝓ
phetarū, nec accō⸗
modetis aurem decipienti blanditiæ diuinorū, quia
ſi inter chara nomina, & cōſanguinitatis affectū ra⸗
ra eſt fides; quanto magis in his qui adulantes uo⸗
bis mentiuntur pro præda ſua, & quaſi ægrotanti⸗
bus, nō quid utile ſit, ſed quid delectabile, & placēs
2.Reg.15.f imperāt. Nolite credere amico: & Achitophel quip
Matth.26.b pe conſurrexit aduerſum Dauid, & uerus Achito⸗
Iudic.9.d phel Iudas aduerſus Chriſtum: Et nolite confidere
in duce: Vt uiri Sichem in Abimelech; ipſi enim eū
fecerunt regem: & ab eo oppreſſi ſunt. Ab ea quæ
F dormit in ſinu tuo; cuſtodi clauſtra oris tui ne pa⸗
Ibid.16.d tiaris quod Samſon à Dalila perpeſſus eſt. Quia fi⸗
2.Reg.16.d lius contumeliam facit patri: Abſalon uidelicet Da
uid; non ſolū regnū, ſed & cōcubinas patris inceſto
coitu maculauit. Filia conſurgit cōtra matrē ſuam:
Cuius rei cum interim de ſcripturis ſanctis teſtimo
nium nō reperiamus, tanta exempla ſunt quotidia⸗
næ uitæ, ut magis lugere quod tanta ſint, ꝙ quære⸗
re debeamus. Nurus contra ſocrum ſuam: ut uxor
Gene.26.g Eſau conſurrexit contra Rebeccam. Inimici homi⸗
nis uiri domeſtici eius. Hic exempla non quæro: cū
plura ſint, quàm ut teſtimonijs indigeamus. Cum
ergo hæc ita ſe habeant: nolite credere Samariæ &
Hieruſalē pſeudoprophetis. Ego autē, inquit, prō⸗
pheta: ad dominum aſpiciam: exultabo ad dominū
ſaluatorem meum, ſiue Ieſum meum, & audiet me
deus meus. Sequitur LXX. expoſi tio. Qui dixerūt
uæ uæ ultiones tuæ uenerunt, id eſt, ſupplicia quæ
Ezech 9.d pro ſceleribus inferenda ſunt. Mihi, inquit, uindi⸗
ctam & ego retribuam, dicit dominus. Et in alio lo⸗
Oſee.9.b co: Venerunt dies retributionis tuæ. Facit enim do
minus ultionem uociferantium ad ſe die ac nocte:
Apoc.6.e atq; dicentium: Vſquequo domine ſanctus & ue⸗
rus, non iudicas & uindicas ſanguinē noſtrum, de
his qui habitant in terra? Venerunt ergo ultiones,
& nunc erunt fletus earum, id eſt, ultionum: ut plan
gant qui ante riſerunt, & ſtatim exeuntes de ſeculo
Luc.16.e tormenta ſuſtineant: Quæ diues ille quondam pur
puratus, & delicijs affluens ſuſtinet in inferno, ubi
eſt fletus & ſtridor dentium. Quod autē ſequitur:

a HEB. Diēs ſpeculationis
tuæ uiſitatio tua uenit:
nunc erit uaſtitas eorum:
nolite credere amico, &
nolite confidere in duce.
Ab ea quę dormit in ſinu
tuo cuſtodi clauſtra oris
tui: quia filius contumeliā
facit patri, & filia cōſurgit
aduerſus

SEP. Væ, uæ, ultiones
tuæ uenerunt: nunc e⸗
runt fletus eorum: no⸗
lite credere in amicis: ne⸗
que ſperetis in ducibus.
Ab ea quæ tecum cu⸗
bat caue ne credas ei:
quia filius contumeli⸗
am facit patri: filia ſurgit
aduerſum

Nunc erunt, uel in fine uniuſcuiuſq; uitæ intellige, G
uel in cōſummatione rerū omniū, & in die iudicij:
quādo generales ſuper uniuerſos ueniēt ultiones.
Nolite ergo credere amicis: ꝗa omnis amicus ſup⸗
plantatione ſupplantat: & qui ꝓpter aliquid eſt ami Hiere.9.b
cus, non tā amicus
eius eſt quē amare
ſe ſimulat (ab ama⸗
re ꝗppe amicus di
citur) quàm eius
rei quam diligit. In
terrogatus quidā
quid eſſet amicus,
reſpondit: Alter e⸗
go. Qꝫ ſi Pythago
ræorū nobis oppo
nitur exemplū; qui
ſe uades inuicē ty⸗
ranno dederūt: Di
cemus nō generaliter aduerſum omnes amicos, &
charitatis affectus, ſentētiam à deo eſſe prolatā: nec
cōtra omne tēpus: ſed de eo ſuper quo Apoſtolus
ait: In nouiſſimis diebus aduenient tempora pericu 2.Timo.
loſa: erunt eñ homines ſeipſos amātes, cupidi, faſti⸗
dioſi, ſuperbi, blaſphemi, parētibus nō obedientes,
ingrati, ſceleſti, ſine affectione, pactū nō cuſtodien⸗
tes, delatores, incōtinentes, immites, ſine benignita⸗
te, proditores, proterui, inflati, uoluptatū amatores
magis ꝙ dei, & cætera. Tūc eñ tradet frater fratrē, Matth.
& pater filiū, et mater filiā, & inimici hominis dome H
ſtici eius. Sed & nūc rara fides eſt; cū aliud in labijs,
aliud in corde uerſatur: uenenū animi, linguæ mella
tegunt: Amici diuitū multi: à pauperibus autē etiā
qui uidenī eſſe, diſcedūt: Vnde dicit: Si habes ami⸗ Eccli.6.a
cū, in tentatione poſſide eū. Legi in cuiuſdā contro
uerſia: Amicus diu quærit, uix inuenit, difficile ſer
uatur. Scripſit Theophraſtus tria de amicitia uolu⸗
mina, omni eā præferēs charitati, & tamē rarā in re
bus humanis eſſe cōteſtatus eſt. Eſt & Ciceronis de
amicitia liber, quem Leliū inſcripſit: in quo illud qđ
apud noſtros præcipit: Vt ſit nobis amicus, quaſi
uinum uetus, & in ſuauitate bibamus illud; penè
eiſdē uerbis poſitū eſt: Amicitia pares aut accipit,
aut facit; ubi inæqualitas eſt & alterius eminētia, al⸗
terius ſubiectio; ibi nō tam amicitia, ꝙ adulatio eſt.
Vnde & alibi legimus: Sit amicus eadem anima. Et
Lyricus pro amico precans: Serues, inquit, animæ
dimidiū meæ. Nolite ergo credere in amicis, id eſt,
his hominibus, qui de amicitijs ſectanī lucra. Si uis
uera amicitia delectari; eſto amicus dei, ſicut Moy⸗ Exod.33.
ſes qui loquebatur deo, quaſi amicus ad amicum.
Eſto amicus, ut Apoſtoli ad quos ſaluator ait: Iam Ioan.15.
non dicam uos ſeruos; quoniam ſeruus neſcit quid
uelit dominus ſuus; ſed dicam uos amicos: quoniā
perſeueraſtis mecum in omnibus tentationibus
meis. Delicata eſt amicitia, quæ amicorum felici⸗
tates, & diuitias ſequitur. Iſtiuſmodi homines non
mihi uidentur amicos, ſed ſe ipſos diligere. Con⸗
ſideremus attentius uerba domini. Sed dicam uos,
inquit

A inquit, amicos: Redditq́; cauſas quare illos amicos
uocet. Quia perſeueraſtis mecum in tentatione, &
non hucuſq; ſtetit: ſed in omnibus, inquit, tentatio⸗
nibus meis. Euenit quippe interdum, ut qui no⸗
biſcum perſeuerauit in una tentatione, alijs uictus
recedat. Secundo
præcipit: Neq; ſpe
retis in ducibus:
Hiere.17.b Maledictus enim
eſt om̄is homo qui
ſpem habet in ho⸗
mine. In homine
ſpes uana: & uera
in deo eſt: Vnde &
Paulus loquitur:
Act.20.f Et ex uobis ipſis
conſurgent uiri loquentes peruerſa. Et ipſe domi⸗
Hiere.4.f minus per prophetā: Duces populi mei me neſcie⸗
rūt: filij ſtulti ſunt, & nō intelligētes: ſapiētes ſunt,
ut faciant mala: bene autem facere neſcierunt. Du⸗
ces quidē ait mei uocabantur, & duces populi mei:
ſed quia neſcierunt me: & opere uocabulum deſtru
xerunt: propterea filij ſtulti ſunt: & non intelligen
tes prudentiā, ob hoc tantum habent, ut ſubijciant
ſibi ſimplicē gregē & proterāt pedibus ſuis: bene
autem facere & regere populum neſcierūt. Nolite
credere in ducibus, nō in epiſcopo, nō in presbyte⸗
B ro, nō in diacono, non in qualibet hominū dignita
te. Nec hoc dico: quod iſtiuſmodi gradibus in eccle
Leui.20.b ſia nō debeatis eſſe ſubiecti: Quicunq; enim male⸗
1.Pet.2.c dixerit patri, aut matri, morte morietur: & Apoſto
lus docet præpoſitis in eccleſia obediendum: ſed
quod aliud ſit honorare duces: aliud ſpem habere
in ducibus. Honoremus epiſcopū, presbytero defe
ramus, aſſurgamus diacono: & tamen nō ſperemus
in eis: quia hominis uana, & certa ſpes eſt in dño.
Tertium mādatum: Ab ea quæ tecum cubat cuſto
1.Theſ.4.d di te ne credas ei. Vnde & Apoſtolus mulieres uas
Ephe.5.e infirmum uocat: & eis à maritis ſuis exhiberi hono
1.Cor.11.b rem iubet: Non enim creatus eſt uir propter mu⸗
lierem: ſed mulier propter uirum: Et uxor, inquit,
ut timeat uirum. Vxorum timere eſt: & cum timo
re uirum diligere: Viri tantum diligere: quia dile⸗
Ephe.5.e ctio perfectorum eſt: Viri, ait, diligite uxores ue⸗
ſtras: & nolite amari eſſe ad eas: licet illæ ad iracun⸗
diam prouocēt, & talia faciant: per quæ mereantur
amaritudinē ſuſtinere: Hoc enim ſignificat παραπι⸗
κραίνεσθαι: tamē uos nolite eis in amaritudine uicem
Eccle.7.d reddere. Sed & Salomon in eccleſiaſte: Et hominē,
inquit, unū de mille inueni: & mulierē in his omni⸗
bus non inueni: forſitan ſuo doctus exemplo mu⸗
lieribus non credēdum, per quas offenderat deum.
Sed & Poëta ſublimis: non Homerus alter, ut Lu⸗
cilius de Ennio ſuſpicatur: ſed primus Homerus
apud Latinos: Varium, inquit, & mutabile ſemper
Fœmina. Plenæ ſunt hiſtoriæ Græcæ & Latinæ
quanti uiri ab uxoribus ſuis decepti ſint, eorumq́;
uita ſit prodita. De ſcripturis autē & Dalilæ, cuius
ſupra fecimus mētionem: & alterius ante Dalilam

HEB. aduerſus matrem
ſuam: nurus aduerſus ſo⸗
crum ſuam: inimici homi⸗
nis domeſtici eius: Ego au
tem ad dominum aſpiciā:
expectabo deum ſaluato⸗
rem meū: audiet me deus
meus.

SEP. aduerſum matrem
ſuam: nurus cōtra ſocrum
ſuam: inimici hominis ui⸗
ri domeſtici eius: Ego au⸗
tem in domino cōtempla⸗
bor: expectabo deū ſalua⸗
torem meum: exaudiet me
deus

teſtantur exempla: quæ arcanum Samſon ſeptem C
dierū expreſſit lachrymis, & amore ſimulato quod
latebat inuenit: Vnde Samſon poſtea loquitur:
Niſi domuiſſetis uitulam meam, non inueniſſetis Iudic.13.d
propoſitionem meam. Hactenus præcipitur ne
amicis, ne ducibus,
ne uxoribus facile
credamus: Cauſaq́;
redditur non ſatis
reſpōdēs ad propo
ſitionem, ait enim:
Quia filius inho⸗
norat patrem, filia
ſurgit aduerſus ma
trem, nurus cō tra
ſocrū ſuam, & ini⸗
mici hominis domeſtici eius. Nam quid pertinet
ad amicum, ad ducem, ad uxorem: ſi filius & filia &
nurus, contra patrem, ac matrem, ſocrumq́; conſur
gāt? Videtur ergo mihi ſic cum ſuperioribus poſſe
coniungi: Nolite credere amicis & ducibus & uxo
ribus, quæ mutari poſſunt, & eſſe pro tēpore: cum
filius quoq; & filia obliti educationis & infantiæ:
aduerſum autores uitæ ſuæ corporumq́; cōſurgāt:
& illis faciunt contumeliam, quos uultu quoq; læ⸗
dere ſcelus eſt. Sed hæc expoſitio nequaꝗ cōuenit
nurui aduerſus ſocrum conſurgenti: & homini cui
inimici domeſtici eius. Terentius in hecyra: Quid D
eſt hoc, inquit, omnes ſocrus oderunt nurus: quod
quanꝗ ambiguum ſit: tamen propemodū naturale
eſt: ut nurus ſocrum, & ſocrus oderit nurum. Hæc
de cōſummatione & fide mundi: qualis aduentum
antichriſti generatio præceſſura ſit; propheticus
ſermo deſcripſerit: Nunc diſputandum ſecundum
ſuperiorem interpretationem, in qua de hæreticis
diximus: Audi tribus & quis ornauit ciuitatem:
nunquid ignis & domus impij? Et rurſum de eccle
ſia: Væ mihi quia factus ſum, ſicut qui colligit ſti⸗
pulam in meſſe: Et iterum: Væ mihi anima: perijt
reuerēs à terra, & ꝗ corrigat inter homines nō eſt.
Et deinceps: Princeps poſtulat & iudex uerba pa⸗
cifica locutus eſt, deſiderium animæ ſuæ: Vnde du
plex maledictio ſequitur: Væ, uæ, ultiones tuæ ue
nerūt, nūc erunt ploratus earū: Et dicamus ſcriptū
de hæreticis: Nolite credere in amicis, ò populi ſim
plices, & in ducibus prauis qui ſe amicos & princi
pes hæreſeon eſſe promittūt: non enim ueſtrā ſalu
tem, ſed ſua quærūt lucra: & deceptū gregem pedi⸗
bus ſuis conterunt, & ei quæ tecū dormit caue ne⸗
quicquam credideris, quam nō poſſum aliā intelli⸗
gere, niſi carnē: ut nō facile credamus carnis blandi
tijs, ne animi duritia uiriliſq; conſtantia illius edo⸗
mita molleſcat illecebris. Filius enim qui natus à
deo eſt, neglecto creatore ſuo blaſphemat eū à quo
conditus eſt, dicente ſcriptura: Nónne deus unus Malach.2.b
creauit uos? nónne pater unus omniū ueſtrum? &
anima cœleſtē deſpicit Hieruſalem, matremq́; con
temnit eccleſiam, quam qui contempſerit, morte
morietur. Et nurus conſurgit aduerſus ſocrum
rr ſuam:

E ſuam: Quod iuxta tropologiam intellectu uidetur difficile, ſed qui legerit cãticumcanticorũ: & ſponſum animæ, dei ſermonem intellexerit crediderítq; euangelio: quod ſecundũ Hebræos æditum nuper tranſtulimus: in quo ex perſona ſaluatoris dicitur:
Matth.10.c Modo tulit me mater mea, ſanctus ſpiritus in uno capillorũ meorũ: nõ dubitabit dicere ſermonem dei ortum eſſe de ſpiritu: & animã quæ ſponſa ſermonis eſt, habere ſocrum ſanctũ ſpiritum: qui apud Hebræos genere dicitur fœminino רוּחַ. Hæretici ergo cum ante crediderint in ſcripturis: quæ à ſpiritu ſancto cõſcriptæ ſunt & æditæ: transferunt ſe ad nouas doctrinas & fermentũ phariſæorum & mãdata hominũ: dumq; ſermonem dei contemnunt, ſocrui ſuæ faciunt iniuriam. Et ne forte dubites, uerbum & filium dei naſci de ſpiritu ſancto: Gabrielis ad Mariam uerba
Luc.1.b conſidera: Spiritus ſanctus, ait, ueniet ſuper te, & uirtus altiſſimi obumbrabit tibi: propterea quod
F naſcetur ex te, uocabitur filius dei. Poſt hæc ſequitur: Inimici hominis uiri domeſtici eius: Quod ſic nobis iuxta tropologiam exponendum uidetur:
1.Cor.11.a Omnis uiri caput Chriſtus eſt: & Chriſtus caput eccleſiæ: huius ſæpe inimici ſunt, qui putãtur in domo eius eſſe, id eſt in eccleſia: & à capite quidẽ non recedũt: ſed cõtra ſuum ſentiũt caput, qui abſq; magiſtro, & gratia domini ſcientiã ſcripturarũ ſuo iudicio promittẽtes: inflati ſunt, & nihil ſciunt: & languent circa quæſtiones, & contentiones pugnasq; uerborũ: qui uere cõſiſtentes in domo, inimici ſunt ueritatis. Scire autem debemus quod in euangelio propè eadẽ uerba ſint, quæ nunc legimus in propheta: & iuxta contextum illius loci alterũ habere ſenſum: quæ utrum aſſumpta ſint de propheta an propria autoritate præcepta, noſſe domini eſt: qui & in prophetis, & in euãgelijs locutus eſt. Ait aũt
Matth.10.d illic dominus: Veni diuidere uirum aduerſus patrẽ ſuum: & filiam cõtra matrem ſuam: & nurũ aduerſus ſocrũ ſuam: & inimici hominis domeſtici eius. His itaq; ediſſertis: ſi tamẽ potuimus ſenſum attingere ſcripturarum: ſanctus refrigeratã intelligens charitatẽ: & homines in cõſummatione mundi non eſſe amatores dei, ſed amatores ſui: alijs credẽtibus amicis & ducibus & uxoribus, filioq; & filia, & nuru aduerſus patrem & matrem & ſocrum cõſurgẽtibus, & inimici hominis domeſtici eius: ipſe credit in domino: & omnis contemplatio eius eſt in deo ſuo: & quãquàm tribulationibus & preſſuris mundi premantur: tamẽ præter eum qui dicit: Nolite timere: ego uici mundum, in nullo fiduciam habens,

a HEB. meus. Nẽ læteris inimica mea ſuper me, quia cecidi cõſurgam: Cum ſedero in tenebris, dñs lux mea eſt: iram domini portabo, quoniam peccaui ei donec cauſam meam iudicet: & faciat iudiciũ meũ: & educet me in lucem, & uidebo iuſticiam eius: & aſpiciet

SEP. deus meus. Ne inſultes mihi inimica mea, quia cecidi: & reſurgam: quia ſi ambulauero in tenebris, dñs illuminabit me: Iram dñi ſuſtinebo, quia peccaui ei: donec iuſtificet cauſam meam: & faciat iudicium meum: & educat me in lucẽ: & uidebo iuſticiã eius: & uidebit

expectat deum ſaluatorem ſuum: & credens in eo oculosq; ſuos ad eum ſemper dirigẽs, ſperat ſe exaudiendum quoties eum inuocauerit. a ¶Ne læteris inimica mea &c.) Videtur mihi iuxta literam Hieruſalem contra Babylonem & cæteras gentes loqui, quæ ſibi inſultauerãt: Ne lætemini in ruina mea: quia dño miſerãte cõſurgã: poſtq; ſedero in captiuitate: educet me ille de tenebris & erit lux mea. Iram dñi ſuſtinebo: quia me ſcio meruiſſe quod paſſa ſum: donec ulciſcar de gentibus: & fiat iudiciũ meũ. Noui quippe quod me ſit educturus in lucem & uidebo iuſticiã eius: & aſpiciet inimica mea Babylon, & cæteræ gentes in circumitu: & operietur cõfuſione, quæ nũc dicit inſultans: ubi eſt dñs deus tuus? Oculi mei uidebũt eam: & non longo poſt tẽpore, ſed nunc & in præſentiarum cõculcatam, quaſi lutum platearũ. Hactenus Hieruſalẽ, ſiue propheta ex perſona populi ſit locutus: Nunc deus ad Hieruſalẽ reſpõdens inducitur. O Hieruſalẽ, uenerũt dies, ut ædificẽtur maceriæ tuæ: quæ erãt à Babylonio uaſtatæ & deſtructæ: In die illa lõge fiet lex, ſiue præceptũ & iuſſio:
H ut Symmachus & Theodotio interpretati ſunt, dicẽtes: ἐπιταγὴν καὶ πρόσταγμα: & eſt ſenſus, nequaquàm Babyloniorum imperio ſubiacebis: In die illa qua ædificabũtur maceriæ tuæ: uenient ad te de Aſſur, & de ciuitatibus munitis à ciuitatibus inquam munitis uſq; ad Iordanẽ: per quem & ante trãſiuit populus: & à mari rubro, & cũctis gẽtibus uſq; ad mare mortuũ: quod uicinum eſt terræ tuæ: & ad montem Sion, de mõtibus Perſarum atq; Medorum, in quo trãſlati prius fuerãt, & erit terra reliqua Chaldæorum: & eorũ qui te uaſtauerant in deſolationẽ: propter habitatores ſuos, & propter mala opera eorum. Hoc ſibi Iudæi uſq; hodie pollicentur: & in eo loco, in quo nos expoſuimus: in die illa lõge fiet lex: ſicut nobis uiſum eſt: & ſicut prudẽtiores eorũ diſſerunt: Aliqui friuole mẽtiuntur, & aiunt: In die illa qua à Chriſto ædificatæ fuerint maceriæ Hieruſalem: ſcripturas ſanctas legis & prophetarũ, quæ nunc tenentur à nobis: tolli de manibus noſtris, & tradi populo Iudæorum. Nàm quod dicitur iuxta Lxx. ἡμέρα ἀλοιφῆς πλίνθου, id eſt, dies lituræ lateris, deletio tua, non ad Hieruſalem: ut iuxta Hebraicum expoſuimus, ſed adhuc ad Babylonẽ dici intelligamus: quod & ipſa delenda ſit: & in morem lateris conculcanda. Et repellet legitima dies illa: nõ legitima dei, ſed ea legitima quæ aduerſum legem dei, ò Babylon iuſſeras obſeruari: Et ciuitates tuæ uenient in cõcluſionem, ſiue in diuiſionem, Aſſyrijs te

A rijs te impugnantibus: Siquidem Babylon Chaldæorũ fuit ciuitas, nõ Aſſyriorũ. Et urbes tuæ munitæ erunt in diuiſionem hoſtilis exercitus, à Tyro uſq; ad flumẽ Tygrim, quo circumiris, & à mari magno uſq; ad mare rubrũ: quod ex latere pergẽtibus Indiã, tãgit regiões tuas. Et de monte uſq; ad mõtem: de mõtibus ſcilicet Iudææ uſq; ad mõtes Mediæ atq; Perſarũ: tota Meſopotamia & uniuerſa regio, quæ nunc à te tenet in medio aduerſariorum imperio ſubiugabit. Et erit terra in deſolationẽ propter peſſimos fructus ſtudiorũ ueſtrorum. Vbi Lxx. interpretati ſunt de Tyro: ſciamus in Hebraico ſcriptum eſſe, מִצּוֹר: quod uerbũ ſi in præpoſitionẽ מִ & nomẽ צוֹר, diuidatur, de Tyro
B intelligitur: ſin aũt unus ſermo ſit, munitionem ſonat. Deniq; omnes περιοχὴν καὶ περίφραγμα καὶ πολιορκίαν, non de Tyro: ut Lxx. ſed munitionem & ambitum muratæ urbis trãſtulerunt. Hoc iuxta Hebraicum, & uota carnei Iſraël & populi cõciſionis, quaſi ex ſuperfluo ocioſus ſermo præluſerit. Nũc ueniamus ad intelligẽtiã ſpiritualẽ: & ipſo ſpiritu ſancto exponẽte: quo ſcripta ſunt, in locis uel difficillimis deſudemus. Videtur mihi omis anima Hieruſalẽ, in qua ædificatũ fuit templũ dñi, & uiſio pacis, & noticia ſcripturarum: & poſtea ſuperata à peccatis, ducta eſt in captiuitatẽ: tormentisq; tradita, dicere cõtra Babylonem, id eſt cõfuſionẽ huius mundi, & aduerſus cõtrariã fortitudinẽ quæ huic mundo præſidet: Noli inſultare mihi inimica mea:
Pſal.144.c quia cecidi & reſurgã: Dñs enim alleuat eliſos, & lo
Hiere.8.b quitur per prophetã: Nunquid qui cadit nõ reſur
Ezech.33.c get? Et nolo mortẽ peccatoris: tantũ ut reuertatur, & uiuat. Si aũt ideo me deſpicis: quia tormẽta ſuſtineo: diſce per Ezechiel: pœnas primũ ſanctioribus
Ibi.9.e irrogari: & dici à domino: A ſanctis meis incipite: Quia ſi ambulauero in tenebris, dominus lux mea eſt. Licet enim rectores tenebrarũ iſtarum me deceperint, & ſedeã in tenebris, & umbra mortis, & pedes mei impegerint in mõtes tenebroſos: tamẽ ſedẽtibus in tenebris, & umbra mortis, lux orta eſt:
Eſa.9.a & lux lucet in tenebris: Et dñs illuminatio mea &
Pſal.26.a ſalus mea, quem timebo: & loquar ad eum & dicã:
Ibi.118.o Lucerna pedibus meis uerbũ tuum dñe: & lumen

HEB. & aſpiciet inimica mea: & operietur cõfuſione, quæ dicit ad me: Vbi eſt dominus deus tuus? Oculi mei uidebunt eam: nunc erit in cõculcatione, ut lutum platearum: dies ut ædificentur maceriæ tuæ: In die illa longe fiet lex: In die illa uſq; ad te ueniet de Aſſur: & uſque ad ciuitates munitas: & à ciuitatibus munitis, uſque ad flumen: & ad mare, de mari: & ad montem, de monte: Et erit terra in deſolationem propter habitatores ſuos: & propter fructum cogitationũ eorum. Paſce

SEP. & uidebit me inimica mea, & operiet eam confuſio, quæ dicit ad me: ubi eſt dñs deus tuus? Oculi mei uidebunt eam: nunc erit in conculcationẽ, ſicut lutũ in uijs: dies lituræ lateris deletio tua: & repellet legitima tua dies illa, & urbes tuæ uenient in concluſionẽ & in diuiſionẽ Aſſyriorũ: & ciuitates tuæ munitæ in diuiſionẽ à Tyro uſq; ad flumen: & à mari uſq; ad mare: & de monte uſq; ad montẽ: & erit terra in diſſipationẽ cum habitatoribus ſuis propter fructus adinuẽtionũ eorum. Paſce

ſemitis meis. Ipſe quippe mihi præcepit in tenebris huius ſeculi conſtituto: Sint lumbi ueſtri præcincti & lucernæ ardentes in manibus ueſtris. Sequitur: Iram dñi ſuſtinebo, quoniam peccaui ei: donec iuſtificet cauſam meã, & faciat iudiciũ meũ: & educat me in lucem, & uidebo iuſticiam eius. Omnis correptio ad preſens, nõ uidetur eſſe gaudij, ſed mœroris: & poſtea fructum pacificũ iuſticiæ reddet his qui per eam fuerint eruditi. Sẽtiens igitur anima ſe peccaſſe & habere uulnera peccatorum, & in mortuis carnibus uiuere, & indigere cauterio, cõſtanter dicit ad medicũ: ure carnes meas, reſeca uulnera: humores omnes & ῥεῦμα noxiũ dura hellebori potione conſtringe. Mei uitij fuit, ut uulnerarer: mei doloris ſit, ut tot tormenta ſuſtineam: & poſtea ſanitatem recipiam. Verusq; medicus iam ſoſpiti atq; ſecuræ oſtendit cauſam medicaminis, & recte ſe docet feciſſe quod fecit. Deniq; poſt cruciatus atq; ſupplicia: educta de tenebris exterioribus anima, & reddito nouiſſimo quadrante dicit: Videbo iuſticiã eius & loquar: Iuſtificata ſunt iudicia tua deus. Si autem Chriſtus factus eſt nobis à deo ſapiẽtia, & iuſticia, & ſanctificatio, & redemptio: qui iuſticiã poſt iram dei uidere ſe dicit: Chriſti ſibi repromittit aſpectum. Et hæc duntaxat de pœnitẽtibus. Cæterum multo melius eſt, nõ habere uulnera, & medico non egere. Curatio nõ beatitudo ſanatorum eſt: ſed ſolatiũ poſt dolorem. Igitur qui curatus eſt caueat, ne iterum peccet: & rurſum ei aliquid deterius fiat. Legimus in Leuitico: ſi tamen oculis apertis legimus: Et uelamen quod in lege poſitum eſt interioris oculi, non excludit intuitũ, in uibice & cicatrice combuſturæ leprã ſolere generari, & mutare colorem pili, & ad priorẽ deformationẽ cicatricis nouellam accedere fœditatẽ. Hoc propterea, ne quis ſecurus de pœnitentia, eo quod poſt peccatũ poſſit dicere: iram dei ſuſtinebo, quoniam peccaui ei, donec iuſtificet cauſam meam, peccet & cauterio indigeat, & ſanatus iterum uulneretur. Cum autem eduxerit nos dñs in lucem & uiderimus iuſticiam eius: tunc uidebit inimica noſtra Babylon, & operietur confuſione, quæ prius loquebat̃ ad nos: ubi eſt deus tuus: exi

Marginal notes: C Luc.12.b; D; 1.Cor.1.d; Leui.13.

E ſtimans Hieruſalem poſt uulnera non poſſe ſanari. Et reſpicient eam oculi noſtri:& erit in conculcationem ut lutum platearum. Et quia omnis pœnarum finis bonorum exordium eſt:& dolor proficit ad ſanitatẽ:de luto illius lateres fient:& erit formatio laterum lituræ eius. Et in die illa ueteres abijciet errores, ciuitatesq; illius quæ male munitæ fuerãt, uenięt in cõcluſionem ſiue in diuiſionem & diuidentur ab Aſſyrijs. De Tyro צור quoq; quæ interpretatur σωοχὴ, id eſt anguſtia:cõſurgent aliæ fortitudines:& erit ſeditio uſq; ad eos qui ſeculi huius reumate delectantur:& libidines generant in hominibus. Et de mari uſq; ad mare:& de monte uſq; ad montem inuicem bella cõſurgent ut amaritudo pugnet, cõtra amaritudinem:& erigens ſe humilianda ſublimitas, cõtra aliam dimicet altitudinẽ:& tunc uere F
Gene.11.a cõpleatur:Venite deſcẽdamus & cõfundamus linguas eorũ, ne audiat unuſquiſq; uocẽ proximi ſui: prodeſt quippe fortitudines peſſimas inter ſe non
Matth.12.b habere cõcordiam. Et cum ſatanas aduerſus ſatanã diuiſus fuerit:tũc demũ omne regnũ illius deſtruetur:Et quod frequẽter in magnis exercitibus euenire ſolet:ut interfecto tyranno, ſatellites eius regnum inter ſe diuidãt, contra ſeq; cõſurgant:& inteſtinum inter eos bellum ſit. Hoc & in cõſummatione mundi fiet:quãdo Hieruſalẽ maceriæ fuerint ædificatæ:& Babylon corruerit:Aſſyrijq; & Tyrij de flumine & de mari, & de mõtibus, id eſt uniuerſæ inter ſe pugnabunt dæmonũ nationes, & diſſipato regno illorum fiet regnum dño Ieſu, & omne genu flectetur cœleſtiũ & terreſtriũ & infernorũ:& uniuerſa lingua cõfitebitur:quia dñs Ieſus in gloria eſt dei patris. Vt autẽ ſciatis finem huius ſeditionis profectum eſſe uirtutũ:erit tunc terra Babylonia in diſſipationem cum omnibus habitatoribus ſuis, & nequaq; fructus faciet Babylonios. a ¶Paſce populum tuũ in uirga tua &c.)Hoc quod dicitur:Paſce populũ tuum in uirga tua:deus pater loquitur ad filium, id eſt ad dñm noſtrũ Ieſum Chri-
Ioan.10.b ſtum:ut quia paſtor bonus eſt:& ponit animã ſuã pro ouibus ſuis:paſcat populũ in uirga ſua:& oues hæreditatis ſuæ. Ac ne putemus eoſdem eſſe popu-
Psal.78.c los quos & oues:in alio loco legimus:Nos aũt populus tuus, & oues paſcuæ tuæ. Populus refertur ad rationabiles quoſq;:oues aũt ad eos qui necdum ratione uiuentes, tantum ſimplicitate cõtenti ſunt:

a HEB. Pâſce populũ tuum in uirga tua, gregem hæreditatis tuæ:habitantes ſolos in ſaltu in medio Carmeli; paſcentur Baſan & Galaad iuxta dies antiquos:ſecũdũ dies egreſſionis tuæ de terra Aegypti, oſtendam ei mirabilia. Videbunt gẽtes & cõfundentur ſuper om̃i fortitudine eorum. Ponẽt manus ſuas ſuper os:aures eorum ſurdæ erunt:Lingent puluerẽ ſicut

SEP. Paſce populũ tuum in uirga tua, oues hæreditatis tuæ: habitantes ſolas in ſaltu:in medio Carmeli paſcentur Baſanitin & Galaaditin iuxta dies priſtinos:& iuxta dies egreſſionis tuæ de terra Aegypti, oſtẽdam eis mirabilia. Videbunt gentes & confundẽtur in omni fortitudine ſua: ponent manus ſuper os ſuum:aures eorum ſurdæ erunt:Lingẽt humum ſicut

& appellãtur de hæreditate dei. Tam populus autẽ G quàm oues indigẽt uirga paſtorali:de qua loquitur & Apoſtolus:Quid uultis, in uirga ueniã ad uos: 1.Cor.4.d an in charitate & ſpiritu mãſuetudinis? Ob hãc puto cauſam, quia populus Iſraël duræ ceruicis erat:& ſemper carnes Aegyptias ſuſpirabat:uſum eſſe Moyſen nõ ſolũ aduerſum Aegyptios, quos percuſſit decem plagis:ſed etiã aduerſus populũ in ſolitudine, uirga legali, uirga percutiente:& omnia uaſa teſtea, & fragilia confringẽte: Apoſtolis aũt dñi ſaluatoris qui ſapiẽtiam loquebantur inter perfectos, uirgam excuſſam eſſe de manibus:qa 1.Ioan.4.d perfecta dilectio foras mittit timorẽ. Quod ſi quis nobis oppoſuerit: quomodo nunc dicatur ad Chriſtum:hoc eſt ad bonum paſtorem:qui utiq; maior apoſtolis, & melior eſt, ut utatur uirga:cum maioris profectus ſit uir- H gam nõ habere ꝙ uirga populos ouesq; corripere: Reſpõdebimus eis ſecundũ illud quod dñs pollicetur apoſtolis ſuis:maiora eos ſigna in populis eſſe Ioan.14.b facturos, ꝙ ipſe fecerit. Et quia adhuc dñs loquebatur ad carneum Iſraël:& necdum ad eum qui perfecte poterat noſſe myſteria:idcirco dictũ eſſe de eo: ut paſcat in uirga populum & gregem ſuum:Apoſtolis autẽ uirgã excuſſam eſſe de manibus:& ſeueritatem legis, euãgelij clemẽtia temperatã. Porrò hi populi & iſtæ oues propterea percutiẽtur & paſcẽtur in uirga:quia habitauerãt ſoli in ſaltu:Quod quidem poſſumus & de his accipere qui ſe de eccleſia ſeparãtes, cõuiuijs dedunt amicitijsq; gẽtilium: Necnon & de his qui odio generis humani uitam appetunt ſolitariã:qualem Timonẽ fuiſſe Athenis legimus:nõ quod ſolitaria uita & prophetica quã habuerunt Helias & Ioãnes condẽnãda ſit:ſed quia ſi cæteros deſpiciẽs ipſe ſuperbiat, & habitet in ſaltu uitiorũ:uirga corripienda ſit. Qui ſolus habitat & nõ habitat in ſaltu, iſte in laude uirtutum eſt:qui aũt ſolus eſt, & non facit opera iuſticiæ & quietis: tantum fruitur uoluptate, & non in Chriſti opere & labore deſudat:nec proprijs manibus quærit cibum quod Apoſtolus iubet, & in ſuperbiã erigit: hic habitat in ſaltu, & inter infructuoſa ligna uerſatur. Sed tamen quia bonus paſtor eſt, & uirga eius ob hoc percutit ut emẽdet:meliora ſermo propheticus pollicetur, & dicit:In medio Carmeli paſcẽt Baſanitiden & Galaaditin, iuxta dies æternitatis, & iuxta dies egreſſionis tuæ ex Aegypto. Carmelus interpre

HEB. ſicut ſerpentes:uelut reptilia terræ, turbabũtur de ædibus ſuis. Dominum deum noſtrum formida-
a bunt:& timebunt te. Quis deus ſimilis tui? qui aufers iniquitatem:& tranſis peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ. Non immittet ultra furorem ſuum:quoniam uolens miſericordiã eſt. Reuertetur & miſerebitur noſtri; deponet iniquitates

SEP. ſicut ſerpentes; quæ trahunt terrã turbabuntur in concluſionibus ſuis:ſuper dño deo noſtro formidabunt & timebunt à te. Quis deus ſicut tu auferẽs iniquitates: & tranſcẽdens iniuſticias his qui reliqui ſunt, de hæreditate tua. Non tenuit in teſtimonium iram ſuam:quia uolens miſericordias eſt. Reuertetur & miſerebitur noſtri:de

A lus interpretatur ſcientia circunciſionis: Baſanitis cõfuſio, & Galaad tranſmigratio teſtimonij. Popu-
כרמל lus ergo dei & oues paſcuæ eius quæ prius paſce-
בשן bãtur abſq; grege dñi, & extra eccleſiã eius, in ſaltu
גלעד uerſabãtur errorũ:poſtea transferuntur ad noticiã ueræ circunciſionis:& ſeruient deo in ſpiritu, & gloriabũtur in dño & nõ in carne cõfidẽt:& erũt uera circunciſio & non cõciſio. Cũq; paſti fuerint ſpirituali circunciſione, intelligentes peccata priſtina, cõfundẽtur in uitijs ſuis:& erubeſcent, & erũt in cõfuſione quæ ducit ad uitam:quia eſt & alia cõfuſio quæ ducit ad mortem:in qua habitauit quõdam Og rex Baſan:ſiquidem Baſan interpretatur cõfuſio:de qua cõfuſione peſſima & dñs repromittit li-
Psal.67.e beraturũ ſe populũ ſuum. Dixit dñs, ex Baſan conuertam, conuertã de profundo maris. Cumq; ſcie-
B rimus ueram circunciſionẽ, & cõfuſi fuerimus ſuper peccatis noſtris:tũc erimus in Galaad:quæ interp̃tatur trãſmigratio teſtimonij in eccleſia Chriſti:ad quam teſtimonia legis & prophetarũ eloquia tranſcenderũt:& hoc fiet nobis ſecundũ dies antiquos:ſecundum dies quãdo egreſſi ſumus de terra Aegypti:de q̃bus Moyſes dicit:Recordamini dies æternitatis, nõ dies huius ſeculi:qui appellãtur mali, ſed dies perpetuos. Recordatur aũt dierũ æternitatis qui nõ aſpicit præſentia:ſurrexitq; cum Chriſto & ſedet cum eo in cœleſtibus, iam mẽte præſumens ſe de diebus p̃ſentis ſeculi liberatũ. Promittit quoq; ſermo diuinus quod oſtẽdat populo ſuo, & ouibus hæreditatis ſuæ mirabilia. Tunc, inquit, uidebunt gẽtes & cõfundentur in omni fortitudine ſua qua uaſtauerãt quondã & præualuerãt aduerſus populũ dei, & cõfuſio earum habebit profectũ cum ſua intellexerint mala. Ponent enim manus ſuas ſuper os ſuũ:malaq; opera, omnẽ eis loquendi auferẽt libertatẽ. Quomodo autẽ impiarũ gẽtium manus claudũt ora eorũ:ſic iuſtorũ manus eorum ora reſerabunt, ex opere bono loquendi cum deo accipientium facultatem. Aures quoq; eorum obſurdeſcent:quia malicia non ſolum oculorum obcæcauit intuitũ:ſed & aures fecit ſurdeſcere:noluerunt enim audire uocẽ incantantiũ & uenefici in-
Esa.33.c cantãtis ſapiẽter. Et iuxta Eſaiam:auribus ſuis grauiter audierũt:quanq; multo minus ſit grauiter audire:quàm penitus non audire:& ſurdũ fieri ut uerbum non audiat ueritatis. Poſt tanta mala dicitur de eis, quod lingent humum quaſi ſerpentes:quæ trahunt terram ambulantes in uentre ſuo:& come- C dẽtes terram omnibus diebus uitæ ſuæ: Et carnis, id eſt terrena opera facientes & trahentes ſecum uſq; ad diem ultionis & uiſitationis dñi, non puluerem, non terræ parua ueſtigia, ſed totam humum. Quod cum fecerint & ad iudicium dei uenerint & cõcluſi fuerint atque turbati:tandiu turbabũtur & cõcluſi erũt, quãdiu terra quã traxerãt quaſi ſerpẽtes, permanſerit in eis. Cum aũt illa defecerit, obſtupeſcent & admirabũtur, nõ in domino deo ſuo:necdũ enim merebũtur, ut dicat dñs deus eorum:ſed in dño deo noſtro. Et ſubito fit ἀποστροφὴ ad Chriſtum, diciturq; ad eum:Et timebunt à te:Prin- Prouer.1.a cipium enim ſapiẽtiæ timor dñi. Et hæc fient ut uideant gẽtes & cõfundãtur in omni mala fortitudine ſua:& ponãt manus ſuper os ſuũ, & auribus obſurdeſcãt, & lingant terram uelut ſerpẽtes qui tra- D hunt humum:ut primũ concludãtur cõcluſiq; turbentur:inde territi obſtupeſcãt ad dñm deum ſanctorum:& ad extremũ ipſi quoq; timeant illũ. Hoc iuxta Lxx. Porrò quia nõ multũ ab eis in præſenti duntaxat loco noſtra diſcordat æditio:quod in illis dictum eſt, etiam in hac dictum exiſtimemus. a ¶Quis deus ſimilis tui? qui aufers &c.)Intelligẽs propheta, gentiũ multitudinẽ propterea in concluſione ſua eſſe turbatam, ut obſtupeſceret & timeret deum:& idcirco dñm deſæuire, ut peccata auferat & donet ſalutem:laudat dñm atq; miratur, & dicit: Quis deus ſicut tu? auferens iniquitates, & trãſcen- Exo.12.b dẽs iniuſticias:ut quomodo exterminator in Aegypto tranſcẽdit populum Iſraël:& nõ uaſtauit eum: Vnde à tranſitu phaſe, id eſt paſcha nomen accepit: פסח Sic tu parcas gentibus, nequaq; illis imputans iniquitates ſuas. Porrò quod ſequitur:His qui reliqui ſunt de hæreditate eius, non tenuit in teſtimonium iram ſuam:hic eſt ſenſus:Si gentibus pepercit quæ legi eius credere noluerunt:& qui ſuperflui & reliqui de populo ſunt relicti, iniquitates ſuas eis noluit imputare:nec in teſtimoniũ iuſti ſupplicij eorum intulit iram ſuã:quid faciet de grege ſuo, qui paſcitur in medio Carmeli & in Baſanitide & in Galaad? Volens enim miſericordiam eſt, & reuertens miſerebitur noſtri:& grauia peccata noſtra, & iniquitates quæ ſedent ſuper talẽtum plumbi, ipſe portabit, & demerget in mare & parere non faciet. Dabit ueritatem Iacob & miſericordiã Abraham: ut ſupplantatori populo & nouello, & ſemper in

E lucta posito:reddat in Christo ueritatem suam:& multitudini gētium (Abraham quippe uocatur pa- Gene.17.a
ter multarum gentium) tribuat misericordiā: sicut iurauit eis qui patres extiterūt fidei nostræ secundum dies antiquos:quod de tota hominū multitudine alios saluet in ueritate : alios in misericordia. Porrò ubi nos interp̄tati sumus:non immittet ultra furorē suū:pro ultra, Symmachus transtulit in sempiternum : Theodotio in finē: Lxx.& quinta ædi tio εἰς μαρτύριον, id est in testimoniū:pro quo positū est in Hebræo לָעַד:& tam ultra q̄ sempiternum & testimoniū intelligi potest. Dicā & ego in fine uoluminis, laborē opusculi mei, dñi inuocatione consignans:Deus quis similis tibi?aufer iniquitatē serui tui:transi peccatū reliquiarū animæ meæ:ne immittas in me furorē tuum, neq; in ira tua corripias me: Quoniā misericors es & multæ miserationes tuæ.

HEB. quitates nostras : & projiciet in profundū maris omnia peccata nostra: dabit ueritatem in Iacob: misericordiam Abraham quam iurasti patribus nostris à diebus antiquis.

SEP. stri: demerget peccata nostra:& projicietur in profundū maris oīa peccata nostra. Dabit ueritatē Iacob:misericordiā Abraham:sicut iurasti patribus nostris iuxta dies priores.

Reuertere & miserere mei: præcipita iniquitates meas:& mitte eas in profundū maris:ut salsugo & amaritudo uitiorū in salsa regione dispereat. Da ueritatē quam promisisti seruo tuo Iacob, & misericordiam quam pollicitus es amico tuo Abraham: & libera animam meā à persecutoribus prophetarum tuorum, Achab & Hiezabel:sicut iurasti patribus meis in diebus antiq̄s, dicēs: Viuo ego, dicit dñs: Nolo mortem peccatoris, tantum ut reuertatur & uiuat. Et alibi:Statim ut conuersus ingemueris, saluus eris. Tunc uidebit inimica mea & operietur cōfusione:quæ nunc dicit ad me: Vbi est dominus deus tuus: Videbo in ea ultionē tuam:& erit quasi lutum platearum, atq; calcabitur ne amplius de luto & paleis Aegyptias extruat ciuitates. G Ezech.18

Cōmentariorum in Micheam prophetā finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN NAHUM prophetam ad Paulam & Eustochium procemium.

IVxta Septuaginta interpretes, in ordine prophetarum duodecim, post Ionam Na-
F hum ponitur:quia uidentur de eadem urbe prophetare. Scriptum siquidem est in Io- H
na:Factus est sermo domini ad Ionam filium Amathi, dicens:Surge & uade in Niniuen ciuitatem magnam & prædica in ea:In Nahum uero istud exordium est: Assumptio Niniue:liber uisionis Nahum Helkesæi. Igitur uterque de Niniue Assyriorum metropoli, quæ nunc uocatur Ninus, texunt uaticinium:Porrò in Hebraico post Ionam Micheas ponitur:
נַחוּם & Micheam sequitur Nahum:qui interpretatur consolator. Iam enim decem tribus ab Assyrijs deductæ fuerant in captiuitatem sub Ezechia rege Iuda:sub quo etiam nunc in consolationem populi transmigrati, aduersum Niniuen uisio cernitur. Nec erat parua cōsolatio tam his qui iam Assyrijs seruiebant, quàm reliquis qui sub Ezechia de tribu Iuda & Beniamin ab ijsdem hostibus obsidebantur:ut audirent Assyrios quoque à Chaldæis esse capiendos:sicut in consequentibus
נִינְוֵה huius libri demonstrabitur. Sciendum autem est quoniam Niniue in nostra lingua de Hebræo speciosam sonat:speciosus autem mundus hic dicitur:unde & apud Græcos κόσμος ab ornatu nomen accepit:quicquid nunc aduersum Niniuen dicitur, de mundo figuraliter prædicari. Quam ob causam, assumptio quam Lxx. interpretantur λῆμμα, & Aquila ἆρμα interpretatus est:apud Hebræos מַשָּׂא ponitur, id est graue onus:eo quod eam aduersus quam uidetur premat:nec sinat eleuare ceruicem. Porrò quod additur:Nahum Helkesæi:quidam putāt Helkesæum patrem esse Nahum:& secundum Hebræam traditionem etiam ipsum prophetam fuisse:cum Helkesæi usq; hodie in Galilea uiculus sit:paruus quidem & uix ruinis ueterum ædificiorum indicans uestigia:sed tamen notus Iudæis:& mihi quoq; à circumducente mōstratus. Simul & hoc attendendum quod hæc ipsa uel assumptio, uel onus, uel pondus, prophetæ uisio sit. Non enim loquitur in ἐκστάσει, ut Montanus & Prisca Maximillaq; delirāt:sed quod prophetat, liber est uisionis intelligentis uniuersa quæ loquitur:& pondus hostium facientis in suo populo uisionem. De consummatione itaq; mundi secundum ἀναγωγήν, ô Paula & Eustochium, in cōsolationem sanctorum prophetia texitur:ut quæcunq; in mundo uident, quasi prætereuntia & caduca contemnant:& præparent se ad iudicij diem, ubi ultor aduersus ueros Assyrios futurus dominus est.

A COMMENTARIORVM HIERONYMI in Nahum prophetam.

DEus æmulator & ulciscens dñs.) Vox prophetæ laudantis deum: quod de Assyrijs populi sui sit ultus iniuriam. Siue iuxta altiorē intelligentiam:qđ audiat gemitū sanctorū suorū, & in cōsummatione mūdi faciat aduersarios sētire supplicia. Qđ autē zelus in bonā partē accipiat̄ & Paulus apostolus ostēdit, dicēs: Zelamini χαρίσματα maiora. Et in alio loco: Zelor eñ uos dei zelo. Et ipse dñs in psalmo: Zelus domus tuæ comedit me. Et Helias: Zelans, inq̄t, zelatus sum dño oīpotēti deo Israël. Phinees
Ezech.18
1.Cor.12.d
2.Cor.11.d
Psal.68.b
3.Reg.19.b
Nu.25.c

ONus Niniue: liber uisionis Nahum Helkesæi.

ASsumptio Niniue:liber uisionis Nahum Helkesæi.

a Deus æmulator & ulciscens dominus.

b HEB. Vlciscēns dñs & habēs furorem: Vlciscēs dñs in hostes suos & irascens ipse inimicis suis.

SEP. Vlciscens dñs cū furore:ulciscens dominus in aduersarios suos: & tollēs ipse inimicos suos.

c Dominus patiens & magnus fortitudine, & mundans non faciet innocentem.

d HEB. Dñs in tēpēstate & in turbine uiæ eius:& nebulæ puluis pedum eius.

SEP. Dñs in cōsūmatione & in cōmotiōe uia eius & nubes puluis pedum eius.

e Increpans mare & exiccans illud;& omnia flumina ad desertum perducens.

Infir

B quoq; zelū:& Matathiæ legimus:Et Simonē zelo- H
1.Mach.2.c tem apostolū Iesu Christi:quē Marcus euangelista
Act.1.b Simonē Chananæū uocat. Zelat̄ aūt dñs in salutē
Mar.3.c eorū quos zelatur:ut quos nō potuit eius seruare demētia, seruet æmulatio. Vñ & ad Hierusalē quæ ꝓpter peccata nimia uisitationē zeli & furoris eius
Ezech.16.e nō merebat̄:in Ezechiele loquit̄ deus: Zelus meus recedat à te:et nō irascar ultra tibi. Quādiu itaq; agebat pœnitētiā mūdus:cōsummatio illius nō fiebat: postq̄ uero multiplicata iniquitate refrixerit charitas multorū:ita ut tentent̄ etiā electi dei:tūc zelator dñs uenit in ultionē:nō quod ipse sit inimicus & ultor, quod de diabolo dicit̄:sed qđ inimica sit eius ultio:& quasi ignis, ligna, fœnū, stipulamq; cōsumat: ut purū aurū remaneat & argentū. b ¶Vlciscens
Prouer.3.b dñs & habens &c.) Secundū utrāq; intelligentiā: q̄a diligit dñs quē corripit:& castigat oēm filiū quem recipit:ideo irascit̄ ut quod aduersariū & inimicum sibi est, tollat ex hostibus & cōtrarijs cogitatiōibus fractis:sermonibusq; sublatis, in antiquū redeāt statum. Deniq; in cōsequētibus, ait: Dñs patiēs & longa fortitudo eius. Sed quia semel & historiā exponere proposuimus, inimicos & hostes dei intelligamus Assyrios:in quos cū diu patiens fuerit, postea cū furore & iracūdia ultor existet. c ¶Dñs patiēs & magnus &c.) Qđ significātius in Græco dicitur: κύριος μακρόθυμος καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ καὶ ἀθῶον οὐκ ἀθωώσει. Et est sensus:diu quidē sceleris Assyriorum patiens fuit, & magnanimitatis suæ fortitudine iniq̄tates eorū sustinuit, ꝓuocans eos ad pœnitentiā:
Rom.2.a sed q̄a cōtempta bonitate dei:sc̄dm cor impœnitēs thesaurizauerūt sibi irā in die iræ: q̄ aū patiēs fuit: C
nequaq̄ eos tanq̄ mūdos & īnocētes inultos abire patiet̄. Vel certe ita: q̄m in bonā partē simul uolumus accipe q̄ dicunt̄:patiēs est q̄ sustētat oēs ruētes & erigit elisos:q̄ sanat tribulatos corde:& alligat cōtritiones eorū: & magna uirtus eius soluēs inimicitiam in carne, & nocentē, nō faciens innocentē:cū etiā q̄ nimiū sibi applaudet q̄ argutus fuerit: nō merito ꝓprio sed misericordia dei sit saluatus. Licet eñ dicat: Ecce ego tot annos seruio tibi, & nūq̄ p̄ceptū tuū p̄terii: tñ q̄m bonus est dñs oībus:& misericordiæ illius sup oīa opera eius: & oēs peccauerūt, & indigēt gloria dei: iustificatus ab eo gratis audiet: An oculus tuus nequā est:quia ego bonus sum? Atq; ita fiet:ut in eo ipso quod arguit & ignoscit:nullum innoxiū abire patiat̄. d ¶Dñs in tempestate &c.) Pro tēpestate & turbine συντέλειαν καὶ συσσεισμόν, id est, cōsummationē & cōmotionē, Lxx. transtulerunt: licet in eo ubi nos posuimus, in tempestate:& in Hebræo scribit̄ בְּסוּפָה, in cōmotione quoq; possit intelligi. Hoc aūt significat quod in fine mūdi uniuersa moueant̄:iuxta illud quod scriptū est in Aggeo: Adhuc semel & ego mouebo cœlū & terrā, mare & aridā:& cum fuerint cuncta cōmota, ut credant uię dñi qui in euāgelio dicit:Ego sum uia & uita & ueritas. Et:Cū uenerit filius hominis in nubibus. Quibus mādatur in Esaia:ne pluant sup uineam imbrē: & ad quas peruenit ueritas dei: dicēte psalmographo: Veritas tua usq; ad nubes. Tūc etiā ipsæ nubes, ꝓphetæ uidelicet, aīæq; sanctorū:quæ prius coniunctione carnis fuerāt prægrauatæ:eleuatæ in sublime, tenuioris substantiæ fiēt:& in scabellum pedum dei redactæ:in extremis q̄busq; inter angelos officijs ministrabunt. Priora quippe & antiqua quę ad caput pertinēt, nosse nō poterūt. Alius uero nubes in cōtrariā partē accipiet:qđ semp serena cōturbēt & clarū solis stellarūq; lumē sua caligine nitant̄ prætexere:& q̄ subiectæ postea dñicæ potestati, in puluerem redigant̄ & in nihilum :& terra in eis q̄ pinguis est dissoluat̄. e ¶Increpās mare & exic. &c.) Iuxta literam, dei potētia describitur: qui uindicaturus est de aduersarijs Israëlem:quod non grande sit ei Assyrios destruere:cuius maiestatis sit etiam elementa mutare. Vel certe quia semel de consum-
Psal.146.a
Luc.15.g
Matt.20.b
D
Aggei.2.b
Ioan.14.a
Mar.13.c
Esa.5.b
Psal.35.b

E mationē mūdi eſſe diximus prophetiā: & hoc ſim-
pliciter accipite: cū uenerit mundi conſummatio &
pertranſierit cœlum & terra: mare quoq; & fluuios
Pſal.103.c ſiccari. Sed mihi legenti illud in pſalmis: Hoc mare
magnū et ſpacioſum: ibi reptilia quorū nō eſt nume
rus: animalia par-
ua cū magnis: ibi
naues perābulant:
Draco iſte quē for
maſti ad illudendū
ei: dignū uidet̄ bo
nitate & clemētia
dei: omnē amaritu
dinem et ſalſuginē
maris ſua cōmina-
tione deſtruere: Et
regnātem in aquis
humiliare draco-
nem: & maliciæ ex
iccare gurgites: in
quibus parua na-
tāt reptilia: quorū
nō eſt nūerus: ne-
q; em̄ digna ſunt numero quæ cū dracone uerſant̄.
Flumina quoq; ad deſertum perducens, omnē falſi
nominis ſcientiā quæ ſe cōtra deum erigens, flumi-
ne eloquentiæ utitur, & uolubilitate uerborum, &
tumentes cōtorquens gurgites, cū miraculo ſpectā
tium fertur in pronum. Vide Platonem: ſpecta De-
F moſthenem: Tullium quoq; philoſophum pariter
& oratorem: & hæreticorum principes intuere: de
quibus fuit Valentinus, Marcion, Bardeſanes, Ta-
cianus: & de fluminibus nō ambiges. Sed hæc oīa
cōſumet dn̄s Ieſus ſpiritu oris ſui: & deſtruet illumi
natione aduētus ſui & ad deſerta perducet. Simulq;
cerne quod iuxta titulum qui inſcribit̄: Aſſumptio
Niniue, liber uiſionis Nahum Helkeſei, recte & in
Niniue mūdus figuraliter intelligitur, et mare eius,
eloquentiæ flumina in conſummatione ſiccantur.
a ¶Infirmatus eſt Baſan & Carmelus &c.) μεταφο-
ρικῶς per Baſan & Carmelum & Libanum regio-
nem uberem & montes conſitos, Aſſyrij uaſtitas
demonſtratur quod ille potens quondā & florens
& plurimis gētibus imperans, dn̄o iraſcente populā
dus ſit. Sed & de cōſummatiōe mūdi poſſumus in-
telligere, qđ potētes quiq; & nobiles & nimijs opi-
Luc.12.c bus abūdantes repente pereant, & dicat̄ eis: Stulte
hac nocte auferet̄ anima tua à te: quæ aūt præpara
בָּשָׁן ſti cuius erūt? Porrò ſcđm interp̄tationē nominū:
quia Baſan confuſionē & ignominiā ſonat, in con-
ſummatione mūdi, omnia q̄ ignominia & rubore
digna ſunt, aſſerimus cum dn̄s uenerit infirmari, &
בַּרְמֶל nō ſolū peccata redigi in nihilū: ſed et Carmelū quo
q;, q interp̄tatur ſciētia circūciſionis: & eos qui ſibi
uidētur in bonis operibus uberes & florentes Chri
ſto ueniente trepidare, & impleri illud qđ dicitur in
Luc.18.b euangelio: Cum uenerit filius hoīs, putas inueniet
fidem ſup terrā? Increſcēte quippe iniq̄tate refrige-
ſcet charitas plurimorū, ꝓpter quæ ueniet ira dei.

a HEB. Infirmâtus eſt Ba-
ſan et Carmelus, et flos Li
b bani elanguit. Mōntes cō-
moti ſunt ab eo: & colles
deſolati ſunt: & cōtremuit
terra à facie eius: & orbis
& oēs habitātes in eo. An-
c te fāciē indignationis eius
quis ſtabit: & quis reſiſtet
d in ira furoris eius? Indignā
tio eius effuſa eſt ut ignis
& petræ diſſolutæ ſunt ab
eo.

SEP. Imminuta eſt Baſa-
nitis & Carmelus: & quæ
florebāt Libani defecerūt
Mōtes cōmoti ſunt ab eo:
& colles cōcuſſi ſunt: & cō
tracta eſt terra à facie eius,
uniuerſitas & oēs q habi-
tant in ea. A facie iræ eius
qs ſuſtinebit: & qs reſiſtet
in ira furoris eius? Furor
eius cōſumit principatus
& petræ contritæ ſunt ab
eo.

b ¶Montes cōmoti ſunt &c.) Poteſt & ſimpliciter G
accipi qđ in cōſummatione mūdi, cum in maieſtate
ſua ſaluator uenerit, & montes & colles, & orbis &
terra, & cūcta moueant̄. Si em̄ in paſſione eius ſol
fugit, ſaxa ſciſſa ſunt: terra cōtremuit: multo magis
ī claritate eius oīa
turbabunt̄. Sed &
figuraliter mōtes
& colles, ſublimes
quiq; & potētes in
telligēdi ſunt, q in
aduētu dn̄i ꝓſter-
nētur humi: ac de
ſolio ſuo depoſiti
pauimēto cohære
būt. Facies em̄ dn̄i
ſup faciētes mala:
ut perdat de terra
memoriam eorū.
Tūc & terra cōtre
miſcit & orbis atq;
uniuerſitas faciem
dn̄i formidabunt:
hoc ꝓ ſummo cruciatu pœnaq; ducētia: qđ uultum
eius reſpicere nō audebūt. c ¶Ante faciem &c.)
Pro eo quod nos poſuimus: Et quis reſiſtet in ira
furoris eius: apertius interp̄tatus eſt Symmachus:
& quis ſuſtinebit iram furoris eius? Aut rarus igit̄
aut nullus poterit inueniri: q ira corripiēte non di-
gnus ſit: Nec erit ulla anima q̄ nō paueat ad iudiciū H
dei: cū aſtra quoq; nō ſint mūda in conſpectu eius.
Porrò uerbū Hebraicū יָקוּם, qđ & Aquila & Lxx.
ſimiliter tranſtulerunt ἀντιστήσεται, id eſt reſiſtet, ad
illā intelligētiā trāſferamus: de qua in ſecūdo regno-
rum libro & in primo Paralipomenō dicit̄, ſup ira
dei, genere maſculino. Nulliq; dubium quin ibi ira
dei diabolus intelligat̄: & angeli peſſimi q mittūtur
ad plectendos eos q ira digni ſunt. Difficile itaq; re-
periet̄ in cōſummatione mūdi q immaculatus et pu
rus audeat dicere: Ecce uenit princeps mundi iſtius Ioan.14.d
& inuenit in me nihil: & libera aduerſus eū fronte
cōſiſtat. Cōtra Aſſyrios aūt ſic ſentiendū, qa cū ue-
nerit dn̄s in tēpeſtate & turbine: ſiccans Babylonis
imperiū, qđ interpretatur mare: & oīa eius regna
ſubuertens, q̄ intelligunt̄ flumina: & potentiā uber
tatemq; eius ad nihilū redigens: q̄ μεταφορικῶς Baſan
& Carmelus & flos Libani & mōtes colleſq; dicun
tur: ac latitudinē imperij cōcutiens, q̄ orbis terrarū
appellat̄: tūc nulla potētia reſiſtere poterit iraſcenti
deo, & pplm̄ ſuū uindicanti. d ¶Indignatio eius
effuſa eſt &c.) Pro eo qđ nos poſuimus, effuſa eſt:
Aq̄la interp̄tatus eſt συνεχωνεύθη, id eſt conflata eſt:
Symmachus & Theodotio ἔσταξεν, hoc eſt, ſtillauit. Si
ue igit̄ cōflata eſt indignatio dei quaſi ignis, ſiue fu
rori eius in ſimilitudinē ſtillauit incēdij: ut dura cor
da hoīm q̄ petræ uocāt̄ cōtererent̄ & diſſoluerent̄:
utilis eſt indignatio dei: q̄ diu per patientiā noſtra
peccata ſuſtentans: uix aliquando conflata eſt: & tn̄
non tota prorumpit in pœnam, ſed modico ad nos
ſtillabit

A ſtillabit ardore. Si aūt ſtilla indignationis eius cōſu
mit principatus, aduerſum quos nobis eſt pugnæ
colluctatio: quid fieret ſi tota in nos ira dei fundere
tur? Præſtet Ieſus ut auferat̄ cor lapideū: & mutet̄
in nobis cor carneū: duritiaq; mollita poſſit in ſe p̄-
cepta dn̄i ſuſcipere
Pſal.50. q̄ ſcribunt̄: Sacriſi
cium em̄ deo ſpiri
tus cōtribulatus:
cor cōtritū & hu-
miliatū deus non
ſpernit. Et ut ſcia-
tis clemētiā dei ſo
nare q̄ dicta ſunt,
nō ſeueritatē: in cō
ſequētibus diſcite.
a ¶Bonus dn̄s &
cōfortans &c.) Cū
iraſci cœperit gen
tibus & quondam
potentiſſima regna uaſtare, ſciet eos qui ſui ſunt: &
non una tempeſtate opprimet nauigantes. Diē aūt
tribulationis ſecundum ἀναγωγήν, diē intelligamus
iudicij: de quo ſcripſit Eſaias: Ecce dies dn̄i inſana-
Eſa.13.b bilis uenit furoris & iræ, ponere orbē terræ deſer-
tum: & peccatores perdere ex eo. Speremus in dn̄o
& per patientiā eius expectemus aduentū: ut cum
uenerit, bonū eū, non iudicem ſentiamus, & cogno
2.Tim.2.c ſcat uel ſperantes uel timentes ſe. Scit enim dn̄s eos
B qui eius ſunt. b ¶Et in diluuio pretereunte &c.)
Dn̄s patiens & multæ miſerationis, & nō iraſcet̄ in
finē, neq; in æternū indignabitur, ſed cum creuerit
malicia ſuper terram, & omnis caro corruperit uiā
ſuam: inducet diluuium quod pertranſeat: non qđ
permaneat in æternum. Cōſummationē aūt ſiue fi
nem faciet loci eius, id eſt diluuij: ut quomodo de
Pſal.36.g impio dicitur: Et pertranſiui, & non eſt inuentus lo
Pſal.1.b cus eius: Et iter impiorum peribit: Sic diluuij iter
Hiſto. pereat poſt iram dn̄i, ſola apparente clementia. Qđ
quidē & ſecundū hiſtoriam intelligi poteſt: quia cū
uaſtauerit Iſraēl & quaſi diluuio terram repromiſ-
ſionis inundauerit, finē faciet captiuitatis, ad ſedes
eum priſtinas reuocando: At econtrario inimicos
eius Aſſyrios qui populum duxeruut in captiuita-
tem, tenebræ ꝑſequent̄. Quod aūt diximus de Iſra-
ēl & Aſſyrijs intelligi de cōſummatione mūdi & de
ſanctis ac de ꝑſecutoribus ſiue cōtrarijs uirtutibus
poteſt: quod ſanctorū deus poſt iram miſereatur:
perſecutores uero & inimicos eorū qui elegerunt
tenebras & nō lucē: ipſæ quas elegerūt tenebræ cō
prehendant: mittētur enim in tenebras exteriores:
ibi erit fletus & ſtridor dentiū. Verbū מְקוֹמָהּ qđ
nos interp̄tati ſumus, loci eius: oēs in duas oratiōis
partes diuiſerūt: ut מִ in p̄poſitionē de, uerterent, id
eſt ἀπὸ: קוֹמָה ſurgētes interp̄taretur. Deniq; Aqui
la ἀπὸ τῶν ἀνισταμένων, inq̄t, id eſt, à cōſurgētibus Lxx.
cōſurgētes, id eſt τοὺς ἐπεγειρομένους: Theodotio, con-
ſurgētibus ei: Quinta æditio, à conſurgentibus illi.
Solus Symmachus cū noſtra interpretatione con-

a HEB. eo. Bōnus dn̄s & cō
fortans in die tribulatio-
nis: & ſciens ſperantes in
b ſe. Et in dilūuio prætereū-
te cōſūmationē faciet loci
eius: & inimicos eius ꝑſe-
quent̄ tenebræ. Quid co-
gitatis cōtra dn̄m: cōſum-
mationē ipſe facit: nō con-
ſurget duplex tribulatio.
Quia

SEP. eo. Suauis dn̄s expe-
ctantibus eū in die tribu-
latiōis: & cognoſcēs timē-
tes ſe. Et in diluuio tranſeū
te, cōſūmationē faciet: con
ſurgētes & inimicos eius
ꝑſequent̄ tenebræ. Quid
cogitatis cōtra dn̄m: cōſū-
mationē ip̄e faciet: nō uin
dicabit bis in idip̄m in tri-
bulatio

ſentiens, ait: Et in diluuio tranſeūte cōſummationē C
faciet loci eius. Quidā de noſtris, cōſurgentes & ini
micos, Marcionē & oēs ueteres hæreticos interp̄tā
tur, q aduerſum creatorē diſputāt. b ¶Quid cogi
tatis &c, nō uindicabit bis &c.) Symmachus aptius:
Nō ſuſtinebūt im
petū ſecūdæ angu
ſtiæ. Theodotio:
Nō cōſurget ſecū-
da tribulatio. Loq
tur autē iuxta tro Tropo.
pologiā aduerſum
Marcionē: de quo
ſupra diximus, &
oēs ueteres hæreti
cos q bonū neſcio
quem cōfingētes
deū: ip̄m dicūt con
ſummationē mūdi
eſſe facturū, & ar-
guūt legis deū quaſi crudelitatis, qđ multos puniat:
et ꝓ peccatis irroget cruciatus. Quid ergo ait cōtra
dn̄m cogitatis? ip̄e q creauit mundū, & cōſummatio Gen.7.d
nē eius faciet. Qđ ſi uobis uidet̄ crudelis, rigidus & & 19.c
cruentus, qđ in diluuio genus deleuit humanū: ſup
Sodomā & Gomorrā ignē & ſulphurē pluit: Aegy Exod.14.
ptios ſubmerſit fluctibus: Iſraēlitarū cadauera pro- Nu.32.g
ſtrauit in eremo: ſcitote eū ideo ad p̄ſens reddidiſſe
ſupplicia ne in æternū puniret. Certe aut uera ſunt
q̄ ꝓphetæ loquunt̄ aut falſa. Si uera ſunt q̄ de ſeueri D
tate eius uident̄ dicere: Ipſi dixerūt: Nō uindicabit
dn̄s bis in idip̄m in tribulatione. Sin aūt falſa ſunt,
& falſum ē hoc qđ dicit̄: Nō cōſurget duplex tribu
latio: falſa eſt ergo & crudelitas q̄ in lege deſcripta
eſt. Qđ ſi uerū eſt, ut negare nō poterūt, dicēte pro
pheta: Nō uindicabit dn̄s bis in idip̄m in tribulatio
ne: ergo q puniti ſunt poſtea nō punient̄. Si aūt illi
poſtea punient̄: ſcriptura mētit̄: qđ dicere nefas eſt.
Receperūt ergo & q in diluuio perierāt & Sodomi
tæ & Aegyptij & Iſraēlitæ in ſolitudine, mala ſua in
uita ſua. Quærat hic aliq̄s: ſi fidelis dep̄henſus in a-
dulterio decolletur, q̄d de eo poſtea fiat: Aut em̄ pu
nietur, & falſum eſt hoc qđ dicit̄: Nō uīdicabit dn̄s
bis in idip̄m in tribulatione: Aut nō puniet̄, et optā
dū eſt adulteris, ut in p̄ſentiarū breui & cita pœna
cruciatus fruſtrent̄ æternos. Ad qđ reſpōdebimus:
Deū ut omniū rerū, ita & ſuppliciorum quoq; ſcire
mēſuras: & nō p̄ueniri ſn̄ia iudicis: nec illi in pecca-
torē exercēdæ dehinc pœnæ auferri poteſtatem: &
magnū pc̄tm̄ magnis diuturniſq; elui cruciatibus.
Si q̄s aūt punitus ſit: ut ille in lege q Iſraēliticis ma-
ledixerat: et q in ſabbato ligna collegerat: tales poſt-
ea nō puniri: quia culpa leuis p̄ſenti ſupplicio com
penſata ſit. Hebræus hūc locum ita expoſuit: Quid
putatis ò Aſſyrij iniquitatem contra dn̄m cogitan-
tes: quod populū Iſraēl, id eſt duodecim tribus uſq;
ad internecionem ipſe conſumat? Non conſurget
duplex tribulatio, id eſt non uobis tradet Iudam &
Hieruſalem: ſicut tradidit decē tribus & Samariam.
Quia

E a ¶Quia ſicut ſpinæ &c.) Tres differentias quas dñs in parabola ſemētis poſuit: excepta terra bona q̄ affert triceſimū & ſexageſimū & cēteſimū fructū: uidet̃ mihi ꝓpheta replicare: unā q̄ iuxta uiā ceciderit: & aliā q̄ inter lapides: & tertiā q̄ inter ſpinas: qđ Matt.13.d

qdē & Apl'us de his q̄ ſup fundamētum Chriſti nō bene ędificabāt: ſubostēdit quoſdā eſſe qui ædificāt lignū, fœnū, ſtipulā. Igit̃ ligna referam⁹ ad id quod nūc dicit̃. Quia uſq; ad fundamenta ſua redigentur ad uepres. Fœnū uero ad id quod ſequit̃: Et ſicut uoluola q̄ circūdatur comedet̃. Porrò ſtipula manifeſte refert̃ ad ſtipulam: de qua dicitur: Et ſicut ſtipula ariditate plena. Propterea ergo non uindicabit dñs bis in idipſum: quia malicia quæ in autoribus hæreſeos orta fuerat: uſq; ad fundamentū & ad radices ſuas cōſumet̃. Sed & ſi quis in eis uidebatur pompam habere uerborū, id eſt folia inania, tantū aſpectu delectantia, ſicut uoluolà quæ Græce dicitur σμῖλαξ deuorabitur & conſumet̃ in nihilū. Voluola aūt herba eſt ſimilis hæderæ, q̄ uitibus & uirgultis circundari ſolet, & in longū ſerpere. Quicquid etiā in eis uidet̃ habere pompā ſegetis, ſed non habet ſpicas & grana frumēti, quaſi ſtipula ariditate plena tradet̃ incendio. Hoc ſcđm Lxx. Cæterū iuxta Hebraicū uere hæreticorū fœdera & neceſſitudines quaſi ſpinæ ſunt ſeinuicem cōplectentes, et conuiuiū eorum atq; myſteria: quia & ipſi menſam dñicam habere ſe dicunt: ſpinarū fœdus eſt, ſimul ueſcentium pariterq; potantiū. Cum eñ ebrij de uinea Sodomorū aduerſus conditorem rabido ore blaſphemāt: nónne cōuiuium ſentium eſt? quod tñ cū ſuis cōſumet̃ autoribus quaſi ſtipula ariditate plena. b ¶Ex te enim exibit cogitans &c.) Vere ab hæreticis exibit aduerſus dñm inimica cogitatio. An non uidetur eſſe aduerſus deum malicia & præuaricatio, dicere, quod Valentinus quaſi abortiuū errantis ſapientiæ extremum æditum creatorem? Nónne cōtra deum cogitatio eſt Baſilidis impudica: & portētoſum ἀβραξας nomen quod præfertur dño conditori? Porrò quia docti ab Hebræis uolumus eorū quoq; traditionem ſequi: & noſtris, id eſt Chriſtianis explanationem hiſtoriæ demonſtrare: dicendū eſt: Non conſurget duplex tribulatio, id eſt non capiētur ab Aſſyrijs duæ tribus: ſicut captæ ſunt decem. Siquidem dum adhuc in terra Iuda ſunt Aſſyrij & quaſi ſpinæ ſeinuicem cōplectuntur, lætantes atq; gaudētes: ab angelo conſument̃: qñ una nocte

1.Cor.3.c — F

a HEB. Qūia ſicut ſpinæ ſe inuicē cōplectuntur: ſic cōuiuiū eorū pariter potātiū cōſumet̃: quaſi ſtipula ariditate plena. b Ex tē eñ exibit cogitās cōtra dñm maliciā, mēte ꝑtractans præuaricationē. Hęc dicit dñs c ſi pērfecti fuerīt, & ita plures: ſic quoq; attōdētur & ꝑtrāſibit: afflixi te et nō affligā te ultra: & nūc conteram

SEP. bulatione. Quia uſq; ad fundamēta ſua redigentur in uepres: & quaſi uoluola circūdata comedetur & quaſi ſtipula ariditate plena. Ex te exibit cogitatio cōtra dñm peſſima cogitans cōtraria. Hæc dicit dominus regnans aquis multis: & ſic diuidentur & auditus tuus nō audietur amplius; & nunc conteram

centū octogintaquinq; milia cæſa ſunt hoſtiū. Pulchre quoq; exercitus eorū multitudinē, ebriorū cōuiuio cōparauit: & ipm cōuiuiū nō roſarū, nō liliorum dixit eſſe, nō florū: ſed ſimile ſpinarū ſeinuicē cōplectentium: q̄ ſemꝑ tradunt̃ igni, & quaſi ſtipula ariditate plena leui cōburunt̃ ardore. Qđ aūt ſequit̃: Ex te exibit cogitās cōtra dñm maliciā: mēte ꝑtractās pręuaricationē: de Rabſace intelligi uolūt qđ de Aſſyrijs egreſſus, blaſphemauerit dñm: & ppl'o perſuadere uoluerit: ut deſperās de auxilio dñi, ſe Aſſyrijs traderet non deo ſed idolis ſeruiturus. c ¶Hæc dicit dñs &c.) Iuxta literā manifeſtus eſt ſenſus: Licet, inquit, robuſti ſint Aſſyrij, & fortitudo eorū numero augeatur cunctarū gētiū: ſic quoq; angelo uaſtāte tōdent̃. Quomodo eñ numerus capillorū acutæ forcipi nō repugnat: ita & numerus aduerſariorū dei, facili ſucciſione tollet̃, & pertrāſibit Aſſur uel eſſe deſiſtet: ſiue uaſtato exercitu ſuo reuertetur ad patriā, te ſoſpitem derelinquēs. Rurſumq; ad Iudā & Hieruſalē ſermo dirigit̃: Afflixi te & non affligam te ultra: nō ꝙ perpetuā ſecuritatē polliceat̃ ſed illius tantū tpis & ab illis hoſtibus à qbus tūc obſidebat̃. Deniq; infert: Et nūc conterā uirgā eius, id eſt Aſſyrij, de dorſo tuo: & uīcula tua diſrumpā: Vel ꝑ metaphoram poteſtatē eius ſignificans: uel certe uirgā qua percutere conabat̃: & uincula q̄ captiuis parabat: quanq; poſſit & obſidio clauſæ multitudinis ꝑ uīculis accipi. Porrò iuxta Lxx. multo aliter eſt ſenſus. Adhuc eñ uidet̃ aduerſus eos loqui qbus ſupra dixerat: Quid cogitatis cōtra dñm? Et: Ex te exibit cogitatio contra dñm peſſima cogitās cōtraria. Hęc ergo dicit dñs regnās aquis multis: ſiue uirtutibus, q̄ dicūt̃ aquæ ſuꝑ cœlos: & p̄cipit̃ eis: ut laudēt dñm: uel certe intellectibus & ſapientiæ & doctrinis dei. Sicut eñ flumina de uentre iuſti fluent, & fontes uberes in uitā æternā, per uarias multiplicesq; ſententias qbus imperat ſermo dñi: ita habēt & hæreſiarchæ aquas ſuas, qbus imperant, & q̄ ex eorū primū fonte manarūt. Quod aūt ſequit̃: Et ſic diuidētur: uel de cœleſtibus q̄ in ſupernis deo ſeruiunt uirtutibus intelligi pōt: qđ unaquæq; in ſuo officio ſit & miniſterio: uel de multiplici uarietate ſapiētię: Ne qa dixerat regnās aquis multis: cōfuſus & indiſcretus ſenſuū numerus putaret̃: ſed qđ unaquæq; ſententia diuiſos habeat inter ſe ſenſus & ſeparatas materias ꝓpriasq; ὑποθέσεις. Nā qđ dicit̃: Auditus tuus nō audiet̃ amplius: increpatio eſt in eos, qui aduerſus

G — 4.Reg.18.f, Eſa.36.a — H

A aduerſus deū contraria cogitauerant: quod oſtenſis ſophiſmatibus & decipulis quibus dei populus irretiebat̃, ſermo eorū ultra nō currat: nec ſuſcipiat̃ à populis. Sed & hoc quod infert: Et nunc conteram uirgam eius à te, & uincula tua diſrumpā: ꝓ ipſis dicitur qbus fit cōminatio, ut nequaq̄ cædant̃ à diabolo et ei ſubiecti ſint quo autore tanta excogitauerant atque confinxerant. Contereť ergo imperiū eius in eos: & uincula quibus peccātium animæ ligabant̃, diſrumpentur à ſermone dei: dicente his qui in uīculis ſunt, exite. a ¶Et præcipiet cōtra te &c.) Ideo plus poſui de Lxx. interpretibus: quoniam ſecunda περικοπὴ à priori non poterat ſeparari. In eo enim quod dicitur: quia inhonoratus es: pro quo Quinta ædiιio poſuit, ὅτι ὑβρίσθης, Lxx. tranſtulerunt, quia ueloces id eſt ὅτι ταχεῖς, qđ in Hebraico legitur כִּי קַלּוֹתָ. Veloces autem niſi ad inferioris capituli pedes retuleris, pendet ſententia. Itaque iuxta conſuetudinem meam primum hiſtoriam, & poſtea uulgatæ æditionis ſententiam uentilabo. Præcipiet, inquit, contra te dñs, ò Aſſur: ut quod paſſurus es: non fortuitu & abſq; aliquo iudice ueniat, ſed deo pronunciante patiaris. Non ſeminabitur ex nomine tuo amplius: ſtatim quippe Niniuen reuerſus Sennacherib à filijs ſuis occiſus eſt. Lege Eſaiam, & occiſus in domo dei ſui quam adoraturus intrauerat. Hoc eſt eñ quod ait: de domo dei tui interficiā: inde punieris unde ſperabas auxiliū. Erit ſculptile & cōflatile ſepulchrū tuū: ut inter aras & puluinaria adorantis idola ſanguis nefarius effundatur. Iuxta Lxx. aūt interp̄tes cū ſuperioribus iūge qđ ſequit̃: Non ſeminabitur, inquit, ex nomine tuo amplius. Nequaq; ò hæretici animæ deceptorū ex dogmatibus ueſtris ſuſcipient noīa: q̄ prius inuocauerant ſuper terras ſuas: ſicut in quadrageſimooctauo pſalmo figuraliter canit̃. Et proderit uobis hęc ipſa ceſſatio ſationis quæ prius animam ſeminantis: deinde eius in quo ſeminabat interficere conſueuerat. Morientur ergo tibi errorū dogmata, ſed & tu qui prius tibi uiuere uidebaris, morieris errori: & bono tuo mortuus, idola quæ colebas habebis ſepulchrū. Atq; ita fiet ut de pectore tuo, quod ante templū dei tui quē ſimulaueras fuerat: oēs auferantur errores. Hæc aūt euenīēt tibi q quondā aduerſus dñm cōtraria cogitabas: cū dei ſermo qui ſemper aſcendit in montes, in animas uidelicet excelſas atq; ſublimes: ad te uelociter uenerit, calcatiſq;

B — Eſa.37.g

HEB. teram uirgā eius de dorſo tuo: & uincula tua a diſrumpā. Et p̄cipiēt cōtra te dñs: nō ſeminabitur ex noīe tuo amplius, de domo dei tui īterficiā ſculptile & conflatile: ponā ſepulchrum tuū: quia inhonoratus es. b Eccē ſuper montes pedes euangelizantis & annunciantis pacem. Celebra Iuda feſtiuitates tuas

SEP. ram uirgā eius à te: & uincula eius diſrumpā. Et præcipiet de te dñs: nō ſeminabitur ex nomine tuo amplius: de domo dei tui diſperdam ſculptilia, & cōflatilia: ponam ſepulchrū tuum: quia ueloces, ecce ſuper montes pedes euangelizantis & annunciantis c pacem. Cēlebra Iuda feſtiuitates tuas, redde

priorū errorū fluctibus, & ī tranquillū redactis: pacem tibi fidei ſenſumq; reddiderit. Ignoſcite ꝓlixitati: nō eñ poſſum & hiſtoriā & tropologiā ſequens breuiter utrūq; cōprehēdere: maxime cū & īterpretationis uarietate torq̄ar, & aduerſus cōſciētiā meā cogar interdū uulgatæ æditionis cōſequentiā texere. b ¶Ecce ſuꝑ montes &c.) Pauliſper Lxx. interp̄tes diſferā, quia & ipſa capitula apud eos interp̄tationis uarietate confuſa ſunt. Cūq; hiſtoriā breuiter expoſuero, ędítionē eoꝝ, meo eloquio tēperabo. In Paralipomenō ſcribit̃ libro: qđ obſidente Sennacherib Hieruſalem, in primo mēſe paſcha facere nō potuerūt. Cæſo aūt ꝑ angelū exercitu eius & fuga ac morte eius nūciata in ſcđo mēſe ſumma feſtiuitatē paſchæ diē celebrarint. Qđ ergo dicit tale eſt: O Iuda q regnas in Hieruſalē noli eſſe ſollicitus, interfecto hoſte tuo in templo dei ſui: Ecce uenit tibi nuncius, montes colleſq; tranſcurrēs: & quaſi de ſublimi ſpecula ꝓcul nūciās Sēnacherib mortuū: urbē eius impio liberatā. Celebra feſta, redde uota ꝓ nece inimici: q̄ pollicitus es deo: nequaq; ultra ꝑtrāſibit ꝑ te p̄uaricator & ἀποστάτης, hoc eñ interp̄tat̃ בְּלִיַּעַל. Totus interijt, id eſt exercitus & rex & imperiū Aſſyriorū penitus cōciderūt. Et hoc qdē iuxta literā: cæterū ſcđm ἀναγωγὴν dr̃ ad eccleſiā dr̃ ad aīas dñm cōfitētes, qa diabolus q te prius ppl'abat̃ & grauiſſimo p̄mebat iugo: in idolis & cū idolis q̄ fabricatus fuerat perijt: celebra feſtiuitates tuas & redde deo uota tua: canens cū angelis iugiter: nequaq; eñ ultra ꝑ te trāſibit Belial: de quo dicit & Apl's: Quæ cōicatio Chriſti & Belial? qa ſubuerſa Niniue totus interijt. Si qñ grauiſſima perſecutio fuerit: qualis ſub Valeriano & Decio & Maximiano: & dñi ultio apparuerit in aduerſarijs eius: dicamus ad eccleſiā: Celebra Iuda feſtiuitates tuas & redde uota tua &c. c ¶Celebra Iuda &c.) Semel dixi, iuxta interp̄tationis uarietatē capitula quoq; ipa aliter diffiniri, & nō poſſe cū capitulis Hebraicæ interp̄tationis cōuenire. Itaq; qđ nūc dr̃, huiuſcemodi eſt: O eccl'iaſtice qa de aduerſariorū tuorū noīe ultra nō ſeminabit̃, & uirga eorū cōtrita eſt & uincula diſſipata ſūt: & uenit q tibi annūciaret pacē: celebra feſtiuitates tuas, nō in uino & epulis: ut carnei Iudæi exiſtimant: ſed in ſpūalibus delicijs & uoluptate torrētis. O Iuda redde uota tua: quia nequaq; ultra ꝑtranſiēt inimici q te adducāt in uetuſtatē: hoc eſt qui te uolunt imaginem portare ueteris hominis. Qm̄ qđ uetus eſt ſeneſcit: & quod ſeneſcit

C — 2.Para.32.d — D — Allegoria. — 2.Cor.6.e

E ſcit,perditioni ꝓximum eſt.Cõpletus eſt mundus, conſumptus eſt aduerſarius: uenit tibi Chriſtus q
Sap.15.c prius inſufflauerat in faciẽ tuam cum te de limo fin
geret:& poſt reſurrectionẽ quoq; inſufflãs in faciẽ
Ioan.20.c apoſtolorum ait: Accipite ſpiritum ſanctũ, ipſe eſt qui te liberat de tribulatione. Vaſtata ẽm Niniue & trãſeunte mundo, tribulatio quoq; pertranſiet.

Cap. II.

AScendit qui diſpergat in facie tua &c.) Neceſſitate cõpellor quaſi inter ſaxa & ſcopulos imminẽte naufragio: ſic inter hiſtoriam & allegoriam oratiõis meę curſum flectere, & ne ſubito impiguat attendere. Siquidem iuxta fabulas poëtarum: Dextrum Scylla latus læuum implacata charybdis, obſidet. Si ſaxa fugimus, incurrimus in profundum: ſi cõtortos uertices euitamus,
F in ſaxa deferimur. Teſtis eſt mihi dñs: me omnia q̃ ſecundũ Hebraicũ diſſero: non de proprio ſenſu loqui, quod arguiẽ in pſeudoprophetis: ſed Hebręorum ſequi expoſitionem, à quibus non modico tẽpore eruditus, debeo meis ſimpliciter indicare quæ didici. Certe in lectoris erit arbitrio cũ utrũq; percurrerit, quid magis ſequi debeat iudicare. Ad Niniuen igitur nunc ſermo cõuertitur: & hinc uel maxime obſcuri ſunt prophetæ: quod repente dum aliud agitur, ad alios perſona mutatur, & dicitur ei: Aſcendit ad te Nabuchodonoſor qui te obſideat, q ante os tuum uaſtet agros, perſequatur agricolas, rura populetur, qui te quoq; ipſam clauſam teneat. Quia itaq; ibi imminet bellum; ecce gaudens ꝓpheta nunc præcino: cõtemplare diligenter & conſpice & quid tibi eueniat intuere. Conforta lumbos, id eſt accingere: robora uirtutem ualde: hoc eſt, exer
Eſa.37.g citus congrega: Quia ſicut ultus eſt dñs Iudam de ſuperbia Sennacherib, interfecto exercitu eius ĩ Iudæa: & ipſo quoq; à filijs ſuis iugulato: ſic ulciſcetur Iſraël, id eſt: decem tribus quæ à Niniue poſſidẽtur. Vtrũq; ẽm & Iudam & Iſraël uaſtauerunt & euerterunt Aſſyrij, & ſub metaphora uitis, amborũ propagines corruperunt. b ¶Contẽplare uiã, tene lumbum, confortare, robore uehe. &c.) Tria præcipiuntur Iudæ. Primum ut cõtempletur uiã: & iter per quod ambulaturus eſt, diligenter aſpi
Hiere.6.d ciat: iuxta illud quod in Hieremia ſcriptum eſt: State in uijs & interrogate ſemitas æternas, & uidete quæ ſit uia bona & ambulate in ea: ut cum ſteterimus in uijs multis: ueniamus ad eam uiã quæ dicit:

HEB. tuas: & redde uota tua: quia nõ adijciet ultra ut pertranſeat in te Belial: uniuerſus perijt. Ca. II.

a AScẽndit qui diſpergat in facie tua cuſtodiens obſidionem: contemplare uiam, conforta lumbos: robora uirtutem ualde: quoniam ſicut reddidit dñs ſupbiæ Iacob: ſic reddet ſuperbiæ Iſraël quia uaſtatores diſſipauerunt eos: & propagines eorum

Ego ſum uia. Deinde dicitur ei, ut teneat lumbum G
id eſt, ut poſt electionẽ uiæ mortificet corpus ſuũ, Ioan.14.a
& ſeruituti ſubijciat: ne quaſi rex & magiſter alijs 1.Cor.9.g
prædicans, ipſe reprobus inueniatur. Longum eſt nunc dicere qđ uirtus diaboli uel maxime ſit in lũbis: & qđ ad Dauid repromiſſio
fiat: De fructu lũbi tui ponam ſup thronũ tuum. Pſal.131.b
Et illud Apl̃i: Adhuc ẽm in lũbo patris ſui erat Abrahæ Leui, quando iuit in occurſum Abrahã Melchiſedech. Heb.7.b
Et ꝙ Ioãnes zona pellicea cingitur: Matth.3.a
& quod à ſaluatore diſcipulis imperatur: Sint lũbi ueſtri præcincti. Luc.12.e
Et Apl̃us ad Epheſios: State ergo accincti lumbos ueſtros in ueritate: Ephe.6.e
licet enim ἄσκησις plurimũ præſtet, & uitæ continentia ſuper mortificatione lumborũ: tamen nihil eos ita mortificat ut cognitio ueritatis. Vnde dicitur: accingite lumbos ueſtros in ueritate. Si enim ueritas eſt Chriſtus: qui tota in Chriſto H
mente credidit: lumbos ſuos mortificauit in Chriſto. Tertio præcipitur, confortare uirtute nimis, elegiſti, inquit, uiã, tenuiſti lumbũ, aſſume uirtutem ut poſſis pugnare cum hoſtibus. Et ne forte diffidas: datur tibi cauſa cur ſperes: Auertit, inquit, dñs contumeliam Iacob, ſicut contumeliam Iſraël: quod ambiguum eſt, aut enim ipſius Iacob contumeliã quã cæteris faciebat iniuriã auertit, aut contumeliam quam ab alijs ſuſtinebat Iacob, auertit dñs. Sed mihi uidetur melius eſſe ut contumelia quam Iacob ſolebat cæteris facere, à dño ſit auerſa. Non ẽm tantæ uirtutis eſt, ab alijs factam iniuriam ſuſtinere: quantæ gratiæ dñi eſt, placidum, mitem, atq; tranquillum iniuriam facere non poſſe. Quæritur, quomodo auerſa eſt iniuria Iacob: ſicut auerſa fuerat & Iſraël:
Poſtq̃ luctatus eſt Iacob cum angelo, Iſraëlis nomẽ Gene.32.f
meruit accipere: & quia uidit deũ, iniuriam facere ceſſauit. Sicut ergo Iſraël ſenſus uel uir uidens deũ, & ſemper de deo cogitans, facere neſcit iniuriam: ſic omnis procacitas & contumelia auerſa eſt à Iacob: hoc eſt à ſupplantatore: ab eo qui adhuc in certamine poſitus ſupplantat inimicos. Vt autem ſciamus quomodo iniuria in malam partem accipia
tur: Salomon teſtis eſt, dicens: Oculus contume Prouer.
lioſi, lingua iniqua. Quomodo aũt ſecundũ utrãq; intelligentiam iniuria auerſa ſit ab Iacob: quę prius auerſa fuerat ab Iſraël: ſequẽs ſermo declarat: Quia excutientes excuſſerunt eos: & flagella eorum demoliti ſunt, ſiue corruperũt. Angeli, inquit, ſingulorum

SEP. redde uota tua: quia nequaq̃ apponent ultra ut pertranſeãt in uetuſtatẽ: cõpletũ eſt: conſumatũ eſt: aſcẽdit inſufflans in faciem tuam, eruens de tribulatione. Ca. II.

b COntẽplãre uiam: tene lumbũ: cõfortare robore uehemẽter: qm̃ auertit dominus cõtumeliã Iacob ſicut contumeliã Iſraël: quia excutientes excuſſerunt eos: & propagines eorum demoliti

A lorum qui quotidie uident faciem patris: quicquid
Matth.18.b in Iacob & Iſraël adhæſerat pulueris excuſſerũt. Vn
Ioan.13.a de & Petro lauantur pedes. Et per prophetam dici
Eſa.52.a tur: Excute puluerẽ, & exurge Hieruſalẽ. Diſcipu
Matth.10.b lis quoq; à ſaluatore præcipitur; Excutite puluerẽ pedũ ueſtrorũ. Et in pſalmis ſcriptũ
Pſal.126.a eſt: Sicut ſagittæ in manu potentis, ita filij excuſſorũ. Auerſa eſt itaq; mẽs ad cõtumeliã prõpta, à uero Iacob et à uero Iſraël; quia quicquid in eis terrenum fuerat, & de inferiori fece concretum: hoc miniſtris ãgelis ſiue monitoribus ac magiſtris excuſſum eſt atque mundatum: qui non ſolum excuſſerunt eos, ſed uitia quoque quæ ad præſens tãtum ſẽſus uoluptate demulcent, & in modum flagellorũ ac
B propaginum quæ abſque fructu folijs plena ſunt diſſipauerunt, dicente
Matth.15.b domino; Omnem propaginem quæ in me manet & fructum affert, pater meus mundat ut fructum magis afferat: quod autem in me non manet, & fructũ nõ affert, pater meus præcidet & in ignem mittet.
a ¶Clypeus fortium eius ignitus &c.) Secundum hiſtoriam aduerſum Niniuen ordo ſequitur, & deſcribitur Babyloniorum exercitus contra eam ueniens. Quod autem ait: Igneæ habenæ curruum in ardentibus loris, uelocitatem præparantium ſignificat, & quaſi ἐπισκιῶνες præparantium ſe ad præliũ pompa narratur. Commixtimq; nũc de Iſraël quæ olim paſſus ſit: nunc de Aſſyrio quid fecerit: nũc de Babylonijs quę exerceant in Aſſyrios, ſcriptura cõtexitur. Nõ eſt ergo, ait, mirum ſi tam uelociter ad uaſtandum ueniant: cum agitatores & fortes uel Iſraël, ante uel poſtea Aſſyriorum fuerint conſopiti. Rurſumq; ad deſcriptionis ordinem rediens: Tãta eſt, inquit, multitudo uenientium, ut commixtum agmen ſit in itinere, & diſcerni nequeat. Ipſe quoq; quadrigæ dum uiam non reperiunt, præ multitudine inter ſe colliduntur in plateis. Aſpectus Babyloniorum quaſi lampades, quaſi fulgura diſcurrentia: ut ante uiſu aduerſarios terreant quàm mucrone proſternant. Tunc recordabitur Aſſur for

HEB. eorum corruperunt. Clypẽus fortium eius ignitus; uiri exercitus in coccineis; igneæ habenæ currus in die præparationis eius; & agitatores conſopiti ſunt, in itineribus conturbati ſunt: quadrigæ colliſæ ſunt in plateis. Aſpectus earum quaſi lampades, quaſi fulgurã diſcurrentia. Recordabitur fortium ſuorum: ruent in itineribus ſuis: uelociter aſcendent muros eius, & præparabitur umbraculum. Portæ fluuiorum apertæ ſunt, & templum ad ſolum dirutum eſt, & miles captiuus abductus eſt; & ancillæ eius minabantur, gementes ut columbæ, murmurãtes in

tium ſuorum, & quæret eos qui in itineribus cor C
ruerunt, & aſcẽdet uelociter muros Niniue: ac propter obſidionem longiſſimã ad depellendos æſtus præparabit umbracula. Sed quid prodeſt ædificare domũ niſi dominus ædificauerit? Quid iuuat claudere portas, quas dominus reſerat? Apertæ ſunt portæ Niniue quæ ad inſtar fluminũ habebat ciuium multitudinem, & templum, id eſt, regnũ eius deſtructũ eſt, & miles captiuus abductus eſt, hoc eſt, oẽs ducti ſunt in Babylonẽ. Ancillas uero Niniue per metaphorã minores urbes & uiculos & caſtella intellige. Vel certe captiuæ mulieres minabuntur ante ora uictorum: tãtusq; terror erit, ut ne in ſingultus quidem & ululatum erumpat dolor, ſed intra D
ſe tacite gemant, et obſcuro murmure deuorent lachrymas in morẽ muſſitantium columbarũ. Hæc iuxta Hebraicam traditionẽ. Nunc ueniamus ad Lxx. trãſlatores. ¶ Excutientes qui excuſſerũt &c.) Iacob & Iſraël, & flagella eorum diſſipauerunt: arma quoq; quæ dum contumelioſi eſſent habere conſueuerãt, & quibus infirmos quoſq; oppreſſerant confregerunt, & hoc non ſolum fecerũt, uerum etiam uiros fortes qui illudebant in igne diſperdiderunt. Conſidera an poſſis uiros fortes dicere illudẽtes in igne, fortitudines contrarias quæ miniſtrant ardentibus iaculis diaboli, qui fortes & illudentes quondam in igne Iacob & Iſraël habebant currus & equos, quibus conciti ferebantur in bellum in die præparationis ſuæ. Horum igitur curruum habenæ & equites conturbabuntur in itineribus, & collidentur in plateis: quando illuſtratione domini Iacob & Iſraël illuſtrato: tam dæmones quàm hi qui eoꝝ ſeruiunt uoluntati, à domino ſubuertentur. Poſſumus hæc & de primo eius aduentu intelligere, quando uiri fortes & agitatores curruum & equites loquebantur: Quid nobis & tibi fili Dauid, ueniſti ante tem Matth.8.d
pus torquere nos? Sed quoniam ſemel prophetiam contra Niniuen de conſummatione mundi accepimus, melius eſt ut dicamus, arma potentiæ diaboli

SEP. demoliti ſunt. Arma potentiæ eius ex hominibus; uiros fortes illudẽtes in igne: habenæ curruum in die præparationis eius, & equites timebunt in exitibus & cõfundentur currus & collidentũ in plateis. Aſpectus eorũ quaſi lampades ignis, & quaſi fulgura diſcurrẽtia: & cõmemorabuntur optimates eorũ & fugient in diebus, & infirmabuntur in itinere ſuo, et feſtinabũt ad muros: & præparabũt propugnacula ſua: portæ ciuitatum apertæ ſunt, & regalia conciderunt, & ſubſtantia reuelata eſt, & ipſa aſcendebat, & ancillæ eius ducebantur ſicut colũbæ loquentes in cordibus

E tũc tolli ab hominibus, & miniſtros eius fortes qui illudebant hominibus in igne. Omnes enim adulte rantes quaſi clibanus corda eorum; uincula quoq; quibus captiui ducebantur in uitia, & aſcenſores curruum relaxari. Timebunt enim equites in exiti bus;hoc eſt, in con ſummatione mun di, & confunden tur & collidentur currus in plateis: q̃uis em̃ lata & ſpa cioſa uia ſit, quæ ducit ad mortẽ;ta men preſſura tem poris coartati,rectum iter inuenire nõ poterũt; ſed in ſeinuicem collidentur,& nihilominus ſpirabunt ueterem furorẽ,& quaſi fulgura huc illucq; diſcur
Luc.10.c rent. Videbã,inquit,dñs ſathanam quaſi fulgur de cœlo cadentẽ;Quod cũ diabolus & omnes optima tes eius intellexerint,recordabunt̃ cõſummationis quæ olim fuerat prædicta,& fugiẽt in diebus; Ne quaq; enim uerſabuntur in noctibus, ſed clareſcẽte die,tenebræ fugabunt̃ & infirmabunt̃ itinere; non proficientes nec explentes conatus ſuos, & feſtina bunt ad muros. Tantus quippe eos ueniẽtis dñi ter ror inuadet,& tam imbecilles ad repugnandũ erũt, ut ad terminos mundi fugiant,quibus quaſi muris mundus includit̃ & ambitur,& præparabunt ſe ad
F reſiſtendum. Quomodo ſi quis inimicũ fugiat,non audens ei reſiſtere,cũ ad ſolitudinem uenerit;ſi for te hoſtis ſequatur,neceſſitate cogit̃ repugnare. Ve rum illis hoc cogitantibus,uniuerſa quæ ab eis ob tenta fuerant & poſſeſſa,proferẽtur in medium, & aperientur portæ quas clauſerant, & regna eorũ ca dent,& ſubſtantia,id eſt,diuitiæ reuelabuntur. Ipſa autẽ mundi ſubſtantia & omnes ancillæ eius poſtq; ſe Chriſto ſubiecerint,& ei ſeruire cœperint;ducen tur lætæ atq; gaudentes, & ex intimo confeſſionis corde credentes;ita ut columbarũ mundiciæ cõpa rentur,murmurabũt ſeu loquent̃ in cordibus ſuis: Et tunc adimplebitur quod in ſexageſimoſeptimo pſalmo de uictoria dicitur ſaluatoris: Aſcẽdens in altum,captiuã duxit captiuitatẽ. a ¶ Et Niniue quaſi &c.) Manifeſtum eſt quod ciuitatibus Nini ue(quas filias eius ſcriptura cognominat) in capti uitatem deductis; ipſa Niniue quæ tãtos nutrierat populos,ut piſcinarũ aquis compararentur,inutilẽ habeat multitudinem;dum nullus eſt qui reſiſtat & irruentium Babyloniorum impetum ferat. Habe bat enim populos qui tantummodo fugerẽt,& cla mãte matre;State,ſtate;claudite portas, muros aſcẽ dite;hoſtibus repugnate;nullus eſſet qui reuertere tur;nemo qui reſpiceret ad matrem;ſed omnes ter ga uertentes,prædæ inimicorum dehererent ciuita tem. Vnde dicitur ad Babylonios;quia illi fugerũt: diripite argentum; & tanto tempore congregatas opes,ſubita uaſtatione prædamini. Non enim eſt fi nis diuitiarum,ſupellectilis & uaſorum, quæ in Ni niue condita ſunt;nec poteſtis tantũ rapere,quantũ

HEB. in cordibus ſuis. Et a Niniue quaſi piſcina a quarum aquæ eius; Ipſi uero fugerunt; State, ſta te, & non eſt qui reuertat̃; diripite

ad diripiendum illa ſe præbet. Sed quia Niniuen G ſpecioſam,id eſt,mũdum ſemel diximus, uideamus quæ piſcina ſit mũdi. Nõ ait ſcriptura: quod aquæ Niniue ſint quaſi aquæ maris, nec quaſi aquæ flu minum,nec quaſi aquæ fontiũ,nec quaſi aquæ pu teorum: ſed quaſi aquæ piſcinæ; Vt quomodo in Hie remia populus ar guitur; qui dereli Hiere.2.a quit fontem aquæ uiuę,et fodit ſibi la cus contritos q nõ poſſunt aquã cõti nere;ſic & Niniue omnes aquæ illæ ſint quę de cœ lo ceciderint,& antiquam altitudinem relinquẽtes in ima lapſa ſint. Omnia enim dogmata mundi hu ius quæ extra fontẽ ſunt eccleſiæ, hortumq; ſigna tum,nec poſſunt dicere;Fluminis impetus lætificat Pſal.45.a ciuitatem dei;Nec de illis aquis ſunt quæ ſuper cœ los laudent nomen domini; q̃uis magna uideãtur, tamen parua ſunt & anguſto fine cõcluſa. Nec mo ueat quempiam quia piſcinã in malam partem acce pimus;illa piſcina ad quam Eſaias filius Amos pro phetæ iubetur aſcendere; Ibi enim cũ additamento dicit̃;Piſcina aquæductus,& piſcina fullonis; quæ Eſa.7. ſordes lauare conſueuit,& maculas ueſtium eluere. & 36.a Quæ quia in ſublimi poſita eſt;ideo ad eã prophe ta iubetur aſcendere,& in occurſum regis de duo H bus ambuſtis torribus uictoriam polliceri. Sequi tur;Fugientes non ſteterunt;habitatores uidelicet Niniue. Primum quidem deum fugere non debue rant;deinde etiam ſi fugerant,aliquando ſtare debe bant;Magna enim differentia eſt inter eum qui fu git & ſtetit,& qui fugiens nunquàm ſtetit. Qui em̃ ſtat,fugere ceſſauit;qui nõ ſtat,ſemper in fuga pro fectus eſt. In tanta ergo turba fugientiũ nullus erat qui reſpiceret,& ageret pœnitentiam, & audiret lo quentem dominum;Reuertimini ad me filij reuer Hiere.3.g tentes;& ſanabo contritiones ueſtras. Vnde & ſan ctus loquit̃ in pſalmis;Perijt fuga à me. Hoc ipſum Pſal.141.a puto & lepræ ſignificare myſterium, ſuper qua in Leuitico dicitur: Cum leproſus à ſacerdote extra Leuit.13. caſtra fuerit ſeparatus;ſi ſteterit lepra,purũ eſſe ho & 14. minem,& mundari eum qui quaſi leproſus fuerat abiectus,& redire ad caſtra, & habitare in populo. Sin autem,inquit,diffuſa fuerit lepra, id eſt,non ſte terit,ſed creuerit,& in malo habuerit profectum,& mutauerit colorem priſtinæ ſanitatis;tũc lepra ma nifeſtiſſime comprobatur ab eo, qui habet ſcien tiam inſpiciendæ & purgandæ lepræ. Sed & nobis præcipitur à uero Salomone ut habitemus in Hie ruſalem, nec unquàm egrediamur ex ea. Quod ſi fugerit nos,id quod ante nobis fuerat ſubiectũ, & ierit ad Allophylos;non egrediamur muros ciuita tis noſtræ;nec ſequamur fugitiuorum ueſtigia; ne dum uolumus ſaluare fugiẽtes,ipſi pereamus;quin potius dimittamus, ut mortui ſepeliant mortuos ſuos;& ſcandalizantẽ oculum,manum, & pedem: dum

SEP. dibus ſuis. Et Ni niue ſicut piſcina aqua rum aquæ eius; & ipſi fugientes non ſteterunt; & non erat qui reſpiceret; diripie

A dum licet eruamus & abſcidamus à nobis. Quod autem dicitur;Diripiebant argentũ, diripiebant au rum,& non erat finis ornamẽti eius; aggrauata eſt ſuper omnia uaſa concupiſcentiæ ſuæ; de aquis di citur Niniue, & de fugientibus qui fugerant & nõ ſteterunt,neq; erat qui reſpiceret, & q non ſolum fugiſſe & nõ reſpexiſſe cõ tenti,inſuper diri piebant argẽtum; quicquid in mũdo uidebatur eloquij, diripiebãt aurum; quicquid præclarũ ſententiarũ erat in doctrina ſeculi, ut ornarẽt Niniuen; ut dogmata ſua o mni ſenſuum uer borumq; flore cõ ponerent. Propter qd' aggrauata eſt Niniue ſuper omnia uaſa cõcupiſcentiæ ſuæ: quan to enim plus habebat multam auri & argenti poſſeſ ſionem,& uariam ſupellectilẽ,quæ erat grauis; tan
Zah.5.c to magis ipſa aggrauabatur,quæ grauia diligebat.
Exod.14.f Vnde & iniquitas in Zacharia ſuper talentũ plum
B bi ſedet,& Aegyptij qui erant peccatis graues, di
Pſal.37.a merſi ſunt in mare ut plumbum. Et ex perſona pec
Matth.14.d catoris dicitur in pſalmo;Quaſi onus graue aggra uatæ ſunt ſuper me. Et Petrus qui ante leuis pen dulo greſſu calcabat undas; poſtquàm infidelitate aggrauatus, uorabatur à fluctibus, manu domini ſubleuatur. a ¶ Diſſipata eſt & ſciſſa & dilace rata &c.) Sub metaphora captiuæ mulieris, Niniue diſſipata,ſciſſa,lacerata deſcribitur; tabeſcente cor de,diſſolutis genibus,renibusq; cõfractis, & quod omnium habitatorum eius præ terrore hoſtium, & magnitudine metus,facies in ollarum ſimilitudi ne uideantur exuſtæ,tabidæ, & pallore deformes. Porrò iuxta LXX. altius intelligendum eſt,quid ſi gnificet excuſſio, rediſcuſſio. Qui de populo dei eſt,& quaſi homo aliquando peccauit,& reuertitur ad priſtinum ſtatum, quaſi Hieruſalem dicitur ei:
Eſa.52.a Excute puluerem pedum tuorum,& cõſurge Hie ruſalem. Et qui talis eſt ut poſtquàm fuerit excuſ
Pſal.126.a ſus,in ſagittas dei trãſire mereatur, & à domino cõ tra inimicos tẽdi,canitur de eo;Sicut ſagittæ in ma nu potentis,ita filij excuſſorũ. Cumq; ueſtigia eius
Mat.6.b quaſi ingredientis ſuper terram aſperſa fuerint pul uere,audiet à ſaluatore;Excutite puluerem pedum ueſtrorum in teſtimonium illis;haud dubium quin eos dicat,qui recipere noluerunt prædicantes. Qui uero de Niniue eſt,quæ aggrauata eſt ſuper omnia uaſa concupiſcentiæ ſuæ;iſte non ſemel excutitur, ſed frequenter. Et poſtq; rurſus fuerit excuſſus, & ſuperficies illius emundata;ne quid intrinſecus ſor dium maneat;fit etiam ei ebulitio quæ ſignificãtius

HEB. diripite argentum: diripite aurum, & non eſt finis diuitiarum ex omni bus uaſis deſiderabilibus. a Diſſipata eſt & ſciſſa & di lacerata,& cor tabeſcẽs: & diſſolutio genuum: & de fectio in cunctis renibus, & facies omnium ſicut ni gredo ollæ.

b Vbi eſt habitaculum leonum,& paſcua catulorum leo num;ad quam iuit leo ut ingrederetur illuc catulus leo nis

SEP. diripiebant argentũ: diripiebãt aurũ, & nõ erat finis ornamẽti eius; aggra uata eſt ſuper omnia uaſa cõcupiſcẽtię ſuę. Excuſſio, rediſcuſſio, & ebulitio, & cordis confractio, & diſſo lutio genuũ,& dolores ſu per omnẽ lumbũ,& facies omniũ ſicut aduſtio ollæ.

in Græco dicitur ἐκβρασμὸς, proprie ſiquidẽ ἐκβρα C σμὸς in iſtiuſmodi rebus ponitur: cũ quod latebat intrinſecus,erumpit in faciem. Vnde papulę quoq; quæ poſt ægrotationem naſcuntur in labijs,uocan tur ἐκβράσματα, & ſanitatis uidetur indicium,mor bum in ſuperficiẽ prorupiſſe. Nõ ſo lum autem hoc re mediũ adhibet̃ Ni niue,ut excutiatur crebro & de uitali bus eius ęgrotatio latens cogat̃ exire; ſed etiã cordis con fractio & diſſolu tio genuum prædi catur; ut quomo do Pharaonis du rum & lapideum cor cõfractum eſt: quod quàmdiu ha buit, dei populum non dimiſit; Sic & Niniue fractum cor emolliatur & mutetur in car neum;ut rigida genua quæ prius deo non curua bantur,diſſoluantur,& flectant̃ deo;ex quo omnis Philip.2.b paternitas in cœlo & in terra nominatur; Et in no mine Ieſu omne genu flectatur cœleſtiũ, terreſtriũ, & infernorum; Vt poſtquàm cognouerint creato D rem ſuum,audiant;Confortamini manus diſſolu Eſa.35.b tæ,& genua debilia roborate. Et dolores,inquit,ſu per omnem lumbum. Iam ſupra diximus in lumbo coitum ſignificari,& quod omnia opera quæ ad cõ mixtionem pertineant, renum appellatione mon ſtrentur. Grandes igitur in conſummatione dolo res erunt in renibus;quia draconis omnis uirtus in Iob.40.b lumbo eſt, & pro his omnibus propter quæ præ ceſſit excuſſio,rediſcuſſio,ebulitio,& cordis confra ctio,diſſolutio genuum,dolores renum, erit facies omnium quaſi aduſtio ollæ;ut uel igni ardoriq; ſit proxima,uel nitorem amittens olei,nigreſcat in car bonum ſimilitudinẽ,& confuſione operiatur æter na;à qua ſanctus procul eſt dicens;Signatum eſt ſu Pſal.4.b per nos lumen uultus tui domine. Reuelata em̃ fa 2.Cor.3.d cie gloriam dei contemplatur. Et puto, quomodo 1.Cor.15.e alia eſt gloria ſolis, alia lunæ,alia ſtellarum, & ſtella à ſtella differt in claritate; ſic in reſurrectione mor tuorum,& claritatis inter ſanctos,& nigredinis in ter peccatores, magnam futuram eſſe diſtantiam. b ¶ Vbi eſt habitaculum leonum, & paſcua catu lorum leonum;ad quam &c.) Pro ſpeluncis & leæ nis, κατοικητήριον καὶ σκύμνους,id eſt,nidos & catulos, Septuaginta tranſtulerunt, in cæteris idem ſenſus eſt. Adhuc autem de Niniue dicitur;quod habita culum fuerit regum,& aula nobilium; ad quã per rexit leo rex Babylonius,id eſt,Nabuchodonoſor, & catulus leonis ſub reguli quoq; eius, & non fuit qui eis reſiſteret. Leo cepit ſufficienter catulis ſuis, & necauit leænis ſuis. Idem uidelicet Nabuchodo

 noſor

E nosor uictoriæ cuncta iure poſſedit,& liberis urbibuſq; ſuis,uel certe uxoribus in ſeruitutẽ captiuos tradidit,& impleuit præda ſpelũcas ſuas:ſiue ut in Hebræo habetur,foueas ſuas,& cubile ſuum rapina:tam theſauros quàm ciuitates,auro argento,ueſtibuſq;,omniq; ornatu complens: ut quod Niniue habuerat Babylonq; uicerat,poſſideret. Quia uero ſecundũ ἀναγωγὴν, & in Iona,& in hoc propheta Niniuẽ mũdum iſtũ interpretati ſumus. Et iuxta Ioannem:
1.Ioan.5.d Totus mundus in maligno poſitus eſt: Poſtquàm mũdus pertranſierit habitaculũ beſtiarũ,& in quo paſcebãtur leones: tunc admirantes exultãteſq; dicemus: Vbi eſt habitaculũ leonũ, ad quod iuit leo diabolus, de quo lo-
F
1.Pet.5.b quiť & Petrus: Aduerſarius ueſter diabolus: quaſi leo rugiens circuit quærens quem deuoret.Et catulus leonis,antichriſtus: & omnes doctrinæ per-
1.Ioan.2.e uerſæ,ſermo contrarius. Audiſtis, inquit Ioannes, quia antichriſtus ueniet:nunc autẽ antichriſti multi ſunt:tot enim antichriſti ſunt, quot dogmata falſa.Et ante aduentum Chriſti non fuit qui exterreret:Sed poſtquàm dominus noſter uenit in mundum & Niniuen ingreſſus eſt,uidit quaſi fulgur ſa-
Luc.10.c thanam de cœlo cadentem: Et cecidit de cœlo luci-
Eſa.14.c fer qui mane oriebatur.Venit enim uerus Samſon
Iudic.14.d ad Allophylos:& dũ pergit in Thamnas, quod in-
תִּמְנָתָה terpretatur conſummatio eius: ut pauperculam de gentibus duceret Dalilam,interfecit leonem cui uenerat conſummatio:& illo mortuo, comedit mella
1.Reg.17.d dulcedinis.Sed & uerus Dauid ſeruans oues patris
1.Para.11.e ſui, apprehendit leonem, & interfecit eum: & Ba-
בְּנָיָה neas,qui interpretatur ædificator dominus:deſcendit in lacum ſeculi iſtius:qui calentes aquas refrigerare conſueuit, & interfecit leonem. Et in uiſione
Eſa.35.d Eſaiæ,quæ aduerſum quadrupedes cernitur: primum de anguſtia harum dicitur beſtiarum: In tribulatione & anguſtia leo & catulus leonis. Iſte leo anteq; interficeretur à Chriſto, plurimos cepit in prædam catulorum ſuorũ:& necauit leunculis ſuis, ſatellitibus ſuis uidelicet dæmonijs. Vide hæreticorum conuenticula, & captos multos à leone non quæres.Conſidera mortuos qui reliquere uitã, & eccleſias eorum non uocabis ouile paſtoris, ſed leonis ſpelũcas quas impleuit cadaueribus & ſanguine

nis,& non eſt qui exterreatur: Leo cepit ſufficienter catulis ſuis:& necauit leænis ſuis, & impleuit præda ſpeluncas ſuas,& cubile ſuum rapina.

a HEB. Eccẽ ego ad te,dicit dominus exercituum: & ſuccendam uſque ad fumum quadrigas eius, & catulos tuos comedet gladius: & exterminabo de terra prædam tuã: & non audietur ultra uox nunciorum tuorum.

SEP. Ecce ego ad te, dicit dominus omnipotens: & ſuccendam in fumo multitudinem tuam, & leones tuos comedet gladius, & auferam de terra prædam tuam, & non audientur ultra opera tua.

Caput III.

b VAe ciuitas ſanguinũ uniuerſa mẽdacij,dilaceratione plena: non recedet à te rapina, uox flagelli

Caput III.

O Ciuitas ſanguinum, tota mendax,iniquitate plena: non contrectabitur uenatio: uox flagellorum

mortuorũ:Poſuiſti,ait Dauid,tenebras, & facta eſt G
Pſal.103. nox:in ipſa pertranſibũt omnes beſtiæ ſaltus: Catuli leonũ rapere & quærere à deo eſcã ſibi. Difficile leo inuenitur in die,ſed ſemper in noctibus circuit: ut de eccleſia Chriſti rapiat: ut eſcis iuxta Abacuk Abac.1.
ſatureť electis, Deniq; Iudas de ouili Matth.
Chriſti fuit, & raptus à leone ſuſpẽdio ſuffocatus eſt. Sed & ille prophe- 3.Reg.13.
ta cui præceperat dñs, ne comederet panes in regiõe ea, ubi uituli aurei erant,& mẽtita religio: quia comedit, à leone percuſſus eſt. Hieremias quo Hiere.5.
q; de peccatoribus loquitur:Percuſſit eos leo de ſylua, & lupus uſq; ad domos diſperdit eos, &pardus uigilauit ſuper ciuitates eorum. Oẽs qui egrediuntur ex eis, capiẽtur. In quo ani- H
maduerte quod nemo capiatur, niſi qui de ciuitatibus dei fuerit egreſſus. In quarto etiã regnorum li- 4.Reg.17.
bro,habitãtes in ciuitatibus Samariæ, & neſcientes iudiciũ dei terræ, interficiebanť à leonibus: donec didicerũt colere deũ,& à leonibus liberati ſunt. Ob hanc cauſam reor,& quodcũq; à beſtijs captũ eſt,in Leuit.22.
dei ſacrificijs nõ offerri,& à ꝓpheta dici: Immundũ & captũ à beſtia,nõ eſt ingreſſum in os meũ:Interfe Iudic.14.
ctus eſt ergo leo,& falſis dogmatibus cõfutatis, de comedẽte exiuit eſca,& de forti egreſſum eſt dulce.
a ¶Ecce ego ad te,dicit dñs &c.) O Niniue uniuerſa quæ dicta ſunt,me autore patieris. Ego dñs ſuccendam uſq; ad fumũ & cõſumptionẽ currus tuos, & nobiles quoſq; atq; ſubregulos gladio faciã deuorari. Nequaq; terras ultra uaſtabis, nec tributa exiges:nec audientur per ꝓuincias tuas emiſſarij tui: Siue non audiã angelos,qui præſides tui ſunt, pro te deinceps deprecantes.Sed & ad mundũ hæc ipſa dicuntur:in quo eſt multitudo quæ per latã & ſpacioſam uiã pergit ad mortẽ, quam cõminatur dñs igne ſuccenſam,fumo ſuæ maliciæ ſuffocari ex uanitate eius nimia. Leones quoq; comedet gladius, uiuens ſermo dei & acutus,& ex omni parte elimatus:nec non pollicetur auferre ſe de terra prædam eius,ut nemo exinde capiať in Niniue,& quaſi clemens tollit mala opera & cõprimit ea,ne uox & ſonitus eorũ ultra poſſit audiri. Vnde ait:Et nõ audientur ultra opera tua. Cap. III.
b VAe ciuitas ſang.&c.) Vbi nos poſuimus laceratione plena:in Hebræo habeť פֶּרֶק מְלֵאָה, quod

A quod interpretatus eſt Aquila ἐξαυχενισμοῦ πλήρης id eſt,exceruicatione plena:Symmachus aũt ἀποτομίας πλήρης, quod poſſumus dicere, crudelitate uel ſeueritate plena.In altera eius æditione reperi μελοκοπίας πλήρης, id eſt, ſectionibus carnium & fruſtis per membra conciſſis:deniq; ſtatim ſubiecit:ubi indeſinẽs præda eſt. Porrò Hebræos פֶּרֶק non exceruicationẽ: pro qua in Aqlæ æditione reperimus ἐξαυχενισμὸν, ſed gubernaculum id eſt,κυβερνισμὸν interpretatus eſt: ut oſtenderet & urbẽ fuiſſe regalẽ,& ueluti in naui cunctarum gentium tenuiſſe gubernaculum. Deſcribiť autem potentia eius, id eſt, Niniue, & ſub lamentatione crudelitatis arguitur:Væ ciuitas ſan-
guinum in qua nulla ueritas, ſed omne mendaciũ,
B plena rapina, & laceratione prædarũ. Vox flagelli crudelis ſemper & ſæuientis imperij, & uox impetus rotæ. Vocem pro ſonitu accipiamus:rotã feruẽtem per diuerſa diſcurſum:& equi fremẽtis & quadrigæ feruentis,ſubauditur in omnibus,uox. Tam pulchra autem iuxta Hebraicum,& picturæ ſimilis ad prælium ſe præparantis exercitus deſcriptio eſt: ut omnis meus ſermo ſit uilior. Nam quod ait: Et grauis ruinæ:nec eſt finis cadauerũ: de aduerſarijs intelligamus qui ab eis ſunt interfecti. Et corruent in corporibus ſuis,uel cadent à ſua multitudine,dũ à ſe inuicem conſtipantur: uel in cadaueribus corruent interfectorum: αὐτῶν enim & ſuis & eorum utrunq; ſignificat. Propter multitudinẽ,inquit,fornicationum meretricis: quia cum multis gentibus fornicata eſt,& totius orbis quẽ ſubiecerat ſibi colebat idola:ſpecioſæ & gratæ,& habentis maleficia magos ſignificat: quæ uendidit gentes in fornicationibus ſuis:& familias in maleficijs ſuis,id eſt,quę in cunctas gentes habuit poteſtatem. Hæc de Niniue ſint dicta ſimpliciter. Cæterum ſi rationabiliter propter pulchritudinis nomen mundum intelleximus Niniuen: recte mundus qui in malo poſitus eſt,propter multitudinem ſagittariorum:& eorum qui uelut gladijs homines linguis ſuis interficiunt, ciuitas ſanguinum dicta eſt. Vnde & conſequenter tota mendax,quod ad peruerſitatem doctrinarum refertur,nõ habente ſermone dei,ubi caput in ea reclinet:cum peruerſa dogmata cuncta poſſideãt. Nõ
Pſal.13.a eſt qui intelligat aut requirat deum;omnes declina-

HEB. gelli, & uox impetus rotæ, & equi frementis: & quadrigæ feruentis, & equitis aſcendentis, & micantis gladij, & fulgurantis haſtæ, & multitudinis interfectę & grauis ruinæ: nec eſt finis cadauerum, & corruent in corporibus ſuis propter multitudinem fornicationũ meretricis ſpecioſæ,& gratæ, & habentis maleficia quæ uendidit gentes in fornicationibus ſuis & familias in maleficijs ſuis.

Ecce

SEP. lorum,& uox commotionis rotarum,&equi perſequentis, & currus feruentis,equitis aſcẽdentis, & ſplendẽtis gladij & fulgẽtium armorum, & multitudinis uulneratorũ, & grauis ruinæ,& non erit finis gentibus eius, & infirmabuntur in corporibus eorum à multitudine fornicationis. Meretrix ſpecioſa & grata,dux maleficiorum,quæ uendit gẽtes in fornicatione ſua, & tribus in maleficijs ſuis.

Ecce

uerunt,ſimul inutiles facti ſunt:nõ eſt qui faciat bonum:non eſt uſq; ad unũ. Quæ quanq; & nunc ex C
parte fiant,tamẽ in cõſummatione magis cõpleniť: quando multiplicata iniquitate refrixerit charitas multorum. Quanti capiuntur à Nemroth gigãte, & uenatore ſæuiſſimo, qui aduerſum deum ſuperbiens, plures de ſaltu eius ſuis pedicis innexuit:cuius attracta bitur à multis præda ſiue uenatio. Multos eñi habet ſatellites,& ſecũ pariter uenatores: q in eius uenatione lætãtur,& captiuorũ morte ſe iactãt. Sed & uox flagellorum audiť in mũdo:quia multæ ſũt tribulationes iuſtorũ: quibus qui flagellãtur, clamitãt: & doloris magnitudinẽ flebili uoce teſtantur: quando alius dæmone,alius ira,quæ furori ſimilis eſt, alius libidine,odio,inuidia,ſuperbia corripiuntur:flagel- D
lum in eis Aſſyrij regis ſonat.Sed & in corporis malis,flagellum diaboli intelligimus, de quo ad iuſtũ dicitur:Et flagellum non appropinquabit taberna Pſal.90.b
culo tuo,quando uiderimus hunc morbo regio cõputruiſſe,& ſupereſſe cadaueri ſuo: Aliũ intercuti aqua,& tumenti natare corpore:creſcentibuſq; mẽbris,formam priſtini hominis decreſcere,quod nuper in hac terra uidimus:Illum purulentias quaſdã, & uulnerati damna pulmonis egerere:Iſtum humore in lapides deſiccato,urinæ amaritudinem, & ueſicæ tormenta ſentire:non dubitemus dicere uocẽ flagellorum eſſe Niniue: licet nonnulli hæc uel ex corrupto aëre,uel ex eſcarum & corporum diuerſitate accidere ſuſpicentur. Nos qui legimus & febrem increpatam, & mulierem quæ per decem & Luc.4.f
octo annos à diabolo fuerat ligata, domino medi- Ibid.13.c
cante curatam:ſciamus hæc omnia flagella eſſe Niniue. Vnde ſequitur:Et uox commotionis rotarũ: dum huc atque illuc genus raptatur humanum, & incertis per cuncta diſcurſibus, ubi periculum, ubi ſalus ſit ignoramus: de qua rota & in principio Ezechielis ſcriptum eſt:Et in pſalmo ſeptuageſimo Ezech.1.d
ſexto legimus:Vox tonitrui tui in rota. Habet autem Niniue & equum perſequentem, cuius hinnitus,& ungula terram fodiens,& pectus æſtuãs,ſemper bella deſiderat:loquente domino contra diabolum. De longe odoratur bellum: Cum ſaltu & cla- Iob.39.c
more non parcit fugientibus: nec ſinit abire terga uertentes:ſed perſequitur ut proſternat, interficat,

E conculcet, illudat. Eſt quoq; in Niniue & uox quadrigæ feruentis, quales puto habuiſſe Pharaonem, quæ à domino ſubmerſæ ſunt. Ad hanc quadrigã quatuor iunguntur equi, quatuor ſcilicet perturbationes, de quibus & philoſophi diſputant, & Maro non tacet, dicẽs: Hi cupiũt, metuũtq;, dolẽtq;, gaudẽtq;. Ver.6.Enei. His eqs & hac quadriga Niniue cuncta perturbat. Sed & equitis aſcẽdentis uox in ea perſonat: qui arte quadã & gyro præparatus ad bellum non abſq; periculo contra ſe pugnãtis incedit. Habet hic eques ſermonis gladium, exacutũ cote dialecticæ, & Rhetoricæ artis oleo leuigatum: habet arma fulgentia, transfigurante ſe ſathana in angelum lucis, quæ arma apoſtolicæ armaturæ cõtraria ſunt. Nec mirum ſi in Niniue uulneratorũ multitudo ſit, cum multitudo ſit ſagittarũ. Et quomodo quatuor quibus pugnamus & tegimur, ſunt ſcuta uirtutũ, prudentia, iuſticia, temperantia, fortitudo: ita ecõtrario quatuor uitia ſunt: ſtulticia, iniquitas, luxuria, for-

F mido: quibus ab hoſte percutimur: Quorũ ſingula pullulantes habẽt in ſe, ac multiplices ſpecies ſagittarum, quibus inferunt uulnera: quæ niſi ſtatim medicina curauerit, fit grauis ruina: atq; utinam tanti eſſent in Niniue, & leuiter cadẽtes & leuiter uulnerati: quãti ſunt pro ruinæ pondere, uſq; ad inferna demerſi. Nec eſt finis gentibus eius: malicia eius finem nõ habet: & quantæ ſpecies peccatorũ, tot gentes ſunt Niniue: quæ infirmabuntur in corporibus ſuis à multitudine fornicationis. Quod licet poſſit & de eis accipi: qui propter res Venerias etiam corpore debilitati ſunt, & cũ perditione animæ carnẽ quoq; frangunt cui ſeruiunt: Tamen gentes iſtę de quibus diximus, nõ cadunt, iuxta Hebraicũ niſi in corporibus ſuis, & nõ offendunt (ut interpretatus eſt Symmachus) niſi in cadaueribus mortuorũ, quę fornicationis multiplicatione proſtrata ſunt. In hoc loco Lxx. interpretes, cum ſecundũ Hebraicum poſuerimus, propter multitudinẽ fornicationũ meretricis, quaſi aliud uoluerunt eſſe principiũ, ut dicerent: Præ multitudine fornicationis: & hucuſq; finita ſententia: poſtea inciperent, meretrix ſpecioſa & grata, dux maleficiorũ. Pro duce maleficiorũ, Aquila & Symmachus tranſtulerunt: habens malefícia. Nec mirabitur Niniuen ſcortorũ iam eſſe gratiſſimã: qui tantã hominũ multitudinẽ cũ ea uiderit fornicari, & maleficijs illius & quibuſdã incantationibus ad amorẽ eius penè cũctos trahi. Hæc uẽdidit gentes in fornicationibus ſuis: quæ tollunt mẽbra Chriſti, & faciũt mẽbra meretricis, & tribus in maleficijs ſuis: Facit eñi amare eas, quæ odiſſe debuerãt,

a HEB. Eccẽ ego ad te, dicit dominus exercituum, & reuelabo pudenda tua in faciem tuam, & oſtendam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam: & proijciam ſuper te abominationes, & cõtumelijs te afficiam: & po

SEP. Ecce ego ad te, dicit dominus omnipotens, & diſcooperiam poſteriora tua ſuper faciem tuam, & oſtendã gentibus cõfuſionem tuã, & regnis ignominiam tuã: & proijciam ſuper te abominationem ſecundũ immũdicias tuas: & po

G & deteſtari quæ amare debebant, ut cum deceptæ fuerint, iuxta illud quod ſcriptum eſt: Corrumpũt mores bonos confabulationes peſſimæ: 1.Cor.15 etiam alios malefica arte ſupplantent. Legi in ſcripturis ſanctis in bonam quoq; partem maleficos accipi: Et malefici incantantis ſapiẽter. Pſal.57.d Sed ad hoc incantat talis maleficus, ut meretricis Niniue amore deuinctos, ad mentis ſanitatẽ retrahat.

a ¶ Ecce ego ad te &c.) Quia uẽdidiſti ô Niniue gentes in fornicationibus tuis: & familias in maleficijs tuis, & quaſi publicũ proſtibulum cunctis diuaricaſti pedes tuos: propterea ego ipſe ad te ueniam ſubuertendam: non mittam angelum, non credam alijs iudicium tuum. Diſcooperiã pudenda tua in facie tua, ut quæ prius non uidebas, ante tuum ponantur aſpectum. Oſtẽdam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam, ut qui tecum fornicati ſunt, ipſi te deſpiciant, irrideant, contumelijs afficiant, & eris in exẽplum uniuerſis uidentibus. Hæc autem omnia ſub

H metaphora mulieris narrantur adulteræ, quæ cum fuerit deprehenſa producitur in mediũ, & ante oculos omnium depompatur. Quod quidẽ per tranſlationem etiam ſuper Hieruſalem pleniſſime in Ezechiele prophetalis ſermo deſcribit. Verius tamẽ & utilius dicuntur ad mundũ: ad quem ſecandum pariter & curandum, uerus medicus uenit è cœlo. Ecce ego ad te, dicit dominus omnipotens: quia omnipotẽs ſum, poſſum uniuerſos ſanare morbos & qđ eſt alijs impoſſibile, mihi poſſibile eſt. Reuelabo poſteriora tua in facie tua, id eſt, uirtutes meas, præcepta, atq; ſermones, quæ proieciſti poſt tergum tuũ: licet non merearis, faciam te uidere. Ego enim mandauerã tibi de ſermonibus meis: ut ſemp ante oculos tuos mouerentur, ligati eſſent atque penderent: Tu autem contempto iubentis imperio, poſt tua eos ueſtigia reliquiſti: ut non ſolum nõ faceres, ſed nec dignareris quidem uidere quod iuſſeram. Vel certe faciam te uidere & intelligere errores tuos: quos ante cũ cæca ferreris & præceps, rebaris eſſe uirtutes. Poſt hæc etiam gentibus quas uendidiſti in fornicatione tua, oſtendam nuditatem tuam, ut nequaquàm tui amore capiantur: ſed uidentes ſordidum, & turpe corpus intrinſecus: cuius primum ſuperficie ducebantur, tecum deſinant fornicari. Regnis quoq; quæ maiora ſunt quàm gentes, oſtẽdam ignominiam tuam: quam ut haberes, ipſa feciſti. Et proijciam ſuper te abominationem ſecundũ immundicias tuas: ut quomodo immunda es, ſic immunda uidearis, nec decipias plurimos, qui tibi ante cohærentes, unum tecum corpus efficiebãtur.

Et

A Et ponam te in exemplum, ut ſimilitudo formidatæ pœnæ, ſimilitudinem prohibeat delinquendi.

a ¶ Et erit omnis qui uiderit te &c. ſuper te caput &c.) In Hebræo non habetur caput, ſed nos appoſuimus, ut ſenſus manifeſtior fieret. Denique Symmachus ita interpr̃tatus eſt: Et omnis qui uiderit te, recedet à te, et dicet: Diſſipata eſt Niniue: quis lugebit cum ea? Porrò Lxx.

b ¶ Et erit omnis qui uiderit te &c.) Qui ruinas uiderit Niniue, & poſitam eam omnibus in exemplum, expaueſcet atq; mirabitur, & dicet: Diſſipata eſt Niniue: quis cõmouebit ſuper te caput? hoc eſt, quis dolebit ſuper te: q̃s tuus eſſe poterit cõſolator, quæ quãdiu potens fuiſti, quaſi crudelis domina, nõ miſerebaris ſenis nec paruulũ reſpiciebas:

B nec præparaſti luctus tui ſocium, quæ noluiſti conſortem habere regnandi. Qui autem hæc terrena contemnit, & ueneficæ Niniue maleficia deſpexerit: nec falſa pulchritudine eius fuerit irretitus, cum omnem illius turpitudinem intrinſecus uiderit, & cœperit odiſſe quod cæteri diligunt refugiet & reſiliet ab ea, ſiue ut à Lxx. dicitur καταβήσεται ἀπὸ σοῦ: id eſt, deſcendet à te: Quamdiu enim terrena honoramus & putamus eſſe ſublimia: uelut in quodam ſuperbiæ culmine ſumus, & miramur pulchritudinem Niniue. Cum autem conſiderauerimus naturam eius: & omnia corporalia bona, quaſi humilia deſpexerimus, ſubijcientes nos potẽtiæ manus dei: tunc miſerebimur Niniuitis: & omnia terrena bona digna planctu iudicabimus, dicebimuſq;: Miſera Niniue quanti tuis laqueis irretiti ſunt: quantos alligatos uinculis tuis tenes: quiſputas reſiliet à te? & deſcẽdet de ſuperbia tua, & te miſeram iudicabit? Quod autem ait, quis: non tam pro difficili, quàm pro raro debemus accipere, ut ſæpe diximus: Quiſputas eſt fidelis & prudens diſpenſator? Matth.26.d Et: Quis ſapiens, & intelliget hæc? Oſee.14.d Et: Quis aſcendet in montẽ domini? Pſal.23.d Quis ergo gemet ſuper Niniue? Quis poterit inueniri, qui hoc tabernaculo prægrauatus cũ Paulo dicat: Miſer ego, quis me liberabit de corpore mortis huius? Rom.7.d Videmus quotidie ſi cui uicina mors uenerit: & intellexerit ſe uel febre, uel uulnere, uel quolibet genere morborum, de hoc mundo ſubtrahi, pauere, trepidare: & toto corpore tremeſcentem in Niniue hærere complexibus, & à ſpecioſæ meretricis corpore uix euelli. Quod autem ſequitur: Vnde quæram conſolationem uel conſo-

HEB. & ponã te in exemplum. Et ẽrit[a] omnis qui uiderit te, reſiliet à te, & dicet: Vaſtata eſt Niniue: quis commouebit ſuper te caput? Vnde quæram c conſolatorem tibi? Nũquid melior es ab Amon, quæ habitat in fluminibus? aqua in circumitu eius: cuius diuitiæ mare: aquæ muri eius: Aethiopia fortitudo eius & Aegyptus: & non eſt finis: Aphrica

SEP. & ponam te in exẽplum. Et ẽrit[b] omnis qui uiderit te, deſcendet à te, & dicet: Miſera Niniue q̃s gemet eã? Vnde quæram cõſolationẽ illi, aptãtẽ chordã? Apta chordã pars Ammon, quæ habitas in fluminibus: aquæ in circuitu eius: cuius principium mare eſt, & aqua muri eius: Aethiopia fortitudo eius & Aegyptus: & non eſt finis fugæ tuæ: Phut

C latorem tibi qui aptet chordam: adhuc ex perſona eius dicitur: qui reſiliet uel deſcendet à Niniue, & dicet: Miſera Niniue, quis gemet eam? de confuſa ſeculi huius cõuerſione diſputans: in quo nihil cuiquam poteſt placere perpetuum: ſed quod placuit, diſplicet: & quod diſplicuerat, rurſũ placet. Quis itaque poterit talis inueniri conſolator: & ut ita dicam, ſcriptor lyricus & citharœdus: qui poſſit diſſonantes chordas eius in unã harmoniam cõtrahere: & uocalem in laudes dei efficere concentum? Hoc quod ex poſuimus: q aptet chordam uel aptantã chordã & Græce dicitur, ἁρμόσαι χορδήν, nec in Hebraico, nec in cæteris inuenimus trãslatoribus, ſed pro eo alterius ſermonis exordium: Nunquid melior es ab Amon, quæ habitat in fluminibus? Vnde uidetur mihi magis cum poſterioribus copulandum.

D c ¶ Nunqd melior es ab Amon &c.) Pro eo quod in Lxx. legitur: Apta chordam pars Ammon, & cæteri interpretes trãſtulerunt: Nunquid melior es ab Amon? Hebræus qui me in ſcripturis erudiuit, ita legi poſſe aſſeruit: Nunquid melior es q̃ No Amon & ait נוא Hebraice dici Alexandriam: אָמוֹן autẽ multitudinem, ſiue populos, & eſſe ordinem lectionis: Nunquid melior es ab Alexandria populoſa ſiue populorum, quæ habitat in fluminibus: aqua in circumitu eius. Non quod eo tempore Alexãdria uocaretur, quippe quæ longo poſt tempore ab Alexãdro Magno Macedone nomẽ accepit. Sed quia ſub nomine primo, id eſt, No, ſemper Aegypti metropolis fuerit, & abundantiſſima populis. Denique & qui res geſtas Alexandri memoriæ tradiderunt, principem eam fuiſſe Aegypti autumant. Sed & propheta Hieremias Amon ſiue No, Alexãdriam intelligens in uiſione contra Aegyptum ad quam dicit: Vitula formoſa Aegyptus, ſtimulator ab aquilone ueniet ei: Hiere.46.c hæc quoque manifeſtius addidit: Confuſa eſt filia Aegypti: tradita eſt in manu populi aquilonis, ait dominus uirtutum deus Iſraël. Ecce ego uiſitabo ſuper אָמוֹן מִנּוֹא, id eſt, ſuper tumultum de Alexandria: אָמוֹן enim, ut diximus, populos: מִ præpoſitionem de, ſignificat: נוא autem Alexandriam. Et uiſitabo, inquit, ſuper Pharaonem, & ſuper Aegyptum, & ſuper deos eius, & ſuper reges eius, & ſuper Pharaonem, & ſuper eos qui in eo ſperant, & dabo in manus quærẽtium animas eorum, & in manu Nabuchodonoſor regis

E Babylonis,& in manu ſeruorum eius. Dicitur itaqꝫ ad Niniuen: Nũquid populoſior es, aut potentior Alexandria? Et deſcribitur ſitus Alexandriæ quod ſit ſuper Nilum & ſuper mare poſita, hincinde aqs & fluminibus ambiatur. Aqua in circũitu eius: cuius diuitiæ mare: aquæ muri eius: hic enim riuuli Nili: inde lacu Mareotico, ex alia parte mari cingitur. Quod aũt Aethiopia & Aegyptus, & Aphrica pro quo in Hebręo ponitur פוט, & Libyes in præſidio eius ſint, ipſe ſitus prouinciarum & urbis oſtẽdit. Et hęc igitur quẽ meus, inquit propheta, ſermo deſcribit: capietur à rege Babylonio, & idem tuus atqꝫ illius uaſtator erit. Quæ Ioſephus quoqꝫ Iudaicę ſcriptor hiſtorię in libris ſuis refert: Paruuli eius allidentur in compitis: nobiles

F eius diuidentur ſorte uictorũ, & potentiſſimi quondam principes captiui ducentur in catenis. Cum ergo hæc paſſura ſit Alexãdria: & tu ò Niniue de eodem bibes calice, & inebriaberis, & cõſopita iacens deſpicieris: & in tantam uenies neceſſitatem, ut à Babylonijs ſiue contra Babylonios ab inimicis tuis auxilium roges. Omnia firmamenta tua & muri in ſublime porrecti: & altitudines turrium, quas nunc inexpugnabiles putas: & uiri fortes bellatoresqꝫ tui, primitiuis ficubus comparabuntur, quæ ſi concuſſæ fuerint leui tactu, in os cadent deuorantis. Nam quod apud Lxx. legitur: Apta ſiue compone chordam, adhuc ad Niniuen dicitur. Et eſt ſenſus: inordinatum & incompoſitum tuum: & in diuerſa diſcrepans, in chordarum ſimilitudinem apta Niniue: quia nihil tibi proderit ſpecies & magnitudo tua, quæ præcipua habere te credis, niſi te aptaueris ad canendum. Conſidera enim omnem partem ſortis filiorum Ammon, & quæcunqꝫ æſtimantur poſſidere bona, quomodo eos non defenderint ne irẽt in captiuitatem, & ne paruuli eorum alliderentur in uijs: Quid eis profuerunt flumina, iuxta quæ poſita eſt urbs Ammon? Quid exceptis fluminibus tanta puteorum & fontium multitudo: incipiens à mari mortuo & uallans regionem eius? Quid ei præbuere præſidij Aethiopia & Aegyptus quondam fœderati eius? Quomodo ergo illam nõ iuuit auxilium ſociorum: ſic nec tuus ò Niniue fugiendi finis erit, ſed huc atqꝫ illuc uaſtaberis. Quid loquar de Aethiopibus & de Aegyptijs qui præſules fuerunt filiorum Ammon, cum etiã Libyes ei fuerint

HEB. Aphrica & Libyes fuerũt in auxilio tuo. Sed & ipſa in trãſmigratione ducitur in captiuitatẽ: paruuli eius elidẽtur in capite omnium uiarũ: & ſuper inclytos eius ſortem mittent, & omnes optimates eius affigentur compedibus. Et tu ergo inebriaberis: eris deſpecta: & tu quæres auxilium tuũ ab inimico: omnes munitiones tuæ ſicut ficus cũ groſſis ſuis: ſi cõcuſſæ fuerint, cadent

G fœderati? Et hæc igitur ducetur in captiuitatẽ, paruuli eius quia ingredi non ualebunt, interficientur in uijs ante parentum ora proſtrati, & omnes opes eius ſorte à uictoribus diuidentur. Nec quiſqꝫ de principibus euadet, quin ferro & compedibus uincientur. Et tu ergo ò Niniue inebriaberis, et diues quõdam atqꝫ ſpecioſa, quæ tãtos amatores habebas deſpicieris ab omnibus, & inimicis ꝑſequẽtibus quæres regẽ & non inuenies: Omnes bellatores tui & uniuerſa auxilia prædæ hoſtibus erũt, & ſine ullo labore capiẽtur ĩ ſimilitudinẽ groſſorũ ficus, quæ cõcuſſæ non in terrã: ne ſaltem paruus labor ſit colligentiũ, ſed ſtatim in os deuorantis cadent. Hæc dicta ſint παραφραστικῶς iuxta Lxx. interpretes: ſemel enim propoſitũ nobis eſt, &

H uulgatam æditionẽ ſequi, ne aliquam Sardanapalo reprehendendi occaſionem præbuiſſe uideamur. Cæterum non ſatis mihi uidetur congruere exemplum euerſionis Niniue cum filijs Lot, qui uocantur Amman. Primum enim Ammon dicitur, & nõ Amman: deinde Ammana, quæ nũc uocatur Philadelphia, non eſt ſita ſuper flumina: nec opes illius de mari cõgregãtur: quippe quæ mediterranea ſit: nec aquæ ſunt muri eius: nec habet Aethiopiam & Aegyptum & Aphricã, & Libyes fœderatos, cum hæc omnia & iuxta potentiã & iuxta exemplum, & iuxta deſcriptionem loci & regionis, & amicarũ gẽtium, magis Alexandriæ coaptanda ſint, & nunqꝫ potentiſſima ciuitas Niniue minori Philadelphiæ comparata, audiret à ꝓpheta: Nunquid melior es? Cui autẽ dicitur: Nunquid melior es, oſtẽditur minor eſſe ea cui comparatur, & non debere eam indigne ferre ſi capta ſit, cum & maior & firmior & potentior tam natura loci, qꝫ uiris fortibus ab eodem ſit hoſte ſuperata. Quia uero Niniuen & mundum iſtum interpretati ſumus, præcipitur ei ut aptet & cõponat chordas ſuas, et ſe ad lugubre carmẽ paret: pars enim filiorũ Ammon quæ multo melior fuerat qꝫ Niniue, & habitauerat ſuper flumina: quia in errore deprehẽſa eſt, pœnas eam ſui ſceleris pependiſſe. Ac primũ iuxta hiſtoriã Alexandriæ dicẽdũ, quod Ammon interpretentur populi, & ſit ſenſus iuxta leges Allegoriæ: Cõſidera populos eccleſiæ, quæ habitat ſuper omnes ꝓphetas, & habet doctores in circũitu ſuo, quorum de uẽtre manant flumina: cuius initium eſt mare: A lectione quippe legis, quæ

Lxx. filios Lot ἀμμαν appellant. Gene. 19. ἀμμαν meminit Stephanus de Vr.

Allegor.

SEP. Phut & Libyes facti ſunt auxiliatores illius, & ipſa in tranſmigrationem ibit captiua: & paruulos illius allident in principio uiarũ eius & ſuper omnia inclyta eius mittent ſortẽ: & uniuerſi optimates eius alligabũtur compedibus: & tu inebriaberis, & eris deſpecta: & tu quæres tibi ut ſtes ab inimicis tuis: omes munitiões tuæ ut ficus, quæ groſſos habent: ſi commotę fuerint, cadent

A quæ ſine ligno Chriſti amara eſt, in ſimilitudinem myrrhæ ad eius myſterium peruenitur, quæ habet Aethyopiã in fortitudine: Aethyopia quippe præ-

Pſal. 67. g ueniet manus eius deo, & Aegyptum in quam dñs uenit in nube leui: & Libyes qui ante habitabant in arẽtibus, & poſtea facti ſunt in auxilio eius. Et hæc ergo ſi non ſe attẽderit, & omni diligentia cuſtodierit cor ſuum, captiua ducetur, & planget filios ſuos. Paruuli quoqꝫ eius qui adhuc in principijs uiarum ſunt, nec ad medium itineris peruenerunt, elidentur in ipſis principijs ſuis: & hoſtes ſæuiſſimi præclara quæqꝫ eius ſorte ſibi diuidere feſtinabunt, & optimates quos principes & præpoſitos intelligere poſſumus, uinctos catenis: & grauiſſimo compedum põdere præpeditos, trahent in captiuitatem. Et tu ergo Niniue, homines uidelicet infideles, homines mũdo penitus inhærentes, ſenties ſupplicia: & conſopieris calice meo, cum illi quoqꝫ biberint qui de mea parte fuerãt, & ſuo uitio corruerũt. Et deſpicieris à me, & quæres finem inter uitia & perturbationes quæ te premunt, & nihilominus ſtationem & finem malorum reperire non poteris,

B ſed & omnes uoluntates tuæ & dulcedines, & potẽtiæ ſeculares, & dogmata quæ tibi uidebaris habere firmiſſima, deuorabuntur à comedente, de quo per

Iudic. 14. c parabolam dicit Samſon: De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſum eſt dulce, tunc enim fortia quæqꝫ tua, & quæ dulces fructus ſpectantium oculis promittebant, ad primam arboris cõcuſſionem ruent in os diaboli deuorãtis, à quo ſemper Niniue tenta fuerat & poſſeſſa. Porrò quod prætermiſimus: Et non eſt finis fugæ tuæ, quia ad Niniuen dicitur, & inter ea quæ de Ammon ſcripta ſunt poſitum eſt, & uidetur extraordinarie in alieno loco inſertum quaſi per ὑπέρβατον referamus ad Niniuen, ut ſit ordo: Et tu inebriaberis & non eſt finis fugæ tuæ, & eris deſpecta, & cætera quæ dicũtur ad Niniuen: Et interpretabimur non eſſe finẽ fugæ Niniue à deo, quia ſemper profectum habeat in fugiẽdo, & nunqꝫ uelit conſiſtere, ſecundum illud quod ſupra diximus: Et ipſi fugientes nõ ſteterunt, & non erat qui reſpiceret. Et dicemus ideo ſcripturam ſanctam his difficultatibus eſſe contextam, & maxime prophetas qui ænigmatibus pleni ſunt, ut difficultatem ſenſuũ, difficultas quoqꝫ ſermonis inuoluat, ut non facile pateat ſanctum canibus, & margaritæ por-

Gene. 19. g cis, & prophanis ſancta ſanctorum. Quod ſi uoluerimus Ammon interpretari ſuper filijs Lot, dicamus Lot habuiſſe ex duabus filiabus duos filios,

מואב Moab, & Ammõ, quorũ ſenior Moab interpretatꝰ

עמון ex patre, ſiue aqua paterna: iunior uero Ammon, uel filius generis mei, uel populus noſter. Et arbitror quomodo qui ex Iuda natus fuerat, ꝓpter pec-

HEB. cadent in os comedẽtis. Eccẽ populus tuus, mulieres in medio tui, inimicis tuis adaptione pandẽtur portæ terræ tuæ, deuorabit ignis uectes tuos. Aquam

catum, dicitur ad eũ: Semen Chanaan & non Iuda. C

Dan. 13. f Et in Ezechiel ad Hieruſalẽ peccatricẽ: Radix tua

Ezech. 16. a & generatio tua de terra Chanaã, pater tuꝰ Amorræus, & mater tua Cethæa: Sic eos quicũqꝫ fuerunt de priori populo, hoc eſt de Iudæis, & de iuniori, id eſt, de noſtris Moabitas & Ammonitas figuraliter appellari. Et qa declinauerũt à pr̃e ſuo, Lot qppe declinatio interpretat̃ לוט, pœnæ ſubijciendos & paſſuros oĩa quæ ſupraexpoſuimus. Si aũt ab his qui ſancti quondã fuerãt, dei ſeueritas incipit, & illa quæ habitabat inter flumina gehẽnæ, igne purgabitur, quãto magis Niniue quæ ante nõ habuit legẽ, nec recepit iugũ præceptorũ dei, ꝓpter ſuperbiã ſuã ad extremũ in os corruet deuorantis?

a ¶Ecce populus tuus: mulieres in medio tui &c.) Adhuc ad Niniuen texitur dicẽtis eloquiũ: nõ mirum ſi fortes & pugnatores tui in ſimilitudinẽ groſſorum ficus, ſtatim in os decidant deuorãtis, cũ populus tuus effœminatus ſit, & reſiſtere nequeat. Pãdentur ergo portæ tuæ, & patebit ciuitas hoſtibus: robuſtiſſimos uectes quibus claudebãtur portæ cõſumet ignis. Hauri igit̃ aquã, & cura ne potus deſit obſeſſe munitioni: lateres cõfice, ut interrupta muro-

D rorũ ſtruas: propè eſt enim obſidio. Et cũ hæc oĩa feceris, quaſi à brucho humus, ita à gladio deuoraberis. Sed & cũ multiplicata fueris ut bruchus: & ut locuſta in unum pariter cõgregata, & cõgregaueris ſicut aſtra cœli diuitias tuas, ſicut locuſtæ & bruchꝰ & parua genimina locuſtarũ, quæ uocãt̃ attelabus: ſole incaleſcẽte auolãt, nec reperiunt̃: ſic tu diſpergeris & fugies. Natura eñ hæc locuſtarũ eſt, ut in frigore torpẽtes ꝑ calorẽ uolitẽt. Porrò attelabus quẽ ſignificãtius comeſſorẽ interpretatus eſt Aqla, parua locuſta eſt inter locuſtã & bruchũ: & modicis pẽnis reptãs potius qꝫ uolãs: ſemperqꝫ ſubſiliẽs, & ob hãc cauſam ubicũqꝫ orta fuerit, uſqꝫ ad puluerẽ cuncta cõſumit: qa donec creſcãt pẽnæ abire nõ poteſt. Hæc iuxta Hebraicũ ꝓpter lectoris faciliorẽ intelligentiã, ipſa ſcripturæ calcãs ueſtigia, manifeſtius explanaui. Dicã aũt & iuxta Lxx. cœptã τροπολογίαν ſequens primum breuiter, id eſt, quaſi in Epitome, & poſtea latius de ſingulis diſſerens: Populus tuus ò Niniue, homines uidelicet ſeculares qui ꝓprie uocantur populus urbis Aſſyriæ: ita paſſionibus eneruati ſunt, & uitijs elãguerũt, ut imbecillitati mulierũ comparentur: nihil eñ in animabus ſuis forte, nihil robuſtum poſſident & uirile. Vnde inimici præualentes aduerſum eos, aparuerũt omnes ſenſus eorꝫ, & per corporales ianuas introgreſſi ſunt. Et ſignanter ſenſus corporũ, oſtia Niniuiticæ terræ appellantur. Habent autẽ ex prima dei cõditione etiã hi qui ſe uitijs manciparunt occaſionẽ cognoſcẽdi deum: quaſi robuſtiſſimos uectes quibus oppilẽt & claudant

SEP. cadẽt in os comedẽtis. Ecce populus tuus q̃ſi mulieres in te, inimicis tuis aperiendo aperientur portæ terræ tuæ, comedit ignis uectes tuos. Aquam

E dant portas ſenſuum. Sed & ipſos conſumet ignis: qui à ſagittis eſt allatus ardentibus: quamobrem dicitur ad Niniuen: Hauri tibi aquam, & aſperge te ſermone, atq; ratione & occaſionibus intelligendi deum, exercendarumq; uirtutum; quæ tibi inſitæ ſunt, abutere ad p̄liādum. Verum tu diſſolutis manibus, id eſt, operibus uoluptatis; quicquid in te habueras roboris, perdidiſti: quamobrem conuertere & age pœnitentiā: & rurſum obtine munitiões tuas. Et quia ſemel ingreſſā es lutum, & clauſa es corpore, quod quaſi terra & paleis & aqua, ita carnibus, ſanguine, uenis, neruis, oſſibusq; compactum eſt: ſuſtine iniuriā & neceſſitates corporis: & conculcare ab inimicis, & omnia ad cōficiendam carnem, quę pœnitentia digna ſunt patere. Semel enim aſſumens lutum, & paleas & inanibus huius ſeculi negocijs inuoluta: debes per iniuriam ſponte calcari, & tamen noli ſalutem penitus deſperare: eſto confidens; & corpus, id eſt, laterem tuum propter aſſumptum ſermonem quaſi aquam in ſeruitutem redige, & ſubijce tibi ut domineris

F lateri tuo: alioquin niſi hoc feceris, uiuax te poſtea flāma conſumet: uel in pœnam per gehennam, uel ardentibus inimici iaculis ſuſcitata, & non ſolum igni uaſtaberis, ſed gladius quoq; te comedet quaſi locuſta terræ uirentia. Et hoc patieris ſi nō fueris ſuper laterem, tuoq; pōdere prægrauata; & omnem perdens uolatum, tota detraheris in terram: ſicut bruchus repente in terram cadit, cum laſſo uolatu ultra ire non quiuerit. Habeto itaq; uirtutes tam innumerabiles, ut bruchus: ne ita pōdere tuo ad terram detraharis, ut bruchus. Quæ uniuerſa perpeſſa es, quoniam multiplicaſti tibi diuitias & negociatiões diuerſorum dogmatum; putans eas clariores eſſe ſtellis, & magis fulgere q̄ cœli ſidera. Hæc, ut dixi, ad comprehendendum ſenſum à nobis dicta ſunt breuiter: nunc ad exordium capituli reuertētes, ſingula ut poſſumus explicemus. Quis non dicat ſpecioſam Niniuen, animam natura pulchram; luxuria & uoluptatibus huius ſeculi delinitam, in muliebres delicias perueniſſe, & uirilitate perdita elāguiſſe in fœminam? Si enim iuſti anima in perfectum uirum ueniens, & conditionis ſuæ ſeruans rigorem, adhærēſq; deo unus cum eo efficitur ſpiritus: Cur nō ecōtrario anima quæ amat mūdum, unum cum mundo fiat, & in mollitiem redacta fœmineā, uirilē perdiderit rigorem? Ego puto ob hanc cauſam in Exodo præcipere Pharaonem: ut omne maſculinū

Exo.1.c quod natum eſt Hebræis, mittatur in fluuium: & omne fœmineū uiuificetur. Neq; enim poterat rex Aegyptius qui dicit alibi: Mea ſunt flumina, & ego

Ezech.29.a feci ea: quicq; aliud niſi hoc iubere: ut quodcūq; eſt Hebræorum, & eorū qui per ſeculū iſtud trāſeunt, forte & uirile mittatur in aquas, & per fluenta earū

G deferatur in mare. Et ecōtrario quicquid fœmineū, molle & formoſum uideretur in ſeculo, hoc uiuificetur, adoleſcat & generet. Simulq; conſidera quod Aegyptius imperator uiros Hebræorū non poſſit occidere: nec eos q iam egreſſi ſunt de infantia: ſed quorū ætas adhuc tenera eſt, & molle corp⁹, & profectus incipiens: ſcit nō poſſe nutriri fœmīas, niſi interfecti fuerint maſculi. Vult itaq; in Hebræis quicquid forte eſt & uirile, hoc gurgite ſui fluminis ſuffocare: ut quæ fœminea ſūt, liberius ſola ſuccreſcant. Quod autē ſequitur: Inimicis tuis apertione aperiētur portæ terræ tuæ: intelligere poteris, aſſumens de Hieremia teſtimoniū, in quo ſcri-

Hiere.9.f ptū eſt: Aſcēdit mors per feneſtras ueſtras. Quodq; per Hieremiam in feneſtris, hic in portis aſſeres demonſtrari, & has ipſas ad ſenſus referes. Sciēs enim ſermo diuinus duplices eſſe ſenſus: ad diſtinctionē malorum ſenſuum, in prouerbijs ait: Senſum diuinum inuenies. Senſum autē hic non accipias ꝓ animo & mēte, quæ Græce νοῦς dicitur, ſed pro αἰσθήσει,

H à qua & quinq; ſenſus nuncupati ſunt: uiſus, odoratus, guſtus, tactus, auditus. Portæ itaq; terræ Niniue, corporales ſenſus intelligantur: Portæ autē Hieruſalem cœleſtis, omnis ſenſus diuinus & de ſupernis ueniēs. Has portas Niniue aperit populus eius per uiſum & auditū, & omnes reliquos ſenſus quaſi per latam & ſpacioſam uiam quæ ducit ad mortē: corporales quærēs capere uoluptates: quibus claudunt homines dei portas ſuas, obturantes aures ne audiant iudicium ſanguinis: claudētes oculos ſuos, ne uideant iniquitatem: obturātes nares, ne unguēta prima in effœminationem animæ ſuæ odore ſuſcipiant: claudentes os gulæ, & uentri auido: & à tactu molli retrahentes manus ſuas, ne ad libidinem uenter exæſtuans, in fœmineos ardentem animam cogat amplexus. Qui autem homines dei ſunt, aperiunt ſenſus ſuos, id eſt, portas cœleſtis Hieruſalem: ut ad eos ingrediatur ſermo dei. Malarum portarū illud exemplum eſt: Qui exaltas me de portis mor- Pſal.9.c tis. Bonarum hoc: Vt annunciem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion. Quando uideris amatorē uoluptatum magis q̄ amatorē dei, & luxuriæ deditū: ſtatim de eo dicito: Inimicis ſuis aperuit portas terræ ſuæ: nō eīm amicis animæ ſuæ: ſed inimicis apiūt portas terræ Niniue. Quod ſi & hi q principes putantur in populo eadē fecerint, de his quoq; dicere nō timebis: Duces populi mei de domo deliciarum ſuarum eiecti ſunt. Si aūt uideris eos uoluptatibus & hincinde ambiente luxuria præpeditos, nullam habere miſericordiam in pauperes; neç de populo dei eſſe ſolicitos, aptabis eis qđ ſequitur: Qui dor- Amos.6.b miunt ſuper lectos eburneos, & fluūt uoluptate in ſtratis

HEB. Aquā propter obſidionē hauri tibi; extrue munitiones tuas; intra in lutum & calca; ſubigens tene laterem: Ibi comedet te ignis, peribis gladio: deuo-

SEP. Aquam obſidionis hauri tibi: obtine munitiones tuas, ingredere lutū, et cōculcare in paleis: obtine ſuper laterē; Ibi comedet te ignis; diſperdet te gladius

A ſtratis ſuis: qui comedūt hœdos de gregibus, & uitulos lactentes de armētis: qui bibunt defecatum uinum: & primis unguentis delibuti ſunt, & nō patiebantur quicq; ſuper cōtritionē Ioſeph. Porrò quod dicit: Comedit ignis uectes tuos; huiuſcemodi eſt. Si quid naturalis boni in anima tua uidebatur eſſe, qđ in ſimilitudinē uectium hoſtes: q per portas ſenſuū tuorum conabātur irrumpere, ꝓhibere poſſet & repellere: hoc Babylōio igni ſuccenſum eſt. Nec nō aquā munitiōis attrahe tibi: de ſermone dei dicit: ut circūdet ſibi quaſi murū firmiſſimū, ſcripturarū doctrinā atq; rationē; ne ad interiora eius poſſit hoſtis irrumpere. Obtine, inquit, munitiones tuas. Quicquid habes in te per naturam bonum, & optimi conditoris in te ſeruat exordium: hoc infelix anima Niniue, in defenſionem tui tene: nec patiaris de principali cor-

B dis effluere. Quod autem poſt hæc additur: Incede in lutum, & conculcare in paleis. Alius forſitan æſtimet dici de anima: quæ infixa in luto corporis & paleis huius mundi, uacuis ſcilicet & caducis tota ſe uerſans conculcetur à dæmonibus. Mihi autem uidetur hoc ad eam dici: ſuſtine tentationes, iniurias: quibus tradita es; pœnas quas merito tuo pateris: quia ſi ſuper uacua huius mūdi & fragilia graderis negocia, ſcias te pro remedio ſuſtinere: ſi tamen obtinueris ſuper laterē, & carnem animæ imperio ſubiugaueris. Deniq; ſequitur: Ibi comedet te ignis. Si non fueris ſuper laterem, & dominationē nō habueris in carnē, ſed māſeris in latere, & amaueris paleas: & in carne iuxta carnem uixeris: nō ſolum ardentia inimici iacula te uorabunt, ſed & gladius eius interficiet: & in ſimilitudinē locuſtarum, quicquid in te uirens uidebatur, & naturæ bono ſpōte germinās, auaro dente cōſumet: & quaſi bruchus uolatu perdito, & grauatus pondere ſuo: ita & tu grauata onere peccatorū, detraheris in terram. Igitur ne talia & tanta patiaris, multiplicare ut bruchus, & quantum ille habet numerum, tātas tu habeto uirtutes. Quæ enim multiplicaſti negociationes tuas: & omni genere quaſi cœleſtia cuperes poſſidere, per fas & nefas perituras tibi diuitias congregaſti: debes multitudinem peccatorū multitudine exæquare uirtutū. Supra iuxta Hebraicum uſq; ad illū locū ueneram, ubi dicitur: Sol ortus eſt, & auolauerūt: & nō eſt cognitus locus earū ubi fuerint: Et quid mihi uideretur in cōtextu ipſius ſermonis dixi: Nūc qa Lxx. ꝓprij ſenſus uidentur habere principium: poſito eorū teſtimonio, cœptæ explanationis ordinem ſequar.

C a ¶ Bruchus irruit & euolauit &c.) Videtur mihi multitudo Niniue abſq; rectore, ſine ordine hinc inde commixta, & quacunq; impetus tulerit ruens, brucho cōparari, paruo animali & innumerabili: & q modicū quidem ſe uideatur eleuare à terra. Sed & alius qui Græce dicitur ὁ σύμμικτος, & Latine translatus eſt in cōmixtū: quē nos poſſumus uulgus ignobile, & de diuerſis gētibus hinc inde populū cōgregatū intelligere: id eſt, non ciues, ſed peregrinos. Vnde & populus Iſraël q egrediebat ex Aegypto πολὺν σύμμικτον, hoc eſt, Aegyptiorum & Aethiopum, & uariarum gentium, habuiſſe narratur. Et hic ergo, ut ita dicā, mixtitius Niniue, confertur exilienti attelabo & locuſtæ: quæ in die frigoris, eo quod auolare nō

D poſſit, reſideat in ſepe, & poſtea orto ſole & illius ardore calefacta exiliat; & ad alias regiones auolans, nequaq; meminerit ſepis, in qua tēpore frigoris ſederat. Hæc παραφραστικῶς, ut ipſe ꝓphetæ ſermo facilius poſſit intelligi, dicta ſint. Cæterū dubitare non poteris, multitudinē hominum quæ per latam uiā pergēs, uerſatur in mūdo, bruchum dicere, cū uideris eos totos terræ deditos, ſentētiæ leuitate, huc illucq; diſcurrere, & ad ſublimiora uolare non poſſe. Cerne Romā & Conſtātinopolim cū priori nomine inopiā priſtinam cōmutantē. Vide Alexādriam Aegypti caput, & cū fuerit uel ꝓ penuria annonæ: uel (quod pudori ſit & rubori) propter aurigas & mimos & hiſtriones ſeditio cōcitata, ruere populū in ſimilitudinē bruchi, & totū uitijs inhærentem, leuitate ſua, & per momēta mutatione ſententiæ huc illucq; uolitare, tūc uere poteris dicere: Bruchus impetu abijt & auolauit. Porrò qđ ſequitur: Exiliuit attelabus, & mixtitius tuus quaſi locuſta. Mixtitiū puto in hoc differre à brucho, quod bruchus imperitæ multitudini et innumerabili cōparatur: Mixtitius aūt de cūctis gētibus hincinde collectus. Et quō alij ſunt in urbibus ciues, alij peregrini, qbus placet habitare in urbe nō ſua: Sic mixtitiū puto qui habitat in Niniue, eos eſſe qui uidētur ſibi iuxta opinionē ſuā aliqua ſequi dogmata ueritatis, & in eo meliores eſſe brucho, quod bruchus nihil aliud faciat, niſi ſemꝑ ī terra ſit, & abſq; alis cibo & uētri ſeruiat: attelabus autē ſaltē modicas aſſumat alas, & cum in altum uolare nō poſſit, tamē de terra exilire nitatur, & tandem

HEB. deuorabit te ut bruchus; congregare ergo ut bruchus, multiplicare ut locuſta. Plures feciſti negociationes tuas, q̄ ſtellæ ſint cœli: Bruchus expanſus eſt & auolauit. Cuſtodes tui quaſi locuſta, & paruuli tui quaſi locuſtæ locuſtarū, quæ conſidunt in ſepibus in die frigoris: Sol ortus eſt, & auolauerunt, & non eſt cognitus locus earum ubi fuerint. Dormi

SEP. gladius: & comedet te quaſi locuſta; aggrauaberis quaſi bruchus: multiplicare ut bruchus: multiplicaſti negociatiões tuas ſicut ſtellas cœli. a Brūchus irruit & euolauit: exiliuit quaſi attelabus commixtus tuus; ſicut locuſta quæ aſcendit ſuper ſepem in die gelus; ſol ortus eſt et exiliuit, & non cognouit locum ſuum. Væ illis: Dormi-

E & tandem perueniens in locuſtam, uolitat quidem, ſed nõ eſt perpetuus uolatus eius: deficiẽtibus enim pennulis, & contractis frigore, etiam locuſta conſidet, & conſidet non in frugifera arbore, & in uirentibus folijs, ſed in ſepe, ſentibus uirgultiſq; cõtexta: ſiue in maceria for tuitu hinc inde lapide cõpoſita. Cõſideremus ſapiẽtes Græciæ & Aegyptiorum atq; Perſarum, Indorumq; Gymnoſophiſtas, & Samaritanos: & uarias inter ipſos ſentẽtias & Iudæos phariſæoſq; eorũ, & Sadducæos,

a HEB. Dormitauerunt paſtores tui rex Aſſur: ſepeliẽtur principes tui: diſperſus eſt populus tuus ſuper montes, & nõ eſt qui congreget: non eſt obſcura contritio tua: peſſima eſt plaga tua: Omnes qui audierunt

& eccleſiæ multiplices hæreſes et uidebimus attelabum à terra ſe paululum ſubleuantem, & locuſtam uolantem quidem, ſed non pleno curſu: & quia nõ habeat calorem ſolis iuſticiæ, frigente in deum charitate, ſedere in ſpinoſis ſepibus: Omnia enim dogmata eorum cum frigeant: & uolare non poſſint, ſedem ſibi & requiem inter Ariſtotelis & Chryſippi ſpineta reperiũt. Inde Eunomius profert: Quod natum eſt, non fuit antequam naſceretur. Inde Ma-

F nichæus ut deum à conditione malorum liberet, alterum mali inducit autorem. Inde Nauatus ſubtrahit ueniam, ut tollat pœnitentiam. Et ut ſimul breui cuncta concludam ſermone: de illis fontibus uniuerſa dogmata argumentationum ſuarum riuulos trahunt, ita ut loca quoq; ipſa de quibus argumenta ſumuntur τοπικὰ ſuper ſcripſerint. Hæc igitur locuſta quæ nũc ſedet in ſepibus: cum iudicij tempus aduenerit, & mundus ad ortum ſolis incaluerit: dimittet ſedem & loca ſua, in quibus tẽpore frigoris inhærebat: & ad meliora conuerſa, prioris ſedis nõ recordabitur. Quod autem generaliter de iudicij tempore diximus, & nunc ex parte intelligi poteſt, ut per eruditos & doctos uiros huiuſcemodi locuſtis ſolis iuſticiæ lumen oriatur: & relinquentes ſpinas ſuas, in purum & liberum tranſeant uolatum.

a ¶ Dormitauerunt paſtores tui rex Aſſur &c.) Nõ mirum eſt ſi dormitauerunt paſtores tui ò rex Aſſur qui dominatus es in Niniue, & ſepeliantur uel uagẽtur principes tui: reguli ſcilicet & omnium gentium duces, qui tibi antea ſeruiebãt: cum populus tuus mulieres fuerint in medio ciuitatis tuæ: & inimicis tuis apertæ ſint portæ eius, & omnis multitudo ſuper murum ſedens locuſtæ ſit comparata: quæ quaſi incaleſcente ſole, ſic ad aduentum Nabuchodonoſor fugerit de propugnaculis: & inimicis terga uerterit: nec inuẽtus ſit locus eius. Irato itaq; deo: quia populum eius uaſtaueras ò Aſſur, & ſublimaueras uſq; in cœlum nidum tuum: unde & magnus ſenſus diceris: deſtructa eſt ciuitas tua. Et cunctis principibus interfectis qui reſiſtere poterãt aduerſarijs: reliquus populus tuus imbellis & ignobilis, diſperſus eſt in montibus, & nemo de ducibus G inueniri poteſt qui cõgreget eos, & de collectis rurſum cogat exercitum. Non eſt obſcurũ uulnus tuũ: nec talis plaga quæ medici poſſit curari manu. Oẽs qui Niniuen ſubrutam & Aſſyrium regem ſuperatum audierint: & potentiſſimã urbẽ, & regem dominatorẽ quondam urbis uulneratum, & iacere ſeminecem, & in ſuo ſanguine uolutari: uel ſtupebũt propter rei magnitudinem, & inſperatum nũcium: & compriment manus ſuas: uel certe

SEP. Dormitauerunt paſtores tui rex Aſſur: conſopiuit fortes tuos: abijt populus tuus ſuper montes, & non erat qui ſuſciperet: & non eſt ſanitas cõtritioni tuæ: tumet plaga tua: Omnes qui audierunt

præ magnitudine gaudij inſultantes tibi applaudẽt manibus, & quodam gaudij ſtrepitu concrepabũt. Nullus enim eſt qui poſſit ſuper te dolere, & euerſioni & uulneri tuo donare lachrymas: quia nullus eſt ſuper quem tua malicia non ſemper tranſierit. Et pulchre tranſierit: non enim poteſt malicia regis Aſſyrij in hoſtibus eius iugiter permanere. Hucuſq; hiſtoriæ ordo ſit textus. Debemus autẽ & iuxta Hebraicum anteq; æditionem Lxx. diſſeramus (in H illis enim longe alius & diuerſus eſt ſenſus) paululum ab hiſtoria in ſublime conſcendere, & docere quod in ultima prophetia Nahum ἀποστροφὴ ad diabolum fiat. Et eſt ſenſus: Magnum principem Aſſyriorum, qui quondam gloriabundus dixerat: fortitudinem faciam: & ſapiẽtia intellectus, auferam terminos gẽtium, & uires earum depaſcar: & commouebo ciuitates quæ habitantur, & dicatur ei: O lucifer Eſa.14. qui mane oriebaris: qui mittebas igniculos tuos ad cunctas gentes: quomodo cecidiſti in terram & contritus es? Deſtructa eſt Niniue ciuitas tua ſpecioſa & potens: in qua tantum tibi imperium præſumebas, ut filio quoque dei auderes dicere: Hæc Matth.4. omnia tradita ſunt mihi: ſi procidens adoraueris me, dabo tibi ea. Dormitauerunt paſtores & reguli tui: qui non paſcebant homines in ſalutem, ſed nutriebãt eos interfectioni tuæ: ut ſaginatiores hoſtias deuorares. Omnis populus tuus & turba populorum: quæ te quondam colebat, deſeruit te & urbem tuam: & confugit ad montes, & ſe ſub apoſtolorum Chriſti atq; doctorũ latibulis collocauit, & interim nullus tuorum ducum eſt, qui turbam tuam quondam ad ſe reuocet. Plaga tua & uulnus tuũ toto orbe perſonuit: omnes inſultauerũt tibi: qui tua quondam fuerãt ſupplantatione decepti: aut nullus enim aut rarus eſt, quẽ non tu aliquãdo deceperis, & per quem nõ tranſierit malicia tua. Et notandum quod in quocũq; ſteterit malicia diaboli, nõ poſſit inſultare ruinæ eius & uulneri, cũ ſit de paſtoribꝰ & populo regis Aſſyrij: ſed in quocũq; pertrãſierit, ille inſultet ei: & bonis operibus atq; directis, quaſi manus ſuper eũ cõcrepet. Et cõgrue iuxta Hebraicũ quidẽ hucuſq;

A hucuſq; de mundi ruina dictum eſt: nouiſſime de 1.Ioan.5.d ipſius quoq; diaboli, qui princeps mũdi fuit. Mundus enim im maligno poſitus eſt, plaga & uulnere prædicat. Apud Lxx. autem adhuc ad σύμμικτον, id eſt, ad mixticiũ mundi dicit, qđ paſtores eius dormierint: & ut dormirent, à rege ſint Aſſyrio cõſopiti: atq; ita fit, ut dum apud eos deſcribitur, quid Aſſyrius exercuerit inter alteros, & non quid

HEB. audierunt auditionẽ tuã, cõpreſſerũt manũ ſuper te: quia ſup quẽ nõ trãſiuit malicia tua ſemper?

ipſe patiatur, de diaboli uulnere & plaga & interfectione ſit tacitum. Væ itaq; his qui peruerſarum doctrinarum magiſtri ſunt in Niniue. Et congrue Pſal.131.d ad eos dicitur: Dormitauerunt paſtores tui: dederunt enim ſomnũ oculis ſuis, & palpebris ſuis dormitationem. Et propterea non inuenerunt locũ domino, neq; tabernaculum deo Iacob. Nec audierũt de Ephrata, id eſt, frugifera eccleſia: nec inuenerunt eam in condenſis ſyluarum. Non ſolum autẽ paſtores mixticij huius & locuſtæ, quæ imminente glacie ſedet in ſepibus, dormitauerunt, ſed à rege quoq; ſunt Aſſyriorũ conſopiti. Scit enim rex Aſſyrius non poſſe ſe oues decipere, niſi paſtores ante conſopierit. Semper diaboli ſtudium eſt, uigilãtes animas conſopire. Deniq; & in paſſione dñi apoſtolorũ o- Mar.14.d culos graui ſopore premit, quos ſaluator ſuſcitans Ibi.13.d ait: Vigilate & orate ne intretis in tentationem. Et B rurſum: Quod uobis dico, omnibus dico, uigilate. Et quia nõ ceſſat ſemper conſopire uigilãtes: quoſcunq; ille deceperit, & quaſi ſuaui & pernicioſo carmine Sirenarũ illexerit ad dormiendũ, excitat ſer- Ephe.5.d mo diuinus & dicit: Surge qui dormis, et eleuare, et illuminabit te Chriſtus. In aduentu ergo Chriſti & ſermonis dei, & doctrinæ eccleſiaſticæ, & conſummationis Nniue ſpecioſiſſimæ quondam meretricis: eleuabit & properabit populus, qui ſub magiſtris ante fuerat conſopitus: & ibit ad mõtes ſcriptutarum, ibiq; inueniet montes Moyſen Ieſum filium Naue: montes, ꝓphetas: montes noui teſtamenti, apoſtolos & euangeliſtas: & cũ ad tales montes confugerit, & in huiuſcemodi montium fuerit lectione C uerſatus, ſi non inuenerit qui eũ doceat: Meſſis em̃ Matt.9.d multa, operarij autẽ pauci: tunc & illius ſtudium cõprobabitur: quia confugerit ad mõtes, & magiſtrorum deſidia coarguetur: infert enim, & nõ erat qui ſuſciperet. Sequit: Non eſt ſanitas cõtritioni tuæ, tumet plaga tua. Propter ea mixticius Niniue ſanari non poteſt: q̃a ſuperbiam nõ deponit: & recens ſemp uulnus eſt, & quotidie diabolo feriente percutitur. Et poſt hæc omnia nõ eſt ſanitas contritioni eius: licet enim ſibi ſanus eſſe uideat, tamẽ anima eius fracta eſt & contrita, percutiente deſuper malleo totius terræ: & nõ ſanatur, quia ſemper erecta eſt. Si autem humilietur, & ſe Chriſto ſubijciat: Cor cõtritũ & humiliatũ deus nõ deſpicit. Et: Sacri Pſal.50.d ficiũ deo ſpiritus contribulatus. In fine ponitur: Omnes q audierũt nunciũ tuũ, plaudent manibus ſuper te. Super quẽ enim non irruit malicia tua ſemper? Cum cœperis ὦ σύμμικτε ſupplicia ſuſtinere: omnes qui audierint nunciũ, conſono crepitu & uocali (ut ita dicam) operum ſono atq; cõcentu, inſultabunt tibi atq; gaudebunt. Nullus enim eſt, aut certe rarus in quem nõ irruerit ſiue ſuperuenerit malicia tua ſemper. Si enim συμμίκτου urbis Niniue paſtores habet & fortes, & omnis falſa doctrina D & mendax opinatio ſcientiæ ἀσύμμικτον uenit, timẽdum eſt, ne forte nullus ſit ſuper quem non malicia συμμίκτου uenerit. Et diligenter obſerua, quia non dixerit: In quẽ nõ intrauit malicia tua σύμμικτε, ſed in quem non ſuperuenerit. Sępe enim nobis falſorum dogmatum iacula ſuperueniunt, & quaſi in arcanũ animæ intrare deſiderant: ſed claudentibus nobis portas, ſuperuenit quidem σύμμικτος: & quantum in ſe eſt, irruit, & ſemp hoc facit, ſed auxiliante Chriſto domino: & omni cuſtodia ſeruantes cor noſtrũ, irruit quidem, ſed ingredi non poteſt.

SEP. runt nuncium tuum: plaudent manibus ſuper te: quia ſuper quẽ non intrauit malicia tua ſemper?

Cõmentarij Hieronymi in Nahum prophetã ad Paulam & Euſtochium finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN LIBRVM PRIMVM Habacuc ad Chromatium epiſcopum prologus.

PRimum Chromati epiſcoporũ doctiſſime, ſcire nos cõuenit, corrupte apud Græcos & Latinos nomen ἀββακούμ prophetæ legi: qui apud Hebræos dicitur חֲבַקּוּק & interpretatur amplexus: ſiue ut ſignificantius uertamus in Græcum, περίληψις, id eſt, amplexatio. Deinde ubi Lxx. translatores & Symmachus & Theodotio λῆμμα, id eſt, aſſumptionẽ interpretati ſunt: in Hebræo poni מַשָּׂא, quod Aquila uertit, in pondus: ſuper quo in Nahum propheta plenius diſputauimus. Maſſa aũt nunq; præfertur in titulo, niſi cũ graue, & ponderis laboriſq; plenũ eſt quod uidetur. Vnde neceſſe eſt & præſentem prophetiã habere aliquid auſteritatis: ut ſicut in Nahum pondus quod uidebat aduerſus Niniuen Aſſyriorũ urbem, graue erat: ita & in hoc quærat, cui pondus ſit quod prophetæ reuelat aſpectui. Quatuor aũt prophetæ in duodecim ꝓphetarum uolumine ſunt: è quibus tres in principio λῆμμα, id eſt

E pondus, titulum habent: Nahum, Habacuc, & Malachias. Porrò Zacharias in medio & circa finẽ duos huiuſcemodi ponit titulos, è quibus unus eſt: Onus uerbi dñi in terra Hadrach & Damaſci requiei eius: alter in fine: Onus uerbi dñi ſup Iſraël. De Nahum, oratiõibus tuis iam liber æditus eſt: de Zacharia & Malachia, ſi uita comes fuerit, diſſeret̃. Nũc Habacuc habemus in manibus: q uel ex eo qđ amabilis dñi eſt: uocat̃ amplexatio: uel qđ in certamẽ & luctã, & ut ita dicam, amplexum cũ deo cõgreditur: amplexantis, id eſt, luctãtis ſortitus eſt nomẽ. Nullus eñ tã audaci uoce auſus eſt deũ ad diſceptationem iuſticiæ prouocare & dicere ei: Cur in rebus humanis, & in mũdi iſtius πολιτείᾳ tanta rerũ uerſat̃ iniquitas? Vociferabor ad te uim patiẽs, & non ſaluabis? Quare oſtẽdiſti mihi iniquitatẽ & laborẽ uidere? Lacerata eſt lex, & nõ peruenit ad finẽ uſq; iudicium: quia impius præualet aduerſus iuſtũ: ideo egreditur iudiciũ peruerſum. Vides ꝙ temeraria uox ſit: & quodãmodo blaſphemãtis, creatorẽ ſuum ad iudiciũ prouocare: & uas fragile aduerſum figulum, cur tale uel tale factũ ſit, diſputare? Necnon hoc animaduertendum, qđ aſſumptio uel pondus, quæ grauia eſſe iam diximus, prophetæ uiſio eſt: & aduerſum Montani dogma peruerſum intelligit quod uidet: nec ut amens loquitur: nec in morẽ inſanientiũ fœmi-
1. Cor. 14. f narũ dat ſine mẽte ſonũ. Vnde & Apoſtolus iubet: ut ſi prophetãtibus alijs, alij fuerit reuelatũ: taceant qui prius loquebãtur. Et ſtatim: Nõ eſt enim, inquit, deus diſſenſionis, ſed pacis. Ex quo intelligit̃, cũ quis uoluntate reticet, & alteri locũ dat ad loquendũ, poſſe & loqui & tacere cũ uelit. Qui aũt in ecſtaſi, id eſt, inuitus loquit̃, nec tacere nec loqui in ſua poteſtate habet. Illud quoq; diſce (quia ſemel à me uiolenter exigis: ut quaſi gradus quoſdam & ſcalas ad altiora nitẽti, hiſtoriam tibi interpreter) prophetiam eſſe contra Babylonẽ & Nabuchodonoſor regem Chaldæorum: ut quomodo prior propheta Nahum quẽ Habacuc ſequitur, uaticiniũ habuit cõtra Niniuen & Aſſyrios: qui uaſtauerunt decem tribus quæ uocabantur Iſraël: ita Habacuc prophetiam habeat aduerſus Babylonẽ & Nabuchodonoſor, à quibus Iuda & Hieruſalẽ, tẽplumq; ſubuerſa
F ſunt. Et ut ſcias eo tempore fuiſſe Habacuc, quo iam duæ tribus quæ uocabantur Iudas, ductæ H
Dan. 17. f erant in captiuitatem: Daniel docere te poterit: ad quẽ in lacum leonum Habacuc cum prandio mittitur: quanq; apud Hebræos hæc ipſa non legatur hiſtoria. Igitur ſiue quis recipit ſcripturã illam, ſiue non recipit, utrunq; pro nobis eſt: aut enim recipit & iam poſt factã rem liber Habacuc texitur: aut non recipit, & quaſi propheta ſcribit quæ uentura cognoſcit.

COMMENTARIORVM HIERONYMI in Habacuc prophetam liber primus.

ONus quod uidit Habacuc propheta. Vſq; &c.) Interim ſecundũ literã cauſat̃ ad uerſũ deum ꝓpheta: cur Nabuchodonoſor tẽplum uaſtet & Iudã: cur Hieruſalẽ quondã urbs dñi deſtruat̃? Quare clamet populus & non exaudiat̃: uociferetur ad dñm oppreſſus à Chaldæis, & nõ ſaluet̃? Quare etiã ipſe propheta uel populus ex cuius perſona nunc loquitur: ad hoc uixerit, & hucuſq; perductus ſit: ut iniquitatẽ hoſtiũ & ſuum uideat laborem. Cur iniuſticia præualeat aduerſum ſe? Et hoc dicit præ mẽtis anguſtia, neſciens aurũ in igne conflari: & tres pueros de camino puriores exiſſe, quã intrauerũt. Sed & generaliter accipere poſſumus, ꝙ ex pſona humanæ impatiẽtiæ uidẽs propheta peccatores abundãtes, & in ſeculo poſſidere diuitias: filios eorum quaſi nouellã plantationẽ in adoleſcentia ſua: & filias ornatas quaſi ſimilitudinẽ templi: cellaria eorũ plena eructantia ex hoc in illud: oues eorũ fœtoſas & multiplicatas in uijs ſuis: & cætera quæ in centeſimo quadrageſimotertio pſalmo plenius ſcribunt̃, in querulã uocẽ & plenã doloris erumpat. Quare reſpicis contemptores, & taces: cõculcante impio iuſtiorẽ ſe: & facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptilia non habẽtia ducẽ? Tale quid & in ſeptuageſimoſecũdo pſalmo legimus: Mei

a ONus quod uidit Habacuc propheta. Vſq; quo domine clamabo, & non exaudies: uociferabor ad te uim patiens, & non ſaluabis? Quare oſtendiſti mihi iniqui

ASſumptio quã uidit Abucum propheta. Vſq; quo dñe clamabo, & non exaudies? uociferabor ad te uim patiens, & non ſaluabis? Quare mihi oſtendiſti la

A Mei aũt penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei: & reliqua. Et rurſum in eodẽ pſalmo: Et ſi
Pſal. 72. a eſt ſcientia in excelſo: Ecce ipſe peccatores & abundantes in ſeculo obtinuerunt diuitias: & reliqua uſq; manus meas. Hæc aũt loquunt̃ neſcientes iudicia dei inueſtigabilia, & profundũ diuitiarũ ſapiẽtiæ & ſcientiæ eius, ꝙ nõ ita uideat deus, ut uidet homo. Homo tantũ præſentia reſpicit: deus futura & æterna cognoſcit. Et quomõ ſi ægrotus & æſtuans febribus aquã frigidã poſtulet, & dicat ad medicũ: Vim patior, crucior, uror, exanimor uſquequo medice clamabo & nõ exaudies? Et reſpondeat ei ſapientiſſimus & clementiſſimus medicus: Scio quo tẽpore debeam dare quod poſtulas: nõ miſereor modo: quia miſericordia iſta
B crudelitas eſt, & uoluntas tua contra te petit. Ita & dñs noſter ſciẽs clemẽtiæ ſuæ pondera atq; menſuras, interdũ non exaudit clamantẽ ut eum probet, & magis ꝓuocet ad rogãdũ: & quaſi igne excoctũ, iuſtiorẽ et puriorẽ faciat. Quod intelligens Apoſtolus ſecundũ id quod miſericordiã eſt cõſequutus à
Ephe. 3. c dño, ait: Nõ deficiamus in tribulatiõibus, & bene-
Pſal. 33. a dicit deũ omni tẽpore: & ſcit, quia qui perſeuerauerit
Matt. 10. c uſq; in finẽ, hic ſaluus erit. Et gloriatur in labore & dolore. Et cũ Hieremia dicit: Tribulationẽ & miſeriam inuocabo. Vt quomodo alius inuocat deũ, ſic ſanctus uir & bellator inuictus ad exercendum ſe & probandũ, tribulationem & miſeriã uenire deſideret. a ¶Et factũ eſt iudicium & contra. &c.) Adhuc propheta uel populus loquitur ad dñm, ꝙ non ueritate aduerſus ſe, ſed potẽtia iudicatũ ſit: & nihil ex lege & iuſticia ſuſtinuerit. Vnde & ipſum iudiciũ non habuerit finẽ ſuũ. Finis autẽ iudicij eſt iudicare iuſte. Et hoc quare loqui audeat, in conſequentibus monſtrat, dicens: Quia impius Nabuchodonoſor præualuit aduerſus iuſtum Iudam: &
4. Reg. 22. f hanc eſſe cauſam, ꝙ dixerit iudiciũ non ꝑueniſſe ad
Dan. 3. c finẽ, quia iniquũ ſit & peruerſum: ut Ioſias rex iuſtus à rege Aegyptio trucidet̃: ut Daniel, Ananias, Miſaël, & Azarias ſeruiant: & imperet Babylonius
Ibi. 5. a imperator: Et inter ſcorta & concubinas ſuas, Balthaſar potet in phialis dei. Hæc propheta de ſuorũ temporũ ſtatu: ſequimur enim quia ſemel uoluiſti & hiſtoriæ utilitatem. Cæterum iuxta Lxx. communis ad deũ querela ſanctorum eſt, quare contra eos iniuſtũ iudiciũ fiat: & innoxiũ in pſecutionibus ſanguinẽ fundant: at ſi quando ante tribunal ſteterint C
iudicium ſeculariũ, iudex acceptis muneribus, condemnet inſontẽ, & reũ liberet. Quod quidẽ non ſolum de iudicibus ſeculi, ſed interdũ de eccleſiarum quoq; principibus dici poteſt, ꝙ ꝓpter munera lacerent legẽ; & non perducant uſq; ad finẽ iudiciũ: & impius prę ualeat aduerſus iuſtũ: & magis in iudicio peccatũ diuitis ꝙ̃ pauperis ueritas defendat̃. Vñ querimonia eſt, iudiciũ exire peruerſum: ſed nõ debemus ſuper hac rerũ inæqualitate turbari, uidentes & in principio mũdi ab impio Cain interfectum Abel iuſtũ: & poſtea exulãte Iacob regnare in domo patris Eſau: & Aegyptij luto & latere affligũt filios Iſraël. Et dñs cõtra quẽ nunc querela dirigitur, crucifigitur à Iudęis, & Barrabbas latro eligitur. Dies me deficiet, ſi uoluero e- D
numerare quomodo in iſto ſeculo impijs præualẽtibus opprimant̃ iuſti. b ¶Aſpicite in gẽti. &c.) Symmachus ꝓ eo quod diximus: quia opus factũ eſt in diebus ueſtris, interp̃tatus eſt: quia opus fiet in diebus ueſtris: cętera ſimiliter. Rurſum in principio capituli, ubi ĩ Hebraico ſcriptũ eſt רְאוּ בַגּוֹיִם, & nos tranſtulimus: aſpicite in gẽtibus: & Lxx. poſuerũt: uidete contẽptores: excepto Aquila & Symmacho & Theodotione, qui cũ noſtra interpretatione concordãt: in alia quadã æditione ἀνώνυμα reperi, uidebitis calumniatores: & in alia ſimiliter abſq; autoris titulo, uidebitis declinantes. Igitur ad ſuperiores querelas cauſantis prophetæ & dicentis: Vſquequo dñe clamabo, & nõ exaudies: & reliqua uſq; ad finem huius exordij: uox dñi reſpondẽtis inducitur: ut hãc iniquitatẽ quã in ſolo Iſraël fieri putat, cernat in gẽtibus. Et qđ Chaldæis nõ ut propheta arbitrabat̃, Iudas tantũ & Hieruſalẽ traditi ſint: ſed oẽs per circũitũ nationes: & tantũ eũ eſſe ualiturum ruiturũq; poſtea: ut ſi quis p̃dixerit qđ futurũ eſt, pro rei magitudine uideat̃ incredulũ. Sed & hoc qđ Lxx. & cæteri interpretes ædiderũt: Videte cõtemptores, ſiue uidebitis calumniatores & declinantes, cũ ſenſu huius loci congruit: & ex ipſo ſermone arguunt̃ audaciæ, & cõtemptus in dñm: ex quorũ pſona ꝓpheta clamauerat: quare auſi ſint dei cõtemnere maieſtatẽ, & temerarie loqui: & quantum in ſe eſt, dei prouidentiã calumniari: & declinare à dño coarguentes eũ iniquitatis. Videbitis ergo cõtemptores, & tunc admiramini: & omnẽ ueſtrã querelã

HEB. hi iniquitatẽ & dolorem, uidere prædã & iniuſticiam contra me? Et fa-
a ctũm eſt iudiciũ & cõtradictio potẽtior, ꝓpter hoc lacerata eſt lex: & nõ peruenit uſq; ad finẽ iudiciũ: quia impius præualet aduerſus iuſtũ, ꝓpterea egreditur iudiciũ peruerſum.
b Aſpicitẽ in gentibus & uidete: & admiramini, & obſtupeſcite: quia opus factũ eſt in diebus ueſtris, qđ nemo credet cum narrabit̃.
Quia

SEP. ſti labores & dolores, uidere miſeriam & impietatem? Cõtra me factũ eſt iudiciũ, & iudex accipit: propterea lacerata eſt lex, & nõ peruenit ad finẽ iudiciũ: quia impius p̃ualet aduerſus iuſtũ, ꝓpterea egreditur iudiciũ peruerſum. Videte cõtemptores & reſpicite, & admiramini mirabilia & diſperdimini: qa opus ego operor in diebus ueſtris, qđ non credidiſtis ſi qs narrauerit.
Quia

E pro nihilo cōputabitis,cū ꝑſpexeritis me facere in
diebus ueſtris:ne forte dicatis,quid ad nos pertinet
de futuro? Opus qd' tā grande erit,et ueſtrā oēm op-
primet cauſationē:ut ſi quis nūc futurū eſſe prædi-
xerit fidē,nō facile accōmodetis. Qd' aūt hoc opus
ſit,in cōſequenti-
bus demonſtraṫ.
a ¶Quia ecce ego
&c.) Qd' uobis di-
xerā: Aſpicite ī gē-
tibus,& uidete &
admiramini & ob-
ſtupeſcite:quia o-
pus fiet in diebus
ueſtris, qd' nemo
credet cū narrabi-
tur:hoc eſt qd' ſe-
quēs ſermo deſcri-
bit: Ecce ego ſuſci-
tabo Nabuchodo-
noſor,et Chaldęos
gentē pugnaciſſi-
mā et uelocē cuius
roboris & ad bellā-
dū audaciæ,oēs pe-
nè Græci q barba-
ras hiſtorias cōſcri-
F pſerūt,teſtes ſunt.
Hæc nō eſt cōten-
ta finibus ſuis,ſed
huc illucq; diſcur-
rens ſup terræ latitudinē peruagaṫ. Et hoc eſt opus
eius,nō ut terrā uomere exerceat, ſed ut rapto ui-
uat & gladio,& poſſideat urbes nō ſuas,anteq; ma-
num inferat:anteq; ꝓrumpat ad bellū, terrorē por-
tat in uultu. Quod aūt ait: Ex ſemetipſa iudicium,et
onus eius egredieṫ:pro quo interp̄tatus eſt Symma-
chus: ipſa ſibi iudicabit,& decreto ſuo egredieṫ:uel
ita intelligendū eſt:de ſua gēte cōſtituet principes:
& poteſtas eius & gladius aliarū gentium ſatellites
nō habebit:uel certe quomō fecit,fiet ei,& ſic uaſta-
bitur,ut ipſa uaſtauit. Equi quoq; & equites qui de
lōge ueniēt,tā pernices ad pſequendū,& cūcta po-
pulanda erūt,ut pardos ſuperent & lupos ueſperti-
nos. Siquidē lupi ſęuiores eſſe dicunṫ nocte uicina,
& tota die fame ad rabiē cōcitati. Volabūt ergo eq-
tes nō ad pugnandū:quia nullus reſiſtet,ſed ad diſ-
currendū ut aquila,cui in uolatilibus, omnia ſubia-
cent feſtinans ad deuorandū. Et quomō ad flatū uē-
ti urentis uirentia cuncta areſcūt,ita ad aſpectū eo-
rum omnia uaſtabuntur,tantuſq; erit numerus ca-
ptiuorū & prædæ,ut per ὑπερβολὴν etiā arenæ poſſit
æquari. Ipſe quoq;,id eſt, Nabuchodonoſor in uni-
uerſo orbe regnabit:& ante curſum ſuū triūphans
de regibus,eos habebit irriſui,& inter delicias cōpu-
tabit:tantæq; potētiæ & ſuꝑbiæ erit,ut naturam ſu-
perare cōtendat,& urbes munitiſſimas robore ſui
exercitus capere. Veniet enim Tyrū & iacto in ma-
ri aggere,peninſulā faciet de inſula: & introitū in-

a HEB. Quia ecce ego ſuſci-
tabo Chaldæos gētē ama-
rā & uelocē, ambulātē ſup
latitudinē terræ: ut poſſi-
deat tabernacula non ſua:
horribilis & terribilis eſt:
ex ſemetipſa iudiciū, & o-
nus eius egredietur: Leuio-
res pardis equi eius, & ue-
lociores lupis ueſpertinis,
& diffundenṫ eqtes eius:
equites nāq; eius de longe
ueniēt:uolabūt quaſi aqui-
la feſtinās ad comedendū:
oēs ad prædam uenient:
facies eorum uentus urēs:
& congregabit quaſi are-
nam captiuitatem: & ipſe
de regibus triumphabit:
& ty-

SEP. Quia ecce ego ſuſcita-
bo Chaldæos gētē amarā
et uelocē,q̄ ambulat ſup la-
titudinē terrę,ut poſſideat
tabernacula nō ſua:terribi-
lis & illuſtris eſt ex ſemeti-
pſa iudiciū eius erit:& aſſū-
ptio eius ex ſe egredieṫ. Et
exilient ſup pardos equi e-
ius:& ueloci ores erunt lu-
pis Arabiæ:& equitabunt
eqtes eius:& īpetu uenient
de lōginquo: & uolabunt
quaſi aqla prompta ad co-
medēdū:cōſūmatio in im-
pios ueniet reſiſtētes facie-
bus eorū ex aduerſo:& cō-
gregabit q̄ſi arenā captiui-
tatē:et ip̄e in regibus dele-
ctabitur,

ter fluctus maris in urbē terra præbebit. Quam ob G
cauſam & ſup oēm munitionē ridebit, & cōporta-
bit aggerē,& capiet eā,id eſt,munitionē,ſiue Tyrū:
qd' qdē in Ezechiel pſpicue demōſtraṫ,ubi dicitur: Ezech.29
Nabuchodonoſor rex Babylonis ſubiugauit exer-
citū ſuū opere ma-
gno aduerſum Ty-
rū. Oīe caput cal-
uū,et oīs humerus
depilatus: & mer-
ces nō data eſt ei,
& exercitui eius
cōtra Tyrū,& ope
in quo ſeruiuit ad-
uerſum eā. Cū aūt
cōportauerit agge-
rē & nihil uiribus
eius obuiū fuerit,
tunc mutabiṫ ſpūs
eius in ſuꝑbiā: &
deū eſſe ſe credēs,
imaginē aureā ſta-
tuet in Babylone,
quā uniuerſas gē-
tes adorare cōpel-
let. Qd' cū fecerit,
trāſibit in beſtiæ fi-
gurā,& poſtea cor-
ruet. Pro quo Aq- H
la & Symmachus
tranſtulerunt, καὶ
πλημμελήσει,id eſt,& delinquet:hanc habēte ſcriptu-
ra ſancta cōſuetudinē,ut אָשֵׁם,id eſt,delinquet, po-
nat ꝓ eo quod eſt deſinet eſſe qd' fuerat. Tale quid
& nos habemus in linguæ noſtræ idiomate,dicen-
tes: uapulauit exercitus,pro eo qd' eſt,interfectus &
cæſus eſt:& peccauit uinea & ager,pro eo quod eſt,
uindemia & fruges nō habuere prouētū. Quod aūt
in fine capituli diciṫ: Hæc eſt fortitudo eius dei ſui,
εἰρωνικῶς eſt legendū,ut ſit ſenſus: Hæc eſt fortitu-
do eius quā dedit ei Bel deus ſuus. Ad cuius cultū
oēs natiōes etiā per ſcripturā & cōminationē mor-
tis ſæuiſſimo imperio compellebat. Hæc iuxta He-
braicū:nunc ueniamus ad LXX,ut p̄poſitis ſingulis
ſentētijs,interpretationē allegoricam coaptemus.
¶Ecce ego ſuſcitabo Chaldæos gentē amarā & ue-
locē,q̄ ambulat ſup latitudinē terrę,ut poſſideat ta-
bernac.) Cōminaṫ deus aduerſum cōtēptores & ca-
lumniātes ꝓuidentiā ſuā ſuſcitaturū ſe Chaldæos, q̄ כשדים
interpretāṫ quaſi dæmonia:uel angelos peſſimos ſi-
gnificans,qui miniſtrāt furori eius & iræ, & tribu-
lationi quā infert in peccatores:uel aīas hoīm peſſi-
morū,ꝑ quas mœrētes cruciat. Hi aūt Chaldęi,gēs
amara eſt & uelox,nō parcēs:& cito explēs qd' ſibi
fuerit imperatū. Et ambulat ſup latitudinem terrę. Matt.7.b
Lata eñ & ſpacioſa uia eſt q̄ ducit ad mortem: per Luc.16.d
quā ambulabat & ille diues in euangelio,qui fulge-
bat in purpura:& illi de quibus diciṫ: Qui dormiūt Amos.6.a
ſuper lectos eburneos,& delicijs affluunt in ſtratis
ſuis.

A ſuis. Qui comedunt uitulos de armētis lactentes,&
bibunt defecatū uinū,& primis ungunṫ unguētis:
qui quia in lata ambulāt uia,latitudo terræ appellā-
tur quæ Chaldæorū ueſtigijs premiṫ. Noluerunt
eñ ambulare per artā & anguſtā uiam, quæ ducit
ad uitā:& ꝑ quam
ambulabat Paulus
2.Cor.6.a glorians in tribula-
& 12.c tione & anguſtia.
Ambulāt aūt Chal-
dæi ſuper latitudi-
nē terræ: ut poſſi-
deant tabernacula
nō ſua. Oīs eñ ra-
tionabilis anima li-
cet per uitiū & cul-
pā ſuā hoſpitium
facta ſit Chaldæo-
rum,tamē per naturā tabernaculū dei eſt. Et quāq;
Matt.12.d in euangelio peſſimus dæmō loquaṫ: Vadā in do-
mum meā unde exiui,nō eſt ei credendū: ſiquidem
nulla rationabilis creatura ad hoc facta eſt, ut habi-
taculū dęmonis ſit. Sequiṫ: Terribilis & illuſtris eſt,
ex ipſo iudiciū eius erit,& aſſumptio eius ab eo e-
gredieṫ. Terribilis eſt Chaldæus ꝓpter multa uaria-
q; ſupplicia quæ infert in cōtemptores: Illuſtris, q̄a
aſſumit ſibi diuinitatis gloriā. Et per oracula ſua &
falſa reſponſa,& curationes morborū, quos ipſe im-
miſerat,apud imperitos et cōtemptores dei uidetur
B illuſtris. Erit eñ contēptoris iudiciū atq; ſuppliciū
ex eo:hoc eſt,ex ſemetipſo ſiue ex Chaldęo. Ipſi eñ
1.Tim.1.d ſecundū Apoſtolū tradenṫ ad pugnam, ut diſcant
non blaſphemare:à quo qui egerit pœnitentiam,&
ad deum cōuerſus fuerit,egredieṫ: cū prius mani-
bus illius teneret,& eſſet Chaldæi aſſūptio. Si quā-
do uiderimus multo aliquē tempore ſeruiſſe diabo-
lo,& poſtea ad deū eſſe conuerſum,dicamus de eo:
Et aſſumptio eius egreſſa eſt ab eo. Quicunq; enim
egerint pœnitentiā & dereliquerint dæmones,qui-
bus quaſi equi prius ad ſedendum terga præbebāt:
& uelocitate pardorū & luporum ueſpere equites
ſuos abięcerint & eliſerint:& uacuo leuiq; dorſo ad
eum portandum uenerint,qui ſup pullū aſinæ man-
ſuetus & pauper aſcendit,hi quaſi de longe prope-
rantes:& non contenti curſu & impetu,aſſumēt uo-
latum,& uenient quaſi aquila: ut ſermonis dei ue-
ſcātur carnibus,& famē tanti tēporis ſaturēt. In eo
eñ qd' diciṫ: καὶ ἐξιππάσονται οἱ ἱππεῖς αὐτοῦ.noſq; trā-
ſtulimus: Et equitabunṫ equites eius:iuxta ſenſum
quē ſupra poſuimus, interp̄tatus eſt Symmachus:
effundenṫ eqtes eius,id eſt,corruēt,& allidentur in
terrā. Lupi aūt Arabiæ,id eſt ueſperæ & occidētis
hi recte uocanṫ,q̄bus cōuerſatio peſſima occubuit:
& ante in caligine cōſtituti,toto gradu ueſperā de-
relinquūt:quā cū reliquerint & uolauerit prompti,
ut comedāt carnes uerbi dei tūc cōſummatio ueniet
in impios,id eſt,in Chaldæos qui reſiſtebant uulti-
bus pœnitentiū ne reuerterenṫ ad dñm ſuū. Quam
obrē cōſummatio in impios ueniet,reſiſtentes uul-

HEB. & tyrāni ridiculi e-
ius erūt:ipſe ſup oēm mu-
nitionē ridebit:& cōporta-
bit aggerē,& capiet eā: tūc
mutabitur ſpiritus, & per-
trāſibit & corruet: hæc eſt
fortitudo eius dei ſui. Nū-
b quid nō tu à principio do-
mine

SEP. ctabiṫ & tyrāni ludi-
bria eius:& ipſe ī oēm mu-
nitionem illudet:& mittet
aggerem, & obtinebit eā:
tunc mutabit ſpiritum, &
pertranſiet,& propiciabi-
tur:hæc eſt fortitudo dei
a mei. Nōnē tu à principio
dñe

tibus eorū ex aduerſo. Cum aūt illi fuerint conſum- C
mati,& de manibus eorū erepta captiuitas,tūc ſer-
mo diuinus congregabit quaſi arenam Chaldaicæ
captiuitatis,& delectabitur in regibus,& tyrāni lu-
dicra eius erunt:uidens potentiſſimū quondā dia-
bolū:& regna eius
quæ ſaluatori quo-
que oſtendens ait:
Hæc omnia dabo Matt.4.a
tibi,ſi ꝓcidēs ado-
raueris me:eius ad-
uentu eſſe deſtru-
cta. Deliciæ prudē-
tiæ ſunt, & uolu-
ptas ſapiētiæ cum
ſtulticia deſtruiṫ:
& tyrānorū quon-
dam potētia ſupe-
rata atq; deiecta,uertitur in deriſum. Neq; enim ſo-
lus draco formatus eſt ut luſui habereṫ à dño: q̄ eſt
principiū plaſmationis eius,factus eſt angelis ludi-
crum. Neq; illū ſolū dabit deus,quaſi paſſerē paruu-
lum:ſed quis etiā alius crudelis,& mētis tyrannicæ
fuerit,tradetur ſermoni dei in deriſum. Et ipſe,ait,
in omnē munitionē illudet. Quæ aūt eſt alia muni-
tio,niſi illa de qua loquiṫ Apoſtolus: Arma eñ mi- 2.Cor.10.a
litiæ noſtræ nō carnalia ſunt,ſed potētia deo ad de-
ſtructionē munitionū,cogitationes deſtruētia,oēm
altitudinē eleuantē ſe aduerſus ſcientiā dei. Si quæ
igitur fuerint uel in ſermonibus,qui ꝓmittūt altitu- D
dinem & magnitudinē ſe habere contrariā ueritati,
munitiones,uel in omni gloria atq; diuitijs & forti-
tudine, quæ laudaṫ in ſeculo omnia deſtruenṫ, &
ſermo dei uniuerſæ munitioni illudet. Et mittet ag-
gerem & obtinebit eā per aggerē & terrena q̄ pro-
fert,arguens eā fragilitatis in his quibus ſibi uideba-
tur prius aliquid habere fortitudinis. Cum aūt hoc
fuerit expletū,tunc ſpūs conuerteṫ:& nequāq; pu-
niet ut ante punierat:ſed pertrāſiens peccatores ro-
gabit ꝓ eis,& recōciliabit eos priſtino dño:in q̄bus
omnibus oſtendiṫ fortitudo,qui tanta pfecerit,dei
noſtri. Cernitis q; cōfragoſa loca ſint,& aduerſa hi-
ſtoriæ ueritati. Et quomodo ea quæ ſecundū literā
ſup Chaldæis interp̄tati ſumus,nūc iuxta tropolo-
giā uideanṫ ſonare clementiā & libertatē eorū q̄ de
Chaldęorū manibus euaſerint. Hiſtoria ſtricta eſt,
& euagādi nō habet facultatē. Tropologia libera,&
his tantū legibus circūſcripta,ut pietatē ſequaṫ in-
telligentiæ ſermoniſq; cōtextū:nec in rebus multū
inter ſe cōtrarijs uiolęta ſit copulādis. a ¶Nōnne
tu à prīcipio domine deus meus ſancte meus & nō
moriamur:domine in iudiciū poſuiſti eū,& plaſma-
uit me ut arguam in diſciplina eius.) Symmachus
manifeſtius: Nōnne tu à principio dñe deus meus
ſancte meus ut nō moreremur:domine ad iudican-
dū poſuiſti eū:fortē ad corripiendū conſtituiſti illū.
b ¶Nunquid nō tu à principio &c.) Ad ꝓphetæ
querimoniam dicentis: Vſq;quo dñe clamabo,&
non exaudies? reſponderat deus, dicens: Aſpicite

E in gentibus & uidete. Et poſt præfationẽ intulerat: Ecce ego ſuſcitabo Chaldæos gentẽ amaram & uelocem. Omniq; deſcriptione completa, uel de Nabuchodonoſor, uel de diabolo in fine memorat: Tunc mutabitur ſpiritus & pertrãſibit & corruet: hæc eſt fortitudo eius dei ſui.

HEB. mine deus meus, ſancte meus & nõ moriemur? domine in iudicium poſuiſti eum: & fortem ut corriperes fundaſti eum. a Mũdi ſunt oculi tui, ne uideas

Quod propheta audiẽs & intelligens: idcirco Nabuchodonoſor cõtra Iudã ſiue diabolum, cõtra credẽtes accipere poteſtatẽ, ut corripiat eos: & poſt correptionem ipſe quoq; puniat̃ in fine, reſpondit domino: Ergóne tu es dñe deus meus, ſancte meus? Hæc autẽ loquitur blandientis & pœnitentis affectu, qui à principio nos creaſti: cuius miſericordia hucuſq; ſubſiſtimus. Non eñ ſciebam tantũ poſſe aduerſarios noſtros: nec nouerã Nabuchodonoſor, uel diabolum mũdi huius, & cunctarum accepiſſe gentiũ poteſtatẽ. Quantũ igit̃ ad uires eius nullus noſtrũ poteſt reſiſtere. Quantũ autẽ ad miſericordiã tuã, tuũ eſt omne quod uiuimus: ꝙ non ab eo interfecti ſumus, & ad mortis opera perducti. Tu eñ dñe ad iudicandũ poſuiſti eũ, ut ipſe ſit inimicus & ultor: & ut per illũ corripias quicũq; peccauerit tibi. Sed F quia ſemel Chaldæos ſuꝑ dæmonibus interpretati ſumus: & Nabuchodonoſor ſuꝑ regẽ eorũ diabolum: debemus deſcriptionẽ diaboli & potentiã eius breuiter ꝑſtringere, ut iuſte propheta dicat: Dñe in iudiciũ poſuiſti eũ: & fortẽ ut corriperes fundaſti eũ. Suſcitatur aduerſum incredulos & cõtemptores natio dæmonũ, amara ad puniẽdum, & ubiq; præſens. Ambulat quoq; ubicũq; terrarum eſt latitudo, ut poſſideat homines in quibus Chriſtus habitare debuerat. Horribilis atq; terribilis eſt, & difficile ab aliquo ſuperari poteſt: nec ante frangitur, niſi cum magnitudine peccatorũ, & iniquitatis ſuæ pondere prægrauata ad cõſummationẽ uenerit. Equi eius & equites in ſimilitudinẽ pardorũ & luporũ ſemꝑ ſanguinẽ ſitient: & deſiderabũt prædas: ſimulabunt abſentiã: & dũ nõ ſperant̃, cito de lõge ueniẽt. Volabunt quaſi aquila, quæ exaltans uolatum ponere uult inter ſydera cœli nidũ ſuũ: & ſemꝑ feſtinat ad prædã. Et in Ezechiele ſub figura Nabuchodonoſor regis Aegyptij ſuꝑ diabolo deſcribitur. Nullus eſt dæmonũ qui parcat, oẽs ad prædã feſtini ueniẽt: ante faciem eorũ uẽtus urens: quicquid aſpexerint, quicqd uultui eorũ obuiũ fuerit, urere deſiderabũt & perdere. Rex autẽ potẽtiſſimus erit in medio captiuorũ & eorũ numerũ quaſi arenã maris à ſatellitibus ſuis hincinde ſuſcipiet: & ipſe de regibus triũphabit, & tyrãni ridiculi eius erũt. Multos eñ ſanctos ſua ſupplantatione decipiet: & eos q ſibi uidebant̃ potentiſſimi, & tyrãnidem exercere cõtra dæmones, & eijcere illos de corporibus obſeſſis: ſubijciet ſeruituti ſuæ, & riſui deputabit. Ipſe uero fortiſſimus coacta manu & perditorũ exercitu cõgregato, de omni munitione ridebit: & quicquid forte fuerit, nitetur euertere. G Comportabit eñ aggerem, id eſt, circũdabit opera terrena: & cum terra fuerit aggerata, facile omnẽ capiet munitionẽ.

SEP. domine deus meus, ſancte meus & non moriamur? domine in iudiciũ poſuiſti eum: & plaſmauit me ut arguã in diſciplina eius. Mũdus oculus, ne uideat

Poſt tantã autẽ uictoriã mutabit̃ ſpiritus eius: & pertranſibit os eius uſq; ad cœlũ: & deum ſe faciẽs, blaſphemare incipiet creatorẽ ſuũ. Quod cũ fecerit, corruet: & ruina eius oſtẽdet ꝙ fortis diuinitas illius fuerit, & idolorum ſimulatio: ſub quorũ imaginibus ſuo cultui homines ſubiugabat. Audiẽs igitur hæc propheta ꝙ tantus taliſq; ſit rex mundi huius, ut cõgreget captiuitatẽ quaſi arenam maris: & triũphet de regibus, & tyrãni ridiculi eius ſint: & de omni munitione rideat, & cõportet primum aggerẽ, & poſtea capiat eam: & tantæ ſuperbiæ ſit, ut cõtra creatorem ſuum audeat reſiſtere & ſe facere quaſi deum, ꝗ prius audacter loquebat̃ ad dominũ: & ſe uel ſuũ populũ, ſiue eos ex quorũ ꝑſona querebatur iuſtos eſſe memorarat. Nunc in blãdimentorũ uerba prorũpit & ait: Ergó ne tu à principio es domĩe deus meus, ſancte meus? quodq; nõ morimur nec capimur à tanto hoſte, tuæ clemẽtiæ H eſt. Tu eñ domine conſtituiſti eum quaſi carnificẽ, & fortem feciſti eũ: ita ut aut nullus aut rarus eius poſſit reſiſtere fortitudini. Porrò ſecundũ Lxx. hoc quod in fine dicitur: Et plaſmauit me ut arguerẽ in diſciplina eius, ad perſonã prophetæ referri poteſt: ut ſit ſenſus: Ego autẽ propterea inſpiratus ſum in prophetã, ut arguã delinquẽtes, & doceam domini diſciplinam. Quidã de dño dici putant, qui à patre idcirco plaſmatus ſit, & corpus aſſumpſerit, ut doctrina dei patris homines erudiat. Sed hoc ꝙ diſcordet à cõtextu ſuperiorum, & totius loci cõtinentia: non tam mei erit iudicij, ꝙ lectoris. a ¶Mundi ſunt oculi tui &c.) Tale quid & Hieremias ad deũ loquitur: Iuſtus es domine: confiteor: uerũtamẽ iudicia loquar ad te: Quid eſt quod uia impiorũ proſperatur: [Hiere.12.a] abundant omnes qui præuaricant̃ & delinquunt. Plantaſti eos & radicati ſunt: genuerunt filios & fecerũt fructũ: prope es tu ori eorũ & longe à renibus eorum. Ergo & Habacuc in eadẽ ſententia: Mũdi ſunt, inquit, dñe oculi tui: & ſcio quoniam malum iniuſtũq; nõ libenter aſpicias, nec poteſt quiſq; de tua dubitare iuſticia. Verũtamen cur pateris Babylonios tanta crudelitate iactari, & ab impio Nabuchodonoſor iuſtum opprimi Iſraẽl: nõ quod perfectus ſit qui opprimitur, ſed quod opprimente ſe iuſtior ſit. Et quomodo piſces qui nõ habent principem: & irrationabilia iumenta & multitudo reptilium abſq; prouidentia ſubiacet fortiori: & quicunq; plus ualuerit uiribus, dominatur in alterum: ſic inter homines animal rationale, & ad

A ſimilitudinẽ tuã conditum, non ualebit ratio: non merita, ſed uires corporis, & irrationabilis fortitudo. Si autẽ uoluerimus generaliter intelligere ſuꝑ prouidentia quærente propheta: Cur diabolus tãtum ualeat in ſeculo: & dominante deo alter exercet tyrannidẽ?

HEB. uideas malum: & reſpicere ad iniquitatem nõ poteris. Quare non reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces deuorante impio iuſtiorem ſe: & facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptile non habens principem? a Tõtum in hamo ſubleuauit: traxit illud in ſagena ſua: & congregauit in rete ſuum: ſuper hoc lætabitur & exultabit: propterea immolabit ſagenæ ſuæ, & ſacrificabit reti ſuo: quia

Iſtiuſmodi ſenſus erit, & cum ſuperioribus hæc expoſitio iunget̃: Noui domine deus meus, ſancte meus: quia te ꝓuidente & defendente nõ morimur: & ſcio quia ꝓpterea poſuiſti aduerſarium, ut ipſo quaſi carnifice corriperes & nõ occideres peccatores. Noui quia nihil tibi placeat iniuſtũ, & oculi tui ab oĩni iniquitate ſint puri: nec uidere poſſis dolores eorum, qui ĩiuſticiæ ſunt ſubiecti. Veruntamen cauſam inuenire nõ poſſum, [Gene.4.b] cur Abel iuſtũ, [Ione.2.a] Cain occidat iniuſtus, & taceas? Cur ſæuiente ceto B & oĩa deuorãte nõ ſolũ mĩores piſciculi, ſed ipſe quoq; tuus deuoretur Ionas? Quare impius uincit, & iuſtus uincit̃? Nec hoc dico qđ nouerim queq; iuſtificari in cõſpectu tuo, & abſq; peccato eſſe: & humanæ fragilitatis ignarus ſim. Sed quõ Sodoma & Gomorra cõparatione Hieruſalẽ iuſtæ ſunt. Et [Luc.18.b] publicanus in euãgelio phariſæi collatione fit iuſtior: ita & iſte qui opprimit̃ à diabolo: peccator quidem eſt, ſed opprimente ſe iuſtior eſt. Quare igitur nõ eſt menſura, nec pondus: ut ſi ſemel iuſtus opprimitur & ſubijcitur, non impio, ſed iuſtiori ſe ſubijciatur? Dicam quicq; ſine te fieri, & te nolẽte tãtũ poſſe impiũ? hoc ſentire blaſphemũ eſt. Cũ itaq; tu ſis uniuerſitatis rector & dñs, tu neceſſe eſt facias qđ ſine te fieri nõ poteſt. Et hæc dicit nõ ꝙ ipſe propheta ſic ſentiat, ut ſupra teſtatus ſum, ſed ꝙ impatiẽtiã humanã in ſua perſona exprimat: ſicut frequẽter uidimus Apoſtolũ uarias hominũ in ſe re- [Rom.7.d] cipere ſententias: & nunc dicere: Video autẽ aliam legẽ in mẽbris meis, repugnantẽ legi mẽtis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati, quæ eſt in mem- [Phil.3.c] bris meis. Et quaſi incipiẽs ſit: Fratres ego nõ arbitror me cõprehendiſſe: & ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Ac rurſus quaſi perfectus [1.Cor.13.c] ſit: Quotquot ergo perfecti hoc ſapiamus, cũ utiq; nõ ſit unius atq; eiuſdem, dicere ſe ex parte cognoſcere, & eſſe perfectum. Ac ne forſitan putes non apoſtolicæ cõſuetudinis, ſed noſtræ: hoc eſt argu- [1.Cor.4.a] mentũ qđ ipſe loquit̃ ad Corinthios Hæc aũt fratres trãſfiguraui in me & Apollo ꝓpter uos, ut in C nobis diſcatis. Alioquin quomodo poteſt ſic habere deus homines quaſi piſces maris, & uelut reptilia quæ nõ habẽt principẽ: cũ angeli ſingulorũ [Matth.18.b] quotidie uideãt faciẽ patris qui in cœlis eſt: & circũdet angelus dñi in circũitu timẽtiũ eum & eripiat eos.

SEP. uideat mala: & aſpicere ſuper dolorem nõ poteris. Quare nõ aſpicis ſuper contemptores: tacebis cum deuorauerit impius iuſtiorem ſe? Et facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptilia non habẽtia ducem. Conſummationem in hamo ſubleuauit, & attraxit eum in reti ſuo, & congregauit eum in ſagenis ſuis: propter hoc lætabitur & gaudebit: propterea immolauit ſagenæ ſuæ, & incendet reti ſuo: quia

Sicut igit̃ in hominibus etiã ꝑ ſingulos dei currit ꝓuidẽtia, ſic in cæteris animalibus generalẽ quidẽ diſpoſitionẽ & ordinem, curſumq; rerũ intelligere poſſum?. Verbi gratia: quomodo naſcatur piſcium multitudo, & uiuat in aquis: quõ reptilia & quadrupedia oriantur in terra, & quibus alantur cibis? Cæterum abſurdũ eſt ad hoc dei deducere maieſtatem, ut ſciat ꝑ momẽta ſingula quot naſcant̃ culices, quótue moriant̃: quæ cimicũ & pulicũ, & muſcarum ſit in terra multitudo: quanti piſces in aqua natent, & D qui de minoribus maiorũ prædæ cedere debeant. Nõ ſimus tã fatui adulatores dei: ut dũ potentiam eius etiã ad ima detrahimus, in noſipſos iniurioſi ſimus: eandẽ rationabiliũ ꝙ irrationabiliũ prouidentiã eſſe dicentes: ex quo liber ille apocryphus ſtulticiæ condẽnandus eſt: in quo ſcriptũ eſt, quendã angelum nomine Tyri præeſſe reptilibus. Et in hãc ſimilitudinẽ piſcibus quoq; & arboribus & beſtijs uniuerſis ꝓprios in cuſtodiã angelos aſſignatos. a ¶Totum in hamo &c.) Quia ſupra piſces noĩauerat, dicẽs: Et facies hoĩes ꝗſi piſces maris, & ꝗſi reptile, qđ ſignificãtius dr̃ ĩ Hebræo רֶמֶשׂ, id eſt κινέμενον: oẽ uidelicet qđ moueri põt: idcirco μετάφοραν piſciũ ſeruat in cæteris: ut quõ piſcator mittit hamũ, & rete & ſagenã: ut qđ hamus nõ potuit, rete cõprehẽdat: qđ euaſerit rete, ſagenis latioribus circũdet̃. Ita & rex Babylonius cuncta uaſtauerit: & uniuerſum hoĩm genus ſuã prædã fecerit. Porrò qđ ait: Lætabit̃ atq; gaudebit, & ĩmolabit ſagenæ ſuæ, & ſacrificabit reti ſuo: Idolũ ſignificat qđ fecit in cãpo Dura: & ſimulachrũ Belis, cui ꝗſi grãdi ſagenæ ĩmolauit pinguiſſimas uictimas, totas quas uicerat natiões ad cultũ eius cogẽs. [Dan.3.a] In ipſis ꝗppe, hoc eſt, in idolis ſuis incraſſatũ eſſe ſe credẽs: & ſuã partẽ, id eſt, oẽs ſe habere diuitias, quaſi grandes piſces etiã prĩcipes quoſq; atq; reges ſuo ſubiugauit imperio: quas eſcas electas uocat. Et quia ſemel piſcatione opulentiſſima ſaturatus eſt, & ſagenam

E ſuã,id eſt,ſuũ repleuit exercitũ:propterea gẽtes in-terficere,id eſt,ſemper pugnare,& iugulare nõ ceſ-ſat.Porrò ſecundũ Lxx.impius diabolus q̃ oppri-mit iuſtum:& habet homines quaſi piſces maris:& uaſtat cuncta quaſi reptilia nõ habentia ducẽ:miſit

HEB.quia in ipſis incraſſata eſt pars eius, & cibus eius electus: propter hoc ergo expandit ſagenã ſuã, & ſemper interficere gẽtes non ceſſat. Cap. II.

b SVpẽr cuſtodiã meam ſtabo,& figã gradũ ſuper munitionẽ:& cõtẽplabor ut uideã quid dicatur mihi,& quid reſpondeam c ad arguentem me. Et rẽſpondit

hamũ ſuũ cõtrariũ ei hamo,à quo per Matth.17.d. apoſtolũ Petrũ primus captus eſt piſcis, in cuius ore inuẽtus eſt ſtather. Et adhæſit hamo eius Adã,& attraxit eũ foras de paradiſo rete ſuo: & cooperuit illũ ſagenis ſuis, uarijs & multiplicibus dolis atq; fallacijs.Idcirco lętabiť,& decipulas ſuas plus arbitrabiť eſſe quàm præceptum dñi.Et immolabit nõ hamo,qui ꝑuerſus ſermo intelligiť, & adhuc in principio cõſtitutus,ſed reti ſuo : quia Roma.5.d. pinguiſſimas in ipſo hoſtias cõprehẽdit. Et ꝑ unũ 1.Cor.15.c. hominem peccatores conſtituti ſunt plurimi, & in Adã oẽs mortui ſumus,et uniuerſi deinceps ſancti F cũ illo pariter de paradiſo eiecti.Vnde & cibi eius electi ſunt:ut ſecũdũ Pſalmiſtã,quærat à deo eſcã ſibi,ꝓphetas ſubuertere uolẽs & apoſtolos. Et q̃a primũ decepit hominẽ,quotidie uniuerſum humanũ genus interficere nõ ceſſat.Poteſt aũt & de hæreticorũ accipi peruerſa multiplicię; doctrina,ꝙ & ipſi hamo ſuo & rete ſuo,& ſagenis ſuis plurimos piſces capiãt,& multa reptilia cõprehendãt:&idcirco lætenť,& ſermonẽ ſuũ quo decipere & perſuadere poterũt,quaſi deũ adorent,& illũ colãt,illũ expoliãt:ipſi omni arte deſeruiant,ꝑ quẽ ſciãt à ſe tãtas uictimas interfectas,& tantos potentiũ atq; ſanctorũ eſſe deceptos: quos pinguẽ partẽ & electas eſcas ſcriptura nũc nominat.Propterea in ſimilitudinẽ beſtiarũ,quæ guſtatũ ſemel ſanguinẽ ſemꝑ ſitiũt,expandũt rete ſuũ:& hoc omne eorũ ſtudium eſt,ut nõ paucos,ſicut in principio,ſed plures ĩterficiãt.Non ambigit de interfectione multarũ gentiũ,qui tantã hæreſeôn & peruerſarum doctrinarũ multitudinẽ diaboli uiderit hamo,rete,ſageniſq; cõprehenſam,& tamen capturæ eorum finis interitus eſt. Cap. II.

SVper cuſtodiã meã ſtabo,& aſcendã ſuper petram:& cõtemplabor ut uideam quid loquatur in me,& quid reſpondeã ad correptionem meam.) Symmachus manifeſtius eſt proſequutus:Quaſi cuſtos ſuper ſpeculã ſtabo,& ſtabo uelut incluſus : & contemplabor ut uideã quid dicať mihi: & quid reſpondeã,& contradicã aduerſum arguentem me.

b ¶Super cuſtodiã meã ſtabo:& figã gradũ &c.) Pro munitione & petra, in cuius locum Symma-chus interpretatus eſt,cõcluſum:in Hebræo poniť G מָצוֹר:quod Theodotio,gyrum:Aquila & quinta æditio,circinũ trãſtulerunt. Primæ cauſationi reſpõderat dñs:Aſpicite in gẽtibus & uidete & admi Supra.1.1. ramini & obſtupeſcite.Ad quã propheta quaſi ſu-

SEP.quia in ipſis incraſſauit partem ſuam ; & eſcæ eius electæ; propterea expandit rete ſuum,& ſemper interficere gentes non ceſſat. Cap. II.

a SVpẽr cuſtodiã meam ſtabo,& aſcendam ſuper petrã,& cõtemplabor ut uideam quid loquatur in me,& quid reſpõdeam ad correptionẽ meã. Et reſpondit

perioris dicti agẽs pœnitentiã,temperauerat q̃dẽ quæſtionẽ, dicẽs: Dñe deus meus ſancte meus,& nõ moriemur.Sed nihilominus cum ueneratione & laudibus dei ipſum fuerit ſciſcitatus: Mũdi ſũt oculi tui ut nõ uideas malũ,& reſpicere ad iniquitatẽ neſcis. Quare non reſpicis ſuꝑ iniqua agẽtes,& taces deuorante impio iuſtiorem ſe:Et quæ eſſet iuſti deuoratio,exequutus in partibus eſt:ut fierẽt hoĩes quaſi piſces maris,& quaſi reptilia.Et ꝙ hamo & ſagena & rete ſuo oẽs ad interitũ traherenť: & nõ eſſet finis interfectiõis eorũ.Itaq; quia ꝓpheta eſt,& propterea quærit,& dubitare ſe dicit:ut quod illi reſpondereť,reſpõdeatur omnibus:Stabo,inquit,in ſpecula mea,ideſt, in H prophetiæ meæ ſublimitate:& uidebo poſt captiuitatẽ populi,& euerſionẽ ciuitatis & templi & deinceps quid ſequať.Vel certe ita: Cuſtodiã omni diligẽtia cor meũ,& ſtabo ſuper Chriſtũ petrã.Et hoc gyro & circino quaſi muro ſepiar,ne ad me leo rugiens poſſit irrumpere:et uidebo quid mihi poſt ſecundã quæſtionẽ reſpõdeat deus:& poſtq; mihi reſpõderit & me corripuerit male fuiſſe cõqueſtum: quid ego quoq; ei debeã reſpondere.Eleganter aũt & miro ſenſu humanã deſcribit impatientiã,quã in diſceptatiõibus ſemꝑ habere cõſueuimus:ut anteq; nobis ex aduerſo aliquis reſpondeat & ſciamus in quo nos arguerit,ad reſpondendum paremur. Ex quo oſtenditur reſpõſionẽ nõ rationis eſſe,ſed cõtentionis.Si eñ eſſet ratio,reſpõſio debuerat expectari:& ſic uidere utrũ reſpõdere deberet,an cõſentire rationabili reſponſioni.Sed & hoc notandũ ex eo quod dixerat:Vt uideam quid loquať in me:ꝓpheticam uiſionẽ et eloquium dei non extrinſecus ad prophetas fieri,ſed intrinſecus& interiori homini reſpondere.Vnde & Zacharias:Et angelus, in- Zachar.1. quit,qui loquebať in me.Et in pſalmis: Audiã q̃d Pſal.84. loquatur in me dominus, c ¶Et reſpondit mihi dominus &c.) Pro tabulis & buxo , quod Hebraice dicitur לֻחֹת: Symmachus interpretatus eſt paginas.Et ubi Lxx.poſuerunt,iuſtus autẽ ex fide mea uiuet:omnes æqualiter tranſtulerunt : ex fide ſua uiuet.Deniq; Symmachus ſignificantius interpretans ait:Iuſtus autem per fidem propriam ſuam uiuet

A uiuet:quod Græce dicit,ὁ δίκαιος τῇ ἑαυτοῦ πίστει ζήσεται: בֶּאֱמוּנָתוֹ quippe,quod interpretatur in fide ſua: ſi י & nõ ו literã haberet in fine:ut Lxx.putauerũt: & legeretur בֶּאֱמוּנָתִי,recte tranſtuliſſent in fide mea.Nunc autẽ ſimilitudo literæ ו & י,quæ mẽſura tantũ inter ſe diſtant,cauſa erroris fuit. Hoc quare dictum ſit, ſequẽs diſputatio cõprehendit : iuxta reproͤmiſſionem quæ ad ſanctum uirum in Eſa.65.d Eſaia fit,dicẽs:Adhuc loquẽte te,dicã ecce adſum.Nũc quoq; ꝓphetæ reſpõdit dñs,& præcepit ut ſcribat uiſionem : & dirigat eam ſuper tabulas, id eſt, manifeſtius ſcribat.Tabulas autem puto illas,de quibus & Apoſtolus loquitur 1.Cor.3.d ad Corinthios:Epiſtola noſtra uos eſtis:ſcripta in cordibus noſtris,quæ cognoſciť & legiť ab omnibus hominibus manifeſtati:quoniam eſtis epiſtola Chriſti manifeſtata à nobis:& ſcripta nõ atramẽto, B ſed ſpiritu dei uiuẽtis:nõ in tabulis lapideis,ſed in tabulis cordis carnalibus. Sed & Salomon tale q̃d Prouer.3.d ſignificat in Prouerbijs dicẽs: Deſcribe eam ſuper latitudinẽ cordis tui.Scribere autẽ iubeť planius, ut poſſit lector currere:& nullo impedimẽto uelocitas eius,& legẽdi cupido teneatur.Et hoc præcipit:quia adhuc uiſio procul eſt,& in tẽpore conſtituto.Et cum finis rerũ aduenerit,tũc etiam ille ueniet:& probabitur prophetia uera opere cõpleta. Quod ſi forte pro cupiditate tua ò lector & uidendæ uiſionis ardore,paululũ tibi uiſum fuerit morã facere quod promiſſum eſt:noli deſperare uẽturũ, ſed expecta patiẽter:me enim habes,qui tibi polliceor & dico:Veniẽs ueniet & nõ tardabit. Si quis autẽ incredulus eſt huius ſpõſionis meæ:& me dicẽte,ueniẽs ueniet & nõ tardabit:cœperit ambigere,& in ſe tacitus fluctuare,putans nõ eſſe uẽturũ quod moratur ad tẽpus,hic meæ animæ diſplice- Eſa.1.d bit:iuxta illud: Neomenias & ſabbata ueſtra odit anima mea.Quod autẽ animã ſuam deus dixit,pro mente & cogitatione debemus accipere,ut ſit intellectus:meo ſenſui diſplicebit.Sicut autẽ diſplicebit ille qui me promittẽte dubitauerit uẽturũ eſſe quod ſpondeo:ita iuſtus qui crediderit promiſſioni meæ uiuet in fide ſua. His quaſi lineis capituli huius pictura deſcripta eſt. Quod autem dicit huiuſcemodi eſt,ita duntaxat ut & translationẽ Lxx. miſceamus: Scribe in corde tuo, & quaſi paruuli qui prima elementa accipiunt literarum : curuos apices & trementem manum in buxo erudiunt: & ad recte ſcribendum meditatione conſueſcunt.

HEB.ſpondit mihi dñs & dixit:Scribe uiſum & explana eum ſuper tabulas, ut percurrat q̃ legerit eũ: q̃a adhuc uiſus procul, & apparebit in finẽ,& nõ mẽtietur:ſi morã fecerit,expecta illũ:quia ueniẽs ueniet, & nõ tardabit:ecce q̃ incredulus eſt,nõ erit recta anima eius in ſemetipſo. Iuſtus autẽ in fide ſua uiuet. Et quo

SEP.ſpondit ad me dominus,& dixit:Scribe uiſionem & manifeſte in buxũ ut perſequať qui legit ea: quia adhuc uiſio in tempus,& orietur in finem,& non in uacuum.Si defecerit,ſuſtine eum:q̃a ueniens ueniet,& non tardabit: ſi retraxerit ſe, non placebit animæ meæ in eo. Iuſtus autem ex fide mea uiuet. Qui

Ita tu quoq; qui ex perſona ambigẽtis loquutus es C populi,in tabulis cordis tui & in buxo pectoris ſcribe quod dico.Viſio enim eſt quæ promittiť iuberturq; deſcribi:& ſcribi manifeſtius ut nullo inuoluatur nubilo,& nullis ænigmatũ obſcureť ambagibus:manifeſta ſpes manifeſtã habeat ſpõſionẽ.Hoc autem ò propheta præcipio,nõ quod tu neſcias(nõ enim eſſes propheta ſi ignorares) ſed ut quod tu manifeſtius ſcripſeris, lector abſq; impedimẽto & difficultate poſſit legere atq; percurrere : quod Lxx.tranſtulerũt: ὅπως διώκῃ ὁ ἀναγινώσκων, id eſt, ut perſequatur qui legit:iuxta illũ ſenſum,qui ad Timotheum ſcribitur: Perſequere iuſticiã,& pietatem,& fidem,charitatẽ, 1.Tim.6.c patientiã,manſuetudinẽ.Et ad Romanos:hoſpitali Roma.12.c tatẽ ſectantes.Et ad Corinthios:perſequimini cha- 1.Cor.14.a ritatẽ.Ipſa aũt uiſio de qua tibi dixi:ſcribe uiſionẽ & manifeſta in buxo,ut poſſit perſequi qui legit: D adhuc in tẽpore conſtituto eſt:de quo ſaluator ait: Tempore acceptabili exaudiui te,& in die ſalutis Eſa.49.c auxiliatus ſum tibi. Et orietur in conſummatione mundi & in extrema diei hora:de qua loquitur & Ioannes:Filioli,nũc hora nouiſſima eſt.Et non fru 1.Ioan.2.c ſtra ueniet:ſaluabit enim multos, & cum reliquijs Iſraëlitici populi multitudinẽ gentiũ congregabit. Quod ſi paululum ſe ſubtraxerit,& uotis tuis ò lector qui legere iuberis in buxo & in tabulis quas propheta deſcripſit,uenire tardius uiſio cœperit: expecta eam,quia ueniẽs ueniet & non tardabit.Si autẽ dubitauerit fides tua & putaueris non uenire quod ſpõdeo,habebis pro grandi pœna quod meæ animæ diſplicebis. Iuſtus autem qui credit uerbis meis,& de his non ambigit quæ polliceor,habebit præmiũ uitã ſempiternã.Nec ſtatim debes arguere uel in te interficiendo,uel in illo uiuificando:quod apud me acceptio perſonarũ ſit:quia ipſe uiuificationis ſuæ cauſa eſt,qui ex fide ſua uiuit:ſicut tu ex eo quod te ſubtraxiſti & credere noluiſti,diſplicuiſti animæ meæ.Manifeſte autem in his de aduentu Chriſti ꝓphetia eſt.Vnde & propoſita quæſtio ſoluiť,ꝙ donec ille ueniat,iniq̃tas domineť in mũdo, & iudiciũ nõ perueniat ad finẽ:& uerus Nabuchodonoſor capiat rete ſuo & ſagena homines quaſi piſciculos:& rationabile animal quaſi reptile nõ habẽs principẽ.Porrò quod pro uiſione interp̃tati ſumus,quia adhuc uiſus procul:& ſi morã fecerit,expecta illũ,id eſt,uiſum,nõ putet aliq̃s errore deceptus pro uiſione quæ eſt generis fœminini,uiſum poſuiſſe

E poſuiſſe qui eſt generis maſculini,& minus uſitatū eſt in Latino.Siquidē חזון,quod Aquila interpretatur ὁραματισμὸν,apud Hebræos genere maſculino uiſus dicitur:& uſqꝫ ad finē ſub eodē genere uiſionis,id eſt,uiſus,maſculina declinatio conſeruatur. Lxx.autē dicentes γράψον ὅρασιν,id eſt, ſcribe uiſionem,& poſtea, ſi defecerit ſuſtine eum: ꝗa ueniens ueniet & nō tardabit.Si ſubtraxerit ſe,non placebit animæ meæ in eo:primū interp̄tati ſūt uiſionē genere fœminino:quæ apud Hebræos,ut diximus, generis maſculini eſt,Deinde ſecundū Hebraicū genus,ubi declinatur maſculine, ſuſtine eū,& nō placebit animæ meæ in eo: ipſi quoque maſculino genere declinauerunt.Cū utiqꝫ debuerint iu
F xta id quod primū interpretati ſunt uiſionē etiā in reliquis fœmininū genus ponere uiſionis:ut diceſrēt,expecta eam:quia ueniēs ueniet:quod ſi ſe ſubtraxerit,nō placebit animæ meæ in ea,id eſt,in uiſione. Hoc propterea ne quod ſciebamus uideremur tacere.Cæterū nō ignoro ſecūdū interp̄tationem eorū poſſe & ita accipi.Scribe uiſionē in qua Chriſtus repromittit:& prophetiæ tuæ uel in buxo uel in tabulis:uel ut Symmachus trāſtulit,paginis hūc texe ſermonē:quod tēpore conſtituto & in cōſummatione mūdi ueniat filius meus qui ſaluet oues perditas domus Iſraël:& alias quoqꝫ oues antiquis ouibus copulet:& unum efficiēs gregē,iūgat duas uirgas,quas Ezechiel,id eſt,uirtus dei,ſociatas & ſibi inuicē cohærētes tenet in prophetali manu.Quod ſi paululū ò propheta,uel tu popule (ex cuius perſona dubitare uiſus eſt & ꝓpheta meus) ſe ſubtraxerit Chriſtus:& uiſus fuerit retardare: expecta illū:ueniens enim ueniet & nō tardabit:& cætera quæ iam ſupra expoſuimus.Porrò ꝙ Apoſtolus Lxx.magis teſtimonio abuſus eſt ad Romanos ſcribēs:Iuſtus aūt ex fide mea uiuet:& non eo quod habet in Hebraico,cauſa perſpicua eſt. Scribebat eñ Romanis,ꝗ ſcripturas Hebraicas neſciebāt:nec erat ei cura de uerbis,cū ſenſus eſſet in tuto:& damnū ex eo præſens diſputatio nō haberet. Alioquin ubicunqꝫ diuerſus eſt ſenſus:& aliter ſcriptus eſt in Hebraico,aliter in Lxx.nota eū his uti teſtimonijs q̃ à Gamaliele doctore legis didicerat. a ¶Et quomodo uinum potantem decipit,ſic eri

Ezech.7.c יחזקאל

Roma.1.c

a HEB. Et quōmodo uinū potantē decipit,ſic erit uir ſuperbus & nō decorabit: ꝗ dilatauit quaſi infernus animā ſuam:& ipſe quaſi mors & nō adimpletur.Et congregabit ad ſe omnes gētes,& coaceruabit ad ſe omnes populos. Nūquid non omnes iſti ſuper eum parabolam ſument,& loquelā ænigmatum eius,& dicetur:Væ ei ꝗ multiplicat nō ſua:uſqꝫquo aggrauat cōtra ſe dēſum lutum: nunquid non repente conſurgent qui mordeant te: & ſuſci

SEP. Qui autem arrogans eſt & contēptor,uir ſuperbus,nihil perducit ad finē: qui dilatauit ſicut infernus animā ſuam:& iſte quaſi mors non adimpletur: & congregabit ad ſe omnes gentes, & accipiet ad ſe omes populos:nónne uniuerſa hæc aduerſum eum parabolā ſumēt,& propoſitionem ad narrationem eius,& dicēt:Væ qui multiplicat ſibi quæ non ſunt ſua:uſqꝫquo aggrauat torquē ſuā grauiter:ꝗa ſubito cōſurgent mordētes eum: & uigi

G uir ſuperbus & nō decorabitur:qui dila,&c.)Cum hæc de Chriſti aduētu ſint repromiſſa,ſiue ut quibuſdā placet de uiſionis fine & de cōpletione auxilij dei quod qui crediderit eſſe uenturū,uiuet ex fide ſua:qui uero incredulus fuerit,dñi animæ diſplicebit:Nabuchodonoſor rex Babylonius decipietur ſuperbia ſua.Et quomodo uinum contra potātem facit: & poſtqꝫ ſurrexerit,neqꝫ pes,neque mens ſuum officiū tenent:omniſqꝫ lætitia & mētis exhilaratio uertitur in ruinam:ſic uir ſuperbus nō decorabitur,nec uolūtatē ſuam perducet ad finē:& iuxta Symmachum, οὐκ εὐπορήσει,hoc eſt,in rerū omnium erit penuria. Qui quaſi mors & infernus nō ſaturatur occiſis,& omnes gētes
H cunctoſqꝫ populos ſuo imperio ſubiugans, finem auariciæ non putauit.Nónne cum inebriatus fuerit poculo dñi:& meraco calice conſopitus,omnes ſuper eum per cōparationem loquētur & πρόβλημα: Væ ei qui totum orbem uaſtans,non ſaturatur rapinis,nec deſinit expoliare iam nudos:& ad hoc tātum ſæuit ut deuoret:& iniq̃tatis & prædarū onere quaſi grauiſſima torque ſe deprimat.Simulqꝫ cōſidera,quàm eleganter multiplicatas diuitias denſum appellauerit lutum.Nunquid nō repente conſurgent Medi atqꝫ Perſæ qui Babyloniorum imperium deſtruentes,mordeāt eum primum,& poſtea lacerent:fiatqꝫ eis Nabuchodonoſor in rapinam, & uaſtator totius orbis expolietur à reliquis populis,qui manum & crudelitatem illius euadere potuerunt.Hoc autem ei fiet propter ſanguinem hominis,id eſt,Iudæ:& iniquitatem terræ, uidelicet Iſraël,& ciuitatis:haud dubium quin Hieruſalem & omnium habitantium in ea generaliter populum ſignificans. Diſcutiamus & Septuaginta: Omnia quæ de Babylone & Nabuchodonoſor diximus,referri poſſunt ad mundum iſtum,& ad diabolum:qui uere arrogans & ſuperbus,& aliquid eſſe ſe credens,nihil perducet ad finem. Siquidem conatus eius & omnis labor habebit interitum: qui in ſimilitudinem inferni,& mortis non ſaturatur occiſis:& omnium gentium deceptione lætatur,& ad ſe populos congregat.Qui cum eum uiderint miſſum in abyſſum & tartaro traditum: ea quæ in prophetis parabolice, & αἰνιγματωδῶς lege

A legerāt,uidētes eſſe cōpleta:& interpretātes ſuper eo cōſona uoce memorabūt:Væ diabolo,qui multiplicauit ſibi nō ſua. Væ perdici, quæ cōgregauit quæ nō peperit.Vſqꝫquo:uel increpantiū eſt uox iſta,uel iudicij diem demōſtrantium.Et aggrauans torquem ſuā infinito pondere.Et pulchre qui arrogans & ſuperbus eſt:Superbia aūt proprie in extenſione colli & ceruicis erectione mōſtratur:torques grauiſſima fit ut curuet quod fuerat erectū.Et iſtud eueniet,ꝗa ſubito cōſurgēt qui mordeāt eum:uel angeli cum quibus diabolus tradit̄ in pœnam:uel qui ab eo tenti fuerant,agentes poſtea pœnitētiam:& ad Chriſti uexilla conuerſi, mordebūt eum:iuxta illud quod alibi dicitur:Viri pacifici tui poſuerūt inſidias tibi.Deniqꝫ ſequitur:
B Et euigilabūt inſidiatores tui,id eſt quos ante cōſopieras,quos inebriaueras,illorū inſidijs ſubiacebis, uaſtantiū regnū tuum:& eos qui captiui fuerūt in in Chriſti turmas redigētiū.Tu enim deprædatus es gētes multas:& Iudaicū populū ornatu & ueſtibus quas ei dederā,ſpoliaſti:idcirco omnes reliqui populi,qui tuo imperio nō ſubiecerint ceruicē,ſpoliabūt te,& nudū faciēt.Quia & tu interfeciſti gentes plurimas,& fudiſti ſanguinē earū.Sed & terræ impietas,id eſt, Iudaicæ & ciuitatis Hieruſalem,& omniū habitatorū eius,qui dixerūt aduerſum creatorē ſuū:Crucifige,crucifige eū:ſanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros:reuertet̄ in caput tuū,& expoliationis tuæ cauſæ erūt.Poteſt aūt hoc ipſum & de antichriſto interp̄tari:qui intātū erit arrogās & ſuperbus,ut in templo dei ſeſſurus ſit faciens ſe deū:Et quaſi infernus & mors tantos interficiet,& ad ſe cōgregabit:ut ſi fieri poſſit,decipiat etiam electos dei.Cōgregabit quoqꝫ ad ſe omnes gentes,ut uniuerſos populos in ſuū ducet errorē. Qui cum poſtea interfectū illū ſpiritu oris Chriſti uiderint, intelligēt uera eſſe quæ de eo ante predicta ſunt:& dicēt oñia quæ ſequūtur,eadē intelligētia qua expoſuimus ſup diabolū.Quod aūt dicit, expoliabūt te oēs reliqui populi,ꝓpter ſanguinē hominū & impietatē terræ,& ciuitatis & omniū habitātiū in ea: reliquos populos ſanctos intelligamus qui antichriſto nō ſeruierūt:à ꝗbus expoliabit̄ impius propter impietatē quā exercuit in uniuerſam terrā:& uaſtationē ciuitatis eccleſiæ,& ꝑſecutionē omniū qui habitauerūt in ea.Tanta enim uaſtitas,& tanta

HEB. & ſuſcitabuntur lacerantes te,& eris in rapinam eis. Quia tu ſpoliaſti gentes multas,ſpoliabunt te omes qui reliqui fuerint de populis,propter ſanguinem hominis & iniquitatē terræ,ciuitatis & omnium a habitātium in ea. Væ q̄ui cōgregat auariciā malā domui ſuæ,ut ſit in excelſo nidus eius:& liberari ſe putat de manu mali:cogitaſti confuſionem domui tuæ: cōcidiſti populos multos: & peccauit

SEP. & uigilabunt inſidiatores tui,& eris in rapinā illis:Quia tu expoliaſti gētes multas,expoliabunt te omnes reliqui populi,propter ſanguinē hominū & impietatis terræ,& ciuitatis,& omniū habitatorum eius.O ꝗ multiplicat auariciam malam domui ſuæ ut ponat in excelſo nidum ſuum:& eruatur de manu malorum: cogitaſti confuſionem domui tuæ:conſumpſiſti populos mltos: & peccauit

impietas in fine rerū antichriſto ſæuiente graſſabi- C
tur in eccleſijs:& multiplicata iniquitate multorū intantū refrigeſcet charitas,ut dñs qui cordis arcana cognoſcit:& quod futurū eſt non ignorat,dixerit:Putas ueniēs filius hominis inueniet fidē ſuper terram: Poſſumus quoqꝫ ſecūdū Ioannem apoſtolū qui ſcribit:Sicut audiſtis quia antichriſtus ueniet:nūc autē antichriſti multi ſunt:unde & cognoſcimus quoniā nouiſſima hora eſt. Omnes hæreticos & uniuerſum dogma peruerſum arrogantiū ſibi ſcientiā, & ſimplicitatē eccleſiæ cōtemnentiū:qui nihil perducūt ad finē,ſed delectātur mortibus plurimorū:arrogātes & ſuperbos dicere poſſumus:& totā cōtinentiam capituli ſuper eorū intelligētiā tēperare,qui uere multiplicāt ſibi
D nō ſua:& quaſi grauiſſimū lutū & pōderoſam torquē qua pertrahātur ad pœnas ſibi cōgregātes,ſpoliant gētes multas,& effundūt ſanguinē hominū, & impietatē exercēt in eccleſiā & in omnes habitatores eius.Sed reliqui populi,eccleſiaſtici uidelicet uiri,qui nō fuerint eorū errore decepti,ſubito conſurgēt & euigilabūt:quaſi de graui ſomno,& mordebunt eos & inſidiabūtur illis & habebunt eos in prædā.Quidā putāt hoc quod dicitur:Væ qui multiplicāt ſibi quæ nō ſunt ſua:& cætera de diuitibus poſſe accipi,qui poſſeſſionū terminos dilatāt:& ea quæ nō ſunt hominis,hominis arbitrātes, congregāt ſibi:à quibus ſubito relinquētur.Quod aūt nō ſit hominis,id eſt animalis ratiōabilis terrena poſſeſſio,& dñs demōſtrat,dicēs:Si in alieno nō fuiſtis fideles,quod ueſtrū eſt quis dabit uobis:totūqꝫ capituli textū ſuper hac perſona ediſſerūt.Sed neſcio an poſſent quæſtiones & ſolutiōes propheticæ ordinē ſeruare. a ¶Væ qui cōgregat auariciā malā domui ſuæ &c.)Adhuc ad ipſum ſermo eſt qui ſibi coaceruet mala,& diuitiarū multitudinē nō intelligat cauſam eſſe ruinæ ſuæ domus:ſimulqꝫ per metaphorā ſuperbiæ arguitur:quod ad auiū ſimilitudinē in excelſo poſuerit nidū ſuū:& arbitratus ſit erui ſe de manu mali,id eſt,nunqꝫ uenire in hoſtiū poteſtatem:quod ſuperbiæ conſilium & arrogans cogitatio finem habuit ignominiam.Interfeciſti populos multos,& in alijs occidēdis contra animam tuam deſæuiſti: & in tanta crudelitate bacchatus es:ut ſi dici poteſt:Lapides ciuitatis & ligna parietum quos ſubuertiſti,tuam ferociā clamitent.Tale quid

1.Ioan.4.d

Luc.16.c

E quid & dñs in euangelio contra phariſæos obiurgãtes, quare nõ increparet pueros acclamãtes ſibi: (Matth.21.b) Oſanna in excelſis filio Dauid: Benedictus qui uenit in nomine dñi, oſanna in excelſis. Non legiſtis, inquit, quia ſcriptũ eſt: Ex ore infantiũ & lactentiũ (Pſal.8.a) perfeciſti laudem:

HEB. & peccauit ania tua: qa lapis de pariete clamabit: & lignũ qd' inter iũctu ras ædificiorũ eſt rñdebit. Væ

SEP. & peccauit anima tua: propter quod lapis de pariete clamabit: & ſcarabeus de ligno loquetur ea. Væ

Et ſi iſti tacuerint, lapides clamabũt. Licet enim pleriq; ita intelligẽdũ putent: ſi Iudæi tacuerint, multitudo megentiũ cõfitebitur: tamen hæc eſt expreſſior & uerior intelligẽtia: etiã ſi homines tacerent, & ſignorũ meorum multitudinem lingua inuidens non loquatur, tamen lapides ipſi & fundamẽta murorũ & parietum ædificatio, meam poterũt magnitudinem perſonare. Quod ut ſignificãtius fiat, ponamus literaturæ quoq; ſecularis exẽpla. Criſpus loquitur in hiſtoria. Saguntini fide atq; ærumnis inclyti, per mortaliũ ſtudiũ maiores * q̃ opibus: quippe quis etiã tum ſemiruta mœnia, domus intectæ, parieteſq; templorũ ambuſti, manus punicas oſtentabãt. Simile quid & Tullius ad Cæſarem pro Marcello: Parietes mediuſfidius C. Cæſar (ut mihi uidetur) huius curiæ tibi gratias agere geſtiunt: quod breui tẽpore futura ſit illa autoritas in his maiorũ ſuorũ & ſuis ſedibus. Porrò quod nos interpretati ſumus: Et lignũ quod inter F iuncturas ædificiorũ eſt reſpõdebit: pro quo Lxx. poſuerunt: καὶ κάνθαρος ἐκ ξύλου φθέγξεται αὐτά. id eſt, Et ſcarabeus de ligno loquetur ea: manifeſtius more ſuo tranſtulit Symmachus: καὶ σύνδεσμος οἰκοδομῆς ξύλινος ἀποφθέγξεται αὐτά. id eſt, Iunctura ædificij lignea loquetur ea: Theodotio quoq;: καὶ σύνδεσμος ξύλου φθέγξεται αὐτά. necnon & quinta æditio: καὶ σύνδεσμος ξύλου φθέγξεται αὐτά: quæ & ipſæ interpretationes cum Symmachi & noſtra interpretatione concordant: quod enim lingua Hebraica dicitur כָּפִיס lignũ ſignificat: quod ad cõtinẽdos parietes in medio ſtructuræ ponitur: & uulgo apud Græcos appellatur ἱμάντωσις. Hoc eſt ergo iuxta hiſtoriã quod prophetalis ſermo ſignificat: lapides parietũ qui à te deſtructi ſunt: & ligna eorũ ambuſta tuã crudelitatẽ ſonabũt. Reperi exceptis quinq; æditionibus, id eſt, Aquilæ, Symmachi, Lxx. & Theodotionis, & quintæ in duodecim prophetis: & duas alias æditiones: in quarũ una ſcriptum eſt: quia lapis de pariete clamauit quaſi uermis in ligno loquẽs: & in altera: lapis enim de pariete uociferabitur, & σκώληξ de ligno loquetur ea. Sed & Aquila aliud quiddã quàm nos diximus poſuit, καὶ μάζα, id eſt, & maſſa de ligno reſpõdebit. Quorũ interpretatio quid ſibi uelit, in Lxx. trãſlatorũ expoſitione dicemus, in qbus pro uæ, o poſitũ eſt: & dirigitur ſermo uel ad diabolũ, uel ad antichriſtũ, uel ad hæreticos: qui multiplicãt ſibi auariciã malam. Mala aũt dicitur auaricia ad diſtinctionẽ bonæ: ut ſit bona auaricia doctoris eccleſiaſtici, qui nunq; ſatiatur multitudine ſectatorũ: & quanto plures habuerit diſcipulos, tanto magis G ad doctrinæ ſtudiũ cõcitetur. Væ ergo ei qui multiplicat ſibi auariciam peſſimã: ut cõgreget domui ſuæ conuenticula peruerſa: & ponat in alto nidum ſuum, ut eruatur de manu malorũ. Pollicẽtur enim & diabolus & antichriſtus & hæretici, eos qui ſuum dogma ſuſcipiant fore in cœleſtibus poſſeſſuros regna cœlorum: gehẽnæ incendia nõ ſenſuros. Et cum hæc repromiſerint, cõſilium ipſorũ ad perfectũ uenire nõ poterit: ſed erit conſiliũ cõfuſionis & ignominiæ domus eorũ: poſtq; quæ fuerant repromiſſa, falſa ipſe rerũ finis oſtẽderit: tũc probabitur cõfuſionis eſſe cõſiliũ, nõ ſalutis. Iſte, ut diximus, peruerſitatis doctor cõſumpſit populos multos: & quãto plures habuit in comitatu ſuo, tanto magis deliquit contra animã ſuam. Deniq; eccleſiæ eius lapides & κάνθαρος, id eſt, ſcarabeus de ligno clamabũt cõtra auariciã ſuperbi: eo quod omnes gentes ſua perſuaſione deceperit. Lapides, ſtolida corda credentiũ doctrinis hæreticorũ poſſumus intelligere: & ſcarabeũ de ligno, magiſtros quoſq; peruerſos, qui turpis lucri gratia aſſumentes prædicationẽ crucis, loquũtur ex utero. Deus enim eorum uẽter eſt: & omnia ciborũ cauſa faciũt qui rediguntur in ſtercus: quia ſcarabeus uel cantharus uermis H eſt ſtercoris: & ad hoc tantũ aſſumunt crucẽ, ut auariciã & ſuperbiã magiſtri ſui diaboli doceãt ore uipereo. Si quãdo uideris hæreticorũ quẽpiam, quaſi recõdita & occulta myſteria cõtra eccleſiã loqui: & domum diaboli domui præferre Chriſti, dicito: Lapis de pariete clamat, & cantharus de ligno loquitur. Legi in cuiuſdã uolumine propterea canthar ũ ſuper hæreticis intelligi: quia dogmata habeãt ſtercori cõparãda. Vnde & Apoſtolus, doctrinæ ueteris errorẽ dicit ſe reputaſſe in ſcybala, id eſt, in ſtercora. (Phil.3.b) Nõ quod lex uetus, ut Manichæi arbitrãtur, ad cõparationem euãgelij ſcybala cõputetur: quod impiũ eſt dicere, cum unius dei utrũq; ſit teſtamentum. Sed quod doctrinæ phariſæorũ & præcepta hominũ & deuteroſis Iudæorũ ſtercora dicãtur ab Apoſtolo. Scio quendã de fratribus, lapidẽ qui de pariete clamauerit intellexiſſe dominũ ſaluatorẽ: & ſcarabeum de ligno loquentẽ, latronẽ qui dominũ blaſphemauerit: quod licet pie poſſit intelligi, tamẽ quomodo cum uniuerſo prophetiæ cõtextu poſſit aptari, non inuenio. Sunt nonnulli qui putent cantharum de ligno loquentem, & ad ſaluatoris perſonam referri poſſe: quod impiũ eſſe, ex ordine ipſo ſermonis apparet. Cantharus enim de ligno loquetur ea: non intelligitur in bonã, ſed in malã partem: id eſt, loquitur auariciã peſſimam multiplicãtis aduerſus domum ſuam, & confuſionẽ diaboli & cætera quæ de iniquitate eius & ſcelere præceſſerunt. Quod autẽ ait Aquila, & maſſa de ligno reſpondebit. Maſſam

A bit. Maſſam referimus ad illum ſenſum quem dominus poſuit in euangelio: Cauete uobis à fermento (Matth.16.d) phariſæorum. Cumq; dubitarẽt Apoſtoli: & quid nam eſſet ſcire nõ poſſent: euãgeliſta interpretatus eſt dicens: Dixerat autẽ eis de doctrina phariſæorum.

a HEB. Væ qui ædificat ciuitatem in ſanguinibus et præparat urbẽ in iniqtate: nũquid nõ hæc ſunt à dño exercituũ: laborabũt eñ populi in multo igne, & gentes in uacuũ: & deficiẽt: quia replebitur terra ut cognoſcãt gloriã domini quaſi aquæ operientes b mare. Væ qui potum dat amico ſuo, mittens fel ſuũ & inebriãs: ut aſpiciat nuditatem eius. Repletus eſt

SEP. Væ qui ædificat ciuitatẽ in ſanguinibus, & præparat urbẽ in iniqtatibus: nõne hæc ſunt à dño omnipotẽte: & defecerũt populi multi in igne et gẽtes multæ coanguſtatæ ſunt: quia replebitur terra ut cognoſcat gloriam dñi quaſi aquã ad operiendũ maria. Væ qui propinat proximo ſuo ſubuerſiõe turbida, & inebrians ut aſpiciat in ſpelũcis eorũ: ſaturitatẽ

Recte igitur doctrina hæreticorum de ligno loquitur: aliter enim perſuadere nõ poſſunt, niſi gloriã ligni ſuæ peruerſitati præferãt. Necnõ & illud qđ dixeramus: Quia lapis de pariete clamabit, ſicut uermis in ligno loquẽs: uel lapis de pariete uociferabit & σκώληξ de ligno loquetur ea: Quidam è noſtris uermem in ligno loquẽtem illũ eſſe aiunt, qui dicit in pſalmo: Ego au- (Pſal.21.b) tem ſum uermis & non homo: & auem uocalem ad eiuſdem perſonam referunt, qui ait: Factus ſum quaſi paſſer ſolitarius in tecto: & cætera his ſimilia. (Ibid.101.b)

a ¶ Væ qui ædificat ciuitatẽ in ſanguinibus &c.) B Nulli dubium eſt quin iuxta literam adhuc contra Nabuchodonoſor loquatur ſermo propheticus, Et plangat eum quod ædificet Babylonem in ſanguinibus, & plurimorum ruinis ac mortibus illius mœnia conſtruat. Qui quia hoc fecerit urbi quã in ſanguinibus conſtruxerat, poſtea quæ à domino inferantur auſcultat. Sequitur enim: Nunquid nõ hæc à domino ſunt exercituum, id eſt, quæ dicuntur: Laborabunt populi in multo igne & gentes in uacuũ: id eſt, incenſa Babylone, fruſtra populi laborabunt & nitentur in nihilum, & deficient populi gentis Chaldaicæ. Quia replebitur terra ut cognoſcat gloriam domini, id eſt, cum Babylon fuerit euerſa: manifeſta fiet omnibus potẽtia uirtutis dei quaſi aquę operientes mare: ſic gloria domini in terra uniuerſa complebitur, ſicut aquæ alueum & fundum contegunt maris. Hæc ut diximus iuxta literam. Cæterum perſpicuum eſt quod & diabolus & antichriſtus & hæreticorum peruerſa doctrina ædificent ciuitatem in ſanguinibus, id eſt, eccleſiam ſuam in eorum quos deceperũt interitu, & præparent urbem in iniquitatibus: loquentes contra deum iniquitatẽ & ponẽtes in excelſo os ſuum. Quod cum fecerint manifeſte oſtenditur: quia ex ſemetipſis ædificent ciuitatem in ſanguinibus, & præparent eam in iniquitatibus. Sequitur enim: Nõ ſunt hæc à domino omnipotente, id eſt, talis ædificatio non eſt à domino ſabaoth: quem nunc Lxx. interpretati ſunt omnipotentem. Deficient enim multi populi, & q̃uis infinitæ gentes in eorum ducantur errorẽ: tamen uel laſſabuntur, quod magis ſignificat ὠλιγοψύχησαν: uel C certe coartabuntur in anguſtum, & eccleſiæ multitudini nõ poterunt comparari. Illis quippe in igne deficiẽtibus, quod ſentitur: aut diaboli principis ſui igne cõſumptis: aut certe ſuccenſis igni domini, de quo ait: Ignem ueni mittere ſuper terram, & quem uolo ut ardeat: & de priore curſu retractis & agentibus pœnitẽtiam, & cœptum iter deſerentibus, (Luc.12.f) quod ſonat, ὀλιγοψυχία, replebitũ uniuerſa terra gloria domini: quãdo ad prædicationẽ apoſtolorum in uniuerſum orbem exierit ſonus eorum: ſicut aquæ operiẽtes mare, id eſt, ut omnem ſalſuginem & amaritudinem ſeculi, quam terra biberat, pluente deſuper diabolo, aquæ domini operiant: & efficiant maris locum, & amaritudinis priſtinæ non apparere. Vnde & in pſalmo (Pſal.31.) dicitur: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates: & quorum tecta ſunt peccata. Poteſt aũt quanq; non D conueniat ordini lectionis: nec ad præſentem ſcripturæ textum faciat: & ſuper Hieruſalem intelligi (Matt.23.e) ciuitatẽ plenã ſanguine prophetarũ, de qua ſcriptura commemorat, quod redundauerit in ea ſanctorum ſanguis à porta uſq; ad portam. Et quæ dicit in domini paſſione: Sãguis eius ſuper nos & ſuper (Ibid.27.e) filios noſtros. Et ad quam deus loquitur in Eſaia: Cum leuaueritis manus ad me, nõ exaudiam uos: Manus enim ueſtræ ſanguine plenæ ſunt. Hæc ædificata eſt in iniquitatibus: in qua iuxta eũdem prophetam iuſticia dormiuit. (Eſa.1.d) Nec eſt ædificatio eius à domino ſabaoth. Vnde & defecerunt populi multi in igne: & gentes multæ laſſatæ ſunt eo tẽpore quo Veſpaſiani & Titi circundata eſt exercitibus: & ad diem ſolennem paſchæ uenientes, urbe quaſi carcere ſunt recluſi: & fame & penuria defecerũt, & uſq; ad extremas ruinas Hadriani eos pduxit obſidio. Subuerſa autẽ ciuitate ſanguinum: & urbe iniquitatum, & populis igne cõſumptis, & gẽtibus quæ ad auxilium eorũ uenerant, huc illucq; diſperſis: & dimittentibus laſſas manus, repleta eſt uniuerſa terra gloria Chriſti: & quaſi aquis, ita ſermonibus & doctrina eius uniuerſus mũdus coopertus eſt. b ¶ Vę qui potum dat amico ſuo &c.) Pro ſubuerſiõe turbida: Symmachus interpretatus eſt, καὶ ἀφιὼν ἀκρίτως τὸν θυμὸν ἑαυτοῦ, id eſt, & emittens abſq; iudicio furorem ſuum: Theodotio ἀποχύσεως σου, quod interpretatur, diffuſione tua. Quinta æditio δὲ ἀπὸ ῥοσδοκήτου ἀνατροπῆς ὀργῆς σου, quod ſignificat de ſubuerſione

B inſperata iræ tuæ. Aquila, ἀπὸ ἐκπέμψεως χόλου σου, qđ
poſſumus uertere, de emiſſione furoris tui. In alia
æditione reperi, οὐαὶ τῷ ποτίζοντι τὸμ ἑταῖρομ αὐτοῦ ὀχλω
πετομλύω, quod ipſum in lingua noſtra ſonat: Væ
qui potum dat amico ſuo turbinē uolantem. Sed &
alibi tranſlatū legi:

HEB. eſt ignominia pro
gloria: bibe tu quoque &
cōſopire: circūdabit te ca
lix dexteræ domini, & uo
mitus ignominiæ ſup glo
riam tuam: quia iniquitas
Libani operiet te; & uaſti
tas iumentorum deterre
bit eos: de ſanguinibus
hominū & iniquitate ter
ræ & ciuitatis & omnium
habitantium in ea.
Quid

Væ qui potum dat
ꝓximo ſuo ἕκαστιμ
ὀχλυμλύω, id eſt, a
mētiam turbidam.
Hoc propterea, ut
uerbum Hebraicū
מְסַפֵּחַ, qđ tranſtu
lerē Lxx. ἀνατροπῇ:
id eſt, ſubuerſionē,
ſciri poſſit quanta
apud oēs æditio
nes uarietate diſ
cordet. Igit adhuc
contra Nabucho
donoſor inuectio
eſt; quod oblitus cō
ditionis ſuæ, & quaſi ignorans ſe eſſe hominem, al
teri homini fel & amaritudinem propinarit. Poſſu
mus autē eum uel regē intelligere Iudææ; uel gene
raliter oēs homines, quod inebriauerit eos malis,
ut uideret Sedechiæ & captiuorū omnium nudita
F tem. Pro quo interptatus eſt Symmachus & Quin
ta æditio, ut uideret ignominias eorū. Dicūtur autē
hæc per metaphorā ebrij hominis, & nuditate tur
bati, quod Nabuchodonoſor oēs inebriauerit cali
ce furoris ſui; cunctosq́ꝫ expoliatos uiderit & capti
uos; & illi q quōdā glorioſi fuerāt in ultimā redacti
ſint ſeruitutem, hoc enim eſt quod ait: Repletus eſt
ignominia ꝓ gloria, ut ſubaudiatur amicus & ꝓxi
mus ſiue cōſors regni, qui tuū ò Nabuchodonoſor
calicē bibit. Vnde ꝗa inebriaſti plurimos; tu quoqꝫ
bibe de calice dn̄i & cōſopire, circundaberis ſuppli
cijs dexteræ dn̄i; & cū ignominia uomitus tui oīa
quæ abſorbueras egeres, & de ſublimi gloria ad ul
tima deduceris mala. Quia iniquitas Libani operiet
te: ſuperbia, inquit, tua & euerſio templi, & rapina
ſanctuarij te depopulabitur atqꝫ uaſtabit. Et quia
ſemel nominauerat montē Libanum: ſub eiuſdem
tranſlatione uictimas & ſacrificia uel certe multitu
dinem populorū quæ interfecta eſt Hieruſalē: ani
malibus uel beſtijs comparat, dicens: Et uaſtitas ani
malium opprimet te. Hoc autē omne patieris: quia
uaſtaſti Iudam; ſubuertiſti terram repromiſſionis,
& ciuitatē Hieruſalem omnesq́ꝫ habitatores eius.
Audiui Liddæ quēdā de Hebræis, qui ſapiēs apud
illos, & δευτερώτης uocabatur: narrantē huiuſcemodi
fabulam. Sedechias, inquit, à Nabuchodonoſor re
4.Reg.25.b Hiere.39.b ge cæcatus in Reblatha, hoc eſt Antiochiæ; uarijsq́ꝫ
irriſus modis: ductus eſt Babylonē: Vbi cū quadā
die Nabuchodonoſor conuiuij feſta celebraret, iuſ
ſit ei dare potionē: qua hauſta uenter potantis ſolue
retur in fluxum: ac ſubito introductū ante ora epu
lantium, cōpulſumq́ꝫ ui uentris pollutū eſſe ſterco
re, & hoc eſſe quod nūc hic ſcriptura dicat: Væ qui G
potum dat amico ſuo: mittens fel ſuū & inebrians,
ut aſpiciat nuditatem eius & ignominiam ꝓ gloria:
quod ſcilicet ille qui rex potētiſſimus fuerat ad tale
dedecus per eū ſit deductus. Vnde & cōminatur ei

SEP. turitatē ignominiæ
de gloria: bibe tu & com
mouere: circundedit te ca
lix dexteræ domini, & cō
gregata eſt ignominia ſu
per gloriam tuā: quia im
pietas Libani operiet te:
& miſeria beſtiarum ter
rebit te: propter ſanguinē
hominum, & impietates
terræ & ciuitatis, et omni
um habitantium in ea.
Quid

deus quod & ipſe
bibiturus ſit huiuſ
cemodi potionem,
& paſſurus omnia
quæ paſſus eſt Se
dechias. Hoc ꝙ ri
diculum ſit, me ta
cente cognoſcitis.
Si enim quod ſeq
tur: Bibe tu quoqꝫ
& conſopire, & cir
cūdabit te calix de
xteræ dn̄i, & uomi
tus ignominiæ ſu
per gloriam tuam;
non de calice intel
ligunt ſed de malis
quæ bibiturus eſt Nabuchodonoſor: ergo & ille ca
lix quo Sedechiæ propinatū eſt, mala ſunt intelligē
da: non ut illi uolunt καθαρτικόμ. Sin aūt dicūt uere fa
ctum & temperatā huiuſmodi potionē, ut ſupra re
tuli: ergo & calix iſte quē bibiturus eſt Nabuchodo
noſor καθαρτικῷ exiſtimandus eſt plenus, ut deus ſa
baoth & dn̄s omnipotēs ꝓ uindicta magna Nabu H
chodonoſor propinet καθαρτικὸμ, & faciat eū ſuo ſter
core pollui. Hoc aduerſus Iudaicam traditionē. Ve
niamus aūt ad intelligentiā ſpiritualē. Væ tibi dia
bole ſiue antichriſte: uel hæreticorum dogma per
uerſum: qui doctrinis tuis & potione turbida ine
brias populos deceptorum, & ſubuertis priorē fi
dem: dans eis potionē, nō de Siloa, non de Iordane;
nō de fontibus Iſraël: ſed de torrente Cedron, & de
flumine Aegypti, de quo Hieremias dicit: Quid ti Hiere.2.d
bi & uiæ Aegypti: ut bibas aquā Geon: pro quo in
Hebræo ſcriptū eſt שִׁיחוֹר, id eſt, turbidā atqꝫ cœ
noſam: ꝙuis enim de paradiſo ſcripturarū flumina
Aegypti exire credātur: tamē quia cōculcantur pe
dibus Pharaonis, perdiderunt ſplendorē ſuū & uio
lata luto Aegyptio, uerſa ſunt in torrentes, de qbus
ſanctus quod euaſerit gratulatur: Torrentē pertrā Pſal.123.a
ſiuit anima noſtra. Quod ſi quis oppoſuerit torren
tem Corath: de quo bibit Helias; & torrentē alium 3.Reg.17.a
de quo dn̄s bibit in uia: Ita enim ſcriptū eſt: De tor Pſal.109.a
rente in uia bibet: Hoc dicendum: quia quicunqꝫ in
Aegypto fuerit, & in uia huius ſeculi: quāuis Moy
ſes & Aaron: quāuis Hieremias ſit & Helias: tamē
neceſſe eſt eum de tentationibus Aegypti & ſolitu
dinis bibere. Vnde & dn̄i ſermo qui ob hoc carnē
aſſumpſerat ut biberet de torrente: conſiderans ma
ieſtatem ſuam dixit: Pater ſi poſſibile eſt tranſeat ca Matt.26.d
lix iſte à me. Rurſum uidens ſe eſſe in Aegypto &
aquas nō poſſe mūdari, niſi ipſe potaſſet, ait: Verū
tamen nō ſicut ego uolo, ſed ſicut tu uis. Hæc pro
pterea: ꝗa diabolus ſubuerſione & poculo turbido:
ac per

A ac peruerſis, quibusq́ꝫ doctrinis inebriet ꝓximos,
id eſt, rationale animal: & faciat eos quos deceperit
reſpicere ad ſpeluncas ſuas. Eccleſiæ enim dogmata
libera ſunt: die gratulantur & lumine. Qui autē in
ebriantur, nocte inebriātur, & qui eos inebriant nō

a HEB. Quid prodeſt ſcul
ptile, quia ſculpſit illud fi
ctor ſuus, cōflatile & ima
ginē falſam: quia ſperauit
in figmento fictor eius, ut
faceret ſimulachra muta.
Væ

ducūt in atria do
mini, quæ nulla te
ctorum premūtur
umbra: ſed in ſpelū
cas. Fecerunt enim
Matth.21.b domū patris quæ
fuerat domus ora
tionis, ſpeluncas la
tronum: pollicētes
initiationes quaſdā
& myſteria: & recondita ſolumq́ꝫ hæreticis nota ſe
Eſa.2.d creta, de quibus loquitur & Eſaias: Et manu facta
omnia abſcōdent: inferentes in ſpeluncas & in ſciſ
ſuras petrarum & foramina terræ. Non ingredia
mur ergo in ſpeluncas hæreticorum nec abſconda
1.Reg.24.a mur ibi, ubi impius Saul ſtercora doctrinarum ſua
rum egerere cōſueuit: ſed magis aſcēdamus ad ſpe
luncam excelſam mōtis Sina: ubi & Helias uidit do
3.Reg.19.b minum, & Moyſes poſteriora eius ante cōſpexit. Et
Exod.33.d Eſaias de domino clamitās: Hic habitabit, ait, in ſpe
Eſa.32.d lunca excelſa. Si quis autē non habet poculum tur
bidum & doctrinam hæreticam: & magiſter eccle
ſiæ eſt, & omnia facit turpis lucri gratia, & uēdit co
B lumbas in templo: hoc eſt dona ſancti ſpiritus, & in
cathedra ſacerdotali liberas ſuffocat aues: iſte nō fa
cit quidem domum orationis ſpelūcam latronum,
ſed facit domum patris domum negociatiōis. Poſt
hæc ſequitur: Saturitatem ignominiæ pro gloria bi
be tu & commouere: id eſt, ò diabole: ò dogma per
uerſum: ò hæretice qui te putabas calicem eſſe au
reum quo inebriantur omnes gentes, ut uiderent
ſpeluncas & ſecreta tua: pro gloriæ magnitudine,
replere ſaturitate ignominiæ, & reputare in uas fi
ctile opera manuum figuli: bibe & tu de calice do
Pſal.74.b mini, de quo in pſalmo dicitur: Calix in manu do
mini, uini meri plenus mixto, & inclinauit ex hoc
in illud: uerumtamen fex eius non eſt exinanita. Et
à priori ſententia commouere, & noli putare firma
eſſe & ſtabilia in quibus primū ſtare cupiebas: quia
circundedit te calix dextera domini. Porrò quia ꝓ
pinaſti proximo tuo ſubuerſione turbida: congre
gabitur ignominia ſuper te: & ſuper gloriam tuam,
quam primum te habere credebas: iſtudq́ꝫ patieris,
quia impietas Libani operiet te, ſecundum illud qđ
dicitur: Et oratio eius fiat in peccatū. Libanus enim
mons iuxta Græcum ſermonem ὁμώνυμος eſt thu
ri, thus autem σύμβολομ eſt ſpiritualis thymiamatis
quod eſt cultus dei. Idcirco hæreticorum peruerſa
oratio & non euāgelica ſimplicitate directa, eis uer
tetur in peccatum, & impietas cultus dei operiet
eos. Vnde ſequitur: Et miſerias beſtiarum terrebit
te propter ſanguinē hominum: & impietates terræ
& ciuitatis & omnium habitantium in ea. Et eſt ſen
ſus: Eos quos tuis fraudibus decepiſti, & de ouibus
Chriſti feciſti eſſe beſtias tuas: cum uideris in miſe C
ria, & pro errore ſuſtinere ſupplicia: tūc terreberis,
tunc iacebis. Ac ne arbitreris me quia Libanum &
eius beſtias nominaui, de brutis animalibus & non
de hominibus loqui: manifeſtius tibi dico: Suſtine

SEP. Quid prodeſt ſcul
ptile ꝗa ſculpſerunt illud:
formauerunt illud cōflati
le, imaginem falſam: quia
cōfidit fictor in figmento
ſuo, ut faciat idola muta.
Væ

bis hæc: quia mul
torum hominum
fudiſti ſanguinem,
quos deo perire fe
ciſti. Et exercuiſti
impietatē in terra
uiuentium, in terra
manſuetorū, & im
pietas tua in ciuita
te quoqꝫ dn̄i deſæ
uit: id eſt in eccleſia eius: multosq́ꝫ qui habitabāt in
ea, impietatis tuæ feciſti eſſe participes. Hoc ſub ꝑ
ſona hæreticorum dictum ſit. Ceterum ſi uolumus
de antichriſto intelligere, ſiue de diabolo qui opera
turus eſt in antichriſto: Et iſte calice ſuo quo Chri
ſti cupiet ſubuertere diſciplinam, inebriabit pluri
mos ut ebrij ingrediātur ſpelūcas eius, ſed poſtqꝫ fi
nis aduenerit, pro ea gloria qua ſe magnificauerat,
implebitur ignominia. Implebitur autē quia bibet
ſuppliciorum calicē, & cōmouebitur: nequaquàm
firmus in malicia ſua, ſed trepidus & ſero pœnitēs.
Circundabit enim eum calix dexteræ domini: qui
eſt dominus atqꝫ ſaluator, quando interfecerit eum
ſpiritu oris ſui, & deſtruxerit illuminatione aduen D
tus ſui. Tunc omnis ignominia quam ſibi cogitatio
nibus, factis, ſermonibus congregauit, ueniet ſuper
gloriam eius: ut quantum ante putabatur inclytus:
tantum poſtea ignominia plenus ſit. Blaſphemauit
enim in deum, & impietas quam exercuit in Liba
no operiet eum, & multorum hominum furor qui
aduerſum dei eccleſiam debacchati ſunt, ipſi impu
tabitur: nec poterit eleuare ceruicem, ſed terrore de
primetur in terram. Multos enim homines interfe
cit, & totum orbem: id eſt, eccleſiam Chriſti & habi
tatores eius, ſua impietate uaſtauit. Sciēdum igitur
& hoc capitulum quod nūc expoſuimus, id eſt: Væ
qui potum dat proximo ſuo ſubuerſione turbida,
& priora tria in quibus dictum eſt: Væ qui multi
plicat ſibi quæ non ſunt ſua. Et: Væ qui congregat
auariciam malam domui ſuæ. Et: Væ qui ædificat
ciuitatem in ſanguinibus: & iuxta hiſtoriā, & iuxta
Anagogen uel aduerſum Nabuchodonoſor, uel
aduerſus diabolum & antichriſtum & hæreticos
poſſe æqualiter accipi. a ¶Quid prodeſt ſculpti
le &c.) Conſequēter ſuperioribus de Nacuchodo
noſor dicitur: quod fabricatus ſit ſtatuam idoli Bel,
& poſuerit eam in cāpo Δεειρᾶ: ſiue ut in Hebræo ſcri
ptum eſt דּוּרָה, ſuper quo plenius in Daniele legi Dani.3.a
mus: Miratur itaqꝫ ſcriptura regis amētiam & ſtul
ticiam: quia ipſe iuſſerit ſtatuam auream fieri, & fi
ctor confidat in ſimulachro quod finxit: quod qui
dem poſſumus & generaliter contra omnes idolo
rum accipere cultores. Nec putemus unum eſſe qđ
ſculpitur & conflatur. Sculpturā quippe poſſumus
in la

E in lapidibus & in marmoribus accipere. Cõflatura uero in his metallis intelligitur quæ ſolui poſſunt atq; cõflari: Verbi gratia, auro, argento, ære, plũbo, ſtagnoq́;. Hoc dictũ ſit ut iuxta Tropologiam ſcire poſſumus quid ſit inter ſculptile atq; cõflatile. Legimus in Deuteronomio: Maledictus omnis q̃ fecerit ſculptile & cõflatile opus manuum artificis: & poſuerit illud in abſcondito. (Deut. 27. c) Sculptile atq; cõflatile reor dogmata eſſe peruerſa, quæ ab his à quibus facta ſunt adorãtur. Vide Ariũ ſculpſiſſe ſibi idolũ creaturæ, & adoraſſe qđ ſculpſit: Cerne Eunomium conflaſſe imaginem falſam, & conflationi ſuæ curuare ceruicem. Signanterq; ſcriptura: Et ponet, inquit, illud in abſcõdito. Habent eñ & ipſi Origa ſua, & quaſi pro perfectis quibuſq; diſcipulis tradunt abſcondita ſacramẽta, quæ ſi ad lucem proceſſerint, ſtatim quod ficta ſunt arguũtur. Nihil igitur eis proderit ſculptura & cõflatio ſua. Sculptura quæ refertur ad lapides: in his F dogmatibus intelligitur quæ ſtulticiã prima fronte demonſtrãt: Cõflatio eſt ibi, ubi aliqua uidetur eſſe ratio ſapientiæ ſecularis, & ueluti quodam auro ita diſciplinis philoſophorum & ſplẽdore eloquentiæ idolum cõflatum eſt. Nihil ergo proderit figmentũ fictori ſuo. Et mutum ſurdumq; ſimulachrũ adoratorem ſuum audire non poterit. Si quando uideris aliquem nolle credere ueritati, & oſtenſa ſuorum dogmatũ falſitate in cœpto ſtudio perſeuerare: congrue poteris dicere: Sperat in figmento ſuo, & facit ſimulachra muta uel ſurda: κωφὰ quippe apud Græcos utrunq; ſignificat: quanq; Symmachus ἄλαλα interpretãs, muta magis uideatur intellexiſſe quàm ſurda. Nec moueat quempiam illud ἰδίωμα ſcripturarum, de quo ſæpe diximus: Quis putas fidelis & (Luc. 12. e) ſapiens diſpenſator? Et in alio loco: Quis ſapiens & (Pſal. 106. d) intelligit hæc? eo quod quis uel quid pro raro accipiatur, cũ poſſumus & de alio loco pro impoſſibili hoc ipſum accipere: Quis nos ſeparabit à charitate (Rom. 8. g) Chriſti: tribulatio, an anguſtia? & cætera. Et de præſenti capitulo: Quid prodeſt ſculptile quia ſculpſit illud fictor ſuus. In utroq; eñ impoſſibilitas demõſtratur: quod nec Apoſtoli charitatem ulla tribulatio & anguſtia diuidere poſſit à Chriſto: nec in idolis ſit ulla utilitas. a (¶Væ qui dicit ligno expergiſcere: ſurge lapidi tacenti &c.) Et hoc ſimiliter uel aduerſum Nabuchodonoſor uel aduerſum omnes qui uenerantur idola accipi poteſt. Et deſcribitur error humanus, quod argẽtum, aurum, gemmas & ſericum: quibus uel obuoluta, uel operta ſunt idola, præ fulgore materiæ deos exiſtimãt, cum formam

a HEB. Væ q̃ui dicit ligno, expergiſcere: ſurge, lapidi tacenti: nunquid ipſe docere poterit? Ecce iſte coopertus eſt auro & argento, & omnis ſpiritus non eſt in uiſceribus eius. Dominus autem in templo ſancto ſuo: ſileat à facie eius omnis terra.

SEP. Væ qui dicit ligno: euigila & exurge, & lapidi eleuare, & ipſum eſt imago, & eſt productio auri & argenti, & omnis ſpiritus non eſt in eo. Dominus autem in templo ſancto ſuo: reuereatur à facie eius omnis terra.

G quidem potuerit artifex dare: animam autẽ quibus uegetantur artus nequiuerit. Et ecõtrario dominus dicitur in templo ſancto ſuo: (Pſal. 10. a) non in templo manufacto, ſed uel in cœlis uel in unoquoq; ſanctorum, iuxta Apoſtolum dicentem: An neſcitis quoniam (1. Cor. 3. c) templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in uobis? Et alibi: Corpora ueſtra (Ibid. 6. b) tẽplũ dei ſunt. Vel in filio ſicut ip̃e ait: Pater ĩ me manẽs, (Ioan. 14. b) ipſe facit op̃a. Aut certe iuxta illud: qđ cœlos & terras, & maria, & uniuerſũ mundum: Spiritus intus alit: totamq; infuſa per artus: Mens agitat molẽ, & magno ſe corpore miſcet: mũdus omnis qui cœlo cõſtat & terra & cœlorum circulis clauditur, dei domus eſſe perhibetur. Vnde & Apoſtolus confidenter: (Act. 17. f) In ipſo enim, ait, uiuimus & mouemur & ſumus. Quod ſi quis oppoſuerit: quomodo ſpiritus in idolis nõ eſſe dicatur, cum omnibus ſimulachris aſſideant immundi ſpiritus: diſcat ſcripturæ ſanctæ cõſuetudinem, nunquàm ſpiritum peruerſum abſolute, ſed cum additamento aliquo ſpiritum nun- H cupari, ſicut ibi: Spiritu fornicationis ſeducti ſunt. (Oſee. 4. c) Et in euangelio: Cum autem ſpiritus immundus (Luc. 11. c) exierit de homine: & cætera his ſimilia. Spiritus aũt ubicunq; ſolus & abſolute ſine aliquo additamento legitur: ſemper refertur ad bonam partem, id eſt, ad ſpiritum ſanctum, ut eſt illud Apoſtoli: Qui ſeminat (Gal. 6. b) in ſpiritu, de ſpiritu metet uitam æternam. Et alibi: Fructus autem ſpiritus eſt: charitas, gaudium, (Ibid. 5. d) pax. Et in alio loco: Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. Neq; hoc dicimus quod non & ſpiritus ſanctus cum additamento ponatur: Vocatur eñ & ſpiritus ſanctus, & ſpiritus principalis, & ſpiritus rectus, & ſpiritus dei: & cætera his ſimilia: ſed quod ſpiritus ſanctus & cum additamẽto & ſolus ſæpe ponatur: ſpiritus autem peruerſus nuſq; niſi cum additamento lectus ſit. Sed & illud dici poteſt, ſi quis contentioſe ſpiritum peruerſum in hoc loco uoluerit accipere, quod aliud ſit: Omnis ſpiritus nõ eſt in eo: Aliud ſi dixiſſet: omnis ſpiritus nõ eſt circa eum. Poteſt enim aſſidere ſimulachris: cæterum intrinſecus eſſe non poteſt. Vnde & Aquila ſignificantius uertit Hebraicum dicens: Et ſpiritus eius non eſt in uiſceribus, ſiue in medio eius. Præterea ſciendum in quibuſdam Hebraicis uoluminibus non eſſe additum, omnis: ſed abſolute, ſpiritum legi. Quod ſi quis ratione ſuperatus in bonam partem acceperit ſpiritum & quæſierit: cur cum de ſpiritu ſancto dictum ſit, cum additamento legatur: Et omnis ſpiritus nõ eſt in eo? Sciat omnem ſpiritum diuerſas gratias intelligi ſpiritus ſancti, ut ſit ſenſus: Nihil

A Nihil in ſe gratiæ, nihil poterit habere uirtutis. Qđ quidem & iuxta Tropologiam magis intelligitur: quod in uniuerſis idolis hæreticorum & figmentis diaboli, nulla ſit gratia ſpiritus ſancti, ſed imaginem diuinitatis & pulchritudinem dogmatum præferre uideantur, cum in illis nihil ſpirans ſit & uitale. Dicamus & illud ne lectorem uideamur cælaſſe quod nouimus: ſpiritum & uentum apud Hebræos eodem appellari uocabulo, id eſt, רוּחַ: & pro ſenſu loci, uel ſpiritum accipi ſolere, uel uentum. Ergo & in hoc loco, ſpiritum uel pro uẽto accipere poſſumus, quod nihil ſpiret in idolis: uel p̃ anima quod ſimulachra inanimantia ſint. Quod aũt ſpiritus accipiatur C pro anima, manifeſte ſignificat ſaluatoris oratio: (Luc. 23. f) Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Neq; enim Ieſus aut peruerſum ſpiritum, quod cogitare quoq; nefas eſt: aut ſpiritum ſanctum qui & ipſe deus eſt, patri poterat commendare, & non potius animam ſuam, de qua dixerat: Triſtis eſt anima mea uſq; ad mortem: &, nemo poteſt eripere animam meam à me: ſed uoluntate mea depono animã meam, & ſponte mea rurſum aſſumo eam.

Commentarij primi in Habacuc prophetam finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN LIBRVM SECVNdum Habacuc ad Chromatium epiſcopum proœmium.

ALterum mi Chromati papa uenerabilis in Habacuc librum ſcribimus: proprium cantico eius opuſculum dedicantes: ſermonemq; Epicum & pſalterij, id eſt, lirico more compoſitum, totis uiribus aggredientes. Sibilet igitur excetra: & Sardanapalus inſultet, turpior uitijs quàm nomine: nos cœptum carpamus iter: & orationibus tuis, qui carnem uirtute ſuperaſti, manifeſtiſſimam de Chriſto prophetiam in octauo propheta, id eſt, in reſurrectionis dominicæ numero diſſeramus.

COMMENT. HIERONYMI IN LIB. SECVNDVM HABACVC.

B HEB. Oratio Habacuc prophetæ pro ignorationibus.
SEP. Oratio Habacuc prophetæ cum cantico. D

AQuila & Symmachus & quinta æditio, ſicut nos, pro ignorationibus tranſtulerunt: ſolus Theodotio ὑπὲρ τῶν ἑκουσιασμῶν, in eſt pro uoluntarijs & pro his qui ſponte delinquunt. Hoc propterea, ut intelligamus exceptis Lxx. nullum, orationem cum cantico trãſtuliſſe. Nam & in Hebraico habet עַל שִׁגְיֹנוֹת, quod dicitur, ἐπὶ ἀγνοημάτων, & nos tranſtulimus, pro ignorationibus. Eſt autem ſenſus: quia ſupra temere dixerat: Vſquequo domine clamabo, & non exaudies? uociferabor ad te uim patiens, & non ſaluabis? Ac deinde in ſecunda querimonia: Quare non reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces deuorante impio iuſtiorem ſe? Ad quod audierat: Scribe uiſum, & explana eum ſuper tabulas. Et poſt cætera: Ecce qui incredulus eſt, non erit recta anima eius in ſemetipſo: Iuſtus autem in fide ſua uiuet. Et didicerat uel Nabuchodonoſor, uel diabolum, uel antichriſtum poſitum in iudicio peccatorum, & fortem ad corripiendas gentes: nunc agit pœnitentiam, & plangit quod temere ſit locutus: petitq; ueniam, ut miſericordiam conſequatur, quia ignorans fecit. Vnde & Dauid: Delicta, inquit, iuuentutis meæ: & ignorantias meas ne memineris. (Pſal. 24. b) Sunt qui putent orationem eſſe prophetæ, ut in aduentu Chriſti error auferatur hominum, unde & prophetæ nomen ſit titulo prænotatum, quod prophetico ſpiritu oret tolli caliginem, & reddi lucem: auferri imaginem, & tribui ueritatem. Quod autẽ prophetia ſit: & totus cantici textus oſtendit, & maxime illa: In medio duorum animalium cognoſceris. Et: Cum appropinquauerint anni, notus eris. Et de iudicio: Cum turbata fuerit anima mea in ira, miſericordiæ recordaberis. Et rurſum de aduẽtu Chriſti: Deus à Theman ueniet, & ſanctus de monte umbroſo & condenſo. Necnon in futurum: Pauebunt tabernacula terræ Madian: & aſcendens ſuper equos tuos, & extendens extendes arcum tuum ſuper regna. Si autem aliquis quæſierit, quare ſolus Theodotio pro ſpontaneis tranſtulerit: poſſumus dicere: uel confeſſionem prophetæ, quod non aliqua neceſſitate, ſed ſponte peccauerit, male ſentiens de iudicio dei. Vel certe futuram gentium fidem demonſtrari, quod priorem errorem uoluntarie relinquentes, in eum credituræ ſint, qui in Cantico repromittitur. Legimus in pſalmo decimoſexto: Oratio Dauid, & in alio ſimiliter: Oratio Dauid. Et in octogeſimonono: Oratio Moyſi hominis dei. Et in centeſimoprimo: Oratio pauperis cum anxiatus fuerit, & coram dño effuderit precem ſuam: & ſicubi alibi nomen orationis infertur: attamen nullo loco cum Cantico legitur. Et neſcio, an decẽs ſit orare cũ Cantico: niſi forte iuxta Lxx. orare dicimus prophetam pro aduentu Chriſti: & hoc ipſum cum delectatione, & pſalmis & Cantico prophetare, ut & in eo quod oratio eſt, deprecetur patrem: & in eo quod canticum patris qui miſerit filium: & filij qui uenerit, laus dicatur. Hæc de titulo Cantici. Videamus nunc, quæ dicantur in Cantico.

Cap. III.

a HEB. DOminē audiui auditionem tuam & timui: domine opus tuum in medio annorum b uiuifica illud. In mbedio annorum notum facies. Cdum iratus fueris misericordiæ recordaberis.

Deus

DOmine audiui auditū tuū & timui: dn̄e cōsideraui opa tua et obstupui: in medio duorꝝ aīalium cognosceris. Cū appropinque c rit āni cognosceris. Cū ādue nerit tp̄s demōstraberis: cū turbata fuerit aīa mea in ira misericordiæ recordaberis.

Deus

E DOmine audiui auditionem tuam &c.) Pro eo quod nos & Aquila & Theodotio trāstulimus, uiuifica illud: Symmachus interpretatus est, reuiuifica illud. Qđ aūt Lxx. dixerunt, consideraui & obstupui; nec in Hebræo habeť, nec apud quēpiam aliorum interpretū, ut sublatis his quæ in Hebraico nō habētur, possit legi iuxta Lxx. Dn̄e opera tua: in medio duorum animalium cognosceris, qđ quia ἀδιανόητον uidebatur, superiora coniuncta sunt. Legiť autem in Hebræo יְהוָה: id est, domine: פָּעָלְךָ opus tuū: בְּקֶרֶב in medio: שָׁנִים annorum: חַיֵּיהוּ uiuifica illud. Hoc ꝓpterea ut quæ superflua sunt in Lxx. manifeste addita cognoscamus. Hebræi iuxta historiā hunc locū ita explanāt: Dn̄e audiui auditionē tuā & timui. Audiui, inquit, pœnas quas Nabuchodonosor & diabolo præparasti, in qbus dixisti ei: Væ qui multiplicat nō sua. Et secūdo: Væ qui cōgregat auariciam malā domui suæ. Et tertio: Væ qui ædificat
F ciuitatē in sanguinibus, & præparat urbē in iniquitate. Et quarto: Væ qui potū dat amico suo mittēs fel suū & inebriās. Et quinto: Væ qui dicit ligno, expergiscere: surge, lapidi tacenti. Et sicut timore perterrita sum, quod draco magnus tantis uulneribus cōfodiendus sit: sic deprecor dn̄e, ut quod promisisti expleas, & finito tempore reddas Christū tuum. Tu enim dixisti: quia adhuc uisus ꝓcul & apparebit in fine & nō mentietur. Viuifica ergo quod pollicitus es: hoc est, tuum imple promissum: nō moriatur irritus sermo tuus, sed opere cōpleatur. Quod quidem iuxta nos, & de resurrectione saluatoris intelligi potest: ut ille qui pro nobis mortuus est, consurgat à mortuis & uiuificetur. Iuxta Lxx. autē multo alter est sensus, & debemus etiā uulgatæ æditionis explanationē ponere. Dn̄e audiui in scripturis sermonem tuū & timui dante te mihi auriculam, iuxta
Esa.50.b illud ꝙ loquitur Esaias: Addidit mihi auriculam ad audiēdū: ita audiui ut tu uis audiri sermonē tuū: Et opera tua diligentius cōtēplatus: ne mihi diceretur: opera aūt dn̄i nō respiciunt, & opera manuum eius non cōsiderāt: ex creaturis intellexi creatorē: & per singula quæ fecisti & quæ quotidie operaris in uniuerso mundo, totus obstupui, & sensu humanitatis amisso, in sanctam amentiā sum cōuersus. Vel certe admiratione turbatus, in laudes tuas trepidus erūpo, dicēs: In medio duorū animalium cognosceris: quod multi putant de filio intelligi & de spiritu sancto, eo qđ pater per filiū intelligať & spiritū. Quæ
Esa.6.a quidē & duo seraphim in Esaia, & duo cherubim,
Exod.25.b scribi iterpretātur in Exodo: quæ cōtra se respiciūt,

G & in medio habent oraculum, & in Esaia: uelantia caput & pedes dn̄i in præsenti tantū seculo uolent, Esa.6.a & alter ad alterum mysterium inclament trinitatis: & mittatur unus de seraphim, quod interpretatur ardens, & ueniat in terram & mundet prophetæ labia, & dicat: Ignem Luc.12.f ueni mittere super terram, et quē uolo ut ardeat. Hoc æstimant alij, & ad hāc interpretationem multis scripturarū utūtur testimonijs. Porrò simplex interpretatio, & opinio uulgi de saluatore ītelligit: quod īter duos latrones crucifixus agnitus sit. Qui aūt melius: hoc dicunt, quod in prima ecclesia quæ de circuncisione fuit & de præputio congregata, duobus populis se hinc inde cingētibus intellectus sit saluator & creditus. Sunt qui duo animalia, duo intelligant testamēta, nouum & uetus, quæ uere animātia sint atq; uitalia quæ spirent, & in quorū medio dn̄s cognoscatur. b ¶ In medio annorū notū facies.) Cū uenerit, inquit, tēpus & opere promissa cōpleueris, monstrabis uera esse quæ pollicitus es: Siue cū ap- H propinquauerit consummatio, & in extrema hora ad destruenda peccata uenerit filius tuus, manifestius cognosceris. Sequitur. c ¶ Cū aduenerit tēpus &c. fuerit anima &c.) Qđ exceptis Lxx. nec in Hebraico, nec apud quēq; aliorū habeť interpretū. Et est sensus. Cū uenerit tēpus, de quo dicitur: Tē- Esa.49. pore acceptabili exaudiui te: tēpus aduētus dn̄i Iesu Christi: tunc ò deus pater cognoscetur nomē tuū, quod ante occultū fuit hominibus, de quo dicit dominus in euangelio: Pater reuelaui nomē tuū homi- Ioan.17. nibus. Quod aūt infertur: Cū turbata fuerit anima mea: Apud Lxx. interpretū æditionē, cū posteriori bus copulať, ut possit legi: Cū turbata fuerit anima mea in ira, & hucusq; distinctio: deinceps inferatur: misericordiæ recordaberis, qđ scilicet ꝓphetę sufficiat ꝓ pœna sola cōturbatio: & ad irā dei aīa illius cōturbata, nequaq; inferať suppliciū, sed irā excludat misericordia. Habet & ira dei mēsuras, quātū & quāto tēpore, & ob quas causas, & qbus inferatur, iuxta illud ꝙ scriptū est: Cibabis nos pane lachry- Psal.79. marū: & potabis nos lachrymis in mēsura. Quod si ꝓpheta turbatur ad irā dei, & quia turbatus est impatrat misericordiā: quid nos sperare, imò timere debemus: quorum omnia opera dei digna sunt ira. Quod autē sequitur iuxta Hebraicū. d ¶ Cū iratus fueris, misericordiæ &c.) Non debemus putare obliuisci deū, & post irā suæ misericordiæ recordari, sed quòd nos eū in pœna positi putemus obliuisci, iuxta illud: Vsq; quo dn̄e obliuisceris me in fi- Psal.12. nem? Nā & si quando tētationibus, quasi fluctibus

operimur

a HEB. Deus ab austro ueniet: & sanctus de monte b Pharan. Semper. Opbēruit cœlos gloria eius, & laudis eius plena est terra. Splendor eius ut lux erit: cornua in manibus eius. Ibi abscondita est fortitudo eius.

Ante

SEP. Deus à Theman ueniet: & sāctus de mōte umbroso & cōdēso. Diapsalma. Operuit cœlos uirtus eius, & laudis eius plena est terra, et splēdor eius q̄si lux erit: cornua ī manibus eius: & posuit dilectionē robustā fortitudinis suæ.

Ante

A operimur, & rapida dæmonum aduersus nos procella desæuit, uelut ad dormientē loquimur: Exurge, quid dormitas domine? Simulq; dei cerne clemētiam: non dixit, cum intuleris supplicia misericordiæ recordaberis: sed cum iratus fueris. Qui autem irascitur: interdum nō percutit, sed tātummodo comminatur, qđ & Apostolus sentiens ait:
Roma.1.b Reuelatur eñ ira dei de cœlo super omnem impietatē & iniquitatem hominum. Vbi autē reuelatur, nō infertur, non percutit: sed reuelať ut terreat, & territis non inferať. a ¶ Deus ab austro ueniet: & sanct. &c.) Et Aquila & Symmachus, & quinta æditio ipsum Hebraicū posuerunt תֵּימָן, solus Theodotio quid significaret Theman interpretatus est, dicēs: אֱלוֹהַּ, ab austro ueniet, & sanctus de monte Pharan, in finem. Ex quo intelligimus à solis Lxx. positum ἐξ ὄρους κατασκίου δασέος, id est, de monte umbroso & cōdenso. Sed & hoc quod Lxx. trāstulerunt διάψαλμα, & nos posuimus, semper: Symmachus interpretatus est εἰς τὸν αἰῶνα, id est, in æternum: Theodotio
B εἰς τέλος, id est, in finem: Quinta æditio ipsum Hebraicum סֶלָה. Deus ergo ab austro ueniet, id est, à meridie, à clara luce, & ab his qui appellantur filij
Canti.4.d dierum. Vnde & in Canticocanticorum: aquilonē
Ibid.1.b sponsus abigit & austrum uocat, dicens: Exurge Aquilo & ueni Auster: perfla hortum meum, & fluant aromata mea. Deus semper in meridie est.
Gene.18.a Vbi, inqt, pascis ubi cubas? in meridie. Et ad Abra-
& 43.g ham quando erat sub quercu, non uenit deus nisi in meridie. Et Ioseph qui in typo præcessit saluatoris: conuiuium fratribus facit meridie. Agnitio ergo dei patris his qui digni sunt, uenit in pleno lumine. Et agnitio sancti, id est, filij dei, uenit de monte umbroso & condenso. Mons umbrosus atque condensus: uel ipse pater intelligitur, plenus uirtutibus omniq; sapientia, & maiestate sua cuncta protegēs, & extendens alas, & cōfouens pullos suos. Vel certe paradisus & cœlestia plena angelis, plena uirtutibus, plena arboribus uberrimis. Atque utinam & mihi contingat ut ad uocem meam & ad expositionem, deus ueniat in claro lumine, & filius eius, de
Leuit.19.a quo scriptum est: Sancti estote quoniam ego san-
& 20.b ctus sum, de sublimitate eloquij umbrosi & condensi & scripturarum testimonijs hincinde contexti, & patre simul filióque ueniente, fiat eorum auditor habitaculum, & compleatur scriptura, dicēs:
Ioan.14.c Ego & pater meus ueniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Sed quia pro monte umbroso, & condenso in Hebræo scriptum est, mons פָּארָן, & Pharan interpretatur os uidentis: pulchre

C iuxta interpretationem nostram, de eruditi sermone uiri uenit noticia filij, & non qualicunq; sermone: sed de eo q plenus est lumine: plenus oculis, ut manifestus & purus ad aures audientium deferatur. Quod autem ait: de monte, sublimia dogmata intellige. Audiui ego Hebræū istū locū ita differere. Quod Bethlehem sita sit ad austrum in qua natus est dn̄s atq; saluator, & ipsum esse de quo nūc dicatur: Dn̄s ab austro ueniet, hoc est, nascetur in Bethlehem & inde cōsurget. Et quia ipse q natus est in Bethlehem, legem quondam dedit in monte Sinai: ipse est sanctus qui uenit de mōte Pharan: Pharan quippe uicinus est locus monti Sina. Et quod infertur, diapsalma, id est, semper, habere sensum, ipse qui natus est in Bethlehem: & qui in Sina, id est, in monte Pharan, legem dedit: semper in uniuersis beneficijs, prę teritis & præsentibus & futuris autor est & largitor. De diapsalmate, quod Hebraice dicitur סֶלָה: in psalterio plenius disputatū est. Simulq; cerne iuxta Lxx. quod diapsalma non ponatur nisi in psalterio & in præsenti loco: Ex quo intelligimus recte à
D Lxx. orationis canticū prænotatū. b ¶ Operuit cœlos gloria eius &c.) Pro eo quod Lxx. interpretati sunt, & posuit dilectionē robustam fortitudinis suę, & nos diximus: ibi abscōdita est fortitudo eius: Aquila trāstulit: Et posuit abscōsionē fortitudinis suæ: Symmachus, & posuit absconditā fortitudinē suā: solus Theodotio nostræ translationi cōgruens ait. Et ibi absconsio fortitudinis eius: Verbū enim שָׁם pro qualitate loci, & posuit intelligiť, & ibi: magisq; in præsenti loco ibi legendū est ꝙ posuit, ut sit sensus & ordo sententiæ: Cornua in manibus eius, & subaudiatur, ibi, id est, in cornibus abscondita est fortitudo eius. Manifestum est autē iuxta Hebrai- Luc.2.b cū, quod in aduentu Christi cuncta repleta sint glo ria, secundum illud quod in euangelio dicitur: Glo- Psal.147.a ria in excelsis deo, & in terra pax hominibus bonæ Psal.8.a uoluntatis. Et alibi: Pacem fecit in cœlis & in terra per sanguinem crucis, & sedit in dextera magnitudinis: uelociter eñ currit sermo eius. Et alibi: Dn̄e dn̄s noster, ꝙ admirabile est nomen tuū in uniuersa terra. Et rursum in psalmo decimooctauo: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Splendor quoq; eius, quasi sol iusticiæ clara luce radiauit, & cornua in manibus eius, uexilla & trophæa crucis, & in ipsis cornibus abscondita est fortitudo eius. Cum enim esset in forma dei, non rapinā arbitratus est æqualē se esse Philip.2.a deo: sed exinaniuit se, formam serui accipiēs: factus est obediens patri usq; ad mortē, mortē aūt crucis.

E In cruce ergo pauliſper abſcondita eſt fortitudo Matth.26.d eius, quādo dicebat ad patrē. Triſtis eſt anima mea Luc.23.f uſq; ad mortem. Et, pater ſi poſſibile eſt trāſeat iſte calix à me. Et in ipſa cruce: Pater in manus tuas cōmēdo ſpiritum meū. Porrò iuxta Lxx. in eo quod dictū eſt: Operuit cœlos uirtus eius: noſſe debemus minus eſſe quod operitur ab eo, quā qđ operit: ſi tamen totum operiatur, & nō ex parte quod opertū eſt. Cū ergo uirtus dei operiat cœlos, maior eſt cœlis uirtus eius, quia operiuntur cœli. Cœlos autē eos eſſe qui portent imaginem ſupercœleſtis, & qui enarrēt gloriam dei, crebro legimus. Virtutē quoq; dei do- 1.Cor.1.d minum ſaluatorē, Apoſtolus probat: Chriſtus dei uirtus, & dei ſapientia. Hæc uirtus omnium ſpiritualium uirtutum quaſi mater eſt: Verbi gratia: appellatur uirtus, ſapientia, fortitudo, iuſticia, temperantia, ueritas, ſanctitas, redemptio. Chriſtus autē factus eſt nobis à deo ſapientia, & iuſticia, & ſanctificatio, & redemptio. Hæ igitur ſpeciales uirtutes, in quibus Chriſtus oſtenditur, ſecundū profectum eorum qui eum uel ſapientiam recipiunt, uel fortitudinem, uel iuſticiam, & cætera huiuſcemodi: continentur in generali uirtute dei: hoc eſt in domino ſaluatore: atq; in hunc modum & de terra intelligi- F mus: quod qui primimum propter imaginem ter- Gene.3.d reni terra uocabātur, & dicebatur ad eos: Terra es, & in terram ibis: in aduentu ſaluatoris laude domini repleantur. Cum autem & cœli uirtute dei operti fuerint: protecti uidelicet & ex omni parte ueſtiti, & uniuerſa terra repleta laude dei: tunc ſplendor eius ut lux erit. Imaginem autem dei & ſplendorem gloriæ eius, eſſe deum ſaluatorem, Apoſtolus non Hebr.1.a tacet: Qui poſtq; nobis apparuit ſplēdor glorię dei, reuerſus eſt ad priſtinam maieſtatem. Et ſi enim noueramus Chriſtum ſecundum carnem: ſed iam nō nouimus eum iuxta carnem, uerum iuxta ſpiritū: Ioan.1. Quia quod factum eſt, in ipſo uita erat, & uita erat lux hominum, quod & manifeſtius in euāgelio ſaluator oſtendens ait: Pater glorifica me gloria quā Ioan.17.a habui apud te prius quàm mundus fieret: ut poſt aſcenſionem ad cœlos, ſit ſplendor quod lux, hoc eſt, id accipiat filius eſſe quod pater eſt. Quod autē ſequit̄: Cornua in manibus eius: moris eſt ſcripturarum, ut ſemper cornua pro regnis ponant. Nam 1.Reg.2.a & illud quod Anna loquitur in primo regnorum libro: Exaltauit cornu Chriſti ſui, magnificentiam Dani.7.b regni ſaluatoris ſignificat. Et in Daniele, decem cornua, decem regna demonſtrant. Sic autem nunc dicitur: Cornua in manibus eius, quomodo & alibi Prouer.21.a ſcriptum legimus: Cor regis in manu dei, pro eo quod eſt, mens & principale cordis uiri ſancti, qui pergit ad regna cœlorum, qui adhuc poſitus in terra regnat corpori abſq; peccatis, non uagatur extrinſecus, ſed in dei tutela ſitus eſt. Quia uero & in Hebræo, & in cæteris æditionibus, non habet ſcri-

a HEB. Antē faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius.

Stetit

SEP. Ante faciem eius ibit uerbum, & egredietur in campum poſt pedes eius.

Stetit

ptum, cornua in manibus eius: ſed in manu eius, G quod dicitur ידו manum dei fortem atque robuſtam intelligamus filiū eius. Et in hac manu omnia regna cœlorum: eorumq; qui ad cœlos nitunt̄ aſcēdere, poſita eſſe dicamus: quod & Eſaias ſonat, dicens: Vinea facta Eſa.5.a eſt dilecto in cornu, in loco uberi: pro eo quod eſt in regno. Ob hāc puto cauſam nullum cornutum animal inter immunda poni in Leuitico, & idipſum ſignificare unicornem in pſalmis, ſi- Pſal.49.c & 91.b ue ῥινοκερότα, & illud: In te inimicos noſtros uentilabimus cornu. Pſal.43.b Quod autem iuxta Septuaginta legimus, & poſuit dilectionem fortem uirtutis ſuæ: etiā hoc de Chriſto intelligendum eſt: quod deus pater idcirco cooperuit cœlos uirtute ſua, & terram repleuerit laude, & ſplendorem ſuum fecerit eſſe ut lumen, & regnum poſuerit in manu filij ſui, ut faceret dilectum ſuū ab hominibus diligi, & diligi non leuiter, ſed uehementer & fortiter, ut qui eum fortiter dilexiſſent & hærerent in dilectione eius: nemo tolleret eos de manu illius. Econtrario diabolus facit amare nos mundum, & pro dilectione uirtutis diligere uitia, & non leuiter, ſed fortiter, ita ut de nobis poſſit dici: Et poſuit diabolus dilectionē fortem uitiorum ſuorum. a ¶ Ante faciem eius ibit &c.) Pro eo quod nos tranſtulimus mortem, in H Hebræo tres literæ poſitæ ſunt, ד ב ר, abſq; ulla uocali: quæ ſi legantur דָּבָר uerbum ſignificant: ſi דֶּבֶר peſtem, quæ Græce dicitur λοιμός. Deniq; & Aquila ita interpretatus eſt: Ante faciem eius ibit peſtis: Symmachus: Ante faciē eius pręcedet mors: Quinta æditio: Ante faciem eius ambulabit mors: Soli Septuaginta & Theodotio, ſermonē pro morte interpretati ſunt. Nec non in conſequenti uerſiculo, ubi diximus: Egredietur diabolus ante pedes eius, & Lxx. aliter tranſtulerunt, iuxta quos poſtea diſputabimus. Aquila pro diabolo tranſtulit uolatile: Symmachus autē & Theodotio, & quinta æditio, uolucrem, quod Hebraice dicitur רֶשֶׁף. Tradunt autem Hebræi: quomodo in euangelio, princeps dæmonum dicitur eſſe Beelzebub: ita Reſeph Matth.12 dæmonis eſſe nomen: qui principatum teneat inter alios. Et propter nimiam uelocitatem atque in diuerſa diſcurſum, auis & uolatile nūcupet̄: Ipſumq; eſſe qui in paradiſo ſub figura ſerpentis mulieri ſit locutus, & ex maledictione qua à deo condemnatus eſt accepiſſe nomen: Siquidem Reſeph: reptans uentre interpretatur. Hoc eſt ergo quod dicitur: ſtatim cū uenerit dominus & in Iordane fuerit baptizatus: & ad columbæ deſcenſum uox patris intonuerit: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui: exeunti de aquis occurrit diabolus: & Matth.3.d ante pedes illius ſtabat mors, & coluber antiquus, qui quadraginta diebus tētauit eum in ſolitudine. Si autem iuxta Lxx. legerimus (ante faciem eius ibit uerbū, & egredietur in cāpos poſt pedes eius)

hoc

A hoc ſignificat, quod ſermo dei ante uiſitaionem eius, quæ nunc allegorice facies dicitur, præcedat & præparet corda credentium: ut praua in rectum, & inæqualia ſternat in planum. Et auditoris anima quaſi confectus ager, ſementem poſſit recipere ſpiritualem. a ¶ Stetit & mēſus eſt terram: aſpexit & diſſoluit gentes &c.) Stans ſaluator & cuncta perſpiciēs, & oculo ſuo uniuerſitatem mundi metiens: gentium multitudinē diſſipauit: quibus diſſipatis & diſſolutis, contriti ſunt montes huius ſeculi: & & incuruati ſunt colles huius mundi. Sunt enim & alij montes & colles, quos ſalit & tranſilit ſponſus Canti.2.b in Canticocanticorum, de quibus & in ſecūdo gra- Pſal.120.a duum pſalmo dicitur: Leuaui oculos meos in montes: unde ueniat auxilium mihi. Mōtes autem ſeculi ipſi ſunt qui & montes tenebroſi, de quibus Hie- Hiere.31.b remias præcepit: ne impingantur pedes noſtri ſu- 1.Reg.22.c per eos. Iſti ſunt colles in q̄bus regnabat Saul, quan- גבעה do interficiebat ſacrdotes dei: Gabaa quippe collis B interpretatur. Et eleganter incuruati ſunt, inquit, colles mundi. Ante aduētum quippe ſaluatoris erecta ceruice gradiebantur, & ſuperbiam eorum humiliare nemo poterat. Contriti autem ſunt & incuruati ab itineribus æternitatis eius, id eſt, dei: quia æternitas illius ad nos uenire dignata eſt, ſiue quod ſemper à principio mundi uſq; ad incarnationem ſuam uenerit ad ſanctos, & factus ſit in ſingulorum manus ſermo dei: atq; in uniuerſis uincentibus ipſe ſuperarit, & æternum eius iter incuruauerit: colles monteſq; contriuerit. Hæc per metaphoram iuxta Hebraicum dicta ſint. Porrò ſecundum Septuaginta poſtquàm faciem dei ſermo præceſſerit, & egreſſus fuerit in plana: deus pater uenit illuc, ubi ei ad ſermonem ſuum regio præparata eſt: & uenit poſt pedes ſermonis ſui, & ſtat: nunquàm ante præcedens, ſed ſemper expectās, ut ille ſibi muniat uiam. Vbi autem ſteterit iuxta pedes ſermonis ſui: ibi ſtatim terra, opera uidelicet carnis, & corporum nō ualentia ſuſtinere dei præſentiam cōmouentur: Cūq; commota fuerint: uirtus ſermonis & præſentia dei reſpicit cunctas animæ gentes: quas cogitationes & multiplices in diuerſas ſententias poſſumus intelligere, quæ ilico diſſoluūtur ac tabeſcunt: Si quid etiam aduerſum ſcientiam dei ſe exaltauerat in terra, & ſenſum occupauerat audientis: hoc præcedente ſermone, & aduentu dei confringetur atque conteritur. Montibus autem confractis contritiſq; ad aſpectum dei, colles liquido conſumentur, & redigentur ad nihilum. Non enim ſunt montes dei ſed montes ſeculi. Sempiternum enim iter dei reſpi-

a HEB. Stētit & menſus eſt terram: aſpexit & diſſoluit gentes, & contriti ſunt montes ſeculi: incuruati ſunt colles mundi, ab itineribus æternitatis eius. b Prō iniquitate uidi tentoria Aethiopiæ: turbabuntur pelles terræ Madian.

Nun

SEP. Stetit & cōmota eſt terra: Aſpexit & diſtabuerunt gentes: contriti ſunt montes uiolentia: tabuerunt colles ſeculi itineris ſempiterni eius. Pro laboribus uidi tabernacula Aethiopū: pauebunt & tabernacula terræ Madian.

Nūquid

ciens ad quæ ſuus ſermo præcedit: & ea collibus ſe- C culi, conſumet & deſtruet eos. Poſſunt autem montes & dæmones intelligi, qui uerſantur in hæreticis: & eleuant ſe contra ſcientiam dei: colles quoq; aliæ dæmonum fortitudines, quę faciunt homines, corporum pulchritudinem, dignitates, diuitias, nobilitatem generis, cæteraq; mundi bona admirari. Licet uidere poſt aduentum ſermonis dei, & dei patris præſentiam: quomodo humanę animę commoueantur, et omne quod terrenum eſt diſſoluatur, & cogitationes priſtinæ redigātur ad nihilum. Tunc deſtruuntur dæmones, tūc ſeculi altitudines ad nihilum deducuntur, & omnes hæretici, quorū ſcientia, quæ primum tumebat ad dei ſermonis aduentum humiliatur, conteritur atque conſumitur. Et quod prius pulchrum & maximum uidebatur, quaſi deſpectum abijcitur & paruū. Et hoc fit propter aduētum dei & hoſpitium Chriſti, iuxta quod alibi ſcriptum eſt: Inhabitabo in eis, & inambulabo, Leuit.26.b & ero deus eorum, & ipſi erunt mihi populus. D b ¶ Pro iniquitate uidi tentoria Aethiopiæ: turbabūtur &c.) Aethiopes tetri & amantes tenebras, & ab omni luce alieni: qui draconis carne ueſcuntur, de quo ſcriptum eſt: Dediſti eum eſcam popu- Pſal.73.c lis Aethiopibus: dæmones intelliguntur: quorū fit tabernaculum quicunq; in hoc ſeculo propter honores & diuitias laborarit: quod ſignificanter ſub uno uerbo iniquitatis oſtenditur, omnis enim diues, aut iniquus, aut hæres iniqui eſt. Vide homines maria tranſire: ante potentum excubare fores: pati omnia quæ ſeruorum conditio uix patitur: ut diuitias congregent, ut aliquam accipiant dignitatem: Et poſtquàm hoc fuerint conſecuti, tradere ſe luxuriæ & uoluptatibus & omni iniquitati: ut qđ auaricia cōgregauit, luxuria cōſumat. Iſti ergo pro laboribus ſuis efficiuntur hoſpitium dæmonum, & qui templū dei eſſe debebant, fiunt tabernaculum Aethiopū. Sed & hoc quod ſequitur: Turbabūtur pelles terræ Madian: ſiue pauebunt & tabernacula terræ Madian: eoſdē intellige tabernacula Aethiopū & tabernacula terrę Madiā. Poſtquàm em̄ ditati fuerint, & p̄ fas ac nefas ad altiſſimū gradū cōſcenderint, tūc cōſcientia peccatorū ſuorū, ſemper mortē, ſemper iudicium formidabunt, & ad leuem febriculam, quaſi latrones in carcere: ita de æternis ſupplicijs ſuſpirabunt. Madian autem in lingua noſtra ſo- מדין nat, ex iudicio: id eſt, in condemnationem, & oſtenditur quod metu iudicij æternarúmque pœnarum ſemper in formidine ſint: & cruciatus quos ſentiunt ſe mereri, pauore quotidiano ſuſtineant.

Nunquid

E a ¶ Nunquid in fluminibus &c.) Vbi Lxx, diapſalma: & Aquila, ſemper: cæteri ut ſupra ſimiliter tranſtulerunt. Et quia ad tropologicam interpretationem feſtinat oratio: breuiter ſecundum literam ſenſum capituli comprehendens, pergam ad reliqua. Sicut Iordanem & mare ſiccaſti rubrũ pro nobis dimicans: non enim fluminibus & mari iratus es, aut quicꝗ inſenſibilia offenſiõis cõtrahere potuerũt: ita nũc quadrigas conſcendens tuas, arcũꝗ corripiens, ſalutem dabis populo tuo, & iuramenta quæ iuraſti

a HEB. Nũnquid in fluminibus iratus es domine: aut in fluminibus furor tuus: uel in mari indignatio tua? qui aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio. Suſcitans ſuſcitabis arcum tuũ: iuramenta tribubus quæ locutus es. Semper. Fluui

SEP. Nunquid in fluminibus iratus es domine: aut in fluminibus furor tuus: uel in mari impetus tuus? Qui aſcendes ſuper equos tuos: & equitatio tua ſalus: intendens extendes arcum tuum ſuper ſceptra, dicit dominus. Diapſalma. fluuijs

patribus noſtris, & tribubus explebis in ſempiternum. Quod aũt dicit. Nunquid in fluminibus iratus es dñe, aut in fluminibus furor tuus, uel in mari impetus tuus: dicit ambigue, & interrogãtis magis eloquio ꝗ probãtis. Sunt ẽm & bona flumina, ſunt & mala. Eſt mare peſſimũ, & eſt mare optimum. Bonorũ fluminũ illud exẽplũ eſt: *Pſal. 45.a* Fluminis impetus lætificat ciuitatẽ dei: Et quod qui de aqua dñi biberit: *Ioan. 4.b* F fluent de uentre eius flumina aquæ ſalientis in uitã æternam. Malorꝫ illud quod Pharao loquit̃ in Ezechiel: *Ezech. 29.a* Mea ſunt flumina, & ego feci illa: in ꝗbus draco habitat: & multa his ſimilia. Quod autẽ mare in bonam partẽ accipiatur: pſalmus uiceſimus tertius teſtimonio eſt, in quo Tropologice de eccleſia dicitur, ἡ οἰκουμένη, id eſt, orbis terrarum: Dñi eſt terra & plenitudo eius: orbis terrarũ, & omnes qui habitãt in eo, ipſe ſuper mare fundauit eum, & ſuper flumina præparauit illum, id eſt, orbem. Quod aũt à dño fundatur ſuper flumina, & præparatur ſuper mare: utiꝗ in bonam partẽ accipitur. Necnon & illud qđ de uinea dicitur quæ translata eſt de Aegypto: *Pſal. 79.b* Extendiſti propagines eius: uſꝗ ad mare, & uſꝗ ad flumina flagella eius: uſꝗ ad mare, puto quod in bonã partem poſſit accipi. Et dicimus uerba diuina quæ manifeſtiora ſunt & quaſi potũ ſitientibus præbẽt, hæc dici flumina. Ea autẽ quæ plena ſunt ſacramentis, & in profundo poſita, de quibus dicit Apoſtolus, *Roma. 11.d* O profundum ſapientiæ & ſcientiæ dei. Et propheta conſonat: De profundis clamaui ad te domine: *Pſal. 129.a* mare in ſcripturis appellari. Hoc de eo qđ poſſit & mare in meliori parte ſentiri. Quod autem accipiatur & in contrario, multa teſtimonia ſunt, de quibus illud in pſalmis eſt: *Pſal. 103.c* Hoc mare magnum & ſpacioſum: ibi naues pertranſibunt: animalia parua cũ magnis: Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei. Et de euangelio quando ſaluator increpauit uentos & mare, & dixit ei: *Mar. 4.d* Tace & obmuteſce. Quod enim increpatur malum eſt, iuxta illud Zachariæ: *Zach. 3.a* increpet dominus in te diabole. Et ad Timotheum: *2. Timo. 4.a*

argue, conſolare, & increpa. Propheta itaque ſciſcitante: G Nunquid in fluminibus iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus, uel in mari impetus tuus? nos dicamus, ſi Aegypti flumina ſunt, & mare rubrum atque ſanguineum: iraſcitur dominus & percutit ea, & toto impetu fertur in gurgites, eleuantes ſe contra ſcientiam dei. Vnde mare uidit & fugit, *Pſal. 113.a* præſentiam dei ferre non ſuſtinens: Et Iordanis reuerſus eſt retrorſum, cedens gloriæ populi trãſeuntis, qui & ab Helia ſcinditur & ab Heliſeo. Vt autem manifeſtius loquar, hæreticorum eloquentiam quæ contra ueritatem & eccleſiam fluit, intellige flumina quibus iraſcitur dominus. Animas uero eorum circunferuntur omni uento doctrinæ: & ſemper malicia fluctuant, & falſis gurgitibus obruuntur, animaduerte mare: ſuper quod impetus domini fit: ut ſentiat eius aduentum, & ſciat quibus terminis & obice concludatur, & audiat: In te conterentur fluctus tui. Quod ſi bona ſunt flumina & bonum mare: H lauatur in illis Ieſus, & eccleſiã ſuam ſuper huiuſcemodi mare collocat. Poſt hæc ſequitur: Qui aſcendes ſuper equos tuos, & equitatio tua ſalus. Quæro equos ſuper quos aſcendat dominus: & puto non eſſe alios niſi ſanctorum animas: ſuper quas aſcendit ſermo diuinus: ut & ipſas ſaluet, & alios per eas. Ponamus equorum exempla: Spõſus loquitur in Cãticocanticorum: *Canti. 1.a* Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te proxima mea. Non quod Chriſtus eccleſiam uel ſermo dei animam quam ſponſam ſuam uocat, quadrigis comparet Pharaonis: ſed quod omnis anima quamuis ſancta ſit atque perfecta ad deum comparata, quaſi currus Pharaonis ſit, & iumentum. Vnde & Moyſes loquitur ad dominum: *Exod. 4.c* Ego autem ſum ἄλογος: *Pſal. 72.* id eſt, irrationalis. Et Dauid: Vt iumentum factus ſum apud te. Non quod abſolute iumentum ſit: ſed quod apud deum iumentum ſit. His equis illi contrarij ſunt quos habet Pharao, & de quibus dicitur: *Exod. 15.a* Equum & aſcenſorem proiecit in mare: huiuſcemodi equitatio non ſalus eſt, ſed perditio. Quæramus & alios equos, quibus aſcendit dominus: In quarto Regnorum libris legimus ſurrexiſſe mane miniſtrum Heliſei, *4. Reg. 6.* & egreſſum uidiſſe exercitum ambientem ciuitatis muros, & equos & currus. Et poſtquàm ad preces prophetæ aperti ſunt oculi eius: Aſpexit, inquit, & ecce mons plenus equis, & quadrigæ igneæ in circuitu Heliſei. Diligenter attende quod equi uideantur & currus, & tamen in tantis milibus equorum & curruum nul

lus

A lus aſcenſor: horum equorum ille erat auriga & ille rector, de quo pſalmiſta canit: *Pſal. 79.a* Qui ſedes ſuper cherubim oſtendere. *4. Reg. 2.b* Talibus equis, taliꝗ curru & Helias raptus ad cœlum eſt. *Zach. 1.b* Si quis autem de Zacharia uult diſcere qui ſint equi rufi; & qui nigri, & qui uarij, & qui albi egredientes de myrthetis, & de montibus in profundo poſitis, ſiue ut in

a SEP. Flũuios ſcindes terræ. b Viderũnt te &

fluuijs ſcindetur terra. Videbũt

Lxx. ſcriptum eſt æreis: In ipſo propheta, ſi dominus uitæ ſpacium dederit, conabimur explanare. Vidit & Ioannes equos candidos, & ſeſſores eorũ: *Apoc. 6.a* è quibus corpora in gloria reſurgentium puto eſſe equos candidos: ſeſſores autem ſanctorum animas. Si quis uero peccator eſt & mei ſimilis: ſedebit in equo nigro, & dicitur de eo: *Pſal. 75.b* Dormitauerunt omnes qui aſcenderunt equos. *Ibid. 32.d* De talibus equis ſcriptum eſt: *Gala. 5.c* Fallax equus ad ſalutem: Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſapientia eius inimica eſt deo. Hoc dictum ſit de his qui corpora diligunt, & in nigris ſedent equis. Nos autem animas noſtras in equos, & in currus domini pręparemus: qui aſcendit in Paulo, aſcendit in Petro: & in huiuſcemodi curribus equitans, totum luſtrauit orbem. Intendens quoꝗ arcum ſiue ſagittas ſuas, ſceptra, id eſt, regna aduerſum quæ Hieremias miſſus eſt, eradicauit, deſtruxit & perdidit: *Hier. 18.a* fecitꝗ ut non regnaret peccatum in mortali noſtro corpore. B Sceptra autem, id eſt regna diaboli quæ oſtendit & domino, intellige diuerſa peccata, auariciam, luxuriã, iracundiam, detractionem, furta, periuria: aduerſum quæ ſermo dei ſedens in equis, & in curribus ſuis intendit fulgoris ſui contorta ſpicula: & interim non emittit: ut qui ad extentum arcum territus fuerit, emiſſionem non ſentiat ſagittarum. Et hoc facit ſemper: quod Aquila interpretatus eſt, pro diapſalmate. Semper enim ſedit in ſanctis ſuis: ſemper armatus eſt. Et acutas ſagittas in linguis eorum præparans equitat, & huc illucꝗ diſcurrit in orbis ſalutẽ. a ¶ Fluuios ſcindes terræ &c.) Quia ſuſcitauit dominus arcum ſuum: ut tribubus iuramenta redderet quæ locutus eſt: Conſequenter dicitur: fluuios ſcindes terræ, id eſt reges terræ aduerſum tuum populum dimicantes, diuides atque diſperges. Iuxta Lxx. autem, qui dixerunt: Fluuijs ſcindetur terra: primum ponamus exemplum: ut hoc quaſi gradu ad altiora ueniamus. Legimus in his qui de mirabilibus confecerunt uolumina, & qui olympiadas Græciæ ad noſtrûm uſque memoriam perduxerunt, exponentes quid in ſingulis annis noui acciderit in mundo: quod inter cætera terræmotu eruperint flumina, quæ ante non fuerant: & rurſum alia abſorpta ſint & peſſum ierint: quod ſcilicet omnes terrarum uenæ, quaſi in humano corpore ſanguinem, ita in ſe habeant latentes aquas, quæ terræ concuſſione rumpantur, & manent flumina. Hoc ſi intelligamus, uideamus animam humanam habere in ſe naturaliter aquas &

fluuios, & per ſecordiam noſtram eos eſſe abſconditos, & non fluere. C Cum autem ad prædicationem ſermonis dei concuſſa fuerint, & de priori ſtatu mota, tunc erumpere quod latebat, & in refectionem potantium fluere. Hoc ipſum reor & illud ſignificare in Geneſi quod fodiuntur putei à ſeruis Iſaac, *Gene. 26.c* quos ab Abraham factos Philiſtijm terra obruerant. Quamdiu uiuit Abraham, putei illius non clauduntur: illo autem mortuo, & puteis obturatis: ſi ſerui fodiant contradicunt Philiſtijm & iurgium eſt. Si uero ipſe ueniat Iſaac & fodiat puteum, & inueniet aquam, Philiſtim non ualent contradicere. Vide Petrum & Paulum, & de puteis Chriſti fluuijsꝗ non ambiges. Cerne omnes apoſtolos: & iam non quatuor flumina: ſed duodecim fluuios intelliges exire de paradiſo ſcripturarum. Iſti fluuij antequàm terra cõmoueretur latebant: Et cum eſſent in terræ uenis, ſitientibus pocula non præbebant. Poſtꝗ uero ad aduentum Chriſti orbis, & omnis terra concuſſa eſt: ſubito proruperunt, tunc completum eſt: Poſuit flumina in deſertum: & exitus aquarum in ſitim: terram fructiferam in ſalſuginem: à malicia habitantium in ea. Poſuit deſertum in paludes aquarum, & terram ſine aqua in fontes aquarum, & habitare fecit ibi eſurientes, & conſtituerunt ciuitatem ad habitandum. D Poſtquàm enim dominus uenit in mundo, & completum eſt illud quod dixit in euangelio: In iudicium ego in mundum *Matth. 11.b* iſtum ueni: ut qui non uidebant uiderent, & qui uidebant cæci fierent: Tunc terra Iſraël de qua fluuij ante manabãt, & irrigabant uniuerſum Iudææ populum aruit, & fontes illius obturati ſunt. Vniuerſus autem orbis qui erat deſertus & ſterilis, & aquas prædicationis dominicæ non habebat: uerſus eſt in paludes aquarum: & quot doctores emiſit: tot habuit & fontes. Nec ſufficit eis, fontibus uidelicet atꝗ fluminibus irrigare orbis populos: ſed in unaquaꝗ prouincia eos qui eſuriebant & patiebantur famẽ ſermonis dei in unũ populum cõgregantes extruxerunt eccleſiã: quæ dicit̃ ciuitas ad inhabitãdũ, & quã lætificat impetus fluminis. b ¶ Viderũt &c.) Solã noſtrã æditionẽ poſuimus, ut iuxta eã, id eſt iuxta Hebraicũ texẽtes cõſequẽtiã loci, poſtea Lxx. cõmatice ꝑ capitula diſſeramus. Viderũt te deus & doluerũt montes: excelſa ſcilicet regna: & ſublimes huius ſeculi poteſtates: & quadrigæ quatuor in Zacharia, q̃ egrediunt̃ de mõtibus æreis: hę *Zach. 6.a* te uiderũt & intremuerũt. Et gurges aquarũ trãſijt: hoc eſt oĩs eorũ impetus, & ꝑſecutio qua uexabant pplm tuũ, poſtꝗ te uiderũt trãſijt. Tũc abyſſus, hoc eſt, inferi laudauerũt te: tũc etiã ſuperi, id eſt, angeli in plauſum ſuis manibus cõcreparunt: ut uictorem ueluti geſtu quodam & tripudio eleuatarum manuũ demonſtrarent. Sol tuus & luna, & oĩs ſplendor quo prius illuxeras populo tuo, & malorum

poſtea

HEB. te & doluerũt mõtes: gurges aqnarũ tranſijt: dedit abyſſus uocem ſuam: altitudo manus ſuas leuauit ſol: & luna ſteterũt

a SEP. Videbũt te & [a] dolebũt b ſiue pturiẽt ppl'i. Diſperges [b] c aq̃s itineris. Dedit [c] abyſſus uocẽ ſuã altitudinẽ phantad ſiæ, Eleuatus [d] eſt ſol, & luna ſtetit

E poſtea pondere, uniuerſa fuerant tenebrarum horrore cooperta, receperunt lumen ſuum, & priſtinũ habuere fulgorem. Sagittæ tuæ & fulgurans haſta tua, id eſt, plagæ tuæ & eruditio tua, lumen tuo populo præbuerunt. Denique in luce ſagittarum tuarum, & in ſplendore haſtæ tuæ quæ eos ad hoc corripuit ut emendaret, ambulauit populus tuus in fremitu tuo. Quando ergo populi tui uindicabis iniuriã, terrena regna calcabis, & omnes gentes admirari facies: quia egreſſus es in ſalutem populi tui, & ueniſti ad eos cũ Chriſto tuo: licet in Hebraico ſcriptũ ſit: Egreſſus es in ſalutem populi tui cum Ieſu Chriſto tuo: ſiue cum ſaluatore Chriſto tuo: יֵשַׁע em̃ ſaluator interpretatur. Veniente aũt Ieſu Chriſto filio tuo, percuſſiſti antichriſtum de domo impij, hoc eſt, in hoc ſeculo, quod in maligno poſitũ eſt: ſiue ipſum diabolũ percuſſiſti, qui impietatis caput eſt, & denudaſti fundamentum eius uſque ad collum, id eſt abſcondita eius aperta feciſti, non ad breue tẽpus, ſed in perpetuum: hoc enim ſignificat סֶלָה, id eſt, ſemper. a ¶Et dolebunt ſiue parturient.) ὠδινήσουσι quippe utrunque ſignificat. Conſequenter rupta terra & fluuijs manantibus: populi qui de fluminibus F dei biberant uidebunt deũ atque parturient: Ex hoc enim ipſo quod uident deum, ſtatim dei uerbo concipiunt & dicunt: A timore tuo dñe in utero ſuſcepimus & parturiuimus & peperimus: ſpiritum ſalutis tuæ faciemus ſuper terram: Beati inquit mundo corde, quoniam ipſi deum uidebunt. Iſti itaque populi loti à fluminibus, non iam uiderunt, ſed uiſuri ſunt deum: & cum uiderint concipient, ut poſſint fructus parere doctrinarum. Sed quia dicũtur populi, & populorum non eſt uidere faciem dei, licet in futurum extendatur oratio, uidebunt & parient, tamen iuxta tropologiam magis Hebraicum ſequendum eſt, ubi dicitur: Viderunt te & pepererunt montes, montiũ enim eſt uidere deũ & parere filios: quos de dei cõcepere ſermone. b ¶Diſperges aquas itineris &c.) Diuerſæ aquæ ſunt: aliæ ſempiternæ, aliæ breues. De ſempiternis aquis & quæ fluunt de fontibus Iſraël, dictũ eſt: Fluminibus ſcindetur terra. De ſubitis, & ad tempus currentibus: Omnes torrentes uadunt in mare. Taliũ enim aquarum finis perditio eſt. Deus ergo om̃es aquas quæ à peruerſis dogmatibus cõculcatæ ſunt diſperget: cum diſſipauerit conſilia principum, & ſapientiam mundi huius. Si quando uideris ad breue aliquam hæreſim floruiſſe, & poſtea dei gratia diſſipatam: dicito eſſe completum: diſperges aquas itineris. Poteſt autem hoc quod dicitur, itineris ſubaudiri diabolici, ut ſit ſenſus: Aquas quas diabolus conculcauit, & quæ multis in ſe præbuerunt iter, id eſt, multis patuerunt erroribus: diuidet dominus atque diſperget. Vnde & cæteri interpretes furorem uolentes hæreticum deſcribere, tranſtulerũt. Illiſio uel impetus aquarum tranſiet: Feruntur enim prono eloquẽtiæ curſu & præcipites: ut quæque obuium & leuem inuenerint ſecum trahant. c ¶Dedit abyſſus &c.) Abyſſus G ſæpe in bonã partem, ſæpe in malã, interdũ indifferenter accipitur. In bonam partẽ: Iudicia tua abyſſus multa. (Pſal. 35. b) Et abyſſus abyſſũ inuocat: & reliqua. (Ibid. 41. b) In malã: Viderũt te aquæ deus, & reliqua. (Pſal. 76. d) Sed et dæmones deprecan̄t ne mittan̄t in abyſſos, & in Geneſi: Abyſſus ſup quã tenebræ erãt, neſcio an in bonã partẽ poſſit accipi. (Gen. 1. a) Indifferenter aũt ibi ponit̄: rupti ſunt fontes abyſſi, & cataractæ cœli apertæ ſunt: (Ibid. 7. b) Et illud in centeſimo quadrageſimooctauo pſal. Dracones & omnes abyſſi: ignis & grando & ſpiritus procellarum: niſi forte ex eo quod inter dracones, & ignem & grandinem ponitur in malam partem trahendum ſit: quod neſcio utrum poſſit dicere, qui eam uiderit cũ cæteris in laudem dñi concrepare. Si igitur in bonam partem acceperimus abyſſum, dicamus, diſperſis aquis itineris peſſimis, uiderunt te ſapientes tui, & altitudinem ſcientiæ, quam habebant ex tuo aſpectu mutuantes, quia uiderunt te & H parturierunt montes: quicquid de te prius opinati ſunt, in uocis ſuæ laudibus protulerunt. Et pulchre opinationem phantaſiæ, altitudinem uocat iuxta Ieſum filium Sirach, qui ait: Abyſſum & ſapientiam quis inueſtigabit? (Eccli. 1. a) (Pſal. 41. b) Vnde & de monte modico, (Dani. 2. f) id eſt aſſumptione humani corporis: quam Daniel lapidem abſciſſum de monte ſine manibus, id eſt, ſine opere nuptiali uocat: Chriſtus abyſſus, inuocat patrem alteram abyſſum in uoce cataractarum ſuarum, ut det euangelizantibus uerbum uirtute multa: Vel certe abyſſus nouum teſtamentum, in teſtimonium montis modici, à quo uulneratus eſt princeps Tyri: inuocat abyſſum ueteris teſtamenti, ut per cataractas Chriſti, id eſt, apoſtolos firmior fiat prædicatio. Si quis autem uoluerit hoc quod dicitur: Dedit abyſſus uocem ſuam, altitudinem phantaſiæ ſuæ, in malam partem accipere: illo utet̄ argumẽto, quod poſt diſperſas aquas itineris, quæ utique in malã partẽ acceptę ſunt: & hoc recte in cõtrario ſentiat̄. Simulque cerne quod nõ dixerit altitudinẽ ſuã, ſed altitudinẽ phantaſiæ ſuæ, id eſt, umbrę & imaginis: Vident̄ enim habere altitudinẽ & ſcientiã ſcripturarũ: ſed omnis eorũ altitudo ueritati comparata, phantaſia eſt, & fruſtra extollit uocem, quia aquæ itineris iam diſperſæ ſunt. Quæramus in ſcripturis ſicubi phantaſiam in bonã partem inuenire poſſumus, & cum raro uel nunquam fuerit inuenta: firmius abyſſum, & phantaſiam eius in malam partem interpretabimur. d ¶Eleuatus eſt ſol &.) Si ſimplicem interpretationem ſequimur:

ex

HEB. ſteterunt in habitaculo ſuo: in luce ſagittarũ tuarum ibunt in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ. In fremitu conculcabis terram: in furore obſtupefacies gentes: egreſſus es in ſalutẽ populi tui: in ſalutẽ cũ Chriſto

SEP. ſtetit in ordine ſuo. a In luce [a] iacula tua ibunt in ſplendore coruſcatiõis armorũ tuorum. b In cõmina[b]tione imminues terram, & in furore detrahes gentes. c Egre[c]ſſus es in ſalutem populi tui: ut ſaluares Chriſtos

A ex præſentibus uerbis profectus ſolis demonſtratur & lunæ: quod iuxta Eſaiam: (Eſa. 30. f) in futuro ſeculo ſeptuplum ſol luceat: & luna ſolis fulgeat claritate: Quia enim creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei: quæ nũc uanitati ſubiecta eſt, ppter eũ q̃ ſubiecit eam in ſpem libertatis. Cum in cõſummatiõe mũdi omnis creatura fuerit liberata, liberabit̄ & ſol & luna & in ſuo ſtabũt ordine. Quod ſi uoluerimus, ſolem iuſticiæ Chriſtum accipere: in cuius pẽnis ſanitas eſt: & lunam, quæ huius ſolis ſplendore illuminatur, eccleſiam: non difficile eſt dicere, quod lux uera & lux hoĩm & ſplẽdor gloriæ dei: & ſplẽdor lucis æternæ eam illuminet: quæ nũc in iſto ſeculo iuxta pſpera atque preſſuras creſcat atque decreſcat. (Philip. 2. b) Cum autem ſol fuerit eleuatus: & iuxta Apoſtolum, exaltauerit eum deus, & donauerit ei nomẽ ſuper omne nomen: Tunc etiã eccleſia quæ in præſenti ſeculo tenere ſuũ ordinẽ non poteſt, ad ordinem debitũ reuertetur, & nequaquam mutabitur: ſed fixo ſtabit gradu, & audiet cum Moyſe: tu autem hic B ſta mecum. a ¶In luce iacula &c.) Iacula dei, ideſt ſagittæ euntes atque pergentes: non ad hoc mittuntur ut interimant: ſed ut illuminent. Ad harum ſagittarũ iaculorũque diſtinctionem Chriſtus electum iaculum dicitur: per Eſaiam uociferans: (Eſa. 49. a) Poſuit me ut iaculum electum & in pharetra ſua abſcondit me, & dixit mihi: Magnum eſt tibi hoc, uocari te ſeruũ meum. Hæc ſagitta plures habebit ſagittas quas mittat in uniuerſum orbem. Vnde & ſponſa electo iaculo uulnerata dicit: Vulnerata charitate ego: Iuxta quod & nos poſſumus dicere: uulneratus caſtitate ego: uulneratus ſapientia ego. (3. Reg. 10. a) Quo ſapiẽtiæ iaculo uulnerata & regina auſtri non erat in ſe: & obſtupefacta plus inuenerat in uerbo Salomonis quam ei fama narrauerat. Hæ igitur ſagittæ quæ mittuntur in lucem, pergunt etiam in ſplendore coruſcationis armorum eius, ideſt dei. Quicunque enim armatus fuerit, ut ſtet cõtra uerſutias diaboli: & accinctus armatura Apoſtoli: (Ephe. 6. b) uenient ad illũ iacula lucis, ut ad ipſum poſſit dici: (Matt. 5. b) Vos eſtis lux mundi. Si q̃s autem peccator eſt, & ingemiſcit quod habitet in tabernaculis Cedar: (Pſal. 119. b) mittuntur ei ſagittæ potentis acutæ cũ carbonibus deſolatorijs: (Ibi. 31. a) ut primum compungatur ſermonibus dei, & dicat: Verſatus ſum in miſeria cum infigitur mihi ſpina. Et poſtquam compunctus fuerit, tunc ei deſolatorius per Seraphim, id eſt ardentem ſermonem dei, carbo mittatur: qui non ſolum labia, (Eſa. 6. c) quæ Eſaias tantum habebat immunda: ſed omnes partes membrorum eius excoquat, & ad ſolitudinem peccatorum reducat.

b ¶In comminatione &c.) Poteſt hoc in conſummatione mundi accipi: qñ frequentibus bellis in C terfecta multitudine rari homines reperientur: & hi qui noluerunt eſſe de populo dei: ſed gentes & ethnici permanſerint: furore dñi deducãtur ad tartarum. Sed melius eſt, ut imminutam cõminatione terrã interp̃temur opera terrena: & eos q̃ conſtituti in eccleſia peccatores non expectant, ut furore dñi corripiãtur: ſed audiẽtes in ſcripturis, quæ ſupplicia impendeãt peccatoribus, agũt pœnitentiam: & paulatim imminuunt terram ſuam, ad cœlumque proficiunt. Si quis noſtrũ cõminationem dñi reformidat, huic terra imminuitur: qui aũt perſeuerat in gentium numero: & non uult eſſe de his quorũ terra decreſcit: nec de populo dei, de quo dicitur: Videbunt te & parturient populi: iſte cũ gentibus detrahet̄ in pœnã. c ¶Egreſſus es &c.) Primum uideamus quot ſint genera Chriſtorum: & poſtea tractabimus, quomodo egreſſus ſit dñs in ſalutem Chriſtorum ſuorum. Chriſti in ueteri teſtamento dicebantur & patriarchæ: de quibus ſcriptum eſt in pſalmis: D Corripuit reges p eis: nolite tãgere Chriſtos meos: & in pphetis meis nolite malignari. (Pſal. 104. b) Et in primo Paralipomenõ libro: oẽs qui de Aegypto egreſſi ſunt Chriſti uocantur. Chriſma quoque in Exodo ſacerdotale conficitur: (Exo. 30. c) quo poſtea ſacerdotes in Leuitico referũtur uncti. (Leui. 8. b) Eſt & aliud unguentum quo reges unguntur in regno, quod in duo ſcinditur: Si enim Dauid eſt & Salomon, id eſt fortis manu & pacificus, cornu unguitur. (1. Reg. 16. c) Si uero Iehu & Azahel ſunt, perfundũtur lenticula: (4. Reg. 9. a) (& 19. c) uas autẽ fictile ſic uocatur, id eſt phacos. Sed & Cyrus Perſarum rex atque Medorum, qui de captiuitate populũ relaxauit, licet multi errẽt & de domino ſaluatore ſcriptum putent: audit per Eſaiam: Hæc dicit dominus Chriſto meo Cyro: cuius tenui dexterã: (Eſa. 45. a) ut audirent coram eo gentes, & cætera. Et ad extremum dicitur: Tu autem non cognouiſti me: quod de ſaluatore nefas eſt intelligere. Eſt unguentũ propheticum, quo præcipitur Heliæ, ut Heliſæum unguat in prophetam. Et ſuper omnia unguentorum genera, eſt unguentum ſpirituale quod uocatur oleum exultationis: quo unguitur ſaluator: & dicitur ad eum: Propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis præ participibus ſuis. (Pſal. 44. b) Participes autem eos puto: ad quos loquitur & Ioannes: Et uos unguentum habetis à ſancto. Et poſt modicum: (1. Ioan. 2. c) Hæc ſcripſi uobis de his qui ſeducunt uos: & uos chriſma quod accepiſtis ab eo maneat in uobis: Et non neceſſe habetis ut aliquis doceat uos: ſed ipſum chriſma docebit uos de omnibus:

xx & uerũ

E & uerum eſt,& non mēdacium:& ſicut uos docuit manete in eo. Ac ne forte qui chriſma baptiſmi perdiderunt,deſperent de chriſmate reparādo:ſcri- Leui.14.a ptum eſt in Leuitico: Quod leproſus extra caſtra proiectus cum ad ſacerdotē uenerit,& lepra ipſius fuerit emundata:

HEB. Chriſto tuo percuſſiſti caput de domo impij: denudaſti fundamentum uſque ad collum, ſemper. Maledixiſti

SEP. ſtos tuos. Miſiſti in a caput impiorum mortē. b Suſcitaſti uincula uſq; ad collum in finem. Diuiſiſti

mittat ſibi ſacerdos oleū in manu ſiniſtra:& intincto digito ſeptics aſpergat oleum coram domino:& tangat eodē oleo auriculā eius qui leproſus fuerat,& dextrā manū,& dextrū pedem:& quod remanſerit de unguēto totū mittat in caput eius. Cumq; omnia hæc rite compleuerit: tunc immolet holocauſtū pro eo:& ipſe Chriſtus uocetur dei. Volo aliquid dicere:ſed timeo ne negligentibus occaſionem ruinæ tribuam:quod in ſcripturis ſanctis idem homo frequēter unctus in- 1.Reg.5.a & .19. ueniatur: Denique Dauid tertio unctus eſt: quod nos nō intelligamus ſuper eo qui peccauit,& iterū unguitur: ſufficit enim leproſo ut poſt primum unguentum perditum unguatur ſecundo:ſed ſuper eo qui per dies ſingulos proficit:& ſemꝑ eius augetur unctio:& de leproſi oleo migrat ad oleum populi atq; ſanctorum:& de oleo populi ad oleum peruenit ſacerdotū:& à ſacerdotibus tranſcēdit ad F chriſma pontificis, à pōtifice quoq; ad regem:à rege ad patriarchas,& à patriarchis pergit ad Chriſtum:& unguitur oleo exultationis: quo qui fuerit linitus, unus cum deo efficitur ſpiritus:& ubi pater & filius eſt,ibi etiam ille erit. Verum hoc rarum eſt:& ſunt uota credētiū. Cæterū neſcio an ſequatur effectus:Dicitur enim, unxit te deus deus tuus oleo læticiæ,& reliqua: hoc eſt, eo oleo quod hi qui tui participes ſunt:aut raro, aut nunq̃ poterunt inuenire. In horum igitur Chriſtorū ſalutem egreſſus eſt deus de loco ſuo:ſicut enim Micheas lo- Mich.1.a quitur:Et egredit̃ de loco ſuo ut ſaluet:Quia enim hi qui indigebāt ſalute ad eum intrare noluerunt: ipſe egreſſus eſt de maieſtate ſua & de loco ſuo:ut eos qui foris erāt duceret in terrā manſuetorū re- Gen.3.d.4.c gionemq; uiuētiū:de qua Adam fuerat expulſus: de qua egreſſus Cain inhabitauit in terra Naid. Sciendū autē ut ſupra diximus quod ubi poſuerūt Lxx. plurali numero:ut ſaluares Chriſtos tuos:ibi eſſe in Hebraico לְיֵשַׁע אֶת מְשִׁיחֶךָ,quod Aquila trāſtulit in ſalutē cum Chriſto tuo:nō quod deus egreſſus ſit,ut ſaluaret populū,& ſaluaret Chriſtū ſuum:ſed quod in ſalutē populi uenerit cum Chri- Ioan.14.b ſto ſuo:iuxta illud euāgelij:Pater in me,& ego in patre,& pater in me manēs ipſe facit opera ſua. Sed & quinta æditio ſimiliter trāſtulit: Egreſſus es in ſalutē populi tui,in ſalutē cum Chriſto tuo. Theodotio autē uere quaſi pauper & Hebionita:ſed & Symmachus eiuſdē dogmatis,pauperē ſenſum ſecuti Iudaice trāſtulerūt:Egreſſus es in ſalutē populi tui,ut ſaluares Chriſtū tuū:& egreſſus es ſaluare populum tuum,ſaluare Chriſtū tuum. Rem incredibilem dicturus ſum,ſed tamen ueram. G Iſti ſemichriſtiani Iudaice tranſtulerunt:Et Iudæus Aquila interp̃tatus eſt ut Chriſtianus. Sexta æditio prodens manifeſtiſſime ſacramentū: ita uertit ex Hebræo:Egreſſus es, ut ſaluares populū tuum per Ieſum Chriſtum tuum: quod Græce dicit̃ ἐξῆλθες τοῦ σῶσαι τὸν λαόν σου διὰ Ἰησοῦ χριστόν σου. Cui ſenſui poteſt illud aptari:quod egreſſus ſit pater cum filio de templo & de ceremonijs Iudæorum, dicens: Relinquetur uobis domus ueſtra deſerta,& uene- Luc.13.g rit ad ſalutem gentium, ut ſaluaret credentes per Ieſum Chriſtum filiū ſuum. a ¶Miſiſti in caput impiorū mortem.)Non putemus de hac dici morte communi qua omnes morimur: Et mortuus eſt Gen.25 Abrahā,& appoſitus eſt ad patres ſuos:& prophetæ,& ipſe Chriſtus eſt mortuus:ſed mors miſſa eſt Ioan.19.f in iniquos:ut qui prius uiuebāt iniquitati,mortui peccato uiuerēt iuſticiæ. Quod quidē & Anna in oratiōe ſua ſignificat:Dn̄s occidit & uiuificat. Occi- 1.Pe.2.d dit enim peccatores mittēs in capita impiorū mortem,ut uiuificaret iuſticiæ. Dicā aliquid audacius: Chriſtus ad hoc uenit in mundū:ut in capita ini- 1.Reg.2.a 1.Pe.3.c quorū mitteret mortē. Et ſicut ipſe peccato mortuus eſt ſemel:ſic & illi morerentur iniq̃tati,& qui H facti fuerant participes mortis huius:uitæ quoq; participes fierent. Iuxta Hebraicū autē ubi ſcriptū eſt:Percuſſiſti caput de domo impij, caput ut dixi principē huius mūdi accipiamus:& domum ipſius mundū:omnemq; animā peccatoris, in qua diabolus habebat hoſpitiū. Idcirco autē percutitur caput in domo impij:ut illo percuſſo atq; eiecto,fiat domus dei,& habitet ibi iuſticia,& ambulet in ea. Et hoc dignum eſt ſentire de deo: qui egreſſus eſt in ſalutē populi ſui cum Chriſto ſuo:ut percuſſo huiuſcemodi capite: ille fiat in nobis caput, qui eſt omnis uiri caput & eccleſiæ ſuæ. Si quis ergo impij ſe adhuc ſentit domū,filij dei deprecetur aduentum,ut cōteratur in ſe impij caput. b ¶Suſcitaſti uincula uſq; ad collum in finem.)Suſcitauit dominus uincula charitatis ut priori onere depoſito,& grauiſſimo iugo quo premebamur abiecto: leue Chriſti ſuſciperemus iugum:& in curru illius poſiti,aurigā optimum portaremus. Quod quidem & Theodotio in bonam partem accipiens ait:Ornaſti fundamentū uſq; ad collum. Quinta æditio:Denudaſti ſiue euacuaſti fundamentū uſq; ad collum ſela:id eſt ſemper. Quia enim fundamentum Chriſti,quod erat in anima ſingulorū,Allophyli terra obruerant: egeritur congeſta humus,& nudatur optimum fundamentum,& ornatur: ut quod latebat appareat & ſuam recipiat claritatem: & hoc fit in ſempiternum, quod Hebraice dicitur סֶלָה. Simulq; conſidera,quod ipſi Lxx. rerum neceſſitate

compulſi

A compulſi:qui ſemper ſela interpretabantur diapſalma:nunc tranſtulerint in finem. a ¶Maledixiſti ſceptris eius &c.)Et nunc tantum Hebraicum diſſerimus,ut ſeparatim de æditiōe Lxx. diſſeramus, multum enim ab omnium translatione diſcordat. Maledixiſti, inq̃t, ſceptris, id eſt regnis eius:haud dubium quin impij, de quo ſupra dixe-

a HEB. Maledixiſti ſceptris eius,capiti bellatorū eius: uenien-

b SEP. Diuiſiſti in ſtupore capita potentium. Cōmoue-

rat:Percuſſiſti caput de domo impij:denudaſti fundamentum uſq; ad collum. Intelligimus autem impium,uel Nabuchodonoſor,uel omnem aduerſarium populi dei. Et nō ſolum ſceptris eius: ſed etiā capiti bellatorū quod percuſſeras,qui uenerunt ut turbo:ut diſpergerent me,id eſt ut euerterēt Iſraël & in diuerſum captiuum deducerēt. Ita autē exultabant deuorātes pauperem,& ſubiectū ſibi Iſraël: quaſi hoc in abſcondito facerent,& nos ignorante te deuorarent. Veniſti itaq; ad prælium pro populo tuo,& quadrigas tuas immittens in aquas, hoc eſt in gentes multas:feciſti eis uiam in luto aquarū multarum,ideſt ut cōculces eos,& quaſi lutū equorū tuorū & curruū ungula & rota conteras. Quod autem ſequitur:Audiui & conturbatus eſt uenter meus,ad uocem,ut ſubaudiatur tuam:contremuerūt labia mea:ingrediatur putredo in oſſibus meis & ſubter me ſcateat:ut requieſcam in die tribulationis,ut aſcēdam ad populum accinctum noſtrū: B hic eſt ſenſus:Nunc libenter omnes patimur anguſtias,& ad comminationem tuā totis uiſceribus cōtremiſcimus. Nūc tremunt labia mea,& pauor mētis trepidæ in ore ſignatur:& non ſolum iſtud: ſed etiam aliud ultro appeto & ultro deſidero: ingrediat̃ putredo in oſſibus meis & ſubter me ſcateat: hoc eſt libenter patior quod paſſus eſt Iob: non ſolū carnes meas,ſed medullas quoq; oſſium cupio tabefieri:& ſtratum meum putredine corporis & innumeris ſcatere uermibus:ut poſtq; hic pro peccatis meis hæc ſuſtinuero,requieſcam in die amara, in die tribulationis,in die neceſſitatis & anguſtiæ: Et aſcendam ad populū accinctum noſtrū, fortem uidelicet,bellatorem atq; pugnacem. Et pulchre aſcendam: Ad accinctum enim populum ſemper aſcenditur. Eleganterq; noſtrū:Qui enim tribulatus eſt & preſſuras libenter ſuſtinuit,& præſentibus malis futura præmia cōpenſauit:noſtrū audacter loquit̃:ut iuxta Abrahā,Iſaac & Iacob, & ipſe dormiat in ſenectute bona plenus dierum:& apponat̃ ad patres ſuos. Quod ſi quis dixerit: Ecce in hiſtoriæ expoſitiōe dum neſcis,allegoriæ clauſus es retibus:& tropologiam hiſtoriæ miſcuiſti. Audiat non ſemper metaphoram hiſtoriæ allegoriam conſonare:quia frequenter hiſtoria ipſa metaphorice texitur:& ſub imagine mulieris, uel unius uiri de toto populo prædicatur. Et nunc ergo poſſumus dicere ex perſona populi:libenter captiuitatem ſubeo,equo animo anguſtias ſuſtineo: & grauiſſimo Babyloniorum premor iugo. Et quicquid ultimæ & duræ neceſſitatis eſt gaudens patiar: tantū C ut eo tempore requieſcam quo maledices ſceptris impij:& equi tui calcabunt lutum aquarum multarum:ut poſtea cū ſanctis tuis Zorobabel & Ieſu filio Ioſedech,& Eſdra ſacerdote,& Neemia in terram repromiſſionis reuertar. Hucuſq; ne omnino p̃termittere hiſtoriā uideremur, quodāmodo uim fecimus intellectui: & in captiuitatem traximus ſententias non ſequentes:nunc ad Lxx. translatores,& ad expoſitionē tropologicā reuertamur. a ¶Diuiſiſti in ſtupore &c.) Sicut eccle- 1.Cor.11.a Tropol. ſiæ & omnis uiri Chriſtus eſt caput:Ita cunctorum dæmonum qui in hoc ſeculo debacchantur:caput eſt Beelzebub princeps dæmoniorum:& ſingulæ eorū turmæ habēt capita & principes ſuos. Verbi gratia:ſpiritus fornicationū habent præpoſitū ſuū: ſpiritus auariciæ habēt ἀρχὸν ſuū,ſpiritus uanæ gloriæ,ſpiritus mendacij,ſpiritus infidelitatis habent prȩſides maliciæ ſuæ. Deus itaq; clemētiſſimus qui miſerat in capita iniquorū mortem:qui ſuſcitauerat uincula uſq; ad collum:in finem diuidit etiā capita potentiū in ſtupore:ut primū principes ſeparet à ſubiectis,& quaſi corpus decollet à capite & ubi caput peſſimum fuerat,ibi caput optimū reponatur. Ponamus exemplū,ut quod dicimus manifeſtius fiat:ſi quādo tyrannus detruncatur:imagines D quoq; eius deponuntur & ſtatuæ:& uultu tātummodo cōmutato ablatoq; capite eius:qui uicerit facies ſuperponitur,ut manēte corpore capitibusq; præciſis,caput aliud cōmutet̃. Hoc mihi intelligere libet de hæreticorū cōciliabulis:quod capitibus hæreſeôn à cæteris populis ſeparatis:in loco eorū caput eſſe Chriſtus incipiat. Simulq; cōſidera ſcripturæ ſanctæ ſignificātiā,quod nō dixerit, præciſiſti uel ſuccidiſti capita potētiū,ſed diuiſiſti:quod enim diuiditur non tam amputatur & perditur q̃ ſeparatur in partes: Vt quomodo in fabricatione turris,lingua quæ male unita fuerat ſeparata eſt:& peſſimū fœdus utili diuiſione cōciſſum:ſic & capita hæc quæ cum corporibus ſuis inter ſe uidebant̃ habere cōſenſum (plura enim hæreticorum capita ſunt:quæ cum diuerſos oculos habeant:tamen in una,ut ita dicā,lingua blaſphemiæ,aduerſum eccleſiam latrant) diuiderentur in partes,& à deceptis corporibus ſeparata,bono capiti locū facerēt. Poſſumus hoc uerſiculo uti:ſi quando reges & duces eorū Chriſtianum uiderimus ſanguinē fundere:& poſtea ultionē domini conſecutā. Quod dudum in Iuliano,& ante eum in Maximiano,& ſupra in Valeriano,Decio,Domitiano,Nerone perſpeximus: & dicere ad dn̄m cum exultatione & oratione in cantico:Diuiſiſti in ſtupore capita potentium:hoc eſt in ſtupore credentiū:uel in ſtupore cunctarum nationum quæ eos non putabant tam cito poſſe concidere. Dum adhuc eſſem puer:& in grammaticæ ludo exercerer,omneſq; urbes uictimarū ſan-

E guine polluerētur,ac ſubito in ipſo perſecutionis
ardore Iuliani nunciatus eſſet interitus, eleganter
unus de ethnicis: quomodo,inquit, Chriſtiani,di-
cunt deū ſuum eſſe patiētem & ἀνεξίκακον:nihil ira-
cundius, nihil hoc furore præſentius: ne modico
quidē ſpacio indi-
gnationē ſuā dif-
ferre potuit: hoc
ille ludens dixerit.
Cæterum eccleſia
Chriſti cum exul-
tatione cātauit:di-
uiſiſti in ſtupore
capita potētiū. Lo
quar & ego aliqd
huic ſimile:diuide
domine in ſtupore
omnium, Achab,
3.Reg.21.d & Hiezabel,non quidem ego Helias:ſed tamen illi
& 18.a Achab & Hiezabel interfecerunt Naboth:& tule-
4.Reg.9.g runt uineā eius,& hortū ſuæ fecerūt luxuriæ.Inue
& 10.a niatur aliquis ſeruus tuus Abdias,qui paſcat pau-
perem tuum,atq; mēdicum,fornicariæ ſanguis de-
tur canibus:Achab impius & auarus iaculo domi-
ni trucidetur. a ¶Cōmouebūtur in ea &c.) Capi
ta cum diuiſa fuerint à corporibus ſuis,& diuiſa nō
aliter niſi in ſtupore,quod Græce dicitur ἐν ἐκστάσει:
Vnde ſecundū eam declinatur & dicitur,ἐν αὐτῇ,hoc
F eſt in ea,aperiēt etiam frenos ſuos,ſiue eorū:utrūq;
enim intelligi poteſt: Vt illud imperiū quo prius
dominabātur in ſubiectis ſibi corporibus,relaxan
tes dent locum meliori equiti, & meliori aurigæ.
Et hoc faciāt quaſi comedētes pauperem in abſcon
dito:non habētes libertatem,nec ciborum aliquam
abundantiā,ſed eſcas modicas, quibus ueſcētes ab-
ſcondite,nullū uellent uidere quod faciunt.Poteſt
aliter interpretari:Capita cum diuiſa fuerint ſtupo
re,quaſi à cætero corpore decollata,aperiēt os ſuū,
quod quaſi chamo cōdemnationis fuerat infrena-
tum,& in ſimilitudinē ueſcentiū illiſis in ſe denti-
bus cōcrepabāt:uolētia rurſum comedere,ſed uim
deuorādi nō habentia:intellige quomodo poſt ad-
uentū Chriſti capita dæmonū à nationibus quæ ſi-
bi prius ſubiectæ fuerant ſeparata:uelint rurſum
antiquā exercere potentiā.Sed quia amputata ſunt
à corporibus plenā ueſcēdi nō habeāt libertatē,co
medunt quaſi pauperes,& non ſolū pauperes ſunt,
ſed pauperes in abſcōdito.Pauperes ſunt quia pri-
ſtinas diuitias perdiderunt,comedunt abſcondite,
quia ſemper ſedēt in inſidijs,ut in occultis interfi-
ciāt innocētem.Hæc capita eoſdē habēt dētes quos
& ſagittas: Et q̄uis ante dixerit,ſuper ſidera cœli
aſcendā,ponā in excelſum nidū meū:& uniuerſum
orbē quaſi oua cōtinebo in manu mea:tamē detra-
hētur de ſublimibus,& perdētia ſupellectilē priſti-
nam,omnēq; ſubſtantiā domus ſuæ, uix quaſi pau
peres clàm comedere & mordere tētabūt.Scio mul
tum Hebraicum ab his quæ dicta ſunt diſcrepare,
ſed facere quid poſſum,cui ſemel propoſitū eſt &

HEB. ueniētibus ut turbo
ad diſpergendū me. Exul-
tatio eorū ſicut eius q de-
uorat pauperē in abſcon-
dito. Viam feciſti in mari
equis tuis, in luto aquarū
multarum. Audiui & con-
turbatus eſt uenter meus:
ad uocem

a SEP. Cōmmouebuntur
in ea,aperient frenos ſuos
ſicut comedens pauper in
b abſconſo. Et ſuperduxiſti
in mari equos tuos con-
turbantes aquas multas.
c Cuſtodiui: & extimuit
uenter meus à uoce oratio-
nis la

ipſum Hebraicū,& uulgatas in toto orbe ſcriptu- G
ras interpretari: b ¶Et ſuperduxiſti &c.) Poſtq;
miſerat deus in capita iniquorū mortē,& cōciderat
capita potentiū in ſtupore,& cōfregerat ea in mari
(ſcriptū eſt enim in pſalmis:tu cōfregiſti capita dra Pſal.73.c
conis)principibus
interfectis ſiue cō-
fractis,& uicto for
ti uenitur ad domū
eius:& uniuerſa il-
lius uaſa diripiun-
tur. Vaſa aūt & do
mū fortis & ſupel-
lectilem principis:
qd aliud poſſumus
interp̄tari,niſi ma-
re huius ſeculi, in
quo habitat dra-
co:Superinducit ergo deus egregius eques & au-
riga pręcipuus,equos ſuos angelos uidelicet ſubli
meſq; uirtutes ſup mare huius ſeculi:ut turbēt aq̄s
multas,dæmonia & cōtrarias poteſtates. Qđ ſi uo
luerimus de aduentu Chriſti interp̄tari iuxta illud
quod in Apocalypſi ſcribit̄:q̄ ſermo dei ſedeat in Apoc.19.b
equo albo:& om̄is exercitus in eq̄s albis ſequat̄ eū:
uidebimus quomō Chriſtus aſcēderit in apoſtolis
ſuis,dicēs eis:Ecce ego uobiſcū ſum oībus diebus, Matth.28.d
uſq; ad cōſummationē ſeculi.Et eūtes ite baptizate
om̄es gētes:& reliqua.Et poſtea cōſcēderit in uno H
equo cādido,quē aliū nō puto eſſe,niſi ap̄lm Pau-
lum:ſup quē equitās oēm orbē circūierit.Aſcēdit
aūt ſermo dei in equis ſuis,ut turbarent̄ aquæ mul
tæ:hoc eſt uel populi multi,q ante in mari erāt, &
à dracone tenebātur obnoxij:lata enim & ſpacioſa
uia eſt quæ ducit ad mortē:& turbarent̄,primū er-
rorē priſtinū deſerētes:deinde cōturbati ueniētem
eq̄tē ſuſciperēt. Vel certe de q̄bus ſupra diximus,
dæmonū cateruæ nequaq; ita dn̄arent̄ in mari,ſed
turbatæ cederēt & eq̄tis præliātis uulnera formi-
darēt:atq; utinā & in me aſcendat uerbū dei:& per
lāceā oris mei interficiat eū q regnat in aq̄s multis:
ut ad regis interitū aquæ q̄ illis ſubiectæ fuerāt cō
turbatæ,præbeāt colla eq̄ti meo: & redacti in unā
quadrigā,efficiamur dn̄i Cherubim: qđ interp̄tat̄ כרובים
ſciētiæ multitudo. Nūq; em̄ auriga,ſic cōpoſitus,&
ſic fertur ornatus:ut in his qui ſciētiæ multitudine
& habenis inter ſe ſapiētiæ copulant̄. c ¶Cuſto-
diui & extimuit &c.cōturbata eſt fortitudo mea:)
Siue ut alibi ſcriptū reperimus, ἡ ἕξις μου, quod nos
poſſumus dicere habitudo mea:diuerſa q̄ppe exē-
plaria reperiunt̄. Poſſunt aūt hæc & ex p̄ſona pro-
phetæ dici ſuperioribus coherētia:q̄a miſiſti ò dn̄e
in capita iniquorū mortē:& ſuſcitaſti uincula uſq;
ad collū:& diuiſiſti in ſtupore capita potētiū:& in-
duxiſti in mare equos tuos cōturbātes aquas mul-
tas:Propterea ego omni cuſtodia ſeruaui cor meū:
& cōtremuerūt uiſcera mea,& tota mea,uel fortitu
do,uel habitudo turbata eſt,ne ſimilia ſuſtinerem.
Poteſt quoq; & quaſi ſuum habere principiū,nar-
rante

A rante p̄pheta timorē ſuū,& quomodo formidaret
ne peccaret in aliquo:& ad uocē orationis labiorū
ſuorū cōmonitus,tātū timuerit deū:ut ingreſſus ſit
tremor in oſſa eius: & ſub excelſa manu dn̄i poſi-
tus,omni animæ ſuæ fortitudine uel habitu cōtur
batus ſit. Qđ autē
ait:Ingreſſus eſt tre
mor in oſſa mea,
ἐμφατικώτερον acci-
piendum:ut uidea
mus magnitudinē
timoris dei pene-
trantis uniuerſita-
tem animæ:& totū
hominē cōmouen
tis,ne quicq; face-
ret quod diſplice-
ret deo. Et quia al-
legorice iuxta mē-
bra corporis, ani-
mæ quoq; mēbra
ſcriptura cōmemorat:uentrē pauentē,eam uirtutē
accipiamus animæ,quæ ſp̄ūales cibos recipit: & la
bia,q̄bus ſecū mēs loquit̄:& oſſa,robuſta & ſolida
dogmata,q̄bus tota animæ cōpago ſolidat̄. Hæc à
me breuiter dicta ſunt. Si q̄s aūt his ſagaciora & ue
riora repererit,illi magis explanationi prębete cō-
ſenſum. a ¶Requieſcā in die tribulationis &c.)
B Quia omni cuſtodia ſeruaui cor meū,& extimuit
uēter meus à uoce orationis labiorū meorū,& in-
greſſus eſt tremor in oſſa mea,& ſubter me cōtur-
bata eſt fortitudo uel habitudo mea:& p̄pter tantā
cuſtodiā à peccatis alienus effectus ſum:Idcirco nūc
cōfidēter dico:req̄eſcā in die tribulatiōis,ut aſcēdā
ad populū peregrinationis meæ:id eſt qui æque ut
ego in hoc mūdo peregrinatus eſt. Aſcēdā aūt de-
orſum poſitus:& quaſi de ualle ad ſublimiora nitēs
tota auiditate cōtendā:ut tēpore quo cæteri in tri-
bulatiōe ſunt & anguſtia:mihi cura ſit de aſcenſu,
quō cum populo peregrinatiōis meæ req̄eſcā in al
tioribus locis. Diē aūt tribulatiōis puto cōſumma
Eſa.14.b tionē eſſe mūdi:de quo & Eſaias ait:Dies dn̄i inſa-
nabilis furoris & iræ,ponere orbem terræ uniuer-
ſum in deſertū,& peccatores perdere. b ¶Ficus
enim nō florebit &c.)Iuxta Hebraicū in quo ſupra
diximus: Ingrediatur putredo in oſſibus meis,&
ſubter me ſcateat,ut req̄eſcā in die tribulationis:ut
aſcēdā ad populū accinctū noſtrū:Ita quæ præceſſe
rūt copulabuntur ſequētibus:Ideo tribulationē ad
præſens uolui ſuſtinere:& poſtea ad populū fortē
aſcēdere:q̄a ueniet dies tribulatiōis & neceſſitatis:
& cæteris in anguſtia cōſtitutis,ego in tua maieſta
te lætabor. Ficus em̄ nō florebit,& nō erit germen
in uineis:mētiet̄ opus oliuæ,& arua nō afferēt cibū
& cætera:Quæ q̄a nō multū diſtāt à Lxx. cum in-
terp̄tatione eorū pariter diſſeramus: Cum uenerit
dies tribulatiōis,& ego aſcēdero ad populū q mecū
aliq̄n peregrinatus eſt: Vel certe cum uenerit dies
euerſiōis Iudaicæ,& populi prioris,& derelicta fue

HEB. ad uocē contremue-
rūt labia mea. Ingrediatur
putredo in oſſibus meis,
& ſubter me ſcateat:ut re-
quieſcam in die tribulatio-
nis meæ:ut aſcendam ad
populum accinctum no-
b ſtrum. Ficus enim non flo
rebit: & non erit germen
in uineis:mentietur opus
oliuæ:& arua non afferent
cibum,

SEP. nis labiorum meorū:
& ingreſſus eſt tremor in
oſſa mea,& ſubter me con
turbata eſt fortitudo mea.
a Requieſcā in die tribulatio
nis meæ:ut aſcendā ad po
pulū peregrinatiōis meæ.
Quia ficus non afferet fru-
ctum: & non erunt ger-
mina in uineis:mentietur
opus oliuæ:& cāpi non fa
cient

rit filia Sion ſicut tabernaculū in uinea,& ſicut ca- C
ſula in cucumerario,& ſicut ciuitas quę expugnat̄:
ego qui de pereūte electus ſum populo,de quo di-
ctū eſt:Niſi dn̄s reliquiſſet nobis ſemē,quaſi Sodo-
ma fuiſſemus,& quaſi Gomorra ſimiles eſſemus:co Eſa.1.e
pulabo me diſcipu
lis Chriſti: Quos
q̄a in mōte docet,
turbis & debilibus
deorſum relictis:
ego ad mōtana cō
ſcēdā. Ficus em̄ nō Matth.21.b
dedit fructum: ad
quam uenit in euā
gelio eſuriēs dn̄s,
& nō inuenit in ea
poma:& maledixit
ei,dicens:Nō affe-
res fructū uſq; in
ſeculū. Et diligēter
conſidera q̄d dixe-
rit:Nō afferes fructū in ſeculū:nō ait,uſq; in ſecula
ſeculorū. Sed cū ſeculū iſtud p̄trāſierit,& intrauerit
plenitudo gentiū:tūc etiā hæc ficus afferet fructus
ſuos:& oīs Iſraël ſaluabit̄. Hæc eſt ficus ad quā ter- Luc.13.b
tio uenit pater familias,& quaſi nō facientē fructus
uult ſubuertere:pro qua agricola,cui cōmiſſa fue-
rat,deprecat̄ ut det ei ſpacium,& dicit:Dn̄e dimitte
eā & iſtū adhuc annū donec fodiā circa eā, & mittā D
ſtercus:& ſiq̄dē fecerit fructū: ſin aūt,tūc ſuccides
eā. Agricola iſte uel Gabriel eſt,uel Michaël cui cō
miſſus eſt pp̄l's Iudæorū q dn̄m dep̄cat̄ in paſſione,
& dicit:Dn̄e da ei ſpaciū pœnitētię:& noli eos ſub-
uertere,& ſi quidē fecerint fructū:ſin aūt,tūc ſub-
uertes eos. Si fecerint,inquit,fructū:nō dixit quid
ſuſtinerēt:neq; dixit,ſi fecerint fructū p̄manebūt ut
erāt:ſed ſi fecerint fructum:ſuſpenſa ſentētia eſt,ut
ſubaudiat̄ trāſferes eos in eccleſiā gētiū:& in alterā
uineā tranſplātabis. Venit dn̄s tertio,& nō inuenit
in eis fructū. Dedit primū legē per Moyſen:ſecūdo
locutus eſt p̄ p̄phetas:tertio ipſe deſcēdit. Et poſt
paſſionē datis ad pœnitentiā quadragintaquatuor
annis:quia nō fecerūt fructū:quarto ſubuerſi ſunt.
Quod tamē noſtræ intelligētiæ derelinquit̄. In pa
rabola enim nō ſcribit̄,q̄d poſtea fecerit pater fami
lias:ſed q̄d tantū agricola dep̄catus ſit. Ex qua ani-
maduertimus eos q de hac ficu fecerint fructus ad
populū gētiū eſſe trāslatos:ad quē aſcēdit & p̄phe
ta,dicēs:Requieſcā in die tribulatiōis, ut aſcēdā ad
populū peregrinatiōis meæ. Eos aūt q nō fecerūt
fructus & p̄manſerūt in duritia ſua,eſſe ſubuerſos.
Hoc ip̄m ſignificat & Ioānis uox in euāgelio:Ecce
ſecuris ad radices arborū poſita eſt:Omnis arbor q̄ Matth.3.c
nō fecerit fructū,excidet̄ & in ignē mittetur. Dixi- Luc.3.b
mus de ficu,monſtrātes eam eſſe populū Iudæorū:
dicamus & de uinea:quod quidem facile intelligit:
qui Eſaiā legerit: Vinea facta eſt dilecto in cornu, Eſa.5.a
in loco uberi. Et poſtea:Et expectaui ut faceret fru
ctum:fecit aūt ſpinas,& nō iudiciū,ſed clamorem.

E Et in Hieremia: Ego aũt plãtaui te uineam fructife
Hiere.2.d ram totã ueram: quomodo uerſa es in amaritudinẽ
Pſal.79.b uitis alienæ? Et manifeſtius in pſalmis: Vineam de
Matth.21.d Aegypto trãſtuliſti: eieciſti gẽtes & plantaſti eam.
Hæc igiẽ uinea ad quã paterfamilias ſæpe miſerat
ſeruos, ut accipe-
ret de ea uinũ, qđ
lætificat cor homi
nis: quia uerſa eſt
in amaritudinẽ: &
nouiſſime etiã pa-
triſſamiliæ filium
auſa eſt interficere:
nõ uuas faciẽs, ſed
ſpinas: & non iudi

HEB. cibũ, abſcidetur de ouili pecus, & non erit ar-mentum in præſepibus. a Egõ autem in dño gaude-bo: & exultabo in deo Ie-ſu meo. Deus dñs fortitu-do mea

Ioan.19.c cium, ſed clamorẽ: crucifige, crucifige eum: &, nõ ha
Pſal.79.b bemus regẽ, niſi Cæſarẽ: Propterea exterminauit
illam aper de ſylua: & ſingularis ferus depaſtus eſt
Roma.11.c eam. Oliuã quocꝫ populũ ſynagogæ liquido cõpro
babit: qui in Apoſtolo fractos oliuæ ramos lege-
rit, & nos de oleaſtro inſertos: ut in ramis intelliga
mus multitudinẽ Iudaicã fuiſſe ſuccifam: in radici-
bus apoſtolorũ electionẽ eſſe ſeruatã: in qbus nos
inſerti manebimus, ſi fecerimus fructũ, & diceẽ de
Pſal.127.a nobis: Filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu
mẽſæ tuæ. Multi putãt ficum, & uineã & oliuã in
myſterio accipi trinitatis: quod ficus propter po-
morũ dulcedinẽ ſpiritus ſanctus intelligaẽ: Vinea
F ipſe dñs noſter Ieſus Chriſtus, qui dicit in euange-
Ioan.15.a lio: Ego ſum uitis. Oliua aũt deus pater omipotẽs,
à quo cũcta illumineñẽ: & de quo egrediaẽ lux: &
ad quẽ poſſumus dicere: O oliua in lumine tuo ui-
debimus lumẽ, id eſt in filio uidebimus ſpiritũ ſan-
ctũ. Ad has fructuoſas arbores, & uberrimã uineã,
Iudic.9.b ueniũt infructuoſa ligna in Iudicũ libro: & rogant
ut regnet ſup ſe. Sed nuncꝫ ſuper ligna ſyluarꝫ, quę
debenẽ incẽdio, regnat oliua, ficus, & uinea: ſed ma
gis imperat eis ramnus plena ſentibus, & hericio
ſimilis, qui habitat in Babylone: & ſemp uerſaẽ in
foueis. Quæ arbuſcula nõ ſolũ ſpinas habet, ſed &
ignẽ: uulnerãs & cõburẽs quicquid attigerit. De-
nicꝫ egreſſus eſt ignis, & cõſumpſit ligna ſyluarũ.
Vt aũt ſcias ſecũdũ ſuperiorẽ intelligẽtiã, in qua de
ſynagoga dictũ accepimus: Ficus nõ faciet fructũ:
& nõ erũt genimina in uineis: nõ de fructibus dici,
ſed de operibus bonis. In oliua manifeſte ænigma
aperiẽ, & dicitur: Mentieẽ opus oliuæ. Fructus eñ
quos afferre debuerãt, in operibus demõſtranẽ: mẽ
tietur aũt opus oliuæ: aliud promittẽtis & aliud fa-
Exo.24.b ciẽtis, dicẽtes ad Moyſen: Omnia quæcũcꝫ dixerit
dñs faciemus, & nolẽtes in eũ credere, qui à Moyſe
prædicatus eſt. Cãpi quocꝫ nõ faciẽt fructũ. Cõſide
ra ꝙ Hieruſalẽ quæ quõdã ſita erat in mõtibus, &
mõtes in circuitu eius, & fundamẽta eius in mõti-
bus ſanctis: Nũc humilis appelletur atcꝫ cãpeſtris,
quæ nõ ſolũ homines, id eſt rationabilia nõ alit ani
malia: ſed nec pecora quidẽ & boues: de quibus &
Prouer.14.a Salomon loquitur in Prouerbijs: Adhibe curã his
quæ in cãpo ſunt regionibus: & attonde herbã &
cõgrega fœnũ ut habeas oues ad ueſcẽdum. Boues
quocꝫ nõ erunt in præſepibus: quia ubi plena ſunt G
præſepia, manifeſta eſt fortitudo bouis. Bos opera-
rius eſt: bos dñi ſuſtentãs iugum, bos in cuius ueſti
gium qui ſeuerit beatus eſt. Omnia hæc auferentur

SEP. cient eſcas: defecerunt eo ꝙ comederent oues: & nõ ſunt boues in præſepi-bus. Ego aũt in dño exulta-bo: gaudebo ſuper deo ſa-lutari meo. Dñs deus forti-tudo

à populo: quia ini-
que egit in deum
creatorem ſuũ. Qđ
ſi uolueris diẽ tri-
bulationis diẽ con
ſummationis acci-
pere: ad eos referes
omnia qui dicũt ſe
eſſe de eccleſia, &
nõ habẽt opera iu
ſticiæ. Et ficus, & uinea & oliua, myſteriũ uidelicet
trinitatis, nõ afferunt in eis fructũ ſuũ: & nõ ſolum
frumẽta & eſcas rationabiliũ: ſed nec cibũ quidẽ ha
bẽt in cãpis ſuis pecorũ & iumentorũ: & præſepia
eorũ uacua ſunt: & pro excelſis mõtibus in planis
humilibusꝗ uerſantur. a ¶Ego autẽ in dño gau
debo &c.) Ficu & uinea & oliua, iuxta quod expo
ſui, non facientibus fructũ ſuum: & Iudæorũ agris
non afferẽtibus cibos: abſciſis quocꝫ de ouili peco
ribus, & armẽtis de præſepibus: poſtꝗ audierunt à
dño: Relinquetur uobis domus ueſtra deſerta: po- Matth.23.d
pulo etiã captiuitati tradito, & in toto orbe diſper
ſo: propheta de populo Iudæorũ qui interpretatur
amplexatio, eo quod amauerit dñm, & adheſerit ei, H
illicꝫ ſe iunxerit, ex perſona apoſtolorũ & populi
credẽtis in Chriſto loquitur: Ego uero in dño gau
debo, & exultabo in deo Ieſu meo: Pro quo LXX.
trãſtulerũt τῷ σωτῆρι μου, id eſt ſaluatore meo. Idipſum
& Gabriele interpretante: Et uocabitur Ieſus: ipſe Luc.1.c
enim ſaluabit populum ſuum. Deus dñs fortitudo
mea: Nullã enim aliã, niſi in Chriſto habebo uirtu
tem, & cũctas legis iuſticias quiſquilias cõputabo.
Et ponet pedes meos quaſi ceruorũ: ut calcẽ ſuper
aſpidẽ & baſiliſcũ, & quaſi puer paruulus mittã ma
num in foramẽ, & extrahã ſerpentẽ Iudamꝗ de co
lubro. Similis enim eſt fratruelis meus capreæ, aut Cant.2.c
hinnulo ceruorũ. Et qa ipſe eſt ceruus, mihi quocꝫ
donauit, ut ceruus eſſem ſublimis cornibus: findẽs
ungulas, cibos ruminãs, & ad odorẽ meum ſerpen
tes fugãs: de quo dicitur in decimoſeptimo pſalmo:
Qui perfecit pedes meos tanꝗ ceruorum, & ſuper
excelſa ponet me. Et in uiceſimo octauo: Vox dñi
perficiẽtis ceruos. Ponet ergo pedes meos inter cæ
teros ceruos ſuos: & ad cœleſtia perducet me: ut
inter angelos canam gloriã dñi, & ſuper terrã pacẽ
hominibus bonæ uoluntatis annunciem. Canam
autem uictoriam eius & triumphum & trophæum
crucis. Hoc iuxta Hebraicum & unam æditionẽ,
ad tempus Iudaicæ euerſionis, & ad aduentum do-
mini cuncta referamus. Si autem uoluerimus de
conſummatione mundi accipere: ſic exponendum
eſt: quomodo in Exodo quãdo percuſſa eſt Aegy- Exo.9.f
ptus: & percuſſit deus uineas eorum, & ficus eorũ:
& occidit primitiua hominum, & iumentorum in
grandine

A grandine: & Aegyptias fruges, bruchus, locuſtaꝗ
conſumpſit: ficus in Aegypto nõ attulit fructũ: nec
erant genimina in uineis eorum: mentiebaẽ (ſicubi
tñ poterat reperiri in Aegypto) opus oliuæ & cãpi
eorum nõ dabant eſcas, & deficiebãt eo qđ nõ ha-
berẽt cibos pecora
eorum: & nõ erãt
boues in præſepi-
bus. Populus autẽ
Iſraël exultabat in
dño, & gaudebat ĩ
deo ſalutari ſuo.
Sic in cõſummatio
ne mũdi qñ multi-

HEB. do mea, & ponet pe des meos quaſi ceruorũ. Et ſuper excelſa mea dedu cet me uictori in pſalmis canentem.

plicata iniquitate, refrixerit charitas, & ficus nõ attu
lerit fructus, & uineæ nõ habuerint uuas: & menti-
tum fuerit opus oliuæ: & campi nõ germinauerint
cibos, & cætera q̃ ſequunẽ: Tũc quicũcꝫ iuſtus & e-
lectione dei dignus fuerit inuentus, loqueẽ exultãs:
Ego aũt in dño exultabo, gaudebo in deo ſalutari
meo: Dñs deus fortitudo mea. Et quaſi poſitus à C
deo ſup cõſummationẽ ſeculi: ut poſtea ad ſuperio-
ra cõſcendat, & à deo educaẽ ad ſummum, dicit: Et
ponet pedes meos in cõſummationẽ, ſuper excelſa
imponet me: ut cũ ἀγωνοθέτῃ Ieſu qui primus in ago

SEP. tudo mea, & ponet pedes meos in conſumma tionem: ſuper excelſa im-ponet me: ut uincam in cantico eius.

ne ſuperauit præ-
miũ fuerit cantan-
tibus poſitũ: ego
uincã in carmine
eius, & manꝰ meæ
cõponant citharã
et pſalteriũ, et oĩe
organorũ genus:
ſcribãꝗ panegyri-
cum triũphanti. Et q in principio locutus ſum: Vſ-
cꝫquo clamabo & nõ exaudies? uociferabor ad te
uim patiẽs, nõ ſaluabis? & de iuſticia eius iudicioꝗ
cauſatus ſum: poſtea laudabo æquitatem eius: & cã
tores cæteros meo carmine ſuperabo.

Cõmentariorũ in Habacuc prophetam finis.

IN HABACVC PROPHETAM
commentarij, ſiue quæſtiones.

ONus qđ uidit Habacuc &c.) Vbicũcꝫ
onus uerbi dñi poniẽ: grauedo in pro-
phetia illa ſignaẽ. Queriẽ ꝓpheta ad
dñm: cur impij ꝑualeant aduerſus iu-
ſtos & lacereẽ lex à detrahẽtibus: q di
B cũt eã nõ eẽ ueracẽ: dũ iuſtos uidẽt opprimi: & im-
pijs bonos exuperari, qđ ꝓprie tunc Habacuc age
bat: qñ Vriã ꝓphetã de Aegypto reductũ, Ioachim
rex Iuda interfecit. Vox dñi rñdentis & dicentis:
Aſpice in gẽtibus, quia opus factũ eſt:) id eſt fiet:
Qđ nemo credet cum narrabiẽ:) ut domus dñi ſit
diruta, & ſancta ſanctorũ ſint incẽſa. Horribilis &
terribilis eſt.) Gentẽ Chaldæã dicit. Ex ſemetipſa
iudiciũ & onus eius egredieẽ:) quia putabat ſe ſuis
uiribus facere: qđ dñi ꝑmiſſu factura erat. Leuio-
res pardis equi eius: & uelociores lupis ueſꝑtinis.)
In pardis, Macedones: in lupis, Romanos uult in-
telligi. Facies eorum uẽtus urens:) id eſt terribilis.
Cõgregauit quaſi arenã captiuitatẽ) & cætera q̃ ſe-
quunẽ, de Nabuchodonoſor uult ĩtelligi: Qui de
regibus triũphauit & tyrãni eius erãt ridiculi.) Qđ
plene liber Paralipom. & Regũ demonſtrant: quod
de Sedechia & cęteris regibus factũ eſt. Ipſe ſuper
omnẽ munitionẽ ridebit.) Ciuitates dicit: q̃ ab illo
capiendæ erãt. In Hebræo ipſe nõ habeẽ. Tũc mu
tabitur ſpiritus:) id eſt ſpũs dñi, qñ de ſeueritate ad
miſericordiã rediet: et ꝑtranſibit Nabuchodonoſor
& regnũ eius corruet. Hæc eſt fortitudo dei ſui:)
id eſt q deũ ſe putabat, intelliget inquãtũ ſit infirma
tus. Propheta q querebaẽ ꝙ dñs differret iudiciũ,
poſtꝗ uidit iudiciũ, & exterminationẽ factã à Chal
dæis in populo ſuo: cõuertiẽ ad ꝑces, & dicit: Nũ-
quid nõ à principio ſancte meus?) Ac ſi dicat, nũqd
nõ tu es q à principio ꝓtelaſti & gubernaſti genus
noſtrũ? Nõ moriamur) id eſt nõ ueniat finis noſter
in his tribulationibus quas patimur. In iudiciũ po
ſuiſti eũ:) id eſt Nabuchodonoſor ad correptionem
dediſti, nõ ad cõſummationẽ. Et fortis:) id eſt ò do
mine fortis: Vt corriperes:) id eſt flagellares nos
per eũ, dediſti nobis eũ. Mũdi ſunt oculi tui:) Cũ
oculi tui ſint mũdi, & nõ poſſis reſpicere ad iniqui-
tatem: Quare reſpicis:) id eſt cur uides iniqua agẽ
tes & taces, deuorante impio iuſtiorẽ ſe? Et facies
hominis quaſi piſces maris) id eſt, ſicut piſces deuo D
rãtur minores à maioribus, & reptilia deuoranẽ ab
auibus ſiue à beſtijs. Totũ in hamo ſubleuabit) id
eſt Nabuchodonoſor, & dati ſumus ei in pabulũ:
Propterea immolabit ſagenæ ſuę & ſacrificabit re
ti ſuo:) id eſt idolis ſuis tribuit: qđ non eorũ, ſed tua
ꝑtãte facit. Quia in ipſis incraſſata eſt pars eius:)
id eſt putat ſe ab idolis uictorẽ factũ: & ſubditas gẽ
tes accipere in cibum electũ: Propter hoc expãdit
ſagenã ſuã:) quia tu das ei ſpaciũ: & pateris uidere
mala q̃ agit. Sup cuſtodiã meã ſtabo.) Vox ꝓphe-
tæ eſt: qui in oratione ſua dicebat ſe permanſurum:
donec audiat quid reſpondeaẽ ei à dño: Quid rñ-
deam ad arguentẽ me?) Tale eſt, ac ſi dicat: quid re-
ſpõdeat mihi quẽ ego arguo, ꝑ tropũ antiphraſim,
quale eſt illud: benedic deo. Et rñdit mihi dñs: ſcri
be uiſum.) Qui te dixiſti permanſurũ in munitione
donec rñſum acciperes, ſcribe qđ auditurus es: ut
quod ego dicturus ſum ꝑueniat ad noticiã legẽtiũ.
Quia adhuc uiſus procul:) id eſt qđ ego dicturus
ſum & tu ſcripturus in longũ tẽpus adimplebitur.
Nec mouearis qa differẽ, ſed certus eſto, qa futurũ
eſt. Qui eñ crediderit ꝙ ego hæc facturus ſum, in
ſua fide uiuet, incredulorũ animabus in peruerſita-
te morientibus. His præmiſſis: incipit dicere, quod
propheta ſcripturus eſt. Qũo uinũ potantẽ deci-
pit, ſic erit uir ſuperbus:) id eſt Nabuchodonoſor.
Qui dilatauit quaſi ĩfernus aĩam ſuã: & quaſi mors
nõ adimplebitur:) capturis prædarũ, & euerſioni-
bus urbium, & interemptionibus hominũ inhians.
Quãuis eñ oẽs gentes cõgreget ad ſe, & coaceruet

E oẽs populos,iſte eſt ſuꝑ quẽ oẽs parabolã ſumẽt cũ
Eſa.14.c uiderint interitum eius:ſicut eſt illud in Eſaia:Et tu
uulneratus es,ſicut & nos,& cætera. Væ ei q mul=
tiplicat nõ ſua uſq;quo?) Quãdiu multiplicat non
ſua: & q̃diu inſtat prædis & rapinis? Nũquid nõ
repẽte cõſurgẽt q mordeãt te?)Medos dicit & Per=
ſas,qui euerſores regni illius fuerũt. Quia tu ſpo=
liaſti gentes multas,ſpoliabunt te omnes qui reliqui
fuerint de populis:)Perſas & Medos dicit,qui cum
filij ſint Iaphet,& relicti ſunt & habitauerunt in ter
ra Sem. Propter ſanguinẽ hoĩs:)id eſt populi Iu=
dæi. Et iniquitatem terræ Iudæ ciuitatis:)Hieruſa
lem & omniũ habitantiũ in ea. Væ qui congregat
auariciam malam:) uaſa ſancta dicit de Hieruſalem
tranſportata. Vt ſit in excelſo nidus eius:)id eſt ꝑ
ſuperbiam putat ſe iam cœlos conſcendiſſe. Et li=
berari ſe putat de manu mali?)Interrogatiue legen=
dum eſt:ut ſubaudiatur. Nũquid cogitaſti confu=
ſionem domui tuæ?)id eſt quicquid male egiſti, ad
confuſionem domus tuæ feciſti:& ſi fieri poſſet,la=
pides de pariete,& ligna quæ inter iuncturas ædifi
ciorum ſunt:narrarent iniquitatẽ tuã. Iuxta illud:
Iob.20.d Reuelabunt cœli iniquitatẽ eius. Væ qui ædificat
ciuitatem in ſanguinibus:)& cætera quæ ſequunt̃,
ad eundem Nabuchodonoſor referuntur. Nun=
quid non hæc à deo ſunt exercituum)id eſt nõ tuis
uiribus depopulatus es urbes & regiones, ſed pec=
catis eorum & indignatione mea. Laborabunt eñ
F populi in multo igne,et gentes in uacuũ deficient:)
id eſt,ſiue Macedones ſiue Romani, exempla cru=
delitatis tuæ ſecuti tormentorum tuorum conſor=
tes efficientur:& hoc tunc fiet,quando replebit̃ ter=
ra,ut cognoſcat gloriam dñi. Væ qui potum dat
amico ſuo:)de eodem Nabuchodonoſor dicitur, q
inebriatis regibus,ignominioſa in eis opera & ludi
bria exercebat. Repleta eſt ignominia pro gloria.)
Qui ſe putabat à te gloriam accipere, ignominiam
accepit. Bibe tu quoq; & conſopire:)id eſt ſimilia
patere his quæ feciſti. Quia iniquitas Libani ope=
riet te:)id eſt templi dei,cui dicitur: Aperi Libane
Zach.11.a portas tuas. Et uaſtitas animalium:) id eſt duorũ
Cherubim,& propiciatorij & arcæ: cuius ornatu
locus ille priuatus eſt, & in uaſtitatem redactus.

De ſanguinibus hominum & iniquitate terræ:ci=
uitatis & habitantium in ea.) Ita eſt intelligendum
ut ſuperius dictum eſt. Quid prodeſt ſculptili:
quia ſculpſit illud fictor ſuus?)Hoc iam non ſpecia
liter de Nabuchodonoſor,ſed generaliter de om̃i=
bus gentibus idola colentibus dicit,uſq;,omnis ſpi=
ritus non eſt in uiſceribus eius:Dominus autem in
templo ſancto ſuo:ſileat à facie eius omnis terra cũ
uenerit ad iudicandum.

CANTICVM HABACVC.

DOmine audiui.)Omnia, diſcipulis in=
Ioan.15.b quit ſaluator, quæ à patre audiui an=
nunciaui uobis:id eſt probroſa,diuer=
ſa,quæ carne aſſumpta pro humano
genere patiar:& poſt uicta morte in=
trabo in gloriam meam.Hanc auditionem audiuit
propheta in ſpiritu & timuit. Domine opus tuũ.) G
Ait ergo: deprecor domine ut quod promiſiſti ex
plices:finitoq; tempore reddas Chriſtum tuum, &
opus quod pollicitus es uiuifica,hoc eſt tuum im=
ple promiſſum. In medio annorum:) Cum ue=
nerit,inquit,plenitudo temporis & opere promiſ=
ſa impleueris,monſtrabis uera eſſe quæ pollicitus
es,& cum peccantibus nobis iratus fueris:pœniten
tiam autem agentibus,miſericordiæ tuæ recordabe
ris. Deus ab auſtro ueniet ad montem Pharan.)
Pharan locus eſt uicinus monti Sina,in quo ipſe do
minus legem dedit qui per uirginem in Bethlehem
naſci dignatus eſt,& inde: id eſt ab auſtro ueniens
Hieroſolymam,à parentibus ductus eſt: ut pro eo
hoſtia ſecundum legem daretur. Operuit cœlos.)
In aduentu enim ſaluatoris cuncta repleta ſunt glo=
ria:Vt in euangelio:Gloria in excelſis deo,& in ter Luc.2.b
ra pax hominibus.Et alibi. Domine dominus no= Pſal.8.a
ſter,uſq;,in uniuerſa terra.Et rurſum:In omnẽ ter= Ibi.18.a
ram exiuit ſonus eorum. Splẽdor eius quaſi ſol:)
iuſticiæ clara luce radiabit. Cornua:)id eſt uexil
la ac trophæa crucis in manibus eius. Ibi abſcon
dita.)In cruce abſcondita eſt fortitudo eius, quan=
do dicebat:Triſtis eſt anima mea uſq; ad mortem: Matth.26.d
Et,in manus tuas domine comendo ſpiritum meũ. Luc.23.f

Et egrediatur diabolus:)Exeunte autem domino
de aquis baptiſmatis,occurit mors:id eſt diabolus,
& ante pedes illius ueniebat coluber antiquus quã=
do tentauit eum in deſerto: Aſpexit & diſſoluit:
Stans ſaluator cuncta proſpiciens, & intuitu uni= H
uerſitatem mundi metiens, gentium infidelitatem
diſſipauit: montes,id eſt ſuperbi per pœnitentiam
humiliati ſunt:Incuruati ſunt colles.Qui ante aduẽ
tum ſaluatoris ſuperbierant,& flecti non poterant,
ab itineribus æternitatis eius,quæ ad nos uenire
dignata eſt,humiliati ſunt pro iniquitate.Qui tem=
plum dei eſſe dicebantur:propter iniquitatem autẽ
auariciæ,luxuriæ,& omnis maliciæ fiunt taberna=
culum Aethiopum,id eſt dæmonum:Tabernaculũ
terræ Madian atq; Aethiopum eoſdẽ intellige:hi
in nouiſſimo conſcij peccatorum ſuorũ pauebunt
iudicio. Nunquid in fluminibus.)Fluminũ & ma
ris uocabulo corda exprimuntur infideliũ, q̃ toto
intentionis impetu ad inferiora deſcendunt. Qui
aſcendens ſuꝑ equos:)nõ illorum quorũ ſuperius,
ſed in corda electorũ tuorũ aſcendes per illumina=
tionẽ gratiæ tuæ. Suſcitans ſuſcitabis arcũ:)Arcũ
dicit improuiſum aduentũ,in quo regna mũdi ex=
aminanda eſſe præuidit:& quæ iuraſti patribus no
ſtris & tribubus,explebis in æternũ. Fluuios ſcin
des terræ.)id eſt reges terræ aduerſus tuũ populum
dimicãtes,diuides atq; diſpergẽs: Te uiderũt)excel
ſa regna,& ſublimes huius ſeculi poteſtates,ac tre=
muerũt. Gurges:)id eſt ꝓſecutio eorũ,q uexabant
populũ tuũ tranſijt. Dedit abyſſus:) hoc eſt inferi
laudauerũt te,& angeli te reſonabũt eſſe uictorem.

Sol & luna.)Poſt paſſionem & reſurrectionẽ ſuã
eleuatus eſt dñs,ſol uidelicet iuſticiæ, in cœlum, &
emiſſo ſpiritu ſancto illuſtrauit eccleſiam. Sagittæ
tuæ

A tuæ:)id eſt plagæ tuę & eruditio,populo tuo lumẽ
præbuerũt:In ſole eñ Chriſtus,in luna eccleſia deſi
gnatur. In fremitu cõculcabis.)Qñ ergo populi tui
iniuriam uindicabis:terrena regna calcabis, & oẽs
gentes admirari facies. Egreſſus es:)Hoc patri di=
ctum intelligitur,quia exierit ad ſaluandũ populũ
ſuum per Ieſum Chriſtum filium ſuum:Deus enim
2.Cor.5.d erat in Chriſto mundum ſibi recõcilians. Percuſ=
ſiſti caput.)Veniente aũt filio tuo percuſſiſti anti=
chriſtum de domo impij,id eſt in hoc ſeculo: qđ in
maligno poſitum eſt,& abſcondita eius aperta feci=
ſti uſq; in ſempiternũ. Maledixiſti ſceptris eius.)
Non ſolum ſceptris,id eſt regno diaboli maledixi=
ſti:uerumetiam capiti bellatorũ quod ꝑcuſſeras: q
uenerũt,ut turbo ut euerterẽt populum tuũ.Secũ=
dum literam autẽ intelligimus impium Nabucho=
donoſor uel omnes aduerſarios,qui uenerũt ut tur
bo ut diſpergerẽt me,id eſt ut euerterẽt Iſraël. Ex=
ultatio eorũ.)Exultabunt pauperem deuorantes,et
ſubiectum ſibi populum:& hoc quaſi in abſcondi=
to facient. Viam feciſti in mari equis tuis:) Equi
ſunt ſancti prædicatores,quibus feciſti uiam in po=
pulis nationum, & in quorum prædicatione tur=
batæ ſunt aquæ:hoc eſt gentium corda. Audiui &
conturbatus eſt:)Ad cõminationem, inquit, ꝓphe
ta,tuam,toto uentre,id eſt,animo contremiſco: In
labijs enim deſignatur pauor trepidæ mentis. In=
B grediatur putredo:)Non ſolum hũc tremorem li=
benter patior:uerũetiam quod Iob paſſus eſt,hoc li C
benter ſuſtineo,id eſt putredinem corporis: ita ut
innumeris ſcateat uermibus. Vt requieſcã:)id eſt
ut hic à meis expier peccatis, & in die tribulatio=
nis requieſcam atq; aſcendam ad conſortium eorũ,
qui in Chriſto præceſſerunt. Ficus enim non flo=
rebit:)Ficus,uinea & oliua erat ſynagoga Iudæo=
rum,quãdo dulcedinem bonæ operationis profere
bat,ſed domino ad eam ueniente uirtutis fructum
ferre neglexit. Mentietur opus oliuæ:) Aliud eñ
promittentis,& aliud facientis: dicentis ad Moy=
ſen:Omnia quæcunq; dixerit dñs faciemus, & no= Exod.24.b
lentis in eum credere,qui à Moyſe prædicatus eſt.

Abſcidetur:)Apud Iudæos ſunt præſepia cœle=
ſtium literarum, ſed quia pabulum cœleſtis intel=
lectus in his nõ ſapiunt,qui iugum euangelij baiu=
lent abſunt. Ego autem in domino:) id eſt non in
mea iuſticia,ſed in fide diuinæ protectionis gloria=
bor:et exultabo in ſalutari meo,quia in illo ſalutare
meum pono. Deus dominus fortitudo:) In illo
quippe me uirtutem facere confido: & ſicut cerui
ſpinoſa tranſiliunt,ita ego pericula delictorum do=
mini uirtute tranſcendo. Et ſuper excelſa:) Omnẽ
mundanam ſolennitatem contemplatione cœleſtiũ
tranſcendere me fecit,uictoriam eius, & triumphũ
atq; trophæum canentem.

Quæſtionum in Habacuc prophetam finis. D

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN SOPHONIAM prophetam ad Paulam & Euſtochium prologus.

ANteq; Sophoniam aggrediar,qui nonus eſt in ordine duodecim prophetarum: reſpondendum uidetur his qui me irridendum exiſtimãt,quod obmiſſis uiris ad uos ſcribam potiſſimum ò Paula & Euſtochium.Qui ſi ſcirent Holdam uiris tacentibus prophetaſſe:& Deboram iudicem pariter & prophetam,hoſtes Iſraël Barach timente ſuperaſſe:& Iudith & Heſter in typo eccleſiæ,& occidiſſe aduerſarios,& periturũ Iſraël de periculo liberaſſe:nunq; poſt tergum meum manum incuruarent in ciconiam. Taceo de Anna & Heliſabeth,& cæteris ſanctis mulieribus:quarum uelut ſiderum igniculos,clarum Mariæ lumẽ abſcondit.Ad gentiles fœminas ueniam:ut & apud ſeculi philoſophos uideant animorũ differentias quæri ſolere,non corporum.Plato inducit Aſpaſiam diſputantem:Sappho cum Pindaro ſcribitur:& Alcæo Themiſta inter ſapientiſſimos Græciæ philoſophatur: Corneliam Gracchorum,id eſt ueſtram,tota Romanæ urbis turba miratur:Carneades eloquentiſſimus philoſophorum,acutiſſimus rhetorum:qui apud conſulares uiros,& in Academia plauſus excitare conſueuerat,non erubuit in priuata domo audiente matrona de philoſophia diſputare. Quid referam Catonis filiam,Bruti coniugem:cuius uirtus facit ne patris mariticq; conſtantiam tantopere miremur?Plena eſt hiſtoria tam Græca quàm Latina uirtutibus fœminarum: & quæ integros libros flagitet.Mihi tãtum,quia aliud operis incumbit,in fine prologi dixiſſe ſufficiat: dominũ reſurgentem primum apparuiſſe mulieribus:& apoſtolorum illas fuiſſe apoſtolas:ut erubeſcerent uiri non quærere,quem iam fragilior ſexus inuenerat.

Comment

E COMMENTARIORVM HIERONYMI in Sophoniam prophetam.

a Verbum domini quod factũ eſt ad Sophoniam filiũ Chuſi, filij Godoliæ, filij Amariæ, filij Ezechię: in diebus Ioſię filij Amon regis Iuda.

b HEB. Cõgregans cõgregabo oĩa à facie terræ, dicit dñs: cõgregãs hominẽ & pecus

SEP. Defectione deficiat à facie terræ, dicit dominus; deficiat homo: & iumenta

Verbum domini &c.) Tradunt Hebræi
cuiuſcunq; prophetæ pater aut auus
ponatur in titulo: ipſos quoq; prophe-
tas fu-
iſſe.
Amos.7. Vnde et Amos u-
nus de duodecim
ꝓphetis, q dixerat:
Non ſum prophe-
ta, nec filius ꝓphe-
tæ: ſed paſtor ca-
prarum uellicans
ſycomoros: patris
nomẽ in titulo nõ
habet. Hoc ſi uerum eſt: Sophonias propheta, quẽ
nunc conamur exponere: qui nomine ut ita dicam
prophetico, & glorioſa maiorum ſuorũ ſtirpe gene
ratus eſt: habuit eñi patrẽ Chuſi, auum Godoliam,
proauum Amariã, atauum Ezechiam: & talẽ qua-
drigam ipſe uelut extremus auriga compleuit. No
צְפַנְיָה men Sophoniæ alij ſpeculam: alij arcanum dñi tran
ſtulerunt. Siue igitur ſpecula, ſiue abſcõditum dñi
interpretatur: utrũq; prophetæ conuenit: Dicitur
Ezech.3.d enim ad Ezechiel: Fili hominis ſpeculatorem te po-
Amos.3.d ſui domui Iſraël. Et in alio loco: Nõ faciet dominus
quicq; niſi reuelauerit diſciplinam ſuam ſeruis ſuis
prophetis. Et noni pſalmi titulus, pro abſconditis fi
F lij interpretatur. Iſte ergo propheta qui erat in ſpe-
cula & in ſublimibus conſtitutus, & nouerat myſte
ria dñi: filius erat Chuſi, qui interpretatur humilitas
כּוּשִׁי uel Aethiops meus, de quo poſtea tractabimus: ha
גְּדַלְיָה bebat quoq; auum Godoliam: qui dicit̃ magnitudo
אֲמַרְיָה dñi: & proauum Amariã, qui & ipſe uertitur in ſer
חִזְקִיָּה monẽ dñi: & atauum Ezechiam, qui ſonat fortitudi
nem dñi. De fortitudine itaq; dñi natus eſt ſermo
dñi, & de ſermone dñi nata eſt magnitudo dñi, & de
magnitudine domini, nata eſt humilitas: ut cũ per-
1.Cor.9.d uenerit aliquis ad perfectũ dicat: Non ſum dignus
Pſal.130.a uocari apoſtolus. Et illud in pſalmis: Domine non
eſt exaltatum cor meum, neq; elati ſunt oculi mei.
Hucuſq; quaſi prono lapſu, & per plana currentes,
in eo quod Chuſi etiã Aethiops meus interpretat̃
impegimus. Nam poſt tantas uirtutes quomodo
nomen Aethiopis ſonare poterit in laudẽ? Et ſi qui
dem ſcriptura dixiſſet Chus, id eſt Aethiops: uide-
batur indiſſolubilis quęſtio: Chus quippe natus eſt
de Cham. Sed in eo qđ ait, Chuſi: hoc eſt Aethiops
meus, uidetur ſonare myſteriũ: quod ille qui quon
dam Aethiops, fuerat uerſus in pœnitẽtiã ſecundũ
illud qđ dicit̃: Aethiopia p̄ueniet manus eius deo.
Pſal.67.g Et in alio loco: In cõſpectu eius procident Aethio-
Ibi.71.b pes: dicat cũ ſponſa in cantico canticorum: Nigra
Can.1.c ſum, ſed ſpecioſa filia Hierl̃m. Legimus & in Hiere
Hiere.38.b mia Abdimelech eunuchũ Aethiopẽ placuiſſe deo:
Actuum.8.e Et in actis apoſtolorũ Aethiopẽ eunuchũ reginæ
Cãdacis tantũ habuiſſe ſtudiũ ſcripturarũ & legis
dei, ut in uehiculo legeret: et ad adorandum dñm in
tẽplo eius ueniret Hieruſalẽ. Vñ talis fides digno G
præmio coronat̃, & mittit̃ ad eũ Philippus euange-
liſta, ſtatimq; docet̃, credit, baptiſat̃, & ſaluus eſt. Et
nõ ſolũ eunuchus, ſed cũ additamẽto uiri ponitur,
eunuchus uir Aethiops. Quia enim eunuchus erat
Chriſti, & ſe eunu
chizauerat ꝓpter
regnũ cœlorũ: pro
pterea uiri uoca-
bulũ nõ amiſerat.
Recte quoq; So-
phonias quaſi fi-
lius Chuſi: id eſt
Aethopis, in cõſe-
quẽtibus libri de
pñia ſcribit Aethi
opum: Trans flumina, inquit, Aethiopiæ, inde de-
ferent hoſtias mihi. Hæc de genealogia Sophoniæ,
qui ꝓphetauit in diebus Ioſiæ. Quomodo aũt dies
dicunt̃ Heliæ hi q ab eo illuminati ſunt: ita & dies
Ioſiæ qui ſe leuauerat ad dñm, qa Ioſias interpretat̃ יֹאשִׁיָּהוּ
eleuatio dñi: & fuit uir iuſtus, & de laudibus eius, re
gnorũ quoq; & Paralipomenon ſcribit hiſtoria. Et 4.Reg.23.d
habuit patrẽ Amon, auũ Manaſſen. Legimus Ma- 2.Para.34.
naſſen poſt multa ſcelera, & poſt captiuitatẽ in Ba- 4.Re.21.
bylone egiſſe pœnitentiã, & ad meliora conuerſum
dñi miſericordiã cõſecutũ. Vnde & fidei ſuæ ꝑ quã
crediderat deo, filiũ uocauit אָמוֹן, id eſt Amon: Si
quidẽ Amon fides interpretat̃. Simulq; cõſidera ꝙ H
nequaq; ut ſupra reges decẽ tribuũ, id eſt reges Iſra
ël ponant̃: ſed reges tm̃ Iudæ. Iam enim decẽ tribus
ab Aſſyrijs ſub rege Ezechia patre Manaſſe dedu- 4.Reg.17.d
ctæ fuerãt in captiuitatẽ. Hoc in prooemio & in ti-
tulo Sophoniæ generationis & temporis: Nunc ui
deamus quid ipſa quoq; ꝓphetia cõtineat. b ¶Cõ
gregãs cõgregabo &c.) Hoc qđ poſuimus, & rui-
næ impiorũ erunt, & in Lxx. infirmabunt̃ impij, de
Theodotionis tranſlatione additũ eſt: ꝑ quo Sym-
machus interpretatus eſt, & ſcandala cũ impijs: ut
ſubaudiat̃ cõgregabunt̃, ſiue deficiẽt. Quinta autẽ
æditio, & infirmitas cum impijs deficiet. Debemus
ergo cõſuetudinẽ noſtrã ſequẽtes primũ hiſtoriam
texere: & poſtea de ſublimioribus diſputare. Extre
mũ quippe regnũ duarũ tribuũ, q̃ uocabant̃ Iuda et
Beniamin: ſub Ioſia fuiſſe nulli dubium eſt: Illo eñi
interfecto, filij eius q poſtea regnauerunt & nepo-
tes, non tam regnaſſe credendi ſunt: q̃ ludibrio ha-
biti fuiſſe: ab Aegyptio rege, & Chaldæis, & uarijs
captiuitatibus, mortibuſq; cruciati. Quia igit̃ ppl̃s
poterat ſe excuſare in regibus malis & dicere: nos
uolumus ſeruire deo, ſed ꝓhibemur à regibus, da-
tur rex iuſtus quo zelante zelum dñi, & populo ni
hilominus in idolorũ cultu perſeuerante: iuſta iræ
cauſa ꝓfert̃ à dño, & ꝓphetat̃ de euerſione Hierl̃m
& captiuitate Iuda & uictoria Nabuchodonoſor:
Dicitq; dñs per prophetam: Nequaq; ultra tribuã
pœnitentiam, ſed à facie terræ uniuerſa cõſumam:
nõ homo, nõ iumentũ, nõ uolatile, nõ piſces maris
remanebũt. Irã quippe dñi etiã bruta ſentiunt ani-
malia

HEB. & pecus: cõgregans uolatile cœli, & piſces maris: & ruinæ impiorũ erũt: & diſperdam homines à facie terræ, dicit dominus. a Et extẽdam manũ meã ſuper Iudam & ſuper oẽs habita

SEP. & iumenta: deficiant uolatilia cœli: & piſces maris, & infirmabunt̃ impij: & auferam iniquos à facie terræ, dicit dñs. Et extendam manũ meã ſuper Iudam: & ſuper omnes qui habitant

A malia. Et uaſtatis urbibus hominibuſq; interfectis:
ſolitudinem & raritatẽ beſtiarũ quoq; fieri & uola-
tilium piſciũq;: teſtis Illirycus eſt, teſtis Thracia, te-
ſtis in quo ortus ſum ſolũ: ubi præter cœlum & ter
rã & creſcẽtes uepres, & condenſa ſyluarum cuncta
perierunt. Hoc au
tem, inquit ꝓphe-
ta, accidet, quia im
piorum fuit nimia
multitudo. Cor-
ruẽt itaq; impij &
diſperdent̃ hoĩes:
& erit ſolitudo ſup
faciem terræ. Sed
& de cõſummatio
ne mundi idipſum
accipere poſſumus: quod & homines, & pecora &
uolatilia, & piſces maris & uniuerſa deficient: & in-
firmentur impij: & tollatur iniquitas à facie terræ.
Quod ſi uoluerimus & altius aliquid intelligere: ꝓ-
pter hoc qđ dicitur à Lxx. Defectione deficiat à fa-
cie terræ: & defectionem in bonam partem accipe-
Gen.25.d re: iuxta illud: Et deficiens mortuus eſt Abraham
in ſenectute bona, ſenex & plenus dierum: & appo
ſitus eſt ad populum ſuum: & de his quæ de Iſaac &
Iacob ſcriptura refert: Videbimus quomodo defe-
ctione deficiant à facie terræ: & hoc eos implere p̄-
ceptum: Qui habentes conuerſationem in cœlis &
in carne: non ſecundũ carnem militantes, eo quod
B ſciant illos qui in carne uiuunt deo placere nõ poſ-
ſe: quantum in ſe eſt omnia agunt ne ſint in carne
Rom.8.b ſed in ſpiritu: & à terra recedentes aiunt: Conſuſci-
tauit & cõſedere nos fecit in cœleſtibus in Chriſto.
Quod ſi aliquis oppoſuerit aduerſum hoc quod in
bonam partem accepimus: defectione deficiat à fa-
Gen.25.b cie terræ: illud quod de Iſmahel ſcriptũ eſt: Hi ſunt
anni uitæ Iſmahel centum trigintaſeptem: & defi-
ciens mortuus eſt, & eſt appoſitus ad genus ſuum.
Reſpondebimus ei primum, & ipſum Iſmahel filiũ
eſſe Abraham: & accepiſſe dona & partes à patre ſe
cundum menſuram ſuam: deinde abſolute ſcriptũ:
deficiens mortuus eſt: & non addi qđ ſcriptũ eſt de
Abraham, in ſenectute bona, ſenex & plenus die-
rum, et appoſitus eſt ad populũ ſuum. Siue de Iſaac:
Ibi.35.b Fuerunt autem dies Iſaac quos uixit anni centum
octogintaquinq;, & deficiens Iſaac mortuus eſt, &
appoſitus eſt ad genus ſuum ſenex & plenus dierũ:
Ibi.49.d Nec nõ & de Iacob: & ceſſauit Iacob præcipiens fi-
lijs ſuis, & leuans pedes ſuper lectũ defecit, & appo-
ſitus eſt ad populũ ſuũ. Ex quo intelligimus aliud
eſſe tantũ deficere: & aliud cum defectione plures
pariter habere uirtutes. Quod autem primum di-
xerat generaliter: defectione deficiat à facie terræ:
poſtea in partes diuiſit ſcriptura diuina: deficiat ho
mo, et iumẽta: deficiãt uolatilia cœli et piſces maris.
Quatuor ſunt q̃ iubentur deficere: primum homo
rationabilis, deinde tria q̃ ſubiecta ſunt homini: iu-
mẽta & uolatilia & piſces, q̃ puto & in octauo pſal-
mo poni: Inſuper & pecora campi: Volucres cœli
& piſces maris, qui perambulant ſemitas maris. Qđ C
autẽ primũ dixerat, oues & boues uniuerſas, quaſi
præcipua de iumentis ſeparauit, & cũ his quæ man
ſere iumenta numerare ea noluit. Deficiat itaq; ho-
mo, deficiant iumenta, deficiant uolatilia, deficiant
piſces: & nõ dixit,
deficiãt beſtiæ, de-
ficiant reptilia ter-
ræ. Hęc enim non
debẽt deficere, ſed
perire: uerum defi
ciant ea quæ poſ-
ſunt habere corre-
ctionem: Quomo Gen.18.b
do defecerunt Sa-
ræ muliebria: & iu
betur Abraham ut audiat quæcunq; Sara præcepe
rit. Deficit quis ut homo ſi contemnat humana, &
non ultra moriatur ut homo: et audiat: Ego dixi dij
eſtis. Deficit alius ut iumentũ, qui ad altiora conſcẽ Pſal.81.b
dens accuſatur ſermone prophetico: Homo cum in Ibi.48.d
honore eſſet nõ intellexit, comparatus eſt iumentis
inſipientibus: & ſimilis factus eſt illis. Deficit quaſi
uolatile cœli qui facit ſibi pennas aquilæ: & reuer-
titur ad domũ præceptoris ſui diues, & omnẽ deſe-
rens paupertatẽ. Deficit quaſi piſcis maris, qui com
prehenſus ſagenis dñi, cũ bonis piſcibus ſeparatur.
Cum hæc iuxta præceptum dñi fuerint perpetrata Matt.13.f
infirmabunt̃ impij non habentes tantum roboris
quantum prius. Sed & tollent̃ iniqui, non dixit oc-
cidentur ſed tollent̃, ut ad meliora conuerſi, de im- D
pietate & iniquitate, ad pietatẽ iuſticiamq; trãſlati,
incipiant eſſe qđ ante nõ fuerãt. Hæc ſecundũ tro-
pologiam: Debemus enim & maiorũ interpretatio
nem ponere. Iam in lectoris arbitrio erit: utrũ ſæue
ritatem an clementiam uelit ſonare quæ dicta ſunt.
a ¶Et extendã manũ meã &c.) Poſt impiorũ rui-
nas & iniquorũ ablationes à facie terræ, cõſequẽter
aduerſus Iudã & aduerſus Hieruſalẽ ex ꝑſona dñi
dicit̃: Et extendam manũ meã ſup Iudã & ſuper oẽs
habitatores Hieruſalẽ, extenſio quippe manus ge-
ſtum percutientis oſtendit. Et diſperdã de loco hoc
reliquias Baal: Non qđ ſecundũ Lxx. noĩa Baalim
penitus eradenda ſint, ſed qđ iuxta Hebraicũ culto
res eius è populo q pauci de cæde hoſtiũ remãſerãt
in Iuda et Hierl̃m ſe cõminet̃ auferre. Noĩa quoq;
ædituorũ cũ ſacerdotibus: qa in tãtã Iudas et Ben-
iamin uenerant impietatẽ: ut in templo dñi: iuxta
qđ ſcribit Ezechiel, & regnorũ quartus liber oñdit,
ſtatuã Baal quã imaginẽ cœli dñs uocat, ſtatuerint: Ezech.8.b
et in eodẽ ſanctuario idola et dñm pariter uenerati 4.Reg.10. & .17.c
ſunt. Vnde ſignãter idolorũ ſacerdotes: non ſacer-
dos, ſed id eſt æditúos uel phanaticos appel- Forſan legendum ἱεροφάντας.
lauit qđ Hebraice dr̃ הַכְּמָרִים. Et æditúos ergo et
ſacerdotes quõdã dei et eos q in domatibus adora-
bãt militiã cœli, ſolẽ et lunã et aſtra reliqua. Et q iu-
rabãt in noĩe dñi: et in nomine idoli Ammonitarũ
Melchom, qđ à Lxx. in regem uerſum eſt: auferet
dñs de loco Hierl̃m ſiue diſperdet: ἀπὸ κοινοῦ eñi ſub-
auditur

E auditur:Et diſperdam de loco hoc reliquias Baal:&
diſperdam nomina æditúorum cum ſacerdotibus:
& diſperdam eos qui adorant ſuper tecta militiam
cœli:& diſperdam eos qui adorãt & iurãt in dño &
iurant in Melchom:& diſperdã eos qui auertuntur
ſiue declinant de
poſt tergũ dñi: &
qui nõ quærũt eũ
ſiue non retinent.
Auertuntur autẽ
poſt tergum dñi:
qui relinquentes
cultũ eius iurãt in
Melchom & ado=
rant militiã cœli,et
uenerantur Baal
idolum Sidonio=
rum. Hucuſq; hi=
ſtoriæ ſenſus expo
ſitus ẽ: Videamus
Anagoge. & Anagogẽ.Pro=
pter dñm qui de
tribu Iuda ortus
eſt,& propter Hie
ruſalem in qua re=
gnauit Iudas, hoc
Matth.14.a Luc.18.b eſt dominus atq; ſaluator:dicamus qñ multiplicata
F fuerit iniquitas:& refrixerit charitas multorum: &
ueniente dño rara fides apparuerit in terra: intantũ
ut tententur etiam electi dei,tunc extẽdere dñm ad
ſupplicia peccatorũ manũ ſuam ſup Iudam, qui ſibi
uidetur nomen dñi confiteri, & ſuper Hieruſalem
eccleſiam quæ ex pace ſortita uocabulum eſt: & au
ferre de eccleſia nomina Baalim, quod interpreta=
tur in ſublimioribus.Auferet autem dñs nomina
uanæ gloriæ & admirationis falſæ: quæ uerſantur
Iaco.2. in eccleſia:In qua iuxta Iacobum ueneratur anulũ
aureum habens:& contemnitur pauper cũ ad ad=
uentum iudicis & ſenatoris,& in cõmune omnium
diuitum,plebs uniuerſa conſurgit:& ſancto pau=
peri ne ſtandi quidem inter cateruas potentum, &
confeſſionis eorum tribuitur locus: Sed & nomi=
na ſacerdotum cum ſacerdotibus qui fruſtra ſibi
applaudunt in epiſcopali nomine & in presbyte=
rij dignitate,& non in opere. Vnde ſignanter non
ait:& opera ſacerdotum cũ ſacerdotibus: ſed noĩa
qui tantũmodo falſa nomina præferunt dignitatũ,
& malis operibus ſua nomina deſtruũt: & eos qui
adorant ſuper tecta militiam cœli:qui eleuant ad=
uerſus ſcientiam dei: & omne quod geritur in ſe=
culo fictam ſibi ſcientiam pollicentes: referunt ad
ortus ſtellarum:& occubitus: & mathematicorum
ſequuntur errores,& eos qui adorant dñm & Mel=
chom,qui ſeculo pariter & dño putant ſe poſſe ſer=
uire,& duobus dñis ſatiſfacere, deo & mammonæ:
2.Timo.2.a qui militantes Chriſto obligant ſe negocijs ſecula=
ribus:& eandem imaginem offerunt deo & cæſa=
ri:& cum Chriſti ſacerdotes ſe eſſe dicant:filios ſu=
os conſecrant Melchom,id eſt regi ſuo. Recte ẽm

HEB. habitatores Hieruſa
lem:& diſperdam de loco
hoc reliquias Baal:& noĩa
æditúorum cũ ſacerdoti=
bus,& eos q adorãt ſuper
tecta militiã cœli: & ado=
rant & iurãt in dño, & iu=
rant in Melchom: & qui
auertũt de poſt tergũ dñi:
& qui nõ quæſierũt dñm:
nec inueſtigauerũt eũ. Si=
a lẽte à facie dñi dei:quia iu=
xta eſt dies domini: quia
præparauit dñs hoſtiam:
ſanctificauit uocatos ſuos.
Et erit

habent regem hominem,qui regem dñm perdide= G
runt:& qui per mala opera declinant à dño: & non
requirunt eum,nec retinent ſua peccata fugientem.
Si quis autem uoluerit iuxta interpretationem no=
minum Iudæ & Hieruſalem ſuper anima uniuſcu=
iuſq; hoc ipſum in
telligere:non erra=
bit qđ auferat dñs
uniuerſa quæ dixi
mus,uel in cõſum
matione mũdi:uel
in ſingulorum exi
tu,quãdo audient:
Stulte hac nocte Luc.12.c
auferetur aĩa tua à
te.Et extendat ma
num ſuam ſup eũ,
qui dñm non con
fitetur:& ſuper eũ
q ſenſum pacis ſe
habere iactat, ut
auferat atq; diſper
dat de tali Hieru=
ſalem oẽm ſuper=
biam, & falſos in
deum cultus:& ua
riorum errores dogmatũ: & ſeruitutem in deũ pa=
riter & mundũ:& per quotidiana peccata, auerſio=
nem à dño & neglectum in deũ. a ¶Silete à facie H
dñi &c.)Pro eo quod Lxx. tranſtulerunt εὐλαβεῖσθε,
id eſt timete:& nos poſuimus ſilete:in Hebræo הס,
interiectio eſt imperantis ſilentium:qua ſæpe utun
tur & comici:ſed & abſolute præcipitur in cunctis
ſilentium,quod dies uentura ſit dñi. Diem autem
dñi,diem intelligamus captiuitatis & ultionis in po
pulum peccatorem,& hoſtiam ſubuerſionis Hie=
ruſalem, & ſanctificationem eorum quos dedica=
uit interfectioni:ſecundũ illud quod dicitur in Hie Hiere.12.a
remia:Sanctifica eos in die interfectionis eorum.
Et eſt ſenſus:Venit contra impium populum olim
prædicta captiuitas:iam propè eſt.Sub Ioſia enim
rege prophetia texitur:hoc interfecto uaſtitas ue=
nit:de qua & in Ezechiel:Venit,inquit, finis: finis Ezech.7.a
uenit:& cætera.Hæc mihi uictima placet: has mi=
hi hoſtias ſanctificaui. Poteſt autem hoc quod ait,
ſanctificauit uocatos ſuos, & de Babylonijs acci=
pi:quos in ultionem populi etiã ſeruos ſuos uocat
uindicantes iniuriam ſuam. Vocaui,inquit,Nabu= Hiere.25.b
chodonoſor ſeruum meum.Et in eodem uolumi=
ne,non ſolum ſeruum, ſed columbam eum quoq;
uocat:A facie gladij columbæ.Porrò ſcdm tropo= Ibidem.g Tropolog.
logiã quia facies dñi eſt ſuper faciẽtes mala,ut per=
dat de terra memoriam eorum:& propè eſt dies iu=
dicij:quia ad comparationem æternitatis omne hu
ius ſeculi tempus breue eſt,ſiue exitus ſingulorum:
timeant omnes & ſileant, ne facies dñi de qua ſan=
ctus ait:Signatum eſt ſuper nos lumen uultus tui Pſal.4.b
dñe:peccatorum fœnũ, ſtipulam,ligna conſumat:
Præparauit enim dñs hoſtiam ſuã,totum Leuitici
myſterium

SEP. habitant Hieruſalẽ:
& auferã de loco hoc noĩa
Baalim:& noĩa ſacerdotũ
cũ ſacerdotibus:& eos qui
adorant ſuper tecta mili=
tiam cœli:& eos qui iurãt
in dño, & iurant in rege
ſuo:& eos qui declinant à
domino:et qui non requi=
runt dñm:& qui non reti=
nent dñm. Timete à facie
domini dei: quia iuxta eſt
dies domini:quia præpa=
rauit dñs uictimã ſuam:
ſanctificauit uocatos ſuos.
Et erit

A myſterium:quando per ignem & effuſionẽ ſangui=
nis,& ueram oblationẽ ſalui fient qui ſaluãdi ſunt,
& ſanctificabuntur uocati.Quidam de noſtris, diẽ
domini & hoſtiam eius,& ſanctificationem uocato
rum,in aduentu ſaluatoris intelligũt,quãdo immo=
latus eſt agnus, &
ſanguine eius ſan=
ctificati ſunt apo=
ſtoli: & cæteri qui
per eos uocati ſũt.
a ¶Et erit in die
hoſtiæ dñi &c.) In
die Iudaicæ capti=
uitatis:quando to=
tus populus ĩmo=
lãdus eſt, uiſitabit
dñs, & ſuper prin=
cipes qui mane bi=
bebant ſicerã, & ſu
per filios regis uel
omnes de ſtirpe re
gia,uel certe ꝓprie
filios Ioſię quos uł
occiſos uel captos
legimus, & ſuper
omnes qui induti
ſunt ueſte peregrina:hoc eſt,qui pro dei cultu uene
rati ſunt idola.Et ſuper omnes qui arrogãter ingre
B diuntur ſuper limen in die illa,hoc eſt, aduerſum ſu
perbos:qui cum quodam faſtu & dignitatis ſuper=
cilio,gradus templi & ſanctuarij limen aſcendunt.
Porrò quia in eo ubi nos interpretati ſumus: q ar=
roganter ingrediunẽ ſuper limen,poteſt intelligi ſe
cundum Hebraicũ,qui tranſiliunt lumen, & hoc hi
ſtorice ſentiendum eſt,uindicabo ſuper eos.Qui iu
1.Reg.5.b xta Regnoꝝ primum librũ nõ calcant limen,idolo
rum ſuperſtitionibus ſeruientes,qui repleuerũt do
mum dñi dei ſui,non ſolũ idoloꝝ cultu, ſed iniqui=
tate & ſcelere & omni mendacio,ut ad errorem reli
gionis iniquitas quoq; in ſubiectos,et in proximos
Tropol. mendacium iungeretur.Sed quia ſemel & Tropo=
logice exponere cœpimus: Viſitabit dñs in aduẽtu
& paſſione ſaluatoris,id eſt,in die hoſtiæ filij ſui ſu=
per pontifices & ſacerdotes populi Iudaici,& ſuper
domum regiã. Vſq; ad illud enim tẽpus perſeuera=
uerunt reges Iudæ de ſtirpe Dauid: ſecundum pro
Gen.49.b phetiam Iacob,nõ deficiet princeps ex Iuda neque
dux de fœmoribus eius:donec ueniat cui repoſitũ
eſt,& ipſe erit expectatio gentiũ:Poſt hoſtiã ẽm dñi
ablatum eſt regnũ à Iudęis:Et ſuper omnes,inquit,
qui induti ſunt ueſtimẽtis alienis: qui receſſerunt à
protectione & indumẽto dei,& ſuo errore cooper=
ti ſunt.Et ulciſcar ſuper omnes manifeſte qui ſunt
in ueſtibulis,hoc eſt,qui egreſſi ſunt de tẽplo dei,&
cum deberent eſſe intrinſecus propter peccata ſua
egreſſi ſunt foras,& de eccleſia dei receſſerũt adim=
plentes templũ eius impietate & dolo. Hoc intelle=
ctum ſit in primo ſaluatoris aduentu.Quia autẽ de
cõſummatione mundi & die iudicij, quẽ omnes in

a HEB. Et ẽrit in die hoſtiæ
domini:uiſitabo ſup prin
cipes,& ſuper filios regis,
& ſuper omnes qui indu=
ti ſunt ueſte peregrina: Et
uiſitabo omnem qui arro
ganter ingreditur ſuper li=
men in die illa: qui com=
plent domum domini dei
ſui iniquitate & dolo. Et
b ẽrit in die illa, dicit domi=
nus:uox clamoris à porta
piſcium & ululatus à ſe=
cunda, & cõtritio magna
à collibus.
Vlulate

die interpretanẽ dñi,ſemel expoſuimus: Scire debe C
mus quod illo tẽpore uiſitet dñs ſuper principes,&
ſuper paſtores:qui lac de ouibus comedũt, lanasq;
tondentes nõ curant de cõtritione gregis, & ſuper
filios regis qui ſe iactant Chriſtianos,& quod regis
Chriſti ſint filij glo
rientur, & ſup oẽs
qui induti ſunt ue
ſtibus alienis. Ve=
ſtis filiorum regis
& principum indu
mentum Chriſtus
eſt: qđ accipimus
in baptiſmo, iuxta
illud: Induite uos Gala.3.d
Chriſtũ Ieſum. Et Coloſ.3.b
induite uos uiſce=
ra miſericordię,bo
nitatis,humilitatis,
manſuetudinis, pa
tientiæ, & cætera:
In quibus præcipi
tur: ut induamur Epheſ.4.f
nouo homine cœ=
leſti iuxta creatorẽ
noſtrũ,& proijcia=
mus indumentum ueteris hominis cum operibus
eius.Cum ergo debeamus talibus indui ueſtimen=
tis,pro miſericordia induimur crudelitate: pro pa= D
tientia,impatientia:pro iuſticia iniquitate. Et ut ſe=
mel dicam,pro uirtutibus uitijs,id eſt, pro Chriſto
antichriſto. Vnde dicitur de iſtiuſmodi homine:Et Pſal.108.e
indutus eſt maledictione ſicut ueſtimento. Vindi=
cabit quoq; dñs manifeſtiſſime in aduentu ſuo: etiã
ſuper eos qui cũ bonis operibus in eccleſia eſſe de=
berent:eiecerunt ſe ob conuerſationem peſſimã, &
traditi ſathanæ uerſantur in ueſtibulis: imò nec in
ueſtibulis, ſed ante ueſtibula: quod ſignificantius
Græce dicitur ἔξω τὰ πρόπυλα.Et ſuper omnes uin=
dicabit qui uarijs iniquitatibus atq; peccatis implẽt
eccleſiam,& impietatibus atq; mẽdacio, & miſcent
ſanguinẽ ſanguini.Quod ſi uoluerimus hoc ipſum
accipere ſuper animabus ſinguloꝝ,principes & do
mũ regis,intelligamus λογισμοὺς καὶ αἰσθήσεις, id eſt,
cogitatiões & ſenſus & ipſam animã quæ debet eſſe
hoſpitium regis,& iuxta ſuperiorẽ expoſitionẽ in=
dumenta quoq; aliena,& omnia quæ ſequuntur,re
feramus ad unumquẽq; credentiũ:qui cũ debuerãt
induti eſſe Chriſto, & ſemper uerſari intrinſecus:
uarijs ſe peccatorũ operuerũt ueſtimẽtis, & egreſſi
de eccleſia,id eſt,cõgregatione ſanctorum, pro uir=
tutibus impleuerunt templum corporis ſui iniqui=
tate & dolo. b ¶Et erit in illa die,dicit dominus:
uox &c.)In die hoſtiæ dñi quando extenderit ma=
num ſuam ſuper Iudam & ſuper omnes habitantes
Hieruſalem,& hoſtillis eã uallauerit exercitus: erit
uox clamoris à porta piſcium & ululatus à ſecũda,
& contritio magna à collibus.Portam piſcium eam
uocabant quæ Dioſpolim ducit & Ioppen, & ui=
yy cinior

SEP. Et erit in die hoſtiæ
domini, & ulciſcar ſuper
principes & ſuper domũ
regis, & ſuper omnes qui
induti ſunt ueſtimẽtis alie
nis,& ulciſcar ſuper omẽs
manifeſte qui ſunt in ueſti
bulis in die illa: qui com=
plent domum domini dei
ſui impietate & dolo. Et
erit in illa die, dicit domi=
nus:uox clamoris de por=
ta compungẽtium: & ulu
latus à ſecunda, & contri=
tio magna à collibus.
Plangite

E ciniormari erat inter cunctas uias Hieruſalem, de
Nee,3.d qua & Eſdras refert. Portam uero piſcium ædifica-
uerunt filij Aſnaa, ipſi texerunt eam & ſtatuerunt
ualuas & ſeras & uectes. Quod autem ait, & ulula-
tus à ſecunda, ſecundi muri in eodem climate por-
tam ſignificat, de
qua & in Regnoꝝ
libro ſcriptum eſt:
4.Reg.22.c Et iuit Helchias ſa
cerdos & Ahiham,
& Achabor, & Sa-

a HEB. Vlulate habitato-
res pilæ: conticuit omnis
populus Chanaan.
Diſpe

phan & Aſaias ad Holdã propheten uxorẽ Sellum
filij Thecuæ filij Haras cuſtodis ueſtium, & hæc ha
bitabat Hieruſalem in ſecunda. Contritionem autẽ
magnam à collibus de monte Sion & excelſiore ur
bis parte loquitur, quia cũ altiora & arx ciuitatis fu
erint occupata; facilior eſt in prona deſcẽſus. Si aũt
diem illã quam dñs cõminatur, diẽ iudicij ut ſupra
uoluerimus accipere; eo tempore quando uetuſtus
dierum ſeſſurus eſt, & aperiendi libri & pandendæ
conſcientiæ ſinguloꝝ; tunc implebitur uox clamo-
ris à porta compungẽtium. Prima enim porta ocu
lorum erit; qua exhibebunẽ nobis peccata ante ocu
los noſtros; & omnis pompa & imago antiquorũ
ſcelerum & uitiorũ atq; luxuriæ proferetur in me-
dium. Tunc illud erit uerũ quod ſcriptum eſt: Ecce
homo, & opera eius ante faciẽ eius. Torquebit igiẽ
eum conſcientia, & poſtq; compunctus clamauerit
F à prima oculorũ porta; ululabit etiam ſecunda, quã
& aures intelligere poſſumus. Per hos enim uel ma
xime ſenſus quibus uitia illapſa fuerant, eorum pœ
na ſentietur; quãdo cernemus quod fecimus, & au-
dientes ſermonem, docti, totumq; ordinem pecca-
torum in ululatum compellimur, & cõteritur in no
bis quicquid fuerat excelſum, & propter cæcitatẽ
& ſurdas aures ignorabatur à nobis. Vel certe cum
uerba ſublimia & eruditio de excelſo ueniens con-
Pſal.37.b teret nos atq; cõfringet, & opere complebitur: Ru-
Ibid.50.d giebam à gemitu cordis mei: ut ſit ſacrificium deo
ſpiritus cõtribulatus in nobis qui homines ſumus,
& non tam grandia peccata fecimus, ut montibus
comparentur; colles contriti ſunt. In diabolo autẽ
& angelis eius excelſa montium cõterentur. Multi
putãt iuxta hiſtoriam quod ad Babyloniorum tem
pora retulimus, intelligendum eſſe de primo ſalua-
toris aduentu, quãdo propter peccata nimia, & cla
Matth.27.c morem populi concrepantem: Sanguis eius ſuper
nos, & ſuper filios noſtros, circundata eſt ab exerci
tu Hieruſalem, & à duobus urſis Veſpaſiano uide-
licet & Tito, irridentium pueroꝝ turba cõſumpta
eſt. Quæ quidẽ intelligẽtia magis fidei noſtræ con-
uenit; ſed ita ut ſciamus & priori hiſtoriæ poſſe con
gruere; uel certe piorẽ captiuitatem typum eſſe ſe-
cundæ & perfectæ euerſionis Hieruſalem. Necnõ
& hoc animaduertendum quia שַׁעַר הַדָּגִים mani
feſte in Hebræo non portã compungentiũ, ſed por
Allegor. tam piſcium ſonat. Allegorice portã piſcium eſſe in
Hieruſalẽ, per quã inferuntur boni piſces qui à ma
lis fuerint ſeparati; & lugebunt cæteris introëunti-
bus, qui foris remanſerint. Vel certe in fine mundi
G & in cõſummatione, lugebũt à porta piſciũ prima,
qui ſuum baptiſma nõ ſeruauerunt: lugebunt à ſe-
cunda, qui nõ egerunt pro peccatis dignã pœniten
tiam. Et erit magna cõtritio ſup colles, qui nec pro
peccatis incuruati
ſunt ut ceruicẽ ſuã
ſubmitterẽt & ſua
ſcelera deplorarẽt.
Per has enim duas
portas baptiſmi &

SEP. Plãgite qui habitatis
cõciſſã: qa aſſimilatus eſt
omĩs populus Chanaan.
Diſpe

pœnitentiæ in Hieruſalem, id eſt, in eccleſiã dei uel
introitus uel reditus eſt. a ¶Vlulate habitatores
pilæ &c.) Pila quæ Hebraice dicitur מַכְתֵּשׁ, & ab
Aquila uerſa eſt εἰς τὸν ὅλμον, non per breuẽ ſyllabã
prima legenda eſt: ne σφαῖραν putemus: ſed produ-
ctam; ut de pila ſciamus dici, in qua frumenta tun-
duntur, uas concauum, & medicoꝝ aptum uſui: in
quo propriæ ptiſanæ feriri ſolent. Dicat aliquis in-
tellexiſſe qd ſignificat pila; ſed ſcire uelle cur in præ
ſenti loco aſſumpta ſit. Quia ſemel deſcriptio eſt ca
ptæ urbis, & dicitur: Vox clamoris à porta piſciũ
& ululatus à ſecunda, & cõtritio magna à collibus;
Nunc idem deſcriptionis ordo ſeruatur, & de ulu-
latu dicitur eorum qui habitãt in ualle Siloë. Et pul
chre ſcriptura non dixit; qui habitatis in ualle, qui
habitatis in gurguſtio; ſed qui habitatis in pila: qđ
ſcilicet quomodo frumenta feriente deſuper uecte
contunduntur; Ita de porta piſcium, & de porta ſe-
H cunda & de collibus proruens in uos decurret exer
citus. Populum autem Chanaan appellauit popu-
lum Iudæorum, iuxta illud quod legimus in Danie
le; Semen Chanaan & non Iuda. Et ad Hieruſalem: Dani.13.f
Pater tuus Amorræus, & mater tua Cethæa. Et in Ezech.16
alio loco: Chanaan in manu tua ſtathera iniquita- Oſee.12.b
tis. Quod ſi uoluerimus iuxta utranq; tranſlationẽ
Tropologiam texere; recte ad ululatum & planctũ
cõcitantur qui in extremis peccatorum fecibus ha-
bitant, & in ſcelerum ſuorum ima dimerſi dicũt: In- Pſal.79.a
fixus ſum in limo profundi, & non eſt, inquit, ſub-
ſtantia. Vnde & additẽ; qui habitatis conciſſam, hoc
eſt animam multis iniquitatibus uulneratam; ſiue
eccleſiã, quæ ſchiſmatibus hæreſibusq; lacerata eſt,
& ad ſingula uulnera plangit filios interfectos. Qđ
autem dicit; Conticuit ſiue aſſimilatus eſt omnis po
pulus Chanaan; blaſphemiam eorum in die iudicij
ceſſarẽ ſignificat, & os quod in altum poſuerunt lin
guamq; ad terram uſq; penetrantem, æterno ſilen-
tio conticeſſere. Et quia peccatum peccauit Hieru-
ſalem, & ideo in commotionem facta eſt: populus
dicitur Chanaan, quod interpretatur commotio.
Non enim poteſt dicere; Statuit ſupra petrã pedes Pſal.39.a
meos; ſed incertus & fluctuans ſemper in motu eſt.
Vnde & Noë uir ſanctus poſtquàm euigilauit è
ſomno; ex maledictione nomen impoſuit Chanaã,
dicens: Maledictus Chanaan puer famulus erit fra Gene.9.d
trum ſuorum. Non ſolum autem Chanaan aſſimi-
lantur peccatores, ſed pro qualitate & diuerſitate
peccati; alius aſſimilatur Pharaoni; alius Nemroth
giganti.

A giganti. Et ecõtrario per bona opera atq; uirtutes:
quia & uirtutum itinera ſunt diuerſa: ille ſpiritum
aſſumit Abraham, hic Moyſi, alius Heliæ; q̃obrem
1.Cor.12.d ab Apoſtolo dicitur: Aemulamini chariſmata me-
liora. Qui uero perfectus eſt, iuxta eã tamen perfe-
ctionem quam hu
mana conditio po
teſt capere, ſimilitu
dine dei ſignatur.
a ¶Diſperierũt o-
mnes ĩuoluti &c.)
Qui ſibi, inquit, in
diuitijs cõfidebãt,
& tantas habebant
opes ut ſe quaſi in-
uolutos & ſeptos
ſuis diuitijs eſtima
rẽt. Vel certe ſecun
dum Lxx. qui ere-

a HEB. Diſperierunt omes
b inuoluti argento. Et erit
in tempore illo, ſcrutabor
Hieruſalem in lucernis, &
uiſitabo ſuper uiros de-
fixos in fecibus ſuis: qui
dicunt in cordibus ſuis:
non faciet bene dominus
c & non faciet male. Et erit
forti

cti erant in ſuperbiam & pauperes deſpiciebant; ira
ueniente uaſtati ſunt. Simulq; conſidera quod non
dixerit; peribunt qui erecti ſunt argẽto; ſed iam nũc
anteq; eis ueniat ſupplicij dies, in eo ipſo quod ſu-
perbiant, & ſemper de theſauris ſuis cogitent & ſer
uiant eis, perierint atq; corruerint. Quod qui intel-
lexerit, puto eũ non ſatis cupere diuitias; in quibus
non peribunt; ſed perierunt qui erecti ſunt. Neque
uero æſtimandum eſt eos ſolos perijſſe qui argẽto
B erecti ſunt; ſed iuxta hanc diffinitionẽ peribit & ille
qui in generis nobilitate ſe iactat. Qui gloriatur in
dignitatibus peribit, qui inflatur peribit, qui in for
titudine corporis gloriaẽ peribit; peribit qui in fœ-
mineo languore mollitus comã nutrit, uellit pilos,
cutem polit, & ad ſpeculum comitur, quæ proprie
paſſio & inſania fœminarum eſt. Si quis autẽ uult
erigi, & ſuperbire ſancta ſuperbia, erigatur cũ Apo
Act.5.g ſtolis, quando dignus fuerit pro nomine Ieſu Chri
Roma.5.b ſti contumeliam pati; glorietur cum Apoſtolo: qui
exultabat in tribulationibus, ſciens quod tribulatio
operaretur patientiam: patientia ſpem: ſpes autem
non cõfundat. b ¶Et erit in die illo ſcrutab. &c.)
In tempore & in die captiuitatis Hieruſalem: uel à
Babylonijs uel à Romanis, quia dereliquit legẽ do-
mini, & impie egit in dominum creatorem ſuum;
Scrutabitur dominus cum lucerna omnia abſcon-
dita Hieruſalem, & nullum inultum patietur effu-
gere. Legamus Ioſephi hiſtorias & ibi reperiemus
ſcriptum, de cloacis quoq; & ſpelũcis & antris & ſe-
pulchris, extractos principes & reges & potẽtes &
ſacerdotes; qui ſe in eis metu mortis abſconderant.
Et uiſitabo, inquit, ſuper eos; qui confidunt in cor-
poribus ſuis & in uiribus ſuis quas διασυρμικῶς fe-
ces uocat; ſiue peccata in quibus penitus fuere defi
xi; qui tollentes prouidẽtiam; nec boni nec mali de-
um autorem eſſe dixerunt, hoc eſt, quod nec bonis
bona, nec mala malis redderet; ſed quod fortunæ
cuncta regerentur arbitrio, & caſu ferrentur incer-
to. In conſummatione autem mundi, quia dies do-
mini ipſa intelligitur; ſcrutabitur dominus Hieru-
ſalem, id eſt, eccleſiam ſuam cum lucerna, & ulciſce- C
tur ſuper uiros contemptores: qui noluerunt ſuas
ſeruare cuſtodias, id eſt, mandata domini contem-
pſerunt, & inſuper ratione ſe peccare dicentes, bla-
ſphemauerunt in cordibus ſuis; quod nihil ꝓdeſſet
benefacere, nec ob
eſſet male agere; qa
nec bonorum ope
rum præmiũ, nec
malorũ pœnam re
ſtitueret deus. Re-
cte autem Hieruſa
lem, id eſt, eccleſia
quæ prius Iebus
uocabaẽ quod dici
tur cõculcata; quã-
do cõculcabatur à
gentibus; & dæmo
num ludibriũ erat,

SEP. Diſperierunt omnes
qui erecti ſunt argento. Et
erit in die illa, ſcrutabor
Hieruſalem cum lucerna
& ulciſcar ſuper uiros qui
contemnunt cuſtodias ſu-
as, & dicunt in cordibus
ſuis, non faciet bene dñs,
& non faciet male. Et erit
forti

dicta eſt Iebus, & poſtquàm cœpit in ea pax habita
re domini, & factus eſt in pace locus eius, nomen
Hieruſalem ſortita eſt. Quia igitur in nouiſſimo tẽ
pore, quod ſæpe iam diximus, multiplicata iniqui-
tate, refrigeſcet charitas, & ſolis lumen recedet ab
Hieruſalem, & tanta erit uaſtitas ut difficile ſaluen-
tur etiam electi dei. Tunc in lucerna ſermonis ſui
atq; rationis omnia uitia ſcrutabiẽ dominus in Hie
ruſalem, & in medium proferet, & de ocioſo quoq;
uerbo fiet iudicium & uindicta, non in peccatores;
poterat enim & peccatum ueniam promereri: ſed D
in contemptores, de quibus dicitur in Habacuc:
Videte contemptores & aſpicite. Et in alio loco: Abac.1.b
Quare reſpicis ad contemptores? Ac deinde: Qui
autem arrogans eſt, & contemptor uir ſuperbus, &
cætera. Sup his fiet ultio qui cuſtodias domini non
ſeruauerunt, & dicunt in cordibus ſuis: Non faciet
dominus bene, & non faciet male: non quod male
deus faciat; ſed quod mala uideaẽ pœna eſſe ei qui
patitur. Alioquin & ſcalpellus medici malus erit;
quia reſecat uulnera: & putridas amputat carnes;
Et pater malus, cædẽs filium ut à uitijs corrigat, &
magiſter malus corripiens diſcipulum ut erudiat.
Omnis enim diſciplina ad præſens non uideẽ gau-
dij eſſe, ſed triſticiæ; poſtea autem fructum pacificũ
his qui per eam eruditi ſunt reddet. c ¶Et erit
fortitudo eorum in direptionem &c.) Manifeſtum
eſt quod iuxta utranq; captiuitatem omnis eorum
ſit cæſus exercitus, & domus dirutæ, & agri ui-
neæq; uaſtatæ ſint; nec ultra eos dei diſtulerit pati-
entia; Sed cum dicerent ad prophetas: hoc in tem-
pus erit & in dies longos: uenerit eis dies domini
magnus & uelox nimis: Iuxta Tropologiam autẽ Tropol.
cum uenerit tempus iudicij ſiue uniuſcuiuſq; mor-
tis & egreſſionis à ſeculo; tunc omnis fortitudo eo-
rum in direptionem erit, ut quod male ualebat, &
erigebatur aduerſus dominum, infirmũ fractumq;
uertatur ad melius. Velut ſi quis fortitudinem la-
tronis & piratæ & furis diripiat, infirmóſque eos
reddat; prodeſt illis ſua infirmitas: debilitata enim

E membra quibus prius non bene utebantur à malo opere ceſſabunt. Quod autem ſequitur: Et domus eorum in deſertum: Multi ſunt in eccleſia ædificantes Sion in ſanguine & Hieruſalem in iniquitate: *Leuit. 14. e* quibus prodeſt tales domus deſtrui. Legamus Leuiticum, ubi leproſa domus deſtrui iubetur. Et quia lepra permanens eſt & diffunditur: lapides eius & ligna & om̃is puluis extra ciuitatem in locũ immũdum proijci iubentur. Sed & in Hieremiæ principio tale quid ſcribitur: *Hiere. 1. b* Ecce dedi ſermones meos in os tuum: ecce conſtitui te ſuper gentes & regna: eradicare & ſuffodere & diſperdere, & ædificare & plantare. Deſtruitur ædificatio peſſima, ut poſtea ædificatio bona conſtruatur, eradicatur iniqua plantatio, ut plantatio iuſta ponatur. Vnde & in Salomone legimus: Melius eſt habitare ſub diuo quàm in calce litis cum iniquitate & in domo noua. Quaſi bonus ergo deus, domus eorum qui erãt defixi in fecibus ſuis: & dixerant in corde ſuo, non F faciet bene dominus, & non faciet male: deſtruet, nec eos in leproſis & immundis domibus habitare permittit: nec facit ut bibant uinum de uineis quas plantauerant. Si enim plantaſſent uineam Sorech, & uineam electam totam ueram: bibiſſent uinum ſuum, & inebriati eſſent cum patriarcha Noë & Ioſeph in meridie: ſed quia dixerunt: non faciet bene dominus & non faciet male, & de uinea Sodomorum erat uinea eorum & propago eorum de Gomorra: uua eorum uua fellis, & botrus amaritudinis eis: *Deute. 32. e* Furor draconum uinum eorum: & furor *Hiere. 9. e & 23. c* aſpidum inſanabilis: propterea plantauerũt uineas, & non bibent uinum earum. Et myſtice dicitur de Sodoma & Gomorra, quod omnis plantatio eorũ perierit. Si enim permanſiſſent in eo quod cœperant, ut eſſent quaſi paradiſus dei, & non finiſſent in malo, ut eſſent quaſi terra Aegypti, plantatio eorum utique permanſiſſet. Tale quid & illud ſuper *Pſal. 77. e* Aegyptijs ſonat in pſalmis: Occidit in grandine uineas eorum, & moros eorum in pruina. Quaſi clementiſſimus quippe deus omnem Aegyptiam plãtationem & arbuſculas, quæ in Aegypto radicatæ ſanguineos habẽt fructus, interfecit & ſubuertit ne bibant qui male plantauerunt, & comedant ex eis fructum. Prope eſt dies domini magnus & uelox nimis, cui reſiſtere nemo poteſt. Prope autẽ eſt uel propter æternitatem: quia nihil ei longum eſt: uel propter pœnæ magnitudinem, quia patienti nunquàm longe uidetur ſupplicium quod inferẽdum eſt: Siue prope ut ſupra diximus: cum exierimus à

HEB. fortitudo eorum in direptionem, & domus eorum in deſertũ. Et ædificabunt domos & non inhabitabunt, & plantabunt uineas, & non bibent uinum earum: Iuxta eſt dies domini magnus: iuxta eſt & uelox nimis. a Vox diei domini amara: tribulabitur ibi fortis

G ſeculo, & uniuſcuiuſq; mors conſummationẽ mundi fecerit, & non ſolum prope: ſed etiã uelox nimis, ut uelocitas aduẽtus eius in eo quod additur nimis oſtendatur. a ¶ Vox diei dñi &c.) Iuxta ſuperiora: uel de Babylonica captiuitate accipe, uel de extrema quam paſſi ſunt à Romanis: ſuper quam & dominus fleuit Hieruſalem, dicens: *Matth.* Hieruſalẽ Hieruſalẽ quę occidis ꝓphetas & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt: & cætera. Vere enim expetita uindicta eſt à ſanguine Abel iuſti uſq; ad ſanguinẽ Zachariæ, *2. Par.* quẽ occiderunt inter tẽplum & altare: & ad extremum de dei filio, dicentes: Sanguis eius ſu- *Matth.* per nos, & ſuper filios noſtros, experti ſunt diẽ amaram: quia ad amaritudinem dominum prouocauerant: diem à domino conſtitutam, in qua non imbecillis quilibet, ſed fortiſſimi uiri deprimentur, & ueniet ſuper eos ira in finem. Sæpe quippe & ante irã domini ſuſtinuerunt, ſed ira illa non fuerat conſummationis & finis. Quid neceſſe eſt nunc deſcribere H quantas in utraq; captiuitate ſuſtinuerint calamitates, & quomodo qui lucem domini reſpuerũt, in tenebris & caligine uerſati ſint, & qui noluerunt ſolẽnium dierum audire tubas, audierint clamorẽ bellãtium? De ciuitatibus autẽ munitis & excelſis angulis Iudææ qui ad ſolum uſq; ſunt diruti: puto oculorum magis eſſe quàm aurium indicium: nobis præſertim qui nunc in iſta ſumus prouincia: licet uidere, licet probare quæ ſcripta ſunt. Vix ruinarũ parua ueſtigia in magnis quõdam urbibus cernimus. Silo tabernaculum & arca teſtamenti domini fuit, uix altaris fundamenta monſtrantur: Gabaa illa ciuitas Saulis uſq; ad fundamẽta diruta eſt. *Ioſue.* Rama & Bethoro, & reliquæ urbes nobiles à Salomone conſtructæ: parui uiculi demonſtrantur. Legamus Ioſephum & prophetiam Sophoniæ, illius cernimus hiſtoriam: & hoc non tantum de captiuitate dicendum eſt, ſed uſq; ad præſentem diem, perfidi coloni poſt interfectionem ſeruorum, & ad extremũ filij dei: excepto planctu prohibentur ingredi Hieruſalem: & ut ruinam ſuæ eis flere liceat ciuitatis, precio redimunt: ut qui quondam emerãt ſanguinẽ Chriſti, emant lachrymas ſuas. Et ne fletus quidẽ eis gratuitus ſit: uideas in die quo capta eſt à Romanis & diruta Hieruſalem, uenire populum lugubrem: cõfluere decrepitas mulierculas, & ſenes pannis anniſq; obſitos: in corporibus & in habitu ſuo irã dñi demonſtrantes: Congregatur turba miſerorum, & patibulo domini coruſcante ac radiãte ἀνασάσει eius: de oliueti monte quoq; crucis fulgẽte uexillo, plangere

SEP. fortitudo eorum in rapinam: & domus eorũ diſſipabuntur. Et ædificabunt domos, & non habitabunt in eis, & plantabunt uineas, & nõ bibent uinum earum: quia iuxta eſt dies domini magnus, iuxta & uelox nimis. Vox diei domini amara & dura poſita eſt, fortis

A gere ruinas templi ſui populum miſerum: & tamen nõ eſſe miſerabilem: adhuc fletus in genis & liuida brachia, & ſparſi crines, & miles mercedem poſtulat, ut illis flere plus liceat, & dubitat aliquis, cũ hæc uideat, de die tribulationis & anguſtiæ, de die calamitatis & miſeriæ: de die tenebrarum & caliginis: de die nebulę & turbinis: de die tubæ & clangoris? Habent enĩ & in luctu tubas, & iuxta prophetiam, uox ſolẽnitatis uerſa eſt in planctum. Vlulant ſuper cineres ſãctuarij & ſuꝑ altare deſtructum, & ſuper ciuitates quõdam munitas, & ſuꝑ excelſos angulos templi, de q̃bus quondam Iacobum fratrem domini præcipitauerunt. Hæc de captiuitate dicta ſint Iudęorum.

B Cæterum ſi diem domini, ut ſupra, referamus ad conſummationem mundi: ſiue ad uniuſcuiuſq; exitum uitæ: manifeſta erit interpretatio quod uox diei domini amara ſit, & neceſſitate plena & ira, & tribuletur ibi fortis, cũ etiam qui ſancti ſunt ſaluentur quidem: ſed tamen ſic quaſi per ignẽ. Dies illa dies tribulationis & anguſtiæ & calamitatis & miſeriæ, in qua dicent: Væ nobis, quia miſeri facti ſumus. Dies tenebrarum: *Ioan. 3. c* Omnis enim qui male operatur odit lumen, & non uenit ad lucem, & neceſſe eſt ut qui lumẽ oderit eũ tenebræ conſequantur: Dies erit nebulæ & turbinis, ueniet enim ſuper eum tẽpeſtas domini: & clan- *1. Cor. 15. g* gor tubæ quam Apoſtolus ſignificat, dicens: In nouiſſima tuba. Erit enim dies tubæ & clãgoris ſuper ciuitates munitas, quas ſibi in multitudine peccatorum cum Cain ædificauerant: Et ſuper angulos excelſos, opera peruerſa & à recta uia domini declinã- *Matth. 6. a* tia. Vnde & à ſaluatore arguuntur ὑποκρῖται phari- *Ibid. 7. b* ſæi quod adorent in angulis platearum. Via enim recta & tendens ad paradiſum arta & anguſta eſt quæ ducit ad uitam. Via autem fracta habens angulos & tortuoſa, lata & ſpacioſa eſt quæ ducit ad mortẽ. Simulq; inter uerba ſeueritatis domini cerne clementiã: quod propterea amara ſit dies, & dies iræ & dies tribulationis, & dies tubæ & clangoris: ut ciuitates male munitæ & peruerſi anguli deſtruantur. a ¶ Et tribulabo homines & ambulabunt ut cæci &c.) Non eſt difficile iuxta priorem ſenſum hæc fuiſſe perpeſſam dicere Hieruſalem, quæ propter crucem domini ſuſtinuit: receſſit enim ab ea ui-

HEB. tis: dies iræ, dies illa, dies tribulationis & anguſtiæ: dies calamitatis & miſeriæ: dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris ſuper ciuitates munitas, & ſuper angu- a los excelſos. Et tribulabo homines, & ambulabunt ut cæci: quia domino peccauerunt, & effundetur ſanguis eorum ſicut humus, & corpora eorum ſicut ſtercora: ſed & argentum eorum & aurum nõ poterit liberare eos in die iræ

ſitatio domini, & tribulati ſunt omnes homines in C tota Iudæa, & propter magnitudinem preſſuræ ambulauerunt ut cæci, quid agerent ignorãtes. Et hæc paſſi ſunt, quia domino, id eſt, dei filio peccauerũt. Nam quia fuderunt ſanguinem prophetarũ & ſanguinem Chriſti, fuſus eſt ſanguis eorũ ſicut humus in tota regiõe, & corpora eorum remãſerunt inſepulta ſicut ſtercora ſuper faciem terræ. Diuites quoq; eorꝫ qui argentum & aurũ iniq̃tate nimia congregauerunt: opibus ſuis de die iræ domini nõ potuerunt liberari: Ignis enim zeli domini ſuccẽſus aduerſus eos, deuorauit omnem prouinciã. Nec grande fuit tẽpus in medio. Nã poſt quadraginta & duos annos dominicæ crucis cir- D cundata eſt ab exercitu Hieruſalem: & conſummatio illius facta eſt cum feſtinatione, & non ſolum illius, ſed cunctis terræ Iudææ habitatoribus. In conſummatione autem uel mundi uel uniuſcuiuſq; tribulabuntur omnes homines: qui homines permanſerunt & mortui ſunt quaſi homines. Et ambulabunt ut cæci: quia lumen perdidere uirtutum & locum pœnitentiæ non habebũt, & hæc patientur q̃a domino peccauerunt. Si enim dominus iuſticia eſt, ueritas, ſanctitas, cæteræq; uirtutes, quiſquis iniuſte fecit & mẽtitus eſt, & ſcorta uitiaq; ſectatus eſt, domino peccauit. Sed quod ſequitur: Et effundetur ſanguis eorum ſicut humus, & corpora eorum ſicut ſtercora boum: Videtur abſurdum ut in reſurrectione mortuorum, & in cõſummatione mundi atq; iudicio, dicamus effundi ſanguinem & corpora iacere quaſi ſtercora. Igitˢ illud quod ad Noë dicitur: *Gene. 9. a* Et ſanguinem animarum ueſtrarum requiram de manu omnium beſtiarũ, & de manu hominis & de manu fratris requiram animam hominis: qui effuderit ſanguinẽ hominis, pro ſanguine eius effundetur ſanguis illius: Et in reſurrectione credere ridiculũ eſt: & in uita hac ſtare nõ poteſt. Quanti enim effuderunt ſanguinem, & ſanguis eorum effuſus non eſt? & alij occiderunt hominem ueneno uel ſuſpendio, & tamen cum homo mortuus ſit, nõ eſt ſanguis effuſus? Quomodo ergo dominus eſt effuſurus ſanguinem eorum in talionem: cũ ille qui occidit ſanguinem nõ effuderit? Sanguis igitur hominis, ζωτικόν, id eſt, uitale quo uegetatˢ & ſuſtentatur

SEP. tis: dies iræ, dies illa, dies tribulationis & neceſſitatis: dies miſeriæ & perditionis: dies tenebrarum & turbinis: dies nebulæ & caliginis: dies tubæ & clamoris: ſuper ciuitates munitas, ſuper angulos excelſos. Et tribulabo homines & ambulabũt ut cæci: quia dño peccauerunt: & effundet ſanguinem eorum ſicut puluerẽ, & carnes eorũ ſicut ſtercus boum, & argẽtum eorũ & aurum eorum nõ poterit eruere eos in die iræ

E & uiuit, debet intelligi: quod qui effuderit, ſiue per ſcandalum, ſiue peruerſitate doctrinæ; in die iudicij effundetur ab eo, id eſt, quod ſibi uidebatur habere uitale, coget̃ amittere. Iuxta huiuſcemodi ſan- *Eſa.40.b* guinem, & caro intelligitur, de qua & Eſaias ait: Omnis caro fœnum.

HEB. iræ domini, & in igne zeli eius deuorabitur omnis terra: quia conſummationem cum feſtinatione faciet cunctis habitantibus terram.

Caput II.

a CONuĕnite congregamini gens non amabilis: priusquã pariat iuſſio quaſi puluerẽ tranſeuntem diem; antequàm ueniat ſuper uos ira furoris domini, antequàm ueniat ſuper uos ira indignationis domini.

Quæ

SEP. iræ domini, & in igne zeli eius conſumetur omnis terra: conſummationem enim & feſtinationem faciet ſuper omnes habitantes terram.

Caput II.

COngregamini & colligamini gens inerudita: antequàm ſitis ſicut flos pertrãſiens diem: antequàm ueniat ira domini ſuper uos; antequàm ſuper uos irruat dies iræ furoris domini.

Quæ

Gene.6.a Et in Geneſi dominus: Nõ permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis quia caro ſunt. Et Apoſtolus de utroq;: *1.Cor.15.f* Caro & ſanguis regnum dei poſſidere nõ poterunt: neq; corruptio incorruptionem dei hæreditabit. In die ergo conſummationis, uel generalis uel ſpecialis, oñis ſanguis qui effuſus eſt clamabit ad dominũ & apparebit in medio, & opera ſanguinis atq; terrena, ſicut puluis iacebunt & ſterco- F ra, & argentum & aurum diuites de die iræ non po- *Luc.12.c* terunt liberare: audiente eo qui moritur: Stulte hac nocte tolletur anima tua à te; quæ autem paraſti cuius erunt? Non quod negemus aurum & argentũ diuites liberare de morte, redemptio enim uiri ani- *Prouer.13.b* mæ, propriæ diuitiæ, ſed quod eo tempore liberare non poſſunt: quando diuitias neceſſitate dimittũt. Omnis enim terra & uniuerſa quæ terrena ſunt, zelo domini deuorabuntur. Et quod ait, zelo: intellige adhuc amantẽ dominum. Niſi enim amaret humanam animam, nunquàm zelaretur eam, & in ſimilitudinem mariti, peccatum ulciſceretur uxoris: qui ſi non amaret, nec de adulterio eius iraſceretur. Et hoc faciet dominus cum feſtinatione cunctis habitantibus terram, his qui ſe penitus terræ dederũt, & nõ fuerunt aduenæ & peregrini: ſicut iuſtus qui *Pſal.38.c* loquit̃: Aduena ſum ego in terra, & peregrinus ſicut omnes patres mei. Et rurſum alibi nolens diu- *Ibid.119.b* tius in tabernaculo carnis habitare, lachrymabili uoce teſtatur, dicens: Heu mihi quia peregrinatio mea prolongata eſt: Etenim qui ſumus in tabernaculo *Roma.7.d* corporis huius ingemiſcimus conquerentes: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?

Cap. II.

COnuĕnite, congregamini gens non amabilis: priusquàm pariat iuſſio quaſi puluerem &c.) Poſt deſcriptionem malorum quæ in die uentura ſunt domini: ſecundum duplicem captiuitatis expoſitionem quam ſupra diximus: populus ad pœnitentiam prouocatur, & dicitur ei: Conuenite & congregamini: ſiue ut in Septuaginta ſcriptum eſt, colligamini, id eſt, eſtote uobis (iuxta Apoſtolum) G charitatis uinculo copulati: gens non amabilis quæ *Gala.3.c* amore dei indigna es: ſiue gens inerudita, de qua dicitur in Deuteronomio: Populus ſtultus & non ſa- *Deute.32.* piens. Et in Hieremia: Sine cauſa percuſſi filios ue- *Hiere.2.f* ſtros: diſciplinã nõ recepiſtis: antequã fiat quod prophetatum eſt: antequã præceptum ſequatur effectus: qđ ita facile ueniet quaſi puluis pertrãſiens: antequàm ſup uos furor domini compleatur. Simúlque cerne dei clementiã, ſuffecerat prudẽtibus malorum uenientium impetũ deſcripſiſſe: uerum: quia nõ uult ĩferre ſupplicia, ſed tantum terrere paſſuros: ipſe ad pœnitentiam prouocat, ne faciat quod minatus eſt. Generaliter autem tota multitudo credentium & eorum H qui dei populus nuncupatur in eccleſiam congregatur & dicitur ei: Conuenite in eccleſiã, ſociamini uobis charitate & pace, ò gens inerudita quæ noluis dei recipere diſciplinam, nec habere ſcientiam mandatorum eius; ſed diuitijs & corporis ſanitate & pulchritudine huius ſeculi; carnis quoq; uoluptatibus delectaris; quæ tranſit quaſi flos qui in una marceſcit die. Propterea autem dico uobis conuenite, ſociamini: ne cum iudicij tempus uenerit, & omnis gloria ueſtra tranſierit: tunc uelitis agere pœnitentiã, quando locus non erit pœnitentiæ ſed pœnarũ. Quærat aliquis, quomodo hoc ipſum ſuper unoquoq; migrante de ſeculo poſſit intelligi. Dicitur ergo ad ſingulos: ò tu qui ſeculi negocijs occupatus, per diuerſa diſcurris, reuertere in ſanctorum eccleſiam: & iunge te eorum uitæ & cœtui quos uides placere deo, & diſſoluta mẽbra animæ tuæ nec ſibi cohærentia in unam ſapientiæ coge cõpagem, & illius hære complexui, & audi myſtice: Confortamini manus diſſolutæ, & genua debilia ſolidamini: Nec glorieris in bonis carnis & eius flore qui præterit. Omnis enim caro fœnũ, & omnis gloria eius *Eſa.40.b* quaſi flos fœni: Aruit fœnũ, & flos decidit; uerbũ autẽ dñi manet in æternũ. Poſſumus hoc capitulo uti pro tempore: Si qñ uiderimus aliquem honoribus ſeculi & congregandis diuitijs occupatũ, ad eccleſiam uel raro uel nunq; uenire, & dicere ad eum: congregare & coniungere populo dei: qui domini præcepta non audis, antequàm gloria tua pertranſeat: antequàm dies tibi furoris domini adueniat.

Quærite

A a ¶ Quærite dominum omnes manſueti terræ: qui iudicium eius eſtis operati; quærite iuſtũ &c.) Humilis terræ appellatur qui non humilitate quæ uirtutem ſonat, ſed peccatis humiliatus eſt, nec po- *Matth.11.b* teſt cũ Chriſto dicere; Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde.

a HEB. Quærite dominũ omnes manſueti terræ; qui iudiciũ eius eſtis operati: quærite iuſtũ, quærite manſuetum, ſi quomodo abſcondamini in die furoris domini. Quia Gaza deſtructa erit, & Aſcalon in deſertum: Azotum in meridie eijcient & Accaron eradicabitur. Væ b qui habitatis funiculum maris gens perditorũ: uerbum dñi ſuper uos Chanaan terra Philiſtinorũ: & diſperdã

SEP. Quærite dominum omnes humiles terræ: iudicium operamini, & iuſticiam quærite: & reſpondete ea, ut protegamini in die iræ domini; quia Gaza direpta erit, & Aſcalon in deſertum: & Azotus in meridie proijcietur, & Accaron eradicabitur. Væ qui habitatis funiculum maris aduenæ Cretenſium: uerbum domini ſuper uos Chanaan terra Allophylorum, & perdam

Omnis enim qui ſe humiliat exaltabi- *Eccli.3.c* tur. Et in alio loco ſermo ad ſanctum dirigitur: quanto maior fueris, tanto magis humilia teipſum, & corã deo inuenies gratiam. Qui autem peccatis humiliatus eſt, & aggrauatus eſt conſcientia delictorum, ac loquitur: *Pſal.37.a* Sicut onus graue grauatę ſunt ſuper me, iſte debet audi- *Matth.11.d* re: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiã uos. Hoc dictum ſit in principio ſecundum Septuaginta interpretes. Cæterum iuxta Hebraicum alter ſen- B ſus eſt. Dicitur enim ad ſanctos: O uos qui mea præcepta cuſtoditis: qui in terra poſiti, & ſcientes quoniam omnis qui ſe humiliat exaltabitur: imitati eſtis manſuetudinem meam, & iudicium eſtis operati: quærite dominum in manſuetudine ueſtra. Et ſi uultis ſcire quis iſte ſit dominus; quærite iuſtum, *Ioan.5.d* quærite manſuetum; Pater enim omne iudicium dedit filio: qui iudicaturus eſt. Et quia mãſueti eſtis propterea quærite manſuetum, ut quicquid in ueſtra manſuetudine minus eſt, ab eo qui fons eſt mãſuetudinis impleatur. Hoc autem dico uobis; Si quomodo abſcõdamini in die furoris domini, hoc eſt, ſi forte poſſitis ex eo, quod quæſiſtis dominum & iuſticiam eſtis operati, iram dei uitare uenientis, & effugere captiuitatem, quæ uel à Nabuchodonoſor uel à Romanis inferẽda eſt populo Iudæorum. Si autem de his dubitat qui eius iudicia fecit dicẽs: Si quomodo abſcondamini in die furoris domini: quid fiet de peccatoribus? Tanta enim uaſtitas Iudææ terræ ueniet, & tam ſublimis uictor huc Babylonius aſcendet exercitus, ut etiam potentiſſimas urbes Philiſtinorum quæ ſemper uobis equo certamine reſtiterunt, eadem captiuitas apprehendat. Gaza enim deſtructa erit, & Aſcalon in ſolitudinem redigetur, & Azotum non furto ſed bello, id eſt, manifeſta luce atq; uictoria in captiuitatem trahent, & Accaron quæ interpretatur eradicatio, hoc ſuſtinebit, quod in ſuo uocabulo ſonat, id eſt, eradicabitur. Hoc iuxta literam & Hebraicam ueritatem. Iuxta Septuaginta autem præcipitur humilibus terræ, de quibus ſupra dictum eſt, ut operen- C tur iudicium, & quærant iuſticiam: quam non puto aliam eſſe præter Chriſtum. Et quia omnis q quærit inueniet, id quod inuenerint alijs reſpondeant, hoc eſt alios doceant. Sapientia enim abſcondita & *Eccli.20.d* theſaurus nõ comparens, quæ utilitas in ambobus? Et hoc, inquit, præcipio uobis, ut in die iræ domini ꝓtegamini: uel in cõſummatione mundi, uel in exitu uniuſcuiuſq; de ſeculo. Gaza enim & Aſcalon & Azotus & Accaron diuerſa ſupplicia ſuſtinebunt: Gaza e- עַזָּה nim interpretatur fortitudo eius. Omnes ergo qui ſibi applaudunt in fortitudine corporis & potentia ſeculari, & dicunt cum diabolo: fortitudinem faciam: diripientur in die iræ domini, & ad nihilum redigentur. Aſcalon quoq; אַשְׁקְלוֹן D quæ dicitur ponderata uel ignis homicida, cum uenerit dies iræ domini, ſceleris ſui menſuram ſentiet, & eodem quo operata eſt pondere deprimetur. Et quia arſit ad effundendum ſanguinem, & multas ſcandalizauit animas, & impletum eſt in ea: Virum *Pſal.54.d* ſanguinem & doloſum abominabitur dominus: non diripietur ut Gaza, ſed in ſolitudinem redacta, gehennæ ignibus uſque ad puluerem cremabitur. Nec non & Azotus quæ Hebraice dicitur אַשְׁדּוֹד, & in lingua noſtra ſonat, ignis generationis, clara luce uaſtabitur. Arſit enim libidine & generationis incendio debacchata eſt. Et quia omnes adulterantes quaſi clibanus corda eorum, & ſagittis ardentibus uulnerati ſunt: non in tenebris, non in occulto iudicio; ſed in meridie, hoc eſt, quando ſancti plenam recipient claritatem proijcientur in tenebras, & ſanctorum conſortium non habebunt. Sed Accaron quæ interpretatur ſterilitas uel era- עֶקְרוֹן dicatio: quia nullos fructus habuit, & peruerſitate doctrinæ ſuæ eradicauit plurimos: ipſa quoque eradicabitur. Has autem omnes uarietates intellige in animarum uitijs atque peccatis, & quia uniuſcuiuſq; opus quale ſit; in die iudicij ignis probabit. b ¶ Væ qui habitatis funiculum maris gens perditorum: uerbum domini ſuper uos Chanaan terra Philiſtinorum, & diſperdam te ita ut nõ ſit habitator &c.) Quantum ad hiſtoriam, non eſt difficile interpretari; quia in ſuperioribus dixerat: Gaza deſtructa erit, & Aſcalon in deſertum: Azotum in meridie deijcient & Accaron eradicabitur.

HEB. & diſperdam te ita ut nõ ſit habitator. Et erit funiculus maris requies paſtorum, & caulæ pecorum; & erit funiculus eius qui remanſerit de domo Iuda; ibi paſcentur; in domibus Aſcalonis ad ueſperam requieſcent; quia uiſitabit eos dominus deus eorum, & auertet captiuitatem eorum. Audiui opprobriũ Moab & blaſphemias filiorum Ammon, quæ exprobrauerũt pplo meo, & magnificati ſunt ſuper terminos eorũ. Propterea

SEP. & perdã uos de habitatiõe. Et erit creta paſcua gregũ, & ouile pecorum, & erit funiculus maris his qui reliqui ſunt de domo Iuda; ſuper ipſos paſcentur in domibus Aſcalonis; poſt meridiẽ diuertẽt ÷ à facie filiorum Iuda ∵ qa uiſitabit eos dñs deus eorũ, & auertet captiuitatem eorũ. Audiui opprobriũ Moab, & contumelias filiorũ Ammon; in quibus exprobrauerunt populo meo, & magnificati ſunt ſup terminos meos. Propterea

E Quatuor magnis Palæſtinæ urbibus nominatis: nunc ad ipſam generaliter ꝓuinciã patet ſermonem domini fieri & prædici ei; Væ qui habitatis funiculum maris, Babylonio ueniente: quia & ipſi q iuxta mare habitant perient atq; tollentur. Quod autem terra Palæſtinorũ terra ſit Chanaan: nulli dubiũ eſt. Et diſperdã te, inquit, ita ut nullus ſit habitator, & in tãtam uenies uaſtitatem, quæ lætabaris in euerſione Iudææ, ut omnes tuæ urbes munitiſſimæ in ouilia ſint paſtorum. Et poſtq; dominus uiſitauerit populũ ſuum, & fecerit eos regredi ſub Zorobabel et Ieſu, & ædificauerint tẽplum, & extruxerint Hieruſalẽ; tu ita inculta eris & ſic uepribus urticiſq; operieris, ut paſtores

F de reliquijs Iudæorum in Aſcalone poſt meridiem requieſcant, & in urbe quondam nobili greges ſuos faciãt accubare: & hoc fiet, quia dominus uiſitabit plebem ſuam, & auertet captiuitatem eius, quod factum nec ne ſit, deus uiderit. Neq; enim nũc nobis propoſitum eſt hiſtoriæ texere ueritatem; ſed ea intimare noſtris, quæ accepimus ab Hebræis. Iuxta ſpiritualem autẽ ſenſum & translationem Lxx. difficilis intelligentia eſt, maxime quia & in interpretatione diſcordant. Vbi enim nos tranſtulimus, gens perditorum: illi dixerunt πάροικοι κρητῶν, id eſt, aduenæ Cretẽſium, & quod Hebraice ſcriptũ eſt כְּרֵתִים גּוֹי. Pro גּוֹי, id eſt, gente, legerunt גֵּר, hoc eſt, aduenam; & pro כְּרֵתִים, quod dicitur, perditorum, nomen Cretæ inſulæ putauerunt. Deniq; & Aquila & quinta æditio interpretati ſunt, ἔθνος ὀλέθριον: Et Theodotio ἔθνος ὀλεθρίας; Symmachus quoq; ἔθνος ὀλεθρευόμενον, quæ omnia cum interpretatione noſtra faciunt. Rurſum ubi nos diximus: Et erit funiculus maris requies paſtorum, & omnes interpretes huic tranſlationi cõgruerunt; ſcribitur in Lxx. καὶ ἔσαι κρήτη νομὴ ποιμνίων, καὶ μάνδρα προβάτων, id eſt, & erit Creta paſcua gregis & ouile pecorũ. Igitur ſpiritualibus ſpiritualia cõparantes, & uulgatæ æditionis cœptã ſemel tenentes ſemitam quærimus an alibi in ſcripturis ſanctis nomen Cretæ legerimus. Et, ni fallor

Titum.1.c illud in promptu eſt; Cretẽſes ſemper mẽdaces; malæ beſtiæ, uẽtres pigri; teſtimoniũ hoc uerũ eſt. Qui fluctuant & circũferuntur omni uento doctrinæ in deceptione hominũ, in uerſutia erroris; iſti cum debuerint in terra cõfeſſionis, hoc eſt, in terra habitare

G Iudææ: uoluerũt magis aduenæ eſſe Cretenſiũ; qui diuerſis maris fluctibus hinc inde tunduntur, & ſonant ære Corybantino, & ſunt iuxta Apoſtolum quaſi cymbalũ tinniẽs. Et quia aduenæ ſunt Cretẽſiũ; ideo ſermo dei, 1.Cor.13.a hoc eſt, cõminatio fit ad illos. Et dicũtur terra Chanaan ſemper in fluctu, ſemper in motu, & terra Allophylorũ; alieni enim à deo, in funiculo maris & in Cretæ regiõe uerſantur. Fit itaq; ad eos ſermo dei uel in conſummatione & fine mundi, uel quotidie per eccleſiaſticos uiros, & q poſſunt cũ Apoſtolo dicere; An experimẽtum quæritis 2.Cor.13 eius qui in me loqt Chriſtus; ut eijciantur de Creta, & ꝑdantur de priſtinis habitatiõibus ſuis,

H & illa regio quæ prius gregẽ perditum continebat, incipiat eſſe ouile pecorũ Chriſti; & Iudas, id eſt, uera cõfeſſio, habitet in funiculis maris. Cumq; iam cœperit eſſe mũdus ad ueſperã, & de multis uocatis pauci electi; qui nũc reliqui uocãtur de domo Iuda, pauerint eos q primũ in mari, & in Creta, & in mendacio paſcebãtur; declinabũt in domibus Aſcalõis, id eſt, ubi prius ignis diaboli & interfectorũ manabat cruor; Aſcalon eñ interpretat̃ ignis homicida. Et hoc fiet; qa uiſitabit dñs populũ ſuũ, & hi q ante facile capiebantur ſophiſmatibus hæreticorũ; quaſi de captiuitate ueniẽtes, uincẽt aduerſarios ſuos, & habitabũt ĩ tabernaculis eorũ. Qđ aũt legit̃ in Lxx. A facie filiorum Iuda, obelo prænotauimus; nec in Hebræo eñ; nec apud ullũ fertur interpretũ, & contextũ capituli ſenſumq; cõturbat; nõ quod difficile fuerit quomodocũq; & hoc poſito ſententiã texere, ſed ſemel decreuimus ueritatẽ interpretatiõis, & lectoris magis eruditi, q̃ uulgi iudiciũ ſequi. a ¶ Audiui opprobriũ Moab &c.) Qđ excepto Daniele Dani.7 propheta qui quatuor regnorũ ſæpius cernit uiſiones, & eorũ differẽtias ſub alijs atq; alijs imaginibus exponit, Eſaias, Hieremias, Ezechiel faciũt, ut poſt uiſionem Iudæ aduerſum cæteras nationes, quæ in circũitu eius ſunt, uertãt uaticiniũ, & iuxta ἰδιώματα ſingularũ, quæ eis uẽtura ſunt nũciẽt; atq; in deſcriptione earũ diutius ĩmorẽtur. Hoc nũc ꝓpheta Sophonias quãq; breuiter, eodem tñ ordine facit. Poſt Philiſtijm eñ cõtra quos ſupra cõminatio præcurrit, Gaza, ingt, deſtructa erit; & Aſcalon in deſertũ,

Azotũ

HEB. Propterea uiuo ego, dicit dominus deus exercituum, deus Iſraël; quia Moab ut Sodoma erit, & filij

SEP. Propterea uiuo ego, dicit dominus uirtutum deus Iſraël; quia Moab ſicut Sodoma erit, & filij

A Azotum in meridie eijcient; & Accaron eradicabitur. Nũc aduerſus Moab & filios Ammon: ſiue ut in Lxx. additum eſt, cõtra Damaſcum, quæ in Eſaia

Eſa.17.a dicitur Aram, texitur prophetia, eo quod præbentes auxilia Nabuchodonoſor, uaſtauerint Iudam; cõculcauerint ſanctuarium eius; templũ quoq; ſubuerterint; & ſubiugato populo Iſraël dominum blaſphemauerint. Nabuchodonoſor qppe atq; Chaldæi Iudæorum urbibus ſubrutis cæteras gẽtes oppreſſerunt; & ita factum eſt, ut qui inſultauerant populo dei, ipſi quoq; eadẽ malorum anguſtia premerentur; & haberent conſeruum Iudam, quem putauerũt ſe habere ſubiectum. Igitur anteq; ueniat captiuitas ſub Ioſia adhuc rege, nec dum Hieroſolymis temploq; ſubuerſis, dirigitur aduerſum inſultãtes prophetia; ut mala quõdam populi dei, cæterarum gentium leuarentur mala. Audiui, inquit, opprobrium Moab, quæ nunc Areopolis appellatur, & blaſphemias filiorum Ammon, quæ & ipſa urbs Arabiæ ſecunda poſt Boſram Philadelphia dicit̃; in quibus exprobrauerunt populo meo, & electis Iudæis, dilatauerunt in terra eorum fines ſuos. Propterea quia blaſphemauerũt me & exprobrauerũt populo meo; Ego dñs exercituum qui poſſum im-

B plere quod comminor, & deus Iſraël qui in populo meo ipſe patior iniuriam, faciam ut ſit Moab quaſi Sodoma, & filij Ammõ quaſi Gomorra. Legamus huiuſcemodi uiſiones in Eſaia & Hieremia, & eadẽ quæ nunc hic legimus, reperiemus. Siccitas ſpinarũ & acerui ſalis, & deſertum uſq; in æternum; ꝓ quo neſcio quid ſibi uolentes Lxx. Damaſcum euulſam & derelictã interpretati ſunt; niſi fallor, uerbi ambiguitate decepti; ſiccitas enim quod Hebraice dicit̃ מִמְשַׁק; excepta prima litera מ ſi mutetur & ד accipiatur, eaſdẽ literas reliquas habet quas & Damaſcus, & poteſt legi ꝓ ſuperiori uerbo דַּמֶּשֶׂק. Quæritur aũt quomodo iſtæ urbes, hoc eſt, Moab & filij Ammon redactę ſint in Sodomam & Gomorram, & quaſi ſpinarũ ariditas & acerui ſalis, uſq; in æternum nõ ædificentur. Et ꝙ quidẽ uaſtatæ ſint quaſi Sodoma & Gomorra, exponendi nulla eſt difficultas. Verum hoc quod ſequitur; Deſertæ erunt uſq; in æternũ; aut deſtructionem regni earũ interpretabimur; quia poſtea ſubuerſæ à Chaldæis, regnum ſuũ perdiderũt, & deinceps uel ab Antiochis, uel à Ptolemæis tentæ, nouiſſime Romano imperio colla ſubmiſerint. Aut certe ὑπερβολικῶς dici accipiẽdũ eſt, עוֹלָם quippe & æternitatem ſonat & ſeculum: ex quo & pro uno ſeculo, & ꝓ aliquãto tempore, & una ætate accipi poteſt. Et qui reliqui fuerint de populo Iſraël, uaſtabũt eos, & blaſphemantia quõdam Chaldæorũ auxilia poſſidebũt. Hoc aũt eueniet eis pro ſuperbia eorũ, quia blaſphemauerũt, & magnificati ſunt cõtra populum dñi exercituum; qui dñs

C exercituum erit horribilis ſuper eos, & horror eius non interficiet ſuperbos; nõ blaſphemãtiũ ſanguinẽ fundet, ſed diſperdet & attenuabit oñia idola eorũ, ut qui prius tenebantur errore, & dñi beneficia nõ ſentiebãt; malorũ neceſſitate preſſi, ſciant idola nihil prodeſſe, & adorẽt eũ unuſquiſq; de loco ſuo oẽs inſulæ gentiũ. Hucuſq; iuxta Hebraicum.

¶ Nũc ad Lxx. interpretes reuertamur; cogamuſq; Iudæos qui tantũ ſequũtur hiſtoriã exponere nobis; Quãdo Moab & filij Ammon facti ſunt quaſi Sodoma & Gomorra; & quaſi acerui ſalis, & deſertæ uſq; in æternũ; debẽt mõſtrare ſulfureas pluuias, uineas, terrã in cineres fauillamq; cõuerſam; mare ſupra de puteis quõdã ſalis, qđ nunc mortuũ dicitur, inundaſſe; quãdo eos diripuerint Iudæi, qñ reſiduę gẽtes Iſraëliticæ poſſederint eos. Aut quæ indignatio dñi eſt ꝓ blaſphemia & cõtumelijs attenuare & diſperdere eos; nõ Moab & Ammõ, ſed uniuerſam terrã, ut adorent eũ ſinguli de loco ſuo, omnes inſulæ gentium? quod magis pro beneficio tribuet blaſphemantibus, ut ab errore redeant ad ſalutẽ. Quod ſi uoluerint dicere poſt regreſſionem de Babylone has gentes populo Iſraël fuiſſe ſubiectas; primũ autoritatem poſtulabimus ſcripturarum unde hoc fa-

D ctum probent; deinde cũ minime potuerint demonſtrare, concedemus eis ex ſuperfluo, atq; dicemus: Eſto accidiſſe quod dicitis, quę iuſticia dei eſſet blaſphemaſſe auos, & exprobraſſe atauos, & poſtea nepotibus redditũ? Cum utiq; illa ſententia qua antea dicebatur in lege, peccata patrũ in filios in tertia &

in quarta generatione reſtitui, per Ezechiel ſoluta Exod.20.a

ſit; Viuo ego, dicit dñs; nequaq; dicetur hæc parabola; ſed anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Ezech.18.a Et ſimul animaduerte parabolã eſſe quod dictũ eſt; nec id ſonare quod in ſuperficiæ literæ ꝓferũt. Quod ſi iniuſtũ eſt nepotibus reddere quod deliquerit aui; quãto iniuſtius ꝓ ſtulticia Iudæorũ hoc ipſum ſperare in cõſummatiõe mũdi fieri; quãdo nõ Chriſtus eorũ, ut putant, ſed eſt uẽturus antichriſtus. Sicubi enim artati fuerint in hiſtoria, ut doceant cõpletum eſſe quod dictũ eſt, ſtatim trãſiliunt ad futura Chriſti tẽpora, & omnia quæ nõ poſſunt exponere, poſt multa ſecula ſibi repromittunt & dicũt; & Moab, & filios Ammõ, & Aegyptũ, & Philiſtim, & Idumæã, quæ nũc inſultãt Iudæis, eo tẽpore puniẽdas. Interrogemus ergo eos, quare has potiſſimũ gẽtes deus puniat, & nõ totum orbẽ in quo Iudæi longe lateq; diſperſi ſunt. Si eñ meretur Moab corripi, Iudæis inſultans, & filij Ammon & reliquæ gentes in circumitu; quare Gallia non corripitur? quare Britannias in cõminatione nõ ponit? cur Hiſpaniæ ea pœna alienæ ſunt? quàm ob cauſam de Italia nihil dicitur? de Aphrica cur tacetur? Et ut ſemel dicã, cũ totus orbis Iudæos captiuos teneat; quid ſolæ gentes

tantum

HEB. & filij Ammō quaſi Gomorra: ſiccitas ſpinarum & acerui ſalis & deſertum uſq; in æternum: reliquiæ populi mei diripient eos: reſidui gentis meæ poſſidebunt illos. Hoc eis eueniet pro ſuperbia ſua: quia blaſphemauerunt & magnificati ſunt ſuper populum domini exercituum. Horribilis dominus ſuper eos: & attenuabit omnes deos terræ, & adorabunt eum uiri de loco ſuo, omēs inſulæ gentium.

Sed &

SEP. & filij Ammon quaſi Gomorra et Damaſcus derelicta quaſi aceruus areæ: & diſſipata uſque in ſempiternū: & qui reliqui fuerint de populo meo, diripient eos: & reſidui gētis meæ poſſidebunt eos: hoc erit eis pro cōtumelia ſua: quia exprobrauerunt & magnificati ſunt ſuper dñm omnipotentē: manifeſtus erit dñs ſuper eos, & diſperdet omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum ſinguli de loco ſuo omnes inſulæ gentiū.

Et uos

E tantum cōmiſere flagitij, quæ in circuitu eius ſunt:
ut ſolæ potiſſimum nominētur? Hæc cōtra Iudæos
& generalem in omnibus prophetis ubicunq; ad-
uerſum gentes aliqua prophetia dicitur explanatio
nem: Nunc quod ſupra diximus, Damaſcū Hebrai
ce non haberi: nec
apud quēq; alium
interpretem etiam
ex ipſo ſcripturæ
ordine cōprobabi-
mus. Ad idem qđ
dixerat: Audiui op
probriū Moab &
blaſphemias filio-
rū Ammon, poſtea
retulit: quia Moab
ut Sodoma erit, &
filij Ammon quaſi
Gomorra. Quod
ergo ſequitur: Et
Damaſcus deſerta,
quaſi aceruus areę:
debuerat & de Da-
maſco aliquid præ
miſiſſe: ut quomo-
do de duabus gen-
tibus dixerat, Mo-
ab ut Sodoma erit,
F & filij Ammon ut
Gomorra; quarum peccata ante iam dixerat; ſic &
Damaſci uel opprobria, uel blaſphemias deſcripſiſ-
ſet, ut poſtea digne ſupplicium uideretur inferre.
Sed & hoc ipſum quod dicitur: Quaſi aceruus areæ
quod Græce dicitur ὡς θημωνία ἅλωνος, putamus
Lxx. ἅλως interpretatos, id eſt ſalis: ſed ab imperitis
qui θημωνίαν, hoc eſt, aceruum frumenti uel frugum
putauerunt, pro ἅλως additis duabus literis ω & ν,
quaſi ad cōſequentiā frugum ἅλωνος, hoc eſt, areæ
poſitum. ¶ Hoc de interpretationis uarietate & er-
rore ſit dictum, & de difficultate hiſtoriæ. Qui autē
doctus uir eſt: & ſpiritualibus ſpiritualia cōparat: &
non quærit quæ deorſum ſunt, ſed ea quæ ſurſum,
& cum Chriſto reſurgit ab inferis, & ueterem homi
nem deponēs induitur nouo: & opprobria Moab,
& blaſphemias filiorum Ammon ad magiſtros cō-
trariorum eccleſiæ dogmatum refert: qui & ipſi ui-
dentur de genere eſſe Abraham, & effugiſſe incen-
dium Sodomæ & Gomorræ, & habitare in Segor
parua. Sed quia generatio eorum in tenebris eſt, &
lumen ueritatis non poſſunt aſpicere: declinauerūt
enim à deo patre, quod interpretatur ex nomini-
bus Lot & Moab: & dei eſſe filij ceſſauerunt, quod
dicitur populus meus: & in tenebroſa ſpelunca cō-
cepti de inceſtis nuptijs ſubſtiterūt: propterea uſq;
hodie ſimplicitati filiorum Iudæ inſultantes, magni
ficare cupiunt ſuper terminos eius poſſeſſionem
Prou. 22. d ſuam, de quibus in prouerbijs dicitur: Non transfe
ras terminos ſempiternos quos poſuerunt patres
tui. Vide hæreticos in dialectica ſibi & rhetorica &
G omnium ſophiſmatum dogmatibus applaudentes,
cōtemnere eccleſiæ ruſticitatem: & quaſi indignam
myſterijs ſuis, quæ ſibi quaſi idola cōfinxerunt de-
ſpicere, & habere pro nihilo: & nō quæres quæ ſint
opprobria Moab & cōtumeliæ filiorum Ammon:
in qbus exprobra-
uerūt populo dei.
Iurauit itaq; domi-
nus per ſemetipm
dicens: Viuo ego
dicit dominus. Et
pulchre ad diſtin-
ctionem mortuo-
rum deorum, qui
appellantur idola,
ſe uiuentē dicit de-
us Iſraël, hoc eſt, po
puli uidētis deum:
quod blaſpheman-
tes hæ gentes, id
eſt, Moab & filij
Ammon de qbus
ſupra diximus: ſi-
cut Sodoma & Go
morra erūt. Viden
tur quidem ſibi in
eo quod gētiles nō
ſunt, exiſſe de So-
H domis & Gomor-
ris, ſed quia blaſphemant populū dei, & cōtra Iſraël
faciunt, in Sodomam reputabūtur & Gomorram,
& ita delebuntur ut illæ deletæ ſunt ante, nullum in
ſe habentes ueſtigiū uiroris & uitæ. Nec mirum ſi
hoc de hæreticis intelligamus quod reputātur qua-
ſi Sodoma & Gomorra, cum etiam ad eccleſiaſticos
qui dei non obſeruauere mandata, & egreſſi ſunt à
præceptis eius, dicatur per Eſaiam: Audite uerbum Eſa. 1. c
domini principes Sodomorum: & attendite in legē
domini populus Gomorræ. Et ad presbyteros cu-
piētes ſub figura Suſannæ eccleſiæ corrumpere ca
ſtitatem, dicat Daniel. Hoc eſt iudicium dei: ſemen Dan. 13. f
Chanaan, & non Iuda. Et ut ſciatis quotieſcūq; So-
doma & Gomorra & Aegyptus nominātur, nō de
his dici prouincijs, quas oculis cernimus: ſed de alijs
ſpiritualibus quibus ſermo propheticus commina-
tur, legite in Apocalypſi Ioannis: Locus aūt in quo
dominus crucifixus eſt, uocatur ſpiritualiter Sodo-
ma & Aegyptus. Si ergo Hieroſolyma in qua cru-
cifixus eſt dñs, uocatur ſpiritualiter Sodoma & Ae
gyptus: quare nō ecōtrario Aegyptus & Sodoma
& Gomorra, ſi opera fecerunt Hieruſalem, & terræ
Iudæ, in terrā ſortis domini transferātur? Deniq; & 1. Reg. 21
Dauid nō erat de ſacerdotibus: nec licebat ei come-
dere panes ꝓpoſitionis, ſed quia per ſingula creſce-
bat opera, & perſecutio Saul uirtutū illius ꝓfectus
erat: ꝓpterea in fuga ſua dum neſcit, ſubito antiſtes
efficitur: & accipit panes propoſitionis, & nō uiolat
mandatum dei. Hoc totum diximus: quia Moab
ut Sodoma erit, & filij Ammon ut Gomorra. Da-
maſcus

a HEB. Sed & uōs Aethiopes interfecti gladio meo eritis: & extendet manum ſuam ſuper aquilonem, & perdet Aſſur: & ponet ſpecioſam in ſolitudinē, & in inuium & quaſi deſertum. Et accubabunt in medio eius greges: omēs beſtiæ gentium, & onocrotalus, & heritius in liminibus eius morabuntur: uox cantantis in feneſtra, coruus in ſuperliminari: quoniam attenuabo robur eius.

Hæc

SEP. Et uos Aethiopes uulnerati gladio meo eritis: & extendam manum meam ſuper aquilonem, & perdam Aſſyrium, & ponam Niniuen in ſolitudinē, & in aquoſam quaſi deſertum. Et paſcentur in medio eius greges, & omnes beſtiæ terræ & chameleōtes & heritij in præſepibus eius cubabunt, & beſtiæ clamabunt in foueis ſuis, & corui in portis eius: quia cedrus altitudo eius:

hæc

A maſcus quoq; quæ interpretatur, ſanguinē bibens:
aut ſanguis ſacci, erit derelicta à dei miſericordia,
דמשק quaſi aceruus ſalis. Quia enim princeps eius eſt rex
Aretha, & Damaſceni Paulum occidere cupiunt,
2. Cor. 11. g Act. 9. d & per murum in ſporta dimittitur: non dicitur ad
Damaſcum: Vos
eſtis ſal mundi: nec
illud ſal uocatur,
quod ſemper offer
tur in uictimis, ſed
quod infatuatum
eſt, & de quo in e-
uangelio ſcribitur:
Math. 5. b Si autem ſal infa-
tuatū fuerit in quo
ſalietur? ad nihilum
eſt utile neq; in ter-
ram, neq; in ſterqui
linium, ſed foras ꝓ-
ijciunt illud, ut ab
hominibus concul
cetur. Et Moab igi
tur, & Ammon, &
Damaſcus: qui ſe ſe
aduerſus domini
ſcientiam paraue-
runt & blaſphema-
uerunt populum
B dei; & dixerunt in eum plurimas cotumelias, & uo-
luerunt dilatare terminos ſuos in terra eccleſiæ: &
populum dei poſſidere, deſertæ erunt & deſtructæ,
& reliqui de populo dei, hoc eſt, uiri eccleſiaſtici in
ſcripturis dominicis eruditi eripient eos, & reſidui
gētis dominicæ poſſidebunt eos, & hoc eis erit pro
contumelia, qua exprobrauerūt & magnificati ſunt
contra dominum omnipotentem. Vide clementiā,
uide miſericordiam domini: contumeliam patitur,
blaſphematur, diripiuntur termini eius, & ille quid
facit? Mittit ad reliquias populi ſui, de quibus dixi-
mus: ut ſibi blaſphemantes diuidat, & in ſuam du-
cat poſſeſſionem. Multo enim ſtulto melius eſt ſer-
uire ſapienti, & fatuitatem eius domini ſapientia
corrigi, quàm ſuæ eum ſtulticiæ derelinqui. Veniet
itaq; dominus omnipotēs, & manifeſtus erit ſuper
eos: quem nunc neſciunt, quem ignorant: & diſper-
det omnia dogmata: id eſt, deos eorum, & diuerſarū
gentium idola, ut poſtquàm ſimulachra quę de ſuo
ſibi ſenſu compoſuerant euerſa fuerint, conuertan-
tur gentes ad dominum, & unuſquiſq; in loco ſuo
adoret eum quem neſciebat ante. a ¶ Sed & uos
Aethiopes interfecti gladio meo eritis, & extendet
manum ſuam ſuper aquilonem &c.) Iudæi totum
hoc capitulum & duo ſuperiora contra Philiſtim et
Moab & filios Ammon ad aduentum Chriſti refe
runt, quem putant in conſummatione mundi eſſe
uenturum: qui extruat Hieruſalem, & populum
ſuum liberet de manu gentium qua tenētur, & hoc
ſonare quod dicitur: Et adorabunt eum uiri de lo-
co ſuo, omnes inſulæ gentium. Non ſolum autem
C ſuperiores gētes, ſed Aethiopes quoq; & Aſſyrios
& Niniuen urbem Aſſyriorum eo tempore ponē-
dam eſſe in ſolitudinem, & cubituras in ea omnes
beſtias terræ: ſiue ut in Hebræo ſcriptum eſt: omēs
beſtias gentium: ex quo ſignificari putant de cūctis
nationibus, quæ e-
uerſuræ ſunt Nini
uen. Et quia Nini-
ue ſpecioſa interꝑ-
tatur, in præſenti
loco ſpecioſam re-
ferunt ad Babylo-
nem. Et omē quod
ſequitur: Onocro-
talus & heritius in
liminibus eius mo-
rabuntur: & cæte-
ra, Babylōi potius
conuenire, cuius et
in Eſaia eadem ſo-
litudo prædicitur.
Et econtrario alij
affirmant, manife-
ſte de Aſſyrio dici,
de quo iam præceſ
ſerit: Et extendet
manum ſuā ſuper
aquilonem, & per-
D det Aſſur: & ponet Niniuen in ſolitudinem. Poſt
Aſſyrios enim magis Niniuen intelligi, q̄ Babylo-
nem quæ ciuitas Chaldæorum eſt. Quod autē ait:
Onocrotalum & heritiū in cardinibus eius, & cor-
uum in ſupliminari: ſolitudinis eſſe indicia, & ono-
crotalorum duo genera: aliud aquatile, aliud ſolitu-
dinis. Et quod ait, uox cantantis in feneſtra: uel dæ-
mones intelligi, uel uariarum uoces uolucrum, quę
ſolēt in deſertis urbibus cōmorari. Præterea quod
& nos & Lxx. ſimiliter tranſtulimus: Coruus in ſu
perliminari: in Hebræo ponitur חֶרֶב, quod ſecun-
dum lectiōis diuerſitatē, uel ſiccitas, uel gladius, uel
coruus accipitur. Vnde & Aquila gladiū, alij ſiccita
tem interpretati ſunt. Et poſt euerſionē quaſi inſul-
tans ruinæ eius ſermo ꝓpheticus loquitur: Hæc eſt
ciuitas glorioſa habitās in cōfidētia, quæ dicebat in
corde ſuo: Ego ſum, & extra me nō eſt alia amplius:
quomodo facta eſt in deſertū cubile beſtiæ? Omnis
qui tranſit per eā ſibilabit, & mouebit manū ſuā. Iu-
xta hoc aūt quod ſupra diximus: aut uere in deſerta
urbe habitabūt beſtiæ: aut certe ſub beſtiarū figura
multarū nationū uarietas indicatur. Quod ſi qſpiā
quæſierit: quomodo iuxta hiſtoriam ad tēpora Na
buchodonoſor hæc prophetia referatur: Aethiopi
bus etiam nuncupatis & Aſſyrijs, quibus Medi &
Perſæ nihil fecerint: legat hiſtorias, & uidebit Aſſy-
rios quoq; & Aethiopes Medis fuiſſe ſubiectos, &
Cambyſes regnum & Cyri potentiam, & omnia
quæ deinceps ſint ſecuta. Hæc Iudaice dicta ſint. Cæ
terū ſi notauerimus in omnibus ſcripturis Aethio-
pes eos appellari, qui penitus in uitia ſunt demerſi,
ſecundum

E ſecundum illud quod in Hieremia legimus: Si mu-
Hiere.13.d tabit Aethiops pellem ſuā: Aethiopibus ad melio-
ra conuerſis, ſpes erit: nullumqꝫ qui uoluerit agere
pœnitentiam, à ſalute alienum fore. Vnde & prius
anima polluta, & delictorū ſordibus inquinata di-
Cant.1.a cit: Nigra ſum. Et
poſtea in fine canti
cicanticorū, de eadē
iam purgata & lota
per pœnitentiā ſcri
Ibid.8.b bitur: Quæ eſt iſta
quæ aſcēdit dealba
ta? Moyſes quoqꝫ,
id eſt, lex dñi ſpiri-
Exod.2.d tualis, Aethiopiſſā
de gentibus duxit
uxorem: & Maria,
id eſt, ſynagoga Iu-
dæorum: & Aarō,
id eſt, carnale ſacerdotium: & nō ſecūdum ordinem
Melchiſedech: murmurat aduerſus legē, ſed fruſtra.
Statim enim ſynagoga perfunditur lepra: & extra
caſtra proiecta, cōpleto tempore, ipſo orante Moy-
ſe, in caſtra reducitur. Aethiopiæ enim manus iam
præuenerat deum. Comminatur itaqꝫ nunc ſermo
diuinus his qui peccatis inhærentes, & obliti ſordi-
bus delictorum nolunt ad meliora cōuerti: & tene-
F brosum colorem eluere, & cōminatur eis gladium,
de quo puto ſcribi & in Geneſi: Statuit cherubim,
& flammeum gladium qui uertitur ad cuſtodiendā
uiam ligni uitæ. Et in Eſaia: Inducet gladiū magnū
& ſanctum ſuper draconem colubrum tortuoſum,
& interficiet eum in die illa: Et dicit eos uel uulnerā
dos uel interficiendos gladio: ut timētes pœnas imi
tentur Niniuen & agant pœnitentiam: & nō ſuſti-
neant quæ dominus cōminatur. Quod quidem &
Hiere.18.b Hieremiæ prophetia ſonat: Loquar, inquit, ſuper
gentem & ſuper regnum: & auferam & diſperdam
eos: & ſi pœnitentiam egerint, & ego pœnitentiam
agam de omnibus malis quæ locutus ſum ut facerē
eis. Et ut ſciatis propterea nunc dominum cōmina-
ri Aethiopibus gladium, ut eos ad meliora conuer
tat: poſt paululū in hoc ipſo libro de Aethiopibus
Infra.3.b infert: Vltra flumīa Aethiopiæ inde ſupplices mei
filij diſperſorum meorū deferent munus mihi: Siue
ut in LXX. habetur: de finibus fluuiorū Aethiopiæ
ſuſcipiam diſperſos meos, & offerent hoſtias mihi.
Poſt hæc nō loquitur dominus ut ſupra, ſed ꝓphe-
ticus ſpiritus de eo: Et extēdet manum ſuam ſuper
aquilonem, & perdet Aſſur. Aquilonē de quo Hie
Hiere.1.c remias ſcripſit: Ab aquilone exardeſcēt mala ſuper
omnes habitatores terræ. Et de quo Salomon com
Prouer.25.d memorat: Aquilo durus uētus: nomine aūt dexter
uocatur. Propterea autem extendit inferentem ſup
plicia deus manum ſuā, ut & aquilo ſentiat pœnas:
& hi qui in terra eius ſunt, ad quam iuxta Zacha-
Zach.6.a riam pergunt equi nigri, de quibus dicitur: Erant
equi nigri, ibāt in terram aquilonis. Et pulchre qui
mouerit pedes ſuos, & receſſerit ab oriente, de quo

HEB. Hæc eſt ciuitas glo-
rioſa habitans in cōfiden-
tia, quæ dicebat in corde
ſuo: Ego ſum, & extra me
nō eſt alia amplius: quo-
modo facta eſt in deſer-
tum cubile beſtiæ? omnis
qui trāſit per eā ſibilabit,
mouebit manum ſuam.
Væ pro

idem propheta ait: Ecce uir oriens nomen eius: & G
ad occidentem reſpexerit, ſtatim pergit ad aquilo- Ibid.6.a
nem qui nō eſt dexter, ſed nomine dexter uocatur.
Quod quidem & corporaliter intelligitur: ut qui-
cunqꝫ in oriente ſteterit, & uerterit ſe, occidentem
reſpiciēs, ad dexte-
ram habeat aquilo
nem: quē dextrum
uocant qui flatu il-
lius refixerunt: qui
tātum nomine de-
xter eſt: cæterum
re & opere potius
in ſiniſtra eſt. Poſt-
qꝫ autem extende-
rit manum ſuam ſu
per aquilonem do
minus, perdet etiā
Aſſur qui interpre
tatur εὐθύνων, quem multi putant dirigentem dici:
ſed falſum eſt: εὐθύνων enim coarguens dicitur, atqꝫ
conuincens. Et quoniam diabolus ipſe eſt inimicus
& ultor, & ipſe peccata ſuggerit, & poſtea in pecca-
tis coarguit peccatores: idcirco εὐθύνων uocatur.
Hunc ergo eſſe reor principem Aſſyriorum qui ha
bitat ad aquilonem, & metropolim habet Niniuen,
& dicit in Eſaia: Fortitudinem faciam: & ſapientiæ
intellectus auferam terminos gentium, & uires ea- H
rum depaſcar. Porrò quod ſequitur de Niniue ua-
ſtata: Et paſcentur in ea greges, & omnes beſtiæ ter
ræ, & cameleontes & heritij in præſepibus eius ac-
cubabunt, & beſtiæ requieſcent in cardinibus eius:
& corui in feneſtris eius, & cætera: Videtur mihi
iuxta illud intelligi debere, quod uel in Iona, uel in
Nahum propheta ſcriptum eſt. Et in Iona quidem
Niniuen, id eſt, ſpecioſam, quæ ad prædicationem
Ionæ: id eſt, columbæ egerit pœnitentiam, eccle-
ſiam interpretati ſumus de gentibus congregatam.
In Nahum uero ſuper mundo intelligentiam tem-
perauimus, & de mundo quidem nō difficile eſt in-
terpretari & dicere: ꝙ quando Aethiopes uulnera-
ti gladio domini fuerint, & extenderit manum ſuā
ſuper aquilonem, & perdiderit Aſſyrium principē
mundi: etiam ipſe mūdus cum principe ſuo pereat:
& ad maximam ſolitudinem redigatur, & nulli mi-
ſerabilis ſit, ſed omnes ad ruinā eius ſibilent, & mo-
ueant manus ſuas. De eccleſia autem uidetur prima
fronte eſſe blaſphemum, quod ea futura ſit inuia &
deſerta, & beſtiæ habitent in ea, & poſtea ei cum in-
ſultatione dicatur: Hæc eſt ciuitas malis dedita, quę
habitabat in ſpe, quæ dicebat ī corde ſuo: Ego ſum,
& non eſt pręter me amplius: quomodo facta eſt in
ſolitudinem paſcua beſtiarum? Sed qui cōſiderauе-
rit illud Apoſtolicum, in quo dicitur: In nouiſſimis 2.Tim.3
temporibus inſtabunt tempora peſſima: & erunt
homines ſui amatores, auari, arrogantes, ſuperbi,
blaſphemi, parētibus nō obedientes, ingrati, ſceleſti,
ſine affectione, ſine pace, accuſatores, intemperātes,
crudeles, odio habētes bonum, proditores, temera-
rij, infla

SEP. hæc eſt ciuitas malis
dedita, quæ habitat ī ſpe,
quæ dicit in corde ſuo: E-
go ſum & nō eſt poſt me
amplius: quomodo facta
eſt in ſolitudinem paſcua
beſtiarum: omnis qui trā-
ſit per eā, ſibilabit & mo-
uebit manus ſuas.
O illu-

A rij, inflati, uoluptatū amatores magis qꝫ dei: haben-
tes formā pietatis, uirtutē aūt eius denegātes. Nec-
Matth.24.b non & hoc qđ in euangelio ſcriptū eſt: ꝙ multiplica
ta iniquitate, refrigeſcat charitas multorū: intātum
ut in illo tꝑe cōpleatur: Verūtamē ueniēs filius ho-
minis putas inue-
niet fidē ſuꝑ terrā?
non mirabitur de
extrema eccleſiæ
uaſtitate: ꝙ regnā-
te antichriſto redi-
gēda ſit in ſolitudi
nē, & tradēda be-
ſtijs: & paſſura q̃-
cunqꝫ nūc ꝓpheta
deſcribit. Si enim
deus ꝓpter infide-
litatē ramis natu-
ralibus nō peper-
cit, ſed fregit eos,
& poſuit flumina
in deſertū, & fon-
tes aquarū ī ſitim,
terrā fructiferā in
ſalſuginē ꝓpter maliciā habitatorū eius: cur nō ecō
trario eos de quibus dixerat: Poſuit deſertū in palu
des aquarū, & terrā ſine aqua in fontes aquarum: &
habitare fecit ibi eſurientes, & cætera: & quos inſe-
B ruit de oleaſtro ī radicē bonæ oliuæ, ſi immemores
beneficij receſſerint à conditore ſuo: & adoraue-
rint Aſſyriū, euertat, & ad eandem ſitim reducat in
qua prius fuerant? Quod cū generaliter in aduentu
antichriſti ſiue in fine mūdi poſſit intelligi: tñ quoti
die in his qui ſimulant ſe eſſe de eccleſia dei, & ope-
ribus negant: auditoresqꝫ legis ſunt & nō factores,
accipi poteſt: ꝗ fuſtra ſpecioſos ſe eſſe iactent, cū ha-
bitent in eis greges, uitiorum ſcilicet multitudo &
bruta animalia corpori ſeruiētia: & oēs beſtiæ ter-
ræ, quæ corda eorum comedūt: & cameleontes qui
nō habēt unum colorē: ſed diuerſis peccatis, nūc a-
uaricia, nūc luxuria, nunc crudelite, nunc libidine,
nunc triſticia, nunc exaltatione per momēta mutā-
tur. Et heritij in præſepibus eorū, animal ſpinoſum
& plenū ſentibus: & uulnerans quicquid cōtigerit.
Sed & beſtiæ cubabūt in foraminibus, id eſt, in cor-
dibus eorū: & corui immundæ aues in portis eorū,
uel in ore, uel in auribus, quod aut loquant̄ ſemper,
aut audiāt mala. Poſt quæ infert̄ & dicit̄: ideo eccle-
ſiam hæc paſſurā fore uel eſſe ꝑpeſſam, ꝙ in ſuper-
biā ſe eleuauerit: & quaſi cedrus ſuū cacumē erexe-
rit, malis operibus dedita: & nihilominus futurā ſi-
bi beatitudinē repromittens, & in corde ſuo cæte-
ros deſpiciēs: nec putās quenqꝫ eſſe præter ſe, & di-
cēs: Ego ſum, & nō eſt alia præter me ultra: qūo er-
go facta eſt in ſolitudinē paſcua beſtiarū? Vbi enim
prius habitabat pater & filius & ſpiritus ſanctus, &
angeli eius miniſterijs p̄ſidebāt, tunc habitabunt be
Pſal.73.d ſtiæ: de ꝗbus & ꝓpheta complorat, dicēs: Ne tradas
beſtijs animam cōfitentem tibi. Omnis qui tranſi-

Cap. III.

a VAe prōuocatrix & re
dempta ciuitas: colū-
ba nō audiuit uocē, et non
ſuſcepit diſciplinā: in dño
non eſt confiſa: ad dñm
ſuū non appropinquauit.
Principes eius in medio
eius quaſi leones rugiētes:
iudices eius lupi ueſperæ,
non relinquebant in ma-
ne. Prophetæ eius ueſani,
uiri infideles, ſacerdotes
eius

bit per eā, ſibilabit & mouebit manus ſuas. Quod ſi C
de angelis intellexerimus, ita interpretabimur: cum
trāſierint ꝑ eā angeli, & nō manſerint in ea ut prius
facere cōſueuerant: ſtupebunt & mirabuntur: & nō
eā fulcient, & ſuſtentabūt ruentē manu ſua, ſed leua
būt manus & per-
trāſient. Vel certe
cum ſibilo attollēt
manus: & q̃ſi plā-
gentes in morē lu
gētiū cōcrepabūt.
Si aūt hoc de dia-
bolo & angelis e-
ius uoluerimus ac
cipere: ꝗ uineam
quoqꝫ q̃ de Aegy-
pto trāſlata fuerat,
uaſtauerūt: Dice-
mus ꝑ animam de
qua Chriſtus re-
ceſſerit: & q̃ prius
tēplū dei fuerat, &
eſſe deſiuit: trāſire
ſerpentē et ſibilare
in ea, & uenena ſuæ maliciæ euomere: & nō ſolum
hoc facere, ſed opera quoqꝫ ſua, q̃ τροπικῶς manus uo
cātur mouere. Ac ne putes quia colubrū nomina-
uimus: uiolēter nos manus colubri pro opere intel D
ligere, accipe teſtimoniū Salomonis: Mors & uita Pro.18.d
in manibus linguæ. Hæc diximus ut potuimus in-
terpretationi allegoricę ſeruiētes. Si quis aūt magis
uerisſimilia & habentia rationē qꝫ à nobis ſunt diſer
ta repererit, illius magis lector autoritate ducatur.

Cap. III.

VAe prouocatrix &c.) Multi putant propter
conſequentiā ſermonis dici aduerſum Nini-
uen, de qua ſupra: Et perdet Aſſyriū, & ponet Ni-
niuen in ſolitudinē. Sed nunqꝫ ſcriptura Niniuen
columbam uocaret: licet in Hieremia, à facie gladij Hiere.25.g
columbæ, de Nabuchodonoſor dictum putēt. Sed
ſciendū ꝙ alij econtrario aſſerant, pro columba ibi
poſſe intelligi ἑλλάδα, id eſt, Græciam: ut ſit ſenſus:
à facie gladij Iona, id eſt, à facie gladij Græciæ: Io- יוֹנָה
na enim tam columbam qꝫ Græciam ſignificat. Vn
de & uſqꝫ hodie Græci Iones, & mare appellāt Io-
nium: & apud Hebræos permanet eorū uetus uo-
cabulum. Sed & principes Romani apud Barba-
ras nationes antiquū uocabulum retinentes, Cæſa
res appellantur. Omnis itaqꝫ contra Hieruſalē ſer-
mo eſt: Væ ciuitas quondam columba, ſemper pec
cans, & captiuitatibus tradita, & rurſum redempta
à domino. Væ ciuitas prouocatrix: quod ſignifi-
cantius Hebraice dicitur מוֹרְאָה, id eſt, παραπικραί-
νουσα: quod poſſumus dicere, deum amarū faciens,
id eſt, tuo uitio dulcem dominum atqꝫ clementem
uertens in amaritudinē: ut qui miſereri uult, puni-
re cogatur. Non audiuit præceptū domini: & cor-
repta noluit ſuſcipere diſciplinam: nec prementi-
bus malis aliquando eſt confiſa in domino deo ſuo:

Cap. III.

OIlluſtris & redempta
ciuitas: columba nō
audiuit uocē: non ſuſcepit
diſciplinā: in domino non
eſt confiſa: & ad dominū
ſuū non appropinquauit.
principes eius in ea ueluti
rugientes leones: iudices
eius ſicut lupi Arabiæ, nō
dimittebant in mane: pro-
phetæ eius portātes ſpiri-
tū, uiri cōtēptores: ſacerdo
tes

E nec ambulauit poſt tergum eius: nec dicẽte eo: Ego
Hiere.23.c dominus appropinquans & non de longe, ipſa ei appropinquare uoluit. Deſcribuntur quoq; principes eius: & iudices & prophetæ & ſacerdotes: ut in ciuitate populũ, & in his q̃ dixi nominibus dignitatum, principes accipiamus. Prĩcipes igit̃ eius quaſi leones ſemp̃ uerſabãtur in prędis, & ad effundendũ ſanguinẽ ſubiectorũ: Iudices eius rapaces, nõ dimittẽtes alijs qđ poſſint rapere. Prophetæ eius inſaniẽtes ſiue ſtupẽtes: quod Hebraice dicitur פֹּחֲזִים: & Aquila trãſtulit ἐνθουσιαζόμενοι, loq̃bãtur quaſi ex ore dñi: et oĩa cõtra dominũ prædicabãt. Sacerdotes in loco ſanctuarij cõmiſere ſacrilegium: et cum cõtra legẽ fa-

HEB. eius polluerũt ſanctum: iniuſte egerunt contra legẽ. Dominus iuſtus in medio eius non faciet iniquitatem. Mane mane iudicium ſuum dabit in luce, & non abſcondetur: neſciuit autem iniquus confuſionem: diſperdidi gentes, & diſſipati ſunt anguli earum: deſertas feci uias eorum, eo quod non eſt qui trãſeat: deſolatæ ſunt ciuitates eorum non remanente uiro, neq; ullo habitatore. Dixi, attamen ti- mebis

F cerent, ex lege uictimas offerebant. Propterea quia illa egerũt iniuſte, dominus iuſtus nõ faciet iniquitatem: ſed reſtituet urbi peſſimæ quæ meretur. Mane mane, id eſt, manifeſte & abſq; aliqua ambiguitate faciet de ea iudiciũ: nec erit qđ ab eo poſſit abſcõdi. Et hoc faciet dominus ut correpta ciuitas cõuertatur ad melius. Sed iniquus Iſraël nõ cognouit confuſionẽ ſuam: nec intellexit idcirco ſibi illatas plagas, ut ageret pœnitentiã. Vindicaui te, ĩquit, poſtea de gẽtibus, & deſtruxi imperia eorũ: ut qui per plagas me non ſenſeras, ſaltẽ per beneficia cognoſceres. Vel certe ſic intelligendũ: Diſperdidi omnes ciuitates tuas ò Iuda, & omnes ſubiectos tibi pagos & tribus, & diuerſa confinia: & tanta hominũ uaſtitas fuit, ut nõ eſſet qui habitaret in urbibus tuis: & poſtq̃ hoc feci, miſi prophetas meos conſurgens diluculo, & ad pœnitentiam prouocans, dixiq;: Feci quidem tibi hæc ò Hieruſalem: ſed feci ut timeres me, & ſuſciperes diſciplinã: & nõ periret habitaculũ tuum, hoc eſt, templum, propter omnia ſcelera quæ geſſeras. At econtrario habitatores Hieruſalem, me eos ad pœnitentiam prouocante, quaſi de induſtria & ex contentione diluculo ſurrexerunt: ut feſtinatione qua ad me redire debuerant, complerent omnes cogitationes ſuas: & opere demonſtrarent, quod mente conceperant. Hoc iuxta Hebraicum.

¶ Cæterũ: Illuſtris & redempta ciuitas Chriſti ſanguine, iuxta ſuperiora perſpicue eccleſia intelligitur: quæ & uocatur columba, propter ſimplicitatẽ multitudinis in ea credentium. Hæc non audiuit uocem domini, neq; ſuſcipere uoluit diſciplinam:

nec confiſa eſt in domino: quia noluit appropin-
G quare ad dñm deum ſuũ, ut mereretur ueniã peccatorũ. Fruſtra enim quis uocem dñi dei ſui audire ſe dicit, & cõfidere in domino, quãdo operibus fidem deſtruit, & magis mammonæ iungitur q̃ dño deo ſuo: & duplici corde accedit ad eum: & duobus dñis, ſeculo & deo militare poſſe ſe credit. Huius principes ſicut leones rugiẽtes. Non ambigimus de rugitu leonum & diſcurſu: q̃n uiderimus prĩcipes eius ita ĩ ſubiectos populos detonare: & uoce tyrannica rabidiſq; conuicijs plebẽ cõterere: ut nõ paſtorẽ in grege, ſed leonẽ inter ouiculas putes frendere. Iudices quoq; eius quaſi lupi Arabię, occidentes ueſpe-

SEP. tes eius polluũt ſancta & impie agũt in legẽ: dñs autẽ iuſtus in medio eius, & nõ faciet iniquitatem. Mane mane iudiciũ ſuum dabit in luce, & non eſt abſconditus: & neſcit iniquitatem in exactione: nec in ſempiternũ iniuſtitiam: detraxi ſuperbos: diſſipati ſunt anguli eorum: deſtruxi uias eorũ ut penitus non tranſeant: defecerunt ciuitates eorum: eo qđ nullus ſubſiſteret neq; habitaret. Dixi, uerũtamẽ timebitis

ræ, & nil relinquentes in mane: non aſpiciẽtes ad or-
H tum ſolis: ſed morantes ſemper in tenebris: & poſſeſſiunculas eccleſiæ, & ea quæ in dei donaria conferuntur: uertẽtes in lucrum ſuũ: ut nõ habeant pauperes quod mane comedant: qui quaſi in nocte, & nullo uidente omnia populantur: & cum luporum more cuncta diripiant, ne paruos quidẽ cibos indigẽtibus derelinquunt. Prophetæ etiam, id eſt, magiſtri qui ſe putant docere populos, & de ſcripturis ſermocinari: πνευματοφόροι, id eſt, portãtes ſpiritum, ſiue ſpirituales: & hoc εἰρωνικῶς legendum, ſunt uiri cõtemptores: nõ eñ docere, ſed facere in eccleſia cõuenit, non factis uerba deſtruere. Cæterum tu cum alium doceas, & ipſe non facias, nõ tam doctor quã contemptor uocãdus es: de quo & in Habacuc ſcri- Abacuc.1.b
bitur: Videte contemptores & reſpicite, & admiramini mirabilia, & diſperdimini. Sacerdotes quoque qui euchariſtiæ ſeruiũt: & ſanguinẽ domini populis eius diuidunt, impie agunt in legem Chriſti: putantes εὐχαριστίαν imprecantis facere uerba, non uitã: & neceſſariam eſſe tantum ſolennem orationem, & non ſacerdotum merita: de quibus dicitur: Et ſacerdos in quo fuerit macula, non accedet offerre oblationes domino. Cum hæc faciant principes, iudices, prophetæ, ſacerdotes Hieruſalem: nihilominus clemens & iuſtus eſt dominus. Clemens, in eo quod à ſua eccleſia non recedit. Iuſtus, in eo quod reddit unicuiq; quod meretur. Poſtquàm eñ aduenerit mane, & nox huius ſeculi pertranſierit: dabit in luce iudicium ſuum: & non abſcondetur uel ipſe uel iudicium eius. Et cũ cœperit à ſingulis exi- gere

A gere pecuniã quã eis commiſerat, non erit iniuſtus: nec faciet in perpetuũ ualere iniuſticiam: ſed ſuperbos principes quibus reſiſtit deus, detrahet de cathedris ſuis, & de culmine quod tenebant: & diſſipabuntur anguli eorũ, id eſt, prauę uoluntates, et à recto itinere declinãtes: in q̃bus ſemp̃ & phariſæi orare cõſueuerãt, angulari lapide cõtempto. Puto aũt q̃ & ſuperbis p̃ſit detrahi eos de arrogantia ſua: & diſſipari angiportus et angulos eorum, ut

HEB. mebis me: ſuſcipies diſciplinam: & nõ peribit habitaculum eius propter omnia in quibus uiſitaui eam. Veruntamen diluculo ſurgentes corruperunt omnes cogitationes ſuas. Quapropter

poſtea recto itinere gradiantur. Deniq; ſequitur: Et deſertas faciam uias eorum, eo quod nõ ſit qui pertranſeat: ſecundũ illud quod in primo pſalmo ſcri-
Oſee.2.b ptũ eſt: Et iter impiorum peribit. Necnõ & in Oſee ubi de Hieruſalem dicit̃ fornicante: Ecce ego claudam uias eius ſpinis, & obſtruam itinera eius, & ſemitam ſuam nõ inueniet: & perſequetur amatores ſuos, & non apprehendet eos: & quæret eos, & non inueniet: & dicet: Vadam & reuertar ad uirũ meũ priorem: quoniam bene mihi erat tunc magis quã nunc. Animaduerte qđ niſi clauſæ fuiſſent uiæ, & obſepta itinera: & niſi deſtruxiſſet dominus uias e-
B ius, nunq̃ dicere potuiſſet anima fornicãs: Vadam & reuertar ad uirum meũ priorem. Diſſipantur ergo itinera ſuperborum & anguli eorũ, ne ambulẽt in ſuperbia & in prauitate: & urbes eorum quę male ædificatæ fuerant in arrogantia & ſuperbia, deſtruuntur: ne ſubſiſtant & habeant habitatores peſſimos. Ac ne quis putet nos uim facere ſcripturæ, diſcat ex cõſequentibus: Hæc autem, inquit, feci ut dicerem eis: Ecce deſtructa ſunt itinera maliciæ: de cætero timete me, & diſcite diſciplinam: ne & diſciplina mea pereat, fructũ in uobis conuerſionis non inueniens: & omnia irrita ſint, per quæ uos uolui
Hiere.2.f corripere: & ille uobis ſermo qui in Hieremia ſcriptus eſt, poſſit aptari: Sine cauſa percuſſi filios ueſtros, diſciplinam non recepiſtis. Vel certe timete me & recipite diſciplinam, ut non pereant omnia de conſpectu Hieruſalem: nec penitus ad ſolitudinem deducatur ſuper his malis, in quibus comminatus ſum ei. Nec moueat aliquem (ut ſæpe iam dixi) quod hæc aduerſum eccleſiam dicta interpreter, cum ſciat Hieruſalẽ in ſcripturis ſanctis ſemper typum habere eccleſiæ: de qua qui peccauerit, uel in Babylonem abducitur: uel ſi ſponte deſcendere uoluerit, in Hiericho à latronibus uulneratur. Quę eſt enim ita illuſtris ut eccleſia, quæ in toto orbe fundata eſt: ita redempta Chriſti ſanguine, & columba p̃pter gratiã ſpiritus ſancti, ut eccleſia de gentibus cõgregata: in qua plurimi qui ſe dicunt in Chriſtum credere, nec audierunt uocem eius: nec receperunt diſciplinã, nec iuxta eũ eſſe uoluerunt. Quod autẽ dicitur: Principes eius in ea ſicut leones rugientes:

ſcio offenſurũ me eſſe plurimos, quod ſup̃ epiſco-
C pis & preſbyteris hæc interpreter, cũ & preſbyteri mali qui Suſannã uiolare cupierũt cæteros preſbyteros q̃ bene uixerint, nõ cõdemnent. Et mali principes quos deſcribit ſermo p̃pheticus, non ſint bonis principibus cõtumelię. Stulto eñ flagellato inſipiẽs ſapiẽtior erit: ſi aũt inſipiens ſapiẽtior fit, quãto magis ille q̃ ſapiẽs eſt? Sed iudices eius ac prĩcipes capiẽtes munera, uendentesq; iuſticiã, nónne re-

SEP. timebitis me & ſuſcipietis diſciplinam: & nõ peribitis de oculis eius in omnibus in quibus ultus ſum ſuper eam. Præparare, cõſurge diluculo: diſperierũt omnes racemi eorũ. Propterea

cte appellant̃ lupi Arabię, uel ueſpertini, ſicut Symmachus tranſtulit? Non eñ merent̃ lupi dici Beniamin: qui mane rapiunt, & ad ueſperam dant eſcam: ſed lupi ueſpertini, qui noctibus comedũt, & in mane nihil relinquũt. Quod aũt ſequit̃: Prophetæ eius πνευματοφόροι, id eſt, portantes ſpiritũ, uiri contẽptores, nullum moueat qđ ſup̃ doctoribus interpretãtes eoſdẽ & p̃phetas dicamus & cõtemptores: cũ &
Apoſtolus præcipiat: Nolite contriſtare ſpiritũ ſan- Ephe.4.g
ctum dei in quo ſignati eſtis in die redẽptionis. Et Dauid loquit̃ in quinquageſimo pſalmo: Spiritum ſanctũ tuũ ne auferas à me. Niſi eñ ſpiritus ſanctus
contriſtatus fugere cõſueuiſſet prius hoſpiciũ: & di- D
mittere habitaculũ ſuũ, nunq̃ et Paulus præcepiſſet quod ſupra dixi. Et Dauid poſt adulteriũ formidaret ne perderet qđ acceperat: de quo & ad Hebręos
ſcribitur: Quanto arbitramini deteriora mereri ſup- Hebræ.10.e
plicia eum qui filium dei conculcauerit: et ſanguinẽ teſtamẽti immundum duxerit: in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliã fecerit? Sed & in tertio Regnorũ libro ſcriptũ eſt: hominẽ dei haud dubium quin prophetam, qui ad altare deſtructum poſtq̃ dixerat in Samaria: Altare altare, hæc dicit dñs: Ecce filius naſcet̃ Dauid, & cætera: quia contẽ-
pſerit uerba dñi, & comederit apud pſeudopropheta- 3.Reg.13.a
tam: Sic enim locũ iſtũ exponens Ioſephus interpretatus eſt interfectum eſſe à leone. Et ne putaretur caſus & non iudicium dñi: & pſeudopropheta qui eum deceperat hoc futurum eſſe prædixit: & ipſe leo contemptorẽ puniẽs, aſinũ reſeruauit. Non ergo mirũ ſi doctores qui ſancto ſpiritu pleni fuerãt, poſſint fieri cõtemptores: cũ apud negligẽtes & nõ omni cuſtodia cõſeruãtes cor ſuũ: hęc ipſa cauſa frequẽter ſoleat ſuperbiæ in dñm & cõtemptus exiſtere, qđ habeant ſcientiã dei: & nouerint multam bonitatẽ eius, quã abſcõdit timẽtibus ſe: & cõtemnant diuitias bonitatis eius, theſaurizantes ſibi irã in die iræ & reuelationis. Sacerdotes quoq; qui dant baptiſmũ, & ad euchariſtiã dñi imprecant̃ aduentũ, faciũt oleũ chriſmatis: manus imponunt: cathecumenos erudiunt: Leuitas & alios cõſtituũt ſacerdotes: nõ tã indignent̃ nobis hæc exponẽtibus & p̃phetis uaticinantibus, q̃ dñm deprecentur: & ſtudioſe

E agant ne de ſacerdotibus qui uiolāt ſancta dñi eſſe
mereant̃. Non em̃ dignitas & nomina dignitatum,
ſed opus dignitatis:& principes,& iudices,& pro-
1. Tim. 3. a phetas,& ſacerdotes ſaluare cõſueuit. Qui epiſco-
patum,inquit,deſiderat,bonū opus deſiderat. Vi-
dete quid dixerit:

a HEB. Quãpropter expe-
cta me,dicit dñs,in die re-
ſurrectionis meæ ĩ futurū:
qa iudiciū meū ut cõgregẽ
gentes,& colligã regna,ut
effundã

SEP. Propterea expecta
me,dicit dominus, in die
reſurrectionis meæ in te-
ſtimonium : quia iudiciū
meum in congregationes
gentiū:

bonū opus deſide
rat,non dignitatẽ.
Si autem deſpecto
opere ſolã aſpexe-
rit dignitatem, ci-
to corruit turris in
Siloa & excelſa ce
dri fulmine feriū-
tur:& erecta ceruix frangit̃:& cygnus extẽto collo
& in ſublime ſe tendẽs,inter immūdas uolucres cõ-
putat̃. Porrò qđ expoſuimus iuxta Hebraicū:ue-
rūtamẽ diluculo ſurgẽtes corruperunt oẽs cogita-
tiones ſuas:pro quo in Lxx.ſcribitur : præparare,
cõſurge diluculo,diſſipata eſt oĩs frondoſitas eorū:
quia multū ab Hebraico diſcrepat:& magis uidet̃
iuxta Lxx,cū poſterioribus cõcordare,in ſequẽti-
bus exponemus. a ¶Quapropter expecta &c.)
Hæc Iudæi interpretant̃ in aduentu Chriſti,quem
ſperant uenturum eſſe:& dicūt uniuerſis gentibus
cõgregatis:& effuſo ſup eas furore dñi,in igne zeli
eius terrã deuorandã. Et ſicut ante ædificationẽ tur
F ris fuit,qñ una lingua omnes populi loquebant̃:ita
conuerſis omnibus ad cultum ueri dei loquuturos
Hebraice:& totū orbem dño ſeruiturū. Nos aūt q
nõ ſequimur occidentẽ literã,ſed ſpiritū uiuifican-
tem,nec Iudaicas fabulas:audiamus à dño:præpa-
rare,cõſurge diluculo:diſſipati ſunt oẽs racemi eo-
Pſal. 56. b rum,& præparati dicimus:Paratū cor meum deus,
paratū cor meū. Audimuſq; in Prouerbijs impera
Pro. 24. d tum:Præpara in egreſſu opera tua:Et illud quod in
Leui. 16. b Leuitico ſacrate dicit̃:ubi ſeptimo mẽſe decima die
mẽſis offert Aaron pro populo hircū emiſſarium,
atq; uiuentẽ:& ponẽs manus ſup caput eius,impre
catur ei cuncta peccata populi Iſraẽl:tradetq; eū in
manus hominis præparati,& mittet in eremū:in-
telligimus in nobis:& præparãtes nos ueri imperio
ſacerdotis,tollamus malū de medio eccleſiæ. Cūq;
hæc fecerimus,nox præterit,appropinquat dies:&
Pſal. 62. a quaſi in die honeſte ambulãtes dicimus:Deus deus
Ibi. 5. a meus ad te de luce uigilo. Statimq; inferimus: Ma-
ne exaudies orationẽ meã:mane aſſiſtã tibi & uide-
bo. Niſi em̃ præparati fuerimus,nõ nobis oriet̃ ſol
iuſticiæ. Orto autẽ ſole oẽs racemi de uinea Sodo-
morū diſſipant̃ & pereūt:ut nõ ſolū grandes botri,
ſed etiã quod paruū eſſe uidebat̃ in nobis, Chriſti
lucerna radiante diſpereat. Et pro his omnibus mer
cedẽ nobis pollicẽs deus ait: Expecta me in die re-
ſurrectionis meæ in teſtimoniū: Poſt uitia em̃ atq;
peccata deus reſurget in nobis. Et iuxta qđ in alio
Eſa. 43. b loco præcipit: Eſtote mihi teſtes,& ego teſtis,dicit
Deu. 17. a dñs deus:& puer quẽ elegi,teſtis eſt nobis,pater cū
filio & ſpiritu ſancto:ut in ore duorū uel triū teſtiū
ſtet omne uerbū. Et magis mihi uidet̃ ſic ſtare ſen-
tentia:& ſub his tribus teſtibus ueritas confirmari G
ꝙ per literã. Duo em̃ fuerūt teſtes cõtra Suſannam: Dan. 13. d
& cõtra ipſum dñm ſaluatorẽ:& tñ nõ ſtetit uerbū Matt. 26
in ore eorū. Contra Naboth quoq; penè tota ciui- 3. Re. 21. d
tas dixit teſtimoniū:conſenſuſq; teſtiū peſſimorum
nõ firmitatem ha-
buit ueritatis, ſed
ſceleris cõiuratio-
nẽ. Quia iudiciū,
ait,meū in cõgre-
gationes gẽtium:
ut ſuſcipiam reges
ĩ loco uidelicet ſup
pliciorū ſuorū : ut
effundã ſup eos irã meã,omnẽ irã furoris mei. Qui
minor eſt,cito meret̃ ueniã,& miſericordiæ proxi-
mus eſt. Potẽtes autẽ potẽter tormẽta patient̃. Vn- Sap. 6. b
de gentes & gentiū multitudo cõgregat̃ ad iudiciū:
reges aūt,id eſt,principes dogmatū peruerſorū ad-
ducuntur in pœnã,ut effundat̃ ſuper eos omnis ira
furoris dñi. Et hoc nõ crudelitate fit aliqua,ut arbi-
trantur ſanguinarij Iudæi,ſed miſericordia & cõſi-
lio medicãtis. Sequitur em̃:In igne em̃ zeli mei cõ-
ſumetur omnis terra. Gentibus quippe ad iudiciū
cõgregatis,& regibus ad ſuppliciū,ut effundat̃ ſup
eos ira:& nõ ex parte,ſed tota:& ira ac furore ſocia
to,cõſumatur in toto orbe quicquid terrenum eſt,
quicquid ad opera terræ:id eſt,carnis ꝑtinet:omẽs H
eius uepres & ſpinoſa fruteta uaſtãs,zeli mei uora-
bit incendiū. Et tūc conuertã ſuper populos linguã
in generationẽ ſuã:ut unuſquiſq; errore depoſito,
ad antiquum cõfeſſionis domini eloquium reuer-
tatur:& in nomine Ieſu omne genu flectatur cœle- Philip. 2. b
ſtium,terreſtrium & infernorum,& omnis lingua
confiteatur dominū Ieſum in gloria dei patris. Ab-
iectiſq; lateribus,& bitumine quæ habebamus pro
lapidibus & luto:quibus erroris noſtri ſuperbiam
extruebamus contra dominū:recipiamus linguam
quam ante perdidimus,& ſimus ſub iugo Chriſti
dicentis: Iugum meum ſuaue eſt,& onus meum le- Matt. 11. d
ue eſt. Notandum autem quod in eo loco,ubi nos
interpretati ſumus:reddam populis labium electū:
Pro electo, Septuaginta dixerunt, εἰς γενεὰν αὐτῆς,
id eſt,in generationem eius:ut ſubaudiatur terræ.
Et hinc error exortus eſt: quod uerbum Hebrai-
cum בְּרוּרָה,quod Aquila & Theodotio electum:
Symmachus mundū interpretatus eſt:Septuaginta
legerunt ברורה : ר literam ד exiſtimantes,propter
elemẽti nimiã ſimilitudinem,quod paruo apice di-
ſtinguit̃. Necnõ ubi nos tranſtulimus:In die reſur-
rectionis meæ in futurū:& oẽs interꝑtati ſunt,teſti
monium: Hebræus qui me in ſcripturis inſtituit,
aſſerebat לָעַד in præſenti loco magis εἰς ἔτι,id eſt,in
futurū debere intelligi,ꝙ in teſtimoniū: עד em̃ qđ
ſcribitur per literas ע & ד:& ἔτι & μαρτύριον,i. & futu
rum & teſtimoniū intelligi. Poſſumus hunc locū &
de primo Chriſti aduẽtu exponere:qñ omni errore
ſublato,dæmonibuſq; calcatis,& terrenis operibus
deſtructis,apl'i uniuerſis linguis locuti ſunt:& ue- Act. 2. a
teri

A teri errore ſublato,unum cõfeſſionis redditum eſt
labiū. Sed & reges qui deſtruuntur,& diuino cõſu-
munt̃ ardore,peruerſorū dogmatū principes ſen-
tiendi ſunt. a ¶Vltra flumina Aethiopiæ &c.)
Cū reddiderit dñs credentiū populis labiū electū,&
inuocauerint oẽs
nomẽ dñi & porta
uerint iugū eius,
tunc etiã ultra flu-
mina Aethiopiæ:
unde uenit regina
3. Reg. 10. a Saba audire ſapiẽ-
tiã Salomonis, de-
ferent uictimas do
Pſal. 67. g mino:Et Aethio-
pia præueniet ma
Exod. 2. d nus eius deo: Ve-
roq; legifero q de-
cẽ plagis percuſſit
Aegyptum,nubet
Aethiopiſſa, inui-
dẽte ſynagoga He
bræorū. Quod au
tem ait iuxta He-
braicū:Inde ſuppli
ces mei filia diſper
ſorū meorū defe-
rent munus mihi,
B huiuſcemodi ẽ: O
Iſraẽl, ò ſynagoga
quondã filia, quã
ĩ toto orbe diſper-
ſi,licet inuideas,li-
cet ęmulatiõe cru-
cieris,tñ de Aethi-
opia mihi uictimæ deferent̃:id eſt,de gentiliū popu
lo. In die illa,id eſt,quando gentiū crediderit multi-
tudo,etiam tu nõ penitus confunderis ſup cunctis
erroribus tuis:quibus præuaricata es in me,eligen-
do Barrabã & dei filium crucifigendo. Tunc aufe-
ram de medio tui ſcribas & ſacerdotes & phariſæos
magniloquos ſuperbiæ tuæ, & nequaq; te in mõ-
te ſancto meo ultra iactabis:ſed habebis populum
pauperẽ,homines illiteratos,& piſcatores,qui ſpe-
rabūt in nomine dñi. Reliquiæ Iſraẽl,nõ multitudo
quæ clamauit:Crucifige,crucifige eum:nõ pontifi-
ces & optimates,ſed reliquiæ nequaq; facient iniq-
tatem:nec loquentur mendaciū in Chriſto ueritati
credẽtes:nec inuenient̃ in ore eorum lingua doloſa,
Io. 8. f ſcientes ꝙ omne mendaciū de diabolo eſt:quoniam
Pſal. 22. a ipſi paſcent̃,& dicẽt:Dominus paſcit me,et nihil mi
hi deerit:in loco paſcuę ibi me collocauit. Sup aquã
refectionis educauit me:animã meã cõuertit: & nõ
erit qui exterreat,uincente fide credentiū ꝑſecuto
rum ſuperbiam. Hoc de primo aduentu Chriſti in-
tellectū ſit,quod Iudæi ſibi in fine ꝓmittūt, & ſpe-
rant ſe habitaturos in Hieruſalẽ: & in more peco-
rum corporalibus donis Iudæ opibuſq; cõplendos
& paſcendos herbis uiridibus,& deletis cūctis gen-

HEB. effundam ſuper eas
indignationẽ meã, omnẽ
irã furoris mei:in igne em̃
zeli mei deuorabit̃ omnis
terra:quia tūc reddã popu
lis labiū electū: ut inuocẽt
oẽs nomen dñi, & ſeruiãt
a ei humero uno. Vltrã flu-
mina Aethiopiæ,inde ſup
plices mei filia diſperſorū
meorum deferent munus
mihi. In die illo nõ confun
deris ſuper cunctis adin-
uentionibus tuis, quibus
præuaricata es in me:quia
tūc auferam de medio tui
magniloquos ſuꝑbiæ tuę:
& nõ adijcies exaltari am-
plius in mõte ſancto meo:
& derelinquã in medio tui
populū pauperem & ege-
nū:& ſperabunt in nomi-
ne

SEP. gentiū:ut ſuſcipiã re-
ges:ut effundã ſup eos irã
meã oẽm,irã furoris mei:
qa ĩ igne zeli mei cõſumet̃
omnis terra:quia tūc con-
uertã ſup populos linguã
in generationẽ eius: ut in-
uocent oẽs nomen dñi, ut
ſeruiãt ei ſub iugo uno. De
finibus fluminū Aethio-
piæ ſuſcipiã diſperſos me-
os:afferent uictimas mihi.
In die illa nõ confunderis
ex oĩbus adinuentionibus
tuis quibus impie egiſti in
me:quia tūc auferã à te de-
tractionẽ cõtumeliæ tuæ:
& ultra nõ adijcies ut ma-
gnificeris ſuper montẽ ſan
ctū meū: & relinquã in te
populū manſuetum & hu
milẽ:& reuerebuntur no-
men

tibus ſibiq; ſubiectis,nullū poſſe reſidere q eos ex- C
terreat. Nos aūt accipiẽtes ex hac fabula occaſionẽ
ueræ hiſtoriæ:dicemus omnẽ nigredinẽ animæ,&
tetrū colorẽ:ac draconis uenenum,quo tincti fuera
mus uitijs atq; peccatis:reddito nobis labio electo,
ſiue mūdo & cãdi-
do: ut interꝑtatus
eſt Symmachus:
derelinquere nos ĩ
fluminibus Aethi
opiæ ꝑuerſorum
dogmatum magi-
ſtros,qbus ante ir
rigabamur:et cum
diſꝑſis quõdã Iſra-
ẽl Chriſto mune-
ra delaturos. In die
illa q̃ nobis Chriſti
lumen fuerit exor
tū, dicet̃ ad ſingu-
los noſtrū:Nõ cõ-
funderis ex oĩbus
tuis adinuẽtioni-
bus, cogitatiõibus
uidelicet peſſimis,
qbus impie ageba
mus cõtra dñm: &
tollet̃ uniuerſa ſu-
ꝑbia & cõtumelia
D ꝑ quã erigebamur
cõtra dñm:& con-
tra mõtem ſanctū
eius, dñm noſtrū
& ſaluatorẽ:et pro
ſuꝑbis uaniſq; no
minibus,relinquetur in nobis populus manſuetus
& humilis:ut nihil arrogans,nihil tumens, nihil qđ
deo diſpliceat cogitemus. Simulq; conſidera qđ in
die iudicij,& in conſummatione mundi tollant̃ uni
uerſa nomina dignitatū:& unus populus remaneat
& grex ſub paſtore bono,qui ſit manſuetus & hu-
milis. Tunc etiã populus Iſraẽl plenitudine gentiū
ſubintrante:quia cõcluſit deus omnes ſub peccato,
ut omnibus miſereatur:timebunt nomẽ dñi. Et re-
liquiæ Iſraẽl nõ faciẽt ultra iniquitatẽ per quã dñm
negauerunt:nec loquent̃ uana,ineptas ſibi fabulas
ꝓmittentes:nec inueniet̃ in ore eorum lingua men
dacij,Chriſto per eos qui ueritas eſt loquẽte. Tunc
enim paſcent̃ & ipſi in uno grege & accubabunt in
eccleſia:& ueri Nabuchodonoſor impetus non ti-
mebūt. Hæc uidẽtes & legẽtes tãta myſteria,clame-
mus cū Apoſtolo atq; dicamus:O ꝓfundū diuitia- Rom. 11. d
rum ſapientiæ & ſciẽtiæ dei,ꝙ inſcrutabilia ſunt iu
dicia tua,& inueſtigabiles uiæ tuæ. Quod quidẽ &
ꝓpheta ſentiẽs & ſecū uoluẽs,de dei iudicijs ſuſpi-
catur. In nocte cū corde meo exercebar & ſcopebã
ſpiritū meū & dicebã:Nunquid in ſempiternū ab- Pſal. 76. b
ijciet deus:aut nõ addet ut miſereat̃ ultra: aut con-
tinebit in ira ſua miſericordias ſuas: & dixi: Nunc

E cœpi:hæc eſt immutatio dexteræ excelſi.Et eſt ſen⸗
ſus:Hoc quod putabam dñm in æternũ relinquere
peccatores,& miſericordias ſuas ira ſuccedente co⸗
hibere:intellexi idcirco factũ,ut immutatione dexte
ræ ſuæ,quæ excelſi eſt dextera, uniuerſa mutaret:
& miſereretur his
quos ante ꝓiece⸗
rat. Et nos igitur
& reliquiæ Iſraël
Matt.12.c ſciẽtes ꝙ reddituri
ſumus rationẽ ꝓ
omni ocioſo uer⸗
bo:& qđ diſperdet
dñs uniuerſa labia
mẽdacia,nõ loqua
Eccl.1.a mur uanitatẽ. Va
nitas quippe uani
tatũ et oĩa uanitas.
Pſal.38.b Et uniuerſa uani⸗
tas omĩs homo ui
uens.Nec ore no⸗
ſtro mendaciũ ꝓ⸗
feramus:ſed acce⸗
Luc.10.c pta poteſtate calcã
di ſuper ſerpentes
et ſcorpiões,et ſuꝑ
oẽm uirtutẽ inimi
ci:nullã timeamus
F formidinẽ,nec lu⸗
porũ Chriſto cu⸗
ſtode uereamur in
ſidias, ſed dicamꝰ:
Dñs illuminatio
mea , & ſaluator
meus,quẽ timebo:
& cætera q̃ in uice
ſimoſexto pſalmo
cõtinenẽt. a ¶Lau
da filia Sion &c.)
Non uideaẽ mirũ,
ut ſepæ diximus, aliter Hebraica capitula, & aliter
Lxx.Græca uidelicet Latinaq; finiri.Vbi eñ in ſen
ſu diuerſa trãslatio eſt,ibi neceſſe eſt diuerſa eſſe uel
principia uel fines.Iudæi cũ Chriſto quem putant
eſſe uenturũ hæc ſibi omnia repromittũt, quæ nos
qui Chriſtum ſuſcepimus,iam cum ipſo ſumus om
nia conſequuti.Si quis ergo Chriſtianorũ & maxi⸗
me nouorum prudentium:quorum nomina taceo,
ne quẽquam lædere uidear,exiſtimat necdum pro⸗
phetiam eſſe completã:ſciat falſo Chriſti portare ſe
nomẽ,& Iudaicã animã circuncifionẽ tantũ corpo
ris non habere.Si enim hæc necdũ facta ſunt ſed fu
tura,fruſtra credidimus ſaluatoris aduentũ: fruſtra
aũt nõ credentes,intelligimus in nobis eſſe comple
tum myſterium,quod temporibus æternis tacitum
eſt:& nunc manifeſtatũ eſt per ſcripturas propheti⸗
cas,& aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti.Deniq;
cõſideremus ordinẽ lectionis,& uidebimus quod
dicitur nõ ad Iudæos, ſed ad Chriſti eccleſiam per⸗
tinere.Poſt hoc eñ quod præceſſerat: iudiciũ meũ G
in cõgregationes gentiũ,ut ſuſcipiam reges:uſq; ad
eum locũ,ubi ait:Vt inuocẽt oẽs nomen dñi,& ſer⸗
uiant ei ſub iugo uno:& ultra flumina Aethiopiæ
ſuſcipiam in diſperſis meis qui afferent mihi uicti⸗
mas:et poſt reliqas
populi Iſraël cre⸗
dentes in Chriſto
atq; ſaluatas:de q⸗
bus dicitur: Et ti⸗
mebũt nomen dñi
qui ſunt reliqui de
Iſraël:& non erit q
exterreat eos,Spi⸗
ritus ſanctus de ge
nerali mundi con⸗
ſummatione præ⸗
dicãs loquiẽ:Gau⸗
de filia Sion,ꝑdica
filia Hieruſalẽ,læ⸗
tare & delectare
de toto corde tuo
filia Hieruſalem.
Omnis quippe ec⸗
cleſiaſtica anima,
quæ in ſpecula cõ
ſtituta eſt & contẽ
platur pacem: læta
tur et gaudet iniq⸗ H
tates à ſe eſſe ſubla
tas, & redemptas
ab eo qui precioſo
ſanguine oẽs re⸗
demit. Chriſtꝰ eñ
factus eſt ſapiẽtia 1.Cor.1.d
nobis à deo, & iu⸗
ſticia,& ſanctifica⸗
tio, & redemptio.
Et redemit nos
rex Iſraël qui habi
tat in medio noſtri,dicẽs:Ego & pater meus uenie⸗ Ioan.14.c
mus,& manſionem apud eum faciemus:& habita⸗ Leui.26.b
bo & ambulabo in eis:& ultra non uidebimus ma⸗
la,ſolas uirtutes cogitantes atq; facientes.In illa die,
dicit dominus,uidentibus nobis pacem,& in ſubli⸗
mi poſitis: ne diſſoluantur manus tuæ: qui & per
Eſaiam dixit:Cõfortamini manus diſſolutæ,& ope Eſa.35.a
ra tua robuſta ſint.Dominus enim fortis,cui nemo
poteſt reſiſtere ſaluator tuus: ipſe tibi reddet læti⸗
ciam quam perdidiſti:& ueteri homine proiecto,in
nouo ambulare te faciet: & hæc faciet in dilectione
ſua:non tuo merito,ſed miſericordia ſua.Et lætabi⸗
tur in te & delectabitur,quaſi pinguiſſimam ſolẽni⸗
tatis tuæ hoſtiã ſuſcipiens ſalutẽ tuam:& ipſe tibi di
cet:congregabo contritos tuos:Cor quippe contri Pſal.50.
tum & humiliatũ deus nõ deſpiciet:Et calamũ con⸗
tritũ non cõfringet.Hæc interim ſi uoluerimus de
ſecundo aduentu accipere ſaluatoris. Porrò quia
propheta Zacharias ad ſimilẽ læticiam cohortatur

A Sion & Hieruſalem: & hanc ipſam prophetiam
Matth.21.a Matthæus dicit in primo aduẽtu Chriſti eſſe com
pletam:neceſſitate compellimur, imò ordine ipſo
ducimur ueritatis,quod in Sophonia dicitur:non
futurum ſperare, ſed factum. Scriptum eſt enim
Zach.9.d in Zacharia:Gau⸗
de uehementer fi⸗
lia Sion:prædica fi
lia Hieruſalem:ec⸗
ce rex tuus uenit
tibi iuſtus & ſalua
tor:ipſe humilis &
aſcendens ſuper iu
galem & pullũ no
uum. Hæc iuxta
Septuaginta dicta
ſint.Cæterum iuxta Hebraicum,laudare iubetur
eccleſia & iubilare Iſraël,ſenſu uidens deum:& ex⸗
ultare atq; lætari in omni corde locus pacis,ad quẽ
Ioan.14.d dictum eſt:Pacem meam do uobis:pacẽ meam re⸗
linquo uobis.Abſtulit enim in fine & in cõſumma
tione mũdi huius iudicium eius,nequaq; eam iudi
cans atq; corripiẽs,ſed ſaluans:& auertit inimicos
eius,dæmonũ turbas.Rex Iſraël dñs in medio eius
erit,non timebit ultra malum.In die illa dicetur ad
Hieruſalẽ liberã,quæ non ſeruit cum filijs ſuis,ſed
quæ eſt mater ſanctorum:Noli timere Sion:ipſa
B quippe eſt & Hieruſalem:nequaq; tua opera diſſol
uentur:nec facies quæ te feciſſe lugebis.Dominus
deus tuus qui ſaluabit te fortis & potẽs ipſe habita
bit in medio tui:gaudebit ſuper te in exultatione
& læticia:& ſilebit peccata tua in charitate,qua te
dilexit:& exultabit ſuper te in laude:uel quia lau⸗
dabilis ſis,uel quia eum tuis laudibus canas.Nu⸗
gas,ſiue ut Aquila interpretatus eſt,trãslatos qui
à te receſſerũt,cõgregabo quia ex te erãt:hoc eſt,hi
qui per uitia atq; peccata de tuo ſinu fugerãt:& fa⸗
cti erãt ſub dæmonũ poteſtate,reintegrato omniũ
ſtatu uenient ad te:& nequaq; ultra ſuper perditis
filijs tuis patieris opprobria.Id quod diximus,nu⸗
gas,ſciamus in Hebræo ipſum Latinũ eſſe ſermo⸗
nem נוגי:& propterea à nobis ita ut in Hebræo
erat poſitum:ut noſſe poſſimus linguã Hebraicam
omnium linguarũ eſſe matricẽ:quod nõ eſt huius
tẽporis diſſerere.Miror autem Aquilã & Lxx.pro
eo quod nos interpretati ſumus,erãt,in eo uideli⸗
cet loco ubi diximus: Cõgregabo qui ex te erant:
pro erãt interpretari uoluiſſe οὐαὶ,ſiue οἱ,quod ſem⸗
per Aquila nõ pro plãgẽdo,ſed pro uocãdo & in⸗
clamãdo ponit:היו cuius uerbi initiũ eſt היה,præ⸗
teritũ tẽpus numero plurali ſignificat:erãt,uel fue
rant.Hæc ſcio moleſta eſſe lectori,qui ſi animad⸗
uerterit nõ me cõtrouerſias & declamationes ſcri⸗
bere:nec in locis exultare cõmunibus:ſed cõmen⸗
tarios,& cõmẽtarios prophetarum:reprehẽdet po
tius ſicubi rhetorũ more ludere uoluero,quàm ar⸗
guet in tantis obſcuritatibus ut dignum eſt immo
rantem. a ¶Ecce ego interficiam omnes qui affli
xerunt te in tempore illo:& ſaluabo claudicãtem,
& eam quæ eiecta fuer.&c.) Et hoc ſynagoga quæ C
non claudicat,ſed utroq; truncata eſt pede:polli⸗
cetur ſibi in aduentu Chriſti ſui,quem ſperat eſſe
uenturum: & putat omnes gentes interficiendas
à domino quæ afflixerunt Iſraël:& ſaluandam ſy⸗
nagogam, & eam
quæ acceperat li⸗
bellũ repudij col⸗
ligendam: & po⸗
nendos eos in lau⸗
dem,& in nomẽ in
omni terra capti⸗
uitatis ſuæ:in qua
fuerant ante con⸗
fuſi.Et hoc fieri eo
tempore , quando
captiuitas reducta fuerit Hieruſalẽ: & extructum
templum,& reliquus ceremoniarũ ordo ſeruatus.
Hæc ſibi repromittit,& propterea non agit pœni⸗
tentiam:& dum ſperat incerta,perdit certam ſalu⸗
tem.Nec miror ſynagogã hæc dicere:quæ quia nõ
recipit Chriſtum,oculos dolet,& cum Lia lippe⸗
ſcit:& nõ amatur à Iacob,& Rachel ſuccedente ne⸗
gligitur.Chriſtianos miror,imò ſemijudæos, qui
ſibi uidẽtur eſſe de eccleſia:ea dicere & ea profiteri,
quæ ſi uera ſunt fruſtra credimus in Chriſtum:&
omne noſtrum tollitur ſacramentum:& miſerabi⸗
liores ſumus omnibus hominibus,credentes eum D
ueniſſe qui non uenit.Quia autem ſpes noſtra cer⸗
ta eſt:& Iudæorum caſſa ſunt uota:ſecundum prio
rem intelligẽtiã iam texamus preſens extremumq;
capitulum:& de Ieſu filio Sirach teſtimonium pro⸗
feramus:Qui mittit lapidem in excelſum,ſuper ca Eccli.23.d
put ſuum mittit.Quia enim Sion & Hieruſalem in
excelſo poſitæ ſunt:quicunq; Sion detrahit & Hie
ruſalem:& mittit in eam contumeliarum lapides,
in ſuum eos caput iacit:& reuertetur opprobrium Pſal.7.d
eius in caput ſuum,& dolor eius & iniquitas ſuper
uerticem eius deſcẽdet.Quãti hodie exprobrãt ani
mæ,dei myſteria cõſectanti,uolentiq; uidere pacem
eius,& dicunt:Inſanus eſt,& ebrius,& muſto ple⸗
nus:hominũ cœtus fugit:delicias aſpernatur,aurũ
pro luto cõputat,ſolam diligit paupertatem. Qui
autem infideles ſunt,etiam crucem Chriſti expro⸗
brant ei:& ſi quando eum in anguſtia uiderint &
in tentatione,dicunt:Vbi ſunt miſericordiæ tuæ,
& iuſticiæ quas operatus es?Quid loquar de infi⸗
delibus,cum eccleſiarum nonnulli principes hu⸗
iuſcemodi hominibus exprobrent, & uitam ipſo⸗
rum arbitrentur amentiam:& nõ præſentem lau⸗
dent cõuerſationẽ:ſed uetera peccata exprobrent:
nec audiunt eſſe præceptum:Noli improperare ho
mini qui conuertitur à peccatis ſuis.Væ igitur ei,
qui tulit opprobrium atq; ſuſcepit:& huiuſcemo⸗
di ſe officio mãcipauit,ut detraheret Sion & ciuita⸗
ti dei:quia pro hac iniuria urbis ſuæ ultor eſt dñs,
& dicet ad Sion:Ecce ego faciã in te propter te,id
eſt,faciam ultionẽ tuã & ſaluabo afflictã:ſiue ut in
Græco dicitur: καὶ σώσω τὴν ἐκπεπιεσμένην, id eſt,&

HEB.ne domini.Reliquiæ
Iſraël non facient iniquita⸗
tem:neq; loquentur men⸗
dacium:& non inuenietur
in ore eorum lingua dolo⸗
ſa:quoniam ipſi paſcẽtur
& accubabunt:& non erit
a qui exterreat. Lauda filia
Sion, iubila Iſraël: lætare
& exulta in omni corde fi⸗
lia Hieruſalẽ.Abſtulit do⸗
minus iudiciũ tuũ: auertit
inimicos tuos rex Iſraël
dñs in medio tui,nõ time⸗
bis malum ultra.In die il⸗
la dicetur Hieruſalem:no⸗
li timere Sion:non diſſol⸗
uantur manus tuæ. Dñs
deus tuus in medio tui for
tis ipſe ſaluabit: gaudebit
ſuper te in leticia: ſilebit in
dilectione tua:exultabit ſu
per te ĩ laude.Nugas quæ
à lege receſſerũt congrega⸗
bo,qa ex te erant:ut nõ ul
tra habeas ſuꝑ eis oppro⸗
brium

a HEB.briũ.Eccẽ ego interfi
ciã oẽs q afflixerũt te in tẽ⸗
pore illo: & ſaluabo clau⸗
dicãtẽ:& eã q̃ eiecta fuerat
cõgregabo & ponã eos in
laudẽ,& in nomẽ in omni
terra cõfuſiõis eorũ.In tpe
illo

SEP.men dñi: qui fuerint
reliqui de Iſraël: & non fa⸗
cient iniquitatẽ,& non lo⸗
quenẽ uana, & non inue⸗
nietur in ore eorũ lingua
doloſa:quoniã ipſi paſcẽẽ
& accubabunt:& non erit
qui exterreat eos. Gaude
filia Sion,ꝑdica filia Hieru
ſalẽ:exulta & delectare de
toto corde tuo filia Hieru⸗
ſalẽ. Abſtulit dñs iniqta⸗
tes tuas:redemit te de ma⸗
nu inimicorũ tuorũ:rex Iſ
raël dñs in medio tui, non
uidebis mala ultra. In tpe
illo,dicit dñs Hieruſalẽ:cõ
fide Sion: non diſſoluanẽ
manus tuæ:dñs deus tuus
in te fortis ſaluabit te: ad⸗
ducet ſuꝑ te læticiã,& ĩno⸗
uabit te in charitate ſua,&
lætabiẽ in te ĩ delectatiõe,
quaſi ĩ die ſolẽni:cõgrega⸗
bo confractos tuos.Væ q
accepit ſuꝑ eã opprobriũ:
ecce

SEP.ecce ego faciam in te,
propter te,in tempore il⸗
lo: & ſaluabo expreſſam
& repulſam ſuſcipiam,&
ponam eos in gloriam,&
nominatos in omni terra.
Et cõfundentur in tẽpore
illo,

E ſaluabo expreſſam. Vt ſit ſenſus: Ego ſaluabo eam quæ in præſentiarũ quaſi uua & oliua: ita tentationibus atq; preſſuris, ut prælo & trabe preſſa eſt & afflicta, ut uinũ faceret & oleum: & de uino biberet Ieſus in regno patris ſui: de oleo autẽ ungueretur præ participibus ſuis. Ego puto propter expreſſionem talis uini & olei, Iob multa perpeſſum: poſtq; aũt uinum & oleũ fecerat, audiſſe à dño: Putas me aliter tibi reſpondiſſe, niſi ut appareres iuſtus? Quaſi ad uuã & oliuam loqueretur: Exiſtimas me aliter te preſſiſſe & afflixiſſe atq; contriuiſſe, niſi ut uinum de te & oleum exprimerem? Sequitur: Et eam quæ repulſa fuerat ſuſcipiam. Videtur nos deus repellere

Iob.10.c quãdo relinquit tentationi. Vnde & Iob: Viſitatio, inquit, dñi reſpexit me. Et non ſolum iuſti loquuntur & dicunt: Nũc aũt repuliſti & cõfudiſti nos: ſicut in quadrageſimotertio pſalmo ſcriptũ eſt: Sed ipſe dominus atq; ſaluator ex perſona hominis quẽ aſſumpſerat: Tu aũt, ait, repuliſti & deſpexiſti: diſtuliſti Chriſtũ tuũ: ſubuertiſti teſtamẽtum ſerui tui.

F Quod autẽ iuſtorum perſona ſit in quadrageſimo tertio pſalmo dicentiũ: Nunc aũt repuliſti & cõfudiſti nos, ex ſequentibus approbatur: Hæc omnia uenerũt ſuper nos, nec obliti ſumus te: neq; inique egimus in teſtamẽto tuo: nec receſſit retro cor noſtrũ. Eam igitur quæ in tẽtationibus uidebatur abiecta: ſuſcipiet dñs in fine, & ponet eos in gloriã & nominatos in uniuerſa terra: filios uidelicet expſſæ & repulſæ, id eſt, eccleſiæ. Quos aũt alios poſſumus intelligere filios eccleſiæ nominatos niſi apo-

HEB. illo quo adducam uos, & in tempore quo cõgregabo uos: dabo enim uos in nomen & in laudem omnibus populis terræ, cum conuertero captiuitatem ueſtrã coram oculis ueſtris, dicit dominus.

SEP. illo, quando bene uobis fecero: & in tempore cum ſuſcepero uos: quia dabo uos nominatos: & in gloriã in cunctis populis terræ, quãdo cõuertero captiuitatem ueſtram coram uobis, dicit dominus.

G ſtolos? Vide mihi Petrum & Paulũ & Matthæum & Ioannẽ: & cõſidera hoc quod ad Abrahã repromiſſum eſt: Magnificabo nomẽ tuum, in illis opere perpetratũ. Quotidie nominatur in eccleſia: quotidie magnificat̃ nomẽ eorũ: nõ q ipſis proſit à nobis in eccleſia nominari: ſed quod nos magnificãtes nomen eorum, & quæ ſcripſerãt lectitantes, cõſequamur ſalutem. In tẽpore, inquit, illo quando expreſſa & repulſa ſuſcepta fuerit, & filij eius poſiti in gloriam. Gloriatur quippe dñs in athletis ſuis, cum eos uiderit coronari: ſicut gloriatus eſt aduerſus diabolum de Iob. Vnde & Apoſtolus in profectu diſcipulorum ſuorũ exultans ait: Etiam per ueſtrã gloriã confundẽtur qui aduerſarij ueſtri fuerãt, & tulerant cõtra uos opprobriũ: & tunc uidebunt eos quos miſeros putauerant eſſe felices: & quos pauperes exiſtimabant atq; deiectos, potẽtes fieri atq; glorioſos. Tũc cernent captiuitatem eorum per quam in hoc ſeculo duro fuerant imperio ſubiugati, reduci in cœleſtem Hieruſalem: ſeq; reſurgere in opprobrium &

H in confuſionem æternam. Tribue nobis Ieſu Chriſte expreſſis & afflictis & repulſis in iſto ſeculo, ut nos recipias & ponas in gloriam, cõfundatur quod ſuperbit, ceſſent ſibila, uenena torpeant, & confuſio eius proficiat ad ſalutẽ. Hæc iuxta LXX. Hebraicũ autẽ quia excepto principio, de quo in fine ſuperioris capituli diximus: nõ multum ab eorum tranſlatione diſcordat: indigere expoſitione nõ arbitror.

Commentarij in Sophoniam prophetã finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN AGGEVM prophetam ad Paulam & Euſtochium prologus.

SEcundo anno Darij regis Perſarum filij Hyſtaſpis, ſeptuageſimum annum deſolationis templi fuiſſe completum, quem Hieremias uaticinatus eſt: Zacharias quoq; propheta teſtis eſt: qui cum uiſionis ſuæ titulum in ſecundo anno eiuſdem regis, undeci-

Zach.1.c mo mẽſe Sabat, uiceſimaquarta die præpoſuiſſet, adiecit dicẽs: Domine exercituum: uſquequo non miſereberis Hieruſalem & urbium Iuda, quibus iratus es? Iſte ſeptuageſimus an-

1.Eſd.5. nus eſt. Sed & Eſdras extructo tantum altari, & iactis fundamentis templi: ad literas regis Artaxerxis prohibitum opus refert: Tunc intermiſſum eſt opus domus dei in Hieruſalem: & non fiebat uſque ad annum ſecundum regni Darij regis Perſarum: ſtatimq; addidit: Prophetauerunt autem Aggeus propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Iudæos qui erant in Iudæa & Hieruſalem in nomine domini Iſraël: Tunc ſurrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Ieſus filius Ioſedech: & cœperunt ædificare templum dei in Hieruſalem, & cum eis prophetæ dei adiuuantes eos. Quo tempore apud Romanos ſeptimus à Romulo regnabat Tarquinius Superbus, habens annum imperij uiceſimumſeptimum, qui poſt octo annos expulſus eſt à Bruto: ac deinde rempublicam per annos quadringentos ſexagintaquatuor, uſque ad Iulium Cæſarem conſules

A conſules adminiſtrauerunt. Hoc propterea ò Paula & Euſtochium diximus, ut de ipſo ſtatim titulo, qua ætate Aggeus propheta cecinerit, agnoſcatis. Sciendumq; eſt interim iuxta literam, magni ſpiritus & Aggeum fuiſſe & Zachariam prophetas: ut aduerſum Artaxerxis regis edictum, & Samaritanos gentesq; cunctas per circuitum, ædificationem templi impedientes iuberent templum extrui: Zorobabel quoq; & Ieſum filium Ioſedech & populum qui cum eis erat non minoris fidei: ut prophetas magis audirent iubentes, quàm prohibentis regis imperium. C

COMMENTARII HIERONYMI in Aggeum prophetam.

a IN ânno ſecundo Darij regis, in menſe ſexto, in die una menſis, factum eſt uerbum domini in manu Aggei prophetæ: Ad b Zorobabel filium Salathiel, ducem Iuda: & ad

IN anno ſecundo Darij regis &c.) Quia populus qui uidebatur ſibi rediſſe de captiuitate, necdum ædificauerat tẽplũ, nec muros extruxerat ciuitatis, nec habebat gloriã priſtinæ Hieruſalem: ſed habitabat in domibus concauis: & ut ſignificãtius Græce dicitur κοιλοσάθμοις, id eſt, deorſum poſitis & in conualle demerſis. Propterea non ad eos fit ſermo dei ſub rege Ezechia ſiue Amon, ſiue Ioſia: qui quandiu ſtabat Hieruſalẽ, populo dei imperauerant: ſed ſub Dario rege, Perſarum principe: de quo & Daniel myſtice in ſuo uo-

דריוש lumine refert. Darius autẽ in lingua noſtra ſonat, generationes factæ, ſiue quæ fuerunt: quod Græce

B dicitur γενέσϵς γεγονῦαι, nec merebatur abſq; templo populus & deorſum habitãs alium habere regem: niſi qui generationibus ſeruiebat &, amabat carnẽ: & primã ſententiã inerudití adhuc hominis, & eie-

Gen.1.c cti de paradiſo cuſtodiebat: Creſcite & multiplicamini, & implete terram. Ergo quia Darius amator erat coitus, & ſocius draconis: cuius omnis uirtus in lumbo eſt: idcirco in ſecundo anno uiſio populo cernitur, in immundo numero: & poſt unionẽ uirginitatis & paradiſi nuditatem, tunicas ſignificãte pelliceas. Deniq; in Geneſi cum in primo die dictũ ſit, & in tertio, & in quarto, & in quinto, & in ſexto poſt cõſummationẽ operum ſingulorum: Et uidit deus quia bonũ eſt: In ſecundo, iuxta Hebraicum & Aquilam & Symmachum & Theodotionem nõ habetur. Neq; enim poterat ſecundus dies qui numerũ facit, qui ab unione diuidit, quod bonus eſſet, dei ſentẽtia cõprobari. Menſis quoq; ſextus aſſcribitur, qui nõ habet ſolẽnitates dei, ſicut menſis ſeptimus: ſed uicinus eſt dierũ ſex, in quibus factus eſt mũdus. In quo laboratur, & in ſudore faciei comeditur panis: & terra generat nobis tribulos & ſpinas: & cum ſementẽ acceperit tritici: lolio magis auenisq; fœcũda eſt. Sed quia iam altare ædificatũ fuerat: & aduerſum repugnãtes hoſtes templũ uoluerãt extruere, nec extruxerãt. In uno die menſis ſexti, factum eſt uerbũ dñi in manu Aggei prophetæ ut deferẽs populus ſecundum annum Darij regis, qui ab unione diuidit: & ſextum menſem qui præterierat, & qui numerus labori deputatur: ad unionem reuerteretur dei: & imparẽ numerum ſolumq; ſequeretur: quem mundũ eſſe gẽtilis quoq; poëta nouit, dicens: Numero deus impare gaudet. Fit aũt uerbũ dñi quærẽs ad quem ueniat: & quem doceat, in manu Aggei prophetæ, qui bona habebat opera: & in cuius factis poterat dei ſermo requieſcere. Porrò ubi manus ſanguine plenæ ſũt, & interficitur Ieſus: & audet populus dicere: Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros: ibi nõ fit ſermo dei. Vſq; hodie immundas habẽs manus carneus Iſraël, extendit eas ad dñm: ſed quia ſanguine plenæ ſunt: loquitur ad eos dñs per prophetã: Si extẽderitis manus ue- Eſa.1.d

ſtras, auertã oculos meos à uobis: manus enim ueſtræ ſanguine plenæ ſunt. Nõ fit in manibus eorũ uerbũ dñi: quia immũdæ ſunt: nõ uenit ad eos ſermo dei, quia in ſe occidère ſermonẽ dei. Nec putandum in manu tantũ Aggei prophetæ factũ eſſe ſer D

monẽ dñi: Sed quia Aggeus interpretat̃ feſtiuus: חגי

omnis qui poteſt feſta celebrare: nõ in fermẽto ue- 1.Cor.5.b

teri maliciæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & ueritatis: poteſt dei recipere ſermonẽ. Habeamus & nos mundas manus: & uocemur ἑορτάζοντες, id eſt, feſta celebrãtes: & ad nos fiet ſermo dei. Proponamus ante oculos noſtros, quia lex ſpiritualis eſt, ſpirituales ſolẽnitates: de quibus ſcriptũ eſt: Tribus

tẽporibus mihi feſta celebrabitis in anno: Solẽnita Exo.23.b

tem azymorũ cuſtodietis: ſeptẽ diebus comedetis Deut.16.c

azyma: ſicut præcepi tibi in tẽpore mẽſis nouorũ: in ipſo enim es egreſſus ex Aegypto: Nõ apparebis in cõſpectu meo uacuus: Et ſolẽnitatẽ mẽſis primitiuorũ de operibus tuis quæcũq; ſeminaueris in agro: Et ſolẽnitatẽ cõſummationis in exitu anni in cõgregatione operũ tuorũ de agro. Si uoluerimus in nobis fieri ſermonẽ dei: ſimus Aggei, id eſt, feſta celebrantes: & non appareamus in conſpectu dei uacui, ſeminantesq; in ſpiritu, de ſpiritu metamus æternã uitã: ut celebremus ſolẽnitatẽ primitiuorũ de operibus noſtris, quæcunq; ſeminauerimus in agro cui benedixit dñs. Simus quoq; Aggei: & per omnẽ uitam noſtrã uſq; ad cõſummationẽ anni, id eſt, uſq; ad exitũ de ſeculo iſto, celebremus feſta in operibus noſtris, quæ nobis orta ſunt in agro noſtro. Multa ſunt, & nõ huius tẽporis quæ de ſolennitate dicãtur: quibus poteſt de omni ſcriptura lector diligens coaptare intelligentiam ſpiritualem.

b ¶Ad Zorobabel filium Salathiel, ducẽ Iuda: & ad Ieſum &c.) Legimus in Paralipomenõ: Ieconiæ 1.Para.3.e

qui in

E qui in Babylonē ductus eſt filiū fuiſſe Salathiel, de Matth.1.b quo natus eſt Zorobabel. Quod quidem & Matthæus generationē ſaluatoris enumerans ait: Poſt transſmigrationē autē Babylonis, Ieconias genuit Salathiel: Salathiel autē genuit Zorobabel: Zorobabel aūt genuit Abiud. Hic Zorobabel de tribu Iuda, hoc eſt, de Dauid ſtirpe deſcēdēs, typus eſt ſaluatoris: qui uere deſtructum ædificauit templū, id eſt, eccleſiā: & reduxit populum de captiuitate. Et tam de ueteris tēpli lapidibus, quàm de nouis qui prius fuerāt impoliti ædificauit eccleſiā, id eſt, & de reliquijs populi Iudaici, & de gentiū multitudine, deo patri extruxit tabernaculū. Interpretatur aūt ſecūdū multiplices Hebraici ſermonis accētus, uel ῥύσις παρακειμένη, id eſt, fluxus adiacens, ſiue expoſitus: uel ortus in Babylone, uel princeps de Babylone. Primæ interpretationi ille fluxus cōtrarius eſt, qui ſignificatur איזבל in uocabulo Iezabel, id eſt, fluxus uanus, uel fluxus menſtruatæ: qui utiq; manifeſte immundiciam זבלון ſonat. Sed & Zabulon, fluxus noctis exprimitur. Relinquētes ergo huius mūdi uanum & ſordidum F fluxū atq; tenebroſum: ſequamur fluxum Ieſu, qui nobis expoſitus eſt ad bibendū, & largiſſimo fonte Ioan.7.f ſe prębet: iuxta illud quod dicitur in euāgelio: Stabat Ieſus in tēplo & clamabat, dicēs: Si quis ſitit, ueniat ad me & bibat. Et hūc ipſum tūc poterimus bi Matth.7.a bere, cum petierimus à deo patre: iuxta quod legi Ioan.6.e mus: Petite, & dabitur uobis. Salathiel quippe in שאלתיאל terpretatur, petitio dei. Et nemo uenit ad Ieſum, niſi eum adduxerit pater. Naſcetur ergo nobis fluxus, expoſitus per obſecrationē dei: & erit de tribu Iuda, regia ſcilicet, & confitente uel laudāte deum: quia Iudas utrūq; ſonat. Porrò ortus in Babylone, ſecundū hiſtoriā quidē uere de Zorobabel dicitur, quia ibi natus eſt. Sed & iuxta altiorē intelligentiā dn̄m noſtrū Ieſum ſonat: quia ipſe quoq; natus ſit in cōfuſione huius ſeculi: & fuerit propè grauiſſi Ezech.1.a mum flumē Chobar: & uiderit magnā uiſionē illā quam ſub typo eius Ezechiel in uoluminis ſui cernit exordio. Quod autē dixi interpretari Zorobabel principē de Babylone: nō quod uere princeps interpretetur hoc dixi: ſiquidē apud Hebræos ex tribus integris nomē eius traditur eſſe cōpoſitum: זר enim dicitur iſte: רב magiſter, ſiue maior: בבל proprie Babyloniū ſonat: & efficitur nomē Zorobabel: iſte magiſter de Babylone. Sed ad cōpendiū intelligētiæ pro ſupradictis minutis, principē uolui interpretari de Babylone, ſiue in Babylone. Vt quomō Ieſus filius Naue: q & ipſe in typo ſaluatoris fuit, de ſolitudine populū in terrā repromiſſionis induxit. Sic & iſte ꝓpterea ortus in Babylone ſit: ut eos qui erant in Babylone, reduceret in terrā repromiſſionis, de qua captiui abducti fuerant:

> & ad Ieſum filium Ioſedech, ſacerdotem ma a gnum, dicens: Hæc ait dominus exercituum, dicens: Populus iſte dicit, nondum uenit tem b pus domus domini ædificādæ. Et factum eſt uerbum domini in manu Aggei prophetæ, dicens: Nunquid tēpus uobis eſt ut habitetis in domibus laqueatis: & domus iſta deſerta? Et nunc

& his qui erant in uinculis diceret: Exite. Et qui G ſedebāt in tenebris: illuminamini. Sermo uero domini qui factus eſt in manu Aggei, non ſolum ad Zorobabel dirigitur filiū Salathiel, de quo iam diximus: ſed & ad Ieſum filium Ioſedech ſacerdotem magnū. Quantum ad hiſtoriam pertinet, alter eſt Zorobabel de tribu regia: & alter Ieſus de tribu ſacerdotali. Quātum uero ad intelligentiā ſpiritualem: unus atq; idem eſt dominus noſter atq; ſaluator, rex & magnus ſacerdos: cuius typū ſecundū id quod rex erat, portabat Zorobabel: ſecundū autē id quod ponti יהושע fex erat, portabat cognominis eius Ieſus: qui interpretatur deo ſalus, id eſt domini ſalus: & eſt filius Ioſedech: quod & ipſum in linguā noſtrā uertitur יה, id eſt, deus: צדק, id eſt, iuſtus. Iuſtus enim & ſanctus deus pater, & deus filius: & nō eſt in ipſo iniquitas. Aduerſus Marcionem & cæteros hæreticos, qui alterius boni, neſcio cuius dei filium, & nō creatoris quem iuſtum uocant, aſſerunt dominum ſaluatorem. Et uere eſt Ieſus magnus ſacerdos: cui omnes dei antiſtites comparati, parui ſunt & nihil. Si enim iſte magnus dicitur ſacerdos, utiq; ad diſtinctionē eorū dicitur qui minores ſunt. Minores aūt H ſunt om̄es qui extra eum & poſt eum ſunt: ut quomodo primogenitus eſt omnis creaturæ, & primogenitus ex mortuis: ſic princeps & magnus ſit in uniuerſis ſacerdotibus. a ¶Hæc ait dominus exercituū, dicens: Populus iſte dicit, nondū uenit tempus domus dn̄i ædificandæ.) Diligēter attēde quod nō Zorobabel uel Ieſus dicant: nondū uenit tēpus domus dn̄i ædificandæ: ſed populus qui adhuc ſub Dario rege conſtitutus, necdum iugum ſeruitutis excuſſerat: Semperq; qui captiuitate retinentur, & egreſſi ſunt de Hieruſalē, differunt & morantur ædificare templū dei, & dicunt: nondum uenit tempus domus dn̄i ædificādæ. Et tu quādo uideris aliquem egreſſum de eccleſia, qui traditus fuerat ſata 1.Cor.5.a næ in interitū carnis ut ſpiritus ſaluus fieret, cogitare atq; diſponere ut ædificet templum per pudicitiam, quod per libidinē ante deſtruxerat: & tamen diem de die trahere: dic ad eum: Vere & tu de populo es captiuorū: & tu dicis: nondū uenit tempus domus domini ædificādæ. Qui ſemel decreuit inſtaurare templum dei: huic omne tempus aptum eſt ad ædificandū: nec rex diabolus poteſt impedire, nec hoſtes per circumitū, nec pietas ſimulata parentū, affinium, liberorum: ſtatim ut cōuerſus inclamauerís nomen dn̄i, dicet: ecce adſum. b ¶Et factū eſt uerbū dn̄i &c. ut habitetis in domibus laqueatis.) Siue ut Lxx. interpretati ſunt, κοιλοστάθμοις, id eſt cōcauis. In eadē die qua ſupra rurſum uidetur hæc uiſio: Et proficientibus prophetæ operibus, ꝓphetiæ quoq; dona ſuccreſcunt: & habito pauliſper ſilētio, ad id

A ad id quod dixerat populus: nondū uenit tēpus domus domini ædificādæ: profertur dn̄i quaſi cogitata reſponſio: & dicitur ad eos: Ergó ne tēpus eſt, ut uos habitetis in domibus deorſum ſitis, & in conualle poſitis: & mea domus quæ in mōte eſt deſerta erit: ſiue ut habetur in Hebræo: ut habitetis in domibus laqueatis: id eſt ornatis atq; cōpoſitis: & quæ non tam ad uſum ſunt quàm ad delicias: & habitaculū meū in quo fuerunt ſancta ſanctorū: & cherubim & menſa propoſitionis, pluuijs rigabitur: ſqualebit ſolitudine: ſole torrebitur? Porrò ſecundum anagogen: Omne tempus quo habitatio uallis eligitur, uel ſeruimus delicijs, importunū eſt. Vnde & Stoici quibus curæ eſt uerba ſingula deſinire, tempus dixerunt eſſe correctionis ſiue efficientiæ: quod ſignificantius Græce dicitur χρόνον εἶναι κατορθώσεως. Omne enim tempus in quo nō uirtutibus, ſed uitijs deſeruimus perit: & quaſi nō fuerit, reputatur in nihilum. Si quis ergo de nobis, uel in cōualle habitat, uel in uoluptate & luxuria ſeculari ſuam cōtignat domū: Iſte templū deo nō ædificat: nec habet dn̄s in eo ubi caput ſuum reclinet: & cum uulpibus ædificat domū, habitaculū quōdam B dei patitur eſſe deſertū. a ¶Et nunc hæc dicit dominus exercituum: ponite corda ueſtra ſuper uias ueſtras.) Non ſit aliud loquentis tempus & aliud facientis: præcepta mea ſtatim in opus uertite: Dominus enim eſt omnipotens qui præcipit: & utiq; non leue eſt dei omnipotētis imperium. Habuiſtis hucuſq; corda ueſtra uitijs ſeruientia, ſine ordine, ſine præceptore: quocunq; trahebāt deſideria pergentes. Nunc autem dn̄s uobis præcipit, ut ordinetis in ſe charitatem, & ponatis corda ueſtra ſuper uias ueſtras: ut nihil abſq; iudicio & cōſideratione faciatis, ſed ſemper ante pedes ueſtros legalis lucerna præcedat, & dicatis: Lucerna pedibus meis lex tua, & lux ſemitis meis. Vel certe ita: quia dicitis nō eſt tempus ædificādæ domus domini, & ipſi habitatis in habitaculis quæ ſunt in ima demerſa: domus autem mea deſerta eſt: conſiderate iubente me domino, & uos in memoriā redigite quæ feceritis, & quæ paſſi ſitis. b ¶Seminaſtis multum, & intuliſtis parum: comediſtis, & non eſtis ſatiati: bibiſtis, & nō eſtis &c.) Omnis labor ueſter qui ædificaſtis domus ueſtras & neglexiſtis domū dei, nō habuit euentum. Seminaſtis enim plura, & multo minus quàm ſatum fuerat cōgregaſtis: nec poteſtis dicere ideo famem ſequutā, quod in exercēda terra agricola ceſſauerit. Comediſtis quoq;, ne forſitan è uobis quiſpiā diceret uoluntarium fuiſſe ieiunium, & nō eſtis ſaturati: quia paruos fructus congregaueratis in horrea. Vinū bibiſtis è uineis, ſed nō tantum ut Pſal.103.b lætaretur cor ueſtrū, & diceretur de uobis: Et uinū exhilarat cor hominis. Habuiſtis pallium, ſed quod

> a Et nūnc hæc dicit dn̄s exercituum: ponite cor b da ueſtra ſuper uias ueſtras. Seminaſtis multum, & intuliſtis parū: comediſtis, & nō eſtis ſatiati: bibiſtis, & non eſtis inebriati: operuiſtis uos, & non eſtis calefacti. Et qui mercedes congregauit, miſit eos in ſacculum pertuſum. Hæc

frigus non repelleret, nec ſeruaret calorem. Quicunq; etiam ueſtrum ſiue negociatione ſiue mercenaria manu mercedes congregauit, fruſtra labor ſine precio laboris impenſus eſt. Omnes enim uelut ſi quis in pertuſum ſacculum mittat, pecuniæ defluxerunt. Sed & iuxta intelligētiam ſpiritualē hi qui de Babylone reuerſi ſunt: & necdum ædificauerunt templum dei, ſed ædificationem eius quotidie differentes dixerūt: Nondum uenit tempus domus domini ædificandæ: nec captiui ſunt, nec adhuc plena libertate donati: uerum quaſi in meditullio quodam poſiti, ſeminauerūt multum, & intulerunt parum: comederūt, & non ſunt ſatiati: biberunt, & non ſunt inebriati: operuerunt ſe, & non ſunt calefacti: cōgregauerunt mercedes, & quaſi in pertuſum marſupiū mitterent, perdiderūt. Si quando uideris inter multa opera peccatorum facere quēpiam nonnulla quæ iuſta ſunt. Non eſt tam iniuſtus deus, ut propter multa mala, paucorum obliuiſcatur bonorum: ſed faciet eum illa tantum metere quæ in bonam terram ſeminauerit, & in ſua horrea congregare. Qui autem penitus ἀπεσάτης eſt, iſte omnino non comedet, ſed fame peribit. Porrò qui ſeminat multa, & infert pauca: comedet parum, & D non in ſatietatem: iuxta illud quod in maledictis Leuitici dominus cōminatur: Et comedetis & non Leui.26.d ſaturabimini. Qui uero ſanctus eſt, uſq; ad ſatietatem comedet: & explebitur in illo quod ſcriptū eſt: Iuſtus comedens replet animam. Similiter qui peni Prouer.13.d tus non bibit, ſiti peribit: ſicut & in Iudith: ſi quis Iudith.12.d tamen uult librum recipere mulieris: Et paruuli Iudic.4.c ſiti perierunt. Qui autem parum bibit, bibit quidem, ſed non uſq; ad ebrietatem. Porrò qui poteſt dicere ad dominū: Calix tuus inebrians quàm præ Pſal.22.b clarus eſt: & inebriatur cum Noë: & licet in Aegy Gene.9.c pto conſtitutus, tamen in conuiuio Ioſeph cum pa Ibi.43.g triarchis & fratribus uino madet: Iſte præ magnitudine læticiæ & quotidiano gaudio cum apoſto Act.2.b lis, uerſus in ecſtaſin, appellabitur muſto plenus. Quomodo autem non ſit huic expoſitioni contrarium illud quod filij Ionadab filij Rechab uinum non biberint, & laudentur à domino: In Hieremia Hiere.35.b cōpetentius diſſeretur. Poſt hæc dicitur ad eos qui negligebāt ædificare templum domini: Operuiſtis uos, & nō eſtis calefacti. Quod intelligimus de centeſimotertio pſalmo, in quo de deo dicitur: Abyſſus ut ueſtimētum amictus eius. Quanquàm enim ſecundum Hebraicam ueritatem referatur ad terras quæ ambiantur Oceano: tamen ſecundū Lxx. translatores qui dixerunt: τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ, genere maſculino, & non αὐτῆς, genere fœminino: de deo quod dictum eſt ſentire compellimur, eo quod inueſtigabilis ſit eius ſapientia: & ponat dominus tenebras latibulum ſuum: & nō indignis quibuſq; eius

E eius ſacramēta prodātur. Vnde & iuſtus lætatur, & Pſal.118.b dicit: In corde meo abſcōdi eloquia tua, ut nō peccem tibi. Hoc pallium de multiplicis ſapiētiæ ſenſibus uerbiſq; contextū, nō ſinit feruētes ſpiritu refrigerari: nec dilectionis calorē Borea flāte frigeſcere.

a HEB. Hēc dicit dñs exercituū: Ponite corda ueſtra ſuper uias ueſtras: aſcendite in montem, afferte lignum, & ædificate domum: & acceptabilis mihi erit & glorificabor, dicit dominus. b Reſpexiſtis ad amplius, & ecce factum eſt minus: & intuliſtis in domum, & exufflaui illud.

SEP. Hæc dicit dñs oīpotēs: Ponite corda ueſtra in uias ueſtras: aſcēdite ſuper mōtē, & p̄cidite ligna. (Cætera ſimiliter.) Reſpexiſtis in multa, & facta ſunt pauca: & intuliſtis in domū, & exufflaui illa.

Quamobrem

Qui uero medius eſt, & habet quidē pallium, ſed quo nō totus operiatur: quomodo parū in horrea cōportauit: & comedit, & nō in ſatietatē: & bibit, nō in ebrietatem: ſic operiet quidē ſenſuū operumq; ſuorū pallio, ſed nō calefiet. Qui autē propter nimiam animæ paupertatē nō habet pallium, ideo nō habet, quia multiplicata iniquitate charitas refrixit in eo. Vnde & iſtiuſmodi homini, cuius ab alio palliū poſſidetur, in lege præcipitur: Reddes ei ueſtimentū anteq; ſol occidat, quoniā pauper eſt: & in ipſo habet ſpem. Sed & hoc eis accidit qui habitant in cōuallibus, ſiue in laqueatis domibus, & dicebāt: Nondū uenit tēpus domus dñi ædificandæ, F ut mercedes in pertuſum ſacculum cōgregarēt. Si quis è nobis bona operatur, & digna mercede, quam Eſa.40.c nobis redditurus eſt dñs, de quo dicitur: Ecce dñs, & .62.d & merces eius in manu illius, reddere unicuiq; ſe- Matth.16.d cundū opera ſua. Et illud Apoſtoli: Si cuius opus 1.Cor.3.d māſerit: quod ſuperædificauit, mercedem accipiet: hic cōgregat conſeruādas manſuraſq; mercedes: & uirtutibus uirtutes ſemper adiungēs: coaceruat pecunias in ſacculū nō pertuſum. Qui aūt poſt bona opera nō ſemel & bis, ſed frequēter peccat: & præteritā charitatē ſequētibus uitijs obſcurat & ſordidat: iſte in pertuſum ſacculum pecuniā congregat. Hæc autē omnia euenerūt eis qui dixerunt. Nondum uenit tēpus domus dñi ædificādæ: & cum ipſi habitarēt in cōuallibus, deſertā eſſe domum dñi patiebātur. a ¶Hæc dicit dñs exercituū &c.) Rurſum uobis ego dñs præcipio, qui & prius iuſſeram ut ponatis corda ueſtra ſuper uias ueſtras: & conſideretis cuncta quæ geritis: & relinquētes ſtudium domorū ueſtrarū humiliū: aſcēdatis in mōtem ubi nō ſunt ligna quæ cōburātur, ſed quæ ad opera domus meæ proficiāt: & ut hoc faciatis attētius, mihi ſcitote placiturū eſſe quod facitis. Aiunt Hebræi ſola tantum ad cōtignandū ligna fuiſſe neceſſaria, ſtātibus muris tēpli poſt incendiū. Hoc illi. Nobis autē præcipitur, nō extra uias noſtras ponere corda noſtra: ſed quæ prius poſueramus, rurſum ponere in uijs noſtris: & poſtq; hoc fecerimus, aſcendere de domibus cōcauis in montē: ut cum peruenerimus ad ſermonis altitudinem, in quo neceſſaria ad ædificationem templi dei ligna ſunt: de omni ſcripturæ ſanctæ monte, in quo uaria uirtutum & G paradiſi ligna plantata ſunt præcidamus ea: & ædificemus templum dñi operibus bonis, & dogmatibus ueritatis: quod cum fuerit extructum, placeat dño ut glorificetur in eo. Igitur quia hæc mandata ſunt nobis, ut ponamus corda noſtra in uijs noſtris: aſcēdamus in mōtē rationabilē: & ad ſingula problemata, congrua de teſtimonijs ſcripturarum ligna quærētes, præcidamus ea, & ædificemus domū ſapientiæ in nobis: poſtq; enim hæc fuerit extructa, finis ædificationis eius erit, ut dominus glorificetur in nobis. b ¶Reſpexiſtis ad amplius &c.) Vt abiecta mora & omni ambiguitate depoſita, ſtudioſius ædificetis domū meā: dico & aliud quod uobis acciderit, qui diſtuliſtis ædificare domū meā: nō ut ſupra: Seminaſtis multū, & quia ſementē terra non reddidit, intuliſtis parum: ſed cum iam candeſcerēt ſegetes, & meſſium tēpus inſtaret, & frumenta uos tenere in manibus putaretis, meſſuiſtis uacuos culmos, & inanes ſtipulas, ſine ſpicarum frugibus congregaſtis. Plenæ erāt areæ, ſpes in oculis, luctus in H manibus. Sed & hoc quoq; ipſum quod uix de multa ſegete & infinitis aceruis fuerat electū, intuliſtis in domum, & mea uirtute diſperſum eſt. Exufflaui enim illud & redegi ad nihilū: quia frumētū emortuum & uacui folliculi, quæ utilia eſui ſunt, farinā & ſimilā nō habebāt. Poteſt aūt hoc quod dixit: intuliſtis in domum, & exufflaui illud: & de donarijs accipi quæ offerebāt in altari, & deus exufflauerit ea: Sed quia dixit, intuliſtis in domū: ſi ea quæ illata ſunt donaria intelligimus: utiq; in tēplo oblata dicimus: Et nō nobis cōgruet: quia eo tempore domus dei adhuc ædificata nō fuerat: quod quidē uſq; hodie pleriſq; cōtingit qui habitāt in ædificijs humilibus: & quātum in ſe eſt, deſpiciūt deſolatam domum dei: & cum poſſunt ædificare cōtemnunt: & quaſi iam uidētes maturas ſegetes, fructus ſibi ſuorum operū repromittūt: & fallente ſpe, pro magnis uix parua reperiunt. Sed & hæc quoq; parua, quæ in domū & horreū mentis cōdiderāt: exufflantur à ſermone dei, quaſi indigna eius cuſtodia atq; tutela. Quoties uidi ego tam in doctrina q̄ in cōuerſatione de quibuſdā ſperata plurima: & poſtq; uentū eſt ut haberent tempus meſſium: id eſt, tempus docēdi, uitamq; ſuam in exemplū præbere populorū, de excelſo præcipitatos: & minus inuentum in eis quàm opinio ſibi omniū promittebat. Vnde accidit ut paulatim negligētia ſubrepente: paruū quoq; ipſum quod uidebātur habere perderent. Hoc autem idcirco perpeſſi ſunt: quia ſecuri fuerūt in priſtinis domibus ſuis: nec aſcenderunt ſcripturarum montem

A montem, ædificationis de eo dominicæ ligna cædentes: nec extruxerunt in ſe quotidie domum dñi, ſed deſpicientes eius deſolationem, etiam id perdidere quod ſe habere credebāt. Supradicti enim mali hæc cauſa redditur.

a Quamobrem, dicit dominus exercituum: quia domus mea deſerta eſt, & uos feſtinatis unuſquiſq; in domum ſuam: propter hoc ſuper uos prohibiti ſunt cœli ne darēt rorem, b & terra continuit germen ſuum. Et uocaui ſiccitatem ſuper terram, & ſuper montes, & ſuper triticum, & ſuper uinum, & ſuper oleum, & quæcūq; profert humus: & ſuper homines, & ſuper iumenta, & ſuper omnem la- c borē manuum. Et audiuit Zorobabel filius Salathiel, et Ieſus filius Ioſedech ſacerdos magnus, & omnes reliquiæ populi uocē dei ſui, & uerba Aggei prophetæ, ſicut miſit eū dominus deus eorū ad eos: & timuit populus d à facie domini. Et dixit Aggeus nuncius domini de nuncijs domini, populo dicens: ego uobiſcum ſum, dicit dominus.

Et ſuſcitauit

a ¶Quamobrem dicit dñs exercituum &c.) Non ſolum, inquit, cœli pluuiā non dederūt, quibus irrigata humus fruges facit, ſed ne rorem quidē matutinum atq; nocturnū: ut arentes agri, ſaltem humore modico tēperarentur. Terra quoq; deuorauit: agricolis nō redditura ſementem, & quæ ſpōte ſolet gignere, auaro ſinu tenuit. Ego hunc arbitror eſſe rorē, de quo in benedictione dicitur ad Gene.27.d Iacob: Det tibi deus de rore cœli, & rorē Hermon Pſal.132.d qui deſcēdit ſuper montem Sion, & deſcēdit nō de aëre, in quo multiplex uolitat aquilarum & accipitrum & uulturum numerus, ſed de cœlo, ut ſi cuius anima ardet perturbationibus & iaculo diaboli uulnerata eſt: refrigere- B tur hoc rore, & æſtus ſuos tēperet. Quo retento, terra quoq; nō affert germen ſuū. Neq; enim ſine rore Chriſti poteſt ulla anima afferre frumenta. b ¶Et uocaui ſiccitatem ſuper terram &c.) Pro ſiccitate LXX, ῥομφαίαν: id eſt, gladium tranſtulerunt, ſed & in Hebraico tribus literis ſcriptū reperi חרב: Quod ſi חֶרֶב legimus, gladium ſonat: ſi חֹרֶב, id eſt, καῦμα, quod nos tranſtulimus ſiccitatem: licet melius in urentem uētum transferri poſſit. Et reuera quoniā ſermo de terra eſt, & de agrorum ſterilitate: magis mihi uidetur uētus urens in præſenti loco intelligi debere q̄ gladius: licet omnis plaga quæ ꝓpter peccata hominibus inferatur: poſſit & pro gladio accipi. Vocata eſt aūt ſiccitas, ſiue gladius ſuper terram & ſuper mōtes: ut nō proferant triticū, & uinum & oleum, & quæcunq; ſponte generat humus. Præcedente autē fame, cōſequenter ſuper homines, & ſuper iumenta mors uenit. Et idem gladius uel uētus urens, omnia quæ manus hominum laborauere cō- Hebr.4.c ſumit. Vocatur itaq; uel inducitur uiuēs ſermo dei, & efficax & acutus ſuper omnem gladium bicipitē, ut anima negligens quæ terra interpretatur, arens: & magis in cōcauis habitare q̄ domum dei extruere deſiderat: eius mucrone feriatur, & quicquid fructuum ſe putat habere diſperdat. Infertur etiam gladius ſuper montes eleuantes ſe aduerſus ſcientiam dei, & ſuper frumētum, & uinum, & oleum: quibus quaſi cibis & potu & refectione: hæreticorum cōciliabula deceptis populis blandiuntur. Cōgrue quis C dixerit panem illorum eſſe panē luctus, & furorem draconum eſſe uinū eorū, & furorē aſpidū inſanabilem: Oleū quoq; repromiſſionē de cœleſtibus: quo quaſi unguūt diſcipulos, & laborū præmia pollicētur, quæ deteſtatur ꝓpheta dicēs: Oleū autē pecca- Pſal.104.b toris nō impīguet caput meum. Sed & alia quæ abſq; autoritate & teſtimonijs ſcripturarū quaſi traditione apoſtolica ſpōte reperiūt atq; cōfingūt, percutit gladius dei: homines autē & iumēta, uel λογισμοὺς ϗ αἰσθήσεις, id eſt, cogitatiōes & ſenſus eorum accipiamus. Vel certe rationabiles in eis & irratiōabiles, id eſt, doctos & indoctos pariter, & omnem laborē manuū, & ieiunia eorū & obſeruatiōes uarias, & χαμευνίας, id eſt, humi dormitiones. Qui tribus quadrageſimis per annū ieiunantes, & ξηροφαγίαις humiliantes animā ſuam, & uel maxime de Taciani radice creſcentes, ſuper huiuſcemodi laboribus audiūt: Tāta paſſi eſtis ſine cauſa. Hæc D autē uniuerſa quæ dixi, poſſunt de eccleſiæ rectoribus intelligi: qui ædificātes carnalē domū: liberiſq; ſuis & poſſeſſionibus ꝓuidentes: non curant, uel in ſeipſis extruere templū dei: uel eccleſiā dñi, quæ infecta & diruta eſt inſtaurare: quorum ſæpe uita & ſermo incōgruus, ſcandalizat plurimos, & de eccleſia eijcit, & ad ſolitudinē perducit domū dei. Nec hæc dicimus quo uniuerſos generaliter accuſemus, ſed quod in omni officio & gradu: ſint alij qui ædificēt, & alij qui deſtruant templū dei. Et propter eorū uitium: nec cœli rorē, nec terra det germē: ſiccetur humus, mōtes areāt: triticū, & uinū, & oleū, & oīa quæ terra gignit: homines quoq; ipſi & iumenta & uniuerſus labor manuum ſecāte gladio, & ſiccitate uel uento urente diſpereant. c ¶Et audiuit Zorobabel &c.) Diligenter attende: propter duas intelligētias ſaluatoris in Zorobabel duce & Ieſu ſacerdote: ipſe enim & rex eſt & ſacerdos: quod non dixerit, Zorobabel & Ieſus timuerunt: ſed audiētibus Zorobabel & Ieſu & populo uerba Aggei prophetæ: quæ uerba ſunt domini: ſolus populus timuit à facie dñi, id eſt, ſola multitudo, quę necdum in unum & perfectum uirum uenerat: nec ſpiritui copulatus Pſal.33.c id eſſe meruit quod ſpiritus: Timuit aūt populus à facie dñi: ſciens quod facies dñi ſuper faciētes mala, ut perdat de terra memoriā eorum. d ¶Et dixit Aggeus &c.) Quidam putāt & Ioannē Baptiſtam, & Malachiā qui interpretatur angelus dñi, & Aggeum quē nunc habemus in manibus, fuiſſe angelos, &

E los, & ob diſpenſationem & iuſſionem dei aſſumpſiſſe humana corpora & inter homines conuerſatos. Nec mirum hoc de angelis credi, cum pro ſalute noſtra etiam filius dei humanum corpus aſſumpſerit, & ob hãc cauſam etiam de apocryphis præbent teſtimonium, ubi dicitur: Quod Iacob qui
Gen.25.c & .32.f postea uocatus eſt Iſraël angelus fuerit, & ꝓpterea ſupplãtauerit fratrem
Luc.1.c in uẽtre matris ſuæ. Ioannem quoq; ad uocẽ Mariæ matris domini, exultaſſe ĩ utero Helizabeth: Et omnium rationabiliũ unam eſſe naturã, & ob hanc cauſam homines qui placuerunt deo æquales angelis fieri: Hoc illi ſentiant. Cæterum nos nuncium domini: id eſt, angelum, qui Hebraice dicitur מַלְאָךְ: ſimpliciter prophetam dictum recipiamus: ab eo quod domini uoluntatem populo nunciauerit: ſiue quia in multis locis dominus noſter atq; ſal-
Eſa.9.b uator, angelus dei dicitur. Sicut ibi: Magni conſilij angelus: typum ſaluatoris dicimus in Aggeo præcurriſſe. Porrò quod ait, nuncius domini de nuncijs domini: Tale eſt quaſi dixiſſet, propheta de prophetis. Quod ait, nuncius domini populo dicens: Ego uobiſcum ſum, dicit dominus: Non loquitur ad Zorobabel & Ieſum, cum quibus & in quibus
F ſemper erat dominus: Semel enim eos diximus ſecundum diuerſas intelligentias in perſona ſaluatoris accipi, ſed populo qui timuerat à facie domini. Qui quia populus erat: necdum ad dei uenerat charitatem, quæ foras mittit timorẽ. Accipit ergo populus pro dei timore mercedem, ut dominus cum illis ſit, & eſt ſenſus: Ego ero ueſter adiutor: ædificate domum meam, quæ in uobis deſtructa eſt: me in medio ueſtri conſtituto, nemo ædificationem ueſtram prohibere poterit. a ¶ Et ſuſcitauit dominus ſpiritum Zorobabel &c.) Pro duce Iuda: Lxx. tranſtulerunt: ἐκ φυλῆς Ἰούδα, id eſt, de tribu Iuda, & pro opere ἔργα, id eſt, opera: cætera ſimiliter. Vbicunq; autem nos ponimus, dominum exercituum: illi diuerſe, aut dominum omnipotentem, aut dominum ſabaoth, aut dominum uirtutum interpretantur. Suſcitatur ergo ſpiritus Zorobabel & ſpiritus Ieſu, interim ſecundum literam, ut regnum & ſacerdotium ædificẽt templũ dei. Suſcitatur etiã ſpiritus populi qui in eis ante dormiebat: nõ corpus, nõ anima: ſed ut diximus ſpiritus qui magis ædificare ſcit templum dei: Et ingreſſi, foris enim fuerãt, faciebãt opera quæ digna erant penetralibus domus domini: in eodẽ anno Darij regis quo & ſupra: in eo mẽſe qui & in principio poſitus eſt, ſed nõ in eodẽ die: Ibi enim unus dies menſis ponitur: hic uero uiceſimuſquartus, ut inter primum diem, quo dominus loquitur per Aggeum: & uiceſimumquartum quo ingreſſi ſunt, & faciebant opus in domo dñi: uiginti duo dies medij fuerint: quot & literæ ſunt apud

a Et ſuſcitauit dominus ſpiritum Zorobabel filij Salathiel ducis Iuda, & ſpiritum Ieſu filij Ioſedech ſacerdotis magni, & ſpiritum reliquorum de omni populo; & ingreſſi ſunt, & faciebãt opus in domo domini exercituũ dei ſui: in die uiceſimaquarta menſis in ſexto menſe, in anno ſecundo Darij regis.

In ſeptimo

Hebræos. Neceſſe enim habuerunt doceri quæ eſſent elemẽta principij ſermonum dei, quæ eos prohiberent dicere. Necdum uenit tempus domus domini ædificandæ, & habitare in domibus concauis, & ut ſupra dixi, in ima demergi. Prouocarẽtur uero ponere corda ſua ſuper uias ſuas, & meminiſſent propter negligentiã quãta perpeſſi fuerint. Et ut aſcenderent in mõtem & cæderent ligna, & ædificarent domũ dñi, & non paterẽtur ea quæ fuerãt ante perpeſſi. Deniq; in his uiginti & duobus diebus: timuit populus à facie domini, & ingreſſi ſunt in die uiceſimoquarto menſis: in ſexto menſe, anno ſecundo Darij regis, & faciebãt opus in domo domini exercituum dei ſui. Præcipitur autem nobis, ut ædificari poſſit domus ſpiritualis in ſacerdotium ſanctum, ad offerẽdas ſpirituales uictimas placentes deo, tales nos præbere: ut ſuſcitetur in nobis ſpiritus ſanctus: & ingrediamur in domum domini, & faciamus opera domini: Iam eñ Zorobabel de genere Dauid & Ieſus ſacerdos in æternum ſuſcitatus eſt à patre in uirtute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis de reſurrectione mortuorum, ut illi præſit operi: nos uero faciamus ipſo adiuuãte & diſponente. Quæ tamen opera dei facere ante non poſſumus: niſi timeamus à facie do- H mini & credamus, & ingrediamur templum dei, & ea quæ domui dei digna ſunt perpetremus. Quoniam uero adhuc in ſeculo ſumus, & tempus ædificationis noſtræ ſub Dario rege uerſatur: in quo generationi cõiugijs carniq; ſeruitur. Idcirco in ſexto numero quo factus eſt mundus, & in ſecũdo anno qui diuidit unionem: materia enim in qua mũdi reparatio ſobolisq; conſiſtit, duplicem numerum diligit: ingredimur domum domini, & utroq; populo congregato, extruimus templum dei. Ex duobus enim duodecim numeris: uiceſimiquarti numeri ſumma conſiſtit: quia tam ex circũciſione quàm ex gentibus, Chriſti eccleſia prima quæ euerſa fuerat ædificata eſt. Sed & hoc poſſumus dicere, quia octauus numerus qui ſanctus eſt, & in ueræ circunciſionis typo accipitur, triplicatus, uiceſimumquartum numerum facit: figuraliter nos docemur: ut ædificemus domum domini in amputatione carnis, & uitiorum circunciſione: & uerã puritatem eſſe credamus: in nomĩe patris & filij & ſpiritus ſancti. Porrò alius ſexies quartum ſupputauit numerum, & quatuor refert ad elemẽta mũdi, ex quibus ſubſiſtimus: ſex uero ad cõditionem mundi, in quo ipſa elemẽta uerſantur. Et dicit: quia adhuc in materia ſumus: & graui corpore circuncidamur, & ſeruimus generationibus: extruere quidem nos templum: & intrare in domum dei, & quaſi de ſomno graui ſuſcitari ſpiritum noſtrum, ſed adhuc in uiceſimoquarto die id ipſum facere.

Cap. II

In ſeptimo

A IN ſeptimo menſe uiceſima prima menſis &c.) Eodem anno, ſed mẽſe ſeptimo, in quo ſolennitates dei ſunt: prima & uiceſima die mẽſis: id eſt cõpletis tribus hebdomadibus, & perfecta in myſterio trinitatis requie: Tertio factum eſt uerbum domini in manu Aggei prophetæ, qui cõtinuo labore ſudabat, ut ſemꝑ in eo ſermo dei haberet acceſſũ. Præteritorũ eñ obliuiſcens, & in futurũ ſe extendẽs: ita quotidie laborabat, quaſi præcedentiũ operũ nihil haberet. Dicitur ergo ei: Loquere ad Zorobabel: & ad Ieſum, & reliquum populũ: qui uiderũt antiquã domũ dei, & nunc interſunt inſtaurationi eius: nũquid ad cõparationem prioris non talis eſt iſta quæ cernitis? Verum nolite deſperare, nec laſſas manus dimittite: ſed & tu Zorobabel & tu Ieſu & omnis popule confortamini, & facite
B opus in domo mea: Ego enim ſum uobiſcum, & ſermo meus quem pepigi uobiſcum cum egrederemini de terra Aegypti. Et ſpiritus meus non recedet à uobis: nolite timere: ego ſum qui iubeo dominus omnipotẽs: cuius dixiſſe feciſſe eſt. Quãdo primũ teſtamẽtũ dabã, & in Sina mõte ſum uiſus: cõmoui cœlũ & terrã, & mare rubrum, & deſertũ: ut uobiſcum ponerem teſtamentũ: nunc aũt polliceor uobis: me adhuc ſemel cœlum & terrã & mare & aridam cõmoturũ, ut illis cõmotis moueantur omnes gẽtes, & ueniant iuxta Lxx. quæ electa ſunt dñi de cunctis gentibus: Iuxta Hebraicũ uero: ueniet deſideratus cunctis gẽtibus, dñs noſter atq; ſaluator: Tunc implebo domũ iſtam gloria maiore q̃ priorem: & ſemper uobis addã, dicit dñs omnipotẽs. Et ne forſitan ſpõſorem putetis infirmũ: Meum eſt aurũ, & meũ eſt argentũ, & meæ ſunt cunctæ opes. Ego in ornamẽtum templi aurũ argẽtumq; donabo, ut maior fiat huius domus gloria q̃ prioris. Et quia difficile uidetˆ quod polliceor, & humana infidelitas ad maiora promiſſa ſemper hæſitat: propterea rurſum dico qui promitto: dñs omnipotẽs ſum. Porrò quia ſcio ad ædificationem inclytæ domus, & quæ ſuperatura ſit domũ priſtinam, nihil ita facere ut pacẽ, idcirco & hãc ſpondeo: Dabo enim in loco iſto pacẽ, dicit dñs exercituũ: ut pax quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat domum meam, & ſit in pace locus meus. Has interim παραφραστικῶς C expoſitiõis lineas duxerim, ut ex his ad ſublimiorem intelligẽtiam etiã nobis tacẽtibus prudens lector aſcendat. Fit ergo ſermo dei ad eos qui operari cœperant in domo dñi omĩpotẽtis, iam in requie: id eſt, in menſe ſeptimo, & in trinitatis pleniſſimo ſacramẽto, uiceſima prima menſis, & ad Aggeum dei feſta celebrantẽ: qui rurſum manum ſuã ſermoni domini præparauerat, & dicit ad eũ: Loquere ad Zorobabel de tribu Iuda, & ad Ieſum ſacerdotẽ magnũ: qui pro nobis & homo fieri dignatus eſt & ſacerdos, & ad reliquias populi: ad cõparationem enim totius orbis, parua pars fuit in principio credentium. Igitur quæ locutus ſit audiamus. Fuit quondam in Iſraël domus dei, D quæ nunc ita deſerta eſt, ut nec fuiſſe credatur: ex quo quæ fuerat dilecta: facta eſt nõ dilecta, & qui non populus dei, cœpit eſſe populus dei. Et eſt domus illa quõdam glorioſa: nunc in conſpectu Zorobabel & Ieſu & reliquiarũ populi quaſi nõ ſit. Hoc autẽ non ſolũ de tẽpli ædificijs quæ cernimus corruiſſe accipere debemus, ſed de omnibus quæ quondam præclara habuere Iudæi. Veruntamẽ quia facta eſt prior domus quaſi non ſubſiſtens: prouocatur Zorobabel dux & Ieſus ſacerdos, ut regnũ Chriſti et ſacerdotiũ roboretur, & populus eius qui quondam terræ fuit populus, faciat opera in domo domini, & ſciat deũ ſibi eſſe præſentem: faciat quoq; uerbum, quod pepigit dominus cum eis quando egrediebantur de terra Aegypti: Atq; utinam & nos egrediamur de Aegypto, ut uerbum teſtamenti quod accepimus impleamus. Repromittit quoq; dominus deus his qui faciunt opera in domo eius, & implent quem accepere ſermonem, ſpiritum ſuum, dicens: Et ſpiritus meus erit in medio ueſtrum: Sacramentum cernite trinitatis: Ego ſum uobiſcum, & ſpiritus meus, & uerbũ, in quo poſui teſtamentum cum egrederemini de Aegypto. Quod autem dicit in medio ueſtrum, iuxta illud ſentiendum eſt, quod in euãgelio ſcriptũ legitur: Medius enim ueſtrum ſtat, quẽ uos Ioan.1.d

a IN ſeptimõ menſe, uiceſima Cap. II & prima mẽſis: factũ eſt uerbum domini in manu Aggei prophetæ, dicens: Loquere ad Zorobabel filium Salathiel ducẽ Iuda, & ad Ieſum filiũ Ioſedech ſacerdotẽ magnum, & ad reliquos populi dicens: Quis in uobis eſt derelictus qui uidit domum iſtã in gloria ſua prima, & quid uos uidetis hanc nunc? nunquid nõ ita eſt quaſi non ſit in oculis ueſtris? Et nunc cõfortare Zorobabel, dicit dominus: & confortare Ieſu filij Ioſedech ſacerdos magne, & cõfortare omnis populus terræ, dicit dñs exercituũ: & facite: quoniã ego uobiſcum ſum, dicit dñs exercituũ. Verbum quod pepigi uobiſcũ cum egrederemini de terra Aegypti, & ſpiritus meus erit in medio ueſtrum, nolite timere. Quia hæc dicit dñs exercituum: adhuc unum modicũ eſt, & ego cõmouebo cœlum & terrã, et mare & aridã: & mouebo omnes gẽtes. Et ueniet deſideratus cunctis gẽtibus, & implebo domũ iſtam gloria, dicit dñs exercituũ. Meũ eſt argentũ, & meum eſt aurũ, dicit dominus exercituũ. Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ plusq̃ primæ, dicit dñs exercituum. Et in loco iſto dabo pacẽ, dicit dominus exercituũ.

In uiceſima

E neſcitis,qui poſt me ueniet. Hæc ergo dicit domi=nus exercituum ad uos:qui uidetis domum priorē ſic eſſe quaſi non ſit. Moui cœlum, quando de cœlo audita eſt uox mea. Moui terram, quādo priori po=pulo tradidi teſtamentum:& in aduentu meo, cali=go, turbo, tenebræ cernebātur. Moui mare rubrū, quādo uiam prębui popu=lo trāſeunti. Moui aridam uel Aegy=ptū per plagas cul=tu dei uacuam: uel ſolitudinē per quā quadraginta annis circunduxi populum. Hæc adhuc ſemel mouebo: Quod factum cernimus in aduētu domini ſaluato=

a HEB. In uicēſima & quarta noni mēſis: in anno ſe=cundo Darij: factum eſt uerbum domini ad Ag=geum prophetam, dicēs: Hæc dicit dominus, exer=cituū:

Mat.27.f Luc.23. ris: Tempore quippe paſſionis eius, fugiēte ſole, cœlum motum eſt:& tenebræ factæ ſunt ſuper omnē terram ab hora ſexta uſq; ad horam nonam. Mota eſt terra, & ſaxa ſciſſa ſunt, & ſepulchra reſerata: motum eſt mare, dracone qui in eo erat interfecto: mota eſt & arida, infructuoſa quondam gentium ſolitudo. In hoc autem uniuerſitatis tremore, cōmotæ

Pſal.18.a ſunt etiam omnes gentes: Quia in omnem terram exiuit ſonus apoſtolorum domini:& uerba eorum penetrauerūt uſq; ad terminos orbis. Ob id autem omnes motæ ſunt nationes, ut ex earum motu ue=

F niret electa gentium multitudo, & quæ ubicunque præclara ſunt. Verbi gratia: Electa de Corintho: qa multus erat in ea populus dei. Electa de Macedonia: quia grandis in Theſſalonica dei eccleſia cōgregata, non habebat neceſſarium ut de charitate doceretur. Electa de Epheſo, ut arcana dei & nulli antea reuelata ſacramenta cognoſcerent. Quid plura? omnes gentes commotæ ſunt, ad quas ſaluator Apoſtolos miſerat, dicens: Euntes docete omnes gentes, & ex multis uocatis pauci electi, primitiuorū eccle=

1.Petr.5.d ſiam conſtruxerunt. Vnde & apoſtolus Petrus: Salutat uos, inquit, quæ in Babylōe eſt electa, & Marcus filius meus. Et Ioannes: ſenior, inquit, electæ dominæ: ac deinde filios memorat electæ. Commotis ergo gentibus: quas quidem poſſumus & cōtrarias accipere fortitudines non ualentes ſplendorem domini ſuſtinere: uenerunt electa omnium gentium, & repleta eſt gloria domus domini: quæ eſt eccleſia dei uiuētis, columna & firmamētum ueritatis. Hæc ſecundum Lxx. Cæterum in Hebraico melius & ſignificantius habetur, ut ſupra poſuimus: Et mouebo omnes gentes, & ueniet deſideratus cunctis gētibus. Vere enim poſtq; ille uenit, impleta eſt gloria domus domini. Et quantum dn̄s diſtat à ſeruo: tantum domus dn̄i melior eſt cui præeſt dn̄s, à domo priore cui præfuit ſeruus. Quod autē, ait: meum eſt argentū, & meū eſt aurū, dicit dn̄s exercituum: Nō puto quenq; exiſtimare quod de argento loquatur & auro, quæ à diuitibus & regibus poſſident. Hoc enim modo: nō ſolum argētum & aurū dei eſt quaſi creatoris: ſed & cætera metalla, æs, ſtannū, plum=bum, & quod domat omnia ferrum. Sed ego argen- G
tum, quo domus dei ornatur, exiſtimo eloquia ſcri=

Pſal.11.b pturarum, de quibus dicitur: Eloquia dn̄i, eloquia caſta: argētum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum. Et aurum, quod in occulto ſanctorum ſenſu, et in cordis uerſatur arcano, & ſplendet uero lumine dei, quod & Apoſtolum de ſanctis: qui ſuper fundamentū Chriſti ædificant ſenſiſſe perſpicuū eſt: Aurum, argen- 1.Cor.3.c

SEP. Viceſima & quarta noni menſis, anno ſecundo ſub Dario: factus eſt ſermo domini ad Aggeum prophetam, dicens: Hæc dicit dn̄s, omnipotens:

tum, lapides precioſos: Vt in auro ſenſus occultus ſit: in argento ſermo decens: in lapide precioſo, opera deo placētia. His metallis illuſtrior fit eccleſia ſaluatoris, q̄ quondam ſynagoga fuerat: his lapidibus uiuis ædificatur domus Chriſti & pax ei præbetur æterna. Porrò quod ſequitur in Lxx. Et pacem animæ in acquiſitionem omni qui creatur, ut ſuſcitet templum iſtud: quaſi ſuperfluum & uix cohærens, quippe quod nec apud Hebræos, nec apud alium quenq; interpretem fertur, omiſimus. a ¶ In uiceſima & quarta noni menſis &c.) Propterea & Lxx. interpretum æditionem poſuimus: quia in quibuſdam uerbis diſſonare uidebantur. Et hoc quod dicitur: Propter munera eorum matutina, dolebunt H
à facie malitiarum ſuarum, & oderatis in portis arguentes: nec in Hebræo, nec apud alios interpretes inuenitur. Notandum autem quod in iſto loco: In uiceſima & quarta die menſis noni anno ſecundo: nō ut ſupra tertia uice dicitur: Factum eſt uerbum domini in manu Aggei prophetę, ſed ad Aggeum prophetam. Ibi enim quia adhuc profectum habebat, & opera tantum munda: cor autem illius necdū plenam ſapientiam receperat: ſiue quia habitabat adhuc inter eos, qui dicebant: Nondum uenit tempus domus domini ædificandæ: in operibus tātum eius ſermo factus eſt domini. Hic autē quoniā iam templi iacta ſunt fundamenta, & ingreſſus eſt populus cum principibus in domum dei: & facit opus cōgruum templo dei, & audiuit myſterium: Mouebo omnes gentes: & ueniet deſideratus cunctis gentibus, & plenus eſt uaticinio: ppterea ad totum Aggeum ſermo fit domini. De uiceſimaquarta die & ſecundo anno iam diximus. Noni mēſis numerus qui hic additur: nunq; in bonam partem legitur: Paſcha immolat populus, & alias celebrat feſtiuitates: omnis eius ſolennitas die finitur octauo: nec ad nonum peruenit. Qui agnum paſchæ præparant: trāſacta die nona incipiunt præparare. Dies quoq; ppiciationis & expiationis menſis ſeptimi, poſt diem nonam celebratur. Et in Hieremia, ſicut legentibus Hiere.39.a
poterit eſſe manifeſtū, Hieruſalem nono anno à Babylonijs oppugnatur. Quia igitur prophetia de immundicia populi futura erat, idcirco ſecundo anno Darij, nonus menſis iungitur. Rurſum quia datur locus

A locus pœnitētiæ poſt immundiciæ correptionem: uiceſimaquarta die ſermo dei fit ad Aggeum pphetam, ut quaſi ex perſona dn̄i quæſtionē à ſacerdotibus ſciſciteē ex lege uenientē, & dicitur ei: Interroga ſacerdotes legem dicens, Simulq; conſidera ſacerdotum eſſe officij, de lege interrogāti reſpondere. Si ſacerdos eſt, ſciat legem dn̄i: ſi ignorat legē, ipſe ſe arguit non eſſe dn̄i ſacerdotē. Sacerdotis em̄ eſt ſcire legē, & ad interrogationem reſpondere de lege. Quod quidē & in Deuteronomio le=

HEB. cituū: Interroga ſacerdotes legem dicens: Si tulerit homo carnem ſanctificatā in ora ueſtimenti ſui: & tetigerit de ſummitate eius panē, aut pulmentum, aut uinum, aut oleum, aut omnem cibū: nunquid ſanctificabitur? Reſpōdentes aūt ſacerdotes dixerunt: Nō. Et dixit Aggeus: Si

Deut.17.b gimus: ut ſicubi in urbibus Iſraël quæſtio fuerit exorta inter ſanguinem & ſanguinem, inter iudicium & iudicium, lepram & lepram, cōtradictionem & cōtradictionem: eant ad ſacerdotes atq; leuitas, & ad pontificem qui in diebus illis fuerit cōſtitutus, & quærāt ab eo legem dn̄i: quibus reſpōdentibus faciāt quod iubentur. Quod ſi non fecerint, exterminentur de populo. Et ne forſitan in ueteri ſolum inſtrumento

B haec præcepta uideantur: loquitur & Apoſtolus ad

1.Tim.3.a Timotheum: Epiſcopum non ſolum irreprehenſibilem eſſe debere, & unius uxoris uirum, & ſapientem, & pudicum, & ornatum, & hoſpitalem, ſed etiā doctorē. Et ne caſu hoc dixiſſe uideretur: Ad Titū

Titum.1.b quoq; ſuper presbyteris: quos & epiſcopos intelligi uult ordinandis: eadem cautela ſeruatur. Propter hoc reliqui te Cretæ, ut quæ reſidua erant corrigeres, & ordinares per ciuitates presbyteros, ſicut ego præcepi tibi: Si qs eſt irreph̄enſibilis, unius uxoris uir: filios habens fideles, non in accuſatione luxurię uel in ſubiectos. Oportet enim epiſcopum irreprehenſibilē eſſe, ſicut dei diſpenſatorem: non procacem, non iracundum, non uinolentum, nō percuſſorem, non turpis lucri cupidum: ſed hoſpitalē, pudicum, benignum, iuſtum, ſanctum, cōtinentem, habentem in doctrina ſermonem fidelem: ut poſſit cōſiliari in doctrina ſana, & eos qui cōtradicūt arguere. Sūt enim multi & nō ſubiecti: uaniloqui & ſeductores: & maxime qui de circūciſione ſunt, quibus oportet imponere ſilentium. Hæc prolixius poſui ut tam ex ueteri, quàm ex nouo teſtamēto: ſacerdotum eſſe officium nouerimus, ſcire legem dei: & reſpondere ad quæ fuerint interrogati. Nec ſimplicitatem & ciborum cōtinētiam in magiſtro ſufficere: niſi quod ipſe facit, poſſit & alios erudire. Certe qa reſponſuros puto: hoc eorū eſſe qui ſe ab adoleſcentia præparant ad docēdum: frequenter autem iudicio domini, & populorū ſuffragio in ſacerdotium ſimplices eligi: Saltem illud habeant, ut poſtq; ſacerdotes fuerint ordinati: diſcant legem dei, ut poſſint docere quod didicerint, & augeant ſciētiam magis C
q̄ opes, & non erubeſcant à laicis diſcere: qui nouerint ea quæ ad officium pertinent ſacerdotum: magiſq; noctes & dies in ſcripturarum tractatu, q̄ in ratiocinijs & ſupputatione cōſumant. Quid eſt aūt quod ex perſona domini Aggeus interrogat ſacerdotes? Si tulerit homo carnem ſanctificatam in ora, ſiue in ſummitate ueſtimēti ſui, & tetigerit de ſummitate eius panem, aut pulmentum, aut uinū, aut oleum, aut omnem cibum: nūquid ſanctificabitur? Anteq; de quæſtiōe tractemus: debemus

SEP. tens: Interroga ſacerdotes legē dicens: Si ſumpſerit homo carnē ſanctā in ſummitate ueſtimenti ſui, & tetigerit ſummitas ueſtimēti eius panem, aut coctionē, aut uinum, aut oleū, aut omnē cibū ſi ſanctificabit? Et reſpōderunt ſacerdotes, & dixerunt: Non. Et dixit Aggeus: Si tetigerit

interim iuxta literam noſſe: quid ſit caro ſanctificata, & quid ſit immundus in anima: Hoſtia quæ immolabatur in altari, carnes illius ſanctæ erant, & inter ipſas ſanctificatas carnes erat multa diuerſitas. Alias enim ſacerdotes in templi adytis comedebāt: alias propinqui eorum domi: alias hi qui de ſacerdotibus uidebantur eſſe maculati: alias Iſraëlitæ qui nullam habebant immundiciam. Huius diuerſita- D
Leuit.21.a tis plena ratio in Leuitico dicitur. Immundus autē in anima dicebatur: qui corpus mortui hominis attigerat. In quo animaduertendum, q̄diu anima in corpore ſit, immundum non eſſe corpus humanū: ſtatim uero ut ſpiritus uegetans artus receſſerit, immundum fieri quod terrenum eſt, ſicut in eodē Leuitico ſcribitur: Et ait dominus ad Moyſen, dicens: Dic ſacerdotibus filijs Aaron, & dices ad eos: In animabus non contaminabuntur in gente ſua, ſed in cognatis qui appropinquant eis: ſuper matre, & ſuper patre, & ſuper filijs & filiabus, & ſuper fratre & ſorore ſua uirgine, quæ appropinquant ei, & nō eſt tradita uiro: ſuper his contaminabitur, & non polluetur repente in populo ſuo in contaminationem ſui. Conſidera his præcipi ſacerdotibus non ingredi ad quemlibet mortuum: niſi ad eos cognatos & propinquos, de quibus ſupra dictum eſt. Sacerdos autem magnus: id eſt pontifex, plus aliquid habebat à cæteris ſacerdotibus: & nec pietas illum nec affectus flectere poterat, ut immūdus fieret in ſupradictis nominibus. Ait enim ſcriptura: & ſuper oēm animam quæ mortua eſt non ingredietur: ſuper patre ſuo neq; ſuper matre ſua, & non contaminabitur. Scientes ergo quid ſit caro ſanctificata, & immundus in anima: uideamus propheta quid quærat. Si homo quicunq;: non hic de pontifice dicitur, aut de ſacerdote, aut de leuita: ſed quilibet homo, ubi perſona non ponitur, paſſim omnibus licet carnem tāgere. Si tulerit, inquit, carnem ſanctificatam, & ligauerit in ſummitate ueſtimēti ſui, & ipſa ſum-

E mitas ueſtimēti panem tetigerit: aut quamlibet aliā coctionem, aut uinum, aut oleum, aut omne extra hæc quo homo ueſci poteſt: nūquid panis, aut uinū, aut oleum, aut omnis cibus, tactu ueſtimēti in quo caro ſancta ligata eſt ſanctificari poteſt? Et reſpōdētes ſacerdotes dixerunt: Non poteſt: hoc eſt, nihil eorū ſanctificabit de quibus quæris, ſed ita unumquodq; permanebit ut fuerat. Rurſum alia quæſtio proponitur ſacerdotibus: qđ ſcilicet bene reſponderint ad ſuperiorē, & quaſi ſimilitudo ꝓblematis coaptatur, in qua imperitus facile labi potuit. Da enim aliquē neſcire legem, & ſicut reſpōdit de ſanctificata carne, non ſanctificari panem, aut pulmentum, aut uinum, aut oleum, aut omnē cibū: & in hoc æque reſpōdebit, &
F dicet: Pollutum in anima non contaminare ea quæ ſancta caro ſanctificare non potuit. Interrogat igitˀ, & dicit: Si tetigerit is qui pollutus in anima eſt: hoc eſt, qui contagione mortui eſt immundus effectus: ex his omnibus: panem uidelicet, aut pulmentum, aut uinum, aut oleum, aut reliquos cibos: nunquid ex cōtactu eorum hæc quæ tetigerit polluentur? Et reſpōderūt ſacerdotes, quorum princeps erat Ieſus filius Ioſedech: unde & legem nouerāt, & dixerunt: Cōtactu eius qui immundus eſt, omnia quæ ab eo contacta ſunt pollui. Et reſpondit Aggeus & dixit, de ſuperioribus tacens: quod ſanctificata caro cæteros cibos ſanctificare nō poſſit. Et de ſecunda tātūmodo quæſtione ſermonis ſui texens occaſionem: Sic populus iſte: & ſic gens iſta ante faciē meā: dicit dn̄s: Qui immūdus eſt in anima & morticinū tetigerit: omne quod tetigerit & quod obtulerit mihi immundū erit. Quod autē dicit ſecūdum literā, huiuſmodi eſt: O popule qui altari tātum extructo, & diruta domo mea hoſtias mihi offers in altari, & uictimis eius & carnibus te ſanctificari putas: ſcito nō tam ſanctificari te ex hoſtijs quæ tēplo diruto tibi prodeſſe nō poterunt: ꝙ contaminari omnia opera tua, & cūcta quæ agis, ex eo quod negligis, & tuam magis domum ꝙ meā extruere conatus es: Sanctū quidem eſt quod offertur in altari: ſed nō tam ſanctificaris ex hoſtijs, ꝙ ex eo ꝙ in cōuallibus habitas & interes mortuis operibus, pollueris. Hæc iuxta hiſtoriā: quanꝗ ſpiritualis in ea intelligentiæ lineas duxerimus. Cæterum ſecundū ἀναγωγὴν eccleſiaſticus uir qui immolauit agnum immaculatum & anniculum, & indutus eſt Chriſto: ſi tulerit de carnibus eius, & ligauerit in ſummitate ueſtimenti ſui, &
G ipſa ſummitas tetigerit ſcripturarū panē: qui cōfirmat corda credentiū: aut coctionē, apoſtolicas epiſtolas, quæ quaſi ueteris legis carnes cōcidūt & decoquūt, & cōditas præbēt eſui: aut uinū quod lætificat cor hominis: aut oleū in quo exhilaratur facies audiētis: aut omnem cibū: lac quo alūtur Corinthij: & olera quibus ueſcūtur infirmi, & cætera his ſimilia: nō ſtatim quaſi ſanctificata ea comedēt quibuſcūꝗ data fuerint: Non enī ex eo ꝙ dicuntur, ſed ex eo ꝙ ſuſcipiuntˀ ſanctificāt audiētes: quia multi auditores ſunt & nō factores. Sed & ob id puto hęc uniuerſa quæ dixi, ex tactu ueſtimēti ad ueſcētes nequaꝗ ſanctificata deferri, quod ſummitate tantū pallij cōtingūtur: & ſanctificatæ carnes intrinſecus, humorē, ſanguinem, uenas, neruoſꝗ nō norūt. Sicut igitur ſummitas ueſti H
mēti dn̄ici, & leuis tactus non ſanctificat: niſi eum qui comederit carnes agni, & ſanguinem eius biberit: Sic ecōtrario immundus in anima: peruerſæ quæꝗ doctrinæ, quodcūꝗ tetigerint immundum faciant neceſſe eſt. Habēt enim in ſacramentis panē & uinū & oleum & omnē cibum, ſed ſacramēta eorū quaſi panis luctus: omnes qui ea tetigerint cōtaminabuntur. Legunt & ipſi ſcripturas, & quaſi de ſcripturarum teſtimonijs conſpargunt panem, & tota nocte in clibano coquunt illū. Sed cum ad ueſcendum datus fuerit, comedentes ad inſaniam prouocat. Habent pulmentum & coctionē, conantes iuxta peruerſitatis ſuæ ſenſum myſtica quæꝗ de ſcripturis texere, & quaſi coquere & condire carnes agni, ſed coctio illa perditio eſt. Habent & uinum, ſed nō de uinea Sorech, & quam plantauit dominus in Hieremia: Electam & totam uerā, ſed de uinea Sodomorum. Hier.2 Habēt & oleum quod de ueteris & nouæ ſcripturæ teſtimonijs uiolenter exprimunt, & quaſi in refectionem deceptis & laſſis mētibus pollicentur, ſed deteſtatur illud ſanctus, & dicit: Oleum aūt peccatoris nō impinguet caput meū. Pſal.140 Habent & diuerſos cibos, multiplices uidelicet uariarum ὑποθέσεων diuerſoſꝗ tractatus: quos quia immūdi ſunt qui ſcripſerūt, & de immundo ore prolati ſunt: omnis qui tetigerit immundus fiet, & in eorū trahetur errorē. Vnde reſpōdit Aggeus: qui ſcit differētias ſolēnitatum, & ob id feſti ſortitus eſt nomē. Sic populus iſte & ſic gens iſta: Iudæorum uidelicet atꝗ gentilium & hæreticorū omnium in cōſpectu meo, dicit dn̄s:
A Omne quod fecerint, quod mihi obtulerint, uel uota pro ſalute, uel pacifica uel pro peccato, uel pro delicto, uel in holocauſtum: ſiue eleemoſynas, ſiue ieiunia, ſiue uictus continentiam, & corporis caſtitatem: contaminata erunt in conſpectu meo. Quāuis enim ſancta uideantur ſpecie ſui quæ offeruntur à talibus: tamē quia tacta ſunt ab eo qui pollutus in anima eſt, omnia polluentur. a ¶ Et nunc ponite corda ueſtra &c.) Licet omnia quæ obtuliſtis mihi in altari: quia templum nō ædificaueratis, contaminata fuerint: ſine extructione quippe templi, donum omne pollutū eſt: tamen nūc te hortor ò popule: ut ſenſu ad præterita reuertaris cōſidereſꝗ quæ facta ſint: hoc eſt, ab
B hac die uiceſimaquarta noni menſis anno ſecundo Darij: quicquid retro geſtum eſt mente complectere, & propter quę, quanta ſuſtinueris, ut cum deinceps proſpera tibi euenerint, ſcies qua cauſa euenerint. Ergo anteꝗ inciperes ædificare templum & lapidem ſuper lapidem ponere; cū accederes ad aceruum: & putares uiginti te habere modios: nōne uix mediam partem colligere poteras? Siue iuxta Lxx. cū mitteres uiginti modios hordei in uas quod uocatur cypſelen, & exiſtimares te quanꝗ hordeum mitteres iumētorum cibum, uel de ipſis uiginti modijs eſſe ſecurum: nónne poſtea reuerſus ad uas uix decem modios reperiſti? Ad torcular quoꝗ cū accederetis & uideretis uuas: & quinquaginta amphoras uobis oculi pollicerentur: non dico partem mediam: ſed uix uiginti amphoras exprimere poteratis. Et hæc feci percutiēs uos uento urente, & corruptione aëris, & emorientibus frugibus, uacuiſꝗ ſpicarum folliculis, & uinearum botris: ut malorū pondere uos ad meam noticiam prouocarem: & nec ſic fuit qui reuerteretur ad me. Hebræus totā loci huius cōtinentiam ab eo quod ſcriptum eſt: Et nūc ponite corda ueſtra à die hac & ſupra: uſꝗ ad eū locū ubi ait: Vinea & ficus & malogranatum, & lignum oliuæ non floruit: ex die iſta benedicā, ita expoſuit: Certe nunc templi fundamēta ſunt iacta: ex hac igitur die qua fundamenta iecistis: cum in præteritum uos ſterilitate, & fame, & grandine, & ſiccitate punierim, & nō fuerit qui ad me per has plagas reuerteretur è uobis: ponite corda ueſtra in futurum &
C deinceps, & uidete quia omnia uobis proſpero curſu fluant. Hoc aūt eueniet quia templum meū ædificare cœpiſtis. Nec in ſolo altari habentes fiduciam, ædificationem meæ domus contemnitis. Iuxta quē ſenſum breuiter poſſumus dicere: fruſtra aliquos mūera offerre deo, & eleemoſynis atꝗ oblationibus putare deū poſſe placari: cum ipſi non extruxerint in ſe templū ſpirituiſancto. Tunc enī proſunt eleemoſynæ & munera quæ offeruntˀ in altari: cū ſeipſum quis ædificauerit tēplū dei, & poſt ædificationem templi, dona obtulerit in altari. Porrò ſecundū Tropologiam, & ad nos dicitˀ qui nūc in Ieſum Chriſtū credimus, ſi tamen credimus, & opere fidei oſtendimus ueritatē: ut reuertamur mēte ad D
illud tempus: quando gentiles eramus, quotidie uitijs ſeruientes: nec extruxeramus in nobis templū deo. Quomodo autem architectus & ſcientiſſimus cementarius lapidem iungit lapidi, & inferiorem ſuperiori calce gypſoꝗ cōglutinat: Ita & architectus: quem ſe & Apoſtolus eſſe dicit: Quaſi ſapiēs archi 1.Cor.3.d
tectus fundamentum poſui, & quē de Hieruſalem ablaturum ſe dn̄s cōminatur: nouit quomodo opera iūgat operibus, & paulatim extruat templū dei. Fundamentum autem huius templi ponitur Ieſus: ſuper quem unuſquiſꝗ uideat quid ædificet: Alius ædificat aurum, argentum, lapides precioſos: alius ligna, fœnum, ſtipulam. Et tribus bonis tria ecōtrario opponuntˀ mala. Iſti ſunt lapides, de quibus extructurum ſe Hieruſalem dominus repromittit: Ec Eſa.28.d
ce ego præparabo tibi carbunculum lapidem tuū, & fundamenta tua ſaphyrum, & ponam propugnacula tua iaſpidem & portas tuas de lapide cryſtallo, & murum tuum de lapidibus electis. Neque enim putandum eſt ſecundum Iudaicas fabulas & inepta figmenta, deum auro & gemmis ædificaturū Hieruſalem, & non uiuis lapidibus qui nunc uoluuntur ſuper terram, & iuxta naturas lapidum, uel igniti fide ſunt, ut carbunculus: uel toti cœleſtes & in thronum dei reducti, ut ſaphyrus: uel innocētia & bonorum operum ſimplicitate lucentes, ut cryſtallus. Dicitur ergo nobis ut conſideremus, quæ retro paſſi fuerimus antequā in nobis ædificaremus templum dei. Cum accederetis, inquit, ad aceruum uiginti modiorum & fierent decē: ſiue iuxta Lxx.

HEB. Aggeus: Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his: nunquid contaminabitur? Et reſponderunt ſacerdotes, & dixerunt: contaminabitur. Et reſpondit Aggeus & dixit: ſic popl'us iſte, & ſic gens iſta ante faciem meam, dicit dominus: & ſic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerunt ibi contaminata erunt.

SEP. tetigerit immundus in anima de oīnibus his, cōtaminabitˀ? Et rn̄derunt ſacerdotes, & dixerūt: cōtaminabitur. Et rn̄dit Aggeus & dixit: Sic ppl's iſte & ſic gens hęc corā me, dicit dn̄s: & ſic oīa opa manuū eoꝝ. Et quicūꝗ appropinquauerit ibi cōtaminabitur: ꝓpter munera eorū matutina, dolebūt à facie maliciarum ſuarū, & oderatis in portis arguentes.

1.Cor.3.a Rom.14.a

a HEB. Et nūnc ponite corda ueſtra à die hac & ſupra: antequàm poneretur lapis ſuper lapidem in tēplo domini. Cum accederetis ad aceruum uiginti modiorum, & fierent decem, & intraretis ad torcular ut exprimeretis quinquaginta lagenas, & fiebant uiginti. Percuſſi uos uento urente, & aurugine, & grandine omnia opera manuum ueſtrarum: & non fuit in uobis qui reuerteretur ad me, dicit dominus.

SEP. Et nunc ponite ſuper corda ueſtra à die hac & ſupra: antequàm poneretur lapis ſuper lapidem in templo domini: qui eratis: quando mittebatis in cypſelen, hordei uiginti ſata, & fiebant decem ſata hordei, & ingrediebamini torcular, ut hauriretis quinquaginta amphoras, & fiebant uiginti. Percuſſi uos ſterilitate, & corruptione aëris, & grandine omnia opera manuum ueſtrarū & non reuerſi eſtis ad me, dicit dominus.

E ὅτε συνεβάλετε εἰς κυψέλην εἴκοσι σάτα καὶ ἐγένετο δέκα σάτα
κριθῆς, id eſt cum mitteretis in cypſelen uiginti mo-
dios hordei, & fierent decem modij hordei. Quic-
quid enim ante Chriſtum uidebamur habere uirtu
tum bonorumq; operum, nõ erat frumentum, ſed
hordeum, et ipſum
hordeum, nõ ſecũ-
dum ſpem & uota
Gene.26.c noſtra, qđ de Iſaac
legimus, centenas
fruges dabat: ſed
uix mediam partẽ
laboris noſtri ex
eo inuenire pote-
ramus, & dicebãt
Gala.3.a ad nos: tanta paſſi
eſtis ſine cauſa? ſed
& cum intraremus
ad torcular, & quin
quaginta uini am-
phoras ſupputare
mus; quem nume-
rum completis ſe-
ptẽ hebdomadibus unio diuinitatis includit, & pu
taremus nos habere uinũ, quod lætificat cor homi-
nis, ſubtrahebatur nobis ſanctus numerus tricena-
Luc.3.e rius in quo baptizatur dñs, & Ezechiel uiſionẽ cer
Ezech 1.a nit in prophetiæ ſuæ exordio, & iuxta Hebraicũ ſa
F cerdotes accedebant ad miniſteriũ dei, & relinque-
Gene.32.d bantur uiginti. Quem numerũ amat Eſau: unde &
Iacob ſciens eũ hoc numero delectari; mittit quædã
animalia in munere, uiginti & uiginti. Simulq; &
cerne quod ipſe Iacob licet ſanctus; tamen eo tẽpo-
יִצְחָק re quo nõ erat cum patre ſuo Iſaac, id eſt, riſu; & ma
רִבְקָה tre ſua Rebecca, id eſt, patiẽtia; ſed uicinos habebat
Aſſyrios, & habitabat in Meſopotamia; hinc atque
inde ſe cingẽtibus fluuijs, uiginti annorum ſpacio,
crudeliſſimo & auariſſimo ſeruiuit Labã. Nec mo-
ueat quempiam, ſi dicamus aliquos ante fidẽ Chri-
ſti & extructionẽ templi eius, mediã partem ſe labo
ris ſui poſſe percipere; cum apud incredulos nullus
fructus ſit bonorũ operum; Nõ enim uiginti repo-
nit & inuenit uiginti, ſed ſi uiginti repoſuerit, inue
nit decẽ, id eſt, mediam partem laboris ſui. Iudæi &
ethnici & philoſophi huius ſeculi cæteriq; qui ſapi
entiam iactitant: in præſenti tantũ tẽpore conuerſa
tionis ſuæ & laboris fructum & gloriam capiunt;
omnisq; ſpes eorum & merces futuri ſeculi tollit̃.
Hoc autem ideo fit ne penitus deſperantes cõtem-
nant pœnitentiã; ſed aliquãdo cõuerſi ponant lapi-
dem ſuper lapidem, & ædificent templũ dei. Quod
ſi in incredulitate permanſerint: id ipſum medium
quod uidebantur habere perdent. Sequit̃ eñ: Per-
cuſſi uos uento urente, & aurugine, & grandine o-
mnia opera manuũ ueſtrarũ. Quicquid autem au-
rugine & grandine & uento urente percutit̃ in pul
uerem redigitur & fauillam: nihilq; in eo quod ad
utilitatẽ & ad eſum perueniat inuenitur. Quæ qui-
dem cuncta fecit dominus: quia non eſt inuẽtus in
eis qui reuerteretur ad eũ. Quod ſi reuerſi fuerint G
& ædificauerint templum domini: à die qua ædifi-
care cœperint, habebunt quæ ꝓphetiæ ſermo ſub-
texit. a ¶ Ponite corda ueſtra &c.) Expoſui ait
uobis quæ ſuſtinueritis anteq; inciperetis ædifica-
re templum meũ:
Nũc exponã quæ
uobis uẽtura ſunt
proſpera, quia tem
plum meũ ędifica-
re cœpiſtis. A die
igit̃ uiceſimaquar-
ta noni menſis, in
quo templi funda
menta ſunt iacta:
quanta rerum abũ
dãtia futura ſit cõſi
derate. Nonus eſt
menſis quẽ nos no
uembrem, uel de-
cembrem dicimus
נִיסָן eñ apud He-
bræos menſis eſt
primus; qui appellatur menſis nouorum; eo tẽpo-
pore quo paſcha faciunt, id eſt, incipiẽte ueris exor
dio; qui ſecundum lunæ curſum ſæpe quandã par-
tem menſis martij poſſidet; interdũ incipit in apri-
li. Ergo ſi niſan Aprilem intelligimus: nonus men-
ſis ſecundum ſupputatationem Hebræorum decẽ- H
ber erit. Igitur decimus eſt menſis eo tempore quo
ſemina latitant in terra; nec futura fœcunditas con-
iectari poteſt. Nunquid iam ait ſemen in germine
eſt? Quod melius Hebraice dicitur, in folliculo: ut
thecam frumẽti ſignificet; Nunquid uinea & ficus,
& malogranatum & lignum oliuæ florem ſuũ de-
derunt: ut ex flore intelligatur & fructus. Vtique
nono menſe (ut diximus) decembri, futurarum nul
la ſigna ſunt frugum. Ne igitur dicatis hoc me pru
denti ratione conijcere: & futuram fœcunditatem
de floribus arborum herbisq; ſegetum ſuſpicari; ec
ce nulla ſigna ſunt, & tamẽ ego prędico uobis: quia
cœpiſtis ædificare templum meum, ad benedictio-
nem meam, frugum omnium fœcunditatem. Hoc
ſecundum Hebraicum diximus. Cæterum ſecun-
dum Septuaginta longe alter eſt ſenſus: quem &
ipſum primum debemus iuxta literã exponere: ut
poſtea cœptus tropologiæ ordo tractetur. Ponite
corda ueſtra à die hac; qua templum fundatum eſt,
in futurum, & uidebitis tantas futuras eſſe ſegetes,
& tanta de cunctis agris frumenta portari: ut area
neſciat fruges ſuas: ſiue ut non ſint areæ ſingulo-
rum; ſed præ multitudine iungat̃ area areæ, & area
rum ſeparatio neſciatur in terra. Vinea quoq; & fi-
cus, & malogranatum, & lignum oliuæ quæ prius
ueſtro uitio non afferebant fructus, quia mihi nec
dum cœperatis ædificare templũ: tanta uuarũ & po
morũ abũdantia curuabũtur: ut manifeſta fœcũdi-
tas manifeſtã indicet benedictionẽ. Nonum autem
menſem, non in bonam partem accipi, & quartus
Regnorũ

a HEB. Põnite corda ue-
ſtra ex die iſta & in futu-
rũ: à die uiceſima & quar-
ta noni menſis, à die qua
fundamenta iacta ſunt tẽ-
pli domini, ponite ſuper
cor ueſtrum. Nũquid iam
ſemen in germine eſt, &
adhuc ficus & uinea & ma
logranatum, & lignum
oliuæ non floruit? ex die
iſta benedicam.

SEP. Ponite corda ueſtra
à die iſta & in futurum: à
quarta & uiceſima noni
menſis, & à die in qua fun
damẽta iacta ſunt templi
domini, ponite in cordi-
bus ueſtris; Si ultra cogno
ſcetur ſuper terram area,
& ſi adhuc uinea & ficus
& malogranatũ, & ligna
oliuæ quæ non ferant fru-
ctũ? à die hac benedicã.

Et factũ

A Regnorũ liber & Hieremiæ narrat hiſtoria; in quo
4.Reg.25.a obſeſſa dicitur eſſe Hieruſalem. Tamen quoniam
Hiere.39.a in fine noni menſis templi fundamenta iaciuntur:
& 32.b hoc intelligere poſſumus; quod non incipiatur ex-
trui templum dñi, niſi mala opera finiantur. Vnde
& in uiceſimaquarta die
menſis eiuſdem, funda-
mẽtum templi ponitur,
in quo numero duplex
δωδεκάς & tres ὀγδοάδες,
quatuorq; ἑξάδες ſunt, de
quo iam ſupra plenius di
ſputatum eſt. Quicunq;
ergo dei cultui ſe dedica-
uerit, & contẽpſerit ῥᾳθύ-
μους, id eſt, negligentẽ pa-
tronũ; Qui in Eſdræ uo-
lumine iuxta Septuagin
ta interpretes templũ dei
ædificari uetat: iſte ne-
ſcit mẽſuram frugum &
mercedis ſuæ. Vel certe
propter hoc quod dici-
tur: ſi adhuc cognoſcet̃
ſuper terram area; qui ſeminauerit in ſpiritu, & de
ſpiritu meſſuerit uitam æternam: nequaquàm ſibi
theſaurizabit in terra; ſed omnia opera eius & mer
cedes operũ in cœleſtibus colligentur. Vinea quo-
que, id eſt, ſermo dei, cuius in unoquoq; pater agri-
B cola eſt: & ficus ſpirituſſancti dona dulciſſima: &
malogranatum, eccleſiaſtica dogmata & ſciẽtia ſcri-
pturarum; quæ ſponſæ genis in Canticocanticorũ
comparatur: & ligna oliuæ dabunt refectionem &
illuminationem cordis ei qui cœperit ædificare tẽ-
plum dei. Quod autem uinea & ficus & oliua (pau-
liſper de malogranato differo) referantur ad perſo-
nam ſaluatoris, & dei patris & ſpirituſſancti: in Iu-
dicum libro plenius legitur; ubi uadunt infructuo-
ſa ligna, ut conſtituant regem ſuper ſe; dicuntq; per
ordinem uineæ & ficui & oliuæ, ut regnent ſuper
ea, & tam uinea quàm ficus & oliua renuunt tale
imperium; nec dignantur ſuper infructuoſa ligna
regnare: Tunc illa ueniunt ad dignum ſterilitatis
ſuæ regem, id eſt, ad ramnum ſpinoſum fruticem,
& arbuſculam ſentibus unciniſq; contextam: quæ
teneat quicquid attigerit, & retentum uulneret, &
uulneratorum ſanguine delectetur: inſuper & ignẽ
emittat à ſe, & regnata ligna conſumat. Referimus
autem ramnum ad diabolum, & ſecundum uirgul-
ti naturam illius naturam interpretabimur. Porrò
uinea & ficus & oliua ibi erunt, ubi malogranatum
fuerit: quæ arbor propter granorum nimiam mul-
titudinem, & intertextis membranulis quandam
geotricam compoſitionem, & diuerſas quidem mã
ſiunculas, ſed tamen omnes una cortice compre-
henſas, ſemper in ſcripturis ſuper eccleſiæ perſona
ponitur. a ¶ Et factum eſt &c. & terram.) In
Septuaginta addita ſunt, mare & aridam, & minus
habet: Conteram fortitudinem regni gentiũ: quod
plenius ex ipſorum lectione noſcitur. Notandum C
autem quod in eadẽ die, hoc eſt, in uiceſima & quar
ta noni menſis, tacito menſis numero, quia de Chri
ſti prophetabatur aduentu & de regno eius: ſecun-
do ad Aggeum ſermo fit domini noſtri: non in ma
nu eius ut prius: neq; ad
Aggeum prophetam, ut
in uiſione quarta: ſed tan
tum ad Aggeum, id eſt,
ad domini feſta celebran
tem: quia nequaquã uen
turum, ſed uenientẽ nun
ciaret & cerneret. Et quo
modo Abraham uidit di Ioan.8.g
em Chriſti & lætatus eſt: Ioan.1.d
Et Ioannes agnum dei di
gito demonſtrauit: ſic &
ille uidens regnum filij
dei, haberet in ſe uniuer-
ſas ſolennitates. In hoc lo
co apud pleroſq; diuerſa
ſentẽtia eſt: Alij enim ſu-
ſpicantur de primo eius
aduentu dici; alij de ſecũ-
do, quãdo in ſua maieſtate futurus eſt. Nos utrũq;
ſuſcipimus: quia & tunc regnauit cũ uenit, & poſt-
ea regnaturus eſt. Attamen ſi de fine mundi uo-
luerimus accipere, illud dicimus quod Apoſtolus
ad Corinthios loquitur; Deſtruendum omnẽ prin 1.Cor.15.b
cipatum & omnem poteſtatem & uirtutem: ut ſit D
deus omnia in omnibus. Et quia myſticũ eſt quod
dicitur, & ad finem rerum pertinet; idcirco iubetur
propheta ſolum Zorobabel loqui: quem in typo
Chriſti propter aſſumptionem corporis ex ſemine
Dauid proceſſiſſe monſtrauimus. Huic ergo dicun
tur quæ in fine uentura ſint, quod tranſeat figura
huius mundi, & fiat cœlum nouum & terra noua,
& cõmoueat dominus cœlum & terrã, & deſtruat
omnem principatum & poteſtatem & uirtutem, &
diſſipet ſedes regum: ſiue ut habetur in Hebræo, re
gnorum; & interficiat omnem fortitudinem con-
trariam: ut ipſis quoque qui ante regnauerant, &
gentes ſub ſua tenuerant ditione, proſit regni eo-
rum deſtructio: & omni præliandi ſtudio diſſipa-
to, ſequatur pax; hoc eſt enim quod ait: Et ſubuer-
tam quadrigam ſiue quadrigas, & aſcenſores ea-
rum, & deſcendent equi & aſcenſores eorum. Et ut
ſciatis in ſubuerſione quadrigarum & corruentiũ
equitũ, hoc quod diximus ſignificari: Videte quo-
modo de Chriſto dicatur in Zacharia, quod ue- Zach.9.b
niat manſuetus rex, & aſcendens ſuper iugalem &
pullum aſinæ nouellum, & diſperdat quadrigas ex
Ephraim, & equum de Hieruſalem, ut fiat unus
grex & unus paſtor, & utrunq; agmen tam de gẽti
bus, quàm de Iudęis, ſub pacifico paſtore teneatur.
Vt autẽ hæc quæ peruerſa ſunt deſtruantur, unuſ-
quiſq; in gladio; quem ego puto ſermonem eſſe do
ctrinæ acutiſſimum, & peruerſa quæq; reſecantem:
conſurget aduerſus fratrem ſuum, amputãs omne
contrariũ

a Et factũ eſt uerbum domini ſecundo ad
Aggeum in uiceſimaquarta die menſis, di-
cens: Loquere ad Zorobabel ducem Iuda
dicens: Ego mouebo cœlum pariter & ter-
ram, & ſubuertam ſolium regnorum, & con
teram fortitudinem regni gentium, & ſub-
uertam quadrigam & aſcenſorem eius, & de
ſcendent equi & aſcenſores eorum, uir in gla
dio fratris ſui. In die illa: dicit dominus exer-
cituum: aſſumam te Zorobabel fili Sala-
thiel, ſerue meus, dicit dominus, & ponam
te quaſi ſignaculum: quia te elegi, dicit do-
minus exercituum.

E contrarium. Sed horum uniuerſorum finis eſt optimus. Poſt deſtructionem enim ſoliorum, & fortitudines regnantium, & quadrigarum & equorum & equitũ: in die illa, dicit dominus omnipotens: Aſſumam te Zorobabel filium Salathiel ſeruum meum. Seruus autem dicitur propter corpus humanum: quia tunc & ipſe filius ſubijcitur ei qui ſubiecit ſibi omnia, & in ſubiectis omnibus uidebitur & ipſe ſubiectus. Sed cum hoc fuerit impletum, ponet illum deus quaſi ſignaculũ in manu ſua. Hunc eñ ſignauit deus pater: & hic eſt imago dei inuiſibilis,

G & forma ſubſtantiæ eius, ut quicunq; crediderit in deum, hoc quaſi anulo conſignetur. Obſecro te lector ut ignoſcas celeri ſermone dictanti: nec requiras eloquij uenuſtatem quam multo tempore Hebrææ linguæ ſtudio perdidi: quãquàm me Alecto ſemper infantem ac mutũ fuiſſe autumet. Cui ego dicam: Dominus dabit uerbum euangelizanti uirtutem multam.

Commentarij Hieronymi in Aggeum prophetam finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN PRIMVM COMmentariorum Zachariæ ad Exuperium Tholoſanum epiſcopũ prologus.

VLtimo iam autumni tempore frater noſter, filius tuus, Siſinnius monachus, tuæ mihi dignationis epiſtolam reddidit: qua lecta, gauiſus ſum eſſe te ſoſpitem, & memorem mei: omniumq; fratrum qui in ſanctis locis domino ſeruiũt: in quorum refrigerijs facis tibi amicos de iniquo Mammona, & præparas æterna ta-
Pſal. 83. a bernacula, ut poſſis cum Dauid dicere: Quàm dilecta tabernacula tua domine uirtutum: concupiſcit & deficit anima mea in atria domini. Si enim paſſer inuenit ſibi domum, & turtur nidum, ubi ponat pullos ſuos: cur tu qui pontifex domini es: & calcas in fine mũdi torcularia, ut ſitientibus populis ſanguinis Chriſti uinum tribuas, non libere proclamabis ac dices: Cor meum & caro mea exultauit in deum uiuum: beati qui habitant in domo tua? Audio
F te in ualle lachrymarum, in loco quem deus poſuit ad certamen, ut uincẽtibus coronam daret: H
aſcenſiones in tuo corde diſponere, & ire de uirtute in uirtutem: & imitari domini paupertatẽ, ut cum illo diues fias, & in te reclinet caput, & per ſingulos dies ſuſcipiatur, uiſitetur, alatur, ueſtiatur, & præcipue in ſanctarum ſcripturarum lectione feruere. Cumq; tibi cuperem ingenioli mei aliquod offerre munuſculum, & cœpta in duodecim prophetas explanatio perueniret ad calcem, ſuſceptum opus deſerere nolui: ſed quod & abſq; te dictaturus eram, tuo potiſſimũ nomini conſecraui, & gaudeo quod obſcuriſſimus liber Zachariæ prophetæ, & inter duodecim longiſſimus: eo tempore diſſerendus eſt: quo ob feſtinationem eius qui reuerſurus eſt, nullã moram patitur interpretatio: ſed uelim nolim ſaltẽ lucratiuis per noctem horis atq; furtiuis dictare compellor, quod tibi dirigam. Scripſit in hunc prophetam Origenes duo uolumina uſq; ad tertiam partem libri à principio. Hippolytus quoq; ædidit commentarios: & Didymus quinq; explanationum libros me rogante dictauit: quos cum alijs tribus in Oſee & Michea προσεφώνησεν, ſed tota eorum ἐξήγησις allegorica fuit, & hiſtoriæ uix pauca tetigerunt. Itaq; imitari cupiens illũ
Canti. 7. d patremfamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & uetera: & ſponſam de canticocanticorum, quæ dicit: Noua cum ueteribus fratruelis meus ſeruaui tibi: hiſtoriæ Hebræorum Tropologiã
1. Cor. 3. b noſtrorum miſcui, ut ædificarem ſuper petram & non ſuper arenam, ac ſtabile iacerem fundamentum, quod Paulus architectus poſuiſſe ſe ſcribit. Tuæ beniuolentiæ erit, non eruditionẽ noſtram, quæ uel nulla uel parua eſt: ſed pronam in te ſuſcipere uoluntatem: ut nos ad cætera prouoces, & in longo ſcripturarum campo currere cohorteris. Si qui autem ſunt quibus interpretationem & horum & aliorum uoluminum ante promiſi, ignoſcant incredibili in te amori meo:
1. Cor. 13. b & quicquid tibi ſcripſi, ſibi ſcriptum arbitrentur: Charitas enim benigna eſt: charitas non æmulatur: non quærit quæ ſua ſunt. Sed iam tempus eſt, ut Zachariæ uerba ponentes, ſpirituiſancto interpretationis uela pandamus.

Commen

A ## COMMENTARIORVM HIERONYMI in Zachariam prophetam liber primus.

a IN menſe octauo, in anno ſecũdo Darij regis, factum eſt uerbum domini ad Zachariam filium Barachiæ, filium Addo prophetam
b dicẽs: Iratus eſt dominus ſuper patres ueſtros iracũdia, & dices ad eos: Hæc dicit dominus exercituũ: Conuertimini ad me, ait dominus exercituũ: & cõuertar ad uos, dicit dominus exercituum: ne ſitis ſicut patres ueſtri ad quos clamabant prophetæ priores, dicentes: Hæc

IN octauo mẽſe anni ſecũdi ſub Dario, factum eſt uerbum domini ad Zachariam Barachiæ filiũ Addo prophetam, dicens: Iratus eſt dominus ſuper patres ueſtros ira magna, & dices ad eos: Hæc dicit dominus omnipotens: Conuertimini ad me dicit dominus uirtutum: & cõuertar ad uos, dicit dominus uirtutum, & nolite fieri ſicut patres ueſtri: quos arguerũt prophetæ qui prius fuerant dicentes. Hæc

IN menſe octauo, in anno ſecundo &c.) Secũdo anno Darij filij Hyſtaſpis ſeptuageſimum deſolationis tẽpli annum, qui ab Hiere-
Hiere. 25. c & 29. c mia prædictus eſt fuiſſe cõpletus, ipſe Zacharias teſtis eſt, dicẽs: Dñe exercituum, uſq; quo nõ miſereberis hieruſalẽ, & urbiũ Iuda quibus iratus es? Ecce iſte ſeptuageſimus ãnus eſt: nulli q; dubium quin Cyrus rex Perſarũ, qui Chaldæorũ deſtruxit imperiũ, primo anno regni ſui, quinquaginta circiter milia hominum captiuorum de Babylone remiſerit in Iudæã: qui uaſa quoq; quæ Nabuchodonoſor abſtulerat reddidit, &
B templum ædificari iuſſit in Hieruſalẽ: Principeſq; populus qui reuerſus eſt, cõſtituit Zorobabel filiũ Salathiel, & Ieſum filium Ioſedech ſacerdotẽ magnũ. Interfecto igitur apud Maſſagetas Cyro: q̃ triginta annis regnauit in Perſis à Tomyri regina Maſſagetarũ, Cambyſes filius eius ſucceſſit in regnũ: q̃ expletis octo annis, duos magos fratres habuit ſucceſſores: quibus occiſis à populo, Darius filius Hyſtaſpis, ex ſentẽtia ſeptem familiarũ rex Perſarũ cõſtitutus eſt. Cuius regni anno ſecundo factus eſt ſermo dñi ad Aggeum prophetã, & ad Zachariã filiũ Barachiæ filiũ Addo. Super Aggeo iã diximus: de Zachariæ titulo pauca dicẽda ſunt. Qui cũ ſit filius Barachiæ: quæritur quare dicat̃ filius Addo: Nec ambigit̃ iuxta Parali-
1. Paral. 12. d pomenon librũ, quin ipſe ſit Addo, q̃ miſſus eſt ad
3. Reg. 13. a Hieroboam filiũ Nabath, ſub quo altare diruptum eſt, & manus regis aruit, rurſumq; ad preces illius reſtituta eſt. Igit̃ à primo anno Cyri regis, uſq; ad ſecundũ annũ Darij filij Hyſtaſpis, ſupputant̃ anni quadraginta: in quibus tantũ altare fuerat extructũ, & iacta templi fundamenta, uicinis in circumitu nationibus opus prohibẽtibus: & Cambyſe rege Perſarum, qui ſuper hac re ad principes Syriæ κοίλης, & Phœnicis, ac Samariæ literas miſerat: Super quo plenius Eſdras ſcribit hiſtoriã. Sed Aggeus in menſe ſexto in die prima eiuſdẽ menſis prophetare exorſus eſt, Zacharias uero in eodẽ quidẽ anno, ſed non in eodẽ mẽſe: Nam poſt duos mẽſes octauo anni mẽſe fudit uaticinium. Vnde recte iuxta ordinẽ duodecim prophetarũ, ille decimus, & hic undecimus C
ponitur. Magnæq; cõfidentiæ eſt, imò ſpei fideiq; in dñm: ut quod tanto tempore prætermiſſum eſt, uel rege prohibente, uel gentibus, ad commonitionẽ duorũ hominũ facere incipiant. Hæc iuxta hiſtoriã ſolito more præmiſimus: Nunc ſecundum ἀναγωγὴν, breuiter differẽdũ eſt. Octauus apud Hebræos mẽſis q̃ apud illos מרחשון apud Aegyptios athyr: apud nos nouember dicit̃, hyemis exordiũ eſt: in quo æſtatis calore cõſumpto, omnis terra uirore nudatur, & mortalium corpora cõtrahuntur: nec eſt ulla ex lege ſolẽnitas. Scri- Exod. 34. d
ptũ eſt enim quod ter per annũ apparere debeat omne generis maſculini coram dño deo noſtro. Prima feſtiuitas eſt Azymorũ D
Phaſe quod apud nos Græco Latinoq; ſermone paſcha dicitur. Secunda pentecoſtes poſt ſeptẽ hebdomadas, in qua panes propoſitionis de nouis primũ frugibus offeruntur. Tertia in mẽſe ſeptimo, tubarũ, propiciationis & tabernaculorum, id eſt, σκηνοπηγίας, cuius extrema dies egreſſiõis appellat̃ & terminus. Ergo in captiuitate populus conſtitutus & adhuc ſub rege Perſarum: nec dum ædificato templo, nec dum mœnibus muriſq; urbis extructis: non uidet prophetiam tempore læticiæ, ſed poſt læticiã. Et tamen quia habebant memoriam domini, & propter memoriam, benedictionem: & ob benedictionem, teſtimonium: Idcirco ad eum Zacharias filius Barachiæ, filius Addo mittitur. Zacharias interpretat̃ זכריה
μνήμη κυρίου, id eſt memoria dñi: Barachia, benedictio ברכיה
domini: Addo, teſtimonium eius. Videamus ergo, עדוא
ſermo dñi qui erat in principio apud deum patrẽ, quid in Zacharia propheta ſit locutus ad populũ.
b ¶ Iratus eſt dñs &c.) Ira dñi non perturbationẽ eius ſignificat qui nõ iraſcitur: ſed eorũ merita atq; peccata, in quos dei ira deſæuit: alioquin dñs nunq; iratus ulciſcit̃, ſed ad hoc corripit ut emẽdet. Vnde & propheta precatur in pſalmis: Dñe ne in furore Pſal. 6.
tuo arguas me: neque in ira tua corripias me. Et in alio loco legimus: Corripe nos domine: uerũtamen Hiere. 10. d
non in furore tuo, ſed in miſericordia. Iratus eſt ergo dominus ſuper patres eorum qui nunc corripiuntur, nõ iuxta Lxx. interpretes ira magna, ſed ira ſimpliciter. Si enim ira magna eſſet iratus, nunquã per

Daniele

E Danielem & Ezechiel captiuos ad pœnitentiã prouocaſſet. Cumq́ in illos iratus ſit, ad uos loquitur dominus exercituum: pro quo in Hebraico poſitũ eſt יהוה צְבָאוֹת, quod interdum Lxx. omnipotentem, interdum uirtutum, trãſtulerunt. Et loquitur: Conuertimini ad me, & cõuertar ad uos, iuxta illud qd' legimus: accedite ad dominum, & accedet ad uos. Quibus hoc contrariũ eſt: receſſiſtis à me, & ego receſſi à uobis. Præcipit autẽ eis, ut reuertantur ad dominum qui de Babylonia ſunt reuerſi, ut & dominus reuertatur ad eos: ne incipiãt ſuſtinere filij, quod quondam ſuſtinuerũt patres, ad quos ſimiliter prophetæ illius tẽporis ſunt locuti. Notandum qd' in paucis uerF ſiculis breuibusq́ ſentẽtijs ſemper in Aggeo & Zacharia addaẽ: dicit dominus exercituũ: ut ſciãt dominum eſſe q præcipit aduerſus regis imperium & hoſtes circumfrementes, & hac ad ædificationem templi fiducia concitentur.

a HEB. Hæc dicit dominus exercituum: Conuertimini de uijs ueſtris malis & cogitationibus ueſtris peſſimis: & non audierũt neq́ attẽderunt ad me, dicit b dñs. Patres ueſtri ubi ſunt & prophetæ? nunquid in ſempiternũ uiuũt? Verũtamen uerba mea & legitima mea quæ mandaui ſeruis meis prophetis: nunquid non comprehenderunt patres ueſtros? & cõuerſi ſunt, & dixerunt: Sicut cogitauit dominus exercituum facere nobis ſecundum uias noſtras, & ſecundum adinuentiones noſtras, ita fecit nobis. In c die uicẽſimaquarta undecimi menſis Sabat: in anno ſecundo Darij: factum eſt uerbũ domini ad Zachariam filium Barachiæ, filium Addo prophetam dicens. Vidi

SEP. Hæc dicit dñs omnipotẽs: Cõuertimini à uijs ueſtris peſſimis, & ab adinuentionibus ueſtris malis: & nõ attenderunt ut audirent me, dicit dñs. Patres ueſtri ubi ſunt & prophetæ? nunquid in ſempiternũ uiuẽt? Verũtamen ſermones meos & legitima mea ſuſcipite, quę ego pręcipio in ſpiritu meo ſeruis meis prophetis, qui comprehenderunt patres ueſtros, & reſponderunt atque dixerũt: Sicut præparatus eſt dñs omnipotens ut faceret nobis ſecũdum uias noſtras, & ſecundum adinuentiones noſtras: ſic fecit nobis. Quarta & uiceſima, undecimo mẽſe qui eſt menſis Sabat: in ſecundo anno ſub Dario: factus eſt ſermo dñi ad Zachariam Barachiæ filiũ Addo prophetam dicens: Vidi

a ¶Hæc dicit dominus exercituum &c.) Ex ſuperioribus pendet ſententia, & quæ ſequuntur prioribus coaptanda ſunt. Non enim Zacharias ad populum loquitur: ſed oſtendit quid priores prophetæ ad patres eorũ locuti ſunt: ad quos clamauerũt, dicentes: Hæc dicit dominus exercituum: Conuertimini de uijs ueſtris malis & cogitatiõibus ueſtris peſſimis. Hoc clamabat Eſaias: hoc Oſee, Iohel, Amos, & Hieremias, ut uias malas dereſererẽt, & cogitationes peſſimas derelinquerent, quibus & opere & mẽte peccabãt: & nihilominus per prophetas dñm cõmonentem nõ audierunt, neq́ attenderũt: nequaq́ prophetas qui eis loquebanẽ, ſed me dicit dñs: In illis enim ego eram qui loquebar & cõtẽnebar. Vnde & dominus in euangelio: Qui uos, inquit, recipit me recipit. Matth. 10.d b ¶Patres ueſtri ubi ſunt &c.) Vbi ſunt, inquit, patres ueſtri qui non audierunt neq́ attenderunt me? ubi prophetæ ueſtri? ἀπὸ κοινοῦ enim audiẽdum eſt: Patres ueſtri ubi ſunt, G & prophetæ ueſtri ubi ſunt, id eſt, pſeudoprophetæ: nunquàm enim de ſanctis prophetis diceret: nũquid in ſempiternum uiuent? Et his ergo qui peccauerunt & noluerunt ad me conuerti, & his qui peccantes falſis pollicitationibus deceperunt morte ſubtractis: uerba mea quæ per ꝓphetas meos locutus ſum, permanent in æternum: quæ comprehẽderũt patres ueſtros, & oſtenderunt uera eſſe quæ dixi. Qui pr̃es ueſtri rerũ exitu prophetarũ meorũ in ſe uaticinia cõprobãtes, cõuerſi ſunt ad pœnitentiam atq́ dixerunt: Sicut prædixit dominus exercituum ut faceret nobis, ſecundum opera noſtra atque peccata reddidit nobis. Legamus Danielem ex H perſona ſua & populi, domino confitẽtem quod eum audire noluerint, & iuſte ſibi acciderint quæcũq́ perpeſſi ſunt. c ¶In die uiceſimaquarta undecimi mẽſis Sabat: in anno ſecũdo Darij: factũ eſt uerbum domini ad Zachariam filium Barachiæ, filium Addo &c.) Quidam pro undecimo menſe ponunt duodecimum: & uiceſimumquartum diem eiuſdem menſis arithmeticis rationibus interpretãtes, quadrangulum firmum & ſtabilem numerũ ſuſpicantur: uolentes certa eſſe & ſtabilia quæ ſcribũtur: nos autem dicamus, quod in eodem anno Darij regis ſecundo, tertio menſe poſt primam uiſionem, id eſt, undecimo poſt octauum, qui apud Hebræos appellatur שְׁבָט, rurſum ad Zachariam factus ſit ſermo domini. Secundum numerum eſſe immundum: & ad coniunctionem carnis & rerum ſeculi ac materiæ pertinentem, ſæpe docuimus. Mẽſis autem undecimus qui appellatur שְׁבָט, & lingua noſtra in uirgam uertitur, auſteritatẽ & correptionem ſonat, iuxta illud Apoſtoli: Quid uultis? 1. Cor. in uirga ueniã ad uos? Et pſalmiſtæ dicentis: Virga Pſal. tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt: Et eſt in acerrimo

A acerrimo tempore hyemis: qui ab Aegyptijs Mechir, à Macedonibus περίτιος, à Romanis februarius appellatur. Viceſima quoq́ quarta mẽſis dies, illuſtrem noctis umbram ſignificat: deficiente luna in tenebras, & cæco ac perpetuo noctis horrore creſcente. Vnde congrue qui adhuc in captiuitate erãt: & maiore ſui parte in Medis atq́ Chaldæis & Aſſyrijs exulabãt: in ſecundo anno & undecimi mẽſis grauiſſimo frigore: & in uiceſimaquarta die eiuſdẽ menſis, cernunt Iudaico populo quæ ſequũtur. a ¶Vidi per noctem &c.) Primũ diſſeramus hiſtoriam: Vidi, inquit, per noctem: nõ in die ſicut Moyſes: qui deũ facie uidebat ad faciem. Et B Eſaias qui loquebatur: Vidi dñm ſup thronũ excelſum & eleuatũ: anteq́ Eſa. 6.a populus ducereẽ in captiuitatẽ: anteq́ Hieruſalẽ deſtruereẽ & tẽplũ: ſed adhuc in ſeruitutis malis populo conſtituto: ea quæ pro eis uidet, cernit in tenebris. Et

a HEB. Vidi pr̃ noctem: & ecce uir aſcẽdẽs ſuper equũ rufum: & ipſe ſtabat inter myrteta quæ erant in profundo: & poſt eum equi rufi, uarij, & albi, & dixi: Quid ſunt iſti dñe mi? Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Ego oſtendã tibi quid ſint hæc. Et reſpõdit uir qui ſtabat inter myrteta, & dixit: Iſti ſunt quos miſit dñs ut perambularẽt terrã. Et reſponderunt angelo dñi qui ſtabat inter myrteta, & dixerunt: Perambulauimus terrã: & ecce omnis terra habitatur & quieſcit. Et reſpõdit angelus dñi, & dixit: Domine exercituum uſquequo tu non miſereberis Hieruſalem, & urbium Iuda quibus iratus es? Iſte ſeptuageſimus annus eſt. Et reſpondit dñs angelo qui loquebatur

SEP. Vidi in nocte: & ecce uir aſcendẽs ſuper equum rufum: & ipſe ſtabat inter duos mõtes umbroſos: & poſt eum equi rufi, & uarij, & albi, & dixi: Quid ſunt iſti dñe? Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Ego oſtendã tibi quid ſint hæc. Et reſpõdit uir qui ſtabat inter mõtes & dixit ad me: Iſti ſunt quos miſit dñs ut circuirẽt terrã. Et reſpõderunt angelo domini qui ſtabat inter mõtes atq́ dixerunt: Circuiuimus omnem terrã: & ecce omnis terra habitatur & quieſcit. Et reſpõdit angelus domini & dixit: Domine omnipotẽs uſq́quo non miſereberis Hieruſalem, & urbium Iuda quibus iratus es? Iſte eſt ſeptuageſimus annus. Et reſpondit dñs angelo qui loquebatur

ecce uir aſcẽdẽs ſuper equum rufum: Hũc Hebræi Michaëlem angelũ putãt, qui ultor iniquitatum & peccatorũ ſit Iſraël. Et quod ſteterit inter myrteta quæ erãt in profundo. Myrtos intelligi uolũt prophetas & ſanctos: qui in medio captiui populi uerſabãtur, & erãt in profundo. Virum aũt, id eſt Michaëlem, equi rufi & uarij & albi ſequebãtur, ordine ut exiſtimãt cõmutato: ut albi Medos Perſasq́ ſignificẽt: quia ſub ipſis dimiſſa captiuitas & tẽplũ inſtauratũ eſt. Varij, Macedonas, quorum nõnulli amici, alij perſecutores fuerunt. Pleniſſime ſuper Dan. 8. hoc Danielis ultima uiſio loquitur. Rufi uero regnum Romanorum cruentum & ſanguinarium, quod populum interfecerit templumq́ ſubuerterit. Alij uero ordinem qui ſcriptus eſt conſeruantes, uirum qui aſcenderit ſuper equum rufum: & equos rufos & uarios & albos, quatuor regna interpretãtur. Primum & ſecundũ ſanguinariũ, Aſſyrios & Chaldæos: quorum primi decem tribus ſub Salmanaſar duxere captiuas. Secundi Iudã & Ben- C iamin incenſa Hieruſalẽ ciuitate tẽploq́ ſubuerſo. Tertios & quartos uarios & albos, Medos ſignificari putãt & Perſas: quorũ alij clemẽtes fuerunt: ut Cyrus & Darius filius Hyſtaſpis: & Aſſuerus, quẽ Græci Artaxerxẽ uocãt: ſub quo Heſter impletur hiſtoria: alij crudeles, ut Cãbyſes & cæteri. Vidẽte ergo propheta uirum aſcendẽtem ſuper equũ rufum, & poſt eum equos rufos, uarios, & albos: & ignorãte quod uiderat, uiſioniſq́ ſuæ cupiente ſcire rationẽ, atq́ dicente: Quid ſunt iſti dñe mi? Angelus qui loquebatur in eo promittit ſe eſſe dicturũ: & illo reticẽte, uir qui ſtabat inter myrteta commemorat. Iſta ſunt D regna q̃bus præcepit dñs, ut perambularẽt terram: & ſuæ eam ſubijcerẽt poteſtati. Denique angeli qui regnis & natiõibus præſidebant: non ad alium ueniunt, ſed ad ipſum uirum & angelũ dñi, qui ſtabat inter myrteta & dicũt: Perambulauimus terrã: & ecce omnis terra habitaẽ & quieſcit. Et eſt ſenſus: Omnia ſub nobis regna tuta ſunt & pacata: nec aliqua præmũtur anguſtia. Ex qua reſpõſione angelus qui interpellabat pro Iſraël occaſionẽ accipit pro populo deprecãdi, & dicit ad dñm: Cum omnis orbis quietus ſit & pacatus: quare dñe non misereris Hieruſalem & urbium Iuda: maxime cum ſecũdum promiſſa tua captiuitatis tẽpus expletũ ſit? Reſpõditq́ dñs angelo qui loquebaẽ in propheta uerba bona, uerba cõſolatoria: Bona de futurorũ promiſſione, cõſolatoria de præſentiũ neceſſitate. Hæc iuxta literã, ne uideremur cęlare noſtros quæ à peregrinæ linguæ magiſtris didicimus. Cæterũ eccleſiarũ magiſtri, noctem in qua cerniẽ uiſio, obſcuritatẽ myſticæ uiſionis intelligũt. Poſuit enim deus tenebras latibulũ ſuum. Et iuxta Lxx. interpretes de eo diciẽ: Abyſſus ſicut ueſtimentum amictus eius. Pſal. 17.b Vir autẽ qui aſcendebat ſuper equum rufum, dñs atque ſaluator

E eſt, qui in diſpẽſationẽ noſtræ carnis aſſumẽs audit Eſa.63.a in Eſaia: Quare rubra ſunt ueſtimẽta tua? Hic qui nũc captiuo populo rufus oſtẽditur: in Apocalypſi po.3.et.6.a Ioãnis in cãdidis ueſtibus, & in cãdido equo ſedere deſcribitur. Qđ autẽ ſtare dicitur inter duos mõtes umbroſos: licet in Hebræo nõ habeatur, duos: nouũ & uetus ſentiunt inſtrumẽtũ: quod dẽſiſſimis folijs & nemore & umbroſis ſyluis dicitũ eſſe copertũ: q̃a multis obſcuritatibus inuolutũ eſt. Myrteta autẽ quæ erãt in ꝓfundo, inter quæ ſtare deſcribitũ, angelicas intelligunt poteſtates: quæ ei etiã in carne poſito miniſtrarunt. Vel certe mõtes (ut tollamus qđ ſcriptũ nõ eſt, duos) abſolute & abſq; numero, plurimos ſan- F ctos ſentire poſſumus: & apoſtolos atq; apoſtolicos uiros: qui totum orbẽ rufi & uarij & albi peragraſſe memorãtur. Quorũ alij martyrio coronati ſunt, & appellãtur rufi. Alij operibus & doctrina & uarietate ſignorũ, uarij nũcupãtur. Alij uirginitatis integrorũq; dogmatũ & puri cordis quod cernit deũ, præmia ſuſceperunt. Deniq; interrogat propheta eundẽ uirũ & angelũ qui ſtabat inter myrteta, & dicit: Quid ſunt iſti dñe mi? Et angelus qui loquebatũ in eo, ſenſus uidelicet prophetalis, promittit ſe oſtẽſurum eſſe quod cernitur. Cumq; promiſerit, non ipſe reſpondit, ſed alter qui ſtabat inter myrteta & dicit: Iſti ſunt quos miſit dñs ut perambularẽt terram. A dño enim miſſi ſunt apoſtoli, ut totũ orbẽ euãgelica prædicatione cõplerẽt: qui poſtq; expleuerũt opus, reuerſi ſunt ad magni cõſilij angelum qui ſtabat inter eos: qui cum Apoſtolo loquebanũ: 2.Cor.2.d Chriſti bonus odor ſumus in his qui ſalui fiunt & in his qui pereũt, & inter utriuſq; uocationis populos: Et dixerũt ad eum: Perambulauimus terrã, impleuimus opus quod nobis iniunctum eſt: & ecce omnis terra habitatur & quieſcit: quæ ante deſerta erat à deo, nũc habitatio eius eſt: quieſcit à bellis: à uitiorũ prælijs atq; peccatis: quia hęreditatẽ dñi ſu- Ioan.14.d ſcepit reuertẽtis ad patrẽ atq; dicẽtis: Pacẽ meã do uobis: pacẽ meã relinquo uobis. Quod autẽ plena miſericordia poſtulatur: ut inſtãte anno ſeptuageſimo miſereatur deus Hieruſalẽ & urbium Iuda: ad illam intelligentiam referunt: Quod quandiu uera pax ueniat, & ſabbatiſmus & ſeptem decadarũ numerus, id eſt annus ſeptuageſimus impleatur: nec G Hieruſalẽ plenã recipiat libertatẽ, quæ interpretatur uiſio pacis, & eſt eccleſia: nec urbes Iuda, animæ dñm cõfitentes. Deniq; dominus repromitttit uerba bona & uerba conſolatoria: quod 1.Cor.13.c nunc ex parte cernimus, & ex parte prophetamus. Cũ autẽ uenerit quod perfectum eſt, deſtruantur quæ ex parte ſunt: & liberati de Babylone huius ſeculi clamemus: In cõuertendo Pſal.125.a dñs captiuitatem Sion: facti ſumus ſicut cõſolati.

a ¶Et dixit ad me angelus qui &c.) Adhuc uerba bona & uerba cõſolatoria hæc ſunt, quę nũc ꝓpheta clamare præcipitũ: quod zelatus ſit dñs Hieruſalẽ & Sion zelo H magno. Qui autẽ zelatur, amare ſe eam quam zelatur oſtẽdit: nequaq; dicẽs per Hieremiã: Sicut deſpicit mulier uirum ſuũ, ita deſpexit Hiere.3.a me domus Iſraël. Cui per Ezechiel dñs loquebatũ: Iraſcens iam nõ iraſcar tibi, & zelus meus receſſit à Ezech.16.g te. Qui ergo zelatus eſt Hieruſalẽ & Sion (una eſt autẽ & eadẽ ciuitas): nũc iraſcitur ſuper gẽtes opulẽtas: quas ſupra equos rufos & albos & uarios nominauit: quod ipſe tradiderit eos ad corripiẽdũ, illæ uero ſæuierint in traditos: hic ut filiũ à pædagogo uoluerit emẽdari: illæ ut hoſtẽ interficere & punire conatæ ſint. Cui ſimile eſt illud in Eſaia: Ego de- Eſa.47.b di eos in manus tuas: tu aũt nõ feciſti eis miſericordiã: Senis aggrauaſti iugum, & dixiſti: ero in ſempiternũ dña. Zelus aũt ἀνθρωποπάθως ſic accipitũ ut ira. Ex quo loco cõuincũtur hæretici qui ueteri detrahũt teſtamẽto: quod iraſcẽs deus nõ perdere cupiat eos in quos iraſcitũ, ſed emẽdare. Quia ergo, inquit, zelatus ſum Hieruſalẽ & Sion zelo magno, quas aduerſarij pluſq; uoluerã depreſſerũt: Idcirco hæc dicit dñs: Reuertar non in una miſericordia, ſed in multis miſericordijs ad Hieruſalẽ: & domus mea, id eſt tẽplũ ædificabitũ in ea ſub Zorobabel & Ieſu filio Ioſedech: & perpẽdiculũ cemẽtariorũ extẽdetũ ſuper Hieruſalẽ. Poteſt Hieruſalẽ & Sion uiſio pacis & ſpecula: quæ nõ bella ſeculi, nec humilia atq; terrena ſed pacẽ atq; cõcordiã, & cœlorũ excelſa cõſiderat, eccleſia intelligi: Cui propter uitia atq; peccata & refrigeſcẽtem quotidie charitatem iraſcens dominus,

HEB. quebatur in me uerba bona & uerba conſo- a latoria. Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Clama, dicens: hæc dicit dominus exercituum: zelatus ſum Hieruſalem & Sion zelo magno: & ira magna ego iraſcor ſuper gentes opulẽtas: quia ego iratus ſum parum: ipſæ uero adiuuerunt in malum. Propterea hęc dicit dominus: reuertar ad Hieruſalem in miſericordijs: & domus mea ædificabitur in ea, ait dominus exercituũ: & perpendiculum extendetur ſuper Hieruſalem.

Adhuc

SEP. quebatur in me uerba bona & ſermones conſolatorios. Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Clama dicẽs: hæc dicit dñs omnipotens: zelatus ſum Hieruſalẽ & Sion zelo magno: & ira magna ego iraſcor ſuper gẽtes quę ſuperimpoſitæ ſunt: pro eo quod ego quidẽ iratus ſum modicum: ipſi uero ſuperpoſiti ſunt in mala. Propterea hæc dicit dñs: cõuertar ad Hierl̃m in miſericordia: & domus mea inſtaurabitũ in ea, dicit dñs omnipotẽs: & mẽſura extẽdetur ſuper Hieruſalem.

Et dixit

A dñs, tradet eam perſecutionibus: ut quaſi in conflatorio mundũ aurũ appareat & argentũ. Aduerſarij uero quibus tradita eſt eam delere nitẽtes, implent Hieruſalẽ cruore cæſorum à porta uſq; ad portã. Vnde dñs pacem & miſericordiã repromittẽs, rurſum eam ædificaturum eſſe ſe dicit. Et perpendiculũ ſiue funiculũ ſecũdum menſuras & ordines ſingulorum in ea eſſe tendẽdum. Quid ſit aũt funiculus, ſequẽti capitulo demõſtratur, ubi dicit propheta: Leuaui oculos meos & uidi: & ecce uir & in manu eius funiculus mẽſorũ. Templũ autẽ dei quod aduerſarij deſtruxerũt, poteſt & dñi uenerabile corpus intelligi: de quo ipſe dice- Ioan.2.d bat: Soluite tẽplũ B hoc: & ego in triduo ſuſcitabo illud. Quod in paſſione deſtructũ, in reſurrectione ſuſcitatũ eſt: & omniũ templorũ ſeminarium atq; exordiũ fuit: de quibus & Apoſtolus loquitũ: 2.Cor.6.d Vos eſtis templũ dei: & ſpũs ſanctus habitat in uobis.

a ¶Adhuc clama dicens &c.) Angelus qui ſupra dixerat ad prophetam: Clama, hæc dicit dñs exercituum: nũc quoq; impellit ut clamet, non uocis intenſione, ſed mẽtis: & hoc eſt quod clamandũ præcipit: Adhuc affluẽt ciuitates meæ bonis quas nũc cernis à Babylonio igne uaſtatas: rurſum rebus omnibus abundabũt: & præſentibus bonis præteritam miſeriã dñs cõſolabitur, & eliget Hieruſalem quam pauloante proiecerat. Quod ſi referimus ad eccleſiã, cui uera bona & perpetua pollicetũ: illa bona eſſe credenda ſunt, de quibus ſcriptum legimus: Pſal.127.d Videas bona Hieruſalẽ. Et in alio loco: Si uolueri- Eſa.1.e tis & audieritis me: quæ bona ſunt terræ comedetis. Et illud: Fidens eris in dño, & eleuabit te ſuper bona terræ. Quæ ſibi uir ſapiẽs, cui dominus incerta & obſcura ſuæ ſapientiæ reuelarat, ſpe futurorũ Pſal.16.d promittit: & dicit: Credo uidere bona domini in terra uiuentium. His bonis poſt ſeuiſſimæ perſecutionis incendia, quæ à gentilibus & ab hæreticis Arianis eccleſiæ dñi pertulerunt: pace reddita, ui- C demus dñi eccleſias affluere, & conſolatam Sion & electã Hieruſalẽ, quas dudũ abiecerat: Hoc ipſum & de templo dñi, & de unoquoq; credẽtiũ intelligere poſſumus. Quidam conſolatam Sion & electam Hieruſalẽ: & cætera quæ in hũc modum à prophetis omnibus prædicãtur, ad cœleſtẽ Hieruſalẽ referũt: quæ deſtructa per ruinam, per uirtutes ædificãda ſit. Quæ nos omnia rectius ſuper eccleſia interpretabimur.

b ¶Et leuaui oculos meos &c.) Quatuor cornua quæ uentilauerũt & diſperſerunt Iudã & Iſraël & Hieruſalem, quatuor gentes eſſe: Babylonios, Medos atque Perſas, & Macedonas ac Romanos, D & nunc dñs à propheta interrogatus exponit: & Daniel pleniſſime replicat: Qui in uiſio Dan.2.e ne imaginis quæ habebat aureũ caput & pectus argẽteũ, & ſubumbilicum æneũ & crura ac pedes ferreos & fictiles: has quatuor gentes interpretatus eſt. Et rurſum in alia uiſione quatuor beſtias: leænam & urſum & pardũ, & aliam horribilem beſtiã cuius nomẽ non poſuit: eaſdem gẽtes ſub alia figura mõſtrauit. Medos aũt & Perſas unum regnũ eſſe poſt uictoriã Cyri: non ambigit qui & ſeculares & ſacras literas legerit. Et rectiſſime pro regnis cornua poſuit: hanc habente ſcriptura ſancta cõſuetudinẽ, ut regnũ ſemper interpretetur in cornibus: ut eſt illud: Et exaltauit Pſal.148.b cornu Chriſti ſui. Et in alio loco: Et erexit cornu Luc.1.g ſalutis nobis, in domo Dauid pueri ſui. Et decẽ cor Dan.7.b nua in ultimo regnatura, idem Daniel propheta teſtatur. Eo ergo tẽpore quo hæc uiſio cernebatur, iam Babyloniorum regnum præterierat, inſtabat Perſarum atq; Medorũ, futurum erat Græcorum atq; Macedonũ & Romanorum. Quæ Babylonij, quæ Medi atq; Perſæ, quæ Græci, id eſt Macedones fecerint Iudæ, Iſraël, & Hieruſalem: uir eruditus agnoſcit: maxime ſub Antiocho, cognomento

a HEB. Adhũc clama dicẽs: Hæc dicit dñs exercituũ: adhuc affluent ciuitates meæ bonis: & cõſolabitur adhuc dominus Sion: & eliget adhuc Hieruſalem. b Et lẽuaui oculos meos & uidi: & ecce quatuor cornua: & dixi ad angelũ qui loquebatur in me: Quid ſunt hæc? Et dixit ad me: Hæc ſunt cornua quæ uentilauerunt Iudam & Iſraël & Hieruſalem. Et oſtendit mihi dominus quatuor fabros, & dixi: Quid iſti ueniũt facere? Qui ait, dicẽs: Hæc ſunt cornua quæ uentilauerunt Iudam per ſingulos uiros: & nemo eorũ leuauit caput ſuum: & uenerunt iſti deterrere ea, ut deijciant cornua gentium quæ eleuauerunt cornu ſuper terram Iuda ut diſpergerent eam.

Et leuaui

SEP. Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me. Adhuc clama, dicẽs: Hæc dicit dñs om̃ipotẽs: adhuc diffũdẽtur ciuitates in bonis & miſerebitur dñs adhuc Sion: & eliget adhuc Hieruſalẽ. Et leuaui oculos meos & uidi: & ecce quatuor cornua: & dixi ad angelũ qui loquebatũ in me: Quid ſunt hæc dñe? Et dixit ad me: Hæc ſũt cornua quæ diſperſerũt Iudã & Iſraël & Hieruſalẽ. Et oſtẽdit mihi dñs quatuor fabros, & dixi: Quid iſti ueniũt facere? Et dixit: Hęc ſunt cornua quæ diſperſerũt Iudã, & Iſraël cõfregerũt: & nullus eorum leuauit caput: & egreſſi ſunt iſti ut exacuant ea in manibus ſuis. Quatuor cornua, gẽtes ſũt quæ leuauerũt cornu ſuper terrã domini ut diſꝑgerẽt eã.

Et leuaui

E ἐπιφανῆ, ſub quo Machabæorũ hiſtoria texitur. Poſt
Luc.19.g aduentũ quocꝙ dñi ſaluatoris quãdo circundata eſt Hieruſalẽ, quæ ſuſtinuerint Iſraëlitæ, & euangeliũ ante denunciat: & Ioſephus hiſtoriæ Iudaicæ ſcriptor uernaculus pleniſſime edocet. Iſta cornua uentilauerũt & diſperſerũt Iudã per ſingulos propemodũ uiros: ut nemo eorum graui malorũ põdere dep̃ſſus leuaret caput. Quatuor quocꝙ fabros ſiue artifices quos Græci τέκτονας uocãt: nõ ipſe propheta conſpicit, ſed ei dñs oſtẽdit: & exponit qui ſint fabri & artifices, quos nos angelos intelligimus obedíẽtes dñicæ poteſtati, ut quod gẽtes deſtruxerãt, iſti ædificẽt. Hoc autẽ pro quo nos ex Hebræo interp̃tati ſumus: Venerũt iſti deterrere ea, regna uidelicet: Lxx. interp̃tati ſunt: Venerũt iſti exacuere ea in manibus ſuis. Exacuere aũt pro deterrere accipiẽdũ eſt. Vel certe deterrere, ut omnia ſub Chriſti iugo colla ſubmittãt, & nõ ut quidã interpretatus
F eſt: cũ exacuata fuerint, peiora fiãt: Si eñ ad hoc ueniãt angeli ut malos peiores faciãt: nõ fabri appellãdi ſunt, id eſt deſtructores malorũ, & ædificatores bonorũ, ſed & ipſi pro malis & deſtructoribus accipiẽdi. Et hoc notãdũ ꝙ iſta quatuor cornua gẽtiũ, unũ cõtra populũ dei cornu eleuauerint: nõ eñ regnauerũt pariter, & ſimul opp̃ſſerũt Iſraël: ſed ſibi inuicẽ ſucceſſerũt: Babyloniis Medi & Perſæ: Perſarũ regno, regnũ Macedonũ: regno Macedonũ, imperiũ Romanorũ. Hæc ſequẽtes hiſtoriæ ordinẽ diximus. Qꝫ aũt oculos ꝓpheta leuaſſe ſe dicit: illi ſpi
Pſal.120.a ritualiter ſenſui coaptãdũ eſt: Leuaui oculos meos
Ioan.4.e in mõtes: unde ueniet auxiliũ mihi. Et: Leuate oculos ueſtros & uidete regiões, qm̃ iam albæ ſunt ad
Eſa.51.b metendũ. Et quod in Eſaia legimus: Dixit ſanctus: leuate oculos ueſtros, & uidete qs oſtẽdit hæc oĩa? Eleuatiõe ergo oculorũ opus eſt & intelligẽtia ſpirituali: ut uideamus cõtrarias fortitudines, quæ cõtra nos eleuauerũt cornu ſuũ. Et de qbus Apoſto-
Ephe.6.b lus loquit̃: Nõ eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ: ſed aduerſum principatus, aduerſum poteſtates, aduerſum mũdi huius rectores tenebrarum iſtarũ, aduerſum ſpũalia neq̃tiæ in cœleſtibus. Hos quatuor aduerſarios qui cõtra ſanctos ſemp dimicabãt, Chriſtus oppreſſit adueniens. Et de his
Pſal.90.c pſalmiſta cõgeminat: Super aſpidẽ & baſiliſcũ ambulabis, & cõculcabis leonẽ & draconẽ. Poſſumus quatuor cornua quæ regnauerũt cõtra populũ dei, & quatuor πάθη accipere, quæ eruditi nõ uerbũ de uerbo exprimẽtes κακοζήλως paſſiones, ſed perturbationes interpretãtur, ægritudinẽ animi & gaudiũ, duo præſentia: & duo futura, metũ & cupiditatẽ:

Cap. II.

ᵃET leuaui oculos meos & uidi: & ecce uir, & in manu eius funiculus menſorum. Et dixi: quò tu uadis? Et dixit ad me: ut metiar Hieruſalem: & uideã quanta ſit latitudo eius & quanta longitudo eius. Et ecce

Cap. II.

ET leuaui oculos meos & uidi: & ecce uir, & in manu eius funiculus geometræ, & dixi ad eũ: Quò tu uadis? Et dixit ad me: ut dimetiar Hieruſalem & uideam quanta ſit latitudo eius & quanta longitudo. Et ecce

de quibus & illuſtris poëta ſignificat: Hi metuũt, G
cupiunt, gaudentꝙ, dolentꝙ. Aduerſum has, quatuor fabri, & ut ita dicã medici boniꝙ artifices, nõ cernuntur à propheta: necdum enim abſcꝙ oſtẽſione dei per ſe eos uidere poterat, ſed oſtenduntur ei à dño, quatuor ſcilicet uirtutes: prudentia, iuſticia, fortitudo, tẽperantia: de quibus pleniſſime in officiorũ libris Tullius diſputat, ſcribẽs propriũ quocꝙ de quatuor uirtutibus librũ. Qui ergo uitia deſtruunt, uirtutes ædificãt: omnesꝙ ſancti qui hæc remedia poſſidentes inſtaurant ſemper eccleſiam, fabri appellandi ſunt. Vnde & Apoſtolus loquebatur: Quaſi ſapiens architectus fundamentũ poſui. 1.Cor.3.b
Et iratus dñs, de Hieruſalẽ ablaturũ eſſe ſe dicit architectum & uirũ ſapientem. Et ipſe dñs dei omni- Matth.13.g
potentis filius & creatoris omniũ, fabri filius appellatur. Legi in cuiuſdam commentariis, quatuor fabros, quatuor euãgeliſtas intelligi, qui oppreſſum Iſraëlem, ſenſum uidelicet uidẽtem deum, & Iudam dñm confitentem, & Hieruſalem uiſionem pacis, H
in priſtinam ſedem reſtituant: & quos uitiorũ gentes diſperſerant de eccleſia, per prædicationẽ euangelii retraxerunt ad ſalutem.

Cap. II.

ET leuaui oculos meos & uidi &c.) Qui prius oculis eleuatis in quatuor cornibus triſtia uiderat: nũc rurſum oculos leuat ut uideat uirum de quo ſcriptũ eſt: Ecce uir oriens nomẽ eius: de quo Zach.6.c
& ſupra legimus: Et ecce uir aſcẽdẽs ſuper equum rufum, & ſtabat inter myrteta quæ erãt in profundo, ſiue inter mõtes umbroſos. Et de quo pater loquitur: Hic ædificauit ciuitatẽ meã: cuius artifex & Heb.11.c
conditor deus eſt. Hic & ab Ezechiel cernitur, ha- Ezech.40.a
bẽs funiculũ in manu, & calamũ ad menſurã cubiti uirilis, ut metiatur Hieruſalẽ: cuius deſcriptionẽ, id eſt latitudinẽ & lõgitudinẽ, idem propheta myſtico ſermone proſequitur. Quidam putant hoc ex parte cõpletum ſub Zorobabel, & Ieſu, & Eſdra, & Neemia, & cæteris ducibus ſiue regibus: qui uſcꝙ ad aduentum dñi ſaluatoris populũ rexerũt Iſraël. Alii uero & maxime Iudæi in mille annorũ regno interpretantur: corporales corporalia requirentes. Noſtrorũ aũt pleriꝙ referũt ad cœleſtẽ Hieruſalẽ: & hãc dicunt iterum extruẽdã, quæ ruina animarũ peccatricũ fuerat deſtituta: Hoc hæretici ſuſpicentur. Cæterum nos, montẽ Sion, & matrem primitiuorum atque ſanctorum interpretemur eccleſiam: quæ ædificata eſt in paſſione domini & reſurrectione, & quotidie ædificatur ab eo qui nouit mẽſuras & merita ſingulorum. Quod de eccleſia diximus, poteſt & de animabus accipi credẽtium: quæ quotidie ædi

A tidie ædificãtur à dño & cernũt pacẽ eius quæ apoſtolis eſt relicta. a ¶Et ecce angelus qui loquebatur &c.) Angelũ qui loquebatur in propheta & ſtabat: ſiue ut in Hebraico legitur, egrediebatur, hoc enim ſignificat [illegible]: Hebræi Michaëlẽ putãt. Et alterum angelũ qui egrediebatur & ueniebat in occurſum eius, Gabrielẽ ſuſpicãtur, qui loquitur ad Michaëlem, ut loquatur prophetæ quãtam rerũ omniũ abundantiã & multitudinẽ hominũ & iumentorum, firmitatemꝙ murorũ habitura ſit Hieruſalem: quæ in pręſentiarũ uſcꝙ ad fauillam & cineres uideatur eſſe deſtructa. Nos aũt iuxta ſpiritualẽ ſenſum hæc om̃ia interpretamur in eccleſia: quæ abſque muro,
B ſiue ut Lxx. trãſtulerunt κατακάρπως, id eſt, frugũ omnium abundãtia habitetur, & habeat multitudinẽ hominum ac iumẽtorũ: & dñs ignis ſit in circuitu eius: & ipſe in medio illius uerſetur in gloria. Iſta eſt ciui-
Pſal.86.a tas, de qua alibi legimus: Glorioſa dicta ſunt de te
Ibi.47.a ciuitas dei. Et rurſum: Magnus dñs & laudabilis nimis: in ciuitate dei noſtri, in monte ſancto eius. In
Pſal.51.b hac quicũꝙ habitat, dicere poteſt: Ego aũt ſicut oli-
Ibi.22.a ua frugifera in domo dei. Et: Dñs regit me & nihil mihi deerit: in loco paſcuæ ibi me collocauit. Super aquas refectionis educauit me. Et habitabitur, inquit Hieruſalẽ præ multitudine hominũ & iumentorũ abſcꝙ muro, ſiue frugũ omniũ abũdãtia. Quidã, homines & iumẽta duos populos interpretant̃, Iudæorũ atcꝙ gentiliũ: quod illi qui in lege uerſati uenerint ad fidem Chriſti, homines appellati ſint: nos autẽ qui poſt idololatriã quaſi in deſerto legis & ſolitudine fuimus prophetarũ, & eius recepimus paſſionẽ: iumẽta dici debeamus. Alii aũt rationabiles quoſcꝙ & ſcripturarũ eruditos ſciẽtia, homines intelligi uolunt: Iumẽta uero ſimplices quoſcꝙ cre-
Pſal.35.b dentiũ: & de his dici: Homines & iumẽta ſaluos facies dñe. Hæc iumẽta & hæc animãtia audiũt boni paſtoris uocẽ, & cognoſcũt & ſequuntur eum: Qui ipſe eſt & paſtor, quia regit nos: & oſtium, quia per illum in eccleſiam & ad patrem ingredimur: & murus ignis in circuitu: ut credentes & habitantes in medio calefaciat, qui prius frigore charitatis intepuerãt, & poſſint ſpiritu eſſe feruẽtes. Lupos autẽ

ᵃHEB. Et eccẽ angelus qui loquebatur in me egrediebatur: & angelus alius egrediebatur in occurſum eius, & dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum iſtum, dicens: Abſcꝙ muro habitabitur Hieruſalem, præ multitudine hominum & iumẽtorum in medio eius. Et ego ero ei, ait dñs, murus ignis in circuitu: & in gloria ero in medio eius. ᵇO ò fugitẽ de terra aquilonis, dicit dñs: qm̃ in quatuor uentis cœli diſperſi uos, dicit dñs: O Sion fuge quæ habitas apud filiã Babylonis: Quia hæc dicit dominus

SEP. Et ecce angelus qui loquebatur in me ſtabat: & angelus alius egrediebatur in occurſum eius, & dixit ad eum, dicens: Curre, & loquere adoleſcentulo illi, dicẽs: Frugifera habitabitur Hieruſalem, à multitudine hominum, & iumentorũ in medio eius. Et ego ero illi, dicit dñs, murus ignis in circuitu, & in gloriã ero in medio eius. O ò fugite de terra aquilonis, dicit dñs: quia de quatuor uẽtis cœli cõgregabo uos, dicit dñs: In Sion ſaluamini qui habitatis filiã Babylonis. Hæc enim dicit dominus

& ſæuiſſimas beſtias, de quibus ſcriptũ eſt: Ne tra- C
das beſtiis animã confitentẽ tibi: Et quorũ fructus Pſal.73.d
eſt, fœnũ, ligna, ſtipula: & afferũt tribulos & ſpinas, ſuo igne cõſumat: & qui aduerſariis ignis eſt, ſit in medio credẽtiũ gloria. Quod autẽ murus Hieruſalem ſit dñs: & in alio loco legimus: Mõtes in circuitu Pſal.124.a
eius, & dñs in circuitu populi ſui. Hæc omnia Iudæi ſub ἠλειμμένῳ, quę ſibi ſpe uaniſſima repromittũt, putãt carnaliter eſſe uentura: quod tantam Hieruſalẽ habitura ſit beatitudinẽ: ut præ multitudine hominum & omniũ iumẽtorũ, murũ habere non poſſit: Sed murus ſit ipſius dñi defenſio: & illius in medio habitantis gloria perfruatur. b ¶O ò fugite de terra aquilonis dicit dñs &c.) Plagæ orbis quas Græci D
appellãt κλίματα, iuxta ſitum Hieruſalẽ intelliguntur & tẽpli. Aſſyrii ergo & Babylonii qui dei populũ uaſtauerũt, habitãt in terra aquilonis. Deniꝙ in Hieremia: olla quæ iuxta Ezechiel plena eſt car Hiere.1.c
nibus (intelligitur autem urbs Hieruſalem) à facie Ezech.24.
aquilonis accẽditur. Quia igitur angelus præceperat qui occurrerat angelo prophetãti in Zacharia, ut loqueretur ad puerũ (ad cõparationẽ enim angelicæ dignitatis, omnis humana natura pueritia nũcupatur: quia non angeli in nos: ſed nos in angelos proficimus). Et diceret ei: Abſcꝙ muro habitabitur Hieruſalẽ, & reliqua: Nunc idẽ ad eos fit ſermo dñi qui habitãt in aquilone: ut à uentis quatuor cõgregentur: in quos fuerant toto orbe diſperſi: & reuertãtur in Sion qui habitabãt in Babylone. Vel certe ita: qui in quatuor plagis cœli diſperſi eſtis, fugite de terra aquilonis, & ò Sion quæ nunc habitas in Babylone, fuge & reuertere ad priſtinam ſedem. Quod autem tertio, caſu uocatiuo dicitur ò, exhortatio ad fugam eſt: ut non ſemel, ſed crebrius ad fugiendum ſciant ſe eſſe cõmonitos. Dicendum & aliter. Aquilo uẽtus duriſſimus eſt, qui duriſſima habitatorum ſuorum corda facit, & à quo ſuccẽduntur mala ſuper omnes qui habitant in terra, & ad quem iuxta hunc ipſum Zachariã prophetã egrediuntur equi nigri ut in ſua regione cõſiſtant. Ille quocꝙ qui in Eſaia gloriabũdus dixerat: In cœlum aſcendã, ſuper ſidera cœli ponam thronum meum:

E ſedebo in monte ſublimi:ſuper montes excelſos in
aquilone:in frigidiſſimo terrarum loco regnū ha=
Eſa.14.d bere ſe iactat. Legimus in alio loco:Ecce fumus ab
aquilone uenit:& qui procul à ſancta urbe diſceſſe
Ibi.49.d rāt:dicitur de eis:Ecce iſti de lōge ueniunt ab aqui
lone & mari. Et
Hiere.46.d per Hieremiā ſpi=
ritus ſanctus loq=
tur, prouocās eos
qui in captiuitate
ſunt ut redeāt Hie
ruſalē:Vade & le=
ge ſermones meos
iſtos ad aquilonē,
& dices, reuertere
ad me habitatio Iſ=
raël, dicit domi=
nus. Præcipit itacꝫ
nobis qui habita=
uimus ad aquilo=
nem,& calorē dñi=
ci feruoris amiſi=
mus, qui diſperſi
ſumus in orbe ter=
rarū:& de quibus
euāgelium prædi=
Mar.13.c cat: quod in qua=
F tuor uētos mittat
angelos ſuos dñs
& cōgreget nos:&
qui in huius ſeculi uitijs & cōfuſione uerſamur:ut
fugiamus in Sion eccleſiā dñi,& humilia relinquē=
tes,in ſpecula eius & ſublimitate dogmatū cōſiſta=
mus. Quod aūt ſequitur: Hæc dicit dñs exercituū:
poſt gloriā miſit me,& reliqua:Vox ſaluatoris lo=
quentis inducitur: qui omnipotens deus à patre
omnipotēte miſſum ſe eſſe dicit:non iuxta id quod
omnipotens eſt:ſed iuxta id quod poſt gloriā miſ=
Philip.2.d ſus eſt, Qui cum in forma dei eſſet,non rapinā arbi
tratus eſt æqualē ſe eſſe deo,ſed ſemetipſum exina=
niuit formā ſerui accipiens,& factus eſt obediens
patri uſque ad mortem,& mortem crucis. Nec mi=
rum quod Chriſtus dicatur omnipotens,ex cuius
perſona legimus in Apocalypſi Ioannis: Hæc di=
Apoc.1.b cit teſtis fidelis initium creaturæ dei:qui eſt & erat
& uenturus eſt,dñs deus omnipotens. Illud quocꝫ
quod in uiceſimotertio pſalmo legimus: Leuate
portas principes ueſtras,& eleuamini portæ æter=
nales,& introibit rex gloriæ. Rurſumcꝫ ab alijs an=
gelis dicitur ignorantibus myſterium incarnatio=
nis aſſumptæ: Quis eſt iſte rex gloriæ? dñs uirtu=
tum ipſe eſt rex gloriæ:refertur ad Chriſtum. Vbi
enim nos legimus,dñs uirtutum:in Hebraico ſcri=
ptum eſt יהוה צבאות,quod à Lxx. interpretibus
παντοκράτορα, id eſt,in omnipotentem uertitur. Ex
quo intelligimus,ubicuncꝫ dominus uirtutum de
Chriſto dicitur,omnipotentem eum debere intel=
ligi. Nec mirum ſi Chriſtus dicatur omnipotens:
Matth.28.d Cui tradita eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra,

HEB. dominus exercituū:
poſt gloriā miſit me ad gē
tes,quæ ſpoliauerunt uos:
qui enim tetigerit uos,tan=
git pupillā oculi eius. Quia
ecce ego leuo manum meā
ſuper eos:& erunt prædæ
his qui ſeruiebāt ſibi:& co=
gnoſcetis:quia dñs exerci=
a tuum miſit me. Laudā &
lætare filia Sion: quia ecce
ego uenio & habitabo in
medio tui,ait dominus. Et
applicabuntur gētes mul=
tæ ad dñm in die illa: &
erunt mihi in populum,&
habitabo in medio tui: &
ſcies quia dñs exercituum
miſit

Et qui dicit:Omnia quæ patris ſunt,mea ſunt. Si au G
tem omnia,id eſt deus ex deo,dñs ex dño,lumē ex Ioan.17.b
lumine:ergo & ex omnipotente omnipotens:necꝫ
enim fieri poteſt ut quorū una natura eſt, diuerſa
ſit gloria, Miſſus eſt ergo poſt gloriā diuinæ maie=
ſtatis ad gētes quæ
ſpoliauerāt popu=
lum dei:ut qui eos
fuerāt ante præda=
ti, prædæ ſint ſer=
uiētibus ſibi,& oīs
quondā ſeruientiū
turba cognoſcat:
quoniā deus omi=
potēs miſerit eum.
Quod autē dicit:
Qui tetigerit uos,
tangit pupillā ocu
li eius: Tactū pro
uexatione & iniu=
ria accipe:iuxta il=
lud quod legimus:
Nolite tāgere Chri Pſal.104.b
ſtos meos,& in pro=
phetis meis nolite
malignari. Qui em̄
ſanctos dñi tetige=
rit:ſic eſt quaſi ue= H
xare cupiat pupil=
lam oculi eius:&
illum nitatur clara luce priuare:de qua loquitur in
euāgelio:Vos eſtis lux mūdi. Eleuat aūt deus ma= Matth.5.b
num ſuā,ut percutiat gētes aduerſarias,& populū
ſuū uel in Hieruſalē reducat uel in eccleſiā. Gētes
aduerſarias:iuxta tropologiā,cōtrarias accipe for=
titudines,quæ quotidie peccatores ſuæ ſubijciunt
poteſtati,& ſibi eos ſeruire cōpellunt. a ¶Lauda
& lætare filia Sion:quia ecce &c.) Et hæc adhuc ex
perſona dñi intelligēda:quod hortetur populū ſuū
de captiuitate in ſedem priſtinā reſtitutū gaudere
atcꝫ lætari:quod ipſe dñs ueniat & habitet in me=
dio eius,& multæ gentes crediture ſint in eum:de
quibus dicitur:Poſtula à me & dabo tibi gētes hæ= Pſal.2.b
reditatem tuam,& poſſeſſionē tuam terminos ter=
ræ:Et habitet in medio eius:loquēs ad diſcipulos:
Ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus uſcꝫ ad Matth.28.d
cōſummationē ſeculi. Et poſſideat dñs Iudam par=
tem ſuam confitentem & credentem nomini ſuo:
& non alibi poſſideat,niſi in terra ſancta:quæ in=
terpretatꝰ eccleſia, & eligat adhuc Hieruſalē quam
tentationi in perſecutionibus dereliquerat. Iudæo
rum alij putant ſub Zorobabel & Ieſu & Eſdra &
Neemia hæc ex parte completa:maxime quoniam
Hieruſalem eligitur &,poſſidetur Iudas:duæ uide=
licet tribus quæ reuerſæ ſunt de captiuitate Baby=
lonica:& appellatæ ſunt Iudas & non Iſraël, quia
apud Medos hucuſcꝫ uerſantꝰ. Alij uero in futurū
differunt, quod tunc crediture ſint gentes in eum
qui mittatur à dño & eligenda ſit Hieruſalem:cum
uticꝫ

SEP. dominus omnipo=
tens:poſt gloriā miſit me
ad gētes quæ ſpoliauerunt
uos:quia qui tetigerit uos,
quaſi tāgat pupillam oculi
eius:Ecce ego inferam ma=
num meā ſup eos:& erunt
prædæ his qui ſeruierant
eis:& cognoſcetis, qa dñs
omnipotēs miſit me, Læ=
tare & gaude filia Sion:qa
ecce ueniam & habitabo
in medio tui,dicit dñs: &
confugient gentes multæ
ad dominum in die illa:&
erunt ei in populū,& habi
tabūt in medio tui:& ſcies
quoniam dominus omni=
potens

A uticꝫ iam omnes gentes crediderint in dñm ſaluato
rem:nec poſſit eligi q̄ omnino deſtructa eſt. Recte
autem poſt captiuitatē filia Sion prouocatꝰ ad gau=
Pſal.52.b dium:de qua in pſalmo dicitur: Cum conuerterit
dñs captiuitatem populi ſui:exultabit Iacob & læta
bitur Iſrl. a ¶Si=
leat om̄is caro à fa
cie dñi &c.) Cum
hæc ſe ita habeāt,
& poſſeſſurus ſit
dñs Iudam partem
ſuam: & electurus
Hieruſalē:om̄e ho
minum genus dñi
formidet aduētū:
qa ſurrexit de ha=
bitaculo ſācto ſuo.
Surgere autē dñs
dicitur et quaſi eui
gilare de ſomno,
quando conſurgit
in uindictam po=
puli ſui:iuxta illud
quod ſcriptū eſt:
Ephe.5.b Exurge ut qd dor
mis dñe? Siue iu=
xta Lxx. q dixe=
rūt,ſurrexit de nu
B bibus ſanctis ſuis:
Eſa.5.d patriarchas,pphe=
tas,& apoſtolos in
tellige: quibus mā
dauit dñs ne pluāt
ſuper Iſraël imbrē.
Iſtæ ſunt nubes,de
quibus ſcriptū eſt
Eſa.45.b Et nubes ſpargant iuſticiam:necꝫ enim nubes iſtæ
corporeæ in quas aër dēſior cogitur,poſſunt plue=
Luc.21.c re iuſticiam. In his & cum his nubibus dñs in euāge
Eſa.19.a lio uenturum ſe eſſe dicit. Et in Eſaia legimus,quod
dñs in Aegyptum uenerit in nube leui. Aegyptus
mundus accipitꝰ:in quē dñs deſcendiſſe memoratur
in carne quæ ædita de utero uirginali,nullo huma=
ni ſeminis & peccatorū pōdere grauabatur. Quod
aūt omnis caro,non abſolute hominū & beſtiarum
& uolatilium & piſcium:ſed ſpecialiter hominū ac=
Pſal.64.a cipiatur:illa ſcriptura ſignificat:Exaudi orationem
meam,ad te omnis caro ueniet. Necꝫ enim ad domi
num omnis caro irrationabilium uentura eſt ani=
Ioel.2.g mantium:ſed illa quæ donū ſancti ſpiritus ſuſceptu
ra eſt:& de qua dicitꝰ:Effundam de ſpiritu meo ſu=
per omnem carnem,& prophetabunt filij ueſtri &
filiæ ueſtræ. Cap. III.

ET oſtendit mihi Ieſum ſacerdotem magnum,
ſtantem coram angelo domini:& ſathan ſtabat
à dextris eius,ut aduerſaretur &c.) Antecꝫ uenia=
mus ad intelligentiam ſpiritualem, quomodo He=
bræi locum iſtum ediſſerant:ſtrictim breuiter cꝫ di=
cendum eſt,Ieſum ſacerdotem magnū quem Græci

HEB. miſit me ad te. Et
poſſidebit dñs Iudam par
tem ſuā in terra ſanctifica=
ta:& eliget adhuc Hierlm.
a Silēat om̄is caro à facie do
mini:quia cōſurrexerit de
habitaculo ſancto ſuo.

Cap. III.

b ET oſtēndit mihi Ie=
ſum ſacerdotem ma=
gnū,ſtantem corā angelo
domini:& ſathan ſtabat à
dextris eius, ut aduerſaretꝰ
ei. Et dixit dominus ad ſa=
than:Increpet dominus in
te ſathan:& increpet domi
nus in te qui elegit Hieru=
ſalē:Nunqd nō iſte torris
eſt erutus de igne? Et Ieſus
erat indutus ueſtibus ſor=
didis:& ſtabat ante faciem
angeli: qui reſpondit, &
ait ad eos, qui ſtabant
coram

ἀρχιερέα,Latini pontificem uocant:filiū Ioſedech in= C
telligi uolunt,qui cum Zorobabel populo pręfuit.
Ex cuius dextris ſtabat aduerſarius: hoc em̄ inter= שטן
pretatur ſathan,ut aduerſaretur ei. Et recte ſtabat à
dextris illius,non à ſiniſtris:quia uera erat accuſa=
tio:eo quod & ipſe
cum cæteris alieni
genam accepiſſet
uxorem: quod in
Eſdra & in Mala= 1.Eſdre.10.d
chia qui hūc pro= Malach.2.
phetam ſequitur:
pleniſſime ſcriptū
eſt, Dixitcꝫ dñs ad
ſathan:ad accuſato
rem & ad aduerſa=
rium eius: ipſe eſt
enim inimicus & Apoc.12.
uindex ac accuſa=
tor fratrū ſuorum:
Increpet dñs in te
ſathā, ut pluit dñs
à dño: & increpet
dñs in te qui elegit
Hieruſalem. Cum
ergo de cūctis Iu=
dæ urbibus nunc
electa ſit Hieruſa=
lē, nequacꝫ ei im= D
putante dño pec=
cata quæ fecit: cur
quaſi torrem quē
uulgo titionē uo=
cant, Ieſum cona=
ris obruere,qui de
Babylonica capti=
uitate quaſi ſemiuſtus euaſit? Quod autem ſequitꝰ:
Ieſus erat indutus ueſtibus ſordidis:tripliciter inter
pretantur: Vel ob coniugium illicitum:uel ob pec
cata populi:uel propter ſqualorē captiuitatis. An=
gelus autem ante cuius faciem ſtabat Ieſus præce=
pit cæteris angelis ex perſona domini, ut aufer=
rent ab eo ſordida ueſtimenta:de quibus ſupra di
ximus. Qui cum præceptum opere compleſſent:
rurſum idem angelus loquitur ad Ieſum: Ecce ab=
ſtuli à te iniquitatem tuam:hæc ſunt ſordida ueſti=
menta: & indui te mutatorijs:hoc eſt Iſraëlitem ti=
bi coniugem copulaui:pro quo Lxx. tranſtulerunt
ποδήρη, quam nos tunicam talarem poſſumus dice=
re:eo quod uſcꝫ ad talos & pedes defluat. Quodcꝫ
ſequitur: Ponite cidarim mundam ſuper caput e=
ius:pro cidari in Hebræo legimus צניף, quæ mi=
tra à pleriſque dicitur: & in hac uolunt intelligi ſa
cerdotij dignitatem: quod ablatis ſordibus pecca=
torum,mundum habuerit ſacerdotium: Hæc Iu=
dæi. Noſtri autem ita differunt: Sacerdotem eſſe
magnum ad quem dicitur:Tu es ſacerdos in æter=
num ſecūdum ordinem Melchiſedech. Qui quo=
niam per ſe uideri non poteſt à domino, prophe=
tæ oſten

SEP. potēs miſit me ad te:
& poſſidebit dñs Iudā par
tem ſuā in terra ſancta: &
eliget adhuc Hieruſalē. Ti
meat om̄is caro à facie do=
mini:qm̄ ſurrexit de nubi
bus ſanctis ſuis.

Cap. III.

ET oſtendit mihi domi
nus Ieſum ſacerdotem
magnū,ſtantē ante faciem
angeli dñi:& diabolus ſta
bat à dextris eius,ut aduer
ſaretur ei. Et dixit dñs ad
diabolū: Increpet dñs in
te diabole: & increpet in
te dominus q elegit Hie=
ruſalem. Nonne iſte ut
torris eſt erutus de igne?
Et Ieſus indutus erat ue=
ſtibus ſordidis, & ſtabat
ante faciem angeli & re=
ſpondit,& ait ad aſtantes
coram

E tæ oſtenditur ſtans corā angelo dn̄i;quē uolunt magni cōſilij eſſe angelum;non qd' alter & alter ſit,aut duas perſonas recipiamus in filio,ſed quod idē atq; unus,& quaſi homo ſordidatus oſtēditur; & quaſi angelus mediator hominū & dei apparere dicatur. Nō aūt eſſe Ieſum filium Ioſedech,ex hoc conanť oſtendere;qd' nō ſit appoſitū in præſenti loco,fili⁹ Ioſedech; q in alijs locis ubi uere de Ieſu diciť filio Ioſedech,ſemper patris cognominę cenſeať. Stās igitur cerniť Ieſus & ſtabili cōſiſtens gradu;et ſathan ſtabat à dextris eius ut aduerſaretur ei; Tētatus em̄ eſt per omnē modū abſq; peccato.Et in euāgelio (Matth.4.a) ad eum tētator accedit; quærens ſemp dextris eius & uirtutibus cōtraire. Quodq; F ſeqť; Increpet dn̄s in te ſathā;& increpet dn̄s in te q elegit Hierl'm;ſic ediſſerūt; qa pater & filius dn̄s eſt;& ī cēteſimonono pſalmo legimus; Dixit dn̄s dn̄o meo,ſede à dextris meis;Dn̄s de altero dn̄o loquiť;nō ꝙ ipſe dn̄s q loquiť increpare nō poſſit,ſed qd' ex unitate naturæ cū alter increpauerit,increpet ipſe q loquiť.Qui em̄ uidet filiū, uidet & patrē;& iſte eſt qui elegit Hieruſalē;eccleſiā quæ pacē dn̄i cōtemplať. Torris aūt de igne erutus, rectiſſime intelligi poteſt;qui cū in Babylone fuerit, nō eſt Babylonio igne cōſumptus,nec flāma ſeculi huius attactus. Vnde & Moyſes in ſolitudine (Exod.3.a) cernit uiſionē magnā,in qua ardebat rubus, & nō cōburebať.Hic Ieſus erat indutus ueſtibus ſordidis;q cū non feciſſet peccatū,ꝓ nobis peccatū factus eſt; & ipſe infirmitates noſtras portat & ꝓ nobis dolet; & nos reputauimus eū eſſe in dolore & in plaga & (Eſa.53.b) in anguſtia.Ipſe uero uulneratus eſt propter inquitates noſtras,et infirmatus eſt ꝓpter peccata noſtra. (Gal.3.b) Et in Apoſtolo legimus; Chriſtus redemit nos de maledicto legis,factus ꝓ nobis maledictū.Hic in uiceſimoprimo pſalmo loquitur; Longe à ſalute mea uerba delictorū meorum. Et in ſexageſimooctauo pſalmo;Deus tu ſcis inſipientiā meā, & delicta mea à te nō ſunt abſcondita.Quæ uniuerſa appellantur ſordida ueſtimēta,& auferenť ab eo cū noſtra peccata deleuerit;ut qa ille ſordidis īdutus eſt ueſtibus; nos reſurgētes in eo audiamus poſt baptiſma; Candida ſint ſemp ueſtimēta tua;credentiūq; oīs eccle-

HEB.corā ſe,dicēs;Auferte ueſtimenta ſordida ab eo.Et dixit ad eū;Ecce abſtuli à te iniquitatē tuā & indui te mutatorijs. Et dixit; ponite cidarim mūdā ſuper caput eius,& poſuerunt cidarim mundā ſup caput eius; & induerūt eū a ueſtibus.Et angelus domini ſtabat;& conteſtabatur angelus domini Ieſum,dicēs;Hæc dicit dominus exercituū;Si in uijs meis ambulaueris, & cuſtodiam meā cuſtodieris; tu quoq; iudicabis domum meam; & cuſtodies atria mea; & dabo tibi ambulantes de his

SEP.corā facie ſua,dicens; Auferte ueſtimēta ſordida ab eo.Et dixit ad eū;* Ecce abſtuli à te iniqtates tuas; & induite eū poderē;et imponite cidarim mundā ſuper caput eius;& impoſuerunt cidarim mundam ſuper caput eius; & circūdederunt eū ueſtimentis. Et angelus dn̄i ſtabat;& cōteſtabatur angelus dn̄i ad Ieſum,dicens;Hæc dicit dominus oīpotens;Si in uijs meis ambulaueris; & præcepta mea cuſtodieris, & tu iudicabis domū meā,et ſi cuſtodieris atriū meū, & dabo tibi qui cōuerſenť in medio

* In Græco ſic, ἰδοὺ ἀφήρηκα ἀπὸ σοῦ τὰς ἀνομίας σου, καὶ τὰς ἁμαρτίας σου περικαθαριῶ καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν ποδήρη, καὶ ἐπίθετε μίτραν, καὶ κίδαριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπέθηκαν μίτραν καὶ κίδαριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

ſia audit per Eſaiā;Lauamini,mūdi eſtote.Et de ipſa G ꝓphetať in canticocanticorū;Quæ eſt iſta q̄ aſcēdit (Eſa.1.d) dealbata;ποδήρη aūt incarnationē eius accipe;quę de (Can.3.c) terra eſt & ſignificať in pedibus.Cidarim mundam ſup caput illius,ſplendorē diuinæ maieſtatis intelligę;ut unus atque idē ſcd'm hominē ποδήρη,ſcd'm deū cidari ornatus eē uideať. a ¶Et angelus dn̄i ſtabat &c.) Hebræi cœptę interpretationis ordinē proſequētes, ad Ieſum filiū Ioſedech ab angelo domini hæc dicta intelligunt; qd' poſt ablationē ueſtium ſordidarū,& reſtitutam mūdi ſacerdotij dignitatem; præcipiať ei iuxta illud qd' in euangelio ſcriptū eſt;Ecce ſanus fact⁹ es,ultra noli peccare;ne qd tibi deterius fiat;et repromittiť ei pre (Ioan.5.c) miū, ſi in uijs dn̄i H ambulauerit, & eius p̄cepta ſeruauerit;quod & ipſe iudex ſit domus eius;id eſt pōtifex ꝑſeueret in tēplo, & cuſtodiat atria eius atq; ueſtibula,& det ei dn̄s ex angelorū numero,q eo tp̄e ſtabāt ante cōſpectū eius; quorū circūuallet auxilio;& ab omi hoſtiū fraude ſecurus ſit. Iuxta noſtros q hæc oīa referūt ad dn̄m ſaluatorē; hoc uideť eſſe difficile quod Ieſu ab angelo dicitur; Si ambulauerit in uijs dn̄i et eius p̄cepta ſeruauerit; ipſe quoq; iudicet domū eius; & cuſtodiat atria illius;& det ei dn̄s ambulātes de his q aſſiſtant ei.Qd' facile ſolviť;ſi cōſideremus eū q formā ſerui eſt dignatus (Philip.2.a) aſſumere;& cū diues eſſet, pro nobis pauper factus eſt;Quicqd igiť de mēbris diciť,referť ad (2.Cor.8.b) corpus;& nr̄i ꝓfectus,dn̄i uictoria eſt.Cūq; nos ꝑuenerimus (Ephe.4.c) in uirū perfectū;in menſurā ætatis plenitudinis Chriſti;ille iudicabit domū dei;ſcd'm id qd' Ap̄ſus dixit;Chriſtus aūt ſicut filius ſup domū eius (Heb.3.b);cuius domus ſum⁹ nos.Et ad Timotheū; Si tardauero (1.Tim.3.d) ut ſcias qūo debeas in domo dei cōuerſari, q̄ eſt eccleſia dei uiuētis,colūna & firmamētū ueritatis.Et nō ſolū iudicabit domū eius;ſed cuſtodiet atria dn̄i;de quibus ſcriptum eſt;Adorate dn̄m in atrio (Pſal.28.a) ſancto eius.Iudicabit autē ſiue dijudicabit domum eius;& ꝓ meritis ſingulorū,alij dans decē ciuitates,& alij quinq;,& alios in eccleſia cōſtituēs ꝓphetas,alios apoſtolos,alios doctores,alios ſigna facientes,alios ꝓ oculis habens, alios pro manibus, alios pro pedibus;iuxta illud quod legimus; Deus ſtetit

A ſtetit in ſynagoga deorum,in medio aūt deos dijudicat. (Pſal.81.a) Dedit quoq; ei de angelorū nūero miniſtros; qui in carne cōſtituti,ſimiles angelorum ſunt;& de quibus (Philip.3.d) Apoſtolus loquebatur; Noſter municipatus (Matth.22.c) in cœleſtibus eſt.Si em̄ angeli nō nubunt neque nubunť; et qui in uirginali cōtinentia perſeuerāt,ſimiles angelorū ſunt; Cur nō putemus angelicæ dignitatis apoſtolos & ſāctos quoſq; datos Ieſu;q aſſiſtāt ei in eccleſia,& nunquā fluctuātes habeāt pedes,ſed cū ſtante ſtent domino; a ¶Audi Ieſu ſacerdos magne, tu &c.)Noſtri in hoc loco artantur à Iudæis qd' iuxta cōſequētiā textūq; ſermonis magis debeant Ieſum ſacerdotē intelligere filiū Ioſedech q̄ dominū ſaluatorē. Si B em̄ ad dn̄m ſermo eſt;& ad Chriſtū diciť;Audi Ieſu ſacerdos magne;quis eſt de quo infertur; Ecce ego adducā ſeruum meū orientē;qui alio nomine lapis appellatur,& datus eſt coram Ieſu;& ſuper hoc lapide ſeptē ſunt oculi;Ecōtrario noſtri nitūtur aſſerere;& Ieſum ſacerdotē magnū & orientē & lapidē; ſecundū diuerſas intelligētias Chriſtū appellari.Sed hoc quomodo de ipſo dicať ad eum quaſi de altero,exponere difficillimū eſt.Qui igitur Ieſum uolunt eſſe filiū Ioſedech ſacerdotem magnū; amicos eius qui habitant uel ſedēt corā eo,& qui uiri ſunt portendētes;diſcipulos eius interpretantur & prophetas.Prophetæ enim in ſignum ſunt poſiti futurorum.Quid eſt igitur quod Ieſus & amici eius coguntur audire;Adducā ſeruum meum orientē, & reliqua.Supra ꝓmiſerat deus Ieſu filio Ioſedech ſacerdoti magno,quod ſi in uijs eius ambulaſſet & eius p̄cepta ſeruaſſet;ipſe dijudicaret domum eius et atria eius cuſtodiret,& daret ei miniſtros angelicæ dignitatis;Nunc ei dicit & amicis illius, plenam felicitatem & perfectam beatitudinem tunc futuram, (Zach.6.c) quādo uenerit oriens;de quo ſcriptum eſt;Ecce uir (Malach.4.a) oriens nomē eius.Et in Malachia;Orieť uobis timētibus nomē meū ſol iuſticię;& ſanitas ī pēnis eius. (Nume.24.c) Et in nūeris;Orieť ſtella ex Iacob & homo ex Iſraël. (Luc.1.g) In euāgelio quoq; apertiſſime de Chriſto legimus; In quibus uiſitauit nos oriens ex alto; Illuminare eos q in tenebris & umbra mortis ſedent, ad dirigendos pedes noſtros in uiam pacis. Qui oriens, ipſe diciť & lapis angularis;quia populū utrūq; cō-

HEB.his qui nūc hic aſſiſtunt. a Audi Ieſu ſacerdos magne,tu & amici tui qui habitant corā te; quia uiri portendētes ſunt. Ecce em̄ ego adducā ſeruum meū orientem; quia ecce lapis quem dedi corā Ieſu ſuper lapidē unum; ſeptem oculi ſunt. b Ecce ego cælabo ſculpturā eius dicit dn̄s exercituum;& auferam iniqtatem terræ illius in die una.In die illa, dicit dominus exercituum; uocabit uir amicū ſuum ſubter uineam & ſubter ficum. Et reuer

SEP.medio ſtantiū iſtorū. Audi ergo Ieſu ſacerdos magne & ꝓximi tui qui ſedent aň faciē tuā qa uiri τερατοσκόποι, id eſt portentorū ſpectatores ſunt qa ecce ego adducā ſeruū meū oriētem;qa lapis quē dedi ante faciē Ieſu; ſup lapidē unum,ſeptē oculi ſunt.Ecce ego fodiā foueā, dicit dn̄s omnipotēs; & cōtrectabo oēm iniquitatē terræ illius in die uno.In die illo, dicit dn̄s oīpotens; Vocabit unuſquiſq; ꝓximū ſuū ſubter uitem & ſubter ficum. Et

iungat;& duos parietes in unam domū conſociet; C Hic non credentibus lapis ſcandali eſt;de quo & in pſalmis diciť;Lapidē quē reprobauerūt ædificātes, (Pſal.117.c) hic factus eſt in caput anguli;A dn̄o factū eſt iſtud. Super hunc lapidē ſeptem oculi ſunt;de quibus loquiť Eſaias; Exiet (Eſa.11.a) uirga de radice Ieſſe,& flos de radice eius aſcēdet; & requieſcet ſuper eū ſpūs dei,ſpūs ſapiētiæ & intelligētiæ, ſpūs conſilij & fortitudinis, ſpūs ſciētiæ & pietatis & implebit eū ſpūs timoris dei.Qui ſacerdotē magnū & amicos eius, dn̄m ſaluatorem & diſcipulos illius intelligi uolunt;uiros τερατοσκόπους & portendētes ſic accipiunt;ut ad ap̄ſos referant q eius myſtice ſigna ꝑſpexerit, & ex præſentibus D futura cognouerint; (Ioan.9.a) dum in eo qui à natiuitate cæcus fuit, oculos reſtitutos ſuper populo gentiliū interpretantur; Et (Matth.9.c) in muliere ſanguine defluente,eccleſiam ediſſerunt ſanguinis operibus liberatam.Hoc autem quod ſequitur;Quia ecce lapis quem dedi corā Ieſu;amatores hiſtoriæ ſic de Chriſto intelligūt;ut poſt Ieſum filium Ioſedech Chriſtum dicant eſſe uenturū.Hoc enim eſſe corā Ieſu,id eſt in conſpectu eius & ante faciem,ut futura ſignificet;& appellari eum lapidē pro fortitudine & robore quo oīa regna contriuerit;quem etiam in Daniele de monte ſine manibus præciſum legimus. b ¶Ecce ego cælabo ſculpturam eius &c.) (Dan.2.g) Supra dixerat;ecce lapis quē dedi coram Ieſu ſup lapidē unū ſeptē oculi ſunt; Nūc cōſequenter μεταφορὰν ſeruat à lapide & dicit; Cælabo ſculpturā eius;ſiue ſculpā cælaturā illius;Quod em̄ Hebraice ſcriptū eſt מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ Aquila interp̄tatus eſt διαγλύφω ἄνοιγμα αὐτῆς, id eſt ſculpā aperturam eius;Theodotio & Symmachus,ſculpā ſculpturā eius.Et eſt ſenſus;Iſtū lapidē,clauis crucis & lancea militis faciā uulnerari;& in illius paſſiōe auferā iniqtatē terræ in die una;de qua ſcriptū eſt; Hęc eſt dies quam fecit dn̄s,exultemus & lætemur in ea. In illa die paſſionis Chriſti,uocabit uir q perfectus eſt in Chriſto; & cū apoſtolis ad dn̄icæ beneuolentiæ culmen aſcendit;proximū ſuum,uel credētes ex Iudæis;uel certe gentilium populum, ſubter uineam quæ appellatur Sorech;& de qua dicit in euangelio;Ego ſum uitis,& cuius fructus lætificat cor hominis (Ioan.15.a);& ſubter ficū, ſpiritus ſancti poma dulciſſima;ut

Cap. IIII.

a E T rĕuerſus eſt ange⸗
lus qui loquebatur in
me;& ſuſcitauit me quaſi
uirũ qui ſuſcitatur de ſo⸗
b mno ſuo.Et dixit ad me,
quid tu uides?& dixi;Vi⸗
di,& ecce candelabrũ au⸗
reum totũ & lampas eius
ſuper caput ipſius; & ſe⸗
ptem lucernæ eius ſuper
illud;ſeptẽ & ſeptem infu⸗
ſoria lucernis quæ erãt ſu⸗
per caput eius.Et duæ oli⸗
uæ ſuper illud; una à de⸗
xtris lampadis,& una à ſi
niſtris eius. Et rñdi & aio
ad angelum q loquebatur
in me,dicẽs;Quid ſũt hæc
dñe

Cap. IIII.

E T reuerſus eſt ange⸗
lus qui loquebatur in
me,& ſuſcitauit me ſicut
ſuſcitari ſolet homo de ſo⸗
mno ſuo. Et dixit ad me,
quid tu uides?& dixi;Vi⸗
di,& ecce candelabrũ au⸗
reum totũ & lampas ſup
eum;& ſeptẽ lucernas ſu⸗
per illud; & ſeptem infu⸗
ſoria lucernarũ quæ erant
ſuper illud. Et ecce duæ
oliuæ ſuper illud; una à
dextris lampadis & una
à ſiniſtris; & interroga⸗
ui & dixi ad angelum qui
loquebatur in me, di⸗
cens; Quid ſunt hæc
dñe?

E ma,ut æterna pace requieſcant,& cõpreſſa ſeditio⸗
ne mũdi & cruore bellorũ,ſciant ſe eſſe ſub rege cu
ius myſtice in Salomone nomẽ eſt pacis.De hac ea⸗
dem ſeſſione ſubter uineã,& ſubter ficũ;etiam Mi⸗
Mich.4.b cheas ,ppheta cõmemorat dicẽs; In die illa uocabit
unuſquiſq; proxi⸗
mũ & fratrem ſuũ
ſubter ficum & ui
neam ſuã, & non
erit qui exterreat.
Quod aũt ſcriptũ
eſt iuxta Lxx. Ec⸗
ce ego fodiã foue⸗
am,poſſumus foſ⸗
ſam uel foueam ,p
ſculptura lapidis
intelligere ; omne
enim quod ſculpitur
& foditur.Tamen
ſiquis cõtentioſus
noluerit hoc refer
re ad lapidem; ſed
quaſi propriũ ha⸗
bere principium
ſuamq; ſententiã;
Dicamus deum o⸗
mnipotentẽ in die
paſſionis filij ſui;ſi
F ue ut Iudæi putãt
in ultimo fine mũ
di quãdo iudicatu
rus aduenerit;effodere & in mediũ proferre opera
ſingulorũ,& contrectare uniuerſam terrã in die iu⸗
dicij;hãc enim eſſe diem unã,& in die illa unumquẽq;
ſanctorũ ſocios ſuos & amicos qui & ipſi ſunt ſan⸗
cti,uocare ad requiem,& operum ſuorum uirtute
gaudere. Cap. IIII.
E T reuerſus eſt angelus qui loquebatur in me,
&c.)Quò enim abierat ut reuerteretur; maxi⸗
me qui loquebatur in propheta;& abſq; eo in quo
loquebatur eſſe nõ poterat?Sed quotieſcũq; huma⸗
na fragilitas ſuæ relinquitur imbecillitati; dei à no⸗
bis & angelorũ eius auxiliũ abire credendũ eſt. Er⸗
go & propheta ſtupore magnæ uiſionis attonitus
tota mẽte torpebat,& clarum ueritatis lumen uide⸗
re nõ poterat;unde à uiſione præterita ſuſcitat ad
aliam uiſionem quaſi de ſomno euigilans;ut uideat
quod clauſis oculis nõ uidebat. Dicamus & aliter;
Prouer.23.d Prouerbiorũ Salomonis teſtimoniũ eſt; Si ſederis,
abſq; timore eris;Si autem dormieris,dulciter dor⸗
mies;& nõ timebis terrorem ſuperuenientem tibi,
nec impetus impiorũ ingruentes. Qui hoc ſomno
dormierit,& audierit dictum de ſe quod ſcriptum
Ioan.11.b de Lazaro legimus;Si dormit,ſaluus erit;poterit cã
Can.5.a tare cum ſponſa; Ego dormio & cor meum uigi⸗
lat. Videamus ergo ad quæ contemplanda quaſi
de ſomno propheta conſurgat. b ¶Et dixit ad
me,quid tu &c.)Angelus qui ſuſcitauit Zachariã
quaſi de ſomno hoĩem conſurgentẽ, interrogat qd
uiderit;ut illo reſpondente & ignorante & ſciſcitã⸗
te quid cernat,atq; dicente; Quid ſunt hæc domine
mi;audiamus ab eo;Hoc eſt uerbũ dñi ad Zoroba
bel;Nõ in exercitu nec in robore,ſed ĩ ſpiritu meo,
dicit dñs.Dicamus igitur ſingula percurrẽtes pri⸗
mũ quid uideatur
Hebræis;à quibus
in ueteri teſtamẽto
eruditi ſumus; de⸗
inde per hos quaſi
gradus ad eccleſiæ
culmina cõſcenda
mus. Candelabrũ
aureũ ſolidum, le⸗
gem,id eſt νόμον in
terpretant; Lãpa⸗
dẽ aũt,id eſt flam⸗
mam in uertice cã
delabri,lucentẽ at⸗
q; fulgentẽ Chri⸗
ſtum qui caput le⸗
gis ſit,& oẽm mũ⸗
dum illuminet; Se
ptem lucernas ſup
cãdelabrũ, ſeptem
gratias ſpiritus ſã⸗
cti;de qbus ſupra
diximus,qd in la⸗
pide uno ſeptẽ o⸗
culi ſint. Nulli enim
dubiũ quin lex ſpi
ritu ſancto dictante cõſcripta ſit,Septẽ autẽ infuſo
ria in qbus oleũ ſit quod mittatur in lucernas quæ
ſup candelabro luceant,hoc intelligi uolunt,ſeptem
iſtas gratias de cœlo ad homines per legem deſcen⸗
dere.Duas autẽ oliuas ſup candelabrũ à parte dex⸗
tera & ſiniſtra,inter quas media lãpas luceat;legẽ &
,pphetas interpretant.Cũq; ,ppheta narraſſet uiſio⸗
nẽ ſuã,neſciẽs qd uideret;interrogat angelũ loquẽ
tẽ in ſe;ſenſum uidelicet à deo illuminatũ;Iſte enim
angelus noſter eſt,q prudẽter intelligens,dei nobis
indicat uoluntatẽ,& dicit; Quid ſunt hæc dñe mi?
Angelus aũt nõ explanat uiſionẽ ,pphetæ ut roga
tus ab eo fuerat;ſed interrogantem rurſum interro
gat;Nũ ignoras qd ſint hæc?Quo rñdente, neſcio;
etiã ipſe rñdit;Hoc eſt uerbũ dñi ad Zorobabel di⸗
cẽs;Non in exercitu nec in robore,ſed in ſpũ meo,
dicit dñs.Sermo ergo dñi ad Zorobabel q locutus
eſt nõ in exercitu,neq; in robore,ſed ĩ ſpiritu meo,
ipſe eſt interptatio uiſionis;non in exercitu neq; in
multitudine bellatorũ,ſed in ſpiritu dei reductum
populũ & plenius reducendum; & aduerſarios eſſe
uaſtandos. Quodq; ſequit; Quis tu mons magne
coram Zorobabel in planum;ad diabolum dictum
intelligunt;qui ſtabat à dextris Ieſu ut aduerſare⸗
tur ei;& ſe eleuabat cõtra Zorobabel & populum
Iudæorũ.In planum aũt uerſus & humiliatus eſt;&
ſub pedibus iacet Iſrl;qa educet deus lapidẽ prima⸗
riũ,Chriſtũ filiũ ſuũ;qui ſemp auxilio fuit populo
Iſraël

HEB. domine mi? Et re⸗
ſpõdit angelus qui loque⸗
bat in me & dixit ad me;
Nũquid neſcis quid ſunt
hæc?& dixi;non domine
mi. Et reſpondit & ait ad
me dicens; Hoc eſt uerbũ
domini ad Zorobabel,
dicens; Non in exercitu,
nec in robore;ſed in ſpiri⸗
tu meo,dicit dominus ex⸗
ercituum; Quis tu mons
magne corã Zorobabel
in planum?Et educet lapi⸗
dem primarium, & exæ⸗
quabit gratiam gratiæ e⸗
a ius.Et factum eſt uerbum
domini

SEP. domine? reſpondẽs
q; angelus qui loquebatur
in me,& dixit ad me; Nõ
cognoſcis quid ſunt hæc?
Et dixi;Nõ domine.Et re⸗
ſpondit et ait ad me dicẽs;
Iſte eſt ſermo domini ad
Zorobabel dicens; Non
in fortitudine magna ne⸗
que in robore;ſed in ſpiri⸗
tu meo,dicit dñs omnipo
tens;Quis es tu mons ma⸗
gne ante faciem Zoroba⸗
bel ut corrigas?& educam
lapidem hæreditatis; æ⸗
qualitatem gratię gratiam
eius. Et factus eſt ſermo
domini

G A Iſraël.Et gratia eius,id eſt lapidis in eos quos redu⸗
xit de captiuitate,exæquabit gratiam quam in pa⸗
tres eorum ſemper exercuit.Hæc ab Hebræis dicta
reperimus;Nunc quid ab eccleſiaſticis uiris in cõ⸗
mentarijs ſcriptũ ſit diſſeramus.Candelabrũ aũt de
auro puriſſimo ec
cleſiã intelligunt;q
in ſcripturis ſan⸗
ctis ſenſum ac mẽ⸗
tem magis q; uer⸗
ba pquirit. Quod
autẽ in ſenſu aurũ
accipiat; poſterio⸗
ra & humeri colũ⸗
bæ in ſexageſimo⸗
ſeptimo pſalmo o⸗
ſtendunt; quæ di⸗
cuntur auri uirore
ſiue fulgore radia⸗
re. Lampadem &
ipſi Chriſtum in⸗
telligunt quod lu⸗
ceat in eccleſia;qui
Math.5.b de ſeipſo dicebat;
Nemo lucernam
accendit & ponit
eã ſub modio; hoc
eſt ſub menſura le
H B giſ;ſed ſuper cãde
labrum,id eſt euangelij libertatem;ut luceat cunctis
qui ſunt in domo.Lucernas ſeptem & effuſoria ea⸗
rum,& ipſi gratias ſancti ſpiritus intelligũt; p quas
oleum miſericordiæ dei cunctarumq; uirtutũ eccle
Math.17.a ſia ſuſcipit.Duas oliuas ſuper candelabrum; & ipſi
Moyſen & Heliam intelligunt;qui cum domino lo
quebantur in monte;& ſignificabant quid in Hie⸗
ruſalem paſſurus eſſet.Omnis enim lex & prophe⸗
tæ de Chriſti prædicant paſſione. Alij duas oliuas
ſtantes à dextris & à ſiniſtris, legem & euangelium
interpretantur;ut in dextra euangelium ſit;in ſini⸗
Can.2.b ſtra lex;de qua dextra & ſiniſtra dicit in canticocã⸗
ticorum;Siniſtra eius ſub capite meo & dextera il⸗
lius amplexabitur me.Montẽ autẽ pleriq; noſtro⸗
rum,diabolum interpretantur & antichriſtum; qui
coram Zorobabel de quo naſciturus eſt Chriſtus,
ſtare audeat & ſe erigere;& in euãgelio dicere;Hæc
Math.4.b omnia mihi tradita ſunt;& dabo ea tibi, ſi procidẽs
adorauerís me.Quem dñs ſuis pedibus proſternẽs,
& de ſuperbo humilem faciens atq; deiectum,dicit;
Deut.6.b Vade retro ſathana;ſcriptum eſt enim; Dominum
deum tuum adorabis,& ipſi ſoli ſeruies. Dantq; ex
Math.17.c emplum in euangelio lunatici, quem cum apoſto⸗
li non potuiſſent ſanare;interrogant cur ſanare ne⸗
quiuerint,& audiunt; Amen dico uobis;ſi habue⸗
ritis fidem ſicut granum ſinapis,dicetis monti huic
tranſi hinc,& tranſibit;& nihil impoſſibile erit uo⸗
bis;Hoc aũt genus non eijcit,niſi per orationem et
ieiunium;Mons ibi aperte diabolus accipitur. Alij
aũt temeritate non parua, hoc quod manifeſte de
diabolo dicit ad Chriſtũ referunt, qui in ſcripturis C
ſanctis mons ſæpius appellat; Nec neceſſe eſt dare
exempla;quorũ magna copia eſt.Ad hũc aũt ducũ⸗
tur errorẽ;quia ſcriptũ eſt in Lxx.Quis es tu mons
magne ante faciẽ Zorobabel ut corrigas?qd uideli
cet mons iſte qui
ante faciẽ Zoroba
bel eſt;hoc eſt, qui
de Zorobabel ſtir
pe deſcendat; uelit
mundũ ipſe corri⸗
gere;& de ipſo ſit
qd ſequit; Educã
lapidẽ hæredita⸗
tis;de q ſcriptũ eſt; Pſal.15.b
Tu es q reſtitues
hæreditatẽ meã mi
hi. Et in alio loco;
Elegit nobis hære Ibd.46.a
ditatẽ ſuã,pulchri⸗
tudinẽ Iacob quã
dilexit.Et rurſum;
Facta eſt pars dñi
Iacob,funiculũ hæ
reditatis eius Iſra⸗
ël. Et in ſecundo
pſalmo; Dñs dixit
ad me filius meus
es tu;ego hodie ge D
nui te.Poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatẽ
tuam.Educet aũt dominus lapidẽ primariũ;de quo
legimus;In principio erat uerbũ,et uerbũ erat apud Ioan.1.a
deum,& deus erat uerbũ;Et omnia per ipſum facta
ſunt,& ſine ipſo factum eſt nihil.Qd aũt dicit; Ex⸗
æquabit gratiã gratiæ eius;hoc ſignificat,nos oẽs
de plenitudine eius accepimus,& gratiam pro gra⸗
tia,id eſt pro gratia legis gratiam euãgelij,ut æqua⸗
lem gratiã & par munus,& ex Iſraël credẽtes acci⸗
piant,& populus ethnicorum. Vnde & Gabriel lo⸗
quitur ad Mariam;Inueniſti gratiam apud dñm.Et Luc.1.c
Paulus apoſtolus ſcribit;Gratia enim ſaluati eſtis. Ephe.2.a
Et Ioannes euangeliſta;Lex,inquit,per Moyſen da Ioan.1.b
ta eſt;gratia autem & ueritas per Ieſum Chriſtum
facta eſt. a ¶Et factum eſt uerbum domini ad me,
dicens;Manus Zorobabel fundauerunt domum
iſtam &c.)Ab Hebræis & à noſtris multa dicũtur;
quorum pleraq; ſectantes & alia repudiantes, quid
nobis placeat inferamus,ſeruantes hiſtoriæ uerita⸗
tem;ut ex hac poſſimus eum qui per hiſtoriam pro
phetatur agnoſcere. Manus Zorobabel principis
Iudæorũ qui reuerſi ſunt de Babylone,templi fun⸗
damenta iecerunt;& manus eius uſq; ad templi fa⸗
ſtigia uenient,cõplentes quod cœperant; & omnia
quæ cœpta fuerant extruentes.Legimus apud Eſ⸗ 1.Eſd.4.et.6
dram quod à Zorobabel templum cœptum ſit atq;
perfectum.Cũq;,ait Zacharias propheta; in tẽplo
quod nunc ædificatis uideritis à uobis culmen im⸗
poſitũ;tunc intelligetis me miſſum à dño & quæ,lo
cutus ſum ipſo mandante dixiſſe. Quis enim de⸗
ſpexit

E ſpexit dies paruos? Quis hic pro raro accipitur: iuxta illud: Quis putas ē diſpēſator fidelis & prudēs? (Luc.12.c) Et: Dñe quis habitabit in tabernaculo tuo? Et: Quis (Pſal.14.a) aſcendet in montē ſanctū tuū? Rarus ergo eſt qui dies paruos huius ſeculi deſpiciat, et regiā poteſtatē putet eſſe nihili. Quādo uiderimus potētes ſeculi fulgere auro, purpura gēmiſq; rutilare, circūdari exercitu: dicamus in nobis: qs putas deſpicit dies paruos? Vñ & Iacob uitā hoīm breuē intelligēs: Parui ſunt, inquit, & peſſimi dies uitæ meæ. (Gen.47.b) Qui ergo deſpexerint dies paruos hoc aūt refert ad regiā poteſtatē, ut cōmoneat Zorobabel & Ieſum & populū ædificātes tēplū dei, nequaq; aduerſarios timere prohibētes: ſed audire dñm cohortantē, F ex eo qđ deſpiciūt regale faſtigiū lętabuntur & uidebūt auxiliū ſaluatoris qui de Zorobabel ſtirpe promittit̄: & propter fortitudinē, lapis appellat̄, & lapis ſtāneus: Pro quo in Hebraico ſcriptum eſt אֶבֶן הַבְּדִיל, eo qđ ſit murus & fortitudo roburq; credentium. Sicut enim ſtannum ab igne alia metalla defendit: & cū ſit natura æs ferrumq; duriſſimum, ſi abſq; ſtanno fuerit, uritur & crematur: ſic omnis angelorum & hominū fortitudo, ſi non habuerit auxiliū ſaluatoris, imbecilla probatur & fragilis. Lapis aūt iſte, id eſt maſſa qui apud Hebræos הַבְּדִיל ſcribitur, id eſt ſtanneus, ἐτυμολογεῖται ἀποχωρίζων, id eſt ſeparans & ſecernens: ut quomodo ſtannum mixta & adulterata inter ſe per ignem metalla diſſociat: Ita dñs uerus probator & χωνευτὴς ab auro & argēto bonorū operum æs uitiorū plumbumq; ſecernat: ut purum aurum remaneat & argentum. Alijs uerbis ἀποχωρίζων iſte & ſeparator in euāgelio ſcribitur: Cuius uentilabrum in manu ſua: & ipſe (Luc.3.d) purgabit aream ſuam: & ſeparabit paleas à tritico: qui clamat per Hieremiam: Quid paleis ad frumentum? dicit dominus. (Hiere.3.f) Multi noſtrorum manus Zorobabel, q fundauerit domū & ipſe perfecerit eam, Chriſtum interpretantur. Quod ſi recipimus, cogemur exponere qui ſit lapis ſtanneus in manu Zorobabel: Neq; em̄ in manu Chriſti, Chriſtus alius G approbandus eſt: Licet quidam lapidē ſtanneū corpus dñi acceperint: quod nullis peccatorū fuerit maculis ſordidatū: nec plumbū uocet̄: ſed ſtannū puriſſimū. Septē aūt oculos q diſcurrunt in uniuerſa terra & cūcta dijudicāt, ſupra expoſuimus ſeptē eſſe ſpiritus: & quod deum nihil lateat, qui & p̄teritorum & præſentium & futurorum cōſcius eſt: & reddit unicuiq; ſecūdum opera ſua, maxime cū in perſona ſeparantis bonos à malis & conflatoris aduenerit.

HEB. dñi ad me, dicens: Manus Zorobabel fūdauerūt domū iſtā: et manus eius perficiēt eam: & ſcietis quia dñs exercituū miſit me ad uos: Quis em̄ deſpexit dies paruos? & lætabūtur & uidebūt lapidē ſtaneū in manu Zorobabel: ſeptē iſti oculi ſunt dñi: qui diſcurrūt ī uniuerſa terra. a Et rēſpondi & dixi ad eū: quid ſunt duæ oliuæ iſtæ ad dexterā candelabri & ad ſiniſtrā eius? Et reſpondi ſecūdo & dixi ad eum: quid ſunt duæ ſpicæ oliuarum quæ ſunt iuxta duo roſtra aurea, in qbus ſunt ſuffuſoria ex auro? Et ait ad me dicens: Nūquid neſcis quid ſunt hæc? Et dixi: non domine mi. Et dixit: Iſti ſunt duo filij olei: qui

SEP. dñi ad me, dicēs: Manus Zorobabel fundauerunt domū iſtā; & manus eius cōplebunt eā. Et ſcies qm̄ dñs oīpotēs miſit me ad te: quis em̄ deſpexit in dies paruos? & lætabūtur & uidebūt lapidē ſtanneū ī manu Zorobabel: ſeptē iſti oculi dñi ſunt qui reſpiciunt ſuper oēm terrā. Et reſpondi & dixi ad eū: qd ſunt duæ oliuæ iſtæ à dextris candelabri & à ſiniſtris? Et interrogaui ſecundo & dixi ad eū: quid ſunt duo rami oliuarum qui in manibus duarum narium aureorū ſunt: & quæ infundunt & retrahunt ſuffuſoria aurea? Et dixit ad me: neſcis quid ſunt hæc? & dixi: nequaq; domine. Et ait: Iſti ſūt duo filij pinguedinis

a ¶Et reſpōdi & dixi ad eū: qd ſunt &c.) Interrogante propheta quid ſignificarent duę oliuæ: quarū altera H ſtabat ad dexterā candelabri, altera ad ſiniſtrā: dñs ſiue angelus dñi noluit reſpōdere. Quod ꝓpheta intelligēs, ſecūdo ſciſcitatur & dicit: Quid ſunt duæ ſpicæ iſtæ oliuarum ſiue duo rami? de minoribus interrogans, quoniam maiora audire nō meruit. Duo autem iſti rami ſunt in manu duarū narium, ſiue ſuper duo roſtra aurea quæ Hebraice צַנְתְּרוֹת, Græce μυξωτῆρες appellantur, qui et ipſi duo μυξωτῆρες ſuper quos duæ ſpicæ ſunt, uel duo rami oliuarum de auro puriſſimo. Cumq; et de duobus ramis propheta quæreret: & rurſum interrogaretur ab angelo: utrum nā ſciret quid duo rami ſignificarent: & ille dixiſſet, non dñe: Reſpondit angelus dñi. Iſti ſunt duo filij olei: ut Symmachus uoluit: ſiue ςιλπνότητος, ut interpretatus eſt Aquila, id eſt ſplendoris: uel πιότητος, hoc eſt pinguedinis, ut uerterunt Lxx. aut λαμπρότητος, id eſt claritatis, ut Theodotio tranſtulit: qui aſſiſtunt dominatori uniuerſæ terræ. De duabus oliuis quæ erāt ad dextram lampadis & ſiniſtram, ſupra legimus: Et idcirco nunc interrogans ſuper his propheta, non meretur audire: quia priora non retinet: ſiue quod ibi obſcurius dictum eſt, hic manifeſtius audire deſiderat: aut certe ſilentio angeli confutatur eius ꝑtinacia, quod maiora ſe ſcire cōtendat: quāq; Hebræi

A Hebræi ideo eum de oliuis interrogantem, nihil audiſſe confirment: quia nō bene interrogauerit, nec totum quæſierit quod ſcire debuerat. Deniq; poſtea plenius ſciſcitatur addens, ſpicas uel ramos oliuarum, de quibus ſupra tacuerat: ibi enim dixit: Quid ſunt duę oliuę iſtę: hic interrogat, qd ſunt duæ ſpicæ oliuarum? μεταφορικῶς quod in morē ſpicarū rectæ ſint arbores, & quaſi ſpicæ ariſtis, ſic iſtæ uallo quodā ramorum atq; foliorum tectæ ſint & in ſublime ſurgētes. Duas oliuas quidam è noſtris filiū interpretantur & ſpiritumſanctū, & mediam lampadē deū patrem. Sed neſcio quomodo abſque blaſphemia alterū à dextris, alterū accipiant à ſiniſtris. B Ramos quoq; ſiue ſpicas oliuarum, incarnationem ſaluatoris, & ſimilitudinem columbæ ſpiritus ſancti ediſſerunt: quia totas oliuas uidere nequeamus, ſed partē quādam, & ut ita dicā, ramuſculos incarnationis Chriſti, et oſtēſionis ſpiritus ſancti nobis eſſe monſtratos. Alij duo intelligunt teſtamenta: à dextris euangelium: à ſiniſtris legem: eo quod in altero ſpiritualis ſenſus ſit: in altero corporalis, & quod nec totum euangelium nec totam legem explanare poſſimus: & nunc ex parte cognoſcamus, & ex parte prophetemus, & necdum poſſimus intelligere quod perfectum eſt. Sunt qui duos ramos oliuarum uel duas ſpicas, & filios pinguedinis uel ſplendoris: ſacerdotium interpretentur & legem: quæ præbeant gaudium uniuerſæ terræ. Alij Enoch & Heliam: quorum alter in præputio, alter in circunciſione placuit deo, & cum corpore raptus in cœlū eſt. Pro ſplendore & oleo & pinguedine & claritate: in Hebraico legimus יִצְהָר, iuxta illud quod de gaudio & felicitate ſanctorum in pſalmis ſcriptum eſt: (Pſal.35.b) Inebriabuntur ab ubertate ſiue pinguedine domus tuæ, πιότητος enim magis pinguedinē quam ubertatem ſonat. Hæc ut quiuimus, & ut uires ingenioli noſtri ferre potuerunt, locuti ſumus, & Hebræorum & noſtrorum uarias opiniones breuiter C perſtringentes: ſi quis melius imò uerius dixerit, & nos libenter melioribus acquieſcimus.

HEB. qui aſſiſtunt dominatori uniuerſæ terræ.

Caput V.

a ET cōnuerſus ſum et leuaui oculos meos, & uidi, & ecce uolumen uolans, & dixit ad me: Quid tu uides? Et dixi: Ego uideo uolumen uolans; longitudo eius uiginti cubitorum, & latitudo eius decē cubitorū. Et dixit ad me: Hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciē uniuerſæ terræ: Quia omnis fur ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur, & omnis iurans, ex hoc ſimiliter iudicabitur. Educam illud dicit dominus exercituum, & ueniet ad domum furis & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & conſumet eum, & ligna eius, & lapides eius.

Et

SEP. guedinis qui aſſiſtūt domino uniuerſæ terræ.

Caput V.

ET cōuerſus ſum & leuaui oculos meos, & uidi falcem uolantem. Et dixit ad me: Quid uides? Et dixi: ego uideo falcem uolātem, longitudinis cubitorum uiginti, & latitudinis cubitorum decem. Et dixit ad me: Hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciem omnis terrę: quia omnis fur ex hoc uſque ad mortem punietur, & omnis periurus ex hoc uſque ad mortem cruciabitur: Et educam illud, dicit dominus omnipotens: & ingredietur in domum furis, & domum iurantis in nomine meo mendaciter: & requieſcet in medio domus eius, & conſumet eum & ligna eius & lapides eius.

Et

Caput V.

ET conuerſus ſum & leuaui oculos meos &c.) Conuerſus, inquit propheta, ad aliam uiſionem, & à lætis atque felicibus oculos meos ad triſtiora ſuſtollēs: cerno uolumē uolās: quod Hebraice dicitur מְגִלָּה, & ab Aquila & Theodotione uerſum eſt διφθέρα, à Symmacho κεφαλὶς, id eſt, capitulum, iuxta illud quod in pſalmo legimus: In capitulo (Pſal.39.b) libri ſcriptū eſt de me, ſiue iuxta Septuaginta δρέπανον πετόμενον, id eſt, falcem uolantem. D Omnia enim quæ ſupra uiderat: ædificationem tēpli, aduētum domini ſaluatoris, libertatem de Babylone populi nunciarāt. Itaque ne eleuaretur cum Apoſtolo cor (2.Cor.12.b) eius: cui datus eſt angelus ſatanę qui eū collaphizaret, ne ſe extolleret: uidet & ipſe quæ triſtia ſunt: ut qcquid ex bonorum reuelatione arrogātiæ creuerat, ex triſtium comminatione decreſcat. Volumen autem uolans oſtenditur, in quo omnium peccata deſcripta ſunt: ut unuſquiſq; recipiat ſecundum opera ſua, ſiue bonum ſiue malū, dicente Daniele: Throni poſiti ſunt & libri aperti ſunt. (Dani.7.c) Sin autem falcē accipimus, ut Lxx. tranſtulerunt: de Apocalypſi Ioānis ſumamus exemplum in quo ſcriptum eſt: Et reſpondit angelus, & dixit ei qui ſedebat ſuper equū: (Apoc.14.c) Mitte falcem tuam acutiſſimam, & mete uineam tuam, quoniam maturæ ſunt uuæ eius. Pro falce in Deuteronomio ſagittas & gladiū legimus: Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus deuorabit carnes. (Deute.32.f; Eſa.34.a) Et quia deus angelis peccantibus nō pepercit, qui proprio uitio habitaculū perdidere cœleſte: Ideo ipſe dicit per Eſaiam: Inebriatus eſt gladius meus in cœlo. Gladio enim interibunt omnes

CC pecca

E peccatores populi, nō utiq; gladio corporali, ſi quidem multæ & diuerſæ præter gladium ad mortem uiæ ſunt; ſed gladio ſpirituali, quo percutiendi ſunt qui non egerunt pœnitentiam, & quibus commi- Pſal.7.c natur pſalmiſta proclamans: Niſi cōuertamini, gladium ſuum uibrabit: arcum ſuum tetendit & parauit illum: Et in ipſo parauit uaſa mortis. Et in Hieremia le- Hiere.47.d gimus: Vſquequo ſecabis mucro uel gladius dñi? Vſq; quo non quieſces? conuertere in uaginam tuam. Iſte gladius non ſolū falx appellatur, quę fœnum, ſtipulam, ſpinasq; ſuccidit: ſed et ſecuris arborum dicitur: quæ ſuccidet qui nō fecerint dignos fructus pœnitentiæ. Et de quibus Ioannes bapti- Matth.3.c ſta proclamat: Ecce ſecuris ad radi- F ces arborum poſita eſt: Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Volumen iſtud in quo peccata omnia deſcribūtur; ſiue falx quæ cunctorum delicta ſuccidit: mittitur in uineam Sodomorum, de qua ſcriptum eſt: Deut.32.e Inimici noſtri inſipientes; ex uinea enim Sodomorum uinea eorum, & propago eorum de Gomorris: Vua eorū uua fellis & botrus amaritudinis eis. Furor draconum, uinum eorū, & furor aſpidis inſanabilis. Hæc falx uiginti habet cubitos longitudinis, & decem latitudinis: in quo numero triſtibus læta ſociantur. Ad hoc enim dominus corripit ut emendet. In uiceſimo qui ex duabus decadibus efficitur: auſtera & triſtia nunciātur: in decimo, id eſt, una decade, meliora & proſpera: Per omnia enim flagella atque ſupplicia eruditur Iſraël. Simulq; moneamus eos qui parua putant crimina furtum atq; periurium, quod inducatur maledictio quæ in uolumine ac falce deſcripta eſt, in domum furis atque periuri, & commoretur in ea, & omnia eius ligna lapideſque conſumat. Quod ſi in his quæ minora putantur (furtum dico & periurium) tanta pœnarum comminatio eſt: quid dicimus de fornicatione, adulterio, homicidio, ſacrilegio: cūctisq; crimini- Gala.5.e bus quæ ab Apoſtolo inter carnis opera numerantur? Legi uiginti cubitos longitudinis & decem latitudinis: ad ætatem referri domini ſaluatoris, id eſt tricenarium numerum efficere: quod nō iudicet pa- Ioan.5.d ter quenquam; ſed omne iudicium dederit filio, & ab eo mundus iudicandus ſit. a ¶ Et egreſſus eſt angelus qui loquebat̄ in me & dixit ad me &c.) G Amphora ſiue menſura egrediebatur & ferebatur in aëre. Et ne dubitaremus quo proprie uocabulo nuncupetur; ipſe angelus qui oſtenderat amphorā ſiue menſuram, illi nomen imponit, & dicit iuxta Lxx. hæc eſt iniquitas eorū in uniuerſa terra: Iuxta Hebræos: Hic eſt oculus: id eſt: oſtenſio omniū peccatorum. Et ecce mulier ſedebat in medio amphoræ uel menſuræ: quæ apud Hebræos dicitur אֵיפָה crebró q; à Lxx. in οἰφὶ uertitur, & hæc ipſa mulier uocabatur impietas. Cū hæc ita cerneret: ecce talentum plumbi, id eſt, maſſa inſtar lapidis ferebatur, uel ſuo impetu uel domini iuſſione: uel ferebat̄ ab alio cuius nomē tacitum H eſt. Angelus autem iſte qui loquebatur in propheta & egrediens ex eo, illi uniuerſa monſtrabat. Arripuit mulierē quæ uocabatur impietas, & præcipitē miſit in mediū amphoræ quæ prius libere ferebat̄, & ſupra amphorā ſedens, omnibus apparebat. Ac ne forte rurſum eleuaret caput, & ſua iniquitate & impietate gauderet, talentū plumbi in modum grauiſſimi lapidis mittit in os amphoræ; ut impietatē in medio opprimat atque concludat, ne quo modo poſſit erumpere. Hæc quaſi umbras quaſdam & lineas futuræ imaginis duximus; ut quod reliquum eſt ſuis coloribus impleamus. Angelus qui loquebatur in ꝓpheta egreſſus de eo, & quaſi cominus loquēs præcipit illi ut leuet oculos ſuos & uideat peccata populi Iſraël, in menſurā coaceruata perfectā, & impleta delicta cunctoꝝ: & hanc eſſe oculū eorū; quod Hebraice dicit̄ עֵינָם, & ſcribit̄ p ע י נ ם: Siue iniquitatē eoꝝ, quæ ſi per ו literā ſcripta eſſet; recte legeret̄ אונם ut Lxx. putauerūt: & hic error in æditiōe uulgata frequēter inoleuit: ut ga ו & י literæ eadē forma, ſed mēſura diuerſæ ſunt, altera legatur pro altera. Hæc amphora ſiue menſura, oculus eoꝝ eſt in uniuerſa terra: hoc eſt, oſtenſio peccatorum, ut quorū uitia diſperſa latitabāt in unū coaceruata oculis omniū panderent̄, & egrederet̄ de loco ſuo Iſraël: & cūctis gētibus qualis in terra ſua fuerit, monſtraret̄. Et ecce talentū plūbi portabat̄. Pro talento plumbi in conſequentibus legimus lapidē plūbi. Talentū uocatur כִּכָּר: lapis אֶבֶן. Ipſe eſt igit̄ lapis plūbi qui & talentū plumbi; quod nos manifeſtius

a HEB. Et egreſſus eſt angelus qui loquebatur in me & dixit ad me: Leua oculos tuos, & uide quid ſit hoc quod egreditur. Et dixi: Quid nam eſt? Et ait: Hæc eſt amphora egrediens, & dixit. Hęc eſt oculus eorum in uniuerſa terra. Et ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier una ſedens in medio amphoræ. Et dixit: Hæc eſt impietas, & proiecit eā in medio amphoræ & miſit maſſam plumbeam in os eius.

Et le

SEP. Et egreſſus eſt angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me: Suſpice oculis tuis, & uide quid ſit quod egreditur, & dixi: Quid eſt? Et ait: Hæc eſt menſura quæ egreditur. Et ait: Hæc eſt iniquitas eorum in omni terra. Et ecce talentum plumbi eleuatum eſt: & ecce mulier una ſedebat in medio mēſuræ, & dixit: Hæc eſt iniquitas, & proiecit eam in medio menſuræ & proiecit lapidem plumbeum in os eius.

Et ele

A feſtius exprimentes, maſſam uel ſphærā plumbi interpretati ſumus, ex quo ſignificatur pondus grauiſſimum peccatorum. Et ſuper hanc menſurā atq; amphoram omnium delictorum, media ſedebat impietas, quam alio nomine idololatriā poſſumus appellare & negationem dei. Vnde & à ſaluatore dicitur Matth.23.d ad Iudæos: Implete mēſuram patrū ueſtrorū. Hæc impietas quę ſedebat ſup peccata Iſraël: & ſuo ſcelere gloriabat̄: poſtea mittitur in mediū Babylonis & captiuitatis malo premitur. Vel iuxta Theodotionem, ipſa ſe proijcit & abſcondit in medium amphoræ, ducitq; ſuper ſe pondus grauiſſimum plumbi, ut obturatum os habeat & ultra ſe iactare non poſſit. Vel certe ab angelo dei opprimit̄: ut quæ prius B lętabatur in ſcelere, æterno ſilentio cōticeſcat. Quo autem & à quibus concluſa portetur, ſequēs lectio docet. a ¶ Et leuaui oculos meos & uidi, & ecce duæ mulieres egredientes &c.) Duas mulieres egredientes, Iudæi arbitrantur regnum Medorū & Macedonum, quorum utrunq; afflixerit populum Babylonium, & ibi impietas eorum ſedem poſuerit. Hoc autem arte confingunt; ne quod de ſe dictum eſt, in ſe intelligatur. Duæ enim mulieres quæ egrediuntur, haud dubiū quin de terra Iudæa, accipiendæ ſunt decem & duæ tribus; quarū alteræ ab Aſſyrijs alteræ à Chaldæis captæ ſunt. Et in alis earum erat ſpiritus, id eſt, poteſtas diaboli, de quo in Eccle- Eccle.10.d ſiaſte ſcriptum eſt: Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te; locum tuum ne dimiſeris. Et in Luc.11.d euangelio ſpiritum immundum legimus: qui cum de domo ſua fuerit eiectus, circuiens deſerta & arida, cum alijs ſeptem ſpiritibus nequioribus ſe reuertitur in priſtinam domum. Ab hoc igitur ſpiritu iſtæ mulieres quaſi uento flatuq; raptatæ, uolatu celeri ferebantur, & habebant alas iuxta Hebraicum חֲסִידָה, quod Aquila, Symmachus, Theodotio ἐρωδιόν, id eſt, Herodionē: ſoli Lxx. ἔποπα, id eſt, upupam tranſtulerunt. Haſidam Hebræi miluum putant, auem rapaciſſimā & ſemper domeſticis auibus inſidiantem. Herodionum uero, hi qui de uolucrum ſcripſere naturis, tria genera autumāt: unū album, aliud ſtellatum, tertium nigrum, quod & ſæuiſſimum eſt & ſanguinarium, & pugans, ad coitū impatiens; ita ut ex oculis eorum erumpat cruor. Vpupam autem quam nos de Græci nominis ſimilitudine traximus, nam & ipſi ἔποπα appellant C ab eo quod ſtercora humana conſideret: auem dicunt eſſe ſpurciſſimam: ſemper in ſepulchris: ſemper in humano ſtercore commorantem: denique & nidum ex eo facere dicitur & pullos ſuos de uermiculis ſtercoris alere putreſcentis. Quancunque ex tribus auibus intelligere uolueris haſidam: conuenit iſtis mulieribus Iudæ et Iſraëli: quę ꝓpter peccata putentia traditæ ſunt dæmonum poteſtati, & ab eis ductæ in captiuitatē. Tulerūtq; amphoram ſiue mēſuram in qua clauſa tenebat̄ impietas, maſſa plumbi deſuper poſita ne poſſit exire, & pondus grauiſſimū omnium peccatorū per aërē inter terram & cœlum. Quod propheta intelligens, non interrogat quæ ſunt iſtæ mulieres: patebat enim ſpiritui prophetali: nec quid portent, de quo ſupra fuerat eruditus: ſed quò portent. Denique ſequitur: Dixi ad D angelum qui loquebatur in me: Quò iſtæ deferunt amphoram? Qui reſpondit: ut ædificetur ei domus in terra Sennaar: Pro quo Septuaginta tranſtulerunt, in terra Babylonis. Sennaar enim campus eſt Chaldæorum: in quo hi qui mouerant ab oriente pedes ſuos, & in dei ſeruitute ſtare non poterant, ædificauerunt turrim ſuperbiæ: unde & ciuitas ipſa appellata eſt Babylon, id eſt, confuſio, eo quod ibi linguæ omnium confuſæ ſint atque permixtæ. Impietas ergo defertur ab iſtis mulieribus in Babylonem: ut ibi ædificetur domus eius & ſtabiliatur & ponatur ſuper baſem ſuam, & æterna ſtatione requieſcat. Vere enim in Babylone ſedes eſt impietatis, & iuxta hiſtoriam & iuxta myſticos intellectus. Si uolueris duas mulieres accipere hæreticorum populos & Iudæorum, quorum utrique egrediuntur à facie dei: & ſpiritu feruntur incerto, & habent alas milui, herodij & upupæ: dum ſemper in modum perdicis faciunt diuitias non cum iudicio: & de eccleſia rapere feſtinant: & contentionibus ac iurgijs delectantur, & quoſcunque deceperint, trahunt ad interitum: uolutantur in cœno libidinum & ſordibus ſempiternis. Iſtæ mulieres leuant pondus impietatis grauiſſimum, & ædificant in confuſione domum ſuam, & ſeruiunt regi Babylonio: ut habitent hæreticorum populi & Iudæorum: ubi morantur idololatræ, ligno & lapidibus ſeruientes.

a HEB. Et leuaui oculos meos & uidi, & ecce duæ mulieres egredientes: & ſpiritus in alis earum, & habebant alas quaſi alas milui: & leuauerunt amphoram inter terram & cœlum. Et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quò iſtæ deferunt amphorā? Et dixit ad me: Vt ædificetur ei domus in terra Sēnaar & ſtabiliatur & ponat̄ ibi ſuper baſem ſuam.

Et con

SEP. Et eleuaui oculos meos & uidi, & ecce duæ mulieres egredientes & ſpiritus in alis earū, & ipſæ habebant alas ſicut alæ ſunt upupæ. Et eleuauerūt mēſurā inter terrā & cœlum. Et dixi ad angelū qui loquebatur in me: Quò iſtæ deferunt menſuram? Et dixit ad me: Vt ædificent ei domū in terra Babylonis: & præparent & ponant eā ibi ſuper ſedem ſuam.

Et con

Caput VI.

Caput VI.

a ET cōuerſus ſum & leuaui oculos meos & uidi: Et ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium: & montes, montes ænei. In quadriga prima equi rufi: in quadriga ſecunda equi nigri, & in quadriga tertia equi albi, & in quadriga quarta equi uarij & fortes. Et reſpondi & dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quid ſunt hæc domine mi? Et reſpondit angelus & ait ad me: Iſti ſunt quatuor uēti cœli qui egrediuntur ut ſtent coram dominatore omnis terræ. In qua erant equi nigri, egrediebantur in terram aquilonis, & albi egreſſi ſunt poſt eos, & uarij egreſſi ſunt ad terram auſtri. Qui autem erant robuſtiſſimi: exierunt & quærebant ire & diſcurrere per omnem terram.

Et

Caput VI.

ET conuerſus ſum & leuaui oculos meos, & uidi. Et ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium, & montes erāt mōtes ænei. In quadriga prima equi rufi: & in quadriga ſecunda equi nigri, & in quadriga tertia equi albi: & in quadriga quarta equi uarij ſturnini. Et reſpondi & dixi ad angelum qui loquebať in me: Quid ſunt hæc domine? Et reſpondit angelus qui loquebatur in me & dixit: Hi ſunt quatuor uēti cœli qui egrediuntur ut aſſiſtant domino omnis terræ. In quo erant equi nigri, egrediebantur ſuper terram aquilonis, & albi egrediebantur poſt eos, & uarij exibant in terram auſtri, & ſturnini egrediebantur & conſiderabant ut circuirent terram.

Et di

E ET cōuerſus ſum & leuaui oculos meos & uidi: Et ecce quatuor quadrigæ &c.) Tranſiui ait ad aliam uiſionem: & oculos cordis mei ad cœlū altius ſubleuaui: Vidiq; quatuor quadrigas egredientes de medio duorum montium qui erant ænei, id eſt, inſuperabiles atq; fortiſſimi: & q nulla poſſint uetuſtate conſumi. Quos enim ſupra montes myrteos uľ umbroſos: dixerat atq; nemoroſos, nūc æneos uocat. In quadriga prima equi rufi erant cruenti & ſanguinarij & Babylonia crudelitate terribiles. In quadriga ſecunda equi nigri: regnum Medorum atque Perſarū: qd' bigæ ſedēs & egrediēs per Aſſueri regis edictum, mortem omnium Iudæorum triſti nuncio præferebat. F In quadriga tertia eq albi, Macedones: ſub quorum rege Antiocho Machabæorum uictoriā legimus. In quadriga quarta equi uarij fortes. Scimus enim Romanorū reges, alios in gentem Iudæam fuiſſe clemētes: ut C. Cæſarem, Auguſtum & Claudium: alios perſecutores atq; terribiles, ut C. Caligulam, Neronem, Veſpaſianū & Hadrianum. Pro fortibus quos Aquila κρατεροὺς, LXX. ψαρούς tranſtulerunt: in Hebraico ſcriptum eſt אֲמֻצִּים. Et quædā exemplaria male habēt πυῤῥούς, confundentia colorum differētias atq; regnorum, cum πυῤῥοί, id eſt, rufi non אֲמֻצִּים ſed אֲדֻמִּים appellentur. Propheta ergo quærente quid ſibi uellēt ſignificare quæ cerneret: angelus qui loquebatur in eo reſpondet, & narrat quatuor eſſe uētos cœli, id eſt, quatuor plagas mundi quæ Græci uocāt κλίματα, qui aſſiſtant & pareant domini uoluntati. Nihil enim hæc quatuor regna quæ diximus: abſque dñi uoluntate fecerunt. In qua erāt equi nigri: egrediebātur, inquit, in terrā aquilonis. Quàm pulchre quadriga prima in qua erāt equi rufi prætermittiť: & quid ſecunda & tertia fecerint quartaq́; deſcribitur: G Iam enim eo tempore quo hæc propheta referebat: regnum prætererat Babylonium, & omnem Aſiam, Medorum potentia poſſidebat: ſub quorū rege Dario, anno eius ſecundo, mēſe undecimo qui appellať שְׁבָט, uiceſimaquarta die menſis, omnia quę ſupra expoſuimus contemplatur. In qua erāt igitur eq nigri, egrediebantur in terram aquilonis: ut Chaldæorum regnum modica uirtus euerteret. Et hoc notandum quod κλίματα id eſt, plagæ orbis & mundi: iuxta ſitum Hieruſalē & templi in ſcripturis ſanctis appellentur. Albi quoq; egreſſi ſūt poſt eos, ſecuti Medorū Perſarumq́; ueſtigia, reges Macedonū, ut Chaldęos ac Babylonem ſuo imperio ſubiugarent. H Quarti uero, id eſt ſturnini & uarij, ꝓ quo in Hebræo legitur בְּרֻדִּים, & q alio nomine appellantur amaſſim, id eſt, fortes atque robuſti: egreſſi ſunt ad auſtralem plagam: & totam terram impetu celeri luſtrauerunt: Clamatq; angelus qui loquebatur in propheta, ad imperiū Romanorum: Ite perambulate terram, & orbem circuite terrarū, ueſtriſq; pedibus cuncta regna ſubſternite. Cōuerſuſq; ad prophetā clara uoce teſtať: Ecce qui egrediuntur in terram aquilonis: requieſcere fecerūt ſpiritum meum in terra ad quam ꝓfecti ſunt. Traditum mihi eſt ab Hebræis in loco uel difficillimo: qd' Alexander & omnes Macedones, id eſt, equi albi qui egreſſi ſunt poſt Medos & Perſas: qui & ipſi perrexerant in terrā aquilonis, requieſcere fecerint ſpiritum prophetalem in terra aquilonis: eo quod contra Medos dei impleuerint uoluntatem, & in breui imperium Medorum atq; Perſarum à Macedonibus ſit deletum. Grandis enim eorum eſt conſolatio qui premuntur, ſi ſciant hoſtes ſuos cito eſſe

perituros

HEB. Et dixit: Ite & perambulate terram, & perambulauerunt terram. Et uocauit me & locutus eſt ad me, dicens: ecce qui egrediuntur in terram aquilonis, requieſcere fecerunt ſpiritum meū in terra aquilonis.

SEP. Et dixit: Ite & circuite terram, & circuierūt terram: & clamauit & locutus eſt ad me dicens: Ecce qui egrediuntur ſuper terram aquilonis: requieſcere fecerunt furorem meum in terra aquilonis.

A perituros. Hæc ut potuimus imò ut accepimus noſtræ linguæ ſtudioſis tradimus ſequentes hiſtoriæ ueritatem: Nec quadrigas Pharaonis & currus Babylonios inſtar explanationis Aegyptiæ tenaci memoria conquirentes. Nō enim quid ubi ſcriptum, ſed qua ratione ſit ſcriptum, conſiderandum eſt: Iuxta allegoriā quæcūque in quatuor cornibus & quatuor fabris diximus, etiam in præſenti loco accipiamus. Legi in cuiuſdā uolumine quatuor quadrigas in quibus ſunt equi rufi & nigri & albi & uarij ac fortes, quatuor euangelia intelligēda, & equos apoſtolos per diuerſitatē colorum diuerſas gratias poſſidentes: quorum alij rufi ſint in martyrio: alij obſcuri & nigri & Chriſti myſteria cognoſcentes, de quibus dicatur in pſalmis: Caligo ſub pedibus eius. (Pſal. 17. b) Et: Poſuit tenebras latibulum ſuū. B Alij albi gratia uirginali: alij uarij & fortes, habētes gratiam curationum diuerſarumq́; uirtutum. Hæ quadrigæ quatuor ſiue currus: miſſi ſunt in quatuor uentos cœli, id eſt, ad cardines mūdi & uniuerſum orbem terrarum: ut explerent domini uoluntatē: C quibus poſtea infertur ab angelo: Ite & perambulate terrā: & in cunctis terrarum finibus euangelium ſeminate. Hoc quoq; quod ſequitur: Ecce qui egrediuntur in terram aquilonis requeſcere fecerunt ſpiritū meum in terra aquilonis: ſic explanauit: ut diceret requieuiſſe ſpiritum domini ſiue angeli: quando in terra aquilonis, diaboli regna duriſſima apoſtolica prædicatione ſubuerſa ſunt: & hæc eſſe regna quæ domino ſaluatori in monte excelſo diabolus oſtendens, ſibi tradita gloriatus ſit.

Commentarij primi in Zachariam prophetam finis. D

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN SECVNDVM commentariorum Zachariæ ad Exuperium Tholoſanum epiſcopum procemium.

AB obſcuris ad obſcuriora tranſimus, & cum Moyſe ingredimur in nubem & caliginem. Abyſſus abyſſum inuocat in uoce cataractarum dei: & gyrans gyrando uadit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur: Labyrinthios patimur errores, & Chriſti cæca regimus filo ueſtigia. Ad hanc difficultatem urget petaſatus libri portitor: dimidiū facti qui bene cœpit habet: quanto magis nos qui tertiam partem iam confecimus uiæ, eodem debemus in reliquis labore ſudare: ne perdamus præterita, & imperfectum opus augeat lectoris deſiderium. Itaq; mi Exuperi papa uenerabilis, adeſto præſens orationibus, qui corpore abſens es, & impetra à domino ut auferatur à facie mea uelamen Zachariæ quod ante oculos oſtēdebatur Moyſi: quia fulgorem uultus eius, uulgus ignobile ferre non poterat: ut ego quoq; cū Dauid queam dicere: Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtutem multam. (Pſal. 67. c) Secundi libri explanationum in Zachariam iſtud exordium eſt: quem tanta celeritate dictamus, ut penè non ſit emendandi ſpacium: dum frater Siſinnius Aegyptum ire feſtinat: ut odorem bonæ fragrantiæ qui à te miſſus eſt fratribus, illuc quoque perferat: Et nequaquàm Aethiopiæ flumine, ſed Galliarum largiſſimis aquis rigentur arua ſitientia.

COMMENTARIORVM HIERONYMI in Zachariam prophetam liber Secundus.

ET factum eſt uerbum domini ad me dicens: Sume &c.) Semel propoſui arcana eruditionis Hebraicæ, & magiſtrorũ ſynagogæ reconditã diſciplinam, eam dũtaxat quæ ſcripturis ſanctis conuenit, latinis auribus ꝓdere. Quãobrẽ neceſſe mihi eſt in locis obſcuriſſimis hiſtoriȩ lineas ducere, & ſic quæ ab eccleſiaſticis uiris accepi proferre in medium: lectoris arbitrio qđ magis ſequi debeat relinquẽs. Et primum lectionis ordo reddendus eſt: ut quod dicitur iuxta literam perſpicuũ fiat. Accipe, inquit, ab Holdai & à Tobia & ab Idaia qui de Babylonica captiuitate uenerunt, & ſumes ab eis quæ offerũtur munera, argẽtũ & aurũ, & ĩtrabis domum Ioſiæ filij Sophoniæ: & ibi facies coronas, auri atq; argẽti uarietate diſtĩctas: nõ unã coronã: ſed uel duas uel plẽs: עֲטָרוֹת quippe, id eſt, στέμματα, nõ unũ: ſed uľ dualẽ uel pluralem numerũ ſignificãt.

ET factũ eſt uerbũ domini ad me dicens: Sumeà tranſmigratione ab Holdai & à Tobia & ab Idaia, & uenies tu in die illa & intrabis domum Ioſiæ filij Sophoniæ qui uenerunt de Babylone. Et ſumes argentum & aurum & facies coronas, & pones in capite Ieſu filij Ioſedech ſacerdotis magni: & loqueris ad eum dicens: Hæc ait dñs exercituum, dicẽs: Ecce uir oriens nomen eius: & ſubter eum orietur, & ædificabit templum domino. Et ipſe extruet templum domino, & ipſe portabit gloriam, & ſedebit & dominabitur ſuper ſolio ſuo, & erit ſacerdos ſuper ſolio ſuo: & cõſilium pacis erit inter illos duos. Et coronæ erũt Helem & Tobiæ & Idaiæ & Hen filio Sophoniæ, memoriale in tẽplo domini.

Et qui

ET factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Accipe quæ de captiuitate ſunt à principibus & ab utilibus eius & qui cognouerunt eam, & ingredieris tu in die illa in domum Ioſiæ filij Sophoniæ qui uenit de Babylone, & accipies argentum & aurum & facies coronas, & impones ſuper caput Ieſu Ioſedech ſacerdotis magni, & dices ad eum: Hæc dicit dominus omnipotens: Ecce uir oriens nomẽ eius, & ſubter eum orietur, & ædificabit domũ domini, & ipſe accipiet uirtutẽ, & ſedebit et imperabit ſuper throno ſuo. Et erit ſacerdos à dextris eius, & conſilium pacis erit inter duos: corona autem expectantibus & utilibus eius, & qui cognouerũt eã, & in gratiam filij Sophoniæ, & in pſalmum in domo domini:

& qui

Cũq; coronas feceris, ĩpones unã ex eis in capite Ieſu filij Ioſedech ſacerdotis magni & loq̃ris ad eũ: Hȩc dicit dñs omnipotẽs: Ecce uir cuius nomẽ eſt: oriens: quod Hebraice dicitur צֶמַח nõ per ש ſed per צ literã ſcriptũ. Qui idcirco oriẽs, id eſt, ἀνατολὴ, uel ἀναφυὴ ſiue βλάστημα nuncupatur, id eſt, germen: quia ex ſe repẽte ſuccreſcet: & ex radice ſua in ſimilitudinem germinis pullulabit: qui uir ædificabit tẽplum dñi. Cumq; illud extruxerit: ipſe quoq; portabit gloriã, id eſt coronã alterã quæ Hebraice הוֹד & ab alio ἐπιδοξότης, ab alio ἐπιπρέπεια, ab alio ἀρετὴ, ab alio δόξα ſcribitur, quæ uel inclytũ uel decorem uel uirtutem uel gloriã ſonãt. Significari aũt putãt Zorobabel; qui ex humili atq; captiuo in ducẽ populi Iudaici repẽte cõſurgens, ædificauit tẽplũ dñi: & ſedit ſuper ſolio ſuo, & principis poteſtate dñatus eſt; ſed & pontifex, inquit, Ieſus filius Ioſedech ſedebit in ſacerdotali throno, & iunctis animis atq; cõſilijs dei populum gubernabũt. Et erit pax inter duos illos: hoc eſt inter eũ qui de tribu regia eſt, & eũ qui de Leuitica ſtirpe deſcendit, ut ſacerdotium pariter & regnum dei populũ regant, ipſasque coronas quas de auro feceris & argẽto, poſtq̃ impoſitȩ fuerint capiti Ieſu filij Ioſedech, & capiti Zorobabel filij Salathiel: nominibꝰ eorũ à quibus oblatȩ ſunt cõſecrabis in tẽplo, id eſt Helem & Tobiæ & Idaiæ, & Hen. Nomẽ ſecũdum & tertium idem eſt quod ſupra. Primũ mutatũ eſt, & pro Holdai nũc Helem poſuit. Quartũ qđ ſupra nõ dixerat additũ, hoc eſt, Hen: de q̃bus loquemur in cõſequentibus. Repoſitis autẽ ait coronis in tẽplo dñi, & in ſempiternam memoriam conſecratis de toto orbe terrarũ & procul poſitæ gentes uenient, & ȩdificabũt in tẽplo meo unuſquiſq; pro uiribus ſuis: Et tunc exitu rerum & proſperitate omniũ cognoſcetis quod dominus miſerit me: & ipſo cuncta iubente prædixerim. Hæc autem omnia erũt ſi obedieritis præceptis domini & mandata illius feceritis. Holdai interpretatur deprecatio domini, quod Græce ſignificantius dicitur λιτάνευσις κυρίου. Tobia, bonus domini. Idaia notus domini. Pro חֶלְדַּי nũc in primo loco poſuit חֵלֶם, quod interpretatur ſomnium, & in quarto loco addidit חֵן, id eſt, gratia. Horum quatuor hominum coronȩ erunt apud filium Sophoniæ, quem ſupra Ioſiam legimus, qui cuſtos & ædituus eſt templi domini: & ibi æterna ſtatione requieſcent. Hebræi Ananiam, Azariam, & Miſahel de captiuitate uenientes: aurum & argentũ

argentum in munera templi, & coronas põtificis ac ducis attuliſſe cõmemorant: & quẽ ſupra nõ dixerat, Hen, id eſt, gratiã, Danielẽ ueniſſe cum munere, & idcirco Helen poſitum pro Holdai, ut ex interpretatione nominis quod dicitur ſomnium oſtẽdatur in captiuitate poſitum Danielẽ, & tres pueros regalis ſomnij myſteria cognouiſſe. Aſſumptis enĩ tribus pueris, Daniel orauit dominũ & interp̃tationẽ ſomnij conſecutus eſt. Hæc iuxta hiſtoriã, circumciſio conatur exponere. Nobis autẽ incumbit neceſſitas iuxta LXX. interpretes dicere quæ noſtri dixere maiores. Accipe à captiuitate & à principibus & ab utilibus eius & ab his qui cognouerunt eam, aurum & argentum, & ingreſſus in domum Ioſiæ filij Sophoniæ, qui & ipſe uenit de Babylone: fac in ea coronas aureas & argẽteas: quas impones ſuper caput Ieſu filij Ioſedech ſacerdotis magni. Captiuitatis Iudæorũ: id eſt, populi dominum confitentis, uitia ſunt atq; peccata, quæ qui cœperit agere pœnitentiam & deſiderare priſtinã Hieruſalem: id eſt, eccleſiam Chriſti, Babylonem deſerit ac dimittit, & offertur à principibus captiuorum & ab utilibus eius, id eſt, captiuitatis: qui & ipſi pro utilitate ſua traditi ſunt angelo ſatanæ in interitum carnis ut ſpiritus ſaluus fieret, & ab his qui cognoſcunt eam uidelicet captiuitatem, in bonam partem poſt ſupplicia eſſe uertendam. Offertur autem aurum & argentum ab his: qui & ſenſu & ſermone dominum confitentur: & fiunt ex eo: id eſt, auro & argento in domo Ioſiæ qui interpretatur ſaluatus, & eſt filius uiſitationis domini: id eſt, ἐπισκοπῆς κυρίου. Viſitatur enim à domino qui prius male ægrotauerat. Et recte dicitur Ioſias ſaluatus: quia & ipſe reuerſus eſt de Babylone. Imponuntur autem coronæ uel corona Ieſu filio Ioſedech ſacerdoti magno: quia nobis proficientibus & reuerſis ad meliora, per ſingulas uirtutes noſtras, dominus coronatur, imò nobis uirtute pœnitentiæ coronatis, ſaluator in ſingulis coronam accipit, iuxta illud quod & Paulus loquitur: De cætero repoſita eſt mihi corona iuſticiæ quam reddet mihi iuſtus iudex: non ſolum autem mihi, ſed & omnibus qui diligunt aduẽtum domini ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. [2.Tim.4.b] Vnde à corona iuſticiæ & pater domini ſaluatoris nomen accepit. Ioſedech enim interpretatur dominus iuſticiæ, eo quod reddat unicuiq; ſecundum opera ſua. De hac corona & Iacobus in epiſtola ſua loquitur: Beatus uir qui ſuſtinet tẽtationem: quia cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quam repromiſit deus diligentibus ſe. [Iacob.1.b] Iubetur autem prophetæ ut poſtquàm coronam impoſuerit uel coronas ſuper caput Ieſu filij Ioſedech ſacerdotis magni: loquatur ad eum & dicat: Hæc dicit dominus: Ecce uir oriens nomen eius: & ſubter eum orietur, & reliqua. Non Ieſum diuidimus, nec duas perſonas in unam poſſumus facere perſonam: ſed ipſe qui Ieſus appellatur, eo qđ ſaluauerit mundum, & oriens dicitur: quia in diebus eius orta eſt iuſticia. Et canitur in pſalmo: Veritas de terra orta eſt: [Pſal.84.b] eo quod de utero uirginali in ſeculorũ cõſummatione generatus dixerit: Ego ſum ueritas: & extrema hora uenerit, iuxta Ioannis epiſtolam dicentis: Filioli nunc extrema hora eſt: [Ioan.14.a] In qua ſtantem & nihil agentem gentium populum conduxit ex denario, & miſit ad uineam. Alioquin ſi ſecundum diuerſitatem nominum diuerſus efficitur: alius erit paſtor: alius aries: alius agnus: alius ianua: alius lapis offenſionis & petra ſcandali. Iſte igitur qui noſtris uirtutibus coronatus eſt: orietur & appellabitur oriens. Ad quem locutus eſt pater: Filius meus es tu: ego hodie genui te. [Pſal.2.b] Et ſubter eum orietur multitudo credentium, & ædificabit domũ domini eccleſiam, & ipſe accipiet uirtutem & decorem ac profectum & gloriam ſingulorum: & ſedebit et dominabitur in throno ſuo, in throno Dauid. De quo & in euangelio ſcriptum eſt: Et erit ſacerdos à dextris eius; ſiue iuxta Hebraicũ, ſuper thronum ſuũ: quia ipſe & rex & pontifex eſt: Et ſedebit tam in regali quàm in ſacerdotali throno, & conſilium pacificum erit inter utrunq;: ut nec regale faſtigium ſacerdotalem deprimat dignitatem: nec ſacerdotij dignitas regale faſtigium: ſed in unius gloria domini Ieſu utrunque conſentiat. Legi in cuiuſdam libro hoc quod dicitur: Et cõſilium pacificum erit inter duos: ad patrem referri & ad filium: quia non ſuam ſed patris uenerit facere uoluntatem: & pater in filio ſit, & filius in patre. Corona autem: id eſt, inſigne uictoriæ: cum Chriſtus fuerit coronatus, his quoq; repromittitur qui expectant eum, & intelligunt utilitatem quondam captiuitatis ſuæ, & nouerunt dei uniuerſa myſteria, ut ſint in gratiam filij Sophoniæ: hoc eſt uiſitationis domini. Et qui in Babylone dicebãt: Super flumina Babylonis ibi ſedimus & fleuimus cum recordaremur Sion: [Pſal.136.a] In ſalicibus in medio eius ſuſpendimus organa noſtra: poſtquàm reuerſi fuerint in Hieruſalem, accipiant pſalmum & tympanum & canant in eccleſia domini, & qui per maiora peccata longe fuerant ab Iudæa & confeſſione ueriſſima, ueniant: & per ſingulos profectus ſuos ædificent domum domini, & tunc uniuerſi pari mente cognoſcant, quod dominus omnipotens prophetam miſerit ad eos. Fient autem omnia quæ promiſſa ſunt, ſi dominum audire uoluerint, & acta pœnitentia in bonis operibus manſerint.

HEB. Et q̃ procul ſunt, uenient & ædificabunt in tẽplo domini, & ſcietis quia dominus exercituum miſit me ad uos: erit autem hoc ſi auditu audieritis uocem domini dei ueſtri.

Et factum

SEP. & qui longe ſunt ab eis uenient & ædificabũt in domo domini. Et ſcietis quia dominus omnipotens miſit me ad uos, & erit ſi auditu audieritis uocem domini dei ueſtri.

Et factum

Cap. VII.

E ET factum eſt in anno quarto Darij regis &c.) In quarto anno Darij regis, in mẽſe nono, qui appellatur כִּסְלֵו, & in quarta mẽſis eiuſdẽ die: miſerunt ad domũ dei: id eſt, ad templum quod iam à Zorobabel & ab Ieſu fuerat inſtauratũ: Saraſar & Regemmelech & cæteri qui cum eis erant: quos Perſas fuiſſe duces regis Darij timẽtes deũ, Hebræi autumãt: ut quia iam audierant tẽplum eſſe cõſtructũ: quærerent à ſacerdotibus domus dñi & ꝓphetis: utrũ ſecundum cõſuetudinẽ priſtinam flere & ieiunare deberẽt: an luctũ mutare lætitia. Et eſt ſenſus ſciſcitantiũ: Quinto mẽſe q appellat apud Romanos Iulius, à Nabuchodonoſor ſubuerſa eſt Hieruſalẽ: F quã ob cauſam propter ſolitudinẽ tẽpli hucuſq; ieiunauimus & planximus: & mœrorem noſtrũ fletu & ieiunijs cõſolati ſum⁹: Nunc quia dicitur templũ eſſe cõſtructum, & uidemus nequaq; cauſam ꝑmanere triſticiæ: reſpondete quæſumus, utrum hoc facere debeamus an mœrorem gaudio cõmutare. Et ſimul conſiderandum quod fletus atq; ieiunium ſanctificatio dicitur. Vnde & in Iohel præceptum eſt ſacerdotibus, ut ſanctificẽt ieiuniũ & prædicent curationem. Curat enim uulnera delinquentis, abſtinentia et ieiunium, & curatos quoſq; ſanctificat. Poſtq; interrogauerant Perſarum duces per eos quos miſerant, & ad ſacerdotes atq; prophetas ſciſcitantium fuerat expleta legatio: fit ſermo domini ad prophetam: imperans ut loquatur ad uulgũ & ad ſacerdotes, quid legatis debeant reſpondere. Quando ieiunabatis & plangebatis in quinto menſe captiuitatis Hieruſalem, & in ſeptimo menſe quando Godolias interfectus eſt ab Iſmaël, per annos ſeptuaginta deſolationis templi & ſubuerſionis Hieruſalem: nunquid mihi proderat quod ieiunabatis? Et econtrario: Si quando manducatis & bibitis: nunquid non uobis & comeditis & potatis? Neq; enim his rebus placatur deus, ſed bonis operibus, & ſi illius præcepta faciamus: quia eſca nos nõ cõmendat deo. Neq; ſi nõ mãducauerimus deficiemus: neq; ſi manducauerimus abundabimus. Nunquid nõ hæc ſũt uerba mea adhuc ſtãte Hieruſalem & urbibus Iuda, quæ loquebar ad uos in manibus prophetarum meorũ cum adhuc ſtaret Hieruſalem, & urbes Iuda reb⁹ omnibus abundarent, & tã montana regio quàm campeſtris frugibus redundaret, & fidiſſima pace frueretur? Hæc autẽ erãt uerba domini, quæ ſequens ſcriptura teſtatur: uelle ſe uerũ iudicium & miſericordiam in proximos, & uiduam & pupillum & aduenam & pauperem non calumniari, & H malũ non cogitare in corde ſuo. Hæc, inquit, noluerunt facere, & ſurdis auribus mea imperia cõtempſerunt: quã ob rem uenit indignatio magna ſuper Hieruſalem: & quomodo illi me audire noluerunt, ſic & ego non exaudiui eos, & nunc tanta ſcrupuloſitate quærunt, quando debeant ieiunare & plangere, cum ante dixerim per Eſaiam: Nõ tale ieiunium elegi, dicit dominus: neque ut humiliet homo animam ſuam: ſed ſolue omne uinculum iniquitatis: diſſolue obligationes uiolẽtarum cautionum: Eſurienti da panem tuum ex animo. Si uideris nudum, operi eum, & pauperem & abſq; tecto induc in tabernaculum tuum: Tunc erumpet temporanea lux tua, & ſanitates tuæ cito orientur. Hoc quod ſcriptum eſt in Septuaginta: Miſit de Bethel Saraſar & Arbath Sager rex: nullus noſtrorum potuit exponere: neq; enim quod male uerſum eſt ex Hebræo ulla ratiõe explanari poteſt. Quis eſt enim iſte Saraſar uel Arbath Sager rex: aut cuius rex ꝓuinciæ: aut in quã, uel de

Margin: שראצר רגם מלך — Iohel. 1. c — G — *In græco ... ὅτι χαιλεῦ. — Eſa. 58. b — ἀρβὼθ σαρ

Cap. VII.

a ET factũm eſt in anno quarto Darij regis: factũ eſt uerbũ domini ad Zachariã in quarta mẽſis noni, qui eſt Caſleu. Et miſerunt ad domum dei Saraſar & Regem melech & uiri qui erant cũ eo ad deprecandũ faciem domini: ut dicerent ſacerdotibus: domus domini exercituũ & prophetis loquentes: Nunquid flendũ eſt mihi in quinto menſe: uel ſanctificare me debeo, ſicut feci iam multis annis? Et factum eſt uerbũ dñi exercituũ ad me dicẽs: Loquere ad omnẽ populũ terræ & ad ſacerdotes dicẽs: Cũ ieiunaretis & plangeretis in quinto & ſeptimo per hos, ſeptuaginta annos: nunquid ieiunium ieiunaſtis mihi? & cũ comediſtis & cum bibiſtis: nunquid non uobis comediſtis & uoſmetipſis bibiſtis?

Nunquid

Cap. VII.

ET factum eſt in quarto anno ſub Dario rege: factus eſt ſermo domini ad Zachariam * quarta die menſis noui qui eſt Chaſeleu, & miſit de Bethel Saraſar & Arbath Sager rex, & uiri eius ut deprecarẽtur dominũ, dicens: ad ſacerdotes domus domini omnipotentis & ad prophetas, dicẽs: Ingreſſa eſt huc in menſe quinto ſanctificatio iuxta quod fecerunt iam annis pluribus: & factus eſt ſermo domini uirtutum ad me dicens: Dic ad omnem populum terræ et ad ſacerdotes dicens: Si ieiunatis & plangitis in quintis & ſeptimis, & ecce ſeptuaginta anni: nunquid ieiunium ieiunaſtis mihi? & ſi comeditis aut bibitis: nónne uos comeditis & uos bibitis?

Nunquid

A uel de qua miſit Bethel: aut cuius Bethel rex eſſe poterat Arbath Sager, quæ olim cũ Iudæa fuerat deſtituta, & eo tẽpore nequaq; uocabatur Bethel, id eſt, domus dei: ſed Bethauen: id eſt, domus idoli? Hoc quoq; quod ſequitur: Ingreſſa eſt huc in mẽſe qnto ſanctificatio ſicut fecerant iã per multos annos ſic conãtur exponere: ſanctificationẽ ingreſſam: uaſa tẽpli quæ à Nabuchodonoſor ſublata fuerãt, illo tẽpore reſtituta. De quinti aũt & ſeptimi ieiunio, tẽtauerunt referre ad dies hebdomadis. Sed quia ſequitur: decimi ieiuniũ, cõpulſi ſunt ad mẽſes referre, & quod ſit ipſum quinti, ſeptimi decimiq; mẽſis ieiunium, omnino ſiluerũt. Vnde priore ſimus explanatione cõtenti, & nõ B inclinemur ad falſos cõmentantium conatus, qui de interpretatiõis errore uenerũt. a ¶Et factum eſt uerbum dñi ad Zachariam dicẽs &c.) Hæc magis uolui: iſta quæſiui, quæ nõ facientes captiuitati eſtis traditi, & nõ deſolationis ac mortis qnti menſis ſeptimiq; ieiunium. Iuſtum iudicium iudicate, ne audiatis in pſalmis: Vſq; quo iudicatis iniquitatẽ, & perſonas peccatorum ſumitis? Iudicate pupillo & uiduæ: humilem & pauperẽ iuſtificate: ne uobis quoq; loquatur Eſaias: Qui iuſtificãt impiũ propter munera: & quod iuſtum eſt, iuſto auferunt, & ꝓpter uos Habacuc ex perſona eorum qui opprimuntur, deo faciat inuidiã: Contra me factum eſt iudiciũ, & iudex accipit: ideo diſſipata eſt lex, & nõ peruenit uſq; ad finẽ iudicium: quia impius opprimit iuſtũ. Nec nouum putemus dei eſſe præceptum: olim per Moyſen iſta mandauerat: Sic magnum iudicabis ut paruũ: perſonam nõ accipies, & pauperis nõ miſereberis in iudicio: quoniam dei iudiciũ eſt: miſericordiã quoq; & miſerationes facite unuſquiſq; cũ fratre ſuo. Poſt iudicij ueritatem ſequatur in cunctos clementia, & maxime in fratres, quos uel eiuſdem ſanguinis uel unius nobiſcũ fidei eſſe perſpicimus. Viduã quoq; C & pupillum, de quibus nobis præceptũ eſt: Eſto pupillis pater, & pro uiro matri eorũ: iudicans pupillũ & iuſtificans uiduam. Et aduenam & pauperem nolite calumniari: quia alterum peregrinatio, alterum egeſtas humilem facit. Et malũ uir fratri ſuo non cogitet in corde ſuo: ſiue ut à LXX. dicitur καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ μὴ μνησικακείτε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν: id eſt, & maliciæ unuſquiſq; fratris ſui nõ meminerit ĩ cordibus ſuis. Fratrẽ autẽ & ꝓximum, uel omne hominũ genus debemus accipere: quia ex uno ſumus parente generati: uel eos qui domeſtici fidei ſunt, iuxta parabolam euangelij, quæ proximũ non cõſanguineum, ſed oẽs homines uult D intelligi. Quod aũt ante debeat ira finiri, q; ſol occũbat, & omnium malorum quę ab alijs paſſi ſumus, deleri memoria, & in multis locis legimus, & maxime in Hieremia: qui ex perſona dei loquit: Et maliciæ proximi ſui unuſquiſq; in cordibus ueſtris ne memineritis. Cũ ego iſta præceperim, illi attẽdere noluerunt, & uerterunt ſcapulã recedentẽ, ſiue dorſum cõtemnẽs: ex habitu corporis mea imperia reſpuẽtes. Solemus enim quãdo rugata fronte, & nare contracta contẽnimus admonentes, dorſum uertere, iuxta illud quod ſcriptũ eſt: Verterunt ad me dorſa, & nõ facies ſuas. Et aures, inquit, ſuas aggrauauerunt ne audirẽt: ſicut aſpidis ſurdæ obturantis aures ſuas, quæ nõ audiet uocẽ incantantiũ, & uenefici incantantis ſapienter. Ingrauauerũt eñ aures ſuas ut nõ audirẽt: & cor ſuũ poſuerũt, ut nõ acquieſcerẽt legi dei. Vnde Eſaias ad eos cõminans loquitur: Incraſſatum eſt cor populi huius, & auribus ſuis grauiter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt, ne forte uiderent oculis ſuis, & audirent auribus & corde intelligerent, & cõuerterentur, & ego ſanarẽ eos. Porrò quod dicitur iuxta Hebraicum:

Et cor

Margin: בית־אל בית־און — Pſal. 81. a — Eſa. 5. f — Habac. 1. a — Leui. 19. c — Eccli. 4. b — Act. 28. g

HEB. Nunquid non ſunt uerba quæ locutus eſt dominus in manu prophetarum priorum, cum adhuc Hieruſalem habitaretur & eſſet opulenta, & ipſa & urbes illius in circuitu eius, & ad auſtrum & in campeſtribus habitaretur? a Et factũm eſt uerbum domini ad Zachariam, dicens: Hæc ait dominus exercituum dicens: Iudicium uerum iudicate, & miſericordiam & miſeratiões facite unuſquiſq; cum fratre ſuo. Et uiduam & pupillũ & aduenam & pauperem nolite calumniari, & malum uir fratri ſuo non cogitet in corde ſuo. Et noluerũt attendere, & uerterunt ſcapulam recedentem, & aures ſuas aggrauauerunt ne audirent, & cor ſuum poſuerunt Adamantem ne audirent legem.

Et uerba

SEP. Nunquid non iſta ſunt uerba mea, quæ locutus eſt dominus in manibus prophetarum qui fuerunt prius quãdo Hieruſalẽ habitabatur & erat abundãs, & ciuitates eius per circuitum, & montana & campeſtria habitabantur? Et factus eſt ſermo domini ad Zachariã dicẽs: Hæc dicit dominus omnipotens dicens: Iudicium iuſtũ iudicate, & miſericordiam & miſerationem faciat unuſquiſq; ad fratrem ſuum, & uiduam & pupillum et pauperem non opprimatis, & maliciæ unuſquiſq; fratri ſui nolite meminiſſe in cordibus ueſtris. Et noluerunt attẽdere, & dederunt dorſum cõtemnens, & aures ſuas aggrauauerũt ut nõ audirent, & cor ſuum poſuerunt inobediens, ut nõ audirent legem meam:

& uerba

E Et cor ſuum poſuerunt Adamantem,duritiam cordis oſtendit & cor lapideum,quod uoluerint uerba dei ſuſcipere.Adamas enim lapis fortiſſimus: qui Hebraice dicitur שָׁמִיר intantum durus eſt, ut omnia metalla cõfringat,& ipſe non confringatur ab ullo. Vnde à Græcis ἀδάμας,id eſt,indomabilis dicitur. Ab hoc Adamãte induratum eſt cor Pharaonis, ne dimitteret populum dei.Et quia habuerũt,imo poſuerunt cor ſuum Adamãtem, propria uolũtate cordis duritiã ſuſcipiẽtes;ne audirent uerba domini, quæ miſit in ſpiritu ſuo,id eſt,in ſpirituſancto;Per manum prophetarum priorꝝ,Eſaię,Oſee, & cæterorum, qui mundas habuerũt
F manus: quos ante captiuitatem fuiſſe manifeſtũ eſt;Idcirco ad magna peccata,magna facta eſt indignatio, & dñi uerba cõpleta ſunt, par pari referentis, ut ſicut illi ambulauerũt ad eũ peruerſi,& ipſe aduerſum eos peruerſus incederet,& non audiret uerba inclamãtium;quia & illi uerba dñi ſurda aure cõtempſerint;Quãobrẽ & diſperſit eos per oĩa regna quæ neſciunt:Aſſyriorum,& Chaldæorum,Medorum, atq; Perſarum,& gentium cæterarum,quæ his imperijs ſubiacebant,& in quarum terris diſſeminati ſunt.Et omnis Iudæa deſerta eſt,eo quod nullũ habuerit habitatorẽ,& non eſſet in ea tranſiens & reuertens.Et terrã quæ fauus erat præ omnibus terris, & propter abundantiæ multitudinem lacte & melle manabat,uerterũt in ſolitudinem. Poſſumus hæc & ad eos referre, qui in eccleſia delinquentes, proiecti ſunt de terra cõfeſſionis;quia noluerũt audirę dominum,& uerterunt ad eum ſcapulam recedentem,& aures ſuas aggrauauerunt,& cor poſuerunt,ut Adamãtem.Et facta eſt ſuper eos indignatio domini,& diſperſi ſunt per omnia regna uitiorum;& deſolata eſt terra eorum,uel anima uel corpus,non habens habitatorem dominum,nec in ſe ſpiritum reuertentẽ.Et terra quondam deſiderabilis quæ erat hoſpitium trinitatis: uerſa eſt in deſertum,habitationemq; draconum. Quæ plana ſunt, G uelociter tranſeamus, ut in obſcuris ſpacium diſſerendi ſit;non enim longos florentesq; tractatus in quibus plauſibilis ludit oratio, ſed commentarios ſcribimus;quorum officium eſt, præterire manifeſta,obſcura diſſerere.

Cap. VIII.

ET factum eſt uerbum domini exercituũ &c.) Quod dñs Hieruſalem,id eſt,Iſraëliticum populũ in ſolitudine inſtar uxoris acceperit, & iacentem in idololatriæ ſanguine, operuerit pallio ſuo,& amore coluerit maritali: in Ezechiele plenius diſcimus; quæ poſtea ſimilã comedẽs, & mel & oleum, & ueſtibus ornata pulcherrimis,& habẽs ex largitate uiri omnia ornamenta gẽmarum, fornicata eſt cum Aſſyrijs atq; H Chaldæis, & audiuit à domino;Sicut deſpicit uxor uirũ ſuum, ſic deſpexit me domus Iſraël. Captiuitati autem tradita & illuſa ab amatoribus ſuis,& priſtino decore nudata;poſtquàm diuaricauit pedes ſuos omni tranſeunti,& polluta eſt uſq; ad uerticem:memor priſtinę felicitatis ingemit;Reuertar ad uirũ meũ priorẽ: Oſee.2.b quia melius mihi erat tunc quàm nunc. Quam ille ſuſcipiens,& rurſum habens in coniugio, cui prius dixerat;Non iraſcar tibi,& zelus meus receſſit à te; nunc loquitur: Zelatus ſum Sion zelo magno,& indignatione magna zelatus ſum eam. Quantum prius indignatus ſum, quod à multis amatoribus deturpata eſt,& maculauit thorum meum;unde & tradidi eam amatoribus ſuis, nequaquã ut ſub marito adulteram,ſed ut ſcortum & uile mãcipium,& in lupanaribus proſtitutam: Tanto nunc amplius ad eam reuerſus ſum;quia egit pœnitẽtiam;& ædificauit templum meum in quo habitabo in medio illius.Et uocabitur ciuitas ueritatis, quæ antea dicebatur urbs mendacij, de qua & in Eſaia ſcriptũ eſt: Veritas dormiuit in ea;nunc autem homicidæ. Vo Eſa.1.f cabitur autem & mons domini omnipotẽtis,mons ſanctificatus;in quo templo inſtaurato, immolãtur uictimæ,cæremoniarum ordo ſeruatur.Hæc iuxta hiſtoriam.Cæterum nulli dubium eſt,Sion & Hieruſalem

HEB. Et uerba quæ miſit dominus exercituũ in ſpiritu ſuo per manum prophetarum priorum,& facta eſt indignatio magna à dño exercituũ. Et factũ eſt ſicut locutus eſt, & nõ audierunt: ſic clamabunt & nõ exaudiam,dicit dominus exercituum. Et diſperſi eos per omnia regna quæ neſciũt, & terra deſolata eſt ab eis, eo ꝙ non eſſet tranſiens & reuertens, & poſuerunt terram deſiderabilem in deſertum. Cap. VIII.

a ET factũm eſt uerbnm domini exercituũ, dicens;Hæc dicit dominus exercituũ;zelatus ſum Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus ſum eam.Hæc dicit domi nus

SEP. & uerba mea quæ miſit dñs omnipotens in ſpiritu ſuo,in manibus ꝓphetarum priorum.Et facta eſt ira magna à domino omnipotente,et erit ſicut dixit & non audierũt eũ. Sic clamabunt & non exaudiam eos,dicit dominus omnipotens;& eijciam eos in omnes gentes quas ignorauerunt, & terra deſolata eſt poſt eos à perambulante & reuertente,et poſuerunt terram electam in ſolitudinem.

Cap. VIII.

ET factus eſt ſermo domini omnipotẽtis,dicens;Hæc dicit dñs omnipotẽs;zelatus ſum Hieruſalẽ & Sion zelo magno, & furore maximo zelatus ſum eã. Hæc dicit do minus

A ruſalem,ſpeculam & uiſionem pacis,poſſe accipi animas fidelium;quibus cum peccauerint, iratus dominus tradit eas captiuitati,ut quæ deum per bona proſperaq; non ſenſerant, per mala ſentiant & aduerſa.Cumq; egerint pœnitentiam,reuertetur dominus ad Sion, & habitabit in medio Hieruſalem; quam unam atq; eandem intelligimus ciuitatem,& in quibus ante regnabant uitiorum peccatorũq; mendacia, poſtea Chriſtus ueritas commorabitur. Et mons domini exercituum uocabitur mons ſanctus, de
Pſal.142.a quo dicitur: Qui confidunt in domino ſicut mõs Sion.
Pſal.47.a Et;Magnus dominus & laudabilis nimis in ciuitate dei noſtri in mõte ſancto ſuo.De quo Eſaias Micheasq; cla-
Eſa.2.a Mich.4.a mitãt;In nouiſſimo dierum;erit mons domini præ-
B paratus in uertice montium, & ſublimis ſuper colles;& fluent ad eum omnes populi,& properabunt gentes multæ,& dicent;Venite aſcendamus in mõtem domini & ad domum dei Iacob. De hoc monte & de hac ciuitate & apoſtolus Paulus;ſi tamen in ſuſcipienda epiſtola,Græcorum autoritatem Latina lingua non reſpuit, ſacrata oratione diſputans
Hebr.12.f ait;Acceſſiſtis ad montem Sion & ciuitatem dei uiuentis Hieruſalem cœleſtem,& multorum angelorum milia,& eccleſiã primitiuorum,qui ſcripti ſunt in cœlis. a ¶ Hæc dicit dominus exercituum: Adhuc habitabunt &c.) Tanta,inquit, erit reuerſo me in Sion;& habitante in medio Hieruſalem, rerum omnium proſperitas,& bellorum quies,atque tranquillitas;ut nullo hoſte remanente,uſq; ad ultimam ætatem in utroq; ſexu ſenilis ætas perueniat, & trementes artus baculo regente ſuſtentent. Plateæ quoq; ciuitatis impleantur pueris puellisq; ludentibus.Hoc autem fieri ſolet,quando ſecuritas et profunda pax urbium eſt, ut gaudium ciuitatum, luſibus & choreis, ætas laſciua concelebret.Quod
Pſal.86.a ſi referimus ad eccleſiam, de qua dicitur: Glorioſa
Pſal.45.a dicta ſunt de te ciuitas dei.Et;Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei;ſanctificauit tabernaculum ſuũ altiſſimus;deus in medio eius non commouebitur: Quis poterit ambigere plateas eccleſiæ eſſe uirtutes;in quibus ſapientia agit fiducialiter & in murorum ſummitatibus prædicatur? Vnde & ad dominum pſalmiſta conclamat;Latum mandatum tuum uehemẽter.In his plateis dominum ſaluatorẽ ſpõſa perquirẽs,loquitur in Canticocanticorum;Cõſurgam & circuibo ciuitatem in foro & in plateis eius; C
Cant.3.a donec inueniam eum quem dilexit anima mea. Habitabunt igitur uel ſedebunt ſenes & anus,de ꝗ̃bus ſcriptum eſt;ſi cui tamen placet librum recipere;Se Sapi.4.b nectus honorabilis,non multi temporis, nec numero annorum æſtimabilis.Cani aũt ſunt hominum prudentia, & ſenectus uita immaculata,de quibus & dominus loquitur ad Moyſen; Exod.24.a cõſtitue tecũ ſeptuaginta ſenes quos ipſe noſti;quoniam ſenes ſunt: ꝗ̃obrẽ & ante Abraham nullus appellatus eſt ſenex, de quo ſcriptum legimus; Deficiens Abrahã Gene.25.a mortuus eſt;nutritus in ſenectute bona,ſenex & plenus dierum.Gloria ẽm ſenũ cani ſunt,de quibus dicitur: Cani hominis ſa- Sapi.4.b pientia eius.Hi tenebunt præ dierum multitudine D uirgas & baculos in manibus ſuis,& dicẽt ad diſcipulos;Quid uultis? in uirga ueniã ad uos? an in ſpiritu lenitatis & mãſuetudinis? Qui ẽm de labijs ſuis profert ſapientiam,uirga percutit uirũ ex corde.Et econtrario;Qui parcit baculo ſuo,odit filiũ ſuũ;qui autẽ diligenter corripit,diligit. Et nõ ſolũ ſenes,ſed anus quoq; ſedebũt in plateis Hieruſalẽ;quas Paulus apoſtolico ore deſcribens;Honora,inꝗt,uiduas 1.Tim.5.a quæ uere uiduæ ſunt. Et in alio loco;Vidua eligatur non minus annorũ ſexaginta,quæ fuit unius uiri uxor,in bonis operibus habẽs teſtimoniũ;ſi educauit liberos;ſi recepit hoſpitio;ſi ſanctorum pedes lauit;ſi in tribulatiõibus poſitis miniſtrauit;ſi omẽ opus bonum ꝓſecuta eſt. Iſtiuſmodi ſenes & anus ſedebunt in plateis Hieruſalem, & tenebũt baculos in manibus ſuis,& plateæ ciuitatis cõplebũtur pueris & puellis ludentibus.Iſti ſunt pueri & puellæ,ſenes & iuuenes;quos pſalmiſta ad cantandum domino cohortatur dicens;Iuuenes & uirgines, ſenes cũ Pſal.148.b iunioribus laudent nomen domini.Et Ioãnes euangeliſta atq; Apoſtolus;Scribo,inquit, uobis pueri, 1.Ioan.2.b quoniam dimittuntur uobis peccata propter nomen ſaluatoris;Scribo uobis patres;quia cognouiſtis eũ qui à principio eſt.Et de his Salomon in Prouerbijs loquitur;Et det innocentibus uerſutiã;pue Prou.1.a ro autem iuniori ſenſum & intelligentiam. Et rurſum;Audite pueri diſciplinam patris: & attendite ut cognoſcatis intelligentiã.De his pueris,uirgunculis,ac puellis;& quadrageſimusquartus pſalmus: Adducẽt

HEB. nus exercituum;reuerſus ſum ad Sion,& habitabo in medio Hieruſalem, & uocabitur Hieruſalem ciuitas ueritatis, & mons domini exercituum, mõs ſanctificatus.

a Hæc dicit dõminus exercituũ;Adhuc habitabunt ſenes, & anus in plateis Hieruſalem, & uiri baculus in manu eius præ multitudine dierũ: Et plateæ ciuitatis complebũtur infantibus & puellis,ludentibus in plateis eius.

Hæc dicit

SEP. minus omnipotens; reuertar ad Sion, & habitabo in medio Hieruſalem,& uocabitur Hieruſalem ciuitas uera, & mons dñi omnipotentis, mons ſanctus.Hæc dicit dominus omnipotens;Adhuc ſedebunt ſenes, & anus in plateis Hieruſalẽ;unuſquiſque in manu uirgam ſuam retinens,præ multitudine dierum, & plateæ ciuitatis replebuntur pueris & puellis ludentibus in plateis eius.

Hæc dicit

E Adducentur, inquit, regi uirgines poſt eam. Iuxta quod ſcriptum eſt: Exultauerunt & lætatæ ſunt filiæ Iudæ in omnibus iudicijs tuis domine. (Pſal.96.b) Quæ cũ audierint ab Apoſtolo: Gaudete, iterum dico gaudete: (Philip.4.a) mentis læticiam geſtu corporis indicabunt, & tripudiante ſaltatu dicẽt cum Dauid: Saltabo & Iudã in conſpectu domini.

a HEB. Hæc dicit dominns exercituum: Si difficile uidebitur in oculis reliquiarum populi huius in diebus illis: nunquid in oculis meis difficile erit, dicit dominus exercituum?

SEP. Hæc dicit dominus omnipotens: Si impoſſibile erit coram reliquijs populi huius in diebus illis: nunquid & coram me impoſſibile erit, dicit dominus omnipotens?

b Hæc dicit dominus exercituum: Ecce ego ſaluabo populum meum de terra orientis, & de terra occaſus ſolis. Et adducam eos & habitabunt in medio Hieruſalem, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in deum, in ueri

a ¶Hæc dicit dominus exercituum &c.) Per ſingula uerba atq; ſentẽtias quibus Iſraëli proſpera & pro rerum magnitudine penè incredibilia ꝓmittũtur, propheta ꝓponit: Hęc dicit dominus omnipotẽs: alio ſermõe hoc loquens: Ne putetis mea eſſe quæ ſpondeo, & quaſi homini nõ credatis: dei ſunt promiſſa quæ replico. Supra dixerat: anus & ſenes in plateis eſſe ſeſſuros, & pro temporis longitudine baculos manibus retenturos: artandas plateas hominum multitudine: pueros ac puellas quaſi in feſtis diebus choros ducere: F & extruendam Hieruſalem, atq; in ſtatum felicitatis priſtinæ reſtituendam. Hoc reliquijs populi quæ de captiuitate uenerant, uidebatur incredibile, cernentibus urbem penitus deſtitutam, murorum ruinas, cõbuſtos parietes, manus Babylonias oſtentare, idcirco conſociat: Si uobis qui eſtis reliquiæ captiui populi, uel difficile uel impoſſibile uidetur eſſe quod ſpondeo, ut in diebus illis quibus ædificanda eſt Hieruſalem, tanta felicitas ſit: nunquid in conſpectu domini aut difficile erit aut impoſſibile: quia hæc futura meo ore promittit? Quæ enim apud homines impoſſibilia ſunt, apud deum poſſibilia ſunt. Hæc perſecutionis tempore in eccleſijs Chriſti expleta conſpeximus, quando in tantam rabiem perſecutorum feritas excitata eſt, ut etiam conciliabula noſtra deſtruerent, diuinos libros ignibus traderẽt: omnes inſulæ, metalla, carceres, cõfeſſorum & martyrum catenatis gregibus implerentur. Quis eo tẽpore crederet rurſum eccleſias conſtruendas, ab his ipſis qui ante deſtruxerant? non quod ijdem homines fuerint, ſed quod eadem regalis poteſtas quæ prius ſedebat in inſidijs cum diuitibus, & quaſi ex ſenatuſcõſulto Chriſti nomen conabatur extinguere: nunc expenſis reipublicæ eccleſiarum baſilicas extruat, & exaltet ſumma faſtigia, ut non ſolum laquearia & tecta fulgentia auro decoret, ſed parietes diuerſi marmoris ueſtiat cruſtis, & diuinos libros quos prius tradebat incendio: nunc deauratos & purpuratos, & gemmarũ uarietate diſtinctos, in cuſtodiam Romani ueneretur ſtatus. b ¶Hæc dicit dominus exercituum: Ecce ego &c.) Hæc Iudæorum alij dicunt, poſt Zorobabel & Neemiã ædificato templo & muris ciuitatis extructis, & ſtatu Iudaico reſtituto, à Machabæis & diuerſis principibus: G qui uſq; ad Herodem rexere Iudæã, eſſe cõpleta. Alij in cõſummatione mundi ſub Chriſto, quem fruſtra præſtolantur, explenda commemorãt. Nos autem & illo tẽpore, id eſt, poſt Zorobabel et neemiã: dicimus ex parte cõpleta, & quaſi in typis & imaginibꝰ præceſſiſſe: quãdo populus reductus eſt de captiuitate, & habitauit in Hieruſalem, & dei populus appellatꝰ eſt, & rurſum: dominus uocatus eſt deus eorum: nequaq; in mendacio & iniquitate, ſed in ueritate & iuſticia: Et nũc pleniſſime ſub domino ſaluatore in eccleſia: id eſt, in uera Hieruſalem promiſſionem rebus expleri, maxime quia dicitur: Ecce ego ſaluabo populum meum de terra orientis, & de terra occidentis, de quibus & dominus in euangelio loquebatur: (Matth.8.b) Multi de oriente & occidente uenient, & accubabũt in regno cœlorum H cum Abraham, Iſaac, & Iacob. Et multo ante pſalmiſta promiſerat, dicens: Deus deorum dominus (Pſal.49.a) locutus eſt & uocauit terram. Ab ortu ſolis uſq; ad occaſum: de Sion decor pulchritudinis eius. Veniet enim ex Siõ qui eripiat & auertat iniquitates ab Iacob: quando ab oriente & occidente incenſum offertur nomini domini in omni loco & ſacrificium mundum: nequaq; in uictimis ueteris teſtamenti, ſed in ſanctitate euangelicæ puritatis, de quo incenſo & alibi legimus: Dirigatur oratio mea, ſicut incẽſum in conſpectu tuo. (Pſal.140.a) Et quod ſit hoc incenſum, ſequens ſermo demonſtrat: Eleuatio manuum mearum ſacrificium ueſpertinum. Poſtquàm enim de uirga Ieſſe pullulauit, qui dominaretur gentibus: et in ipſo gentes ſperarunt, & de oriente & de occidẽte tam primus populus quàm nouiſſimus in dominum crediderunt, & factus eſt grex unus: tunc ad læticiam omnes prouocatæ ſunt nationes, & concitatæ ad gaudium, propheta dicẽte: Lætamini gentes cum populo eius. (Rom.15.a) Iuxta illud quod alibi ſcriptũ eſt: Recordabuntur & conuertentur ad dominum (Pſal.21.f) omnes fines terræ, & adorabunt coram eo uniuerſæ familiæ gẽtium. Quodq; ſequitur: In ueritate & iuſticia, hoc ſignificat: quod ueteris legis umbra diſcedat, & euangelij ueritas ueniat: nequaq; in iuſticia Iudæorum, ſed in iuſticia Chriſtiana: ipſe enim dominus ueritas eſt atq; iuſticia, de quo legimus: Veritas de terra orta eſt, & iuſticia de cœlo ꝓſpexit. (Pſal.84.b) Vnde & in quartodecimo pſalmo, iuſticia ſimul & ueritas nominantur: Qui ambulat ſine macula & operatur iuſticiam, & loquitur ueritatẽ in corde ſuo.

Hæc di

A a ¶Hæc dicit dñs exercituũ &c.) Lxx. pro dño exercituũ, dñm omnipotentẽ: cætera ſimiliter trãſtulerunt. Aedificato tẽplo ſub Zorobabel & Ieſu: In quarto eñ anno Darij regis, quarta die menſis noni, qui appellatur כִּסְלֵו: hæc uniuerſa dicũtur, quãdo iam templũ fuerat extructũ.

a in ueritate & in iuſticia. Hęc dicit dominus exercituum: Confortentur manus ueſtræ, qui auditis in diebus his ſermones iſtos per os prophetarum: in die quo fundata eſt domus domini exercituũ, ut templum ædificaretur.

b HEB. Siquidem ante dies illos merces hominũ non erat: nec merces iumentorum erat: neq; introeunti & exeunti erat pax præ tribulatione: & dimiſi omes homines unumquenq; cõ c tra proximũ ſuum. Nunc autem non iuxta dies priores ego faciam reliquijs populi huius, dicit dominus exercituum, ſed ſemẽ pacis erit. Vinea dabit fructum ſuum: & terra dabit germen

SEP. Quia ante dies illos merces hominũ nõ erit in lucrum: & merces iumentorũ non ſubſiſtet: & egredienti & ingredienti non erit pax præ tribulatione: & emittam omnes homines unumquẽq; ad proximũ ſuũ. Et nunc nõ iuxta dies priores ego faciam reliquijs populi huius, dicit dominus omnipotẽs: ſed pacem monſtrabo. Vinea dabit fructum ſuũ: & terra da

Idem ꝓphetæ Aggeus & Zacharias, q ut ædificarentur, & duces & populũ fuerãt cohortati: nũc cohortantur eos, ut ex priorũ ueritate his quæ in futurũ promittuntur, accõmodent fidẽ: & cõfortẽt manus ſuas: nequaq; Medorũ impetũ & impedire cupientium per circuitũ nationum inſidias formidantes: & cõfortentur per os ꝓphetarum ex die quo templi fundamẽta ſunt iacta, uſq; ad diẽ quo B ſuperædificatũ eſt templũ, & audiant quæ ſequuntur. Breuiter explanamus hiſtoriã: quicquid de Hieruſalẽ & de templo dicitur, ſpiritualiter ad eccleſiam referentes: in qua confortantur manus ꝑ bona opera: & fundatur domus, quando fidei fundamenta iaciuntur: templumq; extruitur, quãdo multitudo credentiũ roboratur: & ita uiuit, ut templũ dei eſſe mereatur. b ¶Siquidẽ ante dies illos &c.) Lxx. ad futurũ tempus omnia retulerunt: ſed melius ad præteritũ, ut in Hebraico habetur, & expoſitionis ueritas approbabit. Anteq; fundaretur domus dñi & ædificaretur templũ dñi, omnis labor ueſter irritus fuit. Et tam homines q̃ iumenta in agricultura, in mercimonijs, operibuſq; diuerſis, caſſis conatibus fruſtrabantur: foris aduerſarij, domi ſeditio turbabant pacem: & erat ubiq; iuſtitium ob bellorum frequentiam & inſidias domeſticas: dum nec frater fratri exhibet fidem: & omnis eſt inimica propinquitas. Hunc ſenſum alijs uerbis Aggeus propheta cõprehendens ait: (Aggei.2.c) Et nunc ponite corda ueſtra à die hac & ſupra: anteq; poneretur lapis ſuper lapidem in templo dñi. Cum accederetis ad aceruũ uiginti modiorũ, & fierent decẽ: & intraretis ad torcular, ut exprimeretis quinquaginta lagenas, & fiebãt uiginti: Percuſſi uos uento urente & aurugine, & grãdine omnia opera manuũ ueſtrarũ: & nõ erat in uobis qui reuerteretur ad me, dicit dñs: Quod & in eccleſia & in unoquoq; credentium accipere poſſumus. Siquidem anteq; domus dei in nobis fundamenta iaciantur, & ædificemur templum deo: & audiamus ab Apoſtolo: Vos eſtis templũ dei: & ſpiritus ſanctus habitat in uobis: C (2.Cor.6.d) quicquid boni operis habere uideamur: ſiue rationales, qui appellantur homines: ſiue ſimplices, qui iumẽta dicuntur (homines eñ & iumẽta, inquit, ſaluos facies dñe) (Pſal.35.b) mercedẽ nõ habet apud deũ: & ſunt in nobis bella atq; diſcordiæ, & ubiq; tribulatio & ſine pace Chriſti: quã ad patrẽ uadens, apoſtolis dereliq̃t: impleturq; in nobis dñi ſentẽtia: Inimici hoĩs domeſtici eius. (Mich.7.g) Oĩs eñ frater ſupplantatione ſupplantat: (Hiere.9.b) & oĩs amicus fraudulẽter inceditit: ueritatẽ nõ loquitur: didicit lingua eorũ loqui mendaciũ. Quod ſi cõuertamur ad Chriſtũ, & templũ eius efficiamur, ſtatim audiemus Apoſtolũ ꝓclamantẽ: (1.Cor.3.b) D Vnuſquiſq; accipiet propriam mercedẽ iuxta opus ſuũ. c ¶Nũc aũt &c.) Priuſq; domus dei fundamẽta iacerentur, & ædificaretur templũ: merces hominũ non erat, nec merces iumentorũ: nec præ tribulatiõe & anguſtia pax introeuntibus & exeuntibus: & oẽs homines inter ſe hoſtili odio diſſidebant. Nunc aũt quia iam domus dñi fundamenta iacta ſunt & templũ ædificatũ eſt: nequaq; faciã ut prius fecerã his qui de captiuitate Babylonia ſunt reuerſi: ſed erit ubique pax & gaudiũ: & ariditatem ac famẽ priſtini temporis futura abundantia cõpenſabit. Vinea enim dabit fructum ſuũ, & torcularia omnia complebuntur: terra lætis ſegetibus ueſtietur: & irrigantibus pluuijs ac rore nocturno, oĩa pullulabunt: uniuerſa quæ dixi, faciam populi mei reliquias poſſidere: q̃a fundamẽta domus iacta ſunt, & templũ extructũ eſt. Hæc eadẽ & Aggeus propheta eodẽ tẽpore loquitur, qui ſupra dixerat: (Aggei.2.c) Percuſſi uos uento urente & aurugine & grandine oĩa opera manuũ ueſtrarũ: poſtq; templi fundamenta ſunt iacta: ponite, inq̃t, in corda ueſtra ex die iſta & in futurũ: à die uiceſimoquarto noni mẽſis: à die quo fundamẽta iacta ſunt templi, ponite ſup cor ueſtrũ: Nũquid iam ſemẽ in germine eſt: & adhuc uinea & ficus & malogranatũ & lignũ oliuæ nõ floruit? Ex die iſta benedicã: & rurſum mouebo cœlũ pariter et terrã. Dicamus & aliter, cœptã ſup eccleſia explanationẽ ſequentes. Priuſq; fidem Chriſti quis recipiat, & in eo ſpiritus ſancti fundamenta iaciantur: nullus audire poterit, eſt merces

E operi tuo. Siue ille Iudæus ſit, ſiue hæreticus, ſiue
gentilis, quicquid boni operis fecerit, niſi in nomi-
ne Chriſti fecerit mercedē ſui boni operis nō habe
bit. Videmus hæreticorū uirgines, philoſophorum
rigorem, Iudæorū in eſcarum uarietate obſeruan-
tiā; & tamē dicim⁹
Aggei.1.b iuxta Aggeū ꝙ co
medāt & nō ſatien
tur; bibāt & nō in-
ebrient; operiant,
& nō calefiant; et q
mercedes congre-
gat, mittat eas in
pertuſum ſacculū.
Poſtq̄ uero fidem
Chriſti receperit,
& illi & hi qui ī ec-
cleſia fuerāt pecca
tores; & ꝑ magni-
tudine delictorum
captiuitati huius
mūdi traditi, & Ba
bylonio igne com
buſti, & audierint
Eſa.61.a dominū prædican
tē; Spiritus domi-
ni ſuper me, ꝓpter
qđ unxit me; euā-
F gelizare paupibus
miſit me; prædica-
re captiuis remiſ-
ſionē, & cæcis ut uideant; ſanare eos qui contrito
ſunt corde; & completū fuerit in eis illud quod per
Amos.9.d Amos dicitur; Conuertam populi mei Iſraël capti-
uitatem, & ædificabunt ciuitates diſſipatas; & plan-
Pſal.71.b tabo eos; Tūc & in diebus illis orieť iuſticia & mul-
titudo pacis. Vinea dabit fructum ſuum, quæ dicit
Ioan.15.a in euangelio; Ego ſum uitis, uos rami. Omnem ra-
mum qui manet in me, mundat pater; ut maiores
fructus afferat. Cumq́ mundati fuerint rami eius,
id eſt, flagella & propagines; & gemmātibus oculis
ſpem futurorū cœperint fructuum polliceri; ut im-
Can.2.c pleatur illud quod ſcriptū eſt; Vineæ florētes dede
runt odorē; Tūc pendentes botros colorabit ſol iu-
ſticiæ; ut miſſi in torcularia octaui & octogeſimiter
tij pſalmi, qui pro torcularibus inſcribuntur, domi
ni calcētur pede; qui aſcendit de Boſor, ut fundat ui
num quod lætificat cor hominis. Terra quoq; dabit
germen ſuū; nō arida & petroſa & plena ſentiū, ſed
terra bona quæ dat centeſimū & ſexageſimū & tri-
ceſimū fructum; ut qui ſeminauerint in lachrymis,
in gaudio metāt. Sed & cœli dabunt rorem ſuū; de
quibus in decimooctauo pſalmo ſcriptum eſt; Cœli
enarrāt gloriam dei, & opera manuū eius annūciat
Deut.32. firmamentū. De his cœlis in Deuteronomij canti-
co diciť; Lætamini cœli cum eo, id eſt, cum dn̄o ſal-
Rom.8.f uatore; quos præſciuit & prædeſtinauit conformes
fieri imagini filij ſui, qui loquiť cū Moyſe; Expecte
tur ut pluuia eloquiū meū; & deſcendant ut ros uer

HEB. germē ſuum; & cœ-
li dabūt rorem ſuū; & poſ-
ſidere faciā reliq̄as populi
a huius uniuerſa hæc. Et ērit
ſicut eratis maledictio in
gētibus domus Iuda et do
mus Iſraël; ſic ſaluabo uos
& eritis benedictio; nolite
timere, confortentur ma-
nus ueſtræ. Quia hæc di-
cit dominus exercituum;
Sicut cogitaui ut affligerē
uos cum ad iracundiam
ꝓuocaſſent me patres ue-
ſtri, dicit dominus, & non
ſum miſertus; ſic cōuerſus
cogitaui in diebus iſtis ut
benefaciā Hieruſalē & do-
mui Iuda, nolite timere.
Hæc

ba mea. Reſurgent eñ qui erant peccatis mortui; et G
ſuſcitabunť qui iacebāt in ſepulchris dealbatis, quæ
plena ſunt oſſibus mortuorū; & lætabunť qui mo-
rantur in terra. Et quæ ſit cauſa læticiæ, ſequens ſer
mo demonſtrat; Ros eñ qui à te eſt, ſanitas eorum
eſt. Et hæc oīa pa-
cē uidelicet & ui-
nearū fructū & ter
rarū abundantiā,
quæ cœlorū rore
ſuccreuit, poſſide-
būt reliquiæ popu
li; de quibus Eſaias
loquiť; Niſi dn̄s ſa Eſa.1.c
baoth reliquiſſet
nobis ſemen ſicut
Sodoma eſſemus, * In Græco
& ſicut Gomorra ſic ἐν ταῖς
ſimiles fuiſſemus. χερσίν
Reliquiæ eñ ſecū- μῶν.
dum electionē gra
tiæ, ſaluę factę ſūt;
nō ex operibus, a-
lioquin nō eēt gra
tia. a ¶Et erit ſi-
cut eratis ma. &c.)
Hæc poſt ædifica-
tionē tēpli futura
promittit; ut ſicut H
erant in cūctis gē-
tibus ī maledictio-
nem & in ſibilum, & in exemplū domus Iuda & do
mus Iſraël; duæ uidelicet & decem tribus; ſic cū ſal-
uatæ fuerint & reuerſæ in Iudæam, ſint omniū be-
nedictio. Nolite, inquit, timere aduerſarios rebellā-
tes; confidite uera eſſe quę per me dn̄s pollicetur; cō
fortentur manus ueſtræ; implete opera quæ cœpi-
ſtis. Cauſa cōfortationis dn̄i promiſſio eſt; Hæc eñ
dicit dn̄s oīpotens; cui nihil impoſſibile eſt, qui po-
teſt quæ promittit implere; Sicut excogitaui ut affli
gerem uos, & captiuitati traderē; quia me patres ue
ſtri ad iracundiā prouocarunt, & nō ſum miſertus;
quod Lxx. tranſtulerūt ὀυ μετενόησα, hoc eſt, nō me
pœnituit; quod Hebraice ſcribiť וְלֹא נִחָמְתִּי. Non
ſum aūt miſertus, ut uos captiuitate corrigerem; &
per omnia tormēta & flagella erudirē; ſic nūc in p̄-
ſenti tempore cogitaui, ut benefaciā Hieruſalem &
domui Iuda. Et notandū ꝙ quando iraſcitur, male-
dicti ſunt in gentibus domus Iuda & domus Iſraël,
id eſt, omnes duodecim tribus quæ captiuitati tra-
ditæ ſunt; Poſtq̄ autem cogitauit ut benefaciat, nō
facit Iudæ & Iſraël, id eſt, duabus & decē tribubus,
Hieruſalē uidelicet & Samariæ, Oollæ & Oolibæ;
ſed relicto Iſraël in captiuitate, benefacit Hieruſa-
lem & domui Iuda; & iungit in fine; Nolite timere,
ſiue confidite, eo ſenſu quem ſupra expoſuimus. Su
per eccleſia autem & ſuper unoquoq; credentium
ſic intelligi poteſt; quod perſecutionis tempore cū-
ctis in circuitu gentibus in maledictum, & in exem
plum

SEP. ra dabit germīa ſua;
& cœlū dabit rorē ſuū; &
poſſidere faciā reliq̄as po-
puli mei hæc oīa. Et erit ſi-
cut eratis in maledictione
inter gētes domus Iuda et
domus Iſraël ſic ſaluabo
uos, & eritis in bn̄dictiōe;
cōfidite & cōfortamini* in
cordibus ueſtris; q̄a hęc di
cit dn̄s oīpotens; Sicut co-
gitaui ut affligerem uos in
eo ꝙ me ad iracundiā pro
uocaſſent patres ueſtri, di-
cit dn̄s omnipotens; & nō
me pœnituit; ſic paratus
ſum & cogitaui in diebus
iſtis, ut benefaciā Hieruſa-
lē & domui Iuda, cōfidite.
Iſti

A plum fuerint Chriſtiani; quia offenderint dominū
ſuū; & poſtea ſint in benedictione, quādo pax reddi
ta fuerit; & hoc oñe eueniat; quia dn̄s qui prius fue
rat iratus, poſtea ſit miſertus Hieruſalē, uiſioni pa-
cis; & Iudæ, quæ fidē dn̄i cōfiteť. Singuli quoq; cre-
dētiū, qui ꝓpter ui
tia eijciuntur de ec
1.Cor.5.b cleſia; & traduntur
1.Tim.1.d ſathanę in interitū
carnis, ut diſcāt nō
blaſphemare; cum
egerint pœnitētiā,
reuertentur in pri
ſtinū ſtatum; & ui-
debūt pacē dei, &
cōfeſſionis ſuę glo
riam poſſidebunt.
Hoc quod ſcriptū
eſt; Nō ſum miſer
tus, uel nō me pœ-
nituit; calumniant
hæretici, quaſi aut
crudelis, aut muta
bilis ſit deus, ſi eū
aut non pœniteat,
aut pœniteat; Si eñ pœnituerit, dicunt eū eſſe mu-
1.Reg.15.c tabilē; ſi nō pœnituerit, aſſerūt eſſe crudelē. Pœni-
Ionæ.3.a tuit aūt deum ꝙ Saul unxit in regē. Et apud Nini-
B uitas, q̄bus per prophetā denunciauerat; Adhuc tri
duum & Niniue ſubuerteť; quia egerunt pœniten
tiam, diciť & ipſe mutaſſe ſententiam ſuā; non uitio
mentis improuidæ, ſed ex eorum qui male aut be-
ne faciunt uarietate. Si enim male fecerint, cōmina-
tur; ſi priſtina peccata defleuerint, nō mutatur deus
qui unus atq; idem eſt, & mutari nō poteſt; ſed illis
ex malis ad bona opera cōmutatis, mutat & ſuum
Gen.18.c ipſe decretū. Qui et in Geneſi loquiť; Clamor Sodo
morum & Gomorræ multiplicatus eſt; & peccata
eorū magna ſunt nimis; deſcendens ergo uidebo ſi
iuxta clamorē eorum qui uenit ad me cōpleant; ſin
aūt nō, ut ſciam. Quod dixit, hoc eſt; Si permāſerint
in furore, nō deerit pœna peccantibus; ſi deſierint
ab inſania, mea fiēt cognitione digniſſimi. Cogno-
2.Tim.2.c ſcit aūt dn̄s eos qui ſui ſunt. Et Apoſtolus ſcribit ad
Gal.4.a Galatas; Sed tunc neſcientes deū. Cūq; nouerit oēs
deus, & nihil eū nec præteritorū, nec præſentium la
teat, nec futurorū; impios in euangelio neſcire ſe di
Matth.7.d cit; Recedite à me operarij iniquitatis, neſcio uos.
Ergo & noticiā, & pœnitentiā, & iram, & indigna-
tionem & omnes affectus dei; non humani ſermo-
nis uitio, ſed diuinæ maieſtatis ſenſu accipiamus.
a ¶Hæc ſunt ergo uerba &c.) Promiſi me non iu-
xta dies priores facere reliquijs populi captiuorū.
Et ſicut cogitaui ut affligerē eos, cū me ad iracūdiā
ꝓuocaſſent patres eorū, & nō ſum miſertus; ſic nūc
cogitaui cōuerſus in diebus iſtis, ut benefaciā Hie-
ruſalē et domui Iuda. Vt igiť ꝑmaneat ſentētia mea;
& nō fiat irrita pollicitatio, hæc facite quæ præci-
Eph.4.f pio; Loquimini ueritatem cum proximis ueſtris.

a HEB. Hæc ſunt ērgo uer-
ba quæ facietis; loquimini
ueritatē unuſquiſq; cū pro
ximo ſuo; ueritatē & iudi-
cium pacis iudicate in por
tis ueſtris; & unuſquiſque
malū cōtra amicū ſuū nō
cogitetis in cordibus ue-
ſtris; & iuramentū mēdax
ne diligatis; oñia eñ hæc
ſunt quæ odi, dicit dn̄s. Et
b factūm eſt uerbum domi-
ni exercituū ad me, dicēs;
Hæc dicit dn̄s exercituū;
Ieiuniū

Proximū oñe hominū genus accipiamus; quia ex C
uno ſumus parēte generati. Alioquin ſi proximus
ꝓpinquus accipitur, peregrinis & alienis mētiendū
eſt. Hoc idē Apoſtolus loquiť; Deponētes menda- Ibidem.
cium, loquimini ueritatē unuſquiſq; cū ꝓximo ſuo.
Veritatē, inquit, et
iudiciū pacis iudi-
cate in portis ue-
ſtris. In iudicio pri
ma ſit ueritas atq;
iuſticia; deinde ſeq
tur miſericordia.
Hoc eſt eñ iudiciū
pacis, ut propoſitū
iudex habeat paci
ficare diſcordes; iu
xta illud euāgelij;
Beati pacifici, quo
niā filij dei uocabū
tur. Quodq; ſequi
tur; In portis ue- Matt.5.a
ſtris, illi propheti-
co congruit; Ode- Amos.5.c
runt in portis cor-
ripientē & uerbū
ſanctū abominati ſunt. Et in alio loco; Non cōfun- Pſal.129.d
dentur cū loquentur inimicis ſuis in porta. Dauid
quoq; iudicabat in portis, quando Abſalon uerita-
tem iudicij repromittens, patri tēdebat inſidias. Et 2.Reg.19.b
quæriť quare apud Iudęos in portis locus fuerat iu D
dicandi; Ne cogerenť agricolæ intrare urbes, & ali
quod ſubire diſpendiū, iudices in portis reſidebāt;
ut tā urbanos q̄ ruſticos in exitu & introitu urbis
audirent; & finito negocio, unuſquiſq; cōfeſtim ad
ſedes ꝓprias reuerteretur. Et malū, inquit, cōtra a-
micos ueſtros, ne cogitetis ī cordibus ueſtris; רָעַת,
quod oēs uoce cōſona κακίαν, id eſt, maliciā interp̄-
tati ſunt, dupliciter accipere poſſumus; & pro affli-
ctione, & pro malo. Pro afflictione; Si eſt malicia in
ciuitate quā dn̄s nō fecerit. Et; Sufficit diei malicia
ſua. Pro malo in Iona propheta loquiť deus; Aſcē-
dit clamor maliciæ eorū ad me. Et in Apoſtolo legi Ionæ.1.a
mus; Repleti omni iniquitate & malicia. Vtroq; igi Rom.1.d
tur modo nec affligit amicū ſuū, nec malum aduer-
ſum eū cogitat in corde qui ſanctus eſt. Et iuramen
tum, ait, mēdax ne diligatis; Præcipiente dn̄o in euā
gelio; Ego aūt dico uobis ut nō iuretis penitus; ſed Matth.5.c
ſit ueſter ſermo, eſt eſt, nō non; qui eñ nō iurauerit,
nūq; poterit peierare. Qui iurat, audiat illud quod
ſcriptū eſt; Non aſſumes nomē domini dei tui ſup Exod.20.b
re uana. Omnia hæc ſunt quæ odi, dicit dn̄s; iuxta
Malachiæ uerba dicentis; Et omnia quæ oderā fa-
ciebatis. In præceptis quæ ad uitā pertinent, & ſunt
perſpicua, nō debemus quærere allegoriā; ne iuxta
Comicū, nodum quæramus in ſcirpo. b ¶Et factū
eſt uerbum domini &c.) Ad id quod ſupra Sara-
ſar, Regemmelech per legatos quæſierant; utrum
in menſe quinto & in menſe ſeptimo, ſicut habetur
in Septuaginta, ieiunare deberent & plangere; an

SEP. Iſti ſermones ſunt
quos facietis loq̄mini ueri
tatē unuſquiſq; cū proxi-
mo ſuo; ueritatē & iudiciū
pacificū & iuſtum iudica-
te in portis ueſtris; & unuſ
quiſq; malū proximo ſuo
nō cogitet in cordibus ue-
ſtris; & iuramentū mēdax
ne diligatis; q̄a hæc oñia
odi, dicit dn̄s omnipotēs.
Et factus eſt ſermo dn̄i oī-
potētis ad me, dicēs; Hæc
dicit dn̄s omnipotens; Ie-
iunium

E post ædificationem templi finire ieiuniũ, luctumq́; deponere. Multis in medio poſitis quæ facerent, & quæ ſperarent: ex perſona domini propheta reſpõdit: Ieiuniũ quarti, & ieiuniũ quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiuniũ decimi, ἀπὸ κοινοῦ em̃ ſubaudit̃ mẽſis domui Iuda & Hieruſalẽ in dies feſtos uertetur & gaudiũ: Veritatẽ tantũ deus q̃rit & pacẽ. In hoc loco noſtrorum multi multa dixerunt & inter ſe diſſonãtia. Quidã obſcuritatẽ ſilẽtio ꝓfeſſi, quaſi ꝓfundiſſimã foueã in cõmẽtarijs trãſierunt, rectius arbitrãtes nihil omnino q̃ parũ dicere. Cogimur igit̃ ad Hebræos recurrere, & ſcientiæ ueritatẽ de fonte magis q̃ de riuulis q̃rere: præſertim cũ nõ ꝓphetia aliqua F de Chriſto, ubi tergiuerſari ſolent, & ueritatẽ cælare mẽdacio: ſed hiſtoriæ ex præcedentibus et cõſequẽtibus ordo texat̃. Ieiunium quarti menſis, qui apud Latinos uocatur Iulius, die ſeptima & decima eiuſdẽ menſis, illud arbitrantur: (Exod.32.f) quando deſcendens Moyſes de monte Sina tabulas legis abiecerit atq; confregerit: (Hiere.52.b) & iuxta Hieremiam muri primũ rupti ſint ciuitatis. In quinto mẽſe qui apud Latinos appellatur Auguſtus: cũ propter exploratores terræ ſanctæ ſeditio orta eſſet in populo, iuſſi ſunt montẽ non aſcendere: ſed ꝑ quadraginta annos longis ad terrã ſanctã circuire diſpendijs: ut exceptis duobus Chaleb & Ioſue, omẽs in ſolitudine caderent. In hoc menſe & à Nabuchodonoſor, & multa poſt ſecula à Tito & Veſpaſiano, templũ Hieroſolymis incenſum eſt atq; deſtructum: capta urbs Bethel ad quã multa milia confugerant Iudæorum: (4.Reg.25.g) aratum templũ in ignominiã gẽtis oppreſſæ à Tito Annio Ruſo. (Hiere.39.b & 41.a) In ſeptimo uero, qui apud nos appellat̃ October, ſicut ſupra diximus, (Ezech.33.e) occiſus eſt Godolias: (Hiere.52.c) & Iudæ tribus ac Hieruſalẽ reliquiæ diſſipatæ. Legamus Hieremiã. Mẽſe decimo, q apud nos Ianuarius dicit̃: eo qđ ianua anni ſit atq; principiũ: Ezechiel in captiuitate poſitus audiuit & cunctus populus captiuorũ, quinto menſe templum eſſe ſubuerſum: quod pleniſſime in eodem propheta cognoſcimus. Hoc eſt igitur omne quod dicitur: Dies plãctus & ieiuniorũ quos hactenus habuiſtis in luctũ, ſciatis uobis q̃ cogitaui ut benefaciã Hieruſalẽ & domui Iuda, in læticiã & gaudiũ & ſolẽnitates eſſe uertẽdos: ita dũtaxat ſi ueritatẽ diligatis & pacẽ. G Iuxta ἀναγωγὴν, quia tunc ieiunamus, quãdo ſponſus aufertur à nobis, & nõ meremur eius habere ꝑſentiã: cum reuerſus fuerit domin' ad nos, & cogitauerit ut benefaciat nobis omnis triſticia uertetur in gaudium: & fames priſtina ſermonis dei ꝑſentia doctrinarum eius, & cœleſtis panis ſaturitate penſabitur. a ¶Hæc dicit dñs exercituum &c.) Ieiunium quarti, & quinti, et ſeptimi, & decimi mẽſis in ſolennitates optimas cõmutabit̃: intantũ ut ciuitates Iudææ quę prius deſertæ erãt, H frequẽti habitatore celebrẽt̃: & una ciuitas ꝑgat ad alteram: & ſe mutuo cohortentur & dicant: Quia per hos ſeptuaginta annos uiæ Sion luxerant: eo qđ eſſet q iret ad ſolennitatẽ: omnes portæ eius deſertæ, & ſacerdotes illius gementes: Nũc pace reddita pergamus Hieruſalẽ: in qua lege præceptum eſt, ut uictimas immolemus: & ter in anno omne maſculinũ noſtrũ appareat in conſpectu dñi: & dicente altera ad alteram: Eamus & deprecemur faciẽ domini, & quæramus dñm omnipotentẽ. Reſpondebit altera ciuitas: Vadam etiã ego: quo tempore uenient populi multi & gentes innumerabiles & robuſtæ, ut ſacrificia in Hieruſalem offerant dño exercituum, & deprecentur faciẽ eius. Appropinquat em̃ dñs his qui nõ tentant eũ: & oſtẽdit faciem ſuam his qui non ſunt increduli. Qui uiderit filium, uidet & patrem: & imago eſt dñs ſaluator dei inuiſibilis: non qđ filius uiſibilis ſit, & inuiſibilis pater, ſed qđ filio nominato ſentiat̃ pater. Nequaq; enim pater ſi non habet filiũ. Vnde & ipſe loquit̃ in euangelio: Pater, manifeſtaui nomen tuum hominibus. (Ioan.17.a) Quod de Hieruſalẽ & Zorobabel ſiue poſt Zorobabel diximus, rectius & plenius refert̃ ad Chriſtum, & Hieruſalẽ quæ intelligit̃ eccleſia: & tunc de terrarũ toto orbe & populos & gentes ad offerenda in tẽplo dñi ſacrificia concurſuras. Perſecutionis quoq;

HEB. Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiuniũ ſeptimi, & ieiunium decimi, erit domui Iuda in gaudium, & in læticiam, & in ſolennitates præclaras: ueritatem tantum & pacem a diligite. Hæc dicit dõminus exercituum: uſq;quo ueniant populi & habitẽt in ciuitatibus multis: & uadant habitatores unus ad alterum, dicentes: Eamus & deprecemur faciẽ domini: & quæramus dominum exercituum. Vadam etiam ego & uenient populi multi: & gentes robuſtæ ad quærendum dominum exercituum in Hieruſalem, & deprecandum faciem domini.

SEP. Ieiunium quartum, & ieiunium quintum, & ieiunium ſeptimũ, et ieiunium decimũ, erũt domui Iuda in gaudiũ & in lęticiã, & in feſtiuitates bonas: (hoc em̃ Hebraice dicitur טֹבִים, id eſt, ἀγαθάς.) & lætamini & ueritatẽ & pacem diligite. Hęc dicit dñs omnipotẽs: adhuc ueniẽt populi multi & habitatores urbium multarũ: & cõgregabunt̃ q habitãt ciuitates in una ciuitate, dicẽtes: Eamus ut deꝑcemur faciẽ dñi: & q̃ramus uultũ dñi omnipotẽtis. Vadã etiã ego & ueniẽt populi multi & gẽtes plurimæ, ut quęrãt faciem dñi omnipotentis in Hieruſalẽ: & ut deprecent̃ faciem

A tẽpore ut ante perſtrinximus: magiſtri & ſacerdotes eccleſiæ audacter captiuis & credentibus repromittant: ꝙ rurſum ædificandæ ſint παροικίαι, & pacis reddenda tranquillitas: & in eccleſijs facies dñi deprecãda. Manifeſta tranſcurrimus ut in obſcurioribus ĩmoremur. a ¶Hæc dicit dñs exercituũ: In &c.) Quidã ex Iudæis hæc ſub Zorobabel & poſt Zorobabel dicũt eſſe cõpleta. Alij in futurum tempus differunt, quãdo Chriſtum ſperant eſſe uenturũ. Nos aũt in aduentu dñi ſaluatoris, qñ de Maria natus eſt uirgine: & rectius & uerius intelligimus. Deniq; ſcriptũ eſt: (Zach.8.d) Vſq;quo ueniant populi: Quãdo dicitur, uſq;quo: nõ de præſenti tẽpore ſignificat, in quo erant Zorobabel & Ieſus: ſed de futuro, quãdo uenient populi multi & gẽtes robuſtæ, ut quærant dñm exercituum in Hieruſalẽ, & deprecent̃ faciem B dñi. In illo igitur tẽpore & in illis diebus, apprehendent decẽ homines ex omnibus linguis gentiũ fimbriam uiri Iudæi, dicentes: Ibimus uobiſcũ: audiuimus em̃ quoniam deus uobiſcũ eſt. Et in Eſaia legimus: (Eſa.4.a) Apprehendent ſeptem mulieres uirum unũ, dicentes: Panẽ noſtrũ comedemus, & ueſtimẽtis noſtris operiemur: tantũ uocetur nomẽ tuũ ſuꝑ nos: aufer opprobrium noſtrũ. Quæ igitur ibi ſeptẽ mulieres appellantur, id eſt, eccleſiæ: quarũ numerus & in Paulo apoſtolo cõtinet̃: ad ſeptẽ em̃ ſcribit eccleſias: ad Romanos: ad Corinthios: ad Galatas: ad Epheſios: ad Philippenſes: ad Colloſſenſes: ad Theſſalonicẽſes. Et in Ioannis Apocalypſi (Apoc.1.d) in medio ſeptẽ candelabrorũ, id eſt, eccleſiarũ, Epheſiorũ, Smyrnẽſium, Pergamenorum, Thyatirenorũ, Sardenſium, Philadelphienſium, Laodicenorum: uarietate & auro puriſſimo dñs accinctus ingreditur: nunc in propheta Zacharia decẽ nominantur, quas requiſiuit & dominus: ut ſi inueniſſet in Sodomis & Gomorris, Adama & Seboim, eas de interitu liberaret. Iota enim litera, ex qua ſumit nomẽ ſaluatoris exordiũ: nõ ſolũ apud Græcos, ſed & apud Hebræos, denarium numerum ſignificat. Et hoc myſtico ſermone (3.Reg.19.d) monſtratur, qđ omnes qui cenſent̃ uocabulo Chriſtiano, quos & dñs ſeptẽ milia tẽpore perſecutionis Hiezabel & fugæ Heliæ reliquiſſe ſe dicit: qui non curuauerũt genua ante Baal: & in mẽſurã uiri perfecti uenerint, ex oĩbus linguis & nationibus: apprehendẽt fimbriã uiri Iudæi, id eſt, dñi ſaluatoris: (Pſal.59.a) de quo & in pſalmis dicitur: Iuda rex meus. Et: Iudas, te laudabũt fratres tui. Et rurſum: Non deficiet C princeps ex Iuda, & dux de fœmoribus eius, donec ueniat cui repoſitũ eſt: & ipſe erit expectatio gentiũ: Erit em̃ radix Ieſſe: & qui exurrexerit ut dominetur gẽtibus, in ipſo gentes ſperabũt. (Eſa.11.a) Cũq; apprehẽderint eũ, cupiẽt eius hærere ueſtigijs: qm̃ deus cum eo ſit. Vel certe ex oĩbus linguis et nationibus quicunq; crediderint, apprehẽdẽt uirũ Iudęũ: apoſtolos q ex Iudæis ſunt, & dicẽt: Eamus uobiſcum: audiuimus em̃ per ꝓphetas, & omniũ ſcripturarũ uoce cognouim', ꝙ dei filius Chriſtus deus & dñs ſit uobiſcũ. Vbi manifeſtiſſima ꝓphetia eſt: & de Chriſti atq; apoſtolorũ eius prædicat̃ aduẽtu, & fide uniuerſarum gentiũ, nihil amplius reqramus. Qđ aũt numerũ ſeptẽ miliũ ad Chriſtianorũ nomẽ diximus ꝑtinere: ſupputa Græce ἑπτακὶς χιλίους χριστιανούς, & eundem numerũ ſummãq; reperies: id eſt, mille nongẽtos quadragintaſex. D Sed & parabolã decẽ uirginũ (Matt.25.a) in euãgelio, quas in ſenſibus carnis & ſpũs interꝑtamur: ſi oleũ bonorũ operũ ſuis lampadibus præpararint, & quinariũ numerũ duplicauerint: ut ſint ſanctæ (iuxta Apoſtolũ) corpore & ſpiritu: ad huius numeri referũt ſacramentũ. Decẽ quoq; ciuitates (Luc.19.c) quas q corporis ſenſus optime gubernarit, numero duplicato accipiet in futurũ.

HEB. ni. Hæc dicit dõminus exercituũ: In diebus illis, in quibus apprehendẽt decẽ hoĩes ex omnibus linguis gentiũ: & apprehendẽt fimbriã uiri Iudæi, dicẽtes: Ibimus uobiſcũ: audiuimus em̃ qm̃ deus uobiſcũ eſt. Cap. IX.

b ONus uerbi domini in terra Hadrach, & Damaſci requiei eius: quia dñi eſt oculus hominis & omnium tribuum Iſraël. Hamath

SEP. ciẽ domini. Hæc dicit dominus omnipotens: In diebus illis ſi apprehenderint decem uiri de omnibus linguis gentium, & tenuerint fimbriam uiri Iudæi, dicẽtes: Ibimus tecũ: quia audiuimus qđ deus uobiſcum eſt. Cap. IX.

ASſumptio uerbi dñi in terra Hadrach, & Damaſci ſacrificij eius: q̃a dominus reſpicit homines & omnes tribus Iſraël. Emath

Cap. IX.

ONus uerbi dñi in terra Hadrach &c.) Om̃is hæc uiſio ſiue pondus & onus uerbi domini, ut interpretatus eſt Aquila, ad uocationẽ gentium & extructionẽ eccleſiæ pertinet. Et eſt ordo uerborum: Aſſumptio uerbi dñi, acuti in peccatores, mollis in iuſtos: חַדְרָךְ quippe hoc reſonat ex duobus integris nomẽ cõpoſitũ: חַד acutũ, רַךְ molle teneruműq; ſignificans: & nõ ut male à quibuſdã legitur, Sedrach: Quidã referunt Hadrach ad populum Iudæorum: Damaſcũ ad uocationẽ gentiũ. Vnde põdus ſiue aſſumptio uerbi dñi fit in terra Hadrach, ſuper quã & auſteritatẽ ſuam dñs exercuit & clemẽtiam. Auſteritatem in eos, qui credere noluerunt: clementiã in illos, qui cũ apoſtolis ſunt reuerſi. Damaſcus autẽ proprie requies dñi eſt: iuxta illud qđ ſcriptũ eſt in Eſaia: Et erit requies eius honor. (Eſa.8.a) Siquidem anteq; ſciret puer eligere bonũ aut malum, & uocare patrẽ & matrẽ, accepit uirtutem Damaſci & ſpolia Samariæ. Vnde & Damaſcus in linguam noſtram uertitur, ſanguinem bibens, aut ſanguis cilicij: ut prior interꝑtatio cruẽtum populũ ſignificet: ſecunda

E ſecūda crudelitati eius pœnitentiā copulatā. Qđ q;
ſequitur: Quia dñi eſt oculus hominis & omniū tri
buum Iſraël: ſic ediſſerunt: Idcirco templū dei de u⸗
troq; populo conſtruendū eſt: id eſt, & de terra Ha⸗
drach & de Damaſco requie eius: qa dñi eſt, quicūq;
& de gētibus reſpi
cit deū, & ſperat in
eū & de cunctis tri
bubus Iſraël. Siue
iuxta Lxx. qa dñs
æqualiter cunctos
homines reſpicit et
uniuerſas tribus Iſ
raël. Dicamus &
aliter: In terra Ha⸗
drach onus uerbi
dñi eſt & pondus
grauiſſimū. In Da⸗
maſco autem uicti
mæ eius & ſacrifi⸗
ciū: quia dñs & gē
tium fidē & circū⸗
ciſionis pfidiā abſ⸗
q; acceptione ulla
reſpicit perſonarū, & eſt æqualiter omniū deus: alijs
ſententiæ ſuæ graue pōdus imponens, & in aliorū
ſede requieſcens. Iudæi hæc omnia in aduētu Chri⸗
ſti quē ſibi ultimo tempore repromittunt, dicūt eſſe
F complēda: ut & terra Hadrach & Damaſcus & Ha
math & Tyrus & Sidon & Aſcalon & Gaza, Acca
ron quoq; & Azotus & Philiſtim potētiſſimo regi
colla ſubmittant, & ei ſeruiant habitanti in Hieruſa
lem: nulluſq; audeat eleuare cōtra Iſraël manū, paca
tis omnibus per circuitū. Quæ nos uniuerſa ſpiri⸗
tualiter in aduentu domini & in eccleſia eius tranſ⸗
acta cōuincimus. a ¶Hamath quoq; in terminis
eius &c.) חֲמָת quæ interpretatur χόλος, id eſt, in⸗
dignatio: ipſa eſt q̄ ab Antiocho ἐπιφανοῦς, Epipha⸗
niæ nomē accepit: & nunc Syriæ cœles eſt ciuitas.
Et hæc igitur & Tyrus & Sidon erunt in terminis
Damaſci, ſiue in terminis terræ Hadrach, ut credāt
Pſal.2.b in dominū ſaluatorē: cui à patre dictū eſt: Poſtula à
me & dabo tibi gentes hæreditatē tuā & poſſeſſio⸗
nem tuā terminos terræ. Huius Tyri filiæ, id eſt, a⸗
nimæ Chriſto credentium deferent regi munera: ut
Pſal.44.c impleatur quod ſcriptum eſt: Adorabunt eum filiæ
Tyri in muneribus. Cumq; urbs dei eccleſia fuerit
Ibi.86.a extructa: de qua pſalmiſta decantat: Glorioſa dicta
ſunt de te ciuitas dei: ſtatim ſequentur & cętera: Ec⸗
ce alienigenæ & Tyrus & populus Aethiopum, iſti
nati ſunt ibi. De alienigenis in duobus pſalmis di⸗
Ibi.56.b citur: Mihi alienigenæ ſeruiunt, ſiue ſubiecti ſunt.
De Aethiopibus in propheta legimus Sophonia:
Sopho.3.b Trans flumina Aethiopiæ inde ferent dona mihi.
Pſal.67.g Et in pſalmo: Aethiopia pueniet manus eius deo.
Matt.11.c De Tyro autē euangeliū loquitur: Væ tibi Choro
zaim, uæ tibi Bethſaida: quoniam ſi in Tyro & Si⸗
done factæ eſſent uirtutes quæ factæ fuerūt in uo
bis: olim forſitan in ſacco & cinere pœnitentiam

a HEB. Håmath quoq; in
terminis eius & Tyrus &
Sidon, aſſumpſerūt quip⸗
pe ſibi ſapientiā ualde. Et
ædificauit Tyrus munitio
nem ſuā, & coaceruauit ar
gentum quaſi humum, &
aurū ut lutū platearū. Ec⸗
ce dñs poſſidebit eā, & p⸗
cutiet in mari fortitudinē
eius: & hæc igne deuorabi
b tur. Videbit Aſcalon & ti
mebit: & Gaza, & dolebit
nimis

egiſſent. De Tyri et Sidonis finibus illa mulier Cha G
nanæa Syrophœniſſa, cuius filia male ſe habebat à Mar.7.c
dæmonio, occurrit dño ſaluatori: & Tyrorū ac Si⸗
doniorū fidei primitias dedicauit: ut quæ tpe Chri
ſti nō crediderāt, quia necdū uiderant ſigna atq; uir
tutes, poſtea uide⸗
rēt per apoſtolos
& crederēt: eſſent⸗
q; beatitudinis il⸗
lius cōpotes quam
dñs repromittit, di
cens: Beatiores q Ioan.20.g
nō uiderūt & cre⸗
diderūt. Tyrus aūt
& Sidon, quarū al
tera συνοχή, id eſt, צוֹר
anguſtia: altera θή⸗
ρευμα, id eſt, uena⸗ צִידוֹן
tio interpretatur:
intantū ſibi ſum⸗
pſere ſapientiā, ut
ſophiſmatibus ſuis
& dialecticorū re⸗
tibus & σωρειτῶν tex
turis: quas munitiones ſcriptura cōmemorat: ppo⸗
neret ænigmata Salomoni, id eſt, regi pacifico: & ar
gentum ſuū, nidorem uidelicet eloquētiæ: & aurū,
ſenſuum calliditatē, inſtar pulueris & luti quod in
plateis ac uijs eſt congregaret: ut regnū idololatriæ
quod munierat, poſſideret. Sed aduerſus has muni H
tiones Apoſtolus loquit: Nā arma militiæ noſtræ 2.Cor.10.b
non ſunt carnalia: ſed potentia deo, ad deſtructionē
munitionū: cogitationes deſtruentia, & omnē alti⸗
tudinem extollentē ſe aduerſum ſcientiā dei. Et ſub
perſona Niniue, quæ interpretatur ornata uel pul⸗
chra. Nihil enim mundo ornatius eſt: dei per pphe
tam contra mundi homines ſermo dirigit: Et tu in⸗
ebriaberis, eriſq; deſpecta: & quæres auxiliū ab ini⸗
mico: omnes munitiones tuæ ſicut ficus cū groſſis
ſuis: ſi cōcuſſæ fuerint cadent in os comedentis. Et
Tyrū igitur & Sidonē dñs poſſidebit, cū ante per⸗
cuſſerit fortitudinē earum in ſalſiſſimo & amariſſi⸗
mo mari huius ſeculi: & ne qd in eis priſtinæ rema⸗
neat ſapientiæ, id eſt, tumentis ſtulticiæ: per quā ſibi
imbecillas munitiones, & argentū & aurū luto ſimi
lia cōpararūt: igne eas excoquet & mundabit ad pu
rum: de quo ſaluator loquit in euāgelio: Ignē ueni Luc.12.f
mittere ſup terrā, & quē uolo ut ardeat: iuxta illud
quod in Marco ſcriptum eſt: Omnis igne ſalietur. Mar.9.g
b ¶Videbit Aſcalon & ti. &c.) Aſcalon interptat, אַשְׁקְלוֹן
ignis ignobilis, ſiue ponderata: Gaza, fortis, aut im⸗ עַזָּה
perium: Accaron, ſterilis, ſiue eradicata: Azotus, q עֶקְרוֹן
Hebraice dicit אַשְׁדּוֹד, ignis generās, aut ignis pa
trui, uel ignis māmillæ. Iebuſæus conculcatā ſonat.
Nominū expreſſimus etymologiā, ut ſenſum bre⸗
uiter percurramus: Vidēs Aſcalon & Gaza & Ac⸗
caron qđ Hamath eſſet in finibus Damaſci: & Ty⸗
rum & Sidonē, poſtq; percuſſæ ſunt in circuitu: &
omne earū fœnū, ligna, & ſtipulā incendio confla⸗
grauit

SEP. Emath ī finibus eius
Tyrus & Sidon: quoniam
ſapientes fuerūt nimis: &
ædificauit Tyrus munitio
nem ſuam: & congregauit
argentum ut humū, & au⸗
rum ut lutum uiarū. Pro⸗
pterea dominus poſſide⸗
bit eam, & percutiet in ma
ri fortitudinē eius: & ipſa
in igne cōcremabitur. Vi⸗
debit Aſcalon & timebit
& Gaza, & dolebit nimis:
& Ac

A grauit, poſſeſſas eſſe à dño: & ipſæ timore ac dolo⸗
re & cōfuſione perterritæ, cœperūt ſperare melio⸗
ra. Deniq; Aſcalon, in qua erat prius diabolus ignis
ignobilis: & uſq; ad menſurā ac pōdus uenerat pec
catorū, pauore cōtremuit: eo q habitatores habere
deſiuerit. Et Ga⸗
za doluit nimis,
agens pœnitudinē
ſcelerū priſtinorū:
quæ quōdā fortis
ac dura fuerat in⸗
domabilis: & ſibi
regnū omniū pro⸗
mittebat: eo quod
rex eius & prin⸗
ceps, ſermo cōtra⸗
rius & poteſtas ini
mici, ſuū perdidiſ⸗
ſet imperiū. Acca⸗
ron quoq; ſterilis,
quia abſq; lege &
noticia dei filios
non habebat: eradi
cata eſt, ut audiret
illud propheticū:
Eſa.54.a Lætare ſterilis quę
non paris: erumpe
& clama quæ non
B parturis: quoniam
plures filij deſertæ
magis q eius quæ
habet uirū. Cumq;
Aſcalon & Gaza
& Accarō fuerint
perterritæ & do⸗
luerint: eo quod
uel habitatores nō habuerint, uel regē perdiderint,
uel ſpes eas fruſtrata ſit priſtina: alienigenæ ſede⸗
bāt in Azoto, ubi ignis generat: quē dñs miſit ſu⸗
per terrā, & ardere deſiderat. Ipſe enim baptizat in
ſpiritu ſancto & igne: ubi fratruelis & patruus eſt
Cant.1.d ἀδελφιδοῦς καὶ πατράδελφος. Quē in Canticocanticorū
ſponſa deſiderat: ubi ignis māmillæ eſt & largiſſimi
uberis: de quo in eodē Cantico legimus: In medio
1.Cor.3.a uberum meorū cōmorabitur. Et in Apoſtolo: Lac
uobis potū dedi nō eſcā. Pro eo quod nos in Lxx.
diximus: Καὶ κατοικήσουσιν ἀλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ, id eſt, & ha⸗
bitabūt alienigenæ in Azoto: in Hebræo legit, ha
bitabit uel ſedebit, מַמְזֵר in Azoto: pro quo nos
poſuimus: & ſedebit ſeparator in Azoto. Separa⸗
torē dñm intellige: qui frumētū à paleis ſeparet, &
piſces bonos à piſcibus malis: & argētum & aurū à
ſordibus ſcoriaq; diſcernet. Cūq; hoc fecerit, pro⸗
mittit & cætera: Diſperdā iniuriam uel ſuperbiam
Philiſtinorum. Pro quibus Lxx. alienigenas, id eſt,
פְּלִשְׁתִּים ἀλλοφύλων tranſtulerunt. Philiſtim interpretātur in
lingua noſtra, cadētes poculo: quod de calice bibe⸗
rint Babylonis, & inebriati corruerint. Hi itaq; tē⸗
pore uocationis gentiū & aduētus Chriſti nō habe

HEB. nimis: & Accaron
quoniā cōfuſa eſt ſpes eius:
& peribit rex de Gaza, &
Aſcalon non habitabit. Et
ſedebit ſeparator in Azo⸗
to: & diſperdā ſuperbiam
Philiſtinorū: & auferā ſan⸗
guinem eius de ore eius: &
abominatiōes eius de me⸗
dio dentium eius, & relin⸗
quetur etiam ipſe deo no⸗
ſtro: & erit quaſi dux in Iu
da, & Accaron quaſi Iebu⸗
ſæus. Et circundabo do⸗
mum meā ex his qui mihi
militant: euntes & reuer⸗
tentes, & non tranſibit ſu⸗
per eos ultra exactor: quia
nunc uidi in oculis meis.
a Exultå ſatis filia Sion: iubi
la filia Hieruſalem: ecce rex
tuus ueniet tibi, iuſtus &
ſaluator: ipſe paup & aſcen
dens

bunt ſuperbiā, ſed humilē & māſuetū ſequētur Ie⸗ C
ſum. Et auferet de ore eorū ſanguinē: uerba blaſphe
miæ, & abominationes, idolorū cultū, & eſum eorū
quæ immolata ſunt idolis, de medio dētiū eorū: ut
poſtq; hæc ablata fuerint, ipſi Philiſtim, hoc eſt, alie
nigenæ relinquan
tur dño: & ſit dux
in Iuda, id eſt, in po *In græco ſic
pulo dñm cōfitētē: ἐν τῷ πτώ⸗
ut prior populus πτώματι αὐ
qui erat in capite, τῆς.
uertat in caudā, &
nouiſſimus q erat
cauda, in caput
trāſeat: & Accaron
ſterilis quōdam: &
idcirco eradicata,
fit quaſi Iebus, id
eſt, quaſi Hierlm.
Hæc enim ciuitas
tribus nominibus
appellat: Iebus, Sa יְבוּסִי
lē & Hieruſalē. Et שָׁלֵם
circūdabo, inquit, יְרוּשָׁלַם
domū meā, hoc eſt,
eccleſiā, ex his qui
militāt mihi, id eſt,
ex his qui mihi ſer
uiūt in uarijs mini D
ſterijs: & ad meum
imperiū huc illucq;
diſcurrūt, eūtes &
reuertētes: Siue cir
cūdabo domū meā
angelorū pręſidio,
de qbus & in alio
loco ſcriptū eſt: Immittet angelus dñi in circuitu ti Pſal.33.
mētiū eum & eripiet eos: ut nō ſit q uadat & reuer
tat: hoc eſt q inſidias meo populo moliat. Nec trāſi
bit ſup eum ultra exactor: de quo dicit Eſaias: Ceſ⸗ Eſa.14.b
ſauit exactor: uel certe ἐξελαύνων, id eſt, foras educēs
& uinctos in captiuitatē trahēs: qa oculis ſuis, quos
pphetas & oēs ſanctos intelligere poſſumus: uidit
dñs uocationē gētiū & eccleſiæ ſecuritatē. a ¶Ex⸗
ulta ſatis &c.) Hāc pphetiā euāgeliſtæ ſcribūt eſſe
cōpletā, quādo dñs ingreſſus eſt Hieruſalē, ſedēs ſu
per aſinā & pullū aſinæ: & puerorū cū palmarū ra⸗ Matth.21.a
mis occurrit turba, clamātiū: Benedictus q uenit in
nomine dñi oſanna in excelſis: & increpātibus pha
riſæis cur nō corripet clamātes pueros: Reſpōdit:
Nō legiſtis: Ex ore infantiū & lactētium perfeciſti Pſal.8.a
laudē: Exultat ergo Sion & iubilat Hieruſalē, una Zach.9.b
atq; eadē ciuitas: Sion enim arx eſt Hieruſalē: quia
uenit ei rex ſuus, qui omniū prophetarū uaticinijs
repromiſſus eſt: Iuſtus & ipſe ſaluator, id eſt, Ieſus: יְהוֹשֻׁעַ
ſicut angelus interpretatus eſt, loquēs ad uirginē:
Et uocabit Ieſus: quia ipſe ſaluū faciet populū ſuū Luc.1.c
à peccatis ſuis. Pauper quoq;, ſiue ut Lxx. trāſtule⸗
rūt, māſuetus: qui cū diues eſſet, pro nobis pauper

SEP. & Accaron, qm̄ cōfu
ſa eſt* de ſpe ſua: & peribit
rex de Gaza & Aſcalon nō
habitabitur. Et habitabūt
alienigenę in Azoto: & de⸗
ſtruā iniuriā alienigenarū
& auferā ſanguinē eorū de
ore illorū: & abominatio⸗
nes eorū de medio dentiū
illorū: & remanebūt & iſti
deo noſtro, & erūt ut χιλίαρ⸗
χος, id eſt, tribunus in Iu⸗
da: & Accaron ſicut Iebu⸗
ſæus: & ponā ī domo mea
eleuationem, ut nemo per⸗
trāſeat ſiue reuertat: & ne⸗
quaq; ſupueniat eis ultra
abactor & emināſ, qa nūc
uidi in oculis meis. Gaude
uehemēter filia Sion: præ⸗
dica filia Hierlm: Ecce rex
tuus ueniet tibi iuſtus & ſal
uās: ipſe māſuetus & aſcen
dens

E factus eſt:& dicit in euãgelio: Diſcite à me,quoniã (Matth. 11. d) mãſuetus ſum & humilis corde. Et aſcẽdens ſuper aſinam ſubiugalẽ,ſiue ſuper pullũ nouũ:utrũq; uidelicet populũ circuncisionis & præputij:quorum prior grauiſſimũ legis portauerat iugum:ſicut in Actis apoſtolorũ (Act. 15. c) ſcriptum eſt: Nec nos nec patres noſtri potuerũt portare graue legis iugum. Vnde & Paulus ſcribit ad Galatas,qui circuncidi (Gal. 5. a) uolebant: State,& nolite iterũ iugo ſeruitutis cõtineri. Pullus autẽ nouus gẽtiliũ multitudo frena nõ habẽs legis: nec rectus ab aliquo,ſed ſemp in pręcipitijs & in uoraginibus idololatriæ eliſus atq; cõfractus,dñi ſeſſione didicit ambulare & rectã uiam ingredi.

HEB. dens ſuper aſinã & ſuper pullũ filium aſinæ. Et diſperdàm quadrigã ex Ephraim & equũ de Hieruſalẽ: & diſſipabitur arcus belli,& loquetur pacẽ gentibus:& poteſtas eius à mari uſq; ad mare,& à fluminibus uſq; ad fines terræ. a Tũ quoq; in ſanguine teſtamẽti tui emiſiſti uinctos tuos de lacu in quo nõ eſt aqua:conuertimini ad munitionem uincti ſpei: hodie quoq; annuncians duplicia reddam tibi.

SEP. dens ſuper ſubiugalẽ & pullũ nouũ:& diſperdet quadrigas ex Ephraim & equũ de Hieruſalẽ:& diſperdet arcus pugnãtiũ & multitudinẽ,& pacem ex gẽtibus:& dñabitur ab aquis uſq; ad mare:& à fluminibus uſq; ad exitus terræ. Et tu in ſanguine teſtamẽti emiſiſti uinctos tuos de lacu qui non habet aquã:ſedebitis in munitione uincti congregationis:& pro una die peregrinationis tuæ duplicia reddam tibi.

Quoniam

Et diſperdã,inquit,quadrigam ex Ephraim. F Adhuc ex dei patris perſona dicit:quod quadriga ſiue currus ex Ephraim pereat, & equus de Hieruſalẽ. Et interim ſecundũ literã hæc loquit:Nõ erũt prælia:omnibus Chriſti aduẽtu & natiuitate pacatis. Porrò ſecũdũ altiorẽ intelligẽtiã, Ephraim (אֶפְרַיִם) refertur ad hæreſum multitudinẽ,quæ interpretatur (καρποφορία) id eſt,ubertas & frugũ abundãtia:de quibus ſcriptũ eſt in ſeptuageſimoſeptimo pſalmo:Filij Ephraim intẽdentes & mittẽtes arcum, cõuerſi ſunt in die belli. De his quadrigis & curribus legi(Pſal. 19. b)mus:Hi in curribus & hi in equis,nos aũt in nomine dñi dei noſtri inuocabimus:ipſi obligati ſunt & ciderunt,nos autem ſurreximus & erecti ſumus. Equus qui diſperdit de Hieruſalẽ,ille eſt de quo le(Pſal. 32. d)gimus:Fallax equus in ſalutẽ. Et in Hieremia:qui (Hiere. 5. c) luxuriæ uacabãt & libidini,audiũt:Equi inſaniẽtes in fœminas facti ſunt mihi:unuſquiſq; ad uxorem proximi ſui hinniebat. Vnde reuocãtur ad pœnitu(Pſal. 31. c)dinẽ,dicẽte pſalmographo:Nolite fieri ſicut equus & mulus in qbus nõ eſt intellectus. Cũq; diſperderit deus currus Ephraim & equũ de Hieruſalẽ:qui de iſtiuſmodi equis & curribus fuerint liberati, trãſferẽtur in dñi ſeruitutẽ,& efficiẽtur cherubim: (Ibi. 67. d) & de ipſis dicet: Currus dei decẽ miliũ multiplex, (Cant. 1. c) milia lætãtium. Et:Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te proxima mea. Et:Aſcẽde equos tuos,& equitatio tua ſalus. Diſſipabit arcus belli, ut nõ mittãtur ignita iacula, quæ uoluptuoſorum poſſint corda percutere. Et loquetur pacẽ gẽtibus: (Gene. 49. b) de quibus ſcriptũ eſt:Ipſe erit expectatio gẽtiũ. Et rurſum:Super ipſum gẽtes ſperabunt. Et poteſtas eius à mari uſq; ad mare,& à fluminibus uſq; ad fines terræ. G Hoc nõ eſt extenuãdũ per allegoriã,ſed credendũ uere eſſe cõpletũ,ſecundũ illud quod legimus:Poſtula à me & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ (Pſal. 2. b) tuam,& poſſeſſionẽ tuã terminos terræ. In ſeptuageſimo quoq; primo pſalmo ſub perſona Salomonis & ueri pacifici dicit: Et dominabitur à mari uſq; ad mare, & à flumine uſque ad terræ terminos. a ¶Tu quoque in ſanguine teſtamẽti tui emiſiſti &c.) Poſtq; ſermo prophetæ, imò ipſe deus pater omnipotens nunciauit Sion & Hieruſalẽ quod ueniret ad eas rex ſuus mitis, & aſcendens ſuper aſinã ſubiugalẽ,& pullũ aſinæ:& poteſtas eius eſſet futura à mari uſq; ad mare,& à fluminibus uſque ad terminos terræ:facit apoſtropham ad ipſum Chri- H ſtum,de quo uaticiniũ eſt,& loquitur:Tu quoq; in ſanguine teſtamenti ſiue pacti tui emiſiſti uinctos tuos de lacu,in quo nõ eſt aqua. Quod ita intelligitur:In ſanguine paſſionis tuæ eos qui uincti in carcere tenebantur inferni:in quo non eſt ulla miſericordia,tua clementia liberaſti. Deniq; poſtq; dominus reſurrexit,hi qui peccatis Adam:ſiue, ut quidam uolunt,erroris inoliti,ac mortis uinculis tenebantur:reſurrexerunt cum eo, & apparuerunt in ſancta ciuitate. De hoc ſanguine teſtamenti,& ipſe futurã indicans paſſionẽ,ad diſcipulos loquebatur: Accipite & bibite ex hoc omnes:hic eſt enim calix (Matth. 26.) noui teſtamẽti in ſanguine meo. In huius præfigurationem lacus qui non habet aquas:& Ioſeph à fratribus miſſus eſt in lacum:& Daniel & Hieremias (Dan. 6.) à Chaldæis & populo Iudæorum:Banaias quoque tempore niuis & frigoris deſcendit in lacum,ut ibi leonem interficeret. Hieremias autem non in aquã laci,ſed in lutum cœnumq; laci demergitur: quod poſſet ſuffocare magis quàm refrigerare ſitientem. Vnde in pſalmo ſcribitur: Infixus ſum in li(Pſal. 68.)mum profundi, & non eſt ſubſtantia. In hoc lacu inferni morabatur diues ille quondam purpuratus:cuius lingua magniloqua pœnarum exurebatur incendijs:& intantum non habebat ulla aquarum refrigeria, ut extremi digiti pauperis tincti in aqua refrigerium poſtularet. Rurſumq; ad ipſos qui uincti erant,& Chriſti miſericordia liberandi ſermo dirigitur: Conuertimini ad munitionem uincti ſpei. Et eſt ſenſus: Qui nunc uincti eſtis & immiti

A immiti atq; terribili inferno tenemini:qui ſolutionem uinculorũ in Chriſti ſperatis aduẽtu:cõuertimini ad munitionẽ,ſiue ſedebitis in munitione:de qua ſcriptũ eſt:Munimẽtũ ſancti timor dñi:ut poſ(Pſal. 39. a)ſitis dicere:Eſto mihi in deũ protectorẽ,& in locũ munitũ,ut ſaluum me facias:& de uobis quoq; prophe(Eſa. 26. a)ta cõmemoret:Ecce ciuitas firma, & ſalutare noſtrũ ponet murũ & antemurale. Hanc autẽ munitionẽ ad quã deus cohortat uinctos ſpei,ſiue uinctos ſperãtes eccleſiæ:non aliã debemus accipere niſi habitationẽ paradiſi:in quã primus

a HEB. Quoniam extendi mihi Iudam: quaſi arcum impleui Ephraim,& ſuſcitabo filios tuos Sion ſuper filios tuos Græcia,& ponã te quaſi gladium fortium. b Et dominus deus ſuper eos uidebitur:& exibit ut fulgur iaculum eius:& dominus deus in tuba canet, & uadet in turbine Auſtri.

SEP. Quoniam tetẽdi te Iuda mihi quaſi arcũ: impleui Ephraim,& ſuſcitabo filios tuos Sion ſuper filios Græcorũ:& attrectabo te qſi gladiũ pugnatoris. Et dñs deus ſup ipſos apparebit,& egrediet ſicut fulgur ſagitta eius:& dñs deus oĩpotẽs ſonabit ĩ tuba & ibit in cõmotione terroris ſui.

Dominus

cum dño latro ingreſſus eſt:& idcirco per Zachariã prouocãtur ad munitionẽ:qa iam tũc & ex illo tẽpore dñs promittebat,ut pro breui tribulatione, æterna reciperẽt pręmia. Siue ut in Lxx. legit:pro una die peregrinationis tuæ,duplicia reddam tibi. Ad cõparationẽ enim æternitatis:omne quod patimur in mũdo una dies appellãda eſt:nõ habitatio- B nis,ſed peregrinatiõis. Quia aduenæ ſumus & peregrini ſicut omnes patres noſtri. Nam in pręſenti momẽtaneũ & leue tribulatiõis noſtræ,ſupra modũ in ſublimitate æternæ gloriæ põdus operat in nobis:nõ cõtemplãtibus quæ uidẽtur,ſed quæ nõ uidẽtur. Quæ enim uident,tẽporalia ſunt:quæ aũt nõ uidẽtur,æterna. a ¶Quoniã extẽdi mihi Iudam &c.)Hoc Iudæi ad Machabæorũ tẽpora referũt:qui uicere Macedonas:& ſordidatũ tẽplũ idololatria,poſt trium & ſemis annorũ ſpaciũ mũdauerũt. Quodq; ſequit: Quaſi arcũ impleui Ephraim: eos ſignificari exiſtimãt,qui de decẽ tribubus quæ appellant Iſraël,uenerãt ſub Ezechia:qbus etiã Ioſias regnaſſe memorat:ita dũtaxat ut prius teſtimoniũ aliter q; nos explanauimus interpretent & dicãt:O Chriſte quẽ ſperamus eſſe uẽturũ:& qui regnaturus es in uniuerſis terminis terræ:in ſanguine teſtamẽti tui quo cõſperſam Hieruſalem,iuxta Ezechiel in ſuo ſanguine reperiſti:& iniſti pactum cum Abrahã in diuiſiõibus uituli & arietis & hirci:dimiſiſti populũ tuum Iſraël de captiuitate & camino Chaldæorũ,in qbus nulla erat miſericordia: Propterea & uos ò Iſraëlitæ qui uincti eratis:& ſperabatis in dño,reuertimini ad munitiſſimã Hierlm: qm hodie uobis habetis dñm pollicẽtẽ:q; pro breui captiuitatis iniuria,duplicata oĩa recipiatis:ſicut (Tropologia.) recepiſſe legimus & Iob. Iuxta tropologiam hic locus explanari ſic poteſt:Extẽdit Iudas in arcu,cum dñs atq; ſaluator à patre in hũc mundũ mittit, qui ipſe eſt & arcus,& ſagittarius & ſagitta. Arcus,ut in pſenti loco. Sagittarius,ut in xliiij. pſalmo:Sagittæ tuæ acutæ potẽtiſſimæ:qbus q fuerit uulneratus, C dicit:Vulneratus charitate ego ſum. Sagitta uero ipſe eſt,qui loquit per Eſaiã:Poſuit me ſicut ſagittã (Eſa. 49. a) electã:& in pharetra ſua abſcondit me. Sagitta electa,uerbũ dei eſt:pharetra in qua ſagitta abſcõdit, diſpenſatio carnis aſſumptæ. Hac implet Ephraim, ut cũ armatus fuerit & paratus ad bellũ: & ipſe cũ gẽtibus ſagittis dñi uulneret:ex cuius tribu primus populũ ſcidit Hieroboã:quẽ in hæreticorũ perſona accipi: Oſee propheta plenius demõſtrat:& quod ſupra diximus:Fi(Pſal. 77. b)lij Ephraim intẽdẽtes & mittẽtes arcũ,cõuerſi ſunt in die belli. Suſcitãte enim dño filios Sion,hoc eſt,filios eccleſiæ:& cõtrariorũ dogmatũ magiſtri,& philoſophorũ oĩs aſſertio atq; argumẽta gẽtiliũ deſtruẽtur: quia ipſe dñs gladius fortiũ eſt:de quo dicit:Accingere gla(Ibi. 44. a)dio tuo ſup fœmur tuũ potentiſſime. Specie tua & pulchritudine tua:intẽde,proſpere pcede & regna: Propter ueritatẽ & mãſuetudinẽ & iuſticiã,& dedu D cet te mirabiliter dextera tua. Hoc gladio Aethiopes uulnerant,de qbus ſcriptũ eſt:Et uos Aethio(Soph. 2. c)pes uulnerati meo gladio eritis:qui poſtq; Chriſti gladio fuerint uulnerati,deponẽt tetrũ colorem,& exultãtes loquent: Erit ſplẽdor dñi dei noſtri ſup nos:qđ & Dauid ſibi poſt pœnitẽtiã repromittit: Lauabis me & ſup niuẽ dealbabor. Iſte eſt gladius (Pſal. 50. d) de quo ſcribit Apls: Viuẽs ſermo dei & efficax & (Ibi. 50. b) penetrabilior omni gladio ancipiti:& ptingẽs uſq; (Heb. 4. c) ad diuiſionẽ animæ ac ſpũs. b ¶Et dñs deus ſup eos uidebit &c.)Et hũc locũ ad Machabæorũ referũt tẽpora,q; illis cõtra Antiochũ dimicãtibus atq; uincẽtibus,dñi fuerit pugna atq; uictoria:q egreſſus ſit fortis ad præliũ:& inſtar fulguris illius potẽtia apparuerit,uictiſq; aduerſarijs & turbinis more diſperſis,protexerit populũ Iudæorũ. Nos aũt referemus cuncta ad intelligẽtiã ſaluatoris de quo ſupra dictũ eſt:Extẽdi mihi Iudã quaſi arcũ. Quo extẽto & hęreticis atq; gẽtilibus à Sion filijs interfectis, apparebit gloria dñi:& egrediet ut fulgur iaculum eius:de quo fulgure & in Habacuc legimus:In luce (Habac. 3. c) ſagittarum tuarũ ibũt in ſplẽdore fulgurãtis haſtæ tuæ. Qđ fulgur & ſplẽdor,alio uocabulo tuba appellat & clãgor:ut cum ſanctus clamor inſonuerit, dicat q prius ſurdis auribus fuerat: diſciplina dñi aperuit mihi aures:& dedit mihi aurẽ ad audiẽdũ. Qđq; ſeqt:Et uadet in turbine Auſtri: ſiue uadet in motu cõminatiõis ſuæ. Ideo cõminat & dicit ſe illaturũ eſſe ſupplicia,ut pœnitẽtiũ miſereat. Deniq; iũgit & dicit:Dñs oĩpotẽs proteget eos quos prius ſua cõmi

E ſua cōminatione terruerat. Legamus hiſtoriā Niniuitarum. a ¶Et deuorabunt &c. eleuabūtur ſuper terram eius.) Pro eo quod nos diximus, eleuabūtur: & in Hebraico ſcriptū ſit מִתְנוֹסְסוֹת: poteſt interpretari uagātes ſiue fugientes. Protectis filijs Sion & dño canente, & uadēte in turbine cōtra aduerſarios eorū: tāta erit ruina Græcorū, ut nō dicā gladijs, ſed iactu lapidū & fundarū rotatibus opprimantur: ita ut prædæ ſint & deuorationi inimicis ſuis. Tunc bibētes inebriabūtur quaſi uino: Non hi qui cæſi ſunt ebrij erūt ſanguine ſuo: ſed hi q̄ uicerint quaſi ebrij cum deſperatione pugnabūt: & placebūt dño quaſi altaris cornua, eiuſq; libatio. Hoc enim intelligit̄ in phialis quibus ſuper altare liba fundūtur. Saluabit quoq; dñs
F eos ſicut oues & gregē populi ſui. Nō enim ut armatus exercitus & inſtructus arte bellandi aduerſum Macedones dimicabit: ſed ueniet quaſi grex paratus ad mortē: & dño auxiliāte ſuperabit. Et lapides ſancti qui oppreſſi fuerint: (lapides aūt uocat propter duriciā tribulationū & animi fortitudinē) eleuabūtur de humilitate ſua: & erūt in terra illius glorioſi. Aliter: Lapides ſancti eius de genere ſacerdotali per diuerſa fugiētes: illo tribuēte uictoriam
Anagog. cōſequētur. Dicamus & iuxta anagogē, imò explanemus prophetiā multis obſcuritatibus inuolutā. Filij Sion ꝓtecti à dño ſuo, deuorabūt aduerſarios ſuos: quos intelligimus filios Græciæ. Et ſubijciēt lapidibus fundæ, cōminationibus ſcripturarū, de aduerſarijs ſuis ſubiectos humilesq; faciētes: Nihil enim ita percutit, ut exēplū de ſcripturis ſanctis, & teſtimoniū rotatu oris emiſſum. Quod aūt in Lxx. dicitur: Et bibēt ſanguinē eorū quaſi uinū: in Hebræo nō ita legimus: ſed bibētes inebriabunt̄ quaſi
Cant. 5. a uino: ut audiāt illud de Cāticocāticorū: Bibite amici & inebriamini. Et ita placebit eorꝫ ebrietas, quaſi altaris ſacrificiū: & quaſi cornua ſiue anguli altaris. Saluabit quoq; eos dñs, quaſi gregē populi ſui: qa lapides ſancti uoluētur ſuper terrā eius: qui tātum erūt leues & in ſublime nitētes, ut nō præſtolētur ædificātium manus: ſed ipſi feſtinent imponi ſuper fundamētū Chriſti, & cōtineri angulari lapide: de
1. Pet. 2. a quibus & Petrus apoſtolus loquit̄: Sicut lapides uiui ſuperædificamini in domū ſpiritualē & ſacerdotiū ſanctū, offerētes ſpirituales uictimas placētes deo. Iſti ſunt lapides qui clamabūt ſi tacuerit populus Iudæorum: & uoluētur quādiu in corpore fue-
G rint ſuper terrā: qa aggrauat terrena habitatio ſenſum multa curātē: & in carne poſitus ſanctus loq̄tur: Quis dabit mihi pēnas ſicut colūbæ: qui quātū Pſal. 54. b in ſe eſt conatur & uoluitur & erigit̄ ad ſumma: ſed carnis fragilitate retinet̄. Terra aūt illa eſt ſuper quam uoluunt̄ lapides de qua legimus: Can- Pſal. 65. a tate dño oīs terra. Et: Omnis terra adoret te, & pſallat tibi. b ¶Quid enim bonum eius eſt &c.) Ideo, inquiūt, Machabæi huc illucq; fugientes, dño auxiliante ſuperabūt: ut eiectis Macedonibus de terra Iſraël: mūdetur tēplū: legis præcepta ſeruent̄: & eruditio ſcripturarum rurſum germinet uirgines: id eſt, populos credētium in unum deū: qui prius idololatriæ fuerāt cultibus cōſtuprati. In frumēto electorū: id eſt, בַּחוּרִים: non νεανίσκους,
H id eſt, iuuenes, ut Lxx. tranſtulerunt, ſed electos & eruditos uiros intelligi uolūt: qui frumētū, id eſt, legem dei comedere mereantur. Pro uino quod Hebraice dicit̄ תִּירוֹשׁ: Aquila οἰνίαν interpretatus eſt: quod & ipſum ad ubertatem uindemiæ referri poteſt: Hæc Iudæi exiſtimāt. Cæterū nos frumētū electorū ſiue iuuenū, & uinū germinās uirgines, ſiue uinū boni odoris ad uirgines: intelligimus dñm ſal- uatorē: qui loquit̄ in euāgelio: Niſi granū tritici ca- Ioan. 12. d dens in terrā mortuū fuerit, ipſum ſolū permanet, ſin aūt moriat̄, maiores fructus affert. De hoc tritico efficit̄ ille panis, qui de cœlo deſcēdit: & qui confirmat cor hominis. Hūc panē comedūt, q in Chriſto robuſti ſunt: & ad quos Ioānes euāgeliſta loquitur: Scribo uobis iuuenes, quia ſermo dei in uobis 1. Ioan. 2. b manet, & fortes eſtis & uiciſtis malignū. Qui frumētum eſt electorū ſiue iuuenū, ipſe eſt & uinū qd' lætificat cor hominis: & bibit̄ ab his uirginibus, quæ ſunt ſanctæ & corpore & ſpiritu: ut inebriatæ atq; gaudētes, ſequant̄ eccleſiā, & dicat̄ de eis: Adducē- Pſal. 44. d tur regi uirgines poſt eam, proxime eius afferētur tibi: afferētur in læticia & exultatione. Quomodo enim læticiā nō habebūt, quæ inebriatæ poculo ſaluatoris generātur in uirgines, & audent dicere: In- Cant. 2. a troducite me in cellulā uini: cōfortate me in unguētis: Vinū hoc boni odoris eſt: unde in eodē carmine dicitur: Potabis me de uino unguētarij: de riuis malogranatorū tuorum. Hoc uino inebriati ſunt qui ſequuntur agnū dei quocūq; uadit, ueſtiti candidis ueſtibus: quia ſe cum mulieribus nō coinquinauerunt:

HEB. Dominus exercituū a protegēt eos. Et dēuorabunt & ſubijciēt lapidibus fundæ: & bibētes inebriabūtur quaſi uino: & replebuntur ut phialæ, & quaſi cornua altaris: & ſaluabit eos dñs deus eorum in die illa ut gregē populi ſui: qa lapides ſancti eleuabuntur b ſuper terram eius. Q̄uid enim bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & uinum germinās uirgines? Cap.

SEP. Dominus omnipotens proteget eos. Et conſument eos & obruent in lapidibus fundæ: & bibent ſanguinem eorum ſicut uinum: & implebunt ſicut phialas altare: & ſaluabit eos dominus in die illa ſicut oues populum ſuum: quia lapides ſancti uoluentur ſuper terrā eius. Quia ſi quid optimum illius, & ſi quid bonum ab eo frumētum iuuenibus, & uinū boni odoris ad uirgines. Cap.

nauerunt: uirgines enim permāſerunt. Cap. X.
A PEtite à dño pluuiā in tempore &c.) Iſta felicitas quæ in Machabæorū tēpore promiſſa eſt, quādo ſancti lapides eleuati ſunt ſuper terrā: & res Iſraëlitica creuit in maius: intantum ut rurſum frumēto legis populi ueſcerētur: & uino ſancti ſpiritus inebriarētur uirgines ueſtræ, ex parte promittit̄. Cæterū quia iam extremū tēpus eſt prophetarum, & mundus declinat ad finē: & omnia quæ prædicta ſunt ſui terminum præſtolātur: Petite à dño ut det uobis pluuiā ſerotinam: ut Chriſtus qui promiſſus eſt, ueniat & tribuat uobis rores & niues: pro q̄bus ſcriptū eſt in Hebræo חֲזִיזִים. Et neſcio quid uolētes Lxx.
B phātaſias interpretati ſunt: niſi forte magnitudinē gratiæ admirationēq; donorum, nomine phantaſiæ uoluere deſcribere. Dñs ergo qui facturus eſt niues & ſiccitatem omnis terræ, euāgelicæ prædicationis irrigaturus eſt pluuijs: ipſe dabit imbres credentibus, & ubertate omnia complebuntur: ut poſtq; in Chriſto crediderint nationes, intelligant uana eſſe quæ ante coluerunt. Siue ipſe Iſraël intelligat qui quondam deceptus idololatriæ erroribus tenebatur, fruſtra ſe coluiſſe ſimulachra: & diuinorū audiſſe mendacia, & acquieuiſſe ſomnijs, quibus ſcriptura præcipit non credendū. Et ob hanc cauſam ducti ſunt quaſi grex in captiuitatem: & afflicti abſq; paſtore deo, quia legis noticiā non habebāt. Omnis hic locus obſcurus & dubius eſt: & debet nobis lector ignoſcere, ſi in his quæ ambigua ſunt, & nos pēdulo incedimus gradu. Poſſumus autē iuxta ſpiritualem intelligētiā dicere: quod credētes in Chriſto, dominus adhortetur ut petant ſerotinā pluuiā in conſummatione mundi, quādo plenitudo donanda eſt gratiæ: & ſingulis in agro ſuo herba ſuccreſcet: ita
Pſal. 22. a ut poſſint dicere: Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco paſcuæ ibi me collocauit: Super aquas refectionis educauit me. Omnia enim ſimulachra, & diuini, & ſomniatores fruſtra locuti ſunt, & uane cōſolabantur. Quæ de hæreticis loquitur, qui ſub nomine Chriſtiano nō intelligunt, nec de quibus dicāt, nec de quibus affirment: & attendunt C
ſpiritibus erroneis, & magiſtris dæmoniorū in hypocriſi mēdacia loquentiū, & cauteriatam habētes cōſcientiā: ut nequaq; credentes eorū cōſolationibus abducātur qui uana promittunt: & propterea traditi ſunt ſatanæ in interitū carnis: & abducti in captiuitatē regis Babylonij, & affligētur: quia Chriſtum paſtorem nō habent quē ſibi falſo nomine repromittunt. b ¶Super paſtores iratus eſt &c.) Et in hoc loco duplex Iudæorū expoſitio eſt. Alij eīm arbitrantur in aduentu Chriſti uniuerſa cōplēda: alij ſub Machabæis iā eſſe cōpleta. Eſt autem eorū quæ dñs pollicet̄ iſta explanatio: ſuper paſtores & principes ac ſacerdotes iratus D
eſt dñs & ſuper hircos: & populū uiſitauit: iuxta illud quod ſcriptū eſt: Grex perditus fa- Hiere. 50. a ctus eſt populus meus, paſtores eiecerūt eos: ut uitio magiſtrorū diſcipuli punirētur: non in iuſticia iudicis, qui peccata patrum reddit in filios, ſed quia illis peccantibus populus applauſit ſimul: & tunc quidē uiſitauit dñs hircos ſuos, uel agnos pinguiſſimos: & fecit iuxta Lxx. ξηραινόμενον ξηρανθήσεται, id eſt, ariditate ſiccari. Poſtea uero uiſitauit dñs omnipotēs gregē ſuum domū Iuda: ſuſcitauit enim Iudā Machabæum & cæteros ex eo, cōtra duces Antiochi: & poſuit illos quaſi equū gloriæ ſuæ in prælio, hoc eſt, qui de illius ſtirpe generati ſunt: multo eīm tēpore Macedonas oppreſſerūt. Quodq; ſequitur: Ex ipſo angulus, ex ipſo paxillus, ex ipſo arcus prælij, ex ipſo egredietur omnis exactor ſimul: ſic μεταφορικῶς intelligūt: ut angulū interpretētur, regiam poteſtatem, quod parietes ipſa cōtineat. Et ex ipſo, inquit, paxillus, id eſt, ſacerdotiū. Lege Eſaiā, in quo Heliachim in tēplo dei quaſi paxillus figitur. Ex ipſo arcus prælij, fortes ad bellādū: ex ipſo etiam omnis exactor ſimul: quod in Hebraico ſcriptum eſt נוֹגֵשׂ: & Aquila interpretatus eſt εἰσπράσσων, ut non ſolū fortes & boni, ſed alij ex eis fuerint indigni genere ſuo. Iudas enim Machabæus & oīes qui de genere ipſius principes fuere in populo: & angulus erant, quia regia poteſtate populum cōtinebant

Cap. X.

a PEtitē à domino pluuiā in tempore ſerotino, & dominus faciet niues, & pluuiam imbris dabit eis: ſingulis herbam in agro. Quia ſimulachra locuta ſunt inutile, & diuini uiderunt mēdaciū: & ſomniatores loquuti ſunt fruſtra, uane cōſolabantur: idcirco adducti ſunt quaſi grex: affligētur quia non eſt eis b paſtor. Sūper paſtores iratus eſt furor meus, & ſuper hircos uiſitabo: quia uiſitauit dñs exercituum gregē ſuum domum Iuda: & poſuit eos quaſi equum gloriæ ſuæ in bello. Ex ipſo angulus, ex ipſo paxillus, ex ipſo

Cap. X.

PEtite pluuiā à dño opportunā, temporaneā & ſerotinā: dñs fecit phantaſias, & pluuiā hyemalem dabit eis: unicuiq; herbam in agro: quoniam hi qui loquebantur loquuti ſunt labores: & diuini uiſiōes falſas, & ſomnia falſa loquuti ſunt, uane cōſolabant̄: ideo arefacti ſunt ſicut oues & afflicti ſunt: quia non erat qui ſanaret. Sup̄ paſtores cōcitatus eſt furor meus, & ſuper agnos uiſitabo: & uiſitabit dñs deus oīpotēs gregē ſuum domū Iuda: & ponet eos ſicut equū decorē ſuū in prælio: & ex ipſo reſpexit, & ex ipſo poſuit, & ex

E nebant:& paxillus,ipſi enim erãt ſacerdotes:& arcus prælij:quia uiri extitere fortiſſimi:ut non ſolũ exercitũ aciẽcꝫ diſponerẽt:ſed primi ad prçliũ proſilirẽt.Poſſumus de hoc quod ſequit̃:Ex ipſo egredietur omnis exactor ſimul:pro quo Lxx.trãſtulerunt:Ex ipſo egrediet̃ oĩs qui educit ſimul:& hoc dicere,nulla erit dignitas in exercitu quę non illius arbitrio diſponat̃.Et erunt uiri fortiſſimi,conculcãtes Macedonas quaſi lutũ uiarũ in prælio:erunt aũt fortiſſimi, atcꝫ bellabũt, quia dñs cum eis eſt.Noſtri hæc ad perſecutionis tẽpora referũt, quod pro uitio ſacerdotũ frequẽter etiam populus tradatur aduerſarijs:& tamẽ dñs omnipotẽs uiſitet poſtea gregẽ ſuum do- F mum Iuda:qui deũ & ſermone & animo cõfitetur,& ponat eos quaſi equũ

HEB.ex ipſo arcus prælij, ex ipſo egredietur omnis exactor ſimul:& erũt quaſi fortes cõculcãtes lutum uiarum in prælio:& bellabunt quia dñs cum eis. Et a cõnfundentur aſcenſores equorum:& cõfortabo domum Iuda,& domum Ioſeph ſaluabo:& cõuertam eos, quia miſerebor eorũ: & erunt ſicut fuerãt quando nõ proieceram eos:ego enim dominus deus eorum,& exaudiam eos. Et erũt quaſi fortes Ephraim: & lætabitur cor eorũ quaſi à uino:& filij eorum uidebunt,& lætabuntur: & exultabit cor eorũ in dño.

Sibilabo

SEP.& ex ipſo arcus in furore egredietur omnis qui educit ſimul:& erunt quaſi bellatores cõculcantes lutum uiarum in prælio:& præparabuntur quia dominus cum eis eſt.Et confundẽtur aſcẽſores equoꝝ: & cõfortabo domũ Iuda, & domũ Ioſeph ſaluabo: & habitare eos faciã,ꝗ dilexi eos.Et erunt ſicut quãdo nõ eos abieceram:quia ego dñs deus eorũ & exaudiam eos:& erunt quaſi bellatores Ephraim:& lætabit̃ cor eorũ quaſi in uino:& filij eorum uidebũt, & lætabuntur: & gaudebit cor eorum in domino.

Significa

gloriæ ſuæ in bello de quo ſancti dicunt: Aſcende ſuper equos tuos,& equitatio tua ſalus. Ipſe erit & arcus furoris dñi, de quo ait: Inebriabo ſagittas meas ſanguine.Et rurſum.Sagittæ meæ cõſument eos.De hoc arcu,& de his ſagittis in ſeptimo pſalmo legimus:Arcum ſuum tetendit & parauit illũ: Deut.32.f Et in ipſo parauit uaſa mortis:ſagittas ſuas ardẽtibus effecit.Et cõculcabũt,ait,aduerſarios in martyrio coronati & dicẽt:Dñs illuminatio mea,& ſalus mea quẽ timebo? Dñs protector uitæ meæ, à quò Pſal.26.a trepidabo?Dum appropinquarẽt ſuper me nocentes,ut ederẽt carnes meas.Qui tribulãt me inimici mei,& ipſi infirmati ſunt & ceciderunt.Si cõſiſtant aduerſum me caſtra,non timebit cor meũ:Si exurgat aduerſum me præliũ,in hoc ego ſperabo.Quãdo implebitur illud eloquiũ:unus ex uobis perſequetur mille,& duo cõuertẽt in fugã multa milia.

a ¶Et cõfundẽtur aſcẽſores equorum &c.)Et hæc iuxta ſuperiorẽ ſenſum dupliciter ediſſerũt:ut aut ſub Machabæis tranſacta iam dicãt:aut ſub Chriſto in ultimo ſeculo tranſigẽda cõmemorẽt. Et eſt ſenſus:Cum poſitus fuerit Iudas,quaſi equus decorus in prælio,& cõculcauerit quaſi lutum aduerſarios:& dño ſecum bellãte ſuperarit,tũc omnis equitatus Græciæ corruet,& domus Iuda & domus Iſraël(eam enim uocat domum Ioſeph,id eſt,decem tribuum)pariter ſaluabuntur:& conuertam eos de captiuitate in qua fuerãt:& erunt ſicut eo tẽpore, G quãdo non proiecerã eos:Ego enim ſum dñs deus eorum,qui illos exaudiam deprecãtes.Et Ephraim qui nunc captiui retinẽtur,poſtea laxabũtur:& intantũ uenient gaudij,ut eos uino madidos arbitreris.Filij quocꝫ eorum cernent patrũ triumphos, & in dño lætabunt̃:quo præbente,uictoriã conſequuti ſunt. Quæramus hiſtoriam quãdo Iudas & Iſraël aduerſum Græcos pariter dimicarint: uel quo tempore Ephraim de captiuitate Aſſyria ſit reuerſus: qñ iuxta Ezechiel duæ uirgæ,id eſt, Iudas & Ephraim ſibi iunctæ ſunt & in unum baculum copulatæ. Quod iuxta tropologiã Tropologia ſic explanari poteſt:Quãdo uiſitauerit dñs omnipo- H tens gregem ſuum domum Iuda,tunc cõfundẽtur aſcenſores equorum,de quibus ſcriptum eſt:Cantemus Exo.15.a domino,glorioſe enim magnificatus eſt:equum & aſcenſorẽ proiecit in mare:De quibus etiã pſalmiſtæ uoce cãtatur: Ab increpatione tua deus Iacob Pſal.75.b dormitauerũt qui aſcẽderunt equos.Et ſanctorum congeminat chorus:Hi in curribus,& hi in equis: Ibi.19.b nos autem in nomine dei noſtri inuocabimus:ipſi obligati ſunt & ceciderũt:nos uero ſurreximus & erecti ſumus.In hoc equitatu cõfidebat rex Aegyptius,& præcipitatus in mare,quaſi plumbũ ſubmerſus eſt in profundũ:& ſuo exẽplo didicit uerũ eſſe,quod ſcriptũ eſt: Fallax equus ad ſalutẽ. Hos Ibi.32.d currus & quadrigas,ſupra in quatuor perturbationibus interpretati ſumus:qui niſi frenis boni regãtur aurigæ,ad præcipitia deferũtur.Alius eſt autẽ auriga:de quo loquitur Heliſæus:Pater pater,cur- 4.Reg.2.b rus Iſraël & auriga eius. Tunc deus domũ Iuda & domũ Ioſeph cõfortare ſe dicit:ut qui Hieroboam regnãte diuiſi ſunt,Chriſto imperãte ſocientur:& ſit unus paſtor & unus grex. Et Iudas enim & Ioſeph diuerſis nominibus,ad unam ſaluatoris cõferuntur intelligentiã:quia & Ioſeph eſurientibus in Aegypto populis frumenta largitus eſt.Et dñs famem mũdi ſua ſaturauit præſentia.Et cõuertet eos & miſerebitur eorũ:& ſic erunt unum ſicut fuerũt antequàm proijceret eos.Hæc uniuerſa in perſecutionibus accipe,quando deſperatis omnibus exau-

diuit

A diuit ſeruos ſuos dominus. Et erunt quaſi fortes Ephraim: qui primũ debiles & infirmi, poſtea fortes erũt & ſuo nomine digni:Ephraim enim inter- אפרים pretatur ubertas.Et lætabitur cor eorum cum biberint uinũ:quod expreſſum eſt de uinea Sorech.Filij quocꝫ eoꝝ quibus Paulus apoſtolus Gal.4.c loqtur: Filioli mei quos rurſum parturio donec Chriſtus formetur in uobis.Et Petrus princeps apoſtolorum: 1.Pet.1.c Sicut filij ait obedientiæ,nõ cõformati iuxta priorẽ conuerſationem. Et in pſalmo legimus: Pſal.33.c Venite filij audite me,timorẽ domini docebo uos.Iſti igitur filij exultabunt & lætabũtur,& cor eorum gaudebit in

a HEB.Sibilãbo eis,& congregabo illos, ꝗ redemi eos,& multiplicabo eos ſicut ante fuerãt multiplicati. Et ſeminabo eos in populis,& de longe recordabuntur mei,& uiuẽt cũ filijs ſuis & reuertentur. Et reducã eos de terra Aegypti,& de Aſſyrijs congregabo eos, & ad terrã Galaad & libani adducam eos,& non inuenietur eis locus.

SEP.Significabo eis & ſuſcipiam illos,quia redimã eos, & multiplicabuntur ſicut erãt plurimi,& ſeminabo eos in populis,& ꝗ erãt de longe recordabuntur mei:Nutriẽt filios ſuos & conuertentur & conuertam eos de terra Aegypti, & de Aſſyrijs ſuſcipiam illos, & in Galaaditin & in Libanum introducam eos, & nullus ex eis

deerit

domino. a ¶ Sibilabo eis & cõgregabo illos &c.) Signum cõgregationis ſuæ,uel ſub Macedonibus, uel in cõſummatione mũdi, ut prius diximus:meũ, inquit,habebunt ſibilum,ut ex ſibilo meo,illos congregem,& me doceam eſſe paſtorem.Ego enim re- B demi eos & liberaui de captiuitate extento brachio: & ego eos multiplicabo,qui ante multiplicaueram: ut diſperſio in populis nõ uideatur eſſe diuiſio,ſed ſementis operatio,& liberorum ac nepotum ſegete multiplicata,uiuant cum filijs ſuis:& reuertãtur nõ ſolũ de terra Aegypti,ſed & de Aſſyrijs:& ex utracꝫ orbis parte redeant ad Iudæam, & ad terram Galaad & Libani quam prius decẽ poſſidebant tribus, quæ appellantur domus Ioſeph & Ephraim,& tantus erit numerus reductorum,ut multitudinem terra non capiat.Secundum ἀναγωγὴν ſignificat dominus & ſibilat his qui peccatis fuerant ante captiui, Matth.11.d & loquitur ad eos:Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis,& inuenietis requiem animabus ueſtris:Tollite iugum meum ſuper uos, & diſcite à me quia manſuetus ſum & humilis corde: Iugum enim meũ ſuaue, & onus meum leue eſt.Quid hac ſignificatione ſibilocꝫ clementius: quo diſperſus populus congregatur? Congregantur autem quia dominus redemit eos:non corruptibilibus argento & auro ex uana ſua conuerſatione: ſed precioſo ſãguine,quaſi agni immaculati domini Ieſu.Vnde Pſal.31.b loquitur in pſalmo:Exultatio mea erue me à circũ- Ibid.30.b dantibus me.Et iterum:Redemiſti me domine deus ueritatis.Et multiplicabit eos ſicut fuerant antea multiplicati, ut impleretur illud quod promiſſum eſt Abrahæ:Multiplicabo eum & benedicam illi,& Gen.17.a benedictus erit ut fiat pater multarum gentium.Filios autem Abraham non eos debemus accipere, Ioan.8.c quibus dominus loquitur:Si filij eſſetis Abraham, opera patris ueſtri faceretis,ſed illos de quibus A- C poſtolus ait:Quotquot ex fide ſunt, filij ſunt Abraham.De hac multiplicatione & Eſaias myſtico ſermone teſtatur dicens:Qui modicus eſt, erit in mili- Eſa.60.d bus:& qui paruus,erit in gentem magnam. Multiplicationem autem & benedictionem liberorum nõ accipiamus carnaliter: alioquin Helias & Heliſæus & Hieremias & Baptiſta Ioannes, quo maior inter natos mulierum nõ fuit,hac benedictione caruerunt, ſed illam qua uocantur ad fidem multitudines nationum,Denicꝫ ſequitur:Seminabo eos in populis & de lõge recordabuntur mei. Seminati ſunt in populis qui domini audiere ſermonem: Euntes Matt.28.d docete omnes gentes.Et in alio loco: Non uos me Ioan.15.c elegiſtis,ſed ego elegi uos: & poſui uos, ut eatis & fructum afferatis,& fructus ueſter maneat in æternum.Cumcꝫ Apoſtoli fuerint in populis ſeminati: D gentes & populi longe poſiti recordabuntur mei: illo prophetico huic ſentẽtiæ congruente:Remini- Pſal.21.f ſcentur & cõuertentur ad dominum uniuerſi fines terræ.Et adorabunt in conſpectu eius uniuerſæ familiæ gentium:Quoniã domini eſt regnum,& ipſe dominabitur gentium. Quodcꝫ dicitur: De longe recordabuntur mei:illi ſimile eſt:Qui longe eſtis recordamini domini,& Hieruſalẽ aſcendat ſuper cor ueſtrum.Longe fuit omnis gẽtium multitudo, ſed recordata eſt dei:quia ex uno omnes parente generamur.Cumcꝫ apoſtolis in cunctis gentibus ſeminatis:gentes longe poſitæ,dei fuerint recordatæ:uiuent cum filijs ſuis:ut qui prius infidelitate mortui erant,fide uiuere incipiant. Iſti ſunt filij quos Paulus nutriuit in euãgelio ſcribẽs ad Corinthios:Lac 1.Cor.3.a uobis potum dedi. Et Petrus in diſperſione ſcribit fidelibus qui renati erant:Nõ ex ſemine corruptibi 1.Pet.1.d li,ſed incorruptibili per ſermonem uiuentis dei & permanentis:ſicut modo generati paruuli:ut rationabile lac concupiſcerent,& in ipſo creſcerent in ſalutem.Ad hos filios ſcribebat & euãgeliſta Ioãnes: Filioli cuſtodite uos ab idolis. Et reducam, inquit, 1.Ioan.5.d eos de terra Aegypti,& de Aſſyrijs cõgregabo eos de terra Aegypti in qua imperabat rex Pharao:qui quondã gloriabundus aiebat:Mea ſunt flumina & Ezech.29.a ego feci ea:Et de terra Aſſur quam tenebat rex Aſſyrius,ſenſus magnus:qui & ipſe dicebat:Super ſi- Eſa.14.d dera cœli ponã thronum meum,& ero ſimilis altiſſimo.Cum autem de tenebris Aegypti & de tribulatione mundi:& de poteſtate Aſſyrij, qui interpre- אשור

EE tatur

a HEB. locus. Et trãnſibit in maris freto & percutiet in mari fluctus, & confundentur omnia profunda fluminis, & humiliabitur ſuperbia Aſſur: & ſceptrum Aegypti recedet. Confortabo eos in domino & in nomine eius ambulabunt, dicit dominus.

SEP. deerit. Et ꝑtranſibũt in mari anguſto, et percutiẽt in mari fluctus, & ſiccabuntur omnia profunda fluuiorum, & auferetur uniuerſa iniuria Aſſyriorum: & ſceptrũ Aegypti tolletur. Et cõfortabo eos in domino deo ſuo, & in nomine eius gloriabuntur, dicit dominus.

E tatur arguens atq; conuincens: ipſe eſt enim inimicus & ultor: nationes dominus cõgregarit; inducet eas in terram Galaad & Libani. Galaad (גלעד) in linguam noſtram uertit teſtimoniũ tranſmigrationis: quãdo de carnalibus tranſimus ad ſpiritualia; de parte uenimus ad totũ; terrena reliquimus & ad cœleſtia trãſmigramus. Libanus (לבנון) autẽ interpretatur λευκασμὸς, id eſt, dealbatio. Adducimur itaq; de tenebris Aegypti, ut poſtq; trãſierimus & migrauerimus è mũdo, dealbemur in domino, & dicatur de nobis: quæ eſt iſta quæ aſcẽdit dealbata? Alij iuxta Græci ſermonis ambiguitatem: qua & mons Phœnicis & tus Libanus dicitur; nunc Libanum tus interpretantur, & ex ture ſignificari putant deum: ut poſtquàm de terra tranſierimus ad cœlum, impleatur in nobis oratio ſaluatoris: Pater da eis ut ſint in nobis unum, ſicut ego & tu unum ſumus. Vnde & Cant.4.e ſponſa in Cantico dicit ad ſponſum: Odor ueſtimẽ- F torum tuorum ſicut odor Libani. Cumq; induxerit nos in terram Galaad & Libani, non inuenietur nobis locus, ut nequaquàm terræ ſtringamur anguſtijs, ſed cœlorum latitudine perfruamur. a ¶ Et tranſibit in maris &c.) Narrant Hebræi captiuum populũ Iudæorum; non ſolum in Medos & Perſas, ſed in Boſphorum quoq; & ſeptentrionalem plagã ab Aſſyrijs atq; Chaldæis eſſe translatum, & poſtea eos ex parte reuocatos, dei eos ad ſe cõuertente clementia, & hoc eſſe quod nũc dicitur: Tranſibunt in mari anguſto Propõtidis anguſtias, quæ Calcedonem, & quondam Bizantium breui freto diuidunt. Et percutiet, inquit, dominus uadẽs ante populum ſuum maris fluctus, & confundentur omnia ꝓfun- Ioſue.3.c da fluuiorum; ut olim factum eſt Iordane ſiccato, & mare rubrum tranſgreſſus eſt populus in deſerto. Cumq; fuerit de captiuitatis ꝓfundo & malorum amaritudine liberatus, humiliabitur Aſſur: & Aegypti imperium recedet ab eis. Et confortabuntur in domino, & in nomine illius ambulabunt in terra Iſraël, dicit dominus. Hæc ut ab Hebræis nobis tradita ſunt, noſtræ linguæ hominibus expreſſimus, fidem dictorum ad eos à quibus ſunt dicta referẽtes. Cæterum nos qui Chriſti cenſemur nomine, occidentem relinquimus literam & ſequimur ſpiritum uiuificantem, imò ſpiritualia ſpiritualibus comparamus. Non Boſphorum & ſiccitatem rurſum maris & arentia fluenta Iordanis, quæ fabularum ſimilia ſunt, ſed dignam in ſeruos ſuos, dei clementiam quærimus: quo præeunte & nobis aperiente uiam, tranſimus maris fretum ſiue anguſtum mare, quod peccatoribus latiſſimum eſt: Lata enim & ſpacioſa uia quæ ducit ad mortem; arta & anguſta quæ ducit ad uitã. G De hoc mari & in pſalmis legimus: Qui Pſal.106 deſcendunt in mare nauibus, faciẽtes operationem in aquis multis; ipſi uiderunt opera dñi & mirabilia eius in ꝓfundo. In hoc mare ſeculi, in quo ſanctorũ numerus coartatur & in tribulatiõe poſitus eſt; deſcẽderũt apoſtoli & primus dominus, ut nos de amaris fluctibus liberaret. In hoc mare ſagena euangelij mittitur; quæ teſtimõijs texta eſt ſcripturarũ: ut piſces multos & obrutos mũdi huius gurgitibus in auram extrahat liberam: ut poſſint laudes deo canere. Hi ſunt qui deſcenderunt in mare, & in eccleſiarum nauibus faciunt opera multa, & dei cernunt mirabilia in profundo diuitiarum ſapiẽtiæ & ſciẽtiæ eius; & in ſpiritu ſancto qui ſcrutatur etiam alta dei, quibus dñs loquitur: Venite poſt me, & fa- Matth.4.c ciam uos piſcatores hominum. De his piſcatoribus qui deſcendunt in mare & ſunt in nauibus, Eſaias H quoq; uaticinatur: Volabũt in nauibus alienigena- Eſa.60.a rum: & mare pariter deprædabũtur: In eccleſijs eñ de numero gẽtium cõgregatis, toto Apoſtoli orbe uolitarunt; ut deprædarẽtur mare, & draconis ſpolia tollerent qui regnabat in mari, & de quo ſcriptũ Pſal.103.d eſt: Hoc mare magnum & ſpacioſum manibus; illic reptilia, quorum nõ eſt numerus: Animalia puſilla cũ magnis, illic naues pertranſibunt: Draco iſte quẽ formaſti ad illudendum ei. Latum & ſpacioſum mare eſt paruis & magnis animantibus, quæ cũ dracone uerſantur, & quorũ nõ eſt numerus. Qui autem ſuper mare ſunt, & in ipſo mari uolitãt in nauibus; audiẽt cum ſaluatore: Tu dominaris poteſtati ma- Pſal.88.b ris; motum fluctuũ eius tu mitigas. Cumq; tranſierint in maris freto, et fluctus eius ſuo cõculcauerint pede, cõfundentur omnia ꝓfunda fluminis, de quo Ibid.65.b ſcriptum eſt: Qui conuertit mare in aridã, in flumine pertrãſibunt pede, ut humilietur iniuria ſiue ſuperbia Aſſur, & Aegypti à ſanctis atq; credẽtibus recedat imperium, & qui liberati ſunt cõfortẽtur in Ibid.117.b dño, & dicant: Fortitudo mea & laudatio mea dñs. Ibid.17.a Et iterũ: Diligam te dñe fortitudo mea. Et cũ Hiere- Hiere.16.d mia: Fortitudo mea & auxilium meũ & refugium meum dñe deus meus. Vnde & Apoſtolus, in quo Chriſtus loquebatur aiebat: Omnia poſſum in eo Philip.4.c qui me confortat. Et non ſolum confortabuntur in domino, ſed & gloriabuntur in eo, & dicent: Mihi Galat.6.d autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mihi mundus crucifixus eſt & ego mũdo. Et: Qui gloriatur, in domino glorietur. 1.Cor.1.d

A Et in alio loco: Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, neq; fortis in fortitudine ſua, neq; diues in diui- Hiere.9.g tijs ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur: intelligere & ſcire dominum, & facere miſericordiam & iudicium in medio terræ. Verum quia in Hebraico ſcriptum eſt: Et in nomine eius ambulabunt; ſic intelligendum eſt; quod in nomine Chriſti ambulent Chriſtiani, & ſcribatur in calculis eorum nomen C nouum, & ſub tanti nominis dignitate ambulent cum domino: ſicut ambulauit Enoch & placuit deo & translatus eſt.

Commentarij ſecundi Hieronymi in Zachariam prophetam finis.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN TERTIVM COMMENtariorum Zachariæ ad Exuperium Tholoſanum epiſcopum procemium.

VRget me frater Siſinnius incompta & impolita tranſmittere: ut non dicam emendãdi, ſed ne relegendi quidem habeam facultatem. Ille feſtinat in opus ſuum: nos in noſtro opere minus facimus, dum eruditio in caſſum uertitur: & quicquid ſenſu concipimus, compoſito non licet ornare ſermone. Rudes igitur non mea culpa, ſed ſtudio portitoris ſuſcipe libros: dum ipſe tua feſtinat ſanctis æra diuidere, & nos nõ patitur noſtra tibi æra numerare. Quamuis enim elegans ſit exercitatumq; ingenium, & longo uſu trita currat oratio: tamen niſi autoris manu curata fuerit & polita; redolet ſordes negligentiæ, & uel nimio uerborum flore luxuriat: uel hiulca uocalibus fit, uel aſpera conſonantibus. Vnde & de Vergilio traditum eſt; quod libros ſuos quaſi urſorum fœtus lingua compoſuerit, & lambẽdo fecerit eſſe meliores: qui durarent in memoriam ſempiternam, & neceſſitatem metri libera oratione complerent. Tranſimus ad Libanum, & ad duas uirgas treſq; paſtores qui in uno mẽſe ſucciſi ſunt: & ad triginta argẽteos, de quibus emptus eſt ager figuli in ſepulturam peregrinorum: & ad ſtulti uaſa paſtoris, & cætera uſq; ad finem uoluminis, quæ tantis ſunt contexta myſterijs, ut miſericordia dei & tuis indigeamus orationibus: ne curſus noſter aliquo præpediatur errore: & male- D B uolis iuſta ſit occaſio detrahẽdi: qui ad hoc ſolum linguas habere ſe putãt: ut proximos lacerent: & duritiam frontis attritæ, uerborum rabie conſolentur.

COMMENTARIORVM HIERONYMI in Zachariam prophetam liber Tertius.

a APeri Libane portas tuas & comedet ignis cedros tuas. Vlula abies quia cecidit cedrus, quoniam magnifici uaſtati ſunt. Vlulate quercus Baſan, quoniam ſucciſus eſt ſaltus munitus.

APeri Libane portas tuas & comedat ignis cedros tuas. Vlulet pinus, quia cecidit cedrus quia optimates* contriti ſunt. Vlulate quercus Baſanitidis, quoniam depoſitus eſt ſaltus nemoro

*In græco ſic ἐταλαιπώρησαν

APeri Libane portes tuas & comedet ignis &c.) Perſpicue Libanus ad quẽ prophetalis ſermo conuertitur, dicens: Aperi Libane portas tuas: templum intelligit Iudæorum, quod inſtauratũ, imò ædificatum à Zorobabel: rurſum à Veſpaſiano & Tito canitur ſubuertẽdũ. Et quia Libanum templum appellauerat μεταφορικῶς, et in reliquis ſeruat translationẽ, ut per cedros & abietes & quercus Baſan ſaltumq; nemoroſum: principes ac ſacerdotes & populum ſignificet Iudæorum. Aperit autem Libanus portas ſuas ut Romanus intret exercitus, & comedat ignis cedros eius: ut uel incendio cuncta uaſtentur, uel hoſtili impetu duces ac principes conſumantur. Vlulant abietes quia cecidit cedrus: mutuo ſacerdotes & principes ſua populatione lugentes. Quodq; prius dixit obſcure, nunc ponit manifeſtius: quoniam magnifici uaſtati ſunt. Cupio ſcire, quæ ſint cedri Libani quæ combuſtæ ſunt, quæ abietes quibus ululatus indicitur, quæ pinus quæ corruit: magnifici, inquit, uaſtati ſunt. Vlulate quercus Baſan: id eſt confuſionis & ignominiæ: quia ſaltus munitiſſimus, qui Hebraice dicitur בציר: & à LXX. translatus eſt, nemoroſus, exciſus eſt: quia templum quod inexpugnabili creuerat firmitate, & à diuerſis regibus & principibus, ac poſtea ab Herode cõſtructum eſt, Romano oppugnante deletum eſt. Hunc locũ quidam non intelligentes, Libanum & abietes & pinos & quercus Baſan, & ſaltum nemoroſum ſiue munitum, ad contrarias referunt fortitudines, de quibus & in Ezechiel ſub nomine Aſſur & Pharaonis dictum ſit: Ecce Aſſur Cypreſſus in Libano: & Ezech.31.a bonus ramis, & condenſus umbraculo: & excelſus magnitudine, & in medio nubium factum eſt cacumen eius: aqua nutriuit eum: abyſſus exaltauit illum: & cætera quæ tam de Aſſur quàm de Pharao-

E ne dicuntur uel ad contrarias fortitudines, uel ad ſuperbos quoſq; & principes dici arbitrantur, de Pſal. 28. a quibus & in pſalmo legimus: Vox domini confringentis cedros: & confringet dominus cedros Libani. Eſa. 2. c Et in alio loco: Dies domini ſabaoth ſuper omnẽ

a HEB. nitus. Vox ululatus paſtorum, quia uaſtata eſt magnificentia eorum. Vox rugitus leonum, quia uaſtata eſt ſu b perbia Iordanis. Hęc dicit dominus deus meus: paſce pecora occiſionis, quæ qui poſſederant occidebant, & non dolebant, & uendebant ea dicentes: benedictus dominus, diuites facti ſumus, & paſtores eorum non parcebant eis. Et ego

SEP. nemoroſus. Vox lugentiũ paſtorũ, qm̃ miſera facta eſt magnificentia eorũ. Vox rugiẽtium leonum, quia afflictus eſt fremitus Iordanis. Hæc dicit dñs omnipotẽs: paſce oues occiſionis: quas q poſſederunt interficiebant, & nõ agebãt pœnitẽtiam, & qui uendebant eas dicebãt: benedictus dominus & diuites facti ſumus, & paſtores earum nihil patiebantur ſuper eis. Ideo

contumelioſum & ſuperbum, & ſuper omnem excelſum atq; ſublimem. Et poſt paululum: Et ſuper omnem cedrum Libani excelſam; & ſuper omnẽ arborẽ quercus Baſan. Et de hoc Libano aſſerũt prophetari: Libanus cum excelſis cadet. Nos autẽ priorem interpretationẽ ſequamur: præſertim cũ & ea quæ ſequũtur huic ſenſui congruant. a ¶Vox ululatus paſtorũ, quia &c.) Pars ſuperioris capituli & in his uerſiculis continetur: Quos uocauerat cedros, abietes, pinos & quer F cus Baſan, & exponens quæ eſſent iſtæ arbores intulerat, dicens: Quoniã magnifici uaſtati ſunt: nunc per aliam μεταφορὰν dicit eſſe paſtores, id eſt principes atque doctores, & qui primi erant in populo, quod flere debeant & lugere: quia magnificentia eorum & pulchritudo & decus uaſtata ſit atq; conſumpta: templum uidelicet, in quo ſibi gloriabantur. Et uox, inquit, rugitus leonũ: quos excelſas arbores, & rurſum paſtores: eoſdem nũc leones appellat. Et quia leones dixerat, ſeruat translationem ut inferat: Quoniam uaſtata eſt ſuperbia Iordanis, ſiue fremitus & ſonitus aquæ decurrentis, qui Hebraice dicitur גְּאוֹן. Et quomodo templi altitudinem iuxta ſitum terræ Iudææ altitudini Libani cõparauit: nihil enim Libano in terra repromiſſionis excelſius eſt: nec nemoroſius atq; condenſius: Sic Iordani fluuio qui maximus in Iudæa eſt, iuxta quem morantur leones: fremitum iunxit leonum propter ardorem ſitis, & ob deſerti uiciniam & latitudinem uaſtæ ſolitudinis, & arundineta & care- Hiere. 4. b cta. Vnde & per prophetam dicitur: Aſcendit leo de Iordane: uolens oſtendere Nabuchodonoſor de ſedibus ſuis quaſi leonem de cubili exiſſe cõtra Hieruſalem. Aliter: Vox rugitus leonum, quoniam uaſtata eſt ſuperbia Iordanis. Vox, inquit, optimatũ, quia templum deſtructum eſt, unde ſperabant ſemper auxilium, & quod iuſtos & bellatores ac potentes quondam nutriebat leones. b ¶ Hæc dicit dominus deus &c.) Vbi manifeſtiſſima prophetia eſt, & per translationem hiſtoriæ uerus ordo narratur, ſuperflua eſt Tropologiæ interpretatio: ut alios bo G nos alios malos dicamus eſſe paſtores, & hoc tam ad ueterem populum referri quã ad nouum: id eſt, tam ad Iudæorum ſacerdotes & principes: ꝙ ad epiſcopos & presbyteros Chriſtianorum: & quicunq; paſtores fuerint negligentes, & unum de minimis ſcandalizauerint: ipſos eſſe qui nutriant pecora occiſionis, & non patiãtur ſup eis quicq;, nec doleãt, nec poſſint dicere cũ Apoſtolo: Quis ſcandalizatur, & ego non uror? (2. Cor. 11) & uẽdant populos ſibi creditos, de quibus ſcriptũ (Pſal. 52. a) eſt: qui deuorãt populum meum ſicut cibum panis, & ex aliorum mortibus diuitias conſequantur: laudantes eos qui prædas agunt de miſeris & iniqs benedicentes. Hæc alij interpretentur ut uolunt: Nos teneamus expla H nationis ordinem quẽ ſemel arripuimus: Quoniã apertus eſt Libanus, & cedri eius atq; abietes flamma urente combuſtæ ſunt: ululatusq; paſtorũ auditus eſt & rugitus leonum: quia omnis pulchritudo & ſuperbia Iordanis uaſtata eſt atq; conſumpta: idcirco hæc mihi dixit dominus deus meus: O ꝓpheta Zacharia ad te iſte ſermo confertur: Paſce gregẽ occiſiõis: hoc eſt, nunc interim nutriatur & creſcat, qui poſtea ab hoſtibus occidendus eſt: quas oues et pecora, principes Romanorum, qui poſſidebant ea & obtinebant iure uictoriæ, interficiebant & nõ miſerebantur: ſiue immolabant & non ſentiebant dolorem: id eſt nihil mali pro tanta crudelitate patiebãtur, & uendebant ea quæ non propter clementiam, ſed propter precium reſeruabãt. Legamus ueteres hiſtorias & traditiones plangentium Iudæorum, quod in tabernaculo Abrahæ, ubi nunc per annos ſingulos mercatus celeberrimus exercetur: poſt ultimam euerſionem quam ſuſtinuerunt ab Hadriano, multa hominum milia uenundata ſint, & quæ uendi nõ potuerint translata in Aegyptum: & tam naufragio & fame quàm gentium cæde truncata. Iſti ergo uictores & domini ultores qui occidebant & non dolebant & uendebant pecora atq; dicebãt: benedictus dominus, diuites facti ſumus: hanc habebant ſententiam: Propter peccata ſua offendere Iudæi: ideo eos oppreſſimus, & ex precio eorum diuites facti ſumus. Nec mirum, inquit, ſi hoſtes iure uictorum occidebant pecora, & non dolebant: uendebant: & in ſuo ſcelere gloriabantur, cum ipſi paſtores eorum, atq; doctores non pepercerint eis, & culpa eorum grex lupis traditus ſit.

Et ego

A a ¶Et ego nõ parcam &c.) Hoc quod Lxx. in extremo capitulo tranſtulerunt, καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς εἰς τὴν Χαναανῖτιν, id eſt: Et paſcam oues occiſionis in terra Chanaanitide: non eſt in Hebræo, & à nullo alio transfertur interpretum. Quia ergo

a HEB. Et egõ non parcam ultra ſuper habitãtes terram, dicit dominus: Ecce ego tradã homines unũquenq; in manu proximi ſui, & in manu regis ſui, & concident terram, & non eruam de manu eorum, et paſcam pecus occiſionis: propter hoc ò pauperes b gregis. Et aſſumpſi mihi duas uirgas: unã uocaui decorem, & alterã uocaui funiculos, & paui gregẽ. Et ſuccidi tres paſtores in menſe uno, & contracta eſt anima mea in eis: Si q; dem & anima eorum uariauit

SEP. Ideo nõ parcã ultra ſuper habitatores terræ, dicit dominus: Et ecce ego tradã homines unũquenq; in manus proximi ſui, & in manu regum eius, & concident terram, & non eruam de manu eorum, et paſcam oues occiſionis in Chanaanitide. Et a ſſ uã mihi duas uirgas: unã uocaui decorem, & alteram uocaui funiculum, & paſcam oues. Et auferã tres paſtores in menſe uno, & ingraueſcet anima mea ſuper eos: Si quidem & animæ eorum *rugiebant ſuper

paſtores eorũ non parcebãt eis, & ipſi primum meum populum deuorauerũt: Idcirco & ego non parcam ultra ſuper habitatores terræ Iudææ, dicit dñs. De hac enim terra loquitur, de qua ei ſermo erat: & non de orbe terrarum, ſicut Iudæi male interpretãtes à ſe uolũt in aliam partem dei deprauare ſentẽtiã. Poſt euerſionẽ quippe tẽpli: quæ ꝓpterea eis accidit: quia per quadraginta & duos annos poſtquã paſſus eſt dñs, accepto ſpacio, pœnitẽ B tiam agere noluerunt. (Iudic. 7. f) Dimittam, inquit, unumquẽq; contra proximum ſuũ, & mutua ſe cæde truncabunt: ſiue in ipſa obſidione templi: quando Hieruſalem Romanus cinget exercitus: tanta eñ inter ipſos Iudæos erunt bella atq; diſcordiæ, ut in tres partes populus diuidatur. Legamus Ioſephum & ſeptem Iudaicæ captiuitatis libros: & hanc prophetiam eſſe completam, hiſtoriæ ueritate cernemus. Et cõcident ait terram: haud dubium quin Romani omnẽ terrã & uniuerſas urbes deſtruxerint Iudæorũ. Et non eruam uos de manu eorum. Audi Iudææ qui tibi ſpes uaniſſimas repromittis, & nõ audis dicentem dñm atq; firmantem: nõ eruã de manibus eorum, quod æterna ſit apud Romanos tua futura captiuitas. Et paſcam pecus occiſionis, ut ſemper Iudæi nutriãtur ad mortem: propterea quia dei eſt iſta ſententia. O uos qui ✝ eſtis pauperes gregis: hoc eſt iuſti de Iſraël: qui credidiſtis in dñm Ieſum, & dei filium ſuſcepiſtis: audite quæ dicantur, & ſequentis capituli ſacramẽta cognoſcite. Quod autem ſecundum Lxx. legimus: Et paſcam oues occiſionis in terra Chanaan: ſic poſſumus intelligere: quod populum Iudæorum qui deſtinatus eſt morti, in toto orbe diſperſum: hoc eſt in terra Chanaan atq; gentilium: paſcat dñs & nutriat ad immolandum. b ¶ Et aſſumpſi mihi duas uirgas &c.) Supra dixerat: Propter hoc ò pauperes gregis, & facta ἀποσιωπήσει ſubaudiebat attẽdite: qa Libani portæ aptæ ſunt, & quercus Baſan, abietes cedriq; ſucciſæ, & intulerat comminans: Non parcã ultra ſuper habitatores terræ, dicit dñs: Et hoc de C uno Iudaico populo dicere uidebatur: quod interfectis prophetis, etiã in filium dei miſiſſent manus, & uoce temeraria cõclamaſſent: Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Nunc creator uniuerſitatis & dominus, myſteria ſui orbis exponit: & dicit: duas habuiſſe ſe uirgas: quarum alterã decorẽ uocauerit, alteram funiculos, et in duabus uirgis uinctũ pauerit gregem: tres quoq; paſtores in uno mẽſe ſucciderit, & cõtracta ſit ſiue indignata: aut ut Lxx. tranſtulerunt, καὶ βαρυνθήσεται ἡ ψυχή μου, id eſt, ingraueſcet anima mea ſuper eos: haud dubiũ quin paſtores ſignificet quos ſuccidit ĩ mẽſe uno. Redditq; cauſam cur paſtori bus indignatus ſit intantum ut eos in uno menſe ſucciderit: Si quidem & anima, inquit, eorum uariauit in me. Et eſt ſenſus: Non me pleno D animo dilexerunt, nec paſtores mercenarij uerum amauere paſtorẽ: Quia paſtor bonus ponit animã (Ioan. 10. b) ſuam ꝓ ouibus ſuis. Quam ob rem & ego indignatus ſententiã protuli & ad ipſos paſtores, quos mea indignatiõe ſucciderã: ſiue ſucciſis paſtoribus ad reliquum gregem locutus ſum: Nõ paſcam uos: ſed quod mortem elegit ſua uoluntate moriatur: & ſe alterutrum deuorẽt, mutuaq; cæde dilanient. Hæc παραφραστικῶς diximus: ut futuræ explanationis ſemitam ſterneremus. Creator & paſtor cuius oues cognoſcunt uocẽ & ſequuntur eũ: duas ſibi aſſumpſit uirgas: ſiue duas σκυτάλας, id eſt baculos, qui Hebraice dicuntur מַקְלוֹת: ut paſtoris habitum demonſtraret. Vnam uirgam uocauit decorẽ: hoc eſt, ſub Noë omne hominum genus ſua benedictione protexit: quando inſtaurato mundo, necdum peccata ſorduerant. Et idcirco uocatio cunctarum gentium appellatur decora & pulchra: quia nihil iuſtius eſt, ꝙ uniuerſitatis parentem uocare omnes æqualiter, quos æquali cõditione generauit. Et alterã uocauit funiculos: quãdo enim diuidebat altiſſimus gentes, & diſſeminabat filios Adam: ſtatuit terminos gentium, iuxta numerũ angelorũ dei. Et facta eſt pars dñi populus eius Iacob: funiculus hæreditatis eius Iſraël. Et paui, inquit, gregẽ: Siue ipſum Iſraëlẽ: ſiue cum Iſraële omne hominũ genus. Et ſuccidi, inquit, tres paſtores in uno menſe. Legi in cuiuſdã cõmen-

* *Græci habent ἐπορεύοντο forſitan legẽdum ruebant.*

EE 3 tarijs

E tarijs: paſtores domini indignatione ſucciſos, in ſacerdotibus & falſis prophetis & regibus intelligi Iudæorum: quod poſt paſſionem Chriſti, uno omnia ſucciſa ſint tẽpore, de quibus loquitur Hieremias: *Hiere.2.b* Sacerdotes nõ dixerunt ubi eſt dñs: tenentes legem meã, neſcierũt me. Et paſtores præuaricati ſunt in me, & prophetæ prophetabãt in Baal & idola ſecuti ſunt. Nec hac explanatiõe cõtentus: tres paſtores in uno mẽſe ſucciſos, eos uult accipi: qui in patrem & filium & ſpiritũ ſanctum peccauerunt: Omnes em̃ hæreticos, aut in unã, aut in duas, aut in tres ſimul peccare perſonas. Dixerit ille quod uoluit: neq; em̃ alterius ſenſui detrahẽdũ eſt: Nobis tres paſtores q in uno menſe ſucci F ſi ſunt: Moyſes uidetur & Aaron & Maria: quorũ Maria in mẽſe primo: qui uocatur נִיסָן mortua eſt in deſerto Sin: & in eodẽ loco propter aquã cõtradictionis eodemq; menſe, Moyſes & Aaron condẽnati ſunt: ne terram repromiſſionis intrarẽt. Atq; ita factum eſt, ut è tribus paſtoribus, alia præſenti morte ſuccideretur: alij ſentẽtia mortis futuræ. Et cõtracta eſt, inquit, anima mea ſuper eos: uidelicet ſuper tres paſtores quos præpoſuerã gregi meo. Quia & illorũ anima uariauit in me: non enim glorificauerunt me ad aquam contradictionis. Si autẽ ad populũ referimus, quod anima populi uariauerit in deum: ſic exponendum eſt: Idcirco eis indignatus ſum: quia & ipſi inter me & idola fluctuantes, uarijs contra me pugnauerũt modis: Quamobrẽ indignatus dixi ad Moyſen: Non paſcam uos: dimitte me & diſperdã eos. Quando autem dicit cum iraſcitur, dimitte me: prouocat ad rogandum, & oſtẽdit ſe ab eo poſſe retineri. Quod moritur, inquit, moriatur: & quod ſucciditur, ſuccidatur: omnium corpora ruant in ſolitudine, & uerſi in ſeditionẽ, inſtar beſtiarum mutuis lacerentur morſibus: nulluſq; terram repromiſſionis introëat. Quidam duas uocationes Iudæorum & gentium: in primo Iſraël, & nouiſſimo intellexere nomine Chriſtianos. Sed quomodo uocatio Chriſtiana ante proiecta ſit, & Iudæi remãſerint & paſti ſint à deo, non ſatis attenderunt. a ¶ Et tuli

G uirgam meam quæ uocabatur decus &c.) Poſt uocationem Iſraëlis & aſſumptionem uirgæ ſecundæ, quæ uocabatur, funiculus: tulit dominus uirgam primam totius orbis nationes, quæ uocabatur decora; & abſcidit eas à cultu ſuo; quia uenerata ſunt idola, & omnes declinauerunt: ſimul inutiles facti ſunt. Manifeſtiuſq; exponens quæ eſſet hæc uirga: intulit, Vt irritum facerẽ fœdus meũ quod percuſſi cũ omnibus populis: Statim enim ut Iſraël *Mar.5.c* aſſumptus eſt, gentium turba ꝓiecta eſt, & ut nata eſt filia Archiſynagogi quæ poſtea euangelio cum duodecim eſſet annorum ægrotare & mortua eſſe narratur; αἱμοῤῥοοῦσα cœpit ſãguinem fluere & perpetua infirmitate cruciari. H Et in irritum, ait, deductũ eſt fœdus meũ, quod cum omnibus inieram nationibus. Et intellexerunt pauperes gregis; id eſt, populus Iſraël qui mea mandata cuſtodit: quia uerbum domini eſt; id eſt, uoluntatis eſt domini abijcere gentes negantes, & in Abraham Iſraël aſſumere confitentem. Pro eo quod nos interpretati ſumus, & cognouerunt ſic pauperes gregis: Septuaginta tranſtulerunt, καὶ γνώσονται οἱ χαναναῖοι τὰ πρόβατα τὰ φυλασσόμενά μοι, id eſt, & cognoſcent Chananæi oues, quæ cuſtodiuntur mihi, quod ita nonnulli ediſſerunt: Cognoſcet populus Iudæorum ad quem dictum eſt: Semen *Dani.13.f* Chanaan & non Iuda: qui nunc meis ceremonijs cuſtoditur: Siue quia Chanaan interpretantur, parati ad humilitatem, cognoſcẽt qui olim parati ſunt ut humilientur à domino & relinquantur. Cur autem pro eo quod nos interpretati ſumus, ſic pauperes: illi dixerunt, Chananæos: cauſa manifeſta eſt, apud Hebræos enim, ſic, כֵּן dicitur: עֲנִיֵּי, pauperes; illi duo uerba in unum copulantes: pro eo quod eſt, ſic pauperes, hoc eſt כֵּן עֲנִיֵּי: nomẽ כְּנַעֲנִי, id eſt, Chananææ gẽtis interpretati ſunt. b ¶ Et dixi ad eos: Si bonũ eſt in oculis ueſt. &c.) Cognoſcentibus Iſraëlitici gregis pauperibus, qui mea mãdata cuſtodiunt; uerbũ eſſe dñi quod locutus ſum, & uera quæ dixi; id eſt, ad pauperes gregis; ſi uobis placet, homines enim eſtis & ſemel libero arbitrio nos

HEB. riauit in me. Et dixi: non paſcã uos: quod moritur moriat̃, & quod ſucciditur ſuccidatur, & reliqui deuorent unuſquiſq; a carnem proximi ſui. Et tuli uirgam meam quæ uocabatur decus, & abſcidi eam ut irritum facerem fœdus meum quod percuſſi cũ om̃ibus populis. Et in irritũ deductum eſt in die illa, & cognouerunt ſic pauperes gregis qui cuſtodiunt mihi, quia uerbũ b dñi eſt. Et dixi ad eos: Si bonum eſt in oculis ueſtris, afferte mercedẽ meam; & ſi non, quieſcite: & appenderunt mercedem meam, triginta argẽteos. Et dixit

SEP. ſuper me. Et dixi nõ paſcã eos: quod moritur moriatur, & quod deficit deficiat, & reliqui deuorent unuſquiſque carnes proximi ſui. Et aſſumam uirgam meam pulchram, et proijciam eam, ut diſſipem teſtamentum meum quod diſpoſui ad omnes populos, & diſſipabitur in die illa, & cognoſcẽt Chananæi oues; quæ cuſtodiuntur mihi, quia uerbum domini eſt. Et dicam ad eos: Si bonum eſt in conſpectu ueſtro, date ſtatuentes mercedem meam, aut renuite. Et ſtatuerũt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit

A uos creaui: quibus & in eremo locutus ſum: Si audieritis me, quæ bona ſunt terræ comedetis: Pro hac aſſumptione, qua abieci uniuerſum hominum genus, & uos mihi in peculiarẽ elegi gregẽ, & creator omnium uolui paruũ habere funiculũ; Reddite mihi mercedẽ meam, id eſt, mea præcepta ſeruate. Sin autem non uultis mercedẽ reddere: nec placet in oculis ueſtris meo cenſeri nomine: aperte renuite & facite quod uultis. Qui tunc quidẽ reſpon *Exod.24.b* derunt Moyſi: Omnia quæcunq; dicit dñs faciemus: In fine autem temporũ pro eo quod eos elegi de medio nationũ, & liberaui de Aegypti fornace ferrea: appenderunt mercedem meã triginta argenteos, pro meo ſanguine dãtes Iudæ proditori. Et dixit, inquit propheta, dñs ad me: ſiue ipſe ſaluator cuius priora ſunt B uerba: patrem ad ſe locutum eſſe cõteſtans: Proijce illud ad ſtatuariũ: pro quo in Hebræo legitur יוֹצֵר, id eſt, τὸν πλάστην, quem nos fictorẽ & figulũ poſſumus dicere. Et eſt ſenſus: Proijce precium meũ ad figulum, qui creator & fictor eſt omniũ: Nec dixit, depone: ſed proijce: ut fictoris plaſtæq; iudicio merces domini penderetur: & εἰρωνικῶς precium ſuum, id eſt, diuinæ maieſtatis, in triginta cernens argenteis, & tam uili mercede ſe proditum: Decorum, inquit, precium quod appreciatus ſum ab eis: hoc autem preſſius eſt legendum cum irriſione & ſubſannatione dicentis: Tanto me populus meus & pauperes quondam gregis & à me electi in filios, emendum atq; uẽdendum precio iudicarunt. Et tuli ait, dominus per prophetã: ſicut mihi à deo fuerat imperatum, triginta argenteos, & nõ eos depoſui, ſed proieci in domum domini ad fictorẽ: In domo domini feci eos à proditore reddi ſacerdotibus & pha *Matth.27.a* riſæis, ipſo confitente qui uendidit: Peccaui tradẽs ſanguinem iuſtum. At illi, quoniam precium ſanguinis erat, noluerũt illud reponere in corbonam, id eſt in gazophylacio: ſed emerunt ex eo agrum figuli in ſepulturam peregrinorum: Nos em̃ omnes qui peregrini & aduenæ legis fuimus, redẽpti precioſiſſimo eius ſanguine: in domo figuli creatoriſq; omnium ſepelimur & requieſcimus. Pro πλάστῃ atq; fictore, ſtatuariũ olim interpretatus ſum, uerbi ambiguitate compulſus: quod ſtatuarium fictoremq; uno ſermone ſignificat. Iudæi iſtum locũ malicioſe interpretantes: triginta argenteos, triginta legis mãdata commemorant quæ facere iubeantur in lege,

& rurſum trigintaſex alia quæ prohibeantur in lege, & dici eis, ut argentum mandatorũ domini plaſtæ ſuo atq; fictori reddãt deo; qđ quia facere noluerint, eſſe ꝓiectos. Breuiter indicare uolui quid ſentiant; alioquin explanationẽ eorum lacinioſiſſimã C tedet reuoluere; ut ad reliqua tranſeamus. a ¶ Et præcidi uirgã &c.) Et in hoc loco lõgam cuiuſdam explanationem, imò tricas inextricabiles legiſſe me noui; duarum uirgarum in unã ſocietatem ex Ezechielis uolumine proferentis, & omnia quæ de concordia Iudæ & Ephraim ſpiritualiter ſentienda ſunt huic capitulo coaptantis. Nos autẽ cœptũ ſequamur ordinem. Poſtq; à Iudæis crucifixus eſt dominus, & triginta appreciatus argenteis, & preciũ ſanguinis eius in ſepulturam profecit gentium; quæ peregrinæ erant à lege & mandatis dei; ſtatim dominus D ſententiam ſuam ultrà non differẽs: Præcidi, ait, uirgam meam ſecundam; quæ proprie mea erat: quæ ſic mihi hærebat, ut in Hieremia perizoma & cin *Hiere.13.a* ctorium atq; lumbare, ſiue ut conſueto uerbo utar, coxale ſit appellata: Quæ ſecunda uirga quondam appellata funiculus & pars mea: à me ideo proiecta eſt, ut diſſoluerem fœdus & germanitatem atq; cõcordiam, quæ inter Iudam fuerat & Iſraël, & fratres à ſe inuicem ſepararem: Vt in apoſtolorum & eorum qui egerant pœnitentiã numero, rurſum Iuda appellaretur & confitens deum ſuũ: Iſraël autem & Ephraim & Ioſeph uocarẽtur, qui in cordis duritia permanentes dixerunt: Non habemus re *Ioan.19.c* gem niſi Cæſarem. Vnde non intulit; ut irritum facerem pactum, ſiue teſtamentum quod habui cum Iuda & Iſraël; uſque hodie enim pœnitentibus porrigit manum; ſed ut de uno populo credẽtes alios, *Matth.10.d* & alios non credentes inter ſe diuideret, dicẽs: Nolite arbitrari, quia ueni mittere pacem in terram, non ueni mittere pacem, ſed gladium: Veni enim ſeparare hominem aduerſum patrem ſuum, & filiam aduerſum matrem ſuam, & nurum aduerſum ſocrum ſuam: & inimici hominis domeſtici eius. b ¶ Et dixit dominus ad me: adhuc ſume tibi uaſa ꝑaſtoris ſtulti: Quia &c.) Quando dicit adhuc ſume tibi uaſa paſtoris ſtulti: illud ſignificat quod ſupra aſſumpſerit ſibi uirgas duas: unam decorem, & alteram funiculum. Et quia illas ſuo uitio peccatoq; ꝓiecit, & ſoluta germanitate inter Iudã & Iſraël; nos inſerti ſumus in radicẽ bonæ oliuæ, &

HEB. Et dixit dominus ad me: proijce illos ad ſtatuarium: decorum precium qđ appreciatus ſum ab eis, & tuli triginta argenteos & proieci illos in domum domini ad ſta a tuarium. Et prẽcidi uirgam meam ſecundam: quæ appellabatur funiculus, ut diſſoluerem germanitatem inter Iudam b & Iſraël. Et dixit dominus ad me: Adhuc ſume tibi uaſa

SEP. Et dixit dominus ad me; depone eos in conflatorium, & recogita ſi probatum eſt, ſicut probatus ſum pro eis. Et tuli triginta argenteos & miſi eos in domum domini in cõflatorium. Et abieci uirgam meam ſecundam, quæ appellabatur funiculus: ut diſſiparem teſtamentum quod erat inter Iudam & Iſraël. Et dixit dominus ad me: Adhuc ſume tibi uaſa

E cæcitas ex parte facta eſt domui Iſraël donec intraret plenitudo gentiũ: Nunc ꝑphetæ dicitur: ut grauiſſimum paſtoris ſtulti ſiue imperiti aſſumat uaticiniũ. Paſtor ſtultus & imperitus, haud dubiũ quin antichriſtus ſit; q in cõſummatiõe mũdi dicit̃ eẽ uẽtur⁹: & qualis uẽturus ſit indicat̃. Vaſa aũt paſtoris, inſignia illius & habitum debemus accipere, peram, baculũ, fiſtulã & ſibilũ. Et quomodo Eſaias *Eſa.50.a*, ut captiuitatẽ populi demonſtraret nudus ingreditur: & Hieremias *Hiere.18.a* uadit ad domum figuli: ut ex diſſipatione uaſis qđ currebat in rota & manu fingebatur artificis, & interitum Iſraël & dei potentiam oſtẽderet: Et *Ezech.12.b* Ezechiel ut ſubuerſionẽ Hieruſalem & fugam Sedechiæ F & onera captiuorum, nõ ſolũ uoce, ſed & habitu demonſtraret: perfodit parietem & in ſuis humeris excipitur: *Zach.11.b* Sic Zacharias habitũ ſtulti & imperiti paſtoris aſſumit, ut eũ nunciet qui uẽturus eſt. Iſte paſtor ideo cõſurget in Iſraël; quia uerus paſtor dixerat: Iam nõ paſcã uos. *Dani.9.g* Qui alio nomine; & in Daniel propheta, & in euangelio *Mar.13.b*, & in epiſtola Pauli ad Theſſalonicenſes: abominatio *2.Theſ.2.b* deſolationis, ſeſſurus in templo dñi ꝑphetatur, *Eſa.32.b* & ſe facturum ut deum, qui & per Eſaiam magnus ſenſus dicitur. Et ad hoc uenit nõ ut ſanet, ſed ut perdat gregem Iſraël. Paſtor enim bonus ægrotantia pecora uiſitat; diſperſa inquirit, relicta affert, laſſa ſuſtẽtat. Ecõtrario paſtor malus, omnia aduerſa agit: & carnes pinguiũ deuorat: ungulas arietũ & ouium diſſoluit atq; peruertit, ne recto ingrediãtur pede. Hunc paſtorẽ ſuſcepere Iudæi: quem dñs Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & euacuabit illuminatione aduẽtus ſui: ut qui nõ crediderunt ueritati ne ſalui fierẽt, credant mẽdacio & iudicent̃, quia cõſenſerũt iniquitati. Deſcripto autẽ paſtore peſſimo, ſtulto & imperito: ad ipſum paſtorem ꝑphetalis ſermo conuertitur. O paſtor & idolũ. Tam ſceleratus eſt paſtor: ut nõ idolorũ cultor; ſed ipſe idolũ nominetur, dũ ſe appellat deũ, & uult ab omnibus adorari. Qui dereliquit gregẽ à beſtijs deuorandũ; quem dñs tãto tẽpore cuſtodierat. Gladius ſuper brachiũ

HEB. uaſa paſtoris ſtulti: Quia ecce ego ſuſcitabo paſtorem in terra qui derelicta non uiſitabit: diſperſum non quæret, & contritum non ſanabit: & id quod ſtat non enutriet, & carnes pinguium comedet, & ungulas eorum diſſoluet. O paſtor & idolũ derelinquens gregem: gladius ſuper brachium eius et ſuper oculum dextrum eius: brachium eius ariditate ſiccabitur, & oculus dexter eius tenebreſcens obſcurabitur.

Caput XII.

a ONũs uerbi domini ſuper Iſraël: Dixit dominus extendens cœlum, & fundans terram, & fin

SEP. uaſa paſtoralia paſtoris imperiti: Quia ecce ego ſuſcitabo paſtorem ſuper terram qui derelictũ non uiſitet, & diſperſum nõ requirat & fractum nõ ſanet, & integrum non dirigat, & carnes electorum deuoret, & talos eorum peruertat. O qui paſcitis uana & qui dereliquiſtis oues: gladius ſuper brachium eius, & ſuper oculum eius dextrum: brachium eius ariditate ſiccabitur, & oculus dexter eius cæcitate obſcurabitur.

Caput XII.

ASſumptio uerbi domini ſuper Iſraël, dicit dominus extẽdens cœlum & fundans terram, & fingẽs

G eius & robur, & ſuper oculum dextrum eius: quo ſe acute dei iactabat cernere ſacramenta, & plus uidere, quàm omnes retro prophetæ uiderant; intantum ut dei filiũ ſe uocaret. Gladius autem ille eſt, de quo & ſupra diximus; & nunc dicemus ex parte, de quo & Eſaias loquitur *Eſa.34.a*: inebriatus eſt gladius meus ĩ cœlo. Propterea autẽ gladius dñi ſuper brachiũ eius: & ſuper oculũ dextrũ illius erit: ut robur eius & omnis iactãtia fortitudinis eius ariditate ſiccetur, & ſcientia quã ſibi falſo nomĩe ꝑmittebat ęternis tenebris obſcuretur.

Cap. XII.

ONus uerbi domini ſup Iſraël &c.) Triplex interꝑtatio eſt ab eo loco, in quo legimus: Ecce ego ponam Hieruſalẽ ſuperliminare crapu H læ omnibus populis in circuitu: uſq; ad eum locum ubi ſcriptum eſt: Framea ſuſcitare ſup paſtorẽ meũ; & ſuper uirum cohærẽtem mihi, dicit dñs exercituum: Percute paſtorẽ & diſpergentur oues. Alij em̃ Iudæorum putant iam hæc ex parte cõpleta à Zorobabel, uſq; ad C. Pompeium: qui primus Romanorum Iudæam cepit & templũ: quam hiſtoriam ſcribit Ioſephus. Alij uero quando Hieruſalem fuerit inſtaurata in fine mundi eſſe complenda: quod ſibi cum ἠλειμμένῳ ſuo quem ſupra ſtultũ paſtorẽ legimus: miſerabilis gens Iudæa promittit. Alij autem, hoc eſt, nos qui Chriſti cẽſemur nomine: in eccleſia uſq; ad finẽ mundi quotidie expleri & explẽda memoramus. Et ne per ſingula extendamus modũ uoluminis, proponentes. Hæc dicunt illi: ſic alij ſuſpicantur: nos ita ſentimus. Tres poſuimus ſentẽtias, ut ex interpretationis uarietate quid cui coaptandum ſit prudẽs lector intelligat. Dñs igitur qui cœlum extendit ut pellem, & terrã alta mole ſolidauit & ſpiritũ hominis finxit in eo, idẽ animarũ creator eſt omniũ: ut ex duabus ſubſtãtijs animæ & corporis unũ animal cõpingeret. Spiritus em̃ pro anima frequenter accipitur, ut ibi: Pater in manus tuas cõmendo ſpiritum meũ. *Luc.23.f* Et: Auferes ſpiritũ eorum & *Pſal.103.d* deficient & in puluerem ſuum reuertentur. Iſte igitur creator uniuerſitatis & dominus, ſe Hieruſalẽ ſuperli

A ſuperliminare crapulæ omnibus populis in circuitu poſiturum eſſe teſtatur: ut qui limen eius attigerit, inebrietur & corruat: ſiue ipſum ſuperliminare in eum corruat à quo contingitur. Sed & Iudas obſeſſa Hieruſalem, eſt captus à gẽtibus, & in illarum trãſiens ſocietatẽ: coget̃ obſidere metropolim ſuã. Non ſolum autẽ dominus Hieruſalẽ ponet cũctis populis quaſi ſuperliminare crapulæ, ſed ponet illam quaſi lapidem oneris cũctis populis; quem qui leuare uoluerit, cõciſiõe lacerabitur. Cõgregabunt̃ em̃ aduerſum Hieruſalem om̃ia regna terrarum. Mos eſt in urbibus Palæſtinæ; & uſque hodie per omnem Iudæã uetus conſuetudo ſeruatur: ut in uiculis, oppidis & caſtellis rotundi B ponantur lapides grauiſſimi põderis; ad quos iuuenes exercere ſe ſoleãt, & eos pro uarietate uiriũ ſubleuare: alij ad genua; alij ad umbilicum: alij ad humeros & caput: nonnulli ſuper uerticem rectis iunctisq; manibus, magnitudinem uirium demonſtrantes, põdus extollant. In arce Athenienſium iuxta ſimulachrum Mineruæ; uidi ſphæram æneam grauiſſimi ponderis; quam ego pro imbecillitate corpuſculi mouere uix potui: Cum quærerem, quid nam ſibi uellet: reſponſum eſt ab urbis eius cultoribus, athletarum in illa maſſa fortitudinẽ cõprobari: nec prius ad agonem quenq; deſcẽdere, q̃ ex leuatione põderis ſciatur quis cui debeat comparari. Senſus ergo iſte eſt: Ponam Hieruſalem cunctis gentibus, quaſi grauiſſimum lapidem ſubleuandum. Leuabunt quidẽ eam, & pro uirium uarietate uaſtabunt: ſed neceſſe eſt ut dum leuatur, in ipſo nixu & eleuatione ponderis, grauiſſimus lapis ſciſſuram aliquam uel raſuram in leuãtium corporibus derelinquat. Super eccleſia ſic interpretari poteſt: quod cuncti perſecutores qui contra domũ domini dimicarunt, inebrientur eo calice quo uniuerſis gentibus propinat Hieremias *Hiere.25.c*: ut bibant, & inebrientur, & cadant, & uomant & inſaniant. Scio perſecutionis tempore multos è noſtris contra eccleſiam pugnare compulſos: ſed quicunq; hoc pondus uoluerit ſubleuare, leuabit quidem: & pro ira dñi qua corripit peccatores, C ſuis manibus ſuſtẽtabit: Verũ ipſe nõ erit impunitus, dei cõtra ſe gladio dimicãte. Pro lapide oneris, quẽ nos ut potuimus interpretati ſumus: LXX. uerterunt λίθον καταπατούμενον, id eſt, lapidẽ conculcatum à cunctis gentibus. Omnis q cõculcauerit eũ ſiue eam, id eſt Hieruſalẽ, illudens illudet. Qui manifeſtus eſt ſenſus, quod utroq; modo Hieruſalem, & ab inimicis gẽtibus, & à perſecutoribus cõculcãda ſit, & illudendũ ei pro uolũtate illudentium. Sed melior & uerior eſt ſenſus ſuꝑior. Breuiter ſingula exponimus ut tandẽ ueniamus ad calcem: ne ſi prolixius ſcripſerimus, & rerum obſcuritate, & ſermonis lõgitudine, lectoris animus cõfundatur. D a ¶ In die illa dicit dominus &c.) In illo tẽpore, hoc enim ſignificat dies, quando obſeſſa fuerit Hieruſalem: ita ut Iudas quoq; eam obſidere cogatur, & carnaliter & ſpiritualiter percutiet dñs om̃es aduerſariorum equos in ſtuporẽ; ita ut omnes ſtupeant qui eos uiderint eſſe percuſſos: & aſcenſores eorum, malorum premente magnitudine, uertẽtur in amentiam, & ſuper domum Iuda, qui contra metropolim ſuam facere aliquid cogebant̃, aperiet dominus oculos ſuos ut eorum miſereatur, & eos dignos ſuo faciat aſpectu, oculorumq; ſuorum illuſtret lumine: omnes aũt equos populorum æterna percutiet cæcitate. Qui ſpiritualiter equi intelligendi ſint, ſupra diximus: Fallax equus in ſalutẽ. Et: Hi in *Pſal.32.b* curribus, & hi in equis, & cætera his ſimilia. *Pſal.19.b* Aſcẽſores quoq; eorum; uel dęmones uel falſos magiſtros diximus: qui omnes in ſtuporẽ uertẽtur & amentiã, ut nihil ſapere cõuincant̃, ſed palpabiles eos opprimant tenebræ: quales fuerũt quãdo Aegyptiorum primitiua percuſſa ſunt. Super domum autẽ Iuda, id eſt, populum qui cõfitetur deum, & fractus perſecutionis anguſtijs ac timore perterritus, uidetur eſſe in numero perſequentium, aperiet dominus oculos ſuos, ut pleroſq; reſpiciat dicentes ad ſe: Reſpice in me & miſerere mei, & mereantur audire: Erit tibi dñs lumẽ æternum. Hæc eſt grauiſſimi lapidis

HEB. & fingens ſpiritum hominis in eo: Ecce ego ponam Hieruſalẽ ſuperliminare crapulæ omnibus populis in circuitu: ſed & Iuda erit in obſidione contra Hieruſalem: Et erit in die illa, ponam Hieruſalem lapidem oneris cũctis populis: omnes qui leuauerunt eam conciſione lacerabũtur, & colligentur aduerſus eam omnes gentes terræ. a In diẽ illa, dicit dominus: percutiam omnem equum in ſtuporem: & aſcenſorem eius in amentiam, & ſuper domum Iuda aperiã oculos meos, & omnem equum populorum percutiam in cæcitate. Et di

SEP. & fingens ſpiritum hominis in eo: Ecce ego ponam Hieruſalem ut ſuperliminaria quæ mouentur omnibus populis in circuitu, & in Iudæa. Et erit obſidio circa Hieruſalem: & erit in die illo: ponam Hieruſalem lapidem qui conculcatur à cunctis gentibus; omnis qui cõculcauerit eam illudens illudet, & congregabo ſuper eam omnes gentes terræ. In die illa, dicit dñs omnipotẽs: percutiam omnem equum in ſtupore, & aſcẽſorem eius in amentia: ſuper domum autem Iuda aperiam oculos meos, & omnes equos populorum percutiam in cæcitate. Et di

E pidis laceratio: quã in aduerſarios ſuos, qui Hieruſalem leuare & uexare conati ſunt, dñs cõminatur. a ¶Et dicent duces Iuda in corde ſuo &c.) Cũ aperuerit dñs oculos ſuos ſuper Iudam, & percuſſerit omnes equos gentiũ cæcitate; duces Iuda, de quo ſupra dictum eſt: Sed & Iudas erit in obſidione contra Hieruſalẽ; uota faciẽt in cordibus ſuis, quia loqui libere nõ audebunt, ut uincat Hieruſalẽ, & uictus Iudas cũ hoſtibus, uincat cũ ciuib9 ſuis. Pro eo quod nos diximus cõfortent mihi: & Lxx. trãſtulerũt εὑρήσομεν ἑαυτοῖς, id eſt ĩueniemus nobis. In Hebraico ſcriptum eſt אַמְּצָה לִי quod Aquila tranſtulit καρτέρησόν μοι, id eſt, conforta mihi: ut ſit ſenſus: Optabunt chiliarchi & tribuni, ac duces Iu- F da, ac uota faciẽt in abſcondito mentis arcano: ut deus cõfortet habitatores Hieruſalem in domino deo ſuo & uincant aduerſarios ſuos. Tropol. Iuxta Tropologiã: duces ac tribuni, apoſtoli ſunt, & omẽs apoſtolici uiri atq; doctores, qui Chriſti exercitui præfuerunt: qui nollent ſibi alios inuenire, niſi eos qui habitent in Hieruſalẽ uiſione pacis, & qui habitent in domino omnipotente deo ſuo. De his ducibus Paulus apoſtolus fuit: qui inuenit Titum & Timotheum, Lucam atq; Syluanum: Petrus quoq; qui Marcum ſcriptorẽ erudiuit euãgelij, & cæteri apoſtoli qui omnem mũdum ſua doctrina & eruditione compleuerunt, ut haberẽt diſcipulos habitatores Hieruſalem. b ¶In die illa ponam duces Iuda ſicut caminum ignis &c.) Quando duces Iuda dixerint in cordibus ſuis: Cõforta mihi domine obſeſſos Hieruſalem: ut qui ſua imbecillitate uicti ſunt tuo ſuperent auxilio: Tunc ego dñs omnipotens deus eorum, ponam principes Iuda ſicut fornacem ignis in lignis, & ſicut facem in ſtipula: ut deuorent aduerſarios quibus ſimulata amicitia iungebantur. Deuorent autem à dextris & ſiniſtris: & omnes populos occidant in circuitu, ut rurſum Hieruſalem habitetur in loco ſuo, & nequaquã hoſtiles impetus timeat. Vrbes quoq; & oppida ac uillas & uiculos tribus Iudæ, qui direpti fuerant atq; uaſtati, inſtaurent ſicut fuerant anteq̃ uaſtarentur: & nequaquã domus regia & inclyti ac magnifici

a HEB. Et dicẽt duces Iuda in corde ſuo: confortentur mihi habitatores Hieruſalem in domino exercituum deo eorum. b In diẽ illa ponam duces Iuda ſicut caminũ ignis in lignis, & ſicut facem ignis in fœno, & deuorabunt ad dextram & ad ſiniſtram oẽs populos in circuitu, & habitabit Hieruſalẽ rurſus in loco ſuo in Hieruſalem. Et ſaluabit dominus tabernacula Iuda ſicut in principio: ut nõ magnifice glorietur domus Dauid, & gloria habitantium Hieruſalem cõtra Iudam. c In diẽ illa proteget dominus ha-

bita

SEP. Et dicent tribuni, id eſt, οἱ χιλίαρχοι. Iuda in cordibus ſuis: inueniemus nobis qui habitant Hieruſalem in dño omnipotente deo eorũ. In die illa ponã tribunos Iuda ſicut torrẽ ignis in lignis, & ſicut * fœnũ ignis in ſtipula, & deuorabunt à dextris & ſiniſtris oẽs populos dñi per circuitũ, & habitabit Hieruſalẽ adhuc in ſemetipſa, & ſalua faciet dñs tabernacula Iuda ſicut à principio: ut nõ magnificet gloria domus Dauid & elatio habitatorũ Hieruſalẽ ſuper Iudam. Et erit in die illa proteget dominus ha-

bita

tribus Iuda, & habitatores Hieruſalẽ glorientur aduerſum tribũ Iuda: quod ſuo regatur imperio, ſuo conſilio gubernetur: ſed ſcient quod domini ſit in utriſq; uictoria. G Hæc iuxta hiſtoriam ſeu facta ſint ſeu futura fidem rerũ dñi iudicio relinquẽtes, & ſanctis eius qui ab eo ſapientiæ ac ueritatis ſpiritum receperũt: Nos dicamus quod in tempore perſecutionis eccleſiæ, duces & tribuni nominis Chriſtiani, de quibus ſupra diximus: Cum dñs pacẽ reddiderit Hieruſalẽ & interfecerit aduerſariũ ſpiritu oris ſui: futuri ſint quaſi caminus ignis in lignis, ut deuorent infructuoſas arbores, & ſicut faces in ſtipula: ut quodcũq; frumentũ nõ habet, & circũfert omni uento doctrinæ tradatur incendio. H Et deuorabũt inquit, duces Iuda & tribuni ad dexterã & ad ſiniſtram, eos, qui in medio itinere incedere noluerunt: neſcierũt ὑπερβολὰς εἶναι κακίας, unde dei populus pollicetur: nec ad dexterã, nec ad ſiniſtrã declinabimus: uia regia gradiemur. Via dextra, parcitas eſt quã Græci φειδωλίαν uocant: ſiniſtra, luxuries: media rectaq;, frugalitas. Omnes igitur qui ſunt in uia dextra, quibus dicitur: Ne ſis iuſtus nimis: Et in ſiniſtra, qui audiunt: Viæ quæ ad ſiniſtrã ſunt, peruerſæ ſunt: deuorans flamma cõſumet: & deletis aduerſarijs atq; ſublatis, rurſum Hieruſalem, id eſt, eccleſia priſtinã gloriam recipiet, & erit in ſuo ſtatu, & Iudæ tabernacula ſaluabuntur, toto orbe diſperſa Chriſtianorum cõciliabula: de quibus quaſi tentorijs & tabernaculis ire cupimus ad domum quæ nõ eſt manufacta, & ad cœleſtem Hieruſalem. Propterea autẽ tabernacula plebis & omnium qui cẽſentur nomine Chriſtiano, & reputantur in uulgus, antiquam pacem recipient obſeſſis eccleſiarum principibus, & in fugam uerſis: ut nequaquàm putent magiſtri atque doctores ſua doctrina & ſapientia: ſed domini auxilio pacem eccleſijs redditam. c ¶In die illa proteget dominus &c.) Iuda obtinente uictoriam & domino reſtituente tabernacula eius ſicut fuerant à principio, ut nequaquàm domus regia contra populum glorietur: In illa die & in illo tempore dominus, cuius auxilio Iudas à dextris & à ſiniſtris

aduerſa

* In Græco ſic, ὡς λαμπάδα πυρός.

A aduerſarios deuorabit, proteget etiã obſeſſos Hieruſalem, & in tantã felicitatẽ ac beatitudinẽ omnia mutabuntur: ut qui uiliſſimus putabatur, ſit quaſi domus regia, & qui de domo regia erat, ſit quaſi de domo dei, id eſt, quaſi nuncius domini & angelicæ dignitatis, in conſpectu eorũ qui eo tẽpore fuerint reſaluati: Anagog. Iuxta Anagogen: Proteget dñs habitatores eccleſiæ, pace eccleſiarũ poſt perſecutionẽ grauiſſimam reddita, quoniam & ſui nominis interpretatione decorabitur, Hieruſalem enim uiſio pacis exprimitur. Et tam beati erunt qui pro eccleſia militarunt, & in perſecutione dñm ſunt cõfeſſi: ut qui minimus fuerit, & quaſi homo in aliquo peccato dictóque offenderit, ponatur in ordine ma- B giſtrorum: Et magiſtri qui ſuum ſeruauerint gradum, ſint quaſi domus dei, & quaſi angelus domini: quia hoc omni ſtudio laboramus poſiti in terra, & uario labore ſudantes, ut transformemur in angelicã gloriã. a ¶Et erit in die illa &c.) In die illo quando proteget dñs habitatores Hieruſalem, quæret dñs conterere omnes gentes, quæ ueniunt contra Hieruſalem. Conteret autẽ non in perditionem: ſed in emendationem: ut aduerſum Hieruſalem militare deſiſtant, & eſſe incipiãt de Hieruſalem. Si enim de nihilo creauit omnia: non idcirco fecit ut perderet quæ creauit: ſed ut illius miſericor- Sapi.1.d dia quæ creata ſunt, ſaluarentur. Vnde & in ſapientia quæ Salomonis inſcribitur (ſi cui tamen placet librum recipere) ſcriptum reperimus: Creauit ut eſſent omnia, & ſalutares generationes mũdi: & nõ erit eis uenenum mortiferum. Sicut enim uenit dominus ut quæreret quod perierat, & ſaluauit humanum genus: ſic & gentes in eo perdidit, quod gẽtes erant aduerſariæ. Deniq; ſequitur: Effundã ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Hieruſalem, ſpiritum gratiæ & miſericordiæ. De hac gratia ſcribit & Roma.5.b Paulus: Charitas dei diffuſa eſt in cordibus ueſtris per ſpiritumſanctum qui datus eſt nobis. Et in ſu- Sapi.9.d pradicto uolumine continetur: Quæ in cœlo ſunt: quis inueſtigabit? niſi quod tu dediſti ſapiẽtiam, & ſpiritumſanctum tuum miſiſti de excelſis, & ſic correctæ ſunt ſemitæ eorum qui uerſantur in terra, & quæ tibi placent, eruditi ſunt homines. Et in Eſaia

HEB. bitatores Hieruſalem, & erit qui offenderit ex eis in die illa quaſi Dauid, & domus Dauid quaſi dei; ſicut angelus domini in conſpectu eorum. a Et erit in diẽ illa: quæram cõterere omnes gentes quæ ueniunt contra Hieruſalem. Et effundã ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Hieruſalem, ſpiritum gratiæ & precũ. b Et aſpiciẽt ad me quem cõfixerunt & plangent eum planctu quaſi ſuper unigenitum, & dolebunt ſuper eum ut doleri ſolet in morte primogeniti.

In die

SEP. bitatores Hieruſalẽ: & qui infirmus in eis fuerit in die illa erit quaſi domus Dauid, & domus Dauid quaſi domus dei, & angelus dñi in conſpectu eorũ. Et erit in die illa quærã auferre omnes gẽtes quæ ueniunt contra Hieruſalẽ, & effundam ſuper domũ Dauid & ſuper habitatores Hieruſalem ſpiritum gratiæ & miſericordiæ. Et aſpicient ad me pro eo qđ inſultauerunt, & plangẽt ſuper eum plãctum quaſi ſuper chariſſimum, & dolebunt dolore quaſi ſuper primogenito.

In die

loquitur deus: Dedi ſpiritum meũ ſuper te. Et rurſum de eodem ſcriptura cõmemorat: Dedi ſpiritũ G meum ſuper eum. Eſa.42.a Verbum autẽ effuſionis, ſenſum largitatis oſtendit: ſicut manifeſtum eſt in eo quod diximus: Charitas dei diffuſa eſt in cordibus ueſtris. Et in alio loco ex perſona dei: effundã de ſpiritu Ioel.2.g meo ſuper omnem carnem. Qui ſit autẽ ſpiritus gratiæ: idẽ Apoſtolus loquitur ad Hebræos: Quanto magis putatis Hebr.10.e deteriora mereri ſupplicia eum qui filium dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutũ duxerit: in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliã fecerit? Vnde & ſpiritusſancti diuerſæ gratiæ eſſe dicuntur. Et ſalutatio Apoſtoli: Gratia, inquit, uobis & pax multiplicetur: D ut poſtq̃ nobis peccata donauerit, tunc pax per miſericordiam conſequatur. Hæc Iudæi ex parte iam facta: & plenius in cõſummatione mundi futura commemorant: Nos autẽ poſt aduentum Chriſti quotidie impleri intelligimus & probamus. b ¶Et aſpicient ad me quem confixerunt & plangent eum planctu &c.) Hebraicæ literæ ד & ר, hoc eſt, d & r ſimiles ſunt, & paruo tantum apice diſtinguuntur. Ex quo euenit ut idẽ uerbum diuerſe legentes, aliter atq; aliter transferant. Intelligentiæ gratia unum demus exemplum: Et ueſtitus, inquit, erat Samuel אֵפוֹד בַּר, id eſt, in- 1.Reg.2.b dumento lineo: בַּר enim linum appellatur: Vnde & בַּרִים lina dicuntur: Pro quo Hebraico, Græco Latinoq; ſermone male quidam legũt, ephod bar: Siquidẽ בַּר aut filius appellatur, aut frumenti manipulus, aut electus, aut οὖλος, id eſt, criſpus. Quod ibi errore interpretationis accidit, etiam hic factum deprehendimus. Si enim legatur דָּקְרוּ ἐξεκέντησαν, id eſt, compunxerunt ſiue confixerunt accipitur. Sin autem cõtrario ordine literis cõmutatis רָקְדוּ ὠρχήσαντο, id eſt, ſaltauerunt intelligitur, & ob ſimilitudinem literarum error eſt natus. Ioannes autẽ euãgeliſta qui de pectore dñi hauſit ſapiẽtiam: Hebræus ex Hebræis, quem ſaluator amabat plurimum, nõ magnopere curauit quid Græcæ literæ cõtinerent, ſed uerbũ interpretatus è uerbo eſt, ut in Hebræo legerat: & tempore dominicæ paſſionis dixit eſſe completum. Quod ſi quis non recipit, det teſtimo-

nium,

E nium, de quo ſanctarū ſcripturarū loco Ioānes iſta protulerit, & cum nō repererit, cogeť ingratis ſuſcipere ueritatē. Plangēt aūt Iudæi quaſi ſuper unigenito & primogenito; idipſum ſignificāte in dño ſaluatore, & unigenito & primogenito. Vnigenitus

a HEB. In diē illa magnus erit plāctus in Hieruſalem ſicut plāctus Adadrimon in cāpo Mageddon, et plāget terra: familiæ & familiæ ſeorſum: familiæ domus Dauid ſeorſum, & mulieres ſiue uxores eorū ſeorſum: (Verbū eīm Hebraicū נָשִׁי, id eſt γυναῖκες utrunq; ſignificat.) Familiæ domus Nathan ſeorſum, & mulieres eoꝝ ſeorſū, familiæ domus Leui ſeorſum, & mulieres eoꝝ ſeorſum, familiæ Semei ſeorſū, & mulieres eoꝝ ſeorſū oēs familiæ reliquæ: familiæ & familiæ ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum.

Caput

SEP. In die illa magnus erit planctus in Hieruſalem, ſicut planctus mali granati quod in campo ſucciditur: & planget terra per tribus ac tribus: tribus Dauid ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: tribus domus Iudæ ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: tribus domus Nathan ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: tribus domus Leui ſeorſum & mulieres eorum ſeorſum: tribus Symeon ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum, omnes reliquæ tribus ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum.

Caput

dicitur ꝓpter naturæ proprietatē: primogenitus, iuxta Apoſtolū ex mortuis reſurgētium. Pro unigenito ἀγαπητὸν, id eſt, chariſſimū, Lxx. tranſtulerūt, de quo in euāgelio legimus: Hic eſt filius meus chariſſimus in quo mihi complacui. (Matth. 3. d) Tūc dolebunt à ſe crucifixum, cū uiderint in claritate regnantem. Verbū κατωρχήσαντο apud Græcos non ab illuſione, ſed à ſaltatu cōpoſitū eſt: qď ſcilicet contra dominū quaſi ludēdo ſaltauerint: q̃n dicebāt F illudētes atq; ridētes: Vah, qui deſtruis templū: & in tribus diebus ædificas illud. (Mar. 15. e) Saluū fac temetipſum deſcēdens de cruce. Hæc & alia illudentes, & quodā amentiæ tripudio ſaltātes loquebātur. a ¶In die illa &c.) הֲדַדְרִמּוֹן, pro quo Lxx. trāſtulerunt ῥοῶνος, urbs eſt iuxta Hiezraēlē, quæ hoc olim uocabulo nuncupata eſt, & hodie uocať Maximianopolis in cāpo Mageddon: in quo Ioſias rex iuſtus à Pharaone cognomēto Nechao uulneratus eſt: ſuper quo lamētationes ſcripſit Hieremias, quæ legūtur in eccleſia, & ſcripſiſſe eū Paralipomenon teſtať liber. Sicut igiť eo tēpore poſt reges peccatores ſpes omīs populi erat in Ioſia & occiſo illo, magnus plāctus in urbe cōmotus eſt, ſicut legimus in Hebraico: Spūs oris noſtri Chriſtus dñs captus eſt in peccatis noſtris: cui diximus: In umbra tua uiuemus in gētibus: licet alij iuxta intelligentiā ſpiritualē hoc referāt ad dñm Ieſum: Ita crucifixo ſaluatore renouabitur plāctus in Hieruſalē, ſicut quōdā fuit in urbe Adadrimon in cāpo Mageddon. Quodq; ſequiť: Plāgent familiæ & familię, ſiue tribus & tribus ſeorſum: familiæ domus Dauid ſeorſum, & uxores ſiue mulieres eoꝝ ſeorſum; hoc ſignificat, qď tpe tribulationis & luctus nō debeamus ſeruire coniugijs & operi nuptiarū. (Ioel. 2. d) Vnde & in Iohel captiuitate ꝓpinqua diciť ad Iudæos: Egrediať ſponſus de cubiculo, ſuo, & ſpōſa de thalamo ſuo. Et impēdente diluuio imperatur Noë; Ingredere in arcā tu, & filij tui, &

G uxor tua, & uxores filiorum tuoꝝ. Et poſtea finito diluuio, dicit ad eū: Egredere tu & uxor tua, & filij tui, & uxores eoꝝ: (Gene. 7. d; Ibid. 8. c) ut qui in arca impendente diſcrimine fuerāt ſeparati, redditi mūdo, generationi & liberis deſeruirēt. Hoc aūt nō ſolū in tēpore fit anguſtiæ, ſed & in tēpore orationis: q̃n uolumus dñm deprecari, dicēte Apoſtolo ad Corinthios: Nolite fraudare inuicem: (1. Cor. 7. a) niſi forte ex cōſenſu ad tēpus, ut uacetis oratiōi. Igiť & nunc tribus domus Dauid, & tribus domus Nathan, & tribus domus Leui, & tribus domus Semei à ſuis uxoribus ſeparātur: ut plāgant unigenitū & primogenitū dñm Ieſum, de quo dixerant: (Matth. 27) Sanguis eius ſup nos & ſuper filios noſtros. In Dauid, regia tribus accipiť, H hoc eſt, Iuda: In Nathā ꝓphetalis ordo deſcribiť: Leui, refertur ad ſacerdotes, ex quo ortū eſt ſacerdotiū: In Semei doctores accipiunť: ex hac enim tribu magiſtrorum agmina pullularūt. Reliquas tribus tacuit, quæ nō habēt aliquod priuilegium dignitatis. In eo aūt qď ait: Oēs tribus reliquæ, tribus & tribus ſeorſum, & uxores eoꝝ ſeorſum: uniuerſas abſq; nomine cōprehēdit. Dicamus et iuxta Lxx. ῥοῶν appellať, non una arbor maloꝝ granatorū, id eſt, mali punici: ſed locus his arboribus cōſitus, de quo iuxta intelligentiam ſpiritualē ſponſus dicit in Cāticocanticorum: (Canti. 6. d) Deſcendi ut uiderē in genimine torrentis ſi floruiſſet uinea, ſi floruiſſent mali punici. Deſcēdit enim ſaluator ad torrentē huius ſeculi, & turbidas aquas, de quibus & in typo eius Helias bibiſſe deſcribitur: ut poſt flores uineæ & mali punici fructū utrūq; ſuſciperet, & inebrians eccleſiā ſuam audiret ab ea: Potabis me de uino unguentarij, de uino malorum granatoꝝ meorum. Huiuſcemodi potio nō ſolum æſtus ſtomachi fugat, ſed & corruptū uentrē ſanare dicitur, & reliquis prodeſſe uiſceribus. Nihil hoc pomo pulchrius: in rubore eccleſiæ ſignificat uerecundiam, in granorū ordine, gradus & mēbra totius corporis per ſingula officia diſtributa. Cum in huiuſcemodi uinea & malis fructum ſaluator non inuenerit, dicet: Omnem palmitem non ferentem fructum, tollet pater; (Ioan. 15. a) & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.

Et in

A Et in alio loco Ioannes baptiſta cōclamat: Iam ſecuris ad radices arborū poſita eſt: Omnis arbor quæ non facit fructum bonū, excidetur & in ignē mittetur. In ſucciſione uitium uel malorum, quando in die iudicij omnia deponētur nomina dignitatum,

Cap. XIII.

a IN diē illa erit fons patens domui Dauid & habitātibus Hieruſalē in ablutionem peccatoris & menſtruatæ. b Et ērit in die illa, dicit dominus exercituū: Diſperdā nomina idolorū de terra, & non memorabuntur ultra: & prophetas & ſpiritū immundū auferam de terra. c Et ērit cum prophetauerit quiſpiā ultrà, dicent ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum: Nō uiues: quia mēdacium locutus es in nomine domini, & configent eum pater eius & mater eius qui genuerunt eum cum prophetaue

Cap. XIII.

IN die illa erit omnis locus apertus in domo Dauid, & habitātibus Hieruſalē: & in trāſmutationē & in aſperſionē. Et erit in die illa, dicit dñs ſabaoth: Diſperdā nomina idolorū de terra, & nō erit ultra eorum memoria: & pſeudoprophetas, & ſpiritum immundū auferā de terra. Et erit ſi prophetauerit homo ultrà, dicet ad eum pater ſuus & mater ſua, q genuerunt eum: Nō uiues: quoniā mēdaciū locutus es in nomine dñi: & cōpedient eū pater eius & mater eius qui genuerunt eum cum prophetaue

& impletum fuerit illud quod ſcriptū eſt: Ecce homo & opera eius: & palea à tritico ſeparata: erit plāctus magnus non in alio loco, ſed in Hieruſalem. Etenim plaga atq; iudicium à ſanctis incipiet: (1. Cor. 7. a) & reges & ſacerdotes & prophetæ & doctores tundent manibus pectora: cum mala pulcherrima uiderint eſſe ſucciſa: & eum quē confixerant in patris ac ſua maieſtate regnare. (Matth. 27)

Cap. XIII.

B IN die illa erit fons patēns domui Dauid &c.) De hoc fonte qui egreditur de domo Dauid, & in Ezechiele propheta ſcribitur: quod erumpat fons in domo dñi, & creſcat in fluuium, qui appellatur aqua remiſſionis & indulgentiæ: & pergat ad ſolitudinem & ad mare quod nunc uocatur mortuū, piſceſq; omnes uiuificet: & ex utraq; ripa fluminis uarij generis conſurgāt arbores, per ſingulos menſes, ſemper nouis fructibus abundantes. Et ut ſciamus domū, hoc eſt, tēplum dei ipſam eſſe domum Dauid: quæ in Ezechiel, domus dei, in Zacharia, domus Dauid appellatur: hic fons de domo dei egrediens, refertur ad eccleſiam & ad ſcientiam ſcripturarum: ut omnes renaſcamur in Chriſto: & in aqua baptiſmatis noſtra nobis peccata donentur. Nihil immundius menſtruata, quæ quicquid attigerit immundū facit: & huius tamē ſordes Chriſti abluētur baptiſmate. Pro ablutione peccatorū & menſtruatæ: Lxx. trāſtulerunt, tranſmutationem & aſperſionem: quod de lege trāſeamus ad euāgelium: de litera ad ſpiritum: de umbra ad ueritatem: pro breuibus & præſentibus futura & æterna ſuccedant. Aſperſio autē ſanguinem dñi ſignificat: (1. Pet. 1. a) de quo & Petrus apoſtolus loquitur: Gratia uobis & pax multiplicetur, in obedientiam & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti. Et rurſum: Scientes quod non corruptibilibus argento & auro redempti eſtis: ſed ſanguine precioſo, ut agni immaculati & puriſſimi, quo qui aſperſus fuerit & redemptus,

C dicere poterit cum propheta: Aſperges me dñe hyſopo & mundabor, lauabis me, & ſuper niuē dealbabor. (Pſal. 50. b) b ¶Et erit in die illa, dicit dñs exerci. &c.) In die illa quam crebro cōmemorat, omnia idola auferētur de terra: Siue illa idola de quibus pſalmiſta dicit: Simulachra gentiū argētum & aurum opera manuum hominum: (Ibi. 113. b) ut nulla ſit alia religio niſi tātum nominis Chriſtiani: & de qbus in propheta ſcriptū eſt: Vlulate ſculptilia in Hieruſalē & in Samaria. Sicut eīm feci Samariæ & ſculptilibus illius: ſic faciā Hieruſalē & idolis eius. Siue hæc idola: de quibus Apoſtolus loquiť: Spiritus autē manifeſte dicit: qa in nouiſſimis temporibus recedent quidam à fide, attēdētes ſpiritibus ſeductoribus, & doctrinis dæmoniorum in hypocriſi D falſiloquorum: cauteriatam habentium conſcientiam ſuam. Sicut enim idola fiunt manu artificis: ita hæreticorum peruerſa doctrina, quodcunq; ſimulauerit, uertit in idolū: & facit pro Chriſto adorari antichriſtum. Pro pſeudoprophetis, in Hebraico abſolute leguntur prophetæ, id eſt, נְבִיאִים: qui & ipſi pſeudoprophetas ſignificant: ſed tamen & ab ethnicis, ſacerdotes idolorum uocantur prophetæ. c ¶Et erit cum prophetauerit quiſpiam ultrà &c.) Nominibus idolorum de terra ſublatis, & pſeudoprophetis, atq; immundo ſpiritu qui loquebatur in eis; ſi quis ultrà tentare uoluerit, & quippiam ex perſona domini prophetare: ſtatim pater eius & mater obliuiſcentur parentum, ut dei retineant ſeruitutem: & proferent contra filium mortis ſententiam: & tam pie erunt omnium in deum mentes, ut non expectetur publicum iudicium: ſed pereant qui tales ſunt ſententia propinquorum. Pro eo quod nos diximus: configēt eum, idem eſt uerbum in Hebræo, quod ſupra דָּקָרוּ: Qua ergo ratione Lxx. interpretes ibi κατωρχήσαντο, id eſt, inſultauerunt, ſiue illuſerunt: & ut uerbum de uerbo exprimam, contra eum ſaltauerunt: & hic συμποδιοῦσιν transferre uoluerunt, id eſt compediēt: cum & Aquila & Symmachus & Theodotio, & ibi & hic ſimiliter uerterint, confixerunt. Recte autem qui falſa prophetauerit, homo appellatus eſt, dicēte

E Apoſtolo: Cum enim ſint inter uos æmulationes
1.Cor.3.d & cōtentiones, nónne carnales eſtis & ſecundū ho-
Pſal.81.d minem ambulatis? Et in pſalmis: Vos autem ſicut homines moriemini: & ſicut unus de principibus cadetis. Et indigni ſpiritu dei merētur audire: Nō permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis: q̃a carnes ſunt. a ¶Et erit in die illa: confundentur prophetæ &c.) Qui prophetare tentauerit & parentū iudicio fuerit cōdēnatus: & uaticinij illius falſitatē rerū contrarius exitus approbarit, cōfundetur ex uiſione ſua: nec ultrà operiet cilicio ut mentiat. Hic enim erat habitus prophetarū: ut quādo populū ad pœnitētiā prouocabāt, indueren tur cilicio. Vnde
F & Eſaiæ præcipit: ut auferat ſaccum de lumbis ſuis, & nudus incedat: nequaq; enim tēpus eſſe pœnitētiæ, ſed imminentis captiuitatis. Ergo & iſte pſeudopropheta nequaq; habitū accipiet prophetalem, ne ſub alieno ueſtitu & operimē to ſimplices quoſque decipiat: ſed magis terrā findet uomere: & agriculturæ deditus hominē ſe probabit, deiq; ſubiacere ſententiæ: qui locutus eſt ad Adam: Maledicta
Gene.3.c terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ: ſpinas & tribulos germinabit tibi: & comedes herbas terræ: & in ſudore uultus tuiueſceris pane. Cumq; ſe oſtenderit ad hoc natum, ut in ſudore faciei comedat panem ſuum: interrogabit eum alter, & dicet: Quid ſibi uolūt iſtæ plagæ: & hæc uulnera quæ in medio manuum tuarum ſunt? Et eſt ſenſus: Quare adhæres patibulo? Cur manus tuæ tranſfixæ ſunt clauis? Quid commiſiſti, ut huic pœnæ & cruciatui ſubiaceres? Et ille reſpondebit, & dicet: Hæc uulnera & has accepi plagas parentum meorum iudicio condemnatus: & eorum qui me non oderant, ſed amabant. Et intantum fugato mendacio ueritas obtinebit: ut etiam ipſe qui ſuo punitus eſt uitio, recte perpeſſum ſe eſſe fateatur. Hebræi hoc quod ſcriptum
G eſt: Nec operientur pallio ſaccino ut mētiantur, ſic ediſſerunt: & non replebuntur ſpiritu dæmoniaco quos τριχιῶντας, id eſt piloſos, in Eſaia legimus: ne per hāc occaſionē ementiti habitus, dei in ſe eloquia mētiātur, ſiue dñm negēt: בְּכַחֲשׁ enim & mētiātur & negent, interpretari poteſt. b ¶Framea ſuſcitare ſuper paſtorē meū: & ſuper &c.) Pro framea quā Lxx. ῥομφαίαν tranſtulerunt: in Hebraico חֶרֶב: apud Aquilā & Symmachum, μάχαιραν, id eſt gladium ſiue mucronem reperimus. Et pro eo quod nos uertimus, ſuper uirum cohærentem mihi, id eſt προσκεκολλημένον μοι, Aqui
H la interp̄tatus eſt: ſuper uirum cōtribulem meū, id eſt, σύμφυλόν μου, Symmachus, ſuper uirum populi mei: quod Hebraice dicitur עֲמִיתִי, Lxx. ſuper uirum ciuē eius, id eſt, ἐπὶ ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ: Theodotio, ſuper uirum proximū eius: י in fine ſermonis pro ו legentes, quæ literæ ſola inter ſe diſtant magnitudine: & ſi י legatur, meum, ſignificat: ſi ו, eius. Miror autem quoſdam hanc prophetiam quam euangeliſta Matthæus retulit ad dominum ſaluatorem poſtquàm in paſſione eius fugère diſcipuli, & tunc eam dicit eſſe completam, allegoricis interpretationibus uelle tenuare: & dum plus cupiunt uideri noſſe quàm cæteri, ueritatis regulam nō tenere. Refert enim euangeliſta Matthæus: Tunc dicit illis Ieſus: omnes uos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte: Scriptum eſt enim: Percutiam paſtorem & diſpergentur oues gregis. Et iterum: Hoc autem totum factum eſt, ut implerentur ſcripturæ prophetarū. Tūc diſcipuli omnes relicto eo fugerūt. Nec putandum eſt de altero loco aſſumptum teſtimoniū: quia in euangelio deus à ſe dicit paſtorem eſſe percuſſum, & in præſenti loco, gladio

Matth.26.d (beside "Tunc dicit illis Ieſus")
Ibidem.f (beside "iterum: Hoc autem totum factum eſt")

HEB. prophetauerit. Et
a erit in die illa, cōfundētur prophetæ unuſquiſq; ex uiſione ſua cum prophetauerit: nec operientur pallio ſaccino ut mētiātur: ſed dicet: non ſum propheta, homo agricola ego ſum: quoniā Adam exēplum meū ab adoleſcentia mea. Et dicetur ei: Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuū tuarum? Et dicet: His plagatus ſum in domo eorū qui
b diligebāt me. Frāmea ſuſcitare ſuper paſtorē meum, & ſuper uirum cohærentē mihi, dicit dñs exercituū: Percute paſtorē, & diſpergentur oues: & cōuertam manum meā ad paruulos. Et erunt in omni terra, dicit dominus: partes duæ in ea diſpergentur & deficient: & tertia pars relinquetur in ea. Et ducam tertiam partem per ignem: & uram eos ſicut uritur argentum:

SEP. prophetauerit. Et erit in die illa: confundentur prophetæ unuſquiſque ex uiſione ſua cum prophetauerit: & induentur pelle cilicina, quia mentiti ſunt, & dicet: Non ſum prophetes ego: * quia homo genuit me à iuuentute mea: & dicam ad eum: Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? Et dicet: Quibus percuſſus ſum in domo diligentis me. Framea conſurge ſuper paſtorem meum, & ſuper uirū ciuem eius, dicit dominus omnipotens: Percute paſtorē & diſpergētur oues: & inducam manum meā ſuper paſtores. Et erit in die illa, dicit dominus: duæ partes peribunt & deficient: & tertia pars relinquetur in ea: & tranſducam tertiam partem per ignē: & uram eos ſicut uritur argentum: & probabo eos

*In græco ſic, καὶ ἐρῶ, οὐκ εἰμὶ προφήτης ἐγώ, διότι ἄνθρωπος ἐργαζόμενος τὴν γῆν ἐγώ εἰμι, ὅτι ἄνθρωπος &c.

A gladio atq; mucroni legimus imperatum: Percute paſtorem & diſpergentur oues. Hic gladius & hæc romphæa eſt & framea: de qua in uiceſimoprimo pſalmo dñs loquitur ad patrē: Erue à framea animā meā, & de manu canis unicā meā. De hac romphæa & in Amos propheta ſcriptū eſt:
Amos.9.c In gladio morient omnes peccatores terræ. Quod iuxta literā penitus ſtare non poteſt: multi enim peccatores naufragio pereūt: alij ueneno: hi aqs ſuffocātur: illos cō ſumit incendium. Hoc aūt gladio & hac rōphæa omes moriūtur peccatores, & tetri coloris Aethiopes: de quibus Sophonias ſacro ore teſtatur, di
Soph.2.c cens: Sed & uos Aethiopes interfecti gladio meo eritis. Poſtq; paſtor
B bonus qui animā ſuā poſuit pro ouibus ſuis, qui locutus ad patrē eſt: Quem tu percuſſiſti, ipſi perſecuti ſunt: & ſuper dolorē uulnerum meorū adijciebāt: Patris uoluntate percuſſus eſt: &
Luc.23.g uir cohærens deo, qui ait: Ego in patre, & pater in me: pependit in patibulo, & dixit: Pater, in manus tuas commēdo ſpiritū meum: ſtatim diſperſæ ſunt oues, omnis in Chriſto multitudo credētium. Conuertitq; dñs manū ſuam: ut in Lxx. legimus ad paſtores: quos multi male Iudæorū principes interpretātur: Vt autē in Hebræo ſcriptum eſt, ad par-
Ibi.12.d uulos: quibus dominus dixerat in euāgelio: Ne ti-
Eſa.8.d meas grex paruule. Et in Eſaia: Ecce ego & pueri ſiue paruuli quos mihi dedit deus. Et duæ partes factæ ſunt in omni terra Iudæorū atq; gentiliū: qui pariter perierūt & defecerūt: In paſſione enim eius,
Pſal.11.a uox pſalmiſtæ completa eſt, dicētis: Saluum me fac dñe, quoniam defecit ſanctus. Et: Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſq; ad unum. Pereuntibuſq; gentilibus & Iudæis, tertia in orbe pars: hoc eſt, tertius Chriſtianorum populus, repente ſuccreuit. Et pulchre ait: Tertia pars relinquetur in ea, hoc eſt in terra: quia de Iudæis atq; gentilibus hi qui dominum cōfeſſi ſunt, ſoli uitæ & habitationi terræ reſeruati ſunt. Ipſa quoq; tertia pars ne delicata eſſet, & ſecura cōfeſſione: quaſi argētum & aurum per ignē ducitur & probatur: quem & dominus in credētibus ardere cupit: & Paulus feruere deſiderat. Vnde & Apoſtoli in ſpiritu & igne domini baptizati, loquuntur in pſalmo: Quoniā probaſti nos deus:
C igne nos examinaſti, ſicut examinatur argētum. Et Pſal.65.b
poſt paululū: Trāſiuimus per ignē & aquā, & eduxiſti nos in refrigeriū. Et in alio loco dicitur ad credētem: Si tranſieris per ignē, flamma non cōburet Eſa.43.a
te: quia tecū ſum. Idcirco aūt nō conſumit incendium, & flamma non deuorat: quia uox domini intercidentis flammā ignis. Cū ſic probati fuerint paruuli, ſup quos dominus cōuertit manū ſuam: & per uocationē eorum omnis nationū turba crediderit: tunc credentiū populus uocabit Chriſtum nomine ſuo: & illo dicēte: Tu es populus meus. Populus reſpondebit: Dñs deus meus es tu. Iudæi hæc ad Chriſtum referūt: & in ultimo tēpore fu- D
tura cōtendūt: ſed hoc inter nos & illos eſt, quod nos expleta iam dicimus, illi explenda commemorant.

HEB. gentum: & probabo eos ſicut probatur aurum. Ipſe uocabit nomē meum, & ego exaudiā eum: dicā, populus meus es: & ipſe dicet, dominus deus meus.

Cap. XIIII.

a ECcē dies ueniunt domini: & diuidētur ſpolia tua in medio tui. Et congregabo omnes gentes ad Hieruſalem in prælium: & capietur ciuitas, & uaſtabuntur domus: & mulieres uiolabuntur: & egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem, & reliquum populi nō auferetur ex urbe.

SEP. eos ſicut probatur aurum. Ipſe inuocabit nomē meum: & ego exaudiam eum: & dicam, populus meus iſte eſt: & ipſe dicet, dominus deus meus es tu.

Cap. XIIII.

ECce dies domini ueniunt: & diuidentur ſpolia tua in te: & congregabo omnes gentes ſuper Hieruſalem ad bellādum: & capietur ciuitas & diripientur domus: & mulieres polluentur: & egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem: reliqui autē populi mei non peribunt de ciuitate.

Caput XIIII.

ECce dies ueniunt dñi, & diuidētur ſpolia &c.) Dies quos uēturos dominus cōminatur, ut diuidantur ſpolia Hieruſalem in medio eius, & cætera quæ prophetalis ſermo cōprehendit: hi ſunt de quibus & in Eſaia legimus: Dies domini inſanabilis ueniet furoris & iræ, ponere totum orbē in ſolitudinem, & peccatores auferre de eo. Quanta autem neceſſitas erit, ut ſpolia eius diuidātur in medio illius? Solet hoc frequēter accidere: ut quæ ſubito impetu in ciuitate direpta ſunt, foris in agro aut in ſolitudine diuidātur, ne forte hoſtes ſuperueniant. Hic autē tantum malorū pondus incumbet: ut quæ direpta ſunt, in ciuitatis medio diuidantur pro ſecuritate uictoriæ. Et non ſolū capietur Hieruſalem cunctis gētibus aduerſum eam in prælio cōcitatis: ſed & uaſtabūtur domus habitātium Hieruſalē: & mulieres uiolabūtur in dolorē dominorū & maritorum: qui nec populationē domorum, nec uxorum ſtuprum ab hoſtibus prohibere poterūt: iuxta illud quod alibi legimus: Qui cōgregati ſunt in medio tui, gladio cadent: & filios ueſtros in conſpectu ueſtro allident: & domus ueſtras deprædabūtur, & uxores ueſtras habebūt: quo nihil crudelius nihilq; miſerius inueniri poteſt: ut timore mortis propriæ, nec ſalutem filiorum, nec uxorum pudicitiam defendere audeant. Hoc ipſum & Amos

E propheta ad Amaſiam impium ſacerdotem cõminans loquitur: Vxor tua in ciuitate fornicabitur: (Amos.7.d) & filij tui & filiæ in gladio cadẽt, & humus tua funiculo metietur. Et hæc populo Iudæorũ uniuerſa cõtingent: (Pſal.2.a) Quia fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania. Aſtiterũt reges terræ, & principes cõuenerũt in unum, aduerſum dñm & aduerſum Chriſtũ eius. Qui irriſit & ſubſannauit eos, & in furore ſuo conturbauit illos, in tantũ ut Apoſtolus quoq; cernens eos annos qui ad pœnitẽtiã dati fuerant iam eſſe completos: & nihilominus illos in negatione perſiſtere qui occiderunt dominũ, & prophetas & apoſtolos perſecuti ſunt, dixerit: Peruenit ſuper eos ira in finem. Hæc omnia pleniſſime Ioſephus, qui Iudaicam ſcripſit hiſtoriã: & multo maiora q̃ legimus in prophetis, eos ſuſtinuiſſe commemorat. F Cornelius quoq; Tacitus qui poſt Auguſtum uſq; ad mortẽ Domitiani uitas Cæſarũ triginta uoluminibus exarauit. Quomodo autem media pars capta ſit ciuitatis: & reliquus populus in urbe permãſerit: & illo tempore & alijs approbatur, ſeptentrionalem urbis & inferiorẽ partẽ eſſe captã: montem autem templi & Sion in quo arx erat integra remanſiſſe. Iudæi hæc ſub Gog dicũt eſſe cõplenda: alij tẽporibus Macedonum & Aegyptiorum, diuerſarumq; gẽtium ex parte tranſacta. Nos tẽporis uarietatem dñi ſentẽtiæ relinquentes: quæ ſcripta ſunt, explicemus. a ¶Et egredietur dñs & præliabitur contra &c.) Egredi deum & pugnare contra gẽtes, & ſtare pedes eius ſuper mõtem oliueti: & cætera quæ in ſcripturis ſanctis ἀνθρωποπάθως dicta, & carnaliter cõtinentur, digne deo debemus (Col.1.b) accipere: Alioquin, cum loquatur Apoſtolus: Qui (1.Tim.1.d) eſt imago dei inuiſibilis. Et rurſum: Regi autẽ ſeculorum incorruptibili inuiſibili deo. Et in euãgelio (Ioan.1.b) ſcriptum ſit: Deum nemo uidit unquam: unigenitus filius qui eſt in ſinu patris, ipſe narrauit. Et ite(Ibi.6.e)rum: Non quia deum uidit quiſquam præter eum qui eſt de patre: ſicut iram eius & pœnitentiam, & animam, & manus, & pedes, & uentrem, & oculos, & cætera corporis membra, pro uarietate cauſarũ & ſenſuum interpretationis accipimus: ſic & hoc quod ſcriptum eſt: Egredietur dñs & præliabitur, (Habac.3.c) iuxta illud accipiẽdum quod in Habacuc legimus: (Mich.1.a) Egreſſus es in ſalutem populi tui: in ſalutem cum Chriſto tuo. Et in Michea: Quia ecce dominus egredietur de loco ſuo, & deſcendet & calcabit ſuper excelſa terræ: & cõſumentur mõtes ſuper eum

a HEB. ex urbe. Et egrẽdietur dominus & præliabitur contra gentes illas, ſicut præliatus eſt in die certaminis. Et ſtabunt pedes eius in die illa ſuper montem oliuarum, qui eſt contra Hieruſalem ad orientẽ: & ſcindetur mons oliuarum ex media parte ſui ad orientem & ad occidẽtem, prærupto grandi ualde. Et ſepa

SEP. de ciuitate. Et egredietur dominus & præliabitur contra gẽtes illas, ſicut in die commiſſionis, & in die prælij: & ſtabunt pedes eius in die illa ſuper montem oliuarum: qui eſt cõtra Hieruſalem ad orientalem plagã. Et ſcindetur mons oliuarum: media pars eius ad orientem: & media pars illius ad mare, uoragine

uallesq; ſcindentur. In Eſaia quoq;: Dñs uirtutum G egredietur, & conteret bellũ, & ſuſcitabit zelum, & (Eſa.42.b) clamabit ſuper hoſtes ſuos cum fortitudine. Egredietur ergo deus de loco ſuo, quãdo quietẽ & manſuetudinem & clemẽtiã ſuam pro emẽdatione peccantium rumpere cogitur: qui cum per naturam dulcis ſit, uitio noſtro παραπικραίνεται, id eſt, amarus efficit: non ſibi, ſed patiẽtibus, quibus amara tormẽta ſunt. Iſte qui alibi loquitur per prophetam: Ego (Pſal.101.d) ſum deus & non commutor. Et ad ipſum dicitur: Tu aũt idem es & permanes. Et in epiſtola Iacobi: Apud quem non eſt cõmutatio. Nunc egreditur & præliatur ſicut in die certaminis: quando Pharaonem in mari ſubmerſit rubro, & pro Iſraẽlitico populo dimicauit. Et ſtabunt pedes eius his quorũ miſertus fuerit & nequaq̃ mouebũtur: ut rurſum de eo dici poſſit: Et dñs tuba canet: & ambulabit in cõminatione iræ ſuæ. H Nec ambulabit declinante iam ſole, & uicinis tenebris poſt meridiẽ: quod ſuper Adã eum feciſſe legimus. Cumq; ſteterit, non ſtabit in ualle & in locis humilibus, ſed in monte qui nõ infructuoſas arbores habeat, & ſyluam ſterilẽ: ſed ubi olіueta naſcuntur: quibus alitur lumen æternum, & ſoluũtur infirmitates, & requies laſſis tribuitur. Et ipſe mons oliuarũ in quo ſtant pedes dñi, cõtra Hieruſalem eſt & orientẽ, unde oritur ſol iuſticiæ: illiſq; oliuis cõſitus eſt: de quibus dicitur: Filij tui (Pſal.127.) ſicut nouellæ oliuarũ in circuitu mẽſæ tuæ. Cuius media pars ſcindetur ad orientẽ, in qua ſunt arbores plantatæ de gẽtibus: de quibus una loquitur: (Ibi.51.d) Ego autem ſicut oliua fructifera in domo dei. Et altera media pars ſcindetur ad occidentem, & mare prærupto grandi ualde: qui circũciſionis eſt populus: ad quem deus loquitur per prophetã: Quid dilecta mea in domo mea fecit, abominationẽ? Nunquid uota & carnes ſanctæ auferent à te malicias, aut in his effugies? Hæc dilecta in domo dei fecit abominationem: ut dei filium crucifigeret & audiret: Oliuã umbroſam & nemoroſam pulchritudinẽ uocauit dñs nomẽ tuum: & inutiles facti ſunt rami tui, qui fracti ſunt de bona radice, ut nos in locum eorum inſereremur. Et animaduerte myſteria ſcripturarũ: quomodo media pars quæ uergit ad occidentem, & ſalſis atq; amaris fluctibus tunditur: nõ ſimpliciter in mari eſſe dicatur, ſed in prærupta maris uoragine & magna nimis: de qua & Micheas loquitur: Detraham in uallem lapides eius: haud (Mich.1.b) dubium quin Hieruſalem, & fundamenta eius reuelabo

uelabo

A uelabo. Hæc ut in locis difficillimis & ualde obſcuris, pro tenuitate uirium noſtrarũ diximus. Cæterum Iudæi occidentẽ ſequẽtes literã, conãtur oſtendere, ſtantem dñm ſuper montem oliueti: & ipſum montẽ in duas partes eſſe diuiſum: ut cõtra orientẽ unius partis habeat ſciſſura principiũ: & altera pars finẽ tendat ad occidentẽ: & in medio ualde prȩcipiti, alia pars ad aquilonẽ, ad auſtrũ alia diuidatur. a ¶Et ſeparabit mediũ mõtis &c.) Pro eo qđ nos diximus, fugietis: Lxx. & reliqui interpretes ἐμφραχθήσεται, id eſt, obturabit ſiue replebitur, trãſtulerũt. Et pro eo quod nos poſuimus, quoniã cõiungetur uallis montiũ uſq; ad proximũ: pro proximo, Lxx. ἀσαήλ trãſtulerunt: Aquila ipſum uerbum Hebraicũ poſuit אצל per e breuem literam ἀζὲλ: Theodotio per B extenſam ἀζὴλ, ſolus Symmachus proximum interpretatus eſt, quem & nos ſecuti ſumus. Dicamus παραφραστικῶς, ut poſſint patere quæ ſcripta ſunt: Cũ mons oliueti grandi uoragine præruptus fuerit: ita ut una pars uoraginis ad orientẽ, altera ad occidentẽ reſpiciat: repente & in ipſa uoragine excelſa ex utraq; parte prærupto, alia uorago rũpetur ad aquilonẽ, alia ad auſtrũ: & præruptũ quadrangulũ fiet: ut quadrifariã in quatuor plagas oriẽtis & occidẽtis, aquilonis & auſtri uorago tendatur. Et fugietis, inquit, ad uallẽ quæ eſt inter templũ & Sion. Hi enim tẽpli & Sion duo mõtes, dei mõtes appellantur: quia uallis illa mõtis oliueti, quæ præruptis hinc atq; inde mõtibus cingitur, uſq; ad tẽpli montem qui ſanctus eſt, ſuã uoraginẽ trahet. Terræmotus aũt in diebus Oſiæ regis Iuda: illius tẽporis traditur: quãdo Oſias qui altero nomine Azarias dicitur, illicitũ ſibi ſacerdotiũ uendicare conatus, lepra percuſſus in fronte eſt. De quo terræmotu & in Amos principio legimus: Verba Amos qui fuit in paſtoralibus de Thecuæ quæ uidit ſuper Iſraẽl in diebus Oſiæ regis Iuda, & in diebus Hieroboã filij Ioas regis Iſraẽl ante duos annos terræmotus. Deniq; poſtq̃ hic mortuus eſt rex ſceleſtus, ad cuius impietatẽ omnis terra cõmota eſt: uidit Eſaias uiſionem magnam quam ſuo uolumini intexuit. Tranſeamus ad intelligentiam ſpiritualem: Poſtq̃ mons oliuarũ ad orientem & occidentẽ uocatione gentiũ & abiectione Iudæorũ fuerit ſeparatus: rurſum alia ſciſſura fiet aq̃lonis & auſtri. Aquilo iungetᷓ occidẽti, auſter oriẽtali plagæ: ad ſiniſtrã ſtabit

a HEB. Et ſepãrabitur medium montis ad aquilonem: & medium eius ad meridiem. Et fugietis ad uallem mõtium meorum: quoniam cõiungetur uallis montium uſq; ad proximum, & fugietis ſicut fugiſtis à facie terræmotus in diebus Oſiæ regis Iuda: & ueniet dominus deus meus omneſq; ſancti b cum eo. Et ᵇerit in die illa non erit lux, ſed frigus & gelu.

SEP. uoragine magna nimis. Et inclinabit media pars montis ad aquilonẽ, & media pars eius ad auſtrum. Et obturabitur uallis mõtium meorũ: & adiungetur uallis montium uſq; ad Aſaẽl: & replebitᷓ ſicut repleta eſt à facie terræmotus in diebus Oſiæ regis Iuda: & aderit dominus deus meus: & omnes ſancti cum eo. In die illa non erit lux, ſed frigus & gelu

circunciſio, ad dextrã populus Chriſtianus. De his C duobus uẽtis eccleſia loquitᷓ: Surge aquilo & ueni (Cant.4.d) auſter: ut aquilone uẽto frigidiſſimo recedẽte, qui interpretatᷓ diabolus, auſter calidus uẽtus adueniat: quẽ ſponſa perquirẽs ait: Vbi paſcis, ubi cubas, in meridie? De quo & Habacuc myſtice loquitᷓ: Deus de (Habac.3.a) Theman ueniet: pro quo in Hebraico ſcriptũ eſt: Deus ab auſtro, id eſt à luce pleniſſima. De qua alibi pſalmiſta conclamat: Illuminãs tu mirabiliter à montibus æternis. Cum aũt tanta fuerit duorũ populorũ in toto orbe diuiſio: ut alij ad oriẽtem & auſtrũ, id eſt ad dextram: alij ad aquilonẽ & occidentẽ, ad ſiniſtram uidelicet ſeparẽtur: tũc quicũq; ſanctus eſt, fugiet ad uallẽ montiũ dei: de quibus ſupra diximus, tẽpli & Sion: duo uidelicet teſtamẽta: quoniã uorago illa quæ prius fuerat utriuſq; mõtis, tendetᷓ uſq; D ad Aſaẽl: hoc eſt uſq; ad domum dei quæ uicina eſt paradiſo & cœleſti Hieruſalẽ, & mõti ſancto in quo tẽplũ ſitũ eſt. Et ſicut eo tẽpore quo ſub Oſia rege leproſo uehemẽtiſſimus terræmotus mortaliũ corda pterruit: & territos huc illucq; diſperſit. Ita duorum populorũ ſeparatio, & rurſum credẽtiũ in una fide ſocietas, inter duos mõtes placabili ſede regeſcet: qm̃ & uetus & nouũ inſtrũmẽtum ſibi utrũq; iungetᷓ. Quod aũt dicitᷓ, uſq; ad Aſaẽl id eſt, uſq; ad proximũ: hoc ſignificat, iũcta qdẽ ſibi eſſe duo inſtrumẽta, legis & euãgelij: ſed ita iũcta ut magis uicina ſint q̃ unita: Multa em̃ ueteris legis amiſimus & nouæ gratiæ ſuſcepimus. Cum aũt hoc fuerit ratione perfectum: tũc ueniet, inquit, dñs deus meus, omneſq; ſancti cum eo. Sin aũt uoluerimus pro eo quod nos diximus, fugietis: ſequi illud qđ alij interp̃tes trãſtulerũt, obturabitur ſiue replebitᷓ uallis mõtiũ eorũ: hoc dicemus ꝙ aduẽtus dñi ſaluatoris duobus inter ſe populis ſeparatis, obturet & repleat eã uoraginẽ quæ duos populos diuidebat: ut plana uia ad ſe mutuo gradiatur. b ¶Et erit in die illa nõ erit lux &c.) Manifeſte de ſecũdo ſaluatoris prædicatᷓ aduẽtu, de quo & Ioãnes in Apocalypſi ſua loquitᷓ: Ecce ueniet cũ nubibus, & uidebit eum (Apoc.1.b) om̃is oculus & qui eum cõpunxerũt. Et dñs in euã(Matth.24.c)gelio pronũciat uẽturũ filiũ hominis in nubibus cœli cum fortitudine & gloria multa. Veniet autẽ cũ fortitudine & gloria multa. Veniet cũ nubibus, id eſt angelis: qui ſunt miniſtri ſpiritus & ad diuerſa mittũtur officia, & cum prophetis atq; apoſtolis:

 de quibus

HEB. gelu. Et erit dies una quæ nota eſt domino: nõ dies neque nox: & in tẽpore ueſperi erit lux. a Et ẽrit in die illa: exibũt aquæ uiuæ de Hieruſalẽ: medium earum ad mare orientale: & medium earum ad mare nouiſſimũ: in æſtate & in hyeme

SEP. gelu erit una die: & dies illa nota erit dño: & nõ dies necq; nox: & ad ueſperam erit lux. In die illa egredieẽ aqua uiua de Hieruſalẽ: media eius pars ad mare primum, & media pars ad mare nouiſſimũ: in æſtate & in uere erit ſic: & erit

E de quibus ſcriptum eſt: Veritas tua uſq; ad nubes. *Pſal.35.b* Cumq́; dies aduẽtus eius fuerit impletus: non erit lux, ſed frigus & gelu: refrigerata omniũ charitate; & præ multitudine malorũ quæ ſuperuẽtura ſunt, frigeſcẽtibus cunctis & calorem priſtinæ fidei perdẽtibus. Poſtq́; aũt omnes peccatores frigus ſuũ geluq́; contraxerit: una dies erit atq; perpetua: nequaq́; ſibi luce & tenebris, die & nocte ſuccedentibus: ſed ipſe dñs erit lux omnium. De quo Eſaias plenius: *Eſa.60.d* Non erit, inquit, tibi ſol in lucẽ diei: neq; ortus lunæ illuminabit te per noctẽ, ſed erit tibi dñs lux æterna, & deus tuus gloria tua. Qui & in alio loco clamat ad Hieruſalẽ: Illuminare illuminare Hieruſalem, uenit enim lux tua ſuper te: & gloria dei tui ſuper te orta eſt. Ecce enim tenebræ & caligo operient terrã ſuper gẽtes, ſuper te aũt apparebit dñs, & gloria dei tui ſuper te orta eſt. Et ibunt reges in lumine tuo, & gẽtes in ſplendore tuo. Si caligo & tenebræ operient terrã ſuper gẽtes: quomodo rurF ſum gẽtes ambulabũt in ſplẽdore dñi? Sed illæ gentes erũt in tenebris quas frigus geluq́; cõtraxerit, & illæ ambulabunt in lumine dñi, quæ ſecutæ fuerint reges, apoſtolos & prophetas: de quibus ſcriptũ eſt: Cor regis in manu dñi. Deniq; in tẽpore ueſperi, hoc eſt tenebrarũ & triſticiæ omniũ peccatorum, ſanctis lux erit, & una & æterna dies: quæ ſi nota erit dño (neq; enim ignorare poterit quã creauit) conſiderandũ eſt quomodo dicat in euãgelio, quod diẽ illam nec angeli nec filius nouerit niſi ſolus pater. a ¶Et erit in die illa: exibunt aquæ uiuæ &c.) In illo tẽpore: hoc enim ſignificat dies quæ ſoli nota eſt dño: in qua nõ ſibi ſuccedẽt lux & tenebræ, ſed erit lumẽ perpetuũ: Iuxta illud quod in *Apoc.21.g* Apocalypſi legimus: Et ciuitas nõ habebit neceſſariã lucem ſolis: quoniã dñs deus omnipotẽs lumen eius erit, egrediẽtur aquæ uiuẽtes de Hieruſalẽ, de quibus ſupra, ponẽtes Ezechielis teſtimonium, diſputauimus: quarũ media pars ibit ad mare oriẽtale: quod Græcorum libri λίμνην ἀσφαλτῖτιν uocant, & uulgo mare appellatur mortuũ, ex eo quod nihil in aquis eius poſſit uiuere: Et media pars ad mare nouiſſimũ, quod ducit ad Aegyptũ & facit littora Palæſtinæ. In æſtate, inquit, & in hyeme ita erit: ut aquæ iſtæ quæ exibunt de Hieruſalem, nec gelu conſtringantur hyemis, nec æſtatis nimio feruore ſiccentur: quanq́; pro hyeme uernum tẽpus LXX. tranſtulerunt, quod ad diſtinctionem ætatis non conuenit. Cumq́; uitales aquæ utrũq; mare fuerint ingreſſæ, & amaras aquas dulci flumine mitigarint: tunc erit dominus rex ſuper omnem terram,

Aqua quæ egreditur de Hieruſalẽ, hoc eſt de eccle- G ſia, doctrinã indicat ſaluatoris. De Sion enim egreditur lex, & uerbum dñi de Hieruſalem: iuxta illud quod alibi ſcriptũ eſt: Repleta ſunt omnia ſcientia *Eſa.11.c* dñi: ſicut aqua multa operiẽs mare. Harum aquarũ media pars ibit ad mare orientale, populũ circũciſionis, qui in apoſtolis & per apoſtolos eſt electus: & mediũ earum ad mare nouiſſimũ: ut de oriẽte & occidẽte ueniãt qui accumbẽt cum Abrahã, Iſaac & Iacob. Vel certe orientale mare & mare nouiſſimum intelligamus uetus inſtrumẽtum & nouum, quod niſi flumine ſaluatoris & ſpirituali eius intelligẽtia fuerit dulcoratũ, amariſſimum eſt, occidente litera & ſpiritu uiuificãte. Quodq́; ſequitur: In æſtate & in hyeme erunt: ſubauditur aquæ uiuæ quæ egrediuntur de Hieruſalem: ut & in pace & in perſecutiõibus iſtæ uiuẽtes aquæ manare nõ ceſſent. Siue quia LXX. trãſtulerunt: In æſtate & in uere ita erit: H hoc dicamus, quod illo tempore non ſit hyems ſed uer, æſtasq́; perpetua: quando uox turturis audietur in terra noſtra, & ficus afferent groſſos ſuos, & *Cant.2.c* uineæ florebunt, & hyems pertranſibit, & pluuia recedet & abibit ſibi. In illo tẽpore ideo uer neceſſarium erit: quia flores apparebũt in terra noſtra: ut celebremus paſcha & pẽtecoſten: in quibus de terrenis tranſeamus ad cœleſtia: & omnes fructus noſtros offeramus deo. In phaſe enim hyemis finis, ueris exordium eſt: in pentecoſte æſtatis principium: quando labores manuum noſtrarum & fructuum offerimus deo. De hac æſtate & uere perpetuo iuſtus loquitur ad dominum: Tu fabricatus es auroram & ſolem: æſtatem & uer tu plaſmaſti. Tũc erit *Pſal.73.c* dominus rex ſuper omnẽ terram: quãdo dicemus: Dominus regnauit, exultet terra. Et iterum: Dicite *Ibi.96.a* in gẽtibus quia dominus regnauit: Etenim corre- *Ibi.95.c* xit orbem terræ, qui nõ cõmouebitur. Aquã autẽ uiuam recte à nobis doctrinam ſaluatoris expoſitam, ſciet ille qui biberit, & qui ſaluatorem audierit prædicãtem: Si quis biberit ex aqua quam ego dabo ei; fiet in eo fons aquæ uiuentis & ſalientis in uitam æternam. Et rurſum: Qui credit in me (ſicut di- *Ioan.4.b* xit ſcriptura) de uentre eius egredientur flumina *Ibi.7.f* aquæ uiuentis. Sicut enim qui biberit de doctrina eius habebit in ſe fontem uiuentem: ſic qui crediderit in eo: iuxta id quod ſcripturarum uocibus continetur: flumina aquæ uiuentis egredientur de uentre illius. Aquas uiuentes multi ad baptiſmum referunt: quæ in uere & in æſtate, hoc eſt in paſcha & pentecoſte ſitientibus largiendæ ſunt: quando implebitur quod ſcriptũ eſt: Lauamini, mundi eſtote.

In die

HEB. in hyeme erunt. Et erit dñs rex ſuper omnem a terrã: In diẽ illa erit dominus unus: & erit nomen eius unum: & reuertetur omnis terra uſq; ad deſertum: de colle Remmõ ad auſtrum Hieruſalẽ: & exaltabiẽ & habitabit in loco ſuo: à porta Beniamin uſq; ad locum portæ prioris, uſq; ad portã angulorũ: & à turre Hananneel uſq; ad torcularia regis: & habitabũt in ea: et anathema nõ erit amplius: ſed ſedebit Hierl'm ſecura. Et hæc

SEP. & erit dñs in regem ſuper omnem terram. In die illa erit dominus unus: & nomen eius unum: circuiens omnem terram & deſertum à Gabaa uſque Remmõ ad auſtrum Hieruſalem: Rhama uero in loco permanebit: à porta Beniamin uſque ad portam primam, uſq; ad portam angulorum: & uſque ad turrem Anamaël: uſq; ad torcularia regis habitabunt in ea: & anathema ultrà non erit: & habitabit Hieruſalem confidens. Et hæc

A a ¶In die illa erit dominus unus: & erit nomen eius unum &c.) Extructionem urbis Hieruſalem, & aquarum egreſſum de medio eius quæ ad utrunq; defluant mare: Iudæi & Chriſtiani Iudaizantes ultimo ſibi tempore repromittunt: quando rurſum exercenda circunciſio ſit: & immolãdæ uictimæ: & oĩa legis præcepta ſeruanda: ut non Iudæi Chriſtiani, ſed Chriſtiani Iudæi fiant. In die, inquiunt, illa qñ Chriſtus in Hieruſalẽ aurea atq; gemmata ſederit regnaturus: nõ erunt idola nec diuinitatis cultura diuerſa: ſed erit dominus unus: & reuertetur oĩs terra uſq; ad ſolitudinem: id eſt in antiquum ſtatum: ponitq; locorum uocabula à quo loco uſq; ad quem locũ ædificanda ſit Hie- B ruſalem: de colle Remmon, hoc enim Gabaa ſonat ubi arbor maligranati eſt, uſq; ad auſtralem plagam Hieruſalem. Quodq́; ſequitur: Rhama autem in loco ſuo permanebit: melius interpretatus eſt Aquila & cæteri qui poſuerũt exaltabitur: Rhama quippe exaltatio dicitur: Iuxta illud prophetale & euan- *Matth.2.c* gelicum: Vox in rhama audita eſt: hoc eſt in excelſis ſonuit. Exaltabitur itaq; Hieruſalem, & ædificabitur in loco priſtino, à porta Beniamin: uſque ad portam quæ dicitur angulorũ, & à turre Hananneel: nõ ut Græci & Latini male legunt Anamaël uſq; ad torcularia regis: quod Hebraice ſcriptũ eſt הַמֶּלֶךְ. Et habitabunt, inquit, in ea, hoc eſt in Hieruſalem: & anathema amplius non erit: nullus uidelicet metus hoſtilis impetus, nulla formido: ſed ſedebit uel habitabitur Hieruſalem æterna pace requieſcens. Hæc Iudæi iuxta literam ſomniant & no- *Gen.1.d* ſtri χιλιασταί, qui rurſum audire deſiderant: Creſcite & multiplicamini & replete terram: & pro huius uitæ cõtinentia breuiq; ieiunio: bulbos ſibi & uuluas & aues phaſidis, & attagenem: nequaquam Ionicũ: ſed Iudaicum repromittunt: de quibus uere poteſt *Ibi.6.a* dominus dicere: Non permanebit ſpiritus meus in in hominibus iſtis: quia carnes ſunt: Caro enim pugnat contra ſpiritum, & ſpiritus contra carnẽ. Nec opponant nobis Ioannis Apocalypſim: quæ et ipſa ſpiritualiter diſſerenda eſt. Nos autem cœleſtem Hieruſalem interpretemur eccleſiam: quæ in carne ambulans, non uiuit ſecundum carnem: cuius municipatus in cœlo eſt. Poſtq́; enim dominus Ieſus

rex fuerit ſuper omnem terram: de quo ad patrem C ſpiritus ſanctus loquitur per prophetam: Deus iu- *Pſal.71.a* dicium tuum regi da, & iuſticiam tuam filio regis: tunc unus dominus erit de quo ſcriptum eſt: Sci- *Deu.4.f* tote quoniam dominus ipſe eſt deus: Et unum nomen eius oĩni praua religione calcata: iuxta illud qđ propheta decantat: Domine domi- *Pſal.8.a* nus noſter quam admirabile eſt nomen tuum in uniuerſa terra. Et rurſum: Magnificaſti *Ibi.137.a* ſuper omnes nomen ſanctũ tuum. Et alibi: Sicut nomẽ tuum deus: ita & laus tua in uniuerſa terra: de quo & Habacuc loquitur: Laudis eius *Habac.3.a* plena eſt terra. De cuius gloria nominis ipſe deus loquitur: Abſq; me non *Eſa.44.a* ſcies deum, & præter nomen meum: quod magnificatum eſt ſuper omnes. Tunc reuerte- D tur omnis terra in qua habitauere Iudæi uſq; ad deſertum: id eſt uſq; ad populum gentium qui prius deſertus erat, & legis noticiam non habebat: à Gabaa uſq; ad Remmõ, hoc eſt à colle uſq; ad excelſum quia de terra & de deſerto ad colles, & de collibus ad montana conſurgimus. Vnde & ſponſus in can- *Can.2.a* ticocanticorum tranſilit colles, qui minores ſunt, & ſalit ſuper montes excelſos: de quibus ſcriptum eſt: Montes excelſi ceruis. Sin autem Remmon malogranatum accipere uolumus, utrunq; enim apud Hebræos interpretatur: hoc dicamus, quod fines eccleſiæ de collibus incipiant: ut omnis ordo eccleſiaſticus conſtruatur: de quo ſupra diximus quando interpretati ſumus planctum unigeniti & planctum ſicut Adadrimon. Nec hoc eſt eccleſia fine contenta: ſed perueniet uſque ad auſtrum in luce pleniſſima: Super quo dudum expoſuimus. Et nunc idcirco reticemus: ne eadem ſæpius inculcantes lectori ſimus faſtidio. Et exaltabitur eccleſia quæ cœpit à collibus & peruenit ad meridiem: & habitabit in loco ſuo: de quo ſcriptum eſt: In lo- *Pſal.22.a* co paſcuæ ibi me collocauit. A porta Beniamin qui interpretatur, filius dexteræ, & non filius dierum: ut male quidam ſuſpicantur: aliud eſt enim ſi in ו literam: aliud ſi in ם finiatur: Et perueniet uſq; ad locum portæ orientalis & prioris, uſq; ad portam angulorum. A uirtute incipimus, hoc quippe dextera ſignificat: & peruenimus uſque ad portam priorem, ut per eam ingrediamur ad cæteras: ſta-

timq;

E timq; nobis occurrit porta angulorum ubi angularis lapis eſt; quem reprobauerunt ædificantes; & factus eſt in caput anguli: Qui angularis lapis parietem utrũq; connectit, & duos populos in unum redigit: de quo & deus loquitur per Eſaiam (Eſa.28.d): Ecce ponam in Sion lapidem angularẽ, electũ & precioſum in fundamẽtis eiꝰ: & qui crediderit ĩ eum non confundetur. Hic lapis angularis & cæteros lapides angulares ſuperædificari ſibi uoluit: ut apoſtolus Paulus poſſet libere dicere (Eph.2.d). Aedificati ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum, ipſo angulari lapide Chriſto Ieſu. Hos lapides non imitantur hæretici qui omnia gloriæ & lucri cauſa faciunt: & orant in angulis platearũ, rectã ſemitã relinquentes. Omnis em̃ angulus rectam lineam frangit: & idcirco meretrix in Prouerbijs, utcunq; eã accipere uoluerimus; cuius nõ quieſcũt pedes domi: ſed aut foris uagatur, aut in omnibus inſidiat̃ angulis platearum: cũ uiderit iuuenem inſipientẽ: nõ inuitat em̃

a HEB. Et hæc ērit plaga qua percutiet dominus omnes gentes quæ pugnauerunt aduerſum Hieruſalem: Tabeſcet caro uniuſcuiuſq; ſtãtis ſuper pedes ſuos: & oculi eius contabeſcent in foraminibus ſuis: & lingua eorum contabeſcet

F quem ſenſerit eſſe prudentem & maturum ſenectute (Sap.4.d): de qua ſcriptum eſt: Cani hominis ſapiẽtia eius: ſtatim apprehendit & oſculatur atq; blãditur: & ducit ad lupanar, & inuitat ad coitũ. Relinquamus igitur ſimulatos angulos, & ad firmos atque robuſtos Chriſti angulos tranſeamus: ad quos cũ peruenerimus, ſtatim nobis occurit turris Hananneel (חננאל), quod interpretatur gratiſſimus dei. Quid enim turre Salomonis gratius eſt: de qua ad ſponſam dicitur (Can.4.b): Sicut turris Dauid ceruix tua quæ ædificata eſt in Talphioth (תלפיות): mille ſcuta pendẽt ſuper illam: omnia iacula potentium. Hanc turrẽ dñs in euangelio (Luc.14.f) ædificari uult, expenſis prius & ſumptibus ſupputatis: & de qua dicitur ad Hieruſalem (Pſal.121.b): Fiat pax in uirtute tua, & abundantia in turribus tuis: de qua & ſanctus ad dñm loquit̃ (Pſal.60.a): Deduxiſti me, quoniam factus es ſpes mea: turris fortitudinis à facie inimici. De turre Hananneel peruenimus ad regis torcularia, pro quibus & tres pſalmi titulum habent, & dominus dicit in Eſaia (Eſa.63.a): Torcular calcaui ſolus: ut exuberet in illis noſtra uindemia, & exprimamus botros: & rubẽtia in Chriſti ſanguine muſta calcemus: ut bibamus uinũ qđ lætificat cor hoĩs. Et ſponſa deſiderat ſpõſi ſodalibus loquẽs (Can.2.a): Inducite me in cellam uini, ponite ſup me charitatẽ: Si nos iſtiuſmodi inebriarint torcularia, habitabimus ĩ Hieruſalẽ, in qua anathema ultrà nõ erit: maledictio uidelicet & abominatio. Vnde dicit & Apſus (1.Cor.16.d): Si quis non amat dominum: ſit anathema. Et in alio loco: Nemo in ſpiritu dei loquens, dicit anathema Ieſu. Et pro fratrũ ſalute anathema eſſe cupit: imitari uolens dñm ſuũ, qui & ipſe cũ nõ eſſet maledictio, pro nobis factus eſt maledictio. Ablato autẽ omni anathemate, habitabit Hieruſalem ſecura atq; confidens: & illud in ſe exprimens (Pſal.117.a): Qui confidit in domino beatus eſt. Et: Melius eſt confidere in dño q̃ cõfidere in homine: **G**

SEP. Et hæc erit ruina qua percutiet dominus omnes populos qui militauerunt contra Hieruſalem: Tabeſcent carnes eorum ſtantium ſuper pedes ſuos: & oculi illorum defluent de foraminibus eorũ: & lingua eorum tabeſcet in ore eorum

de qua ſecuritate & confidentia Hieremias ꝓpheta cõmemorat (Hiere.17.a): Benedictus erit homo qui cõfidit in domino. a ¶Et erit hæc plaga qua ꝑcutiet dominus omnes gentes quę pugnauerunt aduerſum Hieruſalem: Tabeſcet caro uniuſcuiuſque ſtãtis ſuper pedes ſuos &c.) Quæ paſſuræ ſint gentes quæ contra urbem domini dimicabunt, præſens ſcriptura teſtatur: Stabunt, inquit, ſuper pedes ſuos, & caro eorum tabeſcet & defluet, & oculi eorum computreſcent, & de ſuis foraminibus excident: lingua magniloqua quæ dei populum blaſphemabat, ſoluetur in ſaniem, & intra uallum dentium computreſcet. Hæc paſſos non eſſe Romanos qui Hieruſalem ſubuerterunt: cunctis perſpicuum eſt: niſi forte Iudæi illas nationes aſſerent perpeſſuras: quæ contra auream & gemmatam dimicaturæ ſunt Hieruſalem. **H** Nos autẽ dicemus omnes perſecutores, qui afflixerunt eccleſiam domini, ut taceamus de futuris cruciatibus, etiam in præſenti ſeculo recepiſſe quæ fecerint. Legamus eccleſiaſticas hiſtorias: quid Valerianus, quid Decius, quid Diocletianus, quid Maximianus, quid ſęuiſſimus omniũ Maximinus, & nuper Iulianus paſſi ſint: & tunc rebus probabimus etiam iuxta literam, prophetiæ ueritatem eſſe completam: quod computruerint carnes eorum, & oculi contabuerint, & lingua in pedorem & ſaniem diſſoluta ſit. Porrò ſi ex hoc dicto hæreticis crudelitas dei uidetur oſtendi: audiant hæc uniuerſa fieri: ut deficientibus malis ſuccreſcant bona. Qui enim in domino & cum domino ſteterit, defluent eius carnalia, ut oriantur ſpiritualia: & oculi qui male uidebant, cadent de foraminibus ſuis: ut alij reponantur, qui poſſint dominum ſuſpicere cum propheta, dicente (Pſal.122.a): Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis. Et lingua blaſphemans ideo computreſcet, ut altera lingua naſcatur, quæ glorificet deum & poſſit dicere (Ibi.70.d): Lingua mea meditabitur iuſticiam tuam, tota die laudem tuam. Vnde & Symeon ſuſcipiens in ulnis infantem, & futura prænuncians, ait (Luc.2.e): Ecce hic poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum: ut mala cadant & optima ſuſcitentur. Vnde & dominus (Ioan.9.g): In iudicium, inquit, ego ueni in hunc mundum: ut qui non uident, uideant: & qui uident, cæci fiant. Non uidebat gentilium populus: & poſt fidem Chriſti

A Chriſti cœpit ueritatis lumen accipere: quæ loquit̃ per prophetam (Eſai.61.a): Spiritus domini ſuper me, propter quod unxit me: Euãgelizare pauperibus miſit me: prædicare captiuis remiſſionem: & cæcis ut uideãt, & illuminentur ſapientia, de qua ſcriptum eſt (Eccl.8.a): Sapiẽtia hominis illuminat faciem eius: Et in pſalmis legimus (Pſal.145.b): Dominus illuminat cæcos, ſiue ſapientes facit. Hoc em̃ magis ſignificat σοφοῖ. Videbãt Iudæi: & q̃ lumẽ recipere noluerunt, æterna cæcitate coopti ſunt. a ¶In die illa erit tumultus domini magnus in eis: & apprehendet uir manum proximi ſui &c.) Cum hæc fuerint expleta miracula: ut caro hoſtium defluat: tabeſcant oculi: lingua in ore blaſphemantium computreſcat: Tunc erit magnus tumultus ſiue ſtupor in eis: hoc enim ſignificat ἔκστασις quam Lxx. tranſtulerunt. **B** Et apprehendet unuſquiq; manum proximi ſui, & cõſeretur manus cum alterius manu, præ formidine & malorum pondere quæ ſuperuenient: Iudas quoq; pugnabit contra metropolim: de quo & ſupra diximus, & à domino conceſſa uictoria: congregabuntur diuitiæ omnium gentium quæ militauerunt contra Hieruſalem: aurum & argẽtum & ueſtium multitudo quæ in rebus ꝓcioſiſſima ſunt. Hæc ſibi infelix Iudæa promittit: aurum accipere ſperans quæ triginta argenteis dominum appreciauit. Nos autem cœptum ſequentes ordinem: om̃ia iſta referamus ad eccleſiæ beatitudinem: quod cuncti qui in ea fuerint admirentur ſubiectionem hoſtium, & ſuam felicitatem: & unuſquiſq; apprehendat manum proximi ſui: ut conſerant dextras, & mutua fide ac neceſſitudine copulentur. Quod autem in Hebraico legimus: Et Iudas pugnabit aduerſum Hieruſalem: pro quo Lxx. tranſtulerunt: Et Iudas præparabitur in Hieruſalem: Vtroq; modo accipiamus, quod Iudas qui quondam domini confeſſus eſt nomen & in perſecutionibus coactus, Chriſti populũ perſecutus eſt, & ipſe uertatur ad lęticiam. Vel certe Iudas, omnis confitens & fidelis, nõ aduerſum Hieruſalem pugnet, ſed præparet ſe in Hieruſalẽ: ut contra aduerſarios dimicet. Et congregabit ipſe Iudas diuitias omnium gentium in circuitu: aurum & argẽtum & ueſtes multas nimis. Aurum & argentum in ſenſu & ſermone intelligi ſæpe diximus: unde & ueſtes æque debemus accipere: quibus Chriſti decoratur eccleſia: de qua ſcri-

HEB. beſcet in ore ſuo. a In diẽ illa erit tumultus dñi magnus in eis: & apprehẽdet uir manum proximi ſui: & conſeretur manus eius ſuper manũ proximi ſui. Sed & Iudas pugnabit aduerſum Hieruſalẽ, & cõgregabunt̃ diuitiæ omniũ gentium in circuitu: aurũ & argentũ & ueſtes multę b ſatis. Et ſic ērit ruina equi & muli & cameli & aſini & omniũ iumentorũ quæ fuerint in caſtris illis ſicut ruina

ptum eſt: Aſtitit regina à dextris tuis in ueſtitu deaurato circũdata uarietate. **C** Quibus ueſtibus indutam ſe credentiũ turba lætatur & dicit (Pſal.44.c): Exultabo in dño, quia induit me ueſtimẽtis ſalutis & tunica læticiæ: Dixerat em̃ ei dñs: Veſtiui te τριχάπτοις & byſſinis.

SEP. eorum. Et erit in die illa ſtupor dñi magnus ſuper eos: & apprehendet unuſquiſq; manũ proximi ſui: & adhærebit manus eius in manu ꝓximi ſui: & Iudas præparabit̃ in Hieruſalem: & cõgregabit robur omniũ populorũ per circuitũ: aurum et argentũ & ueſtes multas nimis. Et hæc erit ruina equorũ & mulorũ, camelorũ et aſinorũ & oĩm iumẽtorũ: quæ fuerint in caſtris illis iuxta ruinam

In τριχάπτοις ueſtes tenues accipiamus, q̃ tam pulchrę ſunt atq; ſubtiles: ut capillorum ſimiles eſſe uideantur. Has ueſtes eccleſia cõgregat: ut habeat q̃bus ĩduat populũ ſuũ: cui à uero cõcionatore præceptũ eſt: In omni tẽpore ſint ueſtimenta tua candida. b ¶Et ſic erit ruina equi & muli &c.) Et hæc Iudæi ſub ἠλειμμένῳ ſuo carnaliter explenda cõtendũt. Grãdis reuera dñi fortitudo: ut corruãt in caſtris hoſtium equi & muli, cameli, & aſini: & omnia iumenta eorum ſicut & homines corruent. Magnus triumphus, glorioſa uictoria: bruta animalia deo pugnante ſuperari. **D** Dicamus ergo iuxta cœptam tropologiam (Tropol.): quod idcirco omnia mala corruant quæ prius contra eccleſiam dimicauerũt, ut bona repente conſurgant. Denique qui prius equus fuerat hinniens ad uxorem proximi ſui, & impatiens ad libidinem ferebatur: & iacebat in turpitudine uoluptatum: cum ſequi cœperit caſtitatem, dicetur ad eum (Can.2.d). Surge eamus hinc. Et: Surge ueni proxima mea. Et in Apoſtolo (Eph.5.d): Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Cumq; ſurrexerint qui ante ceciderant equi, & mollia terga dño prebuerint ad ſedendum: dicent ad deum: Aſcende ſuper equos tuos: & equitatio tua ſalus. Iuxta hunc ſenſum mulos accipiamus, qui ſteriles ſunt & non procreant filios, ſed uoluptate laſciuiunt: de quibus pſalmiſta commemorat (Pſal.31.c). Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus nõ eſt intellectus. Sicut ergo qui proni ſunt ad libidinem equi appellant̃: ſic mulos iuſte uocabimus, qui uirgines ſunt carne & nõ ſpiritu, qui eunuchizant̃ nõ propter regna cœlorum, ſed propter hominum uoluptatem. Cum igitur iſti muli & iſti eunuchi uerſi fuerint in progeniẽ, et ſpirituales filios ꝓcrearint: audiẽt per Eſaiam (Eſa.56.b): Et ne dicat Eunuchus q̃m ſum lignum aridum. Hæc enim dicit dñs eunuchis: qui cuſtodierint ſabbata mea, & elegerint quæ uolui & tenuerint fœdus meũ: dabo eis in domo mea & in muro meo locũ nominatũ: & nomẽ melius à filijs & filiabus: nomẽ ſempiternũ dabo eis qđ nõ deficiet. Tales mulos & mulas habebant reges Iſraẽl: & maxime

E & maxime Dauid qui refertur ad Chriſtum. Si intelleximus qui ſint equi & muli ruentes & conſurgentes tranſeamus ad camelos, animal ruminãs ungulamq́ non findens: Et dicamus camelos eſſe oēs peccatores terræ, qui graui peccatorũ ſarcina deprimuntur: & uident ſibi ſanctas ſcripturas legere: ſed ungulam nō findunt, ruminãtes eloquia diuina: & ea q̃ ſcripta ſunt negligentes. Rectius aũt camelus dici pōt populus Iudæorũ, q & ipſe legē dei meditatur & eã ruminat & uoluit in pectore, ſed non diuidit ungulam: ut credat in patrem & in filium, & in eo immundus eſt, quod nequaq́ ſeparat literã à ſpiritu: umbrã à ueritate, & portat legis onera, & audit per prophetam: Eſa.1.a Væ gens peccatrix, populus plenus delictis. De iſtiuſmodi camelo qui ruminat, ungulamq́ nō findit: & in Prouerbijs quaſi ad filium dicitur: Qui reliquit cuſtodire diſciplinam patris, meditabitur eloquia mala. Poſt camelum tranſeamus ad aſinum, qui quōdam ferebatur infrenis: & immũdus erat & multos habebat dños:
F & per præcipitia labebatur, ut corruens repente cō ſurgeret & portaret dñm ſualuatorem, & ingrederetur in ſanctam Hieruſalem: & eũ paruulorũ turba credentiũ ſuſciperet triumphantem. Hunc aſinũ ad uitē & uineam ſaluator dicitur alligaſſe: De qua in Pſal.79.b pſalmis ſcriptũ eſt: Vineã trãſtuliſti ex Aegypto, & eieciſti gentes & plantaſti eam. Ad quam ipſe uinitor loquitur: Ego plantaui te uineam frugiferã totam ueram. Omnia quoq́ iumēta & animantia quæ uno nomine ꝓpheta comprehendit, pro ſingulorũ naturis interpretanda ſunt: & hoc magis dei filio cō uenit, q̃ ea quæ ſtulta populus Iudæorum uaticinatione præſumit. a ¶Et omnes qui reliqui fuerint de uniuerſis gentibus, quæ uenerint cōtra Hieruſalem &c.) Omnes, inquit, qui relicti fuerint de cunctis gētibus quæ uenerint contra Hieruſalem, aſcēdent per ſingulos annos: ut adorent regem dominum exercituum: & celebrent feſtiuitatē tabernaculorum. Hæc quoq́ Iudæi caſſa ſpe in mille annorũ regno futura promittunt: cuius ſolennitatis iſtud exordiũ eſt: Egreſſus populus Iſraël de Aegypto ꝑ uaſtam & terribilem ac latam ſolitudinē, in qua nō erat domus, uilla, oppidũ, ſpecus: faciebat ſibi tabernacula atq́ tentoria: quæ nunc à ſimilitudine paruulæ auis papiliones uocantur, in quibus cũ coniugibus morarentur ac liberis, & cibum caperēt: & per diem ſolis ardores, per noctē humorē & frigus & roris iniuriã deuitarent: iuſſumq́ eſt ut in menſe ſeptimo quintadecima die menſis fieret tabernaculorum ſolennitas. Et cum te, inquit, interrogauerit Deu.6.d filius tuus cras, dicens: Quid ſibi uolunt hæc tabernacula: reſpondebis ei: multo tēpore peregrinati ſumus in Aegypto: de qua eduxit nos dñs in ſolitudinem: & idcirco tabernacula ſuſcitamus: ut beneficiorum dei omni tempore recordemur cũ cœperimus G habitare in urbibus. Præcepit quoq́ ut facerent tabernacula de ligno Leui.23.f pulcherrimo qđ Iudæi cedrum uocant, et de palmarũ ramis ac frōdibus ligni denſiſſimi, & ſalicis & popli. Hiſtoriæ iecimus fundamenta: ut ex his ad ſpũalia tranſeamus: Quamdiu in profectu ſumus & in curſu atq́ certamine: habitamus in tabernaculis: hoc omni mente nitētes, ut de tabernaculis ad firmã & ſtabilē ſedem tranſeamus, id eſt, domum dei. Vnde & ſanctus Dauid dicit in pſalmo: Pſal.119.a Heu mihi quia incolatus meus prolōgatus eſt. Et: Pſal.38.c Aduena ego ſum & peregrinus ſicut omnes patres mei. Hoc loquitur qui in Aegypto eſt & adhuc in ſeculo cōſtitutus. Qui aũt egreditur de Aegypto: quę Hebraice dicitur מִצְרַיִם & interpretatur tribulatio, & ingreditur uitiorum ſolitudinem: carpit iter ſuum & dicit in pſalmo: Pertranſibo in locum tabernaculi admirabilis uſque ad domum dei. Admirabile eſt enim nolle habitare cũ H Aegyptijs: ſed ſubmerſo Pharaone terram cupere repromiſſionis intrare. Vnde & alibi loquitur: Pſal.83.a Quàm dilecta tabernacula tua domine uirtutum: concupiſcit & deficit anima mea in atria domini. Et poſt paululum: Ibi.117.b Beati omnes qui habitant in domo tua: in ſecula ſeculorum laudabunt te. Vox enim exultationis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. Et in prouerbijs ſcriptum reperimus: Prouer.12.a Domus iuſtorum permanent: & tabernacula eorum qui recte agunt ſtabunt. De domibus quod permaneant: de tabernaculis quod ſtatura ſint pollicetur. Dicit & in alio loco ſanctus uir: Pſal.26.b Vnum petiui à domino hoc requiram: ut inhabitem in domo domini omnibus diebus uitæ meæ: & uideam delectationem domini & uiſitem templum eius. Qui in iſtiuſmodi habitat tabernaculis: & de tabernaculis: ad atria, & de atrijs ad domum, & de domo ad templum domini ire feſtinat: debet celebrare ſolennia tabernaculorum in ligno ſapientiæ pulcherrimo: de quo in prouerbijs dicitur: Prouer.3.c Lignum uitæ eſt omnibus qui appropinquant ei: & qui reclinantur ſuper eum, quaſi ſuper domum firmitatis: Et in ramis palmarum, in quibus ſignum uictoriæ & uirtutis præmium continetur, & in frondibus denſiſſimæ arboris: quam myrtum Iudęi intelligunt propter mortificationem carnis ac libidinũ. Vnde & domino ſaluatori à Magis myrrha offertur in munere: Et in ramis, inquit, ſalicis & populi: quam quidam unam arborem uocãt: ipſumq́ ligni nomen

a HEB. ruina hæc. Et omēs qui reliqui fuerint de uniuerſis gētibus, quæ uenerint cōtra Hieruſalē: aſcendent ab anno in annũ: ut adorent regem dominum exercituũ: & celebrent feſtiuitatem tabernaculorum. Et erit

SEP. ruinã hãc. Et erit quicunq́ derelicti fuerint de cũctis gētibus: quæ uenerint cōtra Hierl̃m, aſcēdēt ꝑ annos ſingulos: ut adorent regem dominũ omnipotentem: & celebrent feſtiuitatē tabernaculorum. Et erit

A nomen quod Græce dicitur ἁγνὸς indicat caſtitatē. Aiunt medici, & hi qui de arborum & herbarum ſcripſere naturis: quod ſi quis florē ſalicis ſiue populi mixtum aqua biberit: omnis in eo frigeſcat calor & libidinis uena ſiccetur, ultraq́ filios generare non poſſit. Qui talium arborum ramis protectus fuerit: exerceat feſtiuitatem tabernaculorum: ſextũ mēſem tranſiens qui refertur ad mundũ: & in ſeptimo agens ſabbatũ ſpirituale, in quintadecima die mēſis eiuſdem quando noctis luna pleniſſima eſt: et omnes eius tenebræ claro lumine reſoluuntur. Hæc breuiter diximus, olim animo cōtemplãtes librorũ magnitudinem: ut ad reliqua trãſeamus. a ¶Et erit qui nō aſcenderint de fa-
B milijs terræ &c.) Pro eo quod Lxx. tranſtulerunt, καὶ οὗτοι ἐκείνοις προστεθήσονται, id eſt, & iſti illis apponentur: in Hebraico ſcriptũ eſt: וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגֶּשֶׁם quod Aqla & Symmachus & Theodotio ſimiliter interpretati ſunt: & non erit ſuper eos imber. Eccleſia dñi Ieſu appellatur cœleſtis Hieruſalē: Gal.4.d de qua Apoſtolus ſcribit: Quę autē ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, q̃ eſt mater omniũ noſtrorũ. Et: Acceſſiſtis ad Sion montem & ciuitatem dei uiuentis Hieruſalem cœleſtem. Et hæc Hieruſalē non eſt in locis humilibus ſita, ſed in monte excelſo: de qua Matt.5.b ſaluator loquit̃: Non poteſt ciuitas abſcondi ſuper montē poſita. Vnde qui adoraturus eſt dominum exercituum in Hieruſalem: debet ad montana conſcendere. Qui aũt de familijs ac tribubus terræ eſt: & idcirco dominum non poteſt adorare: non erit ſuper eũ imber temporaneus & ſerotinus: nec terra illius pluuijs cœli rigabitur. Siue ut uerterũt Lxx. ὅσοι ἐὰν μὴ ἀναβῶσιν ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν τῆς γῆς εἰς Ἱερουσαλὴμ τοῦ προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ κυρίῳ παντοκράτορι, id eſt, qui non aſcenderint de familijs terræ ad Hieruſalem: ut adorent regem dominum omnipotentem: cum illis reputabuntur qui pugnauerunt aduerſum Hieruſalem: & quorum tabeſcet caro & oculi defluent: & lingua putreſcet. b ¶Quod ſi & familia Aegypti non aſcenderit &c.) Qui Aegyptius eſt & gentiũ cæterarum: quã diu Aegyptius & ethnicus permanet, non aſcēdet in Hieruſalem: & quia aſcendere non poteſt, nec gradum ad excelſa ſubrigere: ideo non erit ſuper eum imber dominicæ benedictionis. Et hoc peccatum erit maxi- C mum Aegyptio, Aſſyrio, Chaldæo, Syro Moabitę & Ammonitæ: ſi noluerint egredi de terris ſuis & aſcendere Hieruſalem: ut per tabernacula tranſeant in Hieruſalem, & inueniãt æternam domũ aliarũq́ gentium homines eſſe deſiſtãt: & efficiãtur Iſraëlitæ in quibus dolus non eſt. Hæc oĩa quę nos celeri ſermone perſtringimus: Iudæi & Iudaizãtes noſtri: imò nō noſtri, quia Iudaizantes ſperant futura corporaliter: utiq́ et circũciſionē ſibi & coniugia in mille annorum imperio promittentes: ne impleat̃ in illis maledictio q̃ ſcripta eſt: Maledicta ſterilis quæ non facit ſemen in Iſraël: Et: Beatus qui habet ſemen in Sion & domeſticos in D Hieruſalem. Quod ſi uerum eſt, omnes uirgines quas mille annorum regnum inuenerit: maledictioni & ſterilitati perpetuæ ſubiacebunt: aut certe nupturæ ſunt, ut maledictionē effugiant. c ¶In die illa erit quod ſuper frenũ equi eſt: ſanctum dño: & erunt &c.) Verbum Hebraicum מְצִלּוֹת: Aquila & Theodotio βυθὸν interpretati ſunt: id eſt profundum: Symmachus περίπατον σύσκιον: id eſt inceſſum umbroſum. Soli Lxx. τὸν χαλινόν, id eſt frenum tranſtulerunt: quos & nos in hoc loco ſecuti ſumus: ne nouum aliquid in quæſtione uulgata uideremur afferre. Quod cum ab Hebræo quærerem quid ſignificaret, ait mihi, non debere nos legere מְצִילוֹת ſed מְצִלּוֹת: quod ſignificat phaleras equorum & ornatum bellicum: & excepto hoc loco in nullo penitus ſanctarum ſcripturarum uolumine hoc uerbum reperiri. Frenum autem lingua Hebraica רֶסֶן appellari & non מְצִלּוֹת: qđ Lxx. tranſtulerunt. Et eſſe ſenſum: Tempore ſolennitatis perpetuæ & regni Hieruſalem, pacatis omnibus & tranquillis, nequaquam opus eſſe equitatu, quod genus bellantium fortiſſimum eſt: ſed omnē ornatum & decorem phalerarum ad cultum domini conferendum. Hoc illi dixerint: Nos equorum profundum & περίπατον σύσκιον umbroſum ſiue tenebroſum referamus ad ſcientiam myſticam: quam & Dauid quaſi equus optimus ſe habere iactabat, dicens: Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Pſal.50.b Et Apl̃us: Rom.11.d O profundũ diuitiarũ ſapientiæ & ſciētiæ dei q̃ inſcrutabilia ſunt iudicia eius: et inueſtigabi

a HEB. Et erit qui nō aſcēderint de familijs terræ ad Hieruſalē, ut adorent regē dominũ exercituũ nō erit ſuper eos imber. b Quod ſi familia Aegypti nō aſcenderit: & nō uenerit: nec ſuper eos erit: ſed erit ruina qua percutiet dñs oēs gentes: quæ nō aſcenderint ad celebrandũ feſtiuitatem tabernaculorũ. Hoc erit peccatũ Aegypti: & hoc peccatum omnium gentium quæ nō aſcenderint ad celebrandum feſtiuitatē tabernaculorum. c In diē illa erit

SEP. Et erit qui non aſcenderint de familijs terræ ad Hieruſalē, ut adorent regē dñm omnipotentē: & iſti illis apponentur. Sin autē tribus Aegypti non aſcenderit nec uenerit illuc: & ſuper eos erit ruina: qua percutiet dominus omes gentes: quæ nō aſcenderũt ut agerent ſolennitatem ſcenophegiæ. Hoc erit peccatum Aegypti & peccatum omnium gentiũ quæ non aſcēderint, ut celebrent feſtiuitatem ſcenophegiæ. In die illa erit quod ſuper frenũ

E uestigabiles uiæ eius: De hoc profundo propheta clamauit ad dominum & exaudiuit eum. In his profundis & tenebris poſuit deus latibulum ſuum: has tenebras & ſacramenta diuina ingreſſus eſt Moyſes in Sina montis caligine: ut uideret deum: de quibus & Dauid ĩ pſalmo
Pſal.35.b alio loquebat̃: Iudicia domini abyſſus multa. Hęc arcana & iſta myſteria ſancta ſunt domino: q̃ nouerat euangeliſta Ioannnes, q auſus eſt dicere, qđ angeli forſitan neſciebãt: In princi-
Ioan.1.a pio erat uerbũ, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Et idcirco amatur à dño: quia optimũ habebat profundum: et recubuerat ſuper pectus Ieſu: unde & hauſerat ſapientiam. Si autem uoluerimus ut Lxx. tranſtulerunt, frenum accipere ſermonẽ dei: intelligamus in freno, q equos inſaniẽtes libidine: & mulos ſteriles atq; laſciuos refrenat à uitijs, & coërcet & nõ pati-
F tur ire per præceps: de quibus dicit̃: Nolite fieri ſi-
Pſal.31.c cut equus & mulus: quibus nõ eſt intellectus: In freno & chamo maxillas eorũ cõſtringe: q nõ approxi-
Iaco.3.a mãt ad te. De hoc freno & Iacobus loquit̃: In equorum ora mittimus frenos: & omne corpus eorũ circumagimus: ut ſcilicet recto gradiantur itinere, & mollia ad ſedendũ dño poſſint terga præbere. Tale frenum & talis ſermo auri & argenti uarietate compoſitus, feros equos ſaluatori præparat ad ſedendũ: & ſanctos facit, ac propie illius cultui conſecratos. Audiui à quodam rem, ſenſu quidem pio dictam, ſed ridiculã: Clauos dñicæ crucis è quibus Conſtantinus Auguſtus frenos equo ſuo fecerit, ſanctũ domini appellari. Hoc utrum accipiẽdum ſit, lectoris prudentiæ derelinquo. Nos tranſeamus ad lebetes q futuri ſunt in domo dñi, quaſi phialæ altaris. Erit eñ oĩs lebes in Hieruſalẽ & in Iuda ſanctificatus dño oĩpotenti. Ament æneos lebetes qui amauerũt ollas Aegyiptias, & carnes, & pepones, & allia & cepæ & cucumeres. Nos Iudaicos lebetes in quibus coquebantur carnes uictimarũ, uertamus in phialas aromatum coram altari dñi: de quibus ſponſa di-
Can.6.a cit ad ſponſum: Fratruelis meus deſcendit in hortum meum ad phialas aromatum, paſcere in hortis & colligere lilia. Hortus & paradiſus in quem ſponſus deſcendit ad ſponſam, ſanctarũ lectio ſcri-
G pturarũ eſt: de quibus lilia & uiolas & roſas & uaria decerpit aromata: ut impleat phialas animarum credentium, & domino ex eis liba diffundat. Iſtiuſmodi lebetes cum uerſi fuerint in phialas domini, et dicere potuerint: Chriſti bonus odor ſumus, & pro- 2.Cor.2.d
uirulentia carniũ, uarios cœperint flores geſtare uirtutum: tunc erunt in Hieruſalem & in Iuda ſanctificati domino omnipotenti: de quibus frequẽtius diximus: quod Hieruſalem uiſionem pacis & Iudas exprimat cõfitentem.

HEB. erit quod ſup̃ frenũ equi eſt, ſanctum dño: & erunt lebetes in domo dñi quaſi phialæ coram altari. Et erit omnis lebes in Hieruſalẽ & in Iuda ſanctificatus dño exercituũ. a Et uenient oẽs immolãtes: & ſument ex eis: & coquẽt in eis: & nõ erit mercator ultrà in domo domini exercituum in die illo.

SEP. frenum equi eſt, ſanctum dño omnipotẽti: & erũt lebetes qui in domo dñi ſunt ſicut phialæ ante domũ altaris: & erit oĩs lebes in Hieruſalẽ & in Iuda ſanctus dño omnipotẽti. Et uenient oẽs qui immolant, & ſument ex eis: & coquẽt in illis, & nõ erit Chananæus ultrà in domo dñi uirtutũ in die illo.

b ¶Et ueniẽt omnes immolãtes, & ſumẽt ex eis, & coquẽt in eis, et non erit mercator ultrà &c.) Pro בַּנְעֲנִי Aquila interpretatus eſt mercatorem, quem & nos in hoc loco ſecuti ſumus. Cum lebetes fuerint uerſi in phialas, uenient omnes in circuitu nationes: ſiue qui relicti fuerint de uniuerſis gentibus immolantes, & ſument lebetes, et coquent in eis carnes uictimarum: ut non crudas carnes agni co- H
medant, ſed omni carnium humore decocto, remaneat quod igne paratum fuerit ad ueſcendũ. Quæ ſint phialæ coram altari domini: in quas lebetes Iſraëlitici conuertantur: & ſupra diximus, & nunc ex parte dicemus. Laudat ſponſa in canticocanticorum ſponſum ſuum: Maxillæ eius ſicut phialæ aromatum. In maxillis ſermo accipitur, qui prolatus à domino, uaria unguenta depromit: & tanta erit boni odoris fragrantia, ut faciat ſibi dominus flagellum de ſcripturarum textum teſtimonijs, & eijciat de templo uendentes & ementes, & dicat ad eos: Scriptum eſt, domus patris mei, domus ora- Matth.21.b
tionis uocabitur cunctis gentibus: uos autem feciſtis eam domum negociationis. Quidã illud quod in Daniele ſcriptum eſt, licet in Hebraico non lega- Dan.13.f
tur: Semen Chanaan & non Iuda: Et quod ab Oſee Oſee.4.d
propheta de Ephraim dicitur: Particeps idolorum Ephraim: poſuit ſibi ſcandala, prouocauit Chananæos fornicantes fornicati ſunt: huic coaptant loco: & omnem fornicatorem, Chananæum & alienigenam appellari uolunt: quem de domo dei aſſerunt auferendum.

Commentariorum in Zachariam prophetam finis.

A DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN MALACHIAM PROPHETAM AD MINERIUM & ALEXANDRUM MONACHOS PROŒMIUM. C

VLtimum duodecim prophetarum Malachi interpretari uolumus: cuius nomen Lxx. tranſtulerunt τοῦ ἀγγέλου αὐτοῦ, id eſt: angelus eius, dicentes: Aſſumptio uerbi domini ſuper Iſraël in manu angeli eius: pro quo in Hebraico legitur, מַלְאָכִי: quod rectius & expreſſius dicitur, angelus, id eſt, nuncius meus. Nec putandum eſt iuxta quorundam opinionem, angelum ueniſſe de cœlo, & aſſumpſiſſe corpus humanum: ut Iſraëli quæ à domino ſunt mandata loqueretur. Si enim interpretanda ſunt nomina, & ex nominibus nõn ſpiritualis intelligentia, ſed hiſtoriæ ordo texendus eſt; ergo & Oſee qui ſaluator dicitur: & Iohel qui interpretatur, dominus deus ſiue incipiens, & cæteri pro- הוֹשֵׁעַ
phetæ non erunt homines: ſed uel angeli, uel dominus atq; ſaluator: quia hoc eorum nomina יוֹאֵל
reſonant. Deniq; exceptis Lxx. alij interpretes nomen Malachi, ita ut in Hebræo legitur tranſtulerunt. Malachi autem Hebræi Eſdram exiſtimãt ſacerdotem: quia omnia quæ in libro illius continentur: etiam hic propheta commemorat dicens: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & Malach.2.b
legem requirunt ex ore eius: quia angelus domini exercituum eſt. Tempus quoq; titulusq; conueniunt: quod & in pſalmis diximus, qui titulos non habent, eorum eſſe credendos quorum priores pſalmi nominibus prænotati ſunt. Igitur & Malachi, id eſt, Eſdras poſt Aggeum & Zachariam qui ſub Dario prophetauerunt, fuiſſe credendus eſt. Et propterea titulum non habere: quia liber eius pro titulo ſit: in quo diſcimus, quod in regno Artaxerxis regis Perſarum Eſdras filius Samariæ, & cæterorum, uſq; ad eum locum ubi dicitur: Filius Phinees, filius Eleazar, filius Aaron ſacerdotis, ab initio aſcenderit de Babylone, & dederit ei rex ſecundum manum domini dei ſui omnem petitionem eius: aſcenderintq; cum illo de filijs Iſraël, & de filijs ſacerdotum & de filijs Leuitarum, & de cantoribus, & de ianitoribus, & de Nathinneis in Hieruſalem,
B anno ſeptimo Artaxerxis regis, & uenerint in Hieruſalem menſe quinto, ipſe eſt annus ſepti- D
mus regis: quia in primo die menſis primi cœpit aſcendere de Babylone, & in primo menſis quinti uenit in Hieruſalem. Hæc mi Mineri & Alexander, nõ tam ſanguine quàm religione cõcordes: ne ſuſceptum opus dimitterem prophetarum, & extraordinario uobis labore ſudarem, breuiter in prooemio ſum locutus, ut proponens uerba Malachi, primum iuxta Hebraicam ueritatem: deinde iuxta Lxx. interpretes: orationum ueſtrarum fultus auxilio, ediſſeram quæ ſequuntur. Scripſit in hunc librum Origenes tria uolumina: ſed hiſtoriã omnino nõ tetigit, & more ſuo totus in allegoriæ interpretatione uerſatus eſt, nullã Eſdræ faciẽs mentionẽ: ſed angelum putans fuiſſe qui ſcripſit: ſecundum illud quod de Ioanne legimus: Ecce ego mitto angelum Matth.11.b
meum ante faciẽ tuã. Quod nos omnino non recipimus: ne animarum de cœlo ruinas ſuſcipere compellamur. Alios cõmentarios in hunc prophetã legiſſe me neſcio: excepto Apollinaris breui libello: cuius non tam interpretatio quàm interpretationis puncta dicenda ſunt.

COMMENTARII HIERONYMI in Malachiam prophetam.

ONus uerbi domini &c.) Quid ſignificet onus, id eſt, pondus: qđ Hebraice מַשָּׂא & ab Aquila ἆρμα dicit̃, uel quid λῆμμα, id eſt, aſſumptio: quod & Lxx. & cæteri ĩterpretes trãſtulerũt: in alijs ꝓphetis diximus. Nã & Nahum ſcribit: Onus Niniue: liber uiſionis Nahum Elkeſæi. Et Habacuc: Onus quod uidit Habacuc propheta. Et Zacharias: Onus uerbi domini in terra Hadrach, & Damaſci regei eius. Et rurſum in conſequentibus: Onus uerbi domini ſuper Iſraël. Illa itaq; ſimus explanatione cõtenti: Et nunc hoc tantum dicamus, quod pondus uerbi domini ad Iſraël: ſiue ut Lxx. dicũt ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, id eſt, ſuper Iſraël: graue quidẽ ſit, quia pondus appellatur: ſed conſolationis aliquid habeat: quod nõ cõtra Iſraël ſed ad Iſraël ſumitur. Aliud eſt eñ quando, uerbi gratia, ad illum uel illum ſcribimus: aliud quando contra illum & illum: quia in altero pars

ONus uerbi domini ad Iſraël in manu Malachi. Dilexi

ASſumptio uerbi dñi ſuper Iſraël in manu angeli eius. Ponite

 amicitiæ

E amicitiæ: in altero inimicitiarum aperta confeſſio eſt. Sciendumq́ quod abducto in captiuitatem Iſraël, id eſt decem tribubus: indifferẽter priſtino nomine, & duæ tribus Iudas & Beniamin appellentur Iſraël. Quod autẽ dicitur: In manu angeli eius, ſiue Malachi: manũ ꝓ operibus accipite. Vnde & in manu Aggei, & in manu Hieremię, & in manu Moyſi: factus eſt ſermo dei. In quorum enim manibus eſt iniquitas & quorum dextera repleta eſt muneribus, & quorũ manus plenæ ſunt ſanguine: in his nõ fit ſermo dei: ſed q lauant inter innocẽtes manus ſuas.
Matth.27.e Quibus aquis & Pilatus manus lauare conatus eſt, ne Iudæorum blaſphemijs conſentiret, de quibus pſalmiſta lætatur, di-
F cens: Super aqua
Pſal.22.d refectionis educauit me. De hac aqua per prophetã dominus pollicet̃: Aſpergã uos aqua mundiſſima. Qui autem peccator eſt, inebriatur calice Babylonio, &
Prouer.26.b dicitur de eo: Spinæ naſcuntur in manu ebrioſi.

a ¶ Ponite ſuper corda ueſtra &c.) Id eſt, θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν, hoc in Hebraico non habetur:
Aggei.2.c ſed puto de Aggeo additũ in quo legimus: Et nũc ponite ſuper corda ueſtra à die hac & ſupra. Poſt titulum igitur prophetæ ſiue procemium: dupliciter accipiẽdum eſt: Ponite corda ueſtra, id eſt, animaduertite & conſiderate, id quod ſupra dictum eſt: Aſſumptio uerbi domini ſuper Iſraël in manu angeli eius: Siue diligenter animaduertite: quæ dicenda ſunt poſtea: ut ea non corporis auribus, ſed animi & cordis intelligentia cognoſcatis, & faciatis uobis theſauros, in quibus recipiatis diuitias ſermonum dei, & ſapientia agat fiducialiter cum dilatati fueritis, & repleto corde ſermonibus dei pepuleritis cogitationes peſſimas: quæ egrediuntur de corde, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, & reli-
Luc.8.a qua, & impleatis quod à ſaluatore dictum eſt: Qui habet aures audiendi audiat. b ¶ Dilexi uos, dicit dominus, & dixiſtis: in quo dilexiſti nos? Nónne frater Eſau Iacob, dicit dñs: & dilexi Iacob &c.) Iſraël, hoc eſt, Iudas ad quem ſolebat fieri uerbum

b HEB. Dilexi uos, dicit dominus. Et dixiſtis: in quo dilexiſti nos? Nónne frater Eſau Iacob, dicit dominus, & dilexi Iacob: Eſau autem odio habui? Et poſui montes eius in ſolitudinem: & hæreditatẽ eius in dracones deſerti. Quod ſi dixerit Idumæa: deſtructi ſumus: ſed reuertentes ædificabimus quæ deſtructa ſunt: Hæc dicit dominus exercituum: Iſti ædificabunt, & ego deſtruam, & uocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus eſt dominus uſque in æternum. Et oculi ueſtri uidebunt, & uos dicetis: Magnificatur dominus ſuper terminum Iſraël.

Filius

a SEP. Põnite ſuper corda ueſtra. Dilexi uos, dicit dominus: & dixiſtis: in quo dilexiſti nos? Nónne frater erat Eſau Iacob, dicit dominus & dilexi Iacob: Eſau autem odio habui, & poſui terminos eius in deſolationem, & hæreditatẽ eius in domata deſerti: Quia dicet, Idumęa deſtructa eſt: reuertamur & reædificemus deſerta. Hæc dicit dominus omnipotens: ipſi ædificabunt, & ego deſtruam, & uocabuntur eis termini iniquitatis, & populus ſuper quem præparatus eſt dominus uſq; in æternum. Et oculi ueſtri uidebũt, & uos dicetis: magnificatus eſt dominus ſuper terminos Iſraël.

Filius

dei, & uiſio domini: onus eius & pondus ſuppliciorum grauiſſimum portare compellitur ut grauiora G peccata deponat, & ſentiat per tormenta quæ non ſenſit per beneficia. Et ne pœna in ſuos uideatur iniuſta, ſubijcit dominus: Dilexi uos. Quem enim Hebr.12.b diligit dñs, corripit: Caſtigat autẽ omnem filiũ quem recipit. Et dicendo dilexi: præſens negat dum præteritum confitetur. Illi quidem reſpõdent temeritate qua peccant, obliti beneficiorũ eius: in quo dilexiſti nos? Ad quæ dominus, ut cætera, inquit, taceam, & quod nuper de Babylonia captiuitate ueniſtis, incunabula ueſtra tractabo: antequàm naſceremini: imò priuſquàm Rebecca Eſau et Iacob utero ſuo funderet: In Iacob uos dilexi, in Eſau Idu- H mæos odio habui: Quem locum apoſtolus Paulus myſtica diſputatione euentilans, ſcribit ad Romanos: duo Roma.9.a pariter teſtimonia de Geneſi Malachiq́ coniungens: Sed & Rebecca de uno concubitu habens Iſaac patris noſtri. Nam cum nondum nati eſſent: aut aliquid egiſſent boni uel mali: ut ſecundum electionem propoſitum dei maneat: non ex operibus, ſed ex uocante dictum eſt ei: Quia maior ſeruiet minori: ſicut ſcriptum eſt: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Hoc enim quod dicitur: Sicut ſcriptum eſt, & ad Geneſeos librum & ad prophetam Malachi refertur. Non ſolum, ait, dilexi Iacob antequàm naſceretur, & odio habui Eſau priusquàm ex matris utero funderetur: ſed in poſteros eorum, amorem meum, & odium conſeruaui: odium in Eſau, cuius montes, qui appellantur Seir, redegi in ſolitudinem, & urbes feci eſſe deſertas, & à ſerpentibus ac beſtijs obtineri. Si autem dixerit Edom, hoc eſt Eſau: deſtructi quidem ſumus ad iram dei: ſed rurſum ædificabimus ciuitatem: Hæc domino prædicente cognoſcite: quod illis ædificantibus ego deſtruam, & iram meã æterna eorum uaſtitas approbabit. Odium igitur in Eſau rebus oſtẽdi, amorem autem in uos: hoc eſt in Iacob ſequentibus approbabo. Illis deſtructis atque redactis ad ſolitudinem: uidebũt

A uidebunt oculi ueſtri, & dicetis: Magnificetur dominus ſuper terminum Iſraël: & ex comparatione malorum quæ frater ueſter patitur, dei in uos beneficia ſentietis. Iudæi falſo ſibi blãdiuntur, Edom Romanos, & Iſraël in conſummatione mundi ſe prophetari: quod deſtructo Romano ĩperio, hoc eſt, Idumæo: regnum orbis ueniat ad Iudæos. Hæc prout potuimus hiſtorię fundamenta iacientes locuti ſumus: Nũc ueniamus ad intelligentiam ſpiritualem. Iſraël uir uel ſenſus cernens deum: ſiue ut ego melius puto εὐθύτατος θεοῦ, id eſt, rectiſſimus dei: diligitur à domino, & uult dilectionis eius in ſe ſcire rationem. Dominúsque reſpondit, Eſau & Iacob de una ſtirpe generatos: hoc eſt, uitia atque uirtutes ex uno cordis fonte procedere: dum ex arbitrij libertate in utranque partem ut uolumus declinamus: ſed priora naſcuntur uitia per infantiam, pueritiam, iuuentutem: quæ poſtea ætas firmior corripit atque ſupplantat. Maior frater hiſpidus eſt & ſanguinarius, uenationibus, ſyluis & beſtijs delecta-
B tur. Minor leuis & ſimplex, & innocenter habitans domum. Deus fines Idumææ: hoc eſt, terrenæ & ſanguinariæ ponit in ſolitudinem, & nihil de terra creſcere ſinit & eſſe perpetuum. Quod ſi impudens malitia ea quæ ſunt dei ſermone deſtructa, rurſum ædificare nitatur: dominus ſe eorum quæ inſtaurantur à uitijs, aduerſarium profitetur. Et poſt quàm fuerint hoſtilium terminorum cuncta ſubuerſa: tunc oculos poſſumus uidere Iſraël, & ſanctos quoſque dicere: Magnificetur dominus in terminis eorum qui mente conſpiciunt deum. Porrò dilectio & odium dei, uel ex præſcientia naſcitur futurorum, uel ex operibus: alioquin nouimus quod omnia deus diligat, nec quicquàm eorum oderit quæ creauit: ſed proprie eos ſuæ uindicet charitati, qui uitiorum hoſtes ſunt & rebelles: Et econtrario illos odit, qui à deo deſtructa cupiunt rurſum extruere. Odiſſe autem deus ἀνθρωποπαθῶς dicitur: ut flere, ut dolere, ut iraſci, ut quando audimus odium eius in malos, ea quæ deum intelligimus odiſſe fugiamus. a ¶ Filius honorat patrem: & ſeruus dominum ſuum: ſi ergo pater ego ſum: ubi honor meus eſt? &c.) Licet priuſquàm naſceremini in Iacob, quaſi filios amare uos cœperim: tamen eligite quo me uocabulo nominetis: aut pater ſum ueſter, aut dominus. Si pater, debitum patri honorem reddite, & dignam parente offerte pietatem. Si dominus, cur me contemnitis, cur dominum non timetis? Loquitur autem ad eos qui ſub Zorobabel & Ieſu filij Ioſedech,

a HEB. Filiũs honorat patrem, & ſeruus dominum ſuũ: ſi ergo pater ego ſum: ubi honor meus eſt? & ſi dominus ego ſum: ubi eſt timor meus? dicit dominus exercituum.

Ad

SEP. Filius glorificat patrem, & ſeruus dominum ſuum timebit. Et ſi pater ego ſũ: ubi eſt gloria mea? Et ſi dominus ego ſum: ubi eſt timor meus? dicit dominus omnipotens.

Vos

& Eſdra ſacerdote, & Neemia, de captiuitate Babylonia ſunt reuerſi extructóque altari, necdum tem- C plum ædificauerant: nec muros extruxerant ciuitatis: & nihilominus in peccatis priſtinis permanebant: deũ nec amore, nec timore uenerantes. Quod autem gloriam diximus uel honorem, & apud Græcos δόξα, & apud Hebræos כָּבוֹד, unum uerbum eſt: ſed nos pro Latinæ linguæ proprietate, honorem poſuimus. Nam & in euangelio ubi loquitur dominus et ſaluator: Pater, uenit hora, clarifica filium tuum, ut Ioan.17.a filius tuus clarificet te: apud Græcos δόξασον legit̃, id eſt, glorifica: Quem locum plerique Latinorum honorifica, interpretati ſunt. Simulq́ conſideremus: quod filius ac ſeruus in ſcripturis ſanctis uoluntate fiat, non neceſſitate naturæ. Qui enim ſpi- Roma.8.c ritum adoptionis acceperit, in filium dei uertitur: Qui autem ſpiritum ſeruitutis in timorem dei, ſeruus efficitur. Vult itaque primum deus, ut filij eius ſimus, & bonum uoluntate faciamus: ſi hoc conſequi nolumus, ut ſaltem ſeruos nos habeat, & à malis per ſuppliciorum formidinem recedamus. Le- D gimus in malam partem filios: Eramus filij iræ: Et Ephe.2.a filij gehennæ, quos phariſæi mari terriſq́ circumi- Matth.23.b tis, dignos genuere tormentis. Et Iudas proditor, Ioan.17.b filius perditionis appellatur. Et in octogeſimooctauo pſalmo de domino ſcribitur: Filius iniquitatis non apponet nocere ei. In Oſee quoque filij for- Oſee.2.a nicationis uocãtur, qui ſunt de matre meretrice generati, de qua ſcriptum eſt: Fornicata eſt mater ueſtra. Et in euangelio Iudæi filij diaboli ſugillantur: Vos de patre diabolo nati eſtis, & deſideria patris Ioan.8.e ueſtri uultis facere. In bonam partẽ filios legimus: ut filios dei: Quotquot eum receperunt, dedit eis Ibid.1.a poteſtatem filios dei fieri. Et filios ſapientiæ, euan- Matth.11.c gelio proclamante: Iuſtificata eſt ſapientia à filijs: ſuis. Et filios Abraham: Amen amen dico uobis Ibid.3.c poteſt deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abraham. Et filios apoſtoli: Filioli mei quos iterum parturio donec Chriſtus formetur in uobis, & multa Gala.4.c iſtiuſmodi. Filius ergo honorat ſiue clarificat patrem, iuxta illud quod ſcriptũ eſt: Sic luceat lux ue- Matth.5.b ſtra coram hominibus, ut uideant ueſtra opera, & glorificent patrem ueſtrum qui eſt in cœlis. Seruus quoque honorat dominum ſuum, non eadem charitate qua filius: ſed ἀπὸ κοινοῦ ſubauditur, honorat filius patrem: ſeruus dominum ſuum, & tamen deus omnipotens ſciens differentiam filij & ſerui à filio gloriam, à ſeruo timorem expetit. Principium Eccli.1.b enim ſapientiæ timor domini: ut de timore ſeruorum, ad filiorum gloriam tranſeamus.

E a ¶Vos ſacerdotes qui &c. & dixiſtis in quo polluimus te? in eo quod dicitis menſa domini deſpecta eſt.) Quod aūt ſequit̃: Et quæ ſuperpoſita ſunt deſpexiſtis: obelo prænotauimus, quia in Hebraico non habetur, & de ſequentibus additū eſt. Ad uos igit̃ ò ſacerdotes q deſpicitis nomen meū, iſte ſermo dirigitur: qui reuerſi de Babylone metu præteritæ ſeruitutis, debueratis ad dominū plena mēte conuerti, & non ſolū hoc nō facitis: ſed imitātes Cain, ſuperbis cōtra deum uocibus reſpōdentes, ſciſcitamini ab eo quem occulta nō fallunt, & dicitis: In quo deſpeximus nomē tuū? ut diſſimulationis impudētia, uulnus conſcientiæ protegatis. Vultis ergo ſcire in quo deſpexeritis nomē meū?

F Offertis ſuper altare meum panem pollutū: Panes uidelicet propoſitionis: quos iuxta traditiones Hebraicas, ipſi ſerere, ipſi demetere, ipſi molere, ipſi coquere debebatis, & nunc ſumitis quoſcunq; de medio, & uoce temeraria reſpondetis, & dicitis: in quo polluimus eos ſiue te? Dum enim ſacramenta uiolātur: ipſe cuius ſunt ſacramēta, uiolatur. Hoc autem quod ſequit̃: In eo quod dicitis, menſa dñi deſpecta eſt: poſſumus ita interpretari: Quod reuerſi de Babylone: necdum templo ædificato manentes in caſulis, & in ruinis urbis antiquæ: altare tantū extruxerant: non eiuſdem gloriæ cuius priſtinū fuerat, & putabāt deeſſe religionis ſanctimoniā: quia deerat ædificationis ambitio. Tenues lineas duximus quibus imprimenda eſt explanatio ſpiritualis. Corripit ſermo diuinus epiſcopos, atq; presbyteros & diaconos negligentes: ſiue quoniam genus ſacerdotale & regale ſumus, omnes qui baptizati in Chriſto, Chriſti cenſemur nomine, cur deſpiciant nomē dei: Et interrogantibus, in quo deſpexerint nomen eius: cauſas demonſtrat offenſæ: Offertis, inquit, ſuper altare meū panem pollutū. Polluimus panem, id eſt, corpus Chriſti: quādo indigni accedimus ad altare, & ſordidi mundū ſanguinē bibimus, & dicimus, mēſa dñi deſpecta eſt: nō quod hoc aliquis audeat dicere, & qđ impie cogitat ſcelerata uoce proferre: ſed opera peccatorum deſpiciunt mēſam dei. Poſſumus & aliter dicere: Doctor eccleſiæ qui ſpiritualem cōficit panem, & eum populis diuidit: ſi uel

G propter humanam gloriā, uel lucra ſeculi quæ gloriam conſequuntur, loquatur in populis, & diuitibus blandiatur, & honorat peccatores, & iuxta Iacobum (Iacob.2.a) ſuſcipiat eos, qui cum anulis aureis ad ſe ueniunt, & pauperes ſanctos repellat: nomē dei deſpicit, & panē polluit doctrinarum & in ipſum deū iacit cōtumelias: menſam ſcripturarum eius, menſis idolorū ſecularisq; doctrinæ putans eſſe cōmunem. b ¶Si offeratis cæcū &c.) De diuerſitate uictimarum, & quæ uel offerri debeāt, uel nō offerri, in Leuitico (Leuit.22.d & 22.c) plenius diſcimus. Reuerſi itaq; de Babylone ſacerdotes & leuitæ: ianitores atq; cantores & Nathinnei ſeruiq; Salomonis: quorū Eſdras ſcribit κατάλογον, illicitas deo uictimas

H offerrebāt: cæcas uidelicet & claudas, ac uaria debilitate cōfectas, hoc eſt enim quod dicit languidum: uno cuncta ſermone cōprehendens: Si iſtiuſmodi, inquit, duci tuo offerres munera: nónne reſpueret? nónne ſibi factam putaret iniuriam, & hoc audetis offerre deo quod dare hominibus nō audetis? Longum eſt nunc omnium uictimarum aperire myſteria, de his tantum loquar quæ præſenti capitulo cōtinentur. Cæca eſt animæ uictima, quæ nō illuſtratur Chriſti lumine: nec habet oculum de euangelio contuentem. Clauda eſt rogātis oratio: quæ duplici mente accedit ad precandum, & audit cum populo Iudæorum: Vſq; quo claudicatis utroq; pede? (3.Reg.18.d) Et languida & omni infirmitate cooperta: quæ nō habet Chriſtum dei uirtutē, deiq; ſapientiā. Iſtiuſmodi preces quæ ſine lumine ueritatis ſunt, & non habent ſapientiæ firma ueſtigia, & debilitatibus uariis contabeſcunt: ſi offerātur eccleſiarum principi, aut cuilibet erudito, ſapientiq; doctori, nónne repudiabuntur & in cōtumeliam eius recident qui talia eſt auſus offerre? c ¶Et nunc deprecamini uultū dei ut miſereatur ueſtri &c.) Multum in hoc loco Lxx. interpretes ab Hebraica ueritate diſcordant, & neceſſe eſt, ubi diuerſa eſt interpretatio, ut diuerſus & ſenſus ſit. Quia obtuliſtis claudas & cæcas & debiles uictimas, uos em̃ hæc quę dixi uniuerſa feciſtis: agite pœnitentiam, ſi quo modo miſereatur ueſtri deus: nullus em̃ in uobis eſt uſq; ad extremū miniſterium: non dico pontifex, non ſacerdos, non Leuita

HEB. Ad uos ò ſacerdotes qui deſpicitis nomē meum, & dixiſtis: In quo deſpeximus nomen tuum? Offertis ſuper altare meū panē pollutū, & dicitis. In quo polluimus te? in eo quod dicitis, menſa domini deſpecta eſt. b Si offeratis cæcum ad immolandum, nónne malum eſt? Et ſi offeratis claudum & languidum: nónne malum eſt? offer illud duci tuo ſi placuerit ei: aut ſi ſuſceperit faciem tuā, dicit dñs exercituū. c Et nūnc deprecamini uultū

a SEP. Vôs ſacerdotes qui deſpicitis nomē meū: & dixiſtis: In quo deſpeximus nomen tuū? Offerētes ad altare meum panes pollutos, & dixiſtis: In quo polluimus ipſos: In eo quod dicitis menſa dñi deſpecta eſt, ÷ & quæ ſuperpoſita ſūt deſpexiſtis. Quia ſi offeratis cęcū in ſacrificium: nónne malū eſt? Et ſi offeratis claudū & lāguidum: nónne malum eſt? offer illud duci tuo ſi ſuſceperit te: ſi acceperit faciem tuā, dicit dominus om̃ipotēs. Et

A uita: nō cantor, ſed nec ianitor quidē, & is qui ignē ſupponit altari ad cremandum holocauſta, qui non à me mercedem accipiat laboris ſui. Hoc autem dicens: decimas ſignificat omnium frugum, quæ offeruntur à populis. Ex quo oſtenditur acceptiorem eſſe domino ſeruitutem quæ mercedem in præſentiarum non poſtulat. Vnde & Apoſtolus (1.Theſ.2.b) gratis prædicat (2.Theſ.3.b) euangelium. Et nocte & die manibus ſuis laborat ne cui oneri ſit: & hāc gloriam ſuam gratuitæ prædicationis, in gentibus nequaquàm euacuādam eſſe teſtatur. Porrò Lxx. alium multo ſuggerunt ſenſum: ò ſacerdotes qui hoſtias debiles immolatis, conuertimini ad pœnitentiam: & uultum domini deprecamini, B & orate pro operibus manuum ueſtrarum. Quod autem infert: Si ſuſcipiam ex uobis facies ueſtras: Neſcio an conueniat exhortatiōi pœnitētiæ. Nemo enim dicit: ora me & nō parcam tibi. Sequitur: In uobis claudentur oſtia: patris uidelicet & filij & ſpirituſſancti. Vnde ſaluator loquitur: (Ioan.10.b) Ego ſum oſtium. Siue aliter: Nō uobis aperientur oſtia ſcripturarum: nec perſpicere poteritis ſanctaſanctorum: nec domini ſacramenta cognoſcere: nec ſuccendere thymiama eius ad altare. Quia orationes ueſtræ ad illum nō peruenient. Et hoc quod dicitur δωρεάν, & nos interpretati ſumus gratuito: qui hanc ſequuntur intelligentiam quam nunc exponimus, uertunt in gratiam: ut uidelicet gratiā nō habent altari domini ſeruiendi. a ¶Non eſt mihi uolūtas in uobis, dicit dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam dę manu ueſtra: Ab ortu &c.) Regula ſcripturarum eſt: Vbi manifeſtiſſima prophetia de futuris texitur, per incerta allegoriæ non extenuare quæ ſcripta ſunt. Ergo proprie nunc ad ſacerdotes Iudæorum ſermo fit domini: Qui offerunt cæcum & claudum & languidum ad immolandum: ut ſciant carnalibus uictimis ſpirituales uictimas ſucceſſuras. C Et nequaquàm taurorum hircorumq; ſanguinem: ſed thymiama, hoc eſt ſanctorū orationes domino offerendas, & non in una orbis prouincia Iudæa: nec in una Iudææ urbe Hieruſalem: ſed in om̃i loco offerri oblationē: nequaquàm immundam, ut à populo Iſraël: ſed mūdam, ut in ceremoniis Chriſtianorū: Ab ortu enim ſolis uſq; ad occaſum magnū eſt nomen domini in gētibus dicente ſaluatore: Pater manifeſtaui nomen tuum hominibus. (Ioan.17.a) Cūq;, inquit, nomen meum magnum in gentibus ſit futurum, uos ò principes Iudæorū polluiſtis illud atq; D polluitis. Sic enim futurorū texit uaticinium, ut præſens tempus non deſerat. Propterea autē ò ſacerdotes & principes Iudæorum, in omni loco mihi offertur oblatio munda, & magnum eſt nomen meum in gētibus: quia dicitis menſa domini cōtaminata eſt, & quod ſuperponitur cōtemptibile eſt cum igne qui illud deuorat. Reuerſus de Babylone populus, altare tantum fortuitis & impolitis lapidibus iuxta Eſdræ librū extruxerat: abſq; (1.Eſd.6.a) templo, abſque urbis ædificiis, abſque extructione murorum, & putabat minorem eſſe cultum religionis, quia templi ornatus deerat. Ad quos dominus loquitur: Pollutum putatis altare, & holocauſta ac uictimas quæ ſupra imponuntur: ignem quoque qui uictimas deuorat eſſe pollutum: nec intelligitis omnipotentem deum non aurum gemmaſq; & hoſtiarum multitudinem quærere: ſed offerentium uoluntates. Qui autem arbitrantur non altare, ſed menſam debere intelligi in qua panes ponebantur: quomodo hoc interpretari poſſint quod ſequitur: cum igne qui illud deuorat, omnino non

HEB. uultum dei ut miſereatur ueſtri: de manu enim ueſtra factū eſt hoc: ſi quomodo ſuſcipiat facies ueſtras, dicit dominus exercituum. Quis eſt in uobis qui claudat oſtia & incendat altare meum gratuito? a Nôn eſt mihi uoluntas in uobis, dicit dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu ueſtra: ab ortu em̃ ſolis uſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit dominus exercituum. Et uos polluiſtis illud in eo quod dicitis: menſa domini contaminata eſt, & quod ſuperponitur contemptibile eſt cum igne, qui illud deuorat. Et dixiſtis: Ecce de labore, & exuffla-ſtis

SEP. Et nunc deprecamini faciem dei ueſtri & rogate eum, in manibus ueſtris facta ſunt hæc: ſi ſuſcipiam ex uobis facies ueſtras, dicit dominus omnipotens: quia & in uobis claudentur oſtia, & nō ſuccendetur altare meum gratis. Non eſt uoluntas mea in uobis, dicit dominus omnipotēs, & ſacrificium non ſuſcipiam de manibus ueſtris: quia ab ortu ſolis uſq; ad occaſum nomen meum glorioſum eſt in gentibus, & in omni loco incenſum offertur nomini meo, & ſacrificium mundum: quia magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens. Vos autem contaminaſtis illud in eo quod dicitis menſa domini polluta eſt: & qui ſuperponuntur deſpecti ſunt cibi eius, & dixiſtis: hæc de afflictione ſunt, & exu ffla-ſtis

E uideo:neque enim ignis deuorat panes propoſitio-
nis:quos ſemper nouos pro ueteribus commuta-
bant,& ablati cedebãt in uſus ſacerdotum. Aut cer-
te ita intelligendum: Polluiſtis nomen meum in eo
quod dicitis:quid pdeſt ſi offeramus optima? qua-
liacunque fuerint
quæ offerunt̃,igne
ſũt deuorãda.Fru-
ctus autem altaris
ignis eſt: cibúsque
ignis,hoſtię uel ho
locauſta. Nec ſuffi
cit prioris ſermo-
nis impietas: ſed e-
tiã hoc dixiſtis: Ec
ce de labore, & ex-
ufflaſtis illud, dicit
dñs exercituũ. Cu
ius oratiõis hic ſen
ſus eſt: Dixiſtis de
captiuitate reuerſi
ſumus:hoſtibus p̃-
dæ fuimus : multũ
in longo itinere la-
borauimus:paupe
res ſumus: quicqd
habere potuimus,
uiæ labore cõſum-
F ptũ eſt: qualiacun-
que habemus offe
rimus, & hæc dicẽ
do exufflaſtis ue-
ſtra ſacrificia,id eſt
exufflatiõe mea di
gna feciſtis : Siue
ut in Hebræo legi
poteſt : Et exuffla-
ſtis me hæc dicendo,non ſacrificio, ſed mihi cui ſa-
crificabatis feciſtis iniuriam. Quamobrem nequa-
quàm ſuſcipiam illud de manu ueſtra, dicit domi-
nus omnipotens.Quidam putant hoc quod ad Iu-
dæos ſpecialiter dicitur : eo quod uictimæ eorum
immundæ ſint atque pollutæ,& ſacrificium transfe
ratur ad gentes:intelligi debere ſuper eccleſiæ ſacer
dotibus qui negligenter offerunt uictimas domi-
no:Quod ſi recipimus:ergo ab eccleſia rurſum ad
aliam religionem uictimæ transferendæ ſunt. Et
quomodo legi euangelium ; ſic rurſum euangelio
ea quæ non ſunt futura ſuccedent. Menſam quoq;
domini contaminatam ad ſanctas ſcripturas refe-
runt:ſi aliter quàm ſcriptæ ſunt intelligantur.

Caput II.

MAledictus doloſus qui habet in grege ſuo
maſculum,& uotum faciens immolat debile
domino. Quia &c.) Hoc quod ſcriptũ eſt, καὶ διασκεδάσω τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, id eſt, & diſſipabo bene-
dictionem ueſtram : à Septuaginta additum eſt, &
in Hebraico non habetur. Quicquid poteſt in ex-
cuſationem peccati ſui humanus animus inuenire,

HEB. ſtis illud, dicit domi
nus exercituum. Et intu-
liſtis de rapinis claudum
& languidum,& intuliſtis
munus ; nunquid ſuſcipi-
am illud de manu ueſtra,
dicit dominus?

Caput II.

a MAledictũs doloſus
qui habet in grege
ſuo maſculum , & uotum
faciẽs immolat debile do-
mino. Quia rex magnus
ego ſum , dicit dominus
exercituum:& nomẽ meũ
horribile in gentibus . Et
nunc ad uos mandatum
hoc ò ſacerdotes. Si nolue
ritis audire,& ſi nolueritis
ponere ſuper cor ut detis
gloriam nomini meo, ait
dominus exercituum:mit
tam in uos egeſtatem &
male

& falſa ſe ſatisfactione defendere,hoc præuidẽs ſer G
mo diuinus corripit atque condemnat. Et eſt ſen-
ſus:quia offertis cæcum & claudum & languidum,
& hoc ipſum non de ueſtro : ſed de rapinis & ſpo-
lijs fletibusq; miſerorum:& inſuper dicitis,de labo
re & paupertate of
ferimus quod ha-
bemus. Propterea
ego dico generali-
ter : ut uos arguat
propria conſcien-
tia.Certe obtendi-
tis paupertatem,&
captiuitatis iniuriã
& tenuitatẽ rei fa-
miliaris:audite qđ
infero:Maledictus
doloſus qui habet
in grege ſuo ma-
ſculum , & uotum
faciẽs immolat de-
bile domino.Si nõ
habes maſculum:
nihil tibi nocet ma
ledictio. Hæc autẽ
dicendo , oſtendit
eos habere quæ o-
ptima ſunt & offer
re quæ mala ſunt. H
Ad uos igitur ò ſa
cerdotes hoc man-
datum eſt : feciſtis
quod impium eſt
in contemptũ mei:
Sed quia malo pœ
nitentiam peccato
ris quàm mortem:
etiam nunc dico:Si me audire nolueritis, nec intelli Ezech.33.e
gere ut detis nomini meo gloriam:qđ eſt horribile
in gentibus,ueram in uos mittam penuriam:ut ne-
quaq; mentientes:ſed omnium rerum coacti ege-
ſtate,dicatis uos non habere optima quæ offeratis.
Et maledicam,inquit,benedictionibus ueſtris:hoc
eſt,his quæ nunc meis benedictionibus poſſidetis:
ſiue quicquid à uobis benedicitur, à me maledictũ
erit. Et maledicam illis : ſubauditur benedictioni-
bus ueſtris:quoniam noluiſtis intelligere quæ di-
cuntur:hoc eſt enim quod dicitur:non poſuiſtis ſu
per cor.Poſſumus maledictum & doloſum accipe-
re populum Iudæorum:qui cum haberet in grege
ſuo maſculum dominum ſaluatorem,& immacula-
tum agnum qui tollit peccata mundi, & omnium
prophetarum uaticinatione commonitus,ut immo
laret atque ſuſciperet arietem, qui hærebat ex cor-
nibus in uirgulto Sabec:hoc facere noluit , ſed im-
molat debile domino,crucifigens ſaluatorem, & eli
gẽs Barrabbam latrocinij & ſeditionis autorẽ: qui
iuxta myſticos intellectus refertur ad diabolum:
Illisq; contemnentibus,& præferentibus diabolum
ſaluatori:

SEP. ſtis ea, dicit dominus
omnipotens : Et infereba-
tis rapinas:& clauda & de
bilia,& offerebatis ſacrifi-
cium,ſi ſuſcipiã ea de ma-
nibus ueſtris, dicit domi-
nus omnipotens?

Caput II.

ET maledictus qui erat
potens, & habebat in
grege ſuo maſculũ, & uo-
tũ eius ſuper eo, & immo-
lat debile dño:qa rex ma-
gnus ego ſum, dicit domi
nus omnipotens,& nomẽ
meum illuſtre in gẽtibus.
Et nunc mandatum hoc
ad uos ò ſacerdotes ſi non
audieritis,& ſi non poſue-
ritis cor ueſtrum ut detis
gloriam nomini meo, di-
cit dñs omnipotens,mittã
ſuper uos maledictionẽ,&
ma

A ſaluatori:nomen Chriſti horribile eſt in gentibus:
quæ paſſionem domini ſuſceperunt,& eum formi-
doloſo honore uenerãtur.De nobis quoq; dici po-
teſt:Si creati à deo ſapientes:habentesq; naturã ſa-
cris congruam diſciplinis,noſtrum negligamus in-
genium,& nos de-
damus uitijs atque
luxuriæ,& haben-
tes maſculũ immo
lemus debile dño.
Debilis autẽ eſt &
maculata nr̃a ora-
tio:quando ira,in-
uidia,inimicitijs &
alia animi pertur-
batione corrumpi
Math.5.d tur:ſi offerẽtes mu
nus ad altare, & re
cordati quod ali-
quid frater noſter
habeat aduerſum
nos,non ante per-
gimus & ſatis ei fa
cimus. Vñ & Apo
1.Tim.2.b ſtolus p̃cipit : Vo-
lo ergo uiros ora-
re in omni loco, leuantes ſanctas manus ſine ira &
diſceptatione.Paſtorq; cogitationum noſtrarũ at-
que uirtutum ſenſus eſt,de quo in centeſimoſecun
B do pſalmo dicitur:Benedic anima mea domino, &
omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius: Qui
ſi gregem ſuum bene rexerit,impletur in eo illa be-
nedictio:Benedicta armenta boum tuorum & gre-
ges ouium tuarum. Sin autem habens naturaliter
maſculum,id eſt, forte, rigidum, ac robuſtum: im-
molet leue uel nimia mollitia fœmineum , atque la-
ſciuum , uel diuerſis animæ perturbationibus debi
le atq; corruptum:ſentiet in ſe completũ eſſe quod
Sap.6.a ſcriptum eſt: Potentes potenter tormenta patien-
tur, & cui plus dederint plus exigent ab eo. Vnde
proprie ſacerdotibus dicitur:quod ſi audire nolue-
rint & corde retinere:ut dent gloriam nomini do-
mini per bonam conuerſationem: ſed ecõtrario no
men illius propter eos maledicatur in gẽtibus,mit-
tat in illos egeſtatem bonorum omnium:& benedi
ctiones eorum uertat in maledictionem. Qui ſani-
tate abutuntur in libidinem,& diuitias uertũt in lu
xuriam:bonamq; famam ſordida cõuerſatione de-
turpant:hi benedictiones dei mutant in maledictio
nem. Vel certe quia ad ſacerdotes proprie manda-
tum eſt:uertuntur benedictiones eorum in maledi
ctionem:quando non benedicunt ſanctis ex uero
cordis affectu:ſicut Iſaac Iacob,et Iacob patriarchis,
& Moyſes duodecim tribubus: ſed per dulces ſer-
mones & benedictiones decipiunt corda innocen-
tium:& qui inique agunt benedicuntur ab eis:adu
lanturq; peccatoribus dummodo diuites ſint atq;
eorum uitijs blandiuntur,de quibus dicitur:Popu
lus meus qui beatos uos dicunt,ſeducũt uos, & ſe-

HEB. maledicam be-
nedictionibus ueſtris , &
maledicam illis , quo-
niam non poſuiſtis ſu-
a per cor. Eccẽ ego proij-
ciam uobis brachium, &
diſpergam ſuper uultum
ueſtrum ſtercus ſolenni-
tatum ueſtrarum ; & aſ-
ſumet uos ſecum. Et ſci-
etis quia miſi ad uos
mandatum iſtud : ut eſſet
pactum meum cum Le-
ui , dicit dominus exer-
cituum.
Pactũ

mitas pedum ueſtrorũ ſupplantant. a ¶Ecce ego C
proijciam uobis &c.)Quia ad ſacerdotes loquitur:
proijciam,inquit,in facies ueſtras,ea quæ ſanctiora
putatis in lege,& uobis à deo pro uirtutũ munere
ex hoſtijs cõdonata.Brachium:pro quo Lxx. ὦμον,
id eſt,humerum in
terp̃tati ſunt,id eſt,
armũ animalis de-
xtrũ. Et diſpergã,
inquit,ἔνυστρον,id eſt
uentriculũ,ſiue iu-
xta Hebræos ſter-
cus,id eſt פֶּרֶשׁ με-
τωνυμικῶς, p eo qđ
cõtinet id quod cõ
tinetur appellãs:&
armum enim & pe
ctuſculũ & linguã
& uentriculum, &
ea quę in Leuitico
deſcribuntur acci-
piebant ex hoſtijs
ſacerdotes. Quę o-
mnia pro peccatis
eorũ ſe abijcere &
in facies ſacerdotũ
mittere conteſtatur:ut ſcilicet tales ſint qui offerũt,
qualia & illa quæ offerũtur. Et aſſumet uos, inquit,
ſecum,id eſt,ſtercus ſolennitatũ ueſtrarũ: ut fœten-
tes facies putida ſtercoris cõmixtione turpentur,& D
ex eo quod uos abijcio: intelligatis ipſum eſſe me,
qui quondam elegi patrem ueſtrũ Leui, & per Le-
ui Aaron,& uobis ſacerdotij gloriam condonaui:
ut eſſet pactum meum ſiue teſtamẽtum cum Leui,
& æterno mihi ſacerdotio miniſtraret. Notandum
quod בְּרִית uerbum Hebraicum, Aquila συνθήκην,
id eſt,pactum interpretatur:Lxx. ſemper διαθήκην,
id eſt,teſtamentum, & in pleriſq; ſcripturarum lo-
cis,teſtamentum non uoluntatem defunctorum ſo
nare,ſed pactum uiuentium. Voluit autem deus &
omnes quidem homines , ſed præcipue ſacerdotes
maculam nõ habere,& ſiue humerum ſiue brachiũ
ornare bonis operibus. In pectuſculo ſignificatur
bona conſcientia:in lingua,ſancta cõfeſſio:ut quod
corde credimus ad iuſticiam,ore confiteamur in ſa
lutem. In uentriculo quoque nihil habere mortife-
rum:ſed quod noſtram uitam ſuſtentet ac uegetet,
niſi enim cibi in uentriculo concoquantur, & eorũ
ſucco corpus irrigetur : attenuatum uiribus caret,
& fertur in mortem. Nos autem omnia in contra-
rium uertimus : ut proijciat nobis dominus bra-
chium,ſiue ſeparet opera noſtra à ſanctorum operi
bus,& quibus præceptum eſt unguere caput no-
ſtrum,& lauare faciem à peccatorum ſordibus ieiu
nantes,& reuelata facie gloriam domini contempla
ri,nunc dicimus:Confuſio uultus mei operuit me,
& iuxta Cain concidit facies noſtra : nec poſſumus
illud implere quod præceptum eſt : Leuate oculos Hiere.13.c
ueſtros & uidete ; ſed ſtercore uitiorum habemus
litas

SEP. maledicã benedictio
ni ueſtræ:& maledicã ei &
diſſipabo benedictionem
ueſtrã,& nõ erit uobis:qa
uos non ponitis in cor ue
ſtrũ.Ecce ego ſeparabo uo
bis humerum,& diſpergã
uẽtriculum ſuper faciẽ ue-
ſtram:uentriculum ſolen-
nitatum ueſtrarũ, & ſuſci-
piam uos ſimul, & cogno
ſcetis quia ego miſi ad uos
mandatum hoc:ut eſſet te
ſtamentum meũ ad Leui-
tas, dicit dñs omnipotẽs.
Teſta

E litas facies atq; pollutas, & dicimus: Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ. Vnde omnia illa in ſtercus uerſa ſunt, dicente ſcriptura. Et aſſumet uos ſecũ: ſtercus uidelicet quo litæ ſunt facies noſtræ; qui debueramus pleni ac

HEB. [a]Pactum meum fuit cũ eo uitæ & pacis, & dedi ei timorem & timuit me, & à facie nominis mei pauebat. Lex ueritatis fuit in ore eius, & iniquitas non eſt inuenta in labijs eius, in pace, & in ęquitate ambulauit mecũ, & multos auertit ab iniquitate. Labia enim ſacerdotis cuſtodiẽt ſcientiam: & legem requirent ex ore eius: quia angelus domini exercituum eſt.

Vos

mũdi uenire in ſolennitatibus dei, & uel carnes agni comedere calciati: uel expletis ſeptem hebdomadibus fructus operum noſtrorũ offerre deo: uel in tabernaculis huius ſeculi uiuere tranſeũtes & dicere: Pſal. 38. e Aduena ſum ego & peregrinus, ſicut omnes patres mei. Et quia ꝓ eo ꝙ nos uertimus: aſſumet uos ſecum ſtercus: interpretati ſunt LXX. & aſſumam uos ſimul: ſubijcitur intelligentia, quod poſtquã turpitudine & ignomia cooperti fuerint ſacerdotes, & intellexerint peccatum ſuũ,

F & egerint pœnitentiam: tunc aſſumantur à domino, & huic ſenſui conuenire quod ſequitur: Et cognoſcetis quia ego miſerim ad uos mandatum hoc. Sed ſuperior mihi uera uidetur interpretatio, ne inter uerba comminationis uerba poſuerit blandientis, maxime cum & ea quæ ſequuntur dei indignationem ſonent. a ¶Pactum meum fuit cũ eo &c.) Deſcribitur ex perſona dei perfecti officium ſacerdotis: qualis eſſe debeat, & qualem eum eſſe uoluerit qui eſſe præcepit. Supra enim dixerat: Vt eſſet pactum meum cum Leui; dicit dominus exercituum, & per Leui patriarcham peruenit ad poſteros, Aaron & Eleazarum, Phinees & cæteros: qui de eius ſtirpe generati ſunt: Nunc in fine ait: Irritum feciſtis pactum Leui, dicit dominus exercituum. Ex quo perſpicuum eſt: omne quod dicitur per Leui, ad ſacerdotes & ſpecialiter ad ponti-

Nume. 25. b ficem pertinere. Legimus in Numeris de Phinees, qui Zamri cum ſcorto Madianitide pugione percuſſit: Phinees filius Eleazar filij Aaron ſacerdotis requieſcere fecit furorem meum à filijs Iſraël, quoniam æmulatus eſt zelum meum contra eos & non perdidi filios Iſraël in zelo meo, ſic dicens: Ecce ego dabo ei teſtamẽtum pacis, & erit ipſi & ſemini eius poſt eum teſtamẽtum ſacerdotij ſempiterni: pro eo quod zelatus eſt deo ſuo, & exorauit ꝓ filijs Iſraël. Vitæ autem teſtamẽtum ſiue pactum nõ huius arbitremur quæ nobis cum beſtijs & cunctis animan-

Col. 3. a tibus communis eſt: ſed illius quæ dicit: Ego ſum uita: Etenim uita noſtra cum Chriſto abſcõdita eſt in deo, de quo poſſumus dicere, quod & ipſe pax

G noſtra ſit, Apoſtolo confirmante: ipſe eſt enim pax noſtra. Ephe. 2. d Dedit ergo dominus Leui, & per eum poſteris eius ut timerent eũ: Pſal. 9. c Principium enim ſapientiæ timor domini, & à facie eius formidarẽt ſiue ſubtraherent ſe atq; contraherent, mentis formidinẽ hor-

SEP. Teſtamentum meũ fuit cum eo uitæ & pacis, & dedi ei timorẽ ut timeret me, & à facie nominis mei formidaret. Lex ueritatis fuit in ore eius, & iniquitas nõ eſt inuenta in labijs eius. In pace dirigens ambulauit mecum, et multos conuertit ab iniquitate. Quoniam labia ſacerdotis cuſtodiẽt ſcientiam, & lex requiretur ex ore eius: quia angelus domini omnipotentis eſt.

Vos

rore corporis indicãtes: iuxta illud quod ſcriptum eſt: Eſa. 66. a Super quẽ requieſcam, niſi ſuper humilem & quietum & trementẽ uerba mea? Lex ueritatis fuit ĩ ore eius; hoc eſt, doctrina populorum, quæ in ſacerdote nullo debet mendacio deturpari: ſed tota de ueritatis fonte procedere. Et iniquitas non eſt inuẽta ĩ labijs eius, ut imitetur dominũ ſuũ, de quo dicit: 1. Pet. 2. d Qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus eſt in ore eius. In pace & in æquitate ambulauit mecum, ut & ipſe in ſe pacem

H habeat & cæteros pacificet: nulliusq; perſonã accipiat in iudicio, & idcirco ambulet cũ deo: ſicut am- Gene. 5. c bulauit Enoch, qui translatus eſt ad dñm, & nõ inueniebatur. Et multos auertit ab iniquitate. Qui ſacerdos eſt, & non corripit delinquentes, ſacerdotis officium præterit. Labia ſacerdotis cuſtodiẽt ſcientiam: nõ dixit proferent, ſed cuſtodient: ut loquantur in tempore, dentq; conſeruis cibaria in tẽpore ſuo. Et legẽ requirent ex ore eius. In Aggeo hoc idem Aggei. 2. b ſcribitur: Interrogate ſacerdotes legẽ domini. Ad ſacerdotis pertinet diſciplinã interrogatũ reſpõdere de lege. Qui ſi ignorantiã in cæteris diligentẽ, in ſcripturis ſanctis obtenderit negligentẽ: fruſtra iactat dignitatem, cuius opera non exhibet. Hoc eſt Titum. 1. b quod Apoſtolus Paulus ſcribit ad Titum: Vt potens ſit exhortari in doctrina ſana, & contradicen- 2. Timo. 3. d tes reuincere. Et ad Timotheum: Quoniam ab infantia ſacras literas noſti, quæ te poſſint inſtruere ad ſalutem, ut peccantes coram omnibus arguas. Sequitur: Quia angelus domini exercituũ eſt. Exponit nomẽ ſuũ Eſdras ſacerdos dei: hoc eſt, Malachia, quod angelus domini interpretatur; angelus autẽ, id eſt, nũcius, ſacerdos dei ueriſſime dicit: quia dei & hominũ ſequeſter eſt, eiusq; ad populũ nunciat uoluntatem, & idcirco in ſacerdotis pectore rationale eſt, & in rationali doctrina & ueritas ponitur, ut diſcamus ſacerdotem doctum eſſe debere, & præconem dominicæ ueritatis. Quidam hoc quod ad Leui & per Leui ad ſacerdotes dicitur, falſo putant intelligendum eſſe de Chriſto, non reſpiciẽtes ea quæ ſequuntur, perſonæ Chriſti eſſe contraria.

Vos

A a ¶Vos autem receſſiſtis de uia &c.) Hæc ad Chriſti non pertinere perſonam, nec ad eos qui illius cultui dedicati ſunt: etiam ſi ego taceam, prudẽs lector intelligit. Et eſt ſenſus: ego uos uolui facere quę priori capitulo continentur, & de quibus per Moyſen

a HEB. [a]Vos autem receſſiſtis de uia & ſcandalizaſtis plurimos in lege: irritum feciſtis pactũ Leui, dicit dñs exercituũ. Propter quod & ego dedi uos contemptibiles & humiles omnibus populis; ſicut nõ ſeruaſtis uias meas & acce b piſtis faciem in lege. [b]Nũn quid non pater unus omnium noſtrum? Nunquid nõ deus unus creauit nos? Quare ergo deſpicit unuſquiſque noſtrum fratrem ſuum uiolans pactum patrum noſtrorum:

tranſgreſ

in Deuteronomio ſum locutus: Date Leui doctrinam eius, & ueritatem uiro iuſto, & reliqua: Vos autem receſſiſtis de uia recta: ſiue declinaſtis, dicẽte me: Non declines neq; ad dextrã, neq; ad ſiniſtram: & infirmos feciſtis multos in lege, ſiue ſcãdalizaſtis: ut Aquila & Symmachus uerterũt. Declinare ad dextram eſt abſtinere à cibis quos deus creauit ad utendum: condemnare nuptias, & in illud incurrere quod in alio lo- Eccle. 7. e co ſcriptũ eſt: Ne

B ſis iuſtus multum. Ad ſiniſtram diuertere, eſt cum quis luxuriæ ſe tradit & libidini, & ſcandalizat mul- Matth. 18. a tos in lege: cui melius eſt ut mola aſinaria ligetur circa collum & in mare præcipitetur: quàm ſcãdalizet unum de minimis. Infirmos autem faciunt multos, qui cũ credentes in Chriſto fidei robur acceperint, infirmari eos faciunt negligẽtia cõuerſationis ſuæ: quibus rectiſſime dicitur: Irritum feciſtis pactũ Leui, pactum uitę & pacis: & cætera quæ pertinere ad officium diximus ſacerdotis. Quam ob cauſam & ego, inquit, dedi uos contemptibiles & humiles omnibus populis, ut uos contemnerent, & pro honore & gloria, quaſi deiectos humilesq; calcarẽt. Sicut non ſeruaſtis uias meas, & accepiſtis faciem in lege. Inter omnia peccata Leui, ſiue eorum qui ex Leui ſunt ſacerdotum dei: illud & ultimum & maximum ponitur: quare accipiant faciem in lege, ut nõ cauſas, ſed perſonas conſiderent: iuſtumq; pauperẽ deſpicientes, iniquos diuites ſuſcipiant & honorẽt: Ad quos in octogeſimoprimo pſalmo dicit: Vſq; quo iudicatis iniquitatem & facies peccatorum ſu- Gala. 2. b mitis? Et Paulus ad Galatas: Deus, inquit, perſonã Iacob. 2. b hominis non accipit. Pleniusq; Apoſtolus Iacobus hoc peccatum arguit atque condemnat. Quicquid autem priori populo dicitur: etiam nobis dictũ putemus, ut cautiores recedamus à uitijs, & faciem nõ ſuſcipiamus in lege: nec qui ſumus cultores dei, ueritati mendacium præferamus. b ¶Nunquid nõ pater unus omnium noſtrum &c.) Antequàm de præſenti capitulo diſputemus: Hebræorum eſt po

nenda traditio, imò ſcripturæ ueritas explicanda. C Legimus in uolumine quod Eſdræ titulo præno- 1. Eſd. 9. a tatur, ex perſona ipſius Eſdræ loquentis; Acceſſerunt ad me principes dicentes: Nõ eſt ſeparatus populus Iſraël: & ſacerdotes & Leuitæ, à populis ter-

SEP. Vos autem declinaſtis de uia mea, & infirmos feciſtis multos in lege: corrupiſtis teſtamentum Leui, dicit dominus omnipotens; Et ego dedi uos contemptibiles, & diſſolutos in omnes gentes: pro eo quod non cuſtodiſtis uias meas, ſed accipiebatis pſonas in lege. Nónne pater unus omniũ ueſtrum? Nónne deus unus creauit uos? Quare reliquiſtis unuſquiſq; fratrẽ ſuũ ut abominabile faceret teſtamentũ patrũ ueſtrorũ:

dereli

rarum et de abominatiõibus eorum: Chananæi uidelicet et Ethęi, & Pheresæi, & Iebuſæi & Ammonitarum, et Moabitarum, & Aegyptiorum, & Amorræorũ. Tulerunt enim de filiabus eorum ſibi & filijs ſuis, & cõmiſcuerunt ſemẽ ſanctum cum populis terrarum. Manus etiã principum & magiſtratuum fuit in trãſgreſſiõe hac prima. Cumq; audiſſem ſermonem iſtum, ſcidi palliũ meum & tunicam, & euelli capillos capitis mei & barbæ, D

& ſedi mœrens. Et rurſum in conſequentibus: In- 1. Eſdr. 10. e uentiq; ſunt de filijs ſacerdotum qui duxerũt uxores alienigenas: de filijs Ieſu filij Ioſedech & fratres eius, Maaſia & Eleazer, & Iarib, & Godolia, & dederunt manus ſuas ut eijcerent uxores ſuas, & pro delicto ſuo arietẽ de ouibus offerrent. In fine quoque capituli poſt enumerationem eorum qui uxores alienigenas acceperãt, ſcriptura commemorat: Omnes hi acceperunt uxores alienigenas, & fuerunt ex eis mulieres quæ pepererant filios. Reuerſi ergo de captiuitate Babylonia: tam principes & ſacerdotes ac Leuitæ, quàm reliquus populus, abiecerunt uxores ſuas Iſraëlitici generis: quæ paupertate & iniuria longioris uiæ, & fragilitate ſexus nõ ferentes laborem, confectæ erant, & infirmitatem ac deformitatem corporum contraxerant; Et cum alienigenis uel ætate florentibus, uel cultu corporum pulchrioribus, uel potentum ac diuitum filiabus, matrimonia copularant. Corripit itaque eos Eſdras propheta, & ad repudium nouarum coniugum prouocat: ut uxores quas dimiſerant recipiãt: Nónne, inquit, pater unus Abraham omnium noſtrum eſt? De quo in Eſaia ſcribitur: Reſpicite in Eſa. 51. a Abraham patrem ueſtrum, & in Saram quę genuit uos; quia unus erat & uocaui eum. Nónne deus unus creauit nos, qui ex Abraham nõſtrum elegit genus? Quare ergo ueteres uxores contemnimus, & fratrum noſtrorum abijcimus filias, ut relinquamus pactum patrum noſtrorum, & non ex lege accipiamus uxores? Tranſgreſſus eſt Iuda: Hæc enim

 tribus

E tribus reuerſa eſt de Babylone cū ſacerdotibus ac Leuitis. Et abominatio facta eſt in Iſraël & in Hieruſalem. Nequaquàm in decem tribubus, quæ ab Aſſyrijs tenebantur: ſed in his quæ ad Cyri regis imperium ſub Zorobabel & Eſdra & Neemia de Babylonia ſunt reuerſi: Quia contaminauit Iuda ſanctificationē domini quam dilexit, & habuit filiā dei alieni: miſcēdo cū alienigenis ſemen Iſraël: & gentilium, id eſt, ethnicorum filias idolis ſeruientes ſumendo uxores. Quia igit̃ hoc fecerunt; prophetæ ad eos ſermo dirigitur, & à peccato maledictiōibus retrahunt̃. Diſperdat dominus uirū qui fecerit hoc. Q̃ pulchre nō abſcidit errori ueniā: nec dixit: maledicat dñs ei qui fecit hoc: ſed qui fecerit, in futurū tendēs maledictionē: ut peccatores ad pœnitentiā ꝓuocet. F Doctorem, inquit, atque diſcipulum de tabernaculis Iacob: ſiue ille ſacerdos ſit ſiue laicus, una maledictione ferientur, & non erit in eis pœnæ diuerſitas in quibus peccata ſunt paria. Et offerētem munus domino exercituū: Subauditur: diſperdat dominus, & eum qui pro huiuſcemodi hominibus uoluerit ad altare munus offerre: quorum ſolum remedium eſt, non facere quæ fecerunt. Quidā hunc locum non intelligentes: nec ſcientes hiſtoriæ ueritatem, id quod ait: Nónne pater unus omnium noſtrum? de Abraham ſic intelligunt: ut etiam gentium patrem Abraham eſſe commemorent, ſecundum illud quod ſcriptum eſt: Matth.3.b Poteſt deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Vel certe unum deum patrem affirmant, iuxta illud quod in Deuteronomio legimus: Nónne iſte ipſe eſt pater, qui poſſedit & fecit & creauit te? Et rurſum: Deum qui te creauit reliquiſti. Et alibi: Filios genui & exaltaui: ipſi autem reliquerunt me. Et in pſalmorum uolumine: Pſal.17.g Filij alieni mentiti ſunt mihi: filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis: Et ab hoc uno patre qui peccauerunt recedentes, multos uitiorum ſuorum patres fecere: Omnis enim qui facit peccatum de diabolo natus eſt. Idq; quod ſequitur: Quare deſpicit unuſquiſque noſtrum fratrem ſuum uiolans pactum patrum noſtrorum: ſic interpretati ſunt, ut dicerent: Nos cunctos ab uno patre generatos, unum eſſe debere, & unum confeſſionis habere labium: ſed poſtea per ſuperbiā & ædificationem turris contra deū, in multas linguas atq; ſentētias eſſe diuiſos. Ad eleemoſynam quoq; G referunt ut dicant deſpicere nos fratres noſtros: qm̃ non cōmunicamus eis quæ à deo ad ſuſtentandam uitam accepimus, & ad hoc tranſeunt ut aſſerāt fratrem noſtrum, ſecūdum ſcripturas, dñm appellari: Qui præcepit Mariæ Magdalenæ: ut nunciet fratribus ſuis dominū ſurrexiſſe. Et loquitur in pſalmo: Ibid.21.c Narrabo nomē tuum fratribus meis, in medio eccleſiæ cātabo tibi. Deſeruerunt ergo Iudæi fratrē ſuū, & contaminauerunt pactū patrū ſuoꝝ: quod deus pepegerat ad Abrahā, Iſaac & Iacob: ut in ſemine eorum, quod interpretat̃ Chriſtus, benedicerent̃ omnes gentes. Hæc uarie ſuſpicant̃: quia certā uiā nō reperiūt.

Deniq; & hoc quod ſequit̃ iuxta Lxx. ἐγκατελείφθη ἰούδας, ϗ βδέλυγμα ἐγένετο ἐν τῷ ἰσραὴλ ϗ ἱερουσαλήμ, id eſt derelictus eſt Iudas, & abominatio facta eſt in Iſraël & in Hieruſalē, ſic ediſſerunt: H Deſertos eſſe Iudęos: quia blaſphemauerunt dñm ſaluatorē, & ſuſtinuiſſe quod ſcriptū eſt: Secundū multitudinē impietatum Ibid.5.c eorum expelle eos: qm̃ iritauerunt te dñe, ut in cūctas ꝓuincias uagi & profugi ſpargerent̃: Cōtaminauerūt em̃ ſancta dñi: pro dei filio diligētes & adinuenientes ſibi deos alienos. Qui em̃ nō recipit filium, nō recipit patrē qui miſit eū: Et idcirco quia hoc fecerūt: tamdiu diſperire donec humilient̃, uel captiuitatis iniuria, uel ob conſcientiā peccatoꝝ: & proijciant̃ de tabernaculis Iacob: ut deſtructo templo atq; altari, nequaq; apud eos offerantur hoſtiæ. Nec hac explanatione cōtenti: quia Iudas interpretatur יהודה dñi cōfeſſio: ad pœnitentē intelligentiā trāsferunt: qui poſtq; dñm cōfeſſus eſt, ſi peccauerit, abominationē facit in Iſraēlē & in Hieruſalē: in ſenſu uidente deum, & in uiſione pacis. Polluit em̃ Chriſti myſteria indigne accipiens corpus eius & ſanguinem, pro eo quod dilexerit uitia & adinuenerit ſibi deos alienos: ſecundū numerū peccatoꝝ habēs numerum deoꝝ, iuxta apoſtolum Paulū: Vorantium Philip.3.d deus uēter eſt. Et ſecundū Iacobū à quo quis uincitur, ei ſubijcit̃. Et qui hoc fecerit, exterminat̃ de eccleſia & de tabernaculis Iacob: qui ſupplantat uitia atq; peccata donec humilietur in bonū ſuū, & offeratur pro eo uictima dño omnipotēti. a ¶ Et hoc rurſum &c.) Interpretemur hiſtoriā, & ſingulis uerſiculis breues ſentētias coaptantes: qd nobis ab Hebræis ſit traditū diſſeramus: Derelictæ uxores Iſraeliticæ, & in thoris maritorum alienarū gētium fœminas cōtemplantes: ad dei ſolius auxiliū cōfugiebant,

HEB. Tranſgreſſus eſt Iuda, & abominatio facta eſt in Iſraël & in Hieruſalem; quia contaminauit Iuda ſanctificationem domini quam dilexit, & habuit filiam dei alieni. Diſperdet dominus uirum qui fecerit hoc: magiſtrum & diſcipulum de tabernaculis Iacob & offerentem munus domino exercituum. a Et hôc rurſum feciſtis, operiebatis

SEP. derelictus eſt Iudas: & abominatio facta eſt in Iſraël & in Hieruſalem: quia contaminauit Iudas ſancta domini, in quibus dilexit, & adinuenit deos alienos. Diſperdat dominus hominem, qui facit hæc, donec exturbetur de tabernaculis Iacob: & de his qui offerunt ſacrificium domino omnipotenti. Et hæc quæ oderam feciſtis; operiebatis

A bant: diebus ac noctibus ante altare domini prouolutæ lachrymis, gemitu atq; eiulatibus inuidiā faciebant eius prouidētiæ: quod nō reſpiceret humana, & miſeras nō iuuaret. Vnde dicit deus: ſacrificium & hoſtiā de manibus ſacerdotū, qui iſta cōmiſerunt ſe accipere nō poſſe: uxorum fletu & plāctibus impeditum, & inſuper eos quærere quam ob cauſam de manib⁹ eorū nō accipiat ſacrificium: ſtatimq; infert: Quia dñs teſtificatus eſt inter te & uxorē pubertatis tuæ quam tu deſpexiſti, dicens: Gen.2.d Propter hoc relinquet homo patrem & matrē, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in una carne, & idcirco ꝑticeps dicit̃ & uxor cōiūctiōis & fœderis, quæ à deo de coſta uiri facta eſt. B Et reſiduū ſpiritus eius, ſiue dei: ut qdā putant: ſiue mariti, ut alij ſuſpicantur, quod ꝓpter affectū quodāmodo una anima in duobus eſſe uideatur: cōiūctis ſpiritu, mēte ſociatis. Cum ergo unus utrunq; fecerit, & uirū & mulierem: ꝓpterea à deo facta eſt utriuſq; cōiunctio, ut liberi naſcerētur: Vnus em̃ deus quid quærit niſi ſemē dei: hoc eſt filios de Iſraëlitica ſtirpe generatos? Cum ergo habeatis fœcundas cōiuges, & liberis gaudeatis: quid pulchritudinē uxorum quæritis, quæ meretricibus apta eſt nō uxoribus? Præcipit itaq; per ꝓphetam deus & dicit: Cuſtodite ſpiritum ueſtrū: ne abducamini libidine: ne alienigenarū amore uincamini. Et uxorē adoleſcētiæ tuæ noli deſpicere, ut quæ tibi uirginali primū iuncta eſt matrimonio, perſeueret uſq; ad ſenectutem. Sed poterat fieri ut principes, ſacerdotes, leuitæ, populus reſpōderent: Præcepit deus per Moyſen, ut cū odio habuerimus uxores, dimittamus eas. Et legēdum eſt: Dicis mihi ſcriptum eſt: Cum odio habueris uxorē tuam dimitte, dicit dominus deus Iſraël: Statimq; reſpondit: hoc quidem in lege præceptum eſt, ſed propter duritiā cordis ueſtri. Quod Matth.5.c plenius dominus in euāgelio proſequitur: Quicūq; autem excepta cauſa fornicationis inique uxorem dimiſerit, operiet ueſtimētum eius iniquitas: id eſt, C corpus quo anima ueſtitur, dicit dñs exercituum: ut in quo peccauit, in ipſo puniatur. Quapropter hac quæſtiūcula diſſoluta, inculcat & replicat quod ſupra dixerat: Cuſtodite ſpiritum ueſtrum, & nolite deſpicere: uel cuſtodiam ſpiritus ueſtri, uel certe uxorē ſi pauper eſt aut deformis. Quod nos ſpecialiter iuxta Eſdræ librum ſuper uxoribus expoſuimus derelictis: hoc alij generaliter contra eos dictum putant, qui aliena diripiunt, & iniuſte diuitias cōgregātes, audent offerre munera deo quæ dicit ſe nequaq; poſſe ſuſcipere, lachrymis eorū qui uaſtati ſūt & fletu ac gemitibus ꝓhibitū, & congruere locū iſtū illi teſtimonio: Honora deū ex iuſtis tuis D laboribus. Sed & iſtū ſenſum interſerunt: eos qui ꝓpter rei familiaris amiſſionē, & interitū liberorum & naufragiū: & cætera quæ ad dānum pertinēt rerum ſecularium, uertūtur in fletus, & totos ſe tradunt planctui, et gemitibus: nec animi robore & ſpe in deum & præmij futurorum cūcta contemnunt: etiam ſi dirigant ad deū orationē, non ſuſcipi ab eo: quia indecoris & incongruis uiro plāctibus deturpētur. Hoc autē quod ſequitur: Quia dñs teſtificatus eſt inter te & uxorē pubertatis tuæ, ſiue adoleſcentiæ quam tu deſpexiſti, & hæc eſt particeps tua, & uxor pacti uel teſtamenti tui, & non alius fecit, & reliquiæ ſpiritus tui, ſic interpretantur, ut uxorem adoleſcentiæ naturalem dicant intelligentiam, & legē in corde perſcriptam: quæ omnibus hominibus inſita eſt. Vnde & gentes non habentes legem dei: ea quæ ſunt legis operantur. Et de hac coniuge in Prouerbijs prædicari: Prouer.19.b A deo cōiungitur uxor uiro, & iubemur ut de noſtris aquis bibamus & fontibus: nullusq; in potando ſit particeps, & ut lætemur cum uxore adoleſcētiæ noſtræ. Iudit.7.d Hæc uxor impellit etiā incredulos dicere: Deus iudicet & deus uideat: & ipſi cuncta inter me & te diiudicāda permitto, de qua & Eccleſiaſtes loquitur:

HEB. tis lachrymis altare domini fletu & gemitu, ita ut non reſpiciam ultra ad ſacrificium: nec accipiam placabile quid de manu ueſtra. Et dixiſtis: quam ob cauſam? Quia dominus teſtificatus eſt inter te & uxorem pubertatis tuæ quam tu deſpexiſti, & hæc particeps tua & uxor fœderis tui. Nónne unus fecit & reſiduum ſpiritus eius eſt? & quid unus quærit niſi ſemen dei? Cuſtodite ergo ſpiritum ueſtrum, & uxorem adoleſcentiæ tuæ noli deſpicere. Cum odio habueris dimitte, dicit dominus deus Iſraël: operiet autem iniquitas ueſtimentum eius, dicit dñs exercituū: cuſtodite ſpiritum ueſtrum, & nolite deſpicere. Laborare

SEP. tis lachrymis altare dñi: planctu & gemitu de laboribus adhuc dignum reſpicere ſacrificiū: aut ſuſcipere acceptabile de manibus ueſtris. Et dixiſtis: propter quid? Quia dominus teſtificatus eſt inter te & uxorem adoleſcētiæ tuæ quā tu reliquiſti, & hæc particeps tua & uxor teſtamenti tui, & nō alius fecit, & reliquiæ ſpiritus tui. Et dixiſtis: quid aliud præter ſemen quærit deus? & cuſtodite in ſpiritu ueſtro, & uxorem adoleſcentiæ tuæ ne derelinquas, ſed ſi odio habēs dimiſeris eam, dicit dominus deus Iſraël: operiet impietas cogitationes tuas, dicit dominus omnipotens, & cuſtodite in ſpiritu ueſtro & nolite derelinquere.

E Et uiue uitam cum muliere quam dilexiſti omĩbus diebus natiuitatis tuæ; qui tibi dati ſunt ſub ſole. Hæc uxor reſiduum ſpiritus noſtri eſt: quia noſtro ſemper ſenſui copulatur, quæ ſi recedat à nobis, ſtatim offendimus deum, & operit nos noſtra impietas. Vnde rurſum ingeritur; Cuſtodite ſpiritũ ueſtrũ, nõ carnem; in qua qui ſunt deo placere nõ poſſunt: non animam: Animalis enim homo nõ recipit ea quæ ſpiritus ſunt, ſed ſpiritũ: quia ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus ineffabilibus. a ¶Laborare feciſtis dominũ in ſermonibus ueſtris &c.) Hunc locum plenius ſeptuageſimus ſecundus pſalmus exeqtur: cuius principium eſt: Quàm bonus Iſraël deus his qui
F recto ſunt corde: Mei autem penè moti ſunt pedes: penè effuſi ſunt greſſus mei: Quia zelatus ſum ſuper iniquis, pacem peccatorũ uidens: Quia non eſt reſpectus morti eorum, & firmamentũ in plaga eorum: In labore hominum non ſunt, & cum hominibus nõ flagellabuntur. Ac deinde: Et dixi: ergo ſine causa iuſtificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas. Reuerſus ergo populus de Babylone, & uidens cunctas in circuitu nationes; ipſosq; Babylonios idolis ſeruientes abundare diuitijs, uigere corporibus: omnia quæ bona putãtur in ſeculo poſſidere: ſe uero qui habeat noticiam dei, ſqualore, inedia, ſeruitute coopertum: ſcandalizatur & dicit: Non eſt in rebus humanis prouidẽtia: omnia caſu feruntur incerto: nec dei iudicio gubernantur: quin potius mala ei placent: & bona diſplicent: aut certe ſi deus cuncta dijudicat: ubi eſt illius æquum iuſtumq; iudicium? Iſtiuſmodi quæſtionem mens incredula futurorum quotidie ſuſcitat deo, & cum uiderit iniquos potentes, ſanctos humiles: illos rebus omnibus affluere: hos ne ea quidem quæ ad uictum neceſſaria ſunt habere, & interdum ſurdis auribus cæcisq; oculis, & omni parte membrorum ulceribus & infirmitate depreſſos: qualis in euan-
Luc.16.e gelio Lazarus legitur: qui ante fores diuitis purpurati, deſiderabat micis quæ abijciuntur de menſarum reliquijs, inopem animam ſuſtentare: diuitem uero tantæ feritatis & crudelitatis: ut non miſereatur homo hominis: cuius etiam canum lingua miſeretur: non intelligentes tempus iudicij: nec uera bona illa eſſe, quæ perpetua ſunt, dicunt: Mali ei placent, & ubi eſt deus iudicij? Cap. III.

a HEB. Labõrare feciſtis dominum in ſermonibus ueſtris, & dixiſtis: in quo eũ fecimus laborare? In eo quod dicitis: omnis qui facit malũ bonus eſt in conſpectu domini, & tales ei placent: aut certe ubi eſt deus iudicij? Cap. III.

b Ecce[b] ego mitto angelum meum, & præparabit uiam ante faciẽ meam, & ſtatim ueniet ad templum ſuum dominator quem uos quæritis, & angelus teſtamenti quem uos

SEP. linquere. Qui prouocaſtis dñm in ſermonibus ueſtris, & dixiſtis: in quo prouocauimus te? In eo quod dicitis: omis qui facit malum, bonus eſt in conſpectu dñi: & in his ſibi cõplacet, et ubi eſt deus iuſticiæ? Cap. III.

Ecce ego mittam angelum meum, & præparabit uiam ante faciem meam, & ſubito ueniet ad templum ſuum dominus quem uos quæritis & angelus iuſticiæ quem uos uultis

G Ecce ego mitto angelum meum &c.) Hoc interpretatus eſt dominus in euangelio de Ioanne Baptiſta dicens: Iſte eſt, de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam, & Matth.11.b præparabit uiã tuã coram me: nec eiſdem uſus eſt uerbis: quæ Septuaginta interpretes tranſtulerunt. Marcus quoq; euangeliſta duo teſtimonia Malachiæ, & Eſaiæ ſub unius ꝓphetæ ſermone cõtexens: ita exorſus eſt: Initium euangelij Ieſu Chriſti, ſicut ſcriptũ in Eſaia propheta: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuã qui præparabit uiã tuã. Mar.1.a Hoc licet uerbis alijs in Malachia legimus. Quod autẽ ſequitur: Vox clamantis in deſerto parate uiam domini: rectas facite Eſa.40.a
H ſemitas eius: ab Eſaia ꝓpheta dicitur: ſtatimq; utrũ teſtimonium de quo dicatur exponens: Fuit, inquit, Ioannes in deſerto, baptizans & prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. Mar.1.a Sed & euangeliſtæ uaticinium prophetarum ſuper Ioanne interpretati ſunt, cumq; in ſenſu conſentiant: in uerbis diſcrepant: pro eo enim quod Lxx. tranſtulerunt: Rectas facite ſemitas dei noſtri: Marcus Lucasq; dixerunt: Rectas facite ſemitas eius: Ioannes autem, dirigite, ait, uiam domini. Ex quo perſpicuum eſt apoſtolos & euangeliſtas, & ipſum dominum ſaluatorem non Lxx. interpretum autoritatem ſequi, qua Hebrææ linguæ habentes ſciẽtiam non indigent, ſed ex Hebræo transferre quod legerint: non curantes de ſyllabis punctisq; uerborum: dummodo ſententiarum ueritas transferatur. Quod quidem & in pluribus locis eos feciſſe docuimus, & maxime in eo libro qui à nobis inſcriptus eſt, de optimo genere interpretandi: multis ſimul teſtimonijs approbatum eſt. Hoc ergo quod dicitur: Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit uiam ante faciem meã: ex perſona Chriſti dicitur: quod Ioannem miſerit in deſerto Iudææ prædicare baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorũ. Quod autem ſequitur: Et ſtatim ueniet ad templum ſuum dominator quẽ uos quæritis, & angelus teſtamenti quem uos uultis: ita de ſe quaſi de altero loquitur, iuxta conſuetudinem ſcripturarũ. Nulliq; dubiũ quin dominator iſte ſaluator ſit: qui creator eſt omniũ: & angelus teſtamenti, & magni con

A gni conſilij angelus appellatur. Alij uero hoc quod dicitur: Ecce ego mitto angelũ meũ, & præparabit uiam ante faciẽ meã: ex perſona patris dictũ putãt, & quod ſequitur: Statim ueniet ad tẽplum ſuũ dominator quẽ uos quæritis, & angelus teſtamẽti quẽ uos uultis, de dño ſaluatore ab eo dictũ intelligũt. Præparat aũt uiã Ioannes, & rectas facit ſemitas dei noſtri in cordibus credẽtium: in quibus ꝓpter prauitatem & incredulitatẽ prius deus ambulare nõ poterat. Templum autem uel eccleſiã interpretantur: uel unũquẽq; credentiũ in eccleſia: Aedi-
1.Pet.2.a ficamini domos ſpirituales, ſacerdotiũ ſanctum: offerẽtes ſpiritales uictimas et acceptabiles deo
B per Chriſtũ Ieſum. Eos uero qui credi-
1.Cor.3.d derint: Neſcitis qđ tẽplum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in uobis? Iudęi hoc quod dicitur: Ecce ego mitto angelũ meũ, de Helia ꝓpheta dictũ intelligũt, & quod ſequitũ: Statim ueniet ad templum ſuũ dominator & quẽ uos quęritis, & angelus teſtamẽti quem uos uultis: referunt ad ἠλειμμένον, hoc eſt Chriſtum ſuũ: quẽ dicunt ultimo tempore eſſe uenturum. Sed miror quomodo eos rerum exitus non doceat ueritatem. Quod enim templum ſuum inueniet dominator quod uſq; ad fundamentum deſtructum eſt? aut ſi ab alio extruẽdũ eſt antequàm Chriſtus adueniat: quid Chriſtus eorum amplius facturus eſt, cum ab alio reſtituta ſint omnia? Dominus noſter in euangelio Heliam prophetam, Ioannem Baptiſtã inter-
Matth.11.b pretans loquitur: Si uultis ſcire, ipſe eſt Helias qui uenturus eſt, de quo & hic idem propheta quẽ nũc
Infra.4. diſſerimus ſcribit in fine: Ecce ego mitto uobis Heliam prophetam anteq; ueniat dies domini magnus & horribilis. Quomodo aũt Helias Ioãnes ſit: dedit nobis uiã intelligẽtiæ: in uirtute & ſpiritu Heliæ eũ

a HEB. uos uultis. Ecce[a] uenit, dicit dominus exercituum, & quis poterit cogitare diem aduentus eius? Et quis ſtabit ad uidendum eum? ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum. Et ſedebit conflans & emundans quaſi argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi aurum & quaſi argentũ, & erunt domino offerentes ſacrificia in iuſticia. Et placebit domino ſacrificium Iuda & Hieruſalem: ſicut dies ſeculi & ſicut anni antiqui. Et accedam ad uos in iudicio, & ero teſtis uelox maleficis & adulteris & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, uiduas et pupillos, & opprimunt peregrinum: nec timuerunt me, dicit dominus exercituum: Ego enim dominus: & non mutor. Et uos

SEP. uultis. Ecce uenit, dicit dñs omnipotẽs, & quis ſuſtinebit diem introitus eius? aut quis ferre poterit ut aſpiciat eum? quia ipſe ĩgredit̃ quaſi ignis cõflatorij, & quaſi herba lauantiũ, & ſedebit cõflans & emundans ſicut argẽtum & ſicut aurum, & emũdabit filios Leui, & fundet eos ſicut aurum et argentũ et erũt dño offerẽtes hoſtias in iuſticia. Et placebit dño ſacrificium Iuda & Hieruſalẽ ſicut diebus priſtinis, & ſicut annis prioribus. Et accedam ad uos in iudicio, & ero teſtis uelox ſuper maleficos & ſuper adulteros, & ſuper eos qui iurant in nomine meo mendaciter. Et q fraudãt mercede mercenarios, & opprimunt per potentiã uiduas & percutiunt pupillos & peruertunt iudicium aduenæ, & qui non timent me, dicit dñs omnipotens: quoniã ego dominus deus ueſter & non mutor. Et uos

uẽniſſe cõmemorãs. a ¶Ecce uenit, dicit dñs &c.) C
Supra legimus motam dño quæſtionem ab his qui dicunt: Omnis qui facit malum, bonus eſt in cõſpectu domini, & tales ei placent: aut certe ſi diſplicent: ubi eſt deus iudicij? hoc eſt, ubi eſt iuſticiæ ueritas? Ad quã diſſoluendam: dñi ſermo reſpondit: Mittã angelum meũ q præparabit uiã meã, & ueniet ad templum ſuũ dominator, quẽ uos quæritis: q iudex eſt ueritatis, de quo dicitur in pſalmo: Deus iudiciũ Pſal.71.a tuũ regi da & iuſticiam tuã filio regis: Nõ enim pater iudicat quẽq;, ſed iudiciũ omne dedit filio. Et ille eſt angelus teſtamẽti quem uos quæritis, cui mala non placent: qui perſonã in iudi Coloſſ.3.d
D cio non accipit: qui nulla nec miſericordia, nec ſeueritate mutatur: Calix em̃ in manu dñi uini meri plen[9] mixto, et inclinauit ex hoc in hoc: id eſt, miſericordia iuſticiam temperat, et iuſticia miſericordiam. Iſte igitur ſtatim & uelociter ueniet ad tẽplum ſuum, id eſt, eccleſiã: Et quis poterit cogitare diem aduẽtus eius. Si cogitare præ potentia maieſtatis eius nemo poteſt: ferre quis poterit? Et quis ſtabit ad uidendum eum: hoc eſt quis eum poterit lippiẽtibus & cæcutientibus oculis in ſua claritate conſpicere: qui eſt ſol iuſticiæ, & in cuius pennis eſt ſanitas? Ipſe ueniet quaſi ignis cõflans, & quaſi herba fullonum: Ignis enim in conſpectu eius ardebit, & in circuitu eius tempeſtas ualida. Tunc uocabit cœlum deſuper & terram, ut dijudicet populum ſuum: flumina ignis trahent ante eum peccatores quoſque uoluentia. Ignis autem dicitur dominus, & ignis conſumens: ut ligna noſtra, fœnum, ſtipulamq; comburat. Et non ſolum ignis, ſed & herba fullonum, quæ Hebraice בורית מְכַבְּסִים appellatur, & Lxx. πόαν πλυνόντων: id eſt, herbam fullonũ uertunt. Ipſe

E Ipſe his qui peccant grauiter, ignis conflans eſt atq; conſumens: qui autem leuia peccata committũt herba fullonum: ut lotis mundiciam reſtituat, ſecũdum illud quod ſcriptum eſt in Eſaia: Lauabit dominus ſordes filiorum & filiarum Sion, & ſanguinẽ emundabit de medio eorum, ſpiritu iudicij & ſpiritu combuſtionis. Qui ſordes habent ſpiritu iudicij indigent ut lauẽtur: qui ſanguine pleni ſunt, ſpiritu cõbuſtionis: ut ſanguis qui in eis extrinſecus litus eſt auferatur. Et ſedebit cõflans & emũdans ſicut argentũ, ut ſecundum Ezechiel: quicquid in auro noſtro & argento, id eſt, ſenſu & eloquio: ære, ſtanno, ferro, plumboq; commixtum eſt: in camino domini percoquatur, ut purum aurum remaneat, & argẽtum. Vnde & dominus in euangelio loquitur: Ignem ueni mittere ſuper terram, & quem uolo ut ardeat? Et purgabit filios Leui: Tempus eſt enim ut iudicium incipiat à domo dei. Et alibi ſcribitur: A ſãctis meis incipite. In filijs autem Leui, omnem ſacerdotalem F intellige dignitatem. Si autem ſacrdotes purgandi ſunt & colandi, ut purum aurum remaneat & argentum: quid de cæteris eſt dicendum? Qui cum emundati fuerint & colati: tunc offerent domino iuſta ſacrificia, & placebit ſacrificium eorum, quod offerunt pro Iuda & Hieruſalem: hoc eſt pro his qui dominum confitentur, & pacem eius mente cõſpiciunt ſicut dies ſeculi, & ſicut anni antiqui: ut quomodo in principio placuerunt deo: ſic poſt peccatũ & pœnitẽtiam placere incipiant, cum omni fuerint peccatorum ſorde purgati. Et accedam, inquit, ad uos in iudicio, & ero teſtis uelox. Quanta formido iudicij, cum ipſe ſit teſtis & iudex. Teſtis eſt autem cũctis maleficis & adulteris: hæc enim crimina perpetrantur occulte, & ideo proferuntur in medium ne diu lateant. Poſt maleficos ponunt adulteri: poſt adulteros periuri: poſt periuros qui calumniantur mercedem mercenarij, & nolunt reddere pro operis labore quod debent. Viduas quoq; & pupillos, ſubauditur calumniantur, & opprimunt peregrinum & alienigenam. Vel certe catechumenum qui necdum in ciuitate Chriſti ciuis effectus eſt. Et ſi iſta uniuerſa non fecerint: ſufficit eis ſolum crimen ad pœnam quod non timuerũt dominum. Nequaquàm igitur leuia putemus eſſe peccata, periurium & mercedem non reddere laboranti, & calumniari uiduam & pupillum, & opprimere alienigenam & peregrinum: quæ maleficio & ueneficijs & adulterio comparantur. Hæc & iuxta hiſtoriam & iuxta Tropologiam intelligimus, ut quod eo tempore dicebatur ad principes Iudæorum: nunc dicatur ad

Eſa.4.b — Luc.12.f — Ezech.9.c — Tropologia

a HEB. Et uos filij Iacob non eſtis conſumpti. A diebus enim patrum ueſtrorum receſſiſtis à legitimis meis & non cuſtodiſtis. b Reuertimini ad me et reuertar ad uos, dicit dominus exercituum: Et dixiſtis: in quo reuertemur?

SEP. Et uos filij Iacob non receſſiſtis à peccatis patrum ueſtrorum: declinaſtis à legitimis meis, & non cuſtodiſtis. Reuertimini ad me & reuertar ad uos, dicit dominus omnipotens: Et dixiſtis: in quo reuertemur?

principes eccleſiarum. Quodq; ſequitur: Ego dominus & non mutor: idcirco ponit, quia ſupra dixerat: ipſe quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonũ: ne putemus eum diuinitatis mutare naturam, cum pro nobis aut angelus, aut ignis, aut בּוֹרִית nominatur. a ¶ Et uos filij Iacob non eſtis cõſumpti à diebus &c.) Supra dixerat: Ero teſtis uelox maleficis & adulteris & periuris, & qui calumniãtur mercedem mercenarij, uiduas & pupillos, & opprimũt peregrinum: nec timuerunt me, dicit dñs exercituum: luſtumq; iudicem eſſe ſe dicens: quod non accipiat perſonam in iudicio, intulit: Ego dñs & non mutor. Et eſt ſenſus: Vos per maleficia & adulteria, & periuria & calumnias, & uiolentiam quotidie mutamini: ego in iudicio nulla perſonarũ uarietate cõmutor. Cumq; ſeuerum & iuſtum iudicẽ eſſe me fatear ò filij Iacob: tamen non eſtis tormentorum diuerſitate cõſumpti, iuxta illud quod ſcriptum eſt in Hieremia: Sine cauſa percuſſi filios ueſtros: diſciplinã nõ recepiſtis: nec hoc nuper facitis, nec ſemel ut erroris H mereamini ueniam, ſed hæreditariam habetis impietatem ex diebus patrum ueſtrorum à legitimis meis recedendo, & non cuſtodiendo quæ præcepi. Filios autem Iacob ſecundum ἀναγωγὴν ſupplantatoris & germani primitiua rapientis: qui non recedant à peccatis patrum ſuorum, & declinẽt à legitimis, & non cuſtodiant quæ præcepta ſunt: intelligamus eos qui in eccleſia cõſtituti non recedunt à uitijs, & falſum ſibi religionis Chriſtianæ nomen aſſumunt. b ¶ Reuertimini ad me, & reuertar ad uos &c.) Et in principio diximus, Malachi prophetam Eſdram ſacerdotẽ debere intelligi: omniaq; quæ in illius ſcribũtur hiſtoria, in hoc quoq; uolumine cõtineri, & nũc dicimus temporibus eius & Neemiæ, quos ſimul uixiſſe manifeſtũ eſt: famẽ fuiſſe grauiſſimam: & ob famẽ, ſeditionem, & pauperes rerũ neceſſitate cõpulſos, filios ſuos, & filias, & oẽm poſſeſſionẽ, uniuerſamq; ſubſtantiã uẽdidiſſe. Deniq; dicunt: filij noſtri & filiæ noſtræ multæ ſunt nimis: accipiamus ꝓ precio eorũ frumẽtum, & comedamus & uiuamus. Et erãt qui dicerent: Agros noſtros & uineas & domos noſtras apponam⁹, & accipiamus frumentũ in fame. Et iratus ſum, inquit Eſdras, nimis, cum audiſſem clamorẽ eorũ ſecũdũ uerba hæc: cogitauitq; cor meũ mecũ, & increpaui optimates & magiſtratus, et reliqua. Famis igitur tempore annona chariſſima: intãtum ut ſuos filios uẽdere cogerentur: & hi qui parum habebant, & qui in horrea multas fruges cõgeſſerãt, pro neceſſitate, uel ꝓ precij magnitudine Leuitis decimas nolebãt reddere: qui

G — Rom.2.b — Hiere.2.f — Anagoge — Nee.5.a

A qui non habebant partem in hæreditate Iudææ, ſed primitiæ & decimæ erant hæreditas eorum. Quod ne putetur noſtrum eſſe: Ponamus Eſdræ teſtimonium: Et ego cognoui, inquit, quoniã partes leuitarum non fuiſſent datæ, & fugiſſet unuſquiſq; in regionem ſuam de leuitis & de cantatoribus, & de his qui miniſtrabãt, & egi cauſam aduerſum magiſtratus. Et dixi: Quare dereliquimus domũ dei? Et congregaui eos & feci ſtare in ſtationibus ſuis. Et oĩs Iuda apportabat decimas frumenti, uini & olei in horrea, & cõſtituimus ſuper horrea Selemiã ſacerdotẽ, & Sadoch ſcribam: & cætera. Audiuimus Eſdrę hiſtoriã: nunc prophetæ uerba repetamus diligentius: intuentes an ꝓphetia hiſtoriaq; concordent. Quando dicitur: Reuertimini ad me, & ego reuertar ad uos, dicit dominus omnipotẽs: quos hortatur ut redeant, perſpicuum eſt à domino receſſiſſe. Et uide clemẽtiam domini: par pari repromittit: Vt in qua menſura menſi fuerint, remetiatur eis. Et ſicut in Leuitico ſcribitur: Si ambulaueritis ad me peruerſi, & ego ambulabo cõtra uos furore peruerſo. Sic & nunc populum cohortatur ad reditum, ut ipſe quoq; ad eos redeat. Qui non intelligentes ſe à domino receſſiſſe: impudenter interrogant: In quo reuertemur? Et dicunt: Quando eñ receſſimus ut merito redire cogamur? Dominus reſpondit: Si affiget homo deum: quia uos configitis me. Verbũ Hebraicum הֲיִקְבַּע Lxx. interpretati ſunt εἰ πτερνιεῖ, id eſt, ſi ſupplantat: pro quo Aquila & Symmachus & Theodotio poſuerũt μὴ ἀποστερήσει, id eſt, ſi fraudat, ut ſit ſenſus: Si fraudat homo deum, quia uos fraudaſtis me? Et reuera ſecundum hiſtoriæ ordinẽ: quia decimas & primitias leuitis populus nõ reddebat: ſeipſum fraudem, dicit dominus ſuſtinere: cuius miniſtri fame coacti & penuria templum deſeruerint. Si enim per alios uiſitatur in carcere, & ægrotus ſuſcipitur, & eſuriẽs ſitienſq; cibum accipit atq; potatur: cur non in miniſtris ſuis ipſe decimas accipiat: & ſi non dentur, parte ſua ipſe priuetur? Hoc quod diximus הֲיִקְבַּע lingua Syrorum & Chaldæorum interpretatur, ſi affiget: unde & nos ante annos plurimos ita uertimus: magis ad myſterium dominicæ paſſionis: in qua homines crucifixerũt deum: quàm ad decimas ac primitias, quibus uiſitatur in carcere, & ægrotus

B — Matth.7.a — Leuit.26.d

HEB. Si affiget homo deum: quia uos configitis me? Et dixiſtis: in quo configimus te? in decimis & primitijs. In penuria uos maledicti eſtis, & me uos configitis gens tota. Inferte omnem decimam in horreum meum, & ſit cibus in domo mea: & probate me ſuper hoc, dicit dominus: ſi nõ aperuero uobis cataractas cœli: & effudero uobis benedictionem uſque ad abundantiam.

SEP. Si ſupplantat homo deũ: quia uos ſupplãtaſtis me? Et dixiſtis: in quo ſupplãtauimus te? quia decimæ & primitię uobiſcum ſunt, & uos uidẽtes reſpicitis, & me uos ſupplantatis: annus impletus eſt, & intuliſtis fructus in theſauros, & erit rapina in domibus ueſtris. Reuertimini ergo ĩ hoc, dicit dominus omnipotens: Niſi aperuero uobis cataractas cœli, & effudero uobis benedictionem meam uſq; dum ſufficiat:

ſuſcipitur: & eſuriens, ſitiẽſq; cibum accipit atq; potatur, ſcripta referẽtes: Quærat prudẽs lector: quomodo noſtra interpretatio cum his cõgruat quæ ſequuntur: In decimis & primitijs: & uideat an poſſimus hæc dicere: Vt me affigeretis cruci: ut ſceleratas manus inijceretis deo ueſtro: multarũ ante rerꝫ meditatiõe feciſtis: ſubtrahẽdo decimas et primitias: nõ dico ſacerdotibus meis & leuitis, ſed mihi q̃ eas ꝑ Moyſen iuſſi dare. Hoc de uerbo uno à nobis dictũ ſit, lectoris arbitrio intelligẽtiæ iudicium relinquẽtibus: nũc ſequamur ordinẽ prophetiæ: Quia mihi nõ reddidiſtis decimas & primitias, idcirco in fame & penuria maledicti eſtis, & uos me ſupplãtatis, ſiue fraudatis atq; D priuatis gens tota. Pro gẽte quæ in Hebraico ſcribitur גוי, annũ Lxx. interpretati ſunt ἔτος ꝓ ἔθνος. Et eſt ſenſus: Ecce annus expletus eſt, & nihil ĩ meos theſauros, ſed in ueſtra horrea cõportaſtis: Et ꝓ decimis & primitiuis quæ parua erãt ſi à uobis darentur, ubertatẽ poſſeſſionũ ueſtrarũ, & omnẽ frugum abundãtiam perdidiſtis. Vt aũt ſciatis me hoc iraſcẽte perfectũ quia fraudaſtis me parte mea: hortor uos atq; cõmoneo, ut inferatis decimas in horrea: hoc eſt in theſauros tẽpli: & habeãt ſacerdotes atq; leuitæ, qui mihi miniſtrãt, cibos, & ꝓbate me ſi nõ tãtas pluuias effudero, ut cataractæ cœli apertæ eſſe credãtur. Et effundã uobis benedictionẽ uſque ad abũdantiam. Verbũ effuſionis, nomen largitatis oſtẽdit. Sed fieri poteſt ut agros irrigãtibus pluuijs ſit quidẽ fertilitas: uerũ aut locuſta, aut bruchus, aut erugo, aut heruca deſtruãt, & labores hominũ pereant: ꝓpterea iungit & dicit: Et increpabo ꝓ uobis deuorãtẽ: locuſtã uidelicet, & reliqua quæ diximus, & nõ corrumpet fructũ terræ ueſtræ. Vinea quoq; implebit torcularia, & cunctæ per circuitũ nationes mirabũtur fertilitatẽ terræ ueſtræ: intantũ ut oẽs in ea habitare deſiderẽt, & abundãtia rerũ omnium cunctis gentibus ſitis exemplo. Quod de decimis primitijſq; diximus: quæ olim dabantur à populo ſacerdotibus ac leuitis: in eccleſię quoq; populis intelligite: quibus præceptum eſt, non ſolum decimas dare & primitias, ſed & uendere omnia quæ habẽt & dare pauperibus, & ſeq dñm ſaluatorẽ. Qđ ſi facere nolumus, ſaltẽ Iudæorũ imitemur exordia, ut pauperibus partem demus ex toto, & ſacerdotibus ac leuitis

C — Exod.23.c

E ac leuitis honorem debitum deferamus. Vnde dicit & Apoſtolus: Honora uiduas quæ uere uiduę ſũt, (1.Tim.5.g) & presbyterũ duplici honore honorandũ: maxime qui laborat in uerbo & doctrina dei. Quod qui nõ fecerit: deum fraudare & ſupplantare cõuincitur & maledicit̃ ei in penuria rerũ omniũ: (2.Cor.9.b) ut qui parce ſeuerit, parce & metat, & q in benedictiõe ſeminauerit: in benedictionibus fructus colligat abundanter. Si quãdo fames & penuria & rerum omniũ egeſtas opprimũt mũdum; ſciamus hoc ex dei ira deſcẽdere; qui in pauperibus ſi nõ accipiant eleemoſynã, fraudari ſe loquitur, & ſua portione priuari. Poſſumus decimas & primitias & ſic interpretari: Si qs doctus & eruditus F legẽ dei poteſt cæteros erudire: non debet ſuæ aſſignare prudentiæ ingenioq́ꝫ qđ poſſidet; ſed gratias agat primũ deo; qui cuncta largitur; deinde ſacerdotibus eius ac magiſtris, à quibus doctus eſt. Si enim non egerit gratias, ſed ſibi ſcientiam uẽdicauerit in penuria maledicetur. Quod ſi intelligẽs largitorem deũ, & his agẽs gratias, per quos à deo eruditus eſt, humiliauerit ſe, & in horreũ dei intulerit cibos: hoc eſt, ſcripturæ ſanctæ alimenta in eccleſia populis miniſtrauerit: ſtatim aperiẽtur ſuper eũ cataractæ cœli, & effundetur pluuia ſpiritualis, & mandabit deus nubibus ſuis, ut pluant ſuper eũ imbrẽ, & abundantia rerum omniũ perfruetur, & increpabit etiam ꝓ eo deuorantem: cõtrarias ſcilicet fortitudines, & labor ipſius afferet fructũ, & conſequetur illud quod (Ioan.4.e) ſcriptum eſt: Beatus qui in aures loquitur audiẽtiũ. Leuabit quoque oculos ſuos, & uidebit regiones; quoniam iam albæ ſunt ad metendũ, & colliget fructus in uitam æternã: Nec erit ſterilis uinea in agro (Ioan.15.d) eius, ille qui dicit in euãgelio; Ego ſum uitis. Et qui (Hiere.2.d) loquitur per ꝓphetam: Ego te plantaui uineam frugiferam, omnem uerã: & tantam per humilitatis cõfeſſionem, & gratiarũ actionem in deũ ac magiſtros eccleſiæ eius beatitudinem conſequetur, ut omnes beatum illum dicant gentes, & in terra eius atq; doctrina habitare deſiderent, qui illum in eccleſia audierint diſputãtem. a ¶ Inualuerũt ſuper me &c.) G Prius dixerat; laborare feciſtis dominum in ſermonibus ueſtris, & dixiſtis, in quo eum fecimus laborare? In eo cum diceretis; Omnis qui facit malum, bonus eſt in cõſpectu dñi, & tales ei placent: aut certe ubi eſt deꝰ iudicij? nunc idem plenius repetit; Populus enim qui de Babylõe reuerſus, uidebat̃ dei habere noticiã & obſeruare legem & intelligere peccatũ ſuũ, et ꝓ peccato offerre uictimas: decimas reddere, obſeruare ſabbatũ: & cætera quæ dei lege præcepta ſunt, cernens cunctas in circũitu nationes rebus omnibus abundare, H ſe in penuria & fame & miſeria cõſtitutum; ſcãdalizabatur ad ſingula atq; dicebat; Quid mihi prodeſt, quia unũ et uerũ deum colo; abominor idola; & cõpunctus cõſcientia delictorum ante deum triſtis incedo? Quem locum ut ſupra diximus ſeptuageſimus & ſecũdus pſalmus plenius latiusq́ꝫ ꝓſequit̃. Vnde ꝓpheta qui eſt medicus ſpiritualis medetur cunctis uulneribus, & uerba blaſphemiæ in creatorẽ recidere cõteſtatur, & dicit ex perſona dei. Inualuerũt ſup me uerba ueſtra, ſiue ingrauata ſunt: Etenim iuxta Zachariam iniquitas ſedet ſuper talentum plumbi, & quod cõtra deum dicitur; graui blaſphemiarum mole deprimitur. Qui nõ intelligẽtes uerba grauiſſima & blaſphemiã ſuã, interrogant; quid locuti ſumus cõtra te? Quibus reſpondit dominus; Dixiſtis, uanus eſt qui ſeruit deo; & quod emolumẽtũ, quia cuſtodiuimus p̄cepta eius? In præſenti ſeculo mercedem pro dei exigunt ſeruitute; ideo non recipiũt. Et quia ambulauimus triſtes coram domino, iuxta illud quod ſcriptũ eſt in pſalmis; Tota die triſtis in- (Pſal.37.b) grediebar. Beatos igitur dicimus arrogantes qui ſuperbiunt cõtra deum & impia blaſphemiarum uerba iaculantur. Si quidẽ ædificati ſunt, & poſt ſcelera atq; blaſphemias proſperis omnibus perfruuntur.
Tenta

HEB. Et increpabo ꝓ uobis deuorantem, & non corrumpet fructum terrę ueſtræ; nec erit ſterilis uinea in agro, dicit dominus exercituum. Et beatos uos dicent omnes gẽtes; eritis enim uos terra deſiderabilis, dicit dominus exercituum. a Inualuerunt ſuper me uerba ueſtra dicit dominus, & dixiſtis: quid locuti ſumus contra te? Dixiſtis, uanus eſt qui ſeruit deo, & quod emolumentum, quia cuſtodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus triſtes coram domino exercituum? Ergo nũc beatos dicimus arrogantes: ſi quidem ædificati ſunt facientes impietatem, & & tentauerunt deum & ſalui facti ſunt.
Tunc

SEP. ſufficiat; & diuidam uobis cibos, & non diſperdam fructũ terræ ueſtræ, & nõ infirmabitur uinea ueſtra in agro, dicit dominus omnipotens, & beatos uos dicent omnes gẽtes; quia eritis uos ut terra uoluntaria, dicit dominus omnipotens. Ingrauaſtis ſuper me uerba ueſtra dicit dominus. Et dixiſtis, in quo locuti ſumus contra te? Et dixiſtis, uanus eſt qui ſeruit deo, & quid amplius, qa cuſtodiuimus mãdata eius, & qa ambulauimus ſupplices ante faciẽ domini omnipotentis? Et nunc nos beatos dicimus alienos, & ædificãtur omnes qui faciunt iniquitatem, & reſtiterunt deo & ſalui facti ſunt.
Hæc

A Tentauerunt deum ſiue reſtiterũt deo, & ſalui facti ſunt: Salutem, felicitatem præſentis ſeculi putant, & idcirco decipiuntur erroribus. Hæc & de hæreticis Marcione & Valentino, & cæteris qui uetus nõ recipiunt teſtamentũ, & cõtra creatorẽ mũdi loquunt̃ intelligere poſſumus: quod ꝓficiãt in impietate ſua, & multos ſceleris ſocios habeãt; ad quos ſcandalizati qui in eccleſia ꝑſeuerant, & ignorantes cauſam iudicij dei: prophetæ uerba cõtexunt. a ¶Tũc locuti ſunt &c.) Iuxta Hebræos ita intelligendũ eſt: Illis de dei iudicio blaſphemãtibus; qui timẽt deum adinuicẽ ſũt locuti: quod retributio bonorũ uel malorũ, nõ ſit in p̄ſenti & breui ſeculo; ſed in futuro & æterno, & qđ homo non poſſit dei B ſcire iudicia, & de illius ęquitate ac iuſticia diſputare, & cætera quæ debet iuſtus cum iuſto loqui. Nec dixit quæ ſunt locuti, ſed ex eo quod intulit; Tunc locuti ſunt timentes deum unuſquiſq; cum proximo ſuo; intelligere debemus ea locutos timentes deũ, quæ omnium ſcripturarũ uocibus cõtinentur. Iuxta Lxx. uero εἰρωνικῶς legendũ, & preſſa uoce, ut dicamus; Hæc ſunt locuti, qui timent dominum unuſquiſq; ad proximum ſuũ; hoc eſt, qui fruſtra iactitant & dicũt; quod emolumentum quia cuſtodiuimus præcepta eius, & ambulauimus triſtes coram dño: ſi em̃ timerẽt dñm iſta nõ dicerent. b ¶Et attendit dñs & audiuit & ſcriptus &c.) Hæc iuſtis loquentibus & timẽtibus deum, ſingulis cum proximo ſuo: qui uerba blaſphemiæ, nec audire uoluere nec dicere; Attendit dñs & audiuit & ſcriptus eſt liber monumẽti coram eo, timẽtibus & cogitantibus nomẽ eius, ut cum dies iudicij uenerit, reddat & blaſphemantibus pœnas, & timentibus præmia. Liber autẽ ſcriptus, eſt de quo in Daniele legimus: (Dan.7.c) Throni poſiti ſunt, & libri aperti ſunt. Et erunt dño exercituum in peculium timentes dominum, in die qua iudicij tempus aduenerit. Pro peculio in Hebræo legitur סְגֻלָּה; quod Aquila περιούσιον & cæteri περιποίησιν interpretati ſunt. Timentes igitur dominum qui locuti ſunt cum proximo ſuo, & ad uerba blaſphemiæ reſpõderunt: erunt in die iudicij in peculium, & parcet eis; Quia omnis homo ſub peccato, Siue eliget eos ſicut eligere ſolet homo filiũ ſuũ ſeruientem ſibi: In quo duplex affectus eſt, & pietatis in filium, & ſeruitutis in famulũ. C Et tunc qui nũc blaſphematis & dicitis: quod emolumentum, quia cuſtodiuimus præcepta eius, & ambulauimus triſtes coram domino, & illorum electionem & beatitudinem & ueſtrã miſeriam cognoſcetis, & uerſi in pœnitẽtiam uidebitis, quid ſit inter iuſtũ & impium, & inter ſeruientem deo & non ſeruientem ei.

Cap IIII.

ECce enim dies ueniet ſuccenſa, quaſi caminus: & erunt &c.) Quia laborare me fecerũt impij in ſermonibus ſuis, & dixerũt; Omnis qui facit malum, bonus eſt in cõſpectu domini, & tales ei placent, & uanus eſt q ſeruit deo, & quod emolumentũ, quia cuſtodiuimus præcepta eius, & ambu- D lauimus triſtes coram domino exercituum. Et aduerſum eorum uerba temeraria, locuti ſunt timentes deum & unuſquiſq; cum ſuo proximo cõtulerunt ea quæ ad dei timorem pertinent; Attendit dominus & audiuit: & ſcriptus eſt liber monumenti his qui timent dominum, & cogitant nomẽ eius, & cum dies uenerit, habere ſe eos in peculium pollicetur, & parcere eis ſicut parcit homo filio ſuo ſeruienti ſibi; pleniusq́ꝫ inculcat & dicit; Ecce dies ueniet; id eſt, dies iudicij: quæ ſanctis lux erit, & peccatoribus tenebræ, & ipſa dies erit ſuccenſa quaſi caminus ſiue clibanus: ut omnes impij uertãtur in ſtipulam, & camini crementur ardoribus. Cumq́ꝫ eos inflammauerit atq; combuſſerit; non relinquet in eis ullam radicem & germen maliciæ. Hoc de impijs quid in die iudicij ſint paſſuri. Ecõtrario dicitur quid timentibus nomen dei eueniet. Et orietur uobis timẽtibus nomẽ meum ſol iuſticiæ; qui uera omnia iudicabit; & nec bona, nec mala, nec uirtutes, nec uitia latere patiet̃: Et ſanitas erit in pennis eius; ut ſanatos per pœnitentiã portet in humeris ſuis, iuxta id quod in Deuteronomio ſcriptum eſt; Expandẽs alas ſuas ſuſcepit eos, & in humeris ſuis portauit illos. (Deu.32.b) Tunc egrediẽtur qui nunc ſeculo quaſi carcere ſunt incluſi, & ſaliẽt quaſi uituli de armẽto, ſiue quaſi uituli de uinculis liberati. Vnde & Apoſtolus dicit; Cupio diſ- (Philip.1.c) ſolui & eſſẽ cũ Chriſto, ut egrediatur & ſaliat ſicut uitulus de uinculis liberatus, & ſicut uictima dñi.
Nec

a HEB. Tũnc locuti ſunt timẽtes deũ; unuſquiſq; cũ b proximo ſuo. Et attẽndit dominus & audiuit, et ſcriptus eſt liber monumenti coram eo timentibus dominũ, & cogitantibus nomen eius. Et erunt mihi: ait dominus exercituum: in die qua ego facio, in peculium, & parcam eis ſicut parcit uir filio ſuo ſeruienti ſibi. Et conuertimini & uidebitis quid ſit inter iuſtum & impium, & inter ſeruientẽ deo & non ſeruientẽ ei. Cap. IIII.
c ECcẽ enim dies ueniet ſuccẽſa, q̄ſi caminus:
& erunt

SEP. Hæc locuti ſunt q timẽt dñm unuſquiſq; ad proximũ ſuũ. Et attendit dñs & audiuit & ſcripſit librũ monumẽti in cõſpectu ſuo his q timẽt dñm, & qui reuerentur nomen eius. Et erũt mihi, dicit dominus omnipotẽs: in die qua ego facio, in acqſitionem, & eligã eos ſicut eligit homo filiũ ſuũ qui ſeruit ei, & cõuertar & uidebitis quid ſit inter iuſtum & iniquum, & inter ſeruientem deo, & eũ qui nõ ſeruit ei. Cap. IIII.
QVia ecce dies uenit ardẽs ſicut clibanus:
& combu

E Nec hoc lætitiæ ſine cõtẽtus eſt,ſed calcabit impios cum fuerint cinis. Vnde & ad iuſtos fit imprecatio.
Rom.16.c Deus aũt cõteret ſatanã ſub pedibus ueſtris ueloci-ter. Abrahã locutus eſt ad dñm,cõparatiõe diuinæ
Gen.18.d maieſtatis cinerẽ eſſe ſe ſentiẽs:Ego ſum terra & ci-nis, & ꝓpterea ui-debit ſolẽ iuſticiæ, & requieſcet inter medios eius cleros: atq; ipſo portante ad cœleſtia ſubleua bitur. Qui uero ꝑ
Eſa.14.d ſuꝑbiã dixit:Ponã ſuper ſydera ſedem meã:ero ſimilis al-tiſſimo:deduceẽ ad terrã: & erit quaſi cinis ſub ſanctorũ pedibus, cum dies dñi aduenerit iudi cãtis. a ¶Memẽ-tote legis Moyſi ſerui m.&c.) Iuſta meritorũ in futuro erit retributio quã do ſuperborũ radi cem & germẽ deuo rãs flãma cõſumet
F & cõburet, et timẽ-tibus dñm orietur ſol iuſticiæ & ſani-tas in pennis eius. Igitur mementote legis Moyſi ſerui mei quã ei dedi in mõte Horeb, q eſt Sina, ad oẽm Iſraël præcepta & iudi-cia. Dicente autem
Rom.7.c Apoſtolo: Scimus
Pſal.118.c quia lex ſpiritualis eſt. Et beato Dauid: Reuela ocu los meos & cõſiderabo mirabilia de lege tua: Et qa
1.Cor.10.d ſpiritualiter oẽs cœleſte manna comedebãt: & uni-uerſus populus Iſraël de eadẽ ſpirituali, & ſequente eos bibebãt petra: petra aũt erat Chriſtus: q credũt in Chriſto, ſpiritualiter debẽt legis præcepta ſerua-
חֹרֵב re, quę dedit in Horeb, quod interpretatur ſiccitas: per quã omniũ uitiorũ humor excoquitur, & ad ra dios ſolis iuſticiæ, libidinis reuma ſiccaẽ. Locutus eſt aũt dñs ad uniuerſum Iſraël: qui ſenſu cernit deũ
Matth.5.a & de qbus in euangelio dicitur: Beati mũdo corde: quoniã ipſi deũ uidebũt. b ¶Ecce ego mittã uo-bis Heliã ꝓphetã &c.) Poſt Moyſen cuius mãdata ſpiritualiter docuimus eſſe ſeruãda, Heliã dicit eſſe mittẽdũ: In Moyſe legẽ, in Helia ꝓphetiã ſignificãs:

HEB. & erunt omnes ſu-perbi, & omnes facientes impietatẽ ſtipula, & inflã-mabit eos dies ueniens, di cit dñs exercituũ, quæ nõ relinquet eis radicẽ & ger men. Et orietur uobis ti-mentibus nomẽ meũ ſol iuſticiæ, & ſanitas in pen-nis eius, & egrediemini & ſalietis ſicut uituli de ar-mento. Et calcabitis impi-os cũ fuerint cinis ſub plã ta pedum ueſtrorum in die qua ego facio, dicit do minus exercituum.

SEP. & comburet eos & erũt omnes alienigenæ & uniuerſi qui faciũt iniqta-tẽ ſtipula: ſuccẽdet eos di-es ueniẽs, dicit dñs omni-potens, & nõ relinqueẽ in eis radix neq; ramus. Et orieẽ uobis q timetis no-mẽ meũ ſol iuſticiæ, & ſa-nitas in pẽnis eius, & egre diemini & ſalietis ſicut ui tuli de uinculis relaxati, et conculcabitis iniquos, & erũt cinis ſubter pedes ue-ſtros in die qua ego facio, dicit dñs omnipotens.

a Mẽmentote legis Moyſi ſerui mei, quam mandaui ei in Horeb: ad omnem Iſraël præcepta & iudicia.

b HEB. Ecce ego mittã uo-bis Heliam prophetã an-teq; ueniat dies dñi ma-gnus & horribilis, & con-uertet cor patrũ ad filios: & cor filiorꝝ ad patres eo-rum: ne forte ueniã et per-cutiã terrã anathemate.

SEP. Ecce ego mittã uobis Heliã Thesbiten: anteq; ueniat dies dñi magna & illuſtris: qui conuertet cor patris ad filium, & cor ho minis ad proximũ ſuum: ne forte ueniẽs percutiam terram penitus.

dicente Abrahã ad quendã diuitẽ purpuratũ: Ha- G
bent Moyſen & ꝓphetas, illos audiant. Et dñs atq; Luc.16.g
ſaluator trãsfiguratus in mõte loquẽtes ſecum ha- Mar.9.a
bebat Moyſen & Heliã in candidis ueſtibus: qui & dicebãt ei quæ paſſurus eſſet in Hieruſalẽ. Lex em̃ & omnis ꝓphetarũ chorus Chriſti p̃di cat paſſionẽ. Igitur anteq; ueniat dies iudicij, & percutiat dñs terrã anathema te, ſiue omnino uel ſubito, ut LXX. trã-ſtulerũt: hoc em̃ ſi-gnificat ἄρδην mit-
אֵלִיָּה tet dñs in Helia: q interpretatur deus meus, & eſt de op-
תִּשְׁבִּי pido Teſbi, qđ cõ uerſionẽ & pœni-tentiã ſonat: omnẽ ꝓphetarũ chorum: q cõuertat cor pa-trũ ad filios, Abra-hã uidelicet & Iſaac & Iacob, & omniũ patriarcharũ: ut cre dãt poſteri eorum in dñm ſaluatorẽ, H
in quẽ & illi credi- Ioan.8.g
derũt: Abrahã em̃ uidit diẽ dñi & læ-tatus eſt: Siue cor patris ad filiũ: id eſt cor dei ad omnẽ q ſpiritũ adoptionis acceperit. Et cor fi-liorũ ad patres eo-rũ, ut Iudæi et Chri ſtiani, qui nũc inter ſe diſcrepant, pari in Chriſtũ religione conſentiant. Vnde dicitur ad Apoſtolos qui ſeminariũ in toto orbe euãgelij ꝓdiderũt: Pro patribus tuis nati ſunt Pſal.44.d
tibi filij. Si enim Helias non cor patrũ ad filios ante cõuerterit, & cor filiorum ad patres eorũ, cũ uene-rit dies magnus & horribilis: Magnus ſanctis, hor-ribilis peccatoribus: ꝑcutiet uerus & iuſtus iudex: non cœlum nec eos qui uerſantur in cœlo: ſed terrã anathemate, q faciũt opera terrena. Iudæi & Iudai-zantes hæretici ante ἠλειμμένον ſuũ, Heliam putant eſſe uenturũ, & reſtituturum omnia. Vnde & Chri ſto in euangelio proponitur quæſtio: Quid quod Mar.9.b
phariſæi dicunt quod Helias uẽturus eſt? Quibus ille reſpondit: Helias quidẽ ueniet, & ſi creditis iam uenit: in Helia Ioannem intelligens.

Diui Hieronymi presbyteri commentariorum in duo-decim prophetas minores finis.

INDEX TERNIONVM.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz AA BB CC DD EE FF GG.

Omnes ſunt terniones, præter GG qui eſt quinternio.

VIRTVTE DVCE,

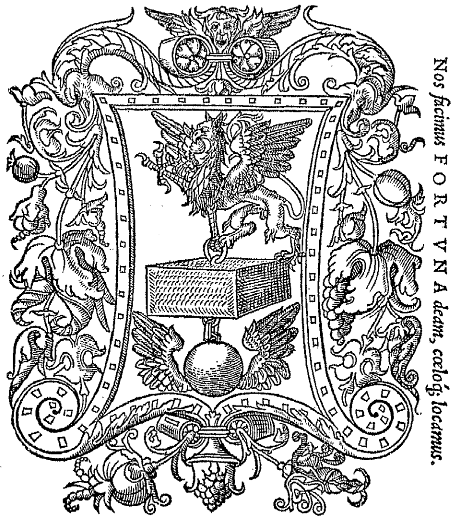

Nullum numen abeſt, ſi ſit prudentia: ſed te

Nos facimus FORTVNA *deam, cœloq́; locamus.*

COMITE FORTVNA.

SEBASTIANVS GRYPHIVS
GERMANVS EXCVDE
BAT LVGDVNI
ANNO
M. D. XXX.